

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ ve YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL of URBAN CULTURE & MANAGEMENT

ISSN: 2146-9229

optimal regeneration
for sustainability

sürdürülebilirlik için
optimum dönüşüm

Volume: 17 Cilt: 17
Issue: 6 Sayı: 6

2024

<https://dergipark.org.tr/en/pub/kent>
<https://www.kentakademisi.com/>

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

www.kentakademisi.com | info@kentakademisi.com | ISSN: 2146-9229

ICAM NETWORK | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION ART and MEDIA SERVICES

Executive Office

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Poets and Author Association Publishing

Address: Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com

For article submit: editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 – **WhatsApp Teknik Destek:** +356 7706 6507

Cover Page Design /Kapak Tasarımı: Ameen M. YOUNS – EMU

Our journal undertakes to comply with the professional principles of the press. All legal rights of the articles belong to our journal. It cannot be quoted partly or completely without the permission of our writers and without giving reference in anywhere. Publication Language: Turkish and English

Creative Commons Publication Licence:

Publication Type:

Scientific, International Double-Blind Peer Reviewed Indexed Journal

Publication Period:

Urban Academy is Published Bimonthly (15 January, 15 March, 15 May, 15 July, 15 September, and 15 November)

PUBLICATION MANAGEMENT

Owner: ICAM | Information, Communication, Art and Media Publication Group

Blacksea Poet and Author Association

ICAM Network General Publication Advisor

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

LEGAL ADVISERS

Final International University

Lawyer

Lawyer

REPRESENTATIVE AGENCIES

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | KKTC Representative

Assoc.Prof.Dr. Pervana MAMEDLI | Azerbaijan Representative

Dr. Defne KADIOĞLU | Kuzey Avrupa Temsilcisi

Assoc.Prof.Dr. Simon GRİMA | Malta Representative

Assoc.Prof.Dr. Prachand Man PRADHAN | Nepal Representative

Assist.Prof.Dr. Baktybek ISAKOV | Kirghiz Representative

Assist.Prof.Dr. Masoumeh DAEI | Iranian Representative

Assoc.Prof.Dr. Armağan ÖZTÜRK |Ankara Regional Representative

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ |İstanbul Regional Representative

Dr. Osman SİRKECİ | Aegean Regional Representative

Prof.Dr. Nurseren TOR | Akdeniz Regional Representative

Dicle AYDIN | Doğu Anadolu Bölge Temsilcisi

MASS REPRESENTATION

READER REPRESENTATIVE

Lomza State University

AUTHOR REPRESENTATIVE

Istanbul Medipol University

REVIEWER REPRESENTATIVE

Niğde Ömer Halisdemir University

YAYIN YÖNETİMİ

ICAM | Bilgi, Kültür, Sanat, İletişim ve Medya Hizmetleri Adına Sahibi

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği

ICAM Network Genel Yayın Danışmanı

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

HUKUK DANIŞMANLARI

Prof.Dr. Mehmet Merdan HEKİMOĞLU

Nuri POYRAZ

Gamze AKDERİN

TEMSİLCİLİKLER

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | KKTC Temsilcisi

Doç.Dr. Pervana MAMEDLI | Azerbaycan Temsilcisi

Dr. Defne KADIOĞLU | Kuzey Avrupa Temsilcisi

Doç.Dr. Simon GRİMA | Malta Temsilcisi

Doç.Dr. Prachand Man PRADHAN | Nepal Temsilcisi

Dr. Baktybek ISAKOV | Kırgızistan Temsilcisi

Dr. Masoumeh DAEI | İran Temsilcisi

Doç.Dr. Armağan ÖZTÜRK | Ankara Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Bölge Temsilciliği

Dr. Osman SİRKECİ | Ege Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Nurseren TOR | Akdeniz Bölge Temsilcisi

Dicle AYDIN | Doğu Anadolu Bölge Temsilcisi

KİTLESEL TEMSİLCİLİKLER

OKUR TEMSİLCİSİ

Şilan ÖZDAMAR

YAZAR TEMSİLCİSİ

Assist. Prof. Esra BAYIR

HAKEM TEMSİLCİSİ

Prof.Dr. Bülent KARA

EDITORIAL BOARD

EDITOR-in-CHIEF

Assist. Prof. Dr. Ahmet FİDAN
ORDU University / ICAM Network

DEPUTY EDITORS

Prof. Dr. Şen YÜKSEL
Assoc. Prof. Dr. Burçin HENDEN ŞOLT

EDITORS and BOARD

Prof. Dr. Nilgün GÖRER TAMER
Prof. Dr. Serap İNCAZ
Prof. Dr. Kagan GUNCE
Prof. Dr. Prachand Man PRADHAN
Prof. Dr. Nesrin BAHÇELERLİ
Prof. Dr. Şen YÜKSEL
Assoc. Prof. Dr. Burçin HENDEN ŞOLT
Assist. Prof. Dr. Pelin KARAÇAR
Assist. Prof. Dr. Buse AÇIK ETİKE
Dr. Gülay ÖZKAN

SECTION EDITORS

(Volume 17, Issue 6 / Section Edt)

Ahmet FİDAN (Assist. Prof. Dr.)
Atıla GÜL (Prof. Dr.)
Cavit YAVUZ (Prof. Dr.)
Celal ŞENOL (Assoc. Prof. Dr.)
Emel BAYLAN (Assoc. Prof. Dr.)
H. Burçin HENDEN ŞOLT (Assoc. Prof. Dr.)
Handan KARAKAYA (Assoc. Prof. Dr.)
Özlem TÜZ EBESK (Assist. Prof. Dr.)
Pelin KARAÇAR (Assist. Prof. Dr.)
Sibel Sü ERÖZ (Assoc. Prof. Dr.)
Şen YÜKSEL (Prof. Dr.)
Yeşim TANRIVERMİŞ (Prof. Dr.)

LANGUAGE EDITORS

Assist. Prof. Dr. Pınar CARTIER
Assist. Prof. Dr. Çağnur ÇÖREKLİ
Dr. Başak SAVUN HEKİMOĞLU
Lecturer Dilek İŞLER HAYIRLI
Gülay ÖZKAN (Dr.)

TURKISH LANGUAGE EDITORS

Ahmet DURAN
Ahmet KAYA (Assoc. Prof. Dr.)
Hasine İnci ATEŞ (Dr.)
Mustafa GÜNAYDIN (Dr.)

STATISTICAL EDITORS

Kerim Eser AFŞAR (Assoc. Prof. Dr.)
Soner ÇANKAYA (Prof. Dr.)
Tarhan OKAN (Assoc. Prof. Dr.)

INDEX EDITORS

Gülay ÖZKAN (Dr.)
Nilay YAZICI

QUALITY STANDARDS and INTERNAL AUDIT BOARD

Nilgün GÖRER TAMER (Prof. Dr.)
Serap İNCAZ (Prof. Dr.)
Pelin KARAÇAR (Assist. Prof. Dr.)
Mustafa GÜNAYDIN (Dr.)
Ahmet DURAN

GENEL YAYIN EDİTÖRÜ

Chairman of ICAM Network Publication Group
ahmet@ahmetfidan.com

EDİTÖR YARDIMCILARI

İstanbul Beykent University | senyuksele@beykent.edu.tr
Zonguldak Bülent Ecevit University | burcinhenden@hotmail.com

EDİTÖRLER ve YAYIN KURULU

Gazi University | nilgungorertamer@gmail.com
Kırklareli University | serapincaz@gmail.com
Eastern Mediterranean University | kagan.gunce@emu.edu.tr
Katmandu University | prachand.pradhan@gmail.com
Near East University | nesrin.menemenci@neu.edu.tr
İstanbul Beykent University | senyuksele@beykent.edu.tr
Zonguldak Bülent Ecevit University | burcinhenden@hotmail.com
İstanbul Medipol University | pkaracar@medipol.edu.tr
Adana Science and Technology University | buseacik@atu.edu.tr
Nottingham Trent University | gulayozkan@uludag.edu.tr

ALAN EDİTÖRLERİ

(Cilt 17, Sayı 6 Alan Editörleri)

Ordu University | Environment Policy | ahmet@ahmetfidan.com
Süleyman Demirel University | Landscape Architecture | atilagul@sdu.edu.tr
Ordu University | Tourism | yavuzcavit@hotmail.com
Marmara U. | Ecology, Sustainability and Energy | celal.senol@marmara.edu.tr
Trakya University | Environmental Economy | emelbaylan@trakya.edu.tr
Zonguldak Bülent Ecevit U. | Urbanization Policies | burcinhenden@hotmail.com
Firat University | Environment Policy | hkarakaya@firat.edu.tr
Mersin University | Built Environment and Design | ozlemtz@yahoo.com
İstanbul Medipol University | Architectural Design | peliner@gmail.com
Kırklareli University | Tourism | sibeleroz@hotmail.com
İstanbul Beykent U. | Built Environment and Design | senyuksele@beykent.edu.tr
Ankara University | Urban Economics | yesim006@gmail.com

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ

Yeditepe University | pinar.cartier@yeditepe.edu.tr
Recep Tayyip Erdoğan University | cagnurcorekli@gmail.com
İstanbul University | basak.savun@istanbul.edu.tr
Ankara Yıldırım Beyazıt University | disler@ybu.edu.tr
Nottingham Trent University | gulay.ozkan@ntu.ac.uk

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ

Ministry of Education | durana@yazarportal.com
Harran University | ahmet.kaya@harran.edu.tr
Icam Network | inciates@gmail.com
Ministry of Education | mustafagunaydin2003@gmail.com

İSTATİSTİK EDİTÖRLERİ

Dokuz Eylül University | eser.afsar@deu.edu.tr
Ondokuz Mayıs University | scankaya@omu.edu.tr
Gazi University | tokan@gazi.edu.tr

INDEX EDİTÖRLERİ EDİTÖRLERİ

Nottingham Trent University | gulay.ozkan@ntu.ac.uk
Icam Network | info@icamnetwork.net

KALİTE STANDARTLARI ve İÇ DENETİM KURULU

Gazi University
Kırklareli University
İstanbul Medipol Üniversitesi
Ministry of Education
Ministry of Education

INTERNATIONAL SCIENTIFIC ADVISORY BOARD ULUSLARARASI BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

HONORARY MEMBERS

Prof.Dr. Ruşen KELEŞ Ankara

Rankings Alphabet Order by Academic Title (With Affiliation Link) ID Akademik Unvana Göre Alfabe Sıralı (İsimler bağlı olunan kuruma linklidir.)

Abbas KARAAGACLI (Assist. Prof. Dr.)	1	Giresun University
Âdem ESEN (Prof. Dr.)	2	İstanbul University
A. Teyfur ERDOĞDU (Assoc.Prof.Dr.)	3	Yıldız Technical University
Alessandro CAMİZ (Assoc. Prof. Dr.)	4	Università degli Studi "G. d'Annunzio"Pescara ITALY
Alparslan Hamdi KUZUCUOĞLU (Assoc.Prof.Dr.)	5	Medeniyet University
Anna Campina (Prof.Dr.)	6	Universidade Fernando Pessoa, PORTUGAL
Arife Tuğsan İŞİAÇIK ÇOLAK (Dr.)	7	International Maritime College of OMAN
Asım Mustafa AYTEN (Assoc.Prof.Dr.)	8	Kayseri Abdullah Gül University
Aslıhan ESRİNGÜ (Assoc. Prof.Dr.)	9	Atatürk University
Aynur ATMACA CAN (Prof. Dr.)	10	Marmara University
Aysun ÖCAL (Assoc.Prof.Dr.)	11	Aksaray University
Ayşe KALAYCI ÖNAC (Assoc. Prof. Dr.)	12	İzmir Kâtip Çelebi University
Ayşe ÖZBİL TORUN (Assoc.Prof.Dr.)	13	Northumbria University Newcastle ENGLAND
Azize Serap TUNCER (Prof. Dr.)	14	Çankırı Karatekin University
Bahriye GÜLGÜN (Prof. Dr.)	15	Ege University
Baktybek ISAKOV (Assist. Prof. Dr.)	16	Kyrgyz-Turkish Manas University Bishkek, KYRGYZ REPUBLIC
Betsy S. HALFON (Assist. Prof. Dr.)	17	İstanbul Aydın University
Betül KARAGÖZ YERDELEN (Prof. Dr.)	18	Giresun University
Buket ASILSOY (Assoc.Prof.Dr.)	19	Near East University Nicosia CYPRUS
Burcu Burçin DOGMUSOZ (Assit. Prof. Dr.)	20	Izmir Kâtip Çelebi University
Candan KUŞ ŞAHİN (Assoc.Prof.Dr.)	21	Suleyman Demirel University
Cavit YAVUZ (Prof. Dr.)	22	Ordu University
Cem TUTAR (Assit. Prof. Dr.)	23	Uskudar University
Cemil ATAKARA (Assoc. Prof. Dr.)	24	Cyprus International University Nicosia CYPRUS
Cenk DEMİRKİRA (Prof. Dr.)	25	İzmir Katipçelebi University
Claus OTTE (Prof. Dr.)	26	Bonner Institut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen GERMANY
Claus Peter HAASE (Prof. Dr.)	27	Berlin Freie Universität Berlin, GERMANY
Dafne Muntanyola-SAURA (Assist. Prof. Dr.)	28	Universitat Autònoma de Barcelona SPAIN
Damla MISIRLISOY (Assist. Prof.Dr.)	29	European of Lefke University Lefke NORT CYPRUS
Demet AYKAL (Prof. Dr.)	30	Dicle University
Derek CLEMENTS-CROOME (Emeritus Prof.Dr.)	31	University of Reading, London UK
Didem BAŞ (Prof. Dr.)	32	İstanbul Arel University
Didem EVCİ KİRAZ (Prof. Dr.)	33	Aydın Menderes University
Dilek ÖZDEMİR DARBY (Prof. Dr.)	34	İstanbul University
Dinmuhammed KELESBAYEV (Assoc. Prof. Dr.)	35	Ahmet Yesevi University
Ebru ERDÖNMEZ (Prof. Dr.)	36	İstanbul University
Eike GEBHARDT (Dr.)	37	Berlin Art University GERMANY
Elif AKPINAR KÜLEKÇİ (Assoc. Prof. Dr.)	38	Atatürk University
Emel BAYLAN (Assoc. Prof. Dr.)	39	Yüzüncü Yıl University
Emel KARAKAYA AYALP (Assist. Prof. Dr.)	40	İzmir Demokrasi University
Enrique MALLÉN (Prof.Dr.)	41	Sam Houston State University Texas USA
Ercan YÜKSEKYILDIZ (Assist. Prof. Dr.)	42	Samsun University
Fatih Fuat TUNCER (Assoc.Prof.Dr.)	43	Beykent University
Feran AŞUR (Assoc. Prof. Dr.)	44	Yuzuncu Yil University
Fevziye EKER (Assoc. Prof. Dr.)	45	Ordu University
Filiz TAŞAN (Assoc. Prof. Dr.)	46	Karadeniz Technical University
Ghadir GÖLKARİAN (Prof.Dr.)	47	Near East University Nicosia CYPRUS
Gizem ERDOĞAN (Assoc. Prof. Dr.)	48	İzmir Demokrasi University
Gülşay ÖZKAN (Dr.)	49	Nottingham Trent University Nottingham UK
Harun DEMİRKAYA (Prof. Dr.)	50	Kocaeli University
Hazal İlgin BAHCECI (Assoc.Prof.Dr.)	51	Hacı Bayram Veli University
H. Burçin HENDEN SOLT (Assoc.Prof.Dr.)	52	Zonguldak Bülent Ecevit University
Hilal TURGUT (Assoc. Prof. Dr.)	53	Artvin Çoruh University
H. Meltem GÜNDOĞDU (Assist. Prof. Dr.)	54	Kırklareli University
Huriye TOKER (Prof. Dr.)	55	Yaşar University
Iuliu (Gyula) SZÉKELY (Prof. Dr. Ing.)	56	Transylvania University Lexington USA
Kağan GÜNCE (Prof. Dr.)	57	Eastern Mediterranean University, amagusta, NORTH CYPRUS
Kokan GRČHEV (Prof. Dr.)	58	Eastern Mediterranean University, amagusta, NORTH CYPRUS
Kinga KORNİJENKO (Assoc. Prof. Dr.)	59	Cracow University of Technology POLAND
Magdalena HEBDA (Prof. Dr.)	60	Polish Academy of Science POLAND
Marcial BLONDED (Prof. Dr.)	61	Pontifical Catholic of Peru University PERU
Mariana GOLUMBEANU (Dr.)	62	National Institute for Marine Research Negros Oriental, PHILIPPINES
Masoumeh DAEI (Assoc. Prof. Dr.)	63	Tebriz Payem University IRAN
Mehmet Merdan HEKİMOĞLU (Prof.Dr.)	64	Final International University Çatalköy, KYRENIA, NORTH CYPRUS
Mehmet ŞEREMET (Assoc.Prof.Dr.)	65	Van Yüzüncü Yil University
Mehmet TEKTAŞ (Prof. Dr.)	66	Bandırma Onyedli Eylül University
Merve YILDIRIM (Assoc. Prof. Dr.)	67	Giresun University
Merziyye NECİFOVA (Assoc. Prof. Dr.)	68	Azerbaijan National Academy AZERBAIJAN
Mesut DOĞAN (Prof. Dr.)	69	İstanbul University
Mihail KOCHUBOVSKI (Prof.Dr.)	70	Institute of Public Health of Republic of North MACEDONIA
Mine HASHAS DEĞERTEKİN (Assoc. Prof. Dr.)	71	Kennesaw State University Atlanta USA
Mo, Kar HIM (Assoc. Prof. Dr.)	72	The Chinese of Hong Kong University CHINA
Mustafa İLICALI (Prof. Dr.)	73	İstanbul Ticaret University
Murat DAL (Assoc. Prof. Dr.)	74	Munzur University
Nazire Papatya SEÇKİN TAHTALIOĞLU (Prof.)	75	Mimar Sinan University
Nermin Merve YALÇINKAYA (Assoc. Prof. Dr.)	76	Çukurova University
Neslihan DOĞAN SAĞLAMTİMUR (Prof. Dr.)	77	Nigde Ömer Halisdemir University
Nesrin M. BAHÇELERLİ (Prof. Dr.)	78	Near East University Nicosia NORTH CYPRUS
Nilgün GÖRERTAMER (Prof. Dr.)	79	Gazi University
Nilüfer NEGİZ (Prof. Dr.)	80	Süleyman Demirel University
Nuriye ALTINAY PERENDEÇİ (Prof. Dr.)	81	Akdeniz University
Nurseren TOR (Prof. Dr.)	82	Mersin University

Okşan TANDOĞAN (Assoc. Prof. Dr.)	 Tekirdağ Namık Kemal University
Olçay TOPAC (Prof. Dr.)	 Uludağ University
Oylum GÖKKURT BAKI (Assoc. Prof. Dr.)	 Sinop University
Özge CORDAN (Assoc. Prof. Dr.)	 İstanbul Technical University
Özgür EMİNAGAOĞLU (Prof. Dr.)	 Artvin Çoruh University
Papatya SECKİN (Prof. Dr.)	 Mimar Sinan Fine Arts University
Pelin KARAÇAR (Assist. Prof. Dr.)	 İstanbul Medipol University
Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU (Prof. Dr.)	 İstanbul University
Pervana MAMEDLI (Assoc. Prof. Dr.)	 Azerbaijan National Sciences Academy AZERBAIJAN
Prachand Man PRADHAN (Prof. Dr.)	 Kathmandu University Dhulikhel, NEPAL
Ruhet GENÇ (Prof. Dr.)	 Türkisch-Deutsche Universität
Sabriye ÇELİK UĞUZ (Assoc. Prof. Dr.)	 Balıkesir University
Sayfuline FLERA (Prof. Dr.)	 Kazan Federal University TATARSTAN
Selva STAUB (Assoc. Prof. Dr.)	 Bandırma Onyedi Eylül University
Serap İNCAZ (Prof. Dr.)	 Kırklareli University
Sevim BUDAK (Assoc. Prof. Dr.)	 İstanbul University
Sevim İNANC OZKAN (Assoc. Prof. Dr.)	 Arvin Coruh University
Sevim Pelin ÖZTÜRK (Assoc. Prof. Dr.)	 İzmir Demokrasi University
Sibel Sü ERÖZ (Assoc. Prof. Dr.)	 Kırklareli University
Silvia COVARINO (Assoc. Prof. Dr.)	 German University CAIRO
Simon GRİMA (Prof. Dr.)	 Malta University Valetta MALTA
Suat KOLUKIRIK (Prof. Dr.)	 Akdeniz University
Süheyla ÜÇİŞİK ERBİLEN (Assoc. Prof. Dr.)	 Eastern Mediterranean University Famagusta, NORTH CYPRUS
Süleyman TOY (Prof. Dr.)	 Atatürk University
Şefika ERGİN (Assoc. Prof. Dr.)	 Dicle University
Şen YÜKSEL (Prof. Dr.)	 Beykent University
Thomas A. BRYER (Prof. Dr.)	 Central Florida University Florida USA
Tomasz MALEC (Assoc. Prof. Dr.)	 International of Sarajevo University Sarajevo, BOSNIA AND HERZEGOVINA
Tuğba KİPER (Prof. Dr.)	 Namık Kemal University
Tuna BASKOY (Assoc. Prof. Dr.)	 Ryerson University, CANADA
Ulrich EXNER (Prof. Dipl. Ing.)	 Siegen Germany University Siegen GERMANY
Umut PEKİN TIMUR (Prof. Dr.)	 Çankırı Karatekin University
Yakup BULUT (Prof. Dr.)	 Gaziantep University
Zhanna YÜSHA (Assoc. Prof. Dr.)	 Russian Academy of Science Moscow RUSSIA
Zuhrem YAMAN (Assoc. Prof. Dr.)	 Selçuk University

VOLUME 17, ISSUE 6, REVIEWER BOARD
Rankings Alphabet Order

17. CİLT 6. SAYI HAKEM KURULU

Sıralama, bu sayıdaki hakemlerin alfabetik sıralamasıdır.

Abdullah ÜNSAL	No Institution
Abdüsselam Selami ÇİFTER	London Brunel University
Açalya ALPAN	Eskişehir Osmangazi University
Alper SAĞLIK	On Sekiz Mart University
Altay ÇOLAK	Çukurova University
Arya BİÇEN	Bitlis Eren University
Aslı ZENCİRKIRAN	Trakya University
Aysel TARIM	İstanbul Health and Technology University
Ayşe Arzu HAMZAOĞLU	No Institution
Ayşe Betül GÖKARSLAN	Süleyman Demirel University
Ayşe Elif COŞKUN	Kadir Has University
Ayşe Gül SOYDAN GÜRDAL	Ankara Gazi University
Ayşe Nur ALBAYRAK	Çanakkale Onsekiz Mart University
Atila GÜL	Süleyman Demirel University
Bahar AKSEL	Mimar Sinan Fine Arts University
Bengi KORGAVUŞ	İskenderun Technical University
Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ	Bitlis Eren University
Berrin ŞAHİN DİRİ	Mimar Sinan Fine Arts University
Bilgen TUNCER	Bahçeşehir University
Burak KARAOĞLAN	Ardahan University
Bülent GÜNEŞ	İstanbul Yeni Yüzyıl University
Doğan DURSUN	Atatürk University
Döndü Ferhan YALÇIN	İstanbul Arel University
Duru ŞAHYAR AKDEMİR	Eskişehir Anadolu University
Ebru ERSOY TONYALOĞLU	Aydın Adnan Menderes University
Ebru HARMAN ASLAN	İskenderun Technical University
Emine Banu BURKUT	Konya Technical University
Emine KEF	Amasya University
Emine YETİŞKUL ŞENBİL	Middle East Technical University
Enver İNCE	Sivas Cumhuriyet University
Erkan YILMAZ	Ankara University
Esra BAYAZIT SOLAK	Siirt University
Esra DİK	Mersin University
Ezgi AVCI	TED University
Fatih ADIGÜZEL	Bitlis Eren University
Fatih AYHAN	Afyon Kocatepe University
Fatma ERDOĞANARAS	Ankara Gazi University
Fatma SÜPHAN SOMALI	Balıkesir University
Fazilet Yurdanur DÜLGEROĞLU	No Institution
Gizem ERDOĞAN	Izmir Democracy University
Gökhan YILMAZ	Isparta Applied Sciences University
Gökmen ERGÜN	İstanbul Boğaziçi University
Gülçinay BAŞDOĞAN DENİZ	İskenderun Technical University
Güler MUTLU KAYA	No Institution
Gülhan BENLİ	İstanbul Medipol University
Habip ULUÇAY	Yüzüncü Yıl University
Handan KARAKAYA	Firat University
Hasan Önal ŞEYHANLIOĞLU	Batman University
Hayriye SAĞIR	Selçuk University
Hazal Ceylan ÖZTÜRKER DEMİR	Batman University
İhsan AKTAŞ	Kırklareli University
İlke BEZEN TOZKOPARAN	Firat University
İsmail DEMİRDAĞ	Atatürk University
İsmail Emre KAVUT	Mimar Sinan Fine Arts University

Kamil ORHAN	Pamukkale University
K. Pınar KIRKIK AYDEMİR	Abant İzzet Baysal University
Mehmet Erdem ERYAZICIOĞLU	Amasya University
Mehmet TAN	Siirt University
Meltem GÜNDOĞDU	Kırklareli University
Meral ÖZTÜRK	Sivas Cumhuriyet University
Mete Korhan ÖZKÖK	Kırklareli University
Mustafa ÖZGÜNLER	Mimar Sinan Fine Arts University
Mustafa TOMBUL	Ankara University
Muzaffer ÖZSOY	Trakya University
N. Aydan SAT	Ankara Gazi University
N. Çiçek AKÇİL HARMANKAYA	Istanbul University
Naci AKDEMİR	Gendarmerie and Coast Guard Academy
Nazife ÖZTÜRK	Health Sciences University
Nevzat AĞÇAKAYA	Van Yüzüncü Yıl University
Nilay ÇABUK KAYA	No Institution
Olca TİRE	Munzur University
Orhan Veli ALICI	Tarsus University
Özcan GÜNGÖR	Ankara Yıldırım Beyazıt University
Özge GÜRİSOY ATAR	Istanbul Beykent University
Özlem DEMREN	Sivas Cumhuriyet University
Özlem KÖPRÜLÜ BAĞBANCI	Bursa Uludağ University
Özlem SERTKAYA DOĞAN	Istanbul University
Reşat ARİCA	Batman University
Rüya ARDIÇOĞLU	Firat University
Sanem BERKÜN	Bilecik Şeyh Edabali University
Salih ÇİFTÇİ	Bartın University
Seven ERDOĞAN	Recep Tayyip Erdoğan University
Sevil CENGİZ	Gümüşhane University
Sibel CANAZ SEVGİN	Ankara University
Soner ŞAHİN	Balıkesir University
Suvat PARİN	Van Yüzüncü Yıl University
Süheyla SARITAŞ	Nişantaşı University
Şefika AYDIN	Tekirdağ Namık Kemal University
Şule TÜDEŞ	Ankara Gazi University
Tayfun ÇINAR	Ankara University
Tolga KILIÇ	Istanbul Medipol University
Turan ARSLAN	Bursa Uludağ University
Ufuk Fatih KÜÇÜKALİ	Istanbul Aydın University
Umut ÜZMEZ	Zonguldak Bülent Ecevit University
Yakup BULUT	Gaziantep University
Yasin Can GÖNÜLTAŞ	Kırklareli University
Yavuz BOZKURT	Dumlupınar University
Yeşim TANRIVERMİŞ	Ankara University
Yiğit EVREN	Istanbul Yıldız Technical University
Zühal IŞIK IŞIKYÜZLÜ	Pamukkale University

INDEXES, DIRECTORY and PLATFORMS | DİZİNLER, VERİTABANLARI ve PLATFORMLAR

(Ranking Alphabet Order)

Academic Resource Index (2019-....)
Academindex (2023-.....)
Acarindex (2013-.....)
ASCI Database (2023-....)
Cosmos Impact Factor 17/01/2018-.....)
EBSCO Academic Search Ultimate Database(2023-....)
ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities
Google Scholar (2021-....)
Ideal Online (23/05/2019-.....)
Index Copernicus (2023-...)
Kaynakca.info (2019-.....)
OJOP Indexing and Scientific Journal Directory (2019-....)
Scientific Indexing Services (2018-.....)
Scit (2021-....)
SOBIAD Index (2019-.....)
TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....)
TR DİZİN FEN (2019-.....)
Türk Eğitim İndeksi (2019-.....)

JOURNAL TAG | DERGİ KÜNYESİ

Journal Name Derginin Adı	Kent Akademisi Urban Academy
Sub Titl of Journal (Derginin Kısa Adı)	Urban Culture and Urban Management (Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi)
Abbreviated Name (Kısa Adı)	KA
ISSN No (Basılı)	-----
ISSN No (Elektronik)	2146-9229
Year of Foundation (Kuruluş Yılı)	2012
Web of Journal (Derginin Web Adresi)	https://www.kentakademisi.com/
Editorial Process Link (Derginin Süreç Yürütüm Adresi)	https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent
Language of Journal (Derginin Yayın Dili)	Turkish - English
Publication of Period (Derginin Yayın Periyodu)	March, June, September, December
Keywords (Dergi Anahtar Kelimeleri)	Urban Management, Urban and Environmental Problems, Architecture and Design, Local Management, Transportation Information & Communication Systems, Kent Yönetimi, Kent ve Çevre Sorunları, Mimarlık ve Tasarım, Yerel Yönetimler, Taşımacılık Bilgi ve Bilişim Sistemleri
Indexes (Derginin Kayıtlı Olduğu İndeksler) (According to Alphabet)	Academic Resource Index (2019-.....), Acarindex (2013-.....), Cosmos Impact Factor 17/01/2018-.....), ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities, Google Scholar (2021-.....), Ideal Online (23/05/2019-.....), Kaynakca.info (2019-.....), • OJOP Indexing and Scientific Journal Directory (2019-.....) Scientific Indexing Services (2018-.....), Sclit (2021-.....), SOBIAD Index (2019-.....), TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....), TR DİZİN FEN (2019-.....), Türk Eğitim İndeksi (2019-.....) ASCI Database (2023-.....)
Chief Editor of Journal (Derginin Baş Editörü)	Dr. Ahmet FİDAN
Licences of Journal (Yayın Lisansı)	Creative Commons (CC BY NC)
Plagiarism and Citation Policies (Benzerlik Politikası)	Ithenticate (less than 20 percent, % 1 per citation) / Ithentitate Tüm atıflar için, % 20'den az, her bir atıf için, En fazla %: 1 (Tezden üretilen makaleler için %3)
Fee Policies of Journal (Ücret Politikası)	For reader and for author free. The journal does not charge any fee for the process of application and publication of articles. / (Dergi, makalelerin başvuru ve yayınlanması sürecinde herhangi bir ücret talep etmez.
Refereeing Type and Technique (Hakemlik Türü ve Yapısı)	Double Blind Peer Reviewing (3 Reviewing Per Article) / Her makale için, üç Karşılıklı (Çift yönlü) Körleme Akran Hakemlik Sistemi
Acces Policies of Journal (Erişim Politikası)	Open Acces (Açık Erişim)
Editorial Proces System (Editoryal Sürec Sistemi)	Turkey, ULAKBİM Dergi Systems
Article Publication Categories (Makale Yayın Kategorileri)	Research Articles, Review Article. Other article categories are published on the portal page (www.kentakademisi.com) with two referees. It is not included in the number integrity.

DESCRIPTION OF JOURNAL	DERGİ KISA BİLGİSİ
<p>The main purpose of The Journal of Urban Culture and Management (JOURAC) is to provide scientific and academic studies for the benefit of the people of the world to ensure that Turkish and world cities become more prosperous, more liveable; by publishing the architecture, administrative, economic, environmental, and engineering studies in the context of the city; and the literature studies in the context of the language and culture of the city in a multidisciplinary and interdisciplinary mood while acting as the academia of the urban areas where the 80% of the world population live.</p> <p>As announced to its readers and writers at the beginning of 2023, our journal decided to increase the publication period to six issues per year starting from 2024, aiming to pave the way for scientific production in urban areas, to contribute more quickly to the development and institutionalization of our cities, and to provide more voluminous added values to world civilization.</p> <p>Journal of Urban Academy attaches importance to and encourages multidisciplinary and interdisciplinarity.</p> <p>It accepts the cultural ethnographic identities of cities as world heritage and aims to create this awareness.</p> <p>It aims to pioneer the preservation and promotion of prehistoric ruins, together with the cultural compositions and combination of world cities, specifically the Anatolian Geography, which is a combination of civilizations.</p> <p>The publication period of our journal is six issues per year (bi-monthly), the language of publication is Turkish and English.</p> <p>The similarity report is checked during the article pre-acceptance process. When uploading articles from our article writers, click on Documentation. We kindly request that students download the article template from the Documents menu, upload it according to this template, and leave a line space between each source in the bibliography when creating a bibliography.</p> <p>URBAN ACADEMY, PROFESSIONAL AND DOUBLE-BLIND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL JOURNAL UNDER THE CRITERIA FOR THE APPOINTMENT AND PROMOTION OF THE ASSOCIATE PROFESSORSHIP REQUIRED BY INTER- COUNCIL</p> <p>Our Journal Has Been Scanned By TR DİZİN Social Sciences and TR DİZİN Since 2019.</p> <p>Publication History:</p> <p>Our journal began to be published monthly in January 2008 and continued monthly from 2008 to 2010. From March 2010 to December 2011, the article was published in scientific format four times a year, without review of referee. Since March 2012, it has started to publish nationally refereed articles four times a year, as of 2017 it has been included in the Dergi Park System as an International, Double Blind Peer Reviewing Journal. In 2021, (from 2019/1) it was accepted into the TR DİZİN Social and TR DİZİN Science databases.</p> <p>As of the summer issue of 2020, at least three blind peer review systems have been implemented for each article.</p> <p>While our publication period was four issues per year from 2011 to 2023, by the decision of our Editorial Board numbered S:54/2023/1/1, it was decided to change the publication period to six issues per year (bi-monthly) and this change will come into force as of the same date of 2024. This change was announced in our "Announcements" menu on 05/01/2023. As of January 2024, six issues per year have been implemented.</p>	<p>Kent Akademisi dergisi (KA), nüfusun % 80 lerini oluşturan dünya kentlerinde, kent akademisi sıfatıyla, multidisipliner ve interdisipliner bir modda, kente dair, mimari, yönetsel, ekonomik, çevresel, mühendisliğe ilişkin, ve kentlerin dili kültürü bağlamında edebiyata ilişkin bütünlük konuları ve tek bilim alanına sığamayacak kadar geniş uzanımları olan çalışmalarını yayınlamaya, Türk ve Dünya kentlerinin daha bayındır, daha yaşanılabilir hale gelmesini sağlamak için bilimsel, akademik yayınların dünya insanlarının faydasına sunmak istemektedir.</p> <p>Kent Akademisi Dergisi 2023 yılı başında okurlarına ve yazarlarına duyurduğu üzere, 2024 yılından itibaren yayın periyodunu, yılda altı sayıya çıkarma kararı alarak, kentsele alanlardaki bilimsel üretimlerin önünü açmayı ve kentlerimizin gelişmesi ve kurumsallaşmasına daha hızlı katkıda bulunmayı, dünya medeniyetine daha hacimli katma değerler sağlayabilmesi amaçlamıştır.</p> <p>Kent Akademisi dergisi, multidisiplinerliği ve interdisiplinerliği önemsemekte ve teşvik etmektedir.</p> <p>Kentlerin kültürel etnografik kimliklerini dünya mirası olarak kabul etmekte ve bu bilincin oluşmasını sağlamayı hedef alır.</p> <p>İnsanoğlunun kent kültürü bağlamında dünya mirası kavramına vereceği önemi sağlamlaştırmaya gayret eder.</p> <p>Medeniyetler bileşimi olan Anadolu Coğrafyası özelinde dünya kentlerinin kültürel bileşimleriyle birlikte, tarih öncesi kalıntılarının korunması ve tanıtılmasına öncülük etmeyi amaçlamaktadır.</p> <p>Dergimizin yayın periyodu, yılda altı sayı (iki ayda bir), yayın dili, Türkçe ve İngilizcedir.</p> <p>Makale ön kabul sürecinde benzerlik raporuna bakılmaktadır. Makale yazarlarımızdan makale yüklemesi yaparken, Documentation Dokümanlar menüsünden makale şablonu indirerek bu şablona göre yüklemeye yapmalısınız, kaynakça oluştururken, kaynakçadaki her kaynağın arasına bir satır boşluk bırakmalarını önemle rica ediyoruz.</p> <p>DERGİMİZ ÜAK DOÇENTLİK ve YENİDEN ATAMA İLKELERİ KAPSAMINDA, DİĞER İNDEKSLERE SAHİP ULUSLARARASI DERGİ STATÜSÜNDEDİR.</p> <p>Dergimiz 2019 Yılından bu yana, TR DİZİN tarafından taranmaktadır.</p> <p>Yayın Tarihiçesi:</p> <p>Dergimiz, 2008 Ocak'ta aylık olarak yayına başlamış olup 2008 den 2010'a kadar aylık olarak devam etmiştir. Mart 2010'dan, Aralık 2011'e kadar yılda dört kez olmak üzere, hakemsiz olarak bilimsel formatta makale yayınlamıştır. Mart 2012 tarihinden bu yana yılda dört kez olmak üzere ulusal hakemli makaleler yayınlamaya başlamıştır, 2017 yılı itibarıyla uluslararası çift kör akran hakemli dergi olarak Dergi Park Sistemine dahil olmuştur. 2019 yılının ilk sayısından itibaren TR DİZİN Sosyal ve TR DİZİN Fen Bilimleri veri tabanına alınmıştır.</p> <p>2020 yılı yaz sayısından itibaren, her makale için en az üç kör akran hakemlik sistemine geçmiştir.</p> <p>Yayın periyodumuz, 2011 yılından 2023 yılına kadar yılda dört sayı iken, Yayın Kurulumuzun S:54/2023/1/1 sayılı kararınca yayın periyodunun yılda altı sayı (iki ayda bir) olarak değiştirilmesine ve bu değişikliğin 2024 yılının aynı tarihi itibarıyla yürürlüğe konulmasına karar verilmiştir. Bu değişiklik, 05/01/2023 tarihinde "Duyurular" menüsünde ilan edilmiştir. 2024 yılı Ocak ayından itibaren yılda altı sayı uygulamasına başlanmıştır.</p>
<p>NOTE TO AUTHOR and EVALUATION CRITERIA</p> <p>PROCESS:</p> <p>General Evaluation Process</p> <p>The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)</p> <p>Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.</p> <p>Pursuant to mission of the our journal, it is adopted as a principle as fastest as possible by performing publication process contributing to science without deviated from ethics and quality. In this context, in order for an article to be published, the article must be uploaded at least two months before our regular publication date. An article that is deemed suitable for publication but is not published is moved to the first available issue.</p> <p>Article sent to our journal are immediately sent to referees. Our referees are given a maximum time of fifteen days for the first round for articles up to fifteen pages, and 20 days for articles exceeding 15 pages. In the second round, this time is halved, and in the third round, it is reduced to 3 days. In the second and ongoing referee rounds, the refereeships of the referees who do not serve within the required time are dropped, and the decision is made in line with the opinions of the other two current referees and the decision of the field editor of the relevant article.</p>	<p>YAZARA NOT ve DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİ</p> <p>SÜREÇLER:</p> <p>Genel Değerlendirme Süreci</p> <p>Kent Akademisi Dergisi'nde Çift Kör Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü)</p> <p>Duble Blind Peer Reviewing / Çift Kör Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları görmediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metninin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yüklemesi son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.</p> <p>Dergimiz misyonu gereği, etik ilkeler ve kaliteden sapmaksızın mümkün olan en hızlı şekilde yayın sürecini yürüterek bilime katkı sağlamayı ilke edinmiştir. Bu bağlamda, bir sayıda makalenin yayınlanması için, olağan yayın tarihimizden en az iki ay öncesine kadar makale yüklenmelidir. Yayına uygun görülüp de yetişmeyen bir makale uygun olan ilk sayıya kaydırılmaktadır.</p> <p>Dergimize gönderilen makale, editoryada en fazla beş gün bekler, derhal hakemlere gönderilir. Hakemlerimize ilk tur için, onbeş sayfaya kadar olan makalelerde on beş gün, 15 sayfayı aşan makalelerde 20 gün azami süre verilmektedir. İkinci turda bu süre yarıya, üçüncü turda ise, 3 güne düşer. İkinci ve devam eden hakemlik turlarında süresi içinde hakemliğini yapmayan hakemlerin hakemlikleri düşürülür, karar, halihazırdaki diğer iki hakemin görüşleri ve ilgili makalenin alan editörü kararın doğrultusunda ortaya çıkar.</p>

An article submitted to an issue remains on average for a publication period (2 months). This process; 1. Article type, 2. Subject of the article, 3. Section editor's process execution, 4. It may vary depending on the evaluation requests of the referees and The main language of the article.	Bir sayıya gönderilen makale ortalama bir yayın aralığı (2 Ay) süreçte kalmaktadır. Bu süreç; 1. Makale türüne, 2. Makalenin konusuna, 3. Alan editörünün süreç yürütümüne, 4. Hakemlerin değerlendirme taleplerine ve Makalenin ana diline göre değişiklik gösterebilmektedir.
--	---

FEE POLİCİES OF OUR JOURNAL	ÜCRET POLİTİKAMIZ
<p>Our journal is open access, an editorial publication fee is charged from the author.</p> <p>I. AUTHOR FEES</p> <p>a. The publication charge/fee to be paid by the author is requested before the article is uploaded.</p> <p>b. According to the decision of the Editorial Board numbered S:106/2024/6/3 and dated 22/10/2024, the article submission fee is 5,000 Turkish Lira or 150 US Dollars as of 15/11/2024. Subsequent article submission fee increase dates are determined by the Urban Academy Editorial Board.</p> <p>c. The fee requested from the articles sent to our journal for publication is in no way dependent on the Acceptance / Rejection condition. This condition is carried out by the decision numbered 2021.18.643 on Predatory/Shabby Journals taken at the Council of Higher Education session dated December 30, 2021, and numbered 2021.18.</p> <p>d. The fee payment requirement applies to all authors. Payments are in a transparent and auditable structure, which applies equally to each author. The authors jointly (jointly) in equal proportions among themselves. Payment is made from the authorized author's account.</p> <p>e) In our journal, a 50% discount is applied to the publication fee of section editors who carry out and complete at least three section editing processes in a year. This discount is valid for each author's own share of multi-author articles.</p> <p>f. Publication fees are used for the secretariat, preparation for publication, and journal accreditation costs.</p> <p>g) Fee payments can be made through the TL and USD accounts of the Black Sea Poets and Author Association, the publisher of our journal.</p> <p>II. FEES FROM READERS and/or SUBSCRIPTION SYSTEMS</p> <p>a. Journal of Urban Academy does not demand any fee from its readers.</p> <p>b. Provisions requested by the Journal of Urban Academy, regarding libraries and special directories are reserved.</p> <p>The document regarding our fee policy can be accessed from the link below or from file number D-2 in our Documents menu: https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/26111</p> <p>Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği</p> <p>(Black Sea Poets and Authors Association) IBAN (TL) TR: 070001500158007316964344 IBAN (USD) TR: 530001500158048021390124 Submission Fee: 150.00 USD</p>	<p>Dergimiz açık erişimli, editöryal yayın ücreti yazardan karşılanan bir dergidir.</p> <p>I. YAZARDAN ALINAN ÜCRETLER</p> <p>a. Yazarın ödeyeceği yayın ücreti makale yüklemesinden önce talep edilmektedir.</p> <p>b. Yayın Kurulu'nun S:106/2024/6/3 sayılı ve 22/10/2024 tarihli kararınca, makale gönderim ücretinin 15/11/2024 tarihinden itibaren, 5.000 Türk Lirası veya 150 Amerikan dolarıdır. Müteakip makale gönderim ücret artış tarihleri, Kent Akademisi Yayın Kurulu tarafından belirlenir.</p> <p>c) Dergimize yayın için gönderilen makalelerden talep edilen bedel hiçbir şekilde Kabul / Ret şartına bağlı değildir. Bu şart Yüksek Öğretim Kurulu'nun 30 Aralık 2021 tarih ve 2021.18 sayılı oturumunda Yağmacı/Şaibeli Dergiler hakkında alınan 2021.18.643 sayılı karar gereğince yürürlükte.</p> <p>d. Ücret ödeme şartı bütün yazarlar için geçerlidir. Ödemeler, her yazara eşit uygulanacağı şekilde, şeffaf ve denetlenebilir bir yapıdadır. Ücret yazarlar tarafından kendi aralarında müştereken (ortaklaşa) eşit oranlarda hesaplanır. Ödeme, yetkili yazar hesabından yapılır.</p> <p>e) Dergimizde, bir yılda en az üç alan editörlüğü süreci yürütüp tamamlayan alan editörlerinin yayın ücretinde %50 indirim uygulanmaktadır. Bu indirim, çok yazarlı makalelerde her bir yazarın kendi payı için geçerlidir.</p> <p>f. Yayın ücretleri, sekreteryaya, yayına hazırlık işlemleri ve dergi akreditasyon maliyetleri için kullanılmaktadır.</p> <p>g) Ücret ödemeleri, dergimizin yayıncı kuruluşu olan Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği TL ve USD hesapları üzerinden yapılabilecektir.</p> <p>II. OKURLARDAN ve / veya ABONELİK SİSTEMLERİNDE ALINAN ÜCRETLER</p> <p>a. Kent Akademisi Dergisinin, okurlardan herhangi bir ücret talebi bulunmamaktadır.</p> <p>b. Kent Akademisi Dergisi'nin kütüphane ve özeldiznler konusunda talep edeceği hükümler saklıdır.</p> <p>Ücret politikamıza ilişkin dokümana aşağıdaki linkten veya Dokümanlar menümüzdeki D-2 numaralı dosyadan erişim sağlanabilir: https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/26111</p> <p>Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği İBAN BİLGİLERİ: IBAN (TL) TR: 070001500158007316964344 IBAN (USD) / TR: 530001500158048021390124 Makale Yükleme Ücreti: 5.000 TL</p>
REFREE SYSTEM	HAKEMLİK SİSTEMİ
<p>The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)</p> <p>Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.</p>	<p>Kent Akademisi Dergisi'nde Karşılıklı Körlüme Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü alınır)</p> <p>Duble Blind Peer Reviewing / Karşılıklı Körlüme Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları görmediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metninin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yükleme son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.</p>

REFEE SUGGESTION POLICIES of OUR JOURNAL	İSTİSNAİ DURUMLARDA HAKEM ÖNERİ POLİTİKAMIZ
<p>Within the framework of publication quality standards, our journal applies the principle of Reader, Author, Reviewer and Editor friendly publishing in all processes. In this context, our journal shares its processes and execution with its readers and authors.</p> <p>Journal of Urban Academy, may request referees from the author in some articles in transdisciplinary issues or in unique themes or consultation issues, when there is difficulty in appointing referees from within the section, in cases where the refereeing process is delayed due to the topicality of the subject in terms of the originality of the topic.</p> <p>Our Journal Standards Regarding Referee Suggestions from Author / Authors:</p> <ol style="list-style-type: none">1.Our journal has at least three referees. For the 3rd referee only, at least two referee suggestions can be requested from the author. Our journal appoints any of these referees.2.The journal is not obliged to appoint the proposed referee.3.There should be no relationship of interest between the author and the referee.4.The proposed referees cannot be from the same academic unit or institution as the author.5.The proposed referee cannot be in a co-authorship relationship with the author, even in the past.6.The proposed referees cannot be a student or jury member in the thesis juries with the author, even in the past.7.Recommended referees; ☐if the author is untitled, have at least a doctorate, ☐author dr. If the person has the title, at least Assit. Prof. Dr, ☐If the author is a Assit.Prof.Dr. title, at least an Associate Professor, If the author is an Associate Professor or Profesoor, the proposed reviewer cannot be lower than the rank of Professor.	<p>Kent Akademisi Dergisi, tüm süreçlerde Okur Yazar, Hakem ve Editör dostu yayıncılık ilkesini benimser. Bu bağlamda dergimiz süreçleri ve yürütümünü okurlarıyla ve yazarlarıyla paylaşır.</p> <p>Kent Akademisi makalenin transdisipliner konularda veya kendine özgü temalarda veya konsültasyon içeren konularda, alan içinden hakem atamasında zorluk çekildiğinde, eserin özgünlüğü açısından konu güncelliği nedeniyle hakemlik sürecinin gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda, bazı makalelerde yazardan hakem isteyebilir.</p> <p>Kent Akademisi Dergisi Yazardan / Yazarlardan Hakem Önerilerine İlişkin Standartlarımız:</p> <ol style="list-style-type: none">1.Dergimiz en az üç hakemlidir. Sadece 3. hakem için, yazardan en az iki hakem önerisi istenebilir. Dergimiz bu hakemlerden herhangi birini atar.2.Dergi önerilen hakemi atamak zorunda değildir.3.Yazar ile hakem arasında hiçbir şekilde çıkar ilişkisi bulunmamalıdır.4.Önerilen hakemler yazar ile aynı akademik birimde veya kurumda olamaz.5.Önerilen hakem yazar ile geçmişte de olsa ortak yazarlık ilişkisi içinde olamaz.6.Önerilen hakem yazar ile geçmişte de olsa tez jürilerinde öğrenci ve jüri üyesi statüleriyle yer alamaz.7.Önerilen hakemler; ☐yazar unvanı ise, en az doktora, ☐yazar Dr. unvanına sahip ise, en az Dr. Öğr. Üyesi, ☐yazar Dr. Öğr. Üyesi ise, en az Doçent, yazar Doçent ise, önerilen hakem Profesör düzeylerinde aşağı olamaz.
OPEN ACCESS POLICIES	AÇIK ERİŞİM POLİTİKAMIZ:
<p>This is an open-access journal, which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles in Urban Academy (KA) journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is by the Budapest Open Access Initiative (BOAI) definition of open access. Applies the CC, BY, NC licensing principle.</p>	<p>Dergi Açık Erişimli olup yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Kullanıcılara, Kent Akademisi (KA) dergisindeki makalelerin tam metinlerini yayıncı veya yazarın önceden izni olmadan okumak, indirmek, kopyalamak, dağıtmak, basmak, arama yapmak veya bağlantı kurmak için izin verilmiştir. Bu, Budapeşte Açık Erişim İnisyatifinin (BOAİ) açık erişim tanımı ile uyumludur. CC, BY, NC lisanslama ilkesini uygular.</p>

ARCHIVING POLICIES	ARŞİV POLİTİKAMIZ:
<p>The archiving policy of our journal covers the following points:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Our journal allows authors to archive their articles on the author's personal website or institutional pages and/or to use the final published version of the article for archiving in an institutional repository after publication.2. By the Creative Commons license accepted by our journal, ("CC"-BY-NC) allows users to use the work for non-commercial purposes only, provided that the author or the DOI number of the work is cited.3. There is no embargo period for authors.4. Authors can download the manuscript as a PDF document. Authors can send copies of the article to their colleagues without any embargo.5. Articles published in our journal are archived in parallel in DergiPark pages and in the databases of other international directories. <p>VERSION PUBLISHED in THE JOURNAL</p> <p>Publication Type: Open Access</p> <p>OAI: https://dergipark.org.tr/api/public/oai/kent/</p> <p>LOCKSS: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/lockss-manifest</p> <p>RSS: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/rss-feeds</p> <p>Embargo Period: There is no embargo period.</p> <p>Copyright Holder: The author(s) assigns only the first publication right, otherwise retaining copyright.</p> <p>Open Access Licence: CC BY-NC 4.0</p> <p>Archive Location: Journal Website, Institutional Archive, Institutional Site, Author's Personal Website, Public and/or Non-Commercial Subject-Based Archives.</p> <p>Policy Terms: The journal should be cited by following the citation and citation standards. It should be linked to the publisher version with DOI.</p> <p>VERSION ACCEPTED AT THE END OF THE REFEREE PROCESS</p> <p>Embargo Period: None</p> <p>Archive Location: Journal Website is the address where the editorial process is carried out. Publications on the portal address are directed to DergiPark. Also, Author's Personal Website, Publicly Available and/or Commercial Topic Based Archives.</p> <p>Website, Public and/or Commercial Topic Based Archives.</p> <p>Copyright Owner: The author(s) transfers only the first publication right and retains the copyright for other cases.</p> <p>FIRST TEXT SENT TO THE MAGAZINE</p> <p>Embargo Period: None</p> <p>Archive Location: Journal Website is the address where the editorial process is carried out. Publications on the portal address are directed to DergiPark. Also, Author's Personal Website, Publicly Available and/or Commercial Topic Based Archives.</p>	<p>Dergimizin arşiv politikası aşağıdaki hususları kapsamaktadır:</p> <p>Yayıncı: ICAM Network</p> <p>Dergi Adı: Kent Akademisi</p> <p>ISSN / E-ISSN: 2146-9229</p> <ol style="list-style-type: none">1. Dergimiz, makale yazarlarına, kendileri ait olan makalenin yazarın kişisel web sitesi ya da kurumsal sayfalarında arşivlemesine ve/veya yayımlandıktan sonra kurumsal bir havuzda arşivleme için makalenin nihai yayınlanmış sürümünün kullanılmasına izin verir.2. Dergimizin kabul etmiş olduğu Creative Commons lisansı uyarınca, ("CC"-BY-NC" kullanıcıların eser sahibine ya da eserin DOI numarasına atıf vermek koşuluyla eseri sadece ticari olmayan amaçlar için kullanmalarına izin verir.3. Yazarlar için herhangi bir ambargo süresi yoktur.4. Yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler.5. Dergimizde yayınlanan makaleler, DergiPark sayfalarında ve diğer uluslararası dizinlerin veri tabanlarında da paralel olarak arşivlenmektedir. <p>DERGİDE YAYIMLANAN VERSİYON</p> <p>Yayın Türü: Açık Erişim</p> <p>OAI Open Archives Initiative: https://dergipark.org.tr/api/public/oai/kent/</p> <p>LOCKSS (Lots Of Copies Keep Stuff Safe): https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/lockss-manifest</p> <p>RSS (Rich Site Summary (RSS 0.91) (Zengin Site Özeti): Really Simple Syndication https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/rss-feeds</p> <p>Ambargo Süresi: Ambargo süresi yoktur.</p> <p>Telif Hakkı Sahibi: Yazar(lar), sadece ilk yayın hakkını devreder, bunun dışındaki durumlar için telif hakkını korur.</p> <p>Açık Erişim Lisansı: CC BY-NC 4.0</p> <p>Arşiv Yeri: Dergi Web Sitesi editöryal süreç yürütülen adrestir. Portal adresindeki yayınlar DergiPark a yönlendirilir. Ayrıca, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler.</p> <p>Politika Koşulları: Atıf ve alıntı standartlarına uyularak dergiye atıf yapılmalıdır. DOI ile yayıncı sürümüne bağlanmalıdır.</p> <p>HAKEM SÜRECİ SONUNDA KABUL EDİLEN VERSİYON</p> <p>Ambargo Süresi: Yok</p> <p>Arşiv Yeri: Dergi Web Sitesi editöryal süreç yürütülen adrestir. Portal adresindeki yayınlar DergiPark a yönlendirilir. Ayrıca, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler.</p> <p>Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler.</p> <p>Telif Hakkı Sahibi: Yazar(lar), sadece ilk yayın hakkını devreder, bunun dışındaki durumlar için telif hakkını korur.</p> <p>DERGİYE GÖNDERİLEN İLK METİN</p> <p>Ambargo Süresi: Yok</p> <p>Arşiv Yeri: Dergi Web Sitesi editöryal süreç yürütülen adrestir. Portal adresindeki yayınlar DergiPark a yönlendirilir. Ayrıca, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler.</p>

COPYRIGHT TRANSFER POLICIES	TE'LİF HAKLARI POLİTİKAMIZ
<p>As mentioned in Copyright Transfer Form; (to see the copyright transfer form, Authors guarantee that; - Their paper is original, - it is not given to any other journals to publish, - if all or some parts of the article is published, all types of permission needed are taken and sent to Editor of Urban Academy Journal to be published in the journal mentioned above. Authors certify that they have no right to withdraw the article that is accepted to be published in the Urban Academy Journal "at any stage after the acceptance of the article." -The Article's scientific, ethical, and legal responsibility belongs to the authors.</p> <p>Transferring the copyright of the article to Kent Akademi Journal means the transfer of the first publication right. Once the author has given this right, he cannot take it back and the journal has this right as long as it publishes the article.</p> <p>Other copyrights belong to the author.</p> <p>CONFLICT OF INTEREST STATEMENT</p> <p>Authors</p> <p>In accordance with the publication policy of the Journal of Urban Academy (Kent Akademisi), the people who contributed in the real sense should be written in the articles sent to the journal as authors. The author (s) of the manuscript must declare that there are no conflicts of personal and financial interest within the scope of the study. This notification must be uploaded by the author / authors in pdf format with wet signature, by filling out the form in our documents menu before the article is published.</p> <p>Reviewers</p> <p>Referees should inform the journal editor about the evaluation process if they suspect any conflict of interest in the article they are evaluating, and refuse article evaluation if necessary. In order to prevent conflict of interest, people in the institutions where the article authors are working cannot referee the article.</p> <p>Editors</p> <p>Editors should not have personal or financial conflicts of interest with articles.</p> <p>In accordance with the ethical principles of our journal, the chief editor cannot publish articles in our journal. All other editors, assistant editors, editorial board members, section editors, language and statistics editors, index editors, layout editor and page secretaries can publish articles. In this case, the relevant editors and all their roles in the journal, except referee roles, must be removed before the article is uploaded to the process. Contacts who upload articles without their roles being removed will have their articles rejected. The editor-in-chief, editors, assistant editors, and members of the editorial board cannot serve as referees in our journal.</p>	<p>TE'LİF HAKKI DÜZENLEMESİ'nde belirttiği üzere; Yazarlar Şunları garanti eder; - Makaleleri orijinaldir, - Yayınlanmak üzere başka dergilere verilmez, - Makalenin tamamı veya bir kısmı yayınlanmışsa, yukarıda belirtilen dergide yayımlanmak üzere gerekli her türlü izin alınarak Urban Academy Journal Editörüne gönderilir. Yazarlar, Kent Akademisi Dergisi'nde yayımlanmak üzere kabul edilen makaleyi, "makalenin kabulünden sonra hiçbir aşamada" geri çekme haklarının bulunmadığını beyan ederler. -Makalenin bilimsel, etik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Makalenin telif haklarının Kent Akademisi Dergisi'ne devredilmesi, ilk yayın hakkının devredilmesi anlamına gelir. Yazar bu hakkı bir kere verdikten sonra geri alamaz ve dergi makaleyi yayınladığı sürece bu hakka sahiptir. Yazarın diğer te'lif hakları kendisine aittir.</p> <p>ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI:</p> <p>Yazarlar Kent Akademisi Dergisi, yayın politikası gereğince, yayınlanmak üzere dergiye gönderilen makalelerde gerçek anlamda katkı sağlayan kişiler yazar olarak yazılmalıdır. Makalenin yazar/yazarları, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması olmadığını bildirmek zorundadır. Bu bildirim, makalenin yayınlanması öncesinde yazar/yazarlar tarafından dokümanlar menümüzde bulunan form doldurularak ıslak imzalı olarak pdf formatında yüklenmelidir.</p> <p>Hakemler Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar çatışması olduğundan şüphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editörlüğüne bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini reddetmelidirler. Çıkar çatışmasını engellemek için makale yazarlarının görev yaptığı kurumlardaki kişiler, makale için hakemlik yapamazlar.</p> <p>Editörler Editörlerin, makalelerle kişisel veya mali açıdan çıkar çatışması olmamalıdır.</p> <p>Dergimizde etik ilkeler gereğince, baş editör makale yayınlamaz. Diğer tüm editörler, editör yardımcıları, yayın kurulu üyeleri, alan editörleri, dil ve istatistik editörleri, index editörleri, sayfa sekreterleri makale yayınlayabilmektedir. Bu durumda, ilgili editörlerin ve makalesi sürece yüklenmeden önce dergideki hakemlik rolleri hariç tüm rolleri kaldırılmak zorundadır. Roller kaldırılmadan makale yükleyen ilgili kişilerin makaleleri reddedilir. Dergimizde başeditör, editörler, editör yardımcıları, yayın kurulu üyeleri hakemlik yapamaz.</p>
<p>OUR REFERENCE VALUES IN SIMILARITY RATE SCAN:</p>	<p>BENZERLİK ORANI POLİTİKAMIZ</p>
<p>Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and at the end of the process.</p> <p>During the upload of the articles to the system, the author receives an IThenticate report on the last version by any of the three scanning programs (IThenticate, Turnitin, Plagiarism Net) and by the section editors (after language control) after the refereeing process is completed.</p> <p>No matter which scanning program is scanned, our upper limit of similarity rate is 20%. The maximum value for each citation should be 1%. OVER THE LAST VERSION FILE, only the reports scanned with the iThenticate program are valid.</p> <p>In the event that the similarity report is 20-22% due to the footer, header and tag sections, in order to reduce the rate below 20%, the tag can be reduced to the required rate by removing the header and footer sections and re-scanning. In legal matters, this rate is 25% in total, limited to the articles on which the legislation is examined and researched, and 2% for each citation is our upper limit.</p>	<p>Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir.</p> <p>Makalelerin sisteme yüklenme sırasında yazar tarafından her üç tarama programından (IThenticate, Turnitin, İntihal Net) herhangi birisi, hakemlik süreci tamamlandıktan sonra da alan editörleri tarafından (dil kontrolünden geldikten sonra) son sürüm üzerinden IThenticate raporu alınır.</p> <p>Hangi tarama programıyla taranırsa taransın, benzerlik oranı üst sınırimız, % 20 dir. Her bir atıf için en fazla değer % 1 olmalıdır. SON SÜRÜM DOSYASI ÜZERİNDEN sadece ve sadece iThenticate programı ile taranan raporlar geçerlidir.</p> <p>Benzerlik Raporunun alt ve üst bilgi ve künye kısımları nedeniyle % 20-22 çıkması durumunda, oranın % 20'nin altına düşürülmesi için, künye, üst bilgi alt bilgi kısımlarını çıkararak tekrar taramadan geçirilerek gerekli orana düşürülmesi sağlanabilir. Hukuksal konularda, mevzuata yönelik inceleme ve araştırma yapılan makalelerle sınırlı olmak üzere, bu oran, toplamda % 25'e, her bir atıf için % 2 üst limitlerimizdir.</p>
<p>OUR ARTIFICIAL INTELLIGENCE POLICIES</p>	<p>YAPAY ZEKÂ KULLANIM POLİTİKAMIZ</p>

The Urban Academy Journal follows the developments of artificial intelligence technologies and regulates their use in line with today's conditions. It will renew its policy on this issue every three months in line with the developments. Editors, referees and authors evaluate the use of generative artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies as follows.

I. For Article Editors;

1. Editors should not upload all or any part of an incoming article to the artificial intelligence tool, or they should avoid violating the privacy and property rights of authors and storing and using the content of the article.
2. Editors should not use artificial intelligence or artificial intelligence-supported programs to control the language of the article and increase its readability.
3. Generative artificial intelligence (GENERATIVE AI) and AI-supported technologies should not be used by editors to evaluate and decide on the article. In this regard, programs such as iThenticate, İntihalnet, Turnit-in are used only to scan similarity rates, and when these are used, we announce that they are used with options that will not be stored or memorized.

II. For referees;

1. Referees should not upload the entirety or any part of the article they refereed to the generative artificial intelligence tool. Generative AI can violate the privacy and property rights of authors, potentially resulting in the storage of article content and the public use and exploitation of original content without publication.
2. Reviewers should not rely on generative artificial intelligence or artificial intelligence-supported programs to control the language of the article and improve its readability.
3. Generative AI and AI-supported technologies should not be used by referees to evaluate and decide on the article. It should not be forgotten that generative AI systems may cause ethical problems such as bias, prejudice and discrimination, that their superior cognitive abilities are limited by the framework in which they are trained and the information they can access, and that they are still in the development phase. Therefore, artificial intelligence does not yet have the capacity for original evaluation and critical thinking.
4. The legal and ethical responsibilities that may arise from the use of generative artificial intelligence models in arbitration processes belong to the arbitrators.

III. For authors;

1. Authors should not use generative artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies in the article writing process or in writing texts. They may only use artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies to correct the language of the work. Authors are legally and ethically responsible for the outputs and content of these applications.
2. Authors should not co-author or cite AI or AI-enabled technologies.
3. It is not appropriate to use Generative AI for studies such as surveys that need to be applied to humans.
4. Authors are advised not to use artificial intelligence or AI-supported technologies to create or modify visuals in articles other than those on artificial intelligence. If used, this must be written as an explanation in the text or under the visual.

Kent Akademisi Dergisi yapay zekâ teknolojilerinin gelişimlerini takip etmekte ve kullanımını günümüz koşullarıyla düzenlemektedir. Bu konudaki politikasını, gelişmeler doğrultusunda üç ayda bir yenileyecektir. Editörler, hakemler ve yazarların üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknoloji kullanımlarını aşağıdaki gibi değerlendirmektedir.

I. Makale Editörleri için;

1. Editörler gelen bir makalenin tamamını veya herhangi bir bölümünü, yapay zekâ aracına yüklememelidir ya da, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilmesine ve makale içeriğinin depolanarak kullanılmasına yol açmaktan sakınımalıdır.
2. Editörler, makalenin dilini kontrol etmek ve okunabilirliğini arttırmak amacıyla yapay zekâ ve yapay zekâ destekli programları kullanmamalıdır.
3. Üretken yapay zekâ (ÜYZ) ve yapay zekâ destekli teknolojiler, editörler tarafından makalenin değerlendirilmesi ve karar verilmesi için kullanılmamalıdır. Bu konuda sadece benzerlik oranlarını taramak için iThenticate, İntihalnet, Turnit-in gibi programlar kullanılmakta bunlar kullanılırken de depoya veya hafızaya alınmayacak seçeneklerle kullanılmakta olduğu degimizce duyurulmaktadır.

II. Hakemler için;

1. Hakemler, hakemlik yaptıkları makalenin tamamını veya herhangi bir bölümünü, üretken yapay zekâ aracına yüklememelidir. Üretken yapay zekâ, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilir. Makale içeriğinin depolanmasına, orijinal içeriğin yayınlanmadan kamusallaşmasına ve kullanılmasına neden olabilir.
2. Hakemler, makalenin dilini kontrol etmek ve okunabilirliğini arttırmak amacıyla üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli programlara yüklememelidir.
3. Üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojiler, hakemler tarafından makalenin değerlendirilmesi ve karar verilmesi için kullanılmamalıdır. Üretken yapay zeka sistemlerinin tarafsızlık, yanlılık ve ayrımcılık gibi etik problemlere sebebiyet verebileceği, üstün bilişsel yeteneklerinin eğitildikleri çerçeve ve erişebildikleri bilgilerle kısıtlı olduğu ve henüz gelişim aşamasında olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla yapay zekâ henüz orijinal değerlendirme ve eleştirel düşünme kapasitesine tam olarak sahip değildir.
4. Üretken yapay zekâ modellerinin hakemlik süreçlerindeki kullanımlarından doğabilecek yasal ve etik sorumluluk hakemlere aittir.

III. Yazarlar için;

1. Yazarlar makale yazım sürecinde, metin yazımında üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojiler kullanmamalıdır. Yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojileri sadece eserin dilini düzeltmek için kullanabilirler. Bu uygulamaların çıktıları ve içeriğinden yasal ve etik olarak yazarlar sorumludur.
2. Yazarlar yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri ortak yazar olarak yazmamalı ve atıfta bulunmamalıdır.
3. İnsanlar üzerinde uygulanması gereken anket vb. çalışmalar için Üretken yapay zeka kullanılması uygun değildir.
4. Yazarlar, yapay zekâ konulu makaleler dışındaki makalelerde, yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri görsel oluşturmak veya değiştirmek için kullanılmaması önerilmektedir. Kullanıldıysa da bunun metin içinde veya görsel altında açıklama

Likewise, it should not enhance, darken, move, remove or add any particular feature within the image or figure. However, adjustments to brightness, contrast or color balance in images are acceptable as long as they do not obscure or eliminate any information contained in the original, and the responsibility for this lies with the author.

5. Authors should not use generative AI or AI-enabled technologies in the production of graphical summaries and artwork within the article.

6. Authors must report the artificial intelligence or artificial intelligence-supported technologies they use in different parts of the article, within the conditions specified above. They should present the date, program and how they used them in a table below the article, before the references. This situation should be stated separately in the method or acknowledgements section of the article. All legal and ethical responsibilities belong to the authors.

7. Generative AI can only be used as part of more than one assessment tool to detect errors, inconsistencies, and biases in studies on AI.

8. The mandatory cases where generative artificial intelligence is used as part of the study must be stated in the ethics committee report. All content where generative artificial intelligence is used must be reviewed by the author, errors must be checked, it must be ensured that there is no discrimination in terms of religion, language, race, etc., that it is not within the scope of plagiarism, and that it is properly cited. The author bears all legal and ethical responsibility for these contents.

IV- For spelling editors, language editors and statistical editors;

Writing editors, language editors and statistics editors should not upload all or any part of the articles they will evaluate to the AI tool. This may violate the privacy and property rights of the authors and may result in the storage and use of the article content.

Our journal uses iThenticate, Turnitin and İntihal.net, which are not stored for article similarity rates, as AI programs.

olarak yazılması zorunludur. Aynı şekilde, görüntü veya şekil içindeki belirli bir özelliğin geliştirilmesini, karartılmasını, taşınmasını, kaldırılmasını veya eklenmesini de yapmamalıdır. Ancak görsellerde parlaklık, kontrast veya renk dengesi ayarlamaları, orijinalde bulunan herhangi bir bilgiyi engellemediği veya ortadan kaldırmadığı sürece kabul edilebilir, bu konuda sorumluluk yazara aittir.

5. Yazarlar, makale içindeki grafik özetler ve sanat eserlerinin üretiminde üretken yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmamalıdır.

6. Yazarlar yukarıda belirtilen koşullar dahilinde makalenin farklı yerlerinde kullandıkları yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri bildirmek zorundadır. Hangi tarihte, hangi programda ve nasıl kullandıklarını makale altına kaynakçadan önce gelecek şekilde tablo halinde sunmalıdır. Bu durum, makale içinde yöntem veya teşekkür bölümünde ayrıca belirtilmelidir. Tüm yasal ve etik sorumluluk yazarlara aittir.

7. Yapay zekâ hakkındaki çalışmalarda hata, tutarsızlık ve taraflılığın tespiti için üretken yapay zeka ancak birden fazla değerlendirme aracının bir parçası olması durumunda kullanılabilir.

8. Üretken yapay zekânın çalışmanın bir parçası olarak kullanıldığı zorunlu haller, etik kurul raporunda mutlaka belirtilmelidir. Üretken yapay zekânın kullanıldığı tüm içerikler yazar tarafından gözden geçirilmeli, hatalar kontrol edilmeli, din, dil ırk vb. konularda ayrımcılık yapılmadığından, intihal kapsamında olmadığından ve uygun şekilde atıf verildiğinden emin olunmalıdır. Bu içeriklerin yasal ve etik açıdan tüm sorumluluğu yazara aittir.

IV. Yazım editörleri, dil editörleri ve istatistik editörleri için;

Yazım editörleri, dil editörleri ve istatistik editörleri, değerlendirecekleri makalelerin tamamını veya herhangi bir bölümünü, yapay zekâ aracına yüklememelidir. Bu durum, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilir ve makale içeriğinin depolanmasına ve kullanılmasına neden olabilir. Dergimizde yapay zekâ programı olarak makale benzerlik oranları için depolanmayan iThenticate, Turnitin ve İntihal.net kullanılmaktadır.

OUR INTERNAL AUDIT AND QUALITY STANDARDS POLICY	İÇ DENETİM ve KALİTE STANDARTLARI POLİTİKAMIZ
<p>As the journal of the ICAM Network publishing group, Kent Akademisi journal has established an internal audit mechanism against the rights and interests of readers, writers and other possible third parties during and after the process, and an internal audit and quality standards board that works with a plural and cross-sectional system serves.</p> <p>If there are situations that require confidentiality of information during the problem solving process of those who apply to the Board, they should also state this situation in their request petitions. In the event of a possible complaint received by our Board of Auditors, the information of the parties who maintain confidentiality of information is kept in the journal archive until and after the problem is resolved, and this information cannot be used without the consent of the parties.</p> <p>The Internal Audit and Quality Standards Board is appointed to the announcement or editorial board among individuals who have at least a Master's degree with thesis, who have been involved in the editorial and publishing activities of an academic journal until taking office, who have published at least three articles, one of which is at least an internationally indexed journal, and who are over the age of 25. It consists of people determined by the suggestion method.</p> <p>The board consists of at least 7 people. Four of the board memberships are determined by the proposal of the relevant boards among the Urban Academy Publication Board, Scientific and Advisory Board members and/or, if not available, the ICAM Network Advisory Board Members. The other three members are recommended by the Advisory Board, one as a Reader Representative, one as an author representative, and one as a referee representative.</p> <p>The Internal Audit and Quality Standards Board observes the relevance of the incoming articles to the scope of the journal and reports them to the Editorial Board, discusses the objections regarding publication fees, fee discounts and refund requests submitted to the board by the author representation, determines and monitors the quality standards of the journal, conducts internal auditing and monitoring in line with the legislation and good practices. It updates the quality standards systems, identifies the steps and systematics in all publication process settings and any deficiencies in these mechanisms and reports them to the Editorial Board as necessary, and determines and reports whether the journal menus and guidelines have been updated against changes in the publication process.</p> <p>Reader, author and referee representatives convey any problems or complaints they receive directly to the Audit and Quality Standards Board, and the board secretariat adds these requests to the meeting agenda. Possible complaints and requests reported to the Board are concluded within 30 days at the latest and reported to the Editorial Board in items.</p> <p>Our Internal Audit and Quality Standards Board is included in our journal menus. This board also evaluates and decides on possible fee objections.</p>	<p>ICAM Network yayın grubu dergisi olarak Kent Akademisi dergisi tüm süreçlerde ve süreç sonrası okur, yazar ve olası diğer 3. Kişilerin hak ve menfaat sorunlarına karşı, iç denetim mekanizması oluşturmuş ve çoğul ve çaprazlama sistemle çalışan iç denetim ve kalite standartları urulu görev yapmaktadır.</p> <p>Kurula müracaat edenlerin sorun çözümü sürecinde bilgi gizlilikleri gerektiren durumlar söz konusu ise, bu durumu talep dilekçelerinde ayrıca belirtmelidirler. Denetim Kurulumuz kendilerine gelen olası şikayetlerde sorun çözülene kadar ve çözüldükten sonra bilgi gizliliği yapan tarafların bilgileri dergi arşivinde tutulur ve bu bilgiler tarafların rızası dışında kullanılamaz.</p> <p>İç Denetim ve Kalite Standartları Kurulu, en az Tezli Yüksek Lisans düzeyine sahip, göreve gelene kadar bir akademik derginin editöryal ve yayıncılık faaliyetlerinde bulunmuş, biri en az uluslararası indeksli dergi olmak üzere en az üç makalesi yayınlanmış, 25 yaşını doldurmuş kişiler arasından ilan veya yayın kurulu önerisi yöntemiyle belirlenecek kişilerden oluşur.</p> <p>Kurul en az 7 kişiden oluşur. Kurul üyeliklerinin dördü, Kent Akademisi Yayın Kurulu, Bilim ve Danışma Kurulu üyeleri ve/veya, bulunamaması halinde, ICAM Network Danışma Kurulu Üyeleri arasından, ilgili kurulların teklifiyle belirlenir. Diğer üç üyenin biri Okur Temsilcisi, biri yazar temsilcisi, biri de hakem temsilcisi olarak Danışma Kurulu tarafından önerilir.</p> <p>İç Denetim ve Kalite Standartları Kurulu, Gelen makalelerin dergi kapsamıyla ilgisini gözlemleyerek Yayın Kuruluna bildirir, yazar temsilciliği tarafından kurula gelen yayın ücretlerine, ücret indirimlerine ve ücret iade taleplerine ilişkin itirazları görüşür, derginin kalite standartlarını belirler ve izler, mevzuat ve iyi uygulamalar doğrultusunda iç denetim ve kalite standartları sistemlerini günceller, tüm yayın süreci ayarlarındaki adım ve sistematikleri ve bu mekanizmalardaki aksaklıkları tespit edip gereği için Yayın Kurulu'na rapor eder, dergi menülerini yayın sürecindeki değişimlere karşı yönergelerdeki güncellemelerin yapılıp yapılmadığını tespit edip raporlandırır.</p> <p>Okur, yazar ve hakem temsilcileri, kendilerine gelen sorun veya şikayetleri, doğrudan Denetim ve Kalite Standartları Kuruluna iletir, kurul sekreteryası, bu talepleri toplantı gündemine ekler. Kurula bildirilen olası şikâyet ve talepler en geç 30 gün içinde sonuçlandırılır ve maddeler halinde Yayın Kuruluna bildirilir.</p> <p>İç Denetim ve Kalite Standartları Kurulumuz dergimiz menülerinde yer almaktadır. Bu kurul aynı zamanda olası ücret itirazlarına ilişkin hususları da değerlendirir ve karara bağlar.</p>
ÖZEL SAYI POLİTİKAMIZ	OUR SPECIAL ISSUE POLICY
<ol style="list-style-type: none">1. Dergimize gelen özel sayı teklifleri, doğrudan yayın kuruluna sunulur ve özel sayı çıkarılıp çıkarılmaması kararı, yayın kurulunca alınır.2. Kişi veya kurumlar tarafından gelen özel sayı talepleri, kapalı oturumda karara bağlanır. Bu oturumdaki oylamada 2/3 nitelikli çoğunluk aranır.3. Özel sayı makale sayısı, ulusal ve uluslararası dizin önerileri doğrultusunda, bir önceki yayındaki makale sayıları ile uyumlu olmalıdır.4. Özel sayı editörleri; baş editör, yayın kurulundan bir editör ve	<ol style="list-style-type: none">1. Special issue proposals coming to our journal are submitted directly to the editorial board, and the decision whether to publish a special issue is taken by the editorial board.2. Requests for special issues made by individuals or institutions are decided in closed session. A 2/3 qualified majority is required for the voting in this session.3. The number of special issue articles should be compatible with the

<p>özel sayı teklifi yapan kişi ve/veya kurumu temsil eden bir editörden olmak üzere üç editörden oluşur.</p> <ol style="list-style-type: none">Özel sayıdaki editörlük, alan editörlüğü, hakemlik, makale yayın süreçleri ve makale yazım kuralları, Kent Akademisi dergisi olağan yayın koşullarıyla uyumlu olmak zorundadır. Özel koşulların açıklık getirmediği durumlarda, genel yayın ilkeleri geçerlidir.Özel sayılarda dergi kurallarında olduğu gibi, makaleler en az üç hakem kontrolünden geçer ve en az iki kabul kararı ile yayınlanır.Özel sayıda makale yükleme ücreti derginin genel ücret politikasından aşağı olmamak koşuluyla yayın kurulu tarafından belirlenir.Özel sayı için, ihtiyaç duyulması durumunda dergimizde kayıtlı alan editörleri dışında da doçent veya profesörlerden yayın kurulu kararıyla alan editörü alınabilir/atanabilir. Özel sayıda dışarıdan atanacak alan editörleri o sayıdaki dergi alan editörlerinin üçte birinden fazla olamaz. <p>Yayın Kurulumuzun, S:105/2024/6/2 sayı ve 08/10/2024 tarihli kararıyla kabul edilmiş olan bu politikalar, 2025 yılı başından itibaren geçerlidir.</p>	<p>number of articles in the previous publication, in line with national and international index recommendations.</p> <ol style="list-style-type: none">Special issue editors; It consists of three editors: the editor-in-chief, an editor from the editorial board, and an editor representing the person and/or institution making the special issue proposal.Special issue editorship, section editorship, refereeing, article publication processes and article writing rules must comply with the normal publication conditions of the Urban Academy journal. In cases where special conditions do not clarify, general publishing principles apply.As in the journal rules for special issues, articles are checked by at least three referees and published with at least two acceptance decisions.The fee for uploading articles to a special issue is determined by the editorial board, if it is not lower than the general fee policy of the journal.For the special issue, if needed, field editors can be recruited/appointed by associate professors or professors, other than the field editors registered in our journal, by the decision of the editorial board. Section editors to be appointed externally for a special issue cannot be more than one-third of the journal section editors in that issue. <p>These policies, which were adopted by our Editorial Board's decision numbered S:105/2024/6/2 and dated 08/10/2024, are valid as of the beginning of 2025.</p>
<p>PUBLICATION LIST ARTICLE RANKING PRINCIPLES and POLICIES</p>	<p>YAYIN LİSTESİ MAKALE SIRALAMA SİSTEMİ ve POLİTİKAMIZ</p>
<ol style="list-style-type: none">When scanning, the parts to be excluded from the scanning settings: a) Bibliography b) Abstract, (if any) Material and Method These parts should be scanned by setting EXCLUSION from the scan setting without being removed from the article text.Similarity rates; not more than 1% in each citation, and not more than 20% in total.iThenticate scanning program is our official scanning program. Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and the end of the process. The ranking of the articles published in our journal in the relevant issue is carried out according to the following ranking system:<ol style="list-style-type: none">Articles about world cities / urban ENarticles about world cities / urban TRArticles that are up-to-date due to their subjectNational general articles about the city / urban ENArticles with a topic related to the city/urban and the country in general (nationally) TRArticles on local or regional or structural case studies directly related to the city/urban ENArticles on local, regional or structural case studies directly related to the city TRArticles placed first in order of acceptanceInternationally comprehensive articles indirectlyInternational comprehensive Turkish articles indirectly related to the cityrelated to the city/urban ENNational comprehensive articles indirectly related to the city/urban ENNational comprehensive articles indirectly related to the city/urban TRArticles that are local and regional case studies indirectly related to the city/urban ENArticles that are local and regional case studies indirectly related to the city/urban TR	<ol style="list-style-type: none">Tarama yapılırken, tarama ayarlarından hariç tutulacak kısımlar: a) Kaynakça b) Özet, (varsa) Materyal ve Metod Bu kısımlar, makale metninden çıkarılmaksızın tarama ayarından HARIÇ TUT ayarı yapılarak taranmalıdır.Benzerlik oranları; her bir alıntıda % 1'den fazla, toplamda da, % 20'den fazla olmayacak şekilde uygulanacaktır.iThenticate tarama programı resmi tarama programımızdır. Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir. Dergimizde yayınlanmakta olan makalelerin ilgili sayıdaki sıralanmaları aşağıdaki sıralama sistematiğine göre yürütülmektedir:<ol style="list-style-type: none">Dünya kentleriyle ilgili İngilizce makalelerDünya kentleriyle ilgili Türkçe makalelerKonusu gereği güncellik taşıyan makalelerKonusu kentle ilgili ulusal genel kapsamlı İngilizce makalelerKonusu kentle ilgili ülke genelinde ilgili (ulusal) içerikli Türkçe makalelerKentle doğrudan ilgili yerel veya bölgesel veya yapısal vaka incelemesine ilişkin İngilizce makalelerKentle doğrudan ilgili yerel veya bölgesel veya yapısal vaka incelemesine ilişkin Türkçe makalelerKabul alma sırasına göre erken kabul alan makalelerKentle dolaylı ilgili uluslararası kapsamlı İngilizce makalelerKentle dolaylı ilgili uluslararası kapsamlı Türkçe makalelerKentle dolaylı ilgili ulusal kapsamlı İngilizce makalelerKentle dolaylı ilgili ulusal kapsamlı Türkçe makalelerKentle dolaylı ilgili yerel bölgesel vaka incelemesi niteliğindeki İngilizce makalelerKentle dolaylı ilgili yerel bölgesel vaka incelemesi niteliğindeki Türkçe makaleler

Information, Communication, Art and Media Publishing Group		
INDEX İÇİNDEKİLER		PAGES
I	Volume 17, Issue 6 Editorial Board Cilt 17 Sayı 6 Editör Kurulu	I- V
II	Journal Tag and Publication Principles and Policies Dergi Künyesi ve Yayın İlke ve Politikaları	VI-XV
III	Index / İçindekiler	XVI-XVIII
IV	Editorial Letter: Beyond of the Smart City / Akıllı Kentlerin Ötesi Editör	XIX-XX
*		
1	<p>Araştırma Makalesi</p> <ul style="list-style-type: none">1. Nevşehir Kentindeki Kapadokya Mağara Otellerine Yönelik Hatırlanabilir Misafir Deneyimlerinin İncelenmesi <p>Determining Memorable Guest Experiences: The Case of Cave Hotels in Kapadokya, Nevşehir</p> <p>Davut Kodaş</p>	2103-2114
2	<p>Araştırma Makalesi</p> <ul style="list-style-type: none">2. Kent Nüfusu Tespitinde Belediye Kanunu Sorunu: Kastamonu İli Örneği <p>The Problem of Municipal Law in Determining Urban Population: The Case of Kastamonu Province</p> <p>Okan Türkan , Fahrettin Tepealtı</p>	2115-2141
3	<p>Araştırma Makalesi</p> <ul style="list-style-type: none">3. Tarihi Endüstriyel Binaların Koruma Eylemi ve İşlev Değişikliğinin Kentsel Mekâna Etkileri: Aydın Tekstil Fabrikası Örneği <p>The Conservation of Historical Industrial Buildings and the Effects of Function Change on Urban Space: The Case of Aydın Textile Factory</p> <p>Muhterem Hoşer , Zeynep Kerem Öztürk</p>	2142-2161
4	<p>Araştırma Makalesi</p> <ul style="list-style-type: none">4. Kırsal Mahalle Uygulamasının Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Hizmet Sunumuna Etkisi ve Analizi: Mersin Örneği <p>The Impact and Analysis of the Rural Neighborhood Implementation on the Service Delivery of Water and Sewerage Administrations: The Mersin Case</p> <p>Orhan Veli Alıcı , Ali Deran , Ahmet Yaman , Başak İşıldaklı</p>	2143-2193
5	<p>Araştırma Makalesi</p> <ul style="list-style-type: none">5. Kültürel Bellek Mekânlarından Bir Örnek: Tokat Şehir Müzesi <p>Kültürel Bellek Mekânlarından Bir Örnek: Tokat Şehir Müzesi</p> <p>Serpil Seyfi</p>	2194-2218
6	<p>Araştırma Makalesi</p> <ul style="list-style-type: none">6. Urfa Tarihi Kent Merkezi'nde Kültürel Peyzajın Değişim ve Dönüşümü: Saray Meydanı (Sarayönü) ve Belediye Parkı Örneği (1923-1990) <p>Change and Transformation of the Cultural Landscape in Urfa Historical City Center: Example of Saray Square (Sarayönü) and Municipality Park (1923- 1990)</p> <p>Şeyda İnce Gayberi , Neslihan Dalkılıç</p>	2219-2247
7	<p>Araştırma Makalesi</p> <p>Sağlık Kurumlarında Şiddet: Türkiye Profili</p> <p>Hülya Diğner , Rıfat Bilgin</p>	2220-2269
8	<p>Araştırma Makalesi</p> <ul style="list-style-type: none">8. Evaluation of Green-Electric Vehicles in Terms of "Environmentalism" with a Social Anthropological Perspektife <p>Evaluation of Green-Electric Vehicles in Terms of "Environmentalism" with a Social Anthropological Perspective</p> <p>Onur Hayırlı</p>	2270-2281
9	<p>Araştırma Makalesi</p> <ul style="list-style-type: none">9. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapılarından Mardin İdadi Mektebi'nin Bölgesel Farklılıklar Bakımından İncelenmesi <p>Investigation of the Architectural Features of Mardin İdadi School in Terms of Regional Differences</p> <p>Emine Ekinci Dağtekin , Sultan Saylık</p>	2282-2296

10	Araştırma Makalesi • 10. The Potentials of the Interaction of Biomimicry and Artificial Intelligence Technology in Participatory Urban Design	2297-2315
11	Araştırma Makalesi • 11. Cephe Kaplama Malzemesi Olarak Alüminyum ve St37 Çelik Metallerinin Tercih Kriterleri Preference Criteria for Aluminum and St37 Steel Metals as Facade Cladding Materials Sena Karacan , Seyhan Yardımlı	2316-2336
12	Araştırma Makalesi • 12. Yıkım Sonrası Restorasyon ve Rekonstrüksiyon Uygulaması: Geleneksel Bir Diyarbakır Evi Örneği Post-Destruction Restoration and Reconstruction Practice: The Case of a Traditional Diyarbakır House Ahmet Celal Dabanoğlu , Murat Çağlayan	2337-2365
13	Araştırma Makalesi • 13. Arama Kurtarma Çalışanlarının Bilgi Teknolojilerine Yönelik Tutumları ve Kullanımları Attitudes and Uses of Search and Rescue Workers towards Information Technologies Ayşe Tazeğül Bekci , Saime Şahinöz	2366-2379
14	Araştırma Makalesi • 14. Metaverse'de Punk Estetiği: Kamusal Sanat ve Kültürel Çeşitlilik Punk Aesthetics in the Metaverse: Public Art Cultural Diversity Metin Eker , Hülya Demir	2380-2403
15	Derleme • 15. A Historical Perspective Through the Lens of the Islamic City Theory: Konya Example İslam Şehri Teorisi Merceğinden Tarihsel Bir Perspektif: Konya Örneği Mücahit Navruz	2404-2424
16	Derleme • 16. Kent ve Çocuk Çalışmalarında Kullanılan Katılımcı Sosyal Araştırma Yöntemlerine Dair Bir Değerlendirme An Evaluation of Participatory Social Research Methods Used in Urban and Child Studies Tuba Karagöl Bezek , Nihan Özdemir Sönmez	2425-2445
17	Araştırma Makalesi • 17. Adana Merkez Park'ın Mekânsal Kalite Bağlamında Değerlendirilmesi Evaluation of Adana Merkez Park in The Context of Spatial Quality Özlem Büyüktas , Mehmet İnceoğlu	2446-2463
18	Araştırma Makalesi • 18. The Role of Industrial Design for the Sustainable Disaster Management in Türkiye Türkiye'de Sürdürülebilir Afet Yönetimi için Endüstriyel Tasarımın Rolü H. Tençöz Ünsal	2464-2480
19	Araştırma Makalesi • 19. Yeşil Alan Çevresindeki Farklı Kentsel Dokuların Mikro İklim Etkisinin Değerlendirilmesi Assessment of Microclimate Effects of Different Urban Patterns Around the Green Area. Esra Yazıcı , Merve Yavaş	2481-2504
20	Araştırma Makalesi • 20. Çin'de Felsefi Ortamı Doğuran Kent Devletleri ve Kent Devletlerini Şekillendiren Filozoflar City States that Created the Philosophical Environment and Philosophers who Shaped the City States in China Turgay Ovalı	2506-2528
21	Derleme • 21. On İkinci Kalkınma Planı'nın ve Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'da Yapılan Değişikliğin Kentsel Dönüşüm Açısından Uyum ve Çelişkileri	2529-2547

	Consistency and Contradictions of the Twelfth Development Plan and the Amendment in the Law on the Regeneration of Areas at Risk of Disaster in Terms of Urban Regeneration Mert Kayalık , Özge Erbaş Melis	
22	Araştırma Makalesi • 22. Radon Gazının Gayrimenkul Değerine Etkisinin Araştırılması, Farklı Ülkelerde Radon Gazı Çalışmaları ve Politikaları, Türkiye’de Uygulanabilirliği Exploring the Effect of Radon Gas on Real Estate Value, Radon Gas Studies and Policies in Different Countries, Applicability (of policies) in Turkey Doğan Çolakgil , Yeşim Tanrivermiş	2548-2567
23	Araştırma Makalesi • 23. Bahçelievler İlçesinde Kentleşme Süreci Urbanization Process In Bahçelievler District Mesut Şimşek , Mesut Doğan	2568-2584
24	Araştırma Makalesi • 24. Türkiye’de İmalat Sanayi Coğrafi Yoğunlaşması ve Değişimi Geographic Concentration and Change of Manufacturing Industry in Türkiye Zeynep Elburz	2585-2604
25	Araştırma Makalesi • 25. Aile İçi İstismarda (Ensest) Çocukluklarının Gölgesinde Kadınlar Women in the Shadow of Their Childhood in Domestic Abuse (Incest) Handan Karakaya	2605-2631
Volume 17, Issue, 6 Cilt 17, Sayı 6 Full Page		2103-2631
 URBAN ACADEMY		
© KENT AKADEMİSİ 2024		
ICAM ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION AND MEDIA PUBLISHING GROUP		

From the Editor

Dr. Ahmet FİDAN

Editor-in-Chief

On Behalf of ICAM Network Editorial Board

Optimal Transformation for Sustainability

Isn't optimal transformation, the default setting of the universe, also a function of the concept of longevity? This is true not only for the transformation of living beings but also for the transformation of all living and non-living nature and, on a broader scale, for the transformation of systems and institutions. In this context, the reality of the lifespan and, consequently, the transformability of everything—especially states—emerges as one of the most evident phenomena.

In this paper, we aim to explore the optimal dimensions of transformation. Here, a few fundamental points can be emphasized: (1) the period of transformation and (2) the nature of transformation.

When considering the period of transformation, if it pertains to the renewal of the entity undergoing transformation, the frequency of transformation becomes significant. If it involves metamorphosis or profound change, the timeframe—whether short or long—gains importance, particularly in terms of whether the transformation is desired or imposed.

Regarding the nature of transformation, the process can be analyzed in terms of internal and external influences. The nature of transformation will be shaped by whether it is a deliberate and intended change or an imposed one. If the transformation is intentional, it is expected to have a broad and significant impact. Conversely, if the transformation is imposed, minimizing its disruptive effects becomes essential. These factors ultimately define the nature of transformation.

As with any phenomenon, the constraints and criteria for achieving an optimal level of transformation vary depending on the goals or preferences involved. In social sciences, addressing the reality of transformation in its optimal dimensions requires careful consideration of these fundamental factors. Foreseeing these elements is essential for thoroughly addressing the issue.

Sürdürülebilirlik İçin Optimum Dönüşüm

Evrenin varsayılan ayarı olan dönüşüm aslında ömürlülük kavramının da bir fonksiyonu değil midir? Sadece canlıların dönüşümü değil, canlı ve cansız tüm doğanın dönüşümü hatta daha da geniş açıdan bakarsak, sistemlerin ve kurumların dönüşümü. Bu bağlamda devletler başta olmak üzere her şeyin ömrü ve sonuç olarak dönüşümlülüğü gerçeği maruz kalınan en belirgin olgudur.

Bu yazımızda dönüşümün optimum boyutlarına değinmek istiyoruz. Burada birkaç temel nokta üzerinde durulabilir. 1. Dönüşümün periyodu, 2. Dönüşümün karakteri. Dönüşümün periyodunu düşündüğümüzde, bu periyot dönüşümün yenilenmesi noktasında ise, ne kadar sıklıkta, dönüşümün metamorfoz gibi, başkalaşması anlamına gelecekse ne kadar uzun dönemde olduğu veya olacağı, durumun istenilen veya kaçınılan durum olup olmaması bakımından önem arz edecektir. Bunun yanında dönüşümün karakterine baktığımızda içsel etki ve dışsal etki açısından bu sürecin nasıl geçirileceğini tanımlayacaktır. Burada da yine dönüşümün istenilen ve kastedilen bir dönüşüm olup olmamasıyla, maruz kalınan bir dönüşüm olması açısından etkileri farklı hissedilecektir. Zira istenilen bir dönüşüm ise, etkisinin büyük ve yaygın olması beklenirken, maruz kalınan bir dönüşüm ise, bu etkinin en az düzeyde olmasını gerektirecektir. İşte bu da dönüşümün karakterini tanımlayacaktır.

Her şeyde olduğu gibi, dönüşüm olgusunda da amaca veya tercih edilene göre bu dönüşümün optimum düzeyde olmasının kısıt ve kriterleri de ister istemez farklı olacaktır. Sosyal bilimlerde konuyla ilgili tüm çalışmalarda DÖNÜŞÜM GERÇEĞİNİN optimum boyutunu ele alırken, bu temel donelerin öngörmesi konunun esaslı şekilde ele alınması için gereklilik taşıyacaktır.

Sürdürülebilirlik dönüşüm gerçeğinin bir fonksiyonu ise, o halde bu sürecin sulh ve sükün içinde geçirilmesi için, geçiş sürecinin yeni dönüşümlerin daha rahat geçirilebilmesi ve / veya maruz kalınan dönüşümlerin

If sustainability is a function of the reality of transformation, then managing this process peacefully and harmoniously becomes crucial. Ensuring a smooth transition is essential both for facilitating future transformations and for mitigating the destructive effects of imposed changes.

tahrip edici etkilerinin azaltılması açısından önem taşıyacaktır.

We Are Here with Our 65th Issue!

Dear readers.

In this issue, we have published a total of 25 articles, including 19 research articles and three reviews. Fourteen field editors and 100 reviewers from various universities in Turkey and worldwide, who work diligently to evaluate articles relevant to their areas of expertise, have contributed significantly to the scientific quality of the published works. Similarly, for the articles featured in this issue, statistics editors and English and Turkish language editors have provided valuable support within the scope of the article topics.

The editorial board, where all these efforts are brought together, held five meetings, each lasting hours. Ten dedicated editors offered valuable suggestions to enhance the quality of our journal consistently.

In line with our principle of user-friendly publishing, the Kent Akademisi WhatsApp consultation and technical support line has been launched, and our social media accounts are now available to engage our readers, authors, and editors.

With hopes of meeting in future issues filled with new successes and positive news, stay well!

Our Social Media Accounts

Our journal's social media accounts are waiting for your attention. The links to our social media accounts are listed below. We kindly request your support through your likes and follows.

- **INSTAGRAM:** https://www.instagram.com/urban_academy_tr/
- **LİNKEDİN:** <https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/>
- **FACEBOOK:** <https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal>
- **TWITTER:** https://twitter.com/kent_akademisi

65. Sayımızda sizlerle birlikteyiz!

Değerli okurlarımız.

Bu sayımızda 19'u araştırma 3'ü derleme olmak üzere, toplam 25 makale yayınlanmıştır. Türkiye'nin ve dünyanın değişik üniversitelerden çalışma alanlarına uygun makaleleri değerlendirmek için görev yapan 14 alan editörümüz, 100 hakemimiz yayınlanan makalelerin bilimsel niteliğine büyük katkılar sağlamıştır. Aynı şekilde bu sayıda yayınlanan makalelerimizde makale konusu kapsamında İstatistik editörleri İngilizce ve Türkçe dil editörleri görev yapmıştır. Tüm bu emeklerin birleştirildiği yayın kurulu toplantılarında bu dönemde her biri saatler süren 5 toplantı düzenleyerek değerli vakitlerini dergimizin niteliğini her daim artırmaya yönelik fikirler sunan 10 editörümüz bulunmaktadır.

Kullanıcı dostu yayıncılık ilkimiz gereğince, Kent Akademisi WhatsApp danışma ve teknik destek hattımız hizmete girmiş ve sosyal medya hesaplarımızda okurlarımızın, yazarlarımızın ve editörlerimizin ilgisine sunulmuştur.

Her yeni sayıda, yeni başarılar ve güzel haberlerle nice gelecek sayılarda buluşmak ümidi ile esen kalınız.

Sosyal Medya Hesaplarımız

Dergimize ait sosyal medya hesaplarımız sizlerin ilgisini beklemektedir. Dergi sosyal medya hesaplarımıza ait linklerimiz aşağıda sıralanmıştır. Sosyal medya hesaplarımızı **beğenilerinizle** desteklemenizi istirham ederiz.

- **INSTAGRAM:** https://www.instagram.com/urban_academy_tr/
- **LİNKEDİN:** <https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/>
- **FACEBOOK:** <https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal>
- **TWITTER:** https://twitter.com/kent_akademisi

Nevşehir Kentindeki Kapadokya Mağara Otellerine Yönelik Hatırlanabilir Misafir Deneyimlerinin İncelenmesi

Determining Memorable Guest Experiences: The Case of Cave Hotels in Kapadokya, Nevşehir

Davut KODAŞ¹

ÖZ

Deneyim ekonomisinin yükselmesine paralel biçimde turist deneyimi ve hatırlanabilirlik ilişkisi birçok araştırmacının dikkatini çekmektedir. Hatırlanabilir otel deneyimi, öncülleri ve sonuçları arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmalar son yıllarda önemli oranda artış göstermiştir. Ancak konu ile ilgili daha fazla çalışmanın gerçekleştirilmesi, özellikle kendine ait konsept otellerdeki misafir deneyimlerinin belirlenmesine yönelik araştırmaların yapılması literatürün zenginleşmesine katkı sunacaktır. Bundan hareketle bu araştırmanın amacı Nevşehir kenti Kapadokya bölgesinde hizmet veren kendine ait konseptiyle öne çıkan mağara otellerdeki ziyaretçilerin hatırlanabilir deneyimlerini belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için nitel araştırma yöntem benimsenmiştir. Veri analizi için Netnografik yöntem kullanılmış içerik analizi tekniğiyle bulgulara ulaşılmıştır. Veriler 2024 Mayıs ayı içinde toplanmıştır. Veri toplama sonucunda Tripadvisor internet sitesinde yer alan ilk 10 mağara oteline yapılan tüm yorumlar değerlendirilmiş ve toplam 2132 yoruma ulaşılmıştır. Veri analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre hatırlanabilir misafir deneyiminin dört tema altında toplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu deneysel boyutlar sırasıyla yerel misafirperverlik, lokasyon (otelin konumu), fiziksel ortam ve zengin yemekler (kahvaltı, yerel yemekler) şeklinde adlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Kapadokya, Hatırlanabilir Misafir Deneyimi, Tripadvisor, Mağara Otel.

ABSTRACT

In parallel with the rise of the experience economy, tourist experience and the relation between tourist experience and memorability attracted the attention of many researchers. Studies on the relationship between memorable hotel experiences, and their antecedents and consequences have increased significantly in recent years. However, conducting more studies on the subject, especially research on identifying guest experiences in self-owned concept hotels, will contribute to the enrichment of the literature. Based on this, this research aims to determine the memorable experiences of visitors in cave hotels that stand out with their concept and serve in the Cappadocia region of Nevşehir city. A qualitative research method was adopted to achieve this aim. Findings were obtained through the content analysis technique. The data was collected in May 2024. As a result of data collection, all reviews made to the top 10 cave hotels on the Tripadvisor website were evaluated, and a total of 2132 comments were identified. According to the findings, it was concluded that the memorable guest experience was grouped under four themes. These experiential dimensions are named local hospitality, location (location of the hotel), the physical environment, and rich meals (breakfast, local dishes), respectively.

Keywords: Nevşehir, Cappadocia, Memorable Guest Experience, Tripadvisor, Cave Hotel.

¹ Corresponding Author: Mardin Artuklu Üniversitesi, davutkodas@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7798-726X

Kentlerin turizm anlamında gelişmesinde önemli bir rol oynayan turistik oteller kentlerin turistik üst yapı dinamikleri arasında yer almaktadır. Bu yönüyle turizm kentlerini ziyaret eden turistlerin beklentileri arasında üstün hizmet anlayışı sunan oteller ön planda yer almaktadır. Otellerde misafirlere verilen hizmet ve sunulan deneyimlerin kalitesinin yüksek olması misafirlerin turizm kentlerine ve işletmelerine karşı olumlu davranışsal niyetler geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla misafir memnuniyetinin sağlanması ağırlama işletmelerinin sürdürülebilirliği üzerinde önemli ölçüde etki bırakabilmektedir. Buna paralel olarak turizm destinasyonlarının da gelişmesi konusunda misafir memnuniyeti önemli bir değişken olarak görülmektedir (Karim, Rabiul ve Arfat, 2024). Bu nedenle turizm işletmelerinin, misafirlerin turizm kentlerine yönelik imaj algılarını ve misafir memnuniyetlerini sağlama konusunda önemli bir rol oynayan yüksek hizmet ve deneyim kalitesine yoğunlaşmaları önem arz etmektedir (Ariffin ve Maghzi, 2012; Kodaş, 2021; Guleria, Joshi ve Adil, 2024).

Pine ve Gilmore (1999) tarafından öne sürülen deneyim ekonomisinin baskın olduğu günümüz pazarlama dünyasında tüketici deneyimleri farklı disiplinlerde ve alanlarda yoğun bir şekilde incelenmeye çalışılmaktadır. Turizm sektörünün soyut özelliklerine sahip olması nedeniyle turizm deneyiminin hatırlanabilirliği olumlu turist davranışsal niyeti şekillendirme konusunda önemli rol oynaması nedeniyle ilgili literatürde yoğun bir şekilde araştırılmaktadır (Hung, Lee ve Huang, 2016; Di-Clemente vd., 2019; Sharma ve Nayak, 2019). İlgili alanyazın incelendiğinde hatırlanabilir turizm deneyiminin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen deneysel araştırmalar otel deneyimi (Sthapit, 2018; 2019; Sthapit ve Jimenez-Barreto, 2018; Prentice, Dominique-Ferreira, Ferreira ve Wang, 2022), kültür turizm deneyimi (Seyfi, Hall ve Rasoolimanesh, 2020) kentsel turizm deneyimi (Bingöl, 2024), yerel yemek deneyimi (Kodaş ve Aksoy, 2022), hayvanat bahçesi ve müze deneyimi (Coudounaris ve Sthapit, 2017), kırsal turizm deneyimi (Kastenholz, Carneiro, Marques ve Loureiro, 2018; Qeidari, Kahnool, Solimani, Shabani ve Wise, 2024) gibi turizmin birçok farklı yönüyle araştırılmaktadır. Bu alanlara yönelik yapılan akademik çalışmalar turizm deneyiminin çalışmanın niteliğine göre farklı boyutlar altında ortaya çıktığı gibi literatürde baskın olan teoriler çerçevesinde de saptandığı görülebilmektedir.

Popüler araştırma konusu olarak birçok araştırmacının dikkatini çeken turizmin deneysel yönü, özelde de hatırlanabilirlik ile ilişkisini konu alan çok sayıda çalışma olmasına rağmen otellerdeki hatırlanabilir misafir deneyimlerinin belirlenmesine ilişkin sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Kendine özgü konsept oteller kategorisinde yer alan mağara otellere yönelik hatırlanabilir misafir deneyimine ilişkin teorik ya da görgül araştırmaya ilgili literatürde rastlanmaması bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Çünkü her ne kadar otellere yönelik hatırlanabilir turizm/misafir deneyimine yönelik araştırmalar olsa da mağara otellerin kendine has özelliklerinden dolayı sundukları misafir deneyimleri farklılaşabilmektedir. Bundan hareketle bu araştırmanın amacı Türkiye'nin Nevşehir kenti Kapadokya bölgesinde hizmet veren mağara otellerdeki ziyaretçilerin hatırlanabilir otel deneyim bileşenlerini netnografik yöntem ile keşfetmektir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular ile hatırlanabilir otel deneyimini konsept otel niteliğinde olan mağara otel perspektifinden ortaya koyarak mevcut literatürün zenginleşmesine önemli katkı sunması öngörülmektedir.

1. Literatür Taraması

Deneyimler doğası gereği kişiseldir ve psikolojik, fiziksel, entelektüel ve ruhsal olarak duyguları harekete geçirmektedir (Torres, 2016). Deneyimler aynı zamanda atmosfer, ambiyans ve misafir-çevre arasındaki etkileşim olmak üzere birçok farklı boyutlarda ortaya çıkabilir ve çok boyutlu olarak değerlendirilmektedir (Khan ve Rahman, 2017; Buehring ve O'Mahony, 2019). Pine ve Gilmore (1999) tarafından ortaya atılan deneyim ekonomisi bağlamında turizm ve ağırlama sektöründe de deneysel ürünler ön plana çıkmış ve turistlerin turizm faaliyetlerine daha fazla aktif olarak katıldığı ve yeni, farklı ve eşsiz deneyimler arayışına girdiği görülmektedir (Richards, 2001; Hirschman ve Holbrook, 1982).

Turizm bağlamında ele alındığında deneyimler turizmin kendine has karakteristik özellikleri nedeniyle turizm sektörü açısından önemli bir rol oynamaktadır (Kotur, 2023). Turizm endüstrisinin soyut ürün ve hizmetlere sahip olmasından dolayı deneyim turizm araştırmacıları tarafından dikkate değer bir şekilde incelenmektedir (Yılmaz, 2023). Dolayısıyla turizm kentlerinde/destinasyonlarında çok sayıda turizm işletmesi misafirlerine deneyim tasarlama ve deneyimi yönetme konusunda özel bir çaba göstermektedir (Walls, Okumus, Wang ve Kwun, 2011). Özellikle post modern turizm paradigmasında turistlerin değişen istek ve gereksinimlerine bağlı olarak daha fazla deneysel ürünler tasarlanmaya çalışılmaktadır (Kozak, Evren ve Çakır, 2013). Bu yüzden misafirlere sunulan ürünlerin fonksiyonel faydasının yanı sıra deneyimlerle bütünleştirilmesi metalaşmış ve rekabetçi iş çevresinde turizm kent paydaşları ve işletmelerine kendilerini diğerlerinden farklılaştırma konusunda önemli avantajlar sağlamaktadır (Pine ve Gilmore, 1999; Wong, 2013). Dolayısıyla tüketicilerin ürünlerin satın alınmasından öte arkasındaki deneyimleri elde etmek istemesi işletmelerin tüketicilere

sundukları ürünlerin deneysel yönünün etkili bir şekilde pazarlanmasını gerektirmektedir (Jensen, 1999). Bunu etkili bir şekilde yapabilme yeteneğine sahip işletmeler tüketicilerin olumlu davranışsal niyet geliştirme konusunda başarılı olabilmektedir.

Turistik deneyimin hatırlanabilirliğine yönelik yapılan araştırmalar (Walls vd, 2011; Chandralal ve Valenzuela, 2013; Kim, Ritchiew ve McCormick, 2012; Godovykh ve Tasci 2020; Rasoolimanesh, Seyfi, Hall ve Hatamifar, 2021; Aksoy ve Kodaş, 2021; Shin, Kim ve Jeong, 2023; Kodaş, 2024; Hosseini, Cortes-Macías ve Almeida-García, 2024) turistik deneyimin ağırlama ve turizm alanyazınında önemli bir araştırma konusu olduğunu göstermektedir. Kim, Ritchie ve McCormick (2012), tarafından gerçekleştirilen araştırmada hedonizm, yenilik, yerel kültür, tazelik, anlamlılık, ilgilenim ve bilgi bileşenlerinin hatırlanabilir turizm deneyimi unsurları olarak saptanmıştır. Kim (2014), tarafından yapılan araştırma sonucunda, destinasyon yönetimi, altyapı, erişilebilirlik, yerel kültür, fiziki coğrafya, etkinlikler, hizmet kalitesi, misafirperverlik, aidiyet ve üstyapıdan oluşan kent deneyimleri ortaya konmuştur. Kodaş ve Aksoy (2022) yaptıkları araştırmada hatırlanabilir yerel yemek deneyimlerini yenilik, misafirperverlik ve hizmet, tat ve yemeğin özellikleri, birliktelik ve yerel etkileşim, yerel kültür ve ambiyans ve ortam şeklinde altı boyutta ele almıştır. Hosseini vd. (2024) hüzün turizmüne yönelik hatırlanabilir turizm deneyim boyutlarını belirlemeye yönelik yaptıkları çalışmada, hüzün turizmüne yönelik bilgilendirme, manevi deneyimler, faaliyetlere katılım ve duygusal deneyimler şeklinde sınıflandırmıştır.

Konuya otel deneyimi açısından yaklaşan araştırmalar otellere yönelik misafirlerin deneyimlerinin çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Örneğin Ali, Amin ve Çobanoğlu, (2016) Çin'deki otellerde konaklayan ziyaretçilerin konaklama deneyimlerini araştırdığı çalışmalarında deneysel boyutların fiziksel çevre, çalışanlar ile etkileşim misafirler ile etkileşim şeklinde üç boyutta olduğunu saptamıştır. Çetin ve Walls (2016) İstanbul'daki lüks otel konaklama deneyim unsurlarını belirlemeye yönelik gerçekleştirdikleri çalışmada deneyimlerin fiziksel çevre ve sosyal etkileşim etrafında şekillendiğini ortaya koymuştur. Giriya, Sharma, Kaushal (2023) bütçeye uygun otellerde konaklayan misafirlerin otel deneyimlerini saptamak için yaptıkları araştırmada söz konusu deneysel bileşenlerin fiziksel çevre, çalışan etkileşimi, hedonik faktörler, lokasyon, self-servis teknolojileri, kişiselleştirme, hijyen, algılanan değerden oluştuğunu belirlemiştir.

Hatırlanabilir otel misafir deneyimlerini konu alan araştırmalar incelendiğinde alanyazında sınırlı sayıda araştırmanın olduğu görülmektedir. İlgili araştırmalardan Sthapit (2018) Finlandiya'daki otellerde konaklayan misafirlerin hatırlanabilir deneyimlerinin *konforlu bir yatak, güler yüzlü otel personelinin tutumu ve bol seçenekli lezzetli bir kahvaltı ve iyi hizmet* şeklinde üç boyutta toplandığını ortaya koymuştur. Sthapit ve Jimenez-Barreto, (2018) Airbnb ziyaretçilerinin konaklama deneyimlerini belirlemek için araştırma gerçekleştirmişlerdir. Söz konusu araştırma sonucunda yazarlar hatırlanabilir konaklama deneyiminin ev sahibiyle olan *sosyal etkileşimler, ev sahibinin tutumu ve konaklama yerinin konumundan* oluştuğunu saptamışlardır. Benzer şekilde Sthapit (2019) Finlandiya, Rovaniemi bölgesini ziyaret eden 11 farklı milletten turistlerin hatırlanabilir otel deneyim faktörlerini araştırdığı çalışmada bileşenlerin *personelin sıcak ve misafirperver yaklaşımı, rahat bir oda, lokasyon (konum) ve kahvaltı* şeklinde saptamıştır. Buehring ve O'Mahony (2019) hatırlanabilir lüks otel deneyim yapılarını ortaya koymak için yaptıkları araştırmada bu yapıların *hizmet, kültür, atmosfer, teknoloji ve duygusal faktörlerden* oluştuğunu ortaya koymuştur. Sınırlı sayıda olan bu araştırmalar hatırlanabilir otel deneyimini farklı otel konseptleri çerçevesinde ele almıştır. Bu araştırmada bu teori ve bulgulara bağlı olarak mağara otel konseptinde yer alan butik tarzı otellerdeki hatırlanabilir misafir deneyimlerine odaklanılmıştır.

2. Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Mağara otelinde konaklayan yerli ziyaretçilerin hatırlanabilir konaklama deneyim bileşenlerini belirlemeye yönelik tasarlanan bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan netnografi yönteminden yararlanılmıştır. Çevrimiçi etnografi, dijital etnografi, siber etnografi ve sanal etnografi (Mkono ve Markwell, 2014) şeklinde de adlandırılan netnografi, hızlı ve kolay şekilde veri toplama konusunda etkili bir yöntem olup katılımcılarla karşılıklı etkileşime gerek duymayan nitel bir yöntem olup (Thanh & Kirova, 2018) son yıllarda ağırlama ve turizm araştırmacılarının turizm deneyimi konulu çalışmalarda sıklıkla yararlandığı bir tekniktir (Pellegrini, Marzi, Zollo ve Ratten; 2019; Çifçi, Atsız ve Gupta, 2021; Atsız, Cifci ve Rasoolimanesh, 2022; Hernández, Alarcón ve Meraz Ruiz, 2022; Salem ve Umar, 2023; Kodaş, 2024). Araştırmanın amacı doğrultusunda kullanıcı tarafından oluşturulan içerikler (user generated content-UGC) aracılığıyla dünyada en önemli sosyal platformları arasında yer alan Tripadvisor'daki Nevşehir kentinin Kapadokya bölgesindeki en fazla beğeni alan ilk 10 mağara otellerinde konaklayan ziyaretçilerin deneyimlerine ilişkin yapmış olduğu yorumlar araştırmanın veri setini oluşturmaktadır. Araştırma sahası olarak Nevşehir'in Kapadokya bölgesinin seçilmesinin ana nedeni Nevşehir'in en önemli turizm bölgesi

olmasıdır. Nevşehir kentinin turizm anlamında sürdürülebilirliği konusunda Kapadokya bölgesi önemli turistik çekiciliklere sahiptir. Bölgede bulunan mağara otelleri bölgenin doğal güzelliklerini turistik ürüne dönüştürülüp doğayla bütünleştirilmiş konsept oteller olarak göze çarpmaktadır. Araştırma verileri toplamadan önce veri filtreleme işlemi yapılmıştır. Araştırma popülasyonunun yalnızca yerli ziyaretçilerinden oluştuğu için yabancı dilde yazılmış yorumlar kapsam dışı bırakılmıştır. Bunun yanı sıra yalnızca iyi ve mükemmel puan veren yorumlar veri setine dahil edilmiştir. Yorumların yapıldığı tarih aralığında herhangi bir filtreleme yapılmamış tüm yorumlar değerlendirilmiştir. Araştırma veri analiz sürecine dâhil edilen veriler 2024 yılı Mayıs ayı içinde toplanmıştır.

Toplamda 2132 yorumun incelenmesine karar verilmiştir. Veri analizi için Strauss ve Corbin (1990) tarafından geliştirilen etnografik ve netnografik araştırmalarda sıklıkla kullanılan açık kodlama, eksen kodlama ve seçici kodlama süreci uygulanmıştır. İlk aşama olan açık kodlamada verilerin kategorilendirilmesi yapılmaktadır. Diğer bir ifade ile veriler bu aşamada daha küçük parçalara ayrılarak derinlemesine analiz edilmektedir (Strauss ve Corbin (1990). Sonraki aşama olan eksen kodlamada açık kodlama sonucunda ortaya çıkan ana temaların birbiri ile ilişkilendirilmesi yapılmaktadır. Son aşamada ise tüm temalar “çekirdek” bir tema etrafında birleştirilmektedir (Corbin ve Strauss, 1990). Veri analizi öncesinde tema ve kodlar belirlenirken ilgili literatürden ve konuyla ilgili uzman görüşünden yararlanılmıştır. Öncelikle, hatırlanabilir, sıra dışı, olağan üstü, unutulmaz gibi ana kodlardan hareketle temaların göstergeleri olabilecek kodlar oluşturulmuştur. Bu kodlara ve ilişkili olduğu temalara ilişkin uzman görüşü alınırken uzmanların nitel araştırmalarda ve turizm deneyimi konusunda deneyimli kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Tema ve kodlar konusunda konsensüs oluştuktan sonra kodlama sürecine geçilmiştir. Kodlamaya ilişkin uygulama süreci örneği Tablo 1 ve 2 de gösterilmektedir. Tema ve kodlar ise Şekil 1’de gösterilmektedir. Temaların ortaya çıkarılması için araştırmada içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi araştırmacıların turistlerin yapmış oldukları yorumlarda yer alan kelime, cümle ve ifadeleri inceleyerek çıkarımlarda bulunmasına olanak sağlayan bir analizdir (Taecharungroj ve Mathayomchan, 2019). Araştırmanın geçerliliğini saptanması için içerik analizine ek olarak betimsel analiz uygulanmıştır. Bunun için her bir temanın altında transkript edilen yorumlardan o temayı temsil eden ve betimleyen yorumlara yer verilmiştir. Bu yorumlar alıntılanarak temalar desteklemiştir.

Tablo 1. Açık kodlama örneği

Katılımcı görüşleri (Tripadvisor’dan olduğu gibi alıntılanmıştır)	Satır-satır kodlama
<p>...Otele ilk girdiğinizde çok tatlı insanlar karşıladı. Güler yüzleri, ilgi ve alakaları ile otele ilk giriş yaptığımızdan itibaren kendimizi çok iyi hissettirdiler. Harita üzerinde bölgeyi tanıttılar, nereleri gezmeliyiz, nasıl gezebilir bütün bölge hakkında detaylı bilgi veriyorlar...</p> <p>... Ailemizle gittiğimiz tatilde çok güzel bir otel deneyimledik. Her şey çok temiz ve hızlıydı. Çalışanlar çok sıcakkanlıydılar, ne istesek hemen temin etmeye çalıştılar. Onlara teşekkür ederiz. Nevşehir’e gelen herkese tavsiye ederim...</p> <p>... Otelden ve çalışanlardan çok memnun kaldık. Çok yardım sever ve ilgililer kesinlikle tavsiye ederim. Konaklama için çok doğru bir konumda bulunuyor. Oda temizliği çok iyi kahvaltısı çok güzel resepsiyon misafirlere çok ilgili ve doğru yönlendirmeler yapıyorlar...</p>	<p>Sıcakkanlı karşılama, güler yüzlü personel, ilgili personel, yardımsever çalışanlar...</p>

Tablo 2. Kodlama süreci örneği

Açık kodlama (Satır-satır kodlama)	Alt temalar (eksen kodlama)	Ana tema (Seçici kodlama)
Saygılı davranış, samimi karşılama, ilgili olma, çalışanların ilgisi ve alakası, güler yüzlü hizmet, nezaket, güler yüzlü personel, yardım sever, kibar davranış, sıcakkanlı, özel hissettirme, bilgili olma, çalışanın detaylı bilgi vermesi vb...	Yerel misafirperverlik	Hatırlanabilir misafir deneyim boyutu olarak yerel misafirperverlik

3. Bulgular

Araştırmanın veri analizi sonucunda ziyaretçilerin hatırlanabilir mağara otel deneyimlerinin dört ana temada toplandığı saptanmıştır. Bu deneyimsel temalar sırasıyla yerel misafirperverlik, lokasyon (otelin konumu), fiziksel ortam ve zengin yemekler (kahvaltı, yerel yemekler) şeklinde adlandırılmıştır.

3.1. Yerel Misafirperverlik

Araştırma sonucunda misafirlerin hatırlanabilir otel deneyim bileşenlerinden biri olan yerel misafirperverlik çalışan-misafir etkileşimi çerçevesinde, misafirlerin işletme sahipleri ve çalışanların kendilerine karşı olumlu davranışlar geliştirdiklerini ve bunun da memnuniyetleri üzerinde pozitif etkisinin olduğu incelenen yorumların birçoğunda görülmektedir. Misafirlerin konaklama boyunca çalışanların yardımsever, ilgili, samimi ve hizmet sunumu sırasında güler yüzlü olduklarını, misafirler kendilerini özel hissetmeleri için çalışanların özel bir çaba gösterdiğini ifade etmişlerdir. Bununla ilgili aşağıda bazı alıntılara yer verilmiştir:

...Ailemizle gittiğimiz tatilde çok güzel bir otel deneyimledik. Her şey çok temiz ve hızlıydı. Çalışanlar çok sıcakkanlıydılar, ne istesek hemen temin etmeye çalıştılar. Onlara teşekkür ederiz. Nevşehir'e gelen herkese tavsiye ederim...

...Otel konumu, temizlik, kahvaltı, çalışan güler yüzlülüğü, çevre ile ilgili detaylı bilgilendirme ve harita ile bunu bize aktarmaları. Her şey tek kelime ile mükemmeldi. Bir daha gelsem bir daha burada kalırım...

...Baştan sona muhteşem bir deneyim. Telefonla işletmeye rezervasyon için ulaşmamızdan otelden ayrılmamıza kadar mükemmel bir deneyim yaşadık. Çalışanlar işletmeyi içselleştirmişler, müşteriyi memnun etmeye çabalayan bir çalışandan ziyade evlerine gelmiş misafiri mutlu etmeye uğraşan biri gibi davranıyorlar. Kahvaltı çeşitli ve özenle hazırlanmıştı, son derece tatminkâr...

3.2. Lokasyon (Konum)

İncelenen yorumların çoğunda hatırlanabilir misafir deneyim bileşenlerinden olan lokasyonun (konum) konaklama deneyiminin hatırlanabilirliğine önemli katkı yapan boyutlardan biri olduğu saptanmıştır. Misafirlerin konaklanan otelin konumunun merkezi bir konumda olması, şehir merkezine olan yakınlığı, bölgenin diğer turistik çekiciliklerine yakın olması gibi konularda olumlu deneyim yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ortaya çıkan bu boyutu destekleyen bazı misafir yorumlarına aşağıda yer verilmiştir:

...Oda 347'de kaldık ailemle. Şiir gibiydi oda. İster aile ile olsun ister çocuksuz olsun her şekilde sık bir oda. Çalışanlar gayet güler yüzlü ve ilgiliydi. Açık büfe kahvaltısı gayet yeterliydi. Konumu Göreme'nin merkezinde her yere kolay ulaşım sağlanan tam Kapadokya'nın kalbindeydi. Terası balonları seyretmek için çok uygundu. Netice olarak mutlu anlar yaşayıp mutlu ayrıldığı bir otel oldu. Bir daha gitsem aynı otele gider aynı odayı tutarım...

...Temiz ve kahvaltısı lezzetli konum olarak manzara güzel ve merkezdeki mekânlara yakın ayrıca çalışanlar çok ilgili ve güler yüzlü yemek yiyeceğimiz mekânı ve balon firmasını ayarlayan Abdullah beye de çok teşekkür ederiz. Gönül rahatlığıyla gelip konaklama yapabilirsiniz...

...Öncelikle harika bir konumu ve müthiş bir terası var. Bütün vadiler ayağınızın altında, merkeze yürüme mesafesinde. Çalışan arkadaşlar son derece nazik ve ilgili, harika tavsiyelerde bulunuyorlar, nerde en iyi

yemekler yenir, nereler gezilmeli... bütün bölgeye hakimler gelmeden önce plan yapmanıza gerek yok. İnanılmaz güzel tavsiyelerde bulunuyorlar. Cook teşekkür ederiz, tekrar görüşmek dileği ile...

...Otelin konumu çok güzel, aracınız varsa tüm Kapadokya bölgesini çok kısa mesafeler giderek gezebiliyorsunuz...

3.3. Fiziksel Ortam

Veri analizi sonucunda ortaya çıkan hatırlanabilir konaklama deneyimlerinden biri olan fiziksel ortam teması otelin fiziksel ortam unsurları ile ilişkilendirilmektedir. Otelin manzarası, ambiyansı, dekoru, odaların ferahlığı, rahatlığı ve konforu gibi gösterge kodlarından hareketle misafirler otelin fiziksel ortam özelliklerinden son derece memnun kaldıklarını yorumlarında belirtmişlerdir. Misafirlerin çoğu yorumlarında odaların zevkle döşendiğini, mimarinin mağara dokusuyla bütünleştirildiğini, aynı zamanda otantik olduğunu ve konaklanan odaların son derece temiz ve konforlu olduğunu dile getirmişlerdir. Bununla ilgili aşağıda bazı örnek yorumlar verilmiştir:

...Otel beklentileri fazlasıyla karşılıyor. Odalar zevkle döşenmiş. Mağaraların dokusu lüks ile en iyi şekilde birleştirilmiş. Personelin güler yüzü ve profesyonelliği tatilden memnun ayrılmamızda önemli bir etkendi. Herhangi bir otel ile karşılaştırılmayacak farklı ve özel bir deneyim yaşadık...

...Çok güzel aynı zamanda otantik bir otel. Otel sahibinin ve çalışanların samimiyeti ve ilgisi sayesinde kendinizi evinizde gibi hissediyorsunuz. Odalar temiz, kahvaltısı lezzetli, her şey çok güzeldi. Tekrar görüşmek dileğiyle...teşekkür ederiz...

...Bayram tatili için gittiğimiz otel beklentilerimizin üzerindeydi. Kaldığımız oda gayet büyük, ferah ve temizdi. Kahvaltısı acık büfe ve güzeldi. Çalışanlar kibar ve çok ilgiliydi her konuda bize çok yardımcı oldular. İşletmeye bir kez daha teşekkür ederiz...

...Geleneksel tarzda döşenmiş, bulunduğu yöreye ait dokuları odalarına yansıtmayı başarmış bir aile oteli. Eşim ile birlikte hafta sonu konaklamak için tercih ettik ve gayet memnun kaldık. Odaların yerden ısıtma sistemine sahip olması da ayrı bir konforlu...

3.4. Zengin Yemekler

Misafirlerin hatırlanabilir otel deneyim bileşenlerinden biri olan zengin yemekler, misafirlerin tatil süresince kaldıkları otelde tüketmiş oldukları yemeklerin hatırlanabilir deneyimlerini olumlu olarak şekillendirdiği ve otele karşı genel memnuniyet üzerinde önemli bir rol oynadığı incelenen yorumlardan anlaşılmaktadır. İncelenen yorumların birçoğunda otelde sunulan kahvaltının zengin olduğu, içeriğinin doğal olduğu ve yemeklerin çok lezzetli olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun da hatırlanabilir otel deneyimi yaşamalarında ana etkenlerden biri olduğu belirtilmiştir. Söz konusu destekleyici yorumlardan bazıları aşağıda alıntılanmıştır:

...Şimdiye kadar gördüğüm en güzel teras manzaraydı. Kahvaltı tamamen doğal taze ve her şey çok lezzetli ve temizdi. Zengin menüleri ve çeşitliydi. Çalışanlar çok ilgili ve güler yüzlüydü...

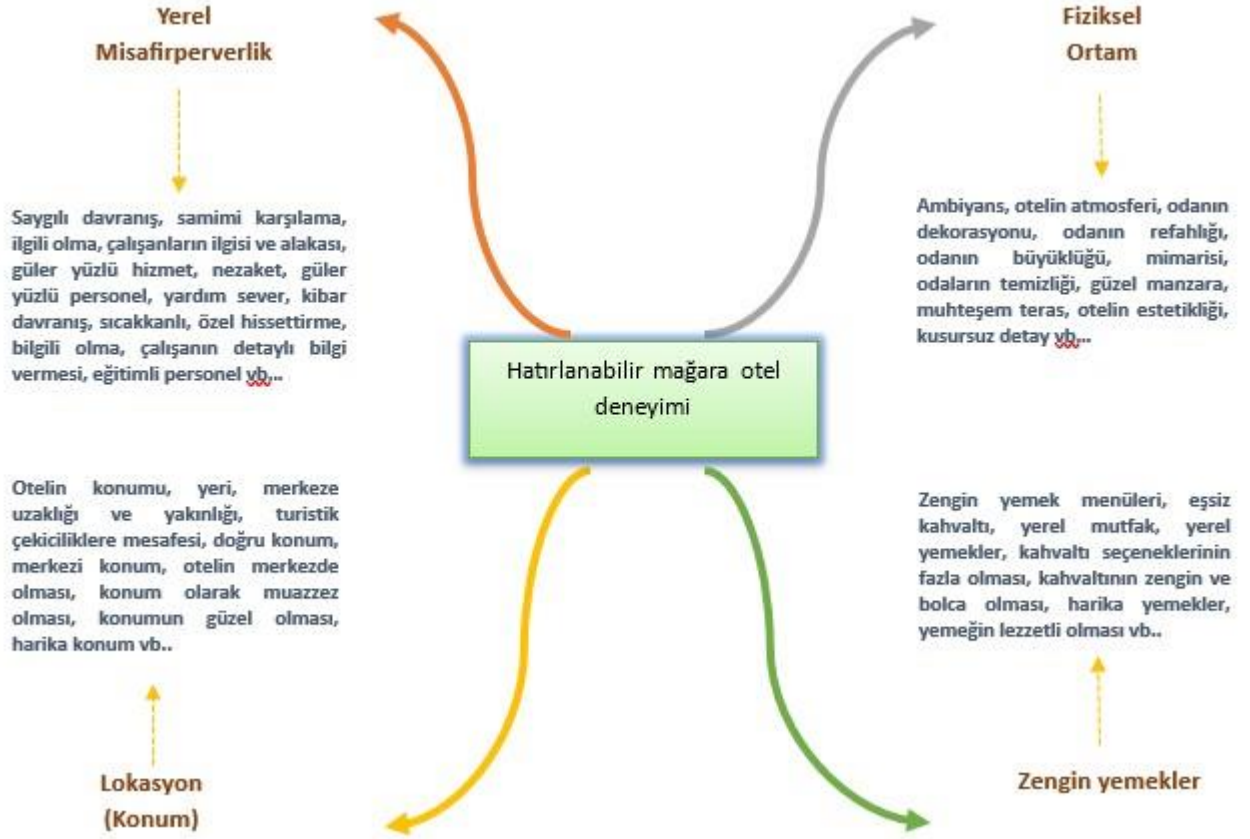
...Herkes çok ilgili, güler yüzlü ve samimiydi. Oda ise temiz ve oldukça düzenliydi. Otel içinde bulunan Seten Restoran'ın yemekleri ve kahvaltısı inanılmazdı. Özellikle Testi kebabı ve Tahinli sufleye bayıldık. Kahvaltı seçenekleri ise çok fazla ve herkese hitap ediyor...

...Manzarası, lokasyonu, çalışanları ve yemekleriyle mükemmel bir yer. Konum olarak gündüzü de gecesi de ayrı güzel. Restoran bölümü var. Yemekler harika. Kahvaltısı çok iyi. Çalışanlar çok sıcakkanlı ve ilgililer. Yöreyi gezip otele dönerken eve dönüyormuş hissi yaşadık...

...Konaklama süresince ihtiyacımız olabilecek her şey düşünülmüştü. Kaldığımız yer bir odadan fazlasıydı. Dışarıda kış bahçesinden, oda içerisindeki şömineye kadar her detay ayrı keyifliydi. Kusursuza yakın diyemiyorum çünkü her detay kusursuzdu. Estetik anlamda her detay göz dolduruyordu. Aynı zamanda restoran yemekleri de çok lezzetliydi. Tüm çalışanlara güler yüzlü ve samimi yaklaşımları için teşekkür ederiz...

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada Nevşehir kenti Kapadokya Bölgesinde hizmet veren mağara otellerde konaklayan ziyaretçilerin hatırlanabilir otel deneyimlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Tripadvisor platformunda yer alan ziyaretçi deneyimlerine ilişkin 2132 yorum kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikler yardımıyla analiz edilmiştir.

Şekil 1. Hatırlanabilir mağara otel deneyimi bileşenleri

(Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Araştırmadan elde edilen bulgular ziyaretçilerin hatırlanabilir deneyimlerinin yerel misafirperverlik, lokasyon (otelin konumu), fiziksel ortam ve zengin yemekler (kahvaltı, yerel yemekler) şeklinde oluştuğunu göstermektedir. Ortaya çıkan bu deneyimsel bileşenler hatırlanabilir misafir deneyimlerinin oluşturulması konusunda kritik faktörler olarak saptanması bu çalışmanın en önemli katkılarından biridir. Önceki çalışmalarda ortaya çıkan bulgular ile bu çalışmanın sonuçları örtüşmektedir (Sthapit, 2018; Sthapit ve Jimenez-Barreto, 2018; Sthapit, 2019; Buehring ve O'Mahony, 2019). Araştırmanın bulguları yerel misafirperverliğin deneyimin hatırlanabilirliğine önemli katkı yaptığı ve memnuniyetin önemli bir öncülü ve olumlu davranışsal niyetin oluşmasında önemli bir bileşen olduğunu göstermektedir. Misafirlerin otele ilk gelişinden son ana kadar geçirdikleri süre boyunca otel çalışanları ve sahibi tarafından son derece iyi karşılandığını, dolayısıyla çalışan-misafir arasında oluşan etkileşimin derecesinin yüksek olması misafirlerin almış olduğu deneyimin hatırlanabilirliği konusunda önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla otel sahipleri ve çalışanlarının misafir memnuniyetinin sürdürülebilirliğini sağlama konusunda olumlu davranışlarını devam ettirme konusunda sürekli iyileştirmeler gerçekleştirmelidirler.

Araştırmada öne çıkan diğer önemli deneyimsel bileşenlerden lokasyon boyutunun misafirlerin konaklama deneyiminin hatırlanabilirliğine önemli katkıları olduğu bulgulardan görülmektedir. Otelin merkeze olan konumu, diğer turistik çekiciliklere yakın olması çalışanların yaşamış oldukları deneyim ilerde hatırlanabilirliği konusunda önemli rol oynamaktadır. Rekabet elde etme gücü açısından otelin konumu işletmeler için önemli bir kaynak olarak görülmektedir (Adam ve Amuquandoh, 2014). Diğer bir önemli deneyimsel bileşen olan fiziksel ortam turistlerin otel seçimlerinde önemli kaynak durumunda olan otelin ambiyans, odaların geniş ve ferah olması, manzarası, atmosferi, tarihi dokuyla çevrelenmiş mimarisi gibi faktörlerin misafirlerin unutulmaz deneyim yaşamalarında önemli unsurlar olduğu araştırma bulgularında ortaya çıkmıştır. İlgili alanyazında bunu

desteleyen çalışmalar (Sthapit, 2019; Buehring ve O'Mahony, 2019) fiziksel ortamın otel tercihlerinde önemli bir deneyimsel unsur olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu araştırma bulgularına göre, işletme sahiplerinin otelin dekorasyonu ve atmosferini misafirlerin hafızalarında yer edinmesi sağlayacak özelliklerle iyileştirilmesi rekabet elde etme gücü açısından işletmelere önemli avantaj sağlayacaktır. Son olarak ortaya çıkan hatırlanabilir otel deneyim unsurlarından olan zengin yemeklerin misafirlerin olumlu hatırlanabilir konaklama deneyimine olumlu etki etkisi olduğu saptanmıştır. Misafirlerin olağanüstü ve bol içerikli kahvaltılı menülerinden memnun olduğunu, bölgeye has zengin yemek kültürünü yansıtan mutfak ürünlerini deneyimlemenin kendilerine unutulmaz bir anı olarak hafızalarında yer edindiği yorumlardan anlaşılmaktadır. İlgili alanyazında bunu destekleyen çalışmalara ilaveten (Sthapit, 2018; 2019), yerel yemeklerin destinasyonun önemli kültürel simgelerinden biri olduğunu ve turizm kentlerinin ve yerel yemek sunan konaklama-yiyecek, içecek işletmelerinin tercihlerinde önemli bir turistik ürün olduğu kabul edilmektedir (Quan ve Wang, 2004; Kodaş ve Özel, 2023). Dolayısıyla otel işletmelerinin menülerinde yerel yemeklere öncelik vermesi ve içerik açısından bölgenin mutfak kültürünü yansıtan yemeklerin artırılması ziyaretçilerin hatırlanabilir bir turistik deneyim yaşamalarına önemli katkı sunabilir.

Araştırmanın sınırlıkları göz önüne alındığında, bu araştırma Nevşehir kentine bağlı Kapadokya bölgesinde konsept ve butik olarak nitelendirilebilen mağara otelleri örnekleminde ele alındığı için bulguların genellenebilir özelliği olmaması sınırlılık olarak kabul edilebilir. Bu açıdan ele alındığında başka destinasyonlarda benzer konsept otellerdeki hatırlanabilir deneyimlerin belirlenmesine yönelik araştırmaların yapılması ilgili literatürün zenginleşmesine önemli katkılar sunabilir. Bunun yanında konsept otellerdeki olumlu faktörlerin yanı sıra olumsuz hatırlanabilir deneyimsel bileşenlerin ortaya çıkartılması hatırlanabilir otel deneyiminin hem pozitif hem de negatif yönüyle bir bütün olarak ele alınması ve ilgili teorinin daha net bir şekilde anlaşılması açısından önemli görülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışmada herhangi bir finansal destek yoktur.

Teşekkür: -

KAYNAKÇA:

- Adam, I., & Amuquandoh, F. E. (2014). Hotel characteristics and location decisions in Kumasi metropolis, Ghana. *Tourism Geographies*, 16(4), 653–668.
- Aksoy, Z., & Kodaş, B. (2021). *Determining the food experiences of tourists visiting Istanbul through online reviews*. In Cihan Cobanoglu, Ebru Gunlu Kucukaltan, Muharrem Tuna, Alaattin Basoda & Seden Dogan (Eds.), *Advances in Managing Tourism Across Continents* (pp. 623–636). USA: USF M3 Publishing.
- Ali, F., Âmin, M. & Cobanoglu, C. (2016). An integrated model of service experience, emotions, satisfaction, and price acceptance: An empirical analysis in the Chinese hospitality industry. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 25(4), 449- 475.
- Ariffin, A. A. M., & Maghzi, A. (2012). A preliminary study on customer expectations of hotel hospitality: Influences of personal and hotel factors. *International Journal of Hospitality Management*, 31(1), 191-198.
- Atsız, O., Cifci, I., & Rasoolimanesh, S. M. (2022). Exploring the components of meal-sharing experiences with local foods: A netnography approach. *Current Issues in Tourism*, 25(6), 919-936.
- Bingöl, S. (2024). Exploring memorable travel experiences in urban tourism: Insights from five vibrant cities. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 9(2), 99-112.

- Buehring, J., & O'Mahony, B. (2019). Designing memorable guest experiences: Development of constructs and value generating factors in luxury hotels. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 2(4), 358-376.
- Corbin, J. & Strauss, A. (1990). Grounded theory research: procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-20.
- Cetin, G. & Walls, A. (2016). Understanding the customer experiences from the perspective of guests and hotel managers: Empirical findings from luxury hotels in Istanbul, Turkey. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 25(4), 395-424.
- Cifci, I., Atsız, O., & Gupta, V. (2021). The street food experiences of the local-guided tour in the meal-sharing economy: the case of Bangkok. *British Food Journal*, 123(12), 4030-4048.
- Coudounaris, D. N., & Sthapit, E. (2017). Antecedents of memorable tourism experience related to behavioral intentions. *Psychology & Marketing*, 34(12), 1084-1093.
- Di-Clemente, E., Hernández-Mogollón, J. M. ve Campón-Cerro, A. M. (2020). Tourists' involvement and memorable food-based experiences as new determinants of behavioural intentions towards typical products. *Current Issues in Tourism*, 23(18), 2319-2332.
- Girija, S., Sharma, D. R., & Kaushal, V. (2023). Exploring dimensions of the customer experience at budget hotels during the COVID-19 pandemic: a netnography approach. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 26(4), 320-344.
- Godovykh, M., & Tasci, A. D. (2020). Customer experience in tourism: A review of definitions, components, and measurements. *Tourism Management Perspectives*, 35, 100694.
- Guleria, A., Joshi, R., & Adil, M. (2024). The impact of memorable tourism experiences on customer-based destination brand equity: the mediating role of destination attachment and overall satisfaction. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 7(4), 1994-2013.
- Hernández, A. L., Alarcón, S., & Meraz Ruiz, L. (2022). Segmentation of wine tourism experience in Mexican wine regions using netnography. *International Journal of Wine Business Research*, 34(3), 427-446.
- Hosseini, S., Cortes-Macías, R., & Almeida-García, F. (2024). Extending the memorable tourism experience construct: An investigation of tourists' memorable dark experiences. *Journal of Vacation Marketing*, 30(1), 21-44.
- Hung, W. L., Lee, Y. J., & Huang, P. H. (2016). Creative experiences, memorability and revisit intention in creative tourism. *Current Issues in Tourism*, 19(8), 763-770.
- Karim, R. A., Rabiul, M. K., & Arfat, S. M. (2024). Factors influencing tourists' behavioural intentions towards beach destinations: the mediating roles of destination experience and destination satisfaction. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 7(4), 2033-2054.
- Kastenholz, E., Carneiro, M. J., Marques, C. P., & Loureiro, S. M. C. (2018). The dimensions of rural tourism experience: impacts on arousal, memory, and satisfaction. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 35(2), 189-201.
- Khan, I., & Rahman, Z. (2017). Development of a scale to measure hotel brand experiences. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29(1), 268-287.
- Kodaş, B. (2021). Destinasyon marka farkındalığı, destinasyon marka imajı ve algılanan kalitenin destinasyon marka sadakatine etkisi: Mardin odaklı bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 1162-1176.
- Kodaş, B., & Aksoy, Z. (2022). Understanding of tourists' memorable local food experiences: A netnography study. *Journal of Economy Culture and Society*, (66), 379-396.
- Kodaş, B. (2024). Yerel Yemek Tüketim Motivasyonu ve Hatırlanabilir Yemek Deneyiminin Ziyaretçilerin Öznel İyi Oluş ve Davranışsal Niyetler Üzerinde Etkisi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 12(2), 1225-1242.

- Kodaş, D. (2024). Exploring the dimensions of traditional breakfast experience: A netnography study. *European Journal of Tourism Research*, 36, 3606-3606.
- Kodaş, D., & Özel, Ç. H. (2022). Antecedents of gastronomy destination brand equity: an examination of gastronomy experience, motivation, and destination satisfaction. *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)*, 11(1), 45-71.
- Kozak, M. A., Evren, S., & Çakır, O. (2013). Tarihsel süreç içinde turizm paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Kotur, A. S. (2023). A bibliometric review of research in wine tourism experiences: insights and future research directions. *International Journal of Wine Business Research*, 35(2), 278-297.
- Pellegrini, M. M., Marzi, G., Zollo, L., & Ratten, V. (2019). Understanding the role of heritage tourist experience: A netnographic research in Italy. In *Tourism Innovation* (pp. 45-65). Routledge.
- Prentice, C., Dominique-Ferreira, S., Ferreira, A., & Wang, X. A. (2022). The role of memorable experience and emotional intelligence in senior customer loyalty to geriatric hotels. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 64, 102788.
- Qeidari, H. S., Kahnooj, S. R. H., Solimani, Z., Shabani, B., & Wise, N. (2024). Iranian children's memorable rural tourism experiences. *Journal of Destination Marketing & Management*, 32, 100897.
- Quan, S., & Wang, N. (2004). Towards a structural model of the tourist experience: An illustration from food experiences, in tourism. *Tourism Management*, 25(3), 297-305.
- Rasoolimanesh, S. M., Seyfi, S., Hall, C. M., & Hatamifar, P. (2021). Understanding memorable tourism experiences and behavioural intentions of heritage tourists. *Journal of Destination Marketing & Management*, 21, 100621.
- Saleem, S., & Umar, R. M. (2023). A Netnography Study on Memorable Cultural Tourism Experiences: Insights from Asian Cultural Heritage Site Tourists. *Journal of Promotion Management*, 29(2), 280-303.
- Seyfi, S., Hall, C. M., & Rasoolimanesh, S. M. (2020). Exploring memorable cultural tourism experiences. *Journal of Heritage Tourism*, 15(3), 341-357.
- Sharma, P. ve Nayak, J. K. (2019). Understanding memorable tourism experiences as the determinants of tourists' behaviour. *International Journal of Tourism Research*, 21(4), 504-518.
- Shin, H. H., Kim, J., & Jeong, M. (2023). Memorable tourism experience at smart tourism destinations: Do travelers' residential tourism clusters matter?. *Tourism Management Perspectives*, 46, 101103.
- Sthapit, E. (2018). A netnographic examination of tourists' memorable hotel experiences. *Anatolia*, 29 (1), 108-128.
- Sthapit, E. (2019). Antecedents of a memorable hotel experience: Finnish hotels perspective. *Current Issues in Tourism*, 22(20), 2458-2461.
- Sthapit, E., & Jimenez-Barreto, J. (2018). Exploring tourists' memorable hospitality experiences: An Airbnb perspective. *Tourism Management Perspectives*, 28, 83-92.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research Grounded Theory Procedures and Techniques*, Sage Publications, Newbury Park.
- Taecharunroj, V. & Mathayomchan, B. (2019). Analysing TripAdvisor reviews of tourist attractions in phuket, Thailand. *Tourism Management*, 75, 550-568.
- Torres, E. N. (2016). Guest interactions and the formation of memorable experiences: An ethnography. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(10), 2132-2155.

- Walls, A. R., Okumus, F., Wang, Y. R., & Kwun, D. J. W. (2011). An epistemological view of consumer experiences. *International journal of hospitality management*, 30(1), 10-21.
- Wong, I. A. (2013). Exploring customer equity and the role of service experience in the casino service encounter. *International journal of hospitality management*, 32, 91-101.
- Yılmaz, G. (2023). Gastronomik Bileşen ve Deneyimleri. D. Kodaş ve R. Arıca (Ed). *Gastronomi Turizmi Deneyimsel Perspektiften İnceleme*. Paradigma Yayın Evi.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

Tourist hotels, which play an important role in the development of cities in terms of tourism, are among the touristic superstructure dynamics of cities. In this respect, hotels that offer high service are at forefront of the expectations of tourists visiting tourism cities. The high quality of services and experiences offered to guests in hotels allows guests to develop positive behavioral intentions towards tourism cities and businesses. Therefore, ensuring guest satisfaction can have a significant impact on the sustainability of hospitality businesses. In parallel with this, guest satisfaction is seen as an important variable in the development of tourism destinations. For this reason, tourism businesses need to focus on high service, and experience quality, which play an important role in ensuring guests' image perception of tourism cities and guest satisfaction (Ariffin and Maghzi, 2012).

Although there are many studies on the experiential aspect of tourism, specifically its relationship with memorability, which has attracted the attention of many researchers as a popular research topic, there are a limited number of studies on determining memorable guest experiences in hotels. The problem with this research is that there is no theoretical or empirical research on the memorable guest experience of cave hotels, which are in the category of unique concept hotels, in the relevant literature. Although there are studies on memorable tourism/guest experiences in hotels, the guest experiences offered by cave hotels may differ due to their unique characteristics. Based on this, this research aims to explore the memorable hotel experience components of visitors in cave hotels serving in the Cappadocia region of Nevşehir, Turkey, using the netnographic method. It is envisaged that the findings obtained from this research will contribute significantly to the enrichment of the existing literature by revealing the memorable hotel experience from the perspective of the cave hotel, which is a concept hotel.

Literature Review

When considered in the context of tourism, experiences play an important role in the tourism sector due to the unique characteristics of tourism. Because the tourism industry has intangible products and services, the experience has been studied significantly by tourism researchers (Yılmaz, 2023). Therefore, many tourism businesses in tourism cities/destinations make special efforts to design and manage experiences for their guests (Walls, Okumus, Wang, & Kwun, 2011). Especially in the post-modern tourism paradigm, more experiential products are being designed depending on the changing demands and needs of tourists (Kozak, Evren and Çakır, 2013). Therefore, integrating the products offered to guests with experiences, as well as their functional benefits, provides significant advantages to tourism city stakeholders and businesses in differentiating themselves from others in the commoditized and competitive business environment (Pine and Gilmore, 1999; Wong, 2013). Therefore, consumers' desire to have the experiences behind the products rather than purchasing them requires businesses to comprise effective marketing strategies for the experiential aspect of the products they offer to consumers (Jensen, 1999). Businesses that can do this effectively can be successful in developing positive behavioral intentions of consumers.

When the studies on memorable hotel guest experiences are examined, it is clearly seen that there are a limited number of studies in the literature. From related research, Sthapit (2018) revealed that the memorable experiences of guests staying in hotels in Finland are categorized into three dimensions: a comfortable bed, the attitude of friendly hotel staff, a delicious breakfast with plenty of choice, and good service. Sthapit and Jimenez-Barreto (2018) researched to determine the accommodation experiences of Airbnb visitors. As a result of the research in question, the authors determined that the memorable hotel experience consists of social interactions with the host, the host's attitude, and the location of the accommodation. Buehring and O'Mahony (2019) revealed that these structures consist of service, culture, atmosphere, technology, and sensory factors. These limited studies have examined the memorable hotel experience within the framework of different hotel

concepts. Based on these theories and findings, this research focuses on memorable guest experiences in boutique style hotels within the cave hotel concept.

Method

For the purpose of the research, the reviews posted by the visitors who stayed in the top 10 most liked cave hotels in the Cappadocia region of the city of Nevşehir on Tripadvisor, one of the most important social platforms in the world, through user generated content (UGC), constitute the data set of the research. The data included in the research data analysis process was collected in May 2024. It was decided to examine a total of 2132 comments. For data analysis, open coding, axial coding, and selective coding processes, developed by Strauss and Corbin (1990) and frequently used in ethnographic and netnographic research, were applied. While determining themes and codes before data analysis, relevant literature, and expert opinion were used. First, codes that could be indicators of the themes were created based on main codes such as memorable, extraordinary, extraordinary, and unforgettable. Content analysis technique was used in the research to identify the themes.

Findings

As a result of the data analysis of the research, it was determined that the memorable cave hotel experiences of the visitors were categorized under four main themes. These experiential dimensions are named as local hospitality, location (location of the hotel), physical environment, and rich meals (breakfast, local dishes), respectively.

Conclusion

Results of the current study show that visitors' memorable experiences consist of local hospitality, location (location of the hotel), physical environment and rich meals (breakfast, local dishes). Identifying these emerging experiential components as critical factors in creating memorable guest experiences is one of the most important contributions of this study. The results of this study overlap with the findings of previous studies (Sthapit, 2018; Sthapit, 2019; Buehring and O'Mahony, 2019). Considering the limitations of the research, the fact that the findings are not generalizable can be considered a limitation since this research was discussed in the sample of cave hotels, which can be described as a concept and boutique in the Cappadocia region of Nevşehir City. Thus, conducting research to determine memorable experiences in similar concept hotels in other destinations can make significant contributions to the enrichment of the relevant literature.

Kent Nüfusu Tespitinde Belediye Kanunu Sorunu: Kastamonu İli Örneği

The Problem of Municipal Law in Determining Urban Population: The Case of
Kastamonu Province

Okan TÜRKAN¹ , Fahrettin TEPEALTI²

Öz

Türkiye'de akademik alan başta olmak üzere çeşitli platformlarda kent ve kırsal nüfusuyla ilgili ihtiyaca binaen kullanılan verilerin elde edilmesinde bazı sorunlar olduğu görülmektedir. Söz konusu platformların ihtiyaç duyduğu verilerin temininde Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) yayınlamış olduğu veriler kullanılmaktadır. TÜİK tarafından yayınlanan veriler yürürlükte olan 6360, 5393 ve 5216 sayılı yasalardan kaynaklı hatalar içermektedir. İlgili yasalardan dolayı Türkiye'deki il düzeyinde yayınlanan kent nüfus değerleri sadece büyükşehir belediye illerde değil aynı zamanda büyükşehir belediye örgütü bulunmayan 51 ilde de doğruyu yansıtmamaktadır. Büyükşehir belediye örgütü bulunan 30 ilde 6360 sayılı yasa gereği köy tüzel kişilikleri kaldırılmış olup bu yerleşmeler mahalle olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede 30 ilde kırsal nüfus gözükmemektedir. Diğer 51 ilde ise TÜİK, köy ve belediye nüfuslarını yayınlamakta olup kurum tarafından belediye nüfusları kent nüfusu olarak kullanılmaktadır. Büyükşehir belediye örgütü bulunmayan 51 ille ilgili kullanılan kent nüfusunun geçmiş ve aktüel çalışmaların neredeyse tamamında TÜİK'in verilerinin doğru kabul edilerek doğrudan kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda kent ve kırsal nüfus tespitiyle ilgili sadece büyükşehir belediye illerde yasadaki sorun olduğu, diğer illerde ise sorun olmadığı düşünülmektedir. Ancak 51 ille ilgili 5393 sayılı yasanın hükümleri ve bu hükümlere dayanılarak yapılan düzenlemeler TÜİK tarafından bu illerin kent nüfuslarıyla ilgili verilerinin de hatalı olmasına neden olmaktadır. 5393 sayılı yasanın birleşme ve katılmayı düzenleyen 8. Maddesi bazı köylerin belediye sınırlarına dahil edilmesine olanak tanımaktadır. TÜİK ise belediye nüfuslarını kent nüfusu olarak kullandığı için büyükşehir belediye örgütü bulunmayan 51 ilin kent nüfusu verilerinde hatalar yer almaktadır. Bu durum çalışmanın konusunu teşkil eden Kastamonu ili için de geçerlidir.

Çalışmanın merkezini oluşturan Kastamonu ilinde olduğu gibi büyükşehir belediye örgütü bulunmayan 51 ilin kent nüfusu tespiti sorunu belediye sınırları içerisinde kalan mahallelerin kentsel doku içinde olup olmadıklarının belirlenmesiyle mümkündür. Bu sorun saha çalışmaları, istihdam verileri ve uydu görüntüleri yardımıyla çözülebilmektedir. Çalışma sonucunda Kastamonu iline yönelik TÜİK tarafından üretilen kent ve kırsal nüfus değerlerinin gerçeği yansıtmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Belediye Kanunu, Belediye Sınırı, Kırsal Nüfus, Kentsel Nüfus, Kastamonu İli

ABSTRACT

It is observed that there are some problems in obtaining the data needed for urban and rural population in various platforms, especially in the academic field in Turkey. The data published by the Turkish Statistical Institute (TurkStat) are used to provide the data needed by these platforms. The data published by TurkStat contains errors due to the laws numbered 6360, 5393 and 5216. Due to these laws, urban population figures published at the provincial level in Turkey do not reflect the truth not only in provinces with metropolitan municipalities but also in 51 provinces without metropolitan municipal organizations.

¹ Corresponding Author: İzmir Bakırçay Üniversitesi, okan.turkan@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5575-0322

² İzmir Bakırçay Üniversitesi, fahrettin.tepealti@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6602-0640

In 30 provinces with metropolitan municipal organizations, the legal entities of villages have been abolished due to Law No. 6360 and these villages are considered as neighborhoods. In this framework, there is no rural population in 30 provinces. In the other 51 provinces, TurkStat publishes village and municipality populations. The institution uses municipality populations as urban population. In almost all past and current studies, TurkStat's data for the urban population of the 51 provinces without metropolitan municipal organizations are accepted as correct and used. In this context, it is thought that there is a problem with urban and rural population determination only in provinces with metropolitan municipalities due to the law, while there is no problem in other provinces. However, TurkStat's data on the urban population of these provinces are also inaccurate due to the provisions of Law No. 5393. Article 8 of Law No. 5393, which regulates mergers and mergers, allows some villages to be included in municipal boundaries. Since TurkStat uses municipality populations as urban populations, there are errors in the urban population data of 51 provinces that do not have metropolitan municipal organizations. This situation is also valid for Kastamonu province, which is the subject of the study.

In order to determine the urban population of the 51 provinces that do not have metropolitan municipal organizations such as Kastamonu, the status of the neighborhoods within the municipal boundaries should be examined. Whether the neighborhoods are part of the city can be solved with the help of field studies, employment data and satellite images. As a result of the study, it was seen that the urban and rural population values produced by TurkStat for Kastamonu province do not reflect reality.

Keywords: Municipal Law, Municipal Boundary, Rural Population, Urban Population, Kastamonu Province

GİRİŞ

Alan yazında yerleşmeler kırsal ve kentsel olmak üzere iki türde sınıflandırılmakla beraber bu yerleşmelerle ilgili evrensel bir tanımlama bulunmamaktadır (Taş, 2016; Olğaç ve Doğan, 2023). Kentin ne olduğu konusunda genel anlamda bir ortaklaşma durumu olsa da kenti tanımlayan başlıkların kent nüfusunun tespitinde kullanımında farklı eşik değerlerinin kullanımı evrensel bir tanıma erişmeyi engelleyen önemli bir sorundur. Örneğin kenti tanımlayan önemli başlıklar arasındaki nüfus ve istihdam durumunun eşik değerlerinin ne olması gerektiği hem uluslararası düzlemde hem de ulusal düzlemde kesin değildir. Kırsal ve kentsel yerleşmelerde ikamet eden insanların nicelik, nitelik ve gereksinimleri bağlamında farklılıklarının olması ve bu yerleşmelerin güncel ve geleceğe yönelik planlamalarının doğru çıktılar üretebilmesi için buralarda yaşayan nüfusun tespiti oldukça önemlidir. Genel olarak planlama, hali hazırdaki durumun tüm yönleriyle ortaya konulup olası problemlerin giderilmesi ile işleyen sistemin daha iyi seviyede ve sürdürülebilir biçimde dizayn edilme sürecidir denilebilir. Kentleri odağına alan planlamanın doğru çıktılar üretebilmesi için kentin sınırı ve doğal olarak kent nüfusu başta olmak üzere planlamaya konu olan başlıklarının netleştirilmesi gerekmektedir. Kent yerleşmelerinin planlanmasındaki önemli unsurlar arasındaki kent nüfusunun tespiti konusunda TÜİK tarafından üretilen verilerinin kullanılmasında bazı sorunlar bulunmaktadır. Sorun, ilgili kurumun kent tanımlamasıyla ilgili olup bu verilerin doğrulanmadan kullanılmasıyla ilgilidir.

Türkiye’de yerleşmeleri odağına alan çalışmalarda yerleşmenin türünü belirlemek için çok büyük bir çoğunlukla idari sınırlara göre TÜİK tarafından yayınlanan nüfus verileri dikkate alınmaktadır. Bu durumun temel nedeni yerleşme türü tespitinde nüfusa dair veri temininin kolay, sosyoekonomik yapıyı gösterebilecek veri temininin ise oldukça zor olmasıdır. TÜİK’e göre il ve ilçe merkezi olan yerleşmeler şehir, diğer yerleşmeler ise nüfusuna bakılmaksızın kırsal yerleşmelerdir. Yani kuruma göre kasaba yerleşmesi tanımlaması ve dolayısıyla kentsel nüfus tanımlaması bulunmamaktadır. Ancak alan yazında yerleşmeler kırsal, kasaba ve şehir olmak üzere üç şekilde tasnif edilmekte olup kasaba ve şehirler ile belediye örgütü bulunan beldeler de kentsel yerleşme olarak kategorize edilmektedir. Ayhan’a (2021) göre belde statüsüne sahip yerleşmeler diğer ifadeyle kasabalar köy ve şehir yerleşmeleri arasında bir geçiş karakteri taşımaktadır. Nüfus, kentsel ve kır yerleşmelerinin ayırımında kullanılan pratik bir araç olsa da nüfus eşik değeri konusunda alan yazında bir birliklilik yoktur. Buna rağmen bu iki tür yerleşme ayırımı için çalışmaların çoğunda 10.000 (Avcı, 1993; Doğanay, 1997; Garipağaoğlu, 2010; Gözenç ve Günel, 1987; Keleş, 1984) ve 20.000 (Çezik 1982; Yüceşahin vd., 2004) sınırı kullanılmaktadır. Buna ek olarak tasnifle ilgili bir başka saptama da 442 sayılı Köy Kanunu’na göre yapılmakta olup kanuna göre nüfusu 2000’in altında olan yerleşmeler köy, 2.000 ile 20.000 arasındakiler kasaba ve 20.000’den daha fazla olanlar ise şehirdir. Adı geçen kanunda nüfusu 2000’in altında olduğu halde il veya ilçe merkezliği yapan yerleşmeler de kasaba olarak

tanımlanmaktadır. Bu çalışmaların genelinde kasaba ve şehirler kentsel, köy ve bağlıları ise kırsal yerleşme olarak tanımlanmaktadır.

Büyükşehir belediyeli illerden farklı olarak büyükşehir belediye örgütü bulunmayan 51 ildeki il ve ilçe merkezlerini oluşturan belediye nüfusları TÜİK tarafından o ilin şehir nüfusları olarak, belde örgütü bulunan yerleşmeler ile köyler ise kırsal nüfus olarak yayınlanmaktadır. Belediye sınırları içerisinde kalan nüfusun tamamının şehir nüfusu olarak kabul edilmesi bazı yerleşmeler için sorunludur. Nitekim 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 8. maddesinde köy veya belediye örgütlü yerleşmelerinin tamamının ya da bir kısmının başka bir belediye örgütlü yerleşmeye katılabilmesi için bu yerleşmelerin ikamet edilen kesimlerinin birleştirilmesi planlanan belediye örgütlü yerleşmeye olan mesafesinin 5 km'den daha fazla olmaması gerektiği hükmü bulunmaktadır. Yasanın söz konusu hükmüne göre Türkiye'de bazı belediyelerin sınırlarına 5 km'den daha az uzaklıktaki köy ve belde yerleşmelerini belediye bünyesine aldıklarına dair oldukça fazla örnek bulunmaktadır. Bu yasanın uygulanma nedenlerinden birini bir kısım köy statüsüne sahip olan yerleşmelerin gerçekte tamamen kentleşmiş veya yakınındaki kentin bir parçası haline gelmiş olması ve yerleşmelerin yasal olarak ilgili şehirle bütünleşmesini sağlamak oluşturmaktadır. Bunun yanında uygulamanın nedenleri arasında bazı köy ve/veya beldelerin katılımıyla ilgili belediyelere merkezden aktarılan belediye yerel bütçe miktarının artırılması amacı olduğu da söylenebilir (Türkan, 2021). Belediye sınırlarına sonradan dahil edilen köylerin bir kısmının ilçe merkezleriyle sosyokültürel ve ekonomik zeminde bağlarının sınırlı olması, bu yerleşmelerde ana geçim kaynağının bütünüyle hayvancılık ve tarımsal faaliyetlere dayalı olması, kasaba ya da şehirlere özgü herhangi bir kamu ya da özel sektörle ilişkili kuruluşun da bulunmaması söz konusu birleşmenin belediye bütçesini artırmak amacını doğrular niteliktedir. Bu bağlamda ilçe belediye sınırlarına katılan mahallelerin statüsünün yerleşme dokusuna göre lokasyonu uydu fotoğrafları ve saha çalışmalarıyla değerlendirilerek yeniden belirlenmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ilçelerin kent nüfuslarının belediye sınırları üzerinden üretilmesi sorunlu olduğundan ilçe kent nüfuslarıyla ilgili TÜİK tarafından yayınlanan nüfus verilerinin doğru kabul edildiği gibi kullanılmaması gerekmektedir.

Bununla birlikte TÜİK'in bakış açısına göre her il ve/veya ilçe merkezinin şehir olarak kabul edilmesi, kasabaların görmezden gelinmesi ve kentsel nüfus verilerinin üretilmemesi de ortaya çıkan diğer bir sorunlu alandır. Nitekim Türkiye'deki ilçe merkezlerinin bazıları gerçek anlamda şehir özelliği gösterirken bazıları kent ile kır yerleşmelerinin geçişini temsil eden kasaba niteliğindedir. Ayrıca belediye teşkilatı bulunan beldelerin kırsal nüfus içinde ele alınması da son derece yanlıştır. Belediye teşkilatı bulunan beldelerin bazıları kasaba, Kepez (Çanakkale) örneğinde olduğu gibi bazıları da şehir özelliğindedir. Dolayısıyla il bazında TÜİK tarafından yayınlanan kent nüfusu verileri eksik ve hatalıdır. Kente ve kent nüfusuna dayanan çalışmalarda bu durum göz önüne alınmadan TÜİK tarafından üretilen verilerin olduğu gibi kullanılması sorunludur. Büyükşehir belediyeli olmayan 51 vilayetteki kent ve kır nüfusunun belirlenmesinde doğru veri elde edilmesine yönelik alan yazında iki çalışma (Türkan, 2021, 2022) dışında herhangi bir girişimin olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede kenti ilgilendiren planlama çalışmalarının doğru çıktılar üretmesi için kent nüfusu tespitinin Kastamonu örneğiyle birlikte tüm ülkede güncellenmesi gerekmektedir.

1. Amaç, Veri ve Yöntem

Kent ve kent nüfusunu kapsamına alan çalışmalarda kullanılan verilerin Kastamonu ili örneğinde olduğu gibi doğru bir biçimde kullanılması bağlamında yöntem uygulaması bu çalışmanın ana hedefidir. Büyükşehir belediyesi olmayan illerde kent ve kır nüfusu tespitinde TÜİK tarafından üretilen verilerin birçok çalışmada, doğru kabul edilerek olduğu gibi kullanıldığı, dolayısıyla hatalı bir bakış açısına sahip olduğu önceki bölümde ifade edilmiştir. Konuyla ilgili yöntem denemesi üzerinden hataların olduğu Türkan'ın (2021), (2022) Osmaniye ve Çankırı illerine yönelik gerçekleştirdiği çalışmalarda ortaya konmuştur. Adı geçen çalışmalar dışında literatürde başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmada izlenen yöntem daha önce Türkan'ın Osmaniye ve Çankırı illerine yönelik

olarak kullandığı yöntemdir. Yöntemle ilgili olarak öncelikle Kastamonu ilindeki belediye örgütlü yerleşmelere bağlı olan mahallelere İçişleri Bakanlığının Mülki İdare Bölümleri e-İçişleri Projesi sisteminden erişilmiştir. Kastamonu ilindeki mahallelerin idari bağılıklarına göre 2023 yılı nüfusları ise TÜİK'in genel ağda yayınladığı verilerden elde edilmiştir. Bu çalışmada idari statüsünden bağımsız olarak şehir nüfusu ayırımında 20.000 kişi eşik değer olarak alınmıştır. Nüfusu 20.000 kişi üzerindeki yerleşmeler şehir, altındaki nüfusa sahip belediye örgütlü yerleşmeler ise kasaba olarak nitelendirilmiştir. Literatürün genelinde olduğu gibi şehir ve kasaba nüfusları çalışmada kentsel nüfus olarak kabul edilmiştir.

İdari bağılıklarına göre tasnif edilen mahallelerin Türkan'ın (2021, 2022) önerdiği yonteme uygun olarak kasaba veya şehrin parçası olup olmadıkları uydu fotoğrafları ve saha çalışmalarıyla değerlendirilmiştir. Uydu fotoğrafları ve saha çalışmaları sonucunda bazı mahallelerin idari olarak bağlı oldukları kasaba ve şehir dokusundan ayrı olarak belirli bir mesafede olduğu görülmüştür. Şehre veya kasabaya çok yakın bir mesafede olup doğal ve/veya beşerî engeller nedenli ayrık duran mahallelerin şehir alanı içerisinde kabulü, o mahallelerin sosyokültürel ve ekonomik ilişkilerinin ilgili kasaba/şehir ile olan düzeyine göre tespit edilebilir. Bu kapsamda mahallelerin gerçekte kırsal birim olup olmadıklarının belirlenmesi için saha gözlemleri dışında mahallelerin istihdam durumunu yansıtan verilere ihtiyaç duyulmuştur. Kasaba veya şehre bitişik olmayan mahallelerde ekonomik ilişkiler birincil sektöre dayanmakta ve ilgili mahallelerin sosyokültürel ve ekonomik ilişki düzeyi idari olarak bağlı olduğu yakın konumdaki kentsel alanla kısıtlı ise bu mahallelerin kasaba veya şehrin parçası olarak değerlendirilmesi doğru olmayacaktır. Buna karşın hem istihdam yapısında ağırlığın tarım dışı sektörlerle ilgili olması, hem de ilgili mahallelerin sosyokültürel ve ekonomik ilişki düzeyinin idari olarak bağlı olduğu yakın konumdaki kentsel alanla yoğun olması söz konusu mahallelerin kentsel alanın parçası olarak değerlendirilmesini zorunlu kılar. TÜİK ve Sosyal Güvenlik Kurumunca üretilen mahalle temelli istihdam verilerine ulaşamadığı için kasaba veya şehre yakın ancak bitişik olmayan mahallelerin sosyokültürel ve ekonomik ilişkilerinin belirlenmesi bağlamında saha çalışmaları ve görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmaların sonuçlandırılmasıyla ancak Kastamonu ilinin daha gerçekçi kentsel alan sınırları ile kasaba ve şehir nüfusları tespit edilebilmiştir.

2. Bulgular

Günümüzde Kastamonu ilinde Kastamonu merkez ilçe de dahil olmak kaydıyla 20 ilçe (Şekil 1) yer almaktadır. Nüfus verisi üretirken idari taksimatı esas alan TÜİK'e göre Kastamonu'da 2023 yılı için 1054 köy ile belediye sınırlarına giren 173 mahallede toplam 388.990 kişi yaşamaktadır. Adı geçen kurumun verilerinde vilayette, ilçe merkezi statüsünde 20 şehir yer almaktadır (Tablo 1). Kastamonu ilinde birçok ilde görülen belde yerleşmeleri bulunmamakta sadece ilçe merkezi durumundaki belediyeler bulunmaktadır.

Tablo 1. TÜİK'e Göre Kastamonu İlinin 2023 Yılı İlçeler Bazında Şehir ve Köy Nüfusları

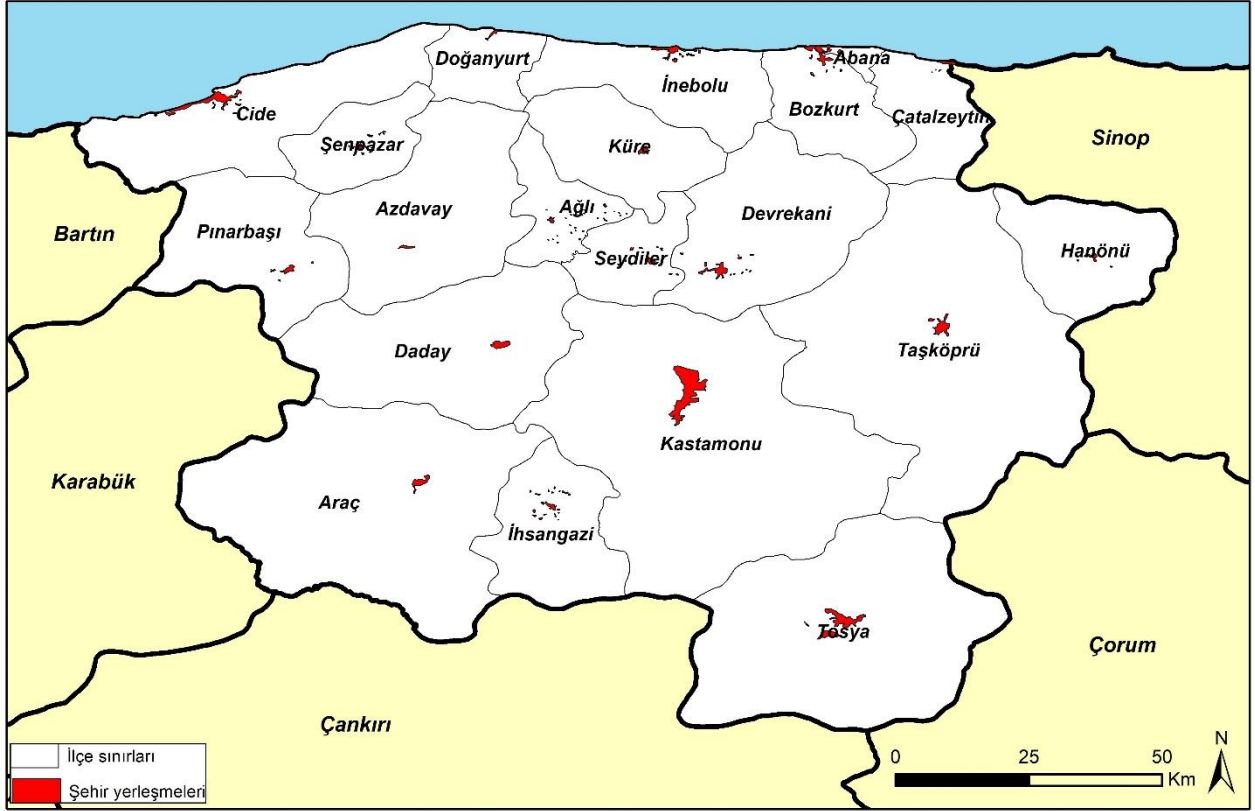
TÜİK'e göre şehirler	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Toplam Nüfus
Abana	3663	798	4461
Ağlı	2542	979	3521
Araç	6485	12191	18676
Azdavay	3073	4958	8031
Bozkurt	5071	4667	9738
Cide	11217	11748	22965
Çatalzeytin	3677	4450	8127
Daday	2639	5817	8456
Devrekani	4954	8932	13886
Doğanyurt	1101	4332	5433

Hanönü	2171	2224	4395
İhsangazi	2706	2529	5235
İnebolu	9878	10602	20480
Kastamonu	127491	27520	155011
Küre	2440	3204	5644
Pınarbaşı	2420	4550	6970
Seydiler	3114	1682	4796
Şenpazar	1837	3007	4844
Taşköprü	15587	22785	38372
Tosya	28842	11107	39949
TOPLAM	240908	148082	388990

Büyükşehir belediye örgütü bulunmayan 51 ili merkeze alan ve konusu itibarıyla kent nüfusu kullanılan neredeyse bütün çalışmalarda Tablo 1'deki gibi TÜİK'in nüfus veri setinin doğrudan kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmalarda kent nüfusu olarak TÜİK tarafından yayınlanan belediye nüfusları veri olarak kullanılmaktadır. TÜİK'in şehir olarak sadece il ve ilçe merkezlerini baz alması, kentsel yerleşmeler içerisinde ele alınan kasabaları dikkate almaması yerleşme coğrafyasının kavramsal çerçevesine uymamaktadır. Dolayısıyla Tablo 1'de verilen kentsel nüfus miktarları, ilgili yerleşmenin belediye sınırları içindeki nüfusları olup tablodaki tüm yerleşmeler şehirdir. Ayrıca Kastamonu ilinde kasaba yerleşmesi de bulunmamaktadır.

Önceki bölümde ifade edildiği gibi 5393 sayılı yasaya istinaden belediyeler, belediye sınırlarına 5 km'den daha az mesafedeki kasaba veya şehirlerin bölümleri olmayan köy ve beldeleri kendi sınırlarına katabilmektedir. Bu durum ortadayken yasa hükümlerine göre belediyelere katılan ve TÜİK'in sistemine mahalle statüsüyle dahil olan yerleşme birimlerini kentleri oluşturan mahallelermiş gibi çalışmalarda kullanmak doğru değildir. Nitekim Şekil 1'de görüldüğü üzere TÜİK tarafından şehir olarak kabul edilen yerleşmelerin mahalle dağılımları farklıdır. Haritaya bakıldığında yalnızca Araç, Azdavay, Daday, Kastamonu ve Küre belediye sınırları içerisindeki mahallelerin birbirlerine bitişik olduğu görülmektedir. Diğer belediyelerin sınırlarındaki mahallelerin bir kısmının ana yerleşmeden farklı mesafelerde ayrı oldukları görülmektedir. Bu anlamda çalışmanın kapsamını oluşturan Kastamonu ilinin gerçek kentsel nüfus tespiti yöntem kısmında belirtilen yol üzerinden yapılabilir.

Şekil 1. TÜİK'e Göre Kastamonu İlinin İlçelere Göre Şehir Yerleşmeleri

Kastamonu ilinin merkez ilçesi konumundaki Kastamonu belediyesinin TÜİK verilerine göre 20 mahallesi ve ilçeye bağlı 177 köy idari alanı bulunmaktadır. TÜİK verilerine göre Kastamonu merkez ilçenin kentsel nüfusu 127.491 kişidir. Uydu görüntüleri ve saha çalışmaları üzerinden doğrulama yapıldığında söz konusu mahallelerin tamamının birbirleriyle bitişik olduğu ve Kastamonu şehrini oluşturdukları belirlenmiştir (Şekil 2). Bu bağlamda ilçenin kent ve kır nüfuslarının TÜİK verileriyle uyduğu görülmektedir. İlçede 127.491 kent nüfusuna karşılık 27.520 kır nüfusu bulunmaktadır.

Şekil 2. Kastamonu belediyesi sınırları içindeki mahallelerden oluşan şehrin görünümü (2023).

Abana ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 10 köy idari alanı ve Abana belediyesinin sınırları içinde 5 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK'e göre bir şehir yerleşmesi olan Abana'nın kent nüfusu 3.663, kır nüfusu ise 798 kişidir. Ancak saha çalışmaları neticesinde doğrulama yapıldığında Abana belediyesi sınırları içerisinde kalan 5 mahallenin sadece 2'sinin Abana yerleşmesinin parçaları olduğu belirlenmiştir. Belediye sınırlarında kalan Hacıveli, Çayırçık ve Bağlık mahalleleri Abana yerleşmesiyle bütünlük sağlamamaktadır. Ayrıca bu mahalleler birbirleriyle de bütünlüşmüş değildir. Şekil 3'te de görüldüğü gibi Hacıveli, Çayırçık ve Bağlık mahalleleri birbirlerinden farklı morfolojik birimler üzerinde yer almaktadır. Bu mahallelerde yaşayan insanların yaşadıkları yerden Çömlekçiler Sırtları ve Karabalcık Tepesi yüzünden Abana yerleşmesini görmesi mümkün değildir. Nitekim saha çalışmalarında tespit edildiği üzere adı geçen bu 3 mahalledeki ana geçim kaynağı ağırlıklı olarak primer faaliyetlerle ilgilidir. Bütün bunlara rağmen Hacıveli, Çayırçık ve Bağlık mahalleleri Abana belediyesi sınırları içerisinde yer aldığından TÜİK için Abana şehrinin parçaları durumundadır. Dolayısıyla kent nüfusu kurum tarafından 3.663 olarak verilmektedir. Halbuki adı geçen mahalleler esasen birer kır yerleşmesi olup bu durumda ilçenin köy idari alan sayısı 13'tür. Bu durumda Abana kentsel nüfusu söz konusu mahalle nüfusları düşüldüğünde 3.395'e gerilemektedir. Dolayısıyla Abana bir şehir değil kasaba yerleşmesidir. Çalışmayla TÜİK'ten farklı olarak Abana ilçesinde 1 kasaba ve 13 köy yerleşmesi, ilçenin kentsel nüfusunun 3.395 ve kır nüfusunun da 1.066 olduğu belirlenmiştir. Abana köyü ilçe merkezi olmak üzere bölgede 1945 yılında bir ilçe kurulmuş ve yasa gereği de belediye teşkilatı oluşturulmuştur. Daha sonra ilçe statüsüne son verilmiş ancak tekrar ilçe merkezi haline getirildiği için yeniden belediye teşkilatı kurulmuştur. Bu çerçevede Abana'da belediye örgütünün kuruluşu kentleşme süreçleriyle değil, idari düzenlemelerle ilgilidir. Ancak daha sonra belediye sınırlarına Hacıveli ve Bağlık köyleri dahil edilmiştir. Bu köylerin belediye sınırlarına alınması için hazırlanan tezkerelerde ilgili köylerin kentleşme süreçlerine girmesi ve Abana ile birleşmesine yönelik herhangi bir ifadenin bulunmaması asıl amacın bütçe payı hakkının artırılmasıyla ilgili olduğunu ortaya koymaktadır (BCA. 30-11-1-0/222-12-4, 27.02.1951; BCA. 30-11-1-0/264-14-17,13.04.1957).

Şekil 3. Abana belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

Ağlı ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 13 köy idari alanı ve Ağlı belediyesi sınırları içinde yer alan 10 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK'e göre bir şehir yerleşmesi olan Ağlı'nın kent nüfusu 2.542, kır nüfusu ise 979 kişidir. Saha çalışmaları neticesinde doğrulama yapıldığında Ağlı belediyesi sınırları içinde

kalan 10 mahalleden sadece Merkez mahallesinin Ağlı yerleşmesinin parçası olduğu belirlenmiştir.

Diğer mahalleler Ağlı kasabasıyla bir bütünlük oluşturmamaktadır (Şekil 4). Saha gözlemleriyle doğrulandığı üzere bu mahallelerin nerdeyse hiçbirinden morfolojik engeller nedeniyle Ağlı kasabasını oluşturan Merkez mahalle görünmemektedir. Merkez mahalle dışındaki Şekil 4'te sarı renkle gösterilen diğer 9 mahallenin temel geçim kaynağının doğrudan primer sektörlerle ilgili olması bunların esasen birer köy yerleşmesi olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede TÜİK'e göre şehir olan gerçekte ise Merkez mahalleden oluşmuş bir kasaba durumundaki Ağlı'nın kentsel nüfus miktarı kurumdan farklı olarak 979 kişidir. İlçedeki köyler ve Ağlı belediyesine bağlı esasen köy olan diğer 9 mahallenin toplamından oluşan kırsal nüfus ise 2.542 kişidir. Bu çerçevede ilçede 1 kasaba ve 22 köy idari alanı bulunmaktadır.

Şekil 4. Ağlı belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

Araç ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 119 köy idari alanı ve Araç belediyesi sınırları içinde yer alan 6 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK'e göre bir şehir yerleşmesi olan Araç'ın kent nüfusu 6.485, kır nüfusu ise 12.191 kişidir. Uydu görüntüleri ve saha çalışmaları üzerinden doğrulama yapıldığında söz konusu mahallelerin tamamının birbirleriyle bitişik olduğu ve Araç kasabasını oluşturdukları belirlenmiştir (Şekil 5). Bu bağlamda ilçenin kent ve kır nüfuslarının TÜİK verileriyle uyduğu görülmektedir.

Şekil 5. Araç belediyesi sınırları içindeki Araç kasabası (2023).

Azdavay ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 49 köy idari alanı ve Azdavay belediyesi sınırları içinde yer alan 4 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK'e göre bir şehir yerleşmesi olan Azdavay'ın kent nüfusu 3.073, kır nüfusu ise 4.958 kişidir. Uydu görüntüleri ve saha çalışmaları üzerinden doğrulama yapıldığında söz konusu mahallelerin tamamının Araç'ta olduğu gibi birbirleriyle bitişik olduğu ve Azdavay kasabasını oluşturdukları belirlenmiştir (Şekil 6). Bu bağlamda ilçenin kent ve kır nüfuslarının TÜİK verileriyle uyduğu görülmektedir.

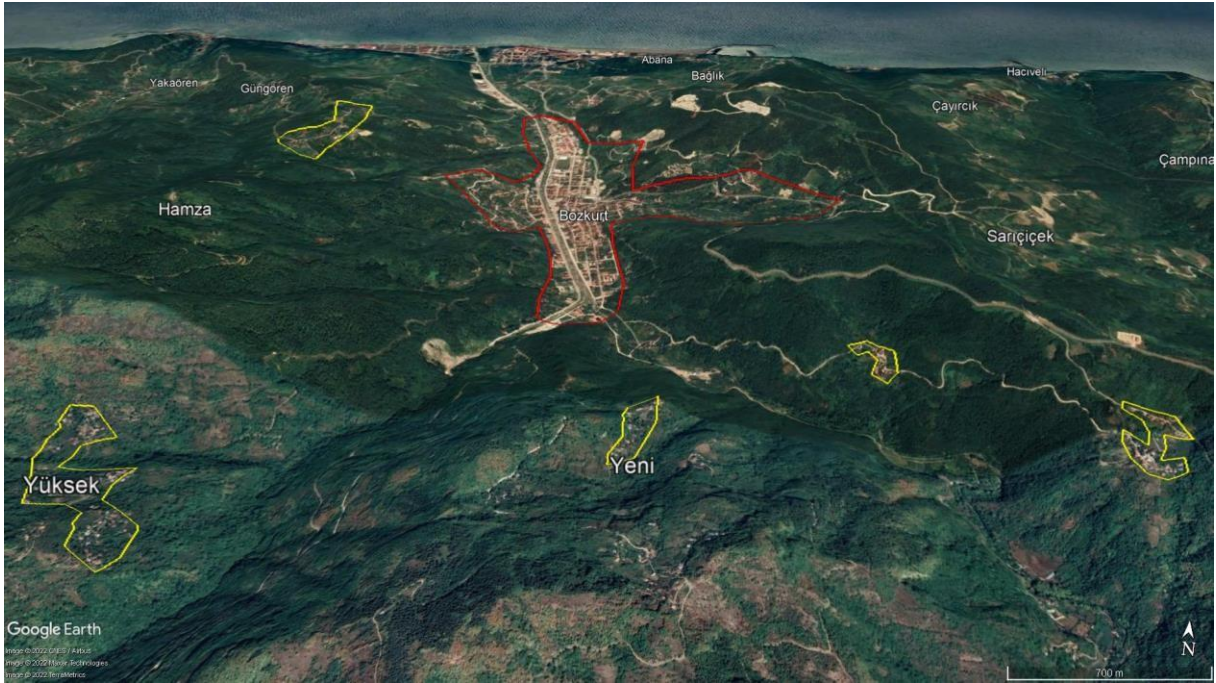
Şekil 6. Azdavay belediyesi sınırları içindeki Azdavay kasabası (2023).

Bozkurt ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 32 köy idari alanı ve Bozkurt belediyesi sınırları içinde yer alan 5 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK'e göre bir şehir yerleşmesi olan Bozkurt'un kent nüfusu 5.071, kır nüfusu ise 4.667 kişidir. Ancak saha çalışmaları neticesinde doğrulama yapıldığında Bozkurt belediyesi sınırları içerisinde kalan 5 mahalleden sadece Merkez mahallesinin Bozkurt kasabasının bir

parçası olduğu belirlenmiştir. Belediye sınırlarında kalan Hamza, Şen, Yeni ve Yüksek mahalleleri Bozkurt kasabasıyla bütünlük sağlamamaktadır. Oldukça engebeli bir arazi yapısına sahip olan ilçede Şekil 7’de de görüldüğü gibi Hamza, Şen, Yeni ve Yüksek mahalleleri birbirlerinden farklı morfolojik birimler üzerinde yer almaktadır. Bu mahallelerin bazılarında yaşayan insanların yaşadıkları yerden Bozkurt kasabasını görmesi mümkün değildir. Nitekim saha çalışmalarında adı geçen bu 4 mahalledeki ana geçim kaynağı da primer faaliyetlerle ilgilidir. Hamza, Şen, Yeni ve Yüksek mahalleleri Bozkurt belediyesi sınırları içerisinde yer aldığından TÜİK için Bozkurt şehrinin parçaları durumundadır. Dolayısıyla kent nüfusu kurum tarafından 5.071 olarak verilmektedir. Halbuki adı geçen mahalleler esasen birer kır yerleşmesi olup bu durumda ilçenin köy idari alan sayısı 36’dır. Bu durumda Bozkurt kentsel nüfusu söz konusu mahalle nüfusları düşüldüğünde 4.522 kalmaktadır. Dolayısıyla Bozkurt bir şehir değil kasaba yerleşmesidir. Çalışmayla TÜİK’ten farklı olarak Bozkurt ilçesinde 1 kasaba ve 36 köy yerleşmesi bulunduğu, ilçenin kentsel nüfusunun 4.522 ve kır nüfusunun da 5.216 olduğu belirlenmiştir.

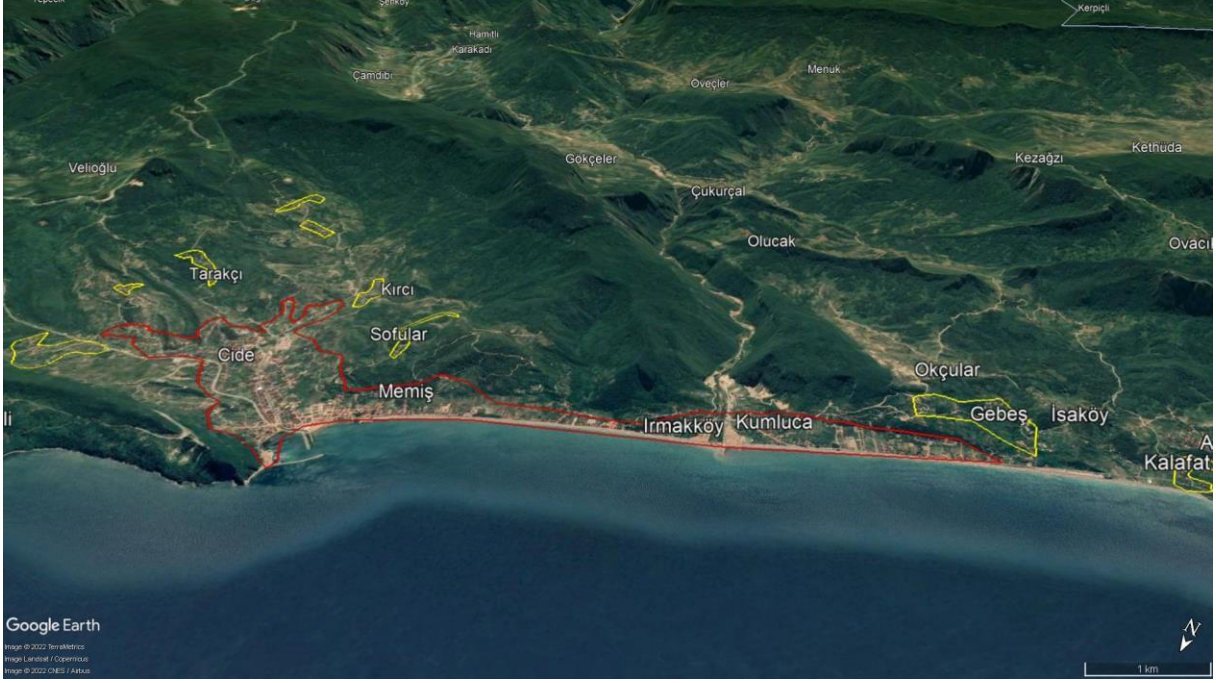
Şekil 7. Bozkurt belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

2023 yılı verilerine göre Cide ilçesinin 75 köy idari alanı ve Cide belediyesi sınırları içinde yer alan 16 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK verilerinde bir şehir yerleşmesi durumundaki Cide’nin kent nüfusu 11.217, kır nüfusu ise 11.748 kişidir. Cide belediyesi sınırları içerisinde kalan 16 mahallenin yarısının kasabayı oluşturan mahalle, diğerlerinin ise kasaba yerleşmesinden gerek doğal engeller gerekse sosyoekonomik nitelikler bakımından farklılaşmış durumdaki köy yerleşmeleri olduğu saha çalışmaları sonucunda anlaşılmıştır. Cide belediyesi sınırlarında kalan 16 mahalleden Cumhuriyet, Ece, İrmak, Kasaba, Kemerli, Kumluca, Memiş ve Nasuh kentsel mahallelerken Bağyurdu, Gebeş, Kalafat, Kasım, Kırca, Sipahi, Sofular ve Tarakçı ise gerçekte köy yerleşmeleridir. Nitekim Şekil 8’den de görülebileceği gibi sarı renkle gösterilen söz konusu kırsal yerleşmeler kasabanın bütünlüğü içerisinde yer almamaktadır. Bunun yanında belediye sınırlarında yer alan adı geçen mahalle statülü köylerde ana geçim kaynağını birincil faaliyetler oluşturmaktadır. Cide belediyesi sınırları içerisindeki 16 mahalleyle Cide TÜİK için bir şehir yerleşmesidir. Dolayısıyla ilçenin kent nüfusu kurum tarafından 11.217 olarak verilmektedir. Ancak çalışmada alınan kritere göre Cide bir şehir değil kasaba yerleşmesidir. Saha çalışmalarıyla doğrulandığı gibi 16 mahallenin 8’i kır yerleşmesi olduğundan bu durumda ilçenin köy idari alan sayısı 75 değil gerçekte 83’tür. Böylelikle Cide kentsel nüfusu söz konusu mahalle nüfusları

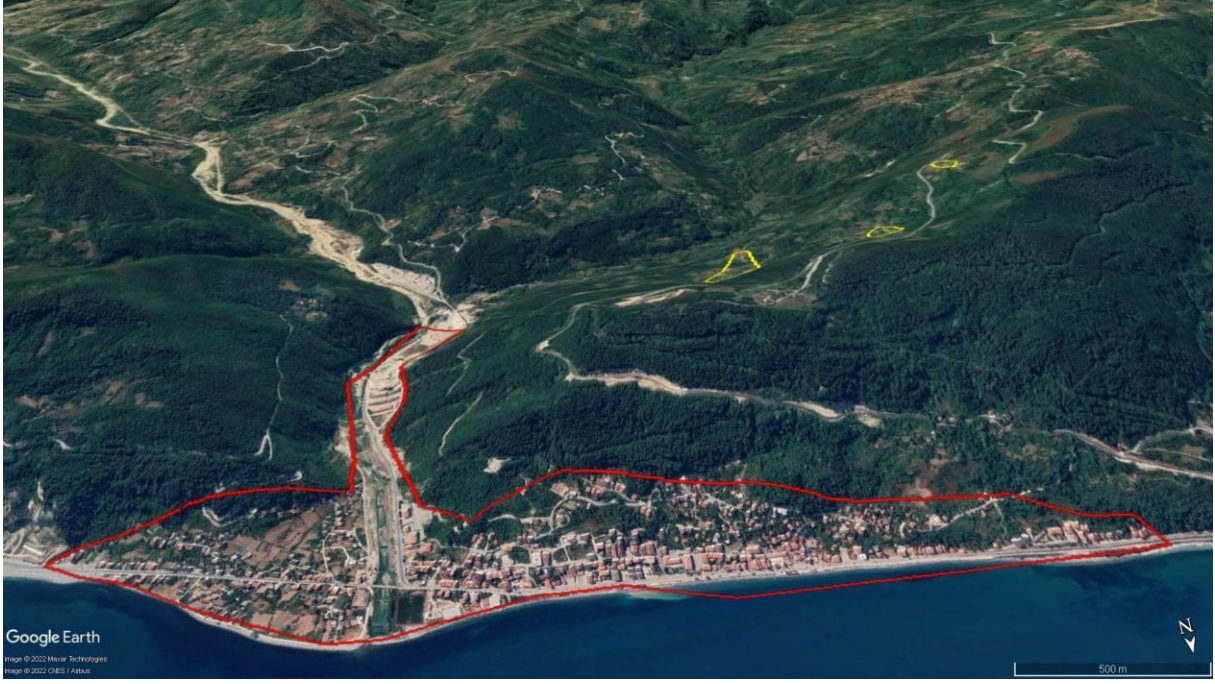
düşüldüğünde 9.542 kalmaktadır. Dolayısıyla çalışmayla TÜİK'ten farklı olarak Cide ilçesinde 1 kasaba ve 83 köy yerleşmesinin bulunduğu, ilçenin kentsel nüfusunun 9.542 ve kır nüfusunun ise 11.748 olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 8. Cide belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

Çatalzeytin ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 41 köy idari alanı ve Çatalzeytin belediyesi sınırları içinde yer alan 2 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK verilerine göre bir şehir yerleşmesi olan Çatalzeytin'in kent nüfusu 3.667, kır nüfusu ise 4.450 kişidir. Çatalzeytin belediyesi sınırları içinde yer alan mahallelerden Merkez mahalle kasabayı oluştururken Çelebiler mahallesi kasabadan bağımsız durumda olup kasaba ile arasındaki Çamlık sırtları doğal bir engel olarak Çelebiler'in kasabayla bütünleşmemesinin nedenidir (Şekil 9). Ayrıca Çelebiler mahallesi kendi içinde şekildeki sarı renkli alanlardan da görülebildiği gibi üç ayrı yerleşmeden oluşmaktadır. Çelebiler mahallesi esasen çok yerleşmeli bir köy olup bu durum saha çalışmalarıyla da doğrulanmıştır. Bu durumda TÜİK'e göre şehir olan Çatalzeytin'in nüfus itibarıyla bir kasaba yerleşmesi olduğu ortaya çıkmaktadır. Çelebiler mahallesi nüfusu düşüldüğünde Çatalzeytin kasabasının gerçek nüfusu 3.431 kişi olur. Dolayısıyla çalışmayla TÜİK'ten farklı olarak Çatalzeytin ilçesinde 1 kasaba ve 42 köy yerleşmesinin bulunduğu, ilçenin kentsel nüfusunun 3.431 ve kır nüfusunun ise 4.696 olduğu belirlenmiştir.

Şekil 9. Çatalzeytin belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

Daday ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 60 köy idari alanı ve Daday belediyesi sınırları içinde yer alan 4 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK'e göre bir şehir yerleşmesi olan Daday'ın kent nüfusu 2.639, kır nüfusu ise 5.817 kişidir. Uydu görüntüleri ve saha çalışmaları üzerinden doğrulama yapıldığında söz konusu mahallelerin tamamının birbirleriyle bitişik olduğu ve Daday kasabasını oluşturdukları belirlenmiştir (Şekil 10). Bu bağlamda ilçenin kent ve kır nüfusları TÜİK verileriyle uyumludur.

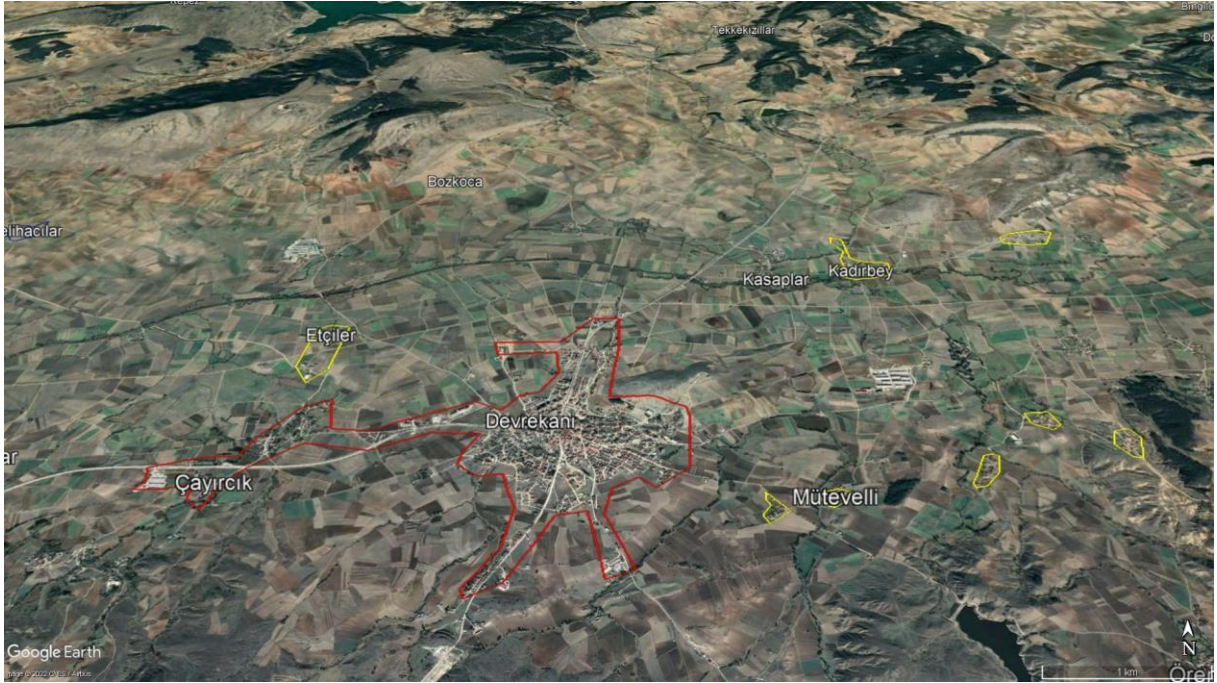
Şekil 10. Daday belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

2023 yılı verilerine göre Devrekani ilçesinin 54 köy idari alanı ve Devrekani belediyesi sınırları içinde yer alan 8 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK verilerinde bir şehir yerleşmesi durumundaki Devrekani'nin kent nüfusu 4.954, kır nüfusu ise 8.932 kişidir. Saha çalışmaları neticesinde Devrekani belediyesi sınırları içerisinde kalan 8 mahallenin 5'inin kasabayı oluşturan mahalle, diğer 3'ünün ise kasaba yerleşmesinden gerek doğal engeller gerekse sosyoekonomik nitelikler bakımından farklılaşmış

durumdaki köy yerleşmeleri olduğu anlaşılmıştır. Devrekani belediyesi sınırlarında kalan 8 mahalleden Ahiçelebi, Çayırıcık, İsmailbey, Kurtşeyh ve Sazyaka kentsel mahallelerken Etçiler, Kadirbey ve Mütevelli ise gerçekte köy yerleşmesidir. Nitekim Şekil 11’den de görülebileceği gibi sarı renkle gösterilen söz konusu kırsal yerleşmeler kasabanın bütünlüğü içerisinde yer almamaktadır. Bunun yanında belediye sınırlarında yer alan adı geçen mahalle statülü köylerde ana geçim kaynağını birincil faaliyetler oluşturmaktadır. Ancak bütünlük arz etmemesine rağmen 8 mahalleden oluşan Devrekani belediyesi sınırları içerisindeki saha TÜİK tarafından bir şehir yerleşmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan ilçenin kent nüfusu kurum tarafından 4.954 olarak verilmektedir. Ancak çalışmada alınan kritere göre Devrekani bir şehir değil kasaba yerleşmesidir. Saha çalışmalarıyla doğrulandığı gibi 8 mahallenin 3’ü kır yerleşmesi olduğundan ilçenin köy idari alan sayısı 54 değil gerçekte 57’dir. Böylelikle Devrekani kentsel nüfusu söz konusu mahalle nüfusları düşüldüğünde 4.390’a gerilemektedir. Dolayısıyla çalışmaya göre TÜİK’ten farklı olarak Devrekani ilçesinde 5 mahalleden oluşan 1 kasaba ve 57 köy yerleşmesi yer almakta, ilçenin kentsel nüfusunun 4.390 ve kırsal nüfusunun ise 9.496 olduğu bulunmuştur.

Şekil 11. Devrekani belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

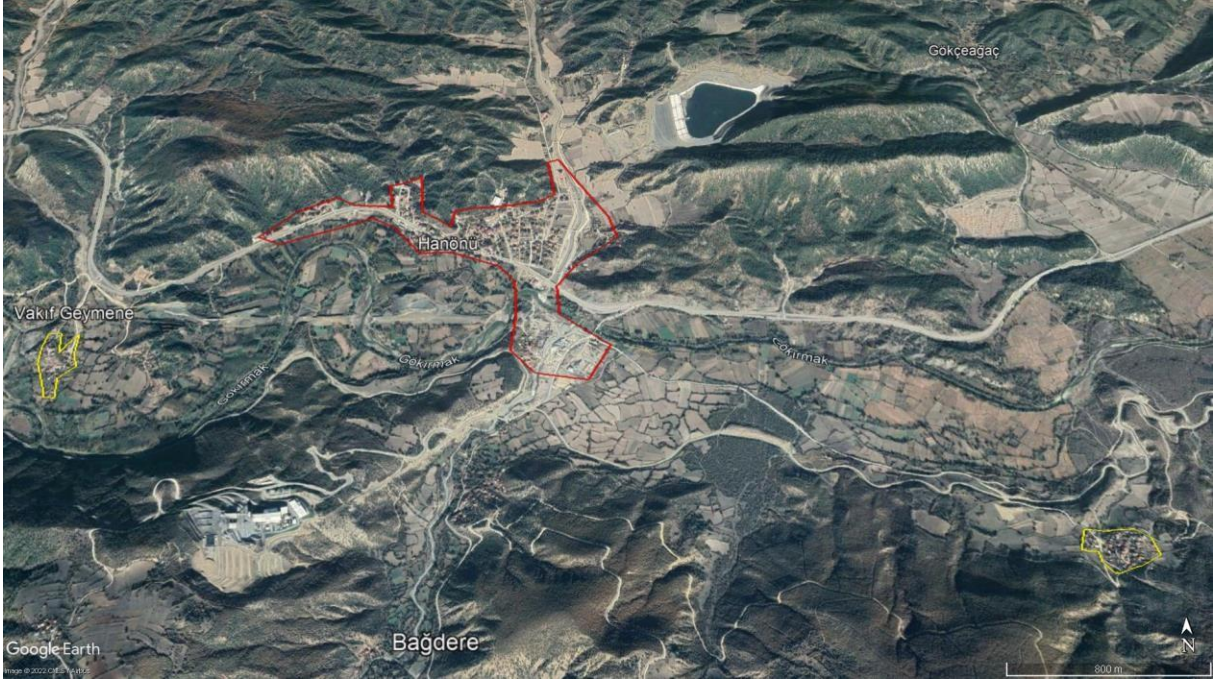
Doğanyurt ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 25 köy idari alanı ve Doğanyurt belediyesi sınırları içinde yer alan 2 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK verilerinde bir şehir yerleşmesi durumundaki Doğanyurt’un kent nüfusu 1.101, kır nüfusu ise 4.332 kişidir. Doğanyurt belediyesi sınırları içinde yer alan mahallelerden Merkez mahalle kasabayı oluştururken Hocaköy mahallesi kasabadan bağımsız durumda olan kırsal yerleşmedir (Şekil 12). Bu durumda TÜİK’e göre şehir olan Doğanyurt esasen bir kasaba yerleşmesi olup Hocaköy mahallesi nüfusu düşüldüğünde Doğanyurt kasabasının gerçek nüfusu 869 kişidir. Dolayısıyla çalışmayla TÜİK’ten farklı olarak Doğanyurt ilçesinde 1 kasaba ve 26 köy yerleşmesi yer almakta, ilçenin kentsel nüfusunun 869 ve kırsal nüfusunun ise 4.564 olduğu bulunmuştur.

Şekil 12. Doğanıyurt belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

2023 yılı verilerine göre Hanönü ilçesinin 20 köy idari alanı ve Hanönü belediyesi sınırları içinde yer alan 3 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK verilerine göre bir şehir yerleşmesi durumundaki Hanönü'nün kent nüfusu 2.171, kır nüfusu ise 2.224 kişidir. Yapılan çalışma sonucuna göre Hanönü belediyesi sınırları içerisindeki Merkez mahallesi, Hanönü kasabasını oluşturmaktadır. Belediye sınırları içerisinde yer alan Gelinbükü ve Vakıf Geymene mahalleleri ise gerçekte birer kırsal yerleşmedir. Şekil 13'te sarı renkle gösterilen bu mahallelerin konumlarına bakıldığında kırmızı renkle gösterilen kasabayla bir bağı yoktur. Gerek kasabanın bütünleşik bir parçası olmaması gerekse bu iki mahallede yürütülen faaliyetlerin tamamen primer düzeyde olması bunların köy yerleşmeleri olduğunu kanıtlamaktadır. Bu durumda TÜİK'e göre şehir olan Hanönü esasen bir kasaba yerleşmesi olup Gelinbükü ve Vakıf Geymene mahallelerinin nüfusu düşüldüğünde Hanönü kasabasının gerçek nüfusu 2.007 kişi olur. Dolayısıyla çalışmaya göre TÜİK'ten farklı olarak Hanönü ilçesinde 1 kasaba ve 22 köy yerleşmesi yer almakta, ilçenin kentsel nüfusu 2.007 ve kırsal nüfusu ise 2.388 kişi olarak hesaplanmıştır.

Şekil 13. Hanönü belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

İhsangazi ilçesinin 2023 yılı itibarıyla 23 köy idari alanı ve İhsangazi belediyesi sınırları içinde yer alan 10 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK verilerine göre bir şehir yerleşmesi durumundaki İhsangazi'nin kent nüfusu 2.706, kır nüfusu ise 2.529 kişidir. Belediye sınırlarında yer alan 10 mahalleden sadece biri (Yeni mahalle) İhsangazi kasabasını oluşturmakta diğer 9 mahalle ise gerçekte kırsal yerleşmedir. Şekil 14'te sarı renkle gösterilen bu mahallelerin konumlarına bakıldığında kırmızı renkle gösterilen kasabayla bir bağı yoktur. Aynı zamanda bu mahallelerin sosyoekonomik yapısı da bunların kır yerleşmeleri olduğunu desteklemektedir. İlçede belediye teşkilatı 1968 yılında kurulmuş olup belediye kuruluş tezkeresinde İhsangazi belediyesinin İhsangazi, Çayağzı, İsalır, Sipahiler ve Kalafat köylerinin birleşmesiyle oluşturulması teklif edilmiş, tezkere görüşmelerinde bazı üyelerin belediye kurulması talebinin kentleşme süreçleri sonucunda gelişmediği gerekçesiyle bu tezkereye şerh düştükleri görülmüştür (BCA. 30-11-1-0/332-1-13, 06.01.1968). Detaylı bir biçimde açıklanan şerh, belediye kuruluşlarının kentleşme süreçlerinden bağımsız olarak gerçekleştiğini göstermesi bakımından önemlidir. İhsangazi kasabasını oluşturan Yeni mahallenin nüfusu dolayısıyla ilçenin kent nüfusu 1.408'dir. Diğer mahallelerin nüfusları belediye nüfusundan düşüldüğünde ve bunlar kır nüfusuna eklendiğinde ilçedeki kırsal nüfus 3.827'ye çıkmaktadır. Bu durumda TÜİK'ten farklı olarak İhsangazi ilçesinin 1 kasaba ve belediye sınırlarında kalan diğer mahallelerin de eklenmesiyle 32 köy yerleşmesine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 14. İhsangazi belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

2023 yılı itibarıyla İnebolu ilçesinde 77 köy idari alanı ve İnebolu belediyesi sınırları dahilinde 14 mahalle yer almaktadır. TÜİK'in şehir yerleşmesi olarak kabul ettiği ilçenin kent nüfusu 9.878, kır nüfusu ise 10.602'dir. Çalışma sonucunda İnebolu belediyesi sınırları içerisindeki 14 mahallenin 8'inin kasabanın parçası durumunda olduğu, diğer 6'sının ise kasabadan bağımsız yerleşmeler olduğu anlaşılmıştır. İnebolu kasabasını oluşturan mahalleler; Aşağıhatipbağı, Avara, Boyran, Camikebir, Cünürye, Karadeniz, Kızılkara ve Yukarıhatipbağı'dır. Çamlıca, Karaca, Musa, Yakaboyu, Yeni ve Yeşilöz mahalleleri ise belediye sınırlarına alınan köylerdir. Şekil 15'ten de görülebileceği gibi bu mahallelerden İnebolu kasabası gözükmemektedir. Kelsüleyman, Kestanelik ve Harmanyani sırtları bu mahallelerin kasabayla bağını engellemektedir. Nitekim adı geçen bu 6 mahallenin kentsel fonksiyonla ilgili faaliyetleri bulunmamakta, istihdam doğrudan primer faaliyetlerle ilgilidir. Bu çerçevede TÜİK'e göre şehir olan İnebolu gerçekte bir kasaba yerleşmesi olup Çamlıca, Karaca, Musa, Yakaboyu, Yeni ve Yeşilöz mahallelerinin nüfusu düştüğünde İnebolu kasabasının gerçek nüfusu 8.658 kişiye gerilemektedir. Dolayısıyla çalışmayla TÜİK'ten farklı olarak İnebolu ilçesinde 1 kasaba ve 83 köy yerleşmesinin yer aldığı, ilçenin kent nüfusunun 8.658 ve kır nüfusunun ise 11.822 olduğu bulunmuştur.

Şekil 15. İnebolu belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

Küre ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 34 köy idari alanı ve Küre belediyesi sınırları içinde yer alan 4 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK'e göre bir şehir yerleşmesi olan Küre'nin kent nüfusu 2.440, kır nüfusu ise 3.204 kişidir. Uydu görüntüleri ve saha çalışmaları üzerinden doğrulama yapıldığında söz konusu mahallelerin tamamının birbirleriyle bitişik olduğu ve Küre kasabasını oluşturdukları belirlenmiştir (Şekil 16). Bu bağlamda ilçenin kent ve kır nüfusları TÜİK verileriyle uyumludur.

Şekil 16. Küre belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

Pınarbaşı ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 27 köy idari alanı ve Pınarbaşı belediyesi sınırları içinde yer alan 6 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK'in şehir yerleşmesi olarak kabul ettiği ilçenin kent nüfusu 2.420, kır nüfusu ise 4.550'dir. Çalışma sonucunda Pınarbaşı belediyesi sınırları içerisindeki Atatürk, Cumhuriyet ve Fatih mahallelerinin kasabanın parçası durumunda olduğu, Çalkaya, Çamkışla ve Uzunçam mahallelerinin ise kasabadan bağımsız köy yerleşmeleri olduğu anlaşılmıştır. Bu durumda

Pınarbaşı kasabasının nüfusu adı geçen 3 mahallenin nüfusları düşüldüğünde 1.914'e gerilemektedir. Böylelikle TÜİK'ten farklı olarak Pınarbaşı ilçesinde 1 kasaba ve 30 köy yerleşmesinin yer aldığı, ilçenin kent nüfusunun 1.914 ve kır nüfusunun ise 5.056 olduğu görülmüştür.

Şekil 17. Pınarbaşı belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

2023 yılı itibarıyla Seydiler ilçesinde 15 köy idari alanı ve Seydiler belediyesi sınırları dahilinde 10 mahalle yer almaktadır. TÜİK'in şehir yerleşmesi olarak kabul ettiği ilçenin kent nüfusu 3.144, kır nüfusu ise 1.682'dir. Çalışma sonucunda Seydiler belediyesi sınırları içerisindeki 10 mahallenin 8'inin kasabanın parçası durumunda olmadığı, diğer 2'sinin ise kasabayı oluşturduğu anlaşılmıştır. Seydiler kasabasını oluşturan mahalleler Merkez ve Hacıkayalar'dır. Aşağıarsanlı, Ayvatlar, Batıörcünler, Delihacılar, Demirciözü, Yağlar, Yayla ve Yukarıarsanlı mahalleleri ise belediye sınırlarına alınan köylerdir. Şekil 18'den de görülebileceği gibi bu mahalleler Seydiler kasabasına bitişik değildir. Adı geçen bu 8 mahallenin kentsel fonksiyonla ilgili faaliyetleri bulunmamakta istihdam doğrudan primer faaliyetlerle ilgilidir. Seydiler köyü merkez olmak üzere adı geçen köylerin birleşerek belediye teşkilatı kurulmasıyla ilgili tezkerede kentleşme sonucunda belediye örgütünün kurulmasına yönelik herhangi bir ifadenin bulunmaması belediye kurulması talebinin daha önce belirttiğimiz bütçe payı hakkının kazanılmasıyla ilgili olduğunu doğrulamaktadır (BCA. 30-11-1-0/335-22-18/03.07.1968). Daha sonra ilçe merkezliği fonksiyonuna erişildikten sonra Seydilerde kentsel fonksiyonların özellikle hizmet faaliyetlerine bağlı olarak kasabalaşma sürecine girmiş olduğu anlaşılmaktadır. TÜİK'e göre şehir olan Seydiler gerçekte bir kasaba yerleşmesi olup Aşağıarsanlı, Ayvatlar, Batıörcünler, Delihacılar, Demirciözü, Yağlar, Yayla ve Yukarıarsanlı mahalleleri nüfusu düşüldüğünde Seydiler kasabasının gerçek nüfusu 1.995 kişi olur. Dolayısıyla çalışmayla TÜİK'ten farklı olarak Seydiler ilçesinde 1 kasaba ve 23 köy yerleşmesinin yer aldığı, ilçenin kentsel nüfusunun 1.995 ve kır nüfusunun ise 2.801 olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 18. Seydiler belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

Şenpazar adlı belediye 1973 yılında Cide ilçesine bağlı Çevrik, Dibekli, Güneytekke, Karaman, Korucak ve Kuztekke köyleri ve bu köylere bağlı mahallelerin birleştirilmesiyle kurulmuştur. 1987 yılında ise Şenpazar belediyesi merkez olmak üzere ilçe kurulmuştur. 2023 yılı itibarıyla Şenpazar ilçesinde 23 köy idari alanı ve Şenpazar belediyesi sınırları dahilinde 7 mahalle yer almaktadır. TÜİK'in şehir yerleşmesi olarak kabul ettiği ilçenin kent nüfusu 1.837, kır nüfusu ise 3.007'dir. Çalışma sonucunda Şenpazar belediyesi sınırları içerisindeki 7 mahalleden sadece Merkez mahallenin kasabayı oluşturduğu anlaşılmıştır. Çevrik, Dibekli, Güneytekke, Karaman, Korucak ve Kuztekke mahalleleri ise belediye sınırlarına alınan köylere aittir. Şekil 19'dan da görülebileceği gibi bu mahalleler Şenpazar kasabasına bitişik değildir. Adı geçen bu 6 mahallenin kentsel fonksiyonla ilgili faaliyetleri bulunmamakta istihdam doğrudan primer faaliyetlerle ilgilidir. Nitekim Şekil 19'da sarı renkle gösterilen belediye sınırlarına alınmış köylere morfolojik engellerden dolayı ilçe merkezi görünmemektedir. Şenpazar'da sözü edilen köylere birleşerek belediye teşkilatı kurulmasıyla ilgili tezkerede de Seydiler'de olduğu gibi kentleşme sonucunda belediye örgütünün kurulmasına yönelik herhangi bir ifade yoktur (BCA. 30-11-1-0/396-259-17/20.12.1973). Daha sonra ilçe merkezliği fonksiyonuna erişildikten sonra Şenpazar'da da kentsel fonksiyonların özellikle hizmet faaliyetlerine bağlı olarak kasabalaşma sürecine girmiş olduğu anlaşılmaktadır. TÜİK'e göre şehir olan Şenpazar gerçekte bir kasaba yerleşmesi olup Merkez mahallesinin nüfusundan müteşekkil Şenpazar kasabasının gerçek nüfusu 870'tir. Dolayısıyla çalışmayla TÜİK'ten farklı olarak Şenpazar ilçesinde 1 kasaba ve 29 köy yerleşmesinin bulunduğu, ilçenin kent nüfusunun 870 ve kır nüfusunun ise 3.974 olduğu belirlenmiştir.

Şekil 19. Şenpazar belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

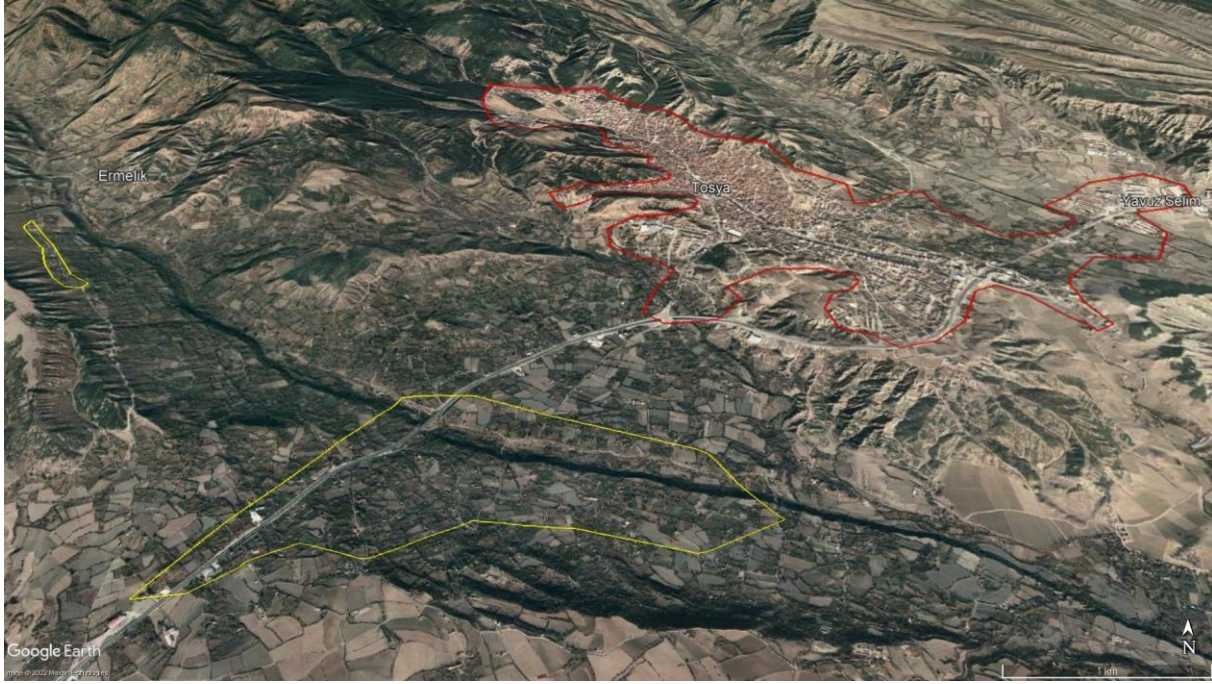
Taşköprü ilçesinin 2023 yılı itibarıyla 126 köy idari alanı ve Taşköprü belediyesi sınırları içinde yer alan 14 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK verilerine göre bir şehir yerleşmesi durumundaki Taşköprü'nün kent nüfusu 15.587, kır nüfusu ise 22.785 kişidir. Belediye sınırları içinde yer alan 14 mahalleden sadece biri (Ağcıkışı) dışında diğerleri Taşköprü kasabasını oluşturmaktadır. Şekil 20'de sarı renkle gösterilen bu mahallenin konumuna bakıldığında kırmızı renkle gösterilen kasabayla bir bağı yoktur. Aynı zamanda bu Ağcıkışı'nin sosyoekonomik yapısı da mahallenin kır yerleşmesi olduğunu desteklemektedir. Ağcıkışı mahallesinin nüfusu 436'dır. Bu mahallenin nüfusu belediye nüfusundan düşüldüğünde ve kır nüfusuna eklendiğinde ilçedeki kırsal nüfus 23.221'e yükselmiş olur. Bu durumda TÜİK'ten farklı olarak Taşköprü ilçesinin 1 kasaba ve belediye sınırlarında kalan Ağcıkışı mahallesinin de eklenmesiyle 127 köy yerleşmesine sahip olduğu, kentsel nüfusunun ise 15.151 olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 20. Taşköprü belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

Tosya ilçesinin 2023 yılı verilerine göre 54 köy idari alanı ve Tosya belediyesi sınırları içinde yer alan 23 mahallesi bulunmaktadır. TÜİK'in şehir yerleşmesi olarak kabul ettiği ilçenin kent nüfusu 28.842, kır nüfusu ise 11.107'dir. Çalışma sonucunda Tosya belediyesi sınırları içerisindeki Karşıyaka ve Kuzyaka mahallelerinin şehirden bağımsız yerleşmeler olduğu diğer mahallelerin ise şehrin parçası olduğu anlaşılmıştır. Örneğin şekil 21'de sarı renkle işaretlenen Karşıyaka ve Kuzyaka mahallelerinin şehrin parçası olmadığı görülmektedir. Tosya, Kastamonu ilinde ilçe merkezliği yapan tek şehir yerleşmesidir. Gerek nüfus gerekse de istihdam durumu ve sosyoekonomik yapısı bu yerleşmenin bir şehir yerleşmesi olduğunu doğrulamaktadır. Bu durumda Tosya şehrinin nüfusu adı geçen 2 mahallenin nüfusları düşüldüğünde 27.772'e iner. Böylelikle TÜİK'ten farklı olarak Tosya ilçesinde 1 şehir ve 56 köy yerleşmesinin yer aldığı, ilçenin kent nüfusunun 27.772 ve kır nüfusunun ise 12.177 olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 21. Tosya belediyesi sınırları içindeki mahallelerin dağılımı (2023).

Çalışmayla elde edilen bulgular sonucunda Kastamonu ilinde 1054 değil, gerçekte 1120 köy idari alanı, 173 kentsel mahalle değil, 107 kentsel mahalle olduğu belirlenmiştir (Tablo 2). Kastamonu ilinin 20 ilçesinde sadece iki şehir yerleşmesi bulunmaktadır (Şekil 22). Bunlardan biri il merkezliği yapan Kastamonu şehri, diğeri ise Tosya ilçesinin yönetim merkezi durumundaki Tosya şehridir. Diğer ilçe merkezlerinin ise kasaba yerleşmesi olduğu görülmüştür. Hali hazırda belediye sınırlarındaki 66 mahallenin bağlı buldukları şehir ve kasabalarla doğrudan bir ilişkisi yoktur. Şekil 22’de mavi renkle gösterilen mahalleler esasen köy yerleşmeleridir.

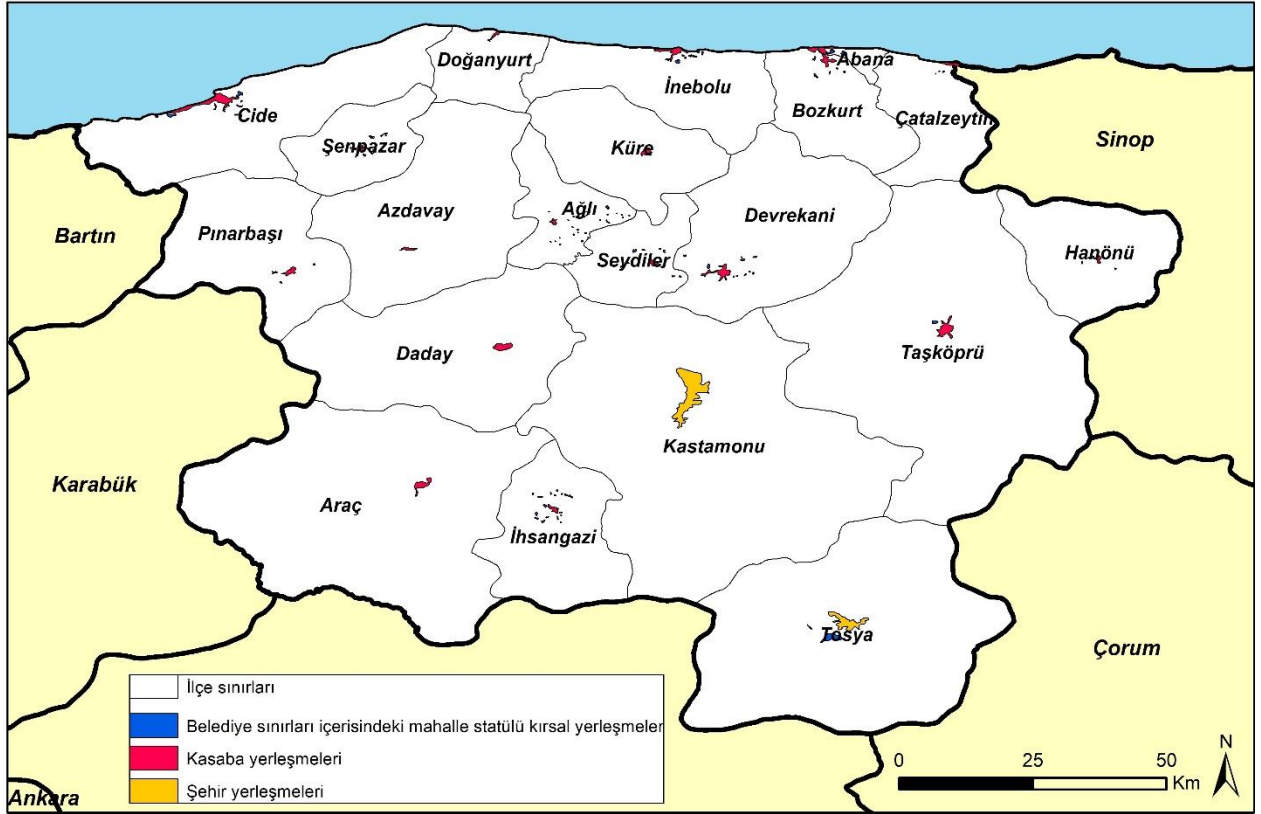
Tablo 2. 2023 yılı TÜİK ve Çalışma Bulgularına Göre Kastamonu İlindeki Kırsal ve Kentsel Nüfus

İlçeler	TÜİK'e göre					Çalışma bulgularına göre				
	Köy İdari Alan Sayısı	Mahalle Sayısı	Kentsel Nüfus (Şehir nüfusu)	Kırsal Nüfus	Toplam Nüfus	Köy İdari Alan Sayısı	Mahalle Sayısı	Kentsel Nüfus (Şehir ve kasaba nüfusu)	Kırsal Nüfus	Toplam Nüfus
Abana	10	5	3663	798	4461	13	2	3395	1066	4461
Ağlı	13	10	2542	979	3521	22	1	979	2542	3521
Araç	119	6	6485	12191	18676	119	6	6485	12191	18676
Azdavay	49	4	3073	4958	8031	49	4	3073	4958	8031
Bozkurt	32	5	5071	4667	9738	36	1	4522	5216	9738
Cide	75	16	11217	11748	22965	83	8	9542	13423	22965
Çatalzeytin	41	2	3677	4450	8127	42	1	3431	4696	8127
Daday	60	4	2639	5817	8456	60	4	2639	5817	8456
Devrekani	54	8	4954	8932	13886	57	5	4390	9496	13886
Doğanyurt	25	2	1101	4332	5433	26	1	869	4564	5433
Hanönü	20	3	2171	2224	4395	22	1	2007	2388	4395
İhsangazi	23	10	2706	2529	5235	32	1	1408	3827	5235
İnebolu	77	14	9878	10602	20480	83	8	8658	11822	20480
Kastamonu	177	20	127491	27520	155011	177	20	127491	27520	155011
Küre	34	4	2440	3204	5644	34	4	2440	3204	5644
Pınarbaşı	27	6	2420	4550	6970	30	3	1914	5056	6970
Seydiler	15	10	3114	1682	4796	23	2	1995	2801	4796
Şenpazar	23	7	1837	3007	4844	29	1	870	3974	4844
Taşköprü	126	14	15587	22785	38372	127	13	15151	23221	38372

Tosya	54	23	28842	11107	39949	56	21	27772	12177	39949
Toplam	1054	173	240908	148082	388990	1120	107	229031	159959	388990

Kastamonu ilindeki kırsal nüfus TÜİK verisine göre 148.082 kişi iken çalışma sonucunda elde edilen değer 159.959'dur. Kentsel nüfus ise TÜİK verisine göre 240.908 kişiyken çalışma sonucunda elde edilen değer 229.031'dir. Bu durumda kırsal nüfus TÜİK'e göre daha fazla ancak kentsel nüfus ise eşit oranda azdır. Bu farklılığın temel nedeni kent ve kır nüfusunun belirlenmesinde tatbik edilen yöntemdir. Önceki bölümlerde de açıklandığı üzere TÜİK, veri yayınlamasında idari taksimat zemininde belediye sınırlarını baz alarak kent ve kır nüfus tasnifine gitmektedir. Kurum belediye sınırlarındaki tüm birimleri doğrudan kentsel yerleşmenin parçası olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla arada farkın oluşması bu durumdan kaynaklıdır. Çalışma bulgularıyla farkın olduğu ilçeler; Abana, Ağlı, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, Devrekani, Doğanıyurt, Hanönü, İhsangazi, İnebolu, Pınarbaşı, Seydiler, Şenpazar, Taşköprü ve Tosya ilçeleridir. Kastamonu ilindeki ilçeler içerisinde TÜİK verileriyle aynı sonuca sahip olan ilçeler de vardır. Bu ilçeler; Araç, Azdavay, Daday, Kastamonu merkez ilçe ve Küre'dir. Bu ilçelerdeki kırsal ve kentsel nüfus verileri TÜİK ile uyumlu çıkmıştır.

Şekil 22. Kastamonu ili idari bölünüşü, kentsel yerleşme tipleri ve kentsel alan içindeki mahalle statülü köyler

SONUÇ

Türkiye'de yerleşmelerdeki nüfusun nitelik ve nicelikleriyle ilgili veriler TÜİK tarafından idari bağıllık durumları temel alınarak üretilmektedir. Kent nüfusu tespiti idari bağıllık durumları üzerinden alındığı ve kentleşme süreçleri dikkate alınarak yapılmadığından TÜİK tarafından üretilen verilerin doğrudan kullanılmasının sakıncaları ortadadır. TÜİK il ve ilçe merkezlerini şehir, diğer yerleşmeleri ise kırsal saydığından nüfus verilerini idari sınırlara göre saptamaktadır. Kurum bir ildeki tüm il ve ilçe merkezini şehir, beldeler dahil olmak üzere diğer yerleşmeleri nitelikleri ve nüfuslarına bakmaksızın kırsal türde sınıflamaktadır. Bu şekilde bir belirleme doğal olarak yerleşme ve nüfus coğrafyasının ilkelerine bilimsel olarak aykırıdır.

TÜİK'e göre Kastamonu ili sınırlarında 20 şehir bulunmakta, kasaba ise yer almamaktadır. Hâlbuki ilde Kastamonu ve Tosya dışında başka bir şehir yerleşmesi yoktur. Kastamonu ve Tosya dışındaki diğer ilçelerinin tamamı esasen kasabadır. TÜİK'e göre il ve ilçe merkezleri durumundaki yerleşmelerden oluşan şehirlerin hudutları belediye hudutlarıyla örtüşmektedir. Başka bir ifadeyle belediye hudutları içerisinde kalan nüfus kent, bu hudutlar içerisinde yer almayanlar ise kır nüfusunu meydana getirmektedir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun birleşme ve katılma sürecini açıklayan 8. maddesi meskûn sahası, bağlı olduğu il veya ilçe belediyesinin sınırına, 5 km'den daha yakın olduğunda bu yerleşmelerin belediye sınırlarına alınabileceğini belirtmektedir. Bu kanun uyarınca Türkiye'nin farklı illerinde olduğu gibi Kastamonu ilinde de birçok köyün tüzel kişiliği kaldırılmış ve belediye sınırları içerisine alınarak bu köyler kentsel mahalle haline getirilmiştir. TÜİK belediye sınırlarına dahil edilen bu köyleri de şehir nüfusu içerisinde değerlendirmektedir. Bu çerçevede ildeki 66 köy yerleşmesi çeşitli tarihlerde belediye sınırlarına alınarak kentsel mahalle olarak değerlendirilmiş ve bu köylerin nüfusları şehir nüfusu içerisinde verilmiştir.

TÜİK verilerine göre Kastamonu ilinde 1054 köy ve belediye sınırları içerisine dahil olan 173 mahalle yer almakta olup ildeki şehir nüfusu 2023 yılı itibarıyla 240.908'dir. Kuruma göre ilde kasaba yerleşmesi ise bulunmamaktadır. Ancak çalışma sonucunda ilin şehir yerleşmelerinin Kastamonu ve Tosya şehirleri, diğer ilçe merkezlerinin ise kasaba olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma bulgularına göre ildeki şehir nüfusu 155.263, kasabaların nüfusları ise toplam 73.768'dir (Tablo 3). Dolayısıyla ildeki gerçek kentsel nüfus sayısı 229.031'dir. TÜİK verilerine göre Kastamonu ilinde 1054 köy idari alanı bulunduğu halde çalışma sonucunda köy idari alan sayısının gerçekte 1120 olduğu tespit edilmiştir. Kastamonu ilindeki kırsal nüfus miktarı TÜİK'e göre toplamda 148.082'dir. Çalışma sonucunda ildeki kırsal nüfusun toplamda 159.959 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. 2023 yılı TÜİK ve Çalışma Bulgularına Göre Kastamonu İli Genelindeki Şehir, Kasaba, Kırsal ve Kentsel Nüfus

TÜİK	TÜİK'e göre						Çalışma bulgularına göre					
	Kentsel	%	Şehir	Kasaba	Kırsal	Toplam	Kentsel	%	Şehir	Kasaba	Kırsal	Toplam
Kastamonu Genel	240.908	62	240.908	0	148.082	388.990	229.031	59	155.263	73.768	159.959	388.990

Kentin ne olduğu, neresi olduğu ve nüfusları gibi bazı nicel ve/veya nitel durumlarının yasa hükümleri temel alınarak değerlendirilmesi sorunludur. Bu bağlamda kır ve şehir nüfusu tespitini 5393 veya 6360 yasının hükümlerine göre yapmanın hiçbir bilimsel dayanağı yoktur. Bu tespitin çalışmada kullanılan yöntemlerle belirlenmesi daha gerçekçi olacaktır. Bu yöntemlerin diğer illere uygulanması halinde Türkiye'nin kent ve kır nüfusu daha gerçekçi olarak tespit edilmiş olacaktır. Ancak bu durumda şehir ve kasabalarla ilgili planlamaların daha doğru çıktılar üretmesi, kaynakların daha doğru zemine sevk edilmesi ve kaynak israfının minimize edilmesi mümkün olabilecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreci dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

KAYNAKÇA:

Avcı, S. (1993). Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirli Nüfusun Dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 28, 249-269. doi:10.17211/tcd.36317

- Ayhan, F. (2021). İdari Coğrafya Açısından Bir İnceleme: Afyonkarahisar İli. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(3), 840-860.
- Çezik, A. (1982). *Kent Eşiği Araştırması (Türkiye İçin Kent Tanımı)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No. 1838, SPD (B) Yayın No. 350.
- Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. İstanbul: MEB Yayınları, No: 2982, Eğitim Dizisi, No: 10.
- Garipağaoğlu, N. (2010). Türkiye’de Kentleşmenin, Kent Sayısı, Kentli Nüfus Kriterlerine Göre İncelenmesi ve Coğrafi Dağılışı. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 22, 1-42. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3210>
- Gözenç, S., Günal, N. (1987). Türkiye’nin Coğrafi Bölgelerinde Kır-Şehir Nüfusu Ayrımı ile Şehir Nüfusunun 1/200.000 Ölçekli Haritada Yükselti Kademelerine Göre Tespiti. *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 66-91.
- Keleş, R. (1984). *Kentleşme ve Konut Politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No:540.
- Olğaç, İ., Doğan, M. (2023). Düzce İl’inin Kır ve Şehir Nüfusunun Tespiti. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 6(3), 769-783, doi:<https://doi.org/10.33712/mana.1320474>
- Taş, B. (2016). *Türkiye’nin Kırsal Yerleşmeleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Türkan, O. (2021). Kentsel ve Kırsal Nüfus Tespiti Sorunu: Adana ve Osmaniye İli Örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 19(2), 368-404, doi: 10.33688/aucbd.936093
- Türkan, O. (2022). Kentsel ve Kırsal Nüfusun Tespiti Sorunu: Çankırı İli Örneği (Kale M. M.-Türkan O. Ed.). *Çankırı Coğrafya Araştırmaları II* (ss. 93-116). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yüceşahin, M., M., Bayar, R., Özgür, E., M. (2004). Türkiye’de Şehirleşmenin Mekânsal Dağılışı ve Değişimi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2 (1), 23-39. doi: 10.1501/Cogbil_0000000042

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri:

BCA. 30-11-1-0/222-12-4, 27.02.1951

BCA. 30-11-1-0/264-14-17,13.04.1957

BCA. 30-11-1-0/332-1-13, 06.01.1968.

BCA. 30-11-1-0/335-22-18/03.07.1968

BCA. 30-11-1-0/396-259-17/20.12.1973

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

It is thought that there is a problem with urban and rural population determination only in provinces with metropolitan municipalities due to the Law No. 6360, while there is no problem in other provinces. However, due to the provisions of Law No. 5393, the population data produced by TurkStat for 51 provinces without metropolitan municipalities are also inaccurate. The goal of the survey is to eliminate these faults and determine the actual urban population of 51 provinces without metropolitan municipalities.

Research Questions:

Are the urban populations in provinces without metropolitan municipalities produced by TurkStat accurate?

Does Law No. 5393 have an impact on urban population? What is the urban population of Kastamonu province and how many cities are there in the province?

Literature Review:

In the determination of urban and rural population in provinces without metropolitan municipalities, the data produced by TurkStat have been accepted as correct and used as is in many studies. Therefore, this method has an erroneous perspective. Errors on the subject were revealed in the studies conducted by Türkan (2021),

(2022) for the provinces of Osmaniye and Çankırı. Apart from the aforementioned studies, no other study was found in the literature.

Methodology:

The method followed in the study is the method previously used by Türkan for Osmaniye and Çankırı provinces. In this study, 20,000 people is taken as a threshold value in the distinction between urban settlements and urban population, regardless of their administrative status. Settlements with a population above 20,000 people are defined as cities, while settlements with a population below 20,000 people with municipal organization are defined as towns. Satellite photographs and field studies were used to assess whether neighborhoods were part of towns and cities in accordance with the method proposed by Türkan.

In neighborhoods that are not adjacent to the town or city, if the economic relations are based on the primary sector and the neighborhoods do not have a sociocultural and economic relationship with the nearby urban area, these neighborhoods are not considered to be part of the town or city. If the opposite is the case, these neighborhoods are considered part of the city.

Results and Conclusions:

According to TurkStat, there are 20 cities and no towns within the borders of Kastamonu province. However, there are no other city in the province except Kastamonu and Tosya. All other districts except Kastamonu and Tosya are essentially towns. According to TurkStat, the boundaries of cities, which are provincial and district centers, coincide with the municipal boundaries. In other words, the population within the municipality boundaries constitutes the urban population, while those outside these boundaries constitute the rural population.

According to Law No. 5393, the legal personality of many villages in Kastamonu, as in other provinces of Türkiye, was abolished and these villages were included within the municipal boundaries and turned into urban neighborhoods. TurkStat considers these villages included in the municipal boundaries within the urban population. In this framework, 66 village settlements in the province were incorporated into municipal boundaries on various dates and considered as urban neighborhoods and the populations of these villages are included in the city population.

According to TurkStat data, in 2023, there are 1054 villages and 173 neighborhoods included within the municipal boundaries in Kastamonu province and the urban population in the province is 240,908. According to the institution, there are no town settlements in the province. However, as an outcome of the survey, it was revealed that the urban settlements of the province are Kastamonu and Tosya cities, while the other district centers are towns. According to the findings of the study, the city population in the province is 155,263 and the population of the towns is 73,768 in total. Therefore, the actual urban population in the province is 229,031. According to TurkStat data, there are 1054 village administrative areas in Kastamonu province, but as an outcome of the survey, it was determined that the number of village administrative areas is actually 1120. According to TurkStat, the rural population in Kastamonu is 148,082. As a result of the study, it was determined that the rural population in the province was 159,959.

Tarihi Endüstriyel Binaların Koruma Eylemi ve İşlev Değişikliğinin Kentsel Mekâna Etkileri: Aydın Tekstil Fabrikası Örneği

The Conservation of Historical Industrial Buildings and the Effects of Function Change on Urban Space: The Case of Aydın Textile Factory

Muhterem HOŞER¹ Zeynep KEREM ÖZTÜRK²

Öz

Yirminci yüzyılın sonlarına kadar dünya genelinde ve ülkemizde, değişik alanlarda faaliyet gösteren tarihi nitelikli endüstriyel binalar çeşitli sebepler nedeniyle üretimlerini durdurduktan sonra âtil bir halde kentsel alanlarda fiziksel varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Âtil kalan endüstriyel binaların strüktürleri gerekli olmaları halinde fiziksel sağlamlaştırılmayla birlikte yeni işlevlerine dönüştürüldüğünde, tarihi ve kültürel miras günümüze kadar taşınmakta ve mekânsal belleğin canlanmasına katkı sağlanmaktadır. Aynı zamanda devinin halinde olan şehirlerde, yeni işlev kazandırılan binaların katkısıyla mekânsal alanlarda canlanma ve estetik değerler oluşmaktadır. Özellikle büyük şehir merkezlerinde, kullanılmayan endüstriyel binaların yarattığı görsel ve çevresel olumsuz etkilerin boyutlarını en aza indirgeyerek bu binaların varlığını fırsata dönüştürecek bir evrilme ile kente ve kentliye kazandırmak, mutlak yapılması gereken bir kamusal eylem olarak görülmelidir. Yeniden geliştirmeye yönelik müdahalelerin bu terkedilmiş metruk alanların ve çevresinin ekonomik olarak canlandırılmasında önemli ve aktif rolü bulunmaktadır. Yapılara yeni işlev kazandırılması, hem mimariye katkı sağlayarak şehir merkezlerinin canlanmasına imkân tanımakta hem de kentsel alanların daha verimli kullanılmasını teşvik etmektedir. Bu çalışmada, endüstriyel binaların koruma odaklı dönüşümleri ve dönüşüm sürecinde yeni işlevler oluşturulurken karşılaşılan zorluklar ve sürecin gerektirdiği yatırımlar, Aydın Tekstil Fabrikası örneği üzerinden incelenmiştir. Üzerinde çalışılan örnek, endüstriyel yapıların dönüşüm eyleminin sadece mimari proje boyutunda bir uğraşından ibaret olmadığını; sosyal, çevresel ve kültürel bileşenleri olan bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aydın Tekstil Fabrikası, endüstriyel miras, kentsel dönüşüm, koruma odaklı dönüşüm, yeni işlev kazandırma.

ABSTRACT

Until the end of the twentieth century, historically significant industrial buildings operating in various sectors around the world and in our country continued to exist physically in urban spaces after ceasing production for various reasons. When the structures of these dormant industrial buildings are physically reinforced as necessary and transformed for new uses, they carry historical and cultural heritage forward to the present day and contribute to the revitalization of spatial memory. Simultaneously, in dynamic cities, buildings that have been repurposed contribute to the rejuvenation and creation of aesthetic values in spatial areas. Particularly in major city centers, minimizing the visual and environmental negative impacts caused by unused industrial buildings and transforming their existence into an opportunity should be regarded as an essential public action that benefits the city and its inhabitants. Interventions aimed at redevelopment play a significant and active role in economically revitalizing these abandoned, derelict areas and their surroundings. Reassigning functions to structures not only contributes to architecture, thereby facilitating the revitalization of city centers, but also promotes more efficient use of urban spaces. This study examines the conservation-focused transformations of industrial buildings and the challenges faced and investments required during the transformation process, using the Aydın Textile Factory as a case study. The case examined reveals that the transformation action of industrial structures is not merely an architectural endeavor; it is a process with social, environmental, and cultural components.

Keywords: Aydın Textile Factory, industrial heritage, urban transformation, protection focused transformation, adaptive reuse.

¹ muhteremhoser@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2746-4185

² **Corresponding Author:** İstanbul Sabahattin Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Mimarlık Bölümü, zeynep.keremozturk@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7691-9126

GİRİŞ

İngiltere’de 1750-1760 yılları arasında başlayan Birinci Sanayi Devrimi, insanlık tarihindeki en derin ve kalıcı dönüşümlerden biri olarak modern dünyanın şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Geleneksel tarım ve el sanatlarına dayalı ekonomik sistemlerden, makineleşmenin ve teknolojik yeniliklerin öncülük ettiği endüstriyel bir ekonomik yapıya geçiş bu dönemin temel karakteristiğidir. 18. yüzyılın son çeyreğinde başlayıp 19. yüzyıl boyunca ivme kazanan bu süreç; üretim tekniklerini, çalışma yöntemlerini ve ekonomik yapıları kökten yeniden şekillendirmiştir (Özel, 2005). Bu dönüşüm; sadece ekonomik yapılarda değil, aynı zamanda sosyal yapılar, kentlerin fiziksel görünümü ve insanların günlük yaşam tarzlarında da derin izler bırakmıştır. Endüstriyel devrim, fabrikaların ve makineleşmenin yükselişle üretim kapasitesinde büyük bir artış sağlamış, bu da nüfusun kentlere akın etmesine ve kentleşme oranlarının hızla yükselmesine yol açmıştır.

Sanayi Devrimi'nin olumlu çeşitli etkileri kadar vasıfsız işçilerin artması, hijyenik olmayan ve riskli durumdaki kadın ve çocuk işçiliğinin artması, köle ticaretinin artması ve çevre kirliliğinin hızla artması gibi olumsuz etkileri de olmuştur (Mohajan, 2019). Bu süreçte, ekonomik büyüme ve toplumsal ilerleme adına yeni ufuklar açılırken beraberinde sosyal adaletsizlikler, çalışma koşullarındaki ağır şartlar ve çevresel tahribat gibi sorunları da getirmiştir (Başer, 2011). Kentlerdeki bu hızlı değişim ve büyüme, özellikle endüstriyel yapıların zaman içinde işlevsiz hale gelmesi, sosyal ve çevresel pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Fabrikalar ve endüstriyel tesisler bir zamanlar ekonomik canlılığın merkeziyken, dönüşümün ilerleyen safhalarında terk edilmiş hâle gelerek kentlerin hem fiziksel hem de sosyal dokusunda olumsuz etkilere neden olmuştur. Bu durum; kent içi çöküntü alanlarının oluşmasına, çevre kirliliğinin artmasına ve kentsel yaşam kalitesinin düşmesine yol açmıştır. Böylece Sanayi Devrimi insanlık tarihinde yeni bir çağın başlangıcı olarak hem büyük fırsatlar sunmuş hem de ciddi meydan okumalar ortaya koymuştur. Bu dönem; modern toplumların yapı taşlarını oluşturmuş, ancak aynı zamanda gelecek nesiller için çözülmesi gereken karmaşık sorunlar bırakmıştır. (Yiğitoğlu, 2020) ve (Tırnakçı, 2020) gibi araştırmacılar, âtil durumda kalan endüstri bölgelerinin kentlerin hem fiziksel hem de sosyal yapısında derin yaralar açtığını belirtmişlerdir. Bu terk edilmiş alanlar, çevre kirliliği ve güvenlik sorunlarının yanı sıra kentsel estetiğe de zarar vermiştir. Ancak kent yönetimlerinin uyguladığı sosyo-ekonomik ve çevresel programlar sayesinde, metruk endüstriyel binaların bulunduğu alanlar yeniden işlev kazanmış ve kent dokusuna entegre edilmiştir. Tarihi nitelik taşıyan yapılara yeni işlevler kazandırılması; eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarının gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye’de Cumhuriyet döneminde yaşanan modernleşme süreci, endüstriyel yapıların gelişimini destekleyen kritik bir evre olmuştur. H. Burak Tolga tarafından yapılan araştırmada 20. yüzyılın ilk yarısında küresel ekonomideki yeni dinamiklerin, Türkiye’de fabrika açılışları için uygun bir ortam oluşturduğunu göstermiştir (Tolga,2006). Bu dönemde kurulan tekstil fabrikaları, ekonomik avantajların ötesinde buldukları şehirlerin sosyal ve kültürel yaşamına yeni bir boyut kazandırmıştır. Fabrika binalarının stratejik konumlandırılması; çalışanlar ve aileleri için lojmanlar, kültürel ve sosyal tesisler gibi yapıların inşası, bu dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını şekillendiren önemli öğeler arasında yer almıştır. Bu tarihsel sürecin bir parçası olarak âtil durumda kalan endüstriyel alanların yeniden değerlendirilmesi, kentsel dönüşüm ve sürdürülebilirlik açısından büyük önem taşımaktadır. Kentsel ve endüstriyel mirasın korunması ve gelecekteki rolü üzerine yapılan çalışmalar, tarihi endüstriyel yapıların korunması ve yeniden kullanıma açılmasının, toplumun geçmişiyle bağlarını güçlendirdiğini ve kentlerin kültürel sürdürülebilirliğini desteklediğini göstermektedir. Bu süreç, geçmişle gelecek arasında köprüler kurarak, kentlerin yaşanabilirliğini ve toplumların kültürel zenginliğini artırma potansiyeline sahiptir. Böylelikle sanayi mirasının yeniden değerlendirilmesi, kentlerin tarihi ve kültürel dokusunu korurken aynı zamanda sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliği de destekleyen bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır (Acungil, 2012).

Kentsel ve endüstriyel mirasımızın korunması ve gelecekteki rolü üzerine odaklanarak, tarihi nitelikli endüstriyel yapıların yıkımının toplumun geçmişle olan bağını nasıl zayıflattığını ve kentlerin sürdürülebilirliği için geçmişle bağların kopmadan devam etmesinin önemi bu çalışmada ele alınmaktadır. Özellikle Aydın Tekstil Fabrikası gibi tarihi değere sahip endüstriyel yapıların terk edilme

süreçleri, çevresel etkileri ve yeni işlevler kazanmaları sürecindeki zorluklar ve başarılar incelenmiştir. Ayrıca, bu yapıların yeni kullanımalarının ekonomik, sosyal ve toplumsal sonuçları değerlendirilerek, gelecekteki kentsel planlamalar için öneriler sunulmaktadır.

1. İŞLEV DEĞİŞİKLİĞİ

Endüstriyel miras, insanların sanayi devrimiyle birlikte tesislerde ürettikleri faaliyetlerinin gelişim sürecini yansıtır ve endüstriyel uygarlığın yükselişine ve düşüşüne tanıklık eder. Son yıllardaki kentleşme, küreselleşme, sanayisizleşme ve fiziksel yeniden dönüşümle birlikte ekonomik dönüşüm gibi olguların, sanayi alanları üzerinde etkileri olduğu görülmektedir (Zhang vd., 2021). Kentleşme ile mekanlardaki değişimler toplumların ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda değişim gösterdiğinden endüstriyel binaların korunarak yeni işlev kazandırılması sürecinde de aynı koşullar geçerli olmaktadır. Bu binaların yeniden kullanımı, yapının fiziksel koşulları, konumu, içinde yer aldığı toplumun kültürel ve sosyolojik özelliklerine göre şekillenecektir.

Bu evrimsel süreçte mevcut yapıların işlevlerinin yeniden tanımlanması, geçmişi koruyup geleceğe taşıyan stratejik bir önem taşır. Mimarlık ve şehir planlamasında işlev değişikliği; sadece mimari pratiğin bir yönünü değil aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma, ekonomik yenilik ve sosyal entegrasyon açısından stratejik bir öneme sahip olan bir alanı temsil eder (Celadyn, 2019). Bu süreç, tarihi yapıların çağdaş ihtiyaçlarla uyumlu hale getirilerek sosyal ve ekonomik hayata yeniden kazandırılmasını amaçlar. Böylece artan nüfus, değişen toplumsal ihtiyaçlar ve çevresel sürdürülebilirlik gibi faktörlerin zorunlu kıldığı dönüşümü mümkün kılmıştır (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007). İşlev değişikliğinin başarısı; yapıların fiziksel, tarihi ve kültürel değerlerinin yanı sıra toplumsal, ekonomik ve çevresel faktörlerin dikkate alınmasını gerektirir. Bu ancak kapsamlı bir planlama ve analiz süreci, detaylı fizibilite çalışmaları ve multidisipliner bir yaklaşımla oluşabilir. Toplumlar, tarihsel ve kültürel değerlerini yaşatabildikleri ve bu değerleri çağdaş yaşama uyarlama becerisine sahip oldukları ölçüde kimliklerini yansıtabilir. Yaşam biçimlerinin değişmesi ve toplumsal ihtiyaçların çeşitlenmesiyle orijinal işlevini yitiren yapıların yenilenmesi ve yeni işlevler kazandırılması kendiliğinden gelişen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

TICCIH, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi olan ICOMOS'un endüstriyel miras konusunda özel danışmanı ve endüstriyel mirası temsil eden dünya kuruluşudur. Rusya'daki 2003 TICCIH Kongresi için bir araya gelen delegeler, Endüstriyel Miras için Nizhny Tagil Şartını imzalamıştır. Şartnamede endüstriyel miras tanımı, önemi, değerleri, kayıt ve araştırmanın önemi ortaya konulmuştur (TICCIH, 2003). 2011 yılında ICOMOS 17. Kongresine, Dublin İlkeleriyle; Endüstri mirası yapılarının, sitelerinin, alanlarının, peyzajlarının belgelenmesi ve değerlerinin anlaşılması, konservasyonunun yapılabildiği bakımlarının yapılması gibi konularda bilinçlendirmeyi arttırarak, somut olmayan mirası, hikayelerini, tarihini, makinelerini ve endüstriyel üretim süreçlerini sunmak için düzenlemeler yapmak, sanayi veya kent müzeleri kurmak, yorum merkezleri, sergiler düzenlemek, yayın yapmak, rotalar oluşturmak ve sürdürmek gibi konular ele alınmıştır (Joint ICOMOS, 2011).

Enerji verimliliği, çevresel etkiler ve toplumun değişen ihtiyaçları gibi unsurlar, işlev değişikliği projelerinin odak noktasını oluşturur. Bu projeler, aynı zamanda yenilikçi malzeme ve teknolojilerin kullanımı ile tarihi dokunun korunması ve mevcut yapıların modern standartlara uygun hale getirilmesi arasında bir denge kurmayı hedeflemektedir (Gil-Mastalerczyk ve Gardyńska-Kieliś, 2023). Mevcut yapı stokunun yeniden değerlendirilmesi ve kullanıma açılması; doğal çevreye verilen zararı azaltmakta, ekonomik olarak gelişim ve sosyo-kültürel kullanılabilirliği arttırmaktadır (Aydın ve Yıldız, 2010). Ancak bir binanın sadece onarılması veya yeniden kullanılması yeterli olmayıp yapının sürekli bakımının zamanında yapılabilmesi için doğru onarım yapmak ve işlev kazandırmada insan elinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yetenekli insan eliyle yapılan müdahalelerin, kent halkı ve turistler tarafından ne kadar ilgiyle karşılandığı ve yapılar arasındaki toplumsal etkileşimlerin canlılığı, bina sürdürülebilirliği için hayati öneme sahiptir (Fakıba, 2019). Sonuç olarak; işlev değişikliği geçmişi koruma ve onarma çabasının ötesinde sürdürülebilirlik, toplumsal katılım ve ekonomik canlılığı teşvik eden stratejik bir araçtır. Karmaşık ve çok boyutlu zorlukları beraberinde getirirse de doğru planlama,

kapsamlı analiz ve multidisipliner iş birliği ile yönetildiğinde, tarihi yapıların çağdaş dünyada yeni bir yaşam bulmasını sağlayabilir. Bu, mimarlık ve şehirciliğin sadece geçmişi korumakla kalmayıp aynı zamanda geleceğe yönelik sürdürülebilir ve yenilikçi çözümler sunabileceğinin bir kanıtıdır (Lanz ve Milano, 2018). Bu süreç, tarihi ve kültürel mirasın korunmasını sağlarken aynı zamanda bu mirası modern toplumun ihtiyaçlarına uyumlu hale getirerek toplumların kimliklerini yansıtma olanağı olarak tanımlanır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu makale, tarihi endüstriyel kültür mirası örneklerinden olan ve Aydın il merkezinde bulunan Cumhuriyet Dönemi'nde yapılmış Aydın Tekstil Fabrikası'nın yapımından, dönüşümüne kadar geçen sürecin kentsel mekandaki etkilerinin değerlendirilmesidir. Yeni adıyla Aydın Tekstil Kültür Parkı Yerleşkesi alanı, Aydın Belediyesince 2013 yılında yapılan plan tadilatı ile Kentsel Rekreasyon Alanı olarak belirlenmiştir. Aydın İli, Efeler İlçesi, Orta Mahallesi'nde bulunan ve tapunun 18LII pafta 2474 ada 2 parsel numarasında kayıtlı Tekstil Fabrikası ve müstemilatına ilişkin arsa niteliğindeki 173.446,34 metrekarelik taşınmaz, Aydın Tekstil İplik Dokuma ve Konfeksiyon İşletmeleri A.Ş. adına kayıtlı iken 13.04.2016 tarihinde yapılan kamulaştırma ile Aydın Büyükşehir Belediyesi mülkiyetine geçmiştir (Aydın Büyükşehir Belediyesi, Kent Tarihi ve Tanıtımı Daire Başkanlığı). Ek-1'de araştırma için alınan izin yer almaktadır. Bu makaledeki literatür taramaları ek materyal olarak konu kapsamında kullanılmış olup ayrıca Aydın Büyükşehir Belediyesi, Kent Tarihi ve Tanıtımı Daire Başkanlığı'ndan ve Sanat Tarihçisi Savaş Güleser'den edinilen sözlü bilgi ve yazılı belgelerden, yerinde yapılan gözlemlerle birlikte çekilen fotoğrafların verilerinden faydalanılmıştır. Araştırma yöntemi veri toplama, çözümlenmesi ve analizin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Öncelikle Aydın Tekstil Fabrikasının kentsel alandaki yeri ve şehirsiz arazi kullanımı (Urban Land Use) bağlamında kentin özellikleri araştırılmıştır. Bu aşamada farklı yazılı basın ve literatür verilerinden yararlanılmıştır. Makale kapsamında konu ile ilgili planlar ve bir çalışma incelenmiş ve saha gözlemleri ile dönüşüm bağlamında alanın mevcut kullanımına dair özümsemiş bir değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirme aşamasında yapısal dönüşüm kararları ve çevresindeki rekreasyon alanlarının kullanım ölçütleri de ele alınmıştır. Özgün dokunun korunarak yeni işlev kazandırılmasının amaçlandığı çalışmalarda muhtes müdahalelerden kaçınılarak yapısal korumaya özen gösterilmesi esastır. Yapısal koruma ile taşıyıcı sistemde sorun bulunması halinde de uluslararası tüzükler, ilgili yasa ve yönetmelikler çerçevesinde çalışmaların yürütüleceği bir yöntem geliştirilmelidir. Alan araştırması açıklanan metodoloji kapsamında yürütülmüştür.

3. BULGULAR

3.1. Aydın Tekstil Fabrikası Yerleşkesi

Aydın Tekstil Fabrikası Yerleşkesi kent merkezine bitişik ve 1 km kadar uzaktaki Aydın Adnan Menderes Üniversitesine yürüme mesafesinde yer almaktadır. Yerleşkeye ulaşım için birçok toplu taşıma araçları ve ana yollar mevcuttur (bkz. Şekil 1). Ayrıca yanında "Forum Aydın" adlı alışveriş merkezi bulunmaktadır.

Şekil 1: Yerleşke Konumuna Kent Merkezine Uzaklığı, Tomtom, 2022

Literatür araştırmasına göre, Aydın Tekstil Fabrikasının kurulmasına 1952 yılında karar verilmiştir. 1952 yılında kurucu ortakları belirlenen, daha sonra yerli hissedarlar ve çeşitli devlet bankalarından sermaye katılımı sağlayan Aydın Tekstil ve Nebati Yağlar Sanayi İşletmeleri Anonim Ortaklığı olarak, resmen 1954'te ortaklık olarak kurulmuştur (Karatosun ve Arıtan, 2010). Satışları koordine etmek için şirket resmi olarak kurulduktan sonra, fonksiyonlarına ve üretim amaçlarına göre yaklaşık 250 dönüm arazi satın alınmıştır. 7 Ekim 1955 tarihinde, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes tarafından fabrikanın temeli atılmış olup, 1957 yılında fabrikanın inşası biterek hizmete girmiştir. Kronolojik sıraya göre farklı yıllarda hizmete giren binaların vaziyet planı şekil 2'de yer almaktadır (bkz. Şekil 2). 1958 yılında da dokuma kısmı açılmıştır. O yıllarda inşa edilen ilk sanayi binası olarak Aydın Tekstil Fabrikası ve Yerleşkesi, Aydın şehrinin ekonomisini, tarihini ve gelişimini kayıt altına alan ve şehrin mihenk taşı olduğundan korunması gereken kültür varlıkları listesinde yer almaktadır. Aydın Tekstil; sadece pamuk alımı ve satımı, iplik üretimi, dokuma, çırçırılama, ucuz ve iyi kalitede pamuk temini için yardımcı tesisler kurmak, ürünlerin satılması, satış ve teşhir mağazaları açılması için değil, aynı zamanda nebati yağ sanayi ve sabun üretimi ile uğraşan ve bunların satış işlerini koordine etmek üzere kurulmuş bir tesisti (Yaşdağ, 2021). 1960'lı yıllarda, iplik, kaput bezi, poplin, patiska, krep, basmalık, pazenlik, jorjet, perdelik, pijamalık ve Panama türlerinde bez üretimi yapılmaya başlanmıştır (Yaşdağ, 2021).

Şekil 2: Aydın Tekstil Yerleşkesinde Yapılardaki İlavelerin Kronolojik Dağılımını Gösteren Vaziyet Planı, Kolsal, 2015

Fabrika ve üretim hızla popüler hale gelmiş ve 1961'de fabrika girişine bir dükkân ve vitrin eklenmiştir. Görkemli poplinleri, Osmanlıların krepleri ve patiska kumaşlarıyla ünlü The Manufacture artık sipariş üzerine üretilmeye başlanmıştır. 1970'li yıllara kadar büyük üretimler ve yerleşke hayatı ile ilgili çeşitli birimlerin kurulması/inşası devam etmiş ancak 1980'li yılların başlarında Aydın Tekstil'in uzun yıllardan beri çalışan kadrolu tecrübeli kişileri değiştirilmiştir. Yönetim değişiklikleriyle, özellikle üretim düzeyi ve nitelikli üretim hedeflerinde sorunlar oluşmuş, alanında uzman olmayan kişiler sebebiyle Aydın Tekstil kendi sektörünün gerisinde kalmaya başlamıştır. Bu gerileme ile işçilik giderlerinden tasarruf mahiyetinde, çalışanların, personellerin sayılarının azaltılması soruna çözüm olarak görülmüş, sonunda parlak geçmişi olan bu işletme de Tariş A.Ş'nin bir yan kuruluşu haline gelmiştir.

Kuruluşunun 50. Yıldönümü olan 2004 yılında üretim tamamen durdurulmuş, sonraki dönemde ise, Aydın Tekstil'in mülklerine yönelik ticari ilgi artınca, yerleşkenin bütünlüğünü baltalayan parsel satışları başlamıştır (Kolsal, 2015). Özellikle yerleşkenin doğusundaki eskiden fabrika sahası alanı içinde olan alan üzerindeki alışveriş merkezi (AVM), bu tasfiyenin ürünüdür. Ayrıca kapandıktan 10 yıl sonra yerleşkede bulunan bir binasında yangın çıkmış olup (bkz. Şekil 3) (bkz. Şekil 4), şans eseri bu yangın çam ağaçlarına sıçramamıştır (Milliyet Gazetesi, 2014). Aydın Belediyesince 2013 yılında yapılan plan tadilatı ile alan Kentsel Rekreasyon Alanı olarak belirlenmiştir. Restorasyon çalışmaları esnasında yapılan yapı analizi ise şekil 5'te görülmektedir (bkz. Şekil 5).

Şekil 3: Yanan Yapının Restorasyon için Saha Taraması, Etm Mimarlık, 2022

Şekil 4: Yanan Yapının Restorasyon için Saha Taraması, Etm Mimarlık, 2022

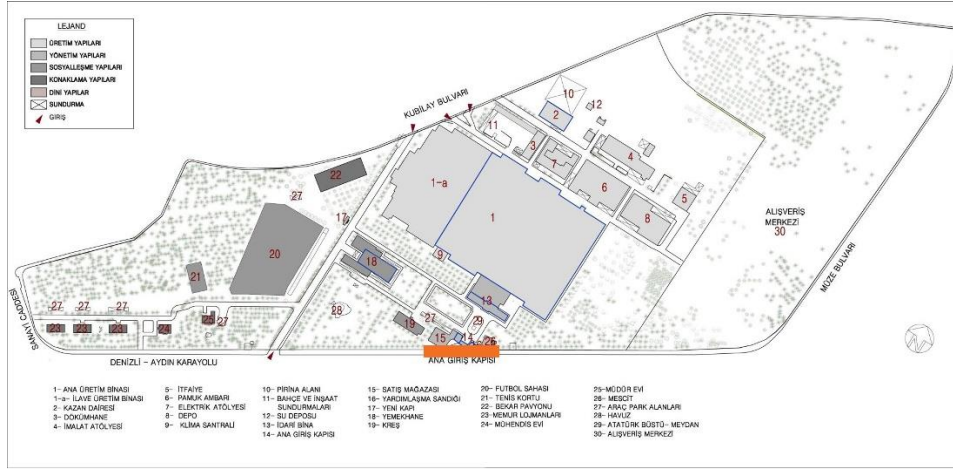

Şekil 5: Restorasyon Projesi Yapı Analizi, Aydın Büyükşehir Belediyesi, Kent Tarihi ve Tanıtımı Daire Başkanlığı

Aydın Büyükşehir Belediyesinden alınan bilgiye göre, fabrika alanındaki ağaçlar binaların peyzaj düzenlemesi için 1955 yılından sonra dikilen fıstık çamları ve palmyelerdir. 1960-1970 yılları arasında fabrika yapılarının ek binaları da tamamlandıktan sonra alanın kuzey bölümünde (tren yolu cephesinde) kalan boşluk alanlar, sayıları 1200 kişiyi bulan fabrika çalışanlarının yararlanması için dikilen meyve ağaçlarından oluşmaktadır. 1954-1955 yıllarında çekilmiş hava fotoğrafları incelendiğinde o tarihlerde söz konusu taşınmaz üzerinde ağaç olmadığı görülmektedir. 1955 yılından sonra dikildiği anlaşılan fıstık çamlarının yaşları 65 (+-5) aralığındadır.

(Karatosun ve Arıtan, 2010) aktarımına göre, yerleşkede üretim (fabrika, ambarlar, atölyeler, kazan dairesi, itfaiye, su kulesi, vb.), idare, sosyalleşme (yemekhane, kreş vb.) ikamet (yerleşkedeki tüm lojmanlar), rekreasyon (gösteri alanları, süs göleti, piknik yeri, spor sahaları, çocuk oyun alanları, otomobil ve otobüs parkları, düzenlenmiş yeşil doku, vb.) mekânları bulunmaktadır.

1.2.Aydın Tekstil Ana Girişi

Şekil 6: Turuncu ile İşaretlenen Alan Ana Giriş Kapısı Gösterilmiştir, Kolsal, 2015

1955 yılında yapılan binanın ana giriş kapısı da aynı yılda betonarme sistemle yapılmıştır (bkz. Şekil 7). Fabrikanın yapıldığı yıllarda kapı üzerine konulan levhaların ise, günümüzde kaldırılmış olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 8). Üzerinde sadece bir adet saat bulunmaktadır

Şekil 7: Cumhuriyet yıllarındaki Aydın Tekstil Fabrikası, Aydın Tekstil Fabrikası, 2010

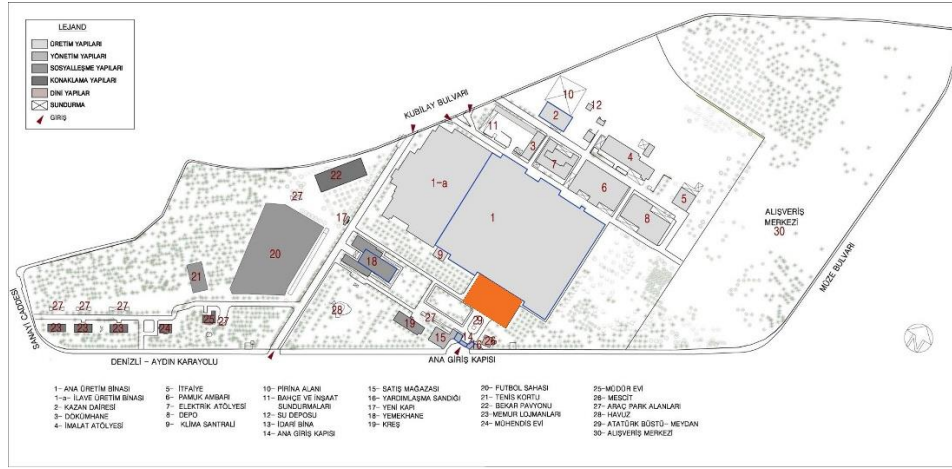

Şekil 8: 2022 Yılındaki Ana Girişten Görünüm, Etm Mimarlık, 2022

1.2.1. İdari Yapı

İdari yapı 1953-1958 yılları arasında inşa edilmiş olup betonarme karkas ve beşik çatıya sahiptir. Çalışanların giriş yapabilmesi için üretim yapısı ile idari yapı arasında geçişi sağlayıcı revizyonlar yapılmıştır (Kolsal, 2015). Aydın Tekstil Yerleşkesinde giriş kapısı önünde yer almakta olan Yönetim Binası, yerleşkedeki ziyaretçileri karşılayan ilk binadır (bkz. Şekil 9). Cumhuriyet sonrası sanayi yerleşkelerinde ortak mimariye sahip olan iki katlı binanın kırma çatısı bulunmaktadır (bkz. Şekil 10). Cephenin ortasına yerleştirilen giriş kapısı ve üzerindeki balkon, ana gövdeden çıkma bir girişle

belirlenmiştir (bkz. Şekil 11). Yerleşkedeki ilk binanın ana girişinin hemen önünde bulunan Atatürk büstü tasarımı (bkz. Şekil 12), genellikle Cumhuriyet sonrası sanayi kampüslerinin ortak bir özelliğidir (Yaşdağ, 2021).

Şekil 9: Turuncu ile Gösterilen Alanda İdari Yapı Gösterilmiştir, Kolsal, 2015

Şekil 10: Restorasyon öncesi Aydın Tekstil Fabrikası Yerleşkesi İdari Binası, Aydın Büyükşehir Belediyesi, Kent Tarihi ve Tanıtımı Daire Başkanlığı

Şekil 11: 2019 Yılında Restorasyon Sırasında Aydın Tekstil Fabrikası Yerleşkesi İdari Binası, Kişisel Arşiv, 2019

Şekil 12: 2022 Yılında Restorasyonu Bittikten sonra Aydın Tekstil Fabrikası Yerleşkesi İdari Binası, Ses Gazetesi, 2022

İdari binada, cephenin döngüsel özellikleri iç hacimde çeşitli biçimlerde yenilenmektedir. Birinci katta merkez hacmin iki yanında üretim alanlarından sorumlu kişiler için odalar bulunmaktadır. Birinci katın ana üretim binasına doğrudan erişimi vardır. İşletme ile idari arasındaki bağlantı iş sirkülasyonunun kontrolünü kolaylaştırmıştır. Bu durum, 1950'ler öncesi endüstriyel yerleşkelerin yapılarında bulunan bir özelliktir (Yaşdağ, 2015).

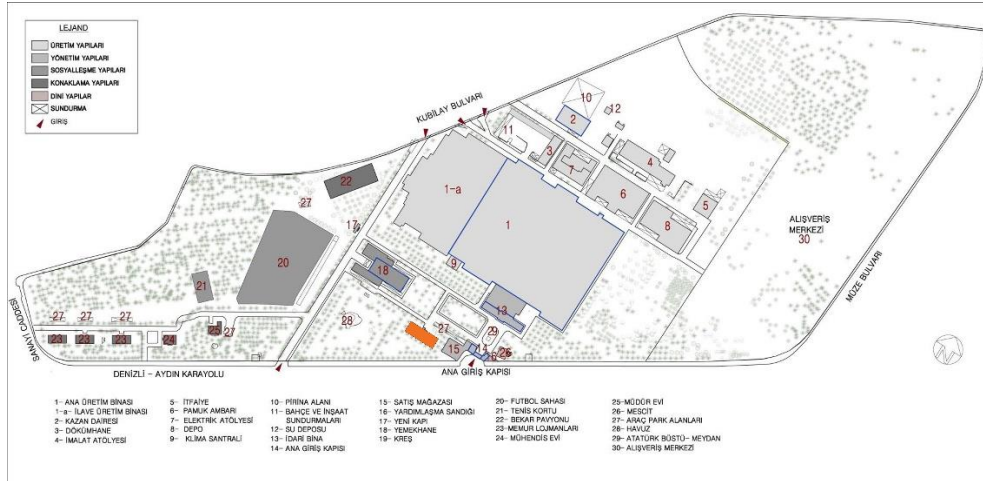
Restorasyondan sonra idari yapı ile üretim binasının arasına çelik konstrüksiyonlu cam kaplamalı sergi salonu işlevine sahip yeni bir yapı ilave edilmiştir (bkz. Şekil 13).

Şekil 13: İdari Yapı ile Üretim Yapısı Arasında İnşa Edilen Yapı, Etm Mimarlık, 2022

1.3.Kreş

Aydın Tekstil'in çalışanlarına ve ailelerine sunduğu hizmetlerden birisi olan bir diğer kreş binası da kampüsün güneyinde, ana girişin yanında yer almaktadır (bkz. Şekil 14).

Şekil 14: Turuncu ile Gösterilen Alan Kreş Yapısı Gösterilmiştir, Kolsal, 2015

Şekil 15: Kreşin Görünüşü, Arıtan ve Karatosun, 2010

Şekil 16: Kreşin Görünüşü, Kolsal, 2015

Yapı 1955 ile 1958 yılları arasında yapılmış olup, yerleşkede bulunan birçok bina gibi betonarme ve kırma çatılıdır. Zaman içerisinde birkaç kez işlevi değiştirilmiştir. İlk başta kreş binası olarak kullanılan yapı, fabrikanın son yıllarında çamaşırhane ve klinik işleviyle kullanılmıştır (Kolsal, 2015).

Şekil 17: Kreşin Giriş Bölümünün Eski Görünüşü, Etm Mimarlık, 2021

Tek katlı betonarme binanın kuzey cephesinde bir ana giriş kapısı, özellikle pencere açıklıkları ile harekete geçirilen simetrik cephede merkezi olarak konumlandırılmış çıkma iki sütunlu bir giriş bulunmaktadır (bkz. Şekil 15, Şekil 16) (Yaşdağ, 2021). Kreşin giriş bölümünün eski hali ise (bkz. Şekil 17) de yer almaktadır.

Bu simetri, yapının tüm cephelerini sarmakta olup, doğu cephesinde odalar güney cephesinde ise gerekli yerlerde eklentiler yapılmıştır (bkz. Şekil 18). Özellikle uzantının mevcut çatı şeklinin dışında bırakılması asimetriye ek olarak bir yamukluk oluşturmuştur. Bu durum, yerleşkede yapılan ek inşaatların çoğundan farklı olarak, eklenen birimlerin mevcut binaya entegre edilebilmesini pek mümkün kılmamaktadır. Günümüzde ise çocuk gelişim merkezi olarak faaliyet göstermektedir (bkz. Şekil 19) (bkz. Şekil 20).

Şekil 18: Kreşin Restorasyondan Görünüşler, Kişisel Arşiv, 2019

Şekil 19: Çocuk Gelişim Merkezinin Giriş Bölümünün Görünüşü, Kişisel Arşiv, 2022

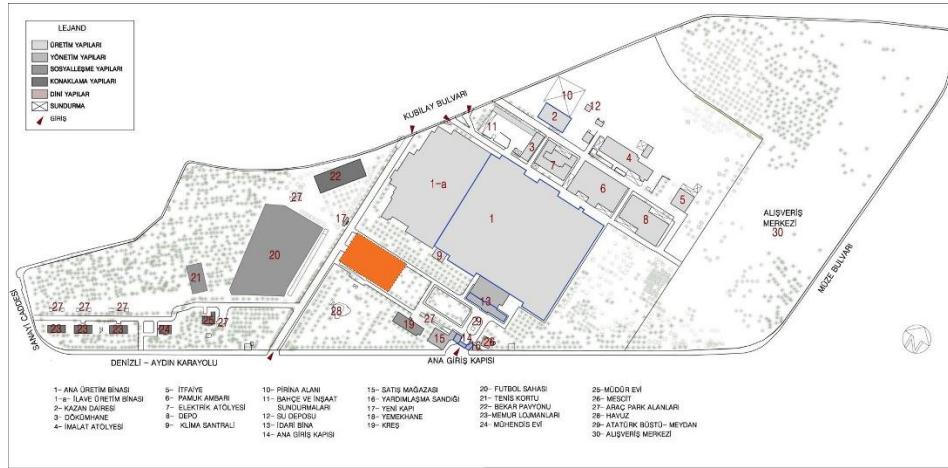
Şekil 20: Çocuk Gelişim Merkezinin Son Hali, Kişisel Arşiv, 2024

1.4.Sosyal Yapılar

Sosyal ve dinlenme alanları (yemekhane, kreş, klinikler, gösteri sahneleri, kafeler, oyun alanları, çocuklar için alanları vb.) sadece tüm fabrika topluluğuna hitap etmekte kalmayıp vatandaşlara da hizmet verebilmektedir. Personel yemekhanesi olarak kullanılan orta kanat, geniş açıklıklı betonarme karkas sistem, genel iç tasarım ve hareketli panellerle karakterize edilmiştir. Kuzeydeki depo ve güneydeki idari yemekhane, tek katlı yan yapının işlevini üstlenmektedir. Bahsedilen rekreasyon alanları, merkezi süs havuzunda yer almakta olan ve açık havada piknik yapma, yemek yeme ve düğün, nişan gibi toplumsal aktivitelerin sunulduğu platformlar, bahçe alanları ve çocuk oyun alanından oluşmaktadır.

1.4.1.Yemekhane Yapısı

Yemekhane binası, kampüsün ortasında yer almaktadır (bkz. Şekil 21).

Şekil 21: Turuncu Alanda Gösterilen Yemekhane Yapısı Gösterilmiştir, Kolsal, 2015

Yerleşke içinde sosyal yapılar arasında ilk dikkat çeken eski yemekhane (kantin) binası 1956 yılında inşa edilmiştir. 1982'de güneybatıdaki tek katlı bloğın misafirhane ve lokal olarak kullanılan kat ilave edilmiştir. Tek hacimli geniş açıklıklı bu yüksek betonarme yapı kısmen de olsa günümüze kadar korunmuştur (bkz. Şekil 22). Aydın Tekstil yerleşkesinin öğle yemeği ve mesai bitiminde çokça kullanılan yemekhane binası, toplantı, kurs gibi etkinliklerle, güneyindeki süs havuzu ile resmi davet ve baloların düzenlendiği sembolik bir yapıdır. Restorasyon çalışmalarında özgün yapının, zaman içinde niteliksiz müdahalelere maruz kalmış olduğu ve orijinaline uymayan muhtes ilavelerin varlığına rastlanılmış ve bu ilavelerden arındırılmıştır. Sıva raspaları ve temel gözlem açmaları ile yapının taşıyıcı sisteminin durum tespiti yapılarak uygun detaylarla yapı taşıyıcı sistemi güçlendirilmiştir.

Şekil 22: Restorasyon Öncesi Yemekhaneye Ait Fotoğraflar, Aydın Büyükşehir Belediyesi, Kent Tarihi ve Tanıtımı Daire Başkanlığı

Şekil 23: Restorasyon Yapılırken İç Mekân Güçlendirme Detayları, Etm Mimarlık, 2021

Yapının kullanılmayacak durumda olan demir ve ahşap doğramalarının tamamı referans alınan özgün detaylarına sadık kalınarak yeni ihtiyaçları da karşılayacak şekilde düzenlenmiş ve yenilenmiştir. Yapının temel güçlendirmesi yapılmış (bkz. Şekil 23), zemin kaplamaları dönemine uygun karo siman (bkz. Şekil 24) kaplama ile yenilenmiştir. Yapının çatısına ait betonarme tabliye güçlendirilmiş, tek katlı bölümlerde de ahşap çatısı yenilenmiştir (bkz. Şekil 25). Yeni işlev kazandırılmasına yönelik olarak iç mekân kurgusuyla ıslak hacimler yapılmış, yapı çevresinde peyzaj ve çevre düzenlemesi yapılarak dış mekân kullanım alanları oluşturulmuştur (bkz. Şekil 26).

Binanın en büyük hacmi olan ana yemek odasının taşıyıcı sistemi betonarme olarak inşa edilmiştir. Geniş açıklıklar yükseltilmiş tavanla geçilmiştir. Bu durum, ana salona göre daha alçak olan yan birimlerin yataylığını vurgulayıp dikkati çekmekte ve yemek odasındaki ana hacmin orantılı olarak daha bir belirgin hale gelmesini sağlamaktadır (Kolsal, 2015). Yeni işlev kazandırma sürecinin bitiminde restoran ve bir kısmı da Holly Stone Performance Hall adı altında etkinlik mekânı olarak faaliyete geçmiştir (bkz. Şekil 27) (bkz. Şekil 28).

Şekil 24: Yemekhanenin Restorasyon Süreci ve Bitiminden Görünüşler, Etm Mimarlık, 2022

Şekil 25: Yemekhanenin Restorasyonu Yapılırken Görünüşü, Etm Mimarlık, 2022

Şekil 26: Restoran Yapısının Son Hali, Kişisel Arşiv, 2024

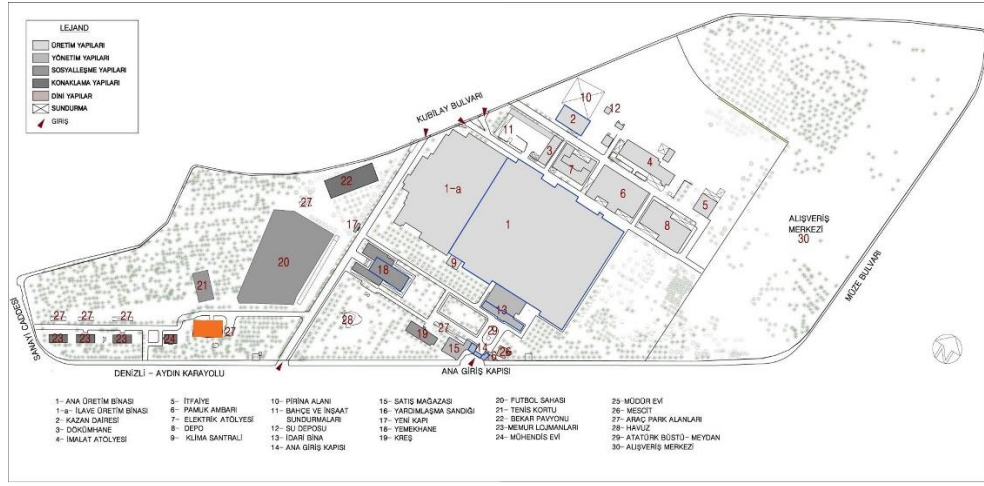
Şekil 27: Holly Stone Performance Hall'un 2022 Yılındaki Görünüşü, Kişisel Arşiv, 2022

Şekil 28: Holly Stone Performance Hall'un 2024 Yılındaki Görünüşü, Kişisel Arşiv, 2024

1.4.2. İkamet Yapısı: Müdür Evi

Müdür evi yerleşkenin batısında bulunmaktadır (bkz. Şekil 29).

Şekil 29: Turuncu ile İşaretlenen Alan Müdür Evi Gösterilmiştir, Kolsal, 2015

Yerleşkenin ilk yapılarından birisi olan müdür evi, 1955 yılında betonarme sistem olarak inşa edilmiş olup beşik çatıya sahiptir. Koruma Kurulundan tescilli olmayan bu yapı iki katlı olup yanında tek katlı bir bina da mevcuttur (bkz. Şekil 30). 1955 yıllarının dönemini yansıtan müdür evinde, dikey aksta oluşan rüzgarlık tarzı yapı öğeleri bulunmakta olup, balkonlarla bu öğeler kendini tekrarlamıştır. Temelde basit bir mimari yapıya sahiptir. Bahçe ile ilişkisini güney cephesi sağlamaktadır. Günümüzde bilim teknoloji kulübü olarak hizmete açılmıştır (bkz. Şekil 31).

Şekil 30: Restorasyon Öncesi Görünüş, Aydın Büyükşehir Belediyesi, Kent Tarihi ve Tanıtımı Daire Başkanlığı

Şekil 31: Müdür Evinin Restorasyonu Tamamlandıktan Sonraki Görünüşü, Kişisel Arşiv, 2022

1.4.3. Üretim Yapıları

Betonarme strüktür olan yapıların inşa yılı 1953-1960 yılları arasında olup, yapı şed çatıya sahiptir. Fabrikanın ilk kuruluş yıllarında inşa edilen yapı tescillidir. Üretim yapısı yerleşkenin merkezi aksında yer aldığı için üretimin üssü durumunda olduğundan, arkasında yer alan diğer üretim binalarıyla ve yönetim binasının arasında güçlü bir ilişki ortaya çıkmaktadır (bkz. Şekil 32) (Kolsal, 2015).

Şekil 32: Turuncu ile Gösterilen Alanda Üretim Yapıları Gösterilmiştir, Kolsal, 2015

Üretim yapısı iplik, ham bez gibi çeşitli bez tesisleriyle dokuma tevsii, apre ve trikotaj atölyelerinden oluşmaktadır. 1953 ile 1983 yıllarında bazı değişikliklerle ilaveler yapılmış, yerleşkenin en büyük ölçekli yapısı olmasından dolayı ilavelerden sonra ise kapladığı alan daha da artmıştır. Sonradan eklenen yapılar ana kütlede farklı nitelikte olup, yıllar içerisinde başka ilave yapıların eklenmesi bu binaların kiremit kaplı kırma çatılara sahip olduğu anlaşılmaktadır (Kolsal, 2015).

Üretim yapısının, idari yapı arasında çalışanların girip çıkabilmesi için 3 adet bağlantısı bulunmakta olup, bunlardan birisinde çalışanların kart bastığı kısımların yer aldığı hacmin duvarlarında uyarı levhaları bulunmaktadır. Bu levhalar dışında cumhuriyetin yeni kuruluş yıllarında olmasından kaynaklı "Türk, Öğün, Çalış, Güven" levhası fabrikanın temel ögesi durumundadır. Aynı şekilde fabrika yerleşkesinin ana giriş kapısının üzerinde (bkz. Şekil 33) söz konusu levhadan mevcut olup fabrikanın temel işaret ögesi niteliğindedir.

Şekil 33: Aydın Tekstil Fabrikası Ana Girişi, Aydın Tekstil Fabrikası, 2010

Binanın çatı sistemindeki pencerelerden sızan doğal ışık, çalışanlar için aydınlık çalışma alanları yaratmış ve endüstriyel iş gücünün yükünü önemli ölçüde artırmıştır (bkz. Şekil 34). Tek hacimli yapının eşit aralıklı kirişleri ve destekleri, üretim ve makine kullanımı için fonksiyonel alanların inşasına olanak sağlamıştır (bkz. Şekil 35) (Yaşdağ, 2021).

Şekil 34: Üretim Yapısının Çatı ve Pencerelerinin Detayı, Etm Mimarlık, 2021

Şekil 35: Üretim Binasının Bir Görünümü, Etm Mimarlık, 2021

Cumhuriyet dönemi sanayi yapılarının çıktısını andıran ana birim, mimari olarak yerleşkeyi oluşturan diğer birimlerden ölçek açısından göz ardı edilemeyecek kadar ayırdır. Yapının şed çatısı altındaki odalar daha aydınlık ve daha havadar olacak şekilde tasarlanmıştır. Üretim binasının ilave edilen yapıları ise daha modern yapılara örnek olabilmektedir. 2022 yılındaki restorasyon çalışmalarıyla üretim yapıları yenilenmiştir (bkz. Şekil 36). Restorasyon çalışmalarının tamamlanmış hali şekil 37’te gösterilmiştir (bkz. Şekil 37).

Şekil 36: Restorasyon Çalışmaları Esnasında Üretim Yapılarının Görünüşleri, Kişisel Arşiv, 2022

Şekil 37: Restorasyon Çalışmaları Yapılmış Olan Üretim Yapılarının Görünüşleri, Kişisel Arşiv, 2024

1.4.4. Aydın Tekstil Yerleşkesi Günümüz Rekreasyon Alanı

Yerleşkede koşu ve bisiklet yolları açılmıştır (bkz. Şekil 38). Rekreasyon Alanı Restorasyonu kapsamında, Aydın Büyükşehir Belediyesi tarafından Tekstil Parkı içinde ömrünü tamamlamış kuruyan ağaçları kesip kaldırmak yerine, bu kuruyan ağaçların gövdesinden çeşitli heykeller yapılarak ağaçlara bir yerde yeniden hayat verilmiştir (bkz. Şekil 39). Kuruyan ağaçların heykel olarak değerlendirilmesi yerleşkenin birçok yerinde gözlemlenmekte olup, halen de çalışmalar devam etmektedir. Ana giriş binasının bulunduğu yerden başlayan bir trenle kampüs içinde gezinti sağlanmış (bkz. Şekil 40) ve çocuklar için mini bir aquapark yapılmıştır (bkz. Şekil 41). Çeşitli yerlerde hayvan figürlü heykelleri

kullanılmıştır. Üretim binasının önünde danışma yapısı bulunmaktadır. Yerleşkenin birkaç yerinde fabrikanın açık olduğu yıllardan kalma tescilli olmayan bazı binalar tuvalet/WC olarak değerlendirilmiştir. Aydın Tekstil Kültür Parkı'nı yönlendirme amaçlı birçok levha ve rekreasyon öğesi bulunmaktadır.

Şekil 38: Sol tarafta Koşu ve Bisiklet Yolu ve Sağda Yemekhane ve İdari Bina, Sol arka planda Üretim Yapıları, Kişisel Arşiv, 2022

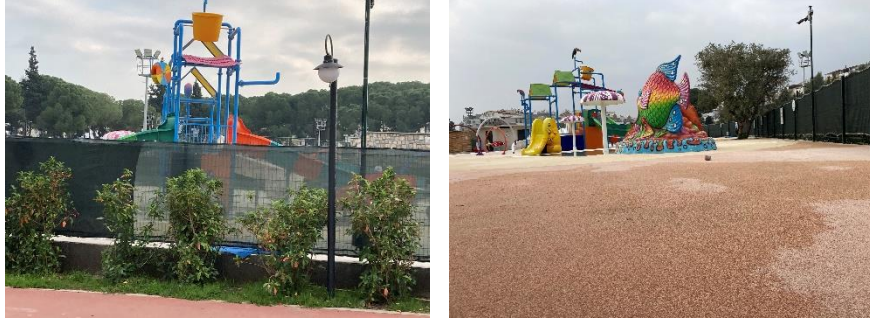

Şekil 39: 2022 Aralık Ayında Ömrünü Tamamlamış Ağaçlardan Yapılan Heykeller, Kişisel Arşiv, 2022

Şekil 40: Yerleşke İçerisinde Gezinti Yapılan Tren ve Sol tarafta Bisiklet Yolundan Görünüşler, Kişisel Arşiv, 2022

Fabrikada eskiden bulunan futbol sahası kaldırılarak yerine konser alanı ve çocuk etkinlik alanları yapılmıştır.

Şekil 41: Çocuklar için Yapılan Mini Su Parkı, Kişisel Arşiv, 2022

Eski yıllarda kampüs içinde konuk evleri, lojman, mühendis evi olarak kullanılan binalara yeni işlev kazandırılarak öğrenci etkinlik alanları haline getirilmiş bu bağlamda öğrenci odaklı çalışmalara yer verilmiştir. Ayrıca etkinlik alanlarının etrafına mobil kafeler ve spor alanları yapılmıştır. Fabrikanın atıl kaldığı zamanlarda bulunan tenis kortu kaldırılarak yenisi inşa edilmiştir (bkz. Şekil 42).

Şekil 42: Yerleşkedeki Çeşitli Mobil Kafe ve Saha Görünümleri, Kişisel Arşiv, 2022

Aydın Tekstil Fabrikası Yerleşkesinde eski fonksiyonları ile restorasyon sonrası yeni işlev kazandırılan binaların karşılaştırılması Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: Aydın Tekstil Fabrikası Yerleşkesi içinde yer alan ve işlev değişikliği yapılan binaların bilgileri ile güncel kullanımlarının yorumunu gösteren tablo (M.Yaşdağ’dan yararlanılarak güncellenmiştir)

Yapı Adı	Yapım Yılı	Yapıdaki Değişiklikler	Günümüz İşlevleri
İdari Yapı	1953-1958	Tarihsel kullanıma bağlı olarak değişiklikler yapılmıştır.	İdari Yapı olarak restore edilmiştir.
Ana Üretim Yapısı	1953-1960	1957 (İplik Yapısı) 1958 (Ham bez Yapısı) 1960 (İşlenmiş Bez Yapısı)	Galeri-Müze-Yerel Ürünler Pazarı İşlevi Çatısına Güneş enerjisi paneli konulması
Ek Üretim Yapısı	1975-1983	Tarihsel kullanıma bağlı olarak değişiklikler yapılmıştır.	Galeri-Müze-Yerel Ürünler Pazarı İşlevi Çatısına Güneş enerjisi paneli konulması
İmalat Atölyesi	1953-1960	Depo ve sundurmalar	Restoran İşlevi
Su Pompası Binası	1958-1959	-	Su Pompası Binası ve Tren İstasyonu

Depo	1958-1959	-	Su Havuzu
Yemekhane	1956	1982 (Kat ilavesi)	Restoran/Kafe olarak kullanılmaktadır.
Kreş	1955-1958	Tarihsel kullanıma bağlı olarak değişiklikler yapılmıştır.	Çocuk gelişim merkezi olarak kullanılmaktadır
Satış Mağazası	1961	1983 (Tadilat)	-
Müdür Evi	1955	-	Bilim Teknoloji Kulübü
Mühendis Evi	1955	-	Engelli Sosyal Etkinlik Merkezi
Memur Lojmanları	1955	1973 yılında üçüncü bir lojman ilave edilmiştir	Öğrenci Etkin Alanları
Bekar Pavyonu	1955-1958	1961'de ilave alan eklenmiştir.	Otopark
Ana Giriş Kapısı	1955	1961 Mağaza olarak kullanılmıştır 1974 Yardım için kullanılmıştır 1983 Satış Mağazası olarak kullanılmıştır	Protokol Girişi ve Güvenlik Binası

GENEL SONUÇ

Tarihsel süreçte kentlerde mevcut farklı yapı tiplerinin oluşumu, bu yapıların fiziksel mekânlarında barındıkları toplumların kültürel ve sosyal değişimlerinin yansımalarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Aydın Tekstil Fabrikasının yapıldığı dönemde binanın yapım teknolojisi ve üretim kapasitesi de toplumun o zamanki yaşayış biçimine bağlı olarak düzenlenmiştir. Günümüz ihtiyaçlarına bağlı olarak yeni işlev kazandırılması ile yapıların ayağa kaldırılarak kullanılmaya başlanması ve korumaya alınması, tarihi nitelikli yerleşkenin kent belleğinde yer etmesine neden olmaktadır. İstanbul Beykoz Kundura Fabrikasının müze restoran, sinema, tiyatro gibi kültür mekanlarına dönüşümü, Lizbon'daki eski tekstil fabrikası Companhia de Fiação e Tecidos'a ait yapıların günümüzde LX Factory olarak kültür, sanat, tasarım mekanına dönüşümü, İngiltere Batı Yorkshire'de Dean Clough'un günümüzde karma kullanımı, yeni işlev kazandırılan örneklerden bazılarıdır.

Aydın Tekstil Fabrikası ve Yerleşkesi Restorasyonu çalışmaları aşamasında resmi kaynaklarda tescilli olan ve tarihi özellikleri bulunan bölümler yeniden topluma kazandırılmıştır. Fabrika dönüşümü sırasında olabildiğince muhdes müdahalelerden kaçınılarak özgün dokunun korunarak ortaya çıkarılmaya çalışıldığı, yeni işlev verilirken de yapısal korumaya özen gösterildiği görülmektedir. Mekânsal düzenlemeler yapılırken ayrıntılara dikkat edildiği anlaşılmaktadır. Yapıların restorasyonları yapılırken birçok yapının fiziksel olarak eski işlevselliklerini korudukları, günümüzde fabrikanın ilk işleviyle üretime geçme kararı verilmesi halinde bu binaların aynen kullanılmaya devam edilebileceği, restorasyonu yapılan yapılarda fonksiyonel bir değişime sebep olmadığı ve Cumhuriyet Döneminin 1950'li yıllarının devam ettirmeye çalışıldığı görülmektedir. İç mekânda yapılan

restorasyonlarda ise çağdaş tasarımlar yer aldığından modernleşme göze çarpmaktadır. Yerleşkenin ilk yapım yıllarından kalma süs havuzunun restore edilerek etrafına mobil kafeler konulması, eskiden o alanda tertiplenen sosyal aktiviteleri sınırlı da olsa anımsatmakta ve bellekte geçmişi canlandırma amacı taşımaktadır. Yılların geçmiş olması ve yapıldığı tarihteki öğelerin eskilerde kalması sınırlı bir anımsatma olarak düşünülebilir. Fabrika özelliğine sahip üretim yapılarının ve yerleşkesinin restorasyonu ve işlev değişikliğine dair Aydın Büyükşehir Belediyesi çalışmaları, resmi veriler ve saha çalışmalarından çıkan sonuçlara göre durum değerlendirilmiştir

Yerleşkede zarar görmüş bazı yapıların yeniden kullanımı için Koruma Kurulu kararlarıyla birlikte doğru teknik ve malzemelerle restore edilmesi önemlidir. Genel olarak yerleşkenin, Aydın ilinin kentsel dokusuyla örtüşen bir şekilde restore edilmiş olduğu görülmektedir. Bu bağlamda fiziksel yapıları itibari ile sağlam kalmış binalar ile yarı harabeye dönmüş binalar, özgün niteliğine uygun olarak dönüştürülüp korunmuştur. Tarihi endüstriyel yapıya güncel işlev kazandırılarak yeniden kullanılması geçmişten gelecek nesillere bir aktarım olabileceği gibi TICCIH ve Dublin tüzüklerinde alınan kararların uygulandığı kültürel ve endüstriyel mirasın koruma örneklerinden birisidir. Ayrıca yerleşke içerisinde ömrünü tamamlamış ağaçların kesildikten sonra sanatsal bir değere dönüştürülmesi ve rekreasyon alanlarında kentsel mobilyalar olarak kullanımıyla sürdürülebilirlik sağlanmıştır. Kurumuş ağaçlar bu şekilde kentsel dönüşümün bir uygulama biçimi olan (refurbishment) parlatma-cilalama olgusuyla değer kazanmışlardır. Sonuç olarak tarihi endüstriyel yapılara yeni işlev kazandırma ve alanların değerlendirilmesi yoluyla Aydın ili yeni bir Kültür Parkı sahip olmuş, kent halkının yazın rekreatif amaçla kullanabildiği, kışın ise çalışabildiği bir kompleks haline gelmiştir. Aydın Tekstil Fabrikasında yıllarca çalışmış ve halen hayatta olan insanların anılarıyla geçmişi yaşayabildikleri bir yer haline gelen endüstri mirasının olumlu bir biçimde değerlendirilmesi, çevresinin de mekânsal dönüşümüne ve yeniden canlandırılmasına katkılar sağlamaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Yoktur.

KAYNAKÇA

Acungil, Y. (2012). Kentleşme Sürecinde Tokat'ta Kentlilik Bilinci.

Arabacıoğlu, F. P., ve Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı. YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi YTÜ Arch. Fac. E-Journal Cilt, 2.

Aydın, D., ve Yıldız, E. (2010). Yeniden Kullanıma Adaptasyonda Bina Performansının Kullanıcılar Üzerinden Değerlendirilmesi. Metu Journal of the Faculty of Architecture, 27(1), 1-22.
<https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2010.1.1>

Aydın Tekstil Fabrikası. (2010). Aydın Tekstil Fabrikası. https://scontent.fteq3-2.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/245011140_4054609477973261_9022448074631178880_n.jpg?_nc_cat=101veccb=1-7ve_nc_sid=730e14ve_nc_ohc=_it-ZLk5OCUAX-NrW1Zve_nc_ht=scontent.fteq3-2.fnaveoh=00_AfDt9MZ3XeXE_2hcrscOeEPqcW1dbrg6fDtNjEJw47zfcgveoe=63C95B68 (Erişim Tarihi: 08/01/2023)

Başer, N. E. (2011). I. Sanayi Devriminde Teknolojik Gelişmenin Rolü.

- Celadyn, M. (2019). Interior Architectural Design for Adaptive Reuse in Application of Environmental Sustainability Principles. *Sustainability (Switzerland)*, 11(14).
<https://doi.org/10.3390/su11143820>
- Etm Mimarlık. (2021). ETM Mimarlık Facebook Sayfası. ETM Mimarlık.
https://www.facebook.com/people/ETM-Mimarlık/100064272510397/?sk=photos_by
(Erişim Tarihi: 15/01/2023)
- Etm Mimarlık. (2022). Etm Mimarlık Instagram Sayfası. ETM Mimarlık.
https://www.instagram.com/etm_mimarlik/ (Erişim Tarihi: 10/01/2023)
- Fakıba, E. (2019). Yeniden İşlevlendirilen Kilise Yapılarında İç Mekân Müdahalelerine Yönelik Analizler: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Örneği. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 23, 77-103.
- Gil-Mastalerczyk, J., ve Gardyńska-Kieliś, E. (2023). Accessibility Study of Historic Buildings And Contemporary Heritage – On The Example of Kielce’s Public Utility Buildings. *Structure and Environment*, 15(3), 133-146. <https://doi.org/10.30540/sae-2023-012>
- Joint ICOMOS. (2011). TICCIH Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes «The Dublin Principles». İçinde Adopted by the 17th ICOMOS General Assembly.
- Karatosun, M., ve Arıtan, Ö. (2010). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı. *Mimarlık* 355.
<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlikveDergiSayi=369veRecID=2485#>
(Erişim Tarihi: 23/03/2024)
- Kolsal, F. (2015). Cumhuriyet Dönemi Modernleşmesinin Bir Sanayi Yapısı Üzerinden Kentsel ve Mekânsal Olarak Okunması: Aydın Tekstil Yerleşkesi.
- Lanz, F., ve Milano, D. (2018). Perspective Re-Inhabiting. Thoughts on the Contribution of Interior Architecture to Adaptive Intervention: People, Places, and Identities. *Journal of Interior Design*.
- Milliyet Gazetesi. (2014). Menderes’in Hatırası Aydın Tekstil Alevlere Yenik Düştü. *Milliyet Gazetesi*.
<https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/aydin/menderes-in-hatirasi-aydin-tekstil-alevlere-yenik-dustu-10402862> (Erişim Tarihi: 23/03/2024)
- Mohajan, H. K. (2019). The First Industrial Revolution: Creation of a New Global Human Era. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 5(4), 377-387.
- Özel, M. (2005). Kentsel Gelişme ve Kentleşme Sürecinde Niğde. <http://de.wikipedia.org>
- Ses Gazetesi. (2022). Kılıçdaroğlu, Aydın Tekstil Park’ı açacak. *Ses Gazetesi*.
<https://www.sesgazetesi.com.tr/haber/11183277/kilicdaroglu-aydin-tekstil-parki-acacak>
(Erişim Tarihi: 23/03/2024)
- Tırnakçı, A. (2020). İşlevini Yitirmiş Endüstriyel Peyzajların Yeniden İşlevlendirilmesi: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 21(1), 82-92.
<https://doi.org/10.17474/artvinofd.633718>
- TICCIH. (2003). The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage.
- Tolga, H. B. (2006). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstriyel Alanların Dönüşümü, Kentsel Mekâna Etkileri: Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası için Bir Dönüşüm Senaryosu.
- Tomtom. (2022). TomTom Maps. <https://www.tomtom.com/products/maps/> (Erişim Tarihi: 03/05/2024)

Yaşdağ, M. (2021). Şehrin Bellek Mekânı Olarak Aydın Tekstil Yerleşkesi: Mimari ve Yaşantı. İçinde Aydın Adnan Menderes University Journal of Institute of Social Sciences (C. 8, Sayı 1).

Yiğitoğlu, Ş. (2020). Mimaride İşlev Değişikliğinin Etkileri: Fabrikadan Çağdaş Sanat Müzesi'ne Dönüşüm 'Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası Örneği'. Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 5(2), 381-402. <https://doi.org/10.26835/my.674968>

Zhang, J., Cenci, J., Becue, V., ve Koutra, S. (2021). The overview of the conservation and renewal of the industrial belgian heritage as a vector for cultural regeneration. Information (Switzerland), 12(1), 1-24. <https://doi.org/10.3390/info12010027>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The transformation of historical industrial buildings into new functional spaces while preserving their historical and cultural significance is a pressing issue in modern urban development. As cities expand and evolve, many industrial buildings that once fueled economic growth have become obsolete, leading to urban decay and environmental degradation. This study aims to address the challenges and opportunities associated with the adaptive reuse of these structures, focusing on the Aydın Textile Factory as a case study. The research problem centers on understanding how to effectively preserve industrial heritage while integrating it into contemporary urban life, thereby enhancing social, economic, and environmental sustainability.

Research Questions:

1. What are the main challenges encountered in the adaptive reuse of historical industrial buildings?
2. How can the preservation of industrial heritage contribute to urban revitalization and sustainability?
3. What specific strategies were employed in the transformation of the Aydın Textile Factory, and what lessons can be learned from this case study?
4. What are the social, economic, and environmental impacts of repurposing historical industrial buildings?
5. How can urban planning and architectural practices be improved to better support the adaptive reuse of industrial heritage sites?

Literature Review

The literature on industrial heritage and adaptive reuse highlights several key themes, including the importance of preserving cultural heritage, the economic benefits of repurposing old buildings, and the environmental advantages of reusing existing structures. Zhang et al. (2021) discuss the impact of urbanization, globalization, and deindustrialization on industrial sites, emphasizing the need for strategic planning in their transformation. Celadyn (2019) explores the role of adaptive reuse in sustainable development, while Arabacıoğlu and Aydemir (2007) focus on the social integration and economic revitalization achieved through such projects. The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (TICCIH) and the International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) provide frameworks and principles for the conservation and adaptive reuse of industrial heritage. The Nizhny Tagil Charter (2003) and the Dublin Principles (2011) emphasize the importance of documenting, understanding, and preserving industrial heritage, as well as engaging communities in the process. Studies by Gil-Mastalerczyk and Gardyńska-Kieliś (2023) and Aydın and Yaldız (2010) highlight the environmental benefits of adaptive reuse, such as reduced resource consumption and lower environmental impact. Fakıbbaba (2019) and Lanz and Milano (2018) discuss the social and economic benefits, including increased community engagement and economic growth.

Methodology

This study employs a mixed-methods approach, combining qualitative and quantitative data collection and analysis to comprehensively examine the adaptive reuse of the Aydın Textile Factory. The methodology includes the following steps:

1. Literature Review

An extensive literature review was conducted to gather background information and theoretical frameworks on industrial heritage, adaptive reuse, and urban sustainability. Key sources included academic journals, books, and reports from international heritage organizations such as TICCIH and ICOMOS. This review provided a foundation for understanding the broader context and significance of the study.

2. Document Analysis

Historical documents, planning records, and project reports related to the Aydın Textile Factory were analyzed to trace the building's history and the transformation process. Official records from the Aydın Metropolitan Municipality, including the plan amendment made in 2013, were examined to understand the legal and administrative aspects of the site's redevelopment.

3. Interviews

Semi-structured interviews were conducted with key stakeholders involved in the restoration and adaptive reuse of the Aydın Textile Factory. Interviewees included urban planners, architects, historians, local government officials, and representatives from the Aydın Metropolitan Municipality's Department of Urban History and Promotion. These interviews aimed to gather insights into the challenges, strategies, and impacts of the project.

4. Site Observations

Field visits to the Aydın Textile Factory were carried out to observe the current condition of the buildings and the progress of the restoration work. Photographs and notes were taken to document the physical state of the structures and the surrounding area. These observations helped to validate the information obtained from documents and interviews.

5. Data Analysis

Qualitative data from interviews and site observations were analyzed thematically to identify common themes and patterns related to the adaptive reuse process. Quantitative data, such as economic impacts and usage statistics, were analyzed using statistical methods to measure the outcomes of the redevelopment.

Qualitative Analysis: Thematic analysis was employed to interpret the qualitative data, focusing on recurring themes such as community engagement, preservation strategies, and social impacts.

Quantitative Analysis: Descriptive statistics and comparative analysis were used to evaluate the economic, social, and environmental impacts of the adaptive reuse project.

6. Evaluation Criteria

The evaluation of the Aydın Textile Factory's adaptive reuse was based on several criteria, including:

Historical Preservation: The extent to which the original architectural and historical features of the buildings were retained and restored.

Functional Adaptation: The effectiveness of the new functions assigned to the buildings in meeting contemporary needs.

Community Impact: The social benefits to the local community, including increased recreational and cultural opportunities.

Economic Viability: The economic benefits generated by the project, such as job creation and tourism.

Environmental Sustainability: The environmental advantages of reusing existing structures, such as reduced resource consumption and minimized waste.

7. Synthesis and Reporting

The findings from the various data sources were synthesized to provide a comprehensive overview of the adaptive reuse project. The results were compiled into a detailed report, highlighting the successes, challenges, and lessons learned from the Aydın Textile Factory case study. Recommendations for future urban planning and adaptive reuse projects were also developed based on the insights gained from this research.

Results

The study reveals that the adaptive reuse of the Aydın Textile Factory has had significant positive impacts on the local community and urban environment. Key findings include:

1. **Challenges:** The primary challenges identified include securing funding, navigating bureaucratic processes, and addressing structural deterioration.
2. **Strategies:** Successful strategies involved community engagement, multi-stakeholder collaboration, and innovative architectural design that respects the historical integrity of the building.
3. **Impacts:** The transformation has led to economic revitalization through new business opportunities, improved social cohesion by providing community spaces, and enhanced environmental sustainability by preserving existing structures and reducing the need for new construction.

Conclusions

The adaptive reuse of historical industrial buildings presents a viable solution to urban decay and offers numerous benefits, including the preservation of cultural heritage, economic growth, and environmental sustainability. The case study of the Aydın Textile Factory demonstrates that with effective planning, community involvement, and innovative design, industrial heritage sites can be successfully integrated into contemporary urban life. Future urban planning and architectural practices should prioritize the adaptive reuse of industrial buildings to create more sustainable and vibrant cities. This research underscores the importance of a holistic approach that considers social, economic, and environmental factors in the transformation of industrial heritage sites. The restoration of the Aydın Textile Factory highlights the importance of preserving historical features while adapting to modern needs. The project has not only provided a new cultural park for the city of Aydın but also served as a living memory for former factory workers and the local community. By balancing historical preservation with contemporary functionality, the adaptive reuse of industrial buildings can contribute significantly to urban revitalization and sustainability.

Kırsal Mahalle Uygulamasının Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Hizmet Sunumuna Etkisi ve Analizi: Mersin Örneği¹

The Impact and Analysis of the Rural Neighborhood Implementation on the Service Delivery of Water and Sewerage Administrations: The Mersin Case

Orhan Veli ALICI² Ali DERAN³ Ahmet YAMAN⁴ Başak IŞILDAKLI⁵

öz

Türkiye’de 2014 yılında yapılan mahalli genel seçimler ile büyükşehir belediyelerinin hizmet alanı il mülki sınırı haline getirilmiştir. Bu kentlerde 2560 sayılı Kanun ile hizmet sunmakta olan Su ve Kanalizasyon İdareleri de söz konusu mülki sınırlarda içme ve kullanma suyu temin etme, kullanılmış suları arıtma ve yağmur suyunun uzaklaştırılması görevlerini ifa etmeye başlamıştır. Köylerin ve belde belediyelerinin mahalleye dönüştürülmesi ile birlikte kırsal alanda yaşayan vatandaşlara 6360 sayılı Kanun ile birtakım yerel vergi ve ücretlerden muafiyet ve istisnalar tanınmış, başlangıçta beş yıl sürmesi planlanan bu haklar 2022 yılı sonuna dek uzatılmıştır. Kırsal yaşamın gereklerine uygun olarak söz konusu vatandaşların desteklenmesi adına bu süreli hakların süresiz hale getirilmesi için 5216 sayılı Kanun’a Ek Madde 3 eklenerek “Kırsal Mahalle” uygulamasına geçilmiş, söz konusu uyum için de 6360 sayılı Kanun’un tanıdığı hakların nihai tarihi 2025 yılı sonu olarak belirlenmiştir. Ancak söz konusu uygulamaların tanıdığı ayrıcalıkların sadece yerleşim yeri özelinde tanınması sebebiyle bu kırsal alanlara yılın belirli kısımlarında gelen ve kırsal olmayan nüfusun da bu haklardan istifade ettikleri görülmektedir. Nitekim 2014 yılı ile birlikte Su ve Kanalizasyon İdarelerinin bütçeleri ve mali durumları incelendiğinde kırsal alanda hizmet sunmanın oldukça maliyetli olduğu ve anılan hak ve muafiyetlerin söz konusu idarelerin mali durumunu ve hizmet kalitesini önemli ölçüde etkilediği görülmüştür. Öte yandan bu haklardan kırsal muhitlere sınırlı zamanda yayla veya yazlık gibi saiklerle yerleşen geçici kentli nüfusun da istifade etmesi sebebiyle anılan mali zararın derinleştiği, su kaynaklarının kullanımında oluşan yoğun talep nedeniyle kırsal yaşamın zarar gördüğü ve oluşan talebin giderilmesi halinde yapılan yatırımın yılın önemli bir kısmında atıl kaldığı anlaşılmıştır. Çalışma kapsamında Mersin ilinde bulunan Silifke, Erdemli ve Toroslar ilçesi kırsalında bulunan mahallelere yayla saikiyle sadece yaz aylarında yerleşen nüfus incelenmiştir. Toplam 27 mahalle muhtarı ile 7 Su ve Kanalizasyon İdaresi bürokrati ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen hususlara yer verilerek uygulamanın iyileştirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Büyükşehir Belediyesi, Su ve Kanalizasyon İdaresi, Kırsal Mahalle, 6360 sayılı Kanun, 5216 Sayılı Kanun

ABSTRACT

The service area of metropolitan municipalities was extended to the provincial administrative boundaries, along with the local elections held in Turkey in 2014. The Water and Sewerage Administrations, which provide services in these cities under Law No. 2560, began to perform duties such as supplying drinking and utility water, treating wastewater, and removing rainwater within the administrative boundaries.

¹ Bu makale, 123K989 numaralı TÜBİTAK 1002-A Hızlı Destek Projesi ile desteklenmiştir. Projeye verilen destekten dolayı TÜBİTAK’a teşekkür ederiz. Bu çalışma kapsamında Tarsus Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Komisyonu’ndan 30.11.2023 tarih ve 2 nolu toplantıda 2023/25 sayılı Karar ile izin alınmıştır.

² **Yetkili Yazar:** (Prof. Dr.) Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, orhanvelialici@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8670-3879

³ Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, alideran@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5377-6740

⁴ Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ahmetyaman@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2359-8653

⁵ Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, basakisildakli@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2282-1622

Besides that, the legal personalities of villages and town municipalities were abolished and they gained neighborhood status. Residents living in rural areas were granted exemptions and exceptions from certain local taxes and fees under Law No. 6360. These exemptions and exceptions, which were initially planned to last five years, have been extended until the end of 2022. To support these residents by the requirements of rural life, and to make the temporary rights permanent, the "Rural Neighborhood" status was established with an additional article (No. 3) added to Law No. 5216. The final date for the rights granted by Law No. 6360 was set as the end of 2025. However, it has been observed that non-rural populations, who only come to these rural areas at certain times of the year, also benefit from these rights due to the privileges granted solely based on the place of residence. Indeed, when the budgets and financial situations of the Water and Sewerage Administrations since 2014 are examined, it is seen that providing services in rural areas is quite costly and that the mentioned rights and exemptions significantly affect the financial status and service quality of these administrations. Moreover, the financial loss has deepened as the temporary urban population, settling in rural areas for limited times due to motives such as summerhouses or highland houses, also benefits from these rights, causing intense demand for the use of water resources, harming rural life, and leading to investments remaining idle for a significant part of the year when meeting the demand. Within the scope of the article, the population that settled in the rural neighborhoods of Silifke, Erdemli, and Toroslar districts of Mersin Province only during the summer months due to highland motives was examined. Based on the findings obtained from interviews with a total of 27 neighborhood headmen and 7 Water and Sewerage Administration bureaucrats, suggestions for improving the application were presented.

Keywords: Metropolitan Municipality, Water and Sewerage Administration, Rural Neighborhood, Law No. 6360, Law No. 5216

GİRİŞ:

1981 yılında 2560 sayılı Kanun ile "İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Sonrasında ise bütün büyükşehirlerde İSKİ Modelinin uygulanması kararlaştırılmıştır. Kentsel alanlar için oldukça etkin olduğu değerlendirilen bu model 2014 yılına dek önemli bir yönetsel aktör olmuştur. Ancak 2014 yılında 6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile sayısı 30 olan büyükşehir belediyelerinin tamamında İSKİ Modeli uygulanmış ve bu kentlerde büyükşehir belediyeleri ile su ve kanalizasyon idareleri il mülki sınırının tamamında hizmet sunar hale getirilmiştir. Böylece kent merkezleri dışında kırsal alanlarda da aynı hizmetleri sunmaya başlayan bu yönetsel yapılar önemli zorluklarla baş başa kalmıştır.

Su ve kanalizasyon idareleri, 2560 sayılı Kanun'un 23'üncü maddesine göre "toplam sistem maliyeti" esasına göre su maliyetinin üzerine bir kar oranı ekleyerek ücret tarifelerini belirlemektedir. Böylece kar esasına göre çalışan bu idare öz gelirleri ile kentin içme suyu ve kanalizasyon şebekeleri ile arıtma tesisleri yatırımlarını yapabilmektedir. Dolayısıyla kırsal alanlardaki yatırımların maliyetinin fazla olması ve abone sayısının oldukça düşük olması bu idareleri mali bir yük altına sokmuştur. Ayrıca 6360 sayılı Kanun ile su ve kanalizasyon hizmetleri karşılığında kırsalda yaşayanlar en düşük tarifenin % 25'i kadar ücret ödemesi ve harcamalara katılma paylarından muaf tutulmaları ile bu mali yük giderek artmıştır. Söz konusu indirimler 2025 yılı sonuna dek uzatılsa da 5216 sayılı Kanun'un Ek Madde 3 uygulaması ile kırsal mahalle kararları alınmaya başlanmıştır. Böylece söz konusu yerlerde yaşayan bütün sakinlere süresiz olarak bu indirimlerden yararlanma hakkı tanınmıştır.

Ancak "kırsal mahalle" kararları mevzuata göre sadece mekân özelinde alınmaktadır. Başka bir deyişle "kişi" veya "mesken" ya da "abone" özelinde alınamayan bu karar neticesinde kırsal alanlarda yaşayan geçici kent nüfusu da bu ayrıcalıklardan istifade etmektedir. Su ve kanalizasyon hizmetlerinin maliyetinin altında düşük bir ücretle faturalandırılması neticesinde de söz konusu idareler etkin ve verimli hizmet sunamamaktadır. Öte yandan 2023 yılında yapılan bir değişiklikle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığında "kırsal mahalle" tespiti özelinde usul ve esasları belirleme yetkisi tanınmıştır. Bu önemli değişiklikle birlikte Bakanlığın yerleşim yeri dışında "kişi"- "mesken" kriteri üzerinden "kırsal mahalle" kararı alınabilmesine yönelik yeni kriterler belirleyebilmesi olanaklı hale getirilmiştir. Bu bağlamda kırsal mahalle uygulaması ile yerleşim yeri dışında kırsalda sürekli ikamet eden vatandaşların nasıl belirlenebileceği, anılan modelin tatbiki halinde içme ve atık suyu hizmetlerinin etkinliği ve verimliliğinde nasıl bir değişikliğin meydana geleceği, bu yeni uygulamanın önceki uygulama ile mukayesesinde ne gibi farklılıkların oluşacağı ve bu değişikliğin söz konusu mahalli idare kurumlarının bütçesini ne şekilde etkileyeceği hususlarını araştırmak önem kazanmıştır. Nitel araştırma yöntemi ve çoklu-araçsal durum çalışması yaklaşımının kullanıldığı bu araştırmada Mersin ili Toroslar, Erdemli ve Silifke ilçelerinin yaz aylarında yoğun göç alan toplam 27 mahallesi incelenmiş, bu kapsamda söz konusu mahalle muhtarları ve "Mersin Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü" (MESKİ) yöneticileri ile yapılan görüşmeler MAXQDA 2022 programı vasıtasıyla analiz

edilmiş ve hâlihazırdaki uygulamanın iyileştirmeye açık yönleri itibarıyla çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

1. İl Mülki Sınırı Uygulaması ve Tüzel Kişiliğini Kaybeden Kırsal Alana Tanınan Haklar

Türkiye’de, kentsel alanların hızla büyümesi neticesinde oluşan sorunların çözümü adına metropolitan alanlara yönelik yönetsel modellerin geliştirilmesi konusunda önemli sistemsel değişikliklere gidilmiştir. Bilhassa 6360 sayılı Kanun’un tatbiki ile birlikte 2014 yılında büyükşehir belediyeleri ve bağlı idare konumunda olan su ve kanalizasyon idarelerinin hizmet alanları il mülki sınırı haline gelmiştir. Dolayısıyla su ve kanalizasyon idareleri de il sınırları kapsamında içme ve kullanma suyu hizmeti ile atık suların arıtılması ve uzaklaştırılması, görev verilmesi halinde de yağmur sularının bertarafı hizmetlerini ifa etmeye başlamıştır. 2014 yılında yaşanan bu yönetsel değişimle birlikte 14 büyükşehir belediyesi daha kurulmuş, 2560 sayılı Kanun’a istinaden de bu yerlerde su ve kanalizasyon idareleri teşekkül ettirilmiştir. Böylece 1981 yılında sadece İstanbul için uygulamaya konulan Kanun ve yönetsel model, kentsel alanlar dışında kırsal yerleşim yerlerinde de tatbik edilmeye başlanmıştır. Söz konusu yeni uygulama neticesinde; belediyelerin kırsal alanlara da hizmet sunması ile köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliklerini kaybetmesine yönelik eleştiriler getirilmiş, kırsal muhitlerde yaşayan vatandaşların yerel vergi ve ücretler karşısında yaşamlarını sürdürmekte bilhassa mali açıdan zorluklar yaşayabilecekleri vurgulanmıştır (Alıcı ve Yaman, 2023: 33-34; Zengin, 2014; Arıkboğa, 2018; Kızılboğa ve Alıcı, 2013; Genç ve Tekçe, 2019; Genç ve Korkın, 2017; Kızılboğa, Akıllı ve Özasan, 2014; Gürbüz, 2012; Ökmen ve Parlak, 2013; Karayünlü, 2024a).

Kırsalda yaşayan vatandaşların yerel vergi ve ücretlerden etkilenmemeleri için beş yıl süresince belediyelerin tahsil ettiği yerel vergi ve ücretlerden muaf tutulması, daha önce köy olan yerlerde su ücretinin en düşük tarifenin %25’ini, eski belde belediyesi olan yerlerde de %50’sini geçemeyeceği hüküm altına alınmıştır (Alıcı, 2017). Anılan sürenin tamam olmasından evvel bu yerlere tanınan söz konusu haklar yapılan bir düzenleme ile 31 Aralık 2022 tarihine dek uzatılmıştır.

Anılan süre zarfında belediyeler ile su ve kanalizasyon idarelerinin kırsal alanlara hizmet sunması ile birlikte 2014-2021 yılları arasında uygulamada önemli sorunlar ortaya çıkmıştır (Oktay, 2016; Alıcı ve Yaman, 2023). Kimi yerleşim yerleri özelinde yapılan bazı araştırmalarda da kırsalda yaşayan nüfusun belediyeler tarafından sunulan kimi kentsel hizmetlerden yeterince yararlanamadıkları da ileri sürülmüştür (Bayar ve Karabacak, 2020; Akduman ve Alıcı, 2024). İl mülki sınırı uygulamasının tatbiki ile birlikte tüzel kişiliğini kaybederek mahalleye dönüşen yerlerde yaşayan insanların yerel ücret ve vergiler ile su faturasını ödemekte güçlük çekeceği gerçekliğinden hareketle, söz konusu indirim ve muafiyetlerin bahsi geçen yerlerde süresiz hale getirilmesi kanaati öne çıkmıştır. Ardından da 2020 yılında 5216 sayılı Kanun’a “Ek Madde 3” eklenerek büyükşehir belediyeleri kapsamında daha evvel köy veya belde iken mahalle haline getirilen yerleşim yerlerinin belirlenen kriterleri taşıması şartıyla “kırsal mahalle” veya “kırsal yerleşik alan” haline getirilebileceği hususu düzenlenmiştir (Ekinci, 2020; Karayünlü, 2024b). Ancak söz konusu kriterlerin objektif nitelikte veriye dayalı ölçütler olmaması sebebiyle uygulamada benzer konumda olan mahallelerde farklı kararların alınmasına yol açılabileceği öngörülmüştür. Mezkûr Kanun maddesinin uygulamasını göstermek maksadıyla “Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği”⁶ yürürlüğe konulmuştur.

Anılan dönüşüm kapsamında bu yerlere tanınacak olan muafiyet ve istisnaların sürekli bir hal alması için de bu yerlerin Yönetmeliğin 4 üncü maddesine göre;

a) Kırsal yerleşim özelliğinin devam edip etmemesi,

b) Şehir merkezine olan uzaklık ve ulaştırma durumu,

c) Belediyelerin yol, su, atık su, katı atık, toplu taşıma gibi hizmetlerinden en az birine erişebilme imkânına tam kapasitede ulaşabilip ulaşamaması,

⁶ 15/04/2021 tarih ve 31455 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

ç) Mevcut yapılaşma durumunun kırsal niteliğinin devam edip etmemesi,

d) İmar mevzuatı uyarınca yerleşik ve gelişme alanları içinde olup olmaması,

e) Sosyo-ekonomik olarak; kırsal nüfus oranının yüksek olması, yüzölçümünün önemli bir kısmını tarım, orman, mera, yaylak ve kışlak arazilerinin oluşturması, tarımsal üretimin, hayvancılık ve orman faaliyetlerinin başlıca geçim kaynağı olarak tespit edilmiş olup olmaması,”

ölçütlerinden yer verildikten sonra anılan kriterlerden “bir veya daha fazlası ile benzeri hususların dikkate alınacağı” hususu düzenlenmiştir. Görüleceği üzere “kırsal mahalle” ve “kırsal yerleşik alan” uygulamasında tamamen “mekan” kapsamında bir karar alma yönünde kriterler belirlendiği, kırsalda yaşayan geçici kentsel nüfusu ayıracak şekilde “kişi/abone/tüketici” veya “mesken” özelinde karar almaya yönelik bir yetkiye veya kritere yer verilmediği görülmüştür (Alıcı ve Yaman, 2023: 35).

6360 sayılı Kanun’un tanıdığı istisna ve muafiyetlerin 31 Aralık 2022 tarihinde sona ermesinden önce kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alanların belirlenmesi gerekirken çok az sayıda ilçe belediyesi tarafından bu kararlar alınmış ve büyükşehir belediye meclisinde kabul edilmiştir. Ancak söz konusu kriterlerin mekân bazında hazırlanması, kişi ve mesken özelinde tespitlerin yapılmasını sağlamaktan uzak olması nedeniyle uygulamada kırsal mahalle kararlarının alınması yönündeki süreçlerde önemli sorunlar yaşanmıştır. Örnek vermek gerekirse bilhassa turistik ve yayla kullanımı saikiyle yılın belirli dönemlerinde nüfusu artan yerlerde kırsal mahalle kararlarının alınması halinde bu karardan yerleşik olmayan kentli nüfusun da yararlanabileceği görülmüştür. Bu hususta yapılan çalışmalardan sonra 6360 sayılı Kanun ile tanınan indirim ve muafiyetlerin süresinin sona ermesi, 5216 sayılı Kanun’un Ek Madde 3 ile tanınan kırsal mahalle belirleme sürecinin istenilen düzeyde gerçekleşmemesine ve kırsal ile kentsel nüfusun kimi yerlerde ayrıştırılamamasına bağlı olarak tanınan indirim ve muafiyet süresinin uzatılması gerekmiştir. Buna bağlı olarak da 9/3/2023 tarihli ve 7440 sayılı Kanunun 23 üncü maddesiyle Ek Madde 3’te bu fıkrada yer alan “31/12/2022” ibaresi “31/12/2025” şeklinde değiştirilmiştir.

Diğer taraftan kırsal mahalle belirleme sürecinde kentsel ve geçici nüfusun kırsal hayat süren nüfustan ayrıştırılamaması ve buna bağlı olarak da süresiz hale gelen indirim ve muafiyetlerin yerel hizmet sunucularının mali yapısını olumsuz etkilemesi sebebiyle 5216 sayılı Kanun’un Ek Madde 3 üncü maddesinde bir değişikliğe gidilmiştir. 30/3/2023 tarihli ve 7446 sayılı Kanun’un 5 inci maddesi ile 5216 sayılı Kanun’un Ek Madde 3 üncü maddesinde “Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelik ile belirlenir” cümlesi eklenmiştir. Böylelikle uygulamada karşılaşılan sorunları gidermek üzere vesayet makamınca çıkarılacak bir yönetmelikle kırsal mahalle belirleme konusunda rastlanılan sakıncaların giderilmesi amaçlanmıştır.

Öte yandan 6360 sayılı Kanun ile 5216 sayılı Kanun’un Ek Madde 3 ile getirdiği hak ve ayrıcalıklar farklılaşmakta olup her iki madde metnine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 1. 6360 ve 5216 Sayılı Kanunlarda yer alan hak ve ayrıcalıklar

6360 sayılı Kanun Geçici Madde 1	5216 sayılı Kanun-Ek Madde 3
<i>“Bu Kanuna göre tüzel kişiliği kaldırılan köylerde, bu fıkranın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 29/7/1970 tarihli ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununa göre alınması gereken emlak vergisi ile 26/5/1981 tarihli ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu uyarınca alınması gereken vergi, harç ve katılım payları 31/12/2025 tarihine kadar (bu tarih dâhil) alınmaz ve 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 9 uncu maddesinin birinci fıkrasının üçüncü bendi, 23 üncü maddesinin birinci fıkrasının birinci bendi ile beşinci</i>	<i>“Kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan olarak belirlenen yerlerde; gelir vergisinden muaf esnaf ile basit usulde gelir vergisine tabi mükellefler tarafından bizzat işyeri olarak kullanılan bina, arsa ve araziler ile mesken amaçlı kullanılan binalar ve zirai istihsalde kullanılan bina, arsa ve araziler 29/7/1970 tarihli ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununa göre alınması gereken emlak vergisinden muaftır. Bu yerlerde, ticari, sınai ve turistik faaliyetlerde kullanılan bina, arsa ve</i>

<p><i>bendi, 66 ncı maddesinin birinci fıkrasının beşinci bendi hükümleri 31/12/2025 (bu tarih dâhil) tarihine kadar uygulanmaya devam edilir. Bu yerlerde içme ve kullanma suları için alınacak ücret 31/12/2025 tarihine kadar (bu tarih dâhil) en düşük tarifinin % 25'ini geçmeyecek şekilde belirlenir.” “(Mülga cümle:17/7/2019- 7186 /33 md. 10/7/2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun geçici 2 nci maddesi ile köy tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen yerlerde de bu fıkra hükmü uygulanır.)”</i></p> <p><i>“(29) Bu Kanuna göre tüzel kişiliği kaldırılarak tek mahalleye dönüştürülen beldelerde içme ve kullanma suları için alınacak ücret 31/12/2025 tarihine kadar (bu tarih dâhil) en düşük tarifinin %50'sini geçmeyecek şekilde belirlenir.”</i></p>	<p><i>araziler için emlak vergisi %50 indirimli uygulanır. Kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan olarak belirlenen yerlerde, 26/5/1981 tarihli ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu uyarınca alınması gereken bina inşaat harcı ile imarla ilgili harçlar alınmaz; anılan Kanuna göre alınması gereken diğer vergi, harç ve harcamalara katılma payları %50 indirimli uygulanır. Bu yerlerde içme ve kullanma suları için alınacak ücret en düşük tarifinin işyerleri için %50'sini, konutlar için %25'ini geçmeyecek şekilde belirlenir. 4/1/1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu uyarınca bilanço esasına göre defter tutan mükellefler için bu fıkrada belirtilen muafiyet ve indirimler uygulanmaz.”</i></p>
<p><i>Not: İlçe Belediye Meclisleri tarafından alınan kırsal mahalle kararlarının 90 gün içerisinde Büyükşehir Belediyesi Meclisinde görüşülerek kabul edilmesi ile birlikte kırsal mahalle hüviyetine kavuşan yerlerde 6360 sayılı Kanun kapsamında tanınan hak ve ayrıcalıklar sona erecek ve 5216 sayılı Kanun Ek Madde 3 indirim ve muafiyetleri uygulanmaya başlayacaktır.</i></p>	

Hâlihazırda 2560 sayılı Kanun, sadece İstanbul için yürürlüğe konulsa da daha sonra yapılan değişikliklerle diğer su ve kanalizasyon idarelerinde de uygulanmakta, böylece 30 adet su ve kanalizasyon idaresi 1981 yılında yürürlüğe konulan ve İstanbul koşulları için hazırlanan Kanun'u uygulamak suretiyle faaliyetlerine devam etmektedir. Kentsel alan için tasarlanan Kanun'un kırsal alan için uygulanması bu idareler özelinde önemli mali külfetlere sebebiyet vermektedir. Diğer taraftan 6360 sayılı Kanun'un su tarifelerinde kabul ettiği indirim sebebiyle de bu idareler 2014 yılı öncesine göre giderek daha fazla zarar etmekte ve dolayısıyla da borçlanma suretiyle hizmetlerine devam etmekte veya yapması gereken yatırımları sınırlı düzeyde tutmaktadır (Alıcı, 2017).

Bu hususlar dikkate alındığında kırsal mahalle kararının alınmasında bir kırsal mekânın tamamının kırsal mahalle olarak kabul edilmesi ile kişi/mesken bazlı tespit yapılması halinde ortaya çıkacak sonucu ele alan ve bu iki farklı durumun mali sonuçlarını inceleyen bir akademik çalışma olmadığı gibi anılan konunun özgün ve güncel olduğu, öte yandan kaynakların korunması açısından da kamu yararı taşıdığı aşikârdır. Bu noktada kırsal mahalle uygulamasının mekan ile kişi/abone/mesken/ekonomik faaliyet gibi değişkenler üzerinden kurgulanması halinde ortaya çıkacak farklılıklar aşağıdaki tabloda açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 2. Kırsal Mahalle Kapsamında İki Farklı Uygulamanın Değerlendirilmesi

Kırsal Mahalle	
Mekân bazlı tespite dair riskler	Mekân dışında kişi/abone/tüketici veya mesken bazlı tespitin fayda-maliyeti
Kırsal alanlarda yaşayan sürekli veya geçici bütün nüfus tanınan hak ve ayrıcalıklardan faydalanır.	Kırsal alanda sadece kırsal yaşam süren ve üretim faaliyetlerinde yer alan yerleşik nüfus tanınan hak ve ayrıcalıklardan istifade eder.
Geçici nüfus; indirimli suyu vahşi sulama, bahçe sulama, yüzme havuzu doldurma gibi saiklerle kullanılabilir. Böylece su kaynaklarında dönemsel anlamda yoğun kullanımlar olur.	Yerleşik nüfusun su ücretindeki indirimden istifade etmesi, geçici kentli nüfusun ise bu indirimlerden istifade edememesi nedeniyle su kaynakları daha rasyonel ve tutumlu kullanılır.
Yılın sadece sınırlı bir zamanında yaşanan yoğun kullanım nedeniyle içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesisleri yetersiz kalır ve yeni yatırımların yapılması gerekir. Bu yöndeki yatırım idareleri mali açıdan zorlarken söz konusu yatırımlar yaz ayları dışında atılabilir.	Kırsal Mahallelere tanınan ayrıcalıklar sadece su ücreti indirimi olmayıp yerel vergi ve ücretlerde indirim ve muafiyeti de kapsadığından bu hakların sadece yerleşikler için kullanılması halinde bu yerler cazibe merkezi olmaktan çıkar ve kırsal özelliklerini korumaya devam eder.

Bu yerlerde geçici yerleşik nüfusun asıl ikametgâhi kentsel alanlar olduğu için seçimlerde bu yerlerde oy kullanmazlar. Böylece bu yerlere yönelik yerel hizmetlerin sunulmasında isteksizlik veya kayıtsızlık yaşanır.	Yoğun geçici göç almayan yerlere daha rasyonel ve gereksinime uygun yatırımlar yapılabilir. Geçici nüfus kent ücret tarifesinden yararlanacağı için yatırımların finansmanı kolaylaşırken amortisman süreci kısalmaktadır.
Kırsal alanlarda herhangi bir altyapı yatırımının maliyeti oldukça fazla, nüfus az olduğundan sistemin kendini amorti etme süresi yatırımın kullanılamaz hale geleceği zamanı da geçtiğinden bu yerlere yapılacak yatırımlar önceliklendirilmez.	Kırsal özelliği ve üretim fonksiyonu korunan bu muhitlere yönelik belediye ile su ve kanalizasyon idarelerinin yatırım kararı almak noktasındaki isteksizlik büyük ölçüde azalır.
Yerel idarelerin mali gücünü olumsuz yönde etkiler, zorunlu yatırımlar adına borçlanma veya kentsel alandaki ücret tarifesinde artış yoluna gidilmesi zaruri hale gelir.	Yerel idarelerin mali gücünü daha az etkiler, zorunlu yatırımlar adına borçlanma veya kentsel alandaki ücret tarifesinde artış yoluna gidilmesi eğilimi oldukça azalır.
Sunulan yerel hizmetlerde aksama, gecikme veya kalite düşüklüğü olur. Abone memnuniyetsizliği ve hizmet sunucularının kayıtsızlığı artar.	Sunulan yerel hizmetlerde aksama, gecikme veya kalite düşüklüğü azalır. Abone memnuniyetsizliği ve hizmet sunucularının kayıtsızlığı azalır.

Yukarıda yer verilen açıklamaların yanı sıra son yıllarda hazırlanan raporlarda küresel iklim değişikliğinden önemli ölçüde etkilenen Türkiye’de, özellikle de Mersin’i kapsayan Akdeniz Havzası’nda su kaynaklarının giderek azalacağı, bu bölgede “artan nüfus, iklim değişikliği ve azalan su kaynakları nedeniyle Türkiye’de kişi başına kullanılabilir su miktarının ~1.100 m³/yıl gibi ciddi su stresi limitleri civarına inmesi” beklendiği belirtilmektedir (Kadioğlu, vd., 2017: 7). Bu nedenle yaşam hakkının ayrılmaz bir parçası olan su hakkının tesis edilmesi adına su kaynaklarının rasyonelce yönetilmesi gerekmekte olup, bu yöndeki çalışmalarda kamu yararı olduğu değerlendirilmektedir.

2. Literatür Taraması

2012 yılında kabul edilen ve 2014 yılında tamamen uygulamaya konulan 6360 sayılı Kanun ile daha önce de değinildiği üzere 30 büyükşehir belediyesinde köy ve belde belediyeleri lağvedilmiş, bu yerlere “mahalle” statüsü verilerek bu kırsal muhitler belediyelerin hizmet alanı kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla literatür taraması sürecinde öncelikle 6360 sayılı Kanun’un kırsal yerleşimlerde yerel kamu hizmetlerinin sunumu üzerinde doğurduğu etkiler ve ardından da konunun su ve kanalizasyon hizmetleri boyutunun değerlendirilmesine ilişkin çalışmalar ele alınmıştır. Akabinde de -üzerinden kısa bir süre geçtiği için görece kısıtlı olan- kırsal mahalle statüsü üzerine gerçekleştirilen çalışmalar incelenmiştir.

Literatürde 6360 sayılı Kanun’un uygulanmasıyla meydana gelen yeni sistemde yerel kamu hizmetlerinin sunumunu ele alan birçok çalışma bulunmaktadır (Atik ve Genç, 2023; Kayar ve Görün, 2022). Bu bağlamda ele alınacak çalışmalardan ilki; “6360 Sayılı Kanunun Kamu Hizmetlerinin Sunumuna Etkisi: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Örneği” (Genç ve Daşçı, 2016) başlıklı makaledir. Makalede Yazarlar anılan Kanun sonrasında Balıkesir ili özelinde yerel kamu hizmetlerinin sunumunun nasıl etkilendiğini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırmada bu amacı yerine getirebilmek üzere Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ve Balıkesir ilinin ilçe belediyelerinde; belediye başkanları ve vekilleri ile belediye başkan yardımcılarını özelinde anket çalışması yürütülmüştür. Çalışmanın bulguları ele alınırken büyükşehirin yetki ve sorumluluk sahasına sonradan dâhil olan kırsal yerleşimler (köyler) özelinde, coğrafi uzaklık ve dağınık yerleşim sebebiyle, bu bölgelere yerel kamu hizmeti götürmenin hem daha maliyetli hale geldiği hem de söz konusu hizmetlerin etkinliğinin azaldığı vurgulanmıştır.

Büyükşehir belediyelerinin kırsal alanlardaki hizmet etkililiğini ortaya koymayı amaçlayan bir diğer çalışma ise “6360 Sayılı Yasa ile Oluşan Yeni Büyükşehir Yasası’nın Kırsal Alanda Hizmet Etkililiği Açısından İncelenmesi: İzmir İli Kiraz İlçesi Araştırması” (Olgun Susta, 2018) başlıklı yüksek lisans tezidir. Ele alınan bu çalışmada, hizmet veren değil hizmet talep eden tarafın temsilcileri olmaları sebebiyle, 6360 sayılı Kanun’dan sonra mahalleye dönüşen mahallelerin muhtarlarıyla bir alan

araştırması yürütülmüştür. Mahalle muhtarlarıyla yapılan görüşmelerden çıkan sonuçta ise hizmette aksama ve hizmet kalitesinin düşmesi sebebiyle araştırmanın yürütüldüğü alanda bir memnuniyetsizliğin ortaya çıkması vurgulanmıştır.

6360 sayılı Kanun'un kamu hizmetlerinin sunumuna etkisini araştırırken bir başka çalışma olan "6360 Sayılı Kanun Çerçevesinde Su Hizmetleri Yönetiminin Değişimi ve Antalya Örneği" (Hayirsever Topçu, 2015) başlıklı makalede ise konu su ve kanalizasyon idareleri özelinde incelenmiştir. Makalede, su ve atık su hizmetleri yönetiminde meydana gelen değişimler, Antalya ili üzerinden değerlendirmeye çalışılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda 6360 sayılı Kanun'un yeni uygulanmaya başladığı dönemde; büyükşehir belediye sınırlarının genişlemesi sonucunda su ve kanalizasyon idarelerinin hizmet vereceği sınırların genişlemesi ile hizmet sınırlarına dahil edilen yerlerde gerekli altyapının eski olması ya da direkt olarak altyapının bulunmaması gibi zayıf yönlerin göze çarptığı belirtilmiştir.

Söz konusu uygulamanın su ve kanalizasyon idarelerinin hizmet sunumu üzerinde yarattığı etkileri inceleme özelinde gerçekleştirilen bir diğer çalışma olarak "Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Bütçe Gerçekleşmeleri Üzerinden İl Mülki Sınırı Kapsamında Hizmet Sunumunun Değerlendirilmesi: MESKİ Örneği" (Alıcı, 2017) başlıklı makaleye de yer vermek gerekmektedir. Bu makalede il mülki sınırı uygulamasından sonraki süreçte, su ve kanalizasyon idarelerinin kırsal alanlara da hizmet sunumuna başlamasının, söz konusu idarelerin bütçeleri üzerinde meydana getirdiği etkiler MESKİ özelinde ele alınmıştır. İl mülki sınırı uygulamasından sonra MESKİ'nin hizmet vermesi gereken coğrafi alan 650 km²'den 15.620 km²'ye çıkmış, abone sayısı ile hizmet verdiği nüfus sayısı ise %100'den fazla oranda artış göstermiştir. Bununla birlikte hizmet alanına nüfus yoğunluğunun düşük olduğu kırsal alanlar da dahil edildiği için km² başına düşen nüfus 2014 öncesine kıyasla önemli oranda azalarak, 1253 kişiden 113 kişiye düşmüştür. Dolayısıyla hizmet alanına sonradan dahil olan yerlerde nüfus yoğunluğunun düşük olması, bu yerlerde su kaynaklarına uzaklıktan dolayı yatırım maliyetlerinin yükselmesi ve yapılan yatırımlardan faydalanacak nüfusun görece düşük olacağı vurgulanmıştır.

Son yıllarda su ve kanalizasyon idareleri üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda dijitalleşme konusuna odaklanıldığı da görülmektedir. Bu çalışmalardan ilki; "Su ve Kanalizasyon İdarelerinde Akıllı Su Yönetimi Uygulamaları: Tekirdağ Örneği" başlıklı makaledir (Başa ve Kurt, 2017). Makalede su kaynaklarının daha etkin yönetilmesi ve hizmet etkinliğinin artırılması için gündeme gelen akıllı su yönetimi uygulamaları su ve kanalizasyon idareleri bağlamında, "Tekirdağ Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü" (TESKİ) özelinde incelenmiştir. Araştırmada ilgili İdare'nin akıllı su yönetimi uygulamalarını etkili bir araç olarak kullanarak suyun temini ve bertarafı noktasında kentin yaşam kalitesine katkı sağlayacak şekilde kullandığı belirtilmiştir.

Su ve kanalizasyon idareleri özelinde dijitalleşmenin bir diğer boyutu da konunun e-belediyecilik ekseninde ele alınmasıdır. Bu bağlamda "Su ve Kanalizasyon İdarelerinde E-Belediyecilik Uygulamaları: Ankara ASKİ Örneği" (Özer ve Uzun, 2023) başlıklı makalede de ASKİ'nin e-belediyecilik uygulamaları; kurumun stratejik planları, faaliyet raporları üzerinden incelenmiştir. Yapılan inceleme neticesinde; ASKİ bünyesinde web sitesi, mobil uygulamalar, sosyal medya, mobil cihazlar, SCADA, CBS, elektronik belge yönetimi sistemi, kurum içi bilgi portalı, altyapı bilgi sistemleri şeklinde sıralanabilecek farklı kanallar üzerinden e-belediyecilik uygulamalarının gerçekleştirildiği, bunun da karışıklıklara yol açtığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın bir diğer ayağı olan kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan düzenlemesi ise görece yeni bir gelişme sayıldığı için, bu alanda yapılan çalışmaların sayısının henüz kısıtlı olduğu ve konunun ağırlıklı olarak teorik düzlemde tartışıldığı göze çarpmaktadır. Konu üzerine yapılan çalışmalar genel olarak yeni uygulamayı ayrıntılarıyla ortaya koymayı ve olumlu/olumsuz yönleriyle değerlendirmeyi amaçlamışlardır (Ekinci, 2020; Kara ve Ezin, 2022; Karalezli, 2021; Kılıç ve İpek, 2022; Koç, 2022).

Kırsal mahalle üzerine gerçekleştirilen çalışmalardan Karalezli'nin "Mahalle ve Köyün Birleştirilmesi ile Oluşan Yeni Bir Birim: Kırsal Mahalleler" başlıklı makalesinde (2021); de benzer şekilde mahalle ve köy kavramları tarihsel açıdan ayrı ayrı incelenmiş ve ardından kırsal mahalle düzenlemesinin

uygulamadaki sorunlara çözüm olup olamayacağı tartışılmıştır. İstanbul'daki kırsal mahallelerin hukuki düzenlemeler ve resmi istatistikler üzerinden incelendiği "İstanbul'un Kırsal Mahalleleri: Güncel Yasal Düzenlemeler Kapsamında Bir Durum Analizi" (Yaman Kocadağlı, 2022) çalışmasında da kırsal mahalle – kırsal yerleşik alan uygulamasının kırsal yerleşim birimlerinde yalnızca 6360 sayılı Kanun'la yüklenmiş olan maddi yükümlülüklerin hafifletilmiş ya da ortadan kaldırılmış olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak kırsal yerleşim birimlerinin sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için kırsal mahalle düzenlemelerinin daha bütüncül ve kapsayıcı bir şekilde ortaya konulması gerektiği vurgulanmaktadır. Kırsal mahalle uygulaması üzerine gerçekleştirilen bir başka teorik çalışma olan "Yerel İdari Vesayet İlişkisinin Yeni Bir Uygulaması Olarak Oksimoronik Bir Kavram: Kırsal Mahalle"de (Küçük, 2022) ise kırsal mahalle süreci; vesayet denetimi ve yerelde merkezileşme temaları ekseninde ele alınmıştır.

Kırsal mahalle düzenlemesinin uygulamadaki karşılığını, kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alanların tespiti sürecinde büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasındaki dağılımı göstermek adına Yıkıcı ve Çolak'ın (2023) gerçekleştirmiş olduğu, örnek olay incelemesine dayalı, "Büyükşehirlerdeki Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alanların Tespiti Sürecine Yönelik Bir Araştırma: Trabzon Örneği" başlıklı çalışma da bu noktada dikkat çekmektedir. Çalışmada Trabzon ili özelinde kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan tespit süreçlerinin ne şekilde gerçekleştirildiğini incelemek amacıyla meclis kararlarını merkeze alan bir doküman incelemesi çalışması yürütülmüştür.

Kırsal mahalle düzenlemesiyle ilgili yalnızca teorik çalışmalar yapılmamış olup Hanikoğlu ve Negiz (2023) tarafından 2023 yılında Balıkesir ili Ayvalık ilçesine bağlı kırsal mahallelerde alan araştırmasına dayanan "Büyükşehirlerde Kırsal Mahalle Deneyimi: Ayvalık Örneği" isminde bir çalışma da gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kırsal mahalle uygulamasını deneyimleyen bir örnekte kırsal mahalleye geçiş sürecine ve mahalle sakinlerinin deneyimlerine ilişkin bir durum analizi yapmak amaçlanmıştır. Araştırmacılar tarafından çalışmada ortaya konulan en temel bulgu ise; kırsal mahalle düzenlemesi bu yerleşim birimleri üzerinde mali birtakım iyileştirmeleri getirirse de mahalle sakinleri tarafından arzulanan durumun köy kimliğine tekrar kavuşmak olduğudur. Kırsal mahalle uygulaması gerçekten de ekonomik yaklaşımlı bir uygulamadır. Kırsal mahalle, kentteki diğer mahallelerden ayrı bir statüye sahip değildir; bununla beraber mahalledeki yaşantı kırsal olarak şekillendiği için de köye özgü birtakım vergi indirimi, muafiyeti ve hizmet ücretlendirmesi gibi ayrıcalıklara sahiptir (Kavruk, 2024: 140).

Kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan üzerine yapılan alan araştırmalarından bir başkası da Alıcı ve Yaman (2023) tarafından gerçekleştirilerek yayımlanan "Büyükşehir Belediyelerinde Kırsal Mahalle: Kırsal Yerleşik Alan Uygulaması ve Bir Model Önerisi" başlıklı çalışmadır. Makalede, kırsal mahallelerin belirlenmesi sürecinde mevzuatın belirlediği kriterlerin muğlak olduğu, sadece mekân özelinde karar alınmasına cevaz verildiği belirtilerek kırsala geçici süre ile gelen kentli nüfusu ayırt etmek için çeşitli öneriler sunulmuştur.

Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliğinin ardından yerel kamu hizmetlerinin değerlendirilmesini kırsal mahalleler özelinde ve su ve kanalizasyon idarelerini öne çıkararak ele alan çalışmalar da yapılmıştır. Bu bağlamda "Kırsal Mahallelere Sunulan Yerel Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Kumru İlçesi Örneği" (Akduman ve Alıcı, 2024) başlıklı makalede dağınık yerleşim sebebiyle kırsal alanlara sunulacak hizmetlerin maliyetlerinin fazla olmasından kaynaklı olarak, hizmetlerin kentsel alanlara odaklanma eğiliminde olduğu ortaya konulmuştur. Bu durumun önüne geçilebilmesi amacıyla, ilgili belediyelere gönderilen ödeneklerin bir kısmının kırsal mahallelere ayrılması noktasında bir zorunluluk getirilmesi önerisi dikkat çekmektedir.

Öte yandan 2560 sayılı Kanun'un 23'üncü maddesine istinaden kırsal alanlarda bulunan yerlere yapılan yatırımların bilhassa içme suyu ücret tarifesine yansıtacağı, dolayısıyla kırsala tanınan ayrıcalıkların sadece sürekli yerleşik kırsal nüfus tarafından kullanılması gerektiği değerlendirilmekle birlikte suyun ücretlendirilmesi noktasında da güncel bazı mahkeme kararları bulunmaktadır. Su ve kanalizasyon idarelerinin suyun maliyetinin altında ücret tarifesi belirleyemeyeceği, Genel Kurul

hüviyetinde olan büyükşehir belediyesi meclislerinin maliyetin altında ücret tarifesi belirlemesi halinde kamu zararının oluşacağı sonucuna ulaşılan “Ankara 9. İdare Mahkemesi E: 2022/2294; K:2023/385 sayılı Kararı” ile “Mersin 2. İdare Mahkemesi E: 2022/1927; K: 2023/1566 sayılı Kararı” bulunmaktadır (Alıcı ve Yolcu, 2024: 30). Bu bakımdan suyun maliyetinin belirlenmesinde kent genelinde yapılan yatırımların da önemli bir belirleyici olduğu, dolayısıyla kırsal bölgelere yönelik geçici nüfusun yarattığı içme suyu ve atıksu tesisleri gereksiniminin yılın önemli bir kısmında kullanılmayacak olması da nazara alındığında atıl yatırımların ücret tarifesine yansıtacağı anlaşılmaktadır. Bu hususlara aşağıda detaylı şekilde değinilmiştir. Yukarıda yer verilen literatür araştırması değerlendirildiğinde genel olarak belediye hizmetleri kapsamında önemli çalışmalar yapıldığı; ancak su ve kanalizasyon idarelerinin hizmet sunumu özelinde kırsal mahalle uygulamasını somut verilere dayalı olarak inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

3. Kırsal Mahalle Uygulaması: Mersin İli Toroslar, Erdemli ve Silifke Örneği

Mersin ili, 31/12/2022 tarihi itibarıyla Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre 1.916.432 nüfusa sahiptir. Ancak yaz aylarında diğer kentlerden yayla ve yazlık yerleşim saikiyle kente gelen nüfus da dikkate alındığında kentin nüfusu hayli yükselmektedir. Erdemli, Silifke ve Toroslar ilçeleri kırsal nüfusu ile de dikkat çekmekte olup, abone sayısı ADNKS verilerine göre nüfustan hayli fazla olan çok sayıda mahalleye sahiptir. Çalışma, kırsal mahalle düzenlemesinin olası sonuçlarını, uygulama süreçlerini analiz etmek, politika yapıcılara yol göstermek ve literatürdeki tartışmalara katkı sunmak amacıyla nitel araştırma yöntemi olarak tasarlanmış, bu kapsamda da araşsal ve çoklu durum çalışması deseni tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 290; Creswell, 2021: 101). Araştırmanın örneklem seçiminde Mersin Su ve Kanalizasyon İdaresi’nce sunulan kırsal alan hizmet bölgeleri dikkate alınmıştır. Buna göre, Toroslar, Erdemli ve Silifke ilçelerindeki kırsal mahalleler belirlenmiştir. Bu mahalleler, yörede “yayla” olarak adlandırılması, yazlık ve kışık su tüketiminin farklı olması ve yerel idarece daha evvel tüzel kişiliklerini kaybeden kırsal yerleşim alanları olarak tanımlanması nedeniyle tercih edilmiştir.

Kırsal mahallelere hizmet götüren su ve kanalizasyon idareleri, hizmetin etkin, verimli ve sürdürülebilir olmasından sorumlu kurumlardır. Bu nedenle araştırma sorularına cevap bulabilmek amacıyla hizmet veren Mersin Su ve Kanalizasyon İdaresi’nin yetkilileri ile bu hizmeti vatandaşlar adına organize eden, talepleri idareye ileten kırsal mahallelerin muhtarları ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılması ve bulguların derinleştirilmesi gerekmiştir. Böylelikle kırsal mahalle uygulamasının sonuçlarının katılımcı bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Tablo 3. Görüşme Yapılacak Kurum ve Kişi Bilgileri

Bürokratlar	Görüşme Sayısı
1-) Mersin Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürü	En az 7 Kişi
2-) Mersin Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdür Yardımcıları	
3-) Mersin Su ve Kanalizasyon İdaresi Abone İşleri Dairesi Başkanı	
4-) Mersin Su ve Kanalizasyon İdaresi Merkez İşletmeler Dairesi Başkanı	
5-) Mersin Su ve Kanalizasyon İdaresi Batı İşletmeler Dairesi Başkanı	
Mahalle Muhtarları	
1-) Mersin İli Toroslar İlçesi Mahalle Muhtarları	En az 9 Kişi
2-) Mersin İli Erdemli Mahalle Muhtarları	En az 9 Kişi
3-) Mersin İli Silifke Mahalle Muhtarları	En az 9 Kişi
TOPLAM	34

Görüşmeler 1 Nisan 2024-28 Mayıs 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup elde edinilen bulgular MAXQDA 2022 yazılımıyla analiz edilmiştir. Her bir görüşme dosyası (bürokratlar ve mahalle muhtarları) sınıflandırıldıktan sonra MAXQDA 2022 programına yüklenip ilgili temalarla kodlanmış ve kategoriler oluşturulmuştur. Böylece kırsal mahalle ayrımı yapılırken “mekân” ile

“kişi/abone/tüketici”-“mesken” ayrımını sağlayacak olan kriterler belirlenerek, kırsal mahalle uygulamasının idarenin mali yapısına ve hizmet sunumuna etkisi araştırma soruları çerçevesinde analiz edilmiştir.

3.1. Bulgular

Araştırma kapsamında öncelikle Toroslar, Erdemli ve Silifke ilçelerinde köy ve belde tüzel kişiliğini kaybeden yerler tespit edilerek MESKİ Genel Müdürlüğünden bu yerlerin abone, nüfus sayısı ve sayaç okuma istatistikleri ile anılan yerlere yapılan altyapı yatırımları ve maliyetleri edinilmiştir. Aşağıda öncelikle bu hususlara dair değerlendirmelere yer verildikten sonra görüşmelerden elde edilen verilere/bulgulara değinilmiştir.

3.1.1. Toroslar, Erdemli ve Silifke İlçesi Kırsal Mahallelerine Yönelik Verilerin İncelenmesi

Kırsal mahalle uygulamasının mekân ve diğer kriterler özelinde tespit edilmesi süreci özelinde Erdemli, Toroslar ve Silifke ilçeleri kırsal mahalleri abone sayısı, nüfus ve tüketim verileri edinilerek incelenmiştir. Aşağıda sırayla Toroslar, Erdemli ve Silifke ilçelerinin kırsalında bulunan mahallelere dair verilere yer verilmiştir.

Tablo 4. 2021-2023 Yılları Arası Toroslar Kırsalı Yaz ve Kış Ayları En Yüksek Tüketim Verileri (MESKİ)

TOROSLAR İlçesi Kırsal Mahalleleri	Abone Sayısı	Sürekli İkamet Eden Nüfus	Kış ayları ortalama okunan sayaç sayısı		Kış Ayları Ortalama Tüketim (M ³)		Yaz ayları ortalama okunan sayaç sayısı		Yaz Ayları Ortalama Tüketim (M ³)	
			2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Gözne	5188	2025	212	323	8,0	12,68	3.297	3.432	16,11	18,56
Soğucak	2352	967	167	174	10,87	11,50	1520	1487	18,06	19,07
Ayvagediği	3203	1354	230	253	9,48	11,42	2197	2286	16,83	17,00
Arslanköy	1929	1765	201	443	10,45	5,56	1160	1324	17,60	14,23
Güzelyayla	1910	922	148	372	6,97	3,92	1242	1398	15,39	12,85
Atlılar	232	155	106	131	10,58	8,52	125	130	18,75	22,00
Bekiralanı	2030	1344	498	547	9,41	8,81	1275	1217	34,56	37,63
Çandır	485	340	111	175	8,07	3,95	304	349	20,57	17,29
Yeniköy	645	383	208	181	15,12	9,17	349	396	47,60	52,46

Tablo 4’te Toroslar ilçesinde yer alan ve tüzel kişiliğini kaybederek mahalleye dönüşen 21 mahalleden aboneye sayısı nüfusundan fazla olan ve kış aylarında okuma sayısı oldukça düşük 9 mahallere yer verilmiştir. MESKİ Genel Müdürlüğü verileri çerçevesinde oluşturulan bu tablo incelendiğinde söz konusu yerlerin yaz aylarında yoğun bir nüfusa ev sahipliği yaptığı, kış aylarında da bu yerlerin tenhalaştığı anlaşılmaktadır. Örneğin Gözne Mahallesi sürekli ikamet eden nüfus 2.025 iken 5.188 abone bulunmaktadır. Kış aylarında bu yerde 2022 yılında ortalama tüketim 8 m³ iken 2023 yılında yaz ayları ortalama tüketim ise 18 m³ olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu yerde 2022 kış ayında sadece 212, 2023 yılında ise 323 sayaç okunmuştur. Bir başka deyişle 5188 abonenin veya hanenin 2022 yılında 212, 2023 yılında ise 323’ünde su tüketimi gerçekleşmiştir. Söz konusu veriye göre kış aylarında Gözne Mahallesi oldukça az sayıda nüfus sürekli olarak ikamet ederken yaz aylarında 3.432 aboneye dek su tüketimi artmaktadır. Aynı durum diğer mahallelerde de mevcut olup, söz konusu yerlerin yaz aylarında yerleşik olmayan geçici kentli nüfusa ev sahipliği yaptığı anlaşılmaktadır.

Tablo 5. 2021-2023 Yılları Arası Erdemli Kırsalı Yaz ve Kış Ayları En Yüksek Tüketim Verileri (MESKİ)

ERDEMLİ İlçesi Kırsal Mahalleleri	Abone Sayısı	Sürekli İkamet Eden Nüfus	Kış ayları ortalama okunan sayaç sayısı		Kış Ayları Ortalama Tüketim (M ³)		Yaz ayları ortalama okunan sayaç sayısı		Yaz Ayları Ortalama Tüketim (M ³)	
			2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Akpınar	436	213	-	-	-	-	-	-	-	-
Aydınlar	2040	430	174	-	8,55	-	1339	1375	29,58	35,47

Güzeloluk	929	826	97	-	8,43	-	97	195	8,43	19,79
Harfilli	482	457	52	-	7,71	-	-	141	-	10,32
Sarıkaya	1954	828	134	73	7,55	9,90	922	1230	34,32	57,25
Tozlu	363	245	-	-	-	-	219	-	22,68	-
Toros	703	424	-	-	-	-	465	255	22,06	14,96
Sinap	587	180	99	-	6,82	-	418	367	11,45	22,24
Arslanlı	710	634	290	-	9,94	-	459	525	16,17	27,43

Tablo 5'te ise tüzel kişiliğini kaybederek mahalleye dönüşen 47 mahalle içinde abone sayısı nüfusundan çok olan 9 mahalle incelenmiştir. Söz konusu tabloda kimi kış okuma verilerinin olmamasının sebebi ise bu yerlerde kış yerleşiminin ve tüketiminin oldukça düşük olması nedeniyle sayaç okuma işleminin gerçekleştirilmemesine dayanmaktadır. Aydınlar Mahallesi'nde sürekli ikamet eden nüfus 2023 yılı için 430 iken abone sayısı ise 2.040 olarak tespit edilmiştir. 2022 yılının kış aylarında ortalama su tüketimi 8,55 m³ olarak gerçekleşen mahallede, 2023 yılının yaz ayları ortalaması 35,47 m³'e yükselmiştir. 2022 yılının kış aylarında ortalama 174, aynı yılın yaz aylarında ortalama 1.339 sayaç okunmuştur. Dolayısıyla Aydınlar Mahallesi'nin de Erdemli Belediyesi sınırları içinde, su ve kanalizasyon altyapısının kışın önemli oranda atıl kalan fakat yazın orantısız bir kapasite artışıyla hizmet veren bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Aydınlar Mahallesi'nin dışında; Akpınar, Güzeloluk, Harfilli, Sarıkaya, Toros, Tozlu, Sinap ve Arslanlı mahallelerinde de yerleşik nüfus ile MESKİ'den hizmet alan abone sayısı arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır.

Tablo 6. 2021-2023 Yılları Arası Silifke Kırsal Yaz ve Kış Ayları En Yüksek Tüketim Verileri (MESKİ)

SİLİFKE İlçesi Kırsal Mahalleleri	Abone Sayısı	Sürekli İkamet Eden Nüfus	Kış ayları ortalama okunan sayaç sayısı		Kış Ayları Ortalama Tüketim (M ³)		Yaz ayları ortalama okunan sayaç sayısı		Yaz Ayları Ortalama Tüketim (M ³)	
			2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Balandız	580	243	119	194	5,26	8,63	-	291	-	13,70
Çamlıca	840	326	-	-	-	-	-	563	-	23,26
Gökbelen	1003	251	-	-	-	-	192	-	58,53	-
Kargıcak	777	303	-	150	-	13,45	154	132	18,19	20,86
Kavak	371	215	55	-	5,38	-	153	127	11,21	14,00
Mağara	1889	351	82	776	29,27	4,36	-	-	-	-
Uşakpınarı	393	220	137	-	7,01	-	185	223	18,45	23,30
Uzuncaburç	872	861	125	191	7,84	8,92	567	628	12,71	13,32
Yenibahçe	558	342	256	303	7,24	7,30	311	385	12,95	11,16

Tablo 6'da ise tüzel kişiliğini kaybederek mahalleye dönüşen 57 mahalle içinde abone sayısı nüfusundan çok olan 9 mahalle incelenmiştir. Buna göre; Balandız, Çamlıca, Gökbelen, Kargıcak, Kavak, Mağara, Uşakpınarı, Uzuncaburç ve Yenibahçe mahallelerinde de belirgin bir abone/kullanıcı ve yerleşik nüfus farkı olduğu tespit edilmiştir. Sayılan yerler arasında Gökbelen mahallesinin verilerine göre; adrese kayıtlı nüfus sayısı 251 iken MESKİ abone sayısının 1003 olduğu tespit edilen mahallede; yerleşik olarak yaşayan nüfus ile yaz aylarında su ve kanalizasyon hizmeti alan kişi sayısı arasında oldukça önemli bir fark bulunmaktadır. Su tüketimi açısından da konuyu örneklendirmek gerekirse; Balandız Mahallesi'nde yerleşik nüfus sayısı 243 iken abone sayısı 580 olarak tespit edilmiştir. Bu doğrultuda mevsim bazında su tüketimleri değerlendirildiğinde 2023 yılının kış aylarında ortalama tüketim 8,63 m³ iken; yaz ayları ortalaması ise 13,70 m³'e yükselmiştir.

Yukarıda yer verilen bilgi ve bulgular çerçevesinde Erdemli, Toroslar ve Silifke ilçelerinin kırsal mahallelerine bilhassa yaz aylarında yoğun bir kentsel nüfusun akın ettiği, bu çerçevede kış aylarında az sayıda nüfusun yaşadığı kırsal alanlara yaz aylarında çok sayıda vatandaşın geçici süreyle gelmesi neticesinde su ve kanalizasyon hizmetlerine gereksinimin arttığı, böylece yaz aylarındaki ihtiyacı karşılamak üzere yapılan yatırımların yukarıdaki verilere göre kış aylarında atıl kaldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple kırsal alanda yaşayan insanlar dışında kırsala geçici süre ile gelen ve yerleşik olmayan abonelerin kırsala tanınan ayrıcalıklardan istifade etmemeleri ve su kaynaklarının korunması ile bu

bölgelere hizmet sunan idarelerin mali durumlarının etkili hizmet sunumuna hizmet etmesini teminen kırsal mahalle tespitindeki kriterlerin mekandan ziyade kişi-abone-mesken özelinde yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu hususta literatürde hâlihazırda tek öneri bulunmaktadır. Alıcı ve Yaman'ın çalışmasında; "gerek Kanun'un gerekse de Yönetmeliğin "mekân" veya "yer" kapsamında kriterler sunması dışında "kişi/abone/tüketici" veya "mesken" özelinde kriterler belirlemesi gerektiği önerilmiştir. Bu kapsamda belediyelerce belirlenecek rayiç bedelin altında olan meskenler, kırsalda sürekli ikamet etmek, hayvancılık ve/veya tarım ile uğraşp çiftçi kayıt sistemi ile bunu tevsik etmek ile çalışma durumu belgesi gibi benzeri kriterlerin belirlenmesi halinde kentsel ve kırsal nüfusun ayrıştırılabileceği, dolayısıyla da bu yerlere hizmet sunan idarelerin gelirlerinde azalışa sebebiyet verecek sonuçlara mani olunabileceği belirtilmiştir. Ayrıca söz konusu kriterlerin objektif yorumlanması ve haksızlıkların da giderilmesi adına sunulan evrakın teyit edilmesi maksadıyla muhtar tarafından bir onaylama sürecinin de gerektiği, yeknesaklığın tesisi adına itirazların da bir komisyon marifetiyle incelenmesinin yerinde olacağı belirtilmiştir (2023: 50). Yer verilen çalışma kapsamında kentsel nüfusun kırsal nüfustan ayrılması adına; yukarıda yer verilen kriterlerin tespit edilmesi ve bir itiraz komisyonunun teşekkül ettirilmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir. Öte yandan araştırma kapsamında zikredilen mevcut önerinin geliştirilmesine ve çeşitli ek kriterlerin tespitine aşağıda yer verilmektedir.

3.1.2. Kırsal Mahallelere Yapılan Yatırımların Analizi

Araştırma kapsamında bulunan ilçelerin kırsalında bulunan ve zaman içerisinde tüzel kişiliğini kaybederek mahalleye dönüşen yerleşim yerlerine MESKİ Genel Müdürlüğü tarafından yapılan yatırımların bedeli ile bu yerlerden tahsil edilen su faturaları ücretleri arasında çok önemli bir fark bulunduğu görülmüştür. Aşağıda bu saptamalara dair somut örneklerle yer verilmiştir.

Toroslar İlçesi kırsalında bulunan ve abone sayısı sürekli ikamet eden nüfustan fazla olup yaz aylarında yoğun nüfus artışı yaşayan yerler özelinde önemli yatırımlar yapıldığı tespit edilmiştir. Başka bir deyişle kırsal yaşam sürmeyen geçici kentli nüfusun yaz aylarında yoğun olarak kırsal alanlara yerleştikleri ve bu yerlerin olanaklarından istifade ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durumda ise içme suyu, kanalizasyon ve arıtma yatırımlarının gereksinimleri karşılayamadığı, hayati öneme sahip su gereksiniminin ve sağlıklı bir çevrenin temini adına da yetkili idare ve kurumların bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik yatırımlar yapma zarureti altında kaldıkları görülmektedir.

Toroslar ilçesi Gözne Mahallesi'nde MESKİ Genel Müdürlüğünden alınan verilere göre 2021-2023 yılları arasında küçük çaplı işler hariç artan su gereksinimini gidermek maksadıyla toplam 66.445.654,00 TL yatırım yapıldığı tespit edilmiştir. 2022 yılı Gözne Mahallesi'nde nüfus 1.505 iken 4.975 adet de abone bulunmakta, yıllık su tüketimi ise 246.231 m³ olup, 2022 yılında su ve atıksu ücreti olarak 1.876.280,22 TL tahakkuk ettiği görülmektedir. 2023 yılında ise nüfus 2.025 iken 5.188 adet abone bulunmakta, yıllık su tüketimi ise 244.242 m³ olup, su ve atıksu ücreti olarak 3.358.327,50 TL tahakkuk etmiştir. Söz konusu iki yılın toplam gelirin 5.234.607,72 TL olduğu görülmektedir. Öte yandan Kurumun yatırım planları da incelendiğinde Gözne Mahallesi'nde 2. Kademe Kanalizasyon hattı yatırımı için 185.000.000,00 TL'lik kaynak ayrıldığı görülmektedir. Bu rakamsal veriler de dikkate alındığında Gözne Mahallesi'ne yapılan yatırımların bilhassa yazlık nüfusun gereksinimlerine yönelik olduğu, yapılan bu yatırımların yaz ayları dışında atıl kaldığı ve kalmaya da devam edeceği anlaşılmaktadır. Ancak Soğucak ve Gözne Mahallelerinin son düzenlemeler ile 6360 sayılı Kanun'da yer alan haklardan istifade edememektedirler.⁷ Buna rağmen kırsala yapılan

⁷ 19 Temmuz 2019 tarihli ve 30836 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 7186 sayılı Kanun ile 6360 sayılı Kanun'un Geçici 1 inci maddesinin 15 inci fıkrasında yer alan "10/7/2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun geçici 2 nci maddesi ile köy tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen yerlerde de bu fıkra hükmü uygulanır." ibaresi mülga edilmiştir. Böylece 2014-2019 yılları arasında 6360 sayılı Kanun öncesinde tüzel kişiliği kaldırılan köy ve beldelerin söz konusu muafiyet ve istisnalardan yararlanması uygulamasına son verilmiştir. Anılan düzenleme ile Soğucak ve Gözne gibi yerler indirim ve muafiyet kapsamı dışına çıkarılmıştır. Ancak 5216 sayılı Kanun'a eklenen Ek Madde 3 incelendiğinde "Köy veya belde belediyesi iken mahalleye dönüşen ve büyükşehir belediyesi" ibaresi yer almakta olup, kırsal mahalle uygulaması ile birlikte 6360 sayılı Kanun öncesi ve sonrası tüzel kişiliği kaybetme kistası da ortadan kaldırılmıştır. Bir başka deyişle hâlihazırda bu indirim ve muafiyetlerden istifade etmeyen yerlerin dahi bu kapsama alınmasının yolu açılmıştır.

yatırımların bu yerleşim saikine bağlı olarak atıl kaldığı, tüketimin yapılan yatırımdan ziyade işletme maliyetini dahi karşılamaktan uzak olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan Soğucak ve Gözne dışında aynı yerleşim saikinın etkin olduğu yerlerde indirimli su kullanımı söz konusu olup tüketimden alınan ücretin hayli düşük olduğu ve bu yerlere yapılan yatırım bir tarafa tahsil edilen su ücretlerinin işletme faaliyetlerini dahi karşılamaktan uzak olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Toroslar Yeniköy Mahallesi'nde 2022 yılında 240.607,00 TL su faturası tahakkuk ederken 66.863m³ su kullanılmıştır. Bu yerde MESKİ'nin tamamladığı "Yeniköy İçmesuyu İsale ve Terfi Hattı" işi için 5.160.998,00 TL ödeme yapılmıştır. Nitekim işletme-bakım/onarım gibi rutin ve zaruri giderler bir kenara bırakıldığında sadece bu yatırım 2022 yılı tüketimi ve gelirine göre ancak 22 yılda telafi edilebilecektir. Toroslar Sadiye (Atlılar) Mahallesi için de içme suyu hattı için 11.339.870,00 TL yatırım yapıldığı görülmektedir. Söz konusu yerde 2023 yılında 14.866 m³ su tüketilmiş ve 123.593,00TL su faturası tahakkuk etmiştir. İşletme-bakım/onarım gibi rutin ve zaruri giderler bir kenara bırakıldığında sadece bu yatırımın 2023 yılı tüketimi ve gelirine göre ancak 91 yılda telafi edilebileceği anlaşılmaktadır. MESKİ'den edinilen veriler incelendiğinde anılan durumun Erdemli ve Silifke ilçesi kırsalında bulunan mahalleler içinde geçerli olduğu anlaşılmaktadır (MESKİ, 2024).

Daha önce de değinildiği üzere ücret tarifesinin hazırlanmasına esas 2560 sayılı Kanun'un "Tarife tespit esasları" başlıklı 23 üncü maddesine⁸ göre ücret tarifesinin ham suyun toplanarak arıtılması, şebekeler vasıtasıyla yerleşim yerlerinde depolara iletilmesi ve abonelere ait sayaçlara dek suyun iletilmesi ile atıksuyun kanalizasyon şebekesinde toplanarak arıtılması ve çevreye zarar vermeyecek şekilde alıcı ortama verilmesi neticesinde katlanılan maliyetin toplam su tüketimine bölünmesi ile tespit edilmektedir. Bu surette 1 metreküp suyun maliyeti bulunmaktadır. Nitekim kırsal alanda suyun en düşük tarifinin %25'ini geçemeyecek şekilde belirlenmesi ve bu istisnadan kırsal nüfus dışında kırsala geçici süre ile yerleşen kentsel nüfusun da yararlanması anılan hizmeti sunan idarelerin hizmet sunumunu oldukça etkileyeceği açıktır. Özellikle kırsala yapılan ve yaz aylarında atıl kalan yatırımların da bedeli suyun maliyetine eklenmekte, bu da kentsel alanda yaşayan nüfusun tükettiği suyun ücretinin artmasına ve/veya kurumun daha fazla borçlanmasına yol açabilecektir. Bu bakımdan 6360 sayılı Kanun ile 5216 sayılı Kanun'un Ek Madde 3 ile getirdiği kırsal mahalle uygulaması kapsamındaki hak ve ayrıcalıklardan sadece kırsal alanda sürekli ikamet eden yerleşiklerin istifade etmesi gerektiği görüşü ön plana çıkmaktadır. Söz konusu uygulamanın kamu kaynaklarının kullanımında israfa yol açtığı gibi yer altı kaynaklarının da aşırı tüketimine sebebiyet verebileceği değerlendirilmektedir.

MESKİ Genel Müdürlüğünden 1 Ocak-31 Mart 2024 dönemi abone sayısı verileri ile kış aylarında gerçekleşen en düşük okuma ve fatura bilgileri temin edilmiştir. Aşağıda yer verilen Tablo 7 içerisinde görüşme yapılan ve yaz-kış nüfusu arasında önemli fark bulunan mahallelerin verilerine yer verilmiştir. Söz konusu veriler incelendiğinde daha önce aktarılan bilgileri de teyit edecek bir şekilde abone sayısına göre okuma sayısının oldukça düşük olduğu, bunun da genelde kırsaldaki yerleşim yerlerinin kapalı olmasından kaynaklandığı yetkililerce izah edilmiştir. Okuması yapılan su sayaçlarının ise bir kısmında su tüketimi olduğu, bir başka deyişle erişilebilen su sayaçlarının bulunduğu meskenlerde sürekli yaşamın sürdüğü anlaşılmaktadır. Örneğin Ayvagediği Mahallesi'nde erişilebilen 1.577 su sayacının 286 adedinde tüketim tespit edilmiştir. Bu sayı toplam abone sayısının yaklaşık %9'una tekabül etmektedir. Tablo kapsamında yer alan mahallelerde toplam 33.052 abone bulunmakta olup, 14.466 abonenin sayacı okunmuş, bu sayaçların 2.597 adedinde su tüketiminin gerçekleştiği görülmüştür. Dolayısıyla kış aylarında toplam abonelerin sadece %7,8'inde su tüketimi bulunmakta olup diğer abonelerin sürekli olarak bu yerlerde ikamet etmedikleri de anlaşılmaktadır. Bu veriler nazara alındığında söz konusu yerlerin yaz aylarında yoğun ve geçici bir nüfusu barındırdığı da ortaya çıkmaktadır. Dikkat çekici bir husus ise okuma personelinin araçlarla kent merkezinden gelmeleri ve dağınık vaziyetteki 33.052 abonenin 14.466 adetini okuyabilmeleri ve bu abonelerin de

⁸ "Su satışı, kanalizasyon tesisi bulunan yerlerdeki kullanılmış suların uzaklaştırılması, septik çukurların boşaltılması giderleri için ayrı tarifeler yapılır. Bu tarifelerin tespitinde, yönetim ve işletme giderleri ile, amortismanları doğrudan gider yazılan (aktifleştirilmeyen) yenileme, islah ve tevsi masrafları ve (...) bir kar oranı esas alınır."

sadece 2.597 adedine fatura tanzim edebilmeleri dikkate alındığında kırsal mahallelere yerleşen geçici nüfus nedeniyle okuma maliyetinin de hayli arttığını, bu maliyetin de dolaylı olarak su ücretine yansdığı söylemek doğru olacaktır. Öte yandan bu kırsal yerlerde ortalama su tüketimi 13m³ olup kırsal alanda hayvancılıkla uğraşan yerleşiklerin kimi yerlerde sayaçtan geçen suyu hayvanlarına vermek zorunda kaldıkları bilgisi de tarafımıza izah edilmiştir.

Tablo 7. Kırsal Mahalleler Abone ve Okuma Verileri

Mahalle	İlçe	Abone Sayısı	Kış Ayları En Düşük Okuma Bilgileri			
			Okuma Sayısı	Fatura Adedi	M ³	Tahakkuk (TL)
Arslanköy	Toroslar	1.944	550	257	2.413	58.605
Atlılar	Toroslar	234	168	45	464	5.886
Ayvagediği	Toroslar	3.215	1.577	286	2.459	66.134
Bekiralanı	Toroslar	2.044	440	218	3.360	34.872
Çandır	Toroslar	489	321	94	705	7.408
Güzelyayla	Toroslar	1.919	610	159	1.164	25.973
Soğucak	Toroslar	2380	1.072	219	1.796	67.580
Yeniköy	Toroslar	650	194	56	1.007	16.270
Gözne	Toroslar	5.210	1.620	447	5.162	239.275
Harfilli	Erdemli	482	428	6	229	11.696
Sinap	Erdemli	587	489	53	944	12.262
Toros	Erdemli	703	499	-	2	8.950
Akpınar	Erdemli	436	234	1	150	4.595
Arslanlı	Erdemli	710	654	148	1.953	23.034
Aydınlı	Erdemli	2.040	1.804	10	77	4.180
Güzeloluk	Erdemli	929	799	9	230	4.037
Sarıkaya	Erdemli	1.954	1.702	22	444	13.336
Tozlu	Erdemli	363	197	5	88	1.411
Balandız	Silifke	580	8	7	150	1.076
Çamlıca	Silifke	840	3	1	3	120
Gökbelen	Silifke	1.003	75	22	496	4.437
Kargıcak	Silifke	257	175	130	3.877	57.487
Kavak	Silifke	371	175	40	739	7.922
Mağara	Silifke	1.889	118	73	2.729	38.878
Uşakpınarı	Silifke	393	56	27	242	3.372
Uzuncaburç	Silifke	872	165	108	1.737	40.607

Yenibahçe	Silifke	558	333	154	1.182	14.170
Toplam		33.052	14.466	2.597	33.802	773.573

Yukarıda yer verilen tablo ve değerlendirmeler nazara alındığında MESKİ Genel Müdürlüğü'nün bu yerlere yaptığı yatırımların kış aylarında atıl kalacağı, yaz aylarında ise yeni yatırımların yapılmasının gerekeceği anlaşılmakta, bu durumun MESKİ'nin mali yapısını olumsuz etkilemeye devam edeceği, bu sebeple de kırsal mahalle kararlarının alınmasında sürekli ikamet eden kırsal nüfusun tespit edilerek sadece bu yerleşiklerin anılan haklardan istifade etmesinde kamu yararı olacağı değerlendirilmektedir.

3.1.3. Saha Araştırma Bulgularının Analizi

Toroslar, Erdemli ve Silifke kırsalında belirlenen muhtarlar ve MESKİ yetkilileri ile 01/04/2024 ile 28/05/2024 tarihleri arasında yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Söz konusu görüşmelerde ilgililere yöneltilen sorulara ve edinilen bulgular ile yorumlara aşağıda yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında "Kırsal Mahalle Belirlenme Modeli ve Kriterleri" teması altında hiyerarşik kategori ve alt kodlardan oluşan kod rehberi oluşturulmuştur. Verilerin analiz sürecinde "geçici kodlar ve nihai kodlar" belirlenerek iki aşamalı serbest kodlama tekniği uygulanmıştır. Buna göre araştırma verisinin çözülmesi ve sınıflandırılmasında aşağıdaki tema-kategori ve kodlara yer verilmiştir (Saldana, 2015: 22; Yaman, 2022: 38).

1. Su Kullanım Amacı: Sulama (Bağ, Bahçe, Hobi Bahçesi), İçme ve Kullanma Suyu
2. İmar-Mevzuat: Yerleşik Alan, Gelişme Alanı
3. Tüketim Miktarı: Yaz Dönemi (m3), Kış Dönemi (m3), Ortalama Tüketim (Yaz>Kış (m3)
4. Mesken Tipi: Apartman, Villa, Köy Evi, Bungalov/Tiny House
5. Yaşam Alanı: Geçici Oturum, Sürekli İkamet
6. Faaliyet: Hayvancılık, Turizm, Ticaret, Tarım, Emekli
7. KADEK (Kırsal Alan Değerlendirme Komisyonu): Büyükşehir ve İlçe Belediyesi Bürokratları, MESKİ Yöneticileri, Meslek Kuruluşu Temsilcisi (TSO), Meslek Kuruluşu Temsilcisi (ESOB), Büyükşehir Belediye Meclis Üyesi, İlçe Belediye Meclis Üyesi, Muhtar

Yukarıda belirtilen 7 kategori ve 26 kod "Kırsal Mahalle Belirlenme Modeli ve Kriterleri" teması altında tanımlanmıştır.

Saha araştırması kapsamında öncelikle bürokratlarla görüşülmüş olup, söz konusu görüşmecilere özgü sorular, bulgular ile yorumlar ve kodlama rehberine aşağıda yer verilmiştir. Şekil 1'de bürokratların konuya dair söylemlerinden elde edilen kelime bulutu yer almaktadır.

Şekil 1. Bürokratların Kırsal Mahalle Hakkındaki Kelime Bulutu

“Kırsal mahallelerin tespit edilmesinde hâlihazırda uygulanan mevzuatın yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu karşısında bürokratların tamamı söz konusu mevzuatın yetersiz olduğu konusunda mutabık kalmışlardır. Kırsal mahalle uygulamasının yeterince yereldeki koşullar düşünülmeden hazırlandığı, mekâna dayalı olan kriterlerin gereksinimi karşılamadığı gibi söz konusu yerlerde yerleşik olmayanlara, geçici süre ile kırsal alanlara yerleşenlere ve hatta ticari gaye ile bu yerlerde faaliyette bulunanlara ayırım yapılmaksızın indirim ve muafiyetler tanınmasının amaca hizmet etmeyeceği, kırsalın zamanla vasfını yitirerek birer cazibe merkezi haline geleceğini ve belirli sürelerde artan nüfusun gereksinimlerini karşılamak üzere yapılan yerel yatırımların yılın önemli bir kısmında atıl kalacağını, bunun da belediyeler ile MESKİ'nin mali yapısını olumsuz etkileyeceği hususları zikredilmiştir. Bu bakımdan mevzuatın yereldeki dinamikler yeterince irdelenmeden hazırlanması sebebiyle gereksinimleri karşılamaktan uzak olduğu görüşünde mutabık kalmıştır.

“Kırsal mahallelerin tespit edilmesinde hâlihazırda uygulanan mevzuatın yeterli olmadığını düşünüyorsanız “mekân” ile “kişi/abone/tüketici”-“mesken” ayrımını analiz etmek ve kırsal yaşam süren ve üretim sürecinde bulunan yerleşik nüfusu tespit edici kriterler belirlemek için hangi kısıtların/ölçütlerin esas alınması gerektiğini düşünmektesiniz?” sorusu karşısında bürokratların tamamı mekân özelinde bir tespitten ziyade mesken-kişi-tüketici-abone gibi ayrımlar üzerinden gidilmesinin gerektiğini, kırsalda sürekli yaşayan, kırsal üretim süreçlerinde yer alan yerleşiklerin bu haklardan istifade edebilmesi için bir mahallenin tamamının bu haklardan istifade etmesi uygulamasından vazgeçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Yerleşik nüfusu tespit etmek için ise; tarım ve hayvancılık faaliyetinde bulunma ve bu faaliyetlerini tevsik edici belge sunma, kırsal alanda sürekli ikamet etme gibi kriterlerle sürekli kırsal nüfusun tespitinin kolaylaşacağını, hatta bu teferruatlı kriterler yerine “mahalle kütüğüne kayıtlı olmak ve mahallede ikamet ediyor olmak” şartının daha elverişli olabileceği hususu üzerinde durulmuştur. Söz konusu tespit akabinde ise kırsaldaki olası hak kayıplarına mani olmak adına muhtar onayı ile ilçe belediyeleri nezdinden teşekkül ettirecek birer itiraz komisyonunun da yararlı olacağı görüşünde mutabık kalmıştır.

“Kırsal mahallelerde yazlık ve yaylalık şeklinde kullanılan yerlerde bariz su tüketim farklılıkları bulunmakta mıdır?” sorusu karşısında bürokratların tamamı yaz aylarında kırsaldaki su tüketiminin arttığını belirtmişlerdir. Söz konusu soru kapsamında veriler aktaran ilgililer kimi mahallelerde kış aylarında toplam abone sayısının %10'unun altında su tüketiminin olduğu, ancak yaz aylarında su tüketimi ve kolluk kuvvetleri verilerine göre resmi nüfusu 1000 kişi olan bir mahallenin yaz aylarında nüfusunun 50.000'i geçtiği, buna benzer geçici nüfus hareketlerinin Mersin özelinde oldukça yaygın olduğu, söz konusu nüfusun yaylalarda ucuz su ücreti sebebiyle suyu amaç dışı kullandıkları yinelenmiştir.

“Kırsal mahallelerde yerleşik olmayan nüfusun indirimli su kullanması uygulamasının Kurumunuz hizmet kapasitesini ne şekilde etkilemektedir?” sorusu karşısında bürokratlar daha önceki sorularda vermiş oldukları yanıtları da doğrulayacak şekilde; kırsalda suyun en düşük tarifinin %25'ini geçmeyecek bir tarife üzerinden ücretlendirilmesi sebebiyle kurumun bu yerlere maliyetinin altına su hizmeti vermesine yol açtığını, bu yerlerde nüfusun seyrek ve dağınık, coğrafi yapının da çetin olması sebebiyle yatırım maliyetlerinin arttığını, öte yandan yaz aylarında artan kentli ve yerleşik olmayan geçici nüfusun da bu haklardan istifade etmesi sebebiyle yeni yatırımların yapıldığını, bu sebeple genel olarak su kaynaklarının israfının arttığını, kurumun ödeme dengesinin ve mali kapasitesinin zarar gördüğünü, öte yandan kent ve kırsala aynı anda hizmet sunma sebebiyle hizmetin kalitesi ve sürekliliğinin de bu olumsuzluklardan etkilendiğini ileri sürmüşlerdir.

“Sürekli yerleşik olmayan yayla ve yazlık nüfusunun 6360 ve 5216 sayılı Kanun'da yer alan istisna ve muafiyetlerden yararlanmaması halinde daha etkili ve ekonomik hizmet sunabileceğinizi düşünmekte misiniz?” sorusuna bürokratlar genel olarak kırsalda sürekli ikamet eden az sayıdaki

yerleşik nüfus dışında kentli ve geçici nüfusun bu istisna ve muafiyetlerden yararlanmaması halinde gerek belediyeler gerekse de kendi kurumları açısından daha etkili ve ekonomik hizmet sunabileceklerini ileri sürmüşlerdir. Böyle bir durumda suyun amacı dışında kullanılmayacağını, tüketim ile ücret arasında bir ters orantı olduğunu, ücret arttıkça tüketimin azalacağını, özellikle kırsala hizmet sunmak ve yeni yatırım yapmanın maliyeti de dikkate alındığında talebin azalması ile atıl kalacak yatırımların ve zaruri giderlerin azalacağını, böylece kurum tarafından bu yerlere daha etkili ve ekonomik hizmet sunulabileceğini belirtmişlerdir.

“Halihazırda kırsal mahalle uygulamasının revize edilmesi durumunda tarafınızca nasıl bir model kurgulanmalıdır?” sorusu karşısında ise bürokratlar öncelikle uygulamanın mekân değil abone-kişimesken gibi daha özel kategorilere indirgenmesi gerektiğini, akabinde de sadece bu haklardan kırsalda sürekli yaşayan ve kırsal üretim süreçlerinde yer alan yerleşik nüfusun yararlanması gerektiğini, bu nüfusun da tespitinde özellikle “mahalle kütüğüne kayıtlı olmak ve mahallede ikamet ediyor olmak” şartının daha elverişli olabileceğini, bu yerleşim saiki dışında kırsala geçici süre ile gelen vatandaşlara ise kent tarifesi üzerinden suyun sunulması gerektiğini, ayrıca su kaynaklarını korumak için kademeli su tarifesinin daha işler hale getirilmesi, amaç dışı su kullananların ağır cezalarla tecziye edilmesi ve kademe aralığının azaltılarak ücretin artırılmasının atıl yatırımların yapılmasını engelleyeceğini ve su kaynaklarını koruyacağını ileri sürmüşlerdir.

Saha araştırmasında bürokratlarla yapılan görüşme sonrasında muhtarlarla görüşülmüş olup, muhtarlara özgü sorular, bulgular ile yorumlar ve kodlama rehberi aşağıda yer almaktadır. Şekil 2’de muhtarların konuyu değerlendirmelerinden elde edilen kelime bulutunda kırsal mahalle statüsüne tanınan ayrıcalıkların sürdürülmesinin elzem olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte özellikle kentli olup da kırsal alana gelen kişilerle aynı haklara sahip olunmasının doğru olmadığı belirtilmiştir. Özellikle kırsal alanın su kaynaklarının doğru ve verimli kullanılmasının gelecekteki su kıtlığı açısından önemli olduğu ifade edilmiştir. Yaz aylarında yaşanan su kesintisi ve kıtlığı sorunlarını doğrudan aktaran muhtarlarca, düzenli ikamet eden nüfus ile yaz aylarında artan nüfus arasında abone bazından bir değerlendirme yapılması gerektiğinin de altı çizilmiştir.

Şekil 2. Muhtarların Kırsal Mahalle Hakkındaki Kelime Bulutu

kademe ikamet
indirimli kütüğüne
aylarında hizmet
Kırsal nüfus kırsal sürekli
kayıtlı mahalle suyu
nüfusu ay yaz tüketimi Yaz geçici
Mahalle tarifesi

“Kırsal mahallelerin tespit edilmesinde hâlihazırda uygulanan mevzuatın yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna muhtarların önemli bir kısmı mevzuatı yeterince bilmediklerini, ancak uygulamada mahallelerine yaz aylarında gelen ve mahalle kütüğünde kayıtlı olmayan kentli nüfusun da kendileri gibi kırsala tanınan haklardan istifade etmesi sebebiyle söz konusu mevzuatın yeterli olmadığını ve gözden geçirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Öte yandan yörüklerin su sıkıntısı, göçerlerin abone olamaması ve hayvancılıkla uğraşır MESKİ kaynağı dışında su bulunmayan yerlerde hayvanların tükettiği suyun da ücretlendirilmesi sebebiyle mevzuatın yeterince düşünülmeyen hazırlandığını belirtmişlerdir.

“Kırsal mahallelerin tespit edilmesinde hâlihazırda uygulanan mevzuatın yeterli olmadığını düşünüyorsanız “mekân” ile “kişi/abone/tüketici”-“mesken” ayrımını analiz etmek ve kırsal yaşam süren ve üretim sürecinde bulunan yerleşik nüfusu tespit edici kriterler belirlemek için hangi

kısıtların/ölçütlerin esas alınması gerektiğini düşünmektensiniz?” sorusu karşısında muhtarların tamamı mevzuatın kırsalda sürekli yaşayanları kapsayacak; ancak geçici süre ile kırsalda kalanları içermeyecek şekilde bir düzenleme yapılması gerektiğini, dolayısıyla da kişi-mesken-abone özelinde sürekli yaşayanları tespit etmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Sürekli yaşayanların tespitinde zorluklar yaşanacağını, ikamet şartı gibi bir koşulun olması halinde herkesin ikametini kırsala alacağını, bu nedenle ileride doğabilecek sorunları ortadan kaldırabilmek için “Mahalle kütüğüne kayıtlı olmak ve mahallede ikamet etmek” şartının sorunsuz bir tespit sürecini sağlayacağını belirtmişlerdir.

“Kırsal mahallelerde yazlık ve yaylalık şeklinde kullanılan yerlerde bariz su tüketim farklılıkları bulunmakta mıdır?” sorusuna muhtarların tamamı su tüketiminin yaz aylarında attığı yönünde yanıt vermişlerdir. Suyun indirimli olması ve amaç dışı su kullanımı sebebiyle suyun yaz aylarında tüketiminin arttığı, bu sebeple yoğun su kesintilerinin yaşandığı da ileri sürülmüştür.

“Kırsal mahallelerde yerleşik olmayan nüfusun indirimli su kullanması uygulamasını nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu karşısında muhtarlar yerleşik olmayanların indirimli su kullanmaması gerektiğini savunmuşlardır. Söz konusu uygulama sebebiyle suyun amaç dışı kullanımı sebebiyle MESKİ'nin yeni yatırımlar yapmak zorunda kaldığını, yaz aylarından sonra da bu yatırımların işlevsiz kaldığını ileri sürmüşlerdir.

“Geçici kentsel nüfusun indirimli su kullanımından muaf tutulmaması halinde su tüketimi mahallenizde nasıl değişecektir? İndirimli su uygulamasının geçici ve kırsal amaçla mahallenizde bulunmayan vatandaşlara uygulanmaması halinde daha etkili, ekonomik ve verimli hizmet alabileceğinizi düşünmekte misiniz?” sorusu karşısında muhtarlar il özel idaresi deneyimine göre belediyelerin ve MESKİ'nin daha ulaşılabilir olduğunu, daha etkin hizmet aldıklarını, ancak kentten gelenlerin dahi yararlandığı haklara rağmen MESKİ'nin etkin ve verimli hizmet sunmaya çalıştığını ileri sürmüşlerdir. Kentten gelen geçici nüfusun indirimli su kullanmaması halinde ise su kesintilerinin azalacağı, suyun tedbirli kullanılacağı ve MESKİ'nin gerçekten elzem olan gereksinimleri karşılayacağı belirtilmiş ve böyle bir durumda söz konusu kurumun daha etkili, ekonomik ve verimli hizmet sunabileceğini savunmuşlardır.

“Su ücretinin artırılması su kaynaklarını koruyacak mıdır?” sorusuna bütün muhtarlar olumlu yanıt vermişlerdir. Ancak kentten gelen geçici nüfus için farklı bir tarife uygulanması, kademe uygulamasının aralığının daraltılması ve su ücretinin artırılmasının su kaynaklarını koruyacağı ileri sürülmüştür.

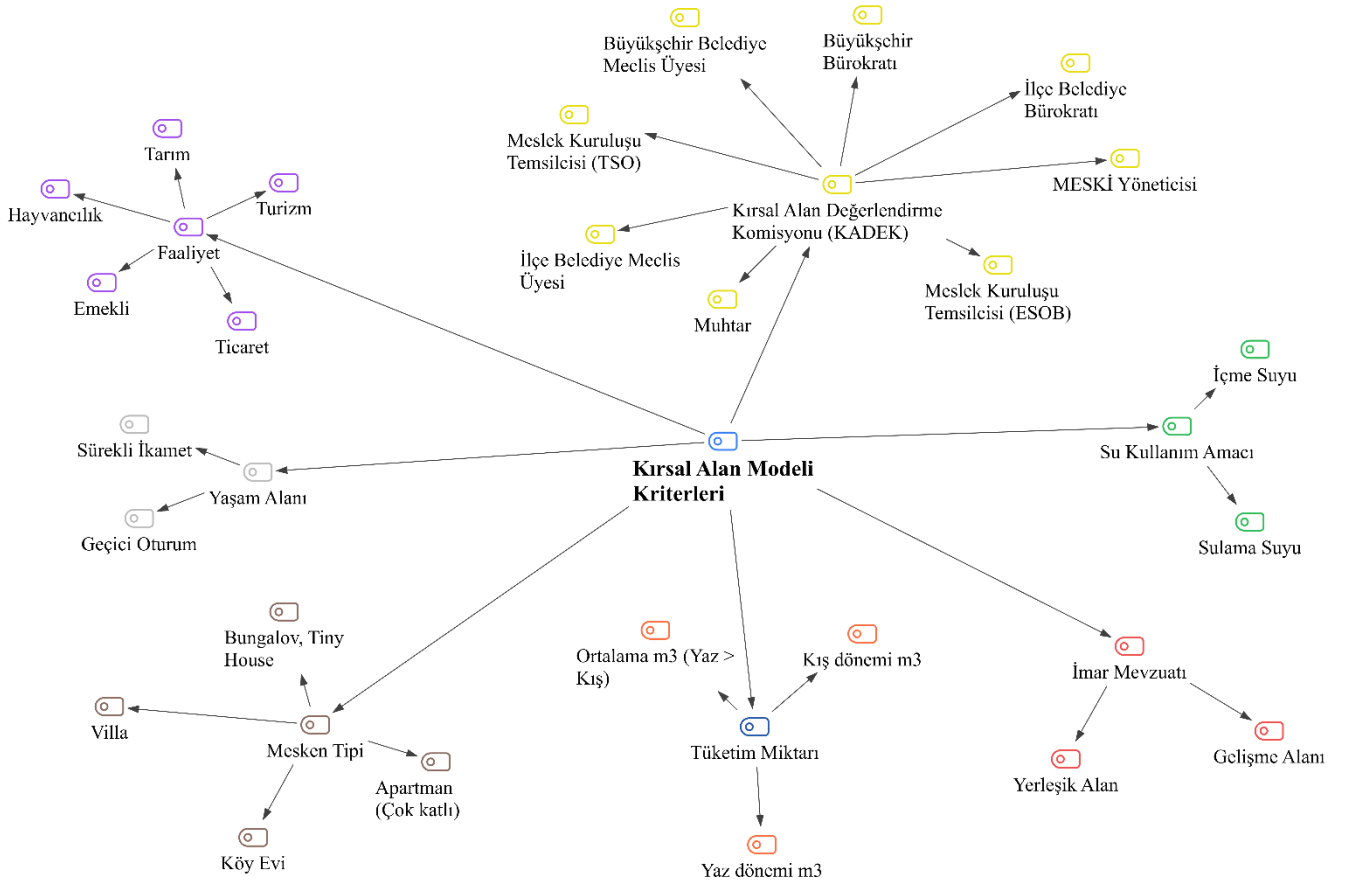
“Sürekli kırsalda yaşayan kişilerin belirlenmesinde “mekân” ile “kişi/abone/tüketicisi”-“mesken” ayrımının kullanılması halinde muhtarlığınızca gerekli destek verilecek midir?” sorusuna muhtarların tamamı hakkaniyetli bir şekilde gerekli desteğin verileceğini belirtmişlerdir. Bu konuda daha rasyonel karar verilebilmesi için mahalle kütüğüne kayıtlı olma şartının şikâyet ve itirazları engelleyeceğini de savunmuşlardır.

“Hâlihazırda kırsal mahalle uygulamasının revize edilmesi durumunda tarafınızca nasıl bir model kurgulanmalıdır?” sorusuna muhtarlar öncelikle kırsal mahalle uygulamasından sürekli kırsalda oturan ve o mahallenin kütüğüne kayıtlı olup ikametgahının söz konusu mahallede olan kişilerin bu haklardan istifade etmesi gerektiğini, muhtar onayı ile belediyelerde kurulan komisyonlar marifetiyle bu kullanıcıların itirazlarının değerlendirilmesinin yerinde olacağını, öte yandan diğer geçici nüfusun ise kent tarifesi ile ücretlendirilmesini, kademe aralığının daraltılmasını ve bu tüketicilerde su ücretinin arttırılarak amaç dışı su kullanımında ceza uygulamasına geçilmesinin gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca hayvancılıkla uğraşanlar ve Yörükler için de ayrı su tarifelerinin olması ve kademelerin bu kullanımlarda aranmaması gerektiği de yinelenmiştir.

Yukarıda yer verilen değerlendirme ve bulgulara göre; kırsal mahalle uygulaması ile ilgili mevzuatın hâlihazırda yeterli olmadığı, birçok büyükşehir belediyesinde kimi kırsal mahallelerin nüfusunun periyodik olarak farklılaştığı, anılan geçici nüfusun bu yerlerde yayla/yazlık gibi saiklerle kısa süreliğine

yerleştikleri, dolayısıyla da kırsala tanınan hak ve ayrıcalıklarından istifade edebildikleri, ancak söz konusu düzenlemenin sadece kırsal alanda sürekli yaşayanlar için getirilmiş bir hak olduğu dikkate alındığında kaynakların rasyonel kullanımı ve hizmetlerin etkin sunulması adına bu yönde bir düzenleme yapılmasının gerekli olduğu, bu çerçevede mekân özelinde genel mahiyette bir karar yerine kişi-mesken-abone şeklinde bir tespit ile kırsalda sürekli yaşayanların da belirlenebileceği, aksi uygulamanın hizmet sunucusu idare ve kurumların hizmet sunum süreçlerini ve mali yapılarını olumsuz etkileyeceği ve atıl yatırımlara sebebiyet verileceği, bu nedenle sürekli kırsal nüfusun belirlenmesinde mahalle kütüğüne kayıtlı olmak ve ikametinin sürekli olarak ilgili mahallede bulunması şartlarının işlevsel olacağı, öte yandan bu hususun muhtar onayı ve ilgili ilçe belediyesinde teşekkül ettirilecek bir komisyon marifetiyle de incelenmesinin yerinde olacağı görüşleri öne çıkmıştır. Diğer taraftan kırsala geçici süreyle yerleşen kentli nüfusun kent tarifesi ile ücretlendirilmesi, kademe uygulamasına geçilmesi, hayvan sahipleri için kademeye tabi olmayan bir aboneliğin tesis edilmesi, Yörükler için geçici aboneliklerin tesis edilmesi ile suyun maliyetini arttıracak uygulamaların iyileştirilmesi adına uzaktan okuma gibi maliyeti azaltıcı aksiyonların önceliklendirilmesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Genel olarak görüşmeler çerçevesinde su ücretinin artması yönündeki eğilimin tüketimi azaltacağı, amaç dışında su kullanımının cezalandırılması gibi uygulamaların da önemli bir araç olacağı değerlendirilmiştir. Yukarıda detaylı şekilde açıklanan bulgu, değerlendirme ve tespitler çerçevesinde “Kırsal Mahalle Belirlenme Modeli ve Kriterleri”ne Şekil 3’te 7 kategori ve 26 kod altında yer verilmiştir.

Şekil 3. Kırsal Alan Modeli ve Kriterleri

Yukarıda yer verilen açıklama, tespit ve öneriler kapsamında Kırsal Alan Değerlendirme Komisyonu (KADEK) şeklinde bir yapılanmanın teşekkül ettirilmesinin de yararlı olacağı anlaşılmıştır. Bilhassa kırsal mahalle kararlarının gözden geçirilmesi, sürekli yerleşiklerin tespit edilmesi, itirazların ve başvuruların karara bağlanması noktasında bu oluşumun önemli bir çözüm ve karar merkezi olacağı, anılan yapının yerel idareler ile muhtarlar ve mesleki kuruluşlardan teşekkül ettirilmesi halinde de

katılımcı ve rasyonel kararlar alabilen dinamik bir komisyonun teşekkül ettirilebileceği değerlendirilmektedir.

SONUÇ:

Türkiye’de büyükşehir yönetim modelinin kent merkezi dışında kırsal alanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi ile birlikte köyler ve belde belediyeleri birer mahalle haline gelmiş ve yeni hizmet sunucuları ile baş başa kalmışlardır. Ancak bu yeni hizmet sunucuları, yani büyükşehir belediyesi, ilçe belediyeleri ile su ve kanalizasyon idaresi kentsel alan dışında kırsal gereksinimleri tanıması ve bu yönde hizmet üretmesi hayli güç olmuştur. Öte yandan Kanun koyucu yerel vergiler ve ücretler karşısında kırsal vatandaşları korumak adına geçici bir süre ile bir takım hak ve muafiyetlerde de bulunmuş, daha sonra bu hak ve muafiyetleri sürekli kılmak adına köy ve mahalle arasında “kırsal mahalle” statüsü uygulamasına geçmiştir.

Söz konusu uygulamaya dair mevzuat incelendiğinde bir yerin kırsal olup olmadığını tespit etmek için kimi kriterler belirlendiği, ancak kırsal mahalle kararının bu çerçevede ancak mekan özelinde alınabileceği, bir başka deyişle kişi-mesken-abone özelinde alınamayacağı da görülmüştür. Dolayısıyla kırsal mahallelere gelip geçici süre ile yerleşenlerin de kırsala tanınan haklardan istifade edebilecekleri görülmektedir. Ancak bu uygulamanın hizmet sunucuların hizmetlerine ve bütçelerine olumsuz etkide bulunacağı da açıktır. Nitekim çoğu büyükşehir belediyesinde kimi kırsal muhitlerin yerleşim saiki yayla ve yazlık şeklinde olması sebebiyle geçici kent nüfusuna tanınan bu ayrıcalıklar sebebiyle kırsal mahalle uygulamasının hizmet sunumuna etkisinin incelenmesi gerekmiştir. Bu kapsamda Mersin ili özelinde Erdemli, Toroslar ve Silifke ilçeleri kırsalında bulunan ve abone sayısı yerleşik nüfustan fazla olan mahalleler araştırma konusu yapılmıştır. Her ilçe özelinde tespit edilen 9, toplamda ise 27 mahalle kapsamında 33.052 abonenin kış aylarında 14.466 adedinin sayacı okunmuş, bu sayaçların 2.597 adedinde su tüketiminin gerçekleştiği görülmüş, diğer abonelerde tüketimin olmadığı görülmüştür. Neticede ise kırsal alandaki toplam abonelerin sadece %7,8’inde su tüketiminin gerçekleştiği, dolayısıyla diğer %92,2 abonenin kış aylarında tüketiminin olmadığı anlaşılmıştır. Gerek MESKİ Genel Müdürlüğü bürokratları gerekse de 27 mahalle muhtarı ile yapılan görüşmelerde ise kırsal mahalle uygulamasının sakıncaları ve iyileştirme önerilerine dair aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir.

Su ve Kanalizasyon İdaresi Bürokratları tarafından;

- “Kırsal mahalle” uygulamasının yeterince yereldeki koşullar düşünülmeden hazırlandığı, birçok kentte belirli zamanlarda kırsal muhitlere yönelen kentsel nüfusun olduğu, ancak mevzuat kapsamında mekan özelinde kırsal mahallelerin tespit edildiği, buna bağlı olarak da kırsal nüfusa tanınan hakların geçici nüfus tarafından da kullanılabilirdiği,

- Buna bağlı olarak araştırma kapsamındaki yerlerde yaz aylarında su tüketiminin olabildiğince arttığı, kesintili su verilmesi zaruretinin doğduğu, suyun geçici nüfus tarafından insani tüketim amacı dışında kullanıldığı, kırsalda yerleşik olmayan geçici nüfusun yoğun su tüketimi sebebiyle hizmet kapasitesinin olumsuz etkilendiği, maliyetin dörtte biri tutarındaki ücretin su tüketiminde israfa da yol açtığı, su gereksiniminin artmasına bağlı olarak yeni yatırımların yapılmasının gerektiği, ancak bu yatırımların yılın büyük kısmında atıl kalması sebebiyle de kamu kaynaklarının rasyonelce kullanılmadığı, dolayısıyla da kurumun ödeme dengesinin ve mali kapasitesinin zarar gördüğü, öte yandan hizmet kalitesi ve sürekliliğinin de bu olumsuzluklardan etkilendiği,

- Bu sorunların giderilmesini teminen bilhassa kırsaldaki geçici nüfusu ayırt etmek için “mahalle kütüğüne kayıtlı olmak ve mahallede ikamet ediyor olmak” şartının daha elverişli olabileceği, yine ikamet şartını taşımakla birlikte mahalle kütüğü haricinde olanlar için ise muhtar onayı ile ilçe belediyeleri nezdinden teşekkül ettirilecek birer itiraz komisyonunun da yararlı olacağı,

- Böyle bir modelin uygulanması halinde, yani kırsal ve geçici kentsel nüfusun ayrı tariflerle ücretlendirilmesi durumunda hizmet sunucusu idarelerin daha etkili, ekonomik ve verimli hizmet sunabilecekleri, atık yatırımların azalacağı ve kaynakların rasyonel kullanılacağı,

- Bu sebeple mekandan ziyade kırsalda sürekli yaşayanların bu haklardan istifade etmesini sağlayacak kriterlerin aranması maksadıyla ikamet, mahalle kütüğüne kayıtlı olmak, muhtar onayı ve belediye incelemesi gibi süreçlerin işletilmesi, geçici nüfusun kent tarifesi ile ücretlendirilmesi, su kaynaklarının korunması gayesiyle kademeli su tarifesinin daha işler hale getirilmesi, amaç dışı su kullananların ağır cezalarla tecziye edilmesi ve kademe aralığının azaltılarak ücretin arttırılmasının atıl yatırımların yapılmasını engelleyeceği,

İleri sürülmüştür.

Muhtarlar ise;

- Kırsal mahalle uygulaması hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını, ancak geline aşama itibariyle Yörükler ile hayvancılık yapan kırsal nüfusun düşünülmediğini, kentten gelenlerin dahi indirimli su kullandıkları halde Yörüklerin abone olamaması ve hayvancılık yapanların su kaynakları olmaması sebebiyle insani tüketim gayesiyle sunulan içme suyunu kullanmak ve yüksek miktarlarda su faturası ödemek zorunda kaldıklarını ileri sürdükleri,

- Bu sebeple mekan değil de kırsalda sürekli yaşayanları tespit edecek bir uygulamanın hayata geçirilmesinin gerektiği, "Mahalle kütüğüne kayıtlı olmak ve mahallede ikamet etmek" şartının sorunsuz bir tespit sürecini sağlayacağı, hayvancılık yapanlar ile Yörükler içinde aboneliklerin tanımlanmasının gerektiği,

- Yaz aylarında geçici kentsel nüfusun yoğun su kullanması sebebiyle kırsal yaşamın kesintiye uğradığı, bu sebeple de yoğun su kesintilerinin yaşandığı, anılan gerekçelere istinaden geçici kentsel nüfusun indirimli su kullanmasının olumsuz sonuçlarının olduğu, sadece sürekli yaşayan kırsal nüfusun bu haklardan istifade etmesi halinde hizmet sunan idare ve kurumların daha hızlı ve kaliteli hizmet sunabilecekleri,

- Öte yandan kentten gelen geçici nüfusun kent tarifesi ile ücretlendirilmesi halinde su kaynaklarının daha dikkatli kullanılacağı, ayrıca kademe aralığının daraltılmasını ve bu tüketicilerde su ücretinin arttırılarak amaç dışı su kullanımında ceza uygulamasına geçilmesinin gerektiği,

İleri sürülmüştür.

Bu bakımdan muhtarlar ve bürokratların genel itibariyle düşüncelerinin örtüştüğü anlaşılmış olup, bu açıklamalardan hareketle kırsal mahalle uygulamasının doğal kaynakların ve kırsal yaşam dokusunun korunması adına sadece kırsalda sürekli yaşayanları kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesinde ve kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını temin edecek şekilde kurgulanmasında kamu yararı olduğu değerlendirilmektedir. Nitekim bu yöndeki kararların alınmasında Kırsal Alanı Değerlendirme Komisyonu (KADEK) şeklinde bir yapının tesis edilmesi, bu oluşumda yerel hizmet sunucularından temsilciler, muhtarlar ve mesleki kuruluş yetkililerinin bulunması halinde daha rasyonel ve katılımcı kararlar alınabileceği, böylece sürecin daha dinamik hale geleceği de önerilmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır. Araştırma, Tarsus Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Komisyonu'ndan 30.11.2023 tarih ve 2 nolu toplantıda alınan 2023/25 sayılı karar ile izin alınarak gerçekleştirilmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma, 123K989 numaralı TÜBİTAK 1002-A Hızlı Destek Projesi ile desteklenmiştir.

Teşekkür: 123K989 nolu TÜBİTAK 1002-A Hızlı Destek Projesi ile çalışmayı destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

- Akduman, E. & Alıcı, O.V. (2024). Kırsal mahallelere sunulan yerel hizmetlerin değerlendirilmesi: Kumru ilçesi örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 33(1), 77-102.
- Alıcı, O. V. (2017). Su ve kanalizasyon idarelerinin bütçe gerçekleştirmeleri üzerinden il mülki sınırı kapsamında hizmet sunumunun değerlendirilmesi: MESKİ örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 904-914.
- Alıcı, O. V. & Yaman, A. (2023). Büyükşehir belediyelerinde kırsal mahalle: Kırsal yerleşik alan uygulaması ve bir model önerisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 56(1), 29-58.
- Alıcı, O. V. & Yolcu, T. (2024). Su ve kanalizasyon idareleri genel kurulları hakkında bir değerlendirme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (67), 25-33.
- Arıkboğa, E. (2018). Yerinden yönetim ve merkezleşmiş büyükşehir sisteminde yetkilerin dağıtılması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1), 1-34.
- Atik, E. & Genç, F. N. (2023). 6360 sayılı kanun'un hizmet verimliliğine etkisi: Acıpayam (Denizli) mahalleleri örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(2), 301-317. <https://doi.org/10.33712/mana.1307212>
- Başa, Ş. & Kurt, S. (2017). Su ve kanalizasyon idarelerinde akıllı su yönetimi uygulamaları: Tekirdağ örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 1519-1532.
- Bayar, R. & Karabacak, K. (2020). Başkent merkezinde köy kalmak: Çankaya ilçesinin (Ankara) kırsal mahalleleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 29(1), 87-106.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Siyasal Kitabevi.
- Ekinci, E. (2020). Güncel gelişmeler ışığında Türkiye'de yeni büyükşehir modelinde kırsal mahallelerin değerlendirilmesi. *Kent Akademisi*, 13(4), 771-784.
- Genç, F. N. & Korkin, E. (2017). 6360 sayılı kanunla tüzel kişiliği kaldırılan belde belediyelerinde halkın uygulamaya ilişkin algısı: Atça (Sultanhisar – Aydın) örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(32), 84-95.
- Genç, F. N. & Tekçe, Y. (2019). 6360 sayılı kanunun tüzel kişiliği kaldırılan köylere/yeni mahallelere etkisi: Aydın örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 20(44), 1-16.

- Genç, N. & Daşçı, S. (2016). 6360 sayılı kanunun kamu hizmetlerinin sunumuna etkisi: Balıkesir büyükşehir belediyesi örneği. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 3(7), 178-196.
- Gürbüz, S. (2012). Büyükşehir belediyesinin sınırının mülki sınır olması birçok güçlüğü beraberinde getirecektir. *İdarecinin Sesi Dergisi*, 151, 34-35.
- Hanikoğlu, M. & Negiz, N. (2023). Büyükşehirlerde kırsal mahalle deneyimi: Ayvalık örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(45), 81-106.
- Hayırsever Topçu, F. (2015). 6360 sayılı kanun çerçevesinde su hizmetleri yönetiminin değişimi ve Antalya örneği. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 30, 86-121.
- Kadioğlu, M., Ünal, Y., İlhan, A. & Yürük, C. (2017). *Türkiye’de iklim değişikliği ve tarımda sürdürülebilirlik*. Türkiye Gıda ve İçecek Sanayii Dernekleri Federasyonu. <https://www.tgdf.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/iklim-degisikligi-rapor-elma.compressed.pdf>
- Kara, P. S. & Ezin, E. (2022). 6360 sayılı kanun ile köyden mahalleye dönen yerlerdeki sorunlar üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 5(1), 137-150.
- Karalezli, G. (2021). Mahalle ve köyün birleştirilmesi ile oluşan yeni bir birim: Kırsal mahalleler. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 50-61.
- Karayünlü, G. (2024a). Kırsal kalkınmada büyükşehir belediyelerinin rolü Mersin örneği, Eğiten Kitap.
- Karayünlü, G. (2024b). Sosyal, beşeri ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar XXXI. H. Kıymık (Edt.), *Türkiye’de büyükşehir belediyeciliği ve 6360 sayılı kanunla oluşan genel durum (ss.101-116)*. Eğitim Yayınevi.
- Kavruk, H. (2024). Kırsal ve kentsel alanda mahalle: Köylerde, kent ve kasabalarda, büyükşehirlerde mahalle kavramı. *SDE Akademi Dergisi*, 4(1), 121-147.
- Kayar, İ. & Görün, M. (2022). Büyükşehirlerde belde belediyesinden mahalleye dönüşüm sonrasında yerel kamu hizmetlerinin sunumundan memnuniyet: Ordu, Tekirdağ, Manisa ve Mardin örnekleri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 20(44), 385-415.
- Kılıç, Ö. & İpek, S. (2022). Kırsal mahalle: Büyükşehirlerde tekrar köye dönüş mü?”, *TroyAcademy*, 7(1), 1-16.
- Kızılboğa, R. & Alıcı, O. V. (2013). Türkiye’de kırsal alan belediyeciliği ve büyükşehir belediyelerinde il mülki sınırı uygulaması. *Türk İdare Dergisi*, 476, 353-381.
- Kızılboğa, R., Akıllı, H. & Özasan, K. (2014). 6360 sayılı kanun çerçevesinde Gümüşlük belde belediyesi’nin kapatılmasına ilişkin yöre halkının algısı. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 36, 215-235.
- Koç, M. (2022). Büyükşehir belediyesi olan iller için getirilen kırsal mahalle düzenlemesine ilişkin bir değerlendirme. M. Dalkılıç & B. Serbest Yılmaz (Ed.), *INSAC social and education sciences*. Duvar Yayınları.
- Küçük, Ü. (2022). Yerel idari vesayet ilişkisinin yeni bir uygulaması olarak oksimoronik bir kavram: Kırsal mahalle. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30(4), 2163-2199.
- Mersin Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (MESKİ). (2024). *Teknik rapor*.

- Oktaç, T. (2016). 6360 sayılı kanun'a dayalı büyükşehir belediye reformunu anlama ve anlamlandırma. *İstanbul Medeniyet Üniversitesi SBF Dergisi*, 1(1), 71-131.
- Olgun Susta, G. (2018). *6360 sayılı yasa ile oluşan yeni büyükşehir yasası'nın kırsal alanda hizmet etkililiği açısından incelenmesi: İzmir ili Kiraz ilçesi araştırması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Ökmen, M. & Parlak, B. (2013). *Kuram ve uygulamada yerel yönetimler*. Orion Yayınları.
- Özer, M. A. & Uzun, H. (2023). Su ve kanalizasyon idarelerinde e-belediyecilik uygulamaları: Ankara ASKİ örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(1), 35-57.
- Saldana, J. M. (2015). *The coding manual for qualitative researchers*. SAGE Publications.
- Yaman Kocadağlı, A. (2022). İstanbul'un kırsal mahalleleri: Güncel yasal düzenlemeler kapsamında bir durum analizi. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, 40, 144-167.
- Yaman, A. (2022). Pandemi döneminde kentsel politikaların ve uygulama araçlarının (repertuar) analizi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 31(1), 35-66.
- Yıkıcı, A. & Çolak, Ç. (2023). Büyükşehirlerdeki kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alanların tespiti sürecine yönelik bir araştırma: Trabzon örneği. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(2-1), 10-111.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Kitabevi.
- Zengin, O. (2014). Büyükşehir belediyesi sisteminin dönüşümü: Son on yılın değerlendirmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 72(2), 91-116.

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem:

In Türkiye, as of 2014, water and sewerage administrations, like metropolitan municipalities, have started providing services within provincial administrative boundaries. However, in rural settlements with large areas, harsh geographical conditions, low population density, and high investment costs, the rural population was granted certain rights regarding local fees and taxes for a temporary period. As this period neared its end, it was intended to make these rights permanent by designating these rural areas as "rural neighborhoods".

Research Questions:

However, these rights granted to rural neighborhoods are extended to everyone living in these neighborhoods, without any criteria set to differentiate the urban population temporarily settling in these rural areas from the "place." Within this framework, the research question has been identified as whether granting these rights to only those rural residents who live permanently in the area, with criteria such as individual-residence-subscriber to differentiate the temporary population living in rural areas, would enhance the service efficiency and quality of water and sewerage administrations.

Literature Review:

There are numerous studies regarding Law No. 6360, which came into effect in 2014, and the transformation of villages into neighborhoods by abolishing their legal personalities, along with the rights granted to residents of these areas. However, the rural neighborhood application, which involves making these rights permanent, came into effect with Supplementary Article 3 added to Law No. 5216 in 2020. It was stipulated that decisions regarding this matter must be made in all metropolitan municipalities by December 31, 2014. This new application makes determinations based on location and also grants these rights to the temporary urban population residing in rural areas. However, no study has been found that examines this critical issue within the

context of a specific example and field research. Furthermore, there is no study that addresses this issue from the perspective of service efficiency in water and sewerage services. Therefore, this study has an original nature.

Methodology:

In the scope of the study, a qualitative research method and a multiple-instrumental case study approach were utilized. In this research, a total of 27 neighborhoods in the Toroslar, Erdemli, and Silifke districts of Mersin province, which experience high migration during the summer months, were examined. Within this scope, interviews conducted with the neighborhood headmen and bureaucrats from the Mersin Water and Sewerage Administration Directorate were analyzed using the MAXQDA 2022 program. Various recommendations were made based on the aspects of the current implementation that are open to improvement.

Results and Conclusions:

The study focused on the rural neighborhoods in Erdemli, Toroslar, and Silifke districts of Mersin province, which have more subscribers than the settled population. A total of 33,052 subscribers were examined during the winter months, with meters read for 14,466 of them, indicating water consumption in 2,597 meters, while no consumption was observed in the others. Consequently, it was understood that only 7.8% of the total subscribers in rural areas had water consumption, indicating that the remaining 92.2% had no consumption during the winter months. During the interviews conducted with both MESKİ Directorate bureaucrats and the 27 neighborhood headmen, the following points regarding the drawbacks of the rural neighborhood application and recommendations for improvement were identified:

- The "rural neighborhood" application is prepared within the scope of location, does not differentiate the temporary urban population in a neighborhood, and thus, the urban population temporarily settling in rural areas also benefit from the rights granted to the rural population.

- Due to the intense temporary population in these areas, water consumption increases, and due to the water fee being only a quarter of the lowest tariff, water is used for non-intended purposes. Therefore, it is argued that the legislation was prepared without adequately examining the dynamics in rural areas and that there is a temporary urban population that occasionally turns to rural areas in the city.

- The increased demand due to the population moving to rural areas requires new investments, but these investments remain idle for most of the year. This situation negatively affects the financial structure of institutions, reduces service efficiency and quality, and leads to an increase in water fees.

- Therefore, it is suggested that in order for only the rural population to benefit from the rural neighborhood application, the condition of "being registered in the neighborhood registry and residing in the neighborhood" should be required, and in order to prevent possible rights violations, it would be beneficial to establish an objection commission from the district municipalities with the approval of the headmen.

- It is argued that the temporary urban population should be charged with urban tariff rates, a tiered water tariff should be made more effective for the protection of water resources, those using water for non-intended purposes should be severely penalized, and reducing the tier interval and increasing the fee would prevent idle investments.

- Additionally, it is suggested that flat water tariffs should be applied for the Yörüks and livestock breeders, who are an essential part of rural life.

An Example of Cultural Memory Spaces: Tokat City Museum

Kültürel Bellek Mekânlarından Bir Örnek: Tokat Şehir Müzesi

Serpil SEYFİ¹

Öz

Müzeler; tarihi, kültürel, sanatsal ve bilimsel ürünlerin daimî olarak teşhir edilmesi amacıyla kurulan ve halkın ziyaretine açık tutulan mekânlardır. Şehir müzeleri ise kent tarihini sergileyen geçmişle günümüz yaşamı arasında bir köprü kuran yerler olmuşlardır. Bu alanlar halkı geçmiş duygularla bir araya getiren mekânlar olarak da tanımlanabilir. Bu çalışmada; Tokat Şehir Müzesi'nin kuruluşu, müzede sergilenen eserlerin neler olduğu ve müzede kullanılan sergileme yöntemleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Müzelerde pek çok türde eser bulunur ve teşhir edilir. Bu yönüyle aynı zamanda önemli birer eğitim ve hafıza mekânlarıdır. Kent Müzeleri de kültürel kimliğimizin gelecek kuşaklara aktarılmasında aracı bir kurumdur. Bu yönüyle eğitim faaliyeti de gerçekleştirmektedir. Kültür, farklı alanlara da hizmet eden bir birikimdir. Müzeler kültürel birikimin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli birer eğitim faaliyeti yürütmektedirler. İçerisinde Tokat ve çevresine ait pek çok numuneyi bulunduran Tokat Şehir Müzesi'nin toplumsal belleğe katkıları bu çalışma ile değerlendirilmiştir. Şehir Müzesi'nde ayrıca unutulmaya yüz tutmuş yörede geçmişte yaygın olarak kullanılan birçok zanaat alanı mumya heykeller kullanılan aletlerle birlikte canlandırılarak yaşatılmaya çalışılmaktadır. Müzeler de eserlerin tanıtılması yanında koruma amacı da bulunmaktadır. Ayrıca eserlerin sergilenmeleri kadar, sergilenme koşulları da eserlerin sürdürülebilmesi açısından önemlidir. Çalışma; Tokat Müzesi ve içerisindeki eserleri kapsayıcı şekilde hazırlanmıştır. Ayrıca müzede gerçekleştirilen faaliyetlere de yer verilmiştir. Bunlar yerinde/yaşayarak öğrenme için yapılan çalışmaların birer örneğidir. Çalışmada güncel kaynaklardan yararlanılmıştır. Ayrıca Tokat Şehir Müzesi yerinde incelenerek fotoğrafları çekilmiş ve müze hakkında çalışanlarından ayrıntılı bilgiler alınarak makale içerisinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Bellek, Koruma, Müzede Öğrenme, Müzenin Yaşama Katkıları, Tokat Belediyesi Şehir Müzesi.

ABSTRACT

Museums are places where historical, cultural, artistic and scientific products are permanently exhibited and kept open to the public. City museums, on the other hand, are places that exhibit the history of the city and build a bridge between past and present life. These areas can also be defined as places that bring people together with past feelings. In this study, the establishment of Tokat City Museum, the works exhibited in the museum and the exhibition methods used in the museum were tried to be revealed. Many types of artifacts are found and exhibited in museums. In this respect, they are also important places of education and memory. City Museums are also an intermediary institution in transferring our cultural identity to future generations. In this respect, it also carries out educational activities. Culture is an accumulation that also serves different fields. Museums carry out important educational activities in transferring cultural accumulation to future generations. The contributions of Tokat City Museum, which contains many specimens of Tokat and its surroundings, to social memory have been evaluated in this study. The City Museum also tries to keep alive many crafts that were widely used in the past in the region, which have been forgotten, by reviving mummy sculptures together with the tools used. In museums, besides the promotion of artifacts, there is also the purpose of protection. In addition, as well as the exhibition of the artifacts, the conditions of their exhibition are also binding in terms of the sustainability of the artifacts. The study was prepared to cover Tokat Museum and the artifacts in it. In addition, the activities carried

¹ **Corresponding Author:** Lecturer Dr, Tokat Gaziosmanpaşa University, Zile Vocational School of Higher Education, Department of Architecture and Urban Planning, Architectural Restoration Program, serpil.seyfi@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9902-5309.

out in the museum are also included. These are examples of the studies carried out for on-site / experiential learning. Current sources were utilized in the study. In addition, Tokat City Museum was examined on-site, photographs were taken and detailed information about the museum was obtained from its staff and evaluated in the article.

Keywords: Cultural Memory, Conservation, Learning in Museum, Contributions of Museum to Life, Tokat Municipality City Museum.

INTRODUCTION

Museums are places where many products of societies are exhibited. Today, the concept of a museum has broadened, resulting in the emergence of many types of museums. One of these types of museums is the city museum (Sezgin and Karaman, 2009, pp. 11-12).

One of the founding purposes of City Museums is to facilitate the recollection of past experiences by exhibiting artifacts from the region in the city where they are located. In this regard, the Tokat City Museum, which exemplifies a city museum, occupies a significant position in fostering awareness of the region's past among its inhabitants. The museum is regarded as a venue where both the artefacts it displays and on-site learning and the formation of cultural memory can be provided.

The article presents a discussion of the Tokat City Museum, encompassing its exhibition, conservation, educational, and social memory creation activities, situated within the scope of urban museology studies.

The article's literature section elucidates the evolution of museology in Türkiye and the advent of urban museums. It also delineates the contributions of the Tokat City Museum to social memory within this context, its pedagogical role, and its mission within the broader framework of city museums. Furthermore, this study seeks to elucidate the significance of city museums in safeguarding urban identity and disseminating it to subsequent generations, as exemplified by the Tokat City Museum. Upon examination of the museum, it was determined that the ethnographic artifacts were exhibited in a manner that was well-suited to the context. Furthermore, the conclusion section identified and evaluated deficiencies in the museum's technical and exhibition areas.

The artifacts exhibited in Tokat City Museum, the conditions of exhibition and the activities carried out in the museum constitute the scope of our study.

A comprehensive literature review and fieldwork were conducted on the subject. The study was conducted through detailed interviews with museum staff and photographic documentation of artifacts on display.

Given the absence of a comprehensive study of the Tokat City Museum to date, this article is a valuable contribution to the existing literature in this field.

Development of City Museums

The purpose of establishing museums is to enable people to pass on all kinds of documents, information, and objects to subsequent generations (Gerçek, 1999, p. 2). The permanent exhibition of artifacts in Europe began in the 1570s when Buonralenti transformed the eastern part of the Uffizi in Florence into a museum (Sözen and Tanyeli, 2012, pp. 218-219). City museums, on the other hand, were founded in the United States of America in the 19th century by people who immigrated from various European countries and founded various cities. They documented their experiences while living together in the new cities and wrote down their own experiences along with the history of the city. For this purpose, they established city museums and archives (Albasan, 2020, p. 16).

The concept of nation state emerged in Europe as a result of the weakening of the kingdoms after the French Revolution. Thus, people of different religions, sects and origins lived together in one nation state. As a result, large national museums such as the Louvre in Paris, the British Museum in London, and the Hermitage in St. Petersburg were established in Europe in the 19th century. After the Second World War, the concept of a common heritage became dominant in Europe. The administrations of nation-states began to voluntarily reduce their areas of authority and sovereignty, transferring them to local governments and civil society. Local governments and non-governmental organizations are now more active in nation states. As a result of this process, city museums and their archives have become more important (Çekül Vakfı, 2013, pp. 18-19).

In Europe, city museums began to be established in England and France during this period. In 1880, the first city museum was the Carvalet Museum in Paris, France, followed by the London City Museum in England (Albasan, 2020, pp. 16-17). Following this process, the establishment of city museums in Europe continued to increase. Many city museums were opened, such as the Athens City Museum in Greece, the Strasbourg City Museum in France, the Liverpool Museum in England, the Bratislava City Museum in Slovakia, and the Rüsselsheim City Museum in Germany. In establishing these museums, they sometimes used collections, sometimes only archaeological finds, and sometimes materials reflecting everyday life. In 1911, the stateowned London Museum, unlike many city museums, used artifacts that reflected the metropolis in its collections. It also used paintings, clothing, and materials used in everyday life (Köse, 2010, pp. 20-23; Buyurgan and Büke Öztürk, 2021, p. 273).

While it is stated that museum studies in Türkiye started with the Seljuks, museum activities actually started in the Ottoman period in 1846 with a warehouse museum in Hagia Irene Church (Eyice, 1989). In the following period, a period in which legal processes related to the protection and display of the products and the export of the artifacts in the country gradually developed. In this regard, there have been a series of successive processes such as the perspective on the protection of antiquities and the establishment of protection policies based on this perspective (Çal, 1997, p. 391).

Museum studies in the Republican Period started with the planning of the transformation of Topkapı Palace into a museum on April 1, 1924 together with its existing belongings. Hagia Sophia Mosque was converted into a museum, and the Ankara Ethnography Museum was opened to the public with Atatürk's order (Atasoy, 1984, pp. 1465-1467; Gerçek, 1999, p. 16). There have been developments in the understanding of museology over time, and changes in historiography have also influenced the innovative movements in the understanding of museology. Here, the fact that historical narratives from everyday life started to be emphasized constituted a starting point (Iggers, 1997; Kavanagh, 1999). ICOM (International Council of Museums) was founded in 1946 with the aim of promoting the development of museums and fostering cooperation between them. Its mission is to protect and sustain tangible and intangible cultural heritage as well as natural world heritage (Akyol Kasapoğlu, 2020, p. 75). The Turkish National Committee of the International Council of Museums (ICOM) was established in 1950 to support and develop museum studies (Atasoy, 1984, pp. 1465-1467; Gerçek, 1999, p. 16).

City museums were not established in Türkiye until the 2000s, although they were discussed in the 1990s (Silier, 2010, pp. 18-19). The Istanbul City Museum, which opened in 1990 in the garden of Yıldız Palace in Istanbul, was the first city museum in Türkiye. The Istanbul City Museum project was initiated in 2000 with the support of the Istanbul Metropolitan Municipality. Several museums have since opened, including the Bursa City Museum, Çanakkale City Museum, İzmir Ahmet Piriştina City Archive, and Mardin City Museum (İhtiyar, 2011, pp. 56-62; Silier, 2010, pp. 18-21; Çekül Vakfı, 2013, pp. 23-29). Since the 2000s, several museums have opened outside of Istanbul with names such as City Museum, City History, and City Archive (Keskin, 2014, p. 34). Examples of these museums include

Konya İzzet Koyunoğlu City Museum, İzmir City Museum, Antalya City Museum, Safranbolu City Museum, Gaziantep City Museum, and Sakıp Sabancı Mardin City Museum. These museums aim to promote cultural diversity while also creating a shared memory and identity (Karadeniz, 2018, p. 270).

The Foundation for the Protection of Environmental and Cultural Values was established in Türkiye in 1990. As part of the '7 Regions 7 Cities' project, a house was restored and repurposed as a 'House of Environment and Culture', and work began on a city inventory. In 1991, the Turkish Economic and Social History Foundation organized symposiums and published various publications on historiography and museology. They were also pioneers in establishing the Istanbul City Museum, setting an example for further studies (Dedehayır and Değirmenci, 2013, p. 24). In 2000, the Union of Historic Cities was established ("Statute of the Union of Historic Cities", 2000). Through joint projects, ÇEKÜL and TKB, which were established as a system of municipal memberships, began providing consultancy to member municipalities on municipalism, zoning, historical cities, culture, environment, and conservation. TKB and ÇEKÜL have been involved in guiding the establishment of city museums. It is recommended that local governments take responsibility for city museums as they are museums for the city's residents. Dedehayır and Değirmenci (2013) share this view (pp. 938-939).

Following the adoption of the Directive on the Establishment and Operation of City Museums and Archives at the Edirne meeting of the Union of Historic Cities on September 14, 2002, city museums began to be established. The importance of opening and disseminating city museums was emphasized at the Samsun meeting of the Union of Historic Cities with the slogan 'City Museum in Every City' (Çekül Vakfı, 2013, p. 26).

1. The Purpose and Formation Process of Tokat Municipality City Museum

The Tokat Municipality City Museum is situated in Sulusokak, across from Takyeciler Mosque and Arastalı Bedesten, and was previously used as the Tokat Museum to the east of Yağlıbasan Madrasah. The establishment of the museum began in 2014, and the building was prepared and made ready for exhibition in 2019. It was opened in February of that year, with support from local researchers and collectors in creating the museum's infrastructure. Additionally, archival research was conducted to identify and examine doctoral dissertations on Tokat that focused on the city's cultural and human characteristics. The museum's creation was supported by grant funding from the Central Black Sea Development Agency, and its opening was also supported by the Ministry of Culture. Additionally, the facilities of Tokat Municipality were utilized. The museum was formed and shaped by Hasan Erdem, who served as both curator and collector (Hanılçe and Erdem, 2019).

The museum building is situated on a 9,200 square meters plot, which includes both front and back garden areas. The building itself covers an area of 1,200 square meters, with the remaining 8,000 square meters comprising the front and back courtyards. The building itself covers an area of 1,200 square meters, with the remaining 8,000 square meters comprising the front and back courtyards. The building contains approximately 3,000 square meters of exhibition space. The museum is affiliated with Tokat Municipality and is overseen by the Ministry of Culture (Hanılçe and Erdem, 2019). (Figure 1-2-3-4) The museum building consists of three floors: basement, ground floor and first floor.

Figure 1. Tokat City Museum Uydu Fotoğrafi (<https://earth.google.com/>)

Figure 2. Tokat City Museum Entrance (North) Facade (S. Seyfi, 2024).

Figure 3. Tokat Şehir Müzesi Doğu Cephesi (S. Seyfi, 2024).

Figure 4. Tokat City Museum South-West Facade (S. Seyfi, 2024).

The exhibition areas are detailed in the plans drawn for the floors of the building (Figures 5-6-7).

The museum building has an irregular rectangular plan. Entry and exit to the structure are facilitated through doors located on the northern facade. From the entrance floor, a spiral staircase situated in the center of the building provides access to the basement floor. On the western side of this floor, there is an artifact storage area. Directly in front of this area, a representation of the traditional Tokat Kitchen is displayed. Wax statues depicting traditional professions are placed to the north and south of this area, respectively. Additionally, a children's activity area is also located here (Figure 5).

Figure 5. Tokat Museum Basement Floor Plan (from the Tokat City Museum presentation Board).

The ground floor also comprises the city archive, a temporary exhibition area, an information desk, and administrative areas. (Figure 6)

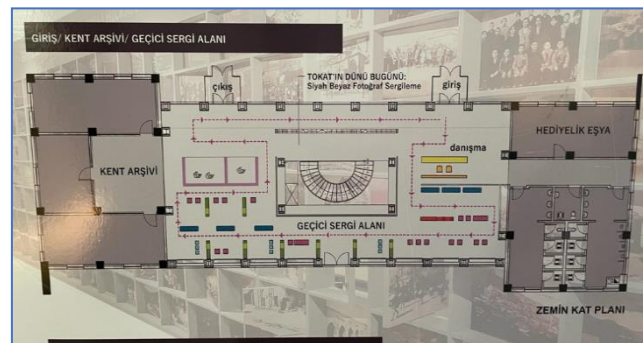

Figure 6. Tokat Museum Entrance Floor Plan (from Tokat City Museum Publicity Board).

On the first floor of the museum, there are several sections including an area where the historical journey of Tokat is exhibited, a multipurpose hall, a section displaying Tokat ceramics, an area showcasing examples of weaving culture, a section for manuscript works, areas dedicated to prominent figures of Tokat, sections exhibiting everyday life items, a section explaining caravan route trade, an architectural cultural inventory area, and sections displaying copper items (Figure 7).

Figure 7. Tokat Museum 1st Floor Plan (from the Tokat City Museum Presentation Board).

2. Artifacts Exhibited in Tokat Municipal City Museum and Display Methods Used

Urban museums can be confidently classified into four categories: object-oriented, digital, living museums, chronology and text-oriented museums (Fidangenç, 2016). It is important to note that these classifications are based on objective criteria and do not include subjective elements.

The Tokat City Museum primarily exhibits objects and photographs, characterizing it as an object-oriented city museum. In recent years, Turkish museums have integrated contemporary technologies to augment communication and interaction, complementing traditional exhibition methods.

The Tokat Municipality City Museum showcases Tokat's social and cultural structure, as well as endangered crafts, using wall panels and contemporary exhibition methods. The museum features exhibitions inside showcases, on walls, and on stands. Additionally, costumes, decor, photographs, and wax sculptures are used to create an engaging exhibition for visitors.

On the basement floor of the museum, there is an exhibition of tools and wax sculptures representing various occupational groups specific to Tokat, including Yemenism, Saddlery, Leatherworking, Tinsmithing, Blacksmithing, Copperworking, Pottery, Wood Carving, Foundry, Weaving, and Writing. The exhibition aims to enhance the visitors' experience and provide a glimpse into the lived experiences of these professions (Figure 8).

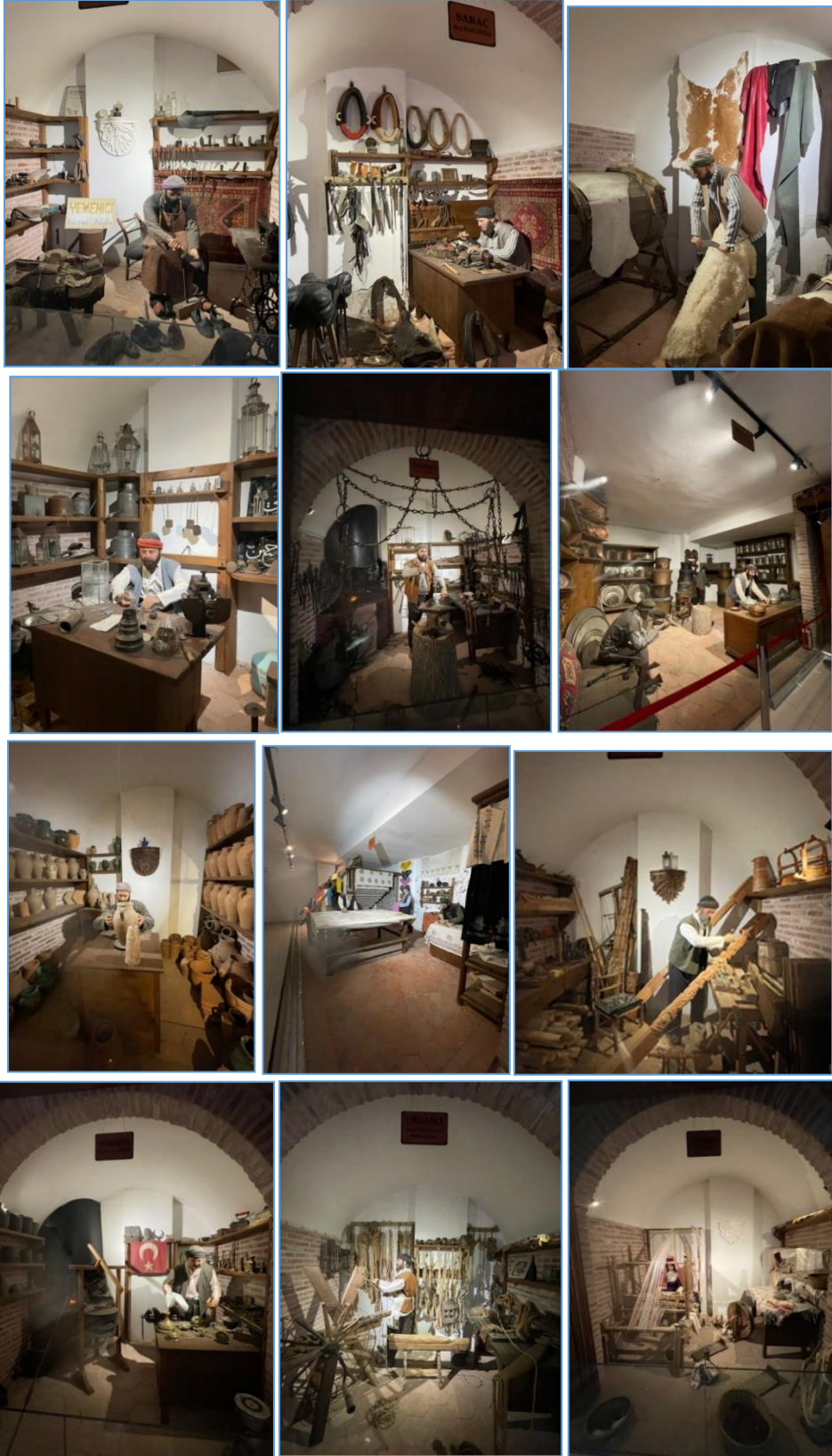

Figure 8. Exhibit for the Members of the Profession Where the Bazaar Animation is Made, Exhibited in the Basement of the Museum (S. Seyfi, 2024).

The Tokat Traditional Cuisine Culture Revitalization Area has been established within the museum. The exhibition showcases various utensils and ovens used in Tokat cuisine, while also providing visitors with an insight into the daily lives of men and women through wax sculptures (Figure 9).

Figure 9. Traditional Tokat Kitchen and Bakery (S. Seyfi, 2024).

Traditional Tokat Yazma patterns are also exhibited on this floor (Figure 10).

Figure 10. Patterns of Tokat Printmaking (S. Seyfi, 2024).

On this floor, carpentry materials and traditional professional tools are exhibited in the stairwell (Figure 11).

Figure 11. Section Where Traditional Units of Measure are Exhibited (S. Seyfi, 2024).

There is an activity area for children in the museum (Figure 12).

Figure 12. Children Area (S. Seyfi, 2024).

On the ground floor, there is a city archive area, souvenir area and exhibition areas.

There are also two office areas, a technical staff room and washbasins. Many photographs are exhibited just west of the entrance. In these photographs, an exhibition is provided in a way to cover many artifacts of Tokat and its districts, including different dates (Figure 13).

Figure 13. Photo Panel on the Entrance Floor (S. Seyfi, 2024).

The reconstructions of the Governor's mansion based on the work of John Van Lennep are also located on this floor (Figure 14).

Figure 14. Tokat Governor's Mansion Revitalization (S. Seyfi, 2024).

The Tokat City Museum currently houses 4836 registered artifacts, with additional unclassified items stored in its archives (Hanilçe and Erdem, 2019).

Among the exhibits are examples of coloured engravings on natural stones, created using John Van Lennep's book (Figure 15).

Figure 15. Tokat Engravings on Stones in the Exhibition Hall (S. Seyfi, 2024).

The Tokat Yazmacılar Inn burned down in 2019, and the tablecloth that remained and was saved from the fire is exhibited in the museum (Figure 16).

Figure 16. Burnt Mold and Manuscript Sample Remaining from the 2019 Fire of the Yazmacılar Inn (S. Seyfi, 2024).

Museums, artistic and cultural spaces, libraries, historical sites and houses, sports facilities are areas where education for children continues (Şimşek, 2011). For this reason, it is important to make areas

where children can spend time or be included in museum activities. Such an area is also reserved for children in Tokat City Museum. There is a selfie area on this floor for visitors to take selfies (Figure 17).

Figure 17. Selfie Area (S. Seyfi, 2024).

To create a city memory in the museum, we utilized documents from the Ottoman archives, notes and engravings of travelers about Tokat.

The stairwell, which provides the transition from the ground floor to the first floor in the museum, exhibits ceramic items belonging to the region, a rug sample, and alms stones (Figure 17).

Figure 18. Staircase from Ground Floor to 1st Floor (S. Seyfi, 2024).

The museum's first floor (Figure 6) features 9 scaled dioramas showcasing the monumental monuments of Tokat and its districts, as well as 5 animated mannequin showcases highlighting the importance of Danişmend Ahmed Gazi, Mehmed Saudi Efendi, Gaziosman Pasa, İbni Kemal, and Prof. Dr. Nurhan Atasoy to the city. Additionally, 76 display showcases of varying sizes exhibit local ethnographic artifacts. The first floor also presents a chronological exhibition of the city's development (Figure 19-20-21-22).

The museum depicts the history and daily life of the city, based on the observations of travellers.

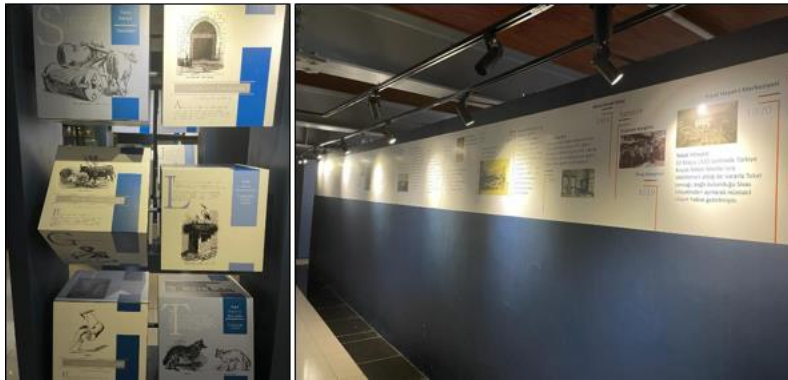

Figure 19. From Diromas on Display at Tokat City Museum (S. Seyfi, 2024).

Figure 20. Tokat Photographs Exhibited in Tokat City Museum (S. Seyfi, 2024).

Figure 21. Wax Sculptures Revitalizing the Important Characteristics of Tokat (S. Seyfi, 2024).

Figure 22. Sculpture Examples of Important Personalities of Tokat (S. Seyfi, 2024).

On this floor, objects and textile products belonging to the traditional bath culture in Tokat and a loom are also exhibited (Figure 23-24).

Figure 23. Materials for Traditional Bathing and Textile Products (S. Seyfi, 2024).

Figure 24. Weaving Loom (S. Seyfi, 2024).

Copper oil lamps, candlesticks and ceramic products are also exhibited on this floor (Figure 25-26).

Figure 25. Tokat Coppersmithing (S. Seyfi, 2024).

Figure 26. Ceramic Samples (S. Seyfi, 2024).

The museum also has some products exhibited through donations (Figure 27-28).

Figure 27. Donated Weaving Products (Nurten Fazlıoğlu Donation) (S. Seyfi, 2024).

Figure 28. Saddle Rug (Alaaddin Büyükkaya Donation) (S. Seyfi, 2024).

It was determined that the museum also exhibits some pieces with a story. Among these, there is a handkerchief bundle with Persian and Arabic love songs woven with the wire wrapping technique made by a lady from the Zile district of Tokat, dated 1278 Hijri and 1861 Gregorian. Although the handkerchief did not reach its owner, it took its place in the exhibition as a material that sheds light on the literature and tradition of a period (Figure 29).

Figure 29. Handkerchief Bundle Sample (S. Seyfi, 2024).

While some examples of Tokat's traditional handicrafts, which is one of the most important traditional handicrafts in Tokat, are exhibited in the showcase on this floor; at the same time, the drawings of the traditional motifs used in writing are framed and displayed (Figure 30).

Figure 30. Area where drawings of Tokat Traditional Manuscript Motifs are Exhibited (S. Seyfi, 2024).

The museum displays several samples that represent the changes that occurred in Tokat throughout its history. Among them are the products of the Tokat Cigarette Factory, which played a significant role in the city's industrialization and have gained symbolic meaning over time (Figure 31).

Figure 31. Prestige Tokat Cigarette Box with Tokat Tobacco in Germany in 1856 (S. Seyfi, 2024).

In the showcases, numerous items are on display, including Ottoman period healing bowls, rosaries, cigarette holders, Ottoman period lighter irons, door knockers, clock samples, Ottoman sewing embroidery tools, Ottoman period ornament and make-up materials, pharmaceutical materials, products pertaining to coffee culture, wood carved works, and iron Works (Figure 32-33).

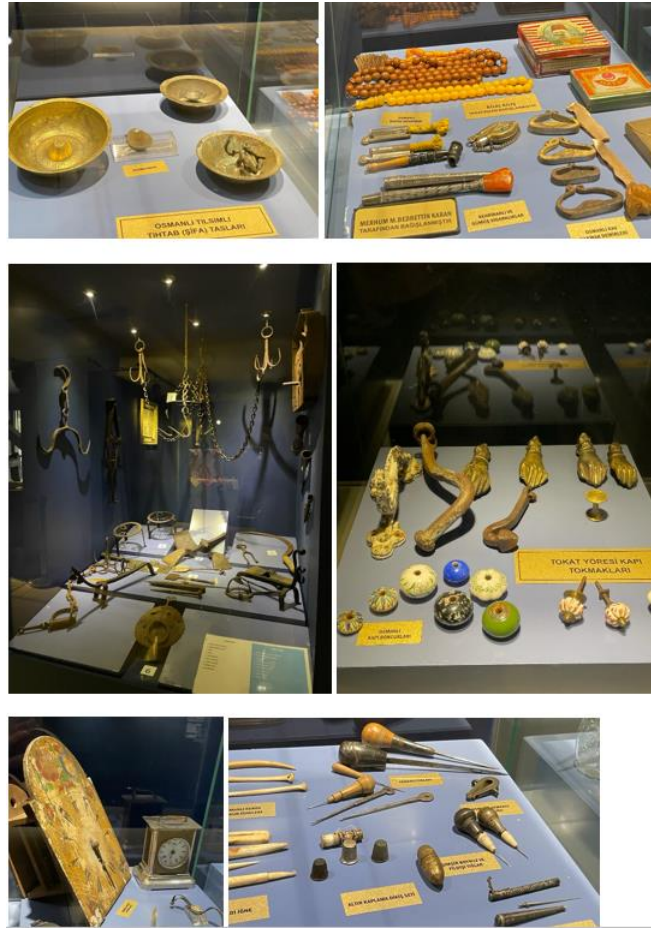

Figure 32. Samples Displayed in a Showcase (S. Seyfi, 2024).

Figure 33. Samples Displayed in a Showcase (S. Seyfi, 2024).

On this floor of the museum, a nostalgic area has been created. In this corner where the photographs of the mayors of Tokat are placed, there are many old materials such as old typewriters, radios and telephones (Figure 34).

Figure 34. Nostalgia Corner (S. Seyfi, 2024).

Appropriate air conditioning, acoustic and lighting systems are used for the materials exhibited in the museum.

Appropriate climate control, acoustic, and lighting systems are utilized for the materials exhibited in the museum. Filters that reduce the effects of ultraviolet (UV) rays are used in the lighting. A ventilation system has been established to prevent the deterioration of the artifacts. Additionally, emergency exit doors and alarm systems have been installed to ensure the security of the artifacts.

The museum building was not originally constructed for museum use; it was later repurposed for this function. Consequently, the first floor was added as a mezzanine at a later stage, resulting in varying ceiling heights. The exhibition areas within the museum are organized according to the themes of the artifacts. Although the building is not entirely sufficient in terms of the diversity and richness of the exhibited materials, its location in Sulusokak, which houses many artifacts, makes it a suitable venue for the museum.

Tokat City Museum Activities

The Tokat City Museum aims to achieve social integration by organizing activities that attract the attention of society, in parallel with contemporary and modern museology. The museum hosts educational activities, particularly for students, and is visited by an average of 600 people annually (Hasan Erdem private interview, Date 21.02.2024, Tokat/Türkiye). The museum attracts a diverse range of visitors, including representatives and employees from various institutions and organizations, particularly students.

Since its establishment, Tokat City Museum has organized numerous activities.

One of the most popular attractions for visitors is the selfie area, which serves as a place for creating and preserving memories.

The museum's children's workshop was created with the aim of fostering a sense of belonging among young visitors. During school visits, students have the opportunity to experience the city's culture by visiting the museum. They also have the chance to print their desired motifs on T-shirts in a practical

manner during the writing workshop (Figure 35). Furthermore, a pottery workshop has been established for them to practice in at the museum².

Figure 35. Activity in the Museum's Scribing Workshop (S. Seyfi, 2024).

It was determined that the museum organized many activities in 2019. It is seen that the social media account of the museum (@tokatsehirmüzesi - Instagram) includes these activities.

Tokat City Museum hosted the "Print Painting Exhibition" prepared by Tokat Fine Arts High School on June 21-28, 2019 (Figure 36).

Figure 36. Print Exhibition at the Museum (S. Seyfi, 2024).

In 2019, an exhibition titled Tokat Photographs from the Palace Lens was organized. The exhibited photographs were obtained from Yıldız Palace photo archive (Figure 37).

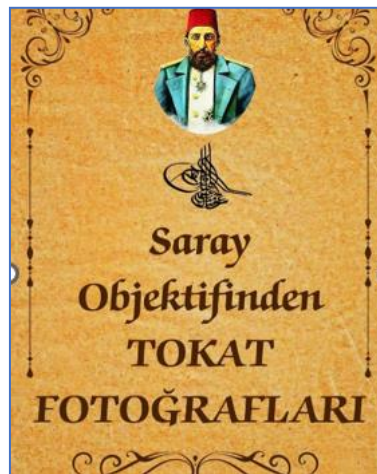

Figure 37. Tokat Photographs Exhibition at the Museum (S. Seyfi, 2024).

² (Hasan Erdem Private interview, Date: 21.02.2024, Tokat/Turkey; <https://www.tokat.bel.tr/sayfa/detay/1934> 27.02.2024).

In 2019, the Luvi Tile Workshop Mixed Tile Exhibition (Figure 38) was organized by Şükriye Tekin Art House.

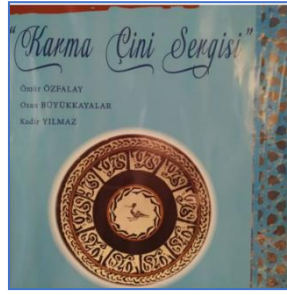

Figure 38. Mixed Tile Exhibition at the Museum

In 2019, within the scope of May 14th Pharmacy Day at the City Museum, the award ceremony of the Pharmacy in Your Dream Painting Competition organized by the 41st District Tokat Chamber of Pharmacists was held and the exhibition of Pharmacy from Yesterday to Today was organized (Figure 39).

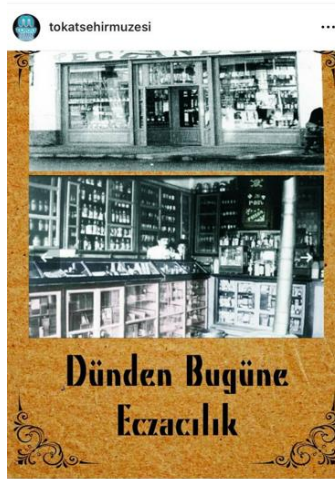

Figure 39. Pharmacy Exhibition from Past to Present at the Museum (S. Seyfi, 2024).

In 2019, Albaraturk organized the exhibition "The Abundance of the Pen, Calligraphy and Illumination" (Figure 40).

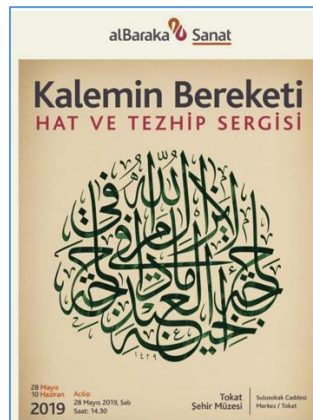

Figure 40. Calligraphy and Illumination Exhibition at the Museum (S. Seyfi, 2024).

In 2019, Ersal Yavi's painting exhibition of 5000 years of civilization history of Tokat with oil paintings was organized. On October 21-November 21, 2019, the exhibition titled "Tokat is a Love" organized by the Traditional Tokat Cursive Hand Printing and Pattern Master was held (Figure 41).

Figure 41. Exhibition titled Tokat is a Love in the Museum (S. Seyfi, 2024).

Tokat Museum is also a preferred place for exhibition activities. In 2022, *Time, Space, Life Tokat's Historical Buildings Painting Exhibition* prepared by TOGU Faculty of Education students was organized during the 18-24 May Museums Week (Figure 42).

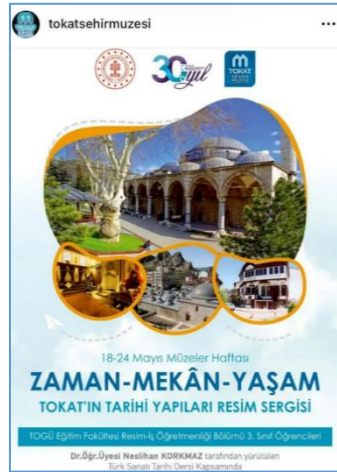

Figure 42. Time-Space-Life in the Museum Exhibition (S. Seyfi, 2024).

Tokat Traditional Culinary Culture Exhibition was held in 2022 as part of the Turkish Cuisine Week on May 21-27 (Figure 43).

Figure 43. Tokat Traditional Culinary Culture Exhibition at the Museum (S. Seyfi, 2024).

In 2020, October 29th Republic Day celebrations were held at Tokat City Museum with Tokat Gazi Osmanpaşa Secondary School students and music teachers (Figure 44).

Figure 44. Republic Day Celebration at the Museum (S. Seyfi, 2024).

CONCLUSION

A museum is a space where cultural heritage, whether produced by humans or nature, is exhibited. Today, this concept has expanded to include interactive learning spaces supported by digital developments. City museums, on the other hand, serve as places that bring people together to learn about urban living conditions and foster a sense of national identity and urban pride. The Tokat City Museum was established in 2019 with the aim of preserving and promoting the traditions and history of the city.

It serves as a platform for educating visitors about the cultural values of Tokat and traditional arts. The museum also plays a vital role in enhancing students' understanding of professional cultural life through educational visits. At the same time, providing application workshops and offering children the opportunity to participate in them highlights their contribution to the learning process.

Tran argues that museums serve as educational institutions that contribute to intrinsic motivation to learn. According to Buyurgan and Öztürk (2021, p. 281), museums play a crucial role in helping children understand and connect with the past through the objects of old days. As the educational process is experiential, the scope of education in museums has expanded (Karadeniz, 2018, p. 69).

After determining the effects of learning in museums on children in developed countries, school museums were established. The Ragged School Museum, for example, creates learning environments by using objects from the Victorian Era to explain and bring it to life (Karadeniz and Çıldır, 2014, p. 53). The Tokat City Museum is another example of this type of work. Celebrating October 29th at the museum will create a memorable experience for students.

The exhibition events organized by the Tokat City Museum bring together people from different walks of life and raise awareness about the importance of visiting these places.

Museums not only exhibit artifacts but also protect them. City museums play a crucial role in creating generations that appreciate cultural assets.

They serve as a bridge between the past and the future by displaying historical products and contributing to the present. In this sense, museums should increase their activities and enrich their learning by living methods.

The activities of Tokat City Museum are currently announced on social media. However, creating a website for the museum would allow it to reach a wider audience. Furthermore, the use of technology in museum exhibits ensures that all segments of society can be reached through the use of auditory, sensory, and visual displays. This makes museums more engaging for younger generations and creates more interesting learning environments for their visits.

The Tokat City Museum has become a venue where many cultural assets of the region, which are on the verge of disappearing, are exhibited. It is a museum rich in the diversity of the products it displays. The museum also features examples of materials with stories, allowing visitors to form an emotional connection with the artifacts created in the past. Particularly notable are the wax statues depicting local artisans or culinary culture, which shed light on the artistic understanding of a bygone era. In the first floor exhibition hall, a scenario based on the chronology of Tokat's historical journey has been developed. Some artifacts are exhibited periodically due to the diversity of the products, making it difficult to assign a fixed place for certain items.

It is understood that the museum is designed to minimize excessive light exposure to suit the exhibition conditions; however, there is no regular cooling system or a system to maintain a constant temperature within the museum. Addressing these shortcomings is expected to enable the museum to provide a more professional service.

The exhibition conditions in the museum have been carefully arranged to ensure the preservation and sustainability of the artifacts. The information panels related to the exhibited artifacts are sufficient and attention-grabbing.

In the context of museum building preservation, it is essential to consider the impact of heat, light, and humidity on the works of art within the facility. The utilisation of contemporary technological tools is also a crucial aspect in maintaining optimal conditions for the preservation of these artefacts. (Buyurgan ve Şener, 2023). Such modern methods are used in the Tokat City Museum. In the museum building, there are direction signs directing from outside to inside.

In Tokat City Museum, exhibitions in the showcase and on the wall, open exhibition alone, animations (wax, three-dimensional animation, etc.) and panoramas are used. The information about the artifacts on display in the museum is sufficient. The exhibits in the showcases are balanced and appropriate in size. The directions and postures of the artifacts in the areas where they are exhibited are appropriate.

The natural light source in the lighting is the small sized windows on the upper level, especially for the first floor. The other lighting inside the showcases and in the halls are filtered lighting that reduces the harmful effects of light. In Tokat City Museum building, tiles were used on the floor on every floor. Nostalgic tiles were used only on the floor of the products to be exhibited. For example, an earth-colored floor made of hexagonal shapes was created on the floor of the wax sculptures in the basement (figure 8).

Tokat City Museum is one of the Anatolian examples of City Museums. This museum provides one of the important steps of this rapidly developing field in Türkiye in the 2000s. The study is capable of filling the gap in the field in the sense that there is no detailed study on this subject.

Compliance with the Ethical Standard

Conflict of Interest: The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Ethics Committee Permission: In this article, ethics committee approval is not required, and a consent form affirming that a wet-signed ethics committee decision is not necessary has been added to the article process files on the system.

Financial Support: No financial support was received in this study.

REFERENCES

- Akyol Kasapoğlu, P. (2020). Covid-19 Küresel Salgın Dönemi ve Sonrası Müze Etkinlikleri. *Millî Folklor*, 16(127), s. 72-86.
- Albasan, I. (2020). Türkiye’de Kent Müzeciliği ve Bu Bağlamda İstanbul ve Roma Kent Müzelerinin Bir Karşılaştırması. *UNIMUSEUM*, 3(1), s. 15-22.
- Atasoy, Sümer, (1984). Türkiye’de Müzecilik. *Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi*. İstanbul İletişim Yayınları, 46, s. 1458-1471.
- Buyurgan, S. & Öztürk, G. B. (2021). Bilecik Belediyesi Yaşayan Şehir Müzesi ve Yaşama Katkıları. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 27(46), s. 271-284.
- Buyurgan, S., & Karaaziz Şener, D. (2023). Müzelerde Çağdaş Sergileme Yöntemleri: Türkiye İş Bankası İktisadi Bağımsızlık Müzesi Örneği. *Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi*, 5, 31-53.
- Çekül Vakfı (2013). *Kent Tarihi Müzeleri ve Arşivleri*. <https://www.tarihikentlerbirligi.org/wp-content/uploads/KentM%C3%BCzeleri-Ekitap.pdf>
- Çal, H. (1997). Osmanlı Devleti’nde Asar-ı Atika Nizamnameleri. *Vakıflar Dergisi*, 26, s. 391-400.
- Dedehayır, H. & Değirmenci, M. (2013). *Kent Tarihi Müzeleri ve Arşivleri*. ÇEKÜL Vakfı-Tarihi Kentler Birliği Yayınları.
- Eyice, S. (1989). Müzeciliğimizin başlangıcı ve Türk-İslam Eserleri Müzeleri. *Müze*, 2-3, s. 5-8.
- Şenel, Fidangenç, A. N. (2016). Yereli Korumak ve Türkiye’de Kent Müzeleri. *IDEALKENT*, 7(20), s. 936-965.
- Gerçek, F. (1999). *Türk Müzeciliği*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hanilçe, M. & Erdem, H. (2019). Tokat Şehir Müzesi, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi.
- Iggers, G. (1997). *Historiography in the Twentieth Century: from Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Wesleyan University Press.
- Karadeniz, C. & Çıldır, Z. (2014). *İngiltere’de müze eğitimi: Londra’dan izlenimler*. Kalem Kitap.
- Karadeniz, C. (2018). *Müze Kültür Toplum*, İmge Kitabevi.

Kavanagh, G. (1999). *Making Histories in Museums*. Leicester University Press.

Köse, E. (2010). Uygulamalar Işığında Türkiye'de Kent Müzeciliği Kavramının Değerlendirilmesi (Yayın No. 3985414) [Uzmanlık tezi].

Laçın, Şimşek. C. (2011). Okul Dışı Öğrenme Ortamları ve Fen Eğitimi. Ed. Laçın Şimşek, *Fen Eğitiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamları İçinde* (s. 1-21). Pegem Akademi.

Sözen, M. & Tanyeli, U. (2012). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. Remzi Kitabevi.

Sezgin, M. & Karaman, A. (2019). *Müze Yönetimi ve Pazarlaması*. Çizgi Kitabevi.

<https://docplayer.biz.tr/3985414-Uygulamalar-isiginda-turkiye-de-kentmuzeciligi-kavraminin-degerlendirilmesi.html>.

<https://earth.google.com/web/search/tokat+%C5%9Fehir+m%C3%BCzesi/>

Urfa Tarihi Kent Merkezi'nde Kültürel Peyzajın Değişim ve Dönüşümü: Saray Meydanı (Sarayönü) ve Belediye Parkı Örneği (1923-1990)

Change and Transformation of the Cultural Landscape in Urfa Historical City Center: Example of Saray Square (Sarayönü) and Municipality Park (1923-1990)

Öğr. Gör. Şeyda İNCE GAYBERİ¹

Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ²

Öz

Bu çalışmada, Urfa'da Cumhuriyet öncesinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin yönetim ve otoritesinin vurgulandığı, o yıllarda kentin en önemli odak noktası sayılabilecek Saray Meydanı (Sarayönü) ve yakın çevresinde yer alan Belediye Parkı ele alınmıştır. Osmanlı döneminin etkisinden sıyrılarak modern ve yeni bir ulus devleti imajının yansıtılmaya çalışıldığı, uzun bir süre kentin yönetim merkezi olan ve kamu hizmet binalarının bulunduğu Saray Meydanı ve Belediye Parkı kent açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Saray Meydanı ve Belediye Parkı arasında geçen derenin üzerindeki köprülerle iki alan birbirine bağlanmıştır. Saray Meydanı'ndaki Osmanlı dönemi yapıları ile Belediye Parkı çevresinde Cumhuriyet döneminde inşa edilen ve dönemin modern mimarlık anlayışının izlerini taşıyan nitelikli yapıların büyük bir çoğunluğu zamanla yıkılmıştır. Dere ve üzerindeki köprüler ile farklı dönemlerde inşa edilen yapılar ve meydan düzenlemeleri alanın kültürel peyzajını oluşturmuştur. Bu çalışmada amaç, 1923-1990 yılları arasında alanın kültürel peyzaj değerlerinde (yapılar, yollar, yeşil alanlar vb) meydana gelen değişim ve dönüşümleri ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra literatür taraması, gözlem, içerik incelemesi, haritalar ve eski fotoğraflardan çıkarımlar sağlamak gibi alt yöntemler kullanılarak veriler toplanmış ve değerlendirilmeler yapılmıştır. Yaşanan değişim ve dönüşümlerin aydınlatılmasında Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğünden alınan 1955, 1966, 1976 ve 1986 yıllarına ait hava fotoğrafları da önemli bir veri kaynağı olmuştur. Urfa Saray Meydanı ve yakın çevresinde yapılan bu çalışma, alanın günümüz mekânsal yapısının ve kültürel peyzajlarının oluşum süreci hakkında önemli bulguları ortaya çıkarmıştır. 1923-1990 dönemi arasında yapılan, tarihi dokuya zarar veren imar faaliyetleri ile meydanların kültürel peyzajına büyük zarar verilmiştir. Bu yıkımların Urfa'nın tarihi kültürel peyzaj alanlarına verdiği zararları anlamak ve yorumlamak, gelecek yıllarda tarihi dokunun korunması ve kültürel peyzaj alanlarının sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi açısından önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Urfa Saray Meydanı (Sarayönü), Koruma, Tarihi Kültürel Peyzaj, Urfa

ABSTRACT

This study examines Saray Square (Sarayönü) and its surroundings (Belediye Park and Mustafa Kemal Pasha Avenue), which were considered to be the main focal points of Urfa in the pre-Republican and early Republican periods, emphasizing state governance and authority during these years. As the city shed the influence of the Ottoman period and attempted to project the image of a modern and new nation-state,

¹ **Corresponding Author: Yetkili Yazar:** Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Programı Doktora Öğrencisi.

seydaincegayberi@gmail.com, ORCID 0000-0002-0981-4022

² Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı. nesdalkilic@gmail.com, ORCID 0000-0003-3920-9904

Bu çalışma, Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ danışmanlığında Şeyda İNCE GAYBERİ tarafından hazırlanan "Şanlıurfa Tarihi Kültürel Peyzaj Alanları ve Koruma Önerileri" başlıklı devam eden doktora tezinden üretilmiş; DÜBAP, MİMARLIK. 24.007 nolu proje tarafından desteklenmiştir.

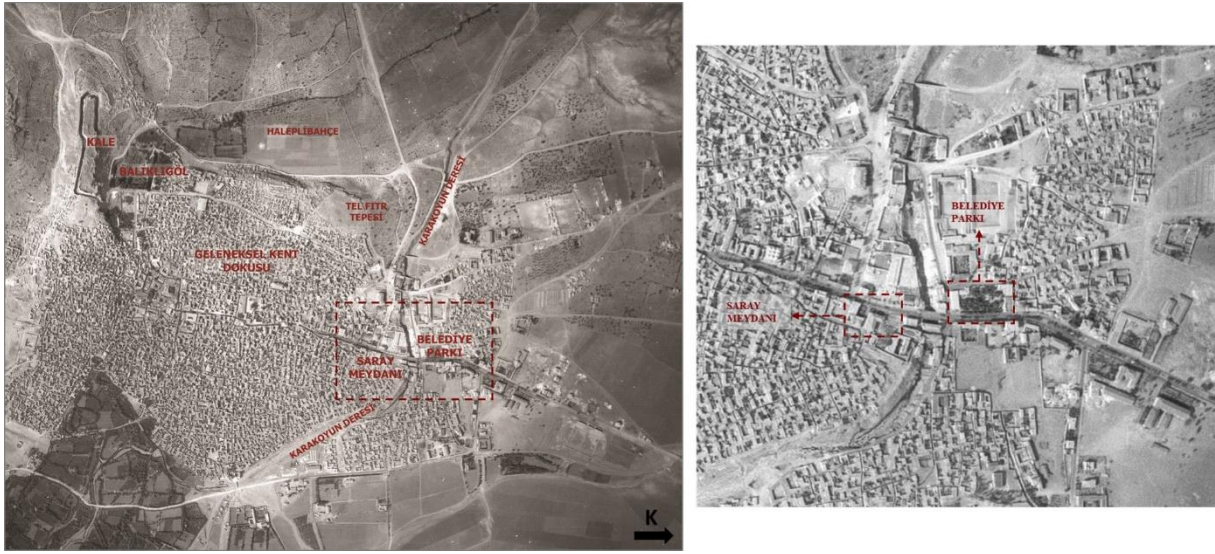

Saray Square and Belediye Park, which had long served as the administrative centre of the city and housed public service buildings, were of great importance. The two areas were connected by bridges over the stream that ran between Saray Square and Belediye Park. A large part of the Ottoman-era structures in Saray Square and the qualified buildings around Belediye Park, which were built during the Republican period and reflected the modern architectural ideas of the time, have been demolished over time. The stream, the bridges over it and the buildings and square arrangements built in different periods formed the cultural landscape of the area. The aim of this study is to reveal the changes and transformations of the cultural landscape values (buildings, roads, green areas, etc.) of the area between 1923 and 1990. The study uses the historical research method, one of the qualitative research methods. In addition, data was collected and evaluated using sub-methods such as literature review, observation, content analysis, maps and inferences from old photographs. Aerial photographs from 1955, 1966, 1976 and 1986, obtained from the General Directorate of Mapping of the Ministry of National Defense, were an important source of data to elucidate the changes and transformations experienced. This study of Urfa's Saray Square and its environs provides important insights into the formation of the area's current spatial structure and cultural landscapes. The urban development activities carried out between 1923 and 1990, which damaged the historic fabric, have severely damaged the cultural landscape of the squares. Understanding the damage caused by these demolitions to Urfa's historic cultural landscape areas will be crucial for the preservation of the historic fabric and the sustainable management of the cultural landscape areas in the future.

Keywords: *Urfa Saray Square (Sarayönü), Conservation, Historical Cultural Landscape, Urfa*

GİRİŞ:

Urfa, tarihte farklı medeniyetlerin yaşadığı, zengin kültürel mirası olan sayılı kentler arasında yer almaktadır. Urfa'da bu kültürlerin ve medeniyetlerin etkisinde şekillenen "insan ve doğanın ortak eseri" alanlar, günümüze kadar gelen "kültürel peyzaj" alanlarının temellerini oluşturmuştur. Urfa tarihi kent dokusunda önemli kültürel-kentsel peyzaj alanları arasında ilk sıralarda sayılabilecek olan Saray Meydanı ile yakın çevresinde yer alan Belediye Parkı ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi, uzun yıllar içerisinde büyük değişimler göstererek şekillenmişlerdir (Şekil. 1).

Şekil 1. 1955 yılına ait hava fotoğrafında Urfa'nın tarihi kent dokusu (Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü'nden alınan fotoğraftan işlenmiştir)

Saray Meydanı halk arasında "Sarayönü" olarak da adlandırılmaktadır. 1940'lı yıllara kadar burada bulunan ve "Eski Saray" olarak bilinen Osmanlı Hükümet Konağı'ndan dolayı söz konusu meydana bu isim verilmiştir. Saray Meydanı ve Belediye Parkı arasından Karakoyun Deresi geçmektedir. Sur dışındaki Belediye Parkı, Saray Meydanı'na Hacı Kamil Köprüsü (Taş Köprü) ile bağlanmaktadır. Bu nedenle halk arasında bu bölge "Köprübaşı" olarak da bilinmektedir. Belediye Parkı ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi çevresindeki kamusal yapılar çoğunlukla Cumhuriyet döneminden sonra inşa edilirken, Saray Meydanı'ndaki kamusal yapılar çok daha eski tarihli olup, yapılış tarihleri Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Bu yapılar, Cumhuriyetin ilanından sonra zaman içerisinde yıktırılarak yerlerine dönemin modernist yüzünü yansıtan yeni binalar inşa edilmiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan bu yapıların da çoğu 1980'lerde yıktırılarak yerine nitelsiz betonarme yapılar yaptırılmıştır. Sur dışında

kalan, Karakoyun Deresi'nin kuzeyindeki Belediye Parkı'nda da Cumhuriyet dönemiyle birlikte yaptırılan kamusal yapılar, yine Saray Meydanı'nda olduğu gibi 1980'lerde yıktırılmış yerine niteliksiz betonarme yapılar inşa edilmiştir.

Cumhuriyet dönemi öncesi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Urfa'nın yönetim merkezi olan ve çok sayıda kamu binasının yer aldığı Saray Meydanı ve Belediye Parkı çevresi, geçirdiği değişimler sonucunda, zaman içerisinde kentin ticaret merkezine dönüşmüştür. Özellikle 1950'lerden sonra, birçok restoran ve kafeteryanın yer aldığı, otellerin bulunduğu, geceleri de hareketliliğini sürdüren bir alan olmuştur. İlçelere giden araçların beklediği küçük bir terminal de bu alanda bulunmaktaydı. Haşimiye Meydanı'ndan gelen ticari aksın son bulunduğu Saray Meydanı, o yıllarda şehrin hareketli ve yoğun bir alanı olmuştur.

Karakoyun Deresi ve yakın çevresindeki peyzaj alanları, tarihsel süreçte hemen her dönem kentin rekreasyon alanı olarak kullanılmıştır. Yakın döneme kadar, suyu fazla olan derenin kenarında piknik yapılıp içinde yüzülmekteydi. Dere, daha sonraki yıllarda yağışların azalması, yapılaşmalar/gecekondulaşma ve çevre kirliliğinden dolayı bu işlevini kaybetmiştir.

Bu araştırma, Saray Meydanı ve Belediye Parkı'nın kültürel değerlerine, bu değerlerin korunmasına bütüncül bir yaklaşım getiren "kültürel peyzaj" kavramı çerçevesinden bakmayı amaçlamaktadır. Bu inceleme, tarihi kent dokusundaki önemli kültürel peyzaj alanları arasında yer alan "Saray Meydanı ve Belediye Parkı" odaklarının değişim ve dönüşüm süreçlerini belgelemeyi hedeflemektedir. Urfa tarihi kent merkezinin zaman içerisindeki değişimlerinin incelenmesi ve tarihi kültürel peyzaj alanlarını etkileyen faktörlerin analiz edilmesi, bu alanların günümüz koşullarına uygun bir şekilde planlanması, tasarımı ve böylece sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır.

Çalışma kapsamında "Urfa tarihi kültürel-kentsel peyzaj alanları içerisinde önemli kentsel düğüm noktaları arasında olan Saray Meydanı ve Belediye Parkı'nın, Cumhuriyetin ilanından 1990'lı yılların başlarına kadar geçirdiği değişimler ile bu değişimlere sebep olan dinamikler nelerdir?" sorusuna cevap aranmıştır. Bu alanların çalışma konusu olarak seçilmesinde, geçirdikleri büyük değişimlerin yanı sıra kent belleğindeki yerleri etkili olmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve

Kültürel Peyzaj

Koruma anlayışı, başlangıçta tarihi, siyasi veya simgesel önemi olan anıtsal yapıların korunmasına odaklanmışken, zamanla bu bilincin gelişmesi ve yaygınlaşması sonucu, sivil mimarlık örneklerinin, yapı gruplarının, kentsel dokuların ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasına doğru genişlemiştir. Bu süreçte, "doğal" ve "kültürel" değerlerin yanı sıra, doğa ile kültür arasındaki ilişkiyi kapsayan yeni kavramlar da koruma gündemine girmiştir. Son dönemde koruma alanında önemli bir tartışma konusu haline gelen kültürel peyzaj kavramı, bu yeni kavramlardan biridir. Ülkemizde henüz yeni olan bu kavram, uluslararası literatürde de sıklıkla yer bulmaktadır. Bu ilerlemeler, koruma anlayışının genişlemesini ve kültürel mirasın korunmasında daha kapsamlı bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Komitesi, insan ve doğanın birlikte oluşturduğu eserleri "kültürel peyzaj" olarak adlandırmakta ve bu kavramı, "insan toplumlarının ve yerleşimlerinin, doğal çevre ve kültürel, sosyal, ekonomik faktörler ile iç ve dış dinamiklerin etkisi altında evrilmesi" olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, insanın çevresiyle kurduğu karşılıklı etkileşimlerin tarihsel ve mekânsal bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir.

Alman coğrafyacıların etkisiyle şekillenen kültürel peyzaj kavramı, ilk olarak 1890'ların başlarında **Friedrich Ratzel** tarafından "insan faaliyetleriyle değiştirilmiş peyzaj" olarak tanımlanmıştır. Bu terim, erken 20. yüzyılda diğer Alman coğrafyacılar tarafından da sıkça kullanılmıştır (Jones, 2003, s. 21).

Alman kökenli **Otto Schlüter**, 1906'da coğrafyanın bir peyzaj bilimi olduğunu ve çalışma alanının, insan müdahalesinden etkilenmemiş doğal peyzajlardan, insan faaliyetleriyle dönüşen kültürel peyzajlara nasıl evrildiğini savunmuştur (James ve Martin, 1981, s. 177). Schlüter'in bu düşüncesi, coğrafya çalışmalarını önemli ölçüde etkilemiş ve değiştirmiştir. Bu düşüncüyü benimseyen coğrafyacılar, peyzaj çalışmalarının temel konusu olarak seçmişler ve doğal peyzajın nasıl kültürel peyzaja dönüştüğünü inceleyerek, coğrafyanın amacının insan ile çevre arasındaki ilişkiyi anlamak olduğunu savunmuşlardır.

Alman kökenli coğrafyacı **Carl Orwin Sauer'in** çalışmaları ise genel olarak kültürel peyzaj çalışmalarının başlangıcı olarak kabul edilir (Fowler, 2003, s. 18). Schlüter, genellikle peyzajın görsel kültür bileşenlerine odaklanmış ve soyut unsurlar olan dil, din, gelenek ve diğer değerleri dikkate almamıştır. (James ve Martin, 1981, s. 177). Sauer, 1920'ler ve 1930'lar boyunca etkilendiği bu fikri daha da ileri götürmüş ve doğal peyzajlar ile kültürel peyzajlar arasındaki ayrımı daha kesin bir şekilde tanımlamıştır. Sauer'a göre (1925, ss.19-46); iklim, bitki örtüsü ve jeoloji gibi faktörlerin etkileşimiyle şekillenen doğal peyzajlar, yalnızca belirli bir bölgede veya alanda insan faaliyeti olmadan önce meydana gelebilir. İnsan varlığıyla birlikte, peyzajı şekillendiren temel etken kültürdür ve insanın varlığının dünyadaki önemi ve etkisi açıktır (Sauer, 1925, ss. 19-46). Sauer'ın 1925'te yazdığı "The Morphology of Landscape" adlı makalesinde belirttiği gibi, "kültürel peyzaj alanları, bir topluluk kültürü tarafından doğal bir peyzajdan şekillendirilir ve bu şekillendirme sürecinde kültür etkendir, doğal alan araçtır, kültürel peyzaj ise sonuçtur." (Sauer, 1925, s. 46). Sauer'ın bu yaklaşımı, günümüzdeki kültürel peyzaj anlayışına oldukça yakın ve peyzaj oluşum sürecini açıklayıcı bir tanım getirir.

Günümüze kadar koruma alanında bu kavram hakkında fikir birliğine varılmış tek bir tanım olmamakla birlikte, çeşitli ulusal ve uluslararası kurumların kültürel peyzaj için çeşitli tanımları literatürde yer almaktadır. **UNESCO Dünya Mirası Komitesi**, Uygulama Rehberi'nde (Operational Guidelines) Dünya Mirası Sözleşmesi'ne atıfta bulunarak, kültürel peyzaj alanlarının "doğa ve insanın birlikte yarattığı eserler" olduğunu belirtmiştir (UNESCO, 2015, s.11).

Avrupa Konseyi (COE) tarafından 1995 yılında yapılan tanıma göre kültürel peyzaj alanları; doğa ve insanın birlikte etkileşim içinde olduğu, zaman ve mekân içerisindeki toplumsal yerleşimlerin ve karakterlerin evrimini anlatan, belirli bölgesel alanların belirgin sosyal ve kültürel değerlerini sergileyen, fiziksel izler taşıyan, geçmişteki arazi kullanım şekilleri ve faaliyetlerini, çeşitli gelenekleri, edebi ve sanat eserlerindeki tasvirleri ya da o bölgede yaşanan tarihi gerçekleri yansıtan özel olarak tanımlanmış alanlardır (COE, 1995).

Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), kültürel peyzajı; kültürel ve doğal kaynakları içeren ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları da kapsayan, tarihi olaylara ve etkinliklere ev sahipliği yapmış veya çeşitli kültürel ve estetik değerleri yansıtan coğrafi alanlar olarak tanımlamaktadır (Url-1).

Kültürel peyzajlar, insanların yaşam tarzlarını, inançlarını ve değerlerini yansıtan önemli bir unsurdur. Kentteki kültürel peyzaj alanları doğal ve sosyal süreçlerin etkisiyle oluşan ekosistemlerin bir bileşimi olarak karşımıza çıkar. Kent peyzajları, sosyal yapı ve kültürün bir yansımasıdır ve insan davranışları tarafından şekillenir. Bu nedenle kültürel peyzajların korunması ve sürdürülebilirliği, toplumların kimlik ve değerlerinin korunması açısından büyük önem taşımaktadır (Çetinkaya ve Uzun, 2014).

Günümüze gelindiğinde kültürel peyzaj kavramı, son 30 yıl içinde koruma anlayışının geçirmiş olduğu evrimle birlikte gelişmiştir. Özellikle tek yapı ölçeğinden alan ölçeğine kadar geniş bir skalada, çevresinden izole edilerek "muhafaza" yaklaşımıyla koruma yerine, korunan alanların insan, sosyal

çevre ve ekolojik sistemlerle karşılıklı ilişkilerin zaman faktörü ile şekillenen bir bütün olduğu görüşü birçok platformda tartışılmış, bunun sonucunda kültürel peyzaj kavramı ortaya çıkmıştır (Kap Yücel ve Salt, 2018, s.41). Bu evrim, koruma anlayışının genişleyerek kültürel, sosyal ve ekolojik unsurları içeren bir yaklaşıma dönüşmesine olanak sağlamıştır. Bu sayede korunan alanların sadece yapısal özellikleri değil, aynı zamanda insan etkileşimi ve zamanın etkisi de göz önünde bulundurularak korunması gerektiği vurgulanmıştır.

18. yüzyılda temelleri atılan korumanın kurumsallaşması tartışmaları, 20. yüzyılın başlarında anıt eserlerin çevreleriyle birlikte korunmasına yönelik bir anlayışa evrilmiş, yüzyılın ikinci yarısında ise bu anlayış, sivil yapıların korunmasını da kapsayacak şekilde genişlemiştir. 1987 yılında, tarihi kentler ve kentsel alanların korunmasını sağlamak amacıyla "kültürel peyzaj" kavramı, kültürel mirasın bir kategorisi olarak tanımlanmıştır (UNESCO, 2013; Perihan ve Aşur, 2020). Urfa gibi tarihi kentlerin peyzaj alanlarına bakıldığında, bu alanların kentsel kimlikleri sayesinde hem kültürel peyzaj alanlarının hem de tarihi kentsel peyzaj unsurlarının belirgin bir şekilde öne çıktığı görülmektedir.

10 Kasım 2011 tarihinde UNESCO tarafından kabul edilen "Tarihi Kentsel Peyzaj (Historical Urban Landscape – HUL) Tavsiye Kararı", koruma çalışmalarının sadece binalarla sınırlı kalmaması, aynı zamanda çevresiyle birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu kararla, kültürel peyzajın korunmasına daha bütüncül bir bakış açısı getirilmiştir (UNESCO, 2013). Bu bütüncül yaklaşım, "kültürel peyzaj" ve "tarihi kentsel peyzaj" kavramlarının birbirleriyle ilişkilendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tarihi Kentsel Peyzaj Tavsiye Kararı, kentsel gelişme politikalarının şekillendirilmesinde geçmişin değerlerinin "peyzaj odaklı" bir yaklaşımla ele alınmasını teşvik etmektedir. Bu karar, tarihi bölgelerin tanımlanması, korunması ve yönetilmesi için daha kapsamlı bir çerçeve sunar. Kentsel bağlam içerisinde fiziksel formlar, mekânsal düzenlemeler, bağlantılar, doğal özellikler ve konumlar ile sosyal, kültürel ve ekonomik değerler arasındaki ilişkileri dikkate alarak disiplinler arası bir "peyzaj" yaklaşımını önerir. Bu yaklaşım, tarihi alanların sadece fiziksel özelliklerini değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel önemlerini de göz önünde bulundurarak kentsel gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamaya yardımcı olur (Dinçer, 2013; Kaya, 2016).

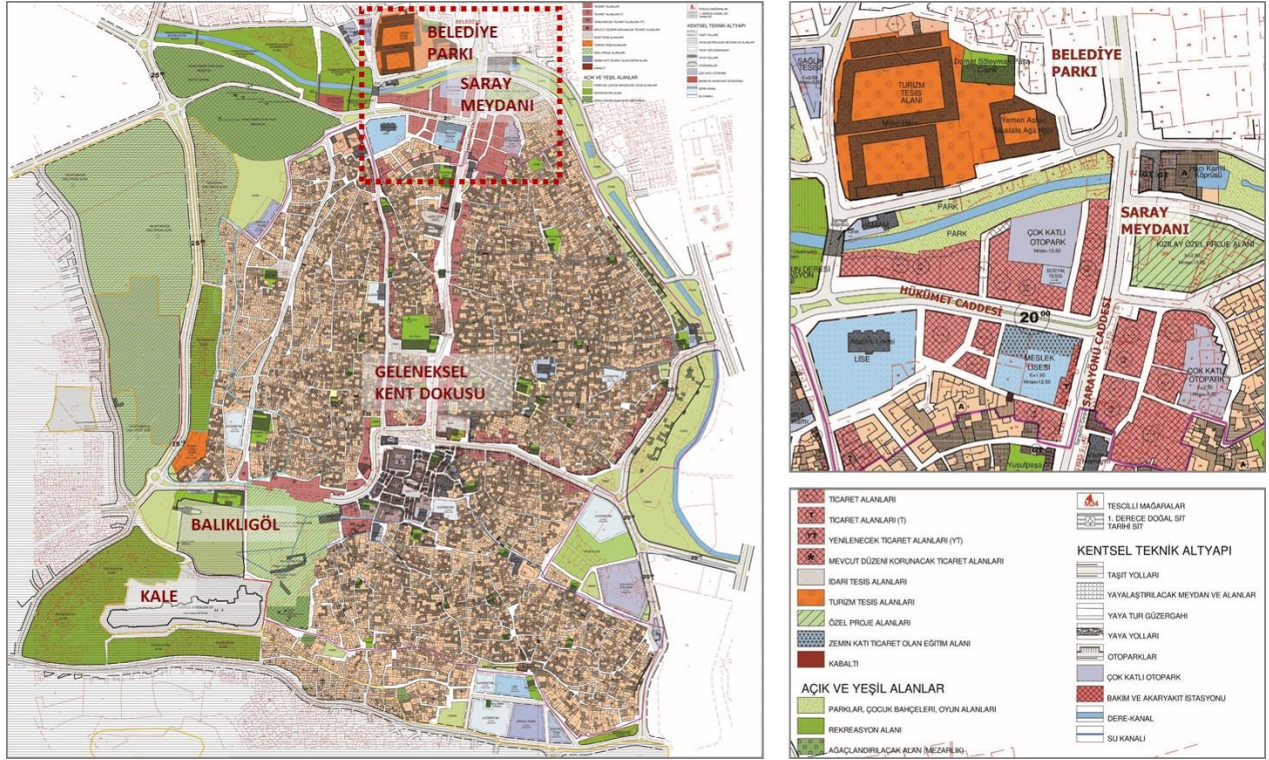
2. Yöntem

Bu çalışmada, Urfa tarihi kent merkezinde yer alan Saray Meydanı ve Belediye Parkı'nın kültürel değerlerine, bu değerlerin korunmasına bütüncül bir yaklaşım sağlayan "kültürel peyzaj" kavramı çerçevesinden bakılması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında "Urfa'nın tarihi kültürel-kentsel peyzaj alanları içerisinde önemli kentsel düğüm noktaları olan Saray Meydanı ve Belediye Parkı'nın, Cumhuriyetin ilanından 1990'lı yılların başlarına kadar geçirdiği değişimler, bu değişimlere sebep olan dinamikler nelerdir?" sorusuna cevap aranmıştır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla arşiv taraması yapılmış; eski kitaplar, dergiler, eski haritalar, kişisel arşivler ve eski fotoğraflar araştırılmıştır (Şekil. 2). Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Komutanlığından alınan 1955, 1966, 1976 ve 1986 tarihli eski hava fotoğrafları çalışma kapsamında en çok faydalanılan kaynak olmuştur. Ulaşılan eski tarihli hava fotoğraflarıyla da alanların nasıl değiştiği; tarihi yapıların ve bahçelerin günümüze ulaşım ulaşmadığı, hangi tarihlerde yıkıldığı ve yıkım sonrası alanda ne tür bir yapılaşma olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra literatür taraması, gözlem, içerik incelemesi ve fotoğraflardan çıkarımlar sağlamak gibi alt yöntemler kullanılarak veriler toplanmış ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Kente ait 1955, 1966, 1976 ve 1986 yıllarına ait hava fotoğraflarından 10 yıllık periyotlar halinde 4 dönem çıkarılmış, Saray Meydanı, Belediye Parkı ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi'ndeki değişim ve

dönüşümler çalışma kapsamında detaylı olarak incelenmiştir. Her bir fotoğraf önceki ile kıyaslanarak hangi yapının yıkıldığı, yerine nasıl bir işlev verildiği, yeşil alanların ve meydanların bu durumdan nasıl etkilendiği değerlendirilmesi yapılmıştır.

Şekil.2. Koruma amaçlı imar planı (KAİP), 2015 (Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi, 2024)

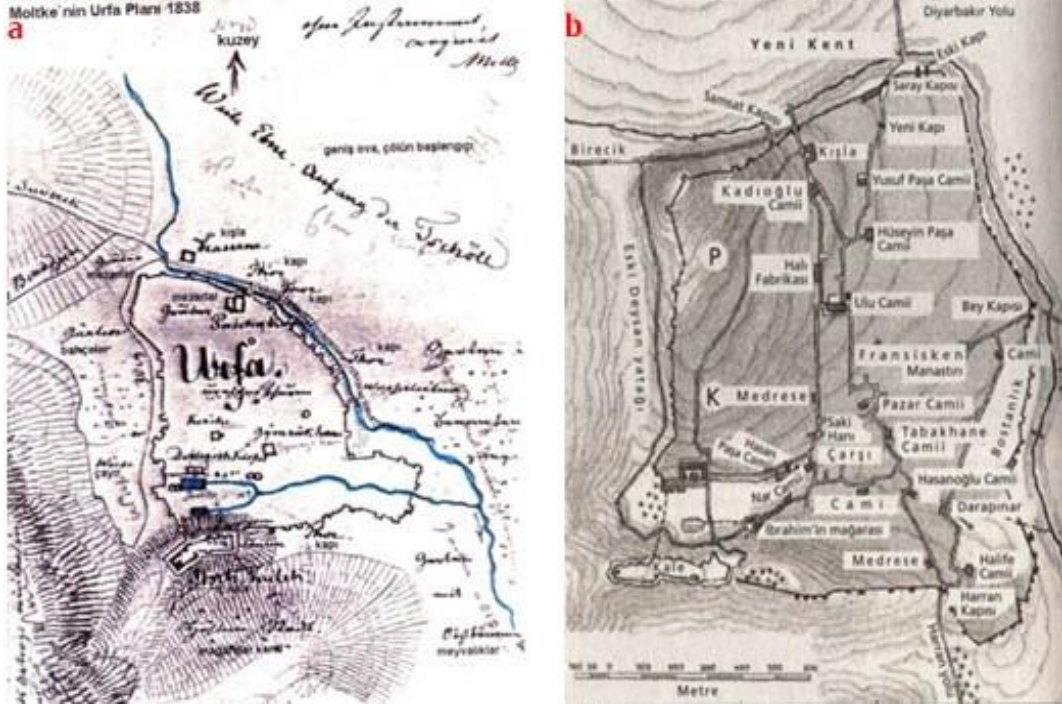
3. 1923-1990 yılları arasında Urfa'nın tarihi kent dokusunun gelişimi

Urfa tarihi kent dokusu Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar sur içerisinde şekillenmiş, Karakoyun Deresi doğal bir sınır oluşturarak, kentin surun dışına doğru gelişmesini kısıtlamıştır (Şekil. 3.a). Kentin kuzeyinden başlayıp doğusuna doğru yol alan Karakoyun Deresi, batıda yer alan Edessa Krallığı dönemine ait mozaikler ve kaya mezarlarına sahip Haleplibahçe Bölgesi, güneyde Balıklıgöl ve Urfa Kalesi, tarihi geleneksel kent dokusunun, dolayısıyla tarihi kültürel-kentsel peyzaj alanlarının sınırlarını oluşturmaktadır.

1830'lu yıllarda Urfa'yı ziyaret eden Helmut von Moltke; Urfa'nın taş evlerinden, surlarından, hâkim bir kaya üzerindeki kalesinden, birçok pınardan gelen suların toplandığı iki havuzdan (Aynzeliha ve Halil-ür Rahman Gölleri) bahsetmekte ve bu göllerin etrafının yüksek söğütler, çınarlar ve servilerle çevrili olduğunu anlatmaktadır (Şekil 3.a) (Güler, 2010). Birinci Dünya Savaşı öncesi Urfa kent haritasında, şehir surlarının ve altı kapısının ayakta olduğu anlaşılmaktadır. Güneyde Urfa Kalesi ve kuzeyde surların dışında yer alan, Samsat Kapısı'nın açıldığı ve Abdülhamit Dönemi'nde çeşitli misyon yapılarının inşa edildiği yeni kent dikkat çekmektedir. Haritada ayrıca, Tanzimat Dönemi'nde sabun üretim tesisi olarak faaliyet gösteren Alman Halı Fabrikası (Basmahane) da görülmektedir. Saray Meydanı'nda bulunan Osmanlı Hükümet Konağı'ndan (Eski Saray) dolayı şehrin kuzeyindeki kapıya Saray Kapısı (Eski Kapı) denildiği tahmin edilmektedir (Şekil. 3.b) (Kürkçüoğlu, 2011).

1840'lı yıllarda misyoner papaz George Percy Badger'in Urfa'yı ziyareti sırasındaki notlarından Saray Meydanı ve Belediye Parkı arasından geçen Karakoyun Deresi üzerinde Samsat Kapı, Saray Kapı ve Yeni

Kapı'ya doğru üç köprüyle üzerinden geçildiğinden bahsedilmektedir. Bunlardan sadece Samsat Köprüsü günümüze ulaşmıştır (Güler, 2010).

Şekil 3. a. Moltke Urfa Planı 1838 **b.** Birinci Dünya Savaşı Öncesi Urfa Kent Planı 1900'lerin başında (Kürkçüoğlu, 2011)

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Urfa'nın geleneksel kent dokusunda değişim başlamıştır. **1923-1945** yılları arasında, Cumhuriyetin ilanından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar uzanan süreç, ülke genelinde radikal bir modernite projesini yaşama geçirmeye çalışan, tek partili bir siyasal rejim içinde, kentleşme hızının düşük olduğu bir dönemdir (Tekeli, 2010). I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan maddi zorluklar özellikle 1923-1934 yılları arasında Urfa'nın mimari gelişimlerden uzak kalmasına sebep olmuştur. Bu yıllarda Cumhuriyet dönemini yansıtabilecek kamu binalarının yapılmasına öncelik verilmiştir (Engin, 2019). Urfa'da önemli kentsel gelişimler, 1935 yılında Vali Kazım Demirel ve Belediye Başkanı Ömer Alay zamanlarında gerçekleşmeye başlamıştır. Bu dönemde, belediye faaliyetleri büyük ölçüde yol yapımı ve genişletme çalışmaları üzerine yoğunlaşmıştır. Şehir altyapısının geliştirilmesi amacıyla yürütülen bu projeler, hem mevcut yolların iyileştirilmesini hem de yeni ulaşım ağlarının oluşturulmasını kapsamıştır. Bu yıllardan itibaren Urfa'da önemli sokaklar ve meydanlar aydınlatılmış, parke ve asfalt döşemeli geniş caddeler, bulvar ve parklar yapılmış; eski yapıyı yıkıp yerine yenisini yapma bu yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. 1923-1945 yılları arasında geleneksel dokudaki yıkımların, sonraki dönemlere göre daha yavaş olduğu anlaşılmaktadır. **1939-1945** yılları arasında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı bütün dünyaya olduğu gibi Türkiye'ye de önemli değişiklikler getirmiş, savaş sonrasında hızlı bir kentleşmenin yaşanmaya başlaması Urfa'yı da etkilemiştir. Urfa için Cumhuriyet dönemi ilk imar planı 1937 yılında çizilmiştir.

1945-1960 yılları arası savaştan çıkan tüm ülkeler için kent planlama ve pratiğinde yeni atılımların yaşandığı yıllar olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1960'a kadar uzanan bu dönem, Türkiye'nin ekonomik gelişme programında meydana gelen, kırsal alanın hızla makineleştirilmesi, demiryolu programının bir yana bırakılarak yaygın bir karayolu programının uygulanmasına geçilmesi biçimindeki değişiklik, hızlı bir nüfus artışıyla birlikte, hızlı bir kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. 1945-1955 yılları arasında Türkiye, hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı planlama sorunlarını eski planlama alışkanlıkları ile çözmeye çalışmıştır (Tekeli, 1981).

Urfa'da 1945 sonrası başlayan ve 1960'ların başlarında artış gösteren, kırsal alanlardan kente doğru yaşanan göçlerle oluşan nüfus artışı ve kentin büyüme hızı nedeniyle sur içerisindeki alan yetersiz kalmıştır. 1970'lerin başlarında surların oluşturduğu sınır aşılarak kent sur dışına, özellikle kuzeye doğru büyüme göstermeye başlamıştır. Urfa'da 1950 sonrasında daha kalkınmacı bir politika izlenerek yine kendi dönemlerini yansıtan kamusal yapılar yapılması hedeflenmiştir (Kürkçüoğlu, 2010).

1937 yılında Urfa için hazırlanan planın yeterli görülmemesi üzerine 1954 yılında tekrar bir imar planı hazırlanmıştır. Bu imar planları şehrin büyüme hızını karşılayamamış ve tam olarak uygulanamamıştır. İmar faaliyetlerinin gerektirdiği yıkımlardan başka, 1930'lu yıllardan başlayarak 1980'li yıllara kadar göreve getirilen vali ya da belediye başkanları tarafından yıktırılan han, hamam, konak gibi tarihi binalar çok fazla sayıdadır. Bu keyfi yıkımlar geleneksel dokunun bozulmasının başlıca nedenleri arasındadır (Kürkçüoğlu, 2010).

1960-1980 yılları arası Türkiye'de hızlı kentleşmenin sürmekte olduğu görülmektedir. Bu dönemde kentlerde değişme yaratan önemli etkenler; II. Dünya Savaşı sonrasında kentlerin nüfuslarının büyümeye başlaması, 1970'li yıllarda Türkiye'de otomobil üretiminin başlaması, araç sahipliğinin artması, sanayi ve hizmet binalarına duyulan ihtiyacın yükselmesi olarak sayılabilir. Bu etkiler kentlerin planlanmasında iki farklı tutumu doğurmuştur: Bu ihtiyaçların ya kent çeperlerinde yeni yerleşmeler kurularak karşılanması ya da yasalarla henüz koruma altında alınmamış olan kent merkezlerinin yeniden inşa edilmesi. Bu ikinci yaklaşım kentsel koruma hareketinin doğuşunu hızlandırmıştır. Çünkü kentsel yenileme (urban renewal) hareketi olarak gelişen bu yaklaşım kent merkezlerinin tahrip edilmesini getirmiş, bu da korumada ilk sivil örgütlenmeyi başlatarak kentlilerin kentlerine sahip çıkmalarıyla cevaplanmıştır (Dinçer ve Enlil, 2012). Bu dönemde yüksek gelirli grupların kent dışında yaşama eğilimi başlamıştır.

Urfa'da, **1923-1980 yılları arasında** koruma amaçlı imar planında sınırları belirtilen tarihi kent dokusu ve içerisinde yer alan tarihi kültürel peyzaj alanları için herhangi bir koruma yaklaşımı benimsenmemiştir. Bu dönemde tarihi kültürel peyzaja en çok zarar veren konu göç sorunu ve imar faaliyetleri olmuştur. Sosyokültürel açıdan birçok özelliği barındıran kent dokusu ve çevresi 1960'lardan itibaren yoğun göç alarak çarpık bir yapılaşmaya dönüşmüş ve kent plansız büyümüştür. Bu yıllardan itibaren tarihi kent dokusunun yerli halkı tarihi dokuyu terk ederek, yeni kurulan yaşam alanlarındaki betonarme konutlara yerleşmişlerdir. Tarihi doku ise zamanla, kırsaldan göç edenlerin yaşam alanı olmuştur. Bu yıllarda, yol açma ve genişletme çalışmaları nedeniyle, birçok tarihi yapının yıkıldığı görülmüştür.

1982 yılında, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından görevlendirilen bir tespit kurulu, ilk kez Urfa il merkezinin tamamını inceleyerek detaylı bir rapor hazırlamıştır. Bu raporların sonucunda Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 114 ev tescil edilmiş ve kentin korunması gereken sit alanlarının sınırları belirlenmiştir (Kürkçüoğlu, 2011). 1990'ların başlarına gelindiğinde ise Urfa'da geleneksel kent dokusuna yönelik koruma anlayışı değişim göstermeye başlamış, restorasyon ve çevre düzenleme projelerine daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Bu süreç, kentin tarihi ve kültürel mirasının korunmasına yönelik daha kapsamlı bir yaklaşımın benimsenmesine zemin hazırlamıştır.

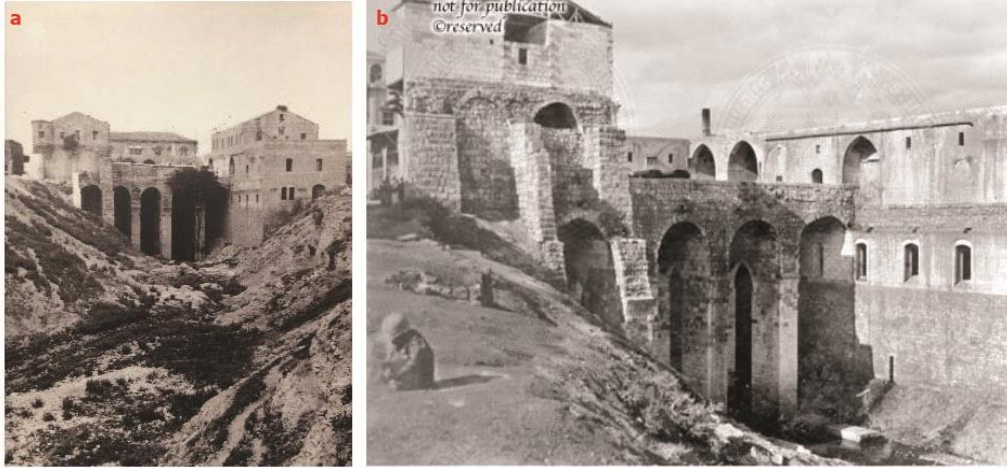
4. 1923-1990 arası Urfa Saray Meydanı ve Belediye Parkı'nın değişimi

Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin otoritesinin vurgulandığı Urfa Saray Meydanı ve Belediye Parkı, uzun yıllar geleneksel kent dokusu içerisinde önemli odak noktaları arasında yerini almıştır. Özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra Osmanlı Dönemi'nin etkisinden sıyrılarak modern ve yeni bir ulus devleti imajının yansıtılmaya çalışıldığı Saray Meydanı ve Belediye Parkı kentin modern yüzü olmuştur.

Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Urfa'nın yönetim merkezi olan Saray Meydanı ve Belediye Parkı çevresi, özellikle 1950'lerden sonra, birçok restoran, pastane ve otelin bulunduğu merkezi bir alana dönüşmüştür. Haşimiye Meydanı'ndan Sarayönü Caddesi'ne uzanan, üzerinde birçok küçük dükkânın bulunduğu ticari aksın son bulduğu Saray Meydanı, yapılan iş hanları ve pasajlar ile zamanla ticari bir alana dönüşmüştür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Urfa'nın kentsel açıdan modernleşmesi için yapılan yenilikler ve gösterilen çaba oldukça önemlidir. Özellikle kentin planlanmasında ve gelişim göstermesinde ana politikalar ve verilen kararlar belirleyici olmuştur. Kalkınma ruhu ile gelişme ve modernleşme hedeflenmiş, bunlar kentin birçok noktasında yansıtılmıştır. Modern bir ulus devlet inşa etme hedefi kent ölçeğinde de düşünülmüş, kentte bir planlama süreci başlamıştır. Bu dönemde kentte gerçekleştirilen yeni imar faaliyetleri, dönemin koşulları nedeniyle uzun bir zaman dilimine yayılmış ve ancak sınırlı ölçüde hayata geçirilebilmiştir.

Urfa'da modern anlamda gerçekleştirilen ilk imar çalışmaları, 1903 yılında Vali Ethem Bey'in öncülüğünde başlatılmıştır. Vali Ethem Bey birçok kamusal yapıyı ve şehrin önde gelenlerinin evlerini, şehrin uzak yerlerine yapılmasına öncülük ederek tarihi kent dokusunun sur içerisine sıkışıp kalmasının önüne geçip, surları aşmasını sağlamıştır. Kentin kuzeye doğru gelişmesi gerektiğini düşünen Ethem Bey o yıllarda Karakoyun Deresi üzerine Hacı Kâmil Köprüsü'nün yapılmasını sağlayarak ilk adımı atmıştır. Böylece kentin kuzeye gelişmesi için güçlü bir bağlantı oluşturmuştur. Saray Meydanı'nın kuzeyinde bulunan bu taş köprü yaptırılırken köprünün üzerine Hacı Kâmil Konağı ve Köşkü ile han ve dükkânlar da yaptırılmıştır (Şekil 4 a. ve 4 b.). Konağın doğu cephesi önünde taş köprü olduğu için bu cephe ana cephe olarak tasarlanmış, bu cephedeki pencere alınlıkları süslemeli yapılmıştır. Konağın batı cephesi, Karakoyun Deresi'ne baktığı için arka cephe olarak kabul edilmiş ve daha sade tasarlanmıştır. Böylece batı cephesi ana cephe konumuna gelmiştir. Köprübaşı semtinde bulunan bu köprü ve konağın bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Hacı Kâmil Köşkü ise betonarme köprü yaptırılırken 1939 yılında yıktırılmıştır. Sonraki yıllarda taş köprü yerine batı cephesine inşa edilen betonarme köprü kullanılmıştır (Kürkçüoğlu, 2011).

Şekil 4. a. b. 1920'li yıllarda Hacı Kâmil Köprüsü ve üzerinde yer alan yapılar (a. Anonim, b. Anonim)

Tarihi kent dokusunun olduğu gibi korunup şehrin kuzeye doğru gelişmesine destek veren bir diğer vali Nusret Bey olmuştur. 1917 yılında Nusret Bey, Hacı Kâmil Köprüsü'nün devamı niteliğinde olan ve sur içindeki geleneksel kent dokusunu kuzeydeki gelişmekte olan yeni kent bölgesine bağlayan Mustafa Kemal Paşa Caddesi'ni açarak önemli bir adım daha atmıştır (Şekil 5). Mustafa Kemal Paşa Caddesi tarihi kent dokusunun sur içinden çıkıp şehrin kuzeyine doğru gelişebilmesi için ana aks görevi üstlenmiştir. Karakoyun Deresi'nin oluşturduğu sınıra yakın olan Saray Meydanı ile derenin diğer tarafında bulunan

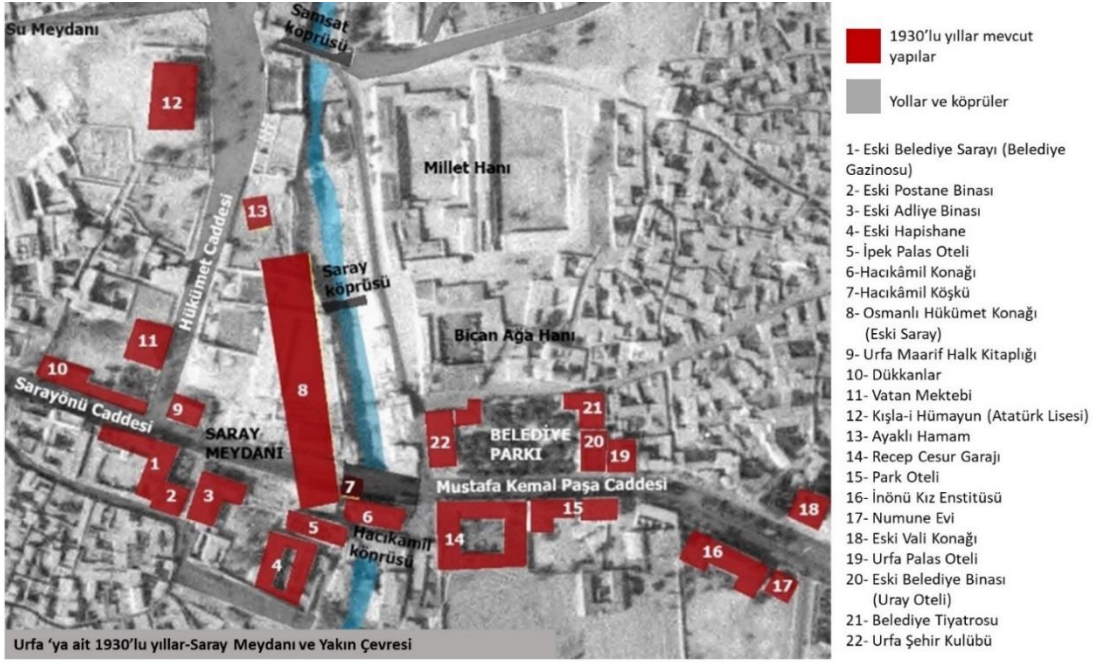
Belediye Parkı'nı birbirine bağlayan ve 1939 yılında yaptırılan betonarme köprü'nün de devamı niteliğinde olan Mustafa Kemal Paşa Caddesi, bu alanların önemini ve işlevini arttırmıştır.

Şekil 5. Açıldığı ilk yıllarda Mustafa Kemal Paşa Caddesi'nden kuzeye doğru bakış. Mustafa Kemal Paşa Anıt Çeşmesi (1) ve Harb-ı Umumi Şehitleri Anıtı (2) (Anonim)

Cumhuriyetin ilanından sonra Osmanlı döneminin etkisinden sıyrılmaya çalışan Urfa'da, şehrin modern yüzünü yansıtan Saray Meydanı, Mustafa Kemal Paşa Caddesi ve Belediye Parkı; yeşil alan ve cadde düzenlemeleri, anıtları ve dönemin modern üslubunu yansıtan yeni kamusal yapılarıyla önemli bir yere sahiptir. Uzun yıllar kentin merkezi konumunda olan Saray Meydanı ve devamındaki Belediye Parkı çevresi, konumundan dolayı, yıllar içerisinde birçok iş merkezi, pasaj, banka şubesi, otel, restoran ve kafenin yapılması ile hareketli bir bölge olma durumunu korumuştur.

Saray Meydanı ve Belediye Parkı (Mustafa Kemal Paşa Caddesi) yakın çevresinde bulunan, Osmanlı Dönemi'ne ait önemli yapılar; Eski Osmanlı Hükümet Konağı (Eski Saray), Eski Belediye Sarayı, İdare-i Hususiye Binası (Eski Adliye Binası), Eski Postane Binası, Eski Hapishane, Urfa Maarif Halk Kitaplığı, Vatan Mektebi, Kışla-i Hümayun, Ayaklı Hamam, Köprübaşı Hanı (Cesur Garajı), Bican Ağa Hanı, Millet Hanı, Samsat Hanı, Hacı Kâmil Konağı ve Köşkü sayılabilir. Cumhuriyet Dönemi sonrasına ait önemli yapılar; Belediye Gazinosu, Hükümet Konağı (Atatürk Lisesi), İpek Palas Otel, Belediye Parkı içerisinde bulunan Uray (Belediye) Otel ve Uray (Belediye) Sineması-Tiyatrosu, Park Otel, İnönü Kız Enstitüsü, Öğretmen Lojmanı (Numune Evi), Eski Vali Konağı ve Urfa Şehir Kulübü sayılabilir (Şekil 6).

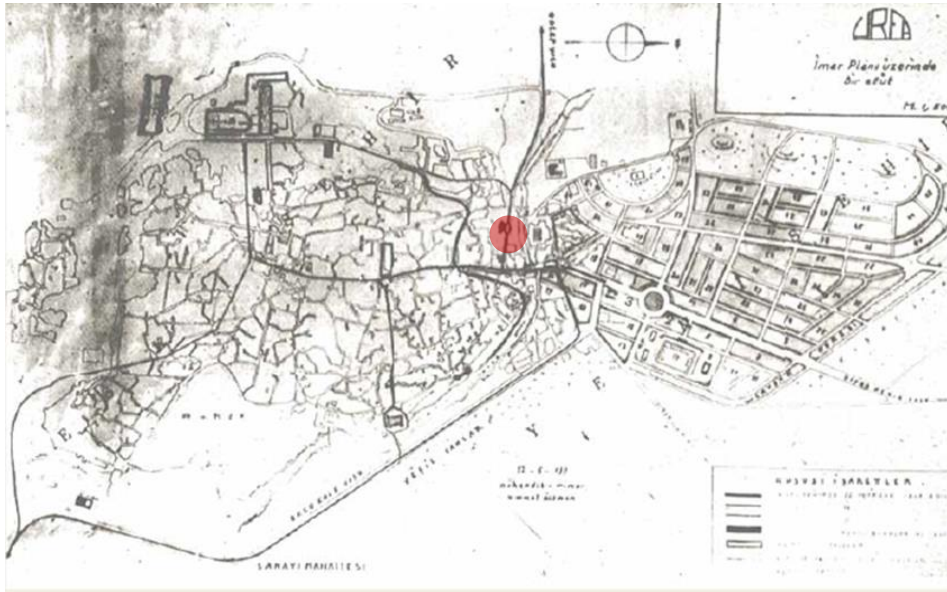
Şekil 6. 1930'lu yıllarda varlığı bilinen yapılar (Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü'nden alınan 1955 yılı hava fotoğrafı üzerine işlenerek hazırlanmıştır)

Urfa'da, Cumhuriyet'in ilanından 1940'lı yıllara kadar olan dönemde mimarlık faaliyetleri oldukça yavaş ilerlemiş, bu süreçte Cumhuriyet Dönemi'ni yansıtan modern kamu yapılarının inşasına öncelik verilmiştir. Saray Meydanı, devamındaki Mustafa Kemal Paşa Caddesi ve Belediye Parkı bu dönemin yenilikçi görüşlerini yansıtacak alanlar olarak seçilmiştir. 1940'ların sonuna kadar Saray Meydanı ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinde; Belediye (Uray) Oteli, Belediye (Uray) Sineması-Tiyatrosu, Belediye Gazinosu (Eski Belediye Sarayı yerine), Öğretmen Lojmanı (Numune Evi), İnönü Kız Enstitüsü gibi dönemin modern mimarlık üslubunu yansıtan yapılar yaptırılmıştır (Şekil 7). Kentin Cumhuriyet sonrası yeni kamu yapılarının yoğunlaştığı ve çevre düzenlemelerinin yapıldığı bu alanlarda modern devletin etkisinin hissettirilmesi amaçlanmıştır.

Şekil 7. 1940'lı yılların başlarında Mustafa Kemal Paşa Caddesi. Mustafa Kemal Paşa Anıt Çeşmesi (1) ve Numune Evi (2) (Anonim)

Ülkenin gelişimi ve değişimi sürecinde, kentlerin planlı ve düzenli bir şekilde büyüyüp gelişebilmesi için imar planlarının önemi büyüktür. Bu bağlamda, 1937 yılında Belediye Mühendisi Himmet Özmen tarafından çizilen Urfa'nın ilk imar planı, 1940'ların başında kısmen uygulanmıştır (Şekil. 8). Ancak, zamanla yetersiz kaldığı anlaşılan bu planın yerine 1954 yılında yapılan yeni imar planı da şehrin büyüme hızını karşılayamamıştır. Sonuç olarak, imar planlarının tam anlamıyla uygulanamaması, özellikle tarihi kent dokusu içerisinde tahribatlara neden olmuştur. Yapılan imar faaliyetleri ve yeniden yapılandırma bazı bölgelerde düzensiz, plansız ve programsız bir şekilde ilerlemiştir. Bu durum, özellikle Saray Meydanı ve Belediye Parkı yakın çevresinde de olumsuz etkilere sebep olmuştur (Kürkçüoğlu, 2011, s. 40). 1940'lı yıllarda imar planlarının uygulanması sırasında, tarihi dokunun korunmasına yeterince önem verilmemiştir. İmar planında alınan bazı kararlar, bu bölgede ciddi tahribatlara neden olmuştur. Örneğin, bu dönemde Hacı Kamil Köprüsüne alternatif olarak yeni betonarme köprü inşa edilirken, Hacı Kamil Konağı'na ait tarihi köşkü yıkılmıştır. Ayrıca, Saray Meydanı'ndaki Osmanlı Hükümet Konağı'nın (Eski Saray) büyük bir kısmı, Sarayönü Caddesi'nin yeni betonarme köprüye kadar genişletilmesi amacıyla yıkılmış, ardından yapının kalan kısmı da tamamen ortadan kaldırılmıştır. Benzer şekilde, Hükümet Caddesi'nin açılması sırasında, bu bölgede yer alan Muhammed Beg'in Bahçesi ve Begler ailesine ait konaklar da yok edilmiştir.

Şekil 8. 1937 yılında yapılan Urfa İmar Planı Etüdü. Saray Meydanı, Belediye Parkı ve yakın çevresi (Kürkçüoğlu, 2011)

4.1. Saray Meydanı (Sarayönü)

Tarihi kent dokusunda surların kuzeyde oluşturduğu sınır içerisinde yer alan Saray Meydanı; Adliye Meydanı veya Kızılay Meydanı olarak da bilinmektedir (Kürkçüoğlu, 2011). Meydan, Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyetin ilk yılları boyunca tarihi kent dokusunda önemli bir odak noktası olmuştur. Bayram kutlamaları ve törenler burada yapılmıştır (Şekil 9). Meydanın ortasında bulunan anıt, 1916-1917 yılları arasında yaptırılmıştır. Anıtın ucuna taktırılan aydınlatma kadesiyle, kent ilk aydınlatılan meydanlarından biri olmuştur. Bu anıt 1940'lı yıllarda Belediye Meydanı'na taşınmıştır (Kürkçüoğlu, 2011).

Şekil 9. Cumhuriyetin ilk yıllarında Saray Meydanında yapılan bir bayram kutlaması. İdare-i Hususiye binası (1), Eski Belediye Sarayı (2), Yusuf Paşa Camii minaresi (3) (Kürkçüoğlu, 2011).

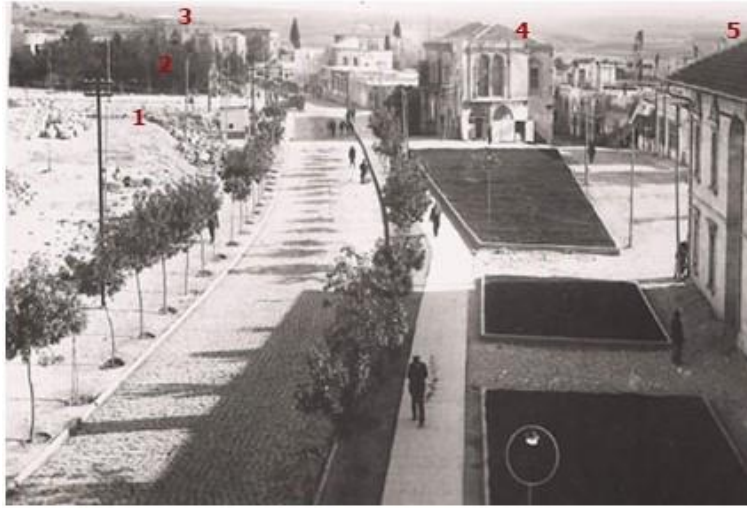
Saray Meydanı, tarihi kent dokusunun kuzey ve kuzeydoğuda sınırını oluşturan Karakoyun Deresi'nin bitişiğinde yer almaktadır. 1903 ve 1939 yıllarında yaptırılan köprülerle, devamındaki Mustafa Kemal Paşa Caddesi'ne bağlanan bu meydan, geleneksel kent dokusunun sınırlandığı sur içerisindeki surun dışına çıkmasında önemli bir düğüm noktası olmuştur. 1960'lı yıllara kadar meydan, ilçe ve köylere giden araçların kalktığı bir nevi durak/terminal hizmeti de vermiştir.

Kentin kamusal yapı stoku, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, yeni ve modern binalar yapılarak bir yandan artırılmaya çalışılırken diğer yandan mevcut olan yapı stoku dönüştürülerek ve yeniden işlevlendirilerek kullanılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilanı sonrasında kentte oluşan yeni yapı ihtiyacının giderilebilmesi için Cumhuriyet öncesinde yapılan bazı kamu yapıları yeniden işlevlendirilerek kullanılmıştır. Örneğin; Saray Meydanında bulunan İdare-i Hususiye binası (İl Özel İdaresi) 1950'lerden sonra Adliye Binası olarak kullanılırken meydana bulunan başka bir eski yapı da Postane Binası olarak kullanılmıştır.

Osmanlı Hükümet Konağı (Eski Saray), Saray Meydanında bulunan önemli yapılar arasındaydı (Şekil 10). Cumhuriyet öncesi yapılarından olan Eski Saray, Karakoyun Deresinin güney kenarında, doğu-batı yönünde uzanmaktaydı. Bu yapının önce bir kısmı (doğuda kalan tarafı) yıkılarak yola verilmiş olup, 1940'lı yıllarda tamamen yıktırılmıştır (Şekil 11). Yerine betonarme okul binası yaptırılmıştır. Bu okul binası da sonraki yıllarda yıktırılarak yerine katlı otopark yaptırılmıştır.

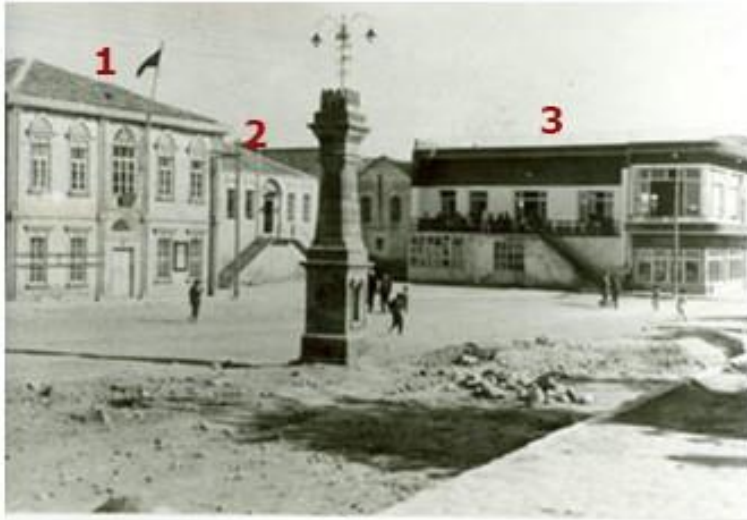
Şekil 10. 1920'li yıllarda Saray Meydanında bulunan Osmanlı Hükümet Konağı (1), Hacıkâmil Konağı (2), Hacıkâmil Köşkü (3) ve İdare-i Hususiye Binası (4), (Kürkçüoğlu, 2011)

Şekil 11. 1940'lı yıllarda Saray Meydanı. Yıkıtılan Osmanlı Hükümet Konağının yeri (1), Belediye Parkı (2), Eski Belediye Binası (3), Hacı Kâmil Konağı (4) ve İdare-i Hususiye Binası (5) (Aran ve Akgül, 2016)

Eski Belediye Sarayı (Şekil 9), Saray Meydanı'nda bulunan kireç taşından yapılmış sütunlu ve revaklı bir cephesi olan Cumhuriyet öncesi bir yapıydı. 1934 yılında yıkılmış, yerine 1938 yılında dönemin modern mimari üslup özelliklerini taşıyan Belediye Gazinosu yaptırılmıştır (Şekil 12).

İdare-i Hususiye Binası (İl Özel İdaresi), Saray Meydanı'nın doğusunda bulunan Cumhuriyet öncesi yapılardan biridir. 1950'li yıllardan sonra Adliye Binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. **Eski Postane Binası** da meydanda bulunan yine Cumhuriyet öncesi yapılarından olup uzun yıllar postane olarak kullanılmıştır. Adliye Binası ve Eski Postane Binası 1980'li yılların başında yıkılmıştır (Şekil 12).

Şekil 12. 1930'lu yılların sonlarında Saray Meydanı. İdare-i Hususiye Binası (Eski Adliye Binası) (1), Eski Postane Binası (2) ve Belediye Gazinosu Binası (3) (Kürkçüoğlu, 2011)

1940'lı yıllarda meydanda yıkıtılan Osmanlı Hükümet Konağının oluşturduğu simgesel boşluk, meydanın kültürel peyzajında büyük değişimlere yol açmıştır. Meydanda yapılan yeşil alan düzenlemeleri ve ağaçlandırma çalışmaları ile bu durumun etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Bu değişimler yapıların yıkıtılması ve çevre düzenlemeleri ile sonraki yıllarda da devam etmiştir (Şekil 13).

Şekil 13. 1940'lı yılların ortalarında Saray Meydanı. İdare-i Hususiye Binası (1) ve Belediye Gazinosu (2) (Kürkçüoğlu, 2011).

Eski Hapishane, Saray Meydanı'nda bulunan ve 1880 yılında II. Abdülhamit döneminde yaptırılmıştır. Meydanda bulunan diğer yapılarla birlikte 1980'li yılların başında yıktırılmıştır (Şekil 14). Eski Hapishane yıktırılırken kuzeyinde bulunan şehir surlarının da bir kısmı yıktırılmıştır (Kürkçüoğlu, 2011, s. 277). Bu yapıların yerlerine meydanda çay bahçesi ve betonarme iş merkezi yaptırılmıştır.

Şekil 14. Eski Hapishane (1) ve İdare-i Hususiye Binası (Eski Adliye Binası) (2) (Kürkçüoğlu, 2011).

Saray Meydanı'nı Mustafa Kemal Paşa Caddesi'ne bağlayan Köprübaşı semtindeki **betonarme köprü**, 1940'lı yılların başlarında belediye mühendisliği yapan Himmet Bey tarafından yaptırılmıştır. Hacı Kâmil Konağı ile birlikte yaptırılan 1903 tarihli Hacı Kâmil Köprüsü'nün (Taş Köprü) batısına yaptırılan bu betonarme köprü geleneksel kent dokusu ile kuzeyde gelişmekte olan yeni kent dokusu arasında güçlü bir bağlantı noktası (aks) oluşturmuştur. Betonarme köprü yaptırılırken Hacı Kâmil Konağı'nın güneybatı tarafında yer alan konağa ait köşk de yıktırılmıştır (Şekil 15).

Şekil 15. a. 1910 yılına ait Hacıkâmil Konağı ve güneybatı tarafında yer alan Hacı Kâmil Köşkü (1), **b.** 1940'lı yılların başlarında Hacı Kâmil Konağı'nın batı cephesi ve betonarme köprü (Kürkçüoğlu, 2011).

Saray Meydanı'nın önemli simgelerinden biri olan ve fotoğraflardan 1930'lu yıllara kadar Urfa Maarif Halk Kitaplığı önünde olduğu belirlenen **Saray Kapısı'nın** yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Hükümet Caddesi (Vali İzzet Bey Caddesi-Asfalt Yol) ve Sarayönü Caddesi, Saray Meydanı'na bağlanan, Cumhuriyetin ilk yıllarında gelişme gösteren noktalar arasındaydı. Bu caddelerin kesiştiği yerde bulunan Saray Meydanı bu sebepten dolayı bulunduğu konum itibarıyla hareketli bir alan olmuştur. **Sarayönü Caddesi**, ticari aks sayılabilecek, güneyde Haşimiye Meydanı'ndan başlayan Divanyolu Caddesi'nin devamı olup, kuzeye doğru uzanarak Saray Meydanı'nda son bulmaktadır. Son bulduğu yerde betonarme köprü başlayarak devamında Mustafa Kemal Paşa Caddesi gelmektedir (Şekil 16).

Şekil 16. Sarayönü Caddesi'nden kuzeye Saray Meydanı'na bakış ve Osmanlı Hükümet Konağı (1)
(Anonim)

Hükümet Caddesi, Cumhuriyet döneminin ilk valisi İzzet Bey tarafından 1923 yılında, Bediüzzaman Mezarlığı'ndan Saray Meydanı'na uzanan bir güzergâh olarak açılmıştır (Şekil 17). Cadde açılmadan önce yerinde Muhammed Beg'in Bahçesi ve Begler Ailesi'ne ait konaklar bulunmaktaydı. Bu cadde açılırken bahçe ve konaklar bozulmuştur (Kürkçüoğlu, 2011). Hükümet Caddesi, döneminin yeni açılan, ilk refüj düzenlemesi ve asfalt yapılan caddesidir. Vatan Mektebi, Atatürk Lisesi (Kışla-i Hümayun yerine, 1936 yılında hükümet konağı olarak yaptırılan, sonra lise binası olarak kullanılan eski taş yapı), Samsat Hanı, Ayaklı Hamam, Urfa Maarif Halk Kitaplığı gibi önemli yapılar bu cadde üzerinde yer almaktaydı. Bu yapılardan birçoğu günümüze ulaşamamıştır. **Ayaklı Hamam**, 1940'lı yıllarda yıktırılarak yerine yazlık "Saray Sineması" yaptırılmıştır. **Vatan mektebi**, Cumhuriyet öncesi yapılardan olup uzun yıllar okul olarak kullanıldıktan sonra 1970'li yıllarda yıktırılarak yerine betonarme okul binası yaptırılmıştır (Şekil 17). **Urfa Maarif Halk Kitaplığı**, 1960'lı yılların ortalarında yıktırılarak yerine betonarme pasaj (Hazar Pasajı) inşa edilmiştir (Şekil 18).

Şekil 17. Hükümet Caddesi, batı yönüne bakış (Kürkçüoğlu, 2010)

Şekil 18. 1950'li yıllarda Urfa Maarif Halk Kitaplığı güneydoğu cephesi ve Sarayönü Caddesi. (Kaynak: Kürkçüoğlu, 2011)

Köprübaşı semti, Saray Meydanı ile Belediye Parkı arasında yer alan, birçok nitelikli yapıya ev sahipliği yapan bir yerdi. Yukarıda bahsedildiği üzere Hacı Kâmil Köprüsü üzerine inşa edilen konak, köşk ve birçok dükkân bu semtin içinden geçen Karakoyun Deresi üzerinde yer almaktaydı. Yine bu semtte Köprübaşı Hanı, Kristal Oteli ve Kristal Pastanesi gibi döneminin önemli yapıları yer almaktaydı.

Köprübaşı Hanı, Köprübaşı Semtinde bulunan bu han 1950'li yıllarda garaj olarak (Cesur Garajı) kullanılıyordu. 1980'li yıllarda yıktırılarak yerine otel (Harran Oteli) yaptırılmıştır (Şekil. 19).

Hacı Kâmil Köprüsü, Köprübaşı Semtinde yaptırılırken üzerine Hacı Kâmil Konağı ve Köşkü, han ve dükkânlar da yaptırılmıştır (Şekil 4 ve Şekil 19). Altı dükkânlardan oluşan bu konağın üst katı uzun yıllar **Çiçek Palas Oteli** olarak kullanılmıştır. Günümüze ulaşan ender tarihi yapılar arasında yer almaktadır.

Şekil 19. Köprübaşı Hanı (1), Hacı Kâmil Konağı (2) ve Hacı Kâmil Köşkü (3) (Kürkçüoğlu, 2011)

Kristal Oteli, Köprübaşı Semtî'nde Hacı Kâmil Konağı'nın kuzeyine bitişik bulunan bir yapıdır. 1950'lerde yapıldığı tahmin edilen, zemin + 2 katlı betonarme bir yapıdır. Yapının zemin katı ünlü Kristal Pastanesi, üst iki katı ise otel olarak kullanılmıştır. 1980'li yılların ortalarında yıktırılmıştır (Şekil 20).

Şekil 20. Köprübaşı Semtî'nden güneye bakış. 1966 yılı Urfa Kristal Pastanesi (1) ve Kristal Oteli (2) (Kürkçüoğlu, 2011)

4.2. Belediye Parkı

Belediye Parkı, Cumhuriyetin ilk yıllarında kireç taşından inşa edilen Uray-Belediye Oteli ve batısına bitişik Uray-Belediye Sineması-Tiyatrosu'nun önünde yeşil alan olarak tasarlanmıştır. Belediye Parkı olarak anılan bu alan, Saray Meydanı'na yakın olması, Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinde yer alması ve daha sonraki yıllarda belediyenin burada hizmet vermesi bakımından önemli bir kentsel peyzaj alanı olmuştur (Şekil 21). Birçok bayram kutlamalarının ve etkinliklerin yapıldığı bu alanda, 1980'li yılların başlarına kadar taksilerin beklediği bir durak da bulunmaktaydı.

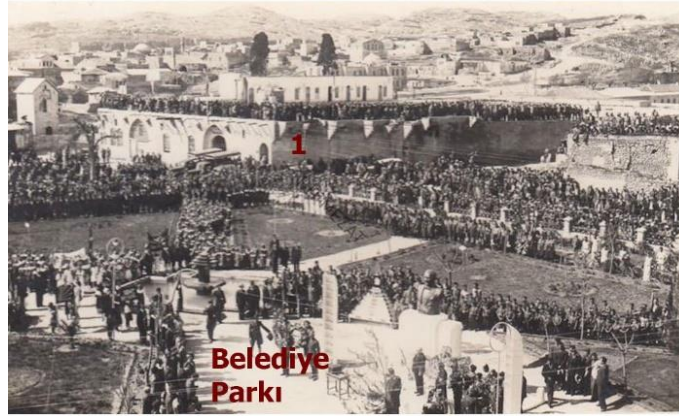
Şekil 21. Urfa Belediye Parkı. Eski Belediye Binası (Uray Oteli) (1) ve Park Oteli (2) (Kürkçüoğlu, 2011)

Uray-Belediye Oteli, belediyeye hizmet vermesi için 1920'li yılların başlarında belediye tarafından otel olarak inşa ettirilmiştir. Önü yeşil alan (Belediye Parkı) olarak tasarlanmıştır. Yapı 1923-1946 yılları arasında otel olarak hizmet vermiş, 1950'lerden 1970'li yılların ortalarına kadar Belediye Binası olarak kullanılmıştır. 1970'lerin sonlarında bu yapı yıktırılarak önündeki Belediye Parkı'yla birlikte bu alana betonarme belediye hizmet binası yaptırılmıştır. Batısına bitişik bulunan Uray Sineması-Tiyatrosu'na dokunulmamıştır.

Belediye Parkı'nın batısında bulunan Bican Ağa Han'ın üst katı uzun yıllar “**Saray Oteli**” olarak kullanılmıştır (Şekil 22). Burası geçirdiği yangından sonra kullanılamaz hale gelmiştir. 1960'lı yıllarda hanın üst katı yazlık “**Türkmen Sineması**” olarak kullanılmıştır. “**Ahmet Naci'nin Garajı**” olarak da bilinen han, otobüs terminali olarak da kullanılmıştır. Günümüzde avlusuna ve cephelerine yapılan müdahaleler ile orijinalliğini yitirmiştir. 1980'lerin başına kadar, hanın doğu cephesinin önünde (Belediye Parkı'nın bitişiği) faytonların park ettiği bir alan bulunurdu (Şekil. 23).

Şekil 22. Bican Ağa Hanı doğu cephesi (Kürkçüoğlu, 2011)

Şekil 23. Belediye Parkı ve Bican Ağa Hanı (1) (Anonim)

Mustafa Kemal Paşa Caddesi, Cumhuriyetin ilk yıllarında önem kazanan şehrin kuzey-güney aksı doğrultusunda açılmıştır (Şekil 5). Mustafa Kemal Paşa Caddesi ve bu cadde üzerinde bulunan anıt çeşme, Mustafa Kemal Paşa'nın Atatürk unvanını almadan ve Cumhuriyet ilan edilmeden önce Türkiye'de onun adına açılan ilk cadde ve dikilen ilk anıt olma özelliğiyle tarihsel bir öneme sahiptir (Kürkçüoğlu, 2010). Sarayönü Caddesi'nin devamında Belediye Parkı önünden geçerek kuzeye doğru uzanan bu cadde üzerinde, Osmanlı Dönemi'ne ait birçok nitelikli yapının bulunmasının yanında, Cumhuriyetin ilanından sonra modern izler taşıyan birçok kamusal yapı da inşa ettirilmiştir. Cadde üzerinde bulunan Uray Oteli (Eski Belediye Binası) ve batısına bitişik Uray sineması-tiyatrosu (Belediye tiyatrosu), Urfa Palas Oteli, Park Oteli, İnönü Kız Sanat Enstitüsü, Öğretmen Lojmanı (Numune Evi), Eski Vali Konağı ve bazı nitelikli konaklar Cumhuriyet sonrası döneme ait önemli yapılar arasındadır (Şekil 24).

Şekil 24. Mustafa Kemal Paşa Caddesi'ne bakış ve İnönü Kız Enstitüsü (1) (Anonim)

Urfa Palas Oteli, eski belediye binasının (Uray Oteli) yanında bulunan tarihi bir konağın (Parmaksızlar Konağı) otel olarak yeniden işlevlendirilmesi ile kullanıma açılmıştır. 1990'lı yıllarda yıkılmış ve yerine betonarme otel inşa edilmiştir. Uzun yıllar valilerin konakladığı **Eski Vali Konağı Binası**, 1983 yılında dönemin valisi tarafından yıktırılarak yerine Cebeci İş Hanı yaptırılmıştır.

İNönü Kız Sanat Enstitüsü ve Numune (Örnek) Evi, 1939 yılında birlikte yaptırılmıştır. Urfa'daki ilk betonarme yapılardan biridir. Öğretmen Lojmanı "Numune Evi" adını almıştır. Kız Sanat Enstitüsü öğretmenlerine lojman olarak hizmet veren yapı, 1980'li yıllarda yıktırılarak yerine pasaj yaptırılmıştır (Şekil 7). İnönü Kız Sanat Enstitüsü günümüze ulaşan sayılı Cumhuriyet dönemi yapılarından biridir.

Park Otel, eski belediye binasının karşısında, 1940'lı yıllarda yerinde bulunan cami yıktırılarak, iki bloklu olarak inşa edilmiştir. 1980'li yıllarda Park Otel de yıktırılarak yerine iş hanı (Urfa İş Hanı) yaptırılmıştır. Belediye Parkı yanında bulunan **Urfa Şehir Kulübü** ise 1960'lı yılların başlarında yıktırılmıştır (Şekil 25).

Şekil 25. Urfa Belediye Parkı (1) ve Urfa Şehir Kulübü (2) (Kürkçüoğlu, 2011)

1960'lı yılların sonunda Belediye Gazinosu'nun güneydoğu tarafındaki mevkide bulunan tarihi geleneksel Urfa evleri yıkılarak yerine betonarme pasaj binası (Kapaklı Pasajı) yaptırılmıştır. 1990'lı yıllarda Saray Meydanı civarında yer alan Kapaklı Pasajı'nın doğusundaki Ferahiye Sokak ve Zincirli Sokak çevresinde bulunan birçok tarihi ev yıkılarak yerine otopark ve iş hanları yaptırılmıştır.

Osmanlı etkisinden uzaklaşmak amacıyla, Osmanlı'nın son dönemine ait birçok yapı yıkılarak yerlerine dönemin modern mimarisini yansıtan yeni yapılar inşa edilmiştir. 1980'li yıllarda, Cumhuriyetin ilk yıllarında yaptırılan bu modern yapıların da birçoğu yıktırılarak yerlerine iş merkezi, pasaj veya otopark yaptırıldığı görülmektedir (Tablo 1).

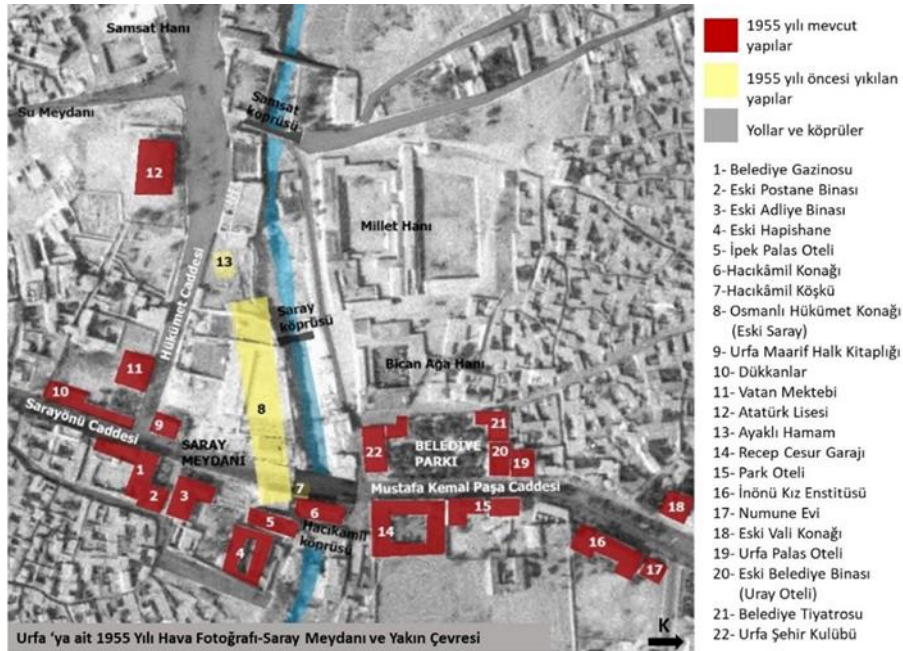
Tablo 1. Saray Meydanı ve Belediye Parkı civarında yıkılan yapılar (1923-1990) (Bu tablo çalışma kapsamında hazırlanmıştır.)

Yıkıldığı Dönem	Yapım/Açık Alanın Adı	Bulunduğu Yer	Yapım Yılı/ Dönemi	Yıkım Tarihi	Yıkılma Sebebi	Yeni İşlev	
1923-1950 DÖNEMİ	Begler Bahçesi ve Konakları	Samsat Hanı civarı	Osmanlı Dönemi	1920'ler ortası	Yol genişletme	Yol (Hükümet Caddesi)	
	Saray Otel (Bican Ağa Hanı Misafirhanesi)	Bican Ağa Hanı üst kat	Osmanlı Dönemi	1920'li yıllar	Yangın	Türkmen sineması	
	Saray Kapısı	Saray Meydanı	Osmanlı Dönemi	1930'lu yıllar	Bilinmiyor	Yol	
	Kuşla-i Hümayun	Samsat Kapısı civarı	Osmanlı Dönemi	1936	Yenileme	Hükümet Konağı /Lise	
	Eski Belediye Sarayı	Saray Meydanı	Osmanlı Dönemi	1934	Yenileme	Belediye Gazinosu	
	Osmanlı Hükümet Konağı (Eski Saray)	Saray Meydanı	Osmanlı Dönemi	1940'lı yıllar	Bilinmiyor	Okul Binası (Şair Nabi İlikokulu)	
	Ayaklı Hamam	Saray Meydanı civarı	Osmanlı Dönemi	1940'lı yıllar	Bilinmiyor	Yazlık Saray Sineması	
	Bilal-i Habeşi Camii	Belediye Parkı civarı	Osmanlı Dönemi	1940'lı yıllar	Yenileme	Park Otel	
1950-1980 DÖNEMİ	Hacı Kamil Köşkü	Köprübaşı Senti	Osmanlı Dönemi	1903	1940'lı yıllar	Köprü yapımı	Betonarme Köprü
	Urfa Şehir Kulübü	Saray Meydanı civarı	Cumhuriyet Dönemi	1950'lerin sonu	Bilinmiyor	İş Merkezi	
	Köprübaşı Hanı (Cesur Garajı)	Belediye Parkı civarı	Osmanlı Dönemi	1950'ler sonu	Yenileme	Otel (Harran Otel)	
	Urfa Maarif Halk Kitaplığı	Saray Meydanı civarı	Osmanlı Dönemi	1960'lar ortası	Bilinmiyor	Pasaj (Hazar Pasajı)	
	Vatan Mektebi	Hükümet Caddesi	Osmanlı Dönemi	1970'li yıllar	Okul binası inşaatı	Okul Binası (Kız lisesi)	
	Eski Adliye Binası (Idare-i Hümayuniye)	Saray Meydanı	Osmanlı Dönemi	1970'ler sonu	Bilinmiyor	Kızıl Çay Bahçesi	
1980-1990 DÖNEMİ	Eski Postane	Saray Meydanı	Osmanlı Dönemi	1970'ler sonu	Bilinmiyor	Kızıl Çay Bahçesi	
	Eski Belediye Binası (Uray Otel)	Belediye Parkı	1920'ler başı	1980'ler başı	Yenilenme	Belediye Hizmet Binası	
	Eski Hapishane	Saray Meydanı	1880'ler	1980'ler başı	Bilinmiyor	Eski Kızıl Çay Merkezi	
	Numune Evi	Mustafa Kemal Paşa Caddesi	1939	1980'li yıllar	Bilinmiyor	İş merkezi (Numune Pasajı)	
	Eski Vali Konağı Binası	Mustafa Kemal Paşa Caddesi	Osmanlı Dönemi	1980'ler başı	Bilinmiyor	İş Hanı (Cebeci İş Hanı)	
	Belediye Parkı	Eski Belediye Binası önü	Cumhuriyet Dönemi	1980'li yıllar	Belediye binası inşaatı	Belediye Binası	
	Park Otel	Belediye Parkı civarı	1940'lı yıllar	1990'lı yıllar	Bilinmiyor	İş Merkezi (Urfa İş Hanı Pasajı)	
	Urfa Palas Otel (Pamaksızlar Konağı)	Belediye Parkı civarı	Osmanlı Dönemi	1990'lı yıllar	Yenilenme	Otel Binası	

Tabloda, Urfa'daki önemli kültürel ve tarihi yapıların çeşitli dönemlerdeki yıkım süreçleri, yıkılma sebepleri ve yerine yapılan yeni yapılar listelenmiştir. Osmanlı Dönemi'ne ait birçok yapının ve bahçenin, özellikle 1950'ler ve sonrasında, kentleşme, modernleşme ve yol genişletme gibi sebeplerle yıkıldığı ve yerlerine kamu binaları veya altyapı projeleri inşa edildiği görülmektedir. Bu yıkımlar, kentin geleneksel dokusunun önemli ölçüde tahrip olmasına yol açmış, Saray Meydanı ve Belediye Parkı gibi önemli alanlardaki tarihi yapıların ve bahçelerin yerini yeni betonarme yapılar almıştır.

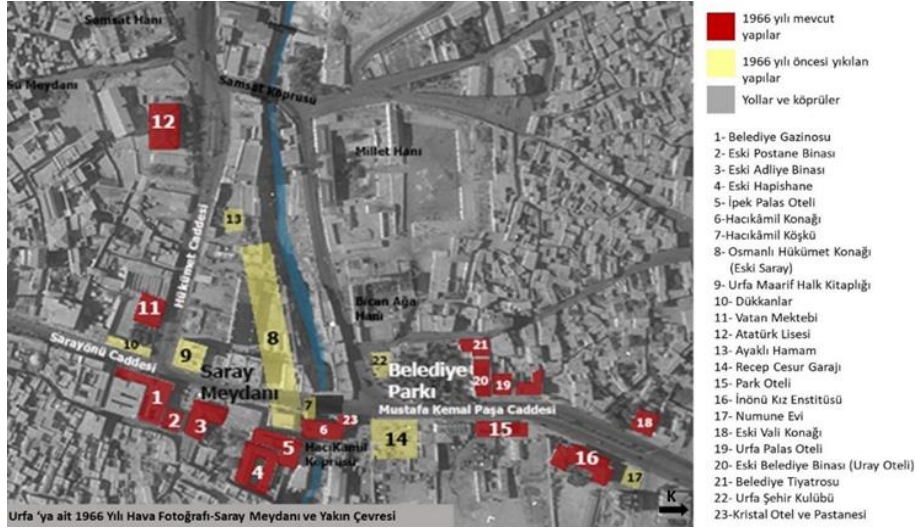
GENEL DEĞERLENDİRME

1955 yılına ait hava fotoğrafında, Saray Meydanı'nda bulunan birçok Cumhuriyet öncesi döneme ait yapının mevcut olduğu görülmektedir (Şekil 26). 1940'lı yıllarda Osmanlı Hükümet Sarayı, Ayaklı Hamam ve Hacıkâmil Köşkü yıktırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa Caddesi'nin yeni yeni gelişmekte olduğu bu dönemde, Cumhuriyet sonrası yeni modern yapılar bu aks üzerine inşa edilmiştir. Hava fotoğrafında görünmeyen Saray Köprüsü'nün de bu dönemden önce yıktırıldığı anlaşılmaktadır.

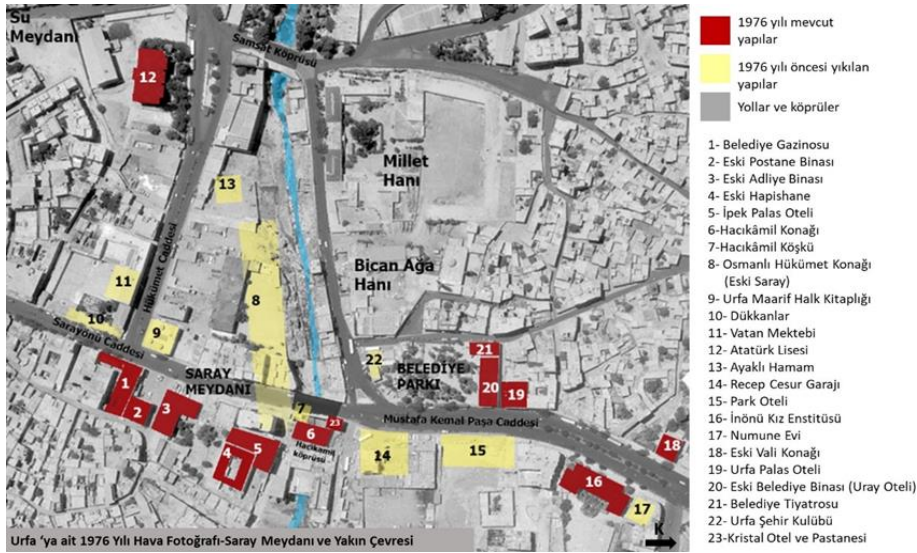
Şekil 26. Saray Meydanı ve çevresi (Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü'nden alınan 1955 yılı hava fotoğrafı üzerine işlenerek hazırlanmıştır)

1966 yılına ait hava fotoğrafında; Urfa Maarif Halk Kitaplığı'nın, Öğretmen Lojmanı'nın, Cesur Garajı'nın ve Urfa Şehir Kulübü'nün yıkılmış olduğu görülmektedir. Sarayönü Caddesi üzerindeki geleneksel dükkânların da yıktırılıp yerine betonarme yapıların yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 27).

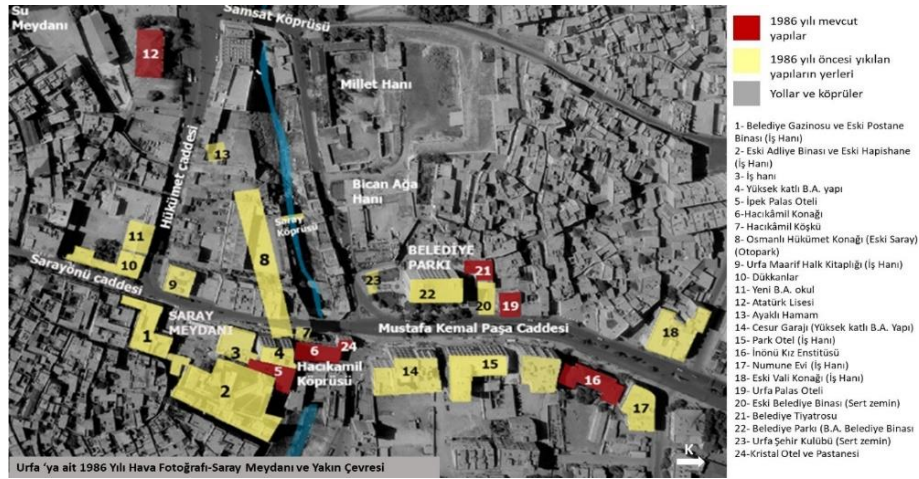
Şekil 27. Saray Meydanı ve çevresi (Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü'nden alınan 1966 yılı hava fotoğrafı üzerine işlenerek hazırlanmıştır)

1976 yılına ait hava fotoğrafında; Vatan Mektebi'nin yıktırılarak yerine betonarme okul yaptırıldığı, Belediye Parkı'nın karşısında bulunan iki bloklu Park Oteli'nin yıktırıldığı ve yerlerinin henüz boş olduğu, Öğretmen Lojmanı'nın (Numune Evi) yerine betonarme iş merkezinin yaptırıldığı görülmektedir (Şekil 28). Bu yıllardan sonra yıkımların hızlandığı 1986 yılındaki hava fotoğrafından anlaşılmaktadır (Şekil 29).

Şekil 28. Saray Meydanı ve çevresi (Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü'nden alınan 1976 yılı hava fotoğrafı üzerine işlenerek hazırlanmıştır)

1986 yılına ait hava fotoğrafında; Cumhuriyet öncesi yapıların büyük çoğunluğunun yıktırıldığı, yerlerinin genellikle yüksek katlı betonarme iş hanlarına, katlı otoparklara veya açık otopark alanlarına dönüştürüldüğü görülmektedir. Osmanlı Hükümet Konağı'nın yerinin geniş otopark alanına dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır (Şekil 29).

Şekil 29. Saray Meydanı ve çevresi (Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü'nden alınan 1986 yılı hava fotoğrafı üzerine işlenerek hazırlanmıştır)

1976-1986 yılları hava fotoğrafları karşılaştırıldığında, bu zaman aralığında Saray Meydanı'ndaki birçok nitelikli yapının yıktırılıp yerine yüksek katlı betonarme yapıların yapıldığı görülmektedir. 1986 yılından önce Belediye Gazinosu, eski postane binası, adliye binası ve hapishanenin yıktırıldığı, yerlerine iş hanlarının yaptırıldığı hava fotoğrafından anlaşılmaktadır. Eski belediye binasının (Uray Oteli) yıktırıldığı, Belediye Parkı'nın yerine betonarme belediye binası yaptırıldığı, alanın sert zemine dönüştürüldüğü görülmektedir. Belediye Parkı içerisinde bulunan Urfa Şehir Kulübü'nün de yıktırıldıktan sonra yerinin sert zemin olarak kullanıldığı görülmektedir. Önceki yıllarda yıktırılan Park Oteli'nin ve Cesur Garajı'nın yerine yüksek katlı iş merkezlerinin yaptırıldığı görülmektedir. Eski Vali Konağı'nın da yıktırılarak yerine yüksek katlı iş merkezi yapıldığı görülmektedir. 1980'li yıllarda tarihi yapıların yıkımının en üst seviyeye ulaştığı, kültürel peyzaj alanlarının en çok bu dönemde zarar gördüğü anlaşılmaktadır.

SONUÇ:

Türkiye ve dünyadaki farklı dönemlerde ortaya çıkan kent planlama yaklaşımları ile mevcut siyasal ve yasal sistem nedeniyle kent mekânlarında ve dolayısıyla kültürel peyzaj alanlarında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda, kültürel peyzaj alanlarındaki dönüşümlerin farklı boyutlarda olduğu görülmektedir. Kentleşmenin ivme kazandığı dönemlerde, hızla büyüyen kentlerde koruma amaçlı imar planlarının yetersiz kaldığı ve birçok alanın korunamadığı gözlemlenmektedir. 1954 yılında Urfa için hazırlanan koruma amaçlı imar planı da kentin büyüme hızına ayak uyduramamış, bu gelişmeler geleneksel kent dokusunda ve önemli kültürel peyzaj alanlarında tahribatlara sebep olmuştur.

Saray Meydanı ve Belediye Parkı'nın kültürel peyzajı, 1923-1990 yılları arasında üç farklı dönemde büyük değişimlere uğramıştır. 1923-1960 döneminde, Cumhuriyet'in modernleşme hedefleri Osmanlı mirasının yerini modern kamu binalarına bırakmasına yol açmıştır. 1960-1980 döneminde, hızlı kentleşme ve yetersiz koruma planları, geleneksel dokunun büyük ölçüde tahrip olmasına neden olmuştur. 1980-1990 döneminde ise, artan kent ihtiyaçları ve bilinçsiz müdahaleler, Saray Meydanı'ndaki tarihi dokunun büyük ölçüde kaybolmasına yol açmıştır. Bu süreçler, kültürel peyzajın korunması ve sürdürülebilir yönetiminin önemini vurgulamaktadır.

Saray Meydanı ve Belediye Parkı yakın çevresi, Cumhuriyet öncesinde yapılan ve yeniden işlevlendirilen yapıların yanı sıra Cumhuriyet sonrası dönemin modern izlerini taşıyan birçok önemli kamusal yapıya ev sahipliği yapmıştır. Bu yapıların yıllar içerisindeki değişim ve dönüşümleri kültürel peyzaj kavramı

konusunda üzerinde düşünülmesi ve “kültürel peyzaj” bakımından üzerinde tartışılması gereken önemli bir konudur. Kültürel peyzaj alanlarında görülen değişimler söz konusu alanların korunması ve yönetilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

Urfa'nın geleneksel kent dokusu içindeki tarihi kültürel peyzaj alanları geçmişten günümüze, belirli dönemlerde yoğun bir şekilde, hızlı ve radikal değişimler göstermiştir. Saray Meydanı ve Belediye Parkı kültürel peyzaj alanlarında, alanın tarihi nitelikleri günümüzde büyük oranda kaybolmuştur. Saray Meydanı'nın Osmanlı Dönemi'ni yansıtan kültürel peyzajı Cumhuriyet Dönemi ile yavaş yavaş değişim göstermeye başlamıştır. Belediye Parkı'na Cumhuriyet dönemi ile birlikte kazandırılan nitelikli kültürel peyzaj alanları 1980'lerin sonlarına kadar yok edilmiştir. Bu çalışma ile her iki alandaki değişim ve dönüşüm tespit edilerek kronolojik çerçevede belgelenmiştir.

Bu çalışma, 1923-1990 dönemi arasında Urfa kent ölçeğinde alınan kararların ve uygulanan imar faaliyetlerinin Saray Meydanı ve Belediye Parkı'ndaki kültürel peyzaj alanlarının değişim ve dönüşümüne olan etkilerini ortaya koymuştur. Ortaya çıkarılan bulgular, bu dönemde yerel yöneticiler tarafından yapılan bilinçsiz müdahalelerin, meydanın nitelikli tarihi dokusuna nasıl zarar verdiğini anlamak, gelecek yıllarda tarihi dokunun korunması ve kültürel peyzaj alanlarının sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi açısından önemlidir. Bu tür araştırmaların, Urfa'nın tarihi mirasının korunması, kültürel peyzaj alanlarının sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi ve geçmişin izlerini günümüze taşıyan meydanların değerini koruması açısından kent planlaması ve koruma politikalarının geliştirilmesine katkı sunacağı umulmaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

KAYNAKÇA:

- Aran, İ. ve Akgül, M. (2016). Eski Yeni Urfa: 1840'tan Günümüze Karşılaştırmalı Urfa Fotoğrafları. Şanlıurfa: Eyyübiye Belediyesi Yayını.
- Çetinkaya, G. ve Uzun, O. (2014). Peyzaj Planlama. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Dinçer, İ. (2013). Kentleri dönüştürürken korumayı ve yenilemeyi birlikte düşünmek: “Tarihi kentsel peyzaj” kavramının sunduğu olanaklar. ICONARP International Journal of Architecture and Planning, 1(1), 22-40.
- Dinçer, İ.; Enlil, Z. (2012). Kültür Mirasının Değişen Kapsamı ve ‘Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri - Faro Sözleşmesi’nin Algılanması: Türkiye İçin Bir Ön Araştırma. Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY) Yıllık 2011, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 47-56.
- Güler, S. E. (2010). Yabancı Gezginlerin Gözüyle Urfa Bölgesi, ŞURKAV yayınları, 2. Baskı
- Kürkçüoğlu, A. C. (2011). Urfa: “Fotoğraflarla Evvel Zaman İçinde...”. Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayını.
- Kürkçüoğlu, A.C. (2010). “Urfa Mimari Mirasını korumanın neresindeyiz?”. Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi (ŞURKAV),8. 8-18. ISSN 1308-3449.

- Kap Yücel, D. ve Salt, E. (2018). Kültürel Peyzajların Tarihsel Süreç İçerisindeki Değişimlerinin Tespiti: Bursa İznik Örneği. Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2018;28(1):40–55 | doi: 10.14744/planlama.2018.46220
- Tanrıverdi Kaya, A. (2016). Kent Kimliği Oluşumunda Kültürel Peyzajın Rolü: Konuralp Örneği. Doktora Tezi, Düzce Üniversitesi, Düzce.
- Perihan, M., Aşur, F. (2020). Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi, Kent Akademisi, Volume, 13, Issue 1, Pages, 163-175
- Jones, M. (2003). The Concept of Cultural Landscape: Discourse and Narratives. H. Palang ve G. Fry (Editörler), Landscape Interfaces, (ss. 21-51). Hollanda: Kluwer Academic Yayını.
- James, P. E. ve Martin, G. (1981). All Possible Worlds: A History of Geographical Ideas. New York: John Willey&Sons.
- Fowler, P. J. (2003). World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002. World Heritage Papers 6. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
- Sauer, C. O. (1925). The Morphology of Landscape. Berkeley, California: California University.
- COE. (1995). Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on the Integrated Conservation of Cultural Landscape Areas as part of Landscape Policies (Recommendation No. R (95) 9). Council of Europe Committee of Ministers.
- UNESCO. (2011). Recommendation on the Historic Urban Landscape, including a glossary of definitions. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
- UNESCO (2013). New Life for Historic Cities. Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / UNESCO). France.
- UNESCO (2015). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
- Url-1 < <http://www.iucn.org>>, erişim Tarihi:11 Ocak 2024
- Tekeli, İ. Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları, İlhan Tekeli Toplu Eserler-15, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010. İstanbul.
- İlhan Tekeli: "II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Kent Planlaması Pratiğindeki Gelişmeler", Perihan Kiper, Ü.N. Uğurel: İmar Planları Yapım ve Uygulama Süreci Semineri, Şehir Planlama M.M. Odası, Ankara,1981,s.4.
- Engin, M. (2019). Cumhuriyet Sonrasında Urfa'daki İmar Faaliyetleri ve Urfa Hükümet Konağı (Valilik Binası)'nın İnşa Süreci. Mimarlık ve Yaşam Dergisi *Journal of Architecture and Life* 4(1), 2019, (1-10) ISSN: 2564-6109 DOI: 10.26835/my.429397

EXTENDED SUMMARY³

Research Problem:

The aim of this study is to document the change and transformation of the cultural landscape of Urfa Saray Square from the proclamation of the Republic until 1990.

Research Questions:

What is the place and importance of Urfa Palace Square in the cultural landscape of the city? What are the changes and transformations that the area has undergone since the proclamation of the Republic?

Literature Review:

When the national and international literature is analyzed, it is seen that many national and international studies have been conducted on cultural (urban) landscapes. In these studies, it is explained how the concept of cultural landscape emerged, how the concept has evolved over the years, and the evaluation and protection studies of different cultural landscape areas.

Many people and organizations working on the subject have given different definitions about cultural landscape. According to Sauer (1925), cultural landscape is explained as a geographical area and the human intervention that gives it its landscape character. It is emphasized that humans shape, change and in some cases destroy nature through culture. It is underlined that culture is the main factor that makes the work, natural landscape is a tool and cultural landscape is a result (Arı, 2005, p.77)

Cultural Landscape is defined by the International Union for Conservation of Nature (IUCN) (1999) as "geographical areas that contain cultural and natural resources and, in this context, wildlife and domestic animals, are associated with a historical event or activity, or exhibit various cultural and aesthetic values" (IUCN, 1999). In cultural landscapes, it is very important that the elements created by nature and man are in harmony. These elements have historical, aesthetic, ethnological and anthropological value. In addition, they represent the dominant natural elements of the region, land use patterns and the textures in which traditional life is maintained. There are cultural elements in all landscape areas, but in order for an area to qualify as a "cultural landscape", the products produced by nature and human beings together must be important and in harmony over time.

The areas shaped under the influence of these cultures and civilizations in Urfa, which are the "joint work of man and nature", have formed the foundations of the "cultural landscape" areas that have survived to the present day. Saray Square (Sarayönü) and its immediate surroundings (Municipality Park and Mustafa Kemal Paşa Street), which can be considered among the first places among the important cultural (urban) landscape areas in the historical urban fabric of Urfa, have been shaped by showing great changes over many years. In this study, it is aimed to look at these changes within the framework of the concept of cultural landscape. There are no studies in this field so far. Cihat Kürkçüoğlu's historical researches covering the historical city of Urfa are among the main sources of this study.

³ Chen, I. ve Chang, C. (2009). Cognitive load theory: an empirical study of anxiety and task performance in language learning. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 7(2), 729-746.

Methodology:

Historical research method, one of the qualitative research methods, was used in the study. In addition, data were collected and evaluations were made using sub-methods such as literature review, observation, content analysis and inferences from photographs.

Within the scope of the study, in addition to the changes and transformations in the cultural landscape of Urfa Saray Square and its immediate surroundings, the formation process and the dynamics behind this area, which was the face of the modernisation of the city in the first years of the Republic, were also discussed. Firstly, aerial photographs of the city from 1955, 1966, 1976 and 1986 were obtained. Then, Saray Square, which shaped the development of the city towards the north, which was the city centre of Urfa and maintained this position for many years, and the Municipality Park and Mustafa Kemal Paşa Street in its immediate vicinity were taken together and the changes and transformations in these areas were examined in detail within the scope of the study. By examining how the decisions taken affect the transportation, development and shaping of the city, the changes in these areas; commercial areas, green areas, demolished areas and protected areas were evaluated.

In this study, it is aimed to comprehensively address the changes and transformations that Saray Square has undergone over many years in a holistic manner. Such studies describing the changes that the areas have undergone in certain periods (periodically) provide the opportunity to learn the history of the city, to obtain new information and documents, and to reveal the traces of the past. The clarification of the process of changes and urban formations from the past to the present also reveals the political and sociocultural perspective of these periods.

Results and Conclusions:

Saray Square and Belediye Park, one of Urfa's historic cultural-urban landscape areas, remain significant focal points of the city, bearing the marks of profound changes and transformations. These areas have consistently been key focal points of the city, symbolizing state power and authority during the late Ottoman period and the early years of the Republic. However, from the mid-1940s to the early 1990s, during a period when the concepts of cultural heritage and preservation were not yet fully understood or implemented, many historic buildings in the area were demolished due to unconsidered interventions.

This study reveals the impact of decisions made and urban development activities implemented by local administrators on the transformation of Saray Square and Belediye Park between 1923 and 1990. The changes in the cultural landscape of Saray Square and Belediye Park, resulting from the demolition and construction of buildings and the opening or widening of roads, are illustrated through aerial photographs from 1955, 1966, 1976, and 1986.

Understanding how unconsidered interventions and urban development activities by the municipality between 1923 and 1990 have damaged the high-quality historic fabric of these areas is crucial. Learning from these actions is essential for the future preservation of the historic fabric and the sustainable management of cultural landscape areas. Such research contributes to the development of urban planning and preservation policies aimed at protecting Urfa's historic heritage, sustainably managing cultural landscape areas, and preserving the value of squares that carry traces of the past into the present.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET⁴

⁴ Önder, K. (2018). The Market Power Of Turkey's Imported Tobacco Market, MAKU IIBFD 5(2), 341-350.

Çalışmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı, Urfa Saray Meydanı kültürel peyzajının, Cumhuriyetin ilanından 1990 yılına kadar geçirdiği değişim ve dönüşümün belgelenmesidir.

Araştırma Soruları:

Urfa Saray Meydanı'nın kentin kültürel peyzajındaki yeri ve önemi nedir? Alanın, Cumhuriyetin ilanından itibaren geçirdiği değişim ve dönüşümler nelerdir?

Literatür Araştırması:

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde, kültürel (kentsel) peyzaj alanlarını konu alan ulusal ve uluslararası birçok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Söz konusu araştırmalarda kültürel peyzaj kavramının nasıl ortaya çıktığı, yıllar içinde kavramın evrilerek hangi noktaya geldiği ve farklı kültürel peyzaj alanlarının değerlendirme ve koruma çalışmaları anlatılmaktadır.

Kültürel peyzaj hakkında konuyla ilgili çalışan birçok kişi ve kuruluş farklı tanımlamalarda bulunmuştur. Sauer'e göre (1925) kültürel peyzaj, coğrafi bir alan ve ona peyzaj karakterini veren insanların müdahalesi olarak açıklanmaktadır. İnsanın kültür yoluyla doğayı biçimlendirdiği, değiştirdiği ve bazı durumlarda yok ettiği vurgulanmaktadır. Kültürün işi yapan asıl etmen, doğal peyzajın bir araç ve kültürel peyzajın bir sonuç olduğunun altı çizilmektedir (Arı, 2005, s.77)

Kültürel Peyzaj Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) (1999) tarafından "kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikle birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlar" olarak tanımlanmaktadır (IUCN, 1999). Kültürel peyzaj alanlarında doğa ve insan eliyle oluşturulmuş öğelerin uyum içinde olması oldukça önemlidir. Bu öğeler tarihi, estetik, etnolojik ve antropolojik olarak değer taşımaktadır. Ayrıca, bölgenin hâkim doğa unsurlarını, arazi kullanım biçimlerini ve geleneksel yaşamın sürdürüldüğü dokuları temsil ederler. Tüm peyzaj alanlarında kültürel öğeler bulunmaktadır, ancak bir alanın "kültürel peyzaj" niteliği kazanabilmesi için doğa ve insanın birlikte ürettiği ürünlerin zaman içinde önemli olması ve uyum içinde olması gerekmektedir.

Urfa'da bu kültürlerin ve medeniyetlerin etkisinde şekillenen "insan ve doğa ortak eseri" alanlar, günümüze kadar gelen "kültürel peyzaj" alanlarının temellerini oluşturmuştur. Urfa tarihi kent dokusunda önemli kültürel (kentsel) peyzaj alanları arasında ilk sıralarda sayılabilecek olan Saray Meydanı (Sarayönü) ve yakın çevresi (Belediye Parkı ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi) uzun yıllar içerisinde büyük değişimler göstererek şekillenmişlerdir. Bu çalışmada, bu değişimlere kültürel peyzaj kavramı çerçevesinden bakılması amaçlanmıştır. Bu alanda bugüne kadar yapılmış çalışmalar yoktur. Cihat Kürkçüoğlu'nun Urfa tarihi kent kesimini kapsayan tarihi araştırmaları bu çalışmanın temel kaynakları arasındadır.

Yöntem:

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra literatür taraması, gözlem, içerik incelemesi ve fotoğraflardan çıkarımlar sağlamak gibi alt yöntemler kullanılarak veriler toplanmış ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışma kapsamında, Urfa Saray Meydanı ve yakın çevresinin kültürel peyzajında meydana gelen değişim ve dönüşümlerin yanı sıra, Cumhuriyetin ilk yıllarında kentin modernleşmesinin yansıtıldığı yüzü olan bu alanın oluşum süreci ve arkasındaki dinamikler de ele alınmıştır. Öncelikle kente ait 1955, 1966, 1976 ve 1986 yıllarına ait hava fotoğraflarına ulaşılmıştır. Ardından kentin kuzeye doğru

gelişimine yön veren, Urfa'nın kent merkezi konumunda olan ve bunu uzun yıllar sürdüren Saray Meydanı ve yakın çevresindeki Belediye Parkı ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi birlikte ele alınarak, bu alanlardaki değişim ve dönüşümler çalışma kapsamında detaylı olarak incelenmiştir. Alınan kararların kentin ulaşımını, gelişimini ve şekillenmesini nasıl etkilediği konusu irdelenerek, bu alanlardaki değişimlerin nasıl olduğu; ticaret alanları, yeşil alanlar, yıkılan alanlar ve korunan alanların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu çalışmada, Saray Meydanının uzun yıllar içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümlerin bütüncül olarak kapsamlı bir şekilde ele alınması amaçlanmıştır. Alanların belirli dönemlerde (dönemsel olarak) geçirdiği değişimleri anlatan bu tür çalışmalar kent tarihinin öğrenilmesine, yeni bilgiler ve belgeler elde edilmesine, geçmişin izlerinin ortaya koyulmasına olanak sağlamaktadır. Geçmişten günümüze meydana gelen değişimlerin ve kentsel oluşumların sürecinin aydınlatılması, geçirilen bu dönemlerin siyasi ve sosyokültürel bakış açısını da ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme:

Urfa'nın tarihi kültürel-kentsel peyzaj alanlarından biri olan Saray Meydanı ve Belediye Parkı, geçirdiği köklü değişim ve dönüşümlerin izlerini günümüzde de taşıyan, kentin önemli odak noktalarından biridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri ve Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin gücünü ve otoritesini simgeleyen alanlar olarak, hemen her dönem kentin önemli odak noktalarından olmayı başarmışlardır. Ancak, 1940'ların ortalarından 1990'ların başlarına kadarki dönemde, kültürel miras ve koruma kavramlarının henüz tam olarak anlaşılmadığı ve uygulanmadığı süreçte, alandaki birçok tarihi yapı bilinçsiz müdahaleler sonucu yıktırılmıştır.

Bu çalışma, 1923-1990 dönemi arasında yerel yöneticiler tarafından alınan kararların ve uygulanan imar faaliyetlerinin Saray Meydanı ve Belediye Parkı'ndaki değişim ve dönüşümüne olan etkilerini ortaya koymuştur. Dönemsel olarak yıktırılan/yaptırılan yapıların, açılan veya genişletilen yolların hava fotoğrafları üzerinden (1955, 1966, 1976, 1986) Saray Meydanı ve Belediye Parkı'nın kültürel peyzaj alanlarında meydana getirdiği değişimler gösterilmiştir. 1923-1990 dönemi arasında belediye tarafından yapılan bilinçsiz müdahalelerin ve imar faaliyetlerinin söz konusu alanların nitelikli tarihi dokusuna nasıl zarar verdiğini anlamak -ve bunlardan bir ders çıkarmak- gelecek yıllarda tarihi dokunun korunması ve kültürel peyzaj alanlarının sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi açısından önemlidir. Bu tür araştırmalar; Urfa'nın tarihi mirasının korunması, kültürel peyzaj alanlarının sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi ve geçmişin izlerini günümüze taşıyan meydanların değerini koruması için kent planlaması ve koruma politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Violence In Health Institutions: Türkiye Profile

Sağlık Kurumlarında Şiddet: Türkiye Profili

Hülya DİĞER¹

Rıfat BİLGİN²

ABSTRACT

This research focuses on the exposure of healthcare workers to violence. The aim of the research is to examine the issue of violence in health institutions in the context of Türkiye and to create a profile of Türkiye. The population of the research consists of articles on violence in health in Türkiye. The sample of the research consists of 96 articles. The aim of the research is to reveal the general profile of violence in health institutions in Türkiye and to propose a health policy to prevent violence. According to the results of the study, the incidents of violence in health institutions in Türkiye have increased significantly as of 2012. However, it was determined that most of the violent incidents took place in public hospitals, emergency services and between 08:00-16:00 hours. Among the other results obtained were that physicians were subjected to the highest number of violent incidents, the highest number of violent incidents occurred in Istanbul, and that violent incidents were mostly perpetrated by service recipients.

Keywords: Violence, Violence Profile, Violence in Health, Health Policy, Türkiye.

Öz

Bu araştırma, sağlık çalışanlarının şiddete maruz kalmasına odaklanmaktadır. Araştırmanın amacı, sağlık kurumlarında şiddet konusunu Türkiye bağlamında incelemek ve bir Türkiye profili oluşturmaktır. Araştırmanın evrenini Türkiye'de sağlıkta şiddet konulu makaleler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 96 makale çalışmasından ibarettir. Araştırmanın amacı, Türkiye'de sağlık kurumlarında şiddetin genel profilini ortaya koymak ve şiddeti önlemeye yönelik bir sağlık politikası önermektir. Araştırmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de sağlık kurumlarında yaşanan şiddet olayları 2012 yılı itibarıyla önemli ölçüde artmıştır. Bununla birlikte, şiddet olaylarının en çok kamu hastanelerinde, acil servislerde ve 08:00-16:00 saatleri arasında gerçekleştiği tespit edilmiştir. En fazla şiddet olayına hekimlerin maruz kaldığı, en fazla şiddet olayının İstanbul'da yaşandığı ve şiddet olaylarının çoğunlukla hizmet alan kişiler tarafından gerçekleştirildiği de elde edilen diğer sonuçlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Şiddet Profili, Sağlıkta Şiddet, Sağlık Politikası, Türkiye.

INTRODUCTION:

The continuity of health services can create various areas of conflict for health personnel and patients. Reasons such as the desire of patients to receive better health services and the excessive workload of the staff pave the way for the emergence of conflicts, conflicts and disagreements in health services.

In addition to conflicts and problems in healthcare services, violence in healthcare can also be observed due to situations such as information asymmetry between patients and healthcare personnel. The increase in violence can lead to negative consequences in health services, both tangible (physical

¹ **Corresponding Author:** Asst. Prof., Department of Health Management, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum Technical University, hulya.diger@erzurum.edu.tr, 0000-0002-1737-8195

² **Author:** Prof., Department of Social Service, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Firat University, rifatbilgin@firat.edu.tr, 0000-0003-1253-3851

attacks: injuries, deaths) and intangible (mental and psychological problems: experiencing fear, burnout, anxiety and cynicism, inability to demonstrate the skills required by the profession, etc.).

Violence in health institutions is 16 times higher compared to other institutions (Elliot, 1997). According to a 2011 US Hospital Security Survey, 23% of hospitals experienced an increase in attacks in the last year (TBMM, 2013) approximately 60% of attacks that did not result in death occurred in the health and social service sectors (Janocha ve Smith, 2010) 15% of female nurses and 10% of male nurses were exposed to physical violence (ENA, 2010). According to a global study, 67.2% of health workers in Australia, 46.7% in Brazil, 75.8% in Bulgaria, 61% in South Africa, 60% in Portugal and 54% in Thailand are exposed to violence (Di Martino, 2002).

According to the Grand National Assembly of Türkiye ("TBMM") Report (2013), violence in health care in Türkiye is at a high rate, violence is mostly experienced in emergency services (33%), physicians (55%) and women (56%) are exposed to violence, and verbal violence (67%) occurs the most (TBMM, 2013).

Based on these results, it can be said that violence against healthcare professionals is at a high level. Studies on violence in health have generally been conducted at the local neighborhood level. This study was conducted to analyze the content of the studies on the subject, to create a broad perspective profile on violence in health and to fill this gap. Accordingly, the aim of the study is to examine the issue of violence in health in terms of Türkiye and to propose a health policy.

1. Material and Methods

The aim of the research is to create a profile of violence in health in Türkiye. Within the framework of the current purpose, studies on violence in health in Türkiye are the subject of the research. In the research, the keywords 'violence', 'violence in health', 'violence in health institutions' were searched in DergiPark academic database. In this direction, it was tried to determine the profile of violence in health in Türkiye by examining article studies prepared with quantitative research method. While the population of the study consists of articles written about violence in health in Türkiye, the sample consists of 96 articles on the subject. These 96 articles were included in the study based on the criteria of studies conducted in Türkiye and being research articles. One of the limitations of the study is that only article studies were evaluated.

2. Findings of the Study

Detailed information about the 96 article studies evaluated in the research is given in Table 1.

Table 1. Information on the Evaluated Studies

Number	Author	Year	Title	Sample	City
1.	Taş and Çevik	2006	Konya İlindeki Pediatri Hemşirelerinin Şiddete Maruz Kalma Durumları	95	Konya
2.	Gökçe and Dündar	2008	Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde Çalışan Hekim ve Hemşirelerde Şiddete Maruziyet Sıklığı ve Kaygı Düzeylerine Etkisi	64	Samsun
3.	Çarıkçı and Yavuz	2009	Çalışanlarda Mobbing (Psikolojik Şiddet) Algısı: Sağlık Sektörü Çalışanları Üzerine Bir Araştırma	189	Isparta
4.	Gül and Ağıröz	2011	Mobbing ve Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişkiler: Hemşireler Üzerinde Bir Uygulama	103	Karaman
5.	Karakuş	2011	Hemşirelerde Kurum ve Yönetimin Etkisine Bağlı Olarak Yaşanan Mobbing Davranışları	329	Sivas

6.	Özçirpıcı et al.	2011	Bir Tıp Fakültesi ve Hastanesinde Çalışan Kadınların Eş/Partner Şiddetine Maruziyet Durumları ve Etkileyen Faktörler	574	-
7.	Dursun	2012	İşyeri Şiddetinin Tükenmişlik Düzeyi Üzerine Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama	161	-
8.	Kopan et al.	2012	Sağlık Alanında Şiddet Araştırması	542	Diyanbakır and Hatay
9.	Tutar and Akbolat	2012	Sağlık Çalışanlarının Yönetici Cinsiyetleri Bakımından Mobbing Algıları	185	-
10.	Yakut et al.	2012	Sağlıkta Güvenlik ve Fiziksel Şiddet: Ankara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nden Bir Çalışma	253	Ankara
11.	Atik	2013	Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Olgusunun Bir Devlet Hastanesi Örneğinde İncelenmesi	168	-
12.	Aytaç and Dursun	2013	Çalışma Hayatında Kadına Yönelik Şiddet: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama	865	Bursa
13.	Biçkıcı	2013	Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet ve Neden Olan Faktörler: Bir Devlet Hastanesi Örneği	209	Ankara
14.	Ergöl and Kürtüncü	2013	Hemşirelik Öğrencilerinin Uygulama Alanlarında Karşılaştıkları Şiddet	216	-
15.	İlhan et al.	2013	Toplum Gözüyle Sağlık Çalışanlarına Şiddet: Nedenler, Tutumlar, Davranışlar	1179	Ankara
16.	Kavak and Ekinci	2013	Psikiyatri Servisinde Çalışan Hemşirelere Yönelik Şiddet	60	Elazığ
17.	Yıldız et al.	2013	Psikolojik Taciz ve Örgütsel Bağlılık: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma	481	Sakarya
18.	Akça et al.	2014	Sağlık Çalışanlarına Uygulanan Şiddet: Özel Bir Tıp Merkezi Örneği	92	Ankara
19.	Çakıroğlu and Tengilimoğlu	2014	Mobbing (Yıldırma) Davranışlarının Tıbbi Sekreterlerin Tükenmişliği Üzerine Etkisi	119	İzmir
20.	Çelik and Taşhan	2014	Bireylerin Hasta Haklarını Kullanma Tutumlarının Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Düşüncesiyle İlişkisinin Belirlenmesi	171	Mardin
21.	Nart	2014	İş Ortamında Şiddet, Tükenmişlik ve İş Tatmini İlişkileri: Sağlık Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma	213	Bursa-Sakarya-Balıkesir
22.	Avcı et al.	2015	2012-2015 Yılları Arasında Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ndeki Beyaz Kod Bildirimleri	475	İstanbul
23.	Demiroğlu et al.	2015	Sağlık Çalışanlarına Uygulanan Şiddet: Kilis İli Örneği	252	Kilis
24.	Akbaş et al.	2016	112 Çalışanlarının Şiddete Maruz Kalma Durumları ve Şiddete Yönelik Davranışları	300	Adana
25.	Çelebi	2016	Çanakkale 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonlarında Görev Yapan Sağlık Çalışanlarının Şiddetle Karşılaşma Durumu ve Bu Durumun Tükenmişlik Sendromu Üzerine Etkisi	116	Çanakkale
26.	Karadayı et al.	2016	Dış Hekimlerine Yönelik Şiddet: Bir Anket Çalışması	66	İstanbul
27.	Koç and Batkın	2016	Hemşirelik ve Ebelik Öğrencilerinin Uygulama Alanlarında Meslektaş Şiddetine Maruz Kalma Durumları	368	-
28.	Öksüz et al.	2016	Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Bir Kamu Hastanesindeki Şiddet Olaylarının Araştırılması	30	İstanbul
29.	Uludağ and Zengin	2016	Sağlıkta Şiddete Hasta Şikayetlerinde Yer Alan Olumsuz İfadeler Açısından Bir Bakış: Konya Örneği	663	Konya
30.	Yaşar et al.	2016	Sağlık Çalışanlarında Şiddet: Nedenler, Tutumlar, Davranışlar	179	Ankara
31.	Attar	2017	Türkiye'de Hekimlere Yönelik Şiddet: Bir Temellendirilmiş Kuram Analizi	18	Ankara-Düzce
32.	Büyükkayın et al.	2017	Sekreterlerin Yıldırma Maruz Kalma Düzeyleri: Bir Üniversite Hastanesi Örneği	160	Ankara
33.	Duğan	2017	Sağlık Haberlerinde Şiddetin Analizi: Gazete Haberleri Üzerine Bir İnceleme	296	-
34.	Milet and Yanık	2017	Sağlık Çalışanlarına Karşı İşyeri Şiddeti	345	Edirne
35.	Türkmenoğlu and Sümer	2017	Sivas İl Merkezi Sağlık Çalışanlarında Şiddete Maruziyet Sıklığı	496	Sivas
36.	Yılmaz and Doğan	2017	Sağlık Kurumlarında Örgütsel Adalet Algısının Mobbing Davranışları Üzerine Etkisi: Bolu'da Bir Uygulama	230	Bolu
37.	Ardic et al.	2018	The Relationship between the Situation of Being Exposed to Violence and the Burnout in Security Guards Working in the Hospital	215	-
38.	Arslan et al.	2018	Hemşirelerin Çatışma ve Şiddete Yönelik Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi	376	Adana
39.	Devebakan	2018	Sağlık Kurumlarında İşyeri Şiddeti ve Dokuz Eylül Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi'nde Beyaz Kod Başvurularının Değerlendirilmesi	160	İzmir
40.	Eğici and Öztürk	2018	Beyaz Kod Verileri Işığında Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet	209	İstanbul
41.	Ertaş and Çiftçi Kiraç	2018	Sağlık Sektöründe Mobbing	150	Konya
42.	Seyran et al.	2018	İş Yerinde Fiziksel Şiddete Maruz Kalmış Sağlık Personelinin Şiddet Algısı ve Boyutu Üzerine Nitel Bir Araştırma	6	-
43.	İştar Işıklı and Arslan	2018	Hemşirelerin Çalışma Hayatında Yaşadığı Sorunlar: Düzce İli Örneği	75	Düzce
44.	Oral et al.	2018	Çalışan Hakları ve Güvenliği Birimlerinin İşleyişi ile Beyaz Kod Başvurularının Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi (Konya İli Örneği)	68	Konya
45.	Özdemir et al.	2018	Gaziantep 112 Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanlarının Maruz Kaldıkları Şiddetin Değerlendirilmesi	271	Gaziantep
46.	Özdemir Takak and Baydar Artantaş	2018	Hastalar ve Yakınlarının Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddetin Nedenleri Konusunda Görüş ve Tutumlarının Değerlendirilmesi	300	Ankara

47.	Temizkan and Akbaba	2018	Sağlık Kurumlarında Şiddete Karşı Bir Çözüm Önerisi: Sağlık Hizmetleri Pazarlaması	89	Karabük
48.	Tetik et al.	2018	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Gözünden Hekime Şiddet Nedenleri	246	-
49.	Çapık et al.	2018	Ebelik Öğrencilerinin Klinik Uygulamalarda Şiddete Maruz Kalma Durumlarının İncelenmesi	163	Erzurum
50.	Yalınbaş et al.	2018	Sağlıkta Şiddet Tıp Öğrencilerinin Mesleğe ve Hastalara Bakışını Nasıl Etkiliyor? Bir Fakülte Örneği	408	Bursa
51.	Coşkun and Karahan	2019	Acil Servis Çalışanlarında Şiddete Maruz Kalma Durumunun İncelenmesi	198	Muğla
52.	Erkal and Naktiyok	2019	Örgüt Kültürü Özelliklerinin Hemşirelerin Psikolojik Taciz Algısı Üzerindeki Rolü	309	Erzurum
53.	Erten et al.	2019	Sağlık Kuruluşlarında Doktorlara Yönelik Şiddet Maruziyetinin Değerlendirilmesi	433	Edirne
54.	Fener and Aydınтуğ	2019	Sağlıkta Şiddet Nedenlerinin Toplum Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi	462	İstanbul
55.	Gülpınar et al.	2019	Retrospective Evaluation of White Code Based Files in Tokat Province Between 2012 and 2014	134	Tokat
56.	Güvercin	2019	Sağlık Çalışanlarına Şiddet Haberleri: Basının Kritik Rolü	156	-
57.	Hidroğlu et al.	2019	Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının Şiddete Maruziyet Düzeyleri ile İş Doyumu Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi	143	İstanbul
58.	Aktan Kibar et al.	2019	Sağlıkta Şiddet Bir İş Güvenliği Sorunu mudur: Sakarya'da Görev Yapan Bir Grup Sağlık Çalışanının Sağlıkta Şiddet ile İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi	184	Sakarya
59.	Polat and Çırak	2019	Sağlıkta Şiddetin Beyaz Kod Verileri ile Değerlendirilmesi	345	İstanbul
60.	Üzümcü and Oksay	2019	Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hekim ve Hemşirelere Yönelik Şiddetin Değerlendirilmesi	580	-
61.	Yıldız	2019	Türkiye'de Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Ankara İlinde Araştırma	429	Ankara
62.	Aydemir et al.	2020	Acil Servis Personeline Göre Şiddetin Nedenleri	121	İstanbul
63.	Çuvadar and Ekuklu	2020	Edirne Merkez İlçede Yataklı Tedavi Kurumlarında Çalışan Hekim ve Hemşirelere Yönelik Şiddetin Sıklığı ve Nedenleri	1339	Edirne
64.	Dağlar et al.	2020	Ebelik Öğrencilerinin Klinik Uygulamalarda Karşılaştıkları Şiddet ve Boyun Eğici Davranışlar Arasındaki İlişki	112	-
65.	Demirci and Uğurluoğlu	2020	Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Bir Kamu Hastanesi Örneği	347	Ankara
66.	Doğan and Bayraktar	2020	Özel Sağlık Sektöründe Yıldırma ile İş Performansı Arasındaki İlişki: Hemşireler Üzerine Bir Araştırma	200	-
67.	Emiroğlu et al.	2020	Türkiye'de 2012-2016 Yılları Arasında Basına Yansıyan Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Olaylarının İncelenmesi	597	-
68.	Esen and Aykal	2020	Sağlık Kurumlarında Yaşanan Şiddetin Değerlendirilmesi: Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği	145	Antalya
69.	İnanıcı et al.	2020	Tıp Fakültesi 5 ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Hekime Yönelik Şiddet Deneyimleri ve Şiddetin Nedenine İlişkin Atıfları, Hasta Beklentisini Yönetme Becerileri ve Başa Çıkma Stilleri	213	İstanbul
70.	Karabulut et al.	2020	Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde Öğrenim Gören Öğrencilerin Şiddet Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi	209	-
71.	Katran et al.	2020	Acil Serviste Hasta ve Hasta Yakınlarına Karşı Şiddete Bir Bakış	250	İstanbul
72.	Oğuz et al.	2020	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniğinde Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Üçüncü Düzey Bir Hastane Örneği	182	Denizli
73.	Şahin and Yıldırım	2020	Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet ve Neden Olan Faktörler: Üniversite Hastanesi Örneği	60	Konya
74.	Torun	2020	Şiddete Yönelik Beyaz Kod Verilerin Değerlendirilmesi	9.108	-
75.	Uyar et al.	2020	Konya İli Meram İlçesi'nde Aile Sağlığı Merkezlerine Başvuran 18 Yaş ve Üzeri Erişkin Bireylerin Sağlık Çalışanlarına Uygulanan Şiddete Bakış Açısının Belirlenmesi	344	Konya
76.	Yücens and Kalkan Oğuzhanoğlu	2020	Sağlık Çalışanlarının Şiddet Algısı, Şiddete Uğrama ve Şiddetten Etkilenme Durumları	975	Denizli
77.	Zorlu and Kurçer	2020	Hasta ve Hasta Yakınlarına Göre Hekime Yönelik Şiddet	337	Zonguldak
78.	Aydın and İleri	2021	İşyerinde Şiddet ve Sağlık Çalışanlarının Elektronik Beyaz Kod Sistemine Bakış Açısı	109	Afyonkarahisar
79.	Batı et al.	2021	Beyaz Kod Verileri Işığında 112 Çalışanlarına Yönelik Şiddet; Retrospektif Değerlendirme	31	Konya
80.	Bayraktar	2021	Doktorlara Uygulanan İşyeri Şiddetinin Şiddet Türü Açısından Değerlendirilmesi: Kocaeli İlinde Bir Çalışma	200	Kocaeli
81.	Büyüktaş Gayır and Özcelik	2021	Sağlık Profesyonellerinin Maruz Kaldıkları Fiziksel Şiddetin Demografik Değişkenler İtibarıyla Dağılımına Yönelik Bir Araştırma	280	Diyarbakır
82.	Demirbaş and Karaoğlu	2021	Hekim ve Hekim Adaylarının Hekime Yönelik Şiddet Algıları: Bir Ön Çalışma	109	-
83.	Er et al.	2021	Sağlık Çalışanına Yönelik Şiddet: Risk Faktörleri, Etkileri, Değerlendirilmesi ve Önlenmesi	453	Zonguldak
84.	Hoşgör and Türkmen	2021	Bitmeyen Çile: Sağlıkta Şiddet (Medimagazin Haber Portalı Üzerinden Bir Araştırma)	214	-
85.	İkişik et al.	2021	Araştırma Görevlisi Hekimlerin Sağlıkta Şiddete Maruz Kalma Durumları ve Sağlıkta Şiddet Konusundaki Düşüncelerinin Değerlendirilmesi	147	-

86.	İştar Işıklı and Arslan	2021	Sağlık Kurumlarında Şiddet: Gazete Haberleri Üzerinde Bir Araştırma	501	-
87.	Kaya	2021	Mobbing: Şanlıurfa Kadın Sağlık Çalışanları Üzerine Ampirik Bir Çalışma	384	Şanlıurfa
88.	Mutlu et al.	2021	Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Yaşanan Şiddete İlişkin Beyaz Kod Verilerinin Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi: Kesitsel Bir Çalışma	133	Aksaray
89.	Özen Bekar and Çevik	2021	Beyaz Kod Verileri Işığında Düzce İlindeki Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet	122	Düzce
90.	Sahip Karakas et al.	2021	Sağlık Çalışanlarında Şiddet Maruziyeti ve Şiddetin Çalışanlar Üzerindeki Etkileri	256	Düzce
91.	Terkeş et al.	2021	Hasta/Hasta Yakınları Bakış Açısıyla Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddetin Nedenleri	287	-
92.	Terkeş et al.	2021	Hemşirelik Öğrencileri Bakış Açısıyla "Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet"	295	-
93.	Tonkuş and Coşkun	2021	Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Klinik Uygulamada Mobbinge Maruz Kalma Durumlarının Belirlenmesi	117	-
94.	Şantaş and Erdoğan	2021	Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Haberlerinin İçerik Analizi	61	-
95.	Ünal et al.	2021	Sağlık Çalışanlarının Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile Şiddete Maruz Kalma ve Şiddet Görme Korkusu Arasındaki İlişki	112	Sakarya
96.	Yılmaz et al.	2021	Sağlıkta Şiddet: Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Mesleğe Bakışına Etkisi	132	Kütahya

The total sample size of the 96 articles included in the research is 35,053. When the studies on violence in health are analyzed by years, it is determined that violence in health varied in an increasing-decreasing manner between 2006-2021. Studies on violence in health were mostly conducted in 2021 (see Figure 1), in Ankara and Istanbul (see Figure 2).

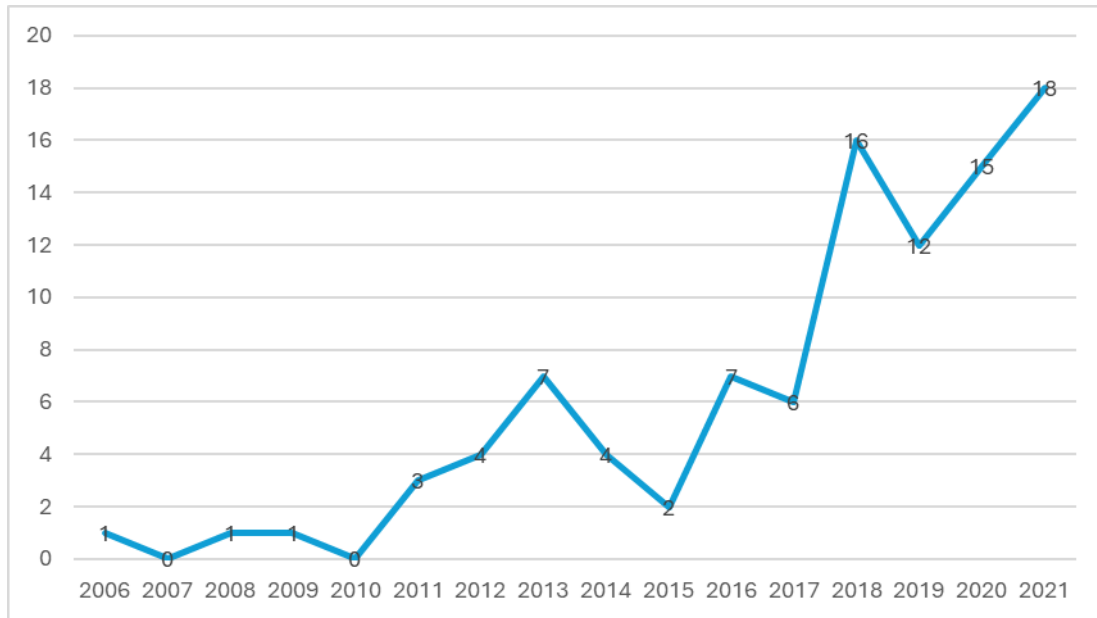

Figure 1. Distribution of Studies on Violence in Health by Years

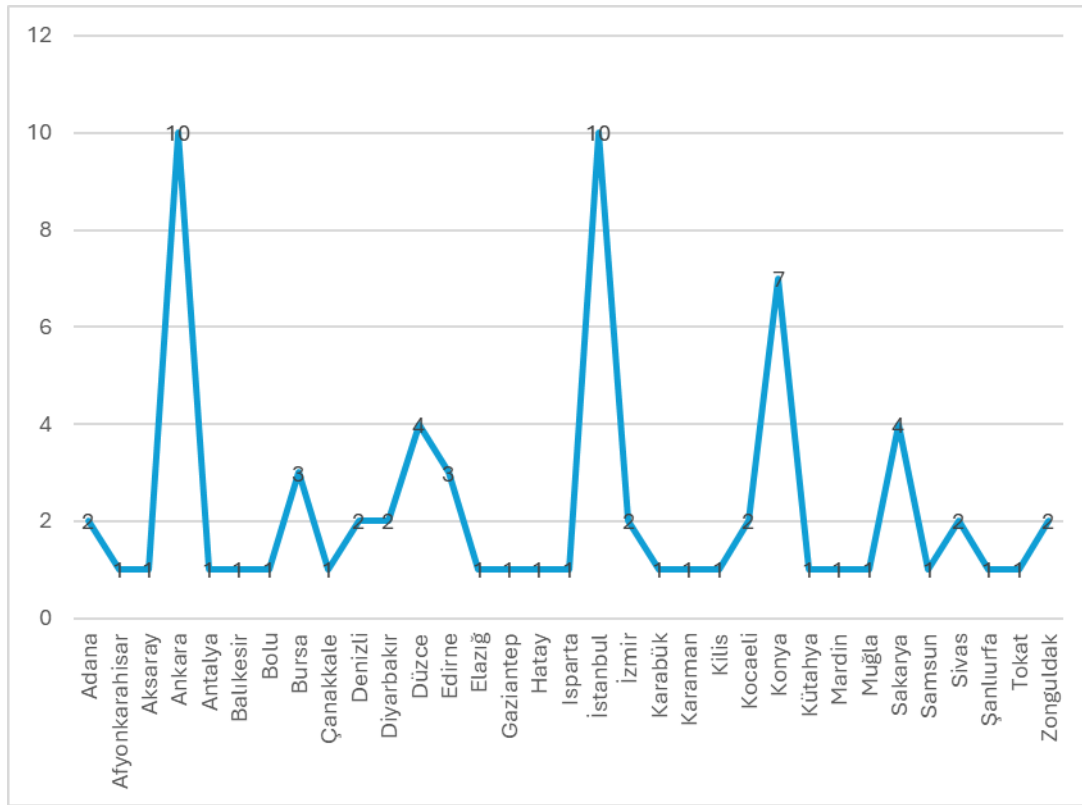

Figure 2. Distribution of Studies on Violence in Health by Provinces

The sample of the studies conducted between 2006 and 2021 consists of 35,053 people. Of the participants, 9,184 were female, 5,309 were male, 16,106 were between the ages of 18-40, 7,095 were married, 6,365 were university graduates, 3,027 were nurses, 873 were working in emergency health services, and 2,753 had a tenure of 0-5 years (see Table 2).

Table 2. Demographic Characteristics of the Participants

Variables	Sub-variables	N=Number of People	Total
Gender	Female	9.184	14.493
	Male	5.309	
Age	18-40	16.106	21.352
	41-50	4.301	
	51+	945	
Marital Status	Single	4.459	11.554
	Married	7.095	
Education	Primary Education	1.361	11.751
	High School	2.827	
	University	6.365	
	Postgraduate	1.198	
Unit of Duty	Command and Control Center	56	5.214
	Emergency Health Service	873	
	Administrative Unit	236	
	Polyclinic	236	
	Surgery	394	
	Internal	573	
	Intensive Care	324	
	Partner	10	
	Gynecology	248	
	Dermatology	5	
	Neurology	25	
Other	284		
	Clinic	684	

	Laboratory	64	
	Basic Science	32	
	Family Medicine	111	
	Internal Medicine	58	
	Pediatrics	100	
	Orthopedics	32	
	Cardiology	26	
	Ear Nose Throat	25	
	Anesthesiology	13	
	Infection	13	
	Physical Therapy	27	
	Chest Diseases	11	
	Radiology	11	
	Urology	23	
	Psychiatry	19	
	Oncology	21	
	Eye Diseases	28	
	Dermatology	7	
	Medical Unit	520	
	Sports Physician	1	
	Nuclear Medicine	1	
	Oral Dental Health	45	
	X-ray	29	
	Pharmacy	7	
	Social Service Unit	1	
	Operating Room	41	
	Emergency Medicine Technician	687	
	Paramedic	202	
	Physician	2.286	
	Nurse	3.027	
	Midwife	160	
	Physiotherapist	16	
	Chauffeur	130	
	Secretary	243	
	Administrative Staff	59	
	Health Technician	327	
	Health Officer	256	
	Worker	494	
	Security	61	
	Other	954	
Profession	Student	305	10.845
	Housewife	499	
	Unemployed	32	
	Officer	545	
	Retired	147	
	Self-employment	159	
	Pharmacist	5	
	Urologist	68	
	Pediatrics	10	
	Dietitian	1	
	Laborer	7	
	White Collar Jobs	107	
	Blue Collar Jobs	30	
	Tradesmen	22	
Psychologist	1		
Biologist	5		
Term of Office	0-5 years	2.753	7.053
	6-10 years	1.627	
	11-15 years	1.558	
	16-20 years	569	
	21+ years	546	

When violence in health in Türkiye is analyzed in the context of studies investigating violence in health, it is determined that violence was at a low level until 2011 and started to increase in 2012 (see Figure 3). The highest number of cases of violence in health are perpetrated by men against women (see Table 3) in July (see Figure 4) and in Istanbul (see Figure 5). 4,100 of the sample of 35,053 were subjected to violence (see Table 4).

It is thought that the highest incidence of violence in health care in Istanbul may be related to the population and number of hospitals. Istanbul is the city with the highest number of hospitals and population in Türkiye. In addition, since there are more high-tech health services in Istanbul compared to other cities, there are many referrals to Istanbul. It is thought that this situation may pave the way for more violence in health in Istanbul. As a matter of fact, the findings of the study support this idea.

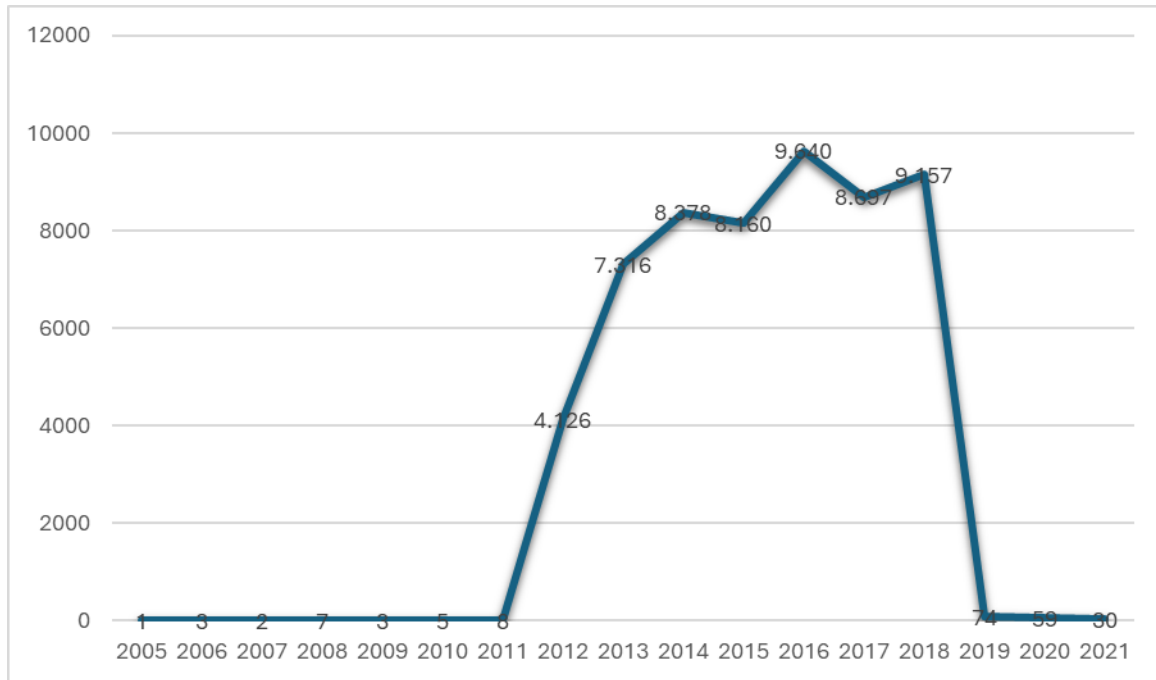

Figure 3. Distribution of Violence in Health by Years

According to Figure 3, violence in health, which was minimal until 2011, has started to increase since 2012. According to the evaluated studies, the highest number of cases of violence in health occurred in 2016. In addition, it is among the other results obtained that cases of violence in health have decreased as of 2019. It is thought that the increase in violence cases as of 2012 may be related to the 'General Health Insurance' introduced in the same year. Through the General Health Insurance, health financing methods were gathered under a single roof. In this way, access to health became easier and there was an increase in the demands for access from health institutions. In addition, we can say that the number of health institutions and their employees have become incapacitated in the face of this demand and since they cannot solve this problem, the problems are intertwined and become viciously cyclical, which may also be caused by the lack of proper management of both patients and their relatives and the management and employees of health institutions in cases of violence.

As of 2019, the decreasing incidents of violence can be said that the decrease in applications to hospitals during the pandemic period, the intensive work of healthcare workers during the pandemic, which is a very risky period, and the deaths of many healthcare workers in this process have increased the respect for healthcare workers in the public opinion and decreased the rates of violence against them.

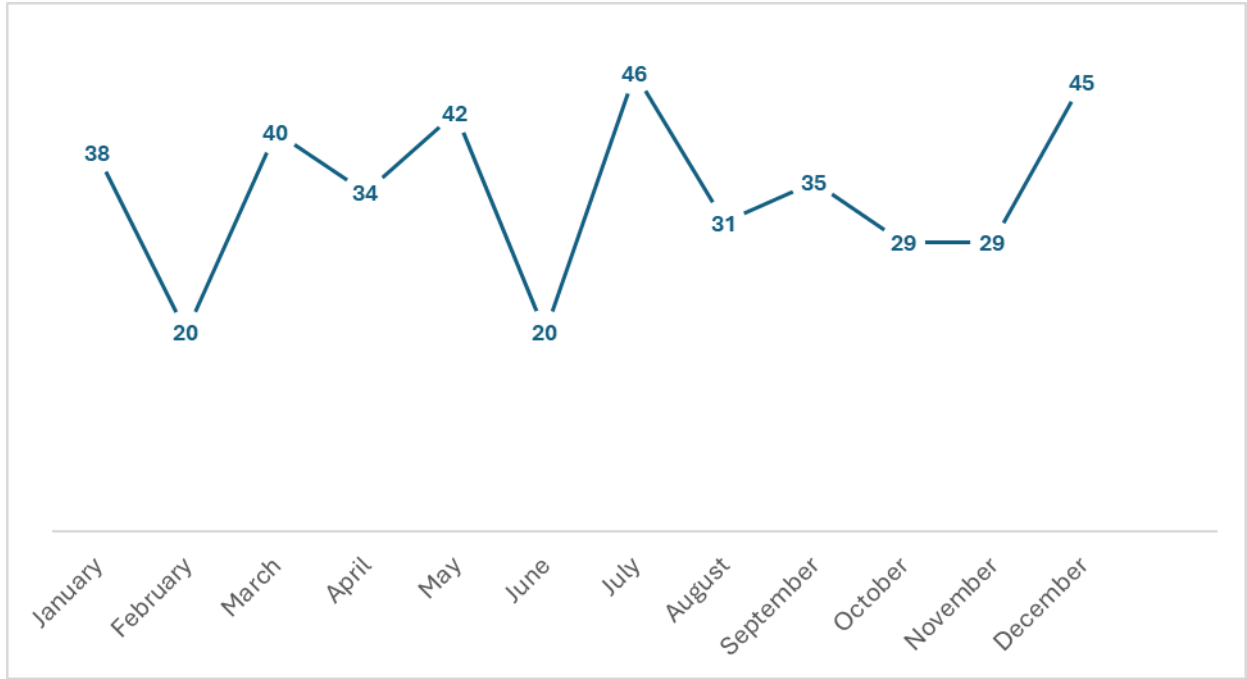

Figure 4. Distribution of Violence in Health by Month

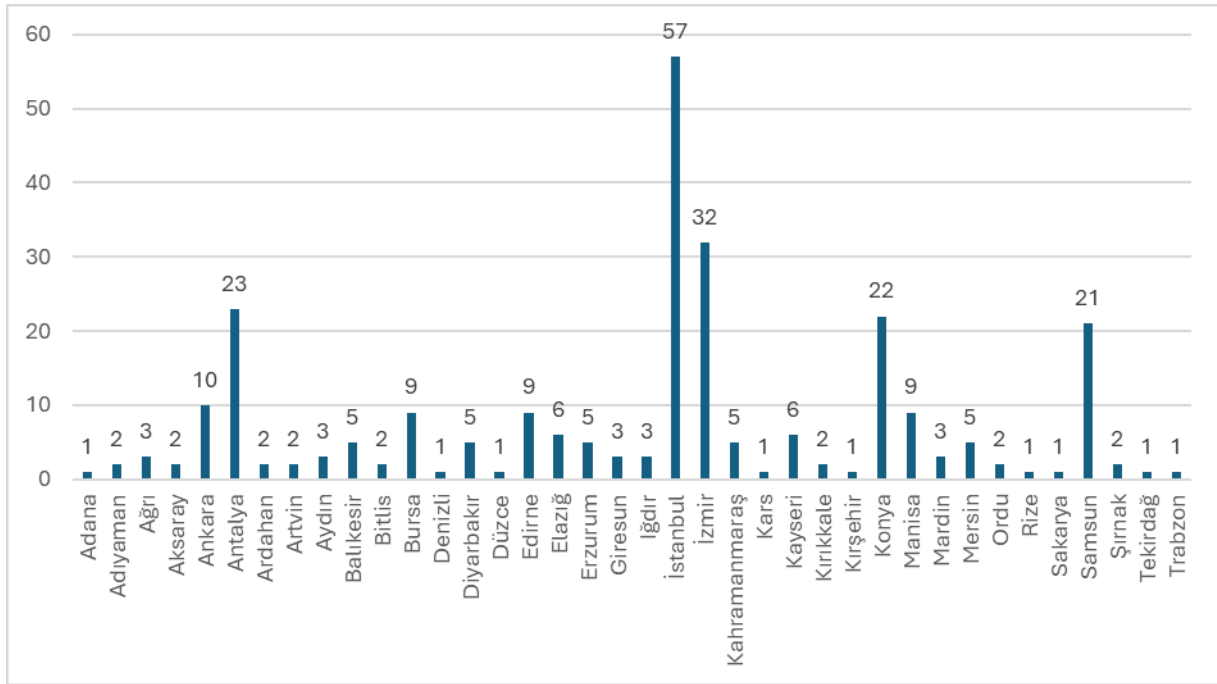

Figure 5. Distribution of Violence in Health by Provinces

Table 3. Distribution of Demographic Characteristics of Perpetrators and Victims of Violence

Variables	Sub-variables	N=Number of People	Total
Gender of the Perpetrator	Woman	581	2.203
	Male	1.266	
	Woman and Male	356	
Gender of the Victim of Violence	Woman	883	1.379
	Male	496	
Age of Perpetrator	18-40	291	386
	41-50	73	
	51+	22	

Age of the Victim of Violence	18-40	578	767
	41-50	189	
	51+	-	

Table 4. Findings on Violence in Health

Variables	Sub-variables	N=Number of People	Total
Exposure to Violence	Yes	4.100	8.951
	No	4.851	
Type of Violence	Verbal Violence	12.494	19.750
	Physical Violence	1.621	
	Psychological Violence	1.245	
	Sexual Violence	312	
	Other	4.078	
Consequences of Violence	Injury	140	163
	Death	9	
	Material Loss	2	
	Getting Help After an Incident	12	
Time for Violence	08:00-16:00	517	1.295
	16:01-24:00	275	
	24:01-07:59	210	
	Weekdays	205	
	Weekend	88	
Where Violence Happens	Patient Room	107	13.398
	Waiting Room	123	
	Emergency	6.210	
	Inspection	410	
	Corridor	171	
	Other	1.691	
	Ambulance	130	
	Out of hospital	118	
	Home	22	
	Inpatient Service	332	
	Polyclinics	3.998	
	Administrative Unit	10	
	Intensive Care	71	
	Operating Room	334	
	Child	81	

Violence in health is usually experienced in emergency services, between 08:00-16:00 (see Table 4) and in public hospitals (see Figure 6).

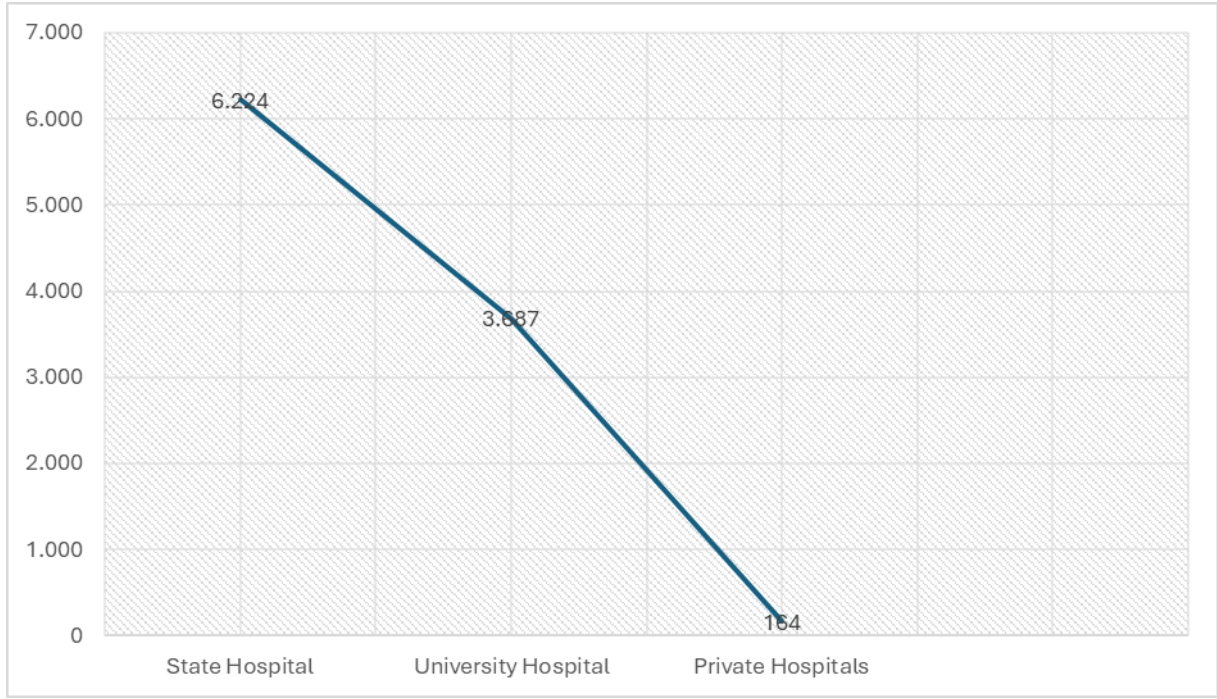

Figure 6. Distribution of Violence by Health Institutions

Violence in health is mostly perpetrated by patients' relatives (see Figure 7) and against physicians (see Figure 8). Violence in health occurs most frequently due to receiving services and least frequently due to appointments (see Table 5).

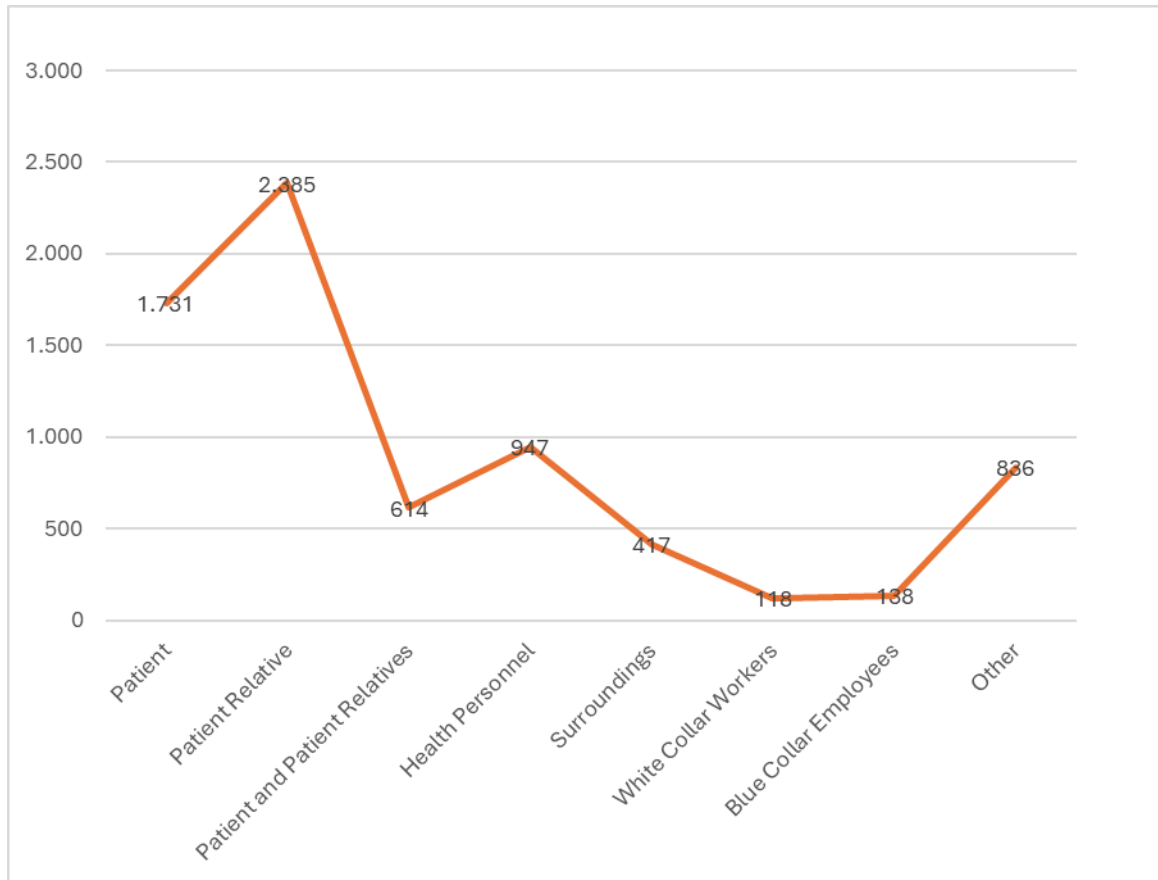

Figure 7. Distribution of Perpetrators of Violence

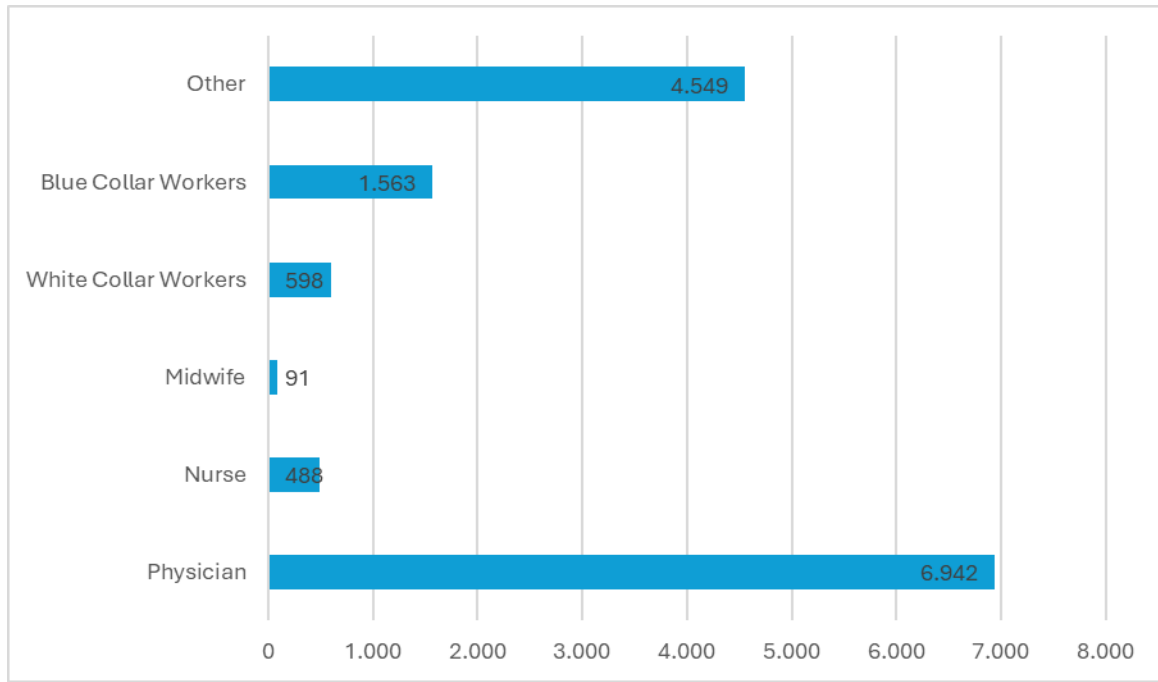

Figure 8. Distribution of Victims of Violence

Table 5. Findings on the Reasons for the Occurrence of Violence

Variables	Sub-variables	N=Number of People	Total
Causes of Violence	Treatment	171	17.191
	Appointment	87	
	Originating from the Service Receiver	4.171	
	From Service Provider	2.265	
	Disliking the Service	971	
	Media	537	
	Lack of Trust	682	
	Bad News-Patient Loss	701	
	Waiting Time	1.795	
	Contact	853	
	Health System and Policies	3.209	
	Impunity for Violence	161	
	Other	1.588	
	Violence Prevention	Legal Regulations	
Security Regulations		829	
Public Education		1.954	
Public Service Announcements		577	
Regulations in Health Policies		315	
Other		1.361	

DISCUSSION:

When violence in health in Türkiye is analyzed in the context of studies investigating violence in health, it is found that women are the most frequent victims of violence in health. This result is equivalent to the results of a study conducted by the Grand National Assembly of Türkiye (TBMM) in 2013 (TBMM, 2013).

Violence in health usually occurs in emergency services. The result obtained is equivalent to the results of the studies conducted by TBMM, Fernandes et al., Partridge and Affleck, Türkmenoğlu and Sümer,

Aktaş and Aydemir (TBMM, 2013; Fernandes et al., 1999; Partridge and Affleck, 2017; Türkmenoğlu and Sümer, 2017; Aktaş and Aydemir, 2018).

Violence in health is mostly perpetrated by patients' relatives. This result is equivalent to the results of studies conducted by the Emergency Nurses Association of the USA, Adas et al. and Atik, Karaca et al. (ENA, 2010; Adas et al., 2008; Atik, 2013; Karaca et al., 2015).

Physicians are the most frequently exposed to violence in health. This result is equivalent to the results of the studies conducted by TBMM, Yıldırım et al. (TBMM, 2013; Yıldırım et al., 2016).

CONCLUSION:

In this study, which aims to examine the studies on violence in health in Türkiye and to make a health policy recommendation, it was determined that most studies on violence in health were conducted between 2017 and 2019. In terms of provinces, studies on violence in health were mostly conducted in Istanbul and Ankara.

According to the studies analyzed, incidents of violence in health have increased significantly as of 2012 and the highest number of incidents occurred in July. With regard to health financing, 'General Health Insurance' was introduced in 2012 within the framework of the 'Health Transformation Program'. In this context, each individual has gained the right to benefit from health services free of charge in line with the General Health Insurance, depending on their ability to pay. Therefore, it is thought that the ease of financial access to health services in 2012 may be related to the significant increase in violence cases in the same year. In addition, it is anticipated that the highest number of violent incidents in July may be related to the weather and the tolerance levels of individuals.

Violence in health is mostly perpetrated by men against women. On the other hand, the perpetrators and victims of violence in health are mostly between the ages of 18-40 and occur in Istanbul. It is predicted that the results obtained in terms of gender variable may be related to the perception that men are stronger and women are weaker both physically and socially. Within the framework of this perception, it is thought that women are exposed to more violence by men in the field of health as in social life. On the other hand, it is thought that the occurrence of violence between the ages of 18-40 in general may be due to the fact that being tolerant is seen and evaluated as a weakness in today's Türkiye. The fact that many people easily engage in violence and aggressive behaviors on the streets and in traffic is due to the negative perception of being tolerant, which has become increasingly widespread. Likewise, the highest number of violent incidents in Istanbul may be related to the metropolitan life, lack of time, and thus the intolerance caused by the crowded population being squeezed in a narrow space. In this context, it can be said that people who cannot keep up with the speed and tempo of life and metropolitan life engage in violent behavior more easily and this situation is supported by the results of the study.

Violence in health occurs mostly in public hospitals between 08:00-16:00, in emergency services and verbally. In addition, physicians are the most frequent victims of violence in health. Public hospitals provide services completely free of charge in terms of social security. In this context, the demand for public hospitals is higher compared to other health institutions. Most applications to health services are made during daylight hours. The high number of applications causes more people demanding health services to be present in health institutions at the relevant hours and in the relevant institutions, and this situation paves the way for negative events such as intolerance, aggressive tendencies and ultimately various forms of violence. Therefore, it is thought that the incidents of violence that occur between 08:00-16:00 in public hospitals may occur due to the crowd and the chaos that comes with it. Emergency services are the units in health institutions where the balance between life and death is

felt the most. In this regard, emergency services can be expressed as services where time is shorter and anxiety and fear are longer compared to other service units. It is predicted that more violent incidents in emergency services may be related to the mentioned emotional states. Many health personnel are involved in the health service process. However, the causes of negative outcomes such as death are blamed more on physicians. Due to the accusations, violence in health is mostly directed towards physicians. The results obtained in the studies support this idea.

Based on all these results, the following suggestions can be made for the prevention of violence in health in Türkiye;

- The level of knowledge of the public can be increased by organizing trainings on violence in health.
- Policies can be designed to reduce the working hours of health personnel, to employ more health personnel and to ensure that health personnel spend more time with the patient during diagnosis-treatment processes.
- Security practices that will create a shortcut to increase the level of security in health institutions can be designed.
- A risk management program can be designed by examining the causes and consequences of violence applications.
- Crisis management contents can be kept ready for negative situations that occur despite the prepared risk management programs. In this way, crises can be prevented before they become vicious cycles.
- The current health system can be redesigned in line with the strategy-policy-system steps under the title of violence in health.

In addition to all these results and recommendations, the finding that the emergence of violence is mostly caused by the health system and policies supports the main topic of the study. In this direction, the most important result and policy recommendation of the study is as follows;

- In line with the characteristics of the addressed segment, policies or social policies should be implemented to ensure that both parties (health personnel-patients) are provided with awareness and consciousness-raising studies on healthy human communication, empathy, human and patient rights through both non-formal and formal education institutions at the institutional and social level.

Conflict of Interest: Author contribution declaration forms declaring that there is no conflict of interest between the authors are attached to the article process files with wet signatures.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Financial Support: (--)

Acknowledgements: (--)

KAYNAKÇA:

- Adaş E. B, Elbek O, Bakır K, (2008). Sağlık Sektöründe Şiddet Raporu-I. TTB Gaziantep-Kilis Tabip Odası.
- Akbaş M, Ayça B. O. Z, Dursun A, Çetin S, Kılıçaslan A, (2016). 112 çalışanlarının şiddete maruz kalma durumları ve şiddete yönelik tutum ve davranışları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(3): 93-100.
- Akça N, Yılmaz A, Işık O, (2014). Sağlık çalışanlarına uygulanan şiddet: Özel bir tıp merkezi örneği. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1): 1-11.
- Aktan Kibar F, Oturak G, Ekerbiçer H. Ç, Berberoğlu U, (2019). Sağlıkta şiddet bir iş güvenliği sorunu mudur: Sakarya'da görev yapan bir grup sağlık çalışanının sağlıkta şiddet ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. *Sakarya Tıp Dergisi*, 9(4): 612-618.
- Aktaş E, Aydemir İ, (2018). Şiddete maruz kalan sağlık çalışanlarının beyaz kod uygulamasına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1): 32-47.
- Ardic C, Oguzer U, Ozturk G. Z, (2018). The Relationship Between the Situation of Being Exposed to Violence and The Burnout in Security Guards Working in The Hospital. *Konuralp Medical Journal*, 10(2): 153-159.
- Arslan S, Taylan S, Gözüyeşil E, Küçükakça G, Akıl Y, İnce S, (2018). Hemşirelerin çatışma ve şiddete yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Kastamonu Sağlık Akademisi*, 3(1): 1-20.
- Atik D, (2013). Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet olgusunun bir devlet hastanesi örneğinde incelenmesi. *Medical Sciences*, 8(2): 1-15.
- Attar G. E, (2017). Türkiye'de hekimlere yönelik şiddet: bir temellendirilmiş kuram analizi. *İstanbul University Journal of Sociology*, 37(1): 157-178.
- Avcı N, Kabadayı Arslan M, Timlioğlu S. İ, Tay S, Meriç K, Ertenü M, Yekeler İ, (2015). 2012-2015 yılları arasında Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ndeki beyaz kod bildirimleri. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 2(4): 211-214.
- Aydemir İ, Üçlü R, Aydoğan A, (2020). Acil servis personeline göre şiddetin nedenleri. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 83(1): 60-68.
- Aydın G, İleri Y. Y, (2021). Workplace violence and perspectives of healthcare professionals on electronic white code system. *Karaelmas İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, 5(1): 9-20.
- Aytaç S, Dursun S, (2013). Çalışma hayatında kadına yönelik şiddet: sağlık sektöründe bir uygulama. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 71(1): 67-78.

- Batı S, Küçükkendirci H, Ulusal O, (2021). Beyaz kod verileri ışığında 112 çalışanlarına yönelik şiddet; retrospektif değerlendirme. *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1): 1-8.
- Bayraktar T, (2021). Doktorlara uygulanan işyeri şiddetinin şiddet türü açısından değerlendirilmesi: Kocaeli ilinde bir çalışma. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2): 569-590.
- Bıçkıcı, F. (2013). Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet ve neden olan faktörler: Bir devlet hastanesi örneği. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 5(1): 43-56.
- Büyükkayın E, Şantaş G, Kaya S, (2017). Sekreterlerin yıldırımaya maruz kalma düzeyleri: Bir üniversite hastanesi örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2): 655-675.
- Büyüktaş Gayır G, Özçelik Z, (2021). Sağlık profesyonellerinin maruz kaldıkları fiziksel şiddetin demografik değişkenler itibarıyla dağılımına yönelik bir araştırma. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21): 227-253.
- Coşkun S, Karahan S, (2019). Acil servis çalışanlarında şiddete maruz kalma durumunun incelenmesi. *Acıbadem Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(3): 493-499.
- Çakıroğlu E, Tengilimoğlu D, (2014). Mobbing (yıldırma) davranışlarının tıbbi sekreterlerin tükenmişliği üzerine etkisi. *Ejovoc (Electronic Journal Of Vocational Colleges)*, 4(3): 167-188.
- Çapık A, Üst Z. D, Aydın A, Tedik S. A, Gök H, Sarı S, (2018). Ebelik öğrencilerinin klinik uygulamalarda şiddete maruz kalma durumlarının incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 21(3): 171-177.
- Çarıkcı İ. H, Yavuz H, (2009). Çalışanlarda mobbing (psikolojik şiddet) algısı: sağlık sektörü çalışanları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10: 47-62.
- Çelebi İ, (2016). Çanakkale 112 acil sağlık hizmetleri istasyonlarında görev yapan sağlık çalışanlarının şiddetle karşılaşma durumu ve bu durumun tükenmişlik sendromu üzerine etkisi. *Hastane Öncesi Dergisi*, 1(2): 1-13.
- Çelik H, Taşhan S. T, (2014). Bireylerin hasta haklarını kullanma tutumlarının sağlık çalışanlarına yönelik şiddet düşüncesiyle ilişkisinin belirlenmesi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 1(2): 89-98.
- Çuvadar A, Ekuklu G, (2020). Edirne merkez ilçede yataklı tedavi kurumlarında çalışan hekim ve hemşirelere yönelik şiddetin sıklığı ve nedenleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 23(2): 212-220.
- Dağlar G, Bilgiç D, Kaya S, (2020). Ebelik öğrencilerinin klinik uygulamalarda karşılaştıkları şiddet ve boyun eğici davranışlar arasındaki ilişki. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(3): 187-199.
- Demirbaş N, Karaoğlu N, (2021). Hekim ve hekim adaylarının hekime yönelik şiddet algıları: Bir ön çalışma. *Genel Tıp Dergisi*, 31(2): 130-134.
- Demirci Ş, Uğurluoğlu Ö, (2020). Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet: Bir kamu hastanesi örneği. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1: 89-97.
- Demiroğlu T, Kılınç E, Atay E, (2015). Sağlık çalışanlarına uygulanan şiddet: Kilis ili örneği. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 24(1): 49-55.

- Devebakan N, (2018). Sağlık kurumlarında işyeri şiddeti ve Dokuz Eylül Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi'nde beyaz kod başvurularının değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2): 383-399.
- Di Martino V. (2002). Workplace Violence In The Health Sector Country Case Studies: Brazil, Bulgaria, Lebanon, Portugal, South Africa, Thailand and an Additional Australian Study. Geneva: International Labor Organization.
- Doğan R, Bayraktar O, (2020). Özel sağlık sektöründe yıldırma ile iş performansı arasındaki ilişki: Hemşireler üzerine bir araştırma. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 53-67.
- Duğan Ö, (2017). Sağlık haberlerinde şiddetin analizi: Gazete haberleri üzerine bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1): 400-410.
- Dursun S, (2012). İşyeri şiddetinin çalışanların tükenmişlik düzeyi üzerine etkisi: Sağlık sektöründe bir uygulama. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(1): 105-115.
- Eğici M. T, Öztürk G. Z, (2018). Beyaz kod verileri ışığında sağlık çalışanlarına yönelik şiddet. *Ankara Medical Journal*, 18(2): 224-231.
- Elliot P. P, (1997). Violence in health care. What nurse managers need to know. *Nursing Management*, 28(12): 38-41.
- Emiroğlu O. N, Öztürk Çopur E, Kuru Alıcı N, (2020). Türkiye'de 2012-2016 yılları arasında basına yansıyan sağlık çalışanlarına yönelik şiddet olaylarının incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2): 82-89.
- ENA. (2010). Emergency Department Violence Surveillance Study. Emergency Nurses Association Institute for Emergency Nursing Research. August 2010. Emergency Nurses Association Institute for Emergency Nursing Research 915 Lee Street Des Plaines, IL 60016-6569, Printed in the United States of America.
- Er T, Ayoğlu F. N, Açıkgöz B, (2021). Sağlık çalışanına yönelik şiddet: Risk faktörleri, etkileri, değerlendirilmesi ve önlenmesi. *Turkish Journal Of Public Health*, 19(1): 69-78.
- Ergöl Ş, Kürtüncü M, (2013). Hemşirelik öğrencilerinin uygulama alanlarında karşılaştıkları şiddet. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1): 65-69.
- Erkal E. A, Naktiyok A, (2019). Örgüt kültürü özelliklerinin hemşirelerin psikolojik taciz algısı üzerindeki rolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4): 1515-1533.
- Ertaş H, Çiftçi Kıracı F, (2018). Sağlık sektöründe mobbing. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 4(2): 36-46.
- Erten R, Öztora S, Dağdeviren H. N, (2019). Sağlık kuruluşlarında doktorlara yönelik şiddet maruziyetinin değerlendirilmesi. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 23(2): 52-63.
- Esen H, Aykal G, (2020). Sağlık kurumlarında yaşanan şiddetin değerlendirilmesi: Eğitim ve araştırma hastanesi örneği. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 7(1): 1-9.
- Fener E, Aydınтуğ N, (2019). Sağlıkta şiddet nedenlerinin toplum bakış açısıyla değerlendirilmesi. *Journal of International Social Research*, 12(62): 1272-1282.

- Fernandes C, Bouthillette F, Raboud J. M, Bullock L, Moore C, Christenson J. M, et al. (1999). Violence in the emergency department: a survey of health care workers. *CMAJ*, 16: 161-170.
- Gökçe T, Dünder C, (2008). Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde çalışan hekim ve hemşirelerde şiddete maruziyet sıklığı ve kaygı düzeylerine etkisi. *Journal of Turgut Ozal Medical Center*, 15(1): 25-28.
- Gül H, Ağıröz A, (2011). Mobbing ve örgütsel sinizm arasındaki ilişkiler: hemşireler üzerinde bir uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2): 27-47.
- Gülpınar S, Bulut Y. E, Çıtıl R, (2019). Retrospective evaluation of white code-based files in Tokat province between 2012 and 2014. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 13(2): 142-150.
- Güvercin C. H, (2019). Sağlık çalışanlarına şiddet haberleri: basının kritik rolü. *STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 28(5): 327-333.
- Hıdıroğlu S, Tanrıöver Ö, Tosun M, Turan C. A, Günaydın B. S, Eser B, Htoo K. M, Karavuş M, (2019). Birinci basamak sağlık çalışanlarının şiddete maruziyet düzeyleri ile iş doyumunu arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *The Journal of Turkish Family Physician*, 10(4): 173-184.
- Hoşgör H, Türkmen İ, (2021). Bitmeyen çile: Sağlıkta şiddet (Medimagazin haber portalı üzerinden bir araştırma). *Izmir Democracy University Health Sciences Journal*, 4(2): 192-211.
- İkişik H, Yılmaz F. K, Karacanoğlu A, Kadayıf A, Güven İ, Özdemir G. M, Taşdan H, Koç F, Evli Ç, Demirci İ. G, Maral I, (2021). Araştırma görevlisi hekimlerin sağlıkta şiddete maruz kalma durumları ve sağlıkta şiddet konusundaki düşüncelerinin değerlendirilmesi. *Abant Tıp Dergisi*, 10(1): 55-64.
- İlhan M. N, Çakır M, Tunca M. Z, Avcı E, Çetin E, Aydemir Ö, Tezel A, Bumin M. A, (2013). Toplum gözüyle sağlık çalışanlarına şiddet: Nedenler, tutumlar, davranışlar. *Gazi Medical Journal*, 24(1): 5-10.
- İnanıcı S. Y, Yardımcı G, Binatamir Y. R, Yüksel R. G, (2020). Tıp fakültesi 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin hekime yönelik şiddet deneyimlerinin, eğitim, hasta beklentisi ve başa çıkma stilleri ile ilişkisi. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 19(58): 73-88.
- İştar Işıklı E, Arslan T, (2018). Hemşirelerin çalışma hayatında yaşadığı sorunlar: Düzce ili örneği. *Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, 6(2): 9-20.
- İştar Işıklı E, Arslan T, (2021) Sağlık kurumlarında şiddet: gazete haberleri üzerinde bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(50): 89-128.
- Janocha J. A, Smith R. T, (2010). Workplace safety and health in the health care and social assistance industry, 2003-07. *Monthly Labor Review*.
- Karabulut E, Gezgin Yazıcı H, Özgür G, (2020). Sağlık bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin şiddet konusundaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Aydın Sağlık Dergisi*, 6(3): 268-282.
- Karaca B. K, Aydın B, Turla A, Dünder C, (2015). Samsun'da hekimlerin meslekleri nedeniyle yaşadıkları şiddetin özellikleri ve şiddetin önlenmesi konusundaki düşünceleri. *Adli Tıp Bülteni*, 20(2): 76-82.
- Karadayı B, Varlık E, Çakı İ. E, Altınok M, Kaya A, Afşin H, Özaslan A, (2016). Diş hekimlerine yönelik şiddet: bir anket çalışması. *Adli Tıp Bülteni*, 21(2): 72-77.

- Karakuş H, (2011). Hemşirelerde kurum ve yönetimin etkisine bağlı olarak yaşanan mobbing davranışları. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 3(5): 83-102.
- Katran M, Akdeniz Y. S, İpekci A, İkizceli İ, (2020). Acil serviste hasta ve hasta yakınlarına karşı şiddete bir bakış. *Phoenix Medical Journal*, 2(3): 160-167.
- Kavak F, Ekinci M, (2013). Psikiyatri servisinde çalışan hemşirelere yönelik şiddet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3): 290-298.
- Kaya K, (2021). Mobbing: Şanlıurfa kadın sağlık çalışanları üzerine ampirik bir çalışma. *Econharran*, 5(7): 101-117.
- Koç M, Batkın D, (2016). Hemşirelik ve ebelik öğrencilerinin uygulama alanlarında meslektaş şiddetine maruz kalma durumları. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 19(3): 189-196.
- Kopan N, Yılmaz R, Karalar E, Çoban A, Yıldırım L, Polat İ, Günay S, Görür Y. R, Yıldırım E, Kahraman İ. M, Gürsel M, Tözenbilek S, Çelenk Ö, (2012). Sağlık alanında şiddet araştırması. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 1: 17-22.
- Milet M, Yanık A, (2017). Sağlık çalışanlarına karşı işyeri şiddeti. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(2): 25-36.
- Mutlu H, Yılmaz E. B, Yüksel A, (2021). Bir eğitim ve araştırma hastanesinde yaşanan şiddete ilişkin beyaz kod verilerinin retrospektif olarak değerlendirilmesi: kesitsel bir çalışma. *Türkiye Klinikleri J Foren Sci Leg Med*, 18(3): 197-204.
- Nart S, (2014). İş ortamında şiddet, tükenmişlik ve iş tatmini ilişkileri: Sağlık çalışanları üzerinde bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 23: 248-268.
- Oğuz M, Sayın E, Gürses D, (2020). Çocuk sağlığı ve hastalıkları kliniğinde sağlık çalışanlarına yönelik şiddet: Üçüncü düzey bir hastane örneği. *Turkish Archives of Pediatrics*, 55(2): 117-123.
- Oral R, Günaydın H, İshak M, (2018). Çalışan hakları ve güvenliği birimlerinin işleyişi ile beyaz kod başvurularının retrospektif olarak değerlendirilmesi (Konya ili örneği). *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 5(2): 142-153.
- Öksüz P. E, Uyğun A, Özdem Ş. F, (2016). Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet: Bir kamu hastanesindeki şiddet olaylarının araştırılması. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 104-112.
- Özçırpıcı B, Akın M, İçbay E, Aydın N, Özgür S, (2011). Bir tıp fakültesi ve hastanesinde çalışan kadınların eş/ortağı şiddetine maruziyet durumları ve etkileyen faktörler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 25(25): 97-112.
- Özdemir Takak S, Baydar Artantaş A, (2018). Hastalar ve yakınlarının sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin nedenleri konusunda görüş ve tutumlarının değerlendirilmesi. *Ankara Medical Journal*, 18(1): 103-116.
- Özen Bekar E, Çevik E, (2021). Beyaz kod verileri ışığında Düzce ilindeki sağlık çalışanlarına yönelik şiddet. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(3): 298-304.
- Partridge B, Affleck J, (2017). Verbal abuse and physical assault in the emergency department: rates of violence, perceptions of safety, and attitudes towards security. *Australas Emerg Nurs J.*, 20: 139-145.

- Polat Ö, Çırak M, (2019). Sağlıkta şiddetin beyaz kod verileri ile değerlendirilmesi. *Medical Journal of Bakirkoy*, 15(4): 393-398.
- Sahip Karakas T, Gamsızkan Z, Cangur S, (2021). Sağlık çalışanlarında şiddet maruziyeti ve şiddetin çalışanlar üzerindeki etkileri. *Konuralp Medical Journal*, 13(2): 327-333.
- Seyran F, Gözlu M, Ready F. N, (2018). İş yerinde fiziksel şiddete maruz kalmış sağlık personelinin şiddet algısı ve boyutu üzerine nitel bir araştırma. *Sağlık ve Sosyal Politikalara Bakış*, 2(1): 8-29.
- Şahin Ö, Yıldırım E, (2020). Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet ve neden olan faktörler: Üniversite hastanesi örneği. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(1): 7-14.
- Şantaş G, Erdoğan B, (2021). Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberlerinin içerik analizi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 7(2): 308-317.
- Taş F, Çevik Ü, (2006). Konya ilindeki pediatri hemşirelerinin şiddete maruz kalma durumları. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(3): 62-68.
- TBMM. (2013). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Artan Şiddet Olaylarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu.
- Temizkan V, Akbaba E, (2018). Sağlık kurumlarında şiddete karşı bir çözüm önerisi: Sağlık hizmetleri pazarlaması. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 1-16.
- Terkeş N, Değirmenci K, Bedir G, (2021). Hasta/Hasta yakınları bakış açısıyla sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin nedenleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 14(4): 328-336.
- Terkeş N, Bedir G, Değirmenci K, (2021). Hemşirelik öğrencileri bakış açısıyla "sağlık çalışanlarına yönelik şiddet". *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(2): 57-62.
- Tetik B. K, Bağ H. G, Paksoy N, Tural C, Gedik I, Sertkaya S, (2018). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. ve 6. sınıf öğrencilerinin gözünden hekime şiddet nedenleri. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(4): 390-394.
- Tonkuş M. B, Coşkun A, (2021). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin klinik uygulamada mobbinge maruz kalma durumlarının belirlenmesi. *Türk Hemşireler Derneği Dergisi*, 2(1): 15-26.
- Torun N, (2020). Şiddete yönelik beyaz kod değerlendirmeleri. *Çukurova Tıp Dergisi*, 45(3): 977-984.
- Tutar H, Akbolat M, (2012). Sağlık çalışanlarının yönetici cinsiyetleri bakımından mobbing algıları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28): 19-29.
- Türkmenoğlu B, Sümer H. E, (2017). Sivas il merkezi sağlık çalışanlarında şiddete maruziyet sıklığı. *Ankara Medical Journal*, 17(4): 216-225.
- Uludağ A, Zengin N, (2016). Sağlıkta şiddete hasta şikayetlerinde yer alan olumsuz ifadeler açısından bir bakış: Konya örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3): 71-86.
- Uyar M, Yıldırım E. N, Şahin T. K, (2020). Konya ili meram ilçesinde aile sağlığı merkezlerine başvuran 18 yaş ve üzeri erişkin bireylerin sağlık çalışanlarına uygulanan şiddete bakış açısının belirlenmesi. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5(1), 113-120.

- Ünal Ö, Akbolat M, Palan G, (2021). Sağlık çalışanlarının beş faktör kişilik özellikleri ile şiddete maruz kalma ve şiddet görme korkusu arasındaki ilişki. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(1): 1-14.
- Üzümcü F, Oksay A, (2019). Bir üniversite hastanesinde çalışan hekim ve hemşirelere yönelik şiddetin değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(25): 584-598.
- Yakut H. İ, Burhan B. Y, Çiftçi A, Orhan M. F, (2012). Sağlıkta güvenlik ve fiziksel şiddet: Ankara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nden bir çalışma. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 6(3): 146-154.
- Yalınbaş S. S, Bulut F, Civaner M. M, (2018). Sağlıkta şiddet tıp öğrencilerinin mesleğe ve hastalara bakışını nasıl etkiliyor? "Bir fakülte örneği". *Toplum ve Hekim*, 33(2): 148-160.
- Yaşar Z. F, Durukan E, Halibeyoğlu B, Erdemir I, Yöney E. B, Kanat A. C, Aslan Ö. D, (2016). Sağlık çalışanlarında şiddet: nedenler, tutumlar, davranışlar. *Adli Tıp Dergisi*, 30(2): 143-152.
- Yıldırım S, Bekitkol T, Öztürk Turgut E, (2016). Bir üniversite hastanesi acil servis çalışanlarına yönelik şiddetin incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Hemşirelik Araştırmaları Dergisi*, 6: 140-153.
- Yıldız G, Akbolat M, Işık O, (2013). Psikolojik taciz ve örgütsel bağlılık: Sağlık çalışanları üzerine bir araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2): 85-117.
- Yıldız M. S, (2019). Türkiye'de sağlık çalışanlarına yönelik şiddet: Ankara ilinde araştırma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(1): 135-156.
- Yılmaz M, Doğan S, (2017). Sağlık kurumlarında örgütsel adalet algısının mobbing davranışları üzerine etkisi: Bolu'da bir uygulama. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1): 67-94.
- Yılmaz M, Tellioğlu M, Arıkan İ, (2021). Sağlıkta şiddet: Tıp Fakültesi'nde mesleğe bakışına etkisi. *Çevrimiçi Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3): 404-412.
- Yücens B, Kalkan Oğuzhanoglu N, (2020). Sağlık çalışanlarının şiddet algısı, şiddete uğrama ve şiddetten etkilenme durumları sağlık çalışanlarında şiddet. *Pamukkale Tıp Dergisi*, 13(2): 321-329.
- Zorlu I, Kurçer M. A, (2020). Hasta ve hasta yakınlarına göre hekime yönelik şiddet. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(3): 418-427.

EXTENDED SUMMARY:**Research Problem:**

The aim of the research is to examine the issue of violence in health institutions in the context of Türkiye and to create a profile of Türkiye.

Research Questions:

In which years has violence in health been experienced the most in Türkiye? Who are the most frequent victims of violence in health? In which city, hospital, polyclinic did violence in health occur the most?

Literature Review:

The aim of the literature review is to evaluate the concept of violence, which continues to increase day by day. Researchers have examined violence separately as concrete and abstract. In addition, a framework is presented by addressing the incidents of violence in health globally.

Methodology:

The researchers scanned the studies in the literature on violence in health with the keywords “violence”, “violence in health”, “violence in health”, “violence in health institutions”. In this direction, article studies conducted in Türkiye constitute the population of the study. The sample of the study consists of 96 article studies that meet the relevant criteria. The data on violence in the relevant studies were evaluated under certain headings and Türkiye's profile was tried to be drawn.

Results and Conclusions:

The researchers found that physicians were most exposed to violence. They found that violence occurred mostly in emergency services. They found that violence was mostly perpetrated by patients' relatives. They found that violence was mostly experienced in Istanbul. They found that the incidents of violence in health increased significantly as of 2012 and the most incidents occurred in July. They found that violence in health was mostly committed verbally and between 08:00-16:00. They found that violence in health was mostly perpetrated by men against women. Perpetrators and victims of violence in health are mostly between the ages of 18-40.

The conclusion of the study is that arrangements to be made for density and appointments in health services and measures to be designed for emergency services play an important role in reducing the incidents of violence.

The limitations of the study are that only article studies were evaluated in the study.

Future research can examine the issue of violence in health with awareness and awareness-raising studies on healthy communication, empathy, human and patient rights.

Yeşil-Elektrikli Araçların "Çevrecilik" Bakımından , Sosyal Antropolojik Bakış Açısı Ile Değerlendirilmesi

Evaluation of Green-Electric Vehicles in Terms of "Environmentalism" with a Social Anthropological Perspective

Onur HAYIRLI ¹

Öz

Yeni çözümler her zaman yeni sorunları beraberinde getirir. Yeşil araçların yükselişi, ulaşımın çevresel etkisini azaltmaya yönelik önemli bir adım olarak müjdelendi. Elektrikli araçlar, hibritler ve diğer çevre dostu alternatifler, emisyon azaltımı ve daha yeşil bir gelecek vaatleriyle son yıllarda popülerlik kazandı. Ancak soru hala ortada: Yeşil araçlar gerçekten çevre dostu mu? Bu kapsamlı akademik makale, üretim, enerji kaynakları, araçların gerçek pratik kullanımı ve genel karbon ayak izi gibi faktörleri göz önünde bulundurarak yeşil araçların çevresel etkilerini incelemektedir. Yeşil araçların tüm yaşam döngüsünü analiz ederek çevresel faydaları ve zorlukları konusunda dengeli bir değerlendirme sağlanması amaçlanmaktadır. Konuya sosyal antropolojinin bakış açısı ile yaklaşmayı amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Elektrikli Araçlar, Toplumsal Davranış, Ulaşım

ABSTRACT

New solutions always bring new problems with them. The rise of green vehicles has been heralded as a significant step towards reducing the environmental impact of transportation. Electric vehicles, hybrids, and other eco-friendly alternatives have gained popularity in recent years, with reduced emissions and the commitment of the greener future. However, the question still remains: Are green vehicles truly environmentally friendly? In this comprehensive research article, we have delved into the environmental impact of green by considering some factors such as manufacturing, energy sources, actual practical use of vehicles, and their overall carbon footprint. By analyzing the lifecycle of green vehicles, we have aimed to provide the balanced assessment of both their environmental benefits and challenges.

Keywords: Electric Vehicles, Transportation, Public Behavior, Environment

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: Dr.Onur HAYIRLI, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, hayirli@yahoo.com, 0000-0001-7946-8519

1. INTRODUCTION:

Green vehicles, also known as environmentally friendly vehicles or eco-cars, have garnered attention as a sustainable solution to combat the environmental problems associated with conventional gasoline and diesel-powered vehicles. These green vehicles include electric vehicles (EVs), hybrid electric vehicles (HEVs), plug-in hybrid electric vehicles (PHEVs), and hydrogen fuel cell vehicles. The environmental benefits attributed to green vehicles encompass reduced greenhouse gas emissions, decreased air pollution, and a lower reliance on fossil fuels. However, this article seeks to critically evaluate whether these claims stand up to scrutiny when examining the complete lifecycle of green vehicles.

The reality of modern man is that he must be mobile, or he has to carry some items from one place to another. It is a must. It may be necessary to minimize this, to live minimalistic lives just like the Japanese culture, to use fewer items throughout our lives, to not allow luxury consumption in any way, and perhaps even to restrict the uncontrolled growth of the population. In terms of transportation, it would be useful to choose lighter and minimized ones.

Countries like Germany have emerged as a global leader in the transition to green technologies, exemplifying a remarkable shift towards sustainability and environmental consciousness. The country's commitment to renewable energy sources, particularly wind and solar power, has led to a substantial reduction in greenhouse gas emissions and a significant decrease in the reliance on fossil fuels. Germany's Energiewende (we can call it greenization) policy, launched in the early 2000s, has played a pivotal role in this transformation, emphasizing the development of clean energy infrastructure and the phasing out of nuclear power. Additionally, Germany's robust electric vehicle (EV) industry, with notable companies like Volkswagen and BMW pioneering innovative EV models, demonstrates the nation's dedication to sustainable transportation solutions. This transition to green technologies in Germany sets a compelling example for the rest of the world, showcasing the economic and environmental benefits of investing in a more sustainable future.

The biggest criticism of the Germans here is that they continue the tradition they have brought since World War II, regarding their vehicles being large and cumbersome. The Germans, who produced vehicles of the same size in the same lines that used to produce tanks, should turn to produce light vehicles like the French, Russians, and Chinese. They should avoid indulging in or importing luxury and prestige and set a good example for other countries.

The issue of electric cars is a multifaceted problem.

The study focusing exclusively on SUVs reveals that the introduction of electric SUVs may not effectively reduce car emissions in Europe. It suggests that exploring alternatives such as decreased dependence on technological solutions, smaller vehicle sizes, and lower levels of motorization could be valuable in achieving significant climate objectives. Additionally, more investigation is required into how automotive companies manage battery distribution (Gómez Vilchez et al., 2023). To put it more clearly, although batteries are not mentioned, it appears that e-SUVs do not contribute positively to climate change.

In order to break people's habits of conservatism and reduce expensive costs, governments should encourage the sale of e-vehicles. According to research conducted in Greece (Mpoi et al., 2023) "provision of financial incentives by the government significantly increase the willingness to purchase an EV. Travel and demographic characteristics, environmental awareness, characteristics of EVs (i.e., charging time), and infrastructure (charging stations network) were also found to affect the intention to purchase an EV." So trying to change the behavior of people is another struggle. Another research (Paradies et al., 2023) in Netherland said that; "current barriers for EV adoption: higher purchase price and lower driving range, will become less important over time. In 2030 routine purchasing behavior and social factors are the main barriers for widespread EV adoption." The two most important factors why people choose electric vehicles are high vehicle prices and low driving range.

The energy required for manufacturing EV batteries and electric motors is more 1.3 and 1.2 times that for petrol and diesel cars. The EV run on coal-fired electricity is the biggest emitter of emissions and air pollutants due to

abundant nonrenewable energy consumption, followed by internal combustion engine vehicles and EVs charged by oil-fired power. (Safarian, 2023) In other words, producing electric vehicles, producing batteries, recycling them, and producing the electricity required for electric vehicles are harmful to the environment. I hope, for nature's sake, that further studies will be conducted that reach the opposite conclusion.

A study (Blanco-Muruzábal et al., n.d.) conducted in Spain shows that society is not yet ready for parking spaces. Charging problems create overload in the network. Current underground parking spaces also pose a hazardous fire problem. In the first stage, even underground parking of vehicles may be prohibited.

One solution to the charging problem is replacing it with modular removable batteries. Some research (Athanasopoulou et al., 2023) focuses on "the vehicle's batteries are replaced with a fully charged one (available at the station), while new modular batteries could be made on the spot."

When mobile phones first appeared, their batteries could be removable, so with your old Nokia phone, you can have a spare battery with you and can replace it in seconds on the way. But then non-removable batteries came also with "big brother watching you" ideas. Is there a possibility to the way of controlling e-cars? USA police already using a kind of electric shutter on cars. So the idea that kind of a government can follow and control your mobility or limit where you go does not look very realistic at first stage because they can already do that in today's cars and electronic infrastructure if the government wants to do so.

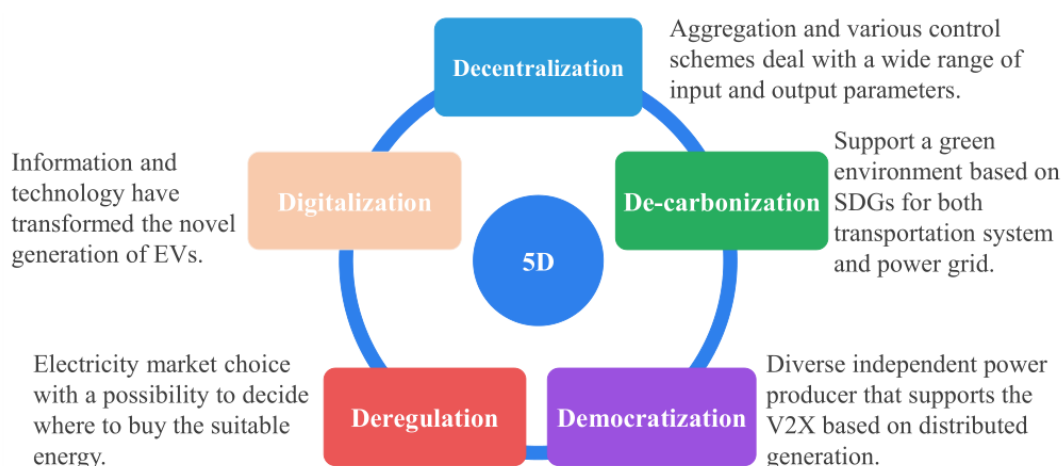

Figure: The 5d Vision of Electric Vehicles (Ismail et al., 2023)

Research in Indonesia claiming that EV cars have very little impact or extra costs on the environment. "EV production will have extra external costs of emissions, around Rp. 2.23 trillion, or an increase of about 0.6%. Based on these findings, it is concluded that electric vehicle production increases productivity, gross value-added, and job creation with a relatively small impact on the environment." (Pirmana et al., 2023) But the opposite idea came from research conducted in Romania, "In terms of life cycle emissions, the tested full-electric cars based on renewables show a noticeable reduction in greenhouse gases and in other relevant pollutants: 37% and 62%, respectively, lower than that of conventional cars." (Machedon-Pisu & Borza, 2023)

Another one approaching this issue from the economical perspective which is a good prediction; "On the extensive margin, purchase incentives should ramp down as learning-by-doing and network externalities (to the extent that they exist) diminish; on the intensive margin, gasoline should become relatively more expensive over time than electricity (per mile traveled) to reflect cleaner marginal emissions from electricity generation." (Rapson & Muehlegger, 2021) Even if it's a free market, governments intervening in the EV market and gas prices can change the value of the energy as a electric or gasoline. So, the market can be affected directly from those economic games.

2. Lifecycle Assessment and Manufacturing Process

A comprehensive assessment of the environmental impact of green vehicles must consider their entire lifecycle. This involves three main phases: Manufacturing, Operation, and end-life process.

The manufacturing phase includes the extraction of raw materials, processing, and assembly. Green vehicles, particularly EVs, rely heavily on lithium-ion batteries, which require the extraction of rare minerals like lithium, cobalt, and nickel. These mining operations can have severe ecological consequences and raise ethical concerns related to human rights and labor practices. Additionally, the energy-intensive manufacturing process for batteries and other components can result in substantial greenhouse gas emissions.

Africa is emerging as a promising hub for car battery production, driven by the global shift towards electric vehicles and the continent's abundant reserves of key resources, such as lithium, cobalt, and nickel. Several African countries, including South Africa and Morocco, are making significant investments in battery manufacturing facilities, with an eye on not only meeting domestic demand but also establishing themselves as major players in the global electric vehicle market. This development has the potential to create jobs, boost local economies, and reduce Africa's reliance on battery imports, marking a significant step towards sustainable and environmentally friendly transportation solutions on the continent.

Although it is not directly related to this subject, it is useful to touch on an important issue regarding African countries. It would not be fair to turn a blind eye to this issue while trying to improve the quality of the environment and human life.

Child labor in battery production is a concerning issue in some parts of Africa, where the demand for essential minerals like cobalt, which is a key component in lithium-ion batteries, has led to exploitative labor practices. Children are often found working in hazardous and grueling conditions in mines, where they are exposed to health risks and denied access to education. This practice not only infringes on their fundamental rights but also perpetuates a cycle of poverty, limiting their future opportunities. Efforts are being made by international organizations, governments, and corporations to address this issue and ensure that battery production in Africa is ethical and sustainable, with a focus on eliminating child labor from the supply chain and improving the welfare of the affected communities.

To summarize the issue of batteries, the developed West cannot turn a blind eye to the injustice and human rights violations in battery production. If the history of a piece of meat can be determined by the barcode on it, then how a large battery is produced can be followed. Instead of remaining silent, developed countries should monitor working conditions with an aggressive policy and be responsible.

During the operational phase, green vehicles are praised for producing fewer tailpipe emissions and reduced energy consumption compared to their internal combustion engine counterparts. EVs, in particular, produce no tailpipe emissions, relying on electricity as their primary source of power. However, the environmental benefits of this phase depend on the source of electricity, which is often derived from a mix of fossil fuels, renewables, and nuclear power. The environmental impact of this phase varies depending on the energy grid's composition.

The end-of-life phase entails vehicle disposal, recycling, and material recovery. Green vehicles' long-term sustainability depends on their ability to minimize waste and maximize recycling and reuse. While many components in green vehicles are recyclable, some, like lithium-ion batteries, pose recycling challenges and concerns about hazardous waste management.

3. Environmental Benefits and Challenges

3.1. Greenhouse Gas Emissions

According to the report "The Long-Term Strategy of The United States: Pathways to Net-Zero Greenhouse Gas Emissions" by 2050, USA government planning steps for emissions till 2050.

To achieve this objective, the United States aims for 50% of new light-duty vehicle sales in 2030 to be zero-emission models, plans to produce 3 billion gallons of sustainable aviation fuel by the same year, and seeks to enhance the deployment and affordability of all transportation modes. This will involve lowering vehicle prices, implementing fuel economy and emissions standards for light, medium, and heavy vehicles, offering incentives for zero-emission vehicles and clean fuels, investing in new charging infrastructure for multi-unit residences, public charging, and long-distance travel, scaling up biorefineries, supporting innovative efforts to decrease hydrogen production costs, and enhancing infrastructure that facilitates all types of clean transportation, including transit, rail, biking, micro-mobility, and pedestrian pathways. This information with more detail is stated in the following source, (November 2021, USA) more detailed information can be found there.

2019 U.S. GHG EMISSIONS

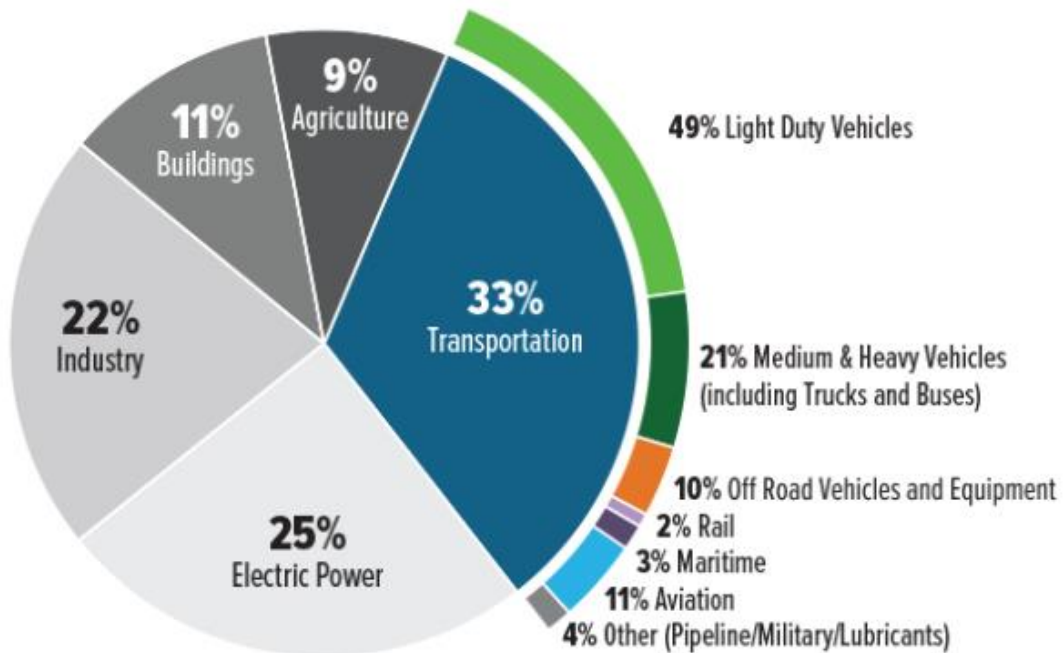

Table 1: A Graph Showing the Number of Vehicles in the USA, Taken from the U.S. Environmental Protection Agency Website, 10/10/2023, <https://www.epa.gov/greenvehicles/why-we-need-decarbonize-transportation#note>

Green vehicles are generally lauded for their lower greenhouse gas emissions during operation. However, as mentioned earlier, the extent of this reduction depends on the energy source. In regions with a high proportion of fossil fuel-based electricity generation, the emissions advantage of green vehicles is reduced compared to areas with a cleaner energy mix. Moreover, the manufacturing phase can offset operational benefits if it results in a significant carbon footprint.

3.2. Air Quality

Green vehicles contribute to improved air quality in urban areas due to their lower tailpipe emissions. This positive impact is most pronounced in areas with high levels of vehicular traffic and poor air quality. However, it should be noted that tire and brake wear, as well as the production of electricity for EVs, still generate particulate matter and emissions.

According to some governments, "There is limited evidence to suggest that diesel may be nephrotoxic" (R P Chilcott, 2007) Even governments sources say maybe yes, they kill, many articles prove that, " (Griffin, 2008). (Leong, 2017) Its like buying a cellphone or wireless headset or microwave air fryers, they have SAR value which chaos health problems. So, it is not written on the box. Remember the times doctors in USA suggested people smoke cigarettes? Or nuclear tests without thinking about the consequences on human health.

3.3. Energy Sources and Population Growth

The environmental impact of green vehicles is heavily dependent on the source of electricity. In regions where renewable energy sources dominate, the benefits of green vehicles are more substantial. However, in areas heavily reliant on coal and other fossil fuels, the advantages are diminished, and in some cases, the carbon footprint may be greater than that of conventional vehicles.

Rapid population growth can also have several detrimental effects on world resources and humanity, leading to a multitude of challenges and concerns:

1. **Resource Depletion:** The exponential increase in the global population places immense strain on finite resources such as freshwater, arable land, and fossil fuels. Overexploitation of these resources can lead to scarcity and negatively impact food and water security, as well as energy availability.
2. **Environmental Degradation:** A growing population often results in increased deforestation, habitat destruction, and pollution. These activities contribute to habitat loss and biodiversity decline, leading to ecological imbalances and the endangerment of many species.
3. **Food Insecurity:** Rapid population growth can outpace the growth of agricultural production, making it difficult to feed everyone. This can result in food shortages, malnutrition, and increased competition for available food resources, which can exacerbate global hunger issues.
4. **Water Scarcity:** More people require more water for consumption, agriculture, and industry. The increased demand for water resources can lead to shortages, especially in regions already experiencing water stress, which can lead to conflicts over water access.
5. **Urbanization Challenges:** As populations surge, there is an accelerated migration to urban areas, leading to overcrowding, inadequate housing, and strain on infrastructure and public services. This can give rise to issues like inadequate sanitation, disease outbreaks, and increased poverty in urban slums.
6. **Energy Demands:** More people lead to higher energy demands. In cases where fossil fuels are a primary energy source, this can contribute to increased greenhouse gas emissions and exacerbate climate change.
7. **Strain on Healthcare:** Rapid population growth can overwhelm healthcare systems, making it difficult to provide adequate healthcare services, leading to issues related to maternal and child health, infectious diseases, and healthcare access disparities.
8. **Economic Challenges:** A rapidly growing population can pose economic challenges, as it may be difficult to create enough jobs to accommodate the workforce, leading to unemployment and underemployment, particularly among the youth.
9. **Social and Political Instability:** Rapid population growth can exacerbate social and political tensions, especially in regions with limited resources. Competition for these resources can lead to conflicts and instability, contributing to refugee crises and mass migrations.

So, rapid population growth has a very important role when planning the resources, world resources, and humanity by depleting natural resources, causing environmental degradation, and leading to food and water insecurity, among other challenges. Addressing these issues requires a comprehensive approach that includes

sustainable resource management, family planning, and policies aimed at achieving a balance between population growth and available resources.

3.4. City Charge Problems.

Addressing the charging problems of electric cars in cities requires a comprehensive and collaborative effort from governments, city planners, private entities, and the public. By strategically deploying charging infrastructure, incentivizing private installations, and leveraging innovative technologies, urban areas can overcome the challenges associated with the growing demand for electric vehicles, paving the way for a more sustainable and electric future

Urban spaces often face limitations in terms of available land for establishing charging stations. The lack of dedicated spaces for EV charging stations makes it challenging to cater to the growing number of electric vehicles in cities. This scarcity can lead to long waiting times and increased competition among EV users for charging spots. However, integrating EV charging infrastructure with existing public transport networks requires careful planning and coordination. The lack of seamless integration may deter users from making the switch to electric public transportation options. By strategically deploying charging infrastructure, incentivizing private installations, and leveraging innovative technologies, urban areas can overcome the challenges associated with the growing demand for electric vehicles, paving the way for a more sustainable and electric future. For example, if everyone uses electric cars in the city of Istanbul right now, the energy infrastructure collapses immediately.

But in some states of the United States, where this technology is already more widespread, waiting times at charging stations are extremely high. It is not vehicle charging time, it's about the time you have to wait to charge your vehicle. It should also be noted that there is a loss of workforce and energy while waiting.

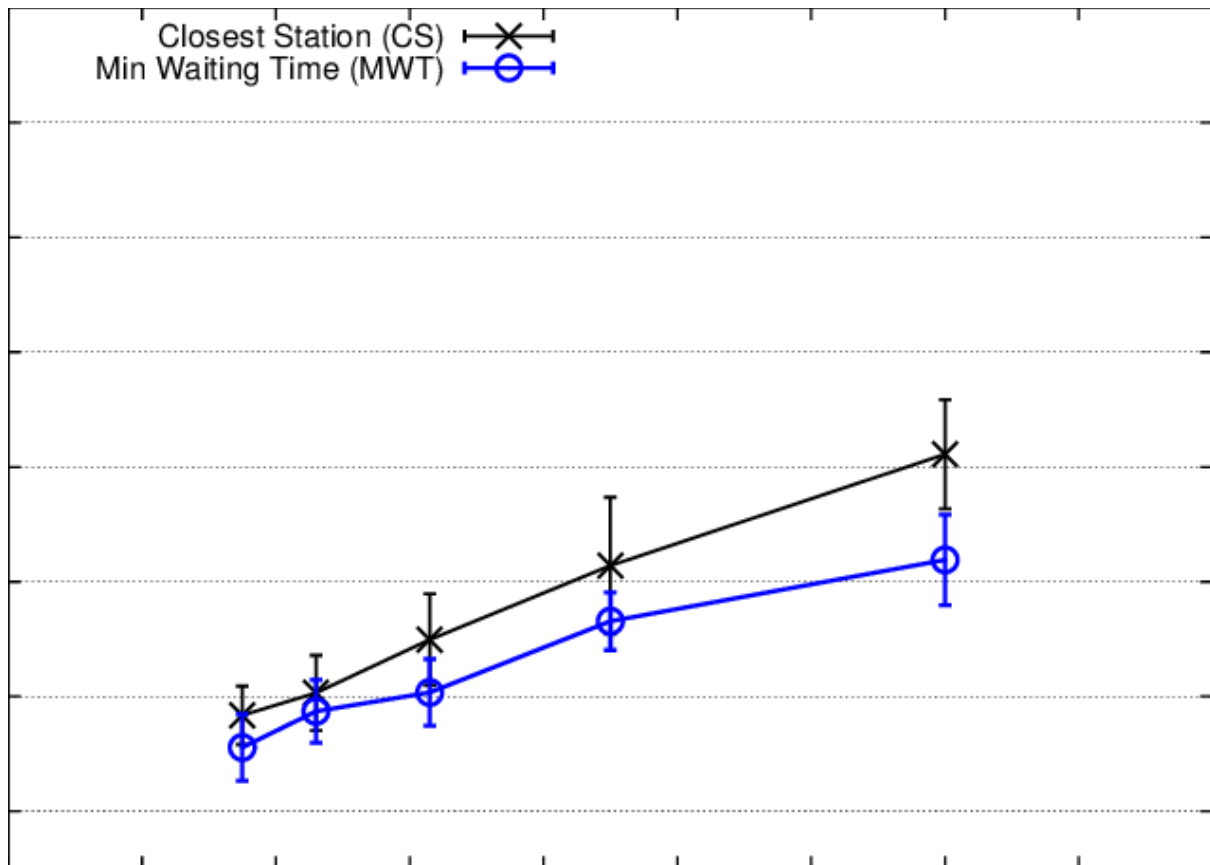

Table 2: Average EV Waiting Time as a Function of the Charging Request Interarrival Rate in a 40 km x 40 km Area. (Gharbaoui, 2012)

One of the countries taking the fastest policy steps in electric vehicles is Norway. All vehicles must be electric by 2025. One of the studies conducted on this subject shows that the biggest problem is charging problems.

In Norway, the aim is for all new personal vehicles to be zero-emission by 2025. This primarily refers to electric vehicles, as the proportion of hydrogen-powered cars is minimal. As of August 2022, approximately 70% of newly registered cars are electric. To achieve this policy objective and support the increasing number of electric vehicles, robust charging infrastructure is essential. A key factor influencing the decision to charge is the ability to reach a destination without needing to stop for a charge. Therefore, to encourage the use of EVs on longer journeys that surpass the vehicle's range, there must be sufficiently fast charging options available along the way.

4. Battery Producing Problems

The production of car batteries, particularly those for electric vehicles (EVs), faces several significant challenges that impact both the environment and supply chain stability. One major issue is the extraction and processing of raw materials, such as lithium, cobalt, and nickel, which are crucial for battery performance but are often mined under environmentally harmful conditions and in regions with questionable labor practices. Additionally, the refining process for these materials is energy-intensive, contributing to greenhouse gas emissions. Supply chain disruptions also pose a problem, as geopolitical tensions and trade restrictions can lead to shortages and increased costs. Furthermore, recycling rates for used batteries remain relatively low, exacerbating concerns about resource depletion and waste management. Addressing these problems requires advancements in sustainable mining practices, improved recycling technologies, and innovations in battery chemistry to reduce reliance on scarce materials.

5.1. Africa And Battery Production

Africa is the biggest source of minerals; main materials for battery producing like cobalt, lithium, manganese, nickel and graphite are come from the Democratic Republic of Congo, Zambia, South Africa, Madagascar, Mozambique, Tanzania or Gabon. "Lithium-ion batteries dominate the EV market and represent about 49% of the global rechargeable battery market. The DRC alone is estimated to have several million tons of lithium reserves. More is to come: the current confirmed mineral resources in Africa could be a tip of the iceberg." (ADBG, 2023)

China, Europe and the United States — which are collectively responsible for 60% of all global car sales. (Jaeger, 2023)

Main materials for battery producing like cobalt, lithium, manganese, nickel and graphite are come from the Democratic Republic of **Congo, Zambia, South Afrlca, Madagascar, Mozambique, Tanzania or Gabon.**

China, Europe and the United States — which are collectively responsible for 60% of all global car sales.

Table 3: Countries That Play A Major Role In Electric Vehicles

According to detailed research, " The jet flame, caused by thermal runaway, accelerates the fire spread to other combustibles of battery electric vehicles. And uncertainties, induced from unforeseen thermal runaway and reignition, make a major risk to first responders. "(Kang et al., 2023) electric car batteries have high risk of fire.

Although we hear that battery-powered vehicles often get stuck on the road and do not work in cold climate conditions, and this is dangerous for human life, another important danger is that batteries can catch fire and once they burn, it is very difficult to extinguish them.

During the testing phase, the fires in battery electric vehicles burned for about 70 minutes, leading to significant measurements including the peak heat release rate (pHRR), total heat released (THR), fire growth parameters, and the average effective heat of combustion. These values were found to be 6.51–7.25 MW, 8.45–9.03 GJ, 0.0085–0.020, and 29.8–30.5 MJ/kg, respectively. Kang (2023) further noted that the pHRR and THR were influenced more by the combustion properties of typical materials found in the passenger cabin, which is often filled with plastic and other flammable substances, rather than the specific contents of the lithium-ion battery packs undergoing thermal runaway. Moreover, a jet fire emerging from the battery packs caused rapid flame to spread nearby combustible elements in the battery electric vehicles, thus accelerating the fire's growth (Kang et al., 2023).

5.2. The Rise of Chinese Hegemony in the Global Car Battery Market

In recent years, the global automotive industry has witnessed a significant shift towards electric vehicles (EVs) as nations strive to reduce carbon emissions and combat climate change. At the heart of this transition lies the burgeoning market for car batteries, where Chinese companies have rapidly emerged as dominant players, shaping the dynamics of global supply chains and exerting substantial influence over the future of electric mobility.

China's ascent to hegemony in the car battery sector can be attributed to several key factors, including robust government support, strategic investments, and a relentless pursuit of technological advancement. The Chinese government has made the development of the electric vehicle industry a national priority, offering generous subsidies, tax incentives, and supportive policies to domestic battery manufacturers. This proactive approach has propelled Chinese companies to the forefront of innovation and production efficiency.

One of the primary drivers of Chinese dominance in the car battery market is the country's abundant access to essential raw materials such as lithium, cobalt, and nickel, which are vital components in lithium-ion batteries, the most common type used in electric vehicles. China's control over these resources, both domestically and through strategic investments in resource-rich regions abroad, has provided Chinese battery manufacturers with a competitive edge in terms of cost and supply chain stability.

Moreover, Chinese companies have made substantial investments in research and development, leading to significant technological advancements in battery chemistry, energy density, and manufacturing processes. This relentless pursuit of innovation has enabled Chinese battery manufacturers to produce high-performance batteries at scale and competitive prices, further solidifying their position in the global market.

The scale of China's battery production infrastructure is staggering. With massive giga factories operated by industry giants such as CATL (Contemporary Amperex Technology Co. Limited), BYD (Build Your Dreams), and LG Chem's Chinese subsidiary, the country has rapidly expanded its production capacity to meet the soaring demand for electric vehicles worldwide. These giga factories not only churn out vast quantities of batteries but also benefit from economies of scale, driving down production costs and enhancing China's competitive advantage.

Furthermore, China's dominance in the car battery market extends beyond manufacturing prowess. The country has been actively expanding its influence along the entire electric vehicle value chain, from battery production to vehicle manufacturing and charging infrastructure. Chinese companies are increasingly partnering with international automakers to supply batteries for their electric vehicle models, cementing China's position as a crucial player in the global automotive industry.

The implications of Chinese hegemony in the car battery market are far-reaching. As the world transitions towards electric mobility, China's dominance poses both opportunities and challenges for other nations. On one hand, Chinese battery manufacturers offer a reliable and cost-effective source of batteries, which could

accelerate the adoption of electric vehicles worldwide. On the other hand, dependence on Chinese batteries raises concerns about supply chain vulnerabilities and geopolitical risks, particularly as tensions between China and other major powers escalate.

In response to China's growing influence, countries and companies around the world are ramping up efforts to develop domestic battery manufacturing capabilities and diversify their supply chains. Initiatives such as the European Battery Alliance and investments in battery research and production facilities in North America aim to reduce reliance on Chinese batteries and ensure strategic autonomy in the electric vehicle sector.

In conclusion, China's rise to hegemony in the global car battery market represents a paradigm shift in the automotive industry's landscape. With unmatched scale, technological prowess, and government support, Chinese battery manufacturers have positioned themselves as indispensable players in the transition to electric mobility. However, the concentration of power in Chinese hands also raises concerns about supply chain resilience and geopolitical implications, prompting a reevaluation of global strategies to ensure a sustainable and secure future for electric mobility.

Conclusion

Green vehicles represent a promising step toward reducing the environmental impact of the transportation sector. They have the potential to decrease greenhouse gas emissions, improve air quality, and reduce our reliance on fossil fuels. However, it is essential to recognize that their environmental benefits are context-specific and contingent on various factors, including the energy grid's composition and the sustainability of raw material extraction. It is necessary to move from a luxurious lifestyle to a modest and simple style, and if necessary, even advertising should be banned in the consumption-crazy capitalist system. Consider the electronic obligation with USB-C input, which was an environmentally friendly step when the European Union wanted it. It was a successful step in combining simplicity and technology. Automobiles can also be produced with obligations such as weight limit, luxury limit, common parts requirement, and repairability. Maybe it is time to produce vehicles without big and fancy LCD screens. Make them reliable, simple, and repairable. Otherwise, just like phones, electric vehicles are increasingly competitive, are programmed to break down after 2 years, and have batteries that cannot be replaced by the user.

Also China's technological power and Africa's material resources will stand out as the two most important factors in electric vehicle production. China also has the political power to use its hegemony over electric cars to dominate the transportation sector. Gone are the days of the image that China copied technology and Chinese products were of poor quality. China's technological power should not be underestimated, they are now completely pioneers.

To truly maximize the environmental friendliness of green vehicles, it is crucial to address the entire lifecycle, including manufacturing, operation, and end-of-life considerations. Governments, industries, and consumers must work together to ensure that the transition to green vehicles is accompanied by sustainable practices and policies. While green vehicles can be environmentally friendly, they are not a panacea, and their benefits must be carefully considered considering the broader environmental context.

Vehicle companies can develop systems for autonomous driving of vehicles one by one. Country governments, on the other hand, can develop systems that will allow trucks to move one after the other like a train, or that will allow all vehicles to move at the same time when the green light turns on. Again, governments may pressure manufacturers to install the new system on old vehicles instead of selling new vehicles with the new system installed. Consider how inefficient the products would be if every product did not have a 2-year warranty. Perhaps, after calculating the consequences, automobile companies may be forced to have a warranty of more than 3 years.

In conclusion, green vehicles are a valuable tool in the fight against climate change and air pollution, **but their true environmental friendliness depends on a holistic and environmentally responsible approach throughout their lifecycle. It will also be necessary to pay attention to where each part in production comes from, where it will go, and its recyclability.**

Conflict of Interest: The authors declare that they do not have a conflict of interest with themselves or other third parties and institutions.

Ethics Committee Approval: There is no need for ethics committee approval in this article, the wet signed consent form stating that the ethics committee decision is not required has been added to the article process files on the system.

Financial Support: No financial support was received for the study

Acknowledgements:

REFERENCES:

- ADBG. (2023, October 24). Rich in green minerals, African countries eye booming electric vehicle and clean energy market worth trillions of dollars. Retrieved from African Development Bank Group: <https://www.afdb.org/en/news-and-events/rich-green-minerals-african-countries-eye-booming-electric-vehicle-and-clean-energy-market-worth-trillions-dollars-65241#:~:text=Many%20of%20the%20minerals%20needed,million%20tonnes%20of%20lithium%20reserves.>
- Athanasopoulou, L., Bikas, H., Papacharalampopoulos, A., Stavropoulos, P., & Chryssolouris, G. (2023). An industry 4.0 approach to electric vehicles. *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*, 36(2), 334–348. <https://doi.org/10.1080/0951192X.2022.2081363>
- Blanco-Muruzábal, M., Martín-Gómez, C., Zuazua-Ros, A., Trabada Echarri, T., Valdivieso De Las Heras, J., & Mambrilla-Herrero, N. (n.d.). From Combustion Vehicle to Electric Vehicle Parking, Through a Review of Legislation and Publications. *Architecture Research*, 2022(1), 1–11. <https://doi.org/10.5923/j.arch.20221201.01>
- Gharbaoui, M. &. (2012). An Advanced Smart Management System for Electric Vehicle Recharge. . Retrieved from 2012 IEEE International Electric Vehicle Conference: IEVC 2012. 10.1109/IEVC.2012.6183171.
- Gómez Vilchez, J. J., Pasqualino, R., & Hernandez, Y. (2023). The new electric SUV market under battery supply constraints: Might they increase CO2 emissions? *Journal of Cleaner Production*, 383. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.135294>
- Griffin, S. M. (2008). Diesel fumes do kill: a case of fatal carbon monoxide poisoning directly attributed to diesel fuel exhaust with a 10-year retrospective case and literature review*. *Journal of forensic sciences*, 53(5), <https://doi.org/10.1111/j.1556-4029.2008.00804.x> , 1206–1211.
- Ismail, A. A., Mbungu, N. T., Elnady, A., Bansal, R. C., Hamid, A. K., & Alshabi, M. A. (2023). Impact of electric vehicles on smart grids and future predictions: A survey.
- Jaeger, J. (2023, september 14). www.wri.org. Retrieved from Word Resources Institute : These Countries Are Adopting Electric Vehicles the Fastest
- Kang, S., Kwon, M., Yoon Choi, J., & Choi, S. (2023). Full-scale fire testing of battery electric vehicles. *Applied Energy*, 332. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2022.120497>
- Leong, W. C. (2017). Siphoning diesel: a fatal mistake. *The Medical journal of Malaysia*, 72(5), , 314–315.

- Machedon-Pisu, M., & Borza, P. N. (2023). Is the Transition to Electric Passenger Cars Sustainable? A Life Cycle Perspective. *Sustainability (Switzerland)*, 15(3). <https://doi.org/10.3390/su15032614>
- Mpoi, G., Milioti, C., & Mitropoulos, L. (2023). Factors and incentives that affect electric vehicle adoption in Greece. *International Journal of Transportation Science and Technology*, 12(4), 1064–1079. <https://doi.org/10.1016/j.ijst.2023.01.002>
- Paradies, G. L., Usmani, O. A., Lamboo, S., & van den Brink, R. W. (2023). Falling short in 2030: Simulating battery-electric vehicle adoption behaviour in the Netherlands. *Energy Research and Social Science*, 97. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2023.102968>
- Pirmana, V., Alisjahbana, A. S., Yusuf, A. A., Hoekstra, R., & Tukker, A. (2023). Economic and environmental impact of electric vehicles production in Indonesia. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 25(6), 1871–1885. <https://doi.org/10.1007/s10098-023-02475-6>
- R P Chilcott, h. p. (2007). <https://assets.publishing.service.gov.uk>. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7eb7e140f0b62305b82bbb/hpa_diesel__toxicological_overview_v2.pdf
- Rapson, D. S., & Muehlegger, E. (2021). THE ECONOMICS OF ELECTRIC VEHICLES. <http://www.nber.org/papers/w29093>
- Safarian, S. (2023). Environmental and energy impacts of battery electric and conventional vehicles: A study in Sweden under recycling scenarios. *Fuel Communications*, 14, 100083. <https://doi.org/10.1016/j.jfueco.2022.100083>

Mardin İdadi Mektebi'nin Mimari Özelliklerinin Bölgesel Farklılıklar Bakımından İncelenmesi

Investigation of the Architectural Features of Mardin İdadi School in Terms of Regional Differences

Emine EKİNCİ DAĞTEKİN¹ Sultan SAYLIK²

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1773 yılından itibaren açılan askeri okullar, modern eğitim yapılarının biçimlenmesini etkilemiştir. 1856 yılında gayrimüslimlerin haklarının korunması için ilan edilen Islahat Fermanı ile birlikte İstanbul dışında sıbyan mekteplerinin ve gayrimüslimlerin kendi cemaatlerine hizmet verecek okulların açılmasına hız verilmiştir. 1869 yılında Umumi Maarif Nizamnamesi ile eğitim kurumları iptidai rüştiye, idadi, sultani olmak üzere yeniden düzenlenmiştir. Sıbyan ve Rüştiye Mektepleri'nden sonra açılan İdadi Mektepleri askeri okullara öğrenci yetiştirmek amacıyla eğitime başlamış, daha sonra ortaöğretime dönüşmüştür. İlk İdadi Mektebi 1873 yılında Darülmüslim ile aynı binada açılmış ve Darülmüslim öğrencilerinin bir kısmı idadi okuluna kaydolmuştur. İdadiler ile Müslüman ve gayrimüslim öğrencilerin birlikte eğitim alarak kaynaşmaları ve ortak bir kültürle eğitim almaları amaçlanmıştır. II. Abdülhamid modern eğitimin yaygınlaşması için, başta idadiler olmak üzere çok sayıda eğitim yapısı yaptırmıştır. Bu çalışmada Mardin'de 1900 yılında Ermeni asıllı Mimar Lole tarafından inşa edilen Mardin İdadi Mektebi'nin plan ve cephe özellikleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında, Mardin İdadi Mektebi ile yakın dönemde inşa edilen Balıkesir, Kırklareli, Konya ve Aksaray'da inşa edilen mektep yapıları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada merkezden taşraya doğru farklı kültürel, iklimsel ve topoğrafik verilere sahip bölgelerden seçilen örnekler üzerinden, dönem özellikleri bakımından benzerlik, farklılık ve inşa edildikleri bölgenin yöresel unsurlarının etkisi araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mardin İdadi Mektebi, Mektep, II. Abdulhamit.

ABSTRACT

The military schools opened in the Ottoman Empire from 1773 onwards influenced the shaping of modern educational structures. In 1856, with the Edict of Reform, which was proclaimed to protect the rights of non-Muslims, the opening of sanbyan schools outside Istanbul and schools that would serve the non-Muslims' own communities were accelerated. In 1869, with the General Education Regulation, educational institutions were reorganised as iptidai rüştiye, idadi and sultani. The İdadi Schools, which were opened after the Sıbyan and Rüştiye Schools, started education in order to train students for military schools and later turned into secondary education. The first İdadi School was opened in 1873 in the same building with Darülmüslim and some of the students of Darülmüslim were enrolled in the İdadi School. The aim of the idadi schools was to integrate Muslim and non-Muslim students by educating them together and to educate them with a common culture. II. Abdulhamid had many educational buildings, especially İdadi schools, built in order to spread modern education. In this study, the plan and façade features of the Mardin İdadi School, which was built by the Armenian architect Lole in 1900 in Mardin, were examined. Within the scope of the study, the architectural features of Mardin İdadi Mektebi are compared with the school buildings built in Balıkesir, Kırklareli, Konya and Aksaray, three of which were built in the Late Ottoman Period and one in the Early Republican Period. In the comparison, similarities and differences in terms of period characteristics and the effect of the local elements of the region where they were built were investigated through examples selected from regions with different cultural, climatic and topographical data from the centre to the provinces.

Keywords: Mardin İdadi School, İdadi, Mektep, II. Abdulhamit.

¹ **Corresponding Author:** (Doç. Dr.) Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Anabilim Dalı, edagtekin@dicle.edu.tr, 0000-0002-6868-5267

² **(Dr. Öğrenci):** Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, sultansaylik@gmail.com, 0009-0005-7647-3773

GİRİŞ:

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda, yönetim ve eğitim sistemindeki değişiklikler yeni yapıların yapımını zorunlu kılmıştır. 1773 yılından itibaren açılan askeri okullar, modern eğitim yapılarının ilk örnekleridir (Ürekli, 2002, s.389). 1856 yılında gayrimüslimlerin haklarının korunması için ilan edilen Islahat Fermanı, İstanbul dışında sıbyan mekteplerinin ve gayrimüslimlerin kendi cemaatlerine hizmet verecek okulların açılmasının önünü açmıştır. 1869 yılında Umumi Maarif Nizamnamesi ile eğitim kurumları iptidai, rüştiye, idadi, sultani olmak üzere yeniden düzenlenmiştir. İlk İdadi Mektebi 1873 yılında Darülmaarif ile aynı binada açılmış ve Darülmaarif öğrencilerinin bir kısmı idadi okuluna kaydolmuştur (Değirmenci, 2015, s.54).

İdadiler, döneminin yükseköğretim kurumlarına öğrenci yetiştirmek amacıyla açılan hazırlık sınıflarına verilen isimdir. 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte, İdadi Mektepleri Sultani müfredatıyla eğitim vermeye başlamıştır (Demirel, 2012, s.341,342). II. Abdülhamid modern eğitimin yaygınlaşması için, başta idadiler olmak üzere çok sayıda eğitim yapısı yaptırmıştır (Kodaman, 1999, s.129). Bu yapılar, geleneksel Osmanlı süsleme sanatları ile Batı sanatının bir arada kullanıldığı karma bir üslubu ortaya çıkarmıştır. Tanzimat üslubu ya da eklektik üslup (1876-1910/1922) olarak adlandırılan bu üslup, zamanla Avrupa sanat ve mimarlık anlayışlarının bir arada kullanıldığı batı eklektizmine dönüşmüştür (Başkan, 2016, s.104). Doğu-Batı ilişkileriyle şekillenen eklektik üslup, Anadolu'nun yöresel mimarisi ile birleşerek neo klasik üslubu oluşturmuştur (Aydın, 2012, s.75).

Osmanlı modernleşme döneminde inşa edilen eğitim binaları diğer kamu yapıları gibi iki veya üç katlı, dikdörtgen veya kare planlı olarak yapılmıştır (Ertuğrul, 2019, s.296). Tasarımda simetri ve dikdörtgen kütle ana unsuru oluşturmaktadır. Simetrik düzenin orta aksında genellikle giriş ve girişin karşısında merdiven bulunmaktadır. Mekanlar koridorun tek ya da karşılıklı iki tarafına yerleştirilmiştir. Cephe tasarımları önemsenmiş, cadde ya da meydana bakan cephelerde değişik biçimli kemerler ve taş kullanımına özen gösterilmiştir (Yıldız, 2022, s.967). Yapılarda öne çıkan taç kapı veya portikli girişler, katlar arası silmeler, pencere söveleri, plastırlar, sütunlar, kapalı ve açık çıkımlar, çatı saçakları dönemin belirgin özellikleri olarak kullanılmıştır (Aslanoğlu, 2001).

Bu çalışmanın amacı; Mardin İdadi Mektebi'nin yapıldığı dönemin mimari özellikleri bakımından incelenmesi ve benzer dönem yapılarıyla karşılaştırılarak, benzerlik ve farklılıklarının literatüre kazandırılmasıdır. Çalışma kapsamında öncelikle Mardin İdadi Mektebi ile ilgili literatür taraması ve yerinde inceleme yapılarak, plan ve cephe özellikleri tespit edilmiştir. İkinci aşamada; çalışmada sınırlılık oluşturmak üzere Marmara Bölgesi'nde (Balıkesir ve Kırklareli), İç Anadolu Bölgesi'nde (Konya ve Aksaray) yer alan dört mektep yapısı tercih edilerek plan, cephe, süsleme ve malzeme bakımından analizleri yapılmıştır. Üçüncü aşamada, Mardin İdadi Mektebi incelenen yapılarla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada merkezden taşraya doğru farklı kültürel, iklimsel ve topoğrafik verilere sahip bölgelerden seçilen örnekler üzerinden dönem özellikleri bakımından benzerlik, farklılık ve inşa edildikleri bölgenin yöresel unsurlarının etkisi araştırılmıştır.

1. Mardin İdadi Mektebi

Mardin İdadi Mektebi; Mardin Artuklu İlçesi, Şar Mahallesi'nde bulunmaktadır. Muzafferiyeye Medresesi'nin kalıntılarını üzerine yapılmıştır (Çağlayan, 2023, s.19). Yapının giriş kapısı üzerinde bulunana kitabede, 1900 yılında II. Abdülhamid döneminde, Ermeni asıllı Mimar Lole tarafından yapıldığı bilgisi yer alır (Kutlu ve Eray, 2021, s.289). Mardin'in eğimli arazisine üzerine yerleştirilen yapı, Mezopotamya ovasına hakim konumdadır.

Şekil 1. Mardin İdadi Mektebi'nin 1900'lü Yıllardaki Görünümü (Kutlu ve Eray, 2021, s.290)

Mardin İdadi Mektebi; 1920'li yıllarda ortaokul olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1950'lerden sonra Ticaret Lisesi ve Kız Meslek Lisesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde Olgunlaşma Enstitüsü olarak eğitim işlevini devam ettirmektedir (Kutlu ve Eray, 2021, s.289). 1932 yılında doğusunda Gazipaşa İlkokulu yapılmıştır. İşlev değişikliklerine rağmen günümüze kadar varlığını devam ettiren yapı, cephe ve plan özelliklerini korumaktadır.

Mardin İdadi Mektebi'ne Birinci Cadde'den basamaklarla çıkılan bir sokaktan ulaşılmaktadır. Yapının avlusuna üçgen alınlıklı, işlemeleri ve süslemeleriyle göze çarpan anıtsal bir kapıdan ulaşılmaktadır (Şekil 1 ve Şekil 2). Benzer giriş kapı örnekleri dönemin diğer okul yapıların da da görülür (Değirmenci, 2015, s.145) (Şekil 3).

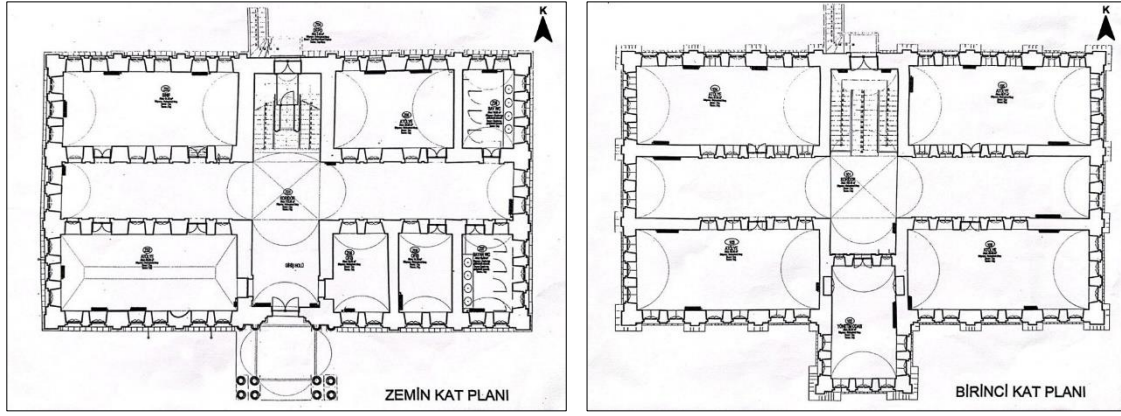

Şekil 2. İdadi Mektebinin Avlusuna Giriş Kapısı

Şekil 3. Heybeliada Mektebi Bahriye Kapısı (Değirmenci, 2015, s.145)

Mardin İdadi Mektebi, iki katlı ve dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Girişin hemen karşısında üst kata çıkan merdiven bulunmaktadır. Merdivene ara sahanlığa kadar iki koldan çıkılır. Sahanlıktan sonra ortada yükselen kolla üst kata ulaşılır. Plan düzenlemesinde giriş aksından doğu-batı uzantılı simetrik yerleşim hakimdir. Sınıflar geniş bir holde karşılıklı dizilmiştir. Her iki katta da aynı sistem bulunmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Mardin İdadi Mektebi Zemin ve Birinci Kat Planı (Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Yapının giriş cephesi, güney yönde Mezopotamya ovası ile kentin ana caddesi olan Birinci Cadde'ye (Cumhuriyet Caddesi) bakmaktadır. Cephede planda olduğu gibi simetrik düzen hakimdir. Yapı bölgeye özgü olan sarı kalker taşından inşa edilmiştir. Yapının cephesi, döşemeleri, tüm süslemeleri bu taş malzemeden yapılmıştır. Yapıya dışa doğru çıkıntı yapan portikodan girilir. Portikonun her iki tarafında simetrik bir düzende tasarlanan kare bir kaide üzerinde dört adet, giriş kapısının iki tarafında iki adet yuvarlak ince sütun bulunmaktadır. Kemerle bağlanan sütunlar, üst kattaki kapalı mekanı taşır (Kutlu ve Eray, 2021, s.289,290). Cephede kaideler üzerine yerleştirilen ve ikili gruplandırılan basık kemerli pencereler arasına yerleştirilen plastırlar öne çıkar. Katlar arasındaki silmeler ve çatı silmesi plastır kaideleri ile uyumlu kademeli bir şekilde düzenlenmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Mardin İdadi Mektebi'nin Güney Cephesi

Yapıda Osmanlı geç döneminde inşa edilen kamu yapılarının belirgin özellikleri olan, simetrik cephe ve plan kurgusu hakimdir. Cephede merkezi aksa yerleştirilmiş giriş kapısı, plastırlarla oluşturulan dikey düzlem, katlar arasında silmeler, basık kemer, kaideler anıtsal bir görünüm oluşturur.

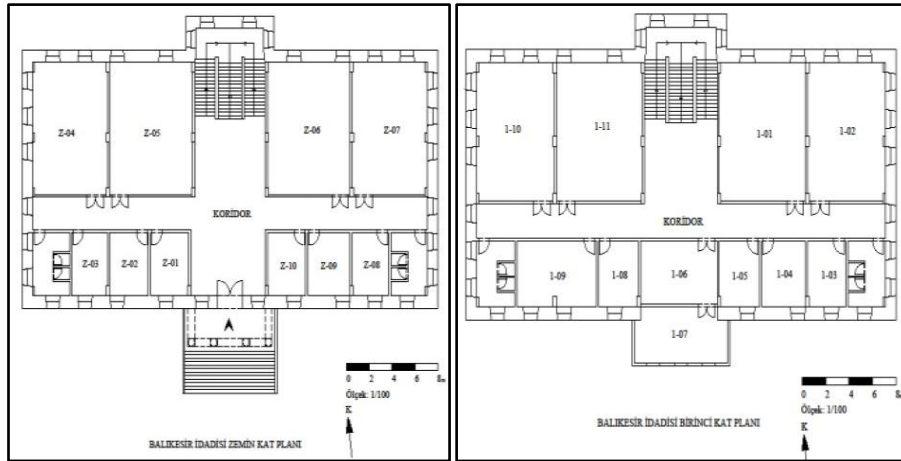
2. Benzer Dönem Örnekleri

Mardin İdadi Mektebi'nin karakteristik yapısını ortaya koymak için benzer dönemlerde yapılmış olan, merkezden taşraya doğru konumlanan dört adet Osmanlı geç dönemine ait eğitim yapısı incelenmiştir. Bunlar; Balıkesir İdadi Mektebi, Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu, Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu ve Aksaray Orta Mektebi'dir.

2.1. Balıkesir İdadi Mektebi

Balıkesir İdadisi; Balıkesir ili, Dumlupınar Mahallesi, Ali Hikmet Paşa Caddesi'nde bulunmaktadır. Yapının giriş kapısı üzerinde bulunan yazıta göre inşaatı 1895 yılında tamamlanmıştır. Balıkesir İdadisi Balıkesir Sultanisi, Darümuallimin, Balıkesir Ortaokulu ve Lisesi olarak kullanılmıştır. Yapı, günümüzde Balıkesir Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi binası olarak işlevlendirilmiştir (Toptaş, 2023, s.13).

Balıkesir İdadi Mektebi, bodrum ve iki kattan oluşmaktadır. Dikdörtgen planlı yapıya merkezi akstan girilir. Giriş girişin karşısında üst kata çıkan merdiven bulunmaktadır. Merdiven ara sahanlığa kadar çift kollu düzende sahanlıktan sonra tek kollu düzendedir. Planda, giriş aksından doğu-batı uzantılı simetrik düzen hakimdir. Sınıflar her iki katta da ortadaki holün iki tarafına yerleştirilecek şekilde düzenlenmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Balıkesir İdadi Mektebi'nin Zemin ve Birinci Kat Planı (Toptaş, 2023, s.14)

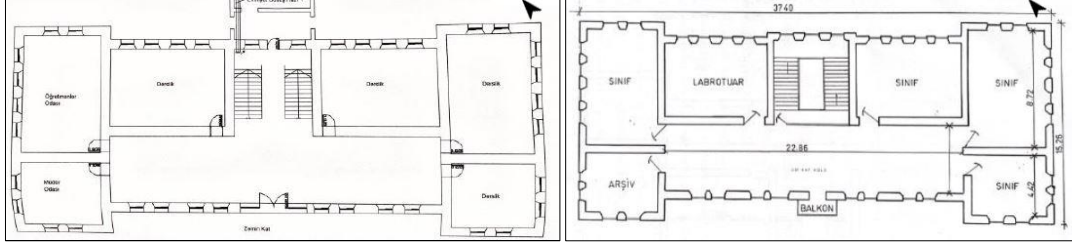
Cephede de planda olduğu gibi simetrik düzen hakimdir. Binanın giriş cephesi olan güney cephesinde portikolu bir giriş bulunmaktadır. Giriş merdivenle yükseltilmiştir. Zemin katta açık portikodan binaya giriş sağlanır. Girişin üstü kapalı çıkma şeklinde odaya dahil edilmiştir. Girişte bulunan açık portikoda dört adet korint başlıklı yuvarlak sütun bulunmaktadır. Sütunlar üst katta plastıra dönüştürülmüştür. Pencereler her katta aynı tip ve düzendedir. Yarım daire kemerlerle geçilen pencerelerde, kilit taşı ön plandadır. Tüm cephelerde katlar arasında ayırıcı silmeler kullanılmıştır. Yapının köşelerinde ve ortada simetrik düzende plastırlar yapılmıştır (Şekil 7). Balıkesir İdadi Mektebi, Mardin İdadi Mektebi ile plan ve giriş portikosu ile benzerlik gösterir.

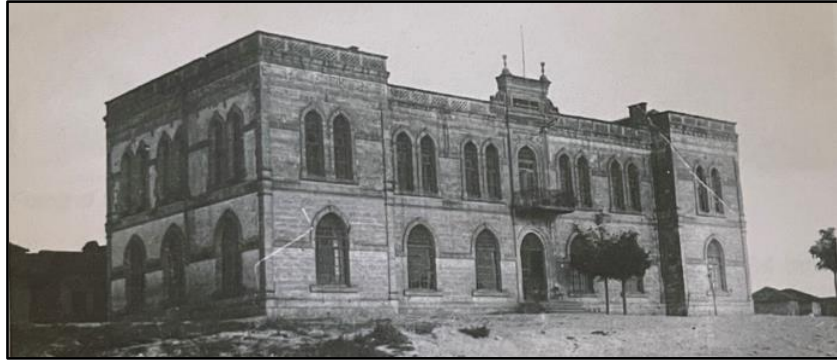
Şekil 7. Balıkesir İdadi Mektebi'nin Güney Cephesi (Toptaş, 2023, s.15)

2.2. Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu

Kırklareli'nin Pınarhisar ilçesine bağlı Camiikebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. 1914 tarihinde dönemin kaymakamı Sadullah Koloğlu tarafından eğitim yapısı olarak yaptırılmıştır (Balci, 2022, s.73). Yapının 1940 yılına ait fotoğrafı mevcuttur. Yapı dönemsel özelliklerini koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır (Şekil 9). Yapı iki katlı, dikdörtgen planlı ve doğu-batı aksında simetriktir. Ana girişin tam karşısında simetri aksı üzerinde üç kollu merdiven bulunmaktadır. Mekanlar I tipindeki koridorun bir tarafına sıralanmıştır. Planın iki ucundaki mekanlar dışa doğru taşma yapmaktadır. Üst kat planı aynı şekilde düzenlenmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu Zemin ve Birinci Kat Planı (Balci, 2022, s.132)

Şekil 9 . Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu 1940 Yılına Ait Fotoğrafı (Balci, 2022, s.202)

Yapıya giriş yükseltilmiş bir merdivenle sağlanmaktadır. Girişin üstünde bir balkon yer almaktadır. Giriş kapısı ve balkona açılan kapı benzer şekilde ve sivri kemerlidir. Çatıda giriş aksının devamında, iki tarafında sütun bulunan alınlık yer alır. Zemin kat pencereleri geniş, üst kat pencereleri dar, ikili grup halinde ve sivri kemerlidir. Cephede köşelerde ve girişin üstünde plastırlar, kemer aralarında ve katlar arasında ise silmeler kullanılmıştır. Yapının üst kısmında tüm cepheyi saran üç sıra halinde kuşak sistemi bulunmaktadır. Bu sistem içerisinde üçgen formlar, enine dikdörtgen formlar, mukarnas dizisi vb. geometrik süslemeler yer alır (Şekil 10).

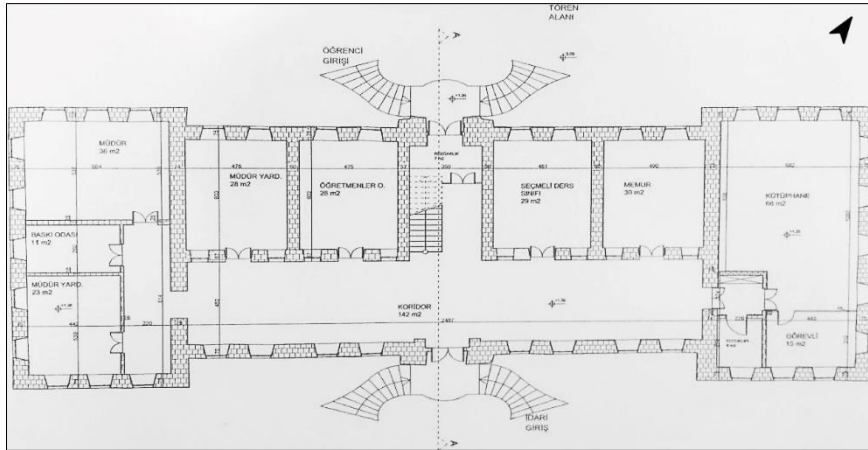

Şekil 10. Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu Ön Cephe Görünümü (Balci, 2022, s.203)

2.3. Aksaray Orta Mektebi

Aksaray Orta Mektebi, Aksaray ili, Nevşehir Caddesi, Dere Mahallesi'nde bulunmaktadır. İdadi Mektebi olarak 1923 yılında inşa edilmiştir (Özer, 2017, s.44). Yapı 1953 yılında liseye dönüştürülmüştür (Şekil 13). Günümüzde Nevzat Topal Aksaray Lisesi olarak kullanılmaktadır (Tektaş, 2018, s.119).

Yapı, bodrum katı ile birlikte üç katlıdır. Dikdörtgen plan tipinde ve simetriktir. I tipi koridor şemasına sahip olan yapının simetri eksenini kuzey-güney aksındadır. Mekanlar I tipindeki koridorun bir tarafına sıralanmıştır. Planın iki ucundaki mekanlar öne doğru taşma yaparak vurgulanmıştır. Yapıya giriş, yükseltilmiş bir merdiven sistemiyle sağlanmaktadır. Ön ve arka cephede olmak üzere iki girişi bulunmaktadır. Düşey sirkülasyonu sağlayan iki kollu merdiven simetri aksı üzerinde ve ana girişin karşısında bulunmaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. Aksaray Orta Mektebi'nin Zemin Kat Planı (Tektaş, 2018, s.122)

Yapının ön ve arka cephelerinde aynı kurgu hakimdir. Giriş kapısı her iki yanında plastırların olduğu mukarnaslı kemer içine yerleştirilmiştir. Girişin üstünde balkon yer alır. Sivri kemerli zemin kat pencereleri ve dikdörtgen formlu birinci kat pencereleri taş sövelerle öne çıkarılmıştır. Cephe çıkıntı yapan köşe mekanlarının üst katında bulunan dikdörtgen formlu pencerelerin üzerinde çerçeve içine alınmış, kabartmalarla süslenmiş kemer alınlığı bulunmaktadır. Özgününde geniş saçaklı, kırma çatıyı taşıyan bingiler yok olmuştur. Cephe özenli taş işçiliği ile anıtsal bir görünüme sahiptir (Şekil 12, 13).

Şekil 12. Aksaray Orta Mektep (Lise) Ön Cephe Görünüşü (1953) (Tektaş, 2018, s.124)

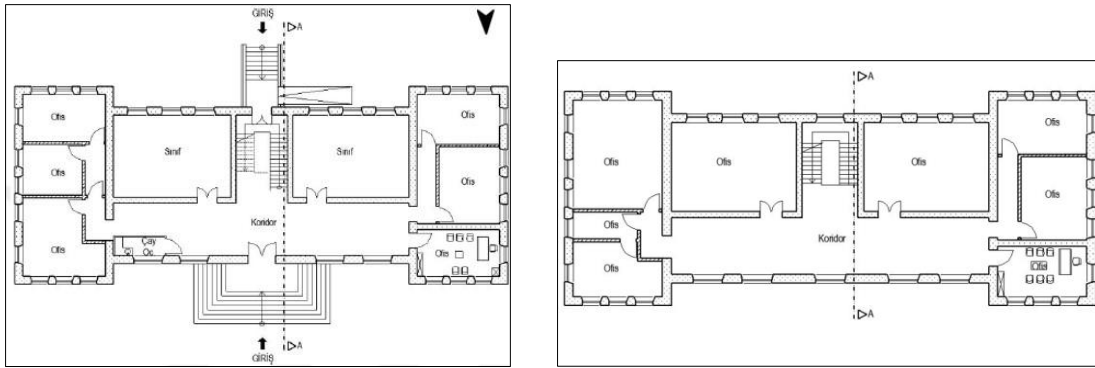

Şekil 13. Aksaray Orta Mektebi Doğu Cephesi Görünümü (Tektaş, 2018, s.125)

2.4. Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu

Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu; Konya İli, Karatay ilçesi, Şems-i Tebrizi Mahallesi'nde bulunmaktadır. 1927 yılında inşası tamamlanan yapının mimarı Mukbil Kemal Taş'tır. Yapı, 1998-2006 yılları arasında Gazi Mustafa Kemal Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, 2006-2015 yılları arasında Karatay İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2015 yılından itibaren de Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılmaktadır (Parlak, 2018, s.145).

Yapı, bodrum katı ile birlikte üç katlıdır. Dikdörtgen plan tipinde ve doğu-batı aksında simetrik düzende yerleştirilmiştir. Planın her iki kolunda köşelerde, kuzey-güney aksında çıkıntılar yapılmıştır (Şekil 14). Mekanlar I tipindeki koridorun bir tarafına sıralanmıştır. Girişin karşısında üst kata çıkan iki kollu merdiven bulunmaktadır. Binaya karşılıklı yönlere bulunan iki merdivenle ulaşılır.

Şekil 4. Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nun Zemin ve Birinci Kat Planı (Parlak, 2018, s.147,148)

Yapının tüm cephelerinde pencereler aynı şekilde devam etmektedir. Bodrumda dikdörtgen, zemin katta basık kemerli, birinci katta sivri kemerli pencere tipi kullanılmıştır. Yapının batı cephesinde yer alan, ana giriş kapısı üzerinde diğer pencerelerden daha büyük sivri kemerli pencere girişi vurgulanmıştır. Bodrum kat ve zemin kat arasında cephe boyunca ince bir hat şeklinde silme kullanılmıştır. Birinci kat ve çatı katında orta bölümde silmeleri olan yapının köşelerinde ve giriş aksında dikey plastikler yer alır. Yapı kırma çatı ve geniş saçaklıdır (Şekil 15).

Şekil 15. Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nun Giriş Cehesi (URL-1)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ:

Osmanlı Devleti'nde İkinci Mahmut döneminden itibaren geleneksel medrese eğitiminde değişikliğe gidilerek yeni eğitim kurumları geliştirilmiştir. Tanzimat'ın ilanı ve II. Abdülhamit dönemi, eğitimin modernleşmesi ve yeni eğitim kurumlarının yapılmasında dönüm noktası olmuştur (Akyüz, 2011, s.148-149; Gökmen, 2008, s.103-105). Okulların tasarımında; öğrenci sayısı, okulun büyüklüğü, programı, arsanın yeri ve hacmi, temin edilen bütçe ve yerel yöneticilerin onayı belirleyici olmuştur (Özgüven, 1990, s.45; Duymaz, 2003, s.127; Fortna, 2005, s.175).

Mardin İdadi Mektebi; farklı bölgelerde 1895-1927 yılları arasında inşa edilen Balıkesir İdadi Mektebi, Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu, Aksaray Orta Mektebi, Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nun eğitim binalarıyla plan, cephe, mimari özellikler, yapım sistemi ve malzeme bakımından karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır (Tablo 1).

İncelenen eğitim yapılarının:

- Konum: Eğitim yapıları Osmanlı modernizminin simge yapıları arasında yer almaktadır. Geleneksel sivil mimari doku içinde veya dışında, ana yolla cephe verecek şekilde yapılmıştır. Tüm yapılar doğu batı ekseninde simetrik yerleştirilmiştir. Yerleşim yerinin coğrafi ve iklim özellikleri konumlamada belirleyici olmamıştır.
- Plan formları: Dikdörtgen ve simetrik düzene sahiptir. Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu, Aksaray Orta Mektebi ve Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu dikdörtgen planın köşeleri, dışa doğru çıkarılarak vurgulanmıştır.
- Mekan yerleşimi: Mardin İdadi Mektebi ile Balıkesir İdadi Mektebi'nde mekanlar koridorda karşılıklı iki yönde yerleştirilmiş, Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu, Aksaray Orta Mektebi ve Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nda ise tek yönlü olarak yerleştirilmiştir.
- Kat Sayısı: Mardin İdadi Mektebi, Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu iki katlı, Balıkesir İdadi Mektebi, Aksaray Orta Mektebi, Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu bodrum katı ile birlikte üç katlıdır.
- Giriş: Mardin İdadi Mektebi ile Balıkesir İdadi Mektebi'nde portikolu giriş, plastır ve sütunlarla açık olarak düzenlenmiştir. Portikollu giriş üst katta kapalı bir mekana dönüştürülmüştür. Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu ve Aksaray Orta Mektebi'nde giriş, basamakla yükseltilerek sivri kemerli açıklıktan sağlanmıştır. Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nda ise giriş cepheyle aynı düzlemde olup üst katta sivri kemerli büyük bir pencere ile öne çıkarılmıştır.
- Çıkma: Geleneksel Anadolu mimarisinde sık kullanan çıkmalar, okul yapılarında da kullanılmıştır. Yapıların girişinde sütunla taşıtılan portiko düzenlemesi, üst katta kapalı çıkmaya dönüştürülerek mekana dahil edilmiştir. Mardin İdadi Mektebi ile Balıkesir İdadi Mektebi'nde portikonun üstünde kapalı çıkma yapılmıştır.

- Balkon: Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu ve Aksaray Orta Mektebi'nde girişin üstünde balkon yer almaktadır. Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu'nda balkona açılan sivri kemerli kapı, giriş kapısı ile benzer özellikler taşır. Aksaray Orta Mektebi'nde balkona açılan bir kapı ve kapının iki tarafında birer pencere yer alır.

- Giriş kapıları: Genellikle iki kanatlı yuvarlak basık ve sivri kemer içerisine yer alır. Söve sütun veya plastırlarla vurgulanmıştır. Aksaray Orta Mektebi'nde giriş kapısı her iki yanında sütunların olduğu mukarnaslı kemer içine yerleştirilmiştir. Selçuklu dönemi taç kapılarına benzer şekilde tasarlanmıştır.

- Merdiven: Sokak veya avludan yapıya ulaşılan merdiven ve iç mekanda düşey sikülasyonu sağlayan merdiven olmak üzere iki tip merdiven yer alır. Yapıya dışardan ulaşılan merdivenler 3-15 adet basamaklı olup giriş kapısı önünde bir sahanlıkla son bulur. Mardin İdadi Mektebi'nde merdiven sokak ile avlu kapısı arasında yapılmış, okul binası zemin kodu ile aynı düzlemde konumlanmıştır (Şekil 2). Balıkesir İdadi Mektebi ve Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu'na giriş, tek kollu bir merdiven ile Aksaray Orta Mektebi'nde karşılıklı iki yönde spiral formda, Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nda U formda merdiven ile sağlanmıştır. Katlar arası bağlantıyı sağlayan merdiven tüm yapılarda girişin karşısında konumlandırılmıştır. Mardin İdadi Mektebi, Balıkesir İdadi Mektebi ve Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu'nda merdiven, ara sahanlığa kadar çift kollu, ara sahanlıktan sonra tek kollu olarak yapılmıştır. Aksaray Orta Mektebi ile Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nda ise merdiven çift kolludur.

- Pencere Tipleri ve Düzeni: Mardin İdadi Mektebi'nde pencereler basık kemerli; Balıkesir İdadi Mektebi'nde yarım daire kemerli, Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nda zemin kat pencereleri basık kemerli, birinci kat pencereleri sivri kemerli, Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu'nda zemin kat pencereleri geniş ve sivri kemerli, birinci kat pencereleri ise dar ve sivri kemerli yapılmıştır. Aksaray Orta Mektebi'nde zemin katta sivri kemerli pencereler yer alırken, birinci katta dikdörtgen ve kemer alınlıkları olan pencere tipi görülmektedir. Pencereler, yapıdaki derslik sayısına göre ikişerli ya da üçerli gruplarla cepheye yansır. Mardin İdadi Mektebi (çıkma yapan orta aksın dışında) ve Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu'nda ikişerli, Balıkesir İdadi Mektebi ve Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nda üçerli, Aksaray Orta Mektebi'nde ise ikişerli ve üçerli gruplar şeklinde düzenlenmiştir.

- Sütun: Mardin İdadi Mektebi ile Balıkesir İdadi Mektebi'nde girişte portikolu düzenlemede alt ve üst başlığa sahip dairesel sütunlar kullanılmıştır.

- Plastr: İncelenen yapıların köşelerinde ve aralarında dikey süsleme elemanı olarak kullanılmıştır. Mardin İdadi Mektebi'nde, pencere grupları arasına yerleştirilen plastırlar, büyüklükleri ile dikkat çeker.

- Silme: Tüm yapılarda ara kat ve saçak altında yatay süsleme elemanı olarak silmeler yapılmıştır. Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu'nda pencere kemeri silmeler ile bağlanmıştır. Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu'nda çatının üst kat bitiminde silme ile birlikte tüm cepheyi saran, parapet kuşak sistemi bulunmaktadır. Mardin İdadi Mektebi'nde plastırların alt ve üst başlığı silme ile aynı formda yapılmıştır.

- Söve: Tüm yapıların pencere ve kapı kenarlarında yüzeyden hafif çıkıntı şeklinde yapılan söveler, düzgün sıralı taş işçiliği ile öne çıkar.

- Alınlık: Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu'nda giriş aksında, ikinci katın bitiminde, dikdörtgen formda alınlık yer alır. Alınlığın iki yanında süslemeli iki plastr bulunmaktadır. Dönem yapıları içinde çok fazla kullanılmasına rağmen çatı onarımlarında genellikle yok edilmiştir.

- Çatı: Özgün biçimlerinde kırma çatılı olan yapıların çatıları değiştirilmiştir. Mardin İdadi Mektebi'nde ve Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlköğretim Okulu'nda çatı parapet duvarlarının arkasına gizlenmiştir.

- Yapım tekniği ve malzeme: Yapılar yığma yapım sisteminde, taş ve ahşap malzemedен yapılmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde yapılan Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu dışında diğer

yapıların cephelerinde yöreye özgü taş kullanılmıştır. Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nda kemer, silme ve plastırlar dışında cephe sıva ile kaplanmıştır. Duvarlar ortalama 0.50-0.80 cm genişliğinde olup iç mekanda sıvalıdır. Yiğma yapıda duvarların sunduğu olanak çerçevesinde cephede açıklıklar yapılmıştır. Köşelerde yapılan plastırlar genellikle rustik taşlarla vurgulanmıştır.

- Süsleme: Yapılarda modern bir görünüm oluşturma arayışı çok fazla ile süsleme yapılmamıştır. Ancak cephelerde kapı girişlerinde, alınlık, silme, söve, sütun ve plastırlarda süsleme görülür. Mardin İdadi Mektebi'nde portal ve plastır düzenlemesinde, Aksaray Orta Mektebi'nde cephede taş kaplama, mukarnaslı giriş kapısı, tepe pencerelerindeki kabartmalar, Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu Okulu'nda çatı kuşağında geometrik şekiller ve genel olarak tüm yapılarda plastır ve pencere kemerlerinde taş dizilimleri sisleme ögesi olarak öne çıkarılmıştır.

II. Abdulhamit 19. yüzyılda Osmanlı devletinde toplumsal bir dönüşüm yaratmak için imparatorluğun her yerinde anıtsal görünüm ve simgesel argümanlar taşıyan eğitim yapıları inşa ettirmiştir. 19. yüzyılın ortalarından sonra hızlı bir şekilde inşa edilen modern mektep binaları, devletin merkezîyetçi eğitim politikasını yansıtır (Özgülven, 1990, s.238). Yeni eğitim kurumları, Maarif Meclisi Nezareti tarafından çizdirilen plan, resim ve yerel yöneticilerin onayı ile inşa edilmiştir (Kuzucu, 2007, s. 103-125; Özgülven, 1990, s. 44-47). Osmanlı son dönemi ve erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen okul yapıları, çok katlı belirgin şemaları ile prototip bir plan ve cephe anlayışıyla tasarlanmış binalardır (Bozdoğan, 2002, s.105-106). Çalışma kapsamında analizleri yapılan yapılar ve dönem yapıları değerlendirildiğinde; genellikle tip projeler kullanılmış, yapının büyüklüğü ve uyguladıkları programlara göre tiplere ayrılmış ancak birbirine benzer plan şemaları kullanılmıştır (Özgülven, 1990: 45). Öğrenci sayısına göre kat sayısı, sınıf adedi ve boyutlarının belirlendiği bu yapılarda orta aksta giriş ve merdiven yer almaktadır. Sınıflar yön gözetmeksizin, koridorun tek yada iki tarafında dikdörtgen formda konumlandırılmıştır. Cephelerde simetrik düzeni öne çıkarmak için yatay ve dikey ayırıcılar kullanılmıştır. Ön cephede giriş kapısı, arka cephede merdiven veya bahçe kapısı, üst katta kapalı çıkma veya balkon yer alır. Giriş kapısı önünde sütun ve portikolar, kapı, pencere söveleri, sütun, plastır başlıklarında neo-klasik üslubun biçim özellikleri hakimdir.

Bu çalışmada; merkezden taşraya doğru farklı kültürel, iklimsel ve topoğrafik verilere sahip bölgelerden seçilen okul yapılarında, iklimsel ve topoğrafik veriler göz ardı edilmesine rağmen bölgenin kültürel özelliklerini yansıtan unsurların kullanıldığı görülmüştür. Yapıların genel görünümünde dikdörtgen kütle ve simetrik düzen hakimdir. Ancak Mardin İdadi Binası'nda plastır düzenlemesinin Mardin ve Midyat'ta, Balıkesir İdadi Mektebi'nin korint başlıklı sütunlarının kentte çok sayıda sivil yapıda kullanıldığı, aynı şekilde Selçuklu Devleti'nin önemli şehirlerinden biri olan Aksaray'da, Orta Mektep'in giriş kapısındaki kemer biçimi ve mukarnas, Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu Okulu'nda parapet duvarında bulunan detaylar, bu yapıların yörenin mimari kültüründen etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Mardin İdadi Mektebi, incelenen diğer yapılar ile plan düzeni bakımından benzerlikler göstermekle birlikte, cephe kurgusunda inşa edildiği bölgenin malzeme ve yapım tekniğini şekillendiren yapı ustalarının bilgi birikimini yansıtan unsurlarla öne çıkmaktadır. Yöresel taş süsleme sanatının yansıdığı neo klasik üsluba sahip yapıda sütun, sütun başlıkları, silme, plastırlar ve giriş portikosundaki düzenleme ile yapıyı benzer dönem yapıları arasında yöresel unsurlar ile ayırıştırır. Çok katmanlı bir kent olan Mardin'de inşa edilen, Mardin İdadi Mektebi, yapıldığı dönemin ve kentin mimari üsübunu, tekniğini, sosyal ve kültürel yapısını; özgün, belgesel, süreklilik, estetik değerleriyle günümüze taşıyan kültürel varlık olarak, korunması ve geleceğe aktarılması sağlanmalıdır.

Tablo 1. İncelenen Yapıların Dönem Özellikleri ve Mimari Elemanları

	MARDİN İDADİ MEKTEBİ (1900)	BALIKESİR İDADİ MEKTEBİ (1895)	KIRKLARELİ-PINARHİSAR SADULLAH KOLOĞLU (1914)	AKSARAY ORTA MEKTEBİ (1923)	KONYA GAZİ MUSTAFA KEMAL İLKOKULU (1927)
Cephe					
Plan					
Kat sayısı	2 katlı	3 katlı	2 katlı	3 katlı	3 katlı
Kütle formu	Dikdörtgen ortadan çıkmalı	Dikdörtgen ortadan çıkmalı	Dikdörtgen köşelerden çıkmalı	Dikdörtgen köşelerden çıkmalı	Dikdörtgen köşelerden çıkmalı
Çıkma	Var	Var	Yok	Yok	Yok
Balkon	Yok	Yok	Var	Var	Yok
Giriş kapısı	Yuvarlak kemerli	Basık kemerli	Sivri kemerli	Sivri kemerli	Basık kemerli
Merdiven Dış	Baçeye girişte var	Tek yönlü	Tek yönlü	Karşılıklı iki taraflı	Üç taraflı
M. İf	Üç kollu	Üç kollu	Üç kollu	iki kollu	iki kollu
Pencere	Basık kemerli	yarım daire kemerli	Sivri kemerli	Sivri ve dikdörtgen kemerli	Basık ve yarım daire kemerli
Sütun	Yuvarlak	Yuvarlak	Yok	Yok	Yok
Plastir	Var	Var	Var	Var	Var
Silme	Var	Var	Var	Var	Var
Söve	Var	Var	Var	Var	Var
Alınlık	Yok	Yok	Var	Yok	Yok
Çatı	Teras çatı	Kırma çatı	Teras çatı	Kırma çatı	Kırma çatı
Saçak	Çatıda taş kuşak	Yok	Çatıda taş kuşak	Yok	Var
Yapım Sistemi	Yığma karkas	Yığma karkas	Yığma karkas	Yığma karkas	Yığma karkas
Malzeme	Taş	Taş	Taş	Taş	Taş
Yöresel etki	Portal, plastir kaide ve başlıkları	Korint başlıklı sütunlar	Geometrik süslemeler	Mukarnaslı taç kapı, taş kaplama cephe.	-

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yapılan çalışmada herhangi bir kişi/kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni:

Finansal Destek:

Teşekkür:

KAYNAKÇA:

- Akyüz, Y. (2011), "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler", Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, Cilt: 1, S: 2, Ankara
- Aslanoğlu, İ. (2001). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, 1923-1938. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları. Ankara.
- Aydın, Ö. (2012). Sultan II. Abdülhamit Dönemi Yapılarında İmparatoru/İmparatorluğu Temsil Eden Semboller. Mimarlık. no.364, 74-78.
- Balcı, A. (2022). Trakya Bölgesi I. Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları (Edirne, Tekirdağ, Kırklareli). Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- Başkan, S. (2016). Türk Modernleşmesi ve Erken Cumhuriyet Döneminin 'Milli Mimarlığı'. Electronic Turkish Studies. 11(13).
- Bozdoğan, S., 2002. Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür. Metis Yayıncılık. İstanbul.
- Çağlayan, M. (2023). Yok Olan Kültürel Miras: Mardin Muzafferiyeye Medresesi. Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 12(1), 15-26.
- Değirmenci, A. (2015). Osmanlı İmparatorluğu'nda Mesleki Eğitim Veren Okullar (19. Yy. İstanbul Örnekleri). Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Demirel, F. (2012). II. Meşrutiyet'ten Sonra Osmanlı'da Orta Öğretimler: Sultânîler. Tarih İncelemeleri Dergisi. 27(2), 339-358.
- Duymaz, A. Ş. (2003). II. Abdülhamit Dönemi İmar Faaliyetleri (Türkiye Örnekleri), Doktora Tezi, Isparta.Ertuğrul, A. (2009). XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Ortaya Çıkan Farklı Yapı Tipleri. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, (13), 293-312.
- Ertuğrul, A. (2009). XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Ortaya Çıkan Farklı Yapı Tipleri. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi. (13), 293-312.
- Gökmen, E. (2008), "Aydın Vilayeti İdadi, Mektepler", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S: 23, Ankara.
- Kodaman, B. (1999). Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi. Ankara: Türk Tarih Kurumu. (İlk basım 1991).
- Kutlu, İ., & Eray, S. S. (2021). Mardin İdadi Mektebi'nin Mekânsal ve İşlevsel Değişimi Üzerine Bir Değerlendirme. Sanat Tarihi Dergisi. 30(1), 285-303.
- Kuzucu, K. (2007). Osmanlı'dan Cumhuriyete Şehircilik, Mimari ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler Bağlamında Sivas Kongresi Binasının Tarihçesi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâpTarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 10 (37-38), 103-125.

Parlak, Ö. (2018). Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapı Tipolojileri ve Konya'daki Eğitim Yapılarının Analizi. Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Konya.

Özgüven, B. (1990). İdadi Binaları, Tarih ve Toplum Dergisi. (82), 236-239.

Özer, M. (2017). Aksaray İli Kent Merkezindeki Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasın İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Adana.

Tektaş, E. (2018). Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Aksaray Kenti ve Mimarlığı. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.

Toptaş, R. (2023). Osmanlı Dönemi İdâdi Binaları, Bursa Vilayeti (Hüdavendigar) Örneği. Sosyal Bilimlerde Aktüel Araştırmalar: Etkiler-Sonuçlar (2), 6.

Ürekli, F. (2002). Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları. Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 3, 382-406.

Yıldız, M. (2022). Denizli'deki Erken Cumhuriyet Dönemi Okul Yapılarının Mimari Özelliklerine Genel Bir Bakış. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. 9(3), 964-996.

URL-1,

https://www.yenikonya.com.tr/guncel/konya_buyuksehir_belediyesi_tarihi_mekanlari_sehre_kazandiriyor-780354 Erişim tarihi: 22.11.2023 saat:22.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

In the 19th century Ottoman period, changes in the administration and education system necessitated the construction of new buildings. The military schools opened since 1773 have influenced the shaping of modern educational buildings. The aim of this study is to analyse Mardin Idadi School in terms of the architectural features of the period in which it was built and to compare it with similar period buildings and to bring its similarities and differences to the literature.

Research Questions:

What are the educational structures built in the late Ottoman period? As a result of which processes did they emerge? What are the similar and different architectural features of the school buildings built in different regions?

Literature Research:

Although there are many studies in the literature on the Ottoman Education System and Institutions during the Tanzimat Period, two studies on Mardin Idadi School have been identified. The first of these studies was published by Kutlu and Eray in 2021. In this study, an evaluation was made on the spatial and functional change of Mardin Idadi School. The historical and architectural features of the building are given and the spatial change process is mentioned. The second study was conducted by Çağlayan, M. (2023). In this study, Mardin Muzafferiyeh Madrasah, one of the vanished cultural heritages, and the construction of the Idadi School as a result of the destruction of the madrasah were mentioned.

The studies on the Ottoman Period Idadi Buildings and other school buildings have been handled on a single building or general scale. It has been observed that the number of comparative studies is limited. In this study, the educational buildings of Mardin Idadi School and Balıkesir Idadi School, Kırklareli-Pınarhisar Sadullah Koloğlu Primary School, Aksaray Secondary School, Konya Gazi Mustafa Kemal Primary School, which were built between 1895-1927 and selected from regions with different geography, culture, climate and topographical data from the centre to the provinces, were compared in terms of facade and plan features.

Methodology:

Within the scope of the study, Mardin Idadi School in the Southeastern Anatolia Region was compared with the schools of Balıkesir, Kırklareli, Konya and Aksaray built in the recent period. In this context, as a method, in the first stage, the plan and façade features of Mardin Idadi School were determined by conducting a literature review and on-site examination. In the second stage, four school buildings in the Marmara Region (Balıkesir and Kırklareli) and Central Anatolia Region (Konya and Aksaray) were preferred and analysed in terms of plan, façade, ornamentation and materials. In the third stage, Mardin Idadi School was compared with the analysed structures. In the comparison, similarities and differences in terms of period characteristics and the effect of the local elements of the region where they were built were investigated through examples selected from regions with different cultural, climatic and topographical data from the centre to the provinces.

Results and Conclusions

After the mid-19th century, modern school buildings were rapidly constructed, reflecting the centralist education policy of the state (Özgüven, 1990, p.238). The school buildings constructed in this period are educational buildings designed with a prototypical plan and façade understanding in the late Ottoman and early Republican period with their distinctive multi-storey schemes.

Although there are similarities in the general appearance of the buildings in terms of rectangular mass and symmetrical layout, the use of the plinth arrangement in the Mardin Idadi Building in many civil buildings in Mardin and Midyat, as well as the details on the entrance door of the Middle School in Aksaray, one of the important cities of the Seljuk State, In this context, although Mardin Idadi Mektebi shows similarities with the other buildings examined in terms of plan layout, it stands out with elements that shape the materials and construction techniques of the region where it was built and reflect the knowledge of the building masters. The neo-classical style reflecting the local stone ornamentation art, columns, column capitals, wiping, plinths and entrance portico make the building special among the buildings of the period. Mardin Idadi School, which was built in Mardin, a multi-layered city, should be transferred to the future as a cultural asset that carries the architectural style, technique, social and cultural structure, original, documentary, continuity and aesthetic values of the period it was built.

The Potentials of the Interaction of Biomimicry and Artificial Intelligence Technology in Participatory Urban Design

Katılımcı Kentsel Tasarımda Biyomimikri ve Yapay Zekâ Teknolojisi Etkileşiminin Barındırdığı Potansiyeller

FeYZa Nur Çimen¹ , Sebla Arın Ensarioğlu²

öz

Biyomimikri, doğadaki canlıların tasarım ve işlevlerinden ilham alarak insan yapımı çözümler geliştiren bir disiplindir. Bu yaklaşım, sürdürülebilirlik ve verimlilik açısından yenilikçi ve etkili çözümler sunmayı hedefler. Yapay zekâ, bilgisayar sistemlerinin insan benzeri zekâyâ sahip olmasını sağlayan bir teknoloji alanıdır. Bu sistemler; veri analizi, öğrenme ve problem çözme gibi görevleri gerçekleştirerek insanlara yardımcı olabilir ve karmaşık sorunları çözmeye büyük potansiyele sahiptir. Bu makale; katılımcı kentsel tasarım, biyomimikri ve yapay zekâ teknolojilerinin etkileşimini kentsel planlama ve tasarım alanındaki potansiyellerini değerlendirmektedir. Biyomimikri; doğadan ilham alarak yapılan tasarımların ve süreçlerin kentsel alanlarda nasıl kullanılabileceğini araştırır, yapay zekâ teknolojileri ise kentsel sistemlerin verimliliğini artırmak için analitik ve öngörü yeteneklerini kullanır. Makalede iki kavram özelinde kentsel ölçekte yapılmış örnekler tartışılmakta ve bu paydaşların bir araya gelmesinden kaynaklanan faydalar ele alınmaktadır. Biyomimikri prensiplerinin kentsel planlama ve tasarımda kullanılması, sürdürülebilirlik, enerji verimliliği, doğal kaynakların etkin kullanımı, enerji ve kaynak tasarrufu, adaptasyon ve dayanıklılık gibi konulara katkı sağlar. Yapay zekâ teknolojileri ise büyük veri analitiği, öngörü yetenekleri ve otomatik karar verme sistemleriyle kentsel alanlarda karmaşık ve zor problemleri çözerken verimlilik artışı sağlar. Bu çalışma kapsamında, biyomimikri ve yapay zekâ teknolojilerinin kentsel planlama ve tasarım alanındaki etkileşiminin ortaya çıkarılmasına yönelik katılımcı bir süreç modeli önerilmektedir. Bu alanda sürdürülen araştırmaların artması planlama süreçlerinin optimizasyonuna ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin karşılanmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Biyomimikri, katılımcı kentsel tasarım, kentler, kentsel tasarım, sürdürülebilirlik, yapay zekâ*

ABSTRACT

Biomimicry is a discipline that develops human-made solutions inspired by the design and functions of living things in nature. This approach aims to provide innovative and effective solutions in terms of sustainability and efficiency. Artificial intelligence is a field of technology that enables computer systems to have human-like intelligence. These systems can assist humans by performing tasks such as data analysis, learning and problem solving and have great potential in solving complex problems. This article evaluates the interaction of participatory urban design, biomimicry and artificial intelligence technologies in the field of urban planning and design. Biomimicry explores how nature-inspired designs and processes can be used in urban spaces, while AI technologies use analytical and predictive capabilities to improve the efficiency of urban systems. The article discusses examples of both concepts at the urban scale and discusses the benefits that arise from bringing these stakeholders together. The use of biomimicry principles in urban planning and design contributes to issues such as sustainability, energy efficiency, efficient use of natural resources, energy and resource conservation, adaptation and resilience. Artificial intelligence technologies, on the other hand, increase efficiency while solving complex and difficult problems in urban areas with big data analytics, predictive capabilities and automated decision-making systems. In this article, a participatory process model is proposed to reveal the interaction of biomimicry and artificial intelligence technologies in urban planning and design. Increasing research in this field will contribute to the optimization of planning processes and the realization of sustainable development goals.

Keywords: *Biomimicry, participatory urban design, cities, urban design, sustainability, artificial intelligence*

¹ Corresponding Author: Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, cimenur5@gmail.com, ORCID:0000-0002-1608-9981

² Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, seblaarin@uludag.edu.tr, ORCID:0000-0002-7341-4875

INTRODUCTION:

Recently global population growth, rapid urbanization, wars, and environmental changes overcomplicate the challenges of urban areas more and more. In this context, solutions beyond traditional methods are needed to achieve sustainability and efficiency goals. The future of earth ecosystems is progressively dependent on the patterns of urban growth (Küçükali, 2016), highlighting the critical role of urban development in shaping the environment. In 1942, architect Jose Luis Sert argued that cities are living organisms and urban biology should be considered instead of urban planning (Batty and Marshall, 2009). Due to the development of artificial intelligence technologies, the city, which has turned into an ecosystem that self-regulates operations such as collecting, filtering and analysing real-time data sets, began to gain the characteristics of a living organism (Kirwan & Zhiyong, 2020).

Within the scope of this article, applied examples involving the relationship between biomimicry and urban design and/or artificial intelligence and urban design are analyzed. The potential of the interaction of these concepts for the establishment of the city are discussed. The interaction in question reveals a unique approach in the field of urban design.

1. Biomimicry and Basic Principles

The term biomimicry was first coined in 1962. This term is a combination of the words "bios" (life) and "mimikos" (imitation). Biomimicry refers to the imitation of a type of existence by another (Volstad & Boks, 2012). Benyus (1997) defines biomimicry as a conscious emulation of the genius of nature and innovation inspired by nature. Biomimicry offers a chance to adopt a systemic perspective of the world and to live within the limits of the planet. This approach recognizes that we are surrounded by millions of organisms and ecosystems from which systemic inferences can be made about how to survive and thrive. These organisms face similar challenges posed by human regulation; they must conserve resources and act without harming their environment, while performing tasks such as regulating warming, filtering water, extracting energy, and so on.

Biomimicry aims to adopt fundamental principles inspired by nature and integrate them into man-made systems. This approach encourages innovations in areas such as energy efficiency, material utilization, water cycle and recycling. Biomimicry aims to make man-made solutions more effective and sustainable by utilizing examples of diversity, harmony and sustainability in nature.

1.1. Biomimicry and Urban Design

Cities are places where people exist in interaction with other living creatures and with each other. Therefore, in cities, components such as infrastructure, parks, plants and animals form a system that interact with each other. Biomimicry aims to produce solutions that meet the needs of present and future generations by taking inspiration from the functions, processes and systems of nature in urban design (MacCowan, 2012). Guerreiro (2011) emphasizes that the city is not an artificial organism, but a living one in constant motion, while Newman and Jennings (2008) define cities as sustainable ecosystems. Biomimicry benefits sustainability by increasing the scale of learning from nature in urban design. According to Pedersen Zari (2007), the more the scale of learning from nature approaches to the ecosystem level, the more sustainable the designs become. For example, natural ventilation systems of buildings can be designed inspired by the ventilation systems in termite nests. There are urban examples of rainwater collection and recycling systems in cities which are inspired from the natural water cycle.

Furthermore, inspiration can be taken from nature for the protection and integration of green spaces and ecosystems within the city. Biomimicry offers sustainable, efficient and human-oriented solutions in urban design inspired by the functioning of nature. This approach aims to harmonize cities with natural ecosystems, enabling people to live in a healthier and more sustainable environment, while strengthening cities as long-lasting and self-sufficient systems. In the example presented by Matt Grocoff in Figure 1, the similarities between the biological structure of a leaf and the structures of organically developed pre-industrial cities such as Venice concretely illustrate the connection between biomimicry and urban design.

Figure 1: Matt Grocoff's Comparison of the Structure of a Leaf and the Structure of Self-Organizing, Pre-Industrial Cities such as Venice, Italy - URL1

2. Basic Principles of Artificial Intelligence

Artificial intelligence is a branch of science and engineering that enables computer systems to imitate human-like intelligence abilities by creating intelligent machines and programs capable of achieving goals and performing tasks requiring human intelligence, focusing on the computational aspects rather than biologically observable methods (McCarthy, 2004). Basically, the working principles of artificial intelligence can be expressed as follows: Machine Learning, Natural Language Processing, Computer Vision, Logical Reasoning, Sentiment Analysis, Automated Decision Making, Autonomous Systems, Deep Learning, Interactive Systems (Wang, 2023). These principles provide an overview of the basic principles of artificial intelligence. However, since artificial intelligence is a rapidly developing field, especially currently, new methods, algorithms and techniques are constantly being discovered and their application areas are expanding in various disciplines. Therefore, the development and application areas of artificial intelligence are expanding day by day and creating interactions between different disciplines.

2.1. Artificial Intelligence and Urban Design

Since the 1960s, urban planning researchers started to develop artificial intelligence (AI) methods (Langendorf, 1985). The relationship between AI and urban design was seen as a scientific endeavor. Over the years, artificial intelligence (AI) in the planning discipline started to adopt more advanced methods and has been successfully applied. In recent years, rapid advances in big data and AI techniques have enabled a deeper understanding of the development and design of cities (Kamrowska-Zańska, 2021). It has identified six main areas to support the planning process of artificial intelligence tools at the urban scale (Kamrowska-Zańska, 2021): Large-scale urban modelling (Rienow, Stenger, & Menz, 2014), frequency and speed generating conditions for capturing urban processes such as rapid urbanization (Hwang, Lee, & Kim, 2019; BaezaR, 2018; Aschwanden et al., 2021), regional growth outside the master plans of legal city boundaries (Allmendinger & Haughton, 2009), high granularity allowing in-depth analyses while at the same time providing a broader perspective for revealing the dynamics behind complex urban processes and structural patterns (Yigitcanlar, Kankanamge, & Vella, 2021; Sun & Shao, 2020), collaborative perception of the city (Ghahramani et al., 2021; Haqbeen et al., 2021), empirical urban research expanding the scope of possible analyses (Filomena, Verstegen, & Manley, 2019).

Today's urban AI-based tools are developing qualities that support the creation of plans that show possible development and evaluation scenarios that allow the evaluation and design of urban change, rather than the outcome. These developments include studies on urban physical design generation with AI-based search algorithms such as genetic algorithms. Artificial intelligence techniques are effectively used in urban planning in areas such as data analysis, forecasting, decision making and design, all of which contribute to the generation of cities as more sustainable and livable.

3. Artificial Intelligence and Biomimicry Interaction

Artificial intelligence is inspired by nature thanks to its ability to understand, mimic and improve the complexity of biological systems. On the other hand, biomimicry aims to generate solutions to various technological problems by modelling rational designs and processes in nature. The intersection of these two disciplines creates a unique opportunity for interaction in learning from nature and improving nature with artificial intelligence. The first occasion that this interaction was first seen was in 1950s; when Alan Turing and John von Neumann, the pioneers of modern Computer Science, developed one-dimensional computing machine models and discovered two-dimensional cellular automata, explaining textural patterns distributed in nature and self-reproduction (Casey & Cai, 2023). Artificial Intelligence pioneers Marvin Minsky and others developed neural networks to simulate the processes of perception and cognition that are the keystone of today's deep learning algorithms (McCarthy, Minsky, Rochester & Shannon, 2006). The method of formation of artificial intelligence principles is a biomimicric approach. Artificial intelligence develops more effective, energy-efficient and environmentally friendly technologies using biomimicry principles.

Nowadays, the integration of biomimicry principles into different disciplines through artificial intelligence is an approach that is being discussed. The results of the Artificial Intelligence x Biomimicry Architecture competition, organized by NEA and the Antoni Gaudi Foundation, focusing on the interaction of biomimicry and artificial intelligence in the urban context, express forms of production that are relevant to the topic explored in this paper. This architecture competition used Midjourney, a text-driven rendering tool (Yin, Zhang & Liu, 2023) rooted in the Stable Diffusion AI painting paradigm.

Jelly-Dwelling

Yang Xian, King Yi Wong
Hong Kong

2050 Mangrove

Reva Watson, Ricardo Newallo, Andrea
Cadioli, Annabell Stubbs
Jamaica

Bio-inspired City Revival

Yubo Zhou, Dan Liang, Jing Chang
China

Figure 2: Ai-Biomimicry Competition Finalist Works; Jelly-Dwelling, 2050 Mangrove, Bio-inspired City Revival. - URL2

Jelly-Dwelling offers a settlement concept design for Hong Kong region by generating visuals from text with the Midjourney artificial intelligence application (Figure 2). Mimicking jellyfish metabolism in the marine ecosystem, the design of the shelter acts as a marine waste collection and treatment machine, collecting waste from the ocean and converting it into energy for the people inside the jelly shelter. 2050 Mangrove (Figure 2), the solution designed for Jamaica region, mimics the root systems of mangroves and aims to restore the coastline and treat wastewater, contributing to the biodiversity of the region. Bio-inspired city revival (Figure 2), proposed for the Chinese region, proposes the possibility of revitalizing cities inspired by the adaptability of algal organisms (Never Enough Architecture, 2023).

In this context, the interaction between artificial intelligence and biomimicry provides various possibilities for technological progress as well as the development of solutions in harmony with nature. Therefore, promoting research and projects that combine these two disciplines makes significant contributions to future technological developments.

4. Participation in Urban Design

Participation in urban design processes is a critical approach that aims to take into account the opinions, needs and expectations of urban dwellers and stakeholders. Participation plays a vital role for urban planning to become more democratic and sustainable. This process ensures that local inhabitants are effectively involved in decision-making processes in urban development. Residents and other stakeholders should be able to have a say in the design and development of urban spaces and influence the production of the solutions to their needs. Participation brings together various perspectives to ensure that urban design projects are more comprehensive, diverse and sustainable. In this context, the active participation of various segments of society improves the quality of cities by supporting urban spaces to be more equitable, accessible and livable. Creating a situation where people can act according to their own environmental needs and distinguish between the technical and aesthetic judgements of experts requires a change in the consciousness of both people and professionals (Sanoff, 2008).

Participation in urban design processes has been further strengthened with the emerging software and technological solutions and the change mentioned by Sanoff has started to be realized. In the current era, mobile applications, virtual platforms and online feedback tools are effectively used to increase the contribution of urban residents and stakeholders to urban development. By using social media and other socially generated information arising from their participation in social, economic or civic activities, citizens are transforming from passive subjects of inquiries and research studies to active producers of knowledge (Thakuria, Tilahun & Zellner, 2014). These AI-supported applications make it easier for communities to participate in surveys, express their opinions and actively participate in urban design projects. By this way, more people can participate in urban planning processes, reflecting various perspectives and needs more effectively in the design of urban spaces. With the increase in artificial intelligence-supported applications, the importance of participatory urban design approach has been further emphasized and these technological developments allow the inhabitants of cities to play a more effective role in urban spaces.

5. Methodology

The theoretical framework of the research is analyzed under the titles of biomimicry concept and basic principles, artificial intelligence concept and basic principles and urban design interaction, artificial intelligence and biomimicry interaction, participation in urban design. In this context, the definitions of the concepts, their technological components, layers and the periods when they were first discussed in the literature were mentioned. Following the establishment of the theoretical infrastructure, examples of applications and designs that reveal the effects of biomimicry and artificial intelligence concepts on the city are analyzed. In the study, which was designed as a qualitative research, document analysis (documentary scanning) method was used as data analysis method. Among the examples focusing on biomimicry and/or artificial intelligence, examples that were implemented or designed on an urban scale were selected. In the evaluation made, a comparison table has been created regarding the framework in which the selected examples use the concepts and approaches of biomimicry and artificial intelligence in the urban context. As a result of analyzing the positive and negative qualities of the examples examined in the conclusion and evaluations section of the article, a participatory urban approach proposal that reveals the interaction potential of biomimicry and artificial intelligence technology in the context of urban design has been created.

6. Case Analysis and Findings

In line with the aim of the study, a selection of international examples is constituted to reveal the use / interaction of biomimicry and artificial intelligence at the urban scale. Within the scope of the research, a total of four examples are analyzed. Within the scope of the research, a limited number of examples were analyzed due to the limitations of the article structure. However, there are other studies in literature that examine the interaction of biomimicry and artificial intelligence. The results of these studies can guide different future research. The first example is an urban planning project planned and implemented by emulating the behavior of monsoon forests in Lavasa, India. The second example is the harbor city of Kalundborg in Denmark, which is designed according to the symbiotic life fiction. The third example is the eco-smart city plan for the city of Langfang in China, inspired by the natural water cycle. In this city formation, it is proposed to use smart systems 12 artificial intelligence in the construction of infrastructure clusters. The last example is Songdo City, a smart city concept located in Incheon, South Korea. After analyzing all the examples, a table is created to compare the use of artificial intelligence and biomimetic methods in each of the cases.

The international examples selected within the scope of the study show how the behavioral patterns of biomimicry at the urban scale in different geographies are or can be applied in urban planning and

design. In addition, examples of how the concept of smart city as a field of use of artificial intelligence in the working principles of functioning and infrastructure systems are or can be applied are also discussed.

6.1. Lavasa City

Lavasa is a planned urban design project located in the state of Maharashtra, India (Figure 3). Lavasa is in a region under the influence of Monsoon rains. Depending on the climate zone of the location, rainfall intensifies periodically, while drought is experienced in other periods. Therefore, to create an effective water management design, a project inspired by the systemic principles of Monsoon forests that used to exist in the region but were lost because of agricultural activities was designed (Rossin, 2010).

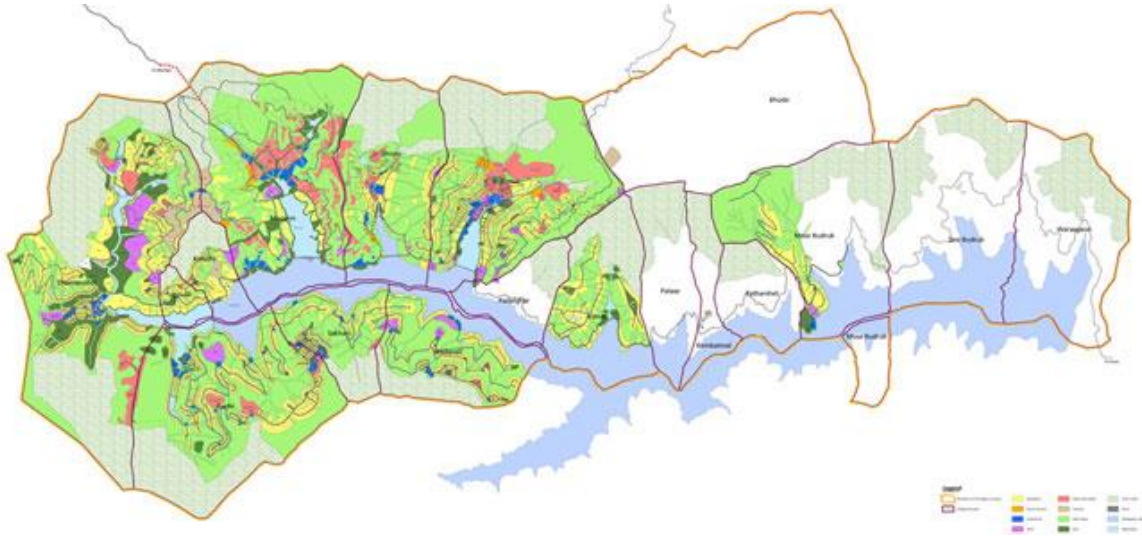

Figure 3: The Location of the Urban Centers of Lavasa Along the New Dam Lake- URL3

Monsoon forests retain water in the dry season by preventing evaporation after the rainy season to effectively manage water and maintain soil quality (Blanco et al., 2021). The ecosystem characteristics of the monsoon forests are the basis for the urban design concept of Lavasa, as defined by HOK Architects and the Biomimicry 3.8 design team: water harvesting, solar energy gain, carbon sequestration, water purification, evaporation, and nitrogen and phosphorus cycling. The design project also has design objectives such as breaking the rain with structural canopies and utilizing water harvesting systems to prevent rainwater erosion (Buck, 2017; Lazarus & Crawford, 2011). The plan of the Davese settlement in Lavasa (Figure 4) shows a design to protect the city from floods by utilizing the formal characteristics of anthills as well as the canal system and solid foundations (Smart, 2019).

Figure 4: Davese Plan- URL4

In the design of the biomimicric urban approach of the city of Lavasa, the behavior of the Monsoon forests in its geography became a source of inspiration. Also, the urban canal system network was created by being inspired by the formal characteristics of anthills. As a result, the planning of Lavasa city was inspired by nature in terms of behavior and form.

6.2. Kalundborg Port City

Kalundborg, one of the sea voyage destinations close to the Baltic entrance from the North Sea, is a city in Denmark designed by utilizing the principles of symbiotic life. "Symbiosis" refers to a relationship in nature in which two living creatures live together and benefit from each other (Erhenfeld JR, 1997). The principles of symbiotic life express the basic rules that arise in symbiotic relationships between different organisms. These principles include the following evolutionarily developed strategies to ensure the sustainability of symbiosis and mutual benefit between the parties: associations in which both organisms are dependent on each other and the existence of one provides an advantage to the other, resource sharing that ensures the effective use of environmental resources, balanced reciprocity between the parties. Industrial symbiosis is defined as the exchange of materials and energy between two independent industrial enterprises close to each other (Ayres RU, 1989), reflecting a similar interaction and system in nature.

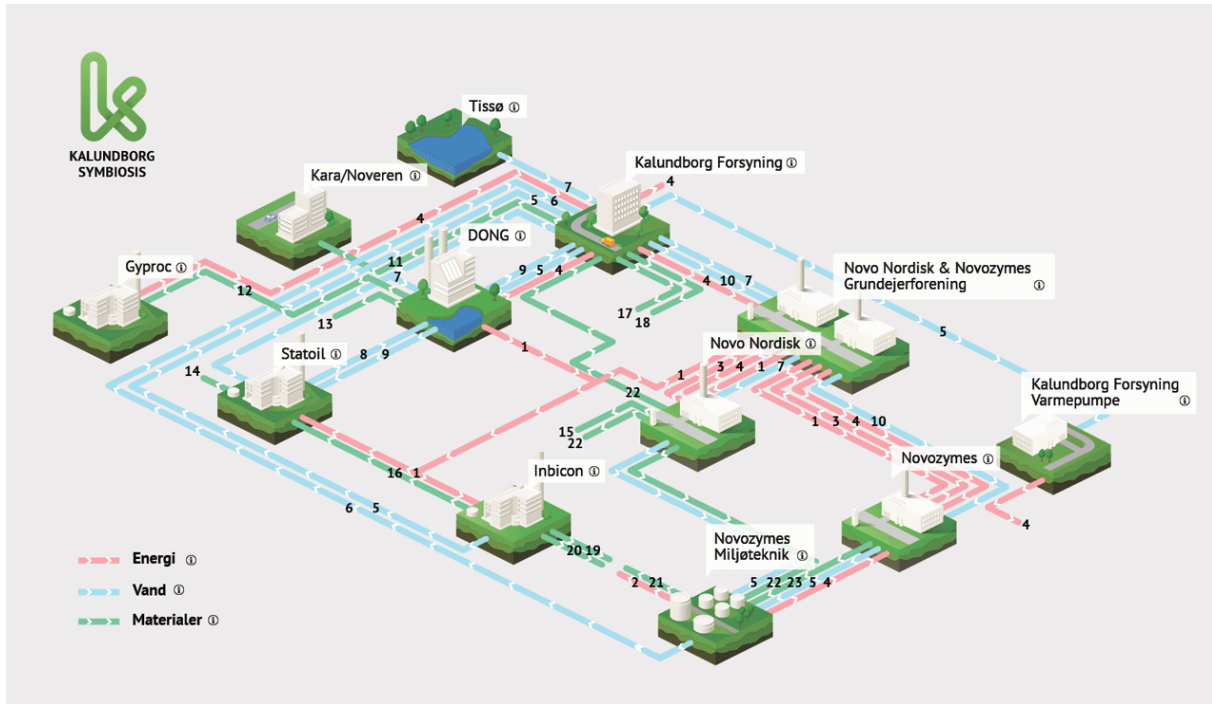

Figure 5: Closed System- URL5

The port city of Kalundborg is an example of the most important industrial symbiosis cities. In this system, waste products are shared between different industries by buying and selling them in a closed loop shown in Figure 5, and a significant reduction in environmental impacts is achieved by reducing resource consumption. The system in Kalundborg is based on the exchange of materials and energy between enterprises (Özkan et al., 2018). The Kalundborg model has been applied in different industrial areas around the world and this example has also been included in educational program (Valentine, 2016). These are listed as follows: Landskrona / Sweden Industrial Symbiosis Application, South Korea Eco Industrial Park (EEP), Tianjin / China Industrial Symbiosis Programme.

The biomimicric urban design approach of Kalundborg was inspired by symbiosis behavior. The design of the industrial system was inspired to approach the goal of energy conservation and zero waste in the functioning of the system. As a result, it is inspired by nature as a principle of behavior.

6.3. Langfang City

The city of Langfang consisted of an ecosystem covered with deciduous forests 4000 years ago. However, because of urbanization and deforestation, local water resources dried up. The problem of water scarcity has emerged. To supply water, water was pumped from the Yangtze River, but this method limited the flexibility of the city and caused inefficient results. As an alternative, the eco-smart city plan proposes to improve development patterns and enrich natural habitats by integrating environmentally sensitive ecological systems. The design (Figure 6) is inspired by the natural water cycle of the region. Green areas have been strategically designed so that water can meet the soil efficiently and sufficient water supply is provided to the city. In addition, a valuable landscape area has been generated with the designed green areas. With the eco-smart city plan of Langfang, a design project including landscape and water elements such as green corridors and a network of blue roads (Figure 7) was created (Lazarus & Crawford, 2011).

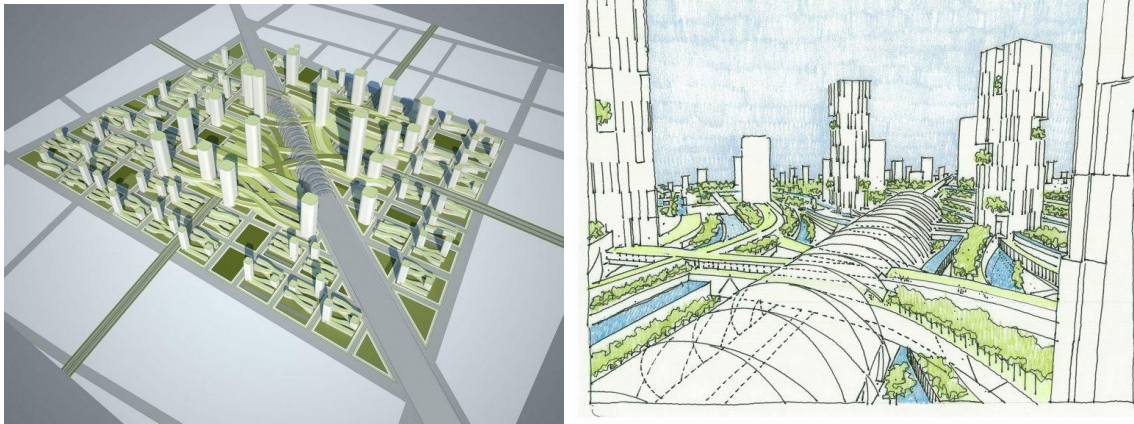

Figure 6: The Langfang Chinese Case Model- URL6

Figure 7: Green Zones Diagram and Water Zones Diagram- URL7

The biomimicric urban approach proposed for Langfang city is designed to realize the idea of revitalizing the water zones that existed in nature in the past. The design of the city is inspired by the former water cycles found in nature.

6.4. Songdo City

Songdo is a smart city located in Incheon, South Korea. Built in 2015, this city has a population of 167,346 people. Songdo is spread over an area of 600 hectares on the Incheon coast, 30 km southwest of the capital Seoul. The city has more than 20,000 residences and more than 1,000 places of business. Songdo's urban infrastructure is built using digital networks and geographic information systems, and all residents can access these systems from their residences (Karapınar, 2017, p. 17). In addition, 40% of the city is covered with green areas (Figure 8). In Songdo, environmentally friendly transport systems such as electric and hybrid vehicles, rail public transport systems and bicycle networks are also included. In Songdo, rainwater is collected and used for irrigation needs of urban landscape areas (Baek, 2015).

Figure 8: Songdo Master Plan- URL8

This smart city, where artificial intelligence-supported systems are used, hosts LEED (Leadership in Environmental and Energy Design) certified projects on waste management, energy consumption and green areas (Doost Mohammadian & Rezaie, 2020). In Songdo city, a different system has been designed for waste management. Accordingly, there are no rubbish bins in the public space and the rubbish is collected and recycled underground in integration with smart building systems (Baek, 2015).

The methods developed by the cases analyzed within the scope of the article in the context of biomimicry and artificial intelligence use are evaluated in the comparison table. In the table, the characteristics of each project such as the country, year, scale, type are given and the methods of using biomimicry and artificial intelligence are expressed (Table 1).

Table 1. Generated method of use of comparative biomimicry and artificial intelligence concepts in urban scale of the in the evaluated cases

Name	Contry	Year	Scale	Type	AI usage method	Biomimicry usage method
Lavasa City	India	It was founded in 2000.	Urban Scale	City plan	x	Behaviorally inspired by the water retention feature of monsoon forests. Inspired by the formal features of anthills, an urban canal system network was created.
Kalundborg Port City	Denmark	Symbiosis activities started with the development and implementation of the project in 1961.	Urban Scale	City plan	x	Inspired by symbiosis behavior, a system targeting zero waste in the industrial zone has been proposed.
Langfang City	China	Langfang Eco-Smart City Master Plan was awarded the 2010 Urban Design Achievement Award. It has not been implemented yet.	Urban Scale	City plan and city functioning	It is said that smart technologies are integrated into the program for the construction of residential, office and other infrastructure clusters. No information has been provided yet.	The construction of the city was inspired by the water cycles found in nature in the past.
Songdo City	South Korea	2015	Urban Scale	City Functioning	Rainwater is collected and used in modern irrigation. Its infrastructure is organized with AI-supported systems.	x

As can be seen from Table 1:

- In the city of Lavasa, the concept of biomimicry is inspired by the behavior of Monsoon forests and urban design fiction is created.
- Inspired by the symbiosis behavior in the city of Kalundborg, zero waste generation is aimed.
- In the case of Langfang city, artificial intelligence is utilized in the design of the infrastructure system, while the biomimicry method is used in urban design fiction by drawing inspiration from natural water cycles.
- In Songdo city, artificial intelligence is utilized in the design of infrastructure systems and the collection of rainwater and its use in irrigation activities.

According to the findings obtained because of the sample analysis, it has been determined that the concepts of biomimicry and artificial intelligence are not used in interaction at the urban scale. In the city of Langfang, it has been observed that both concepts are used independently from each other, but there is no direct interaction between them. Within the scope of the sample, biomimicry method is generally used in the design phase of the urban plan, while artificial intelligence applications are activated in the functioning of urban systems.

RESULTS AND CONCLUSION:

Biomimicry is an approach that aims to use organisms, systems and processes in nature as inspiration for design, engineering and innovation. This approach involves understanding the effective solutions that various organisms in nature have developed evolutionarily and developing man-made systems inspired by them. Biomimicry plays an important role in the search for solutions to issues such as sustainability, efficiency and innovation. The basic principle of this approach is to understand nature's rational solutions and use them in technology to provide effective solutions to human problems. These solutions are defined as an interdisciplinary field that seeks innovation using time-tested patterns and methods. The biomimicric approach requires a holistic organization between different disciplines and has been applied in many different fields, especially following the developments of evolutionary

artificial intelligence. This offers the potential to influence and combine different areas of expertise such as deep learning, economics, cognitive neuroscience, biomedical engineering, space exploration and other related fields.

As a result of the analyses and qualifications of the samples examined in the article, a participatory urban approach proposal (Figure 9) covering the interaction potential of biomimicry and artificial intelligence technology is created. The stages of this proposal are developed from Lang's urban design process stages, except for the implementation stages. These stages consist of five steps according to Lang (2005): Understanding phase, design phase, selection phase, implementation phase and post-implementation phase. Lang (1994) claims that all phases include actions such as analysis, thought generation, synthesis, prediction, estimation, evaluation and decision making.

According to the proposal developed within the scope of the article, urban formations are analyzed with the participation of urbanites, expert opinions and artificial intelligence applications, taking into account their physical, social and historical qualities. As a result of the analyses, biomimicric urban design approach proposals are created with artificial intelligence or designer. Among the proposals, artificial intelligence or urbanite or designer determines the biomimicric urban approach proposal and realizes the selection phase. AI or designer develops solution proposals for the selected biomimicric urban design approach and realizes the design phase by multiplying the possibilities. The AI or the designer or the urbanite selects the possibility that is most suitable for the unique parameters of the city among the alternatives presented and the preliminary design phase is completed.

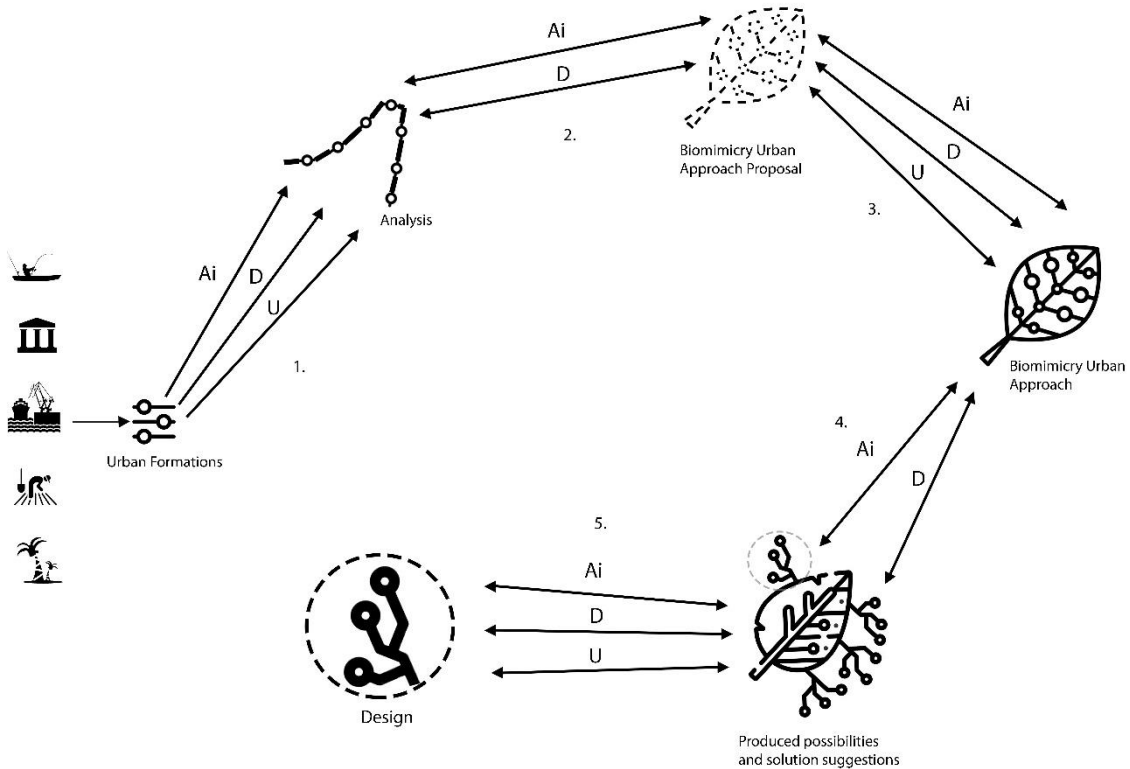

Figure 9: Biomimicry and Artificial Intelligence Technology Interaction in the Formation of a Participatory City as a Living Organism Proposed by the Author; Ai: Artificial Intelligence, D: Designer, U: Urbanite

In the proposal, alternative constructs and therefore combinations are formed. In Phase 1, to provide an accurate and comprehensive result of the analysis data, it is not recommended to make a choice between artificial intelligence, designer and urbanite, all alternatives participate. For this reason, the combination result is calculated as x1 for Phase 1. In Phase 2, citizen participation is not included due to lack of specialized knowledge. Artificial intelligence or designer suggestions are included. In Phase 3, the selection among the proposals is made by the AI or the designer or the urbanite. For the determined biomimicric urban design approach proposal, artificial intelligence or designer as an expert creates alternatives with possibilities and solutions. In the last stage, the artificial intelligence or designer or the urbanite chooses the design among the generated design proposals. In total, 36 different scenarios (Figure 10) are created.

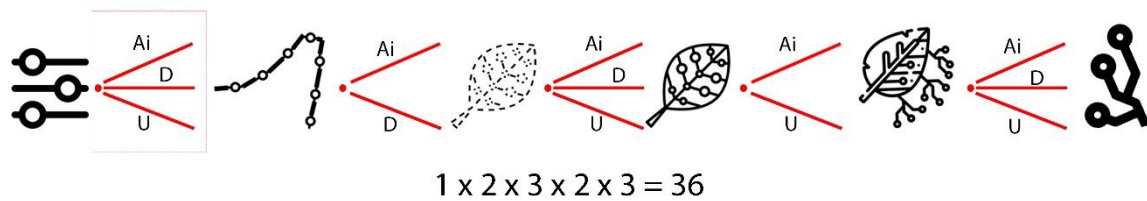

Figure 10: Author-Recommended Combination of Interaction Suggestions

Table 2: Combinations of Biomimicry and Artificial Intelligence Technology Interaction in the Formation of the City as a Living Organism Proposed by the Author

STAGES and STAKEHOLDERS	SELECTIONS																																				
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	
1. STAGE AI,D,U																																					
2. STAGE AI/D																																					
3. STAGE AI/D/U																																					
4. STAGE AI/D																																					
5. STAGE AI/D/U																																					

AI,D,U

AI

D

U

The Potentials of the Proposed Approach (Table 2) are as Follows:

- Working with the biomimicry discipline at the design stage, during and after design of a dynamic and living organism such as a city has a positive effect in terms of sustainability.
- In the proposal, reading and interpreting city-related data inputs through artificial intelligence ensures that accurate information is processed quickly.
- Using the biomimicry approach in urban design and including artificial intelligence as a tool in this process will increase the solution alternatives quantitatively. In this way, stakeholders who are influential in the shaping of the city (designers, urban residents, public officials, etc.) will have the opportunity to choose among many possible urban configurations.

- The proposal takes into account the combinations and scenarios generated by the involvement of different actors at various stages. This allows rich design proposals to emerge from multiple perspectives.
- In the proposal, the process of selecting among the alternatives generated at different stages is taken into account. This increases the flexibility of the design and increases the potential to adapt to changing needs and conditions. Different choices can be applied to different cities and the results can be compared.
- The proposal indicates that artificial intelligence developments can play an important role within this approach. This emphasizes the proposal's capacity to adapt to future technological developments.

The interaction between biomimicry and artificial intelligence has some limitations. This study sheds light on research questions that can help to increase participatory design applications of the biomimicry approach at the urban scale through artificial intelligence. Some of these questions are as follows:

- What is the tool and interface of the Artificial Intelligence-Biomimicry interaction-based design approach proposal to transform participatory urban goals into technical solutions?
- Which disciplines should be utilized while developing the interface of the participatory urban design approach proposal based on Artificial Intelligence-Biomimicry interaction?
- How should the characteristics and ecological performance of the urban environment be included in the evaluation of a design project created in line with the proposal of a participatory urban design approach based on Artificial Intelligence-Biomimicry interaction?
- In a design project generated in line with the proposal for a participatory urban design approach based on Artificial Intelligence-Biomimicry interaction, through which methods and interfaces it is possible to create inferences made through artificial intelligence through the biomimicric approach selected for the built environment in question?
- What is the practical applicability of the AI-Biomimicry interaction-based design approach in translating participatory urban goals into technical solutions?
- How should the effects of projects developed using a participatory urban design approach based on Artificial Intelligence-Biomimicry interaction be evaluated on stakeholders and society?
- How should the participatory urban design approach based on Artificial Intelligence-Biomimicry interaction encourage social participation through biomimicry methods?
- In the participatory urban design approach based on Artificial Intelligence-Biomimicry interaction, how should the inferences made by artificial intelligence be effectively communicated to the stakeholders in the design process?
- In the participatory urban design approach based on Artificial Intelligence-Biomimicry interaction, how should the selected biomimicry solutions be made compatible with city planning?

- How should artificial intelligence and biomimicry training programs for designers and urban planners be created to support the participatory urban design approach based on Artificial Intelligence-Biomimicry interaction?

As a result, the biomimicry design approach - artificial intelligence interaction is full of new challenges and unknowns for researchers, as it is a field that has not been studied before. Additionally, the presented approach proposal will require programming knowledge when converting it into a model. This may pose an obstacle for some researchers and designers. However, the potential of the proposed approach is also quite high. This approach includes current and future research topics. Therefore, the proposed design approach incorporating biomimicry-artificial intelligence interaction offers an exciting opportunity for further advancements and exploration in the future. Integrating high-quality urban design knowledge and tools in line with current requirements into the theoretical foundations of the biomimicry approach and, within this framework, utilizing artificial intelligence tools in both design and implementation processes will contribute to obtaining efficient and rapid results by increasing human-artificial intelligence interaction.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interest: The author declares that there is no conflict of interest.

Ethics Committee Permission: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support was required in this study.

REFERENCES:

- Allmendinger, P.; Haughton, G. (2009). Soft spaces, fuzzy boundaries, and metagovernance: The new spatial planning in the Thames Gateway. *Environ. Plan. A*, 41, 617–633.
- Aschwanden, G.; Wijnands, J.S.; Thompson, J.; Nice, K.A.; Zhao, H.F.; Stevenson, M. (2021). Learning to walk: Modeling transportation mode choice distribution through neural networks. *Environ. Plan. B Urban Anal. City Sci.*, 48, 186–199.
- Ayres, R.U. (1989). Industrial Metabolism, in J.H. Ausubel and H. Sladovich, eds., *Environment and Technical Change*, National Academy Press, Washington, DC, USA.
- Batty, M., Marshall, S. (2009). Centenary Paper: The Evolution of Cities: Geddes, Abercrombie and the New Physicalism. *Town Plan. Rev.* 80 (6), 551-574.
- Baek, I. (2015). A study on the sustainable infrastructure of the Songdo City Project: from the viewpoint of the metabolic flow perspective.
- BaezaR, A. (2018). A Methodology for Urban Sustainability Indicator Design. *TeMA - Journal of Land Use, Mobility and Environment*, 11(3), 285-303. <https://doi.org/10.6092/1970-9870/5795>
- Benyus, J.M. (1997). *Biomimicry: Innovation Inspired by Nature*. New York: HarperCollins.
- Blanco, E.; Pedersen Zari, M.; Raskin, K.; Clergeau, P. (2021) Urban Ecosystem-Level Biomimicry and Regenerative Design: Linking Ecosystem Functioning and Urban Built Environments. *Sustainability*, 13, 404. <https://doi.org/10.3390/su13010404>
- Buck, N.T. (2017). The art of imitating life: The potential contribution of biomimicry in shaping the future of our cities. *Environ. Plan. B Urban Anal. City Sci.*, 44, 120–140.
- Casey, W.A., Cai, Y. (2023). Renaissance of Biomimicry Computing. *Mobile Netw Appl.* 28, 490.

- Doost Mohammadian, H., & Rezaie, F. (2020). Blue-Green Smart Mobility Technologies as Readiness for Facing Tomorrow's Urban Shock toward the World as a Better Place for Living (Case Studies: Songdo and Copenhagen). *Technologies*, 8(3), 39. <https://doi.org/10.3390/technologies8030039>
- Filomena, G.; Versteegen, J.A.; Manley, E. (2019). A computational approach to 'The Image of the City.' *Cities*, 89, 14–25.
- Ghahramani, M.; Galle, N.J.; Duarte, F.; Ratti, C.; Pilla, F. (2021). Leveraging artificial intelligence to analyze citizens' opinions on urban green space. *City Environ. Interact.*, 10, 100058.
- Guerreiro, M. (2011). Urban solutions inspired by nature, *Proceedings of 7VCT*, Lisbon, Portugal.
- Haqbeen, J.; Sahab, S.; Ito, T.; Rizzi, P. (2021). Using Decision Support System to Enable Crowd Identify Neighborhood Issues and Its Solutions for Policy Makers: An Online Experiment at Kabul Municipal Level. *Sustainability*, 13, 5453.
- Hwang, S., Lee, Z., & Kim, J. (2019). Real-Time Pedestrian Flow Analysis Using Networked Sensors for a Smart Subway System. *Sustainability*, 11, 6560.
- Kamrowska-Zaluska, D. (2021). Impact of AI-Based Tools and Urban Big Data Analytics on the Design and Planning of Cities. *Land*, 10(1209).
- Karapınar, Y. E. (2017). Akıllı Şehirler. *İTÜ Dergisi* (77), 14-19.
- Kirwan, C., Zhiyong, F. (2020). Smart Cities and Artificial Intelligence Convergent Systems for Planning, Design, and Operations. Elsevier, 25-49.
- Küçükali, U. (2016). Ecological Influences on the Evolving Planning System in Turkey. *Population Growth and Rapid Urbanization in the Developing World*, 298–312. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-0187-9.ch015>
- Lang, J. (1994). *Urban Design: The American Experience*, New York: Van Nostrand Reinhold
- Lang, J. (2005). *Urban Design: A Typology of Procedures and Products Illustrated With Over 50 Case Studies*, UK.
- Langendorf, R. (1985) Computers and Decision Making, *Journal of the American Planning Association*, 51:4, 422-433.
- Lazarus, M.A., & Crawford, C. (2011). Returning Genius to the Place. *Architectural Design*, 81, 48-53.
- MacCowan, R.J. (2012). *Biomimicry+Urban Design*. (https://www.academia.edu/2120475/Biomimicry_Urban_Design)
- McCarthy, J. (2004). What is artificial intelligence?. (<http://wwwformal.stanford.edu/jmc/whatisai/>).
- McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (2006). A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence, August 31, 1955. *AI Magazine*, 27(4), 12.
- Never Enough Architecture. (2023). AI x Biomimicry. Retrieved May 13, 2024, from <https://neverenougharchitecture.com/ai-x-biomimicry/>
- Newman, P.; Jennings, I. (2008). *Cities as Sustainable Ecosystems: Principles and Practices*, Washington: Island Press

Özkan A., Günkaya Z., Özdemir A., BANAR M. (2018). Sanayide Temiz Üretim ve Döngüsel Ekonomiye Geçişte Endüstriyel Simbiyoz Yaklaşımı: Bir Değerlendirme. Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi B- Teorik Bilimler, 6;1.

P. Zari, M. (2007). Biomimetic Approaches To Architectural Design For Increased Sustainability". Sustainable Building Conference (SB07) Auckland, New Zealand.

Rienow, A., Stenger, D., & Menz, G. (2014). Sprawling cities and shrinking regions – forecasting urban growth in the Ruhr for 2025 by coupling cells and agents. ERDKUNDE, 68(2), 85–107. <https://doi.org/10.3112/erdkunde.2014.02.02>

Rossin, K. J. (2010). Biomimicry: nature's design process versus the designer's process. WIT Transactions on Ecology and the Environment, 138, 559-570.

Thakuriah, P.; Tilahun, N.; Zellner, M. (2014). Big Data and Urban Informatics: Innovations and Challenges to Urban Planning and Knowledge Discovery. In Proceedings of the NSF Workshop on Big Data and Urban Informatics, Chicago, IL, USA, pp. 4–32.

Sanoff, H. (2008). Multiple Views of Participatory Design, IJAR, 2 (1), 57-69.

Smart, S. (2019). Lavasa, India's first planned hill city. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.slideshare.net/saumitrasmart/lavasa-indias-first-planned-hill-city>

Sun, Y.; Shao, Y.W. (2020). Measuring visitor satisfaction toward peri-urban green and open spaces based on Social Media Data. Urban For. Urban Green., 53, 126709.

Valentine, S. V. (2016). Kalundborg symbiosis: fostering progressive innovation in environmental networks. Journal of Cleaner Production, 118, 65-77.

Volstad, N.L. and Boks, C. (2012). On the Use of Biomimicry as a Useful Tool for the Industrial Designer. Sustainable Development, 20(3)

Wang, J. (2023). Principles And Applications of Artificial Intelligence (AI) Algorithms: A Review of The Literature. Highlights in Science, Engineering and Technology, 57, 76-84. <https://doi.org/10.54097/hset.v57i.9983>

Yigitcanlar, T.; Kankanamge, N.; Vella, K. (2021). How Are Smart City Concepts and Technologies Perceived and Utilized? A Systematic Geo-Twitter Analysis of Smart Cities in Australia. J. Urban Technol., 28, 135–154.

Yin, H.; Zhang, Z.; Liu, Y. (2023). The Exploration of Integrating the Midjourney Artificial Intelligence Generated Content Tool into Design Systems to Direct Designers towards Future-Oriented Innovation. Systems, 11(566).

URL1:(<https://thrive-collaborative.com/blog/2016/5/2/how-biomimicry-can-help-redesign-civilization>)

URL2: (<https://neverenougharchitecture.com/ai-x-biomimicry/#biomimicryResults>)

URL3: (<https://www.slideshare.net/lavasacity/lavasa-indias-planned-hill-city>)

URL4: (<https://www.asla.org/awards/2005/05winners/544.html>)

URL5:(<https://circulareconomy.europa.eu/platform/en/good-practices/kalundborg-symbiosis-six-decades-circular-approach-production>)

URL6: (<https://www.arch2o.com/langfang-eco-smart-city-hok/>)

URL7:(<https://www.arch2o.com/langfang-eco-smart-city-hok/>)

URL8:(<https://www.archdaily.com/962924/building-a-city-from-scratch-the-story-of-songdo-korea/60bc0becf91c81b13100000e-building-a-city-from-scratch-the-story-of-songdo-korea-image>)

Cephe Kaplama Malzemesi Olarak Alüminyum ve St37 Çelik Metallerinin Tercih Kriterleri

Preference Criteria for Aluminum and St37 Steel Metals as Facade Cladding Materials

Sena KARACAN¹ Seyhan YARDIMLI²

öz

Günümüzde teknoloji ve bilim alanındaki gelişmenin en gözle görülür alanlarından bir tanesi de yapı malzemeleri teknolojileridir. İnşaat sektörüne her gün yeni bir yapı malzemesi, alternatifi ve farklı kalitelerde ürün geliştirilerek sunulmaktadır. Mimari yapıların uygulamalarında st37 olarak adlandırdığımız çelik ve türevleri gibi içeriğinde demir bulunan metaller dışında bakır, çinko, titanyum ve özellikle alüminyum gibi demir haricindeki metaller veya bu metallerin alaşımları da tercih edilmektedir. Bu çalışmada, yukarıda sözü edilen metal örneklerinden alüminyum metali ve alaşımları ile st37 çelik metalinin cephe malzemesi olarak kullanılmasında tercih kriterlerinin karşılaştırmalı analizleri incelenmiştir. Alüminyum alaşımlarından cephe kaplaması için en sık tercih edilen 1050, 5005 ve 5754 kalite alaşımlara sahip cepheler, st37 olarak adlandırılan karbon çelik cepheler ile karşılaştırılmıştır. Tercih kriterleri üzerine düşünüldüğünde alüminyum ve alaşımlarının genellikle hafiflik, korozyon direnci ve enerji verimliliği tercihinin yüksek olduğu alanlarındaki performansı için uygun bulunduğu, st37 çeliğinin ise içeriği nedeni ile yapısal dayanıklılık ve yüksek sıcaklık, düşük maliyet beklentilerini karşıladığı uygulamalarda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alüminyum, Cephe Kaplama, St 37, Karbon Çelik, Metal, Metal Cepheler, Yapı malzemesi

ABSTRACT

Today, one of the most visible areas of development in technology and science is building materials technologies. Every day, a new building materials, alternatives and products of different qualities are developed and offered to the construction industry. In applications of architectural structures, in addition to metals containing iron such as steel and its derivatives, which we call ST37, non-ferrous metals such as copper, zinc, titanium and especially aluminum or alloys of these metals are also preferred. In this study, comparative analysis of the preference criteria for using aluminum metal and its alloys and ST37 steel metal, which are among the metal samples mentioned above, as facade materials, were examined. Facades with 1050, 5005 and 5754 quality alloys, which are the most preferred aluminum alloys for facade cladding, were compared with carbon steel facades called ST37. Considering the preference criteria, it has been determined that aluminum and its alloys are generally found to be suitable for their performance in areas where lightness, corrosion resistance and energy efficiency are preferred, while ST37 steel is used in applications where it meets structural durability, high temperature and low-cost expectations due to its content.

Keywords: Aluminum, Facade Cladding, St 37, Carbon Steel, Metal, Metal Facades, Building material

¹ Corresponding Author: Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Okan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, senakaracan7@gmail.com, ORCID: 0009-0006-1221-8607

² Doç. Dr. İstanbul Okan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, seyhan.yardimli@okan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7186-9000

GİRİŞ:

Teknolojide yaşanan gelişmelerin ve bilimsel çalışmaların hızla ilerlediği günümüzde gelişmelerin en sık görüldüğü sektör alanlarından biri de yapı malzemeleri teknolojileri ve bu gelişmelerin izlendiği yapı ürünleridir. Bu gelişmeler sektördeki ürün gamını artırdığından yapıda kullanılacak ürünün tercihinde belirli parametreler belirleyip incelemeye ihtiyaç vardır.

İnşaat sektörü, teknolojideki son yenilikler nedeniyle kendini daha da geliştirmeye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü son yıllarda tüm dünyada ciddi bir şekilde ele alınan çevre sorunları, sağlıklı yapı ortamları için gereklilik ve tedbirlerin nasıl oluşturulacağı ile ilgili çalışmalara ağırlık verilmektedir (Karaçar, Avlar, 2018). Bu geniş ürün yelpazesi içerisindeki metaller, yapı malzemesi olarak mimari uygulamalarda taşıdıkları önemli mekanik ve fiziksel kriterlerinin sayesinde antik dönemlerden beri tercih edilmektedir. Mimari, özellikle toplumların kültürel tarihini aktarmada önemli bir rol oynar (Hattap, Tarım, 2023). İlk dönem yapılarında metal malzeme, yapısal bağlantı elemanı olarak kenet ve benzeri olarak kullanılırken daha sonraları cephede kaplama, süsleme elemanları olarak yer almıştır (Algın, Alkan, 2019).

Korozyona dayalı gelişen durumlardan birincil derecede etkilenen yapı malzemelerinin başında gelen metaller günümüzde cephe ve çatı kaplama uygulamalarında, yapının taşıyıcı sisteminde, kapı ve pencere sövelerinde, süsleme olarak ve betonda donatı çeliği olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Bu sebeple metal korozyonunun neden nasıl meydana geldiği, işleme mekanizmasının anlaşılması ve korozyon oluşumunun nasıl önüne geçileceğinin bilinmesi gerekir. Özellikle atmosfer kaynaklı olabilecek dış etkilere açık olan yapı kabuğunda malzeme seçiminde bu korozyon olayının önemi teknolojik gelişmelerle yaşanan beklentiyle giderek büyümektedir. Korozyon gelişiminin yavaş seyretmesi sebebiyle önemsenmeyen kaplama hasarları yapının bulunduğu ortamın şartları önemsenerek daha tasarlanma sürecindeyken doğru malzeme tercihi ve detayların doğru geliştirilmesi ile önlenmektedir (Özer, 2020).

Yapılan bu çalışmada, yapı malzemeleri ve metal endüstrisindeki teknolojik gelişmeler ile mimari ürün arayışı etkileşimi çıkış noktası olmuştur. Çalışma kapsamında makalede incelenen ve karşılaştırmaya konu olan alüminyum ve st37 metallerine ait özellikler yayınlardan, tezlerden, makalelerden ve literatür taramalarından faydalanılarak incelenmiştir. Aynı zamanda mimari uygulama örneklerinden ve uygulama sürecindeki kullanıcı seçim tercih kriterlerinden de yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı cephe kaplama materyali olarak farklı özellikleri ile öne çıkan bu iki metali incelemek, yorumlardan ve tercih sebeplerinden yola çıkarak okuyucuya bir bakış açısı kazandırmaktır. Bu amaçla yapılan çalışma kapsamında alüminyum ve st37 metalleriyle ilgili öncelikle kısa bilgilendirmeler verilmiştir. Seçilen bu iki kaplamanın özelliklerinin değerlendirilmesi, cephede korozyon dayanımı, yoğunluğu, yük ve elastisite vb. açılarından ele alınmıştır. Bu teknik özelliklerin yanı sıra üreticinin ve kullanıcının tercih nedenleri açısından karşılaştırmalar yapılmıştır.

Çalışmada, yapı kabuğunda metal malzeme seçimi yapılırken, en çok kullanılan bu iki metal arasındaki farkların bilinmesi, gelecekte üretilecek ve kullanılacak malzemelerin seçiminde farkındalık oluşturması hedeflenmiştir. Bu çalışmanın gelecekte yapılacak araştırmalar için bir altlık oluşturmasının yanı sıra, elde edilen çıkarımlarla yapı bilgisi ve malzemelerindeki sektörel gelişimle birlikte mimari tasarımların değişimlerinde bir ön görüş kazandırılması amaçlanmıştır.

1. Metal Cephe Kaplamaları

İlk insanlar, ilkel dönemlerde yapı malzemesi olarak doğada kullanabildikleri uygun malzemeleri doğrudan, herhangi bir değişiklik yapmadan buldukları haliyle kullanmışlardır. Zamanla değişen ve gelişen ihtiyaçlar doğrultusunda, bulunan malzemeler de şekillendirilmeye, değiştirilmeye ve geliştirilmeye çalışılmıştır. Yapı malzemelerinde meydana gelen gelişmelerle birlikte çeşitli metal kaplama malzemeleri de zaman içerisinde üretilip kullanılmaya başlanılmıştır. Makaleye konu olan bu iki metalin tarihsel süreçte kullanıma durumları Tablo 1’de verilmiştir. Malzeme çeşitliliğinin artması süreci ile birlikte oluşturulan mekanlar da değişime uğramaya başlamıştır (Çakmak, 2021).

Tablo 1. Alüminyum ve St37 Çeliğin Tarihsel Süreçte Kullanımı (Yıldız, Seçkin, 2019).

M.Ö				M.S						
0				18.YY	19.YY	20.YY	21.YY			
		Demir			Demir-Çelik					
					Alüminyum					

Teknoloji alanında meydana gelen gelişmelerin ve bilime bağlı çağın hızla ilerlediği günümüzde yaşanan bu gelişim sürecinin en iyi gözlemlenebildiği sektörel bölümlerden biri yapı bilgisi ve malzeme teknolojileri alanı olmuştur (Es ve Girgin, 2017). Özellikle metal sektöründe ülkemizde bu ürüne olan tercihin artışı ile ürün çeşitliliği oldukça gelişmiş dolayısı ile tercih edilecek ürüne karar vermek için belirli parametrelere duyulan ihtiyaç da gitgide artmış, doğru malzeme seçimi ön plana çıkmıştır. Yapının dış çeperi olan cephe, kullanımda olduğu süre boyunca hava ve dış çevre etkenleri ile ilişki halindedir. Bu nedenle öncelikle, seçilecek malzemenin tasarım, estetik ve kullanıcı beklentisi açısından sağlayacağı verimlilik parametrelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu verimlilik parametreleri ihtiyacına karşılık verebilmek adına alüminyum ve st37 metalleri cephe kaplama özellikleriyle değerlendirilmek üzere ele alınmıştır.

1.1. Kaplama Türleri

Bu bölümde karşılaştırmalı olarak analizi yapılacak olan alüminyum ve st37 çelik metalleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

1.2.1. Alüminyum

Alüminyum metali, dünya üzerinde bulunan üçüncü elementtir. Metalik özellikte bulunan alüminyum “en fazla miktarda bulunan metal” olarak da anılmaktadır. Bir diğer yandan, geçtiğimiz son 50 yıldan sonra demir-çelikten sonra metal sektöründe en sık kullanılan metal olmuştur. II. Dünya Savaşı ve Sanayi Devrimi dönemlerinin ardından enerji alanındaki gelişmeler, metalin hafifliği, üretim ve imalatının kolay oluşu ve %99.9 oranındaki geri dönüşebilirlik avantajı, endüstriyel alanlarda tercihinde alüminyumu diğer metallere göre ön plana çıkarmıştır (Eroğlu ve Şahiner, 2018). Bu metal ve alaşımları, içerdikleri özgül mukavemet (mukavemet/yoğunluk) değerinin yüksek olması, korozyona uğrama ve aşınmaya karşı dayanımı, yüksek elektrik ve ısı iletkenliği, kolay işlenebilen bir metal oluşu, kalıp ile dökülebilmesi ve çevre dostu malzeme oluşu gibi özellikleri ile inşaat sektörünün yanı sıra, havacılık ve otomotiv sanayiciliğinde de kullanım tercihi olmaktadır (MTA, 2018). Alüminyumdan üretilmiş endüstriyel ürünlerin daha hafif hale gelmesi ve bunun nihai sonucu olarak ortaya enerji verimliliğinin çıkmasıyla, alüminyum alaşımlarını rekabet içinde olduğu diğer metallere göre üstün nitelikte kılmaktadır (Yağcı ve ark., 2021).

Alüminyum ve alaşımlarında bulunan fiziksel ve mekanik özellikler değerlendirildiğinde ilerleyen yıllarda bu metalin önemli ve tercih edilen bir malzeme grubu olacağı kanısına varılmıştır. Dünya genelinde ortaya konulan bazı araştırma örneklerinde ve çalışmalarda, giderek büyüyen dünya nüfusu, iklim krizi ve şehir yaşamındaki oransal artış ile pek çok şehir ve ülkede alüminyumun alaşımlarının

kullanımına talep artışı olması beklenmektedir (Demirci, 2011). Dünya üzerinde alüminyum talebinin öngörüler üzerine 2020-2025 yıllarında %24, 2025-2030 yıllarına gelindiğinde %26 ve 2030-2050 yıllarında ise %136 oranlarında artış göstereceği planlanmaktadır (İDDMİB, 2015). Bu bağlamda, alüminyum ve alaşımlarının ortaya koyduğu geri dönüşüm avantajı ile çevre dostu bir malzeme olması ve sahip olduğu diğer nitelikler, onu gelecek yılların en gözde yapı malzemesi konumuna getirmektedir (TALSAD, 2019).

1.2.2. St37

St37 çelikleri, DIN 17100 (Alman standardına) göre 37 kgf/mm² çekme dayanımında olan çelik grubudur (Şenkök, 2019). St37 çelikleri, konstrüksiyon uygulamalarında sıkça kullanılırlar. Başında kullanılan "St" ifadesi Almancada çelik anlamına gelen "stahl" kelimesinden kısaltılmıştır. İçeriğinde az miktarda oksijen, silisyum, azot, fosfor ve mangan gibi elementler bulunan alaşım metallere aittir (Gökdaş, 2018). Çeliğin doğadan elde edilmesi dışında geri dönüşüm üretimleri oldukça önemli miktarlardadır. Örneğin metal bileşenlerin geri dönüştürülmesi ve yeniden şekillendirilmesi sonucu çelik üretilebilmektedir. Bu hurda metalin elektrikli fırına konulması sonucu yabancı çelik elde edilir. Bu geri dönüşüm yöntemi üretim açısından oldukça önemli miktarda üretime katkı sağlamaktadır. Bu yöntem, aslında camla birlikte malzemelerin endüstriyel geri dönüşümü için uygulanan ilk yöntemlerden biridir (Kula ve Ternaux, 2009).

Çelik gruplarının mekanik özellikleri üretim aşamalarında gösterilen özene ve içeriğinde yer alan karbon oranına bağlı olarak değişir. Son zamanlarda demir ve çelik endüstrisinde üretilen çeliklerin büyük çoğunluğu alaşımsız çeliklerdir (Cebeci, 2021). Alaşımsız olarak üretilen çelikler kolay şekillendirilebilir ve ucuz metallere aittir. Bu çeliklerin sertleşme kabiliyetleri oldukça zayıftır. Sertleştirme işleminden sonra ortaya çıkan parçalarda çarpılma, iç gerilme ve çatlama gibi kusurlar yaşanabilmektedir. Çeliğin her parçasında sertleştirme işlemi yapılamaz. Kalın kesitli çelik parçaları ince kesitli olan çelik parçaları gibi istenilen oranda sertleştirilemezler (Çalığılı ve ark., 2018).

St37 metalinin üzerine korozyonun hızlanması için asit dökmek veya tuzlu su sıkmak suretiyle metaldeki paslanmanın hızlanmasıyla oluşan yeni paslı metale korten çelik denmektedir, bu aşamada metaldeki korozyon olayının hızlanması için yapılan işleme ön yaşlandırma adı verilmektedir (Kaya, 2023). Oluşan bu yüzey zamanla atmosfer ve yağmur suyu ile pas akması yapabilmekte ve son zamanlarda mimari tasarımlarda dokulu görünümü, zamanla değişen rengiyle sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Oluşan (korten) çeliğin farklı görünümü patina ismi verilen pas tabakasını yüzeyde anında oluşturabilmesinde ve bu pas tabakasının kalıcı dokusunda yatmaktadır. Bu patina, çeliğe estetik açıdan güzel bir doku ve görünüm sağlar ve ayrıca oluşan bu korozyon tabakası onu aslında korozyona karşı bağışık hale getirir (Toydemir, Gürdal, Tanaçan 2020). Çeliğin yüzeyinde oluşan pas tabakası geçirgen olmayan bir pasivasyon tabakası yaratarak alt tabakanın aşınmasının daha fazla olmasını önler. Ayrıca bu paslı çelik, alaşımı düşük çelikler segmentinde en az miktarda alaşımlama ile iyi bir mekanik özellik oluşumuna sahiptir (Kumaravel, 2022).

Metalleri korozyonun etkilerinden korumak amacıyla geliştirilen ve sıklıkla kullanılan yöntemlerden bir diğeri de galvanizleme işlemidir, st37 çeliğin çinko ile kaplanmasına galvanizleme adı verilir. St37 sacların yüzeyi, boyama, sıcak daldırma galvaniz gibi çeşitli uygulamalar ile çinko kaplanabilir ve bu galvanizleme yönteminin haricinde de st37 çeliğin korozyon dayanımını arttırabilmek için çelik ile çinko alaşımları oluşturularak levha doğrudan galvanizli üretilebilir. Maruz kalınacak olan korozyon ortamı düşünülerek seçilecek doğru yöntem bulunduğu taktirde cephe kaplamasında başarılı kaplama sağlanabilmektedir. Seçilen galvanizli çelik kaplamanın kullanım ömrünün kısa ya da uzun olması kaplama kalınlığı ile orantılıdır (Kabaoğlu, 2021); ancak seçilen galvanizli metalin ömrü kaplama

kalınlığıyla artıyor olmasına karşın, daha kalın olarak yapılan kaplamaların da mekanik zorlamalara karşı bozulma olasılığı daha yüksek olmaktadır (Gülçelik, 2019).

Galvanizli plakaların veya kaplamaların dayanıklılığı; daldırma galvanizin kuruma zamanı, sıcaklık, havadaki sülfat ve klorür seviyeleri, panellerin diğer kimyasallarla ve farklı metallerle temas etmesi gibi çevresel faktöre bağlı olmaktadır (Kbaoğlu, 2021).

1.2.Metal Kaplama Tercih Faktörleri

Bu bölümde metal kaplama seçiminde karşılaştırması yapılan alüminyum ve st37 çelik metallerinin tercih faktörleri karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

1.2.1. Mekanik Etkilere Karşı Dayanım Kabiliyeti

Seçilen malzemenin cinsine göre değişiklik gösteren, akma, çekme, sertlik, yoğunluk, ısı iletkenlik, elastikiyet, ergime vb. gibi sahip olduğu nitelikler, malzemenin dayanımını etkileyen durumların içinde sayılabilir (Algın ve Alkan, 2019). Bu özellikler dışarıdan bakan estetik göz tarafından algılanmayan etkenlerdir ancak uygulayıcı firmalar tarafından malzeme seçilirken değerlendirilmeyen bu etkenler (Tablo 2) uygulama sonrasında çeşitli sorunlara neden olabilmektedir. Kullanılacak malzemelerin tedariki sırasında statik tercihler sebebi ile şartnamelerde belirli değer aralıkları gerekli olabilmektedir ve yüklenici firmalar tarafından malzemenin hangi değer aralığında olması gerektiği üretici firmadan talep edilerek satın alım süreci tamamlanmaktadır.

Tablo 2. Alüminyum ve St37 Çeliğin Mekanik Özellik Karşılaştırması (Arya Metal, Hedef Alaşımli Çelik, Referans Metal, 2024).

Özellik	Alüminyum	St37 Çelik
Akma Dayanımı	7-11 N/mm ²	220-500 N/mm ²
Çekme Dayanımı	220-500 N/mm ²	370-650 N/mm ²
Sertlik Değeri	100-154 HB	121-163 HB
Yoğunluk	2.71 g/cm ³	7.85 g/cm ³
Isı İletim Kat Sayısı	204 W/m·K	50 W/m·K
Elastisite Modülü	7×10 ¹⁰ N/m ²	2×10 ¹¹ N/m ²
Ergime Sıcaklığı	660°C (1220°F)	1210°C (2210°F)

Tablodaki metal malzemelerin mekanik etkilere karşı dayanım gösterdiği değer aralıkları, malzemenin kullanım, tasarım ve dolayısı ile tercih edilme kriterleri açısından göz önünde bulundurulmalıdır.

1.2.2. Kimyasal-Fizikokimyasal Etkilere Karşı Dayanım Kabiliyeti

Cephe kaplama uygulamalarında tercih edilecek olan bu metal malzemelerin, yağmur suyu, zayıf asitler ve yağ gibi maddelere dayanıklılığı, hassas olduğu diğer madde çeşitleri, atmosfer etkilerine karşı dayanıklılığı, korozyon, pas, küflenme, çürüme durumları gibi etkenlere karşı gösterdiği direnç gibi kabiliyetleri Kimyasal ve Fizikokimyasal başlıkları ile Tablo 3'te verilmiştir (Chnçelik, 2024). Malzeme tercihlerinde uygun sistem seçimi ve sistemin yapıda uygulanacağı yere bağlı olarak dayanıklılığı ve faydalı kullanımı cephenin ömrünü etkilemektedir.

Tablo 3. Alüminyum ve St37 Çeliğin Kimyasal-Fizikokimyasal Dayanım Karşılaştırması (Chnçelik, 2024)

Kimyasal-Fizikokimyasal Etkilere Karşı Dayanım		
Metal	St37	Alüminyum
Kimyasal	St37 çeliği, içeriğinde bulunan karbon oranının düşük olması sebebiyle korozyona karşı daha hassastır.	Oksijenle reaksiyona hızla girerek paslanmayan bir oksit tabakası oluşturur. Oluşan bu tabaka alüminyum korozyona karşı korur.
	Asitlere ve bazlara karşı olan dayanıklılığı sınırlıdır.	Asitlere karşı dayanıklıdır Örn: Sülfürik asit Bazik ortamlarda dayanımı bozulabilir Örn: Sodyum hidroksitte çözünme eğilimi gösterir.
Fizikokimyasal	St37 çeliği, yüksek sıcaklıklara dayanıklıdır.	Alüminyum, yüksek sıcaklıklarda sadece oksidasyona karşı dayanıklıdır.
	Elektrik iletkenliği alüminyuma göre daha düşüktür.	Elektrik iletkenliği yüksektir.
	Isı iletkenliği alüminyuma göre düşüktür.	Isı iletkenliği iyi olan bir malzemedir

1.2.3. Geri Dönüşebilirlik

Geri dönüşebilirlik yani yeniden kullanım özelliği, metal malzemenin cephedeki kullanım ömrü tamamlandığı taktirde bu malzemenin kolay sökülebilir (demonte) olması, yeniden kullanılmaya ve parça değişimine olanak sağlaması, metal atıklar seçildikten sonra elde edilen geri dönüşüm içeriği, ya da yok edilmesi veya depolara geri götürülmesi süreçlerinde harcanan enerjinin miktarı ve çevreye verdiği zararın değerlendirilmesini belirleyen kriteri oluşturmaktadır (Aydın İpekçi ve Karakoç, 2021).

St37 ve Alüminyum metallerinin geri dönüşümünde, tam dönüşüm oranları içerdikleri alaşım çeşidine ve dönüşümün yapıldığı yere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Alüminyum ve St37 Çeliğin Geri Dönüşebilirliği (TALSAD, 2020)

Metal	St37	Alüminyum
Geri Dönüşebilirlik	Geri dönüşüm oranı, dönüşüm yapılırken kullanılan uygulamalara ve geri dönüşüm süreçlerine bağlı olarak değişir.	Geri dönüşüm oranı yüksektir. Alüminyum ürünleri geri dönüştürülebilir ve tekrar kullanılabilir.

1.2.4. Maliyet

Karşılaştırmaya konu olan cephe kaplama metalleri, cephede montaja uygun üretilmiş maliyetleri üzerinden değerlendirildiğinde, solid ve standart işçilikleri yapılmış 3,00 mm st37 çelik için m² birim

fiyatı 47 USD, 3,00mm Alüminyum için m² birim fiyatı 62 USD'dir. Bu konuda cephe kaplamada yapılacak işleme göre pek çok üretim kriteri ve bu kriterler özelinde maliyet çeşitliliği bulunması sebebi ile maliyet değerleri için somut rakamlar vermek mümkün değildir. Çalışmada ele alınan uygulamalardaki maliyet değerlerine konu olan örnekler, "2.1. Örneklerin kullanıcı tercihleri üzerinden karşılaştırılması" bölümündeki tablolarda verilmiştir. Cephede metal malzeme tercihinde malzemenin kendi maliyeti dışındaki faktörler aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır.

1.2.4.1. Cephe Kaplama Malzemesinin İşçilik ve Uygulama Maliyeti

Seçim yapılacak metalin cepheye uygulanma aşamasında öncelikle malzemenin satın alma maliyeti daha sonra da cephe kaplama uygulaması ve bu kaplamaya ait işçilik maliyetlerinde ortaya çıkan fark, görünüş olarak aynı tasarımsal ve fiziksel nitelikleri sağlayan iki malzeme arasında karar vermeyi etkileyecektir (TMMOB, 2024). Ancak cephe kaplama uygulamalarında bu malzeme cinsini karşılaştırma imkânı bazen bulunsa bile konu işçilik ve uygulama maliyetleri olduğunda, maliyet iş vereni ve yükleniciyi etkileyen bir konu olmaktadır. Bazı durumlarda ekonomik davranış eğilimi ön planda olurken bazı durumlarda ise tasarımcı maliyetteki artışa rağmen görmek istediği malzeme üzerinde karar vermeyi tercih edebilmekte ve iş veren de güç gösterisi gibi nedenlerle tasarımcı ile aynı yönde davranabilmektedir.

1.2.4.2. Uygulaması Yapılan Malzemenin Bakım ve Onarım Maliyetleri

Cephe kaplama malzemesi bakım ve onarım maliyeti, hasarlı veya onarım gerektiren bölümün onarım veya değiştirme kolaylığına ve karar verilen cephe sisteminin hangi sıklıkla bakım ve onarıma ihtiyacı olduğuna göre değişir ve bu da seçilen metalin ve sistemin dayanımı ile bağlantılıdır (Algın ve Alkan, 2019).

1.2.4.3. Cephe Kaplama Malzemesi Olan Metal Malzemeye Erişim

Malzemeye kolay erişilebiliyor olmanın, geçmişten günümüze pek çok mimari örneğin yapımında etkisi bulunmuştur. Mimari dokular meydana gelirken maliyeti indirmek için ustalar, şantiyeye erişimi basit sağlanacak olan yani yakın çevrede bulunan malzemelerin kullanılmasını tercih etmektedirler. Erişimi kolay sağlanan malzemelerin şantiye sahasına getirilmesi sonuç olarak maliyeti düşürmektedir (Algın ve Alkan, 2019). Günümüze gelindiğinde teknoloji çağında olduğumuzdan aranan her malzemeye erişim mümkün olmaktadır fakat halen malzemeye erişim ve nakliye zorlukları nedeni ile malzeme seçimi etkilenmektedir.

2. Alüminyum ve St37 Cephelerin Kullanıcı Talepleri Örnekleminde Değerlendirilmesi

Yapı malzemeleri, barınma ihtiyacının ilk doğduğu zamandan günümüze kadar temel ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir etken olmuştur. Antik dönemlerde insanlar barınma sorunlarını mağara gibi doğal oluşumlardan yararlanarak sağlamışlar ve karşılıklarına çıkan malzemeleri de doğada bulunduğu hali ile değerlendirmişlerdir (Eşsiz, Ekinci, 2024). Taşların yontulması, toprağın karılarak kerpiç malzeme üretilmesi, ahşabın işlenmesi ve gelişmelerle birlikte özelleşen seramik ve mozaik kaplama kullanımları, kalıp tekniklerinin gelişmesi ve bununla bağlayıcı teknolojilerinin gelişimi, insanlığın değişen düşünce ve duygusuyla hayatı etkileyecek biçimde karşılıklı olarak yol almıştır. Böylece tarihte insanlığın malzeme kullanımıyla olan ilişkisinin artması, konforlu mekanlar yapabilmelerine ve yaşam şekillerinin de farklılaşmasına sebebiyet vermiştir (Yıldız ve Seçkin, 2019). Bu ilerleyişin bir sonrasında gelen adım olarak, gelişen teknoloji, tasarımda çeşitlilik, dinamik görünüm ve işlev kazandırma ihtiyaçları metal cephe kaplamalarının tercih nedeni olarak ortaya çıkmıştır.

Endüstri devriminden sonra yapı malzemelerinde yeni bir döneme geçilmiştir. Buhar ve ısıyı kullanarak enerji üretmek demir ve çelik üretiminde bir çığır açmış, özellikle 19. yüzyıldan sonra demir ve çelik mimaride hem strüktürel eleman olarak hem de cephelerde süsleme elemanı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanılmıştır (Soliman, 2013).

Malzeme seçimi yaparken malzemedeki beklenen ve malzemenin sonuç olarak bize verdikleri her zaman aynı değildir (Arpacıoğlu, Kuruç 2010). Tercih ettiğimiz metal malzeme, yüzeyine uygulanan kaplamayla birlikte cepheye uygulaması tamamlandığında göze güzel görünebilir ama göze görünen kadar seçilen malzemenin iç yapısı da uzun vadede oldukça önemli olacaktır.

Karşılaştırma konumuzun ana öğeleri olan alüminyum ve st37 üzerinden değerlendirme yapıldığında Alüminyumun hafif, korozyona karşı yüksek dayanımlı yapısıyla st37'nin daha yoğun yani ağır ve dış etkilere karşı korozyona uğrayan yapısı ilk üretim ve montaj anında aynı olacaktır, hatta st37 maliyetinin düşük olması ile proje yüklenicisinin ilgisini daha çok çekecektir, ancak zaman içerisinde bu kaplamalar cepheye uyguladığı yük ve dış etkenlere karşı davranışlarıyla farklılık göstermeye başlayacaktır.

2.1 Örneklerin Kullanıcı Tercihleri Üzerinden Karşılaştırılması

Bu bölümde st37 karbon çelik ve alüminyum metal malzemelerin kullanıcı tarafından hangi talepler doğrultusunda tedarik edildiği ve talebe cevap verip vermediği uygulanmış örnekler üzerinden incelenmektedir.

Tablo 5'in birinci sütununda st37 çeliği, cephe kaplaması olarak doğrudan görsel etki için seçilmiş olup, fiziksel, mekanik, korozyon, maliyet vb. etkenler karşısındaki özellikleri kabul edilmiştir. Korten metalindeki paslı dokunun daha hızlı oluşması için istenilen ön yaşlandırma st37 paneller özel solüsyonlu havuzlara daldırılır ve daha sonra uygun bir ortamda doğrudan güneş görerek hızla paslanması sağlanır (Gnee Corten Steel, 2021). Yapılan bu işlemler ve korten panellerin üretici firma sahasında bekleme süresi maliyet artışına doğru orantılı olarak yansıtılmaktadır, yani bu işlem ile st37'nin maliyeti alüminyuma oranla neredeyse 2 kat artış göstererek daha maliyetli hale gelmektedir. Proje ön hazırlık süreçlerinde üretici ve uygulayıcı tarafından korten metalin pas akması yapacağı, cephede oluşturacağı yük, bakım onarımın m²'ye düşen ağırlık sebebi ile zor ve maliyetli olacağı bilgileri paylaşılmıştır, daha uygun ve aynı görünümü sağlayacak alüminyum malzeme ve boya alternatifleri sunularak müşteri bu konularda bilgilendirilmiştir ve süreçte st37 korten çelik için sunulan dezavantajların problem oluşturmayacağı belirtilmesi üzerine proje ofisinin tasarım anlayışına uyulmuştur.

Tablo 5'in ikinci sütunu incelendiğinde, kullanıcı paslanmaya karşı dayanım ve panellerde metalik bir görünüm beklentisi içerisinde üretici firmaya başvurmuştur, kullanıcının herhangi bir malzeme bilgisi bulunmaması nedeni ile uygun malzeme seçimi üreticiye bırakılmıştır. Malzemeler dokularına göre kıyaslandığında st37 çelik, alüminyuma göre içeriğinde karbon bulundurması sebebi ile pütürlü yani dokulu bir yüzeye sahiptir, bu dokulu yüzey metalik etkiyi sağlayacak olan eloksal kaplama uygulamasında istenen etkiyi tam olarak sağlayamayacaktır (Xometry, 2024). Bu nedenler ve diğer yandan da kullanıcının cephede korozyon dayanımı beklentisinin olması ile kullanıcı alüminyum malzeme tercihine yönlendirilmiştir.

Eloksal kaplama ile yaratılacak metalik görüntü için alüminyumun her kalite alışı uygun olmamaktadır, uygun kalite serileri malzemenin kullanılacağı işe ve seçilen eloksal tonuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu cephe kaplama uygulamasında alüminyum plaka yüzeyinin, eloksal kaplamayı iyi tutabilmesi için eloksal cephe kaplama uygulamalarında uygun alışıma sahip 5754 kalite (5000 serisi) alüminyum kullanılmıştır. Bu kalite, tedarikçi ve üreticiler arasında eloksal kalite olarak da bilinerek sıklıkla tercih edilmektedir.

Tablo 6'nın birinci sütununda klima ünitelerinin önünde tercih edilen st37 metal ile Tablo 6'nın ikinci sütunundaki sağır cephenin önünde tercih edilen alüminyum genişletilmiş mesh uygulamalarının karşılaştırılması görülmektedir.

Tablo 6'nın ilk sütununda st37 çeliğin tercih edildiği uygulama örneğinde, klima ünitelerini gizlemek amacıyla kullanılan genişletilmiş mesh uygulaması düşünülmüştür. Cephede bu uygulamanın doğrudan görünmeyeceği ancak cephe ile bütünlük sağlanması ve klima ünitelerine hava akışının gerekliliği

nedeniyle mesh uygulaması burada gereksinimi karşılamıştır. Yapının diğer alanlarında farklı alüminyum kaplama tercih edilen bu uygulamanın az görünen klima önü bölümlerine, maliyeti düşürmek için önerilen 2,00 mm kalınlıkta alüminyum kaplama yerine 1,50 mm kalınlıkta st37 çelik kaplama uygulanmıştır.

Tablo 5. St37 Çelik ve Alüminyumun Kullanıcı Beklentisi Yönünden Analizi 1

	St 37	Alüminyum
Proje Adı	Çeşme Starbucks Projesi	Antep Escudo Ofis Projesi
Proje Görseli		
Kullanılan Malzeme	1,50 mm St37 (Korten Çelik-Yaşlandırılmış St37) Solid	3,00 mm Alüminyum Solid
Kullanıcı Beklentisi	Müşteri sadece paslanmış çelik yani korten görüntüsü istemiştir. Projelendirme, uygulama maliyeti, cephede oluşan yük, mukavemet ve geri dönüşüm ile ilgili bir beklentisi olmamıştır.	Müşteri, paslanmaya karşı dayanım beklentisi içindeydi.
Paslanma Dayanımı	Zaman içinde kendiliğinden paslanır. (Renk değişimleri devam eder)	Korozyona ve paslanmaya karşı dayanıklıdır.
Yüzey İşlem	Ön yaşlandırma yapılarak veya ham olarak kullanılabilir.	Boya, eloksal, transfer kaplama yöntemleri ile kaplanabilen bir malzemedir. (Bu uygulamada eloksal kaplama kullanılmıştır.)
Mukavemet	Yüksek	2,00 mm korten ile karşılaştırıldığında düşük
Hafiflik	2,00 mm korten m ² birim ağırlık 15,60 kg	3,00 mm alüminyum m ² Birim ağırlık 8,16 kg
Geri Dönüşebilirlik	Geri dönüştürülebilir.	Geri dönüştürülebilir.

Maliyet	m ² /80-100 USD (Plaka ebatları nedeni ile birim fiyat değişken)	m ² /75-80 USD
---------	--	---------------------------

Tablo 6'nın ikinci sütununda alüminyum cephe kaplamasının kullanıldığı örneğe bakıldığında, kullanıcının beklentisi korozyon dayanımının olması ve uzun süre bakım, onarım gereksinimi duyulmaması yönünde olmuştur. Seçilen cephe kaplamasının sağır cephenin önüne uygulanacağı, dolayısı ile rüzgâr kaynaklı mukavemet probleminin düşük olacağı ön görülmüştür. Bu öngörü doğrultusunda 2,00 mm yerine 1,50 mm kalınlıkta alüminyum kullanılarak hem korozyon hem maliyet hem de cephe yükü sorunlarına çözüm bulan bir ürün tercihi yapılmıştır.

Tablo 6. St37 Çelik ve Alüminyumun Kullanıcı Beklentisi Yönünden Analizi 2

Proje Adı	Canik Silah Fabrikası Klima Gizleyici Mesh Cephe	Sakarya Sandıkçı Oto Mesh Cephe Kaplaması
Proje Görseli		
Kullanılan Malzeme	1,50 mm st37 sac genişletilmiş mesh karbon çelik grubuna aittir. İçerisinde demir ve karbon bulunur.	1,50 mm alüminyum genişletilmiş mesh hafif, manyetik olmayan bir metaldir.
Kullanıcı Beklentisi	Kullanıcı, alüminyuma göre daha uygun maliyetli bir alternatif aramaktaydı, bu nedenle st37 tercih edildi.	Kullanıcı, paslanmaya karşı dayanım beklentisi içindeydi. Maliyet sorunu yoktu ve uzun ömürlü bir kullanım tercih edildi.
Paslanma Dayanımı	Dış etkenlere maruz kaldıkça paslanma başlar.	Korozyona ve paslanmaya karşı dayanıklıdır.
Yüzey İşlem	Boya, eloksal, transfer kaplama yöntemleri ile kaplanabilen bir malzemedir. (Bu uygulamada toz boya kullanılmıştır.)	Boya, eloksal, transfer kaplama yöntemleri ile kaplanabilen bir malzemedir. (Bu uygulamada toz boya kullanılmıştır.)
Mukavemet	Yüksek	1,50 mm st37 ile karşılaştırıldığında düşük

Hafiflik	1,50 mm st37 genişletilmiş mesh, m ² birim ağırlık 6,67 kg	1,50 mm alüminyum genişletilmiş mesh m ² birim ağırlık 2,33 kg
Geri Dönüşebilirlik	Geri dönüştürülebilir.	Geri dönüştürülebilir.
Maliyet	m ² /30-35 USD	m ² /35-40 USD

Tablo 7’de st37 çelik metalin çinko ile kaplanmasından oluşan galvaniz levha ile ikinci bölümde montaj kolaylığı için hafif olması istenen ve dış etkenlere uzun süre dayanım beklentisi nedeniyle korozyon dayanımına ihtiyaç duyulan alüminyum cephe kaplamaları karşılaştırılmıştır.

Tablo 7. St37 Çelik ve Alüminyumun Kullanıcı Beklentisi Yönünden Analizi 3

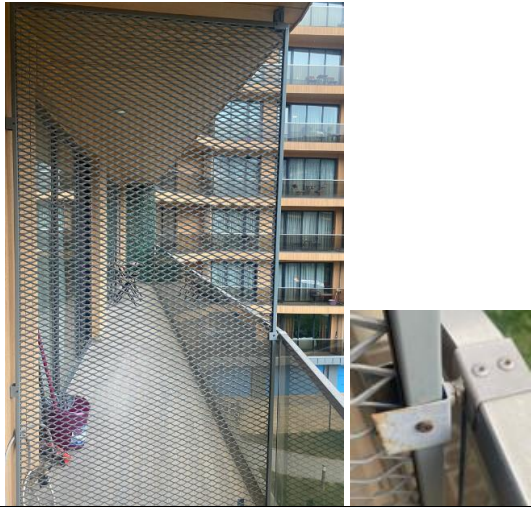

Proje Adı	Arnavutköy Metro İstasyonu Duvar Kaplama Panelleri	Denizbank Bağdat Caddesi
Proje Görseli		
Kullanılan Malzeme	1,50 mm galvaniz sac solid Çelik veya demir gibi metallerin çinko ile kaplanması	3,00 mm alüminyum solid Hafif, manyetik olmayan bir metaldir.
Kullanıcı Beklentisi	Metro hattının iç cephe kaplanması olması nedeniyle korozyona karşı uzun süre dayanacağı düşünülmüştür. Korozyon dayanım garantisi yoktur. Maaliyetinin alüminyum panellere göre düşük olması beklentisi vardır.	Kullanıcının cephede hafiflik ve korozyona karşı dayanım beklentisi vardır.
Paslanma Dayanımı	Dış etkenlere maruz kaldıkça paslanma başlar.	Korozyona ve paslanmaya karşı dayanıklıdır.
Yüzey İşlem	Boya, eloksal, transfer kaplama yöntemleri ile kaplanabilen bir malzemedir. (Bu uygulamada toz boya kullanılmıştır.)	Boya, eloksal, transfer kaplama yöntemleri ile kaplanabilen bir malzemedir. (Bu uygulamada toz boya kullanılmıştır.)

Mukavemet	Yüksek	1,50 mm st37 ile karşılaştırıldığında düşük
Hafiflik	1,50 mm galvaniz sac m ² birim ağırlık 11,70 kg	3,00mm Alüminyum Solid Panel m ² birim ağırlık 8,16 kg
Geri Dönüşebilirlik	Geri dönüştürülebilir.	Geri dönüştürülebilir.
Maliyet	m ² /30-35 USD	m ² /50-55 USD

Karşılaştırmalarda görüldüğü üzere iki metalde de eş değer kalınlıklar tercih edildiği zaman alüminyum pahalı bir tercih olmaktadır, ancak alüminyumun yarısı kalınlıkta bile mukavemet oranı alüminyuma göre daha yüksek olan st37 çeliği korozyonun önemsenmediği veya çok yavaş oluşacağı durumlarda tercih edilerek cephe kaplamasında kullanılmaktadır.

Tablo 8'de cephede hem estetik hem de ayırıcı görevlerinde kullanılması için tercih edilen iki ayrı projeye ait balkon bölücülerini incelenmektedir.

Tablo 8. St37 Çelik ve Alüminyumun Kullanıcı Beklentisi Yönünden Analizi 4

	St 37	Alüminyum
Proje Adı	Lens İstanbul Balkon Ayırıcıları	Tuzla Pruva Balkon Ayırıcıları
Proje Görseli		
Kullanılan Malzeme	2,00 mm alüminyum genişletilmiş mesh	2,00 mm alüminyum genişletilmiş mesh
Kullanıcı Beklentisi	Kullanıcı, maliyet faktörü nedeni ile alüminyum yerine st37 tercih etmiştir.	Kullanıcı, korozyona karşı dayanım beklentisi ile alüminyum tercih etmiştir.
Paslanma Dayanımı	Zamanla kendiliğinden paslanır.	Korozyona ve paslanmaya karşı dayanıklıdır.
Yüzey İşlem	Boya, eloksal, transfer kaplama yöntemleri ile kaplanabilen bir malzemedir. (Bu uygulamada toz boya kullanılmıştır.)	Boya, eloksal, transfer kaplama yöntemleri ile kaplanabilen bir malzemedir. (Bu uygulamada toz boya kullanılmıştır.)

Mukavemet	Yüksek	St37'ye oranla mukavemeti daha düşük ancak daha yoğun desenli bir genişletilmiş mesh türü tercih edilerek mukavemet artırılmış.
Hafiflik	m ² birim ağırlık 11,54 kg	m ² birim ağırlık 6,36 kg
Geri Dönüşebilirlik	Geri dönüştürülebilir.	Geri dönüştürülebilir.
Maliyet	m ² /30-35 USD	m ² /45-50 USD

St37 çeliğin kullanımının incelendiği Tablo 8'in ilk sütununda cephe kaplamalarında kullanıcı maliyet konusunu ön planda tutmakla birlikte korozyon dayanımını da önemsemektedir. Kullanıcının talebi üzerine maliyeti düşürmek için panellerde kullanılan genişletilmiş mesh geçirgenliği artırılmış, panellerin m²'ye düşen ağırlığı azaltılmıştır. Korozyon dayanımının önemsenmediği bu proje örneğinde pas oluşumunun yapı kullanımının dördüncü yılında bölücülerin sabitlendiği ankraj parçalarında başlaması tabloda görülmektedir.

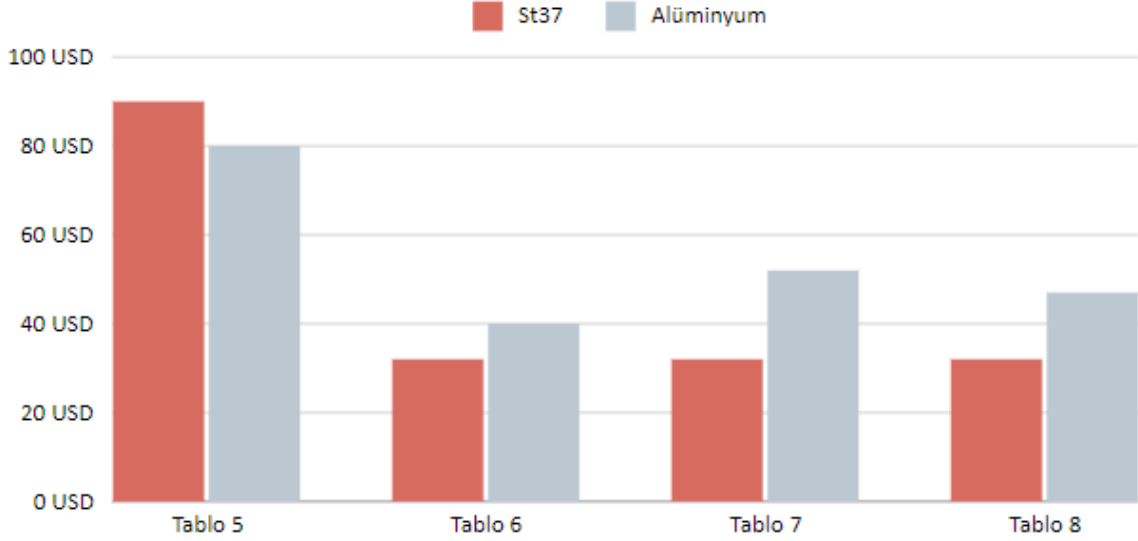
Tablonun 8'in ikinci sütunu incelendiğinde alüminyum tercih edilen bölücü panellerde, kullanıcı tarafından maliyet konusu ön planda tutulmamakla birlikte, daire kullanıcılarının memnuniyeti ön planda tutulmuştur. Bu uygulamada daireler arası görüş engellenmek istenmiş ve bu da genişletilmiş meshin geçirgenliği düşük tutularak sağlanmıştır. Ayrıca korozyon direncinin de sağlanması için alüminyum malzeme tercih edilmiştir. Alüminyum panellerin görsel kapaticılığının artırılması amacıyla kalın uygulanma talebi, m² ağırlığının fazla olmasına neden olmuş ve bu uygulamada alüminyum kullanımındaki maliyet oldukça yükselmiştir.

2.2 Örneklerin Kullanıcı Tercihleri Üzerinden Değerlendirilmesi

Bu bölümde verilen örneklerin kullanıcı talepleri doğrultusunda oluşturulan tablo verilerine göre değerlendirilmeleri, verilerin ayrı ayrı grafikler olarak aktarılması ile gerçekleştirilmiştir.

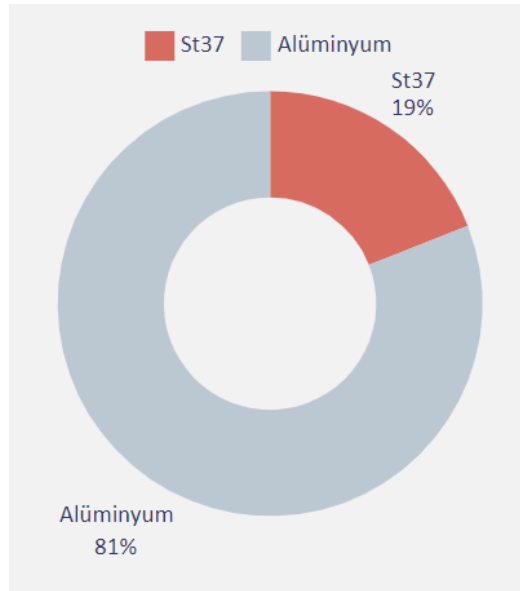
Seçilen örnekler kullanıcı tercihleri üzerinden yorumlanarak tablolaştırılmıştır, bu doğrultuda tablodaki uygulanmış oranlar yine tablodaki verilere göre yaklaşık değerlerle oranlanarak aşağıdaki grafikler oluşturulmuştur.

Grafik oluşumu için verilen tercih kriterlerinin ayrı temel belirleyiciler olması nedeniyle karşılaştırmalar tablo numaraları ile tek tek aktaracak şekilde hazırlanmıştır (Şekil 1).

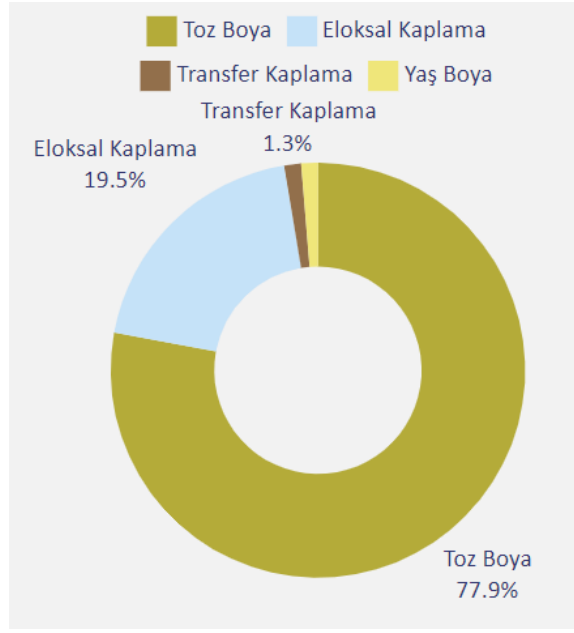
Şekil 1. Tablo 5, 6, 7 ve 8'deki Örneklere Ait Maliyet Analiz Grafiği

Karşılaştırmaya zemin oluşturulması açısından st37 ve alüminyum cephe kaplama uygulama örnekleri her ne kadar eşit örnek sayısı ile verilmiş olsalarda, gerçekte cephe kaplama uygulamalarında hem üretici ve uygulayıcı firmalar hemde kullanıcılar tarafından dış cephe uygulamalarında alüminyum malzeme kullanımı tercihi daha çok yapılmaktadır. Şekil 2'de bu iki malzemenin tercih oranları grafiği verilmiştir.

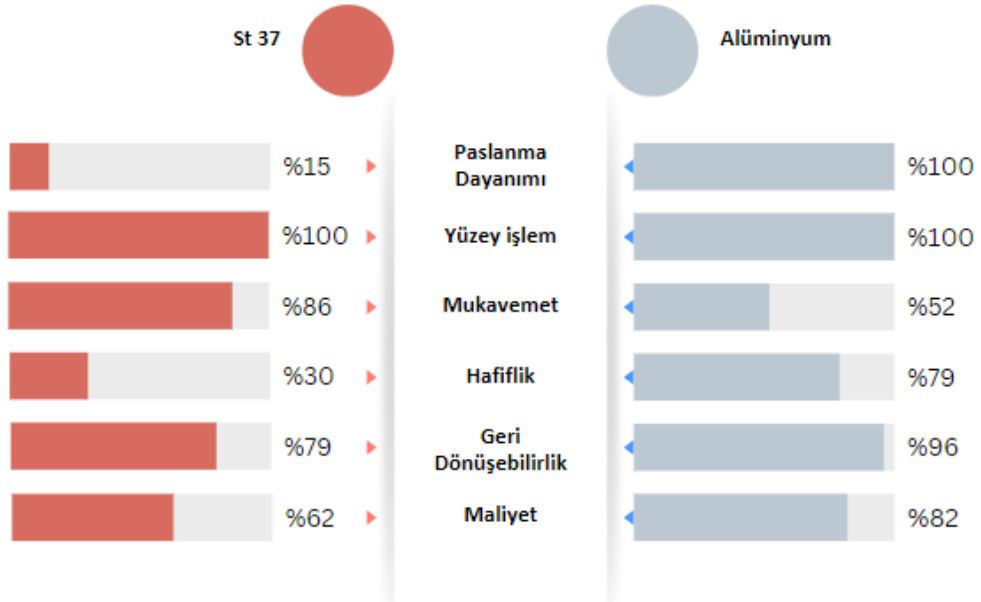
Şekil 2. Karşılaştırmalardan Bağımsız St37 ve Alüminyumun Cephe Kaplaması Olarak Tercih Oranları (Talsad 2020, TÇÜD 2024).

Yüzey işlemlerinde her iki üründe de benzer işlemler yapılabilirdiği için tercih nedeni açısından bu faktör %100 belirleyici olmamakta ancak renk ve istenen doku malzeme tercihinin etkileyebilmektedir. Şekil 3'te yüzey kaplama türlerinin metal cephe kaplamalarında tercih edilme oranları verilmiştir.

Şekil 3. Çalışmadaki Tüm Örneklerle Ait Kullanıcı Beklentilerindeki Yüzey İşlem Oranları

Çalışmada verilen örnekler kullanıcı tercihleri, tasarımcı ve yüklenici yaklaşımları açısından değerlendirme kriterlerine göre tablolarda açıklanmıştır. Tüm bu veriler genel ortalamayı görebilmek amacıyla Şekil 4’deki grafikte kendi içindeki oranları gösterecek şekilde verilmiştir.

Şekil 4. Çalışmadaki Tüm Örneklerle Ait Kullanıcı Beklentilerindeki Şematik Oranlar

SONUÇ:

Cephe kaplama teknolojileri ve uygulamalarında, kaplama malzemesi olarak metal malzeme özelinde alüminyum ve st37 çeliğinin incelendiği bu makalede, bu birbirinden farklı özelliklere sahip iki cephe kaplamasının tercih kriterleri karşılaştırılmıştır.

Verilen tablo karşılaştırmalarında görüldüğü üzere, cephe kaplama malzemesi olarak alüminyum genellikle hafiflik, korozyon direnci ve enerji verimliliği gerektiren alanlarındaki performansı için tercih edilirken, st37 çeliği içeriği nedeni ile yapısal dayanıklılık gerektiren uygulamalarda kullanılmaktadır, her iki metal de genel özellikleri ile bakıldığında farklı uygulamalara yönelik malzemelerdir ancak maliyet faktörü göz önüne alındığında, aralarında oluşan fark nedeniyle oluşabilecek bazı sorunlar göz ardı edilerek aynı alanlarda da kullanılabilirler.

İncelenen karşılaştırma örneklerinde kullanıcının üretici ve uygulayıcı firmalara ilk olarak ürün bilgisi olmadan sadece görsel istek ile başvurduğu görülmektedir. Gelen kullanıcıların %40'ı doğrudan iş veren olmakla birlikte %60'ı mimari ofisler ile uygulayıcı firmalardan oluşmaktadır. Bu kullanıcılara verilen bilgilerle cephe kaplama malzemesinin tanınırlığının sağlanmasına çalışılmaktadır. Bu noktada üretici ve uygulayıcı firmaların tecrübeleri ve kullanıcının cephe kaplamasından beklentileri üzerinden görüşmeler yapılarak beklentiye en uygun malzeme seçilmektedir.

Tablodaki örneklerde görüldüğü üzere alüminyum malzeme tercih edildiğinde solid ürünlerde 3,00 mm alüminyum, genişletilmiş mesh uygulamalarında malzemeye genişletilmiş meshin şekliyle boyut kazandırılması nedeni ile 2,00 mm alüminyum kullanıldığında uygun mukavemet sağlanmaktadır. Buna karşılık tablonun st37 çelik sütununa gelindiğinde, çeliğin tercih edildiği uygulamalarda solid ürünler 2,00 mm, st37 genişletilmiş mesh örneklerinde ise 1,50 mm st37 çeliği tercih edilmesi panellerdeki mukavemet açısından uygun olmaktadır. Ancak alüminyum malzeme kalınlığına göre yarısı kalınlıkta st37 kullanılmasına rağmen daha kalın olan alüminyumun m² ye düşen ağırlığı daha azdır, yani bu örnekte konu cephedeki yük olduğu zaman alüminyum daha hafif olması nedeni ile tercih nedeni olmaktadır.

Alüminyum, st37 çelik ve diğer metal cephe kaplaması üretimlerinde, eloksal, transfer kaplama, toz boya ve yağ boya gibi yüzey renklendirme uygulamaları kullanılmaktadır ama bu uygulamaların neredeyse %80'inde tercih edilen, yüzeyde istenilen etkiyi sağlayacak olan uygulama toz boyadır, geriye kalan işlemler görsel beklenti, maliyet, kullanım ömrü, sağlıklı kullanım vb. nedenler ile daha az tercih edilmektedir.

Yüzey işlemlerinde toz boya tercih edilmesi kullanıcıyı alüminyum malzeme seçimine yönlendirecektir; çünkü korozyona karşı dayanıklı bir malzeme olarak st37'ye göre ön plana çıkan alüminyum kullanımında, toz boyanın ömrü daha uzun olmakta ve boya firmaları tarafından sadece alüminyuma garanti belgesi verilmektedir, st37 çeliğinde malzemede korozyon hassasiyeti başladığı takdirde boya kaplaması bozulmaya uğrayabilmektedir.

St37 çeliğin, korozyonun önemli olmadığı iç mekân kaplama uygulamalarında veya tasarım kararı olarak tercih edildiği durumlarda kullanıldığı görülmektedir. Bunun dışındaki uygulamalar için kullanıcının paslanmayan alüminyum metaline yönlendirilmesi uzun vadede daha uygun bir seçenek olmaktadır.

Bu özelliklerden mukavemet faktörünün alüminyuma göre fazla olması ve maliyetinin de daha uygun olması sebebi ile başta st37 çelik tercih edilmesine rağmen, üretici firmalar tarafından kullanıcılara ürün özellikleri tanıtıldığında, kullanıcıların daha maliyetli bir seçenek olmasına rağmen alüminyum ve alaşımlarına yöneldikleri görülmektedir (Şekil 4).

Çalışmada her iki malzemenin de beklentiler ve proje özeline göre avantaj ve dezavantajları göz önünde bulundurulmuş ve seçim kriterlerinin belirlenmesi konusunda tespitler yapılmıştır. Böylelikle bu iki farklı ama aynı alanda yaygın olarak kullanılan metal cephe kaplama malzemelerinin uygulanma ve tercih kriterlerine dikkat çekilmek ve bilinç oluşturulmak istenilmiştir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Yazarlar, metinde kullanılan yazılı materyalin müelliflerine ayrı ayrı teşekkür eder.

KAYNAKÇA:

Algın F., Alkan M., (2019). Konut Stoğunda Duvarlarda Malzeme Seçimini Etkileyen Faktörler ve Sektör Aktörlerinin Malzeme Seçimlerinin Değerlendirilmesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, (s.32). Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/798064> (Adresinden 21.04.2024 tarihinde alınmıştır).

Arya Metal, (2024). San. ve Tic. Ltd. Şti., | Alüminyum Alaşımların Mekanik Özellikleri, <http://www.aryametal.com/aluminyum-alasimlari-mekanik-ozellikleri.html> (Adresinden 17.05.2024 tarihinde alınmıştır).

Aydın İpekçi C., Karakoç A.F., (2021). Sürdürülebilir Mimarlık Bağlamında Metal Malzemenin Yeniden Kullanımı ve Geri Dönüşümünde Mimarın/Tasarımcının Rolü, Araştırma Makalesi, Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 6(2), 2021, (695-715) ISSN: 2564-6109 DOI: 10.26835/my.941099

Cebeci R., (2021). St-37 ve St-52 Sac Malzemelerin Lazerle Kesilmesinde İşleme Parametrelerinin Kesim Kalitesine Etkisinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, İmalat Mühendisliği (s.37), Erişim Adresi: <http://acikerisim.karabuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1099/10374397.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Adresinden 27.04.2024 tarihinde alınmıştır).

Çakmak A, (2021). Yapı Malzemesinin Tarihsel Gelişimi ve Mimarlığa Etkileri, Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi ATA Planlama ve Tasarım Dergisi (s.43-44), Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1769444> (Adresinden 22.04.2024 tarihinde alınmıştır).

Çalığılü, U., Türkmen, M., Çanakçı, A. ve Gökdaş, M., (2018). PTA kaynak yöntemi ile birleştirilen Optim 700 MC-St37 malzemelerinin X-Ray radyografisi, The 1st International Engineering and Technology Symposium, Batman (Adresinden 26.04.2024 tarihinde alınmıştır).

Chnçelik, (2024). CHNÇELİK Boru Kimya Tekstil Sanayi ve Ticaret LTD. ŞTİ., Çelik Standartları ve Kaliteleri Karşılaştırma Tablosu, www.chncelik.com.tr, <https://www.chncelik.com.tr/teknik-dokumanlar/celik-standartlari-ve-kaliteleri-karsilastirma-tablosu/> (Adresinden n 01.05.2024 tarihinde alınmıştır).

Demirci, M.K., (2011). Dünya Alüminyum Ticaretinde Türkiye'nin Yeri, 5. Alüminyum Sempozyumu, İstanbul (Adresinden 26.04.2024 tarihinde alınmıştır).

- Eroğlu, G., Şahiner, M. (2018).** Dünya ve Türkiye’de Alüminyum, Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü, Fizibilite Etütleri Daire Başkanlığı (Adresinden 24.04.2024 tarihinde alınmıştır).
- Es K. C., Girgin Z. C., (2017).** Cephe Malzemesi Olarak Atmosferik Korozyona Dayanıklı Çelikler ve Dayanıklılığa Etki Eden Faktörler, AURUM Mühendislik Sistemleri ve Mimarlık Dergisi (s.109-120), Erişim Adresi: <https://asosindex.com.tr/index.jsp?modul=articles-page&journal-id=252&article-id=12377> (Adresinden 17.05.2024 tarihinde alınmıştır).
- Eşsiz Ö., Ekinci S., (2004).** Metal Cephe Kaplamalarının Dünden Bugüne Gelişimi, MSU Mimarlık Fakültesi, Yapı Bilgisi Bilim Dalı, Çatıder Çatı Sanayici ve İş adamları Derneği, İstanbul, (s.1-7), Erişim Adresi: https://catider.org.tr/pdf/sempozyum/bildiri_017.pdf (Adresinden 27.04.2024 tarihinde alınmıştır).
- Gnee Corten Steel, (2021).** Corten çeliğini paslandırmanın en hızlı yolu nedir? Erişim Adresi: <https://tr.cortensteels.com/info/what-is-the-fastest-way-to-rust-corten-steel-57824566.html> (Adresinden 06.08.2024 tarihinde alınmıştır).
- Gökdaş M., (2018).** Optim 700 MC – St 37 Çelik Malzemelerin Plazma Transfer Ark Yöntemi ile Kaynak Edilebilirliği, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Metalurji ve Malzeme Mühendisliği Teknolojileri Anabilim Dalı, (s.2783), Erişim Adresi: <https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/18340/510193.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Adresinden 20.04.2024 tarihinde alınmıştır).
- Gülçelik A. G., (2019).** Elektrolitik çinko kaplamalı plakalarda hızlandırılmış korozyon testi uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. (Adresinden 07.05.2024 tarihinde alınmıştır).
- Hattap, E. S., Tarım, A. (2023).** Relationship Between Reconstruction and Sustainability With Examples. KAPU Trakya Mimarlık ve Tasarım Dergisi, 3(2), 117-126.
- Hedef Alaşımli Çelik, (2024).** Akma dayanımı değerleri, Erişim Adresi: <https://www.hedefcelik.com.tr/ST37.asp> (Adresinden 28.04.2024 tarihinde alınmıştır).
- İDDMİB (İstanbul Demir ve Demir Dışı Metaller İhracatçılar Birliği), (2015).** Türkiye Alüminyum Sektörü Raporu, Kasım.pdf Erişim Tarihi: 17.02.2021, Erişim Adresi: <https://www.turkishmetals.org/download/files/downloads/ihracat/raporlar/2015/> (Adresinden 25.04.2024 tarihinde alınmıştır).
- Kabaoğlu E., (2021).** Galvaniz Kaplı Çelik Sacların Kesim Bölgelerinde Azalan Korozyon Direncine Kompozit Kaplamaların Etkisinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makine Mühendisliği Anabilim Dalı, (s.6-9) Erişim Adresi: <https://acikerisim.aksaray.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12451/10382/kabaoglu-emre-2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Adresinden 07.05.2024 tarihinde alınmıştır).
- Karaçar P., Avlar E., (2018).** Technological Innovation Adoption Model for Construction Products, Journal of Architectural Research and Development, 2(6), (s.1-11) Erişim Adresi: <https://ojs.bbwpublisher.com/index.php/JARD/article/view/691/535> (Adresinden 06.04.2024 tarihinde alınmıştır).
- Kaya, İ., (2023).** Corten Çeliğin Heykeldeki Avantajları ve Pas Estetiği. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, (s.369-370) (Adresinden 29.04.2024 tarihinde alınmıştır)

Kumaravel, D., Bupesh Raja, V. K., Balthaser, K., Jayaganthan, A., Sahas, S., Muralidharan, S., Achameyeh, T. (2022). Investigation on Wear and Corrosion Behavior of Cu, Zn, and Ni Coated Corten Steel", *Advances in Materials Science and Engineering*, vol. 2022, Article ID 7341201, 9 pages, 2022. 10.1155/2022/7341201 (Adresinden 28.05.2024 tarihinde alınmıştır).

MTA (Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü), (2018). Dünya'da ve Türkiye'de Alüminyum, (s.1), Erişim Adresi: <https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden-serisi/aluminyum.pdf> (Adresinden 24.04.2024 tarihinde alınmıştır).

Kula D., Ternaux E., (2009). *Materialogy Book, Iron and Steel Metallurgy* (s.44))

Özer N., (2020). Yapı Malzemelerinde Korozyon ve Korozyondan Korunma Yöntemleri, Bursa Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, 2021, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1298106> (Adresinden 20.04.2024 tarihinde alınmıştır).

Referans Metal, (2024). Akma ve Çekme Dayanım Referans Değerleri, Erişim Adresi: <https://referansmetal.com/upload/files/aluminyum-mekanik-ozellikler.pdf> (Adresinden 01.05.2024 tarihinde alınmıştır).

Soliman, O.A. (2013). Perception of building materials in architecture. *Journal Of Engineering And Applied Science*, Cairo University, Faculty of Engineering, *Journal Of Engineering and Applied Science* 60(6), (s. 561-585.) Erişim Adresi: <https://www.scribd.com/document/368809832/PERCEPTION-OF-BUILDING-MATERIALS-IN-ARCH-pdf> (Adresinden 17.05.2024 tarihinde alınmıştır).

Şenkök M.B., (2019). Standartlaşmanın Temelindeki Asırlık Üç Çınar, Demiryolu Mühendisliği, Hakemsiz Akademik Yayın, SuPERfekt CEE – Danışmanlık-Mühendislik-Bilirkişilik, İzmir, Türkiye, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/12260> (Adresinden 11.05.2024 tarihinde alınmıştır).

TALSAD, (Türk Alüminyum Sanayicileri Derneği), (2019). Alüminyum, Sürdürülebilirlik ve Çevre, (s.6), Erişim Adresi: http://talsad.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/TALSAD-Al%C3%BCminyum-S%C3%BCrd%C3%BCrebilirlik-ve-%C3%87evre-_3.pdf (Adresinden 30.04.2024 tarihinde alınmıştır).

TALSAD, (Türk Alüminyum Sanayicileri Derneği), (2020). Dünya'da ve Türkiye'de Alüminyum, (s.22-26), Erişim Adresi: http://talsad.org.tr/wp-content/uploads/2021/06/TALSAD_Aluminyum_Sektor_Raporu_2020_Ozet_compressed.pdf (Adresinden 30.04.2024 tarihinde alınmıştır).

TÇÜD, (Türkiye Çelik Üreticileri Derneği), (2024). Demir Çelik Sektörü, Erişim Adresi: [Demir Çelik Sektörü- Türkiye Çelik Üreticileri Derneği \(celik.org.tr\)](http://www.celik.org.tr) (Adresinden 22.05.2024 tarihinde alınmıştır).

TMMOB (Maden Mühendisleri Odası), (2024). Maden Fiyatları, Erişim Adresi: <https://api.maden.org.tr/uploads/contents/2024-04-24-16-14-10-651805.pdf> (Adresinden 07.05.2024 tarihinde alınmıştır).

Toydemir N., Gürdal E., Tanaçan L., (2020). Yapı Elemanı Tasarımında Malzeme, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, *Literatür Yayınları*:39, (s.19-29, 229) (Adresinden 27.04.2024 tarihinde alınmıştır).

Xometry, (2024). Alüminyum Eloksal: Etkili Bir Yüzey Opsiyonu, Erişim Adresi: https://staging-wp.xometry.com.tr/tr/aluminyum-eloksal/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=19794181813&utm_term=&utm_content=&gad_source=1&gclid=CjwKCAjwk8e1BhALEiwAc8MHjInrnoz444kIGCfw_N9_dq8xqrVO9wf-9Q6SZR7fuNK7Vxv4SExXoCFbkQAvD_BwE (Adresinden 06.08.2024 tarihinde alınmıştır).

Yağcı T, Cöcen Ü, Çulha O, Korkmaz A, (2021). Alüminyum Döküm Alaşımına Dair Son Yıllardaki Akademik ve Endüstriyel Gelişmelere Genel Bakış ve Değerlendirme, Bursa Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, Derleme, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1586013> (s.1192) (Adresinden 24.04.2024 tarihinde alınmıştır).

Yıldız B., Seçkin N.P., (2019). Mimaride Malzemelerin Algısal Farklılıklarının Değerlendirilmesi, MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Yapı Fiziği ve Malzeme Bilim Dalı, Türkiye İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, (s.7), Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/796571> (Adresinden 22.04.2024 tarihinde alınmıştır).

(EN) GENİŞLETİLMİŞ ÖZET ÖRNEĞİ (EXTENDED SUMMARY)³

Research Problem:

The aim of this study is to examine these two metals, which have different properties as facade cladding materials, and to gain a perspective based on the comments and reasons for preference.

Research Questions:

What are the preference criteria for aluminum and St37 steel metals and what properties are they preferred for? What features stand out when these two metals are compared?

Literature Review:

When the literature is scanned, it is seen that metal materials and alloys are preferred in many sectors and different usage areas, and many studies have been conducted especially on facade cladding materials. When the article samples written within the scope of the research are examined; It was seen that there were separate studies on these two metal materials in the fields of materials, metallurgy, industry, architecture and similar engineering, but there were special comparative studies or limited publications on these metals in terms of building information and materials, so it was decided to work in this field.

The subject of the study was examined by interpreting sample projects through user preferences, the general effects that constitute the main identity of the article were evaluated, conclusions were drawn from exemplary thesis and article research on the subject, and visits were made to the manufacturing areas where the relevant facade claddings were produced.

In this study, when considering the preference criteria, it has been determined that aluminum and its alloys are generally found to be suitable for their performance in areas where lightness, corrosion resistance and energy efficiency are preferred, while ST37 steel is used in applications where it meets structural durability, high temperature and low-cost expectations due to its content.

Methodology:

Within the scope of the study, it is aimed to know the differences between these two most used metals, which will be the preference criteria when choosing metal materials for the building envelope, and to set an example for the selection of materials to be produced and used in the future. This study also aims to provide a basis for future research. These conclusions aim to provide insight into the changes in architectural designs along with the sectoral development in building knowledge and materials in the future. A literature review was conducted in line with the intended objectives, project applications on this subject were examined comparatively, and conclusions were drawn from the examinations.

Results and Conclusions:

In this article, which specifically examines aluminum and ST37 steel as metal materials in facade cladding technologies and applications, the preference criteria of these two facade cladding metals with different properties are compared and the following results are obtained from this study.

While aluminum as a facade cladding material is generally preferred for its performance in areas requiring lightness, corrosion resistance and energy efficiency, st37 steel is used in applications requiring structural durability and high temperature requirements due to its content. Both metals are materials for different applications when viewed with their general properties, but the cost factor considering that, they can be used in the same areas, ignoring some problems that may arise due to the difference between them.

In the comparison examples examined, it is seen that the user gives consults with the application company only with a visual request, without having any knowledge about metal coating. While 40% of the incoming users are direct employers, 60% are architectural offices and implementing companies. The information provided is directly proportional to the facade cladding material awareness. At this point, discussions will be held based on the experiences of the manufacturer and implementing companies and the user's expectations from the facade cladding, and the material that best suits the expectation will be selected.

As seen in the examples in the table, when aluminum material is preferred, 3.00mm aluminum cladding is used in solid products, and 2.00mm aluminum is used in expanded mesh applications due to the dimensionality of the material. On the other hand, when it comes to the st37 steel column of the table, in applications where steel is preferred, solid products are 2.00mm, in st37 expanded mesh samples, choosing 1.50mm st37 steel is appropriate in terms of strength in the panels. However, although st37 is used at half the thickness of the aluminum material, the thicker aluminum weighs less per m², so in this example, when it comes to the load carried by the facade, aluminum is preferred because it is lighter.

In the production of aluminum, st37 steel and other metal facade cladding, surface coloring applications such as anodizing, transfer coating, powder coating and wet paint are used, but in almost 80% of these applications, powder coating is the preferred application and the one that will provide the desired effect on the surface and its equivalents most appropriately. The remaining processes are visual expectation, cost, lifespan, healthy use, etc. is less preferred for some reasons.

Choosing powder coating in surface treatments will drive the user to choose aluminum material; Because in the use of aluminum, which stands out compared to st37 as a corrosion-resistant material, the life of the powder paint is longer and the paint companies give a warranty certificate only to aluminum. If corrosion sensitivity begins in the st37 steel material, the paint coating will deteriorate.

As the application choice of st37 Steel, it is seen that corrosion is not important in interior cladding applications or corten, that is, aged st37, is preferred as a design decision. For other applications, generally directing the user to aluminum will be a more suitable option in the long run.

Although st37 steel is preferred in the beginning because its strength factor is higher than aluminum and its cost is more affordable, when the product features are introduced to the users by the manufacturers, it is seen that the users turn to aluminum and its alloys even though it is a more costly option.

Yıkım Sonrası Restorasyon ve Rekonstrüksiyon Uygulaması: Geleneksel Bir Diyarbakır Evi Örneği

Post-Destruction Restoration and Reconstruction Practice: The Case of a Traditional Diyarbakır House

Ahmet Celal Dabanoğlu¹ , Murat Çağlayan²

Öz

Diyarbakır Sur ilçesindeki Suriçi bölgesi diye tabir edilen kentsel sit alını dokusu, gerek kırsaldan kente göçün etkileri gerek bazı toplumsal olayların etkisiyle hasar görmüştür. 2016 yılında tarihi Suriçi bölgesinde kamuoyunda "Hendek Olayları" olarak bilinen toplumsal olaylar yaşanmıştır. Tescilli birçok idari, kültürel, dini ve ticari yapı ile çok sayıda sivil mimarlık örneğinin bulunduğu alanda meydana gelen bu risk unsuru, çok sayıda kültür varlığını tehdit ederek zarar vermiştir. Bölgede yer alan sivil mimari örneklerinin de bu olaylardan etkilendiği gözlemlenebilmektedir. Makaleye konu olan tescilli kültür mirası olayların gerçekleştiği bu bölgede yer almaktadır. Kısmen hasar alan ve ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli değişikliklere uğrayan çalışma konusu geleneksel Diyarbakır konutu, olaylar başlamadan önce kafeterya olarak işlev görmektedir. Makalede hem hazırlık aşamaları hem de sahada gerçekleştirilen koruma çalışmaları ele alınmıştır. Çalışmada Suriçi bölgesinin güneydoğu kısmında 382 ada 28-29 parselde yer alan tescilli kültür mirasının koruma uygulamalarına odaklanılmış, yapılan restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamaları, korumacı bir bakış açısıyla gözlemlenmiş ve gerçekleştirilen çalışmalar hakkında detaylı bilgiler paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, geleneksel konut, mimarlık, restorasyon, Suriçi

ABSTRACT

The historic urban landscape of Suriçi, referred to as the Sur District in Diyarbakır, has been damaged due to both the effects of rural to urban migration and certain social events. The historic urban landscape of Suriçi District witnessed social events known as the "Hendek Olayları" among the public in 2016. This risk factor, occurring in an area with numerous registered administrative, cultural, religious, and commercial structures, as well as many examples of civilian architecture, has threatened and caused damage to numerous cultural assets. Observations indicate that civilian architectural examples in the region were also affected by these events. The registered cultural heritage, which is the subject of the article, is located in this area where the events took place. The traditional Diyarbakır house, which is the subject of the study, partially damaged and subject to various changes according to needs, was functioning as a café before the events began. The article discusses both the preparatory stages and the conservation efforts carried out in the field. The conservation practices of the registered cultural heritage located in Parcel 28-29 of Plot 382 in the southeastern part of the Suriçi District have been focused on in the study. Restoration and reconstruction practices, observed from a conservationist perspective, have been examined, and detailed information about the conducted works has been shared.

Keywords: Diyarbakır, traditional housing, architecture, restoration, Suriçi

¹ (Doktora Öğrencisi, Konservatör, Restoratör), University of Lincoln, Lincoln, İngiltere, Birleşik Krallık, e-mail: acdabanoglu@gmail.com, ORCID : 0000-0002-0087-8257

² **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** (Dr. Öğrt. Üyesi) Mardin Artuklu Üniversitesi, Müh.- Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü, Mardin, Türkiye, e-mail: muratacaglayan@artuklu.edu.tr, ORCID : 0000-0001-7273-4888

GİRİŞ:

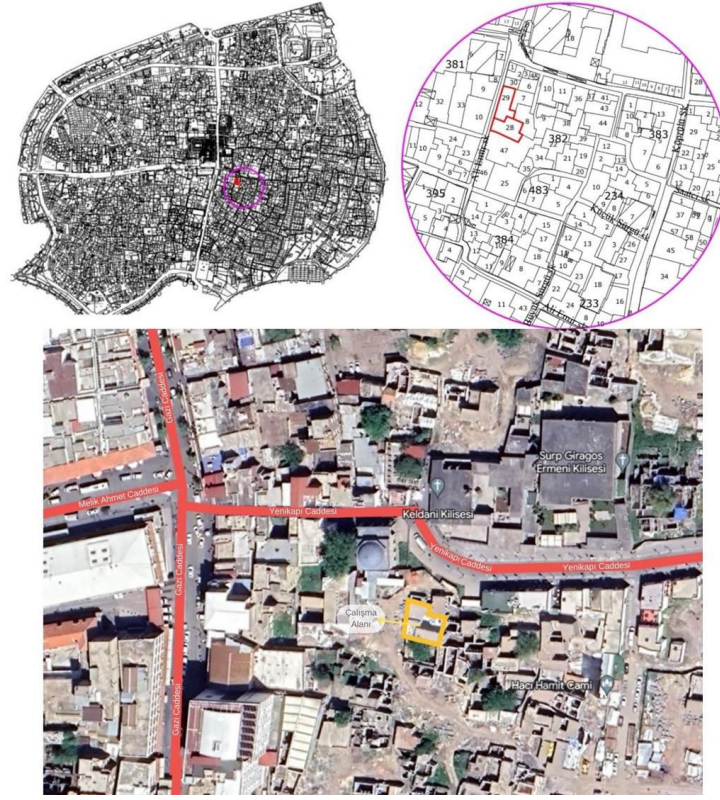
Birçok medeniyetin hüküm sürdüğü gözlemlenen Diyarbakır ilinde, bu uygarlıkların geçmişteki varlığını kanıtlayıcı nitelikte çok sayıda kültür mirası mevcuttur. Bu örneklerin içerisinde anıtsal olarak niteleyebileceğimiz cami, kilise, sur, kale, saray, köprü gibi mimari yapılar yer alır. Bu yapıların dışında, insanların yaşamlarını ikame ettikleri ve sivil mimarlık örneği olan geleneksel Diyarbakır konutlarının günümüze ulaşan en güzel örneklerinin çoğu, Diyarbakır'ın ilk yerleşim yeri olarak betimlenen tarihi Suriçi bölgesinde bulunur.

Makaleye konu olan kültür mirası geleneksel konut; Diyarbakır ili, Sur ilçesi, Savaş Mahallesi 382 ada, 28 ve 29 numaralı parsellerde Suriçi bölgesinin güneydoğu kesimi sınırları içerisinde yer almaktadır. Yapı, şehrin simgelerinden olan dört ayaklı minarenin ve Şeyh Mutahhar Cami'nin güneydoğusunda, Mar Petyun Keldani Kilisesi'nin ve Surp Giragos Ermeni Kilisesi'nin güney kısmında yer alır. Çeşitli sebepler ile zamanla özgünlüğünü yitiren ve hatta bazı birimleri tamamen yok olan ev, kamuoyunda "Hendek Olayları" olarak nitelenen toplumsal vakalardan da etkilenmiştir. Sokağa çıkma yasaklarının bitmesinin ardından restorasyon, restitüsyon ve rekonstrüksiyon projelerinin hazırlıkları tamamlanmış ve projelerin uygulanmasına başlanmıştır. Makale, konuttaki restorasyon uygulamaları üzerine odaklanmaktadır (Şekil 1 ve 2).

Yapı, Suriçi'nin kentsel dönüşümünün ardından merkezi bir konuma dönüşen Yenikapı Caddesi ile Ali Emiri Sokağı'nın kesişiminde konumlanmıştır. Avlulu plan tipine sahip olan konut; doğu-batı yönünde uzanan bir, kuzey-güney yönünde uzanan iki farklı kanattan meydana gelen toplam üç farklı yapı kütesinden oluşmaktadır. Ev, yaklaşık iki yüz metrekarelik bir alana oturmaktadır. Yapının ana girişi evin batı cephesinden Ali Emiri Sokak'tan sağlanmaktadır. Evin güney kanadı bodrum, zemin artı bir kattan meydana gelmiş olup yapının özgün kalan bölümüdür. Bu kanadın bitişiğinde doğudaki yapı kütesi de zemin artı bir kattan oluşmaktadır. Batı kanadı da zemin artı bir kattan oluşmaktadır. Batı kanadı tamamen betonarme olarak inşa edilmiştir ve birinci katın büyük bir bölümü yıkılmış vaziyettedir.

Şekil 1. Uygulama Öncesi Yapının Genel Görünümü (Diyarbakır Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi)

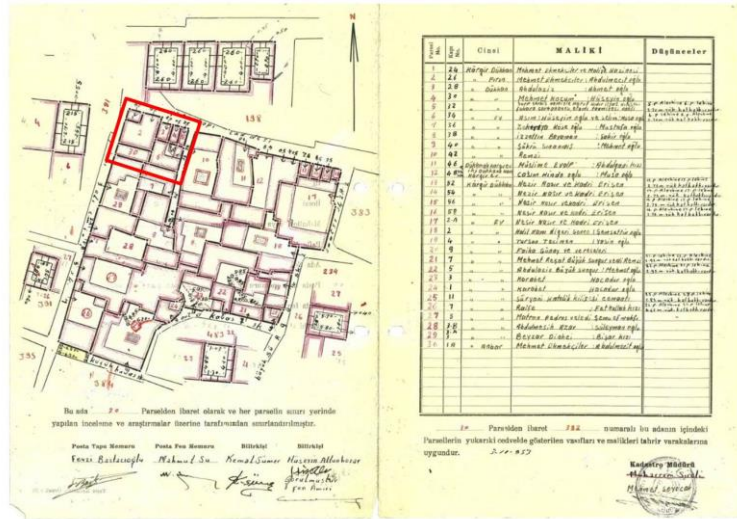
Şekil 2. Harita ve Google Earth Uydu Fotoğrafı Üzerinde Yapının Konumu.

1. Yapının Tarihçesi

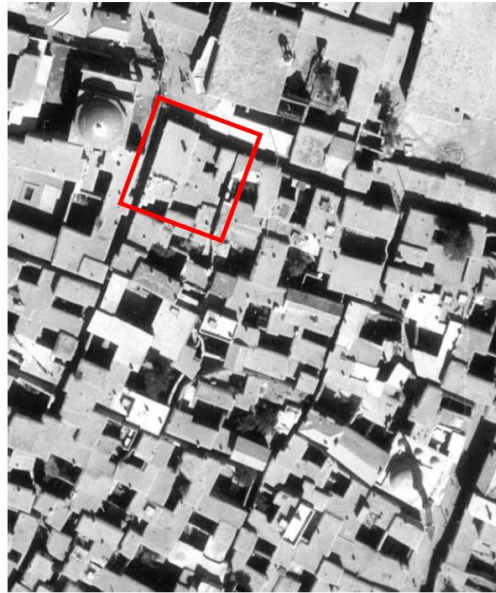
Anıtsal yapıların aksine genellikle geleneksel Diyarbakır evlerinde evin tarihi, yaptıran ve yapan kişilerin adı çok nadir geçmektedir. Bu sebeple yapının üzerinde tarihini verecek herhangi bir kitabeye rastlanmamıştır. İlgili kaynaklarda da yapının inşa tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Yapılan araştırmalar neticesinde Devlet Arşivi Belgeleri taramalarında, Gertrude Bell'e ait çevrimiçi arşivde veya Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri'nde yapıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu sebeple evin inşa tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Binanın plan tipi, yapım tekniği ve malzemesi ile benzer örneklerin inşa tarihi göz önüne alındığında ise on dokuzuncu yüzyıl sonu ile yirminci yüzyıl başlarında inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Yapının konumlandığı Savaş Mahallesi ve hemen yakınındaki Hasırlı Mahallesi'nde çok sayıda gayrimüslimin yaşaması sebebiyle bu çevre, şehirde yaşayanlar tarafından Gavur Mahallesi olarak adlandırılmaktadır. Yapının çok yakınında şehrin en büyük Ermeni Kilisesi olan Surp Giragos Kilisesi ile Mar Petyun Keldani Kilisesi'nin bulunması ve önceki dönemlerde sivil yerleşimin dini yapılar etrafında konumlandığı bilindiği için konutun ilk sahibinin gayrimüslim olduğu yorumu yapılabilir. Fakat kayıtlarda bu konuda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Sur olaylarının ardından yapı, 21.03.2016 tarihinde 2016/8659 sayılı kanun hükmünde kararname ile Cumhurbaşkanlığı tarafından kamulaştırılmıştır (Resmî Gazete, 2016). Kamulaştırma öncesi sahibi Mehmet Aksungur'dur. Ayrıca yapı, Türkiye Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından korunması gereken anıtsal yapı olarak tescillenmiştir. Yapıya ait en eski belge 1953 yılında çizilmiş olan Tasarruf Krokisidir (Şekil 3). Diğer bir belge 1966 yılına ait Diyarbakır Tanıtma Kültür ve Yardımlaşma Vakfı tarafından yayımlanan hava fotoğrafıdır (Şekil 4).

Şekil 3. 1953 Tarihli Tasarruf Krokisi, 1953 (Tapu ve Kadastro Diyarbakır Bölge Müdürlüğü Arşivi).

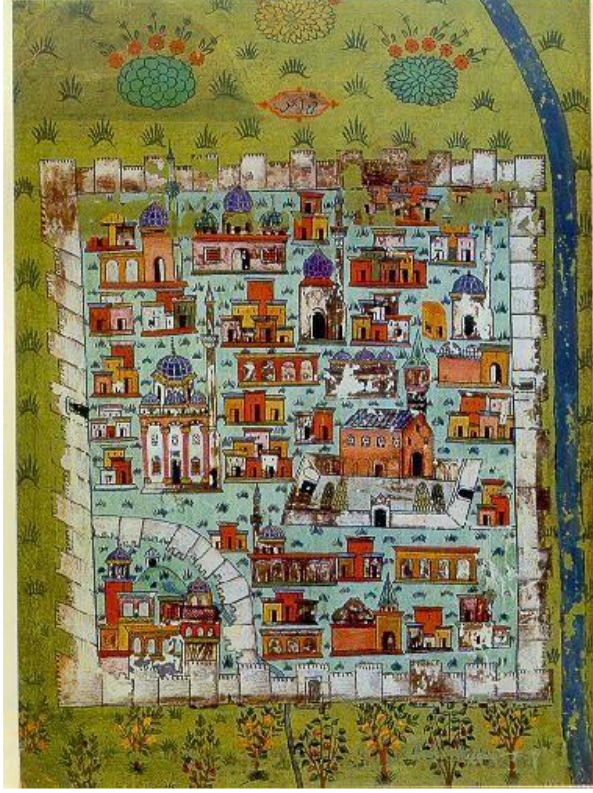

Şekil 4. 1966 Yılına Ait Hava Fotoğrafı (Diyarbakır Tanıtma Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Arşivi).

Yukarıda da bahsedildiği gibi yapının on dokuzuncu yüzyıl sonu ile yirminci yüzyıl başında inşa edildiği fakat yapının inşasından önce de bu alanın gene sivil yerleşim olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Bu konunun ispatı için yapılan arşiv araştırmalarında minyatür incelemeleri faydalı olmuştur.

Türkiye sınırları içinde, koruma altına alınmış yapıların tescil belgelerinde hiç minyatür örneği kullanılmamış olması, koruma projesi belgesi olarak mimari restorasyon projelerinde yer almamış olması bu konuda eksikliği sergilemektedir (Çetin, 2018). Bu amaçla yapılan araştırmalarda Matrakçı Nasuh'un şehir minyatürleri incelenmiştir. Matrakçı Nasuh, 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamış ünlü bir Türk minyatür sanatçısı, ressam, haritacı ve matematikçi olarak bilinir (Yurdaydın, 2003, s. 143). Matrakçı Nasuh'un şehir minyatürleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli şehirlerini ve bölgelerini detaylı bir şekilde tasvir ettiği önemli eserlerdir. Bu minyatürler; o dönemdeki şehirlerin görünümünü, mimari yapılarını ve günlük yaşamın detaylarını yansıtmaları açısından büyük bir değere sahiptir. Matrakçı Nasuh'un şehir minyatürleri hem sanatsal değerleri hem de tarihi dokuyu koruyarak o dönemin şehir yaşamını ve mimarisini günümüze taşıyan önemli belgelerdir. Matrakçı

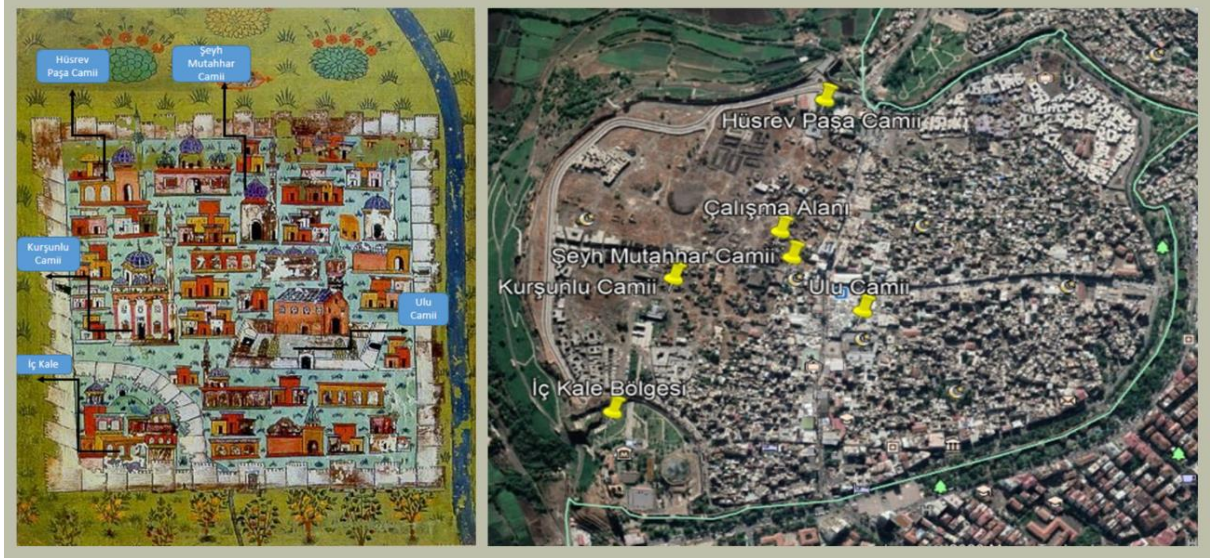
Nasuh'un en ünlü şehir minyatürlerinden biri, Diyarbakır minyatürüdür (Şekil 5). Bu minyatürde sanatçı, Suriçi bölgesinin 16. yüzyıldaki görünümünü yüksek bir detay seviyesiyle resmetmiştir.

Şekil 5. Matrakçı Nasuh'un Diyarbakır Minyatürü (Ayduz, 2009).

Diyarbakır minyatürü; Matrakçı Nasuh'un, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1533-1536 yılları arasında çıktığı ilk İran ve Irak seferlerine dair bilgilerin yer aldığı "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn" isimli eserinde yer almaktadır. Eserin orijinal nüshası, İstanbul Üniversitesi Kitaplığında, TY 5964 envanter numarası ile muhafaza edilmektedir (Göyünç, 1994, s.467). Bu eser incelendiğinde şehirdeki tarihi yerleşimin ve kent silüetinin günümüz ile uyumlu olduğu görülür. Eserde; surlar, kaleler, köprüler ve camiler gibi anıtsal yapıların yanında sivil yerleşimler de tasvir edilmiştir. Bu yapıların neredeyse tamamı günümüzdeki yerlerinde konumlanmıştır.

Eser analiz edilirken öncelikle çizimin konumlandırılması incelenmiştir. Eserde tasvir edilen yapıların günümüzdeki konumları ile karşılaştırılması güncel uydu görüntüleri incelenerek yapılmıştır. İlk olarak sanatçının eseri hangi bakış açısıyla ve hangi konumlandırma ile yaptığı incelenmiştir. Eser, Suriçi'nin kuzey kısmından güney kısmına bakılarak çizilmiştir (İç kale Bölgesi'nden On Gözlü Köprü yönüne doğru). Ardından eserde yer alan anıtsal yapılar malzeme, doku ve mimari plan yönünden detaylı olarak incelenmiştir. İnceleme ve günümüz ile konumlarının kıyaslanmasının ardından, bu eserlerin tarihçelerine bakılarak yapım tarihlerinin minyatürün çizildiği 16. yüzyılda var olup olmadıkları incelenmiştir. Tespit edilen tüm yapıların tarihi minyatürün yapım tarihi ile örtüşmektedir. Bu aşamaların sonrasında tespit edilen anıtsal yapıların isimleri eserin üzerine eklenmiştir ve uydu haritası üzerinde konumları işaretlenmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Matrakçı Nasuh'un Diyarbakır Minyatürü'nde Yer Alan Anıtsal Yapıların Günümüz Uydu Görüntüleriyle Konumlarının Karşılaştırması.

Makaleye konu olan 382 ada, 28 ve 29 numaralı parseldeki yapı; hemen yanında bulunan Şeyh Mutahhar Cami'nin güneydoğu kısmındadır. Aynı şekilde minyatürün de güneydoğu kısmında bir sivil yapı olduğu açıkça belli olan bit tasvir mevcuttur (Şekil 7). Bundan yola çıkarak ilgili alanda on altıncı yüzyılda da sivil mimari örneklerinin olduğu yorumu yapılabilir.

Şekil 7. Karşılaştırma Sonucunda Çalışma Alanının Matrakçı Nasuh Diyarbakır Minyatürü'nde Yer Aldığı Tahmin Edilen Bölümü.

2. Yapının Mimarisi ve Restorasyon Öncesi Durumu

Zamanla değişen yaşam biçimi ve ona bağlı istekler nedeniyle birçok tarihi yapı özgün işlevini yitirmekte, ilk yapılaş amacından farklı bir işleve hizmet vermek için uyarlanmaktadır (Ahunbay, 2020, s. 97). Bu yapı da başlangıçta konut olarak inşa edilmiş sonra ise kafeteryaya dönüştürülmüştür (Şekil 8).

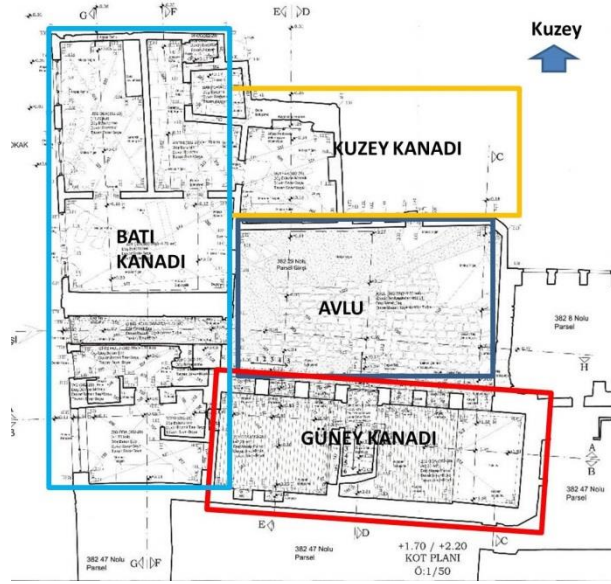
2014 yılında meydana gelen bölgedeki toplumsal olaylardan ötürü sokağa çıkma yasaklarının ilanından önceki süreye kadar kafe olarak işletilen bu yapıya, yeni işlevinin gerektirdiği ihtiyaçları karşılaması için betonarme muhdesler eklenmiştir. Zamanla özgün hali iki katlı ve avlulu olan tescilli kültür mirasına uygun olmayan bazı müdahaleler de bulunulmuştur.

Şekil 8. Yapının Kafeterya Olarak İşlevlendirildiği Zamana Ait Görseller (Pıya Mutfak Arşivi).

Hendek olayları öncesinde, yapıya kafeterya işlevi verildiği ve içerisinde sürekli bir insan sirkülasyonu olduğu için yapının düzenli olarak bakımlarının yapıldığı düşünülmektedir. Bu sebeple yapının bazı örtü sistemi ve taşıyıcı duvarlarında herhangi bir bozulma görülmemiştir. Fakat yapı, inşa edildiği tarihten itibaren hem malzemenin kullanım ömrüyle ilgili sorunlar hem de işlevin ortaya çıkardığı mekân ihtiyaçları nedeniyle çeşitli müdahalelere maruz kalmış ve bazı deformasyonlar ortaya çıkmıştır. Yapının özgün plan düzeni bozulmuştur (Şekil 9).

Geleneksel Diyarbakır konutunda, oda-eyvan-oda olan plan sistemi hâkimdir (Dalkılıç, 2011). Bu düzen değiştirilerek birinci kat tek oda haline getirilmiştir. Ayrıca özgün hali açık çıkma olan bu kısım beton malzemeler kullanılarak balkona dönüştürülmüştür. Döşeme ve damı tamamen bozulmuş betonarme olarak yeniden inşa edilen konutun dam kısmında olması gereken özgün taş korniş ve saçaklar da mevcut değildir. Ana giriş kapısı ve yapıda mevcut olan tüm ahşap doğramalar, özgün değildir. Ahşap kirişlerde de esnemeler ve yapısal bozulmalar mevcuttur (Şekil 10 -12).

Şekil 9. Konutun Zemin Kat Planı (Diyarbakır Rölöve Anıtlar Bölge Müdürlüğü Arşivindeki Çizim Üzerinden Düzenlenmiştir.)

Şekil 10. Giriş Katındaki Odaların İç Mekânları.

Şekil 11. Birinci kattaki Mekânlardan Görünümler.

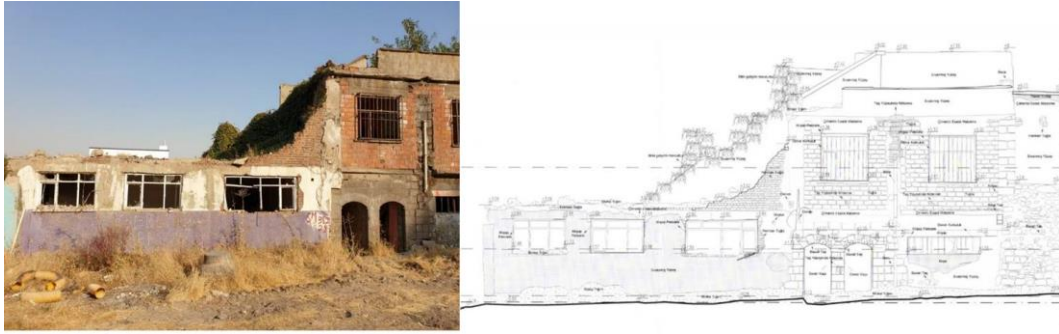
Şekil 12. Konutta Kullanılan Ahşap Kirişlerdeki Bozulma ve Esnemeler.

Yapının avlu döşemelerde ve duvarlarında; özgün taş kayıpları, kırılma ve bozulmalar vardır. Avlu duvarı çeperlerinde özgün bazalt taşı döşemeler kaldırılarak toprak eklenmiş ve küçük boyutta bir bahçeye dönüştürülmüştür. Ayrıca avlunun doğu, batı ve güney duvarlarında ateş tuğla ve delikli tuğlalar kullanılarak tamamlamalar yapılmıştır. Güney kanatta özgün dam kısmının kaldırılmasıyla yok olan taş saçak ve kornişlerin yerine PVC malzemeden üretilen borular kullanılarak su tasfiye ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır (Şekil 13).

Şekil 13. Avlu Cephelerinden Farklı Görünümler.

Giriş katındaki oda duvarlarında malzeme kayıpları mevcuttur. Batı kanadı ise özgünlüğünü tamamen yitirmiştir. Kanat, kendi parseli üzerine betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir. Hendek Olayları'nın sonrasında da güney kanatta yapının taşıyıcı strüktürüne zarar verecek herhangi bir tahribata rastlanılmamıştır. Fakat batı kanatta, betonarme muhdes yapıda ise ciddi tahribatlar söz konusudur. Zemin artı bir kattan oluşan bu kısmın birinci katı neredeyse tamamen yıkılmıştır. Konut, kafeterya olarak işlevlendirildiği için özellikle batı kanadına ihtiyaçlarını gidermek için birçok müdahalede bulunulmuştur. Yapının batı kanadında yer alan ve sonradan eklenen bölümlerin; kafenin depo, tuvalet ve mutfak işlevini yerine getirilmesi için inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu yapı birimi; çimento, delikli tuğla ve pvc doğrama gibi modern malzemelerle özgün parseli yeniden inşa edilmiştir. Yapının bütünlüğü ile özgünlüğünü bozmaktadır (Şekil 14).

Şekil 14. Batı Cephesi Fotoğraf ve Çizimi.

Binanın kuzey cephesi Suriçi' nin ana akslarından olan Yeni Kapı Caddesi'ne bakmaktadır. Geçmişte bu cepheye bitişik bir konut bulunmaktaydı. Bu cephe, olayların sonrasında 382 ada 8 numaralı komşu parselde yer alan yapı yıkıldığından caddeden açık olarak izlenmektedir (Şekil 15). Konutun avlu duvarına bitişik halde yer alan 8 numaralı parseldeki yıkılmış yapıya ait duvar üzerinde nişler görülmektedir. Ayrıca moloz taştan inşa edilen avlu duvarında da büyük kayıplar meydana gelmiştir.

Şekil 15. Kuzey Cephesi Fotoğraf ve Çizimi.

Konutun ana yapısı diye nitelendirebilecek kısmen ayakta kalabilen kalan güney kanadında ise dam ve döşemelerin, merdivenin ve balkon kısmının özgünlüğünü tamamen yitirerek demir donatılı çimento malzeme ile değiştirildiği görülmektedir. Yapılan eklemeler sonunda, yapının üst örtüsü tamamen özgünlüğünü yitirmiştir (Şekil 16). Demir donatılı beton ile yapılan bu kısımlar, yapıya aşırı derecede yük verdiği için öncelikli olarak bu bölümler yapıdan kaldırılmıştır.

Şekil 16. Yapıya Avluya Bakan Güney Kanadı Cephesi ve Sonradan Eklenen Metal Donatılı Betonarme Balkon.

Restorasyon uygulamalarının öncesinde yapının birçok yerinde, yöresel konut tipolojisine, özgün malzeme veya plan tipine uymayan niteliksiz uygulamaların yapıldığı gözlemlenmiştir. İç mekânlarda; güney kanatta, oda tavanlarına özgün olmayan alçı kornişler eklenmiştir. Ayrıca üst kata çıkışı sağlayan merdivenler betonarme olarak inşa edilmiştir. Merdiven korkulukları da özgün değildir. Yapıda, onarım için kullanılan tüm derz ve duvar harçları çimento içermektedir. Özgün bazalt taş duvar yüzeylerinin bir kısmı yağlı boya kullanılarak boyanmıştır. Bodrum katta ise ahşap kirişle döşeme arasında kalan kısma, günümüze ait bir malzeme olan plywood panel kullanılarak müdahale edilmiştir (Şekil 17).

Şekil 17. Özgün Taş Üzerine Yağlı Boya ile Yapılan Müdahaleler ve Bodrum Kirişlerinin Üstüne Yerleştirilen Yeni Plywood Panel.

3. Restorasyon Uygulaması

3.1. Uygulama Öncesi Hazırlık Çalışmaları

Suriçi’ndeki Hendek Olayları’nın ardından yapı, 21.03.2016 tarihinde 2016/8659 sayılı kanun hükmünde kararname ile Cumhurbaşkanlığı tarafından ivedi bir karar ile kamulaştırılmıştır (Resmî Gazete, 2016). Kamulaştırmanın ardından yapının rölöve, restitüsyon, rekonstrüksiyon ve restorasyon projeleri ile uygulama projeleri T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yapı İşleri Genel Müdürlüğü tarafından ihale edilmiştir. Anıtın restorasyon projeleri, yapının özgün işlevi olan konut fonksiyonu baz alınarak hazırlanmıştır. İhale sonrası bu projelerin müellifi Arj Mimarlık Mühendislik İnşaat Restorasyon AŞ. olmuştur. Projeler ise T.C. Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 23.07.2018 tarih 5.865 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Projenin uygulama ihalesi ise T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), tarafından, “Diyarbakır ili Sur İlçesi 5. Bölge 2. Etap Gavur Meydanı 234 Ada 2,12,8,9,10 Parsel; 382 Ada 8,19,21,28,29,34,35,47 Parsel; 383 Ada 7 Parsel ve 483 Ada 4,5,7 Parsellerdeki Tescilli Yapıların İnşaatı ve Altyapı ve Çevre Düzenleme İşİ” kapsamında ihale edilmiştir. İhale sonrası bu projelerin üstlenicisi Sama Bursa İnş. Yapı Taah. San. ve Tic. Ltd. Şti. olmuş ve uygulama işlemleri bu firma tarafından yürütülmüştür.

Yapı için hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin kurul onayı ve uygulama ihalesinin sonrasında, ihaleyi kazanan Sama Bursa Şirketine, Ağustos 2020 tarihinde yer teslimi yapılmıştır. Yer teslimi sonrasında gerekli planlamalar yapılarak konutun restorasyonu için çalışmalar başlatılmıştır. Yer tesliminin ardından sahada yapılan ilk işlem, şantiyenin kurulması olmuştur. Uygun alan belirlenmesinin ardından teknik ekibin saha takibini yapabilmesi adına konteyner kurulumu yapılmıştır. İş güvenliği anlamında ilk işlem ise şantiye alanının etrafının kapatılması olmuştur. Çalışma sahasının sınırları metal saç levhalar ile çevrilerek kapatılmış ve sahada iş ve işçi güvenliği sağlanmıştır. Alanda ise herhangi bir işlem ve uygulama yapılmadan öncelikli olarak konutun fotoğrafları çekilerek belgeleme işlemleri yapılmıştır.

Bahse konu toplumsal olaylar, çalışma alanında da yaşandığı için şantiye sahasında güvenlik anlamında ciddi problemlerle karşılaşmıştır. Alanda yer teslimi öncesinde teknik ekibe, emniyet güçlerinin gerekli önlemlerin alınması adına kontrollerde bulunduğu bilgisi verilmiştir. Fakat teknik ekip tarafından çalışma alanının fotoğraflanması sürerken alanda güvenlik anlamında hala ciddi risklerin devam ettiği anlaşılmıştır. Güvenliğin sağlanması adına Diyarbakır Emniyet Müdürlüğüne alanda yeniden patlayıcı madde arama yapılması için talepte bulunulmuştur. Bu talep sonrasında emniyet ekipleri yeniden detaylı arama ve imha çalışmaları başlamıştır. Arama çalışmaları sonrası çok sayıda patlayıcı tehlikeli madde veya tuzak imha edilerek şantiye sahası güvenli hale getirilmiştir (Şekil 18-19).

Şekil 18. Çalışma Sahasında Gerçekleştirilen Tehlikeli Madde Arama ve Temizlik Çalışmaları.

Şekil 19. Alanda Karşılaşılan Bazı Tehlikeli Malzemeler.

Çalışma alanında gerek toplumsal olaylar gerekse de terk sebebiyle çok büyük miktarda moloz yığıntıları mevcuttur. Uygulamaların daha rahat gerçekleşmesi için konutun tüm birimlerinde detaylı moloz temizliği yapılmıştır. El arabaları kullanılarak yapıdan uzaklaştırılan molozlar, çalışma sahasında belirlenen bir noktada istiflenmiş ve sonrasında şehirde belirlenen moloz döküm alanlarına aktarılmıştır. Temizliğin ardından hazırlanan rölöve ve projeler ile sahada bir karşılaştırma çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı molozun altında kalan kısımlar ile hazırlanan projelerin uyumlu olup olmadığının kontrol edilmesidir. Çalışma sonrasında herhangi bir farklılık görülmemiştir.

Restorasyon uygulamalarında kullanılacak malzemelerin depolanması için çalışma sahasında belirlenen bazı alanlar depoya çevrilmiştir. Kullanılacak ahşap malzeme üzerinde yapılacak işlemlerin gerçekleştirileceği bir atölye kurulmuştur. Kesim, macun, emprenye gibi işlemler bu atölyede yapılmıştır.

Geleneksel mimarlıkta kullanılan malzemelerin iyi nitelikli olmaması yapıların bozulmasını hızlandırır (Ahunbay, 2020). Bu sebeple koruma işlemlerinde uygulamanın etkili bir sonuca ulaşabilmesi için uygulamanın niteliğinde olduğu kadar malzemenin seçimi de çok önemlidir. Uygulamalarda kullanılacak malzemelerin seçimi yapılırken dikkat edilmesi gereken bazı gerekliliklerde vardır. Bunlar; kullanılacak malzemenin yapının özgün dönemine uygun olması, orijinal dokuya bağlı kalmak ve yeni malzemenin ayırt edilebilir ve geri dönüştürülebilir olmasıdır. Taş, konutta kullanılan ana malzemelerden birisidir ve yapıda diğer geleneksel Diyarbakır konutlarında olduğu gibi bazalt taşı kullanılmıştır. Konutlarda kullanılan bazalt taşları, eski bir volkanik dağ olan Karacadağ'dan getirilerek kullanılmıştır. Bu sebeple restorasyon uygulama projesinde kullanılacak taşlar, Karacadağ eteklerinde yer alan taş yataklardan bloklar halinde çıkarılmıştır. Uygulamalarda kullanılacak taşlar, kesme ve moloz olarak ikiye ayrılmıştır. Moloz olarak kullanılacak taşlar kırıcılar ile uygun boyutlar halinde şantiye sahasına getirilmiş ve burada balyoz kullanılarak parçalanarak moloz duvar örümü için uygun hale getirilmiştir. Kesme taşların kesimi için de bloklar fabrikaya götürülerek burada ıslak kesim ile uygulanmıştır. Bu kesimin ardından paletli olarak şantiyeye getirilmiş ve sahada belirlenen alanlarda istiflenmiştir. Şantiye sahasına getirilen taş malzemeler, kullanılmadan önce mucartalanmıştır.³ Bu işlem hem geleneksel doku ile uyuşması açısından hem de sonradan eklenen taşların ayırt edilebilmesi için yapılmıştır (Şekil 20).

³ Mucartalama; granit, bazalt, mermer vb. doğal taşlarda yüzeyin pürüzlü hale getirilerek kaydırmazlığını ve doğal görünümlü olmasını sağlayan işlemidir. Burada fabrikada ıslak kesimden ötürü blok taş yüzeyinde kalan makas izleri bu yöntem ile kaybolmuştur.

Şekil 20. Mucarta İşlemi Yapıldıktan Sonra ve Önce Taş Yüzeyinin Görüntüsü.

Geleneksel Diyarbakır konutunda kullanılan ahşap, Hevsel Bahçeleri'nde yetişen kavak ağacıdır. Bu ağaç genellikle ince, hafif ve nispeten yumuşaktır. Konutta kullanılan ahşap özgün malzeme kavak olmasına rağmen restorasyon uygulamasında tercih edilmemiştir. Bunun en büyük sebebi bu ağacın dayanım süresinin az olması, böceklenme gibi risklere açık olması, kolay çatlaması ve işlendiğinde (testere ile kesildiğinde) dayanım özelliğini kaybetmesidir. Aşanlı (2022, s.220), geleneksel yapı teknikleriyle ilgili hazırladığı kitabında kavak ağacını; esnek, dayanıksız bir kürdan ağacı olarak tanımlamıştır. Kavak ağacıyla ilgili olarak, testere vurulduğunda ağacın büyük ölçüde dayanımını kaybederek zayıfladığını belirtmiştir.

Ayrıca konutta yapılan statik hesaplama göre, kullanılacak ahşap kirişin çapının, 25 cm çapında olması gerektiği belirtilmiştir. Fakat kavak ağacı fiziksel özelliklerinden ötürü bazı kısımları bu çapa ulaşsa dahi bütünü stabil olarak bu kalınlığa sahip değildir. Zaten konutta kiriş olarak kullanılan kavak ağacı malzemelerde bozulmalar ve esnemeler olduğu gözlemlenmiştir. Bahsedilen tüm bu sebeplerden dolayı; yapıda kullanılacak yeni ahşap kirişler, kavak ağacı yerine daha uzun bir kullanım ömrüne sahip olan sarıçam ağacı ile yenilenecektir. Bu ürün Diyarbakır çevresinde bulunmadığı için Balıkesir'in Dursunbey ilçesinden getirilmiştir.

Şantiye sahasına getirilen ahşap malzemeler, kullanılmadan önce şantiyede kurulan atölyelerde bazı işlemlerden geçirilmiştir. İlk olarak ahşap malzemelerde yer alan kalıntı ve pürüzler ahşap spirali ile alınmıştır. Eğer ahşapta çatlaklar mevcutsa ahşap macunu ile doldurulmuş ve yeniden ahşap spirali ile düzeltilmiştir. Sonrasında ahşap malzemelere rulo ile vernik içeren ahşap koruyucular 2 kat olacak şekilde sürülmüş ve emprenye edilmiştir. Emprenyenin, malzemeye homojen yayılması için emprenye havuzları hazırlanmış ve daldırma işlemi bu havuzlarda yapılmıştır. Bu işlemde 1 metreküp ahşap, 14 litre malzeme emecek süre kadar daldırma havuzunda bekletilmiştir. Havuzdan çıkartılan malzemeler kurumaları için birbirine değmeyecek şekilde 48 saat kurumaya bırakılmış ve ardından ahşap hazırlık süreci tamamlanmıştır (Şekil 21).

Şekil 21. Kullanım Öncesi Ahşap Malzemelere Yapılan Bazı İşlemler.

Konutta var olan harçların neredeyse tamamının çimento içerikli harç ile değiştirildiğinden harç içeriğinin belirlenmesi, önemli bir aşamadır. Duvar harcı, ince ve kalın derz harcı, dam tesviye harcı, dam harcı, kaba sıva harcı, ince sıva harcı ve enjeksiyon harcı olmak üzere farklı yerlere farklı harç reçeteleri uygulanmıştır. Bu reçeteler hazırlanırken özgün malzeme, geleneksel doku ile uyum ve dayanım gibi esaslar gözetilmiştir.

4.2. Uygulama Müdahaleleri

Konutta restorasyon uygulamaları için gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra uygulamalar için belirli bir öncelik sırası belirlenmiştir. Bu sıralamanın ilk başında yapıya aşırı yük veren donatılı betonarme malzemelerin kaldırılması yer almıştır. Bu bölümleri yapıdan uzaklaştırmadan bazı hazırlıkların yapılması gerekmiştir. Önce yapıda yer alan muhdes ahşap doğramaların sökümü yapılmıştır. Sonrasında ise kapı, kemer pencere boşlukları gibi açıklıklar “ahşap askılama” yöntemi ile askıya alınmıştır. Yapılan malzeme ve tipolojik incelemeler sonunda, muhdes olduğuna karar verilen yapıdaki tüm pencere ve kapı doğramaları hassas bir işçilik ile sökülmüştür.

Binanın taşıyıcı elemanlarını güçlendirmek ve yapısal bütünlüğünü korumak için kullanılan “askılama metodu” betonarme yüklerin yapıdan uzaklaştırılması için gerekli bir aşamadır. Askılama işleminde her bir açıklık için ayrı bir tasarım yapılmış ve kemer gibi geniş açıklıklarda daha yoğun dikmeler atılmıştır. Askılama yöntemi taş kayıplarını önlerken aynı zamanda yapının mukavemeti de güçlendirilmiştir. Bu uygulama konuttaki tüm yapı birimlerinde yer alan pencere, kemer ve kapı gibi açıklıkların tamamına uygulanmıştır (Şekil 22).

Şekil 22. Askılama İşlemi Hazırlık ve Uygulama Aşamaları.

Yapıdaki beton ve betonarme ekler kaldırılmıştır. Konutun restorasyon aşamalarında öncelik sıralaması olarak ilk başlarda yer alan bu uygulamadaki amaç; yapıya aşırı yük veren, özgün olmayan ve çimento içeren kısımların yapıdan uzaklaştırılmasıdır.

Çimento, özgün malzemeye birlikte kullanıldığı takdirde bazı problemlere de sebep olmaktadır. Yapıya entegre edilerek kullanılan çimento içerikli malzemelerin sonucunda en yaygın görülen problem tuzlanmadır. Çimento kullanımı sonrası ortaya çıkan tuzlanma türleri de sodyum karbonat ile potasyum karbonattır (Zakar ve Eyüpgiller, 2018, s. 110). Tarihi yapılarda çimento kullanımının potansiyel zararlarından birisi de nem kontrolüdür. Nefes alabilir özellikte olan geleneksel malzemelerle birlikte kullanılan çimento düşük nem geçirgenliğine sahip olduğundan yapıdaki nem dengesini bozabilir. Ayrıca yapıda kullanılacak malzemenin özgün doku ile uyumlu olması gerekmektedir. Tarihi yapıların özgün dokusu ve estetik değeri, çimento ile yapılan müdahalelerle zarar görebilir.

Alınan önlemlerin ardından yapıda kırım işlemleri başlamıştır. Bu işlemler yapılırken güçlü mekanik aletlerin kullanımı; yapı malzemelerine zarar verebilir, çatlaklara neden olabilir veya yapısal bütünlüğü riske atabilir. Bu sebeple bu uygulama yapıya zarar vermeyecek şekilde tamamen insan gücüne dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamada en fazla 10 kg ağırlığa sahip balyozlar kullanılmıştır. Kirişlerin kırımında ise çekiç ve murçlar kullanılmıştır. Demir donatının kesimi için spiral kullanılırken özgün duvarlara yakın duvarlarda demir makası kullanılmıştır (Şekil 23).

Şekil 23. Demir Donatının Kesimi İçin Kullanılan Demir Makas ve Spiral ile Kesim Yöntemleri.

Bazı yüzeylerde raspa uygulanmıştır. Raspa, bir yüzeyden boya ve sıva gibi katmanların çıkarılması işleminin yapıldığı el aletidir. Aynı zamanda bu alet ile yapılan işlem de raspa olarak adlandırılmaktadır. İç ve dış mekânda özgün sıvalar bilinmeyen bir tarihte sökülerek çimento esaslı harçla sıvanmıştır. Ayrıca yapıdaki tüm derzlerin içeriğinde çimento mevcuttur. Bu işlemin başlangıcında belirlenen pilot bölgelerde araştırma raspası yapılmış ve özgün sıva ya da bezeme olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan incelemelerde herhangi bir özgün sıva veya herhangi bir bezemeye karşılaşılmamıştır. Yapıdaki çimento malzemelerle yapılan tüm niteliksiz onarımlar, dişli murç veya tarak gibi küçük el aletleri kullanılarak yerine göre ince ve kalın raspa yöntemleri ile temizlenmiştir. Geçmiş onarımlarda kullanılan bütün derz harcı içeriğinde çimento olduğu için tüm özgün yapı birimlerinde derz raspası uygulanmıştır.

Yapıya ilk yapılan müdahalelerden biri de avlu duvarlarını çevreleyen, yer yer cephe duvarlarında ve damın üst kısımlarında da gözüken ağaç ve bitki oluşumlarının yapıdan uzaklaştırılmasıdır. Müdahale edilmediği takdirde ciddi tahribatlara yol açabilecek potansiyelde olan bitki oluşumlarının, yapılacak uygulamalar öncesinde kaldırılması gerekmektedir.

Yığma duvar üzerinde bulunan ağaç ve bitki oluşumu duvarın fiziki ve kimyevi yapısını bozar. Duvar, onarım veya yapısal güçlendirmeden önce mevcut ağaç ve bitki oluşumlarından arındırılmalıdır. Tarihi yapıların cephelerinin sarmaşıklarla kaplı olması, hoş bir görsel etki yaratsa da durumun koruma açısından sakınca yaratıp yaratmadığı değerlendirilmelidir. Eğer sarmaşıkların cepheye tutunmak için uzattıkları kökler cepheyi, duvar örgüsünü zedeliyor ve çatlamalara neden oluyorsa kaldırılmaları gerekir (Ahunbay, 2021, s. 92).

Gerekli incelemeler yapıldığında sarmaşıkların geniş ölçüde yapıyı sardığı ve duvarlara yapıştıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, sarmaşık yoğunluğunun olduğu bölgelerde nemin birikmesine ve hava sirkülasyonunun azalmasına neden olabilir. Bu durum, uzun vadede derz açılması veya çatlamasına sebep olabilir. Kâgir yapılarda, konutun yakınında olup müdahale edilmeyen ağaç oluşumları ise taşın yapısında da ciddi tahribatlara yol açabilir. Tüm avlu duvarlarında, avlu döşemeleri çevresinde ve damlarda tüm bitki oluşumları temizlenmiştir (Şekil 24).

Şekil 24. Bodrum Katı İniş Merdivenlerinde Görülen Gövdesi 17 cm Çapındaki Ağaç.

Mikro kumlama ile yapının özgün taş yüzeyleri temizlenmiştir. Restorasyon uygulamalarında mikro kumlama, bir yüzeyin temizlenmesi için kullanılan yaygın bir yöntemdir. Bu yöntemde, basınçlı havanın kullanıldığı özel aletlerle yüzeye ince granül boyutlara sahip özel kum veya diğer aşındırıcı malzemeler püskürtülerek yüzeydeki kir, boya, pas veya diğer istenmeyen tabakaların çıkarılması sağlanır.

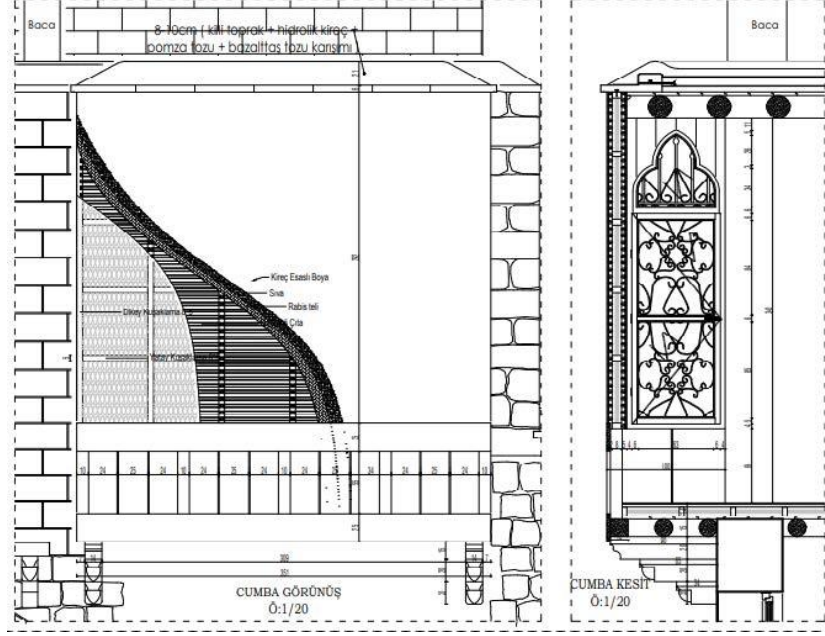
Bu uygulama uygun olmayan bar basıncı, yanlış mesafe ve yanlış malzeme ile kullanıldığında esere zarar verebilir bu sebeple yetkin kişiler tarafından uygulanmalıdır. Kontrollü mikro kumlama ile mekanik temizlik uygulanması konutta konservatörlerin gözetiminde uzman ekip tarafından yapılmıştır. İlk olarak; uygulamada kullanılacak bar basıncı ve mesafenin belirlenmesi için benzer özellikteki bazalt taş üzerinde denemeler yapılmış, ardından özgün duvara bu işlem uygulanmıştır (Şekil 25).

Şekil 25. Konutta Yapılan Mikro Kumlama İşlemleri.

Yapının üst örtü sistemi, cumba, avlu döşeme ve duvarları, dam parapetlerinde bütünleme uygulanmıştır. Ahunbay (2020); bütünlemeyi, bir bölümü hasar görmüş ya da yok olmuş yapı ve öğeleri ilk tasarımındaki bütünlüğe kavuşturacak biçimde geleneksel ya da çağdaş malzeme kullanarak tamamlama işlemi olarak tanımlamıştır.

Konutun restitüsyon projesinde batı kanat birinci kattaki odada cepheye bakan bir cumba tespit edilmiştir. Yöresel terminolojide “şahnışın” adı verilen bu yapı birimi, yapının bütünlüğünü sağlamak için yeniden inşa edilmiştir. Diyarbakır geleneksel konutlarıyla ilgili en kapsamlı kaynaklardan biri olan Orhan Cezmi Tuncer’ in (1999) “Diyarbakır Evleri” adlı çalışması incelendiğinde cumbaların ahşap strüktür ile inşa edildiği görülmektedir. Bu sebeple inşa edilecek cumbada ana strüktür ahşap olup bazalt taş ve ateş tuğlası beraber kullanılmıştır.

Şekil 27. Cumba Ön Görünüş ve Kesiti (Diyarbakır Rölöve Anıtlar Bölge Müdürlüğü Arşivi).

Cumbanın imalatında ilk olarak 8x5 cm kesitinde ve çam ağacından imal edilen ahşap malzeme ile dikey, yatay ve çapraz kuşaklama yapılmıştır. Ardından alt kısımlara, bazalt taşlar eklenmiştir. Bu aşamada hem taşların birbiriyle oturmalarını sağlamak hem de cumbanın mukavemetini artırmak amacıyla kenetleme uygulaması yapılmıştır. Bu işlem, kurşun kullanılarak ve paslanmaz galvaniz kenetler ile yapılmıştır. Kenetleme işleminde, öncelikle kullanılacak taşlar matkap kullanılarak delinmiştir. Ardından temin edilen kurşun malzeme eritilmiş ve kenetleme işlemi yapılmıştır. Bu işlemde kenetlenecek taşların aynı hizada olması ve yüzeyin temiz olması önemlidir. Ayrıca kenet olarak kullanılacak malzeme paslanmaz metallere tercih edilmelidir. Taşlar döşendikten ve kuşaklar da çakıldıktan sonra ateş tuğlalar döşenmiştir. Sonrasında bağdadi çıtalar yerleştirilmiş ve cumbanın iç ve dış duvarları kireç esaslı sıva ile sıvanmıştır (Şekil 28-29).

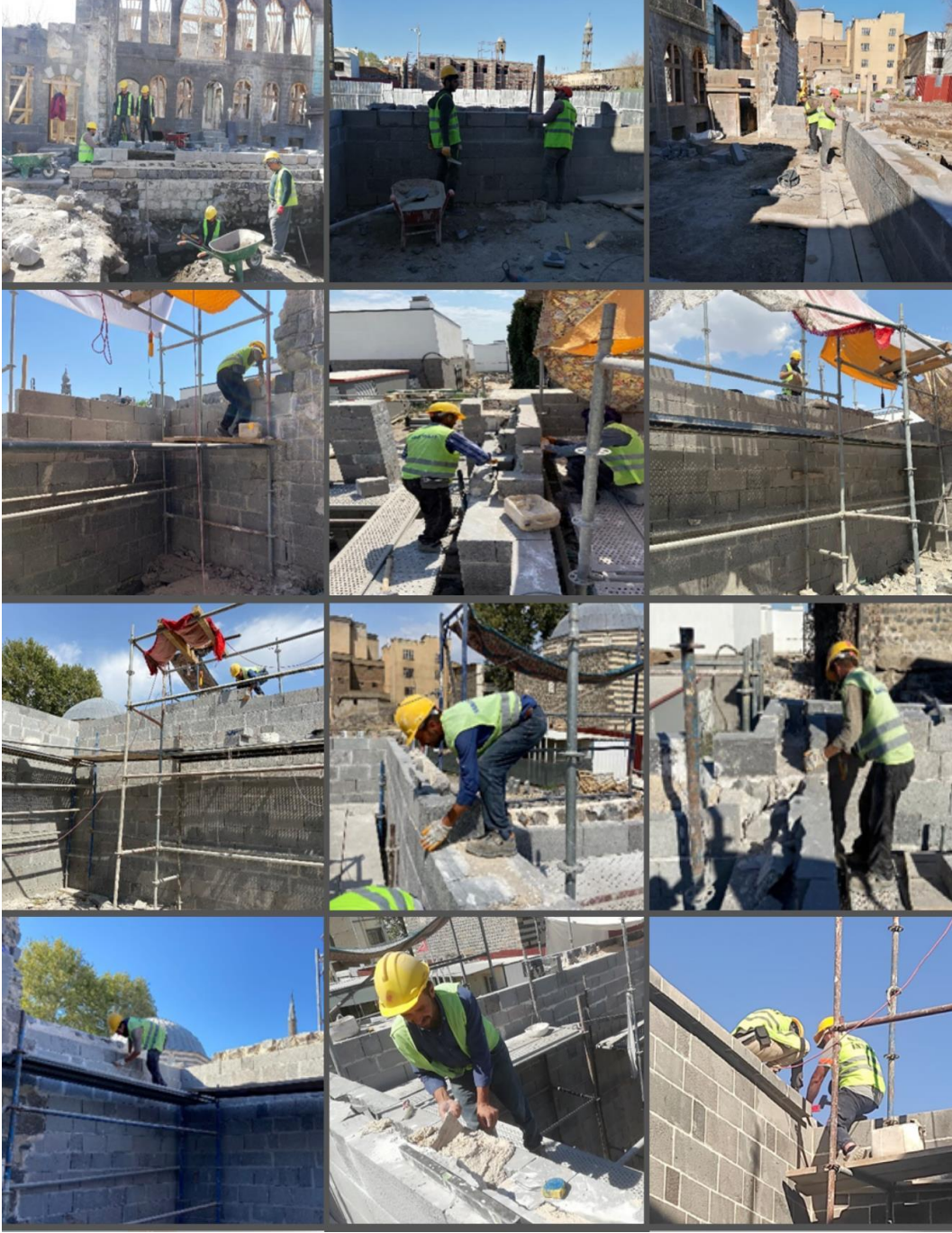

Şekil 28. Kurşun ile Taşların Kenetleme İşlemi.

Şekil 29. Bağdadi Çıtaların Yerleştirilmesi.

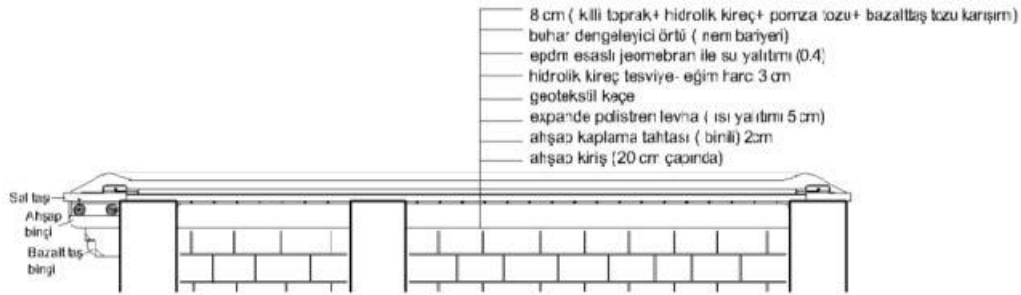
Bütünleme yapılan yapı birimlerinden birisi de avludur. Avlunun sınırları, 1953 yılında hazırlanan restitüsyon projesindeki tasarruf krokisine göre belirlenmiştir. Avlunun cephe duvarları ise karşılaştırmalı mimari örnekler ve Diyarbakır geleneksel sivil mimari tasarım ilkelerine uygun olarak tamamlanmıştır. Öncelikle avlu duvarlarının özgün olmayan kısımlarında (avlu doğu duvarının güney kısmı ile güney duvarının tamamı) kırım yapılmış ardından avlu özgün kotuna ulaşmak için kazı yapılmıştır. Kazıda özgün avlu duvarlarına rastlanılmıştır. Bulunan sınırlarda ince yonu bazalt taş kullanılarak avlu duvarları örülmüştür. Duvar bitimlerine, bazalt taştan imal edilen harpuştalar eklenmiştir (Şekil 30).

Şekil 30. Avlu Duvarlarının ve Harpuştaların İmalat Aşamaları.

Yapının geleneksel, özgün düz dam çatı örtüsü araştırılarak konutun düz teras çatısı ve yalıtımı yeniden yapılmıştır. Geleneksel Diyarbakır evleriyle ilgili ilk kapsamlı çalışmalardan birini yapan Erginbaş (1953), çalışmasında tipik bir Diyarbakır evinde özgün dam sistemine dair bilgiler vermektedir. Konutta yok olan özgün dam birimi verilen bu bilgilerin ışığında çağımızın imkânları ile yeniden yapılmıştır. Geleneksel Diyarbakır evi üst örtüm sisteminde, tavan kısmında ilk olarak ahşap kirişlerin üzeri tahta levhalar ile kaplanmaktadır. Bu kaplamanın üzerine yonga ile hasır veya saz serilmektedir. Bunların eklenme amacı tavandaki ahşap malzemeler ile sıvı temasını kesmektir. Üzerine yoğrulup dinlendirildikten sonra toprak harç, saman ile karıştırılarak serilmekte, en üst tabaka ise sıvanmaktadır.

Konutta yeni inşa edilecek üst örtü sistemi ise rekonstrüksiyon projesinde, geleneksel Diyarbakır evlerine benzer şekilde çağdaş teknolojilerden de faydalanılarak Şekil 31’de görüldüğü gibi belirlenmiştir.

Şekil 31. Konutta Yeniden Yapılan Dam Detayı (Diyarbakır Rölöve Anıtlar Bölge Müdürlüğü Arşivi).

Üst örtünün oluşturulması için ilk başta avluya ve dışarıya açılan saçaklarda beden duvarının bitiminde taş bingiler, taş bingiler üzerine, ahşap bingi ve ahşap kirişler yerleştirilmiştir. İç yüzeylerde ise empenye edilmiş ahşap kirişler yerleştirilmiştir. Ahşap kirişlerin üzerine ahşap kaplama tahtaları çakılarak beden duvarlarının çevresine bazalt sal taşları ve bazalt çörtlenler döşenmiştir. Sal taşlarının ve ahşap kaplamanın üzerine geleneksel yapım sisteminde kullanılan yonga, hasır ve sazın yerine aynı işlemi görebilmesi için nem bariyerleri serilmiştir. Nem bariyerlerinin üzerine ise hidrolik kireç harcı ile saçak kısımlarına eğim vererek 10 cm kalınlığında tesviye harcı (eğim harcı) serilmiştir. Tesviye harcı üzerine de 2 kat olarak elastomer esaslı polyster keçe taşıyıcılı su yalıtımı malzemesi serilmiştir. Su yalıtımının üzerine ise ısı yalıtımı için strafor malzeme eklenmiş ve üzerine geotekstil keçe serilmiştir. Keçenin üzerine, 5 cm kalınlığında killi toprak, hidrolik kireç, ponza ve bazalt taş tozu karışımından yapılan harç %1 eğimle serilmiştir. Harç üzerine ise sürülebilir şeffaf likit mebran su yalıtımı yapılmıştır. Üst örtünün en üst kısmına ise ultraviyole ışına dayanıklı, sürme su yalıtımı 2 kat olarak sürülmüştür (Şekil 32).

Şekil 32. Dam Harcının Serilmesi.

Yenileme, özgün bir kültür varlığında kısmi veya bütünsel olarak yapı ögesinin ya da esere ait bir dokunun değişimidir. Eğer malzeme dayanımı düşükse ya da sağlamlaştırılarak yeniden kullanım mümkün değilse bu yöntem başvurulur. Yenileme uygulamasında özgün malzeme korunmadığından minimum seviyede başvurulmalı ve bu karar verilirken dikkat edilmelidir. Konutta kullanılan doğrama, döşeme kirişleri gibi ahşap malzemeler belirtilen sebeplerden ötürü yenilenmiştir (Şekil 33). Derzler de çimento esaslı harç ile yapıldıklarından dolayı yenilenmiştir.

Şekil 33. Konuttaki Ahşap Malzemelerin Yenilenmesi.

Konuttaki belirlenen özgün yığma duvarlarda enjeksiyon uygulanmıştır. Enjeksiyon işlemi günümüzde kâgir yapıların onarımında kullanılan en yaygın çağdaş yöntemlerden biridir. Enjeksiyon uygulaması; genellikle yapının dayanıklılığını artırmak, çatlakların kapatılması, yapısal hasarların onarımı ve zayıf noktaları güçlendirmek gibi amaçlar için kullanılır (Akbulut vd., 2018). Konutta uygulanan enjeksiyon işleminde, hidrolik kireç bazlı enjeksiyon harcı kullanılmıştır. Enjekte işleminin tamamlanmasının ardından, hortumlardan sızan enjeksiyon harcının kalıntı ve izleri, su ve yumuşak fırça kullanılarak temizlenmiştir. Enjeksiyon uygulaması sonuç olarak bir harçlı imalat olduğu için uygulama yapılırken hava sıcaklığına dikkat edilmiş, bu sebeple uygulamanın yapıldığı gün içerisinde sıcaklığın 10 C° altına düştüğü günlerde bu uygulama yapılmamıştır.

382 ada, 29 parselde yer alan muhdes yapının yıkımının ardından konuttaki rekonstrüksiyon uygulamalarına başlanılmıştır. Ahunbay'a (2020) göre rekonstrüksiyon; tümüyle yıkılmış, yok olmuş ya da çok harap durumda olan bir anıtın veya sitin eldeki verilere dayanılarak yeniden inşa edilmesidir. Konuttaki rekonstrüksiyon uygulamaları, ilk olarak Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 24.04.2019 tarihli ve 6747 sayılı kararlı onayı ile hazırlanan rekonstrüksiyon rapor ve projelerine göre yapılacakken, yapılan kazıda ortaya çıkan özgün temel izleri esas alınarak, Rest. Uzm. Y. Mimar Nilgün Olgun danışmanlığında hazırlanan revize restorasyon raporu ile yapılmıştır. Uygulamaya başlamadan önce, özgün zemin kotlarına ulaşmak için parsel üzerindeki muhdes yapı birimleri kaldırılmıştır. Ardından harita mühendisleri tarafından proje sınırlarını belirlenmiştir. Projedeki kot ve ölçülere göre temel kazıları yapılmıştır.

Kazı sonrasında, özgün temel duvarlarına ait izler ortaya çıkarılmıştır (Şekil 34). Özgün temel izlerine rastlanıldığı için başlangıçta kabul edilen rekonstrüksiyon projesi, özgün yapı esas alınarak yeniden revize edilmiştir. Kazı devam ederken rastlanılan özgün taşlar, temel duvarlarında kullanılmak için ayrılmıştır. Mevcutta olan özgün temellerde su basman kotuna kadar bu taşlar kullanılmıştır.

Şekil 34. Kazı Sonrasında Özgün Temel Duvarlarına Ait Ortaya Çıkan İzler.

Kazı alt kotunda, toprak zemin silindirler ile sıkıştırılmış ardından da 15 cm derinliğinde taş blokaj yapılmıştır. Mevcutta olmayan temellerin yerine ise yeni temeller yapılmıştır. Hazırlanan temel duvarlarının üzerinde hidrolik kireç harcı kullanılarak, özgün örüm tekniğiyle bazalt taştan beden duvarları oluşturulmuştur. Beden duvarında ince ve kaba olarak iki farklı taş örgü sistemi kullanılmıştır. Bir yüzeyi ince yonu diğer yüzeyi moloz taş örgü sistemi dış cepheler, avluya bakan cephelerde; eyvan beden duvar yüzeylerinde ise ince yonu taş örgü kullanılmıştır. İnce yonu taş yüzeylerinde kireç esaslı malzeme ile derzler yapılmıştır. Moloz taş yüzeyli sistem ise kireç esaslı harç ile sıvanmıştır (Şekil 35).

Şekil 35. İki Yüzü de İnce Yonu Olan Beden Duvarı İmalatı.

Beden duvarları yükselirken taş bingiler, pencere ve kapıların söve, kemer ve lentoları da yerlerine konulmuştur. Lentolar, beden duvarları içerisine en az 15 cm binecek şekilde bazalt taştan imal edilmiştir. Yeni imal edilen taşların tamamına hem tarihi çevreye hem de 28 numaralı parseldeki özgün yapının dokusuna uyması için mucartalama işlemleri yapılmıştır (Şekil 36).

Şekil 36. Kemerlerin Oluşturulması İçin Kalıp İskelesi Kurulumu.

Zemin kotunda avlu döşemelerinde altına mekanik ve elektrik altyapısı döşenmiş, ardından da toprak sıkıştırılarak üzerine taş blokaj yapılmıştır. Blokajın üzerine kireç esaslı eğim şapı atılarak, düzeltme harcı yapıldıktan sonra da kireç esaslı harç ile bazalt taş döşenmiştir. Döşemelere hidrolik kireç harcı ile derzler yapılmıştır. İç mekân döşemelerinde de gerekli tesisatlar yapıldıktan sonra zemin sıkıştırılarak taş blokaj uygulanmıştır. Blokajın üzerine hidrolik kireç esaslı tesviye harcı serilmiştir. Tesviye harcının üzerine su yalıtımı yapıldıktan sonra sırasıyla geotekstil keçe -strafor – keçe olacak şekilde yalıtım malzemeleri eklenmiş ve harcı yapılarak kireç esaslı harç ile bazalt taş döşeme kaplaması yapılmıştır. Son aşamada ise döşemelere hidrolik kireç harcı ile derzler yapılmıştır (Şekil 37).

Şekil 37. İç Mekânlarda, Eyvanda ve Avluda Yapılan Taş Döşeme ve Derz Uygulamaları.

SONUÇ:

Zamanla evrilen koruma anlayışı; günümüzde farklı düşünceler, farklı iş birlikleri ve disiplinler arası birimlerle iş birliğini zorunlu kılmaktadır. Restore edilen konutta yapılan uygulama çalışmalarında; mimarlar, inşaat mühendisleri, makine mühendisleri ve restoratörler görev almış ve yapılan her müdahale bahsedilen teknik kadro tarafından planlanmıştır. Konutta yapılan koruma uygulamalarında özgün yapıyı gölgeleyecek ya da arka plana atacak, herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Ayırt edilebilen, yapının ve yapı çevresinin kimliğiyle uyumlu müdahaleler yapılmıştır. Konuttaki yapılan müdahaleler tespitlere dayalı gerçekleşmiştir ve eklemeler ayırt edilebilir niteliktedir.

Tarihi yapıların korunmasında uygulanacak metotlar, gelişen teknolojinin sunduğu imkânlar ile desteklenebilmektedir. Yapıda kullanılan enjeksiyon işlemleri, üst örtü sistemindeki yalıtım

malzemeleri ve mikro kumlama gibi yöntemler, çağımızın bize sunduğu imkanlardandır. Bu bağlamda geleneksel teknikler ve çağdaş tekniklerin entegre olarak beraber kullanılması ile yapının koruma sürecine destek olunmuş ve yapılan koruma işlemlerinin uzun soluklu olması amaçlanmıştır.

Günümüzde tarihi binalar, kullanıcılarının konfor ihtiyaçlarını karşılamakta eksik kalabilmektedir. Bu sebeple de konutta bazı düzenlemeler yapılmıştır. Özgün ıslak hacim avludaki geçit koridorunda yer almaktadır ve yeni yapılacak ıslak hacim, ilk projede avluda önerilmiştir. Revize projeler ile bunlar kullanıcı konforu için değiştirilmiş ve ıslak hacimler iç mekâna alınmıştır. Ayrıca yapıda yapılan restorasyon projesine doğalgaz tesisatları eklenmiştir. Bu eklemeler ve düzenlemeler kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılaması açısından oldukça olumlu müdahalelerdir.

Ülkemizde 6 Şubat 2023'te elim bir deprem felaketi yaşanmış ve restore edilen geleneksel konutun bulunduğu Diyarbakır iliyle birlikte toplam 10 farklı şehir, bu depremlerden etkilenmiştir. Depremin ardından deprem bölgesindeki şehirlerde, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile olağanüstü hal ilan edilmiştir (Resmî Gazete, 2023a). Bu kararın ardından, 127 sayı, 03.03.2023 tarihli ve "Olağanüstü Hal Kapsamında Kamu Alımları, Alacakları ve Sosyal Tesislerine İlişkin Bazı Tedbirlerin Alınması" isimli yeni bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayınlanmıştır (Resmî Gazete, 2023b). Bu kararnameye istinaden yetkili kurum olan TOKİ, konuttaki restorasyon sürecinin durdurulmasını ve tasfiye edilmesini istemiş ve konuttaki uygulamaların tasfiyesi gerçekleşmiştir.

Tasfiye sonrasında konutta bazı eksikler bulunmaktadır. Konuttaki ahşap kapı-pencere doğramaları ile metal korkuluklar takılmamıştır. Balkonda bingi taşlarının üzerine döşeme taşları döşenmemiştir. Avluda yer alan kuyunun üstü güvenlik için kapatılmış fakat üst kapağı yapılmamıştır. İç mekânlarda elektrik tesisatı, doğalgaz ve su tesisatı montajları tamamlanmamıştır.

Konutta yapılan müdahalelerin etkili olması ve amacına ulaşması için konutun en kısa zamanda etkin olarak kullanılması gerekmektedir. Konutun etkin kullanımı için de tasfiye sonrası eksik kısımların tamamlanması ve kamuya aktarılan mülkiyet durumunun çözülmesi gerekmektedir. Aksi takdirde konutta kalıcı ve sürekliliği olan bir koruma tutumundan bahsedilemeyecektir.

Yapılan koruma müdahalelerinin kalıcı olmasının bir diğer yolu da bakımdır. Sürekli bir bakım ile yapıda oluşabilecek bozulma ve hasarlara doğrudan müdahalelerde bulunarak, daha ciddi hasarların doğmasının önüne geçilebilir. Bu sayede yapılan uygulamaların sürdürülebilir olması da sağlanacaktır.

Tescilli kültür varlığı olan bu konutta yapılan restorasyon projesi ile yapıya yeniden özgün işlevi olan konut işlevi verilmiştir. Kamuya aktarım sonrası henüz mülkiyet probleminin çözülmemesinden kaynaklı sonraki süreçlerde, konutta işlev değişikliği olma ihtimali mevcuttur. İşlev değişikliği durumunda ise yapılan koruma müdahaleleri sonrası konutun özgün tasarımı, özgün dokusu ve yeniden kazandığı bütünlüğüne zarar verilmemelidir. Yapıdaki müdahaleler, koruma bağlamında değerlendirildiğinde uygun olarak değerlendirilse dahi birçok uluslararası koruma kanunu bizlere sadece yapı ölçeğinde yaklaşımı değil bütüncül olarak kırsal ve kentsel ölçekte de yaklaşımı önermektedir. Bu sebeple Diyarbakır Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi ise sivil toplum kuruluşları, yerel idare ve merkezi yönetim düzeyinde iş birlikleri ile mümkün kılınabilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Yazarın Notu: Makalede kaynak gösterilmeden kullanılan fotoğraflar Ahmet Celal Dabanoglu tarafından çekilmiştir.

KAYNAKÇA:

Akbulut, D. E., Arpacı, E. Y.G., Oktay, D., Yüzer, N. (2018). Tarihi Yığma Yapıların Onarımında Kullanılan Enjeksiyon Yönteminin (Grouting) ve Kireç Esaslı Enjeksiyon Malzemesinin Zaman İçerisinde Gelişimi. *Megaron*, 13(1), 156-168.

Ahunbay, Z. (2020). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: YEM Yayın.

Ahunbay, Z. (2021). *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*. İstanbul: YEM Yayın.

Aşanlı, M. (2022). *Geleneksel Yapı Teknikleri*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Ayduz, S. (2009). Nasuh Al-Matrakî: A noteworthy Ottoman artist-mathematician of the sixteenth century, *Muslimheritage*, url:<https://muslimheritage.com/nasuh-al-matranki-a-noteworthy-ottoman-artist-mathematician-of-the-sixteenth-century/>

Çetin, A. (2018). Mimaride Minyatürlerin Belge Niteliğinde Kullanımı Üzerine. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, s. 121-127.

Dalkılıç, N. (2011). Geçmişin Günümüze Yansıyan Fiziksel İzleri: Geleneksel Diyarbakır Evleri, *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi*, s. 417 – 462, Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür ve Sanat Yayınları.

Erginbaş, D. (1953). *Diyarbakır Evleri*. İstanbul: Pulhan Matbaası.

Ersen, A., Baturayoğlu Yöney, N. (2009). Yapay Taşların Malzeme Nitelikleri ve Üretim Yöntemleri. *Restorasyon Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, s. 49-58, İstanbul.

Ersen, A. (2011). Taş Korumada Son 20 Yıldaki Gelişmeler ve Yenilikler. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, s. 3-19, İstanbul.

Göyünç, N. (1994). Diyarbakır, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 9. Cilt (s. 469-472). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Resmî Gazete. (2016). Tarih: 25.03.2023, Sayı: 29664, 21.03.2016 Tarih, 2016/8659 Sayılı Karar, Url: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160325.htm>

Resmî Gazete. (2023a). Tarih: 03.03.2023, Sayı: 32121, 127 Numaralı Kararname, Url: <https://www.resmigazete.gov.tr/fihrist?tarikh=2023-03-03>

Resmî Gazete. (2023b). Tarih: 10.02.2023, Sayı: 32100, 09.02.202301 Tarihli, 1354 Numaralı Karar. Url: <https://www.resmigazete.gov.tr/fihrist?tarikh=2023-02-10>

Tuncer, O. C. (1999). *Diyarbakır Evleri*. Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları.

Yurdaydın, H. G. (2003). Matrakçı Nasuh, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 28. Cilt (s. 101-105). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Zakar, L., Eyüpgiller, K. K. (2018). *Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri*. İstanbul: Ömür Matbaacılık.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The historical building located on parcel 28 of block 382, which is examined within the scope of this study, is significant in the context of maintaining its originality to a large extent in the Suriçi Region, where its organic texture has been damaged. The conservation practices here are also important as they can serve as examples for similar structures. The building, which is the subject of the article, was reconstructed with modern materials such as perforated bricks and cement before the “hendek events”. This registered historical structure, whose original state was almost entirely lost, was rebuilt by following the foundational traces reached through excavations and research. In this context, the practice examined can serve as an example for the restoration of areas where damaged and non-original structures have been built to their former state. After the “hendek events”, the area remained closed to civilian access for a long time, making it impossible to observe the restoration practices carried out in the region. In daily life, in some media outlets, and on social media, there are negative opinions about the ongoing restoration practices. This study also aims to inform the public about the works carried out.

Research Questions:

How were the residential historical buildings that constitute the civil architectural texture in the historic urban landscape of Diyarbakır Suriçi Region restored after the hendek events? What construction techniques and materials were used in the restoration?

Literature Review:

Literature reviews indicate that existing studies mostly address traditional Diyarbakır houses within the framework of restoration projects, architectural features, or conservation proposals. It has been observed that there are not many examples regarding conservation practices. In this respect, the article will contribute to technical teams and researchers working in this field.

Methodology:

During the research process, both physical and web-supported investigations were conducted to gather information about the area. In this context, an archive review was carried out in İstanbul at the İstanbul Planning Agency Library's Urban Studies Hall and the Salt Research Ferit F. Şahenk Hall. In Diyarbakır, documents related to the structure were examined at the Diyarbakır Surveying and Monuments Directorate. The online archive at Newcastle University, containing 12,000 different records from the travels of the British traveler, writer, and archaeologist Gertrude Bell between 1889 and 1926, was also reviewed.

For images of the project area, approximately 50,000 photos taken during the three-year restoration period were examined from the photo archive of Sama Bursa Construction and Salt Research's online archives, which include numerous books, postcards, and photographs of Diyarbakır. To determine the duration of civilian settlement in the study area, miniature art, which can serve as an architectural document beyond its artistic value, was utilized. In this context, the Diyarbakır Miniature created by Matrakçı Nasuh in the 16th century was examined and analyzed in detail. A drone was used to photograph the roof area and to better understand the

current parcel boundaries of the structure. Intervention decisions prepared for sections needed outside the scope of the restoration project were reviewed.

During the revised project process, initial measurements were obtained using three-dimensional laser scanning technology to acquire 3D laser data of the structures. A laser meter was used to obtain measurements, while a profile gauge was used for detailed sections. Data obtained using a calibrated camera was transferred to a computer to create the survey drawings of the structures.

Results and Conclusions:

The evolving understanding of conservation over time necessitates collaboration with different ideas, partnerships, and interdisciplinary units today. In the application works carried out on the restored house, architects, civil engineers, mechanical engineers, and restorers were involved, and each intervention was planned by the mentioned technical team. No interventions were made in the conservation practices of the house that would overshadow or diminish the original structure. Distinguishable interventions compatible with the identity of the structure and its surroundings were made. The interventions in the house were based on observations, and the additions were distinguishable.

The methods to be applied in the conservation of historical structures can be supported by the opportunities offered by evolving technology. Injection processes, insulation materials in the roof system, and micro-sandblasting used in the structure are some of the possibilities offered by modern times. In this context, the integration of traditional and contemporary techniques has supported the conservation process of the structure, aiming for the longevity of the conservation works.

Today, historical buildings may fall short of meeting the comfort needs of their users. Therefore, some adjustments were made in the house. The original wet areas are located in the passage corridor in the courtyard, and the new wet areas were also proposed in the courtyard in the initial project. These were changed for user comfort in the revised projects, and the wet areas were moved indoors. Additionally, natural gas installations were added to the restoration project of the building. These additions and adjustments are very positive interventions to meet the needs of the users.

With the restoration project carried out on this registered cultural asset, the house was given back its original residential function. However, due to unresolved ownership issues following the public transfer, there is a possibility of a functional change in the house in the future. In the event of a functional change, the original design, original texture, and regained integrity of the house should not be harmed following the conservation interventions. Although the interventions in the building are deemed appropriate in the context of conservation, many international conservation laws suggest an approach not only at the building scale but also holistically at the rural and urban scales. Therefore, the Suriçi Historic Urban Landscape must be considered as a whole. Achieving this is possible through collaborations at the level of non-governmental organizations, local administration, and central government.

Arama Kurtarma ve Müdahale Çalışanlarının Bilgi Teknolojilerine Yönelik Tutumları ve Kullanımları¹

Attitudes and Uses of Search and Rescue Workers towards Information Technologies

Ayşe TAZEGÜL BEKCI² Saime ŞAHİNÖZ³

Öz

Her yıl çok sayıda doğa olayı meydana gelmekte ve doğa kaynaklı olaylardan meydana gelen kayıpların önde gelen nedenlerinden biri bilgi ve teknoloji eksikliği olarak görülmektedir. Bununla birlikte teknolojideki değişimler ve bilgi birikimindeki hızlı artış, toplumda önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Bu araştırma, arama kurtarma ve müdahale çalışanlarının teknolojiye yönelik tutumlarını ve bilgi teknolojisi kullanım düzeylerini araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma kesitsel bir tasarım kullanılarak gerçekleştirilmiş ve bu kuruluşlardaki hem yöneticilere hem de çalışanlara anket uygulanmıştır. Demografik bilgilerin yer aldığı bilgi formu, teknolojiye ilişkin tutumlara yönelik ölçek ve bilgi teknolojileri kullanım düzeyini ölçen bir ölçek olmak üzere üç ölçme aracı kullanılmıştır. Veri analizinde SPSS programı kullanılmış ve ilk olarak demografik değişkenlere ait verilerin, tanımlayıcı istatistiksel analizleri yapılmıştır. Ölçeklerden elde edilen verilerin geçerlik-güvenirlilik ve faktör analizi yapılmıştır. Kullanılan ölçeklerin faktör yapısı açımlayıcı faktör analizi (AFA) ile değerlendirilmiştir. Cronbach Alpha katsayısı, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) (0,798) ve Barlet's (0,0001) testlerine yer verilmiştir. Bulgular, bu ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, genel olarak, çalışanların müdahalelerinde ve işle ilgili diğer görevlerinde teknoloji kullanımına yönelik olumlu bir tutum sergilediklerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, çalışanların teknolojiye ilişkin tutum düzeylerinin reel kullanım düzeylerinden daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, araştırmada sayısal harita uygulamaları ve coğrafi bilgi sistemi gibi en az kullanılan bazı teknolojiler tespit edilmiştir. Bu bulgular, kuruluşların çalışanları arasında teknolojinin benimsenmesini ve kullanımını artırmaları için değerli bilgiler sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kullanılan teknoloji, Teknolojiye yönelik tutum, Teknoloji kullanım düzeyi

ABSTRACT

Every year, numerous natural events occur, and one of the leading causes of losses resulting from nature-related events is the lack of information and technology. However, changes in technology and rapid increase in knowledge have led to significant changes in the society. This study has aimed to investigate the attitudes of search and rescue and response workers towards technology and their level of information technology use. The research has conducted by using a cross-sectional design and has used a questionnaire to both managers and employees of these organizations. The questionnaire comprised three measurement tools: a demographic form, a scale measuring attitudes towards technology, and a scale measuring the level of information technology usage. SPSS program was used in data analysis and firstly, descriptive statistical analysis of the data on demographic variables was performed. Validity-reliability and factor analysis of the data obtained from the scales were performed. The factor structure of the scales used was evaluated by exploratory factor analysis (EFA). Cronbach Alpha coefficient, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) (0.798) and Barlet's (0.0001) tests were included. The findings showed that these

¹ Bu araştırma "Arama Kurtarma ve Müdahale Kurum Çalışanlarının Teknoloji Tutumları İle Bilgi Teknolojilerini Kullanma Düzeylerinin İncelenmesi" adlı Yüksek Lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

² **Corresponding Author:** Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, aysetazegul01@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3382-9336

³ (Prof. Dr.) Ordu Üniversitesi Tıp Fakültesi Dahili Tıp Bilimleri Bölümü Halk Sağlığı Anabilim Dalı, drsaime@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0915-9344

scales were valid and reliable. Generally, the results have revealed that employees generally have had a positive attitude towards using technology in their interventions and other work-related tasks. Moreover, it has been found that employees' attitudes towards technology have been higher than their actual usage levels. Additionally, the study has identified some of technologies least used, such as numerical mapping applications and geographic information systems. These findings can provide significant guidance to organizations for increasing the adoption and usage of technology among their employees.

Keywords: Technology used, Attitude towards technology, Level of technology use

GİRİŞ:

Afet kavramı her ülkede farklı anlaşılmaktadır ve bu kavramı açıklamak için çeşitli tanımlar bulunmaktadır. "Afet", doğa, teknolojik veya insan kaynaklı olayların neden olduğu yıkımı ifade etmektedir. Afetler can kayıpları, yaralanmalar ve maddi hasarın yanı sıra bir ülkenin doğal çevresi, konutları, tarımı, iletişim ve ulaşım ağları üzerinde önemli etkilere neden olmaktadır (Sancakdar, 2016). Teknoloji kavramı ise kamu yönetimi de dâhil olmak üzere hayatımızın her alanının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojileri; insanların iletişim kurma, bilgiye erişme ve hizmetlerin sunulmasını bekleme biçimlerini dönüştürmüştür (Ceren, 2023).

Bütünleşik afet yönetimi yaklaşımı; afetin tüm aşamalarını kapsar ve kamu kurumları, sivil toplum, özel kuruluşlar ve halkın katılımını içerir (Yaman ve Çakır, 2023). Modern afet yönetiminde risk yönetimi ve kriz yönetimi, birbirini tamamlayıcı şekilde birlikte çalışan iki temel unsur olarak kabul edilmektedir (Kadioğlu, 2022). Türkiye'de afet yönetimi alanında uzun yıllar geleneksel yaklaşımlar benimsenmiştir. Hayat kurtarmak ve afetlerin etkisini azaltmak için bütüncül ve disiplinler arası bir yaklaşım benimsemek yerine geleneksel olarak teknik konulara ve kurumlar arası çalışmalara odaklanılmıştır (Leblebici, 2014). Bütünleşik afet yönetiminin verimli olabilmesi için disiplinler arası çalışmalar gerekmektedir. Teknoloji, dünya çapında afet yönetiminde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bütünleşik afet yönetiminin çeşitli safhalarında yararlı bulunan çeşitli bilgi teknolojileri değişimleri artık küresel olarak tanınmakta ve uygulanmaktadır (Genç, 2012). Teknolojinin afet yönetimine dâhil edilmesiyle afetlerden korunmak ve afetlere müdahale etmek daha kolay hale gelmektedir (Gulatee vd., 2020). Türkiye'de afetlerden sorumlu kuruluş Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'dır (Macit, 2018). Afet/acil durumlar sonrasında yanıtı ilk verenler müdahale çalışanlarıdır. AFAD'a göre müdahale çalışanları hem kamu hem de özel kurum ve kuruluşlardan özel eğitilmiş kişilerden oluşan afet müdahale ekiplerinin bir parçasıdır. Bu ekipler afet müdahale ve acil yardım faaliyetlerinde yer alır ya da yer alması planlanır (AFAD, 2014). Afetlerde bilgi teknolojilerinin kullanımının hayat kurtarmada ve etkili karar vermeyi sağlamadaki önemi giderek daha fazla kabul görmektedir. Hayatları korumak ve hayatta kalanların daha iyi koşullarda yaşamasını sağlamak söz konusu olduğunda her dakika ve saniye çok önemlidir (Çiçekdağı ve İraz, 2020). Afet yönetimi bağlamında, bilgi ve iletişim araçları önemli rol oynamaktadır. Telsizler, telekomünikasyon, coğrafi bilgi sistemleri, uydu sistemleri, erken uyarı sistemleri ve cep telefonları gibi çeşitli teknolojiler yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca web siteleri, afetle ilgili veri tabanları ve sosyal medya dâhil olmak üzere dijital platformlar afet yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır (Genç, 2021).

Bu araştırma, arama kurtarma ve müdahale çalışanlarının teknolojiye yönelik tutumlarını ve bilgi teknolojisi kullanım düzeylerini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu araştırma üç hipotez sunmaktadır.

Hipotezler:

1. Arama kurtarma çalışanlarının teknolojiye ilişkin tutumları cinsiyet, çalışılan kurum, yaş, çalışma yılı, teknolojiye yönelik hizmet içi eğitim, eğitim düzeyi gibi değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterir.
2. Çalışanların bilgi teknolojilerini kullanımı cinsiyet, çalışılan kurum, yaş, çalışma yılı, teknolojiye yönelik hizmet içi eğitim, eğitim düzeyi gibi değişkenlere göre anlamlılık gösterir.

3. Çalışanların teknolojiye ilişkin tutumları ile bilgi teknolojilerini kullanımları arasında ilişki vardır.

1. Literatür Taraması

İnsanlık tarihi boyunca hem fiziksel hem de manevi açıdan zarara yol açan çeşitli felaketler yaşamıştır. Bu tarihi kayıtlar, geçmişte meydana gelen afetler ile günümüzde meydana gelebilecek afetler arasında benzerlikler olduğunu göstermektedir. Ayrıca her bölgede farklı afet türleri gözlenmektedir. Deprem, tsunami, volkanik patlamalar vb. bu afet türleri arasındadır. Türkiye tüm bu afet türlerini yaşama riskiyle karşı karşıya olan bir ülkedir. Bazı afetler çok az can ve mal kaybına yol açabilirken, 17 Ağustos 1999 ve 6 Şubat 2023 depremleri gibi afetler önemli hasara neden olabilir (Yetkin, 2024). Afetlerin sonuçları her bölge veya ülkede aynı değildir. Bu farklılığın nedenleri arasında, afet olaylarına verilen tepkiler ve risk yönetimine yönelik çabalar bulunmaktadır. Bu durum, afetlerin etkisini azaltmak için verilen tepkilerin ve alınan proaktif önlemlerin önemini vurgulamaktadır. Afetlerin insan deneyiminin değişmez bir parçası olduğu ve meydana gelmeye devam edeceği açıktır. Toplumlar geçmiş deneyimlerden ders çıkararak ve etkili risk yönetimi stratejileri uygulayarak bu tür olayların olumsuz sonuçlarını en aza indirebilirler (Erkal ve Değerliyurt, 2009).

Bilginin hızla artması ve teknolojideki değişimler, toplumun çeşitli yönleri üzerinde önemli etkilere sahiptir (Karasakaloğlu vd., 2011). Teknoloji, afet yönetimi ve iyileştirme çalışmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Afet ve acil durumlarda hasarı en aza indirmek ve hayat kurtarmak için hayati önem taşıyan hızlı eylemlere olanak tanır. Yönetim sürecine dâhil olan farklı taraflar arasında etkili iletişim kurulmasını sağlar ve verilerin zamanında toplanmasını kolaylaştırır. Teknolojinin sınırlamaları ve dezavantajları olsa da bir afet meydana gelmeden önce riskleri öngörmek ve gerekli hazırlıkları yapmak önemli görülmektedir (Memiş ve Babaoğlu, 2020). Veri tabanlarından, dijital haritalardan, karar destek sistemlerinden, bilgi paylaşımından, iletişim sistemlerinden ve güncel verilerden yararlanmak, afet yönetiminde yer alan kuruluşların müdahale ve önleme çabalarına büyük fayda sağlayabilir. Bilgi teknolojilerini afet müdahalesine entegre etmek sadece teknolojik gelişmelere ayak uydurmakla kalmayacak, aynı zamanda iş ve hizmet kalitesini de artıracak ve sonuçta verimliliği en üst düzeye çıkaracaktır. Dijital çağda teknoloji ve veri analizini içeren entegre afet yönetimi, ulusal ve yerel düzeyde afetlerden kaynaklanan zararı en aza indirebilir (Yaman ve Çakır, 2018). Teknolojiyi yaşamlarına entegre etmiş toplumlar afetlerle başa çıkmak için daha donanımlıdır ve daha az kayıp yaşarlar. Öte yandan teknolojiyi geliştiremeyen ve kullanamayan toplumlar afetlerle karşılaştıklarında katlanan kayıplarla karşı karşıya kalmaktadır (Emmons, 1990). Örneğin ülkemizde yakın tarihte gerçekleşen Kahramanmaraş depreminde 17.000 artçı deprem meydana gelmiş, yaklaşık 301.000 binanın yıkılmasına ya da hasar görmesine neden olmuş ve 50.000'den fazla kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Marangoz ve İzci, 2023). 1999 Gölcük depremi ise 16.000 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır (Efe, 2001). Türkiye 6 Şubat 2023 tarihinde şiddetli bir deprem yaşamış ve toplam on bir il etkilenmiştir. Bu depremler geçmişten bugüne bakıldığında Türkiye için ikinci büyük deprem olup yakın tarihin en şiddetli üçüncü depremi olarak kayıtlara geçmiştir (İTÜ, 2023). Birçok ili etkileyen bu deprem, Türkiye'de afet yönetiminin ve afet yönetiminde teknoloji kullanımının önemini vurgulamaktadır. Bütünleşik afet yönetimi yaklaşımı, afetlerin yönetiminde yerel yönetimlerin rolüne dayanmaktadır. Afetlerin yerel düzeyde önemli bir etkisi vardır ve bu etki boyutlarına bağlı olarak ulusal ve uluslararası ölçeğe kadar uzanabilir (Şahin, 2021).

Arama kurtarma ve müdahale kuruluşları, acil durumlar ve afetler sırasında kamu güvenliğinin sağlanmasında kilit rol oynamaktadır (Lee ve Rao, 2007). Afet yönetiminde çalışanlar tarafından bilgi teknolojileri kullanımı Türkiye'de genel olarak yaygındır, ancak teknoloji bilgisi ve kullanımının bireyler ve farklı yönetim kademeleri arasında farklılık göstermesi, yöneticiler arasında değişen teknolojik bilgi düzeyleri nedeniyle her afete müdahale etkin gerçekleşmeyebilir (Çiçekdağı ve İraz, 2020). Afet ve kriz yönetiminin başarısı, acil durumlarda iletişimi ve hızlı müdahaleyi geliştiren

teknolojik imkânlardan yararlanma düzeyine bağlıdır (Genç, 2021). Afet yönetimi alanı, çeşitli dijital araç ve kaynakların kullanımına giderek artan bir ilgi göstermektedir. Birçok ülke, bu alanda bilgi teknolojilerinin benimsenmesini teşvik etmek için girişimlerde bulunmuştur. Özellikle küresel konumlandırma sistemleri, erken uyarı sistemleri ve coğrafi bilgi sistemleri (CBS) gibi teknolojiler afet yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır (Cao ve Zhou, 2008). Sosyal ve coğrafi verilerin entegrasyonu ve etkin kullanımı yoluyla toplumsal afetlerin ele alınmasında net bir anlayış ve verimlilik sağladığı için coğrafi bilgi sistemlerinin (CBS) afet yönetiminde kullanımı artırılmalıdır. Toplumsal değişim ve beklentilerin karşılanmasında teknolojiden yararlanmak büyük önem taşımaktadır (Dash, 1997). Teknolojik gelişmelerin afetlere müdahalenin özellikle ilk aşamalarında çok önemli bir rol oynadığı açıktır. Teknolojinin ortak kullanımı, müdahale çalışanlarının hayati bilgilere hızlı bir şekilde erişmelerini ve faaliyetlerini daha etkili bir şekilde koordine etmelerini sağlamaktadır. Örneğin bulut tabanlı platformlar, yerel altyapı tehlikeye girdiğinde bile müdahale ekiplerinin kritik verilere ve iletişim kanallarına erişebilmesini sağlayabilir. Bu durum, afet bölgelerinin kaotik ortamında operasyonel etkinliği sürdürmek için gerekli görülmektedir (Landgren, 2005). Özellikle afetlerden önce ve sonra erişimin sınırlı olduğu durumlarda verilere erişmek için uzaktan algılama ve insansız hava araçları etkilenen bölgelerde haritalama faaliyetleri için kullanılabilir ve bu da erişim ve ulaşımın geliştirilmesine yardımcı olabilir (Yılmaz, 2019). Bilgi teknolojilerinin olumlu yanları yanı sıra zorlu koşullarda teknolojinin işlevsel ve güvenilirlik durumu, ekip üyeleri arasında kesintisiz iletişim ve koordinasyon durumu gibi zorlu tarafları da bulunmaktadır (Landgren, 2005). Teknolojinin zorlu tarafları olmakla birlikte afet ve acil durumlara müdahale faaliyetlerinde yararlanan, önemli kolaylıklar sağlayan tarafları da bir gerçektir (Ceren, 2023).

Genel olarak bakıldığında afetlerde teknoloji zaman tasarrufu sağlayabilir ve dirençli toplumlar oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Teknoloji tutumu ve teknoloji kullanımı gibi konularda yapılan çalışmalara bakıldığında büyük çoğunluğunun eğitim alanında olduğu görülmektedir. Bilgi teknolojilerine yönelik tutum ve kullanımın incelenmesi, mevcut durumun anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma kesitsel tiptedir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelinden faydalanılmıştır. İlişkisel tarama, değişkenler arasındaki ortak değişkenliği inceleyen ve değişikliklerin meydana gelip gelmediğini ve nasıl meydana geldiğini belirleyen bir tarama yaklaşımıdır (Karasar, 2016).

2.2. Araştırma Evreni

Bu araştırmanın evrenini, Akdeniz Bölgesi'nde bulunan Adana ilinde afet müdahale alanında faaliyet gösteren Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ile İtfaiye birimlerinde çalışan toplam 150 çalışan oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında örneklem çekilmemiş, tüm evrene ulaşmak hedeflenmiş; araştırmaya katılmayı kabul eden 105 çalışana yüz yüze anket uygulanmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama süreci kapsamında arama kurtarma çalışanlarına yönelik bilgi teknolojilerine ilişkin soruların yer aldığı, üç bölümden oluşan bir veri toplama aracı kullanılmıştır. Veri toplama aracının güvenilirliği Cronbach Alpha metodu ile doğrulanmıştır. Güvenilirlik katsayısı 0,79 bulunmuştur. Bilgisayar ortamına aktarılmadan önce katılımcılardan gelen yanıtlar kontrol edilmiş ve eksik-uygunsuz yanıtlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Veriler toplam 150 çalışan arasından katılmayı kabul eden 105 çalışandan toplanmıştır. Aracın ilk bölümünde araştırmacı

tarafından geliştirilen, arama kurtarma ve müdahale çalışanların kişisel bilgileri hakkında veri toplamak için demografik bilgilerin yer aldığı form kullanılmıştır. Bu formda çalışanların yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, çalışma yılı, çalışılan kurum gibi demografik bilgilere ilişkin sorular yer almıştır. Formda ayrıca teknoloji ile ilgili eğitim alma durumuna yönelik sorular yer almıştır. Yavuz (2005)'in çalıştığı, 5 faktör le 19 ifade içeren "Teknoloji Tutum Ölçeği" ikinci bölümde yer almıştır. Bu ölçek; çalışanların arama ve kurtarma, öğretim ve değerlendirme gibi alanlarda teknolojik araç gereçlerin kullanımına yönelik tutumlarını değerlendirmektedir. Ölçek hem olumlu hem de olumsuz maddeler içermektedir. Öksüz ve Karakoç (2010) tarafından oluşturulan ve araştırmacı tarafından düzenlenen 28 maddeden oluşan "Bilişim Teknolojilerini Kullanma Düzeyi Ölçeği" üçüncü bölümde kullanılmıştır. Bu bölümde çalışanların teknoloji kullanım düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.4. Veri Analizi

Araştırma süreci, arama ve kurtarma müdahale çalışanlarından toplanan verilerin nicel yöntemler kullanılarak SPSS programında analiz edilmesini içermektedir. Verilerin geçerliliği ve güvenilirliği çeşitli analizler aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu analizlerden biri faktör analizi olup verilerin bu analize uygunluğunu belirlemek için KMO katsayısı ve ardından Barlett's Sphericity uygulanmıştır. Yapı geçerliliği için Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Ayrıca verilerin güvenilirliğini değerlendirmek için Cronbach's Alpha analizi yapılmıştır. Araştırmaya toplam 105 çalışan katılmıştır ve bu analizler bulguların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak için kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde; arama kurtarma ve müdahale çalışanlarından elde edilen verilerin istatistiksel analizleri sonucunda oluşan bulgulara, yorum ve tartışmaya yer verilmiştir. Hipotezlere ilişkin bulgular ve çalışanların teknolojiye ilişkin tutumları ile teknoloji kullanımlarının cinsiyetleri, çalıştıkları kurum, yaşları, çalışma yılı, teknolojiyle ilgili hizmet içi eğitim alma durumu, eğitim düzeyleri gibi değişkenler bağlamında değerlendirmektedir. Tablo 1 incelendiğinde, arama kurtarma çalışanlarının teknolojiye ilişkin tutumları ile bilgi teknolojilerini kullanımları arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Araştırmada kullanılan ölçeklere göre, çalışanların teknoloji kavramı için olumlu bir tutuma sahip oldukları ve teknolojiyi sıklıkla kullandıkları görülmüştür. Ancak veriler aynı zamanda çalışanların teknoloji tutumları ve kullanım düzeyleri arasında farklılıklar olduğunu da göstermektedir. Özellikle çalışanların teknoloji tutum düzeyleri, kullanım düzeylerine kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Bu da çalışanların teknolojiye olumlu bir yaklaşıma sahip olsalar bile teknolojiyi tam potansiyeliyle kullanmadıklarını göstermektedir. "Bilgi Teknolojileri Kullanımının Afet Yönetim Performansına Etkisi" adlı araştırmada, afet yönetiminde bilgi teknolojilerinin kullanımı ile algılanan yararlar ve kullanıma yönelik kolaylığı arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Çiçekdağı ve İraz, 2020). Sonuç olarak, çalışanların teknolojiye karşı tutumları ve kullanım düzeyleri arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin potansiyel sınırlarını anlamak, işverenlerin teknoloji kullanımını teşvik etmek ve geliştirmek için önemlidir. Buna göre araştırma, "Çalışanların teknolojiye ilişkin tutumları ile bilgi teknolojilerini kullanımları arasında ilişki vardır" hipotezini desteklemektedir.

Tablo 1. Çalışanların Teknoloji Puanlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Sayı	Minimum	Maksimum	Ortalama	S.S
Teknoloji tutum	105	38	86	70,352	8,178
Teknoloji kullanım	105	13	65	52,191	9,587
Kullanılan teknoloji	104	0	85	54,981	16,840
Geçerli	105				

Tablo 2'de çalışanların teknoloji puanlarının cinsiyet, kurum, yaş, çalışma yılına göre karşılaştırılmasına ilişkin verilere yer verilmiştir. Sonuçlar, cinsiyete bağlı olarak teknoloji kullanımı ve

teknoloji puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Ancak teknoloji tutum puanlarında anlamlı bir farklılık gözlenmiş ve erkekler kadınlardan daha yüksek puan almıştır. Bu durum, cinsiyetin çalışanların teknolojiye yönelik tutumlarını belirlemede bir faktör olabileceğini, ancak teknolojiyi fiilen kullanmalarında bir faktör olmadığını göstermektedir. Genel olarak, cinsiyetin çalışanların teknolojiye yönelik tutumlarını etkileyebileceğini ancak fiili teknoloji kullanımlarını veya kullandıkları teknolojilerle ilgili puanları önemli ölçüde etkilemediğini göstermektedir. Öğretmenlere yönelik bilgisayar yeterlilik düzeyleri ile teknoloji algıları üzerine yapılan bir çalışmada, öğretmen adayları arasında teknoloji kullanım algısı puanlarında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur. Ancak cinsiyete göre teknoloji tutum puanlarında anlamlı bir farklılık gözlenmiş ve erkekler kadınlardan daha yüksek puan almıştır (Saygıner, 2016). Araştırma kapsamında çalışanların çalıştıkları kuruma göre teknoloji kullanımı ve kullanılan teknoloji puanlarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p>0,05$). Bu durum, puanların kuruma bağlı olarak değiştiğini ve birbirleriyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak çalışanların çalıştıkları kuruma göre Teknoloji Tutum Puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Bu durum, çalışanların teknolojiye yönelik tutumlarının çalıştıkları kurumdan etkilenmediğini göstermektedir. Karatay ve Torun (2016) tarafından yapılan bir çalışmada, bilgisayar destekli eğitime ilişkin görüşlerde eğitimde branş değişkeni dikkate alındığında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma sonucu, çalışanlar arasında yaşa bağlı olarak Teknoloji Tutum ve Kullanım Puanlarında istatistiksel bağlamda anlamlılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Öğretmenlerin yaşı ile eğitim teknolojilerine yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi araştıran çeşitli çalışmalarda çelişkili sonuçlar elde edilmiştir. Bir çalışma anlamlı bir fark bulamazken, diğer çalışma istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulmuştur (Çınar vd., 2016; Yılmaz, 2016). Araştırma, çalışanların Teknoloji Tutum ve Kullanım Puanlarını kurumdaki çalışma yılları ile ilişkili olarak analiz etmiştir. Kurumdaki çalışma yıllarına bağlı olarak teknoloji tutum ve kullanım puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu, çalışanların kurumdaki çalışma yıllarından bağımsız olarak teknoloji tutum ve kullanımlarının tutarlı kaldığını göstermektedir.

Tablo 2. Çalışanların Teknoloji Puanlarının Cinsiyet, Çalışılan Kurum, Yaş ve Çalışma Yılına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Veriler

Değişkenler		Grup	N	O	S.S	t	p
Cinsiyet	Teknoloji Tutum	Kadın	13	64,923	10,103	-2,367	0,018
		Erkek	92	71,120	7,627	-2,367	0,018
	Teknoloji Kullanım	Kadın	13	51,846	8,745	-0,19	0,849
		Erkek	92	52,239	9,743	-0,19	0,849
	Kullanılan Teknoloji	Kadın	13	53,308	14,551	-0,482	0,63
		Erkek	92	55,220	17,201	-0,482	0,63
Çalışılan kurum	Teknoloji Tutum	AFAD	53	71,226	5,810	1,107	0,271
		İtfaiye	52	69,462	10,019	1,102	0,274
	Teknoloji Kullanım	AFAD	53	49,170	8,054	-3,423	0,001
		İtfaiye	52	55,269	10,106	-3,416	0,001
	Kullanılan Teknoloji	AFAD	53	50,596	15,589	-2,738	0,007
		İtfaiye	52	71,226	5,810	-2,738	0,007
Yaş	Teknoloji Tutum	39 yaş altı	57	69,912	8,339	-0,713	0,477
		40 yaş üstü	47	71,064	8,017	-0,716	0,476
	Teknoloji Kullanım	39 yaş altı	57	52,053	10,222	-0,017	0,986
		40 yaş üstü	47	52,085	8,775	-0,017	0,986
	Kullanılan Teknoloji	39 yaş altı	57	54,632	17,467	-0,18	0,857
		40 yaş üstü	47	55,239	16,364	-0,182	0,856
Çalışma yılı	Teknoloji Tutum	9 yıl altı	60	69,400	8,553	-1,514	0,133
			44	71,841	7,499	-1,545	0,126
	Teknoloji Kullanım	10 yıl üstü	60	52,150	8,733	0,103	0,918
			44	51,955	10,666	0,1	0,921
	Kullanılan Teknoloji	9 yıl altı	60	55,517	16,574	0,434	0,666
			44	54,047	17,515	0,43	0,669
		10 yıl üstü	60	69,400	8,553	-1,514	0,133
			44	71,841	7,499	-1,545	0,126

Araştırma, teknolojiyle ilgili hizmet içi eğitim alan çalışanlar arasında teknoloji kullanımı, teknoloji puanları ve teknoloji tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçlar, çalışanların eğitim alıp almamalarına göre teknoloji kullanımı ve teknoloji puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir ($p>0,05$). Bu da eğitimin teknoloji kullanımı ve puanları üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu göstermektedir. Ancak, eğitim durumuna bağlı olarak teknoloji tutum puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 3. Çalışanların Teknoloji Puanlarının Kurum Kapsamında Alınan Teknolojiye İlişkin Eğitime Göre Karşılaştırılması

	Grup	N	O	S.S	S.H	t	p
Teknoloji tutum	Evet	69	64,923	7,242	0,872	0,820	0,414
	Hayır	36	71,120	9,776	1,629	0,748	0,458
Teknoloji kullanımı	Evet	69	51,846	8,846	1,065	2,203	0,030
	Hayır	36	52,239	10,429	1,738	2,091	0,041
Kullanılan teknoloji	Evet	68	53,308	15,271	1,852	3,268	0,001
	Hayır	36	55,220	17,579	2,930	3,129	0,003

Tablo 4 incelendiğinde araştırma, alınan eğitime bağlı olarak teknolojiye yönelik tutum puanlarında istatistiksel bağlamda anlamlılık göstermiştir. Bu farkın neye ait olduğunu anlamak ve grupları incelemek için Tukey HSD testi uygulanmış ve sonuçlara Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 4. Arama Kurtarma Çalışanlarının Eğitim Durumuna Yönelik Puanların Tek Yönlü Varyans Analizi

Gruplar	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Teknoloji tutum	Gruplar Arası	770,122	2	385,061	6,349	0,003
	Gruplar İçi	6185,839	102	60,645		
	Toplam	6955,962	104			
Teknoloji kullanımı	Gruplar Arası	86,595	2	43,297	0,466	0,629
	Gruplar İçi	9471,596	102	92,859		
	Toplam	9558,19	104			
Kullanılan teknoloji	Gruplar Arası	411,991	2	205,996	0,722	0,488
	Gruplar İçi	28797,97	101	285,128		
	Toplam	29209,962	103			

Tablo 5’e göre lise ve lisans mezunlarının teknoloji tutum puanları önemli ölçüde daha yüksektir. Bulgular, günümüz teknoloji çağında bilgiye erişmek ve bilgiyi yaymak için teknolojiden yararlanmanın önemini vurgulamaktadır. Genel olarak araştırma, eğitim ve eğitim durumunun çalışanlar arasında teknoloji kullanımı ve tutumları üzerindeki olumlu etkilerini desteklemektedir. “Bilgisayar ve İnternet Kullanımına İlişkin Öz-Yeterlik Algılarının İncelenmesi” üzerine yapılan bir araştırmada, uzmanlık gerektiren beceriler dışında, ilkökul öğretmenlerinin çoğunun bilgisayar ve web tabanlı uygulamaların kullanımına ilişkin öz yeterlik algılarının yüksek olduğu ancak mezuniyet durumlarına göre de anlamlı bir farklılık söz konusu olduğu değerlendirilmektedir (Gürbüz vd., 2015).

Tablo 5. Çalışanların Eğitim Durumuna Göre Teknoloji Puanlarının Tukey HSD Testi Sonuçları

Gruplar		Ortalama Fark	Standart Hata	p
Teknoloji tutum	Lise-Önlisans	-4,102	2,027	0,112
	Lise-Lisans	-6,19949*	1,750	0,002
	Önlisans-Lisans	-2,097	1,950	0,532
Teknoloji kullanımı	Lise-Önlisans	2,419	2,509	0,601
	Lise-Lisans	0,889	2,166	0,911
	Önlisans-Lisans	-1,530	2,413	0,802
Kullanılan teknoloji	Lise-Önlisans	2,257	4,396	0,865
	Lise-Lisans	4,579	3,815	0,456
	Önlisans-Lisans	2,323	4,247	0,848

Teknoloji tutum, kullanım ve kullanılan teknoloji ölçeklerinin yapı geçerliliğini ortaya koymak ve verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek için Faktör Analizi (Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizi) kullanılmıştır. Verilerin ve örneklem büyüklüğünün analize uygunluğunu ve yeterliliğini değerlendirmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi kullanılmıştır. KMO katsayısı, verilerin ve örneklem büyüklüğünün analiz için uygun olup olmadığını belirlemek adına kullanılan istatistiksel bir ölçüdür. Barlett Sphericity testi ise verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini inceler. Barlett Sphericity testinden elde edilen anlamlı bir Ki-kare test istatistiği, verilerin çok değişkenli normal dağılıma uygun olduğunu gösterir (Büyüköztürk, 2018). Açımlayıcı Faktör Analizi sonucu ortaya çıkarılan bulgulara, KMO katsayısı ve Bartlett's testi sonuçlarına aşağıda yer verilmiştir.

Teknolojiye yönelik tutum ölçeği açımlayıcı faktör analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Başlangıçta altı faktör belirlenmiş ancak daha az madde içeren üç faktör çıkarılmıştır. Kalan üç faktör (gelişim, kullanım ve gereklilik olarak tanımlanmıştır) varyansın %64,254'lük kısmını açıklamaktadır (Tablo 6). Veriler KMO (0.798) ve Barlett Testi ($p=0.0001$) sonucunda faktör analizi için uygun kabul edilmiştir.

Tablo 6. Teknoloji Tutum Ölçeği Faktör Analizi Dağılımı

	Faktör Yüklü 1	Faktör Yüklü 2	Faktör Yüklü 3
7. Etkin ve hızlı müdahalede teknolojinin getirdiği imkânlar olumlu bir etkiye sahiptir.	0,844		
6. Çalışanlara teknolojik cihazların çalışma prensibi konusunda temel eğitimler verilmelidir.	0,821		
12. Arama kurtarma ve müdahale çalışmaları için yeni teknolojilerin takibi yapılmalı, kullanım artırılmalıdır.	0,769		
5. Teknolojik araçlar çalışanın kendisini geliştirmesi amaçlı kullanılabilir.	0,758		
11. Çalışanlara yeni teknolojilerin kullanımı hakkında ön bilgiler verilmelidir.	0,704		
8. Teknolojik cihazların kullanımı ile müdahalesi zor vakalar daha kolay hale gelecektir.	0,669		
14. Personelin alanda çalışabilmesi için, "teknolojik materyalleri kullanabilme yeterliliği" göz önünde bulundurulmalıdır.		0,673	
15. Teknolojinin kullanılması çalışanların performansını ve verimliliğini artırır.		0,614	
10. Müdahale sonrası gerekli kayıtlar, formlar çalışanlar tarafından bilgisayar kullanılarak hazırlanmalıdır.		0,549	
9. E-posta ile sadece iletişim sağlanır, hizmet içi eğitimlerde kullanılamaz.			-0,831
16. Arama kurtarma ve müdahale çalışmalarında başarılı olabilmek için teknolojik imkânları kullanmak zorunlu değildir.			0,608
13. Teknolojik araçlar ancak tüm duyu organlarına hitap ettiğinde başarılı olur.			0,5
Özdeğer	4,617	1,308	1,143
Açıklanan Varyans	38,559	14,181	11,514
Ortalama	23,7905	12,4762	9,3333
SS	4,89249	1,88667	2,05532

Teknoloji kullanım ölçeğine faktör analizi yapılmış ve ölçek yapısına uymayan maddeler çıkarılmıştır. Analiz sonucunda toplam varyansın %65'ini açıklayan 2 faktör (bilgi ve gelişim, müdahale olarak tanımlanmıştır) ortaya çıkmıştır (Tablo 7).

Tablo 7. Teknoloji Kullanım Ölçeği Faktör Analizi Dağılımı

	Faktör Yüğü 1	Faktör Yüğü 2
6.İletişim, haberleşme	0,824	
3.Hizmet içi eğitimlerde bilginin sunumu	0,766	
4.Yeni gelişmelerin takibi	0,748	
5.Problem çözme becerisini geliştirme	0,682	
7.Mantık ve muhakeme becerisini geliştirme	0,668	
1.Bilginin, evrakların depolanması, arşivi ve yedeklenmesi	0,666	
9.Motivasyonu ve verimliliği artırma	0,555	
12.Müdahale edilmesi gerekli yerin bölgesel durumu		0,846
13.Afet bilgi ve karar destek sistemi		0,815
11.Araç izleme, takip, yönlendirme		0,702
8. Etkin ve hızlı müdahale teknikleri		0,669
10.Acil ulaşım sistemi (en kısa yol güzergahı)		0,649
2.Müdahaleye uygun teçhizat kullanımı		0,612
Özdeğer	7,318	1,247
Açıklanan Varyans	56,292	9,596
Ortalama	23,7905	12,4762
SS	4,89249	1,88667

Kullanılan Teknoloji Ölçeği, faktör yapısına uymayan maddelerin çıkarılmasıyla son halini almıştır. Ölçek, toplam varyansın %66'sını açıklayan iki faktörden (genel ve nadir kullanım olarak tanımlanmıştır) oluşmaktadır (Tablo 8).

Tablo 8. Kullanılan Teknoloji Ölçeği Faktör Analizi Dağılımı

	Faktör Yüğü 1	Faktör Yüğü 2
5.Çağrı Merkezi, Ses Kayıt Sistemi	0,882	
7. Analog Telsiz	0,882	
4. Operasyon Yönetim Yazılımı	0,841	
8. Dijital Telsiz	0,834	
6. Araç Takip Sistemi	0,8	
11. Yangın Yönetim Sistemi	0,79	
10. Acil Durum Operasyon Yönetim Sistemi	0,789	
9. Mobil Veri İletişim Sistemi	0,595	
13. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS)		0,861
16. Afet Bilgi Sistemi		0,811
3. Sayısal Harita Uygulamaları		0,76
15. Haberleşme Sistemleri		0,709
14. Bilgisayar Destekli Yazılım Programı		0,631
17. Veri Yedekleme Ünitesi		0,607
Özdeğer	7,738	2,286
Açıklanan Varyans	51,588	15,239
Ortalama	23,7905	12,4762
SS	4,89249	1,88667

Afet yönetiminde iletişim ve bilişimin etkin kullanımı büyük önem taşımaktadır. Araştırma sonucu, ilgili kurumların teknoloji kullanımında eksiklikleri bulunduğu ancak gelişime devam ettikleri anlaşılmaktadır. Arama kurtarma ve müdahale faaliyetlerini yürüten kurumlarda bilgi teknolojilerinin kullanım düzeyleri hakkında yapılan araştırmalar, mevcut teknolojilerin etkinliğini anlamak ve iyileştirme alanlarını belirlemek için önemlidir (Bingqing vd., 2020). Araştırmanın kısıtlayıcı faktörleri arasında maliyet, mesafe ve zaman gibi etkenler bulunmaktadır. Katılımcılara ulaşıldığında anket

doldurmaya gönüllü olmamaları da önemli bir kısıtlayıcı bir faktördür. Araştırma, metodolojideki sınırlamaları kabul etmekle birlikte, bilgi teknolojilerinin afet yönetimindeki önemini vurgulamaktadır.

SONUÇ:

Bu araştırma, arama kurtarma ve müdahale çalışanlarının teknoloji kullanım düzeylerini ve tutumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada; çalışanların teknoloji kullanımına yönelik tutumlarını, kullanım düzeyleri üzerindeki etkilerini ve kullandıkları belirli teknolojileri değerlendirmek için bir teknoloji tutum ölçeği kullanılmıştır. Sonuçlar, teknolojinin bu çalışanlar tarafından çoğunlukla depolama, arşivleme, bilgilerin yedeklenmesi, müdahale ekipmanlarının kullanımı, eğitimlerde bilgi sunumu ve iletişim gibi görevler için kullanıldığını göstermiştir. Bununla birlikte, Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama gibi yazılım programları hakkında sınırlı bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca afet bilgileri, karar destek sistemleri, bölgesel durum değerlendirmesi, araç izleme, takip ve yönlendirme ile ilgili sistem odaklı teknoloji konularındaki puanları genel olarak düşüktür ve yanıtlar "nadiren" kullanıma işaret etmektedir. Genel olarak, bu çalışanların güçlü yönleri bilgisayar teknolojilerinin yaygın olarak kullanıldığı alanlarda yatmaktadır.

Bu araştırma; müdahale çalışanlarının genel olarak işlerinde teknolojiye, özellikle de internet ve teknolojik araçlara olumlu baktıklarını ortaya koymuştur. Ancak çalışanların teknolojiye karşı olumlu tutumları olsa da kullanım düzeyi yüksek değildir. Araştırmada ayrıca en az kullanılan teknolojilerin afet yönetiminde büyük önem taşıyan 'Sayısal Harita Uygulamaları' olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra 'Coğrafi Bilgi Sistemleri' ne yönelik kullanımın da az olduğu tespit edilmiştir. Bu sistemler yeryüzündeki değişimlerin nedenleri hakkında hızlı ve doğru bilgi sağlamaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri afet yönetiminin çeşitli aşamaları için hayati önem taşımaktadır ve bu nedenle arama-kurtarma ve müdahale faaliyetlerinde bu sistemlerin kullanımının artırılmasına ihtiyaç vardır. Afet yönetiminde, verilere hızlı bir şekilde erişmek ve yorumlamak etkili müdahale için çok önemlidir. Bu da dijital haritalar ve coğrafi bilgi sistemleri gibi günümüz bilgi ve teknolojileriyle entegre modern bir sistem gerektirmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri bu sistemde önemli bir rol oynamaktadır, ancak toplanan verileri analiz edecek çalışanların bilgi teknolojileri konusundaki eksikliği büyük bir zorluktur. Kurumların mevcut teknolojilerini güncellemeleri ve yeni edinilen teknolojilere uyumluluk sağlamaları önemli görülmektedir.

Afet yönetiminde arama, kurtarma ve müdahale faaliyetlerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının artırılması ve teşvik edici çalışmalar ile desteklenmesi önemli görülmektedir. Genel olarak, bilgi teknolojilerinin afet yönetimine etkin bir şekilde entegre edilmesi, etkin ve zamanında müdahale için elzemdir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır. Araştırma, Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 20.09.2018 tarih ve 2018/9 sayılı sayılı kararı ile gerçekleştirilmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: --

KAYNAKÇA:

- Bingqing, L. U., Zhang, X., and Jin, W. E. N. (2020). Real world effectiveness of information and communication technologies in disaster relief: A systematic review. *Iranian journal of public health*, 49(10), 1813.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Pegem Atıf İndeksi, 001-214.
- Cao, L., ve Zhou, G. (2008). Research on emergency response mechanisms for meteorological disasters. 2008 ISECS International Colloquium on Computing, Communication, Control, and Management, 1, 649-653.
- Ceren, A. (2023). Türkiye’de afet yönetimi ve afetlerde teknoloji kullanımının önemi. *RS-Research Studies Anatolia Journal*, 6(1), 78-106.
- Çınarer, G., Yurttakal, A. H., Ünal, S., ve Karaman, İ. (2016). Öğretmenlerin teknolojik araçlarla eğitime yönelik tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi Yozgat ili örneği. *EEB 2016 Elektrik-Elektronik ve Bilgisayar Sempozyumu*, 11-13.
- Çiçekdağı, H. İ., ve İraz, R. (2020). Bilgi teknolojileri kullanımının afet yönetim performansına etkisi: Afet yönetimi karar destek sistemi kullanıcı araştırması. *Journal of International Social Research*, 13(73).
- Dash, N. (1997). The use of geographic information systems in disaster research. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters*, 15(1), 135-146.
- Emmons, H. W. (1990). Firesafety science? The promise of a better future. *Fire Technology*, 26(1), 5-14.
- Erkal, T., ve Değerliyurt, M. (2009). Türkiye’de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 147-164.
- Genç, F. N. (2021). Afet yönetimi. Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Genç, N. (2012). Afet yönetimi ve iletişim teknolojileri. M. Z. Sobacı ve M. Yıldız (Ed.), *E-Devlet: Kamu yönetimi ve teknoloji ilişkisinde güncel gelişmeler kitabı içinde* (s. 353—380). İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Gulatee, Y., Yuan, Q., Gasco-Hernandez, M., Gil-Garcia, J. R., Sutherland-Mitzner, M., and Pardo, T. A. (2020). Technology adoption for emergency preparedness and response in rural areas: Identifying the main determinants. *Proceedings of the 13th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance*, 469-476.
- Gürbüzürk, O., Demir, O., Karadağ, M., ve Demir, M. (2015). Sınıf Öğretmenlerinin Bilgisayar ve İnternet Kullanımına İlişkin Öz-Yeterlik Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 10(11).
- İstanbul Teknik Üniversitesi-İTÜ. (2023). Şubat 2023: 04.17 Mw 7, 8 Kahramanmaraş ve 13.24 Mw 7, 7 Kahramanmaraş depremleri: Ön inceleme raporu. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Kadioğlu, M. (2022). Afet yönetimi: Beklenilmeyeni beklemek, en kötüsünü yönetmek. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

- Karasakaloğlu, N., Saracaloğlu, A. S., ve Sanem, U. (2011). Türkçe öğretmenlerinin teknoloji tutumları ile bilgi teknolojilerini kullanma düzeylerinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2).
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi*,(31. Basım) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karatay, A. G. R., ve Torun, E. (2016). Bilgisayar Destekli Eğitime İlişkin Öğretmen Tutumlarının Belirlenmesi. *The Journal of Academic Social Science*, 4(28):388-402
- Landgren, J. (2005). Shared use of information technology in emergency response work: Results from a field experiment. *Proceedings of the 2nd International ISCRAM Conference*, 35-41.
- Leblebici, Ö. (2014). Afetlerde kamu yönetiminin rolü ve toplum temelli afet yönetimine doğru. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 457-477.
- Lee, J., ve Rao, H. R. (2007). Understanding Socio-Technical Environments for Acceptance of Inter-Agency Anti/Counter-Terrorism Information Sharing Systems. 2007 40th Annual Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS'07), 98-98.
- Macit, İ. (2018). Afetlerde Karar Destek Sistemi: Mobil Uygulama Örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(25), 1909-1919.
- Marangoz, M., ve İzci, Ç. (2023). Doğal afetlerin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler bağlamında girişimciler açısından değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 24(52), 1-30.
- Memiş, L., ve Babaoğlu, C. (2020). Afet yönetimi ve teknoloji. Farklı Boyutlarıyla Afet Yönetimi İçinde,(Yaman M., Çakır E., Ed.), Nobel, Ankara, 163-174.
- Öksüz, C., ve Karakoç, Ş. A. (2010). İlköğretim Okullarında Matematik Derslerinde Teknoloji Kullanım Düzeyini Belirleme Ölçeği Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), 372-383.
- Sancakdar, O. (2016). Afet mevzuatı ve afet hukukuna giriş. *İN Bütünleşik Afet Yönetimi*, İzmir: İlkem Yayınları, 2016, pp.37-75.
- Saygıner, Ş. (2016). Öğretmen adaylarının bilgisayar yeterlilik düzeyleri ile teknolojiye yönelik algıları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(34), ss.298-312.
- Şahin, A. U. (2021). Afet Yönetimini Küresel Düşünmek. *TESAM Akademi Dergisi*, 8(2), 237-262.
- Yaman, M., ve Çakır, E. (2018). Dijitalleşen dünyada akıllı afet ve acil durum uygulamaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 1124-1138.
- Yaman, M., ve Çakır, E. (2023). Afet yönetiminin kavramsal çerçevesi. *Afet yönetimi ve politikaları* (1. Baskı, ss. 3–27). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Yavuz, S. (2005). Developing a technology attitude scale for pre-service chemistry teachers. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 4(1), 17-25.
- Yetkin, O. (2024). Afet Yönetimi Bağlamında Büyükşehir Belediyelerinin Teşkilat Yapısı Üzerinden Bir İnceleme. *Urban 21 Journal*, 2(1), 24-41.

Yılmaz, Ü. (2019). İnsani Yardım Lojistiği Faaliyetlerinde İnsansız Hava Araçlarının Kullanım Alanları. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 43-54.

Yılmaz, M. (2016). İlkokul öğretmenlerinin eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin bilgisayar yeterliliklerinin ve teknoloji tutumlarının değerlendirilmesi. Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin, Türkiye.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of the study was to examine the technology attitudes of search and rescue and response organisation employees towards technology and information technologies and their technology usage levels.

Research Questions:

Do the attitudes of the employees towards technology show significance according to their gender, institution, age, educational status, years of service and in-service training related to technology?

Does the level of employees' use of information technologies show significance according to their gender, institution, age, educational background, years of service, professional satisfaction and in-service training on technology? Is there a relationship between employees' attitudes towards technology and their level of use of information technologies?

Literature Review:

When the national and international literature is examined, it is seen that there are many studies on Disaster Management and Information Technologies, and the weight is given to Geographic Information Systems and Remote Sensing. When the literature is analyzed, this research is one of the rare studies conducted in the field of Disaster Management. When we look at the studies on issues such as technology attitude and technology use, the majority of them are in the field of education. Among these studies; In the study conducted by Yılmaz (2016) on the evaluation of primary school teachers' technology attitudes towards the use of technology in education, it was seen that the difference between the groups in terms of technology attitude scores in education according to the age of the teachers was statistically significant. In a study conducted by Çınar et al. (2016), it was determined that the difference between the group averages of secondary school teachers' attitude scores towards education with technological tools according to the age variable was not statistically significant. It can be said that studies conducted in different fields of study bring different results.

Methodology:

The research is in the relational survey model. This study utilized a data collection tool consisting of three parts. The reliability coefficient of the measurement tool was determined to be 0.79 using Cronbach Alpha. Before being computerized, the responses obtained from personnel were carefully examined and any incomplete or inappropriate responses were eliminated. The first part of the data collection tool contained a demographic information form consisting of structured questions pertaining to personal information. The second part employed the "Technology Attitude Scale" developed by Yavuz in 2005, which assessed personnel attitudes towards the use of technological tools. This scale consisted of five factors and 19 items the scale comprised 12 positive and 5 negative items. Lastly, employed the "Level of Using Information Technologies Scale" developed by Öksüz and Karakoç in 2010, which consisted of 28 items. The researcher added an additional four items to effectively gauge the employees' level of technology utilization. In order to provide evidence of validity and reliability on the data obtained from a total of 105 personnel; Kaiser-Meyer Olkin (KMO) coefficient and Barlett's Sphericity test to determine the suitability of the data for factor (principal components) analysis, Exploratory Factor Analysis and Confirmatory Factor Analysis to provide evidence of construct validity, Cronbach's Alpha analyses were performed to provide evidence of reliability.

Results and Conclusions:

The results of the research show that the level of technology usage of the employees is generally used in areas where information and technology are frequently used such as storage, archive and backup of information, use of equipment suitable for intervention, presentation of information in in-service trainings, communication, communication, while they have little knowledge about software programs (Geographical Information Systems, Remote Sensing, etc.). The areas where Search and Rescue and Response Organization employees are good at are the areas where computer technologies are frequently used. According to the research, intervention workers generally had a positive attitude towards the use of technology in intervention and other work within the organization. In addition, individuals' technology attitude levels are considered to be higher than their usage levels. In other words, while the technology attitudes of the employees are seen as positive, there is not a high level of usage. This situation shows that the attitudes observed positively as a result of the research are not reflected in the use of technology. Another situation determined as a result of the research findings is that the least used technologies are 'Digital Map Applications'. It has also been understood that 'Geographic Information Systems' are among the less used technologies.

Metaverse'de Punk Estetiği: Kamusal Sanat ve Kültürel Çeşitlilik

Punk Aesthetics in the Metaverse: Public Art Cultural Diversity

Metin EKER¹

Hülya DEMİR²

Öz

Kamusal sanat, tarihi ve kültürel bağlamlar sunarak, toplumun katılımıyla ve çevresel etkileşim içinde gelişen sanat eserleri ve projeleri ile ortaya çıkmaktadır. Metaverse, postmodern sanatın sınırlarını zorlayan, dijital kamusal alanları genişleten ve sanatın toplumsal işlevini yeniden tanımlayan bir teknolojik ve dijital ortam sunmaktadır. Bu bağlamda, metaverse içerisindeki kamusal sanat eserlerinin toplumsal katılım, kültürel çeşitlilik ve punk estetiği konularında nasıl bir rol oynadığı araştırma kapsamında incelenmiştir. Araştırmada, nitel bir yaklaşım benimsenerek doküman analizi ve görsel çözümleme yöntemleri kullanılmıştır. Literatür incelemesi, metaversenin yeni bir çalışma alanı olması nedeniyle son 20 yıllık dönemi kapsamaktadır. Metaverse kavramı ve sanatla olan teması, nedensel karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir. Farklı metaverse platformlarındaki kamusal sanat eserleri gözlemlenmiş ve bu eserlerin kültürel çeşitliliği nasıl yansıttığı görsel çözümlerle değerlendirilmiştir. Çalışma, kamusal sanatın kültürel çeşitliliği yansıtma biçimlerini ve siber-punk estetiğinin dijital sanatta yeni bir ifade biçimi olarak kabul edilmesini tartışmaktadır. Metaverse kullanıcılarının sanatın toplumsal işlevi üzerindeki farklı görüşleri ve deneyimleri de bu bağlamda ele alınmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmaların, metaverse ortamında siber-punk estetiğinin etkisini ve sanatın toplum üzerindeki rolünü çeşitli boyutlarda incelemesi, sanat tarihi, kültürel çalışmalar ve dijital medya alanlarındaki bilgi birikimine önemli katkılar sağlayacaktır. Bulgular sanat tarihi, kültürel çalışmalar ve dijital medya gibi farklı disiplinleri bir araya getirerek metaversedeki kamusal sanatın çok yönlü etkilerini anlamayı sağlamıştır. Bu çerçevede, metaversenin sanat ve toplum üzerindeki potansiyel etkilerini derinlemesine incelenmesi, sanatın dijital dönüşümü ve kültürel çeşitlilik bağlamında yeni perspektifler görülmesine katkı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Sanat, Kültürel Çeşitlilik, Punk Estetiği, Metaverse

ABSTRACT

Public art emerges through artworks and projects that develop with community participation and environmental interaction, offering historical and cultural contexts. The metaverse provides a technological and digital environment that challenges the boundaries of postmodern art, expands digital public spaces, and redefines the social function of art. This study investigates the role of public art within the metaverse in terms of social participation, cultural diversity, and punk aesthetics. The research adopts a qualitative approach, utilizing document analysis and visual analysis methods. Given the novelty of the metaverse as a field of study, the literature review encompasses the past 20 years. The concept of the metaverse and its relationship with art are examined through causal comparison. Public art pieces on various metaverse platforms are observed, and their reflection of cultural diversity is evaluated through visual analyses. The study discusses the ways public art reflects cultural diversity and the acceptance of cyber-punk aesthetics as a new form of expression in digital art. It also considers the different views and experiences of metaverse users regarding the social function of art. Future research on the impact of cyber-punk aesthetics and the role of art in society within the metaverse is expected to contribute significantly to the body of knowledge in art history, cultural studies, and digital media. The findings provide insights into the multifaceted effects of public art in the metaverse by integrating

¹ (Prof. Dr.) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, meker@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3054-9198

² **Corresponding Author:** (Doç. Dr.) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Bölümü, hulya.demir@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9505-0347

perspectives from art history, cultural studies, and digital media. This comprehensive examination of the potential impacts of the metaverse on art and society offers new perspectives on the digital transformation of art and cultural diversity.

Keywords: Public Art, Cultural Diversity, Punk Aesthetics, Metaverse

GİRİŞ:

Kamusal alanın anlamı ve işlevi üzerine yapılan tartışmalar uzun yıllardır sosyal bilimlerin merkezinde yer almaktadır. Jürgen Habermas, (1962: 359) Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü isimli kitabında tüm “toplumu etkileyen sorunları algılama, teşhis etme ve iyileştirme arenası” olarak tanımladığı ‘kamusal alan’ ifadesini literatüre kazandırdığı tarihten günümüze kadar olan süreçte kamusal alan ve sanat ile ilgili çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar ağırlıklı olarak geleneksel ve yeni medya alanları içerisinde sınırlı kalmış ve yeni fenomenler olarak yaşamımıza giren metaverse, yapay zekâ, artırılmış gerçeklik kavramları ile doğrudan ilişkilendirilmemiştir. Kamusal alanlar, sosyal yaşam akışı içinde düşüncelerin, ifade biçimlerinin ve deneyimlerin olduğu, paylaşıldığı, tartışıldığı toplumsal alanları tanımlamaktadır (Parlakalay, 2020: 1160).

Kamusal alan ile kamusal sanat arasında tarihi ve olgusal bir bağ vardır. Çünkü kamusal sanat genellikle kamusal alanlarda sergilenmekte ve bu alanlar toplumun katılımına açık, paylaşılan ve kamusal deneyimin bir parçası olmaktadır. Kamusal sanat ise topluma açık olarak sergilenen, tarihi ve kültürel bağlamlar sunan ve kamunun katılımıyla birlikte çevresel etki ile temas halinde ortaya çıkan sanat eserlerini ifade etmektedir. Kamusal sanat, seyirci ile bütünleşme isteği olan bir sanattır. Bu mekânlar -görsel ya da kurgusal- içinde insanların, toplumsal yapı üzerinde, kamusal mekânların kullanımı üzerinde veya kendi davranışları üzerinde yenilenmiş bir yansıma yaratarak kendilerini ifade edebileceği alanlardır (Pollock, 2007). Kamusal sanatın varlığı kültürel çeşitliliğin kutlanması, toplumsal işlevlerin yeniden tanımlanması ve kamunun sanat eylemlerine doğrudan katılımı üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Kamusal alan ve kamusal sanat arasındaki bağ, toplumun bir araya gelip etkileşimde bulunduğu mekanlarla sanatsal ifade arasındaki tarihsel ve işlevsel bağlantıların derinlemesine incelenmesi için önemli bir ilişkiyi ortaya koymaktadır. Kamusal alanlar, kamusal sanatın sergilendiği ve toplumun katılımını teşvik ettiği mekanlar olarak değerlidir ve kültürel ifadenin ve toplumsal etkileşimin bir parçası olarak kamusal sanatı destekler niteliktedir.

Metaverse, geleneksel, modern ve postmodern sanat anlayışlarını aşan, kamusal mekânın dijital boyutlarını mekân sınırlamasından uzaklaştıran, sanatın toplumdaki rolünü yeniden şekillendiren, etkileyici bir dijital platform olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni platform varlığı ile kendi sanatsal ve estetik ifade biçimlerini de beraberinde getirerek, kamusal alanlara ve kamu sanatı olarak kabul edilen sanat formlarına tesir etmektedir. Dijitalleşen evrenin hızı, sanatın dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Bu araştırma, metaverse ortamında kamusal sanat, kültürel çeşitlilik ve siber-punk estetiğinin birlikteliğini ve etkileşimlerini çözümleyen bir çalışmadır. Araştırmanın temel odak noktası, Metaverse platformlarında sanatın toplumsal işlevi, kültürel çeşitliliğin temsili ve siberpunk estetiğinin dijital sanat bağlamında nasıl yorumlandığına yönelik kapsamlı bir nitel analiz sunmaktır. Nitel araştırma metodolojisinin gerektirdiği veri doğruluğu ve güvenilirliği sağlamak için, araştırmacılar araştırmaları kapsamında birden fazla metodolojik yaklaşımı benimseyebilirler (Yıldırım ve Şimşek, 2008:88). Bu çerçevede, makalede doküman incelemesi, görsel çözümleme, içerik analizi ve betimsel analiz veri toplama yöntemleri uygulanmıştır. Ayrıca araştırma, niteliksel bir analiz yapmanın ötesinde, kapsamlı bir durum çalışması olarak da tasarlanmıştır. McMillian (2000) tarafından açıklanan durum çalışması yöntemi, bir veya birden fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun veya diğer etkileşimli sistemlerin kapsamlı bir şekilde incelendiği bir yaklaşım olarak kullanılmıştır. Dolayısı ile araştırma alanı etnografik ve fenomenolojik metodolojiler doğrultusunda, geniş ve derinlemesine bir inceleme içermeyi hedeflemektedir. Araştırmanın bulguları, Metaverse'deki kamusal sanatın, kültürel çeşitlilik

ve siber-punk estetiği üzerindeki etkisini anlamamızda önemli bir rol oynamakta ve sanatın sosyal rolüne dair bilgilerimizi genişletmektedir. Gelecek araştırmalar için, Metaverse'deki punk ve siber-punk estetiğinin daha detaylı analizi ve sanatın toplumsal işlevine yönelik derinlemesine değerlendirmeler önerilmektedir. Bu çalışmanın bulguları kamusal alan ile kamusal sanat arasındaki tarihsel ve işlevsel ilişkilerin, metaverse gibi yenilikçi dijital platformlarda estetik formlar üzerinden nasıl dönüşüm geçirdiğini anlamak için önemli bir temel sunmaktadır.

1. Kamusal Alan, Kamusal Sanat ve Kültürel Çeşitlilik

Kamusal alan, demokratik değerlerin korunduğu, çeşitli görüşlerin ve perspektiflerin hoşgörülle karşılandığı bir ortamı ifade etmektedir. Bu alanda toplumun çeşitli kesimleri bir araya gelerek fikir alışverişi yapabilir, sorunları tartışabilir ve kolektif çözümler arayabilirler. Kamusal alan, demokrasinin temel bir unsuru olarak kabul edilir ve toplumun gelişimine katkı sağlayan önemli bir alan olarak değerlendirilir. Alman felsefeci ve sosyolog Habermas'a göre (1962) kamusal alan, toplumsal sorunların fark edildiği, tespit edildiği ve ilgili sorunlara çözümlerin arandığı adeta bir tedavi sahası olarak tasvir edilmektedir. Habermas'ın bu yaklaşımı, demokratik bir toplumun işleyişinde önemli bir rol oynamaktadır. Kamusal alan, bireylerin farklı görüşleri serbestçe ifade edebildiği, toplumsal meseleleri ele alabildiği ve kararlar alabildiği bir alandır. Bu bağlamda, kamusal alanın bir tür "tedavi sahası" olarak tanımlanması, toplumsal sorunların çözümünün bu alanda başladığını ve bu sürecin toplumun sağlığına benzer şekilde tedavi gerektiren bir süreç olduğunu vurgular. Kamusal alan, toplumun kendini iyileştirme ve geliştirme amacı taşıdığı bir alandır ve bu süreçte toplumsal sorunlar ve meseleler etkili bir şekilde ele alınmaktadır.

Kamusal alanın varlığından söz edebilmek için insanların bir arada yaşadığı ve büyük yerleşim birimi olarak açıklanabilen kent kavramının etimolojisinden ayrıca bahsetmek gerekmektedir. Kent kelimesinin kökenine inildiğinde Antik Yunan tarihine geçiş söz konusudur (Koroğlu, 2013:432). Antik Yunan'da, şehir devletlerinin kurulmasıyla iki farklı yaşam alanı oluşturduğu bilinmektedir: "koine" ve "oikos", "Koine" özgür yurttaşların paylaşılan kamusal alandır, genellikle şehir-devletin sınırları içindedir. "Oikos" ise, bireylerin özel ev hayatını temsil eden ve kişisel mülkiyetle ilişkilendirilen bir alandır. Bu durumda, "koine" kamusal alanı temsil ederken, "oikos" özel alanı ifade etmektedir (Ağaoğulları,1995:20; Çulha,1997:19). Almanya doğumlu Yahudi kökenli Amerikalı siyaset bilimci Hannah Arendt ise kamusal alanı politik büyüklüğün, seçkinliğin ortaya çıktığı/sergilendiği ve başkalarıyla paylaşıldığı bir alan olarak açıklayarak alanın somut varlığının soyut söylemlerin gerekçelerine hizmet etme potansiyeline dikkat çekerek; Habermas'ın (Akt. Akkol, 2018:178) kamusal alan için burjuva kesimi ile doğrudan ilişkili olan kamusal alan tanımı ile paralel bir görüş sunmaktadır. Habermas'ın söylemsel kamusal alan modelinde kamusal alan, siyasi kararlardan etkilenenlere bu kararların oluşum sürecini etkileyebilmeleri ve gerekirse bu kararları değiştirebilmeleri için söz hakkı tanıyan birtakım prosedürlerin oluşturulduğu bir alanı ifade etmektedir (Akt. Yılmaz, 2007:8). Hannah Arendt'in daha muhafazakâr ve devlet sempatic tutumu karşısında Habermas'ın liberal görüşlerin kültürel çeşitlilik üzerinde sanat yolu ile yaratacağı etkilerin tespit edilmesi araştırma kapsamında önemli görülmektedir. Bu bağlamda, Hannah Arendt ve Habermas'ın kamusal alan teorilerinin kültürel çeşitlilik ve sanatın etkileşimi üzerindeki önemi daha da belirginleşir. Arendt'in kamusal alanı politik büyüklük ve seçkinlik olarak tanımlaması, sanatın kamusal alanda nasıl bir rol oynayabileceğini ve toplumsal değerlerin nasıl yansıtılabileceğini gösterir. Öte yandan, Habermas'ın liberal perspektifi, kamusal alanda kültürel çeşitliliğin ve farklı görüşlerin ifadesinin önemini vurgular. Bu çerçevede, sanatın kamusal alandaki rolü, sadece estetik bir değer taşımaktan öte, toplumsal diyalog ve kültürel çeşitliliği teşvik eden bir araç olarak işlev görebilir. Habermas'ın söylemsel kamusal alan modeli, sanatın toplum içindeki işlevine dair önemli ipuçları sunar. Bu modelde, kamusal alan, siyasi kararların oluşum sürecine katılımı ve bu süreci etkileme imkanını tanıyan bir alan olarak tanımlanır. Bu, sanatın da

kamusal alanda önemli bir rol oynayabileceğini ve toplumsal karar alma süreçlerinde etkili olabileceğini gösterir.

Sanat eserleri, kamusal alan içinde farklı görüşleri ve kültürel ifadeleri yansıtarak, toplumun çeşitli kesimlerinin seslerini duyurabilir ve toplumsal diyalogları zenginleştirebilir. Ayrıca, sanat yoluyla ifade edilen kültürel çeşitlilik, toplumsal algıları ve değer yargılarını dönüştürme gücüne sahiptir. Farklı kültürel arka planlara sahip bireyler ve topluluklar tarafından yaratılan sanat eserleri, kamusal alanı zenginleştiren ve toplumsal çeşitliliği teşvik eden bir platform oluşturur. Bu durum, özellikle Metaverse gibi dijital platformlarda, sanatın daha geniş kitlelere ulaşmasını ve farklı kültürler arasında köprüler kurmasını sağlayabilir. Sonuç olarak, Arendt ve Habermas'ın kamusal alan teorileri, sanatın toplumsal işlevi ve kültürel çeşitlilik üzerindeki etkileri açısından önemli bir çerçeve sunar. Bu teoriler, sanatın kamusal alanda nasıl bir etki yaratabileceğini ve toplum içindeki çeşitli sesleri nasıl bir araya getirebileceğini anlamamıza yardımcı olur. Metaverse gibi yeni dijital platformlar, bu etkileşimi daha da genişleterek, sanatın kamusal alan içindeki rolünü yeniden tanımlama fırsatı sunar. Bu bağlamda, sanatın kamusal alandaki etkisi, toplumsal diyalogların zenginleştirilmesi ve kültürel çeşitliliğin teşvik edilmesi yönünde ele alınabilir.

1.1. Kamusal Sanat

Kamusal sanat, toplumların kültürel ve sosyal dokusunu şekillendiren önemli bir araç olarak, sanatın toplum içindeki yerini ve etkisini sorgulamamıza olanak tanır. Phillips'ın, kamusal sanatın geniş kitlelere ulaşabilmesi ve 'kamusalılığı' üzerine yaptığı değerlendirmeler, sanatın toplumsal rolünün anlaşılmasında büyük bir önem taşır. Phillips, kamusal sanatın 'kamusallığını', geniş kitlelere ulaşma kapasitesiyle ilişkilendirir. Ona göre, sanatın halka erişimi ve anlaşılması arttıkça, bu sanat eserinin kamusal olarak adlandırılması mümkündür (1988:97). Sanat eserleri, herhangi bir kişi veya grup tarafından izlenebilir, deneyimlenebilir veya erişilebilir durumda olduğunda "kamusal" olarak kabul edilmektedir. Sanatın kamusal bir özellik taşıması, toplumun farklı kesimlerinden insanların bu sanat eserlerine erişebilmesi, onları deneyimleyebilmesi ve etkileşime girebilmesi anlamına gelmektedir.

Kamusal erişim, sanatın demokratik bir şekilde paylaşılması ve toplumun kültürel zenginliğine katkı sağlaması açısından önemlidir. Kamusal sanat eserin üretildiği mekân, materyal ve süreyi geri plana atmadan, kamuya danışılması ve onayın beklenmesi veya aniden, izinsiz olarak hayata geçirilebilmesi ile ortaya çıkabilmektedir. Benzer kamusal sanat etkinliklerinin meydana gelmesi, sanatçının kendi sanatını dışı vurumuna, toplumla neyi paylaşmak istediğine bağlı olmaktadır (Worth, 2003). Kamusal sanat eserlerinin kimisi geçmişi anlatmakta; kimisi ise geleceği işaret etmektedir. Kamusal kavramını genişlettikçe, kamusal sanat neredeyse her yerde, her zaman, herkesle olabilmektedir. Açık alanlar genellikle kamusal sanat mekanları olarak tercih edilse de bazen sanat eseri sergi alanı olan galeriler, müzeler ve şahıs veya kuruma ait diğer özel alanlarda da kamusal alanın sergileme mekânı olabilmektedir (Phillips, 1999:4). Kamusal sanat, bir alana yerleştirilen nesnelere, mekâna dayalı çalışmalara, sanatsal ve biyolojik dinamik süreçleri araştıran daha geçici ve performansla yönelik çalışmalara kadar uzanan geniş ve çok boyutlu bir kentsel tipolojiyi kapsamaktadır (Umbanhowar). Kentsel tipoloji, sanat eserleri ve kamusal sanatla bağdaştırıldığında, bu alanlarda da benzer bir işlev üstlenebilir. Özellikle şehirlerdeki kamusal sanat eserlerinin ve sanatın tarihi ve kültürel bağlamını anlamak için kentsel tipoloji kullanılabilir. Kentsel tipoloji, şehrin farklı dönemlerinde inşa edilmiş sanat eserlerinin ve kamusal sanatın özelliklerini tanımlayarak, bu eserlerin tarihi ve kültürel önemini ortaya koyabilir. Şehirlerdeki sanatsal ifadeler, kentsel tipoloji sayesinde bir dönemin estetik tercihleri, toplumsal değerleri ve tarihsel evrimini yansıtarak şehirlerin kültürel mirasını zenginleştirirler. Kamusal sanatın biyolojik dinamik süreçleri araştıran bir yönü de vardır, bu da doğal çevre ile sanatın etkileşimini keşfetmeye odaklanmaktadır. Bu durum yaratıcı ifade için pek çok farklı yol sunabileceğini ve şehirlerin veya kamusal alanların kültürel, estetik ve sosyal olarak zenginleşmesine katkı sağlayabileceğini düşündürmektedir.

Sanat eserleri, kültürel veya psikolojik, siyasal, ekonomik veya toplumsal konular hakkında ilgi uyandırarak tartışmalar başlatabilir, güçlü duygular ortaya çıkarabilir ve yeni düşüncelere ilham verebilir. Bu şekilde sanat, insanları bu konular üzerinde düşünmeye ve duygusal tepkiler vermeye teşvik eder (Peto, 1992:32). Sanatın bu uyarıcı etkileri, toplumun farklı kesimlerinde farklı şekillerde hissedilebilir ve bu nedenle sanatın toplumsal etki gücü oldukça geniştir. Kamusal sanat, toplumların kimliklerini ifade etmelerine ve katılımcı bir şekilde sanatın yaratılmasına olanak tanıdığı için, farklı kültürlerden gelen insanların bu süreçte etkileşimde bulunmalarına ve kendi kültürel dokularını sanatsal ifadeler aracılığıyla paylaşmalarına olanak sağlamaktadır. Sanatın toplumsal ve kültürel etkileri bu kadar geniş ve çeşitliyken, bu etkileşimlerin kültürel çeşitlilikle nasıl bir ilişki içinde olduğunu incelemek kaçınılmazdır. Kamusal sanatın, farklı kültürel arka planlardan gelen insanları bir araya getirme ve bu çeşitliliği bir zenginlik olarak sunma gücü, toplumların kültürel dokusunu anlamak ve kutlamak için eşsiz bir fırsattır. Bu bağlamda, 'Kültürel Çeşitlilik' başlığı altında, sanatın toplumlar arası köprüler kurma ve farklı kültürel kimlikleri bir araya getirme yeteneğini daha derinlemesine ele alınmıştır.

1.2 Kültürel Çeşitlilik

Kültürel çeşitlilik, farklı kültürlerin, geleneklerin, deneyimlerin ve bakış açılarının bir araya geldiği bir zenginliği ifade etmektedir. Parekh'e (2002:93) göre "kültürel çeşitlilik insan yaşamının kalıcı bir özelliğidir ve insanlar bildiğimiz şekilde, yani oyuncu, meraklı, yaratıcı, rüya görebilen ve bilgi ve deneyimlerinin sınırlarını zorlayabilen yaratıklar olarak kaldıkça o da yok olmayacaktır" ve "kültürel çeşitlilik, farklı kültürlerin iki tarafa da yararı olacak bir diyaloga girmelerini kolaylaştıran bir ortam yaratmaktadır (2002:215)". Kamusal sanat, bu çeşitliliği kucaklayarak farklı kültürlerin sanatsal ifadelerini bir araya getirmekte ve bu sayede şehirlerde veya kamusal alanlarda kültürel bir mozaik oluşmaktadır. Toplumun çeşitli kesimlerinin kendi kimliklerini ifade etmelerine ve bu ifadeleri diğer insanlarla paylaşmalarına olanak tanınmakta, böylece kültürel etkileşim ve anlayışın artmasına yardımcı olmaktadır. Kültürel çeşitlilik, yalnızca insanlığın kültürel mirasının kültürel ifadelerin çeşitliliği aracılığıyla ifade edildiği, çoğaltıldığı ve aktarıldığı çeşitli yollarla değil, aynı zamanda hangi araç ve teknoloji kullanılırsa kullanılsın, muhtelif sanatsal yaratım, üretim, yayılım, dağıtım ve kullanım biçimleriyle de ortaya konulmaktadır (UNESCO, 2005:8). Bir başka deyişle kültürel çeşitlilik, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir coğrafyada meydana gelen bir olgudur.

Küreselleşme süreci, iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve sanat ile teknoloji arasındaki ilişkinin daha karmaşık hale gelmesi gibi etkenlerle birlikte kültürel çeşitliliği daha geniş bir kapsamda etkilemiş ve bu çeşitliliği daha yaygın hale getirmiştir. Küreselleşme, dünya genelinde insanların daha kolay ve hızlı bir şekilde iletişim kurmasına, bilgiye erişmesine ve farklı kültürlerle etkileşimde bulunmasına olanak sağlamıştır. Bu, kültürler arası etkileşimi artırmış ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığı coğrafyalarda kültürel çeşitliliğin zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Sanat ve teknoloji arasındaki bağ, kamusal sanatın da değişim geçirmesine katkı sağlamıştır. Kamusal sanat projeleri, yeni teknolojilerin kullanılmasıyla daha yenilikçi ve etkileşimli hale gelmiştir. Sanatçılar, teknolojiyi kamusal sanatın bir parçası olarak eserlerine ve düşünme süreçlerine entegre ederek, şehirlerin kamusal alanlarını daha çekici ve interaktif hale getirmişlerdir. Örneğin, interaktif enstalasyonlar veya dijital sanat eserleri, insanların kamusal alanlarda etkileşime girmelerine ve bu alanları daha kişisel ve katılımcı bir deneyim yaşamalarına olanak tanımıştır.

Sanatçı Jen Lewin'e ait "The Pool" isimli eserde (**Görsel 1.**) dokunarak etkinleştirildiğinde ışıkla dönen, eş merkezli dairelerden oluşan dev bir alan kullanılmıştır. Avustralya'daki gelgit havuzlarından ilham alan Lewin, bu deneyimi tüm dünyaya taşımak için teknoloji ve kod geliştirmiştir. Ziyaretçiler, örgü ağ teknolojisini ve özel kodu kullanarak, dokunmaya yanıt veren platformları etkinleştirerek sürekli değişen bir kompozisyona katılmaya ve görseli üretiminde katılımcı olmaya teşvik edilmiştir.

Görsel 1. Jen Lewin'e ait "The Pool" isimli eser. (<https://www.jenlewinstudio.com/portfolio/the-pool/>)

Bu tür sanat eserleri, farklı kültürlerden gelen insanları bir araya getirerek kültürel etkileşimi teşvik etmektedir. Aynı zamanda bu eserlerin dijital platformlar aracılığıyla dünya genelinde paylaşılabilir olmaları, böylece küresel bir izleyici kitlesiyle buluşabilmeleri mümkün olmuştur. Kamusal sanatın dijitalleşmesi ve teknolojiyle entegrasyonu, kültürel çeşitliliğin kamusal alanlarda daha zengin bir şekilde ifade edilmesine ve paylaşılmasına olanak tanımıştır. Kamusal dijital sanat projelerinin ortaya çıkması teknolojinin etkisiyle küreselleşme ve kültürel etkileşimin bir yansıması olarak kabul edilirken, aynı zamanda kültürel çeşitliliği önemseyen ve toplumsal bağlamda farklı kültürlerin bir arada varlığını gösteren bir araç olarak işlev görmeye başlamıştır. Bu nedenle, kamusal sanatın kültürel çeşitliliği teşvik etmek ve toplumun farklı kimliklerini bir arada birleştirmek için güçlü bir araç olduğu söylenebilir. Kamusal sanatı, yeni imgeler yaratmak veya var olan yerel kimlikleri yansıtmak amacıyla kullanma derecesi önemli bir problematiktir. Çünkü kamusal sanat, yerin markalaşmasına yönelik öncelikler bağlamında, kentin hegemonik imgelerini ön plana çıkarabilir. Bağlama duyarlı bir kamusal sanat politikası geliştirmenin yerine, aynı imgelerin sürekli bir biçimde tekrar edildiği bir politika, homojenliğin artmasına ve farklılaşmanın erozyonuna neden olabilir. Bu tür konular, kentlerde kültürel amaçlı geliştirilen bölgeler ve kamusal sanatla bütünleşen alanların geliştirilmesinde özellikle dikkat edilmesi gereken hassas konulardır (McCarthy, 2006:244). Nettleship'e (1989:172) göre kamusal alanda bir heykel, hitap ettiği topluluğu, toplumsal konuları, kamusal alanın tarihi ve sembollerini (imlerini) dikkate almalıdır. Kamusal sanatın kültürel çeşitliliğe ve yerel sembollere duyarlı bir bağlam içinde kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Kamusal sanat yapımı farklı yerleri, sosyal bağlamları ve öznellikleri kat eder. Kamusal sanatın görsel merceği, toplumsal çeşitliliği ve katılımı nasıl ifade edemeyeceğini ve insanlara ve yerlere ne "yapabileceğini" veya "yapamayacağını" görselleştirmede özellikle yararlı olabilir (Peters, 2016:6). Bu anlamda kamusal sanat hem içerik hem de bağlam konusunda farkındalık yaratmayı zorlayan eleştirel pedagoji işlevi görebilir veya toplumdan "...kamusal sanatın içeriğinin/mesajının benlik ve "ötekî" öznellikleri aracılığıyla sosyal olarak (yeniden) nasıl üretildiği üzerine düşüncelerini" ister (bkz. Rancière, 2015). Bu ifade, kamusal sanatın toplum tarafından nasıl algılandığı ve yorumlandığına dair bir değerlendirme içermektedir. Kamusal sanat eserlerinin içeriği ve mesajı, toplumun farklı kesimleri

tarafından çeşitli şekillerde yorumlanabilir ve yeniden üretilebilir. Dolayısı ile artık süreç, sanatın sadece sanatçı tarafından yaratılan bir eser olmaktan çıkıp, toplumun her çeşit kültürel yapıdan bireylerinin aktif katılımıyla şekillenen ve gelişen bir sürece dönüşmesi biçimini almaktadır. Teknolojinin ve özellikle metaverse gibi sanal gerçeklik ortamlarının gelişimi, kamusal sanatın algılanışı ve etkileşimi üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Metaverse, fiziksel dünyanın sınırlamalarını aşan bir dijital evren sunarak, sanatçılara ve izleyicilere yeni ifade ve etkileşim olanakları sağlamaktadır. Bu yeni ortam, kamusal sanatın anlamını ve erişimini genişletmektedir. Teknoloji ve metaverse, kamusal sanatın anlamını ve işlevini dönüştürerek, sanatın daha erişilebilir, etkileşimli ve çeşitli bir hale gelmesine katkıda bulunmaktadır. Sanatın sadece fiziksel alanlarda değil, dijital dünyada da kamusal bir nitelik kazanmasını sağlayarak, sanatsal ifadenin ve kültürel etkileşimin yeni boyutlarını açığa çıkarmaktadır.

2. Metaverse ve Punk Estetiği

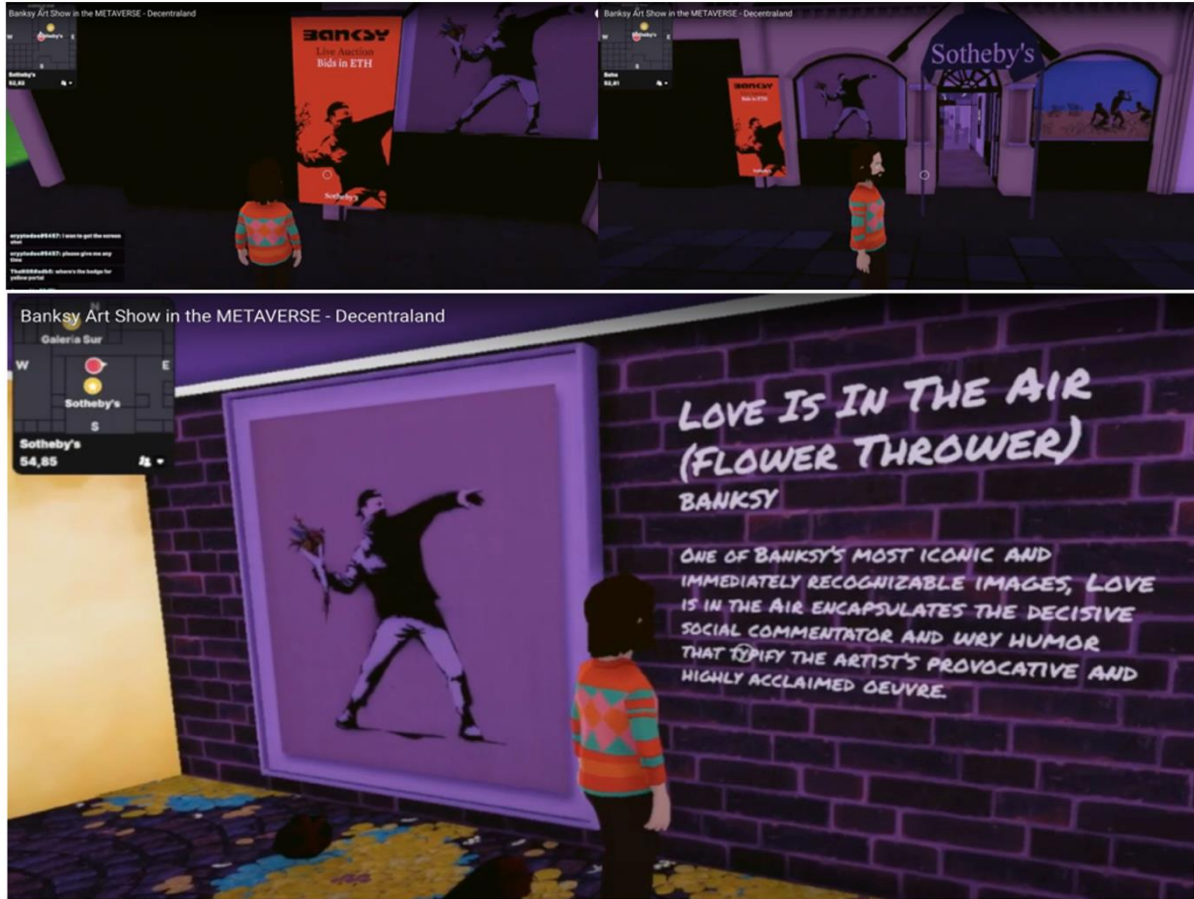
Metaverse, punk estetiği ve kamusal sanatın kesişimi, yenilikçi ve sınırları zorlayan bir kültürel alan yaratmaktadır. Punk estetiği, genellikle isyan, özgünlük ve kurallara meydan okuma gibi temalarla ilişkilendirilmektedir. Metaverse, bu estetiği benimseyen sanatçılara, geleneksel sınırları aşan bir ortamda ifade özgürlüğü sunarak kamusal sanatı yeniden tanımlama fırsatı vermesi sebebi ile incelenmesi gereken bir araştırma bağlamıdır. Metaverse ve punk estetiği, sanatın dönüşümünde ve sanatçılar ile sanatseverler arasındaki ilişkide yeni ve yenilikçi yolları ifade eden iki önemli kavramdır. Punk estetiği ile dijital teknolojilerin birleşimi, geleneksel sanat dünyasına meydan okuyan bir isyankârlık ve özgünlük ortamı sunması sebebiyle incelenmesi önemli bir konudur.

Metaverse evreni ile etkileşimi sağlayan teknolojiler ve araç aygıtları, sanal ve artırılmış gerçeklik cihazları, blok zinciri teknolojileri, yapay zekâ ve 5G gibi yüksek hızlı internet merkezlerinden oluşmaktadır. Sanal gerçeklik içinde meta evren blok zinciri, dijital mülkiyet ve ticaretin desteklenmesi gibi yapay zekâ temelli dinamik ve kişiselleştirilmiş deneyimler sunmaktadır. 5G teknolojisi, düşük gecikme ve yüksek bant genişliği ile metaverse içinde kusursuz bir etkileşim sağlamak ve bu teknolojiler, kullanıcıların metaversede daha verimli ve paylaşımlı deneyimler yaşamasına olanak tanımaktadır (Soliman ve diğ., 2024). Günümüzden on yıl öncesine kadar Metaverse, insanların avatarları veya gerçekçi kimlikleri kullandığı ve başkalarıyla etkileşime girdiği gerçek dünyadaki sosyalleşme için sanal bir alan olarak kabul edilmekteydi (Schlemmer ve diğerleri, 2009). Son yıllarda teknolojik ilerlemelerle birlikte, yapay zekâ, Blockchain, 5G gibi yenilikçi teknolojiler, sanal dünyada daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Metaverse ise bu teknolojilerin birleştiği, sürükleyici, üç boyutlu, sanal ve çok kullanıcı bir çevrimiçi ortam olarak öne çıkmıştır (Díaz, 2020; Fransızca, 2021). Metaverse, fiziksel gerçekliği dijital sanallıkla birleştiren, sürekli ve kalıcı, çok kullanıcı bir ortam olan post-realite evrenidir. Sanal gerçeklik (VR) ve artırılmış gerçeklik (AR) gibi sanal ortamlar, dijital nesnelere ve insanlarla çoklu duyuşsal etkileşimi mümkün kılan teknolojilerin yakınsamasına dayanmaktadır. Dolayısıyla Metaverse, kalıcı çok kullanıcı platformlarında sosyal, ağ bağlantılı sürükleyici ortamların birbirine bağlı bir ağıdır (Encyclopedia,2022). Metaverse'in gelişimi devam ettikçe, sanatçılar için daha fazla olanak mevcut olacağı düşünülmektedir. Değiştirilemeyen Token'ların (NFT'ler) kullanımı, görsel ve işitsel medyada çalışanlar da dahil olmak üzere (dijital) sanatçıları dijital içeriğin yaratıcısı olduklarını kanıtlamaları için teşvik etmektedir. NFT'ler sanatçıların tasarımlarını benzersiz, türünün tek örneği dijital varlıklar olarak satmalarına olanak tanıyarak kamusal olarak tanınabilir bir sahiplik sağlamaktadır (Balis, 2022). Sanatçılar için metaverse ve NFT, dijital sanatlarını daha geniş bir kitleye ulaştırmak, eserlerini korumak ve ticarileştirmek için önemli fırsatlar sunan bir platform olmuştur. Aynı zamanda sanatseverler için de yeni ve yenilikçi bir şekilde sanatı deneyimlemek, koleksiyon yapmak için heyecan verici bir alan yaratmıştır.

Metaverse sanat ve kamu ile bu denli bir etkileşim içinde iken doğrudan estetik kalıplar üzerinde tesir gücüne sahip olmaktadır. Estetik terimi ilk kez XVIII. yüzyılda Baumgarten tarafından literatüre kazandırılmıştır. Estetiğin temeli aslında antik Yunan dönemine kadar uzanmaktadır. Bu dönemin iki büyük filozofu, Platon ve Aristoteles, estetik anlayışının temel taşlarını oluşturmuştur. Estetik, insanların sanat eserlerini, doğal güzellikleri ve diğer estetik deneyimleri nasıl algıladıklarını, yarattıklarını ve değerlendirdikleri üzerine odaklanan, güzellik ve sanatın algısal ve felsefi yönlerini inceleyen bir disiplindir (Tunalı,1998). Punk estetiği ise, geleneksel sanat normlarına karşı bir başkaldırıyı ifade etmekte ve genellikle düzen karşıtı, isyankâr ve radikal bir ifade biçimine karşılık gelmektedir. Punk estetiği ise Punk hareketi ile ortaya çıkan bir estetik türüdür. Punk hareketi, 1970'lerin Amerika'sında ve Birleşik Krallık'ta ortaya çıkan bir müzikal ve kültürel harekettir. Punk ifadesi çoğunlukla New York'ta yaşanan, olumsuz toplumsal koşullar ve işsizliğin bir sonucu olarak yaşanan kültürel olguyu ifade etmek için kullanılmıştır (O'Hara, 2003:27). Punk, sadece bir müzik türü değil aynı zamanda bir alt kültür, bir yaşam tarzı ve bir karşıt duruşu ifade eden bir düşünsel hareketi temsil etmektedir. Müzikal kökenleri Punk Rock ile ilişkili olsa da derine inildiğinde felsefi temelleri ile otorite kavramına karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bir düşünce sistemini yansıtmaktadır.

O'Hara'ya göre her zaman yabancılaşmış insanların arasından, kendilerine yapılanların farkına varan bir grup çıkar ortaya çıkmaktadır. Bu fark etmenin temelinde, bu insanların ya ana akım toplumu reddetmeleri ya da bu toplum tarafından reddedilmeleri yatmaktadır. Bu grup ya önlerindeki yabancılaşmayı reddetmektedirler ya da istemeyerek ana akım toplum tarafından reddedilmektedirler (2003:23). Bir toplulukta, çoğu insan belirli normlara ve değerlere uymaya eğilimlidir ve bu normların dışında kalanlar genellikle dışlanmakta veya marjinalleştirilmektedir. Punk hareketinin azınlık olarak kalan marjinal gruplar tarafından yayılmasında önemli bir araç fanzinler (el yapımı dergi veya broşür) olmuştur. Bu fanzinler, punk müziği hakkında yazılar, çizimler, şiirler ve röportajlar içermektedir. Punk hareketi felsefi temellerinin uygulama aracı olarak sanatın ve tasarımın gücünü kullanmıştır. Fanzinler, müzik grupları, kendin-yap projeleri, grafik tasarım alanında üretilen punk posterler, albüm kapakları, sokaklarda politik mesajlar veren grafiti çizim ve yazıları, moda sektöründe deri ceketler, yırtık kotlar ve metal tokalı kemerler ile ortaya çıkmıştır. Var olan estetik standartlara karşı Dadaist bir söylemin postmodern versiyonunu oluşturan Punk estetiği karşıt normlarda sanatsal söylemler ile günümüzde hala etkileri hissettirmeye devam etmesi sebebiyle tarihte önemli bir yer tutmaya devam etmektedir. Paralel bir alan incelemesi olarak 2012 yılında yayınlanan "Punk: Bir Estetik" kitabında Banksy'nin sokak sanatından grafik sanatlara kadar birçok alanda etkisi hissedilen yeni bir estetik biçiminin oluşum süreci olarak punk estetiğini el alınmıştır (Kugelberg, Savage ve diğ.). Bu yeni karşıt estetik oluşumlar ile bir kentin sokakları kamusal sergi alanları olarak rol üstlenerek ideolojik ve eleştirel söylemler için izleyiciye yeni bir karşıt kültür bilinci sunmuştur.

Günümüzde Banksy, kamusal sanat alanında tanınan ve işleri ile bilinen bir sanatçı olmuştur. Çalışmalarındaki punk estetik metaverse evrenine de entegre edilerek aşağıda yer alan Görsel 2.'de Decentraland meta evreninde kullanıcıların deneyimine sanal olarak sunulmuştur.

Görsel 2. Banksy Art Show in the METAVERSE: Love is in the Air (<https://www.youtube.com/watch?v=iLpRY-bIO8M>)

Banksy'nin "Love is in the Air" sergisinin metaversede açılması, çağdaş sanatın teknoloji ile nasıl entegre olduğunun bir örneğidir. Banksy'nin sanatı genellikle toplumsal ve politik eleştiriler içerir ve genellikle punk estetiğinin bazı öğelerini barındırır. Punk estetiği, genellikle kurallara karşı çıkma, toplumsal normlara meydan okuma ve isyankâr bir ruh ile karakterize edilir. Banksy'nin "Love is in the Air" eserinin metaversedeki sergisi, punk estetiğinin özündeki isyankâr ve eleştirel ruhu taşımaktadır ve sanatın dijitalleşmesiyle bu ruhun yeni biçimlerde nasıl ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bu sergi hem sanatın hem de teknolojinin sınırlarını zorlayarak, kamusal sanatın geleceğine dair heyecan verici olanaklar sunmaktadır. Punk estetiği görsel sanatlarda ve modada kendine özgü bir tarz yaratmıştır. Punk estetiği, sanatın daha erişilebilir ve katılımcı olmasını teşvik etmiştir. Kurumsal sanat dünyasına ve elitist sanat anlayışına karşı çıkarak, sanatın daha halka açık ve demokratik bir şekilde ifade edilmesi yolunda önemli bir rol oynamıştır.

Punk estetiğiyle ilgili en çarpıcı şeylerden biri, birçok kulak ve göz için terimin dar anlamıyla apaçık anti-estetik olmasıdır. Punk, hâkim güzellik kurallarına karşı bir saldırdır. Punk şarkıları genellikle akordu bozuk, akortsuz, beceriksizce çalınan ve kötü kaydedilen şarkılardır. Punk modası eski püskü (yırtık bir gömlek) veya grotesk (yanakta çengelli iğne) olabilir. Punk çirkinliğin ve anlaşmazlığın kutlamasıdır (Prinz, 2014:587). Marcus'a göre, Punk'ın estetik karşıtı estetiği, sanat tarihindeki diğer akımlarla karşılaştırılmıştır. En önemlisi Dada akımı ile karşılaştırılmıştır (Marcus 1989). Dada hareketi, geleneksel estetik anlayışları ve insanın evrensel estetik değerlerine yönelik algılarını sorgulamıştır. Dada eserlerinin çoğu, klasik güzellik anlayışlarından uzaklaşarak, sanatın ne olması gerektiği konusundaki geleneksel düşüncelere meydan okumaktadır. Ancak, Dada'nın asıl amacı sanat karşıtlığı yerine, sanatın tanımını genişletmek ve sorgulamaktır. Punk'ta, geleneksel olarak estetik hatalar olarak

görülen unsurlar, bu türün hayranları tarafından değerli ve çekici bulunabilmektedir. Bu durum, estetik değerlendirmelerdeki geleneksel yaklaşımların tersine çevrilmesine öncülük etmekte ve sanatın sınırlarını esnetmektedir. Punk estetiğinin karakteristik özellikleri incelendiğinde genellikle basit ve ham bir tarzı benimsediği, karmaşık tekniklerden veya süslü prodüksiyonlardan ziyade doğrudan ve etkileyici bir ifadeyi tercih ettiği gözlemlenmektedir. Genellikle toplumsal ve politik eleştiriler içermektedir. Bu eleştiriler, şarkı sözlerinde, görsel sanat eserlerinde ve moda seçimlerinde açıkça görülebilir. Karşı kültürel bir hareket olarak, toplumun ana akım değerlerine ve estetik anlayışlarına meydan okumaktadır. Geleneksel estetik normları ve güzellik anlayışlarını reddetmektedir. Bu, sıra dışı giyim tarzları, sıra dışı sanat eserleri ve geleneksel müzik yapılarından sapmalarla kendini göstermektedir. Punk estetiği, farklı kültürel ve sanatsal etkileri bir araya getirerek eklektik bir tarz oluşturmaktadır; bu çeşitlilik, Punk'ın kendine has ve çoğu zaman deneysel doğasında belirgin bir şekilde fark edilmektedir (Kugelberg ve Savage, 2012).

2.1 Metaverse'de Steampunk ve Dieselpunk

Gerçek dünyada ortaya çıkan punk akımı ve punk estetiği dijital dünyanın hayatlarımızın odak noktası haline gelmesi ile yeni bir form almaya başlamıştır. Bu form günümüzde Siberpunk estetiği biçimi ile karşımıza çıkmaktadır. Siberpunk, 1980'li yılların başından itibaren kendi estetiğini kazanan bilim kurgu yazma hareketinin adıdır (Elias, 2009:21). Ridley Scott, siberpunk "hareketinin" kişiliklerinin zaten yapıllaştığı bir dönemde Blade Runner'ı (1982) dünyaya tanıtmıştır. "Blade Runner" filmi siberpunk hareketi için bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Gençliğin ve sokak kültürünün öne çıktığı yeni bir popüler kültürün yükselişini yansıtmaktadır. Bu süreç ile aynı zamanda edebiyat alanında "Neuromantics" olarak bilinen bir grup yazar (Bruce Sterling, Philipp Dick, Samuel Delany gibi) ortaya çıkmıştır. Siberpunk etiketi altında gençlik kültürü ve sokak marjinalliğini temsil eden yeni bir metin tarzı oluşmuştur. "Neuromantic" kelimesinin çıkış noktası ise Amerikalı-Kanadalı yazar William Gibson'ın 1984 tarihli bilim kurgu romanı olan "Neuromancer"a dayanmaktadır. Gibson'ın karşı-kültürel anlatılar içeren romanı gelecekte geçen bir zaman diliminde hacker olarak işe alınmış Henry Case isimli karakterin yapay zekâ ile olan ilişkisini ele almaktadır. Neuromantic yazarlar siberpunk teknoloji, toplumsal değişim, sınıf ayrımları ve insanın makine ile ilişkileri gibi konuları ele alınırken, aynı zamanda geleceğin karanlığı ve karmaşık bir dünyanın tasvirlerine de değinmişlerdir. Romanlarda ve filmlerde yer alan siberpunk bireyler, postmodernizmin özelliklerine benzer minvalde parçalanmış ve merkezsiz bireyler olarak işlenmiştir. Örneğin Bruce Sterling'in Islands in the Net (1988) adlı romanında siberpunk kavramı dönüşüm geçirerek günümüz dünyasını anımsatan ancak Siberpunk kurgudaki karamsar dünyaya nazaran daha bireylerin toplumsal merkezlerini korudukları ve sosyal standartlarını geliştirme fırsatları buldukları post-siberpunk formatta işlenmiştir.

Bulgular ışığında Punk kültürünün ve estetik yaklaşımlarının, düşünce sistemlerinin yanı sıra özellikle müzik, moda ve görsel sanatlar alanlarında, asimetrik ve isyankâr bir estetik normu yarattığı görülmüştür. Bu isyankâr estetik kalıp, sıradanlığa karşı bir tepki olarak doğmuş ve alternatif bir güzellik anlayışını yansıtmıştır. Sanatsal ifadeyi sıra dışı ve kışkırtıcı bir şekilde ele almaya teşvik etmiştir. Uzak gemileri, uzak galaksiler, geleceğin teknolojisi ve yapay zekâ gibi temalar, sanatçılar ve tasarımcılar için ilham kaynağı olmuştur. Holografik efektler ve yüksek teknoloji ayrıntıları, karmaşık dijital yapılar, parlayan neon ışıklar, karanlık ve gerçekte var olmayan distopik mekanlar gölgeler, yoğun kontrastlar, düşük ışık değişimi ve kasvetli atmosferlerle ifade edilmiştir. İzleyiciye siberpunk dünyasının tehlikeli ve karmaşık bir atmosferi mesajı iletilmesini sağlamıştır. Punk ve punk sonrası siberpunk gibi estetik formlarını doğuşu teknolojinin estetik yaklaşım biçimlerimize ne denli tesir ettiğini göstermektedir. Metaverse ve NFT gibi dijital teknolojiler, punk estetiğiyle uyumlu bir şekilde çalışabilme potansiyeline sahiptir. Sanatçılar, bu platformlar aracılığıyla geleneksel sanatın sınırlarını zorlayabilir ve alternatif sanat pratikleri geliştirebilirler. Metaverse ve NFT, sanatın kurumsal yapılarına karşı alternatif ve

eleştirel bir yaklaşım sunarak; sanatseverlere geleneksel galeri ve müze deneyimlerinin ötesinde dijital sanatın sınırsız kamusal dünyasına adım atmalarını sağladığı düşünülmektedir.

Günümüzün sanatının nasıl bir etkileşim ve yorum süreci içinde olduğunu değerlendirmek geleceğin sanat biçimlerini yeniden kurmak ve anlamlandırabilmek için önemlidir. Metaverse, sanatın sadece fiziksel mekânlarda değil, aynı zamanda dijital platformlarda da var olmasını sağlayan bir evren olmasını sağlamaktadır. Bu yeni ortam, punk estetiği ve kamusal sanatın geleneksel sınırlarını aşarak farklı bir boyuta taşınmasını mümkün kılmaktadır. Geleneksel olarak fiziksel bir ortam olan kamusal alan, 20. yüzyıl sonlarında iletişimin küreselleşmesi sayesinde günlük yaşamımızın küresel bir boyuta taşındığı sanal bir alan haline de gelmiştir. Metaverse'de tasarlanan sanal şehirler kamusal sanat için yeni dijital platformlar olarak karşımıza çıkmakta. Kamusal sanat, geleneksel olarak fiziksel alanlarda sergilenen ve kamuya açık olan sanat eserlerini içerirken; metaverse ve NFT gibi oluşumlar dijital sanatın ve sanatçıların daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayan ikili evren içinde insanların gel-git yaşadığı yeni bir boyut eklemiştir.

Punk estetiği, özgürlükçü ve isyankâr bir ruhla, mevcut düzen ve kurallara karşı duruşunu sanatsal bir ifadeyle birleştirmekte; kamusal sanat ise bu ifadeyi toplumun geniş kesimlerine ulaştırmakta önemli bir rol oynamaktadır. Metaverse'in sunduğu ortamda, sanatın nasıl algılandığı, yorumlandığı ve tüketildiği, sanatçıların ve izleyicilerin etkileşimiyle sürekli bir değişim içindedir. Prinz'in (2014:583) belirttiği gibi, sanat yapanların ve onunla etkileşime giren halkın niyetleri, estetik başarısının ve yeni estetik biçimlerinin ne olarak tanımlanacağını şekillendiren önemli faktörlerdendir. Metaverse'deki punk estetik ve kamusal sanatın birleşimi, bu etkileşimi daha da genişletmekte ve sanatın sınırlarını zorlayan her türlü yapıyı ortadan kaldırmaktadır. Bu çerçevede, sanatın ve sanat yapanların rolleri hem dijital hem de fiziksel dünyalarda yeniden değerlendirilmekte ve bu yeni ortamda estetiğin ne anlama geldiği sorgulanmaktadır. Punk kültürü steampunk, dieselpunk gibi alt başlıklar altında genişletilebilir.

Steampunk ve Dieselpunk 1970'lerde ortaya çıkmış iki kültürel harekettir (Van der Hoeven, 2017). Britanya'nın erken veya orta 19. yüzyıl dönemi ya da hayal edilen "Vahşi Batı" dönemi ABD'sini yeniden yaratan bir tür olarak steampunk ortaya çıkmıştır. Steampunk, şekillendirilebilir bir kültürel ifade biçimidir. Tarihi bir geçmişe odaklanan özlemi ifade etmektedir. Steampunk günümüzün imajını yeniden kurgulamakta ve genellikle teknolojik değişimlerin daha iyi bir geleceği öngörüyor gibi görüldüğü eski ama hala modern dönemleri hatırlatması ile ön plana çıkmaktadır (Latham 2014). Steampunk, sanayi çağı makineleri, dişliler, çarklar ve pirinçten yapılmış karmaşık cihazlarla dolu bir dünya tasviri içermesi ile günümüz metaversede estetik biçimlerde karşılığını bulma ihtimali sunmaktadır. Alternatif tarih senaryoları geçmişte yaşanan bir geleceği tasvir eder ve bu tasvirle mevcut düzenin eleştirisini yapar. Dieselpunk ise savaşlar arası dönemin (I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki) ruhunu karşı-kültürel bir bakış açısından postmodern duyarlılıklarla birleştiren bir tür, stil ve ortaya çıkan alt kültürdür. 1920'lerden 1950'lere kadar olan unsurları retro-fütüristik bir yaklaşımla birleştiren, genellikle endüstrileşme, savaş ve teknolojik ilerleme temalarını vurgulayan bir harekettir. Dieselpunk'ın estetik etkileri, Art Decó ve Film Noir'da derin köklere sahiptir ve savaş arası dönemin ihtişamını ve iyimserliğini savaş sonrası toplumun daha karanlık, daha sert gerçeklikleriyle harmanlamaktadır. Art Decó'nun parlak, süslü tasarımları ile Dieselpunk eserlerinde sıklıkla tasvir edilen kasvetli, endüstriyel atmosfer arasındaki karşıtlık, türü karakterize eden umut ve umutsuzluk ikiliğini yansıtmaktadır (Cabello, 2015).

Görsel 3. Steampunk About. <https://allaboutsteampunk.com/steampunk-vs-dieselpunk/>

Metaverse'deki Dieselpunk estetiği ortaya çıktığı söylenebilir ancak siberpunk veya steampunk temaları kadar yaygın değildir. Çeşitli sanatsal ve kültürel hareketlerin harmanlanmasına izin veren dijital bir alan olan metaverse, Dieselpunk öğelerini dahil etme potansiyeline sahiptir. Bunlar, mimari stilin, teknolojinin ve genel atmosferin Dieselpunk'ın karakteristik endüstriyel ve distopik titreşimlerini yansıttığı sanal dünyalarda ortaya çıkabilir. Steampunk estetiği, Viktorya dönemi teknolojisinin fütüristik bir dokunuşla harmanlanması sayesinde Dieselpunk'tan daha yaygın olarak metaversede bulunur ve entegre edilir. Steampunk, metaverse içinde deneyimlenebilen çeşitli sanal ortamlarda, oyunlarda ve hatta dijital sanatta güçlü bir varlığa sahiptir. Second Life veya VRChat gibi birçok metaverse platformu, Steampunk estetiğini bünyesinde barındıran kullanıcı tarafından oluşturulmuş içerikler sunmaktadır. Buharla çalışan makineler, zeplinler ve süslü mimariyle tamamlanmış Viktorya dönemi endüstriyel dünyasına göre tasarlanmış tüm şehirleri veya ortamları içermektedir. Dieselpunk iki dünya savaşı arasındaki dönemden ilham almaktadır. Genellikle yelekler, kolluklar, çoraplar, bomber ceketler, zoot takımlar, fötr şapkalar, pith kaskları, kol saatleri, gözlükler, tulumlar vb.'den oluşur. Bir dieselpunk paleti ayrıca soluk ve nötr renklerden oluşur. Ancak renkler steampunkta bulunanlardan daha koyu bir tona sahiptir. Askeri yeşil, siyah, kamuflaj, metalik gri ve çelik tonları vb. Dieselpunk ile ilişkilendirilen yaygın renklerden bazılarıdır (Görsel 3). NFT dijital pazar yerlerinde silindiri şapkalar, gözlükler, korseler ve pirinç aksesuarlar gibi ürünler avatarlar için Steampunk temalı giyilebilir NFT'ler şeklinde satılabilmektedir. No Man's Sky veya Iron Harvest (Görsel 4.) gibi meta evrendeki sanal deneyimler ve oyunlar genellikle Steampunk öğelerini anlatılarına entegre ederek oyuncuların alternatif tarihleri ve fantastik dünyaları keşfetmelerine olanak tanımaktadır.

Görsel 4. Iron Harvest. <https://culture.pl/en/article/painters-art-turns-into-video-game-with-dieselpunk-robots>

Punk estetik üst bağlamında örnekler incelendiğinde metaverse için özel olarak tasarlanan Punk temalı kripto karakterler üretildiği görülmüştür. Bu tasarımlara "CryptoPunk" ismi verilmiştir (Görsel 5.). CryptoPunk'lar algoritmik olarak oluşturulmuş 24x24 piksel sanat görselleridir (Larva,2024). Ethereum blockchain üzerinde oluşturulan ve ticaret edilebilen dijital koleksiyonluk sanat eserleri serisi olarak konumlandırılmaktadır.

Görsel 5. Sınırlı sayıda üretilene The CypunkPunks Karakterleri

(<https://www.larvalabs.com/cryptopunks>)

2017 yılında Larva Labs tarafından yaratılan bu proje, blockchain teknolojisi kullanılarak oluşturulan ve "Non-Fungible Tokens" (NFT) olarak bilinen, benzersiz dijital varlıkların ilk örneklerinden biridir. Her bir punk, saç stili, aksesuarlar, yüz ifadesi gibi farklı özelliklere sahiptir ve bu özelliklerin kombinasyonu her bir Punk'ı eşsiz kılmaktadır. Bu karakterler arasında çeşitli arka planlar, cinsiyetler ve hatta bazı nadir özellikler bulunmaktadır. CryptoPunks, NFT piyasasının başlangıcında büyük bir popülerlik kazanmış ve yüksek satış fiyatlarına ulaşmıştır. Bu projenin başarısı, diğer birçok NFT projesine ilham kaynağı olmuş ve dijital sanatın blockchain üzerinde nasıl temsil edilebileceğine dair yeni bir yol göstermiştir. Punk estetiği, Metaverse'de geleneksel sanattan farklı bir yaklaşım sunmaktadır. CryptoPunks'ın minimalist ve piksel sanat tarzı, bu estetiğin bir parçası halinde temsil edilmektedir. Punk kültürü ise sıklıkla isyankâr özgür ruhlu ve kurallara karşı çıkan bir tavır sergilediği için CryptoPunks, bu isyankârlık ve alternatif sanat anlayışını dijital dünyada yansıtarak punk estetiği ile örtüşen bir yapı göstermektedir. Tüm bu durumlar dijital sanatın, kültürün ve finansın bir araya geldiği yeni bir sanat ve ticaret alanının önemli bir örneğidir. CryptoPunks'ın minimalist ve piksel sanat tarzı, punk kültürünün basit, ham ve doğrudan ifade biçimlerini dijital ortama taşımıştır. Punk kültürünün isyankâr, özgür ruhlu ve kurallara karşı çıkan tavrı, CryptoPunks'ın punk estetiği ile olan bağına güçlendirmektedir. Ayrıca, NFT'lerin benzersiz ve sınırlı doğası, Punk'ın bireycilik ve özgünlüğe verdiği önemi ile örtüşmektedir.

Modern sanat akımları içinde punk, özellikle postmodernizm ve neo-dada gibi akımlarla benzerlikler göstermiştir. Postmodernizmin çoğulcu yapısı ve sanatın kurumsal eleştirisi, punk estetiğinin anti-elitist ve karşı kültürel yönleriyle örtüşmektedir. Punk, Dada hareketinin rastlantısallık, absürtlük ve geleneksel sanat formlarını reddetme özelliklerini modern bir bağlamda yeniden canlandırmıştır. Metaverse gibi yeni dijital platformlarda punk estetiğinin etkisi, bu ortamların esnek ve sınırsız yapısıyla uyumlu bir şekilde değişim geçirmiştir. Metaverse, Punk'ın DIY ruhunu ve anti-kurumsal duruşunu, kullanıcıların kendi sanal dünyalarını yaratmalarına ve kendilerini ifade etmelerine imkân tanıyarak desteklemiştir. Bu platformlarda, punk estetiği, geleneksel sanat formlarını ve estetik anlayışlarını sorgulayan sanal sanat eserleri ve etkileşimli deneyimler aracılığıyla kendini göstermektedir. Punk'ın Metaverse ile etkileşimi, sanatın sadece estetik bir deneyim olmaktan öte, kullanıcıların kimliklerini ve toplumsal duruşlarını ifade etmelerinin bir aracı olarak işlev görmesine olanak tanımıştır. Bu bağlamda, punk estetiği, dijital sanatın ve kültürel ifadenin yeni sınırlarını keşfetmekte ve Metaverse platformlarında kullanıcıların yaratıcılıklarını ve sosyal etkileşimlerini şekillendirmektedir. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda "Kamusal sanat metaverse ve punk estetiği içinde nasıl bir statüye sahiptir?". Bu sorunun tam ve keskin sınırları çizilebilen bir cevabı olmamakla birlikte bulgular ışığında bazı çerçevelerin çizilmesi mümkündür.

2.2 Metaverse Kamusu ve Sanat

Fiziksel dünyadaki kamusal sanat eserlerinin yerini alacak veya onlarla aynı fiziksel boyutta olacak eserlere Metaverse'de daha az rastlanabilir. Ancak bu durum tamamen rastlanmadığı anlamına gelmemektedir. Örneğin metaversede kamusal sanatı alanı olarak Decentraland Art District platformu kullanıcıların kendi sanal dünyalarını oluşturabileceği bir metaverse platformudur. Bu platformda, "Art District" gibi özel bölgeler sanatçılar için ayrılmıştır. Sanatçılar, burada dijital sanat eserlerini sergilemekte ve her çeşit etnik yapı ve kültüre mensup diğer kullanıcılarla istedikleri konum ve ebatlarda eserlerini paylaşabilirler (Decentraland, 2021).

Görsel 6. Viral Human. (<https://mirnarte.com/en/viral-human/>)

Benzer bir etkinlik olarak MiRNArte isimli kuruluş 2023 yılında İtalya'nın Venedik kentinde duvarlara yansıtılacak bir kamu sanatı ve metaverse temalı bir sergi projesi düzenlemiştir (Görsel 6.). Sergi "Viral Human" olarak isimlendirilmiştir. Bu etkinlik, görsel sanatlar ve çağdaş müziğe adanmış bir sanat sergisidir ve metaverse konseptini içermektedir. Viral Human, fiziksel ve sanal arasında bir ziyaret yolu ve hibrit bir sergi alanı geliştirmek için sürükleyici gerçeklikten yararlanan kamusal ve sanatsal bir enstalasyondur. Şirketin Kamu Sanatı ve metaverse etkinliği, sanatçıların katılmasına ve sanat eserlerini sanal bir platformda sergilemelerine olanak tanımıştır (Mirnarte, 2023). "Viral Human" adlı sergi, Venedik'teki tarihi binaları ve salgınları konu alan bir yolculuğu temsil etmektedir. Sergi, 1575-77 veba salgını ve COVID-19 salgını ile ilgili kroniklere dayanmaktadır. İnsanlar bu sergiyi gezmek için bir uygulama kullanmış ve bu uygulama, tarihi binalar arasında etkileşimli bir yolculuğa olanak tanımıştır. Ziyaretçiler, coğrafi harita koordinatları ve gizemli karakterler tarafından yönlendirilen bir hazine avı benzeri deneyim yaşamışlardır. Ayrıca, 3D ses teknolojileri kullanılarak sesli monologları dinlemiş ve çok boyutlu sanatsal deneyimler yaşamışlardır. Sergi, Venedik'in tarihi, dindarlığı ve salgınlarla mücadelesini ziyaretçilere keşfetme fırsatı sunarak kamu, kent, kent kimliği, kültür konularında teknoloji ve metaverse iş birliği ile zengin bir haz ve öğrenim deneyimi sunmuştur.

Görsel 7'de dünyanın en büyük ayakta duran Buda heykeli, Monywa'daki Khatakan Taung köyünde yer alan Laykyun Setkyar heykeli görülmektedir. Görsel 8'de ise bu heykeli referans alan bir başka kamusal sanat ve metaverse örneği Decentraland platformunda karşımıza çıkmaktadır. Myanmar'ın Sagaing Bölgesi'ndeki Monywa şehrinde, Maha Bodhi Ta Htaung adlı Budist tapınak kompleksi ve devasa Buda heykelleriyle bilinmektedir.

Görsel 7. Laykun Setkyar-Buddha Heykeli.

https://www.myanmarplg.com/eng/Myanmar_News/myanmar_news.html#95

Görsel 8. Decentraland, Monywa Buddhas Heykeli, Monywa. (<https://www.youtube.com/watch?v=rI-pN67oXmw>)

Decentraland platformunda Maya Bodhi Ta Htaung Tapınağı'nda bulunan Monywa Buddhas heykellerinden ayakta duran Buddha Monywa şehir merkezi içinde devasa ebatta yer almaktadır. İlginç bir şekilde Budizm inancının sembolü olan bu heykelin hemen yanında İslam dininin ibadethane sembolü olan camii yapısı yer almaktadır. Kültürel çeşitlilik anlamında değerlendirildiğine fiziki dünyada kolaylıkla göremeyeceğimiz yapı ve düşünce sistemlerinin sanal evrende sanatsal bir duruş ile yan yana hoşgörü ile konumlanabildiklerini görmek mümkündür.

Metaverse'deki bir diğer önemli örnek, The Sandbox platformunda Hackatao tarafından yaratılan 'Hack the Tao' adlı interaktif sanat oyunu deneyimidir (Hackato, 2024). Bu proje, sanatın sadece görsel bir deneyim olmaktan çıkarak, katılımcı bir etkinliğe dönüşmesini sağlar. Kullanıcılar, sanat eserinin bir parçası haline gelerek, eserin anlamını ve etkisini bizzat deneyimleyebilirler. Hackatao, bu projeye sanatın formel estetiği ile soyut sembolizmi birleştirerek, kullanıcıların içinde etkileşimde bulunabileceği bir sanal dünya yaratmıştır. Bu proje, kullanıcılara sanal bir ortamda sanatla etkileşimli bir şekilde deneyimleme imkânı sunmakta ve Metaverse'de sanatın nasıl temsil edilebileceğine dair yeni bir kapılar aralamaktadır. Punk'ın anti-kurumsal ve DIY yaklaşımı, "Hack the Tao" nun kullanıcıların kendi sanal dünyalarını yaratmalarına ve etkileşimde bulunmalarına olanak tanıyan yapıda görülebilmesi punk estetiğinin özgünlük, öz ifade ve kurallara meydan okuma yönlerini yansıtan bir özelliktir. Bu tür projeler, sanatın toplumsal ve kültürel algıları üzerinde derin bir etki yaratmakta ve sanatın kamusal ifadesini yeniden tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra, Metaverse platformlarındaki sanat eserleri, kültürel çeşitliliği ve farklı bakış açılarını yansıtmada konusunda da önemli bir role sahiptir.

Farklı kültürel arka planlara sahip sanatçılar, bu platformlar üzerinden eserlerini sergileyerek, geniş bir izleyici kitlesine ulaşabilir ve kültürel diyalogları teşvik edebilir.

Metaverse, bu anlamda sanatın sadece estetik bir değer taşımakla kalmayıp, toplumsal ve kültürel diyalogların bir parçası olmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak, Metaverse platformlarındaki kamusal sanat eserleri, sanatın toplumsal ve kültürel etkileşimlerini yeniden tanımlıyor ve sanatın kamusal ifadesine yeni boyutlar kazandırıyor. Bu platformlar, sanatın sadece görsel bir obje olmaktan çıkarak, etkileşimli ve dinamik bir deneyime dönüşmesine olanak tanıyor ve böylece sanatın toplumsal ve kültürel algılarını bir üst seviyeye taşıma görevi üstlenmektedir.

3. Hiper Estetik Dönüşüm

"Hiper" terimi Yunanca kökenlidir ve yaklaşık 1708 yılından beri üç yüzyılı aşkın bir süredir kullanılmaktadır. Bu terim genellikle aşırılık veya abartı ile ilişkilendirilir ve post-modernizmin "estetik" alanında en uygun terimlerden biridir. Jean Baudrillard'ın "Hiper-Gerçeklik" adlı eserinde, hipergerçekliğin bir parçası olarak, güzellik duygusunun önemli bir bileşeni olarak kullanılmıştır. 'Hiper-estetik' terimi, pratikte de sıklıkla kullanılmaktadır (Snelson,2023). Hiper estetik ise öznesi insan olmayan, üreticisi sanatçısı olmayan estetikdir. Üreticisi olmayan, sanatçısı olmayan, medyayı kullanan kişinin karşısına üretici nesnenin ürettiği sanal nesnelere ile çıkan bir estetik biçimi olarak da tanımlanabilir. Örneğin yapay zekâ, Data estetiği, Meta estetiği gibi kavramlar bu estetik biçimi ile ilişkilidir. Burada hiper ifadesi geleceğe dönük olarak oluşturulmuş bir perspektifi ifade etmektedir. Teknoloji, yapay zekâ, dijitalleşme ve yeni medya kesişiminde ortaya çıkmaktadır. Tüm bunların etkileşimi sonucu ortaya çıkan estetik biçimleri hiper estetik sınıflaması içinde karşılık bulmaktadır. Punk estetiği vasıtasıyla aslında bir estetiğin fiziksel mekândan çıkıp sanal evrende yapay zekâ ile nasıl yeni bir bağlama taşındığı hiper estetik üst başlığının altında konumlanması gereken bir estetik biçimidir.

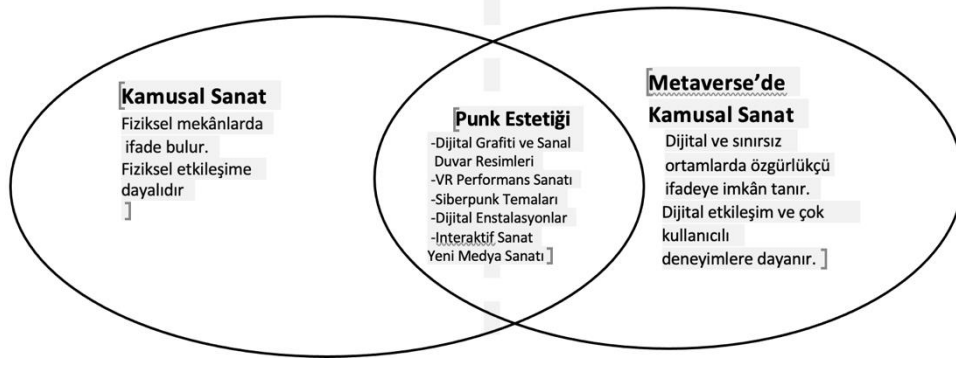
Yeni medya tasarımında tasarım elemanları (görsel tasarım öğeleri: renk, tipografik öğeler görseller/grafikler/dijital illüstrasyonlar, videolar, yönlendirmeler, kullanıcı arayüzü tasarımı; görsel tasarım ilkeleri: vurgu, konumsal yakınlık, yön/hareket, boşluk/espas, denge, oran/hiyerarşi, devamlılık/bütünlük, sadelik/yalınlık) ekran için tasarım düzenlemelerinde yazılı, sesli, görsel ikonlar, illüstrasyonlar ile kullanıcıyla direkt etkileşimli bir ortam sağlandığı için iki boyutlu tasarım süreçlerinden farklılıklar göstermektedir (Aydemir, 2022). Bu farklılıklar, hiper estetik kavramı ile daha da derinleşmektedir. Hiper estetik, dijital teknolojilerin sağladığı olanaklarla tasarımın sınırlarını genişletir ve estetik deneyimleri yeni boyutlara taşır. Geleneksel iki boyutlu tasarım yaklaşımlarının ötesine geçerek, kullanıcıların tasarımla etkileşim kurma biçimlerini yeniden tanımlar. Renkler, tipografi, grafikler ve illüstrasyonlar artık sadece görsel bir bileşen olmaktan çıkıp, kullanıcı deneyimini zenginleştiren dinamik ve etkileşimli unsurlara dönüşür. Hiper estetik, yeni medya tasarımında kullanıcı deneyiminin merkezine yerleşir ve görsel zenginlik, interaktivite ve kişiselleştirilmiş deneyimlerle birleşir. Bu estetik anlayış, kullanıcıların dijital ortamlarda daha derin ve anlamlı deneyimler yaşamasını sağlar. Örneğin, ekran düzenlemelerinde kullanılan renkler, sadece bir tasarım unsuru olarak değil, aynı zamanda kullanıcıların duygusal tepkilerini yönlendiren ve etkileşimlerini artıran bir araç olarak kullanılır. Aynı şekilde, tipografik öğeler ve görseller, hiper estetik yaklaşımlar sayesinde daha dinamik ve kullanıcı odaklı hale gelir. Tipografi, kullanıcıların dikkatini çeken ve onları yönlendiren bir unsur olarak öne çıkar. Görseller ve dijital illüstrasyonlar ise, kullanıcıların dijital dünyayla daha derin bir bağ kurmasına olanak tanır. Videolar ve sesli yönlendirmeler, hiper estetik anlayışın önemli bileşenleridir ve kullanıcı deneyimini daha da zenginleştirir.

Hiper estetik dönüşümün derinlemesine incelenmesi, çağdaş sanat anlayışlarının ve estetik değerlerin nasıl evrildiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda, hiper estetik dönüşüm şu şekilde devam edebilir: Hiper estetik, geleceğe yönelik olarak oluşturulmuş bir perspektif olmanın yanı sıra, sanatın ve estetiğin geleneksel sınırlarını zorlayan yenilikçi bir yaklaşımdır. Bu estetik anlayış, teknolojinin hızlı gelişimi ve dijitalleşmenin etkisiyle, fiziksel dünyadaki estetik formların dijital ve sanal alanlara taşınmasını sağlamaktadır. Bu süreçte, yapay zekâ ve veri tabanlı algoritmaların estetik üretim sürecine dahil olması, sanatın üretim ve tüketim biçimlerini köklü bir şekilde değiştirmektedir. Yapay zekanın sanat üretimindeki rolü, sadece estetik formların yaratılmasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sanatın anlamını ve değerini de yeniden tanımlamaktadır. Yapay zekâ, büyük veri setlerini analiz ederek, bu verilerden estetik ve sanatsal değerler çıkarabilmekte, böylece data estetiği olarak adlandırılan yeni bir estetik anlayışı ortaya çıkmaktadır. Data estetiği, verilerin görselleştirilmesi ve sanatsal bir biçimde sunulmasıyla, izleyiciye yeni ve özgün deneyimler sunmaktadır.

Meta estetiği ise, metaverse içinde gelişen ve sanal gerçeklik (VR) ile artırılmış gerçeklik (AR) teknolojilerinin kullanımıyla şekillenen estetik formları kapsar. Metaverse, fiziksel dünyadaki sınırların ötesine geçerek, kullanıcıların sanal ortamda interaktif ve etkileşimli sanat deneyimleri yaşamalarını sağlar. Bu estetik biçimler, kullanıcıların sanal dünyalarda yarattığı ve etkileşimde bulunduğu nesnelere ve deneyimlere zenginleşir. Hiper estetik, teknolojinin ve dijitalleşmenin sanat üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir kavramsal çerçeve sunar. Bu estetik dönüşüm, geleneksel sanat anlayışlarını sorgular ve yeniden tanımlar. Fiziksel mekândan çıkıp sanal evrene taşınan estetik deneyimler, punk estetiği gibi radikal ve yenilikçi yaklaşımlarla birleşerek, estetiğin sınırlarını genişletir.

Sonuç olarak, hiper estetik dönüşüm, sanatın ve estetiğin gelecekteki yönelimlerine dair önemli ipuçları sunar. Bu dönüşüm, sanatın dijitalleşme, yapay zekâ ve yeni medya ile nasıl evrildiğini ve bu süreçlerin estetik değerleri nasıl dönüştürdüğünü anlamamızı sağlar. Hiper estetik, sanatın yeni teknolojik bağlamlarda nasıl yeniden şekillendiğini ve bu yeni bağlamların estetik değerler üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Bu bağlamda, sanatçılar, tasarımcılar ve izleyiciler için yeni ve heyecan verici olanaklar sunar. Hiper estetik dönüşüm, dijital kamusal sanatın ortaya çıkışını ve gelişimini teşvik etmektedir. Dijital ekranlar, projeksiyonlar ve interaktif enstalasyonlar aracılığıyla kamusal alanlar, dinamik ve etkileşimli sanat eserlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu tür dijital sanat eserleri, izleyicilerin aktif katılımını sağlamakta ve toplumsal etkileşimi artırmaktadır. Örneğin, şehir meydanlarında veya binaların cephelerinde projeksiyonla gösterilen dijital sanat eserleri, geleneksel kamusal sanata yeni bir boyut kazandırmaktadır. Hiper estetik dönüşüm, kamusal sanatın toplumsal ve kültürel etkileşimdeki rolünü de yeniden tanımlar. Dijital ve sanal sanat eserleri, farklı topluluklar arasında kültürel alışverişi teşvik eder ve küresel bir diyalog oluşturur. Bu sayede, kamusal sanat, sadece fiziksel mekânlarda değil, dijital platformlarda da toplumsal mesajlar ileterek, kültürel değerleri yayar ve topluluklar arasında bağlar kurar.

Sonuç olarak, hiper estetik dönüşüm, kamusal sanatın dijitalleşme ve teknolojik ilerlemelerle nasıl yeniden şekillendiğini ve evrildiğini gösterir. Bu dönüşüm, kamusal sanatın geleneksel sınırlarını aşarak, dijital ve sanal dünyalarda yeni formlar kazanmasını sağlar. Böylece, kamusal sanat, izleyicilere daha geniş ve dinamik estetik deneyimler sunarak, toplumsal ve kültürel etkileşimi güçlendirir.

Şekil 1. Punk Estetiği (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 1'e göre, hiper estetik dönüşüm hem geleneksel kamusal sanatın hem de metaversedeki kamusal sanatın estetik ve punk estetiği ile nasıl etkileşime girdiğini ve yeni estetik biçimlerinin nasıl ortaya çıktığını anlamamızı sağlamaktadır. Hiper estetik, teknolojinin ve dijitalleşmenin sanatı ve estetiği nasıl dönüştürdüğünü vurgular ve bu süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkan yeni estetik formları kapsar. Punk estetiği, geleneksel estetik anlayışlarını sorgulayan ve radikal, yenilikçi yaklaşımlar içeren bir estetik biçimdir. Dijital grafitti ve sanal duvar resimleri, VR performans sanatı, siberpunk temaları, dijital enstalasyonlar, interaktif sanat ve yeni medya sanatı gibi kavramlar punk estetiği kapsamında değerlendirilebilir. Hiper estetik dönüşüm, punk estetiğinin dijital ve sanal dünyalara taşınmasını sağlar. Bu süreç, fiziksel mekândan çıkıp sanal evrende yapay zekâ ile yeni bir bağlama taşınan estetik biçimlerini içerir. Punk estetiği vasıtasıyla, sanatın ve estetiğin geleneksel sınırları aşarak dijital ve sanal ortamlarla nasıl yeniden tanımlandığını görmekteyiz. Sonuç olarak, hiper estetik dönüşüm, kamusal sanatın dijitalleşme ve teknolojik ilerlemelerle nasıl yeniden şekillendiğini ve evrildiğini gösterir. Bu dönüşüm, kamusal sanatın geleneksel sınırlarını aşarak, dijital ve sanal dünyalarda yeni formlar kazanmasını sağlar. Böylece, kamusal sanat, izleyicilere daha geniş ve dinamik estetik deneyimler sunarak, toplumsal ve kültürel etkileşimi güçlendirir.

SONUÇ:

Punk estetiği, geleneksel sanat normlarına meydan okuyan, karşı kültürel bir ifade biçimi olarak, Metaverse'ün sunduğu dijital ve sanal dünyalarda yeni bir yorumlanma ve temsil alanı bulmuştur. Bu çalışma, Metaverse'ün, punk estetiğinin özgün ve deneysel doğasını nasıl yansıttığını ve bu estetik anlayışın, sanal dünyada nasıl bir kültürel çeşitliliği teşvik ettiğini incelemiştir. Araştırma, Metaverse'ün bu alternatif sanat anlayışını sadece barındırmakla kalmadığını, aynı zamanda ona yeni bir boyut kazandırdığını ve kültürel çeşitliliği destekleyen bir ortam olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Metaverse'ün kamusal sanat üzerindeki etkileri, özellikle punk estetiği prizmasında ve kültürel çeşitlilik bağlamında ele alınmıştır. Punk estetiği, bu çalışmanın merkezini oluştururken, Metaverse ve kültürel çeşitlilik ise bu ana konunun etrafıca incelendiği iki temel bağlamı olmuştur. Metaverse platformlarının sanatsal ve kültürel yaratıcılığı destekleme potansiyeli ortadadır. Ancak sürekli değişen, gelişen Metaverse platformları ile kültürel dönüşümler ve estetik akımlar göz önüne alındığında, bu araştırmanın bulgularının, ilerleyen zamanlarda yapılacak yeni incelemelerle desteklenmesi gerekeceği öngörülmektedir. Metaverse'ün sürekli değişen teknolojik ve sosyal dinamikleri, araştırmanın metodolojik yaklaşımını etkilemiş ve bu çalışmanın punk estetiğini Metaverse bağlamında ele alış biçimini şekillendirmiştir.

Habermas'ın kamusal alan modeli, toplumun farklı kesimlerinin bir araya gelerek düşüncelerini ifade edebildiği, tartışmalara katılabildiği ve karar süreçlerini etkileyebildiği bir alan olarak tanımlanmaktadır.

Punk estetiği ise, bu kamusal alanın estetik ve kültürel boyutunda, isyankâr ve eleştirel bir dil oluşturmaktadır. Habermas'ın modelinde kamusal alan, sanatı toplumun farklı kesimlerini bir araya getiren bir araç olarak değerlendirdiği için punk estetiğinin buradaki yeri oldukça önemlidir. Punk estetiği, toplumsal normları sorgulayan ve otoriteye karşı duran tavırla bu kamusal alan modeline güçlü bir katkı sağlar; böylece kamusal sanatı, estetik bir değer olmaktan öte, toplumsal eleştiriye teşvik eden bir araç haline getirir. Arendt'in kamusal alan anlayışında ise kamusal alan, bireylerin kimliklerini ortaya koyduğu, politik anlamda kendilerini ifade ettiği bir arena olarak ele alınmıştır. Punk estetiği, bu bağlamda bireyin kendine özgü bir kimlik yaratma sürecini güçlendiren bir rol üstlenmektedir. Arendt'in politik büyüklük ve seçkinliğin bir ifadesi olarak tanımladığı kamusal alan, punk estetiği ile toplumun marjinal gruplarının da temsil edilmesine olanak tanımaktadır. Bu estetik, bireyin kendine ait değerleri ve inançları ile kamusal alanda yer almasını sağlayarak, Arendt'in kamusal alan tanımındaki 'kimlik ifade etme' sürecine katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın sınırlılıkları, metodolojik zorluklar ve mevcut veri setlerinin kapsamı ile ilgilidir. Bununla birlikte, bu sınırlılıklar, araştırmanın niteliğini azaltmaktan ziyade, Metaverse'ün ve punk estetiğinin kamusal sanat bağlamında daha fazla araştırma yapılması gerektiğini göstermektedir. Gelecekteki çalışmalar, bu araştırmanın temel bulgularını genişleterek, Metaverse'de punk estetiğinin ve kültürel çeşitliliğin daha derinlemesine incelenmesini sağladığı taktirde metaverse platformlarının sanatsal ve kültürel etkilerini daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesine olanak tanıyacağı ve bu alanda disiplinler arası ve yenilikçi metodolojik yaklaşımların geliştirilmesine katkıda bulunacağı ön görülmüştür. Metaverse ve punk estetiği arasındaki ilişkiyi kültürel çeşitlilik bağlamında ele alan araştırma sonucunda aşağıdaki vargılara ulaşılmıştır:

- Punk akımı geleneksel estetik anlayışlara ve kültürel normlara karşı çıkararak, Dadaizm'in izinden giden postmodern, eleştirel ve parodik bir yaklaşım sergilemektedir.
- Punk felsefesi genellikle anarşizmle ve anti-otoriter düşüncelerle ilişkilendirilmektedir. Bu düşünce yapısı, otoriteye ve kurallara karşı olma, bireysel özgürlüğü ve yaratıcılığı ön plana çıkarma eğilimindedir. Punk, anarşist ve anti-otoriter felsefi temellere dayanmaktadır. Bu, otoriteye, düzene ve konformizme karşı bir başkaldırı ve bireysel özgürlüğün vurgulanmasını içermektedir.
- Punk estetiği, geniş bir kültürel ve estetik hareket olarak, toplumsal ve politik normlara alternatif bir bakış açısı sunar ve bu açıdan sanat, moda ve popüler kültür üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Bu hareketin anlaşılması, modern toplumun dinamiklerini ve gençlik kültürlerini daha iyi kavramak açısından önemlidir.
- Punk estetiğinin dijital sanatta kullanımı, sanatın erişilebilirliğini ve katılımcılığını artırarak daha geniş bir kitleye ulaşılmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, dijital punk sanatının ürünleri, farklı etnik yapılar ve kökenlerden gelen çeşitli toplumsal grupların azınlık durumlarını ve konformizme karşı hayat felsefelerini özgürce ifade etmeleri için çoklu-etkileşimli bir ortam sunmaktadır.
- Metaverse'ün sunduğu dijital ve sanal dünyalar, punk estetiğinin yeni bir yorumlanma ve temsil alanı bulmasını sağlamıştır. Punk estetiği, geleneksel sanat normlarına meydan okuyan ve karşı kültürel bir ifade biçimi olarak, Metaverse platformları üzerinde özgün ve deneysel bir doğa sergilemektedir.

Metaverse'de Steampunk, Dieselpunk gibi estetik söylemler, dijital kamusal sanat ve kültürel çeşitlilikte önemli vurgular sunmaktadır. Steampunk, geçmişin teknolojik hayal gücünü modern dijital platformlarda yeniden canlandırarak, geçmişteki nostaljiyi dijital sanat aracılığıyla geleceğe taşıma fırsatı vermektedir. Dieselpunk ise, sanayi devrimi sonrasında dönemin karanlık ve mekaniklerini kullanarak, distopik bir dünya tasviri ile sanatın sınırlarını genişletmektedir. Her iki alt kültür de metaverse platformlarında sanal dünyaların estetik çeşitliliğini artırmakta ve geleneksel sanat normlarına alternatif bakış açıları kazandırmaktadır. Punk muhalefetin temel karakterleri olan isyan ve karşı kültür yaklaşımı, Metaverse'de dijital kamusal sistemin demokratikleşmesine ve sanatın daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlaması yönü ile önemlidir. Bu estetik akımlar, metaverse içinde farklı kültürel geçmişlerden gelen çalışmalar yaparak ifadelerine olanak sağlamak ve bu platformlarda kültürel çeşitliliğin artmasına yardımcı olmaktadır.

Gelecekte, Steampunk ve Dieselpunk gibi punk-estetik eğilimlerinin alt türlerinin, Metaverse'in sanatsal ifade biçimlerini ve kültürel temsillerini birleştirmesinde köprü rolü oynaması beklenmektedir. Bu türler, Metaverse'in sunduğu dijital platformlarda estetik yenilikler ve kültürel çeşitlilik için önemli bir zemin oluşturmakta, dijital çağın sanatsal ve kültürel dinamiklerinin daha kalıcılığını sağlıklı bir şekilde ortaya koymaktadır. Metaverse, bu alt kültürün gelişmiş ve alternatif dönüşümlerini destekleyerek, geleneksel üretim ve kültürel ifade biçimlerini yeniden şekillendiren bir araç olarak işlev görecektir. Ayrıca, sanal dünyalardaki estetik ve kültürel dönüşümler, hem mevcut estetik pratiklerin yeniden değerlendirilmesine hem de geleneksel ve kültürel normların şekillendirilmesine katkıda bulunacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

[EN] he author(s) have included statements in the article process files, signed in ink, declaring that there is no conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if there is, explaining how such conflicts of interest arose and how they will be resolved, along with the author contribution declaration forms.

Etik Kurul İzni: Bu makede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Akkol, M. L. (2019). Jürgen Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı ve Kamusal Alan Kavramının Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 171180.

Aydemir, D. (2022). "Eğitsel Yeni Medya Tasarımında Görsel Öge ve İlkeler" *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587- 1587) Vol:8, Issue:105; pp:4060-4072

Balis, J. How Brands Can Enter the Metaverse. 2022. 4 Nisan 2023 tarihinde <https://hbr.org/2022/01/how-brands-can-enter-the-metaverse> adresinden erişildi.

Cabello Gallego, S. (2015). *Dieselpunk: Art Deco'da bir distopya*. (Trabajo fin de derece inédito). Universidad de Sevilla, Sevilla.

Çulha, Z, F. (1997). *Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arendt*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Decentraland, (2021). Sotheby's opens a virtual gallery in Decentraland. 10 Ocak 2024 tarihinde <https://decentraland.org/blog/announcements/sotheby-s-opens-a-virtual-gallery-in-decentraland> adresinden erişildi.

Díaz, J., Saldaña, C., & Avila, C. (2020). Virtual World As a Resource For Hybrid Education. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET)*, 15(15), 94-109.

Elias, H. (2009). *Cyberpunk 2.0: Fiction And Contemporary*. LabCom Books, Portugal.

Hackato (2024). HACKATAO'S ART TAKES LIFE IN THE SANDBOX GAME. 7 Ocak 2024 tarihinde <https://hackatao.com/h-a-c-k-t-h-e-t-a-o> adresinden erişilmiştir.

Köroğlu, C. Z. (2013). Modern Kamusal Alana Eleştirel Yaklaşımlar: Genel Bir Değerlendirme (Postmodernizm, Feminizm ve Din). *Turkish Studies*, 8(6), 431-457.

Kugelberg, J., Savage, J., Gibson, W., Sterling, L., & Vaucher, G. (2012). *Punk: A punk aesthetic*. Rizzoli.

Kugelberg, J., Savage, J., Gibson, W., Sterling, L., Vaucher, G. (2012). *Punk: A Aesthetic*. Rizzoli, NewYork.

Larva, (2024). CryptoPunks. Erişim Adresi: <https://www.larvalabs.com/cryptopunks>

Latham R, ed. *The Oxford Handbook of Science Fiction* / Edited by Rob Latham. Oxford University Press; 2014.

Marcus, G. *Lipstick Traces: A Secret History of the Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press, 1989.

McCarthy, J. (2006). Regeneration of Cultural Quarters: Public Art for Place Image or Place Identity? *s Journal of Urban Design*, 11(2), 243–262.

Mcmillan, J. H. (2000). *Educational Research: Fundamentals for the Consumer*. New York: Addison Wesley Longman Inc.

Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Yayınları, Ankara, 2004, s. 11–12. Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi -I-*, İzmir, 1995.

Mirarte, (2023). VIRAL HUMAN and the announcement: "Public art and metaverse. First Virtual Exhibition on the island of Venice". Erişim adresi: <https://mirarte.com/en/>

Mystakidis, S. (2022). Encyclopedia, Metaverse.2, 486–497. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia2010031> <https://www.mdpi.com/journal/encyclopedia>

Nettleship, W. (1989). Public Sculpture as a Collaboration with a Community. *Leonardo*, 22(2), 171-174.

Ng, D. T. K. (2022, pre-print). What is Metaverse? Definitions, technologies and thecommunity of inquiry. *Australasian Journal of Educational Technology*. (1) (PDF) *What is Metaverse Definitions, technologies and the community of inquiry*. 7 Ocak 2024 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/362246365_What_is_Metaverse_Definitions_technologie

s_and_the_community_of_inquiry#fullTextFileContent [accessed Jan 25 2024]. Adersinden erişilmiştir.

O'Hara, Craig, (2003), Punk Felsefesi, İstanbul: Çitlenbik Yayınları.

PAREKH, Bhikhu (2002), Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Çev. Bilge Tanrıseven, Phoenix Yay., Ankara.

Parlakkalay, H. (2020). Kamusal Alanda Sanat ve Sanat Eserleri. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(4), 1157-1172.

Peters, C. (2016). Critical pedagogy and art. In M. Peters (Ed.), Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory. Singapore: Springer. doi:10.1007/978-981-287-532-7_238-2

Peto, J. (1992). Roles and functions, Jones, S. (ed.) Art in Public: What, Why and How (pp. 28–43). Sunderland: AN Publications.

Phillips, P. (1988). Out of Order: The Public Art Machine. Art Forum, 27(4), 92-97.

Phillips, P. (1999). Dynamic Exchange, Public Art at This Time. Public Art Review, 11(1), 4-9.

Pollock, J. V. (2007). Constellation of Identity: Place- Marking Beyond Heritage. *Environmental and Planning D: Society and Space*. Vol:25, s.1061-1078. <https://doi.org/10.1068/d7>

Prinz, J. (2014). The Aesthetics of Punk Rock. Philosophy Compass. 9. 10.1111/phc3.12145.

Prinz, J. (2014). The Aesthetics of Punk Rock. Philosophy Compass 9/9 (2014): 583–593, 10.1111/phc3.12145

Rancière, J. (2015). Dissensus: On politics and aesthetics. London: Bloomsbury.

Schlemmer, E., Trein, D., & Oliveira, C. (2009). The metaverse: Telepresence in 3D avatar-driven digital-virtual worlds. @ tic. revista d'innovació educativa, (2), 26-32

Soliman, M.M., Ahmed, E., Darwish, A. et al. Artificial intelligence powered Metaverse: analysis, challenges and future perspectives. Artif Intell Rev 57, 36 (2024). <https://doi.org/10.1007/s10462-023-10641-x>

Snelson, L. (2023), What are the Experiences of the Female Body-modified Therapist in the Consulting Room? An Interpretive Phenomenological Analysis. British Journal of Psychotherapy, 39: 519-536.

Tunalı, İ. (1998) *Estetik*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Umbanhowar. E. (). Umbanhowar. Public Art: Linking Form, Function and Meaning. Public Art Art and Ecological Process.

UNESCO (2005). Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi (Kifaç). T.C. Kültür Bakanlığı, Telif Hakları Genel Müdürlüğü.

Van der Hoeven, R. (2017). Hier sera demain: Steam- et Diesel-punk à Bruxelles. Cahiers Bruxellois – Brusselse Cahiers, LIX, 437-456. <https://doi.org/10.3917/brux.049.0437>

Worth, M. (2003). Creating significance through public space: An inclusive and interdisciplinary practice. Public Arts and Urban Design, Interdisciplinary and Social Perspectives. Barcelona: MACBA. 47-59.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Z. (2007). Hannah Arendt'te Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımı ve Modern Çağda Toplumsal Alan. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The purpose of this study was to investigate the role of public art in the metaverse in fostering social participation, cultural diversity, and punk aesthetics. The assumption was that the metaverse, as a digital and technological environment, challenges traditional boundaries of postmodern art, expands digital public spaces, and redefines the social function of art. This study sought to explore how public art in the metaverse impacts these areas and what new forms of expression it enables.

Research Questions

1. How does public art in the metaverse correlate with social participation and cultural diversity?
2. What role does punk aesthetics play in the metaverse's public art?
3. How do the perceptions of cultural diversity and social participation differ among metaverse users?
4. In what ways does the metaverse challenge traditional notions of public art?

Literature Review

The literature review aimed to frame the study within two main contexts: the evolution of public art and the emergence of digital and metaverse environments. The review focused on how public art has traditionally been a medium for social commentary and cultural expression, and how digital technologies are reshaping these functions. Key areas of the literature included the history of public art, the impact of digital media on art, and the integration of punk aesthetics in modern artistic expressions. The review highlighted the metaverse as a new arena for public art, where digital spaces offer unprecedented opportunities for artistic innovation and cultural interaction.

Methodology

This study employed a qualitative approach, using document analysis and visual analysis methods. The research covered the past 20 years, considering the metaverse's novelty as a field of study. Data were gathered through observations of public art in various metaverse platforms, focusing on how these artworks reflect cultural diversity and social engagement. Visual analyses were conducted to evaluate the aesthetic qualities and cultural significance of the artworks. The study also included interviews with metaverse users to gather insights on their experiences and perceptions of public art in this digital realm.

Results and Conclusions

The findings revealed that public art in the metaverse significantly enhances social participation and cultural diversity. Key results include:

1. **Social Participation:** Digital public art in the metaverse encourages interactive and immersive experiences, engaging users in ways that traditional public art cannot. Users actively participate in art creation and appreciation, fostering a sense of community and shared cultural engagement.
2. **Cultural Diversity:** The metaverse provides a platform for artists from diverse backgrounds to showcase their work, promoting a rich tapestry of cultural narratives. This inclusivity supports a broader understanding and appreciation of different cultures.

3. Punk Aesthetics: The study found that punk aesthetics are prominently featured in metaverse public art. This includes digital graffiti, VR performances, cyberpunk themes, digital installations, and interactive art. These forms challenge conventional art norms, emphasizing rebellion, anti-establishment themes, and innovative uses of technology.

4. Redefining Public Art: The metaverse challenges traditional notions of public art by offering limitless creative possibilities. Digital public art in the metaverse transcends physical boundaries, reaching a global audience and creating new forms of social and cultural interaction.

The study also identified correlations between user perceptions and the impact of public art in the metaverse. Users who engaged with public art reported higher levels of cultural appreciation and social connection. The digital nature of metaverse art allowed for continuous evolution and interaction, enhancing its relevance and impact.

Future Research and Implications

The study suggests that future research should explore the impact of cyber-punk aesthetics and the evolving role of digital art in society. Investigations could focus on various dimensions, including technological, social, and cultural implications. Future studies might also examine the effects of longer and more complex digital art forms, such as extended VR performances or interactive installations, on user engagement and cultural perception.

The findings have significant implications for the fields of art history, cultural studies, and digital media. By integrating punk aesthetics and embracing cultural diversity, public art in the metaverse fosters greater social participation and interaction. This study contributes to a deeper understanding of how digital public art challenges traditional boundaries and opens new avenues for creative expression and cultural dialogue in the digital era.

In conclusion, the metaverse offers a unique platform that redefines public art, expanding its reach and impact. By integrating punk aesthetics and embracing cultural diversity, public art in the metaverse fosters greater social participation and interaction. This study sheds light on the multifaceted effects of digital public art, demonstrating how it challenges traditional boundaries and opens new avenues for creative expression and cultural dialogue in the digital era.

A Historical Perspective Through the Lens of the Islamic City Theory: The Case of Konya

İslam Şehri Teorisi Merceğinden Tarihsel Bir Perspektif: Konya Örneği

Mücahit NAVRUZ¹

Öz

İslam şehri kavramı, Müslümanların yaşamlarını derinden etkileyen İslam dinine ve medeniyetine özgü mekânsal yapıları açıklar. Coğrafi, etnik ve kültürel çeşitliliklere rağmen dinin temel etkisinin İslam coğrafyasında benzer kentsel oluşumları şekillendirdiği gözlemlenmiştir. Bu coğrafyada geleneksel olarak görülen Bedevi kabile yaşamından şehir medeniyetine geçişte belirleyici temel faktör, İslam'ın çok boyutlu gereksinimlerini ve ritüellerini karşılamak için daha uygun yerleşimlere duyulan ihtiyaçtır. İslam'ı benimseyen toplumlar, yaşam biçimlerinin yeniden yapılandırılmış ve ibadet merkezi olan camiler, kentsel yaşamın merkezi haline gelerek aynı zamanda hukuki, idari, eğitim ve ticaret yapılarını yeniden şekillendirmiştir. İslam'ın Altın Çağı dönemlerinde zirveye ulaşan İslam şehirleri, zaman içerisinde modernleşme/sekülerleşme hareketleri sırasında, akılcı/bürokratik güçlerin yükselişiyle zayıflamış ve mekânı biçimlendiren temel unsur olma etkisi azalmıştır. Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları dönemlerinde İslam şehri özelliklerini temsil eden Konya şehri de modern dönemlere yaklaştıkça önemli dönüşümler geçirmiştir. Bu değişiklikler; şehrin fiziksel, sosyal, ekonomik ve idari dokusunu etkilemiştir. Özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde modernist mekânsal şekillendirme nedeniyle ikinci plana atılan İslam şehri özellikleri, 1990'larda yerel yönetimlerde güçlenen İslami siyasi hareketlerin, özellikle de Milli Görüş belediyesi yaklaşımlarının ortaya çıkmasıyla yeniden önem kazanmıştır. Bu çalışma, İslam şehrinin tarihsel bir perspektiften ele alıp dünya çapında İslam şehirlerinin ortak özelliklerini vurgulamakta, Konya şehri özelinde sekülerleşme/modernist akımlarının İslam şehri üzerindeki aşındırıcı etkilerini incelemekte ve son olarak Konya'daki İslam şehrine yönelik son dönem canlandırma politikalarını değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Merkezli Kentsel Form, İslam Şehri, Kentleşme, Mekânsal Laikleşme, Sosyal Dayanışma

ABSTRACT

The concept of the Islamic city elucidates the spatial structures specific to Islam religion and civilization, deeply influencing the lives of Muslims. Despite geographical, ethnic, and cultural diversities, it has been observed that the fundamental influence of the religion shaped similar urban formations in the Islamic geography. A key determining factor in the transition from traditional Bedouin tribal life to urban civilization is the need for more suitable settlements to meet the multifaceted requirements and rituals of Islam. Societies embracing Islam have restructured their ways of life, with mosques becoming worship centers, simultaneously reshaping legal, administrative, educational, and commercial structures, thereby becoming central to urban life. Islamic cities, reaching their zenith during the Golden Age of Islam, gradually weakened over time during the processes of modernization/secularization, with the rise of rational/bureaucratic powers diminishing their role as the primary shaping force of space. Konya, representing the characteristics of the Islamic city during the Seljuk and Ottoman Empires, underwent significant transformations approaching the modern era, affecting its physical, social, economic, and administrative fabric. Particularly in the Republican era, the Islamic city features were sidelined due to modernist spatial shaping, but have recently regained importance with the emergence of Islamic political movements and approaches by National Vision (Milli Görüş) municipalities. This study examines the Islamic city from a historical perspective, highlighting common characteristics of Islamic cities

¹ Corresponding Author: (Dr.) Selcuk University, Political Science and Public Administration Department, mucahitnavruz66@gmail.com, 0000-0003-0548-8626

worldwide, scrutinizing the erosive effects of secularization/modernization trends on the Islamic city, specifically focusing on Konya, and finally evaluating recent revitalization policies directed towards the Islamic city in Konya.

Keywords: *Teo-Centric Urban Form, Islamic City, Urbanization, Spatial Secularization, Social Solidarity*

INTRODUCTION:

Cities have emerged as the centers where humanity's greatest ideals are realized, particularly with the transition to settled life. Apart from geographical and climatic necessities, every ethnic, religious, and political formation has imbued cities with meanings according to their own ideals. This diversity has led to variations in the physical, economic, social, and administrative structures of cities. Similarly, the Islamic religion, as a belief system and way of life, has facilitated revolutionary changes in urban structures and lives of regions where it has prevailed.

The emergence of Islam in the seventh century AD in the Arabian Peninsula and its rapid spread throughout the region led to a significant portion of previously nomadic Bedouin communities transitioning to settled life. A crucial factor underlying this transformation was the need for individuals embracing Islam to have a specific settlement to fulfill, learn, and teach the requirements of their new faith in all its dimensions. During a period where living in cities symbolized civilization and civility, religion provided the mental infrastructure that influenced the formation of the Islamic city. The advent of Islam introduced obligations and prohibitions for individual and societal life, reshaping the lifestyles of communities embracing the faith according to Islamic principles. The centralization of mosques as places of worship led to the centralization of urban life around them. With the new religion, legal structures, government institutions, educational facilities, and trade centers transformed radically, reshaping the physical environment

This rapid urbanization process extended beyond desert regions, impacting areas that had transitioned to urban life thousands of years prior through conquest policies. The cities conquered in wars waged for the spread of Islam retained their existing structures while being enriched with Islamic features, resulting in Islamic cities developing as mosaic structures encompassing various cultural backgrounds.

This study primarily aims to discuss the development process of the Islamic city and the Islamic religion's perspective on city life. It then analyzes Konya from a historical perspective, focusing on the physical, economic, and social characteristics of the Islamic city.

1. The Islamic City Theory and the Perspective of Islam on Cities

There exists a mutual subject-object relationship between space and the human shaping it, and civilization arises from this interaction. In this sense, humans are subjects in the process of civilization production. Simultaneously, humans are elements within the created space of the civilization produced. This reciprocal influence between humans as subjects and space as the object of civilization is undeniable. The space, particularly the city, which represents the visible face of civilization, is not merely a passive object or product but a dynamic organism. In this process contributing to the formation of oneself, the human subject turns into the subject itself (Abu Lughod, 1987: 172). In this process of self-formation, the human subject in an Islamic city designs space based on the intellectual foundations that define their existence. The fundamental argument of urban theories focuses on the intellectual structures' roles in organizing space. Urban theories emphasize the role of intellectual structures in organizing space, akin to how Protestantism shaped capitalism. In this context, Islamic urban theory refers not only to places where Muslims are dominant or densely populated but also to spaces designed based on this intellectual background.

Within a short time frame, Islam spread from the Arabian Peninsula to regions such as Syria, Palestine, Egypt, Mesopotamia, Central Asia, and Spain, compelling Muslims to settle rapidly. The expansive Islamic world encompassing a wide geography resulted in the establishment of new cities and the transformation of existing ones according to Islamic principles. It's notable that Islamic conquests did not aim to disrupt the structure of historical cities. Nevertheless, whether ancient cities were conquered or new cities founded by Muslims, the understanding and form brought by Islam have led to the emergence of the idea of an Islamic city.

Although Islamic cities in Islamic Golden Age were much more advanced quantitatively and qualitatively compared to European cities in the same period, the development of a modern Islamic city theory emerged much later. Two primary factors hindered the systematic formation of an Islamic city theory: Orientalist perspectives² and biased attitudes among intellectuals in the contemporary Islamic world towards Islamic cities (Alsayyad, 1996: 91).³

Considering the Islamic city as a uniform and homogeneous formation in all Islamic societies, regardless of ethnic and cultural differences, is criticized as an Eurocentric approach (Yerasimos, 1999: 9-10). Contrary to this approach, although the urban structure of the Arab society before Islam was the basic element in shaping the Islamic city, the traditions brought by other Islamizing societies should not be ignored. Islamic cities spread to many parts of the world, including Spain and North Africa, Egypt, Syria and Anatolia, Iraq, Iran, Central Asia, and India. It cannot be expected that the urban life of countries in these regions where Islamic societies exist will be the same in all aspects. Therefore, it is insufficient to explain differences solely based on different civilizations. Factors such as geography, climate, trade, political circumstances, and the use of diverse building materials in each region are taken into account to explain the differences observed in Islamic cities (Hourani, 1970; Abu Lughod, 1987: 172). Especially, the hybrid urban structures created by Iranian and Turkish societies by integrating traditional urban structures with the new religion should be carefully examined. Along with ethnic and local differences, the similarities that have emerged in the urban structure of Muslim societies over time cannot be explained solely by climatic or geographic reasons. Explaining these similarities can be considered as the fundamental reason for the Islamic city theory. With its innovations in social, economic, and legal systems, Islamic religion brought significant transformations and perspectives to social living spaces, lifestyles, and individual orientations.

Islam, both in its sources and practices, prioritizes living in cities over Bedouin culture and supports urban life. The contrast between the geographical characteristics of the place where Islam first emerged and its message is intriguing. Islam is a form of urban life. However, it emerged in the Arabian Peninsula, which was inhabited by Bedouin tribes leading a nomadic way of life. Generally engaged in animal husbandry and not fond of residing in cities, Bedouins were a nomadic society (Zeydan, 2010: 88). Therefore, people not only left behind their old beliefs but also their old ways of life and entered a rapid process of change, witnessing a revolution. The birth of Islam in Mecca, which was the only city like settlement in the region, had a significant contribution to this situation. Mecca, accepted as a sacred place and a trading market by all Bedouin Arab tribes, was ideal for

² The approach of the 'Western city', as articulated by Max Weber, where he stated that capitalist trade, fortresses, monopolistic markets, bourgeois legal institutions, and the political structure tied to the king with relative autonomy manifested, resulted in the judgment of 'not being a city' in geographies lacking these institutions outside the West (Weber, 2003). Abu Lughod (1987), on the other hand, argues that French Orientalists studying North African cities are chasing after these Weberian ideal types and attempting to generalize their fieldwork findings onto the prototypes of Islamic cities. According to Abu Lughod, the concept of the Islamic city is a 'constructed' one based on a few cities. In this study, Abu Lughod states that the research identified as the second group of researchers accepts these prototypes and seeks Weber's basic characteristics in other Islamic cities, even noting that some cities planned in the modern era are arranged within this Orientalist framework. However, by emphasizing that cities develop according to various forces and that fundamentally unique urban forms also transform with different combinations of these forces, Abu Lughod rejects all generalizations.

³ The influence of Islam on cities can be felt relatively not only in the Middle East but also in all geographies where Islam dominates. However, it's not possible to speak of a homogeneous model of an Islamic city in every aspect, as different ethnographies and cultural interpretations can lead to variations in influence. Islam's inclusivity of local values has had significant impacts on the richness of this field.

interaction among tribes.⁴ The emergence of the Islamic belief in this structure outlined a unique framework for urban understanding, supporting urban life and inter-city and inter-civilization interactions with its own arguments (Alver, 2011: 332). The spiritual commandments as well as the social rules have made Islam a city religion (Abu Lughod, 1987: 156). This thought structure based on Islam's fundamental beliefs has led to the establishment of many cities. The spread of Islam's message through conquests has undergone extraordinary transformations. This change was experienced primarily in the northeast with the Sassanid Empire (Mesopotamia and Iran), the Byzantine Empire (Syria and Egypt), and initially in the western regions that were Romanized and later partially barbarized (North Africa and Spain) (Serjeant, 1997: 13).

The encouraging features of Islam towards cities are reflected more in life practices and indirect guidance than in religious sources. While cities are mentioned in many verses of the Quran, there is no explicit requirement for living in cities.⁵ Likewise, there are very few direct statements on this issue in the hadiths, which are secondary sources in Islam. Nevertheless, the social and individual challenges of Bedouin life and their discrepancies with Islamic ideals have been frequently highlighted.⁶ While Islam does not dictate the physical structure of cities, its understanding of worship and its direct influence on individual and social relations have significantly impacted both urban environments and residences.⁷ Islam's encouraging practices for urban life began to yield results in a very short period, and there emerged a significant trend towards urbanization. Islam's transformative impact on nomadic culture can be attributed to various factors including military, economic, and cultural influences, with the concept of the individual as envisioned by Islam playing a crucial role.⁸

One of the fundamental understandings of Islam is its claim to address universal rather than tribal beliefs or regional religious affiliations. In line with this understanding, the concept of 'umamah' emerged. In this sense, Islam has both a local scale 'community' and a global scale 'umamah' perception and goal (Demirci, 2003: 132). Living Islam as a whole, learning it, teaching it, and performing its obligatory social worship can only be possible through a certain settled life (Söylemez, 2011: 24). For example, one of Islam's most important requirements is the encouragement of collective prayers and the compulsory nature of Friday prayers, which necessitate a settled way of life (İnalçık, 1995: 249).⁹ The conditions necessary for prayers, such as cleanliness requirements before prayer like ritual washing and ablution, point to the importance of individual and spatial cleanliness. Accordingly, it is observed that structures such as baths and fountains are located in

⁴ It is stated that the Prophet Muhammad was a city dweller and was suspicious of nomads, and that the leadership that initially spread Islam was the urban bourgeoisie of the peninsula (Abu Lughod, 1987: 156).

⁵ Some verses in the Quran that mention cities are; Al-Fajr, 8-10; Al-Qasas, 59; Al-Hijr, 14-15.

⁶ Criticism of Bedouin life is frequently mentioned in Islamic sources. The 97th verse of Surah At-Tawbah and its continuation: "The Bedouins are stronger in disbelief and hypocrisy and more likely not to know the limits of what Allah has revealed to His Messenger..." highlight the superiority of urban and civilized life over the desert and Bedouin lifestyle (Demirci, 2003: 132).

⁷ Neither the Quran nor the Sunnah provide a comprehensive and systematic legal corpus. Despite their limited number of provisions and sometimes lack of detail, these two sources often remain silent on legal issues that arise mainly in the geographical extensions of Dar-ul Islam, thus necessitating significant cultural, social, and economic changes (Serjeant, 1997: 23). The rules set by religion gave rise to schools of thought through the compilation and regulation by scholars. These schools of thought, while bearing certain differences, also influenced individuals' social living conditions, resulting in different regulations in cities where different schools of thought existed.

⁸ According to Ibn Khaldun, considered one of the founders of sociological thought, society is divided into two main groups based on their mode of production and livelihood: the Bedouins (those living in rural areas) and the Hazeris (those living in cities). Ibn Khaldun suggests that intellectual and scientific developments, the arts based on refined taste, and even social welfare are associated solely with urban dwellers, indicating that such advancements do not emerge in rural areas. Ibn Khaldun also discusses the historical origins of the differences between rural and urban life. He argues that agricultural activities belong to the period before settled life, hence adopted by those living in rural areas; whereas urban dwellers do not engage in farming because their economic activities belong to the post-nomadic period (the urban period). Thus, the thinker emphasizes that urbanization is a process, contrasting the simplicity and ordinariness of rural life with the sophistication and complexity of urban life, implicitly praising urban life (Ibn Haldun, 1982).

⁹ The fact that the congregational prayer is twenty-seven degrees more virtuous than the individually performed prayer, and the requirement for a place to be considered as a city for the Friday prayer, affirm this situation most explicitly (Demirci, 2003: 132).

urban areas. On the other hand, the fact that prayers are performed at certain times has directly influenced individuals' time management and life planning (Gül, 2001: 82).

Islam's other requirements such as alms, fasting, and pilgrimage also require a social life and urban culture. Zakat aims to maintain a balance between social classes and preserve the spirit of unity. The systematic appearance of the zakat system in commercial life has occurred through the waqf system. The obligation of pilgrimage encourages the visitation of cities such as Mecca and Medina, and during the pilgrimage, Mecca becomes a general assembly where Muslims from all over the world come together. Fasting and the month of Ramadan have also been of great importance in Islamic cities as a worship that maximizes social assistance and emphasizes social unity (Gül, 2001: 82-83).

Islam, to forget the social traditions of the pre-Islamic eras termed as the 'age of ignorance', also made individual transformation mandatory in this regard. According to Al-Farabi's "The Virtuous City," beneficial deeds occur in cities. City life, where its inhabitants support each other, is a virtuous society formed to achieve happiness (Söylemez, 2011: 24). Within this new conceptual framework, places of worship also functioned as social interaction and educational spaces. A new religion brought new educational institutions with it. The mosque, serving as a worship center, took on the role of an educational institution over time. Alongside mosques, institutions for education were also established. For example, during the Umayyad period, the most common basic educational institution was the 'kuttap.' The spatial unity between worship and education was first separated (Naşabi, 1997: 88).

Islamic cities, as well as being a tool for individual transformation, have also assigned missions to spread and establish in cities in some cases. Matters such as holding onto the conquered regions, establishing military supply points, and systematically collecting taxes and spoils have contributed to the spread of Islam (Can, 1992: 111). Within the framework of an Islamic city system organized in a new model, both old cities in conquered regions and newly built spaces coexisted. With the marketing of values produced in rural areas, cities have taken on a commercial identity. Thus, cities, becoming centers of attraction, have quickly risen to become military, administrative, political, and cultural centers (Alver, 2012: 342-343).

2. Basic Characteristics of Islamic Cities

The presence of certain common characteristics observed in cities throughout the Islamic geography, spanning from the Atlantic Ocean to Southeast Asia, demonstrates the existence of a unifying influence independent of geographical, climatic, and ethnic differences. The impact of Islam on shaping the urban environment has led to the emergence of the Islamic city type. The thought system and life practices acquired with Islam have directly influenced not only life but also the urban fabric. These reflections can be seen in the physical, social, and economic structures of cities.

2.1. Physical Characteristics of Islamic Cities

The purpose of urban planning is to give tangible expression to the city symbolizing the religious, social, and political system as an abstract reality (Elisseef, 1997: 113). The fundamental physical appearance of a city is contingent upon its historical origin and the geographical features of its location. However, the factors influencing the detailed physical appearance of cities are reflections of the urban planning process. Cities come into existence in two ways: spontaneously evolving or deliberately established by an authority. The conceptual system active in the process of transformation and construction is the primary factor in shaping the city. Religious beliefs, cultural and moral norms, and individual and social sense of belonging are among the primary factors shaping cities in this sense.

The Islamic city is a physical structure formed in a way that facilitates believers in fulfilling the requirements of religious life due to the influence of religious beliefs on lifestyle. Since its emergence in the first half of the seventh century, Islam has spread and been adopted in various regions, manifesting its influence and gradually acquiring specific motifs that constitute its identity. The Islamic religion, which emerged in the recent history of humanity, encountered different civilizations in the regions it spread to, sometimes exerting transformative effects on those civilizations and sometimes feeling the influence of powerful civilizations.

The Islamic religion's characterization of worldly life as transient and emphasizing the preparation for the afterlife has had significant effects on the physical characteristics of cities. As a result of this understanding, architectural designs in Islamic cities have sought to avoid extravagance and worldliness.¹⁰ Traditional Islamic architecture has adhered to simple construction materials and utilized organic sources such as light and wind as energy sources. By recreating the tranquility, harmony, and serenity of nature within mosques and courtyard spaces, nature and the city have not been perceived as opposing concepts, and a balance has been maintained between them (Can, 2012: 12).

The Islamic city and its architectural plan represents the physical dimension of religious understanding. Fundamentally, there is a hierarchical order and a system consisting of public, semi-public, semi-private, and private spaces. The enclosed houses and courtyards surrounded by walls constitute private space. Semi-private spaces are the streets in front of the doors and walls of the houses, while semi-public spaces consist of wide streets and squares within the clusters of houses. The public space is formed by the mosque, marketplace, and adjacent square located in the center of the Islamic city (Abu-Lughod, 1987: 163-164; Goş, 1987: 55).¹¹

It can be readily observed that the Islamic city encompasses certain common elements regardless of vast geography. According to Lapidus (1984), the Islamic city has five fundamental elements, namely:

- Fortress
- Palace and administrative center where governance functions are carried out
- City center with Friday mosque, caravanserais, bazaars, and open markets
- Neighborhoods (residential areas)
- Outer neighborhoods.

In addition to these basic elements, there may be variations, but around places of worship, there are public and common elements such as madrasas, libraries, soup kitchens, hospitals, tombs, fountains (sebils), caravanserais, baths, small squares, and coffeehouses.

When a city is constructed, its buildings and physical structure emerge as a reflection of the beliefs, customs, and social organization of that society in every aspect. Capitalist societies have constructed their cities around skyscrapers, stock exchanges, and commercial centers, utilizing an "eco-centric" urban model. In communist societies, cities were built around large squares and monuments, employing a "socio-centric" model. Societies where religion serves as the fundamental reference

¹⁰ The emphasis on the afterlife in the Islamic religion should not be interpreted as relegating worldly life entirely to the background, as it might be in Christian faith. In Islam, where work is equated with worship, the main emphasis is to prevent worldly endeavors from neglecting one's worship life.

¹¹ The labyrinthine street system and dead-end streets commonly found in Islamic cities need to be evaluated within this framework. The streets should not be considered purely as public spaces; rather, they reflect a special emphasis on privacy and a quest for security (Abu-Lughod, 1987: 170).

point have formed their cities around places of worship and sacred sites, creating a "theo-centric" model. Examples such as Red Square or Tiananmen Square for the socialist world, the World Trade Center or the New York Stock Exchange for the capitalist world, Mecca for the Muslim city, the Vatican for the Christian city, and the Al-Aqsa Mosque for the Jewish city are evidence of which paradigm shaped the city centers (Demirci, 2003: 133). Perspectives on life and ideological inclinations have shaped the functions of cities and, naturally, their physical locations.

As emphasized above, mosques have been considered not only places of worship but also public spaces where social cohesion is achieved, and they continue to stand out as the dominant feature of urban life in the Islamic world. Every city with a Muslim population was required to have a Friday mosque. During the reign of Sultan Suleiman the Magnificent, this practice was widespread to represent state authority, but with the increase in urban population, Friday prayers began to be held in multiple mosques (İnalçık, 1995: 249).

Islamic cities vary in size and form. Some cities are rectangular, some are circular, and some are linear in shape. Cities also differ in terms of dietary habits and clothing, which are directly related to climatic conditions. Building materials and construction systems also vary. Although there are common structures in each Islamic city, there are differences in the materials used and architectural forms (Goş, 1987: 51). While certain constants are considered in public and private spaces, details are determined by climate, building materials, and the environment, and with the spread of Islam to many countries, changes in architecture and urban form have begun to increase.

The understanding that "cleanliness is part of faith" has a significant influence on the selection of locations for the establishment of Islamic cities and on the structures within the city. Furthermore, the limited water resources in the Islamic geography further enhance the importance of cleanliness. Indeed, important Islamic cities such as Baghdad, Basra, Kufa, Cairo, and Fes were founded and developed along riversides. Similarly, during the Byzantine period, Istanbul, which faced water problems, gained ample water supply during the Ottoman period through dams and aqueducts (Özey, 1994: 17). The importance of this understanding reflected in urban areas is evident in structures such as ablution facilities, fountains, and baths.

In the early periods of Islamic cities, green areas were not abundant, and existing green areas were often located around palaces. Despite the encouragement of tree planting in the practices and sayings of the Prophet, geography and climate had a significant influence on the development of such areas. Except for unfavorable regions, examples such as Anatolia, the Caucasus, and the Far East, where Islamic civilization flourished, demonstrate that cities were rich in green spaces. While there are not many examples of public recreational areas, it is mentioned that during the Abbasid period, squares and areas were arranged for military and sports activities in some cities, and in the city of Samarra, there was a large zoo unlike anything seen in its time (Can, 1992: 120). One of the physical reflections of Islamic belief in urban areas is the absence of statues and monuments in cities.¹²

2.2. Economic Characteristics of Islamic Cities

The development that enabled Islam to advance far beyond its initial borders was commercial relations. Indeed, within a very short period, the influence of Muslim traders was decisive in the

¹² The main reason for this is Islam's rejection of idolatry and emphasis on the unity of God. In Islamic belief, it is thought that statues and sculptures may lead people to associate partners with God, thus creating obstacles to worship. Therefore, the absence of statues and monuments in cities in Islamic culture serves the purpose of preserving the principle of monotheism.

spread of Islam to the shores of Africa, India, and South Asia (Lewis, 1997: 336).¹³ The importance Islam attaches to trade is clearly evident in the Islamic cities. Consequently, Islamic cities (such as Baghdad, Damascus, Homs, Aleppo, Hama, Mosul, Istanbul, Cairo, etc.) also became the most important trading centers of their time worldwide. As a result, indicators of trade culture such as marketplaces, covered bazaars, and markets found their place within the urban structure as complementary elements of physical architecture (Özey, 1994: 17). The bazaar (market) holds a significant place in the Islamic city and is one of the most common elements seen among Islamic cities. In Islamic cities, the marketplaces were operated under the endowment system, adhering to the principle that the marketplace was not private property. Therefore, the public nature of the commercial area was primarily acknowledged, and private ownership was not permitted (Bergen, 2015).

In the Islamic city, a significant portion of commercial activities were concentrated around the large mosque located in the city center. Another remarkable feature is the separation of places of economic activity from residential areas (Raymond, 2010: 450). The fact that bazaars and caravanserais gathered around large mosques and religious buildings in the city center indicates the existence of a public center, as also noted by modern Hanafi jurists. It can be understood from this that there is a close connection between the mosque and the bazaar in the Islamic city. As the number of mosques increased in the city, the number of markets also increased, spreading to different neighborhoods (Can, 1997: 27).

Trade areas were organized according to the radial-concentric model principle, with the most important and high-income-generating economic activities located in the city center, while lower-income-generating activities spread outward. Accordingly, places where valuable products requiring special craftsmanship (such as kaysariyye, bedesten), shops selling international trade goods (such as fabrics, spices, coffee), and shops selling precious metals (such as jewelers) were generally located in the city center. Large bazaars, large caravanserais, and places where large-scale wholesale trade took place (such as funduks, hans, vekales, simsaars) were generally located in the city center, while vegetable and grain markets requiring large areas were located around the city center, and activities that could pollute the environment (such as tanneries, animal markets, etc.) took place outside the city (Raymond, 2010: 450). This arrangement, classified according to the nature of trade, also applied to residential areas. The elite, consisting of merchants, bourgeoisie, and clergy, resided in neighborhoods close to the center, as well as near major bazaars and mosque-school complexes. The poor population lived on the outskirts of the city, where adverse conditions prevailed.

In Islamic cities, guilds formed the economic system. Except for high-ranking bureaucrats, the army, and the clergy, the urban population organized themselves into guilds according to their crafts. Not only Muslims but also members of other religions were included in the guild system. This structure was institutionalized differently in different periods. The Ahi organization, existing in Seljuk and Ottoman cities, had the task of regulating the city's economic and social sphere (Demirci, 2003: 140; Aktay and Topçuoğlu, 2007: 280; Bergen, 2013: 69).

2.3.Social Characteristics of Islamic Cities

People who choose Islam are seen as constituent parts of a whole.¹⁴ Those who prioritize solidarity have considered societal interests over individual interests, thus propelling Islamic society far beyond

¹³ The spread of Islam through traders in its early stages was facilitated during the Ottoman Empire period through "Colonizing dervishes." Before conquests, dervishes were sent to regions primarily for the purpose of guidance, and the spiritual conquest of the region was achieved first. For more information about the Colonizing Turkish dervishes, one can refer to the works of Ömer Lütfi Barkan.

¹⁴ The Prophet's hadiths emphasize the importance of social solidarity in Islamic cities. In one hadith, he said, "The fidelity of a believer to another believer is like the bricks of a wall, each one supporting the other," while in another hadith, he described believers as "being like a

its time.¹⁵ One of the most prominent features of the Islamic city is the communal structure supporting the individual effort expended to submit to the commandments of Allah (Serjeant, 1997: 18). Islam not only rejects racial and class distinctions but also develops principles of solidarity, such as almsgiving, charity, and sacrifice, to support disadvantaged groups and prevent economic disparities. Despite the emphasis on social solidarity, Islamic cities lack a public square or agora where the daily activities of the population take place, as seen in European cities. However, every Islamic city must have a central Friday Mosque where all the city's people gather on Fridays (Çelik, 2012: 147).

The Arab society, originally characterized by a Bedouin and tribal lifestyle, began to urbanize with Islam, and the rules brought by Islam were set to facilitate and encourage this process. Urban life reflects the ummah (community), which has two aspects. On the one hand, Islam is about submitting to a divine and social law that does not recognize distinctions among people, and thus, individuals dissolve into the collective space, much like individual households within a cluster of buildings. On the other hand, Islam recognizes the autonomy of each believer. According to the Quran, a believer's self, family, and property are considered sacred and inviolable (Özey, 1994: 17). The smallest and most fundamental units of the spatial structure of the Islamic city are the neighborhoods where this sense of privacy is experienced. Neighborhoods are the production area, tax unit, administrative unit, and educational unit of the Islamic city (Bergen, 2013: 163).

Commercial activities occur at a minimum level in neighborhoods. Thus, the city center serves as a point of convergence and meeting for neighborhoods consisting of different sociological structures. Only small markets are formed in neighborhoods to meet urgent needs. Non-Muslims could not sell alcohol or pork to Muslims due to the prohibition, nor could they open their shops in Muslim neighborhoods. Taverns were located in the non-Muslim district of Galata, on the other side of the Golden Horn, and these areas were considered sin districts by Muslims (İnalçık, 1995: 258).¹⁶

Since the neighborhood constitutes an organic structure in the Islamic city, it resists external interventions and invasion. In this sense, the neighborhood is a community composed of individuals who are in social solidarity with each other, called kefalet, and responsible for each other's positive and negative behaviors. To maintain this structure, if property sales were to take place in a neighborhood, the right of first refusal, called the 'şuf'a right,' would be granted to the nearest neighbor.¹⁷ This protective approach is directly related to the concept of privacy preached by Islam to societies. The measures introduced by privacy encompass the construction of buildings and the establishment and development of cities. The construction of residences in cul-de-sacs entered through narrow streets and surrounded by high walls in a large courtyard exemplifies this sense of privacy (Saoud, 2002: 2). Islam also places great importance on neighbors. The right of neighbor is almost equated with the right of relatives. Therefore, in Islamic cities, neighborly relations are reflected in architecture. The reason for not allowing multi-story buildings is also to prevent the

single body, feeling love and compassion for one another and protecting each other'' (Buhârî, Salât 88, Mezâlim 5; Müslim, Birr 65). These teachings highlight the fundamental characteristics of social cohesion within Islamic cities.

¹⁵ In Islam, special value is placed on guests, travelers, as well as the disadvantaged members of society such as the poor, sick, and needy. Islamic cities feature establishments such as guesthouses, inns, caravanserais, fountains, bridges, tekkes (Sufi lodges), hospitals, and soup kitchens operated by endowments, known as waqfs. All these structures serve as indispensable monuments of the Islamic city, reflecting the welfare state structure of Islamic states (Özey, 1994).

¹⁶ In Islamic cities, while there is typically no spatial segregation based on economic factors, there are observable spatial differentiations along ethnic and religious lines. Ethnic and religious minorities tend to reside within their own enclaves or ghettos (Abu-Lughod, 1987: 165). Islamic cities also serve as the domain of mainstream Sunni understanding. Rural life, on the other hand, is seen as the place where Sunni teachings cannot penetrate, and where other religious sects and extremism develop (Çelik, 2012: 142).

¹⁷ In inheritance regulations, the right of pre-emption (şuf'a) is exercised, whereby priority is given to relatives if the inheritance estate is to be sold. This ensures that the division of inheritance and land is prevented.

neighbor's field of view from narrowing and obstructing their view (Abu-Lughod, 1987: 165; Özey, 1994: 17).¹⁸

3. An Example of for an Islamic City: Konya

Geographically positioned as a gateway between Eastern and Western civilizations, Konya has been profoundly influenced by numerous civilizations throughout its history, even serving as the capital for some.¹⁹ Throughout history, chronologically Konya has been under the rule of various empires and kingdoms, including the Hittite Empire in the 17th century BC, the Phrygian Kingdom in the late 8th century BC, the Lydia Kingdom in the 7th century BC, the Persian Empire in 546 BC after conquering Lydia, Alexander the Great's Empire in 334 BC after defeating the Persians, the Seleucid Empire following Alexander's death, becoming part of the Roman Empire in the 1st century AD, and later transitioning to Byzantine control from AD 395 onwards as the Eastern part of the Roman Empire (Baykara, 2002: 182-183).²⁰

As a point where trade routes traversing Anatolia from north to south and east to west intersected, Konya became a destination for commercial and military expeditions. From ancient times to the present, many travelers like William of Rubruck, Marco Polo, İbn Battuta, Evliya Çelebi, Gertrude Bell have included observations of Konya in their routes, contributing to a significant historical literature about the city (Kabakci, 2019; 51-53; Çelik, 2023: 680-687).

The fate of Konya began to change with the influence of Islam entering Anatolia. Until then, Konya was an important transit city both commercially and militarily. However, during the period of Muslim states such as Seljuk Empire, Sultanate of Rum and Emirate of Karaman dominating Anatolia, Konya rose to prominence as a center of civilization with administrative and political functions. Along with this process, both its population and urban expansion area showed growth.

Although Islamic conquests quickly influenced Anatolia, ongoing internal conflicts and struggles for dominance prevented the conquests in Anatolia from becoming permanent. The Byzantine Empire regained the territories it had lost to Muslims due to internal strife and domination struggles. Located near the northern borders of the Umayyad and Abbasid Islamic states, Konya became a target for every invasion from the south (Konyalı, 1964: 33).²¹

The Turkic migrations following the Battle of Manzikert in 1071, which opened the door to Anatolia for the Turks, meant that Islamic influence would settle permanently in Anatolia. This process led to Konya's encounter with Islam and its transformation within the regulations of Islamic civilization.

3.1. The Seljuk Period in Konya (1071-1277): The Arrival of Islam and the Golden Ages²²

¹⁸ In Islamic cities, as observed worldwide until modern times, the visibility of women in urban spaces is greatly limited. This is often attributed to various cultural, religious, and societal factors affecting women's access to and participation in public spaces. Women are typically confined to domestic duties and family affairs, resulting in their diminished presence in public realms (Abu-Lughod, 1987: 167).

¹⁹ Çatalhöyük, known as one of the earliest known settlements where people transitioned to a sedentary lifestyle, holds significant historical importance. Situated just 40 km away from the center of Konya, its proximity underscores the region's significance since the advent of settled human habitation.

²⁰ The name "Konya" is said to have originated from the Frigian term "Kawania," which evolved into "Konian," and later during the Roman and Byzantine periods, it was referred to as "Iconian" or "Iconium." This etymological evolution reflects the city's rich history of hosting various civilizations throughout time. The influence of different cultures and empires, including the Hittites, Phrygians, Lydians, Persians, Greeks, Romans, and Byzantines, has contributed to shaping Konya's name and identity. In the works of Islamic geographers, the city's name appears as "Küniye," a spelling that was also adopted by Turks and pronounced as Konya (Baykara, 2002: 182).

²¹ Contrary to the Arab nationalist approach of the Umayyads, during the Abbasid period, other ethnic groups were actively utilized in the army and administration. Turks, for the first time, participated in campaigns directed towards Anatolia within the ranks of the Abbasid army, and settlement began in the conquered regions of Anatolia. These conquests can be considered as a preparatory stage for the independent beyliks and states established by Turks after the Abbasids.

²² The Seljuk period, during which Konya experienced its golden age, naturally became one of the most extensively studied periods in academic literature. For more detailed information on the Seljuk period in Konya, see: İbn-i Bibi (1941). *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi* [History of the Anatolian Seljuk State], from the Persian Summary Selçuknâme by İbn-i Bibi. Uzluk Printing House ; Baykara, T. (1985). *Türkiye Selçuklu Devrinde Konya* [Konya in the Seljuk Period], 2nd Edition, Ankara; Gordlevski, V. (1988). *Anadolu Selçuklu Devleti* [The Anatolian Seljuk State], Translated by A. Yaran, Ankara: Onur Publications; Yasa, A. (1996). *Anadolu Selçuklu Döneminde Türk-*

Anatolian Seljuk cities are generally considered as continuations of ancient Christian cities. Initially, remote and uninhabited areas saw limited establishment of new cities (Akyüz, 1996: 229). For instance, Konya was conquered by the Seljuks, who preserved and carefully developed its urban heritage. The Anatolian Seljuks expanded their conquests to the borders of Istanbul and initially chose Nicaea (İznik) as their capital.²³ However, due to the influence of the Crusades, in 1181 during the reign of II. Kilijarslan, the capital was relocated to Konya for its perceived security (Hattstein and Dellus, 2004: 378; Hacıgökmen, 2011: 234-244). With the relocation of the capital to Konya, an administrative center was built on Alaaddin Hill, and the Byzantine-era religious center, the Eflatun Mosque, was converted into the Eflatun Mosque²⁴, while Alaaddin Mosque was built as a Friday mosque in 1155 (Konyalı, 1964: 247-248).²⁵

Among Anatolian cities, Konya, Kayseri, and Sivas show partial differences in spatial organization compared to other Anatolian cities. These cities, which were also administrative centers, are notable for their sultanate palaces built for the residence of the sultans and adjacent structures. Additionally, their populations being much larger than other cities necessitated multiple Friday mosques. During the reign of Alaaddin Keykubat, Konya had a settlement area of 150 hectares, making it the largest city in Anatolia when compared to the spatial sizes of other cities (Özcan, 2005: 175-176). Research conducted during this period determined that the population of Konya was around 50,000 or 60,000 (Baykara, 1985: 138-142; Akşit, 2014: 73).²⁶ This increase in space and population led to the expansion of the city to the regions of Meram and Gevele, adjacent to Alaaddin Hill, with mansions, palaces, and vineyard houses (Konyalı, 1964: 105).

With the development of trade in Konya, the bazaars surpassed the city walls and began to differentiate their functions in the opposite direction of the city's development. According to Anatolian Seljuk period Vakıfname records, 31 different bazaars and markets were identified in Konya (Özcan, 2006a: 29). The bazaars and markets in Konya during this period included: Horse market, hay market, wheat market, timber market, Perfumers' bazaar, Drapers, Goldsmiths, Cotton sellers, Confectioners, Tanners (Leatherworkers), and Butchers (Uysal, 2010: 152).²⁷

The increase in the number and size of cities weakened central authority and amplified the influence of guilds in city management (Lewis, 1997: 246). Seljuks closely engaged with the structure of each region they occupied, endowing every corner of their land through endowments (waqfs) and guilds with institutions of knowledge, culture, and social assistance such as mosques, madrasas, libraries, hospitals, and caravanserais (Aktay and Topçuoğlu, 2007: 279). The majority of the historical monuments that currently exist in Konya are inherited from the Anatolian Seljuk period (Konyalı, 1964).

İslam Şehri Olarak Konya [Konya as a Turkish-Islamic City in the Anatolian Seljuk Period]. Doctoral Dissertation, Hacettepe University, Institute of Social Sciences; ; Özcan, K. (2005). Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Modelleri [Settlement System and Urban Models in the Seljuk Period Anatolia]. Doctoral Dissertation, Konya: Selçuk University; Cahen, C. (2014). The Formation of Turkey: The Seljukid Sultanate of Rum. Eleventh to Fourteenth Century. Routledge

²³ From the second half of the 12th century onwards, the Anatolian Seljuk state was politically and administratively strengthened and reached the Black Sea and the Mediterranean (Akyüz, 1996: 229). As a result, the growing internal, external, and transit trade led to the significance of urban life in Anatolia. With the development of commercial and industrial activities in Anatolia, Anatolian cities also grew (Gordlevski, 1988: 229).

²⁴ As a result of the drainage system's failure in 1910, most of the remains of the palace were destroyed, and today, almost nothing remains except for a few walls and towers (Cansever, 2014: 107). However, the ruins, which have been preserved, are valuable as they represent one of the first Seljuk works. Although the palace and the mosque were built around the same time, the fact that the original form of the mosque was preserved while the palace became a ruin is linked to the tradition of destroying monuments considered as symbols of political dominance when cities change hands. The Karamanids destroyed the works of the Seljuks, while the Ottomans destroyed those of the Karamanids. From those times to the present, only works with religious or social significance have survived (Konyalı, 1964: 135-136).

²⁵ The conversion of the largest religious temple into a mosque following the conquest of a city has been seen as a symbolic indication of the city's Islamization (Cahen, 2000: 208).

²⁶ It would take seven centuries, until ten years after the proclamation of the Republic of Turkey, for Konya to reach its population level again. Even during the Tulip Era between 1718 and 1730, which followed the most splendid period of the Ottoman Empire, the population of Konya was determined to be 22,000 (Küçükdağ, 1989: 77-78). In this sense, the importance of Konya during the Seljuk period is remarkable.

²⁷ William Rubruck, one of the important travelers of the Middle Ages, who came to Konya in 1253, stated that he encountered many Frankish and Genoese merchants in Konya (Gordlevski, 1998: 212).

Another key factor in the formation of Konya was Sufism. The Sufi institution, acting as a buffer mechanism between local populations and ruling elites, endeavored to prevent the widening of the gap between classes in the formation of urban classes. Scholars and Sufis sought refuge in Anatolia, fleeing from the Mongol invaders, and their arrival marked a pivotal moment in the region's history. Their knowledge and spiritual teachings infused Anatolia with a unique blend of science and mysticism, shaping its cultural and intellectual landscape. Under their guidance, Anatolia blossomed into a center of learning, where diverse disciplines flourished alongside profound spiritual practices (Küçük, 2007; Aktay and Topçuoğlu, 2007: 278). During this period, Mevlana Celaleddin Rumi, one of the most renowned figures not only in Islamic civilization but also globally in the realm of Sufi culture, sought refuge in Konya fleeing from the Mongol invasions. Through his profound mystical teachings, Rumi endeavored to foster tolerance as a fundamental value among diverse individuals, including adherents of different religions.

Seljuk cities evolved in three different forms: fortress cities, open cities, and outward-oriented growth models. According to Özcan, Konya developed in accordance with the fortress city model of type A. These fortress cities are situated at political centers and hubs of commercial production and distribution. They feature centralized political centers surrounded by walls, with institutions like endowments, tekkes (Sufi lodges), and zawiya extending beyond these walls. This distinguishes them from type B fortress cities such as Alanya and Sinop, which are completely enclosed by castle walls. It also sets them apart from open cities like Tokat, Amasya, and Kırşehir, which lack fortified walls, and outward-oriented growth models that expand beyond city walls (Özcan, 2010).²⁸

Seljuk cities generally consisted of three parts, divided into fortress, city, and neighborhoods.²⁹ Sometimes, the main city with the grand mosque would be located in the middle of the fortress inner city, which also included ruling circles and neighborhoods. This main city, surrounded by walls, was connected to the outside through large gates. It would expand beyond the city walls, forming the outer city, surrounded by gardens, and further beyond, vineyards and fields would be arranged (Yasa, 1996: 66-68; Yasa, 1998). As cities grew, development stages from the center to the periphery were observed. During the Seljuk period, cities had grown to such an extent that almost all of them had expanded beyond the walls, becoming major centers of trade and industry, establishing a high society and cultural life, with each profession and artisan settling in their own bazaars and neighborhoods (Akyüz, 1996: 233). Like other Seljuk cities, Konya evolved from a fortified citadel surrounded by walls into a thriving urban center that extended beyond its fortifications due to its social, political, and economic progress during this period (Baykara, 2002: 183-184).

Konya, experiencing its golden age during the Seljuks, was shaken by the impending Mongol threat. After the death of Sultan Alaaddin Keykubat, unsuccessful rulers who succeeded him and consecutive defeats in wars led the Anatolian Seljuks to accept Mongol rule. Although the Mongols looted many cities and civilizations they invaded, the Seljuk capital of Konya managed to survive this invasion process unscathed.³⁰

3.2. The Ottoman Period in the City of Konya (1467-1923): An Islamic City Losing Its Splendor

²⁸ There is ongoing debate regarding the development of the fortress structure in Konya due to insufficient information inherited from the urban legacy of the Byzantine period. Until 1221, it was an open city, but after this date, with the construction of walls, the entire city was enclosed and transformed into a closed city. It is understood that the city flourished during the reign of Alaaddin Keykubat, and it expanded beyond the walls once again (Küçükdağ et al, 2020: 5).

²⁹ Although Konya has a two-tiered wall system surrounding the city center, its location in a flat plain made defense difficult in the event of invasion. Therefore, Gevele Castle, strategically positioned to dominate the center of Konya, was chosen as the defense center for invasions that could not be resisted in the city center (Konyalı, 1964: 99).

³⁰ There are many rumors regarding Konya's avoidance of the Mongol invasion. Among them, the claim that Konya was not attacked due to the sympathy and admiration of Baycu Noyan, who was responsible for the Anatolian forces, towards Jalāl al-Dīn Muḥammad Rūmī, is the most widely accepted (Yalçın, 2020).

In Ottoman cities, Muslims and non-Muslims lived in separate neighborhoods. Ottoman cities are a synthesis of Islamic elements, Central Asian Turkish culture, and the characteristics of the geographical regions they were located in. In this sense, Ottoman cities represent a synthesis of Islamic elements, Turkic-Seljuk civilization, and Byzantine institutions as fundamental formative elements. Despite their distinctiveness from other Islamic cities for various material and cultural reasons, they shared common ground with Islamic beliefs. Ottoman cities constitute a cohesive architectural unity, blending natural and human-built environments. Ottoman cities integrated nature into their architecture through garden houses, ponds, and fountains. Alongside grand public monuments, houses were typically constructed as single or two-story buildings. This approach emphasized the prominent placement of structures serving the urban population within the city fabric.

While Seljuk cities were typically founded in plains, Ottoman cities benefited from transitions between plains and mountains in terms of distribution and architectural features, generally being cities leaning against mountains (Cerasi, 2001: 81). This structure, which prioritizes protection instinct, also envisages more efficient use of agricultural lands. Ottoman cities developed on historical foundations. Examples include İznik, Bursa, Edirne, Istanbul, Amasya, Konya, Sivas, and Tokat. The historical heritage has been respected and integrated into daily life as entities that give dimension and meaning to the city's history (Cansever, 2014: 61). As an Ottoman city, Konya's houses were built with gardens and single-story structures typical of Islamic cities, with attention to the element of privacy. Mosques and markets were strategically located as dominant points and gathering centers within the city. Agricultural areas providing the city's sustenance, gardens, animal husbandry pastures, and recreational areas are located around the city.

In 1465, Fatih Sultan Mehmed abolished the Karamanids and established the Karaman Province, making Konya its center. Although Konya, which was losing its status as an important city during the Karamanids period, quickly adapted under Ottoman rule and soon became an important Ottoman city.³¹ Konya maintained its development from the 16th century to the early 19th century for over three hundred years. However, as the population increased, the city began to decline. Despite the growing population, it couldn't preserve its old city status. Subsequent developments, such as the discovery of the Cape of Good Hope and the shift of eastern trade to the west, caused Konya to lose its status as a crossroads of trade routes. It remained as an Ottoman city. Later travelers to Konya, such as Cuinet and Texier, emphasized that the area was in a ruined condition (Öcal, 2005: 249).³²

The encounter of classical Ottoman cities with modernity occurred during the late Ottoman period with reform movements. Instead of traditional urban governance methods, institutions transferred from the West and a Western modernist approach to city shaping began to emerge, laying the foundations for the urban organization of the Republican period. Changes in urban areas during the Tanzimat period also affected Konya. Measures regarding the city structure began to be taken after the Konya Bazaar fire in 1867 (Aygör, 2015: 8).³³ New settlement areas were started to be formed according to grid plans according to the Ebniye and Turuk regulations declared to prevent the haphazard shaping of urban areas, and new buildings were built and new streets were opened according to this plan. Especially during this period, neighborhoods such as Selimiye, Cedidiye, and

³¹ Shortly after the conquest of Konya, the city, along with Kayseri, was exempted from taxes due to its bravery in the Battle of Otlukbeli against the Akkoyunlu state in 1473 (İnalçık, 1954: 108).

³² When we look at the legal practices regulating social relations in Konya during the Ottoman period, we can see that alongside the principles of Islamic law (Turkish: Şer'i hukuk), which constitute the fundamental legal framework of the Islamic city, customary law rules (Turkish: Örfi hukuk) implemented by the local population were also applied. Indeed, it was common practice for individuals who disrupted the order in the city to be expelled from the region or ostracized by having tar applied to their doorsteps as a form of stigmatization (Çetin, 2014a; 2014b).

³³ In 1867, due to a fire that broke out in a shop, a total of 192 shops, as well as the Yüksek Mosque and Kapı Mosque, which were located at the present location of the Aziziye Mosque, were completely burned down (Akçakaya, 2010: 20).

Mamuriye, created for immigrants from the Balkans and the Caucasus, can be easily distinguished from other classical neighborhoods of Konya (Özcan, 2006b 165). Differences in architectural styles are also noticeable in public buildings and places of worship such as neighborhoods and streets. The rectangular architecture, which is the basic feature of Seljuk architecture used in Seljuk period works such as Alaaddin Mosque, Sahipata Mosque, Konevi Mosque, and İplikçi Mosque, was abandoned. When looking at Ottoman period mosques, Selimiye Mosque, built in accordance with classical Ottoman domed mosques, and Aziziye Mosque, built in baroque style, stand out.

In the classical Ottoman period, city growth occurred organically. New neighborhoods formed through external migrations or the establishment of new mosques, markets, or social institutions, with development around these structures maintaining the existing neighborhood texture. Ottoman reforms introduced an interventionist modernist approach, shifting from organic city development to deliberate shaping of cities and neighborhoods to influence society. For example, the luxury and ostentation-based urban understanding adopted with the Tulip Era, which represents the first example of Ottoman reforms in the early 18th century, resulted in the construction of many palaces and mansions in Konya (Küçükdağ, 1989: 182). This transformation can be clearly observed when examining the urban development flows used in the urban expansion process of Konya. In traditional Konya, the region between Alaaddin Hill and Mevlana Mausoleum are the sole regions that continue to maintain the clarity of Islamic urban elements to this day. With the increasing importance of railway transportation in the late Ottoman period, a region extending towards Konya railway station, built along the Baghdad railway, emerged as an alternative axis of the city (Küçükdağ et al, 2020: 23). The transition from religious structures to material structures in shaping the urban development area clearly demonstrates this paradigm shift. Finally, in the Republican era of Konya, Nalçacı Avenue extending northward became the largest development axis, shaping the city's expansion process to this day (Yaldız et al, 2014: 231).

3.3. Transformation of Space in Konya from the Republic to the Recent Past (1923-1994): Periods of Erosion of the Islamic City Character

With the declaration of the Republic, a radical understanding of modernity was embraced in Turkey, and with the reforms implemented, individual, social, and economic life were entirely redesigned to fit Western models. This major transformation process also manifested itself in urban structures, prioritizing modern cities over traditional ones as examples within the framework of contemporary civilization. Cities underwent a transformation in terms of physical, administrative, social, and economic aspects, moving away from the characteristics of classical Islamic cities to align with Western urban centers.

To perceive the transformation Konya underwent during the republican period, one can consider Ahmed Hamdi Tanpınar's depiction of Konya in his essay "Beş Şehir" as a starting point. Tanpınar references historical events and figures while portraying Konya, expressing that he feels the spirit of the Seljuk period throughout the city (Tanpınar, 1969: 79-107).³⁴ However, Konya in the Republican era experienced an identity crisis between the past and the future, with significant changes to the structure of the city inherited from the Seljuk and Ottoman eras. The disruptions in houses, streets, avenues, and the overall city silhouette are manifestations of the changes in perception in the present day.

Traditional Konya houses were single-story buildings with courtyards, built from adobe material with flat earthen roofs and surrounded by walls, forming social spaces within the community. These

³⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar's essay "Beş Şehir," regarded as one of the masterpieces of urban essayism, discusses Konya along with Bursa, Erzurum, Ankara, and İstanbul.

traditional houses, designed to be closed to the outside world, showed the sense of privacy required by Islamic life. However, with modernity, this housing concept underwent a deep transformation. Due to urbanization, population growth, changes in economic production and consumption patterns, migration movements, architectural concepts and styles imported from the West and technological changes in architecture, a very different housing concept emerged. Houses, predominantly made of stone and brick instead of adobe, began to be constructed with increased numbers of floors. The disappearance of traditional house gardens led to the elimination of the transition area between public and private spaces. Interaction and street relations in dead-end streets lost their significance, becoming merely pathways to access houses.³⁵ With the introduction of electricity and mains water supply to houses, individual rooms gained importance over shared spaces within homes, and parts traditionally located in the garden, such as fountains, baths, and toilets were moved indoors (Aygör, 2015: 2).

In addition to changes in the structure of houses, the architecture of public buildings also underwent significant changes. The dominant architectural ideology during the early Republican period, known as the National Architecture Movement, shaped the era from 1938, the year of Atatürk's death, until the 1950s. This movement, influenced by the rising totalitarian trends of the time, is characterized by 'brutalist architectural works.'³⁶ In contrast to the craftsmanship and detailed architectural styles of the Seljuk and Ottoman periods in Konya, this movement departed from the harmonious integration of traditional and modern forms.³⁷

The traditional Islamic city, centered around the Great Mosque and the bazaar, began to erode during this period, and secondary urban centers emerged in different parts of the city.³⁸ Particularly after the 1980s, multi-storey structures began to replace traditional markets in market areas, such as the Grape Market, Mevlana Bazaar, Women's Market, and Melike Hatun Bazaar. Urban planning efforts in Konya accelerated after the Republic, reaching various dimensions. Especially, the regulatory works for Alâeddin Hill Government Mansion artery, Government Square, Kayalı Park, and Şerafeddin Park were carried out at the expense of the traditional urban texture and through significant destruction.

Moreover, with the influence of neoliberalism and globalization phenomena since the 1980s, gated communities have entered the country's agenda, leaving their mark on Konya's urban sprawl, and housing projects catering to the elite have begun to be built one after another. The understanding of coexistence of rich and poor segments within neighborhoods, which is the fundamental characteristic of the Islamic city's socio-economic structure, has been disrupted by this process, leading to the spatial segregation process, where similar income groups are brought together (Alver, 2007; Sipahi, 2011: 65-80). Looking at the spatial distribution of gated communities, Yeniyol region in Meram district was settled upper-middle income group in the early neoliberal period. However, due to the limited urban development area and high land costs of Meram district, gated communities have begun to concentrate in Selçuklu district, which is the most advantageous district of Konya in

³⁵ It is not possible to see the dead-end streets that occupied a significant place in the street structure in Konya during the drawing of its first urban plan in 1921 in present-day Konya.

³⁶ Brutalist architecture, or Brutalism, is characterized by the use of raw materials in their natural state and the absence of surface ornamentation, decoration, or motifs. It aims to evoke a sense of ongoing construction even after completion. These structures reflect the cold, stark face of modernity, often using exposed concrete to create bold, geometric forms. Brutalist architecture has regained attention, especially with recent mass housing projects by the Housing Development Administration of Turkey (TOKİ), leading to criticism and debate.

³⁷ One of the most striking examples of the architectural conflict between traditional and modern styles can be found in the buildings within the Keykubat Campus of Selçuk University. Despite Konya being a city that experienced its golden age during the Seljuk period, the largest university in the city only has a few buildings and overpasses reminiscent of this architectural era. Other structures within the campus are disjointed and unrelated in architectural style, creating a sense of inconsistency and lack of coherence.

³⁸ Due to the topographical structure of the city, while the historical center of Konya around Alaaddin Hill maintains its significance, alternative centers such as Aydınlikevler, Bosna Hersek, and Nalçacı have emerged.

this regard.³⁹ Karatay district, the third central district has lagged far behind the other two central districts in this regard (Sipahi, 2011: 291-296).

In the context of administrative systems of cities during the Republican era, significant changes took place. The reform process, which was inherited from the late Ottoman period and continued by the Republic, aimed at abolish the traditional administrative system entirely and transferring it to a Western bureaucratic system with its laws and institutions. This radical reform approach led to policies of denial towards the past after being governed by a single municipality for many years, Konya became a metropolitan municipality in 1987, following the opportunity provided by the 1982 constitution for different administrative structuring for large settlements. With Law No. 3399, Karatay, Meram, and Selçuk districts were established as central districts to form the Konya Metropolitan Municipality.

3.4. Revitalization Practices of the Islamic City in Konya (1994-2023): Urban Policies in Search of Glorious Days

In recent years, with the growing influence of the Islamic political movement, references to the long-neglected characteristics of the Islamic city have begun to be made specifically for Konya, and efforts have been made to initiate activities aimed at reviving the past. Especially after 1994, under the continuous administrations of conservative right-wing party municipalities (National Vision municipalities⁴⁰), many projects have been attempted to be implemented in this regard.⁴¹ Urban transformation projects have been initiated to revitalize the historical center, which was transforming towards a depressed area of the city in the early republican period.⁴² Through revitalization efforts, the Mevlana Mausoleum, Selimiye Mosque, and the area known as the Bedesten (old bazaar) have become one of the best examples reflecting the mosque-market unity, which is the most important element of the Islamic city model. The urban transformation and renewal efforts carried out in the old settlement area of the city have quickly made an impact, leading to a significant surge in faith and cultural tourism towards Konya. One of the clearest indicators of this is that in 2023, the most visited museum in Turkey was the Mevlana Museum (Anadolu Ajansı, 2023).⁴³

Recently, 'sister city' practices, which have become important in strengthening solidarity among different city counterparts, can provide significant data in terms of trends. The fact that all of Konya's twenty-two sister cities, except for Verona/Italy, Henan/China, and Kyoto/Japan, have been shaped by Islamic civilization is significant in this regard. These cities are spread across a wide geography,

³⁹ During the 1980s, Selçuk University made significant strides, playing a crucial role in the development of the city towards the north with its massive student population of nearly 90,000.

⁴⁰ National Vision (Milli Görüş), a political movement and ideological trend that emerged in Turkey in 1960's, was based on Islamic values and aimed to establish a system in political, social, and economic realms grounded in Islamic principles. After success in 1994 local elections, in the domain of municipal governance, National Vision emphasized a governance approach that focuses on the needs of the society, promoting a fair, transparent, and participatory administration. The concept of Fair Order (Adil Düzen) was integral to the philosophy of National Vision. This order sought to reduce income and opportunity disparities in society, enabling everyone to sustain a just livelihood according to their needs. Within this framework, economic policies, social justice, education, and healthcare are targeted to establish an equitable system.

⁴¹ The conservative identity of Konya is reflected in local elections during this process. In previous periods, Konya made its choices based on the political conjuncture. Between 1963 and 1968, the right-wing Justice Party, between 1973 and 1977, the leftist Republican People's Party, and between 1984 and 1994, the centrist parties such as the Motherland Party and the True Path Party won local elections in Konya.

⁴² With the establishment of the Republic, the fundamental aim behind the restructuring of urban routes was to liberate cities from their traditional layouts and mosque-centered development. The prolonged neglect of areas such as Süleymaniye and Eyüp Sultan in Istanbul, Hacı Bayram in Ankara, and the Mevlana district in Konya reflects this approach. Instead of traditional mosque-centered settlements, efforts were made to replace them with public squares.

⁴³ In the physical structure of Konya, the decrease in Islamic city characteristics is primarily evident not in the quantitative presence of mosques but in the qualitative decline in their impact on urban life. According to recent data, out of 89,817 mosques in Türkiye, Konya has 3,255 mosques, being the second one after Istanbul in numbers, yet regarding the population, it becomes first, having more than 3% mosques of the total (Aydınlık, 2023). This indicates that while mosques still remain a significant element in the physical structure of Konya, they are not at the center of social and economic life as they are in traditional Islamic cities.

including the Balkans, Andalusia, Central Asia, South Asia, and the Arab world.⁴⁴ Similarly, the sister cities of the central districts, which are the largest districts affiliated with Konya municipality, share similar characteristics. Six out of seven sister cities of Meram, all sister cities of Selçuklu, and both sister cities of Karatay are cities shaped by Islamic civilization. Furthermore, in recent years, Konya, which has hosted many events related to Islamic culture and civilization, has been selected as the World Pilot Culture City by the United Cities and Local Governments (UCLG) and as the Islamic World Tourism Capital for the year 2016 by the Organization of Islamic Cooperation (OIC). Finally, in 2022, Konya hosted the Islamic Solidarity Games, which are considered the most important sports event among Islamic countries.⁴⁵

Despite the recent efforts to revitalize the Islamic city, it cannot be said that renewal-based local initiatives and social activities aimed at the historical city center are compatible with the overall planning approach of the city. This is because the city has experienced significant horizontal and vertical expansion due to excessive population growth and land demands, especially since the 1980s, coinciding with the era of neoliberal policies.

CONCLUSION:

Islamic belief has preferred an urban lifestyle over the irregularity of rural or nomadic lifestyles. As much as in its spiritual injunctions, social rules have made Islam a city religion. The encouraging practices of Islam towards urban life have quickly led to a significant urbanization trend. This trend has occurred not only in establishing new cities but also in the rearrangement of cities of ancient civilizations, according to Islamic principles. Especially in the conquered lands of Mesopotamia, Iran, Egypt, and Byzantium, ancient cities were preserved and developed by Muslims, resulting in a cultural synthesis. Certain features observed in all Islamic geographical regions, from the Atlantic Ocean to Southeast Asia, regardless of geographical, climatic, and ethnic differences, demonstrate the existence of a common unifying influence. The impact of Islam on shaping the urban environment has thus led to the emergence of the Islamic city type. Standard physical structure that has emerged to facilitate the requirements of religious life, administrative/legal institutions in a similar manner based on Sharia principles, trade culture that enabled the rapid spread of Islam, and economic order institutionalized based on solidarity and cooperation, emphasizing social unity within the framework of 'ummah' rather than individualism, are common features seen in all traditional Islamic cities.

Based on the common characteristics of Islamic cities, the theory of the Islamic city formed the most important element in shaping the traditional city center of Konya. After ancient civilizations, Konya, which began to take shape under the influence of Roman, Hellenic, and Byzantine civilizations, fell under Islamic rule with the 11th century and has remained under Islamic rule ever since. During the Seljuk period, its golden age, Konya, which became one of the most important settlements not only in Anatolia but also in the entire Islamic geography, embodies all the characteristics of an Islamic city with its Islamic structures, advanced economic structure, institutionalized administrative organization system, and social structure based on social solidarity principles in accordance with Islamic principles. After the Seljuks, although it relatively lost its importance during the periods of the Karamanids and the Ottoman Empire, the city maintained its Islamic qualities.

⁴⁴ Konya's sister cities are Sylhet (Bangladesh), Cordoba (Andalusia/Spain), Chimkent (Kazakhstan), Kalkandelen (Macedonia), Zanzibar (Tanzania), Aden (Yemen), Mazar-i-Sharif (Afghanistan), Tripoli (Lebanon), Sarajevo (Bosnia and Herzegovina), Hebron (Palestine), Multan (Pakistan), Kulob (Tajikistan), and Balkh (Afghanistan).

⁴⁵ Konya hosted the Islamic Solidarity Games from September 9th to 18th, 2022. The event involved approximately 6,000 athletes and sports officials from 57 Islamic countries. The Games featured competitions in various sports disciplines including athletics, swimming, judo, wrestling, weightlifting, football, and basketball. Konya made significant efforts to accommodate athletes and successfully organize the event, thus hosting a major international sports event.

Reform movements that began in the late Ottoman period and reached their peak with the Republic, and arrangements based on the Western world have had significant effects on the transformation of Konya. Capitalist system transformed the city's economic structure, and urban planning activities, seen as a tool for social engineering, changed the silhouette of traditional Konya into a Western city. All traditional administrative and legal institutions were abolished, and institutions and legislation were transferred to shape our city administration according to Western examples. Finally, the new individualism brought about by the understanding of modernity eroded the communal sense formed by the traditional city's ummah understanding, and individualism came to a decisive position in social relations.

In Konya, which has transitioned from an Islamic city to a more Westernized city over time, there have been efforts to revive the long-neglected characteristics of the Islamic city, particularly influenced by the strengthening Islamic political movement in recent years. However, it cannot be claimed that the renewal-based local initiatives and social activities fully align with the city's overall planning approach.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the authors or any third-party individuals or institutions.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support has been received for this article.

Acknowledgments: I would like to thank the referees and editors who contributed to the publication process.

REFERENCES:

- Abu-Lughod, J. L. (1987). The Islamic City—Historic Myth, Islamic Essence, and Contemporary Relevance. *International Journal Of Middle East Studies*, 19(02), 155-176.
- Akçakaya, M. S. (2010). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Konya'da Günlük Yaşam (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Aktay, Y., & Topçuoğlu, A. (2007). Civil society and its cultural origins in a Turkish city: Konya. *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 16(3), 273-287.
- Akşit, A. (2014). Selçuklular devrinde kent iskanı ve mahalleler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 67-88.
- Akyüz, V. (1996). Asr-ı Saadet ve Dört Halife Döneminde Şehir ve Yerel Yönetimler”, *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler 1* içinde, Ed. Vecdi Akyüz-Seyfettin Ünlü, ilke yay., İstanbul.
- Alsayyad, N. (1996). The study of Islamic urbanism. An historiographic essay. *Built Environment* (1978), 91-97.

- Alver, K. (2007) *Siteril Hayatlar: Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler* (Ankara: Hece Yayınları).
- Alver, K. (2011). Korkut Tuna ve Şehir Sosyolojisi. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(22), 331-346.
- Alver, K. (2012). Bir Kenti Keşfetmek. *Kent Sosyolojisi İçinde* (Ed: Köksal Alver). 475-497. Hece Yayınları. Ankara
- Anadolu Ajansı. (2023, Mayıs 30). Müzekart ile en çok Konya Mevlana Müzesi ve İzmir Efes Ören Yeri ziyaret edildi. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/muzekart-ile-en-cok-konya-mevlana-muzesi-ve-izmir-efes-oren-yeri-ziyaret-edildi/2977035>
- Aydınlık. (2023, Ekim 3). En fazla cami olan 20 il açıklandı! Bakın hangi şehir ilk sırada? [Makale]. Aydınlık. <https://www.aydinlik.com.tr/haber/en-fazla-cami-olan-20-il-aciklandi-bakin-hangi-sehir-ilk-sirada-440197>
- Aygör, E. (2015). 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında Konya evlerinin mimari gelişimi ve değişimi. (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Baykara, T. (1985). *Türkiye Selçuklu Devrinde Konya*, 2. Baskı, Ankara.
- Baykara, T. (2002). Konya. *İçinde İslam Ansiklopedisi* 26. Cilt (Türkiye Diyanet Vakfı). 189-193
- Bergen, L. (2013). *Kenti durduran şehir*, Ankara MG V Yayınları.
- Bergen, L. (2015). *Batı Kenti - İslam Şehri*. Al Jazeera Turk Dergi.
- Cahen, C. (2000). *Osmanlılardan önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Can, İ. (2012). İslam Şehrine Dair Sosyolojik Okumalar. *OPUS* Sayı 3, 2012-2, ss. 6-27
- Can, Y. (1992). H.I-III. (M. VII-IX) YY İslam Şehri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(6), 109-138.
- Cansever, T. (2014). *İslâm'da Şehir ve Mimari*. Nostalji.
- Cerasi, M. M. (2001). *Osmanlı Kenti, (Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. Ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi)*. İstanbul: İlke Yayınları.
- Çelik, B. (2023). *Seyahatnamelere Göre Türkiye Selçukluları Döneminde Konya. İçinde Konya Kitabı XIX: Türkiye Selçukluları ve Konya: İlmi Hayat*. III. Cilt (677-689).
- Çelik, C. (2012). İslam Şehri'nden Şehir İslamı'na: Tarihsel Tecrübeden Sosyolojik Pratiğe Şehrin Medeniyet Kodları. *Milel ve Nihal*, 9(3), 137-156.
- Çetin, C. (2014a). *Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki; Konya Örneği 1645-1750*. *Journal of History Studies* . Volume 6 Issue 6, p. 43-70, December 2014.
- Çetin, C. (2014b). *Anadolu'da Kapıya Katran Sürme Vak'aları Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel Ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)*. *Electronic Turkish Studies*, 9(1).
- Demirci, M. (2003). *İslam'da Şehir ve Şehrin Sosyal Dinamikleri*. İstem, Yıl1, Sayı 2, 2003, S.129 – 146.

- Elisseef, N. (1997), "Fiziki Plan", İslam Şehri, R.B. Serjeant (Der.), İz yayıncılık, İstanbul.
- Gordlevski, V. (1988). Anadolu Selçuklu Devleti, Çev. A. Yaran, Ankara Onur Yayınları.
- Goş, S. K. (1987). İslam Şehrinin Yeniden Planlaması. İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı, 22-26.4.1985 İstanbul: İki Nokta, 49-72
- Gül, M. (2001). İslam Şehrinin Doğuşu. BÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 78-87.
- Hacıgökmen, M. A. (2011). Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1(29), 231-260.
- Hattstein, M. & Delius, P. (Eds.). (2004). Islam: Art and Architecture. Könemann.
- Hourani, A. H. (1970). "The Islamic City in the Light of Recent Research", The Islamic City, A Colloquium, Bruno Cassirer Oxford and University of Pennsylvania Press, Oxford.
- İbn Haldun (1982). Mukaddime (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul, c. I-II.
- İnalcik, H. (1954). Ottoman methods of conquest. Studia islamica, (2), 103-129.
- İnalcik, H. (1995). İstanbul: Bir İslâm Şehri. Çeviren: İbrahim Kalın, İslâm Tetkikleri Dergisi, Prof. Dr. Nihat M. Çetin Hatıra Sayısı, 9, 243-268.
- Kabakçı, T. (2019). Gertrude Bell'in Mektup ve Günlüklerine Göre Konya Vilayeti (1905-1907) (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Konyalı, İ. H. (1964). Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi. Yeni Kitap Basımevi.
- Küçük, H. (2007). Dervishes Make a City: The Sufi Culture in Konya. Critique: Critical Middle Eastern Studies, 16(3), 241-253.
- Küçükdağ, Y. (1989). Lale Devrinde Konya. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi. Konya
- Küçükdağ, Y., Arabacı, C., & Yenice, M. S. (2020). Tarihî Süreç İçinde Konya Şehrinin Fiziki Gelişimi. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (5), 1-38.
- Lapidus, I. M. (1984). Muslim Cities in the Later Middle Ages. CUP Archive.
- Lewis, B. (1997). İslam Tarihi ve Kültür Medeniyeti (2.b.). İstanbul: Kitabevi
- Naşabi, H. (1997). Eğitim Kurumları', İslam Şehri, Çev. Elif Topçugil, Haz. R. B. Serjeant, İstanbul: İz Yayınları.
- Öcal, T. (2005). Konya Şehir Yerleşmesinin Selçuklulardan Günümüze Tarihi Araştırması. Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:13 No:1, ss 241 – 254.
- Özcan, K. (2005). Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Modelleri [Settlement System and Urban Models in the Seljuk Period Anatolia]. Doctoral Dissertation, Konya: Selçuk University
- Özcan, K. (2006a). Anadolu-Türk Kent Tarihinden Bir Kesit; Selçuklu Döneminde Anadolu-Türk Kent Model (Ier) i. Bilig Yaz, (38), 1

- Özcan, K. (2006b). Tanzimat'ın kent reformları: Türk imar sisteminin kuruluş sürecinde erken planlama deneyimleri (1839-1908). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 7(2), 149-180.
- Özcan, K. (2010). Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi Ve Kent Modelleri. *İTÜDERGİSİ-a*, 6(1).
- Özey, R. (1994). Medeniyetin Beşiği Şehir. *Altınoluk Dergisi*. Temmuz, Sayı 101, s. 17.
- Raymond, A. (2010). İslam Şehri Kavramı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Suyolcu - Şerif en-Nîsâbûrî Ankara : TDV, Cilt 38 (449-451)*.
- Saoud, R. (2002). *Introduction to the Islamic city. Foundation for Science Technology and Civilisation, Manchester*.
- Serjeant, R. B. (1997). *İslam Şehri, İstanbul: Ağaç Yayıncılık*
- Sipahi, E. B. (2011). 1980 Sonrası Yeni-Liberalizm ve Küreselleşmenin Etkisinde Yeni Bir Kentsel Gelişme Biçimi Olarak Güvenlikli Siteler Konya Örneği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*. Ankara
- Söylemez, M. M. (2011). *İslam Şehirleri Üzerine Makaleler. Çorum Belediyesi Yayınevi*.
- Tanpınar, A. H. (1969). *Beş Şehir. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür yayınları [SD]*.
- Uysal, M. (2010). Tarihsel Süreçte Geleneksel Konya Çarşısı İçin Bir Mekânsal Analiz. *Milli Folklor*, 22(86).
- Weber, M. (2003). *Şehir Teorisi. Modern Kentin Oluşumu. Çev. Musa Ceylan, İstanbul, Bakış Yayınları*.
- Yalçın, O. (2020). *Baycu Noyan ve Askeri Faaliyetleri (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinop Üniversitesi)*.
- Yaldız, E., Aydın, D., & Sıramkaya, S. B. (2014). Loss of City identities in the Process of Change: The City of Konya-Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 140, 221-233.
- Yasa, A. (1996). *Anadolu Selçuklu Döneminde Türk-İslam Şehri Olarak Konya. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi*.
- Yasa, A. (1998). Selçuklu Dönemi Konya'sında Şehrin Yeşil Dokusu. *Vakıflar Dergisi*, 27, 65-74
- Yerasimos, S. (1999). Tanzimat'ın kent reformları üzerine. *Modernleşme sürecinde Osmanlı kentleri*, 2, 1-18. *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, 2. Baskı, İstanbul.
- Zeydan, C. (2010). İslam Şehirleri. *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl: 6, Sayı: 23, 87-98.

Kent ve Çocuk Çalışmalarında Kullanılan Katılımcı Sosyal Araştırma Yöntemlerine Dair Bir Değerlendirme

An Evaluation of Participatory Social Research Methods Used in Urban and Child Studies

Tuba Karagöl Bezek¹ Prof. Dr. Fahriye Nihan Özdemir Sönmez²

Öz

Üzerinde barındırdığı fiziksel yapıların ötesinde; kullanıcılarının ihtiyaçları, istekleri, kültürleri, alışkanlıkları ile yaşayan, sosyal bir canlı olan kente dair alınan tüm kararlarda, hazırlanan planlarda, uygulanan dönüşümlerde ya da etkilerin ölçülmesinde katılımın sağlanması büyük önem taşımaktadır. Karar vericiler ya da yetkililer tarafından, katılım gözetimsiz hayata geçirilen müdahalelerin, nihai kullanıcılar ile uyum sağlayamadığı, sorunlara çözüm getirmekte yetersiz kaldığı, yapılan tespitlerin eksik olduğu görülmektedir. Özellikle, kırılğan ve dezavantajlı sosyal grupların başında yer alan ve yetişkinlere kıyasla içinde bulunduğu mekândan etkilenme eğilimi daha yüksek bir grup olan çocukların da sürece dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Çocuk katılımı, çocukların kendilerini etkileyen karar alma süreçlerine, katılımın değişik aşamalarında, düzenli ve sürekli bir şekilde görüş bildirmesi ve katılması, olarak tanımlanabilir. Bu makale ile, kente dair sosyal araştırmalarda çocuk katılımında kullanılan yöntemler üzerine genel bir bilgilendirme yapılarak, araştırmacılar için özet bir yol haritası ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu bağlamda, öncelikle kentsel araştırmalara çocukların katılımının önemi vurgulanmış, ardından bu çalışmalarda izlenen adımlar genellenmiş, çocuk katılımının aktif ya da pasif oluşuna göre bir sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflandırmada içinde kullanımı en yaygın olan katılımcı yöntemler; uygulanışları, sağladıkları avantajlar ve barındırdıkları dezavantajlar ile derlenmiş, bu yöntemlerin uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlara etik başlığı altında yer verilmiştir. Son olarak genel bir değerlendirme yapılarak tek bir yöntem yerine birden çok yöntemin bir arada kullanılmasının sağladığı avantajlar verilen örneklerle desteklenerek belirtilmiştir. Böylelikle çocuk katılımına yer verecek kentsel araştırmalar için özetleyici bir yol haritası oluşturulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent ve Çocuk, Çocuk Katılımı, Sosyal Araştırma Yöntemleri, Çocuklar ile Sosyal Araştırma, Katılımcı Yöntemler

ABSTRACT

Beyond the physical structures it contains, the city, which is a social entity living with the needs, desires, cultures and habits of its users, requires significant importance in ensuring participation in all decisions made, plans prepared, transformations implemented or the measurement of effects. It is observed that interventions carried out by decision-makers or authorities without considering participation do not align with the final users, fall short of solving problems and are incomplete in their findings. Particularly, it is crucial to include children, who are among the vulnerable and disadvantaged social groups and have a higher tendency to be affected by their environment compared to adults, in the process. Child participation can be defined as children regularly and continuously expressing their views and engaging in the decision-making processes that affect them, at various stages of participation. This article aims to provide a general overview of the methods used in child participation in social research related to cities and to offer a summary roadmap for researchers. In this context, the importance of involving children in urban research is first emphasized, followed by a generalization of the steps taken in these studies and a classification based on whether child participation is active or passive. Within this classification, the most commonly used participatory methods are compiled along with their implementations, advantages and disadvantages, and issues that need to be considered in applying these methods are discussed under an ethical heading. Finally, a general evaluation is made, highlighting the advantages of using multiple methods together rather than relying on a single method, supported by examples. Thus, the goal is to create a summarizing roadmap for urban research that incorporates child participation.

Keywords: City and Children, Child Participation, Social Research Methods, Social Research with Children, Participatory Methods

¹Corresponding Author | Yetkili Yazar: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Ana Bilim Dalı, tkbezek@ankara.edu.tr, orcid: 0009-0001-9285-2176

²(Prof. Dr) Ankara Üniversitesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Ankara, Türkiye, Nihan.Ozdemir.Sonmez@ankara.edu.tr, orcid: 0009-0008-8195-5699

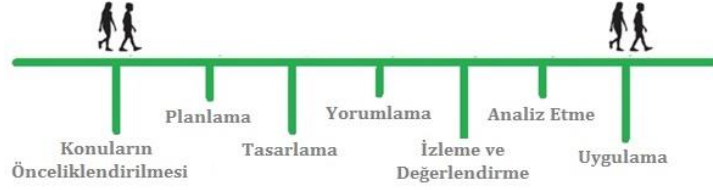
GİRİŞ:

Kent; insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere, planlanarak ya da organik olarak şekillenen, zaman içinde gelişen ve değişen bir yapıdır. İhtiyaçlar, talepler, yönlendirmeler, ekonomik etkenler, alınan kararlar, bazen de zorunluluklar ile dinamik ve kendine has özellikler ile donanmış olan her kentin bir kimliği vardır. Doğal ve insan yapımı tüm öğeleri ve içinde yaşayan insanlar ile oluşan kentlerin kimliği, zamanla başkalaşım geçirebileceği gibi, aynı da kalabilir. Kullanıcıları aynı zamanda canlılığının sürmesinin kaynağıdır ve kent ile aralarında güçlü bir etkileşim vardır. Bu etkileşim nedeniyle, kente dair planlama ve karar mekanizmasının adımları içinde gerekli olan aşamalarda katılıma yer verilmesi önem taşımaktadır. Hazırlanan planlarda, uygulanan dönüşümlerde ya da mevcut uygulamaların değerlendirilmesinde farklı kesimleri de sürece dahil ederek halkın katılımı olumlu edinimler sağlamaktadır. Karar vericiler ya da yetkililer tarafından, katılım gözetmeksizin hayata geçirilen müdahalelerin, nihai kullanıcılar ile uyum sağlayamadığı, sorunlara çözüm getirmekte yetersiz kaldığı, yapılan tespitlerin eksik olduğu görülmektedir. Farklı sosyoekonomik sınıfların temsili kadar, kırılgan ve dezavantajlı sosyal grupların başında yer alan çocukların da sürece dahil edilmesinin pozitif çıktıları gözlemlenebilmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1989 yılında kabul edilen “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi”nde çocuklar; yetişkin korumasına muhtaç pasif hizmet alan bireyler olarak değil, kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı bulunan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu hakkın, yaş ve olgunluklarına uygun olarak ve gereken özen gösterilerek tanınması gerektiğinin de altı çizilmiştir (Unicef Türkiye, 1989). Sözleşmenin çocukların kendi hayatlarına ilişkin konulara etkin olarak katılma hakkının korunması ve bu hakka saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulayan 12. maddesi ve bunu destekleyen diğer maddeleri, çocuğun katılım hakkını şekillendirmektedir (Erdemli, 2017: 7). Bu sözleşme sonrasında çocukların dinlenmesi ve fikirlerinin alınması gerektiği yönünde görüşler yaygınlaşmaya, böylelikle çocukların katılımının sağlandığı sosyal araştırmaların sayısı artmaya başlamıştır (Şahin ve Dostoğlu, 2014: 610). 1990'lardan sonra bu konunun önemine dair fikir birliği oluşmaya başlasa da kimi erken tarihli kent çalışmalarında çocuklara ilişkin araştırma ve incelemeler yapıldığı görülmektedir. Örneğin, 1960'ların başında ABD'nin Kansas eyaletinde otoyol inşaatından kaynaklanan zorunlu yer değiştirmenin sosyal, psikolojik ve ekonomik sonuçlarının incelendiği araştırmanın bir bölümü çocuklar üzerindeki etkilerin tespitine ayrılmıştır (Northwood, 197: 225).

Konuya verilen önem arttıkça, çocukların araştırmalara nasıl dahil edilebileceği ile ilgili çok sayıda rehber ve kitapçık hazırlanmış, ileriki çalışmalara kılavuzluk edilmeye çalışılmıştır:

- International Literature Review: Ethical Issues in Undertaking Research with Children and Young People-Uluslararası Literatür İncelemesi: Çocuklar ve Gençlerle Araştırma Yaparken Etik Sorunlar (Powell ve diğerleri, 2012),
- The Ethics of Research with Children and Young People: A Practical Handbook-Çocuklar ve Gençlerle Araştırmanın Etiği: Pratik Bir El Kitabı (Alderson ve Morrow, 2013),
- The Steps for Engaging Young Children in Research-The Guide-Genç Çocukları Araştırmaya Dahil Etme Adımları-Rehber (Johnson ve diğerleri, 2014),
- Method Guide 8 - Participatory Methods: Engaging Children's Voices and Experiences in Research-Yöntem Rehberi 8 - Katılımcı Yöntemler: Araştırmada Çocukların Seslerini ve Deneyimlerini Dahil Etme (Kleine ve diğerleri, 2016),
- Social Research with Children and Young People-Çocuklar ve Gençlerle Sosyal Araştırma (Brady ve Graham, 2018),
- Handbook for Children's Participation in Research in Indonesia - Endonezya'da Çocukların Araştırmaya Katılımı İçin El Kitabı (Habib ve Agastya, 2021), bunlardan bazılarıdır.

Şekil 1. Kent Çalışmalarında Çocukların Sürece Katılabileceği Aşamalar

Kent üzerine yapılan çalışmalar, kapsamı geniş olan araştırma ve uygulamalardır. Çocukların sürece dahil edilmesi, planlama kararları alınırken olabileceği gibi, tamamlanmış planların ya da uygulanmış projelerin sonrasında, etkiyi ölçmek, süreci gözlemlemek, eksikleri tespit etmek ya da memnuniyet seviyesini belirlemek amacıyla da olabilir. Çocuklar katılımcı olarak, karar alma evresinde, uygulamada ya da sonuçlandırmanın ardından ihtiyaç duyulan izleme ve değerlendirme gibi farklı aşamalarda, planıcı, yönetici ya da sosyologlar ile beraber yol alabilirler (Şekil 1). Böylelikle, yeni plan ve projeler için yol gösterici geri beslemeler elde edilebilir.

1. Çocuklar ile Araştırmada İzlenecek Adımlar

Çocuklar ile araştırma yapabilmek için özel bir çabaya ihtiyaç vardır (Akbaş ve Erükçü Akbaş, 2019: 150). 1949 yılından bu yana, sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı konumdaki çocukların olanaklarını arttırmayı hedefleyen, Hollanda merkezli bir sivil toplum örgütü olan Bernard van Leer Vakfı tarafından hazırlanmış olan rehberde, çocukları araştırmalara dahil etmek için izlenmesi gereken adımlar özetlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Çocukları Araştırmalara Dahil Etmenin Adımları (Johnson ve diğerleri, 2014:9) (*Kaynaktaki veriler yazar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve görselleştirilmiştir.)

Çocukların sürece katılımından önce tamamlanması gereken hazırlık aşaması çeşitli adımlardan oluşmakta ve çalışmanın başarılı sonuçlandırılabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Kapasite ve kabiliyetin dikkate alınması, etik konusuna yer verilmesi, sağlıklı iletişim için güven ve ilişkilerin geliştirilmesi, uygun yöntemin seçilmesi, uygun iletişim biçimlerinin belirlenmesi ve bağlamın dikkate

alınması, şeklinde sıralanan bu adımlar ile genel bir şema çizilmektedir. Ancak her biri araştırmaya ve katılımcılarına göre özelleşmekte ve farklılık gösterebilmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de, Türk Ceza Kanunu'nda ve Çocuk Koruma Kanunu'nda belirtildiği üzere; "On sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.". Yetişkinlerin yaşam süreci ile kıyaslandığında, çocukların bu on sekiz yıl içinde birbirinden oldukça farklı, fiziksel, bilişsel, sosyal, duygusal ve algısal değişimlerden geçtiği görülmektedir. Paralel olarak, içinde yaşadıkları mekânı algılamaları, bu konuya dair sorunları görüp, çözümler üzerine düşünebilmeleri ve tüm bunları dışarıya aktarmak için kullandıkları yöntemler ve becerileri de farklılık göstermektedir.

Bir diğer önemli konu da yetişkinliğin zıttı olarak çocukluk kavramı kullanılırken, çocukluğu homojen bir yapı gibi algılamamanın yanlış olduğudur (Kirk, 2007: 1255). Çocukluk dönemi kendi içinde, birçok açıdan farklılaşabilmektedir. Özellikle ülkemiz gibi sosyokültürel farklılıkların fazla olduğu, aynı okul seviyesinde bile olsalar eğitim-öğretim birikimleri arasındaki ayrımın büyük olduğu toplumlarda bu durum araştırmalarda mutlaka dikkate alınmalıdır. Uygun yöntemin seçilmesi için yaş gruplarına göre bir sınıflama yapılabileceği gibi, çocukların bilişsel ve algısal gelişimleri göz önünde bulundurularak da yöntem belirlenebilmektedir. Ancak bunun yapılabilmesi için katılımcı çocuklar hakkında daha fazla bilgiye sahip olunması gerekir.

Çocuklar kendileri hakkındaki bilginin en iyi kaynaklarıdır (Docherty ve Sandelowski, 1999: 177). Araştırma yönteminin doğru seçilebilmesi için, sahadaki sosyoekonomik yapının, demografik özelliklerin, edinilmek istenen çıktıların niteliğinin ve detay düzeyinin dikkate alınması ve yöntem kararının buna göre belirlenmesi gerekmektedir.

2. Yöntemler

Sosyal araştırma ve çalışmalarda katılımcılardan veri toplamak için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Katılımcının kendisinden veri toplamak için en fazla başvurulan, birincil veri toplama teknikleri; gözlem, mülakat, anket, deney ve doküman analizi olarak sıralanabilir (Yıldırım, 2017: 117-144). Söz konusu kente dair çalışma ve araştırmalar ve çocuk katılımcılar olunca, yukarıda bahsedilenlere ek olarak farklı yöntemler de uygulanmaktadır. Kentin ve çocuğun dinamik ve kendine has doğasına uygun olacak şekilde çeşitlilik gösteren her bir yöntem bazı avantaj ve dezavantajlar içermektedir. Bunlar katılımcıların özelliklerine, araştırmanın ve çalışmanın amacına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Geçmişte, çocukların yaşamları araştırılırken, genellikle çocuklara bakım verenlerin görüşleri ve bakış açıları incelenmiştir (Prior ve Herwegen, 2020: 109). Araştırmacıların, doğrudan çocuk katılımcılardan cevap almaya çalışmaya başlaması ile, "çocuklar hakkında bilgi arayan araştırmacılar, çocuklardan bilgi almaya çalışan araştırmacılara" doğru araştırmaların odağı değişmiştir (Docherty ve Sandelowski, 1999: 177). Akbaş ve Erkükçü Akbaş, çocuğun dilini keşfetmenin önündeki büyük engelin yetişkinlik ve yetişkinlik dili olduğunu, aşılması gerekenin de yetişkinliğin sınırları olduğunu belirtmişlerdir (2019: 150). Çocuklar ile çalışılırken, daha sağlıklı sonuçlar alınabilmesi için doğru yöntemlerin seçilmesi büyük önem taşımaktadır.

Literatür incelendiğinde, sosyal araştırmalarda kullanılan yöntemlerin farklı kriterlere göre kategorilere ayrılmış olduğu görülmektedir. Örneğin, Boyden ve Ennew (1997: 97) tarafından "Çocuklarla Katılımcı Araştırma El Kitabı"nda yapılan kategorizasyonda metotlar üç şekilde ayrılmıştır; birinci grupta, çalışılan katılımcıya göre; bireyler ile ve grup ile, ikinci grupta, kullanılan yaklaşıma göre; gözlem ve iletişim, üçüncü grupta ise toplanan veriye göre: sözel, yazılı ve görsel olarak sınıflandırma yapılmıştır.

Çocukların kentsel araştırmalara katılımını içeren çok sayıda çalışması olan Yücel Can Severcan, farklı şehirlerde çocukların kentsel planlamaya katılımını inceledikleri çalışmalarda kullandıkları yöntemleri ana başlıklar altında toplamıştır. Bunlardan çocuk-yer etkileşimlerini belgeleme üzerine kullanan

yöntemlerde anketler, bellek haritası çizimleri, katılımcı fotoğraflama, aktivite günlükleri; küresel konum belirleme aletleri ile yapılan çalışmalar, haritalama, grup söyleşileri yer almıştır. Belirlediği bir diğer yöntem grubu olan yerden öğrenimi amaçlayan etkinliklerde kültürel geziler, odak gruplar, gruplar ile haritalama, son grup olan yerin planlanması ve tasarımını amaçlayan etkinliklerde ise tasarla-yap atölyeleri, odak grup çalışmaları, tasarım atölyeleri ve planlama atölyeleri sıralanmıştır (Medium, 2019).

Bu çalışma kapsamında, çocuğun katılımcı olma haline yoğunlaşmak ve katılımcı olarak araştırma ve çalışmalarda yer almasının öneminin altını çizmek amaçlanmıştır. Bu sebeple, çocuğun katılımcı kimliği ile araştırmada nerede konumlandığı üzerinde durularak yeni bir kategorizasyon yapılmıştır:

1. Katılımcının aktif olduğu yöntemler: yazılı, sözel, görsel ve deneyim,
2. Katılımcıların pasif olduğu yöntemler: gözlem ve verinin ikincil kaynaklardan toplandığı yöntemler.

Bu gruplandırma üzerinden, kent-çocuk çalışmalarında en sık kullanılan yöntemler özetlenmiştir. Yöntemler açıklanırken, avantaj ve dezavantajlarına da değinilerek; çocuk katılımcılar ile yapılan uygulamalara dair genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

2.1 Katılımcının Aktif Olduğu Yöntemler

Çocuğun katılımcı olarak aktif olduğu yöntemlerden en sık başvurulan teknikler yazılı ve sözel yöntemler altında toplanmıştır. Bunların yanı sıra görsel araçların kullanıldığı ve katılımcıların bir deneyimin parçası haline getirilerek veri aktarmasına olanak sağlanan yöntemler de mevcuttur. Tüm bunlarda, katılımcı olarak çocuk aktif bir role sahiptir.

2.1.1. Yazılı Yöntemler

Sosyal araştırmalarda en yaygın kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri olan anket, İngiliz Webster Sözlüğü'nde; "istatistiki derleme veya toplanan bilginin karşılaştırması amaçları için hazırlanmış bir yazılı sorular bütünü; sorular dizini" olarak tanımlanmıştır (Turner, 2020: 64). Yetişkinlerde sıklıkla başvurulan ve sosyal araştırmalarda çok önemli bir araç olan anketler, çocuklar ile yapılan çalışmalarda da kullanılmaktadır.

Her ne kadar anketlerin hazırlanması kolay görünse de soruların üzerinde hassasiyetle durulması önemlidir. Amaca yönelik soruların katılımcılara ulaştırılmasından sonra, anketlerin doldurulması; kendi kendine, yüz yüze veya telefon görüşmesi şeklinde olabilir. Son yıllarda, bilgisayar destekli yüz yüze görüşme tekniği de anketlerin uygulanmasında kullanılmaya başlanmıştır (Turner, 2020: 64).

Sosyal araştırma tekniği olarak anketin avantajları; soruları cevaplayan katılımcı açısından zaman bolluğuna imkân vermesi, çalışmanın yürütücüsünün etkisizliğine ve soru-cevap sırası etkilerini azaltılmasına olanak vermesi olarak sıralanabilir (Turner, 2020: 67). Yöntemin dezavantajları ise; esneklik kaybı, cevapsız soruların oranının diğer tekniklerden daha yüksek olması, cevaplama sürecinde kontrolün az olması ve okuma seviyesi düşük katılımcıların zorlanması olarak özetlenebilir (Turner, 2020: 67). Anketten verimli sonuçla alınabilmesi için, tasarımı, yönetimi, uygulanması ve analizi titizlikle yapılmalıdır.

Yazılı veri toplama yöntemlerinin çocukların katılımcı olduğu çalışmalarda tercih edilmemesinin nedenleri arasında, yetişkinlerdeki uygulamalarda görülen dezavantajlara ek olarak çocukların genel olarak yazmaktan hoşlanmaması ve bu nedenle yazarken kendilerini yeterince ifade edememeleri ile yaşları gereği okuma-yazma zorluğu çekme oranlarının daha yüksek olması sayılabilir.

2.1.2. Sözel Yöntemler

Nitel araştırmaların merkezinde yer alan yöntemlerden biri, konuşma ve dinlemeyi içeren görüşmelerdir. Yıldırım (2017: 123), görüşmeyi; belirli bir amaçla, soru sorma ve yanıt alma biçiminde yapılan, görüşmecinin veri toplamasını sağlayan diyalog, olarak tanımlamıştır. İlk bakışta kolay bir yöntem gibi algılansa da başarılı olması görüşmeyi yapan kişinin beceri ve tecrübesi ile orantılıdır (Yıldırım, 2017: 123).

Görüşmeler, araştırmacıya sunulan esneklik derecesine göre; yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler olarak üç gruba ayrılır (Yıldırım, 2017: 123). Uygun görüşme şeklini seçmek araştırma sorusuna ve araştırmacının yaklaşımına bağlıdır. Yapılandırılmış görüşmelerde sorular önceden belirlenmiş olup, araştırmacı tarafından belirli bir düzende okunarak cevapları kaydedilmektedir. Yapılandırılmamış görüşmelerde, görüşmenin yapıldığı katılımcının konuları oluşturmasına izin verilmektedir. Nitel araştırmalarda en çok tercih edilen görüşme türü olan yarı yapılandırılmış görüşmeler ise araştırmacılara genel bir çerçeve sağlayan sorulardan oluşmaktadır. Yönlendirmeler planlanmıştır ancak katılımcıların açıklamalarına göre görüşmenin değişmesini, soruların sırasının farklılaşmasını, uygun görüldüğünde yeni soruların eklenmesini mümkün kılan esneklik payı bulunmaktadır (Prior ve Herwegen, 2020: 119).

Görüşme tekniğinde uygulama; derinlemesine görüşme, odak grup görüşmesi veya hikayeler şeklinde olabilir (Yıldırım, 2017: 123-124).Derinlemesine görüşme, toplumsal yaşamı ve bunun içinde bireylerin nasıl davranışlar sergilediğini anlayabilme çabasının sonucu olarak gelişmiştir. İncelenen konuya dair, araştırmacı ve görüşülen kişi arasında sözlü iletişim ile sağlanan bir veri toplama tekniğidir. Bu teknik kullanılırken, yüz yüze iletişim, karşılıklı bilgi aktarımı şekliyle gerçekteşmektedir ve sağlıklı veri elde edilebilmesinde, araştırmacı ve görüşmeci arasındaki güven ilişkisi ve iletişimin uyumlu olması kilit noktadır (Uslu ve Demir, 2023: 290).

Odak grup görüşmeleri ise, genellikle 6-8 kişiden oluşan homojen bir grupla yapılmaktadır. Grup dinamiğinden beslenerek, konunun çok boyutlu olarak ele alınması amaçlanırken, yürütücü tarafından yönetilen ortamda, 1,5-2 saat boyunca araştırılan konuya odaklanılır(Yıldırım, 2017: 125). En önemli özelliği, sürecin bir topluluk içinde gerçekteşiyor olmasıdır. Grup dinamiğinin cazip kıldığı bu yöntem katılımcıların gözünden veri toplamaya olanak vermektedir. Araştırmacı tarafından yönlendirilen konuşma, katılımcılar tarafından biçimlendirilmektedir (Erdoğan ve Uyan-Semerci, 2021: 174-175).

En az biçimlendirilmiş görüşme türlerinden biri olan hikayeler ya da anlatılar, katılımcının başından geçmiş bir olayla veya yaşamıyla ilgili aktarımlarına dayanmaktadır. Çerçevesinin çoğu zaman araştırmacı tarafından değil, anlatıcı tarafından belirlendiği bu tür, en az yapılandırılmış yöntemlerden biridir. Genellikle özel ve hassas konularda bilgi toplamak amacıyla kullanılmaktadır (Yıldırım, 2017: 125).

Sözel yöntemlerin katılımcıların çocuklar olduğu çalışmalarda da sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Veriyi almak için temel yöntem olarak seçilebileceği gibi, diğer yöntemlerin değerlendirilmesinin çocuk ile yapılması sırasında besleyici bir yaklaşım olarak da başvurulabilmektedir.

2.1.3. Görsel Yöntemler

Alakuş ve Mercin (2009: 4), resmin sözcüklerden daha etkili olduğunu şöyle ifade ederler: "İnsan beyni, işitsel yapıdan beş kez daha fazla görsel algıya sahiptir". Mekân ile ilişkili konular üzerine çalışılırken, görsel medyanın kullanılması, sözel tanımlamalardan çok daha avantajlıdır (Sancar, 2005: 28). Çocuklar ile gerçekteşirilen nitel araştırmalarda kullanılan görsel yöntemlerden yaygın olan iki yöntem; çocuk çizimlerinin değerlendirilmesi ve görüşmelerde fotoğraf gibi görsellerden yararlanılmasıdır.

Nitel araştırmalarda kullanılan görsel yöntemlerden çocuk çizimlerinden yararlanmanın, küçük yaş grubu ya da farklı hassasiyetleri sebebiyle çalışmaya katılmaya çekinen çocukların katılımında ön

plana çıktığı görülmektedir. Çocukların, sözlü ya da yazılı araçlar ile kendilerini ifade etmekte zorlandıkları durumlarda, kendi yaptıkları çizimler ile duygu ve düşüncelerini daha iyi ve özgün bir şekilde aktarabildikleri gözlemlenmektedir.

Barraza (1999: 49), sosyal araştırmalarda çocuklar hakkında bilgi elde etmek için çizim tekniklerini kullanmanın, nispeten kolay bir yol sağladığını, birçok çocuğun sorulara yanıt vermeyi sevmeyen, çoğu çocuğun gerginlik belirtisi göstermeden çizim yapmaktan hoşlanma eğilimi gösterdiğini belirtmiştir. Bu sebeplerle, çizimlerin kullanılması güçlü bir araç olmakta, çizim denemeleri hızlı, kolay ve keyifli bir şekilde tamamlanabilmekte, kendi zihinlerindeki düşünceleri yansıttığı için çocukların duygu ve düşüncelerine bir pencere açmayı sağlamaktadır (Barraza, 1999: 49). Yavuzer (2017: 74-75) ise; ifade yöntemi olarak kelimeler yerine çocuk resimlerinin kullanılmasının, kelime bilgisi sınırlı olan bir çocuk için, dış dünya ile arasındaki iletişimi sağlayan ve duygu ve düşüncelerini kolayca aktarabilmesine aracılık eden bir yol olduğuna vurgu yapmıştır.

Çocuklar çizimlerinde, çeşitli malzemeler aracılığıyla, daha önce gördükleri nesnelere veya deneyimledikleri durumları, resme yansıtan şemaları kullanmaktadır (Köseoğlu, 2023: 141). Sürekli bir gelişim içinde olan çocuğun içinden geçtiği gelişim evresine göre, çizimlerinde de farklılıklar gözlemlenmektedir. Genel olarak, çocuğun yaşı büyüdükçe, basitten daha karmaşığa giden, detay düzeyinin arttığı, daha gerçekçi resimler ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bu aşamalar Yavuzer (2005: 31) tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

- a. 2-4 Yaş Karalama Evresi
- b. 4-7 Yaş Şema Öncesi Dönem
- c. 7-9 Yaş Şematik Dönem
- d. 9-12 Yaş Gerçekçilik Dönemi
- e. 12-14 Yaş Görünürde Doğalcılık Dönemi

Fiziksel, sosyal, ruhsal ve bilişsel açıdan belirli dönemlerde çocukların farklı algılara sahip olması, çocukların gelişim aşamalarına göre yaptıkları resimlerin farklılaşmasına ve farklı anlamlar kazanmasına yol açmaktadır (Çakırer-Özservet ve Akıllı, 2015: 2085). Bu sebeple, çocuk çizimleri kullanılarak yapılan çalışmalarda, çizimler çocukların içinde olduğu yaş gruplarına göre sınıflandırılarak değerlendirme yapılmaktadır. Çizimler yorumlanırken, çocukların duygu ve düşüncelerini yansıtan ipuçları yakalanmaya çalışılmaktadır. Bazı imgeler olumlu, bazıları ise olumsuz olarak değerlendirilirken, aynı imgenin farklı resmedilişleri bambaşka anlamlar ifade edebilmektedir. Bunların yanı sıra, renklerin kullanımı da pozitif ya da negatif duygu ve düşüncelerin göstergesi niteliğindedir.

Bu yöntemin kullanılması, her ne kadar çizim yapmayı seven ve bu konuda başarılı olduğunu düşünen çocuklar ile çalışılırken avantaj sağlasa da çizim yeteneği olmayan ya da olmadığına inanan çocukların katılımında kullanılmak istendiğinde dezavantaja dönüşebilmektedir. Ayrıca çizimleri yorumlayan kişinin bu konuda bilgi sahibi olması, sembol ve imgelerin hangi duygu ve düşünceleri yansıttığına hâkim olması gerekmektedir. Resimlerin değerlendirilmesinin ya da okunmasının çizen çocukla birlikte yapılması ve çizgilerin yanlış anlamlandırılmaması önem taşımaktadır (Çakırer-Özservet ve Akıllı, 2015: 2085).

Nitel araştırmalarda çocuk katılımında başvurulan bir başka yöntem fotoğraf gibi görsellerin kullanılmasıdır. Bu tip görseller genellikle görüşme tekniği içinde kullanılmaktadır. Görseller ile desteklenen sözlü görüşmeler, çocuklar için daha ilgi uyandırıcı olmaktadır.

2.1.4. Deneyim İçeren Yöntemler

Katılımcıların bir deneyim yaşayarak, bu sürecin içinde veri aktarımı yaptıkları yöntemlerden, katılımcı fotoğrafçılık, kesit yürüyüş ve katılımcı haritalama kent ve çocuk özelinde yapılan araştırma ve çalışmalarda kullanılan yöntemlerdendir. Durağan olmamaları, katılımcıların görece eğlenceli bir şekilde katkı sağlamalarına olanak vermeleri ve her birinden sonra elde edilen verinin sadece araştırmacının görebileceği istatistiksel bir data olmasının ötesinde, katılımcıların da görebilecekleri somut birer çıktı ile sonuçlanmaları gibi ortak güçlü yönlerinden söz edilebilmektedir.

Kesit Yürüyüş

Kesit Yürüyüş, İngilizce'deki adıyla "transect walk", araştırmaya konu alanda, iki nokta arasında belirlenmiş rota üzerinde, bir amaç için yürümeyi içeren katılımcı bir grup çalışması olarak tanımlanabilir. Çalışma sırasında araştırmacı, plancı ya da diğer uzmanlık alanlarından gelen yürütücüler ile halktan katılımcılar birlikte gözlem yaparak, konuşarak, soru-cevap içeren sohbetler yaparak rotayı keşfetmiş olurlar. Böylelikle, katılımcılar alana yönelik düşüncelerini, eleştirilerini ve önerilerini interaktif bir şekilde aktarma olanağını yakalarken, araştırmanın yürütücüleri de katılımcıların farklı bakış açılarını görme imkanını (Puttkamer, 2017b).

Çalışma öncesi amacın tüm katılımcılara detaylı bir şekilde açıklanması, yürüyüş sırasında esnek olunması ve gerekli durumlarda spontane davranılması, çalışmanın verimini arttırmada etkili olabilmektedir. Alanın çok geniş ya da katılımcı sayısının yüksek olduğu durumlarda, gruplara ayrılarak çalışmayı sürdürmek tercih edilmektedir. Rota belirlenirken, mümkün olduğunca farklı fiziksel alanlardan ve farklı arazi kullanımlarından geçmesine dikkat edilmektedir. Yürütücü, yürüyüş sırasında; "Ne görüyorsunuz?", "Bunlar nedir?" ve "Neler yapıyorlar?" gibi yönlendirici olmayan kısa sorular ile katılımcıların bilgi ve düşüncelerini sözlü ya da tutulan notlar şeklinde aktarmaları beklenmektedir. Yürüyüş sonunda, rota üzerinde geçilen yerler bölgelere ayrılarak, her biri ile ilgili verilerin derlendiği bir tablo düzenlenmektedir (Joint Learning Initiative on Faith & Local Communities, 2019).

Özellikle araştırmacı ya da plancının sahayı iyi tanımadığı durumlarda, semtin bir kesitini alabilmeye imkân verdiği için avantajlı bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Karşılıklı iletişimi içermesi nedeniyle, araştırmacı ya da plancılar ile katılımcılar arasında bağ kurulmasını da kolaylaştırabilmektedir. Kendi ortamlarını bir uzmana anlatma şansı verilen katılımcıların kendilerini rahat hissettikleri ve bu ortamda daha kolay ifade ettikleri gözlemlenebilmektedir. Zaman zaman daha fazla bilgi aktarabilmek ve sahaya ne kadar hâkim olduklarını gösterebilmek için aralarında bir rekabet oluşması, bu durumun da yürütücülere daha fazla bilgi ya da görüş aktarılması ile sonuçlandığı görülebilmektedir (Mahiri, 1998: 4). Beraber yapılan bu yürüyüş sırasında, masa başında hatırlanamayacak bazı ayrıntılar üzerine konuşma fırsatı da doğabilmektedir. Hareket halinde olunması, soru-cevap kısmının sohbet formatında yapılması çocuk katılımcıların kendini rahat hissetmesine olanak verebilmekte, aynı zamanda sorulan sorular, aşına oldukları mekâna farklı bir göz ile bakabilmelerini sağlayabilmekte bu da farkındalıklarını arttırabilmektedir.

Öte yandan, bu yöntemin de bazı zayıf yönleri bulunmaktadır. Bunların başında katılımcıların güvenliğinin sağlanması gelmektedir. Uzun bir rota izlenirken, bazı zorluklar içeren bir alanda çalışma yürütülürken ya da katılımcıların çocuklardan oluşması gibi daha fazla gözetim gerektiren bir grup olması durumlarında, bu husus daha çok önem kazanmaktadır. Karşılaşılabilecek bir problem de yürüyüşün gerçekleştirildiği zamanda, günün saati, içinde bulunulan mevsim, tatil ya da okul günü olması gibi farklılıklar nedeniyle, spesifik bir zamanı göstermesi, toplanan bilginin ve yapılan gözlemlerin de bu zamanı kapsamasıdır. Bir başka zorluk da ilgilenilen toplumun farklı kesimlerini temsil eden, benzer özelliklerde olmayan katılımcıların dahil edilebilmesidir (Puttkamer, 2017b). Bu durumda toplanan bilgi, elde edilen gözlem sonuçları da kısıtlı kalabilmektedir.

Katılımcı Fotoğrafçılık ya da Oto-Fotoğrafçılık

Katılımcıların mekâna ilişkin tercihlerini, kendilerinde uyandırdığı duygu ve düşünceleri öğrenmenin bir başka yolu katılımcı fotoğrafçılık ya da oto-fotoğrafçılık yönteminin kullanılmasıdır. Katılımcı fotoğrafçılık, başlangıçta Çinli kadınlar için geliştirilmiş ve çocuklar gibi dışlanmış grupların sesini duyurmayı vaat etmiştir. Yöntem, çocuklara kendileri için önemli olan şeylerin fotoğraflarını çekme ve hikayelerini ifade edecek en anlamlı fotoğrafları seçme fırsatı vermektedir (Abma ve diğerleri, 2022: 1).

Araştırmanın yürütücüsü, kameraları mahalle üyelerine teslim ederek, sembolik olarak sorunların ve çözümlerin ne olduğuna veya olabileceğine dair karar verme yetkisini onlara devreder. Böylelikle, çektikleri fotoğraflar ile, üzerine çalışılan alanın olumlu ve olumsuz yönlerini, sorunlarını ve olası çözümlerini, mekânın özelliklerini ve nasıl kullanıldığını gösterme imkanını elde etmiş olurlar (Puttkamer, 2017b).

Genel olarak yöntemin uygulanması, gerekli açıklamaların yapılmış olduğu katılımcılara tek kullanımlık ve sınırlı sayıda fotoğraf çekebilen kameraların dağıtılması ile başlatılmaktadır. Kendilerine verilen süre içinde, çalışmaya konu olan alan içinde dikkatlerini çeken, iyi ya da kötü olduğu düşündükleri, önemli buldukları yerlerin fotoğraflarını çekerler. Fotoğraflamanın genellikle gruplar halinde gerçekleştiriliyor olması daha eğlenceli hale gelmesine ve çocukların birbirlerinin deneyimlerinden yararlanabilmelerine olanak vermektedir. Çekilen fotoğrafların basılmasının ardından, katılımcıların basılan fotoğraflar ile ilgili kısa birer açıklama yazması istenir. Son aşamada, benzer fotoğraflar ve açıklamaları kategorilere ayrılarak, değerlendirilmektedir (Sancar ve Severcan, 2010: 307-310; Sancar, 2005: 30).

Yöntemin avantajlarından biri, katılımcı çocuklar üzerinde güçlendirici bir etkisi olmasıdır. Çocuklar, yaşadıkları çevreyi daha detaylı ve farklı açılardan görmeye başlarlar. Bu konu üzerinde konuşma istekleri de artarken, çalışmaya yaptıkları katkı somut olduğu için katılımlarından gurur duyarlar (Sancar, 2005: 30).

Katılımcı Haritalama

Katılımcı haritalama, en geniş anlamıyla, yerel topluluklar, yönetimler, kalkınma ve planlamayla ilgilenen diğer aktörler tarafından haritaların oluşturulmasıdır (Corbett, 2009: 4). Bu haritalardan, planlamaya yerel halkın katılımını sağlamak için sıklıkla yararlanılırken, kentin ya da bölümlerinin kullanımı üzerine yapılan araştırmalarda ve değerlendirmelerde de başvurulmaktadır. Birçok ülkede tercih edilen bu yöntem, toprak bir zemin üzerine çizilen basit krokiler, elle çizilmiş ölçeklendirilmemiş mekân planları, coğrafi bilgi sistemlerinin getirdiği teknolojilerden yararlanılarak alınan uydu görüntüleri üzerinde yapılan çalışmalar olarak, farklı şekillerde uygulanabilmektedir.

Katılımcı haritalar, bir topluluğun kendi mekânı olarak neyi algıladığına ve bunun içindeki önemli özelliklere ilişkin değerli bir görsel temsil sağlamaktadır. Bunlar doğal, fiziksel özellikleri, kaynakları ve topluluk tarafından bilinen sosyo-kültürel özellikleri içerebilmektedir ve uygulamalar çok disiplinli olarak gerçekleştirilir (Corbett, 2009: 4).

Yetişkin ve çocuk katılımcılarla yapılan çalışmalarda kullanılabilen bu yöntem ile, çocukların ilgili mekâna dair, farklı aktiviteler için kullandıkları alanları, bir yerden bir yere giderken tercih ettikleri rotaları, sevdikleri ve sevmedikleri yerleri, güvenli buldukları-güvensiz buldukları noktaları ve genel olarak mekânın nasıl kullanıldığını, nedenleriyle birlikte tespit etmek mümkün olabilmektedir.

Severcan (2015: 154-156), haritalama yöntemini kullandığı ve çocukların mahalleleri ile ilgili iyi ve kötü buldukları yerleri, nedenleriyle birlikte anlamayı amaçladığı çalışmasında, öncelikle çocuklara yaşadıkları mahallenin 1/1000 ölçekli uydu görüntüsü ve altında bulunan boş lejanttan oluşan bir afiş vermiştir. Uydu görüntüsünü nasıl okuyacakları hakkında bilgilendirilen çocuklar, kendilerine verilen afişleri ve yapışkan çıkartmaları kullanarak, iyi ve kötü buldukları yerleri hava görüntüsü ve lejant

üzerinde işaretlemişlerdir. Eş zamanlı olarak çalışmanın yürütücüleri sorduğu sorular ile onları yönlendirmiş, ortamda oluşan etkileşim ve öğrenme ortamı ile çocukların katılımı pekiştirilmiştir.

Çocukların yaşadıkları yerler ile ilgili güvenli ve güvensiz buldukları yerleri tespit etmek amacıyla da haritalama kullanılabilir. Örneğin, çocukların okula giderken izledikleri yol üzerinde güvenli ve güvensiz noktaları anlamak üzere yapılmış bir çalışma mevcuttur. Güney Afrika'da gerçekleştirilen bu haritalamada, çocuklar yine yapışkanlı çıkartmalar kullanarak, kırmızı renkli olanlar ile yolları üzerinde güvensiz olduğunu düşündükleri noktaları, yeşil renkliler ile güvenli noktaları işaretlemişlerdir (Ngidi ve Essack, 2022: 5).

Katılımcı haritalamanın çok yönlü oluşu ve gücü, göreceli kolaylığı, katılımcılara sağladığı eğlence ve katkı sağlayabildikleri için hissettirdiği doyum, pek çok paydaş tarafından kullanılabilir oluşu, yaygın bir yöntem haline gelmesini sağlamıştır (Chambers, 2006: 2). Mekâna, çocukların gözünden bakma imkânı veriyor olması, kent-çocuk çalışmalarında tercih edilmesine sebep olmaktadır.

2.2. Katılımcının Pasif Olduğu Yöntemler

2.2.1. Gözlem

Doğal veya yapılandırılmış bir ortamda kişilerin tutum ve davranışlarını incelemek için kullanılan gözlem yöntemi, nitel araştırma yöntemleri arasında en çok başvurulan tekniklerden biridir. Yıldırım'ın (2017: 117), tanımına göre; gözlem, bir eylemin ya da olgunun ortaya çıktığı ortamda dinlenmesi ve gözlemlenmesi yoluyla veri toplamaya dayanan, amaçlı, seçici ve sistematik bir teknik olup, araştırmacının, belirli bir davranışa ilişkin ayrıntılı, kapsamlı ve zaman yayılmış bir resim elde etmek istediğinde, bireylerin görüşlerinden çok davranışlarına odaklanıldığı durumlarda veri toplamak için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir. Adler ve Adler (1994: 389), gözlemi, sosyal ve davranış bilimlerindeki "tüm araştırma yöntemlerinin esas temeli" olarak nitelendirmiştir.

Bilimsel araştırmalarda gözlem yöntemleri şu şekilde sıralanır (İstanbul Boğaziçi Enstitüsü, 2022):

1. Katılımcı gözlem yöntemi; araştırmacının gözlemlediği gruba katılması ve onlarla beraber faaliyet ve etkinlikler içinde yer alması şeklinde uygulanmaktadır. Çalışma öncesinde gruba bilgilendirme yapılarak izin alınır. Araştırmacı gözlemlediği verileri kayıt altına alır ve bunları analiz eder.

Katılımcı gözlem, bir yandan profesyonel mesafeyi korurken, bir yandan da çalışmanın yapıldığı bireylerin yaşamlarına araştırmacının katılımını birleştirmesi bakımından eşsizdir. Bu bakımdan gözlem, çalışmaya konu olan insanların davranışlarını ve ilişkilerini algılama eylemi olarak da tanımlanabilir (Aydın, 2018: 7).

2. Katılımcı olmayan gözlem yöntemi; araştırmacının gözlem yapacağı sahada bulunarak, grubun faaliyetlerine katılmadan uzaktan gözlem yapmasıdır. Bu gözlem türünde, gözlemlenen gruba hiçbir etkide bulunmadan, onları doğal ortamlarında gözlemlemek amaçlanır (Yıldırım, 2017: 120).
3. Gizil gözlem yöntemi; araştırmacının varlığını belli etmeden, katılımcıları doğal ortamlarında gözlemlemesidir. Katılımcılar, gözlemlendiklerini düşünmediklerinden araştırmacı tarafından hiçbir şekilde etkilenmezler (İstanbul Boğaziçi Enstitüsü, 2022).

Bu yöntemin araştırmacıya sağladığı avantajlara bakıldığında; verinin kaynağı konusunda bir kuşku bırakmaması, gözlem doğal çevrede yapıldığından verinin gerçek durumu yansıtır olması, katılımcıların kendi beyanlarının ötesinde bilgilere ulaşmaya imkân verebilmesi, sayılabilir (Yıldırım, 2017: 120).

Gözlem ile ilgili en zayıf yönlerinden biri, tamamen tarafsız bir bakış açısı ile yaklaşmanın zorluğudur. Çünkü araştırmacı kendi deneyimlerinden, araştırma konusuna ilişkin sahip olduğu bilgilerden ve

gözlemlediği gruba dair ön yargılarından etkilenebilir (İstanbul Boğaziçi Enstitüsü, 2022). Objektif olamama durumu, gözlemi yapan araştırmacıdan kaynaklanabileceği gibi, sebep yapılan yorumların araştırmacıdan araştırmacıya değişebilmesi de olabilir. Bunun önüne geçebilmek için, birden fazla araştırmacının gözlem yapması, kayıtların birden fazla analist tarafından değerlendirilmesi, çıkarımlara sağlam gerekçeler sunulabilmesi uygulanabilir. Bazı araştırmalarda sonuçlara ulaşabilmek için uzun süre gözlemin sürdürülmesi gereklidir. Bunlara ilave olarak, doğal çevrede gözlem yapmaya çalışan araştırmacı, verileri etkileyebilecek bazı dış faktörleri kontrol edememektedir (Yıldırım, 2017: 120-121).

Nitel araştırma yapan sosyal bilimciler hem insan faaliyetlerinin hem de bu faaliyetlerin gerçekleştiği fiziksel ortamların gözlemcisidir (Angsino ve Rosenberg, 2013: 151). Mayoux'un ifadesine göre, gözlem; beklenmedik, sıra dışı ve söylenmemiş olanı yakalamaya yaramaktadır (United Diversity Coop., 2020). Clark'ın tespiti ise, gözlemin çocukların hayatından detayları ortaya çıkarmaya yardımcı olan bir yöntem olarak, çocukların hayatlarına ilişkin yetişkin bakış açısına dayandığı yönündedir (2005: 5). Katılımcıların yaptıkları ile yaptıklarını söyledikleri şeylerin uyumunu kontrol edebilme fırsatı verebildiği için, çocuklar ile yapılan çalışmalarda kullanılması, diğer yöntemler ile toplanmış veriyi beslemek açısından yararlı olabilmektedir.

2.2.2. Verinin İkincil Kaynaklardan Toplandığı Yöntemler

Araştırma konusuna göre, bazı durumlarda ikincil kaynaklardan veri toplamak da mümkün olabilmektedir. Resmi ya da yarı-resmi yayınlar, kurumsal veriler, kişisel kayıtlar, medya, arama motorlarından elde edilen veriler ve önceki çalışmalar, ikincil verilerin derlenebileceği önemli kaynaklardır. En önemli avantajları, araştırmacıya zaman ve maliyet kazandırma, periyodik araştırmalara imkân verme ve bölgesel karşılaştırma yapmaya olanak verme olarak sıralanabilir. Öte yandan, verinin kullanıma hazır olmaması, formatının yapılmak istenen çalışmaya uygun olmaması, güvenilirliğinin sorgulanmasının gerekliliği, verinin güncel bir çalışma için geçerliliğini yitirmiş olması, kişisel kayıtların yanlılıkla hazırlanmış olma ihtimalinin bulunması gibi dezavantajlarla karşılaşabilmektedir (Yıldırım, 2017: 102-104).

Çocuklar ile ilgili verinin kaynağı aileler, öğretmenler ve onlara bakım veren diğer yetişkinler de olabilmektedir. Genellikle bu veri toplama yöntemi, çocuktan dolaysız olarak alınan verileri beslemek ve desteklemek için ikincil bir yöntem olarak kullanılabilir. Ancak bazı durumlarda, bu kişiler cevaplarında, objektif olamayarak kendi görüşlerini aktarabilmekte ya da çocukların hislerini tam olarak kavrayamamaktadırlar. Ebeveynlerin çocuklar okuldayken yaşadıklarına şahit olamamaları gibi, genel olarak çocuklar hakkında bilgi alınabilecek bakım verenlerin ve diğer yetişkinlerin çocuklar ile aynı ortamda olmadıkları zamanlarda onların neler yaşadıkları hakkında fikir sahibi olamamaları, soruların yöneltildiği ilgili konularda çocuklar hakkında gerçekçi ve doğru bilgi aktarabilmelerini engelleyebilmektedir.

Yukarıda bahsi geçen ikincil veri kaynakları, araştırmanın amacına uygun olarak doğru bir yöntem kullanılarak toplanmış olan birincil veriyi beslemek için kullanılabilir. Docherty ve Sandelowski'nin de belirttiği gibi "Çocuklar kendileri hakkında en iyi bilgi kaynaklarıdır." (1999: 177).

3. Çocukların Sosyal Araştırmalara Katılımında Etik

Zaman içinde çocukların katılımcı olarak dahil olduğu sosyal araştırmalarda kullanılan yöntemlerde çeşitlilik artmıştır. Genellikle yetişkinler ile yapılan çalışmalarda kullanılan yöntemlerin yanına çocuğun kendini ifade etmesini kolaylaştıran farklı yaklaşımlar eklenmiştir. Tüm bu sosyal araştırma metodlarının geneline bakıldığında, çocuğun güveninin kazanılması ve katılımının değerli olduğunun hissettirilmesi gibi bazı ortak özelliklere sahip oldukları ve seçilen yöntemin uygulanması sırasında dikkat edilmesi gerekli noktaların bulunduğu görülmektedir. Tüm bu hususlar çocuk haklarının gözetilmesini de içeren etik başlığı altında toplanmaktadır. Literatür incelendiğinde, çocuk katılımı söz konusu olduğunda etik kavramının üzerinde hassasiyetle durulan, farklı sivil toplum örgütleri ve

akademik kuruluşlar tarafından hazırlanan çalışmalarda ele alınmış bir konu olduğu görülmektedir. Özde benzer olmakla birlikte, çeşitli çalışma ve rehberlerde sosyal araştırmalara çocuk katılımında etik kavramı farklı başlıklar altında ele alınmıştır.

Sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin ortak çalışması sonucu, 2012 yılında hazırlanan, “International Literature Review: Ethical Issues in Undertaking Research with Children and Young People - Çocuk ve Gençlerle Yürütülen Araştırmalarda Etik Konular” isimli rehberde de çocuklarla araştırma yaparken dikkat edilmesi gereken etik kurallar anlatılmaktadır. Bu rehberde temel etik konular;

1. Bilgilendirilmiş onam,
2. Çocukların korunması,
3. Anonimlik ve gizlilik,
4. Araştırma katılımcılarına ödeme yapılması, şeklinde başlıklara ayrılarak incelenmiştir.

Bilgilendirilmiş onam, araştırmacının potansiyel katılımcıya gerekli bilgileri vermesini, potansiyel katılımcı tarafından bunların anlaşılmasını ve buna bir karşılık vermesini içerir (Powell ve diğerleri, 2012: 13). Bahsedilen bilgiler, araştırmanın amacını, ne kadar süreyi kapsayacağını ve nasıl bir sorumluluğun söz konusu olduğunu, sonuçların kimlerle paylaşılacağını, geri bildirim olup olmayacağını ve gizlilik sözü verilip verilmeyeceğini içermelidir (Hill, 2005: 69). Potansiyel katılımcı bu bilgilere sahip olduktan sonra, araştırmaya dahil olma ya da olmama kararını almalı ve gerekli onayı vermelidir.

Çocukların korunması başlığı altında kastedilen, faydalı olma ve zarar vermeme etik ilkeleridir. Çocukların, araştırmadan kaynaklanabilecek potansiyel zararlardan korunması ve sonuçlardan faydalanmalarına olanak sağlanması arasındaki dengenin önemine vurgu yapılmaktadır.

Gizlilik, araştırma raporlarında araştırma katılımcılarının kimliğinin belirtilmemesi, bilgilerin aile üyelerine, arkadaşlara veya çocuğun tanıdığı diğer kişilere aktarılmaması, bir grup veya aile üyesinin bir başkası hakkında bir şeyi ifşa etmesi olarak farklı unsurları bulunmaktadır. Katılımcı çocuk tarafından aktarılan bilgilerin gizliliğinin sağlanabilmesi, katılımın sağlandığı ortam ile de ilişkilidir. Çocuklarla yapılan araştırmaların zorluklarından biri, mahremiyete izin veren ve gizliliği koruyan bir mekân üzerinde anlaşmaktır. Genellikle ortam olarak ev ya da okul seçilir ve mekanların ikisinin de alanı kısıtlı olup, katılımcıların sözlerinin kesilmeyeceği ya da kulak misafiri olan birilerinin olmadığı özel bir kısım bulmak zor olabilir (Powell ve diğerleri, 2012: 25-29).

Katılımcılara ödeme yapılması konusunda bir fikir birliği sağlanamamıştır. Katılımın parasal ya da bir çeşit ödül karşılığı olabileceğini düşünenlerin yanı sıra, bunun katılımcı olmanın istenmese de onaylanması ya da araştırmacıların duymak istediği cevapları vermek zorunda hissetmek gibi çeşitli istenmeyen durumlara sebebiyet verebileceği fikrinde olanlar da bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar ise, katılıma yönelik bir teşvik olarak algılanmaması veya muhtemel rızayı etkilememesi için, araştırma bitene kadar bu konuda katılımcılara bilgi vermeksizin, tamamlandığı zaman bir hediye vermeyi ya da ödeme yapmayı tercih etmektedirler. (Powell ve diğerleri, 2012:29-31)

Etik başlığı altında yer verilen ilkelere uygun şekilde sürdürülen sosyal araştırmalarda, çocukların kendilerini güvende ve rahat hissedebilecekleri bir ortamın da oluşturulması önem taşımaktadır. Tüm bunlar çocuk katılımına yer verilen araştırmalarda bir araya getirildiğinde, daha sağlıklı bilgi aktarımı sağlanabilecektir.

SONUÇ YERİNE:

“Çocuğun 100 Dili” ifadesi Reggio Emilia Yaklaşımı'nın pedagojik bakış açısını oluşturan Loris Malaguzzi'ye ait bir ifadedir. “Çocuğun kendini ifade etmek için yüzlerce dili var, yeter ki ona bu dillerini kullanma fırsatları tanınsın.”, diyerek, çocuğun 100 dili olduğu gibi, 100 dinlenme şekli olduğuna da dikkat çekmiştir (Edwards ve diğerleri, 1998: 3). Çalışmalarında çocuk katılımına yer

veren araştırmacılar, çocuğun kendisini ifade etme biçimlerinin çeşitlilik gösterdiğini ve onları dinleme ve anlamının sadece onların söylediği sözler ile sınırlı olmadığını göz önünde bulundurmalarıdır (Tan, 2019: 64). Bu durum, onlara ulaşabilmek, onlardan kendilerine dair veriyi alabilmek için araştırmacıların kullandığı yöntemlerin de çeşitlilik göstermesine olanak sağladığı gibi, gerekli de kılmaktadır.

Yukarıda özetlenmeye çalışıldığı gibi, çocuklara katılımcı olarak yer verilen araştırma ve çalışmalarda, birçok farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunların her birinin güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. İstenilen veriye ulaşmanın mümkün olabilmesi için, araştırma konusuna göre doğru yöntemin seçilmesi gerekmektedir. Yöntemler incelendiğinde, görsel algı, sözlü ifade gücü, yazılı ifade kabiliyeti, çizim yeteneği, topluluk içinde rahat hissedebilme gibi, katılımcıya ait, birbirinden çok farklı kişilik özelliklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bazı çocukların sözlü ifadesi, diğerlerinin çizim ile kendini anlatımı güçlü olabilirken, bir başkası sözel ve görsel yöntemler ile rahat hissedemeyerek, yazılı olarak sunulmuş sorular ile baş başa kaldığında daha güçlü bir anlatım ve veri aktarımı ortaya koyabilmektedir. Katılımcı olan çocuk ile, güçlü olan yönünün buluşturulabildiği bir katılımcı-yöntem eşleştirmesi yapılabildiğinde, çocuğun kendini en doğru ve rahat şekilde ifade edebileceği; böylelikle, kendisinden konuya ilişkin verinin en verimli şekilde alınabileceği görülmektedir. Ancak bu tür araştırmalar birden çok katılımcı ile yapılmakta, yaş grubunun veya yaşanan çevrenin aynı olması gibi kriterler dikkate alınarak oluşturulan gruplar içinden katılımcılar seçilse bile, her bir çocuğun biricik olma özelliğinden dolayı çalışılan grubun kendini en rahat ifade edebildiği yöntem açısından heterojen olmasının önüne geçilememektedir. Ayrıca, söz konusu kent ve çocuk olduğunda, her bir ögenin dinamik, kendine has eşsiz özellikleri barındıran yapısı gereği, birden çok yöntemin bir arada kullanılması araştırmacıya avantajlar sağlamaktadır.

Katılımın sağlanmasında birden çok yöntemin kullanılması çeşitli şekillerde olabilir. Sosyal araştırmalarda herhangi bir konu ya da bilgi hakkında en az üç bakış açısının toplanmasına üçgenleme "triangulation" denilmektedir (VSO-Voluntary Services Overseas, 2004: 26). Bu kavramı ortaya atan akademisyenlerin başında yer alan Denzin (1994: 6461) "triangulation"ı aynı olgunun incelenmesinde çeşitli araştırma yöntemlerinin uygulanması ve kaynaşması şeklinde açıklamıştır. Bazı kaynaklarda yöntem çeşitlemesi olarak da isimlendirilmiş olan bu yaklaşımın araştırmaya en önemli katkısı, farklı noktalardan ve açılardan bakılmasını sağlayarak, daha kapsamlı ve derin bilgi sunmasıdır. Aynı araştırma sorusunu yanıtlamak için birden fazla araştırma yöntemi ve tekniğinin kullanılması, bir yöntem, tekniğe ve ölçme aracına bağlı olarak bilgi edinmenin sebep olabileceği sınırlılıkları, yanlılığı ve dezavantajları ortadan kaldırabilmektedir (Türnüklü, 2001: 9).

Çocuk katılımında birden çok yöntemin bir arada kullanılmasının değerli örneklerinden biri, Alison Clark tarafından ortaya koyulan "Mozaik Yaklaşımı"dır. Clark, 1999-2000 yılları arasında, İngiltere'de gerçekleştirdiği çalışmada, okul öncesi eğitim gören 3 ve 4 yaşındaki çocukların kendi eğitim ortamları hakkında düşünceleri ve bu mekandaki günlük yaşantıları hakkında bilgi toplayabilmek amacıyla, farklı katılım yöntemlerini bir arada kullanmıştır. Bu çalışmada;

1. Gözlem,
2. Birebir ya da Grup Görüşmeleri,
3. Fotoğraf Makinelerinin Kullanımı,
4. Alan Gezileri,
5. Haritalama,
6. Çalışanlar ve Ebeveynlerle Görüşmeler, yöntemleri bir arada kullanılmıştır.

Böylelikle geleneksel gözlem ve görüşme araçlarını çocukların katılımında kullanılan daha güncel metodlar ile bir araya getirerek, çoklu yöntemi uygulamıştır (Clark, 2005: 4). Katılımcı yöntemlerin kullanılmasının çocuklarla iletişim kurmak için yeni yollar açtığı, araştırmacıların ve uygulayıcıların çocuk katılımcılarla çalışırken, yaklaşımlarını basitleştirmek yerine farklı ve esnek düşüncülerinin gerekli olduğu yorumunu yapmıştır (Clark, 2005: 10-11).

Benzer bir şekilde Türkiye’de yapılan, birden çok yöntemin bir arada kullanıldığı, kent ve çocuk üzerine bir çalışma 2010-2011 yılları arasında, Yücel Can Severcan tarafından gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında, yaşları 13 ile 15 arasında olan çocuklarla farklı etkinlik gerçekleştirilmiş, mahallelerini çocuk dostu olarak görüp görmediklerini, nedenleriyle birlikte anlamak amaçlanmıştır. Anket, katılımcı fotoğraflama, GPS çalışması, haritalama, kültürel geziler ve çeşitli atölyeler bir arada kullanılmıştır (Severcan, 2015: 151-153). Bahsi geçen araştırmada, çocukların aktif katılımının sağlandığı yöntemlerin seçildiği görülmektedir.

Sosyal araştırma sırasında çocuk katılımcıların benzer özellikte olması beklenemeyeceğinden, her çocuğun katılım açısından güçlü yönünü yakalayabilmeye de imkân verebileceği için birden çok yöntemin kullanılması ile daha verimli sonuçlar alınabildiği görülmektedir. Böylelikle tekil yöntemlerin yer verildiği çalışmalarda elde edilenden daha güçlü bir veriye ulaşmak mümkün olabilmektedir. Farklı yöntemlerin bir arada kullanılması ile, çocuklar ve kent üzerine yapılan araştırmalarda toplanan veriler bir yapboz parçalarının bir araya gelerek resmi tamamlaması gibi, gerekli olan bilgiyi ortaya çıkarmayı destekleyebilecektir. Bu çalışmada yer verilen sınıflandırmaya göre çocuğun katılımcı rolü ile aktif olarak veya pasif olarak dahil olduğu yöntemlerin bir arada kullanılması araştırmacıya avantaj sağlayacaktır. Bir yandan, araştırma konusuna ve çalışmaya dahil olan çocuklara uygun olduğu belirlenen yöntemler kullanılarak çocukların aktif katılımı sağlanarak çocuğun kendisinden veri elde edilirken, diğer yandan seçilen pasif yöntem ile, bu veriler beslenebilecektir. Böylelikle, yapılan gözlemler ya da çocuğa bakım veren ya da ilgisi olanlar ile yapılan görüşmeler ile, çocuğun kendisini ifade ederken eksik kalan noktalar var ise, tamamlanabilecek, mekân ile ilişkileri daha kapsamlı okunabilecektir.

Mevcut yaklaşımların bir arada, iç içe kullanımı mümkün olduğu gibi, ileride katılımcıların özelliklerine göre, yeni yöntemler de ortaya çıkartılabilir. Böylelikle, çocuk katılımcılardan gelecek veriyi genişletmek için yeni adımlar da atılabilir. Aynı kent gibi, çocuklar da sürekli bir gelişim ve değişim içindedir. Bu durum, özellikle zamana yayılmış çalışmalarda, esnek olabilmeyi, aynı konu üzerine, aynı çocuklar ile çalışılıyor olsa bile, zaman içinde yeni ve farklı yaklaşımlar geliştirmeyi, kullanılan yöntemleri çeşitlendirmeyi gerekli ve önemli kılmaktadır. Bu çalışma ile, kent ve çocuk araştırmalarında kullanılan katılımcı yöntemler, daha önce hazırlanmış olan rehberler ve yapılmış olan uygulamalar incelenerek derlenmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda, uygulama sırasında ortaya çıkacak sonuçlar ışığında, yeni öneriler getirmek mümkün olabilecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Finansal bir destek bulunmamaktadır

Teşekkür: --

KAYNAKÇA:

- Abma, T., Breed, M., Lips, S. ve Schrijver, J. (2022). Whose Voice is It Really? Ethics of Photo Voice with Children in Health Promotion. *International Journal of Qualitative Methods*, volume:21, pp. 1- 10.
- Adler, P. A. ve Adler, P. (1994). *Observational Techniques*. In Denzin N. K. ve Lincoln Y. S. (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (pp. 377–392). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Akbaş, E. ve Erükçü Akbaş, G. (2019). Çocukluk Sosyolojisinin Özgün Sahası: Çocuklarla Nitel Araştırma. *Çocuk ve Medeniyet*, 2019/1, ss. 149-161.
- Alakuş, A. O. ve Mercin, L. (2009). *Sanat Eğitimi ve Görsel Sanatlar Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Alderson, P. ve Morrow, V. (2013). *The Ethics of Research with Children and Young People: A Practical Handbook*. UK: University College London Institute of Education.
- Angrosino, M. ve Rosenberg J. (2013). *Observations on Observation Continuities and Challenges*. In Denzin N. K. ve Lincoln Y. S. (Eds.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Aydın, N. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, ss. 60-71.
- Barraza, L. (1999). Children's Drawings About the Environment. *Environmental Education Research*, Vol. 5, No. 1, pp. 49-66.
- Boyden, J. ve Ennew, J. (1997). *Children in Focus - A Manual for Participatory Research with Children*. Stockholm: Radda Barnen.
- Brady, L. ve Graham, B. (2018). *Social Research with Children and Young People*. UK: Bristol University Press.
- Chambers, R. (2006). Participatory Mapping and Geographic Information Systems: Whose Map? Who is Empowered and Who Disempowered? Who Gains and Who Loses? *The Electronic Journal on Information Systems in Developing Countries*, 25, 2, pp.1-11.

- Clark, A. (2005). "Talking and Listening to Children", Children's Spaces, (ed.) Mark Dudek, Oxford: Architectural Press, pp.1-13.
- Corbett, J. (2009). *Good Practices in Participatory Mapping*. Okanagan: The University of British Columbia.
- Çakırer-Özservet, Y. ve Akıllı, H. (2015). Nevşehir'de Kentsel Dönüşüm Projesinden Etkilenen Çocuklar ve Yerelin Anlamını Çocuk Resimlerinden Çözmek. Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri, *Kayfor 13. Bildiri Kitabı*, ss. 2083-2104.
- Denzin, K. N. (1994). "Triangulation in Educational Research", in T. Husen, ve N. Postlethwaite, (Eds.). *The International Encyclopaedia of Education*, pp. 6461-6466. Pergamon.
- Docherty, S. ve Sandelowski, M. (1999). Focus on Qualitative Methods: Interviewing Children. *Research in Nursing & Health*, 22(2), pp.177-185.
- Edwards, C., Gandini, L. ve Forman, G. (1998). *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach Advanced Reflections*. USA: Bloomsbury Publishing.
- Erdemli, I. (2017). *Çocuklar için ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Çalışmalarda Etik İlkeler*. Ankara: Uluslararası Çocuk Merkezi.
- Erdoğan, E. ve, Uyan Semerci, P. (2021). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Habib, M. ve Agastya, N. (2021). *Handbook for Children's Participation in Research in Indonesia - Endonezya'da Çocukların Araştırmaya Katılımı İçin El Kitabı*, PUSKAPA - Center on Child Protection and Wellbeing at Universitas Indonesia.
- Hill, M. (2005). Ethical Considerations in Researching Children's Experiences. In Greene S. ve Hogan, D.(Eds.), *Researching Children's Experience*, (pp. 61-86). London: Sage Publications.
- İstanbul Boğaziçi Enstitüsü. (2022). *Nitel Araştırma Yöntemleri*.
<https://istanbulbogazicienstitu.com/nitel-arastirma-yontemleri-nelerdir>
- Johnson, V., Hart, R. ve Colwell, J. (2014). *Steps to Engaging Young Children in Research Volume 1: The Guide*. United Kingdom: Education Research Centre, University of Brighton Funded by the Bernard van Leer Foundation.
- Joint Learning Initiative on Faith & Local Communities (2019). *Transect Walk*. <https://jilflc.com/wp-content/uploads/2019/06/Transect-Walk.pdf>
- Kirk, S. (2006). Methodological and Ethical Issues in Conducting Qualitative Research with Children and Young People: A Literature Review. *International Journal of Nursing Studies*, 44, pp. 1250-1260.
- Kleine, D., Pearson, G. ve Poveda, S. (2016). *Method Guide 8-Participatory Methods: Engaging Children's Voices and Experiences in Research*, United Kingdom: Royal Holloway University of London.
- Köseoğlu, S. A. (2023). Bir İletişim Aracı Olarak Çocuk Resmi ve Özellikleri, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 7, Sayı 1, ss.137-145.

- Mahiri, I. (1998). Comparing Transect Walks with Experts and Local People. *PLA Notes*, Issue 31, pp.4–8.
- Medium, Severcan, Y. C. (2019). *Kent Araştırmaları ve Çocuk Dostu Şehir Girişimlerinde Çocuk Katılımı*, <https://medium.com/beyond-istanbul/kent-ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1-ve-%C3%A7ocuk-dostu-%C5%9Fehir-giri%C5%9Fimlerinde-%C3%A7ocuk-kat%C4%B1m%C4%B1m%C4%B1-5cc398b4748a>
- Ngidi, N. D. ve Essack, Z. (2022). Mapping the Unsafe School Journey: Rural Primary School Children's Perspectives on Dangerous Social Geographies in South Africa. *International Journal of Educational Development*, Volume 94, 102655.
- Northwood, L. K. (1975). The Impact of Urban Removal from a Child's Point of View. *Western Michigan University The Journal of Sociology and Social Welfare*. Volume:3, Issue:2, pp.224-241.
- Powell, M. A., Fitzgerald, R., Taylor, N. ve Graham, A. (2012). International Literature Review: Ethical Issues in Undertaking Research with Children and Young People (Literature Review for the Childwatch International Research Network). Lismore: Southern Cross University, Centre for Children and Young People / Dunedin: University of Otago, Centre for Research on Children and Families.
- Prior, J. ve Herwegen, J. V. (2020). *Çocuklar Üzerinde Uygulamaya Dayalı Araştırma*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Puttkamer, L.(2017a). Participatory Methods:Auto-Photography. <https://parcitypatory.org/2017/11/13/autophotography>
- Puttkamer, L.(2017b). Participatory Methods: *TransectWalks*. <https://parcitypatory.org/2017/10/29/transect-walks/>
- Sancar, F. (2005). Participatory Photography: Children's Voices in Municipal Planning. *Participatory Learning and Action*, 52 August, pp: 27-36.
- Sancar, F. ve Severcan, Y. C. (2010). Children's Places: Rural-Urban Comparisons Using Participatory Photography in the Bodrum Peninsula, Turkey, *Journal of Urban Design*, 15:3, pp: 293-324.
- Şahin, B. E. ve Dostoğlu, N. (2014). Erken Çocukluk Döneminde Çocukların Araştırma Sürecine Katılımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt:7, Sayı:35, ss: 609-620.
- Severcan, Y. C. (2015). Çocukların Gözünden Çocuk Dostu Yer Kavramı ve Yaşanılan Çevrelerin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği. *İdeal Kent*, Sayı 17, ss. 140-181.
- Siagian, C. ve Habib M. (2021). Handbook for Children's Participation in Research in Indonesia. Puskapa.
- Tan, P. (2019). Listening to Young Children: A Mosaic Approach - Research Perspectives from two Children And Dinosaurs, *Simon Fraser University Educational Review*. Vol. 12 No.2 2019, pp.64-78.
- Turner, B. S. (2020). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Türnüklü, A. (2001). Eğitimbilim Alanında Aynı Araştırma Sorusunu Yanıtlamak İçin Farklı Araştırma Tekniklerinin Birlikte Kullanılması. *Eğitim ve Bilim*, Cilt.26, Sayı.120, ss: 8-13.

Unicef Türkiye (1989). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*.

<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

United Diversity Coop. Mayoux, L. (2020). *Qualitative Methods*.

https://library.uniteddiversity.coop/Measuring_Progress_and_Eco_Footprinting/QualMethods.pdf

Uslu, F. ve Demir, E. (2023). Nitel Bir Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), ss: 289-299.

VSO -Voluntary Services Overseas (2004). *Participatory Methods. Participatory Approaches: a Facilitator's Guide*, London: VSO.

<https://www.participatorymethods.org/resource/participatory-approaches-facilitators-guide>

Yavuzer, H. (2017). *Çocuk ve Resim. Çocuğu Tanımak ve Anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, İ. E. (2017). *İstatistiksel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The city is a structure that evolves and changes over time, shaped either through planning or organically, to meet the needs of its inhabitants. Its users are the source of its vitality and there is a strong interaction between them and the city. Due to this interaction, it is important to include participation at the necessary stages within the planning and decision-making processes related to the city. Including various segments of the population in planning, transformations, or evaluations of existing practices provides positive outcomes for public involvement. It has been observed that interventions made without considering participation do not align with the final users, are inadequate in solving problems and have incomplete findings. Including children, who are among the vulnerable and disadvantaged social groups, as much as representing different socio-economic classes, has been observed to yield positive outcomes.

This article aims to provide a general overview of the methods used in child participation in social research related to the city and to present a summary roadmap for researchers.

Research Questions:

Why is participation important in urban and child studies? What participatory social research methods can be used to ensure child participation in urban and child studies? What are the advantages and disadvantages of participatory social research methods used with children? Is it more advantageous to select a single method or to use multiple methods together in urban and child studies?

Literature Review:

In this context, a literature review was conducted to examine methods used by various researchers and academics to ensure child participation in urban and child studies. Additionally, commonly used research methods and guides and booklets on child participation were reviewed. This phase aimed to identify the advantages and disadvantages of the methods used. Furthermore, comments by

researchers on the positive or negative contributions of the participatory methods to the research were also considered.

Methodology:

This study aims to provide a summary roadmap of the methods used in child participation in urban social research. Initially, the importance of children's participation in urban research is emphasized. The steps followed in these studies are generalized and a classification is made based on whether child participation is active or passive. The most commonly used participatory methods are compiled with their applications, advantages and disadvantages. Ethical considerations in applying these methods are also addressed. Finally, a general evaluation is made and the advantages of using multiple methods together instead of a single method are supported with examples.

Results and Conclusions:

In decisions, plans, transformations or impact measurements related to the city, which is a social entity living beyond its physical structures with the needs, desires, cultures and habits of its users, participation is crucial. It has been observed that interventions made without considering participation do not align with the final users, are inadequate in solving problems and have incomplete findings. It is particularly important to include children, who are among the vulnerable and disadvantaged social groups and are more affected by their environment compared to adults. Child participation can be defined as children regularly and continuously expressing their views and engaging in decision-making processes that affect them at various stages of participation.

Since it is not expected that child participants will have similar characteristics during social research, using multiple methods can allow for capturing each child's strengths in participation and lead to more efficient results. Thus, it is possible to obtain stronger data compared to studies that use single methods. By using different methods together, data collected in research on children and cities can support revealing the necessary information, like how puzzle pieces come together to complete a picture. According to the classification provided in this study, using methods where children participate either actively or passively will provide advantages to researchers. On one hand, methods deemed suitable for the research topic and the children involved can be used to obtain data directly from the children, while on the other hand, passive methods can complement this data. In this way, any gaps in the child's expression can be filled through observations or interviews with caregivers or those involved, providing a more comprehensive understanding of the child's relationship with their environment.

It is possible to use existing approaches together or to develop new methods according to participants' characteristics in the future. This can lead to new steps for expanding data from child participants. Like the city, children are also in continuous development and change. This situation, especially in longitudinal studies, makes it necessary and important to remain flexible and develop new and different approaches over time, even if working with the same children on the same topic, and to diversify the methods used.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET³

Çalışmanın Amacı:

Kent, insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere, planlanarak ya da organik olarak şekillenen, zaman içinde gelişen ve değişen bir yapıdır. Kullanıcıları canlılığının sürmesinin kaynağıdır ve kent ile aralarında güçlü bir etkileşim vardır. Bu etkileşim nedeniyle; kente dair planlama ve karar

³ Önder, K. (2018). The Market Power Of Turkey's Imported Tobacco Market, MAKU IIBFD 5(2), 341-350.

mekanizmasının adımları içinde gerekli olan aşamalarda katılıma yer verilmesi önem taşımaktadır. Hazırlanan planlarda, uygulanan dönüşümlerde ya da mevcut uygulamaların değerlendirilmesinde farklı kesimleri de sürece dahil ederek halkın katılımı olumlu edinimler sağlamaktadır. Karar vericiler ya da yetkililer tarafından, katılım gözetmeksizin hayata geçirilen müdahalelerin, nihai kullanıcılar ile uyum sağlayamadığı, sorunlara çözüm getirmekte yetersiz kaldığı, yapılan tespitlerin eksik olduğu görülmektedir. Farklı sosyoekonomik sınıfların temsili kadar, kırılgan ve dezavantajlı sosyal grupların başında yer alan çocukların da sürece dahil edilmesinin pozitif çıktıları gözlemlenebilmektedir.

Bu makale ile, kente dair sosyal araştırmalarda çocuk katılımında kullanılan yöntemler üzerine genel bir bilgilendirme yapılarak, araştırmacılar için özet bir yol haritası ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırma Soruları:

Kent ve çocuk çalışmalarında katılım neden önemlidir? Kent ve çocuğa dair çalışmalarda, çocuk katılımını sağlarken hangi katılımcı sosyal araştırma yöntemleri kullanılabilir? Çocuklar ile yapılan çalışmalarda kullanılan katılımcı sosyal araştırma yöntemlerinin avantaj ve dezavantajları nelerdir? Kent ve çocuk çalışmalarında tekil yöntemler seçmek mi, birden çok yöntemi bir arada kullanmak mı daha avantajlıdır?

Literatür Araştırması:

Bu bağlamda, literatür araştırması yapılarak, çeşitli araştırmacı ve akademisyenler tarafından hazırlanmış, kent ve çocuk çalışmalarında, çocuk katılımını sağlamak için kullanılan yöntemler incelenmiştir. Ayrıca, kullanımı yaygın olan araştırma yöntemleri ve çocuk katılımı üzerine hazırlanmış rehber ve kitapçıklar taranmıştır. Bu aşamada, kullanılan yöntemler avantajları ve dezavantajları ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, araştırmacıların, kullanılan katılımcı yöntemin araştırmaya olumlu-olumsuz katkısı üzerine yapmış oldukları yorumlar da dikkate alınmıştır.

Yöntem:

Kente dair sosyal araştırmalarda çocuk katılımında kullanılan yöntemler üzerine özet bir yol haritası ortaya koymak amaçlayan bu çalışmada, öncelikle kentsel araştırmalara çocukların katılımının önemi vurgulanmış, ardından bu çalışmalarda izlenen adımlar genellenmiş, çocuk katılımının aktif ya da pasif oluşuna göre bir sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflandırma içinde kullanımı en yaygın olan katılımcı yöntemler; uygulanışları, sağladıkları avantajlar ve barındırdıkları dezavantajlar ile derlenmiş, bu yöntemlerin uygulanmasında dikkat edilmesi gerekli olan hususlara etik başlığı altında yer verilmiştir. Son olarak genel bir değerlendirme yapılarak tek bir yöntem yerine birden çok yöntemin bir arada kullanılmasının sağladığı avantajlar verilen örneklerle desteklenerek belirtilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme:

Üzerinde barındırdığı fiziksel yapıların ötesinde; kullanıcılarının ihtiyaçları, istekleri, kültürleri, alışkanlıkları ile yaşayan, sosyal bir canlı olan kente dair alınan tüm kararlarda, hazırlanan planlarda, uygulanan dönüşümlerde ya da etkilerin ölçülmesinde katılımın sağlanması büyük önem taşımaktadır. Karar vericiler ya da yetkililer tarafından, katılım gözetmeksizin hayata geçirilen müdahalelerin, nihai kullanıcılar ile uyum sağlayamadığı, sorunlara çözüm getirmekte yetersiz kaldığı, yapılan tespitlerin eksik olduğu görülmektedir. Özellikle, kırılgan ve dezavantajlı sosyal grupların başında yer alan ve yetişkinlere kıyasla içinde bulunduğu mekândan etkilenme eğilimi daha yüksek bir grup olan çocukların da sürece dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Çocuk katılımı, çocukların kendilerini etkileyen karar alma süreçlerine, katılımın değişik aşamalarında, düzenli ve sürekli bir şekilde görüş bildirmesi ve katılması, olarak tanımlanabilir.

Sosyal araştırma sırasında çocuk katılımcıların benzer özellikte olması beklenemeyeceğinden, her çocuğun katılım açısından güçlü yönünü yakalayabilmeye de imkân verebileceği için birden çok yöntemin kullanılması ile daha verimli sonuçlar alınabildiği görülmektedir. Böylelikle tekil yöntemlerin yer verildiği çalışmalarda elde edilenden daha güçlü bir veriye ulaşmak mümkün olabilmektedir. Farklı yöntemlerin bir arada kullanılması ile, çocuklar ve kent üzerine yapılan araştırmalarda toplanan veriler bir yapboz parçalarının bir araya gelerek resmi tamamlaması gibi, gerekli olan bilgiyi ortaya çıkarmayı destekleyebilecektir. Bu çalışmada yer verilen sınıflandırmaya göre çocuğun katılımcı rolü ile aktif olarak veya pasif olarak dahil olduğu yöntemlerin bir arada kullanılması araştırmacıya avantaj sağlayacaktır. Bir yandan, araştırma konusuna ve çalışmaya dahil olan çocuklara uygun olduğu belirlenen yöntemler kullanılarak çocukların aktif katılımı sağlanarak çocuğun kendisinden veri elde edilirken, diğer yandan seçilen pasif yöntem ile, bu veriler beslenebilecektir. Böylelikle, yapılan gözlemler ya da çocuğa bakım veren ya da ilgisi olanlar ile yapılan görüşmeler ile, çocuğun kendisini ifade ederken eksik kalan noktalar var ise, tamamlanabilecek, mekân ile ilişkileri daha kapsamlı okunabilecektir.

Mevcut yaklaşımların bir arada, iç içe kullanımı mümkün olduğu gibi, ileride katılımcıların özelliklerine göre, yeni yöntemler de ortaya çıkartılabilir. Böylelikle, çocuk katılımcılardan gelecek veriyi genişletmek için yeni adımlar da atılabilir. Aynı kent gibi, çocuklar da sürekli bir gelişim ve değişim içindedir. Bu durum, özellikle zamana yayılmış çalışmalarda, esnek olabilmeyi, aynı konu üzerine, aynı çocuklar ile çalışılıyor olsa bile, zaman içinde yeni ve farklı yaklaşımlar geliştirmeyi, kullanılan yöntemleri çeşitlendirmeyi gerekli ve önemli kılmaktadır.

Adana Merkez Park'ın Mekânsal Kalite Bağlamında Değerlendirilmesi

Evaluation of Adana Merkez Park in The Context of Spatial Quality

Özlem Büyüktaş¹ Mehmet İnceoğlu²

öz

Bu araştırma, Merkez Park'ın mekânsal kalitesinin belirlenen hipotezler doğrultusunda değerlendirilmesi amacıyla ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlarla Merkez Park'ın mevcut durumunda kentsel kalitesinin gelişimine ve kıyı boyunca yapılacak olan projelere kentsel kalite açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada, iki farklı yöntem kullanılmıştır. İlk adımda Gehl, Greene ve Nasar'ın kalite göstergeleri ile parametreler oluşturularak mekânın somut kalite göstergesi düzeyi belirlenmiştir. İkinci adımda ise PPS (Project Public Space) soruları çalışma amacına göre kullanıcılara aktarılmıştır. Sonuçlar, SPSS 29.0 programında belirlenen hipotezler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Somut kalite göstergeleri- PPS anket sonuçlarından benzer sonuçlar elde edilmiştir. Somut kalite göstergeleri ve anket sonuçları ile elde edilen verilere bakıldığında Merkez Park'ın mekân kalitesi kullanıcı profili, gece kullanımı, nehir ve yeşil alan gibi doğal unsurların etkin bir şekilde kullanımı ile ve parkta yer alan aktivite çeşitliliği/sayısı, parkın kullanıcı profili, güvenliği, bakım- temizliği ilişkisi ile bağlantılıdır. Park alanında güvenliğin sağlanması, kullanıcı profilinin değişmesi ve temizliğin korunması, mekânsal kalitenin artmasına katkıda bulunmaktadır. Kıyı alanlarının düzenlenmesinde temel olarak bireylerin su ile etkileşimi ve kıyı kullanımının artırılması ele alınmaktadır. Bu ilişkinin doğru analiz edilmesi, Merkez Park'ın mekânsal kalitesinin artırılmasında oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Açık Alanlar, Kent Park, Kalite Parametresi, Adana, Merkez Park

ABSTRACT

This study was undertaken to assess the spatial quality of Adana Merkez Park in line with the established hypotheses. The results obtained suggest that Merkez Park, in its current state, is likely to contribute to the enhancement of urban quality and to support urban quality initiatives in future coastal projects. Two different methods were used in the study. In the first step, specific parameters were developed based on the quality indicators of Gehl, Greene, and Nasar, and the concrete quality indicator level of the space was determined. In the second step, the PPS (Project for Public Spaces) questions were administered to users according to the study's purpose. The results were evaluated using the SPSS 29.0 software based on the established hypotheses. The results from the concrete quality parameters and the PPS survey were found to be similar. When examining the concrete quality parameters and the data obtained from the survey results, it was determined that the spatial quality of Merkez Park is directly related to factors such as the effective use of natural elements (e.g., user profile, night use, river, and green space), the variety and number of activities in the park, the user profile, safety, and the relationship between maintenance and cleanliness. Ensuring safety, changing the user profile, and maintaining cleanliness all contribute to the improvement of spatial quality. In the planning of coastal areas, the primary consideration is the interaction of individuals with water and the increased use of the coastline. Proper analysis of this relationship is crucial for improving the spatial quality of Merkez Park.

Keywords: Urban Open Spaces, Kent Park, Quality Parameter, Adana, Merkez Park

¹ Yetkili Yazar: Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, obuyuktas@atu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4094-9603

² Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, mehmeti@eskisehir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5264-8755

GİRİŞ:

Kamusal alanlar, bireylerin birlikte yaşamasını kolaylaştıran ve birbiriyle olan ilişkilerini düzenleyen ortak bir dünyayı temsil etmektedir (Madanipour, 2003). Kamusal alanlardaki aktivitelerin sunduğu fırsatlar, bireylerin başkalarını görmelerine, iletişim kurmalarına ve etkileşimde bulunmalarına olanak tanımaktadır. Sunmuş olduğu bu imkanlar ile kamusal alanlar kent için ilgi odağı olmaktadır (Gehl, 2011). Bireyler ve kent için önemli bir noktada olan kamusal alanların üç ana gereksinimi bulunmaktadır: Gerekli açık hava etkinlikleri için istenen koşullar; isteğe bağlı, rekreasyonel faaliyetler için arzu edilen koşullar; sosyal faaliyetler için gerekli olan koşullar. Bu gereksinimler, bireylerin kamusal alanlarda kolayca ve güvenle hareket etmesini, kent yaşamında zevk alabilmesini vb. sağlamaktadır (Gehl, 2011). Bu gereksinimlerin karşılanması için kamusal alanlardaki donatı elemanları, doğal öğeler gibi çeşitli unsurların etkin bir şekilde kullanılması oldukça önemlidir. Kamusal alanlar, içerisinde meydana gelen aktivitelerle, doğal unsurlarla, donatı elemanlarıyla bireylere temel ihtiyaçlarını karşılaması için fırsatlar sunmaktadır. İmaj, eğlence fırsatları, daha iyi topluluk yaşamı, desteklenen ekonomik kalkınma bu avantajlara örnektir (Uswah ve Wang, 2021). Kentsel yaşam kalitesinin artırılması için kent içerisinde bireylerin kullanabileceği rekreasyon alanlarının yer alması gereklidir. Parklar, içerisindeki bu olanaklar sayesinde kentsel yaşam kalitesinin artırılmasına yardımcı olmaktadır. (Aykal ve diğ., 2017). Su kıyısında da şekillenen kamusal açık alanlar bireyde huzur, sağlık, enerji gibi olumlu hisler oluşturmaktadır. Kamusal kıyı alanları etkin bir şekilde kullanılabilmesi sağlayan esnek ve modern çözümlerle bireyin su ile olan ilişkisine katkı sağlamaktadır. Gelecekte kıyıların öneminin artacağı, nüfus ve iklim şartlarının değişeceği ön görüşüyle bu alanların korunması, iyileştirilmesi önem arz etmektedir (Abay ve Erdönmez, 2021). Kıyı alanlarının kullanımının da başarılı mekânsal kalitenin sağlanması kamusal kalitenin sağlanabilmesi açısından oldukça önemlidir. Kıyı alanlarındaki düzenlemeler, yaşam kalitesinin artmasına yardımcı olmaktadır. Kıyı alanlarında yapılan nitelikli düzenlemelerle kentlerde önemli kamusal mekânların gelişimine katkı sağlanabilmektedir (Karasu, 2019). Buradan hareketle bu çalışmada, kamusal bir alan olarak parkların 'mekân kalitesi açısından irdelenmesi' doğrultusunda, kıyı şeridinde yer alan Adana-Merkez Parkı'nın mekânsal kalite üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın amacının belirlenmesi için öncelikle Merkez Park'ı ele alan önceki çalışmalar incelenmiştir. Menderes (2009), "Adana Merkez Parkı Kullanım Yeteneği Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek çalışmada Merkez Parkı'nın kullanım yeteneği üzerine bir çalışma yapmıştır. Anket yöntemini kullanarak elde edilen sonuçlarda, bireylerin talep ettikleri kullanımları yetenek etki değerlerini saptayarak parkın kullanım yeteneğindeki olası artışın olabileceğini aktarmıştır. Karaca vd., (2015) "Parkların Kullanım Sonrası Değerlendirilmesine Analitik Bir Yaklaşım: Merkez Park, Doğal Park, Engelsiz Park Örneği" adlı çalışmada Merkez Park, Doğal Park, Engelsiz Park özelinde Kullanım Sonrası Değerlendirme yöntemi karşılaştırmalı bir sonuç elde etmiştir. Çalışma sonucunda park alanının yeterli büyüklükte olduğu fakat donatı elemanlarının, temizlik, çeşitlilik gibi özellikler bakımından yetersiz olduğunu dair bir sonuç elde etmiştir. Çorbacı (2020), "The Design of the Adana Yüreğir Coastal Park and its Role in The Planning of Urban Recreation Areas" isimli makale çalışmada, Merkez Park alanında Yüreğir Kıyı Park Tasarımı yapıldıktan sonraki dönemde çalışmasını ele almıştır. Parkın, Adana'nın kentsel yeşil alan sistemi içerisindeki fonksiyonu değerlendirilmiştir. Son olarak, Bertiz (2022) ise "Kent Parklarından Sağlanan Ekosistem Hizmetlerine Yönelik Algının İncelenmesi: Adana Merkez Park Örneği" yüksek lisans çalışmada Merkez Park'tan sağlanan ekosistem hizmetlerine yönelik algıyı Q metodolojisi yardımıyla ele almıştır. Çalışmada, kent parklarının iyileştirilmesi ile ilgili veriler elde ederek, ekosistem hizmetlerinin değerlendirilmesine yönelik sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çalışmada; fonksiyon, kullanılan malzemeler, estetik tasarım ilkeleri gibi kriterlere dikkat edilmiştir. Çalışma sonucunda Merkez Park'ın gelecekte, kentin önemli simgelerinden biri olacağına dair sonuçlar elde edilmiştir. Görüldüğü üzere, Merkez Parkı ele alan çalışmalar, parkın kullanım yeteneği ve kullanıcı talepleri gibi farklı açılardan çalışma alanını değerlendirmiştir. Bu çalışmalar sonucunda Merkez Parkı'nın kullanıcı ihtiyaçlarına daha iyi cevap vermesi, ekosistem hizmetlerinin geliştirilmesi gibi çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Fakat, Merkez Parkı'nın mekânsal kalitesini ele alan kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın özgün yönü, kıyı kullanımındaki mekânsal kalitenin önemine vurgu

yaparak, Merkez Parkı'nın mekânsal kalitesini incelemesidir. Bu inceleme, hem kıyı boyunca yapılacak projelere ışık tutacak hem de mevcut durumda kıyı boyunca kullanılacak olan kamusal mekânların kentsel kalitesinin gelişmesine yardımcı olacaktır. Çalışma kapsamında ele alınacak olan hipotezler ise;

Hipotez 1: Somut Kalite Göstergeleri sonuçları ile PPS anket sonuçları arasında ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 2: Kamusal açık alanları kullanan bireylerin demografik özellikleri, mekânsal kalite parametrelerini etkilemektedir.

1. Kuramsal Çerçeve

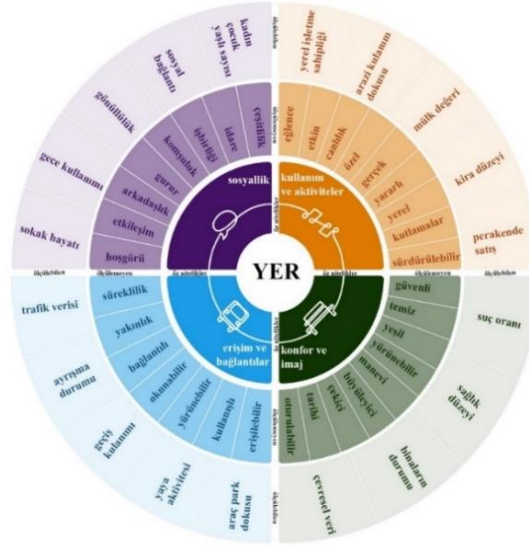
Kentler, yaşayan bir organizma gibi sürekli olarak değişen, gelişen ve dönüşen bir yapıya sahiptir. Değişken bir özelliğe sahip olan kentler hem toplumları şekillendirmiş hem de toplumlardan etkilenmiştir. Birbirini besleyen bu ilişkide, tampon görevi gören mekânlardan birisi ise kamusal alanlardır. Kamusal alanlar sayesinde kentler daha yaşanabilir, daha dinamik bir özelliğe sahip olmaktadır (Uzgören ve Erdönmez, 2017). Sennett, kamusal alanları, zaman içinde evrimleşen, biçimlenen insan yaratımı olan bir fenomen şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre kamusal alanlar; tanıdıklarla, yabancıların oluşturduğu ve çeşitli insanları içerisine alan alanlardır (Sennett, 1996). Kamusal alanlar olarak ele alınabilen parklar, kentte yaşayan tüm bireylerin, ihtiyaçlarına yanıt verme, bireylerin rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılama, kentsel organizasyonu şekillendirme, bireylerin çevresine olan ilgiyi arttırma, toplumsal bilinci ortaya çıkarma, kentsel organizasyonları şekillendirme, kentte özel- kamusal alan dengesini sağlama, kent hayatının olumsuz koşullarının insan üzerindeki etkisini azaltma gibi çok yönlü özelliklere sahiptir. Çok çeşitli yapısından dolayı kent parkların gerek mekânsal gerek yaşamsal kalitesinin kısacası kalite kriterlerinin arttırılması oldukça önemlidir (Karakaya ve Cengiz, 2019).

1.1. Kentsel Kalite Kavramı

Çeşitli bilim alanları bakımından ele alınabilen kalite kavramı, birçok araştırmacı tarafından ele alınan çalışmalarda, makro ve mikro düzeyde bütün organizasyonların gelişim hakkındaki yaklaşımların odak noktasıdır (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009). Günümüze kadarki süreçte kentsel mekânda kalite kavramı üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda çeşitli kalite parametreleri ortaya konulmuştur. Greene (1992), insan yerleşimi için bir çevrenin verimli bir şekilde düzenlenmesi ve planlanmasının teknik ve becerilerinin kullanılmasıyla başladığını ifade etmektedir. Tasarımın disiplinler arası bir kavram olduğunu, bu kavramın dini, kültürel, psikolojik, sosyoloji gibi birçok alanı içerisine aldığını aktarmaktadır. Tasarımın çok yönlü bir yapıya sahip olması, tasarımı deneyimleyen kişilerin fiziksel, psikolojik, sosyolojik açıdan ihtiyaçlarını da karşılama gerekmektedir. Greene (1992) kalite kavramını dört ana başlıkta ve dört ana başlığa bağlı olan parametrelerle açıklamıştır. Bu parametrelerde; İşlev: Tasarım her yönden kullanışlı olmalıdır. Düzen: Tasarım, kolay bir şekilde anlaşılabilir olmalıdır. Kimlik: Tasarım ayırt edici ve tanımlanabilir olmalıdır. Çekim: Tasarım memnun edici ve çekici olmalı şeklinde sıralanabilir. Her bir parametre kendi içerisinde bağlantı, emniyet, uyumluluk, açıklık, devamlılık, odak, canlılık gibi belirli kavramlar yer almaktadır.

1975 yılında kurulan ABD merkezli “Kamusal Mekânlar İçin Proje Şirketi” PPS (Project for Public Spaces), “Bir yeri başarılı kılan nedir?” sorusu doğrultusunda pek çok kamusal mekânı incelemiş ve bir yerin başarılı olması için dört ana parametre belirlemişlerdir. PPS tarafından belirlenen parametreler, erişilebilirlik ve bağlantılar: süreklilik, yakınlık, yaya aktivitesi, erişilebilirlik; konfor ve imaj: binaların durumu, sağlık düzeyi, temiz ve güvenli çevre; kullanım ve aktiviteler: eğlence, etkin tasarım, canlılık, sürdürülebilirlik; sosyallik: etkileşim, iş birliği, hoşgörü şeklinde sıralanabilir. Bu parametreler ve bu parametrelerin içerisinde barındırdığı kriterler; ölçülemeyen nitelikler ve ölçülemeyen niteliklere sahiptir (Şekil 2). PPS, belirlemiş olduğu parametreleri; “...Diyagramdaki ‘yer olarak’ adlandırılan daireyi bildiğiniz bir yer olduğunu hayal edin: bir sokak köşesi, bir oyun alanı, bir binanın dışındaki bir meydan... O yeri kırmızı halkadaki dört kriterle göre değerlendirebilirsiniz. Bu ana kriterlerin dışındaki halkada, bir yeri yargılayabileceğiniz bir dizi sezgisel veya nitel yön vardır. Bir sonraki dış halka, istatistik veya

araştırma ile ölçülebilen nicel yönleri gösterir..." şeklinde yorumlamaktadır.³ Buradan hareketle, PPS bir mekânın kalitesinin ölçülmesi için hem nitel hem de nicel veri elde edilmesini sağlamaktadır.

Şekil 2. PPS'e Kamusal Mekân Kalitesinin Parametreleri⁴

Nasar, bireylerin kentin kamusal mekânlarında yer almalarını ve kentin görünüş açısından kentte yaşayanlara hitap etmesi gerektiğinin üstünde durmaktadır (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009). Nasar'a göre (1989'dan akt: Özdemir ve Ocakçı, 2017), bir kentin tasarımında kamusal alanların doğal, fiziksel ve sosyo-ekonomik özelliklerin göz önüne alınması kamusal alanın kalitesini etkilemektedir. Nasar (1989), bireyde, fiziksel bir çevre içerisinde rahatlama, farkında olma gibi olumlu duygular oluşabileceği gibi olumsuz duyguların da oluşabileceğini ifade etmiştir. Kentsel alanların tekil yapılardan sokağa, sokaktan mahallelere, mahallelerden ilçelere ve tüm kentsel alanlara doğru ilerleyen hiyerarşik ilişkisinden dolayı çevresel kalite için çeşitli parametreler olduğunu, tek bir parametrenin bütün kentsel alanlar için geçerli olmayacağını aktarmaktadır. Ona göre, fiziksel bir çevre heyecan verici ve hoş ise ilginç duygular yansıtmakta, hoş olmayan fakat heyecan verici ise kötü bir etkiye sahiptir. Nasar, fiziksel çevrenin estetik boyutlarını üç ana başlık altında toplamıştır: Kolektif ve organize özellikleri (karmaşıklık ve düzen, yenilik ve benzerlik parametrelerini); mekânsal özellikler (açıklık ve gizem parametrelerini); ekolojik ve içerik çeşitliliği (doğallık, sembolik anlam, bakım parametrelerini içermektedir).

Kentsel kalite kavramı üzerinde çalışan Gehl, kamusal alanlarda meydana gelen eylemlerin, çeşitli durumlardan etkileneceğini söylemektedir. Etki eden unsurlardan birisi ise fiziksel çevredir. Kamusal alanlardaki meydana gelen etkinlikler, fiziksel çevre üzerinde farklı talepleri oluşturmaktadır. Bu talepler üç başlık altında ele alınabilir: Gerekli aktiviteler, seçmeli aktiviteler ve sosyal aktiviteler. Kalitenin yüksek olması, alanda çok daha çeşitli etkinliklerin de meydana gelmesine yardımcı olacaktır. Bunun sebebi ise yüksek kalitedeki bir mekânın ya da alanın bireyin aktivite yapması için davetkar bir tutum sergileyecek olmasından kaynaklanmaktadır. Kalitesiz kamusal alanlarda ise aktiviteler oldukça minimum bir düzeyde meydana gelecektir (Gehl, 2011).

3

<https://drexel.edu/~media/Files/westphal/dept/arch/charrette/Successful%20Places.ashx#:~:text=In%20evaluating%20thousands%20of%20public,other%20and%20take%20people%20when> (Erişim Tarihi: 17.03.2023).

⁴ <https://www.pps.org/article/grplacefeat> (Erişim Tarihi: 12.03.2023)

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal:

Merkez Park, Yüreğir Bölgesi'nde; Fuzuli Caddesi, Mustafa Kemal Paşa Bulvarı, Turhan Cemal Beriker Bulvarı ve Seyhan Nehri arasında kalan bir alandır. Güneyde Sabancı Merkez Camii ile kuzeyde Galleria Alışveriş Merkezi, doğuda Sheraton Grand Adana Oteli arasında şekillenmektedir (Şekil 1). Merkez Park alanının kent içerisinde tarihsel süreçte kullanımına bakıldığında narenciye ağaçlarının olduğu yeşil bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Adana Yüreğir Kıyı Park Projesi ile Merkez Park tasarlanmıştır. Proje, Seyhan Nehri kıyısında aktif bir yürüyüş yolu ile kurgulanmıştır (Çorbacı, 2020: 719-724).

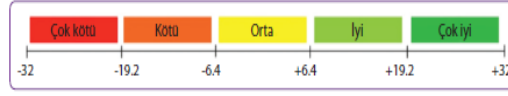

Şekil 1. Çalışma Alanı ve Yakın Çevresi (Google Earth, 2022)

Geniş bir alan içerisinde yer alan Merkez Park, Adana Lezzet Festivali, Portakal Çiçeği Festivali gibi festivallere ev sahipliği yapmaktadır. Park içerisinde yaya yolları, amfi tiyatro, çocuk parkı, festival alanı, piknik alanı, heykel, otopark gibi kentsel donatı/ mekânları bulunmaktadır.

2.2. Yöntem:

Çalışmanın belirlenen amaçlar doğrultusunda yürütülmesi için iki farklı yöntem kullanılmıştır. Farklı iki yöntem kullanılması karşılaştırmalı sonuçların elde edilmesine yardımcı olacaktır. İlk adımda, somut kalite göstergeleri ile Merkez Park'ın kalite bağlamın değerlendirilmesi yapılmıştır. Literatürde somut kalite göstergeleri ile mekânsal kalitenin sayısal bir veri olarak değerlendirildiği çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda, ele alınan mekânların, kalite parametrenin kriterlerini ne derece yansıttığına dair sayısal bir değer elde edilmesini sağlamaktadır. Belirlenen parametrelere '+2, +1, -1, -2' değerleri verilerek alanda olumlu ve olumsuz etkenler tespit edilmeye çalışılmıştır. +2 değeri istenilen özelliklerin sağlanmış olduğunu; -2 değeri ise istenilen özellikleri sağlamadığını ifade etmektedir. Bu şekilde değerlendirilen bir mekân maksimum +32; minimum -32 değer olmaktadır. Bu aralık beş eşit parçaya bölünerek çok kötü, kötü, orta, iyi, çok iyi" düzeyleri için değer aralıkları oluşturulmuştur (Uzgören ve Erdönmez, 2017:46-53). Bu çalışmada ise Merkez Park'ın somut kalite göstergeleri bağlamında değerlendirilmesi için Gehl (2011), Greene (1992) ve Nasar (1989)'ün kalite göstergeleri temel alınmıştır (Üretilen parametreler için bkz: Tablo 2).

Şekil 2. Kalite Düzeyini Belirlemede Değer Aralıkları (Kaynak: Uzgören ve Erdönmez, 2017)

İkinci aşamada ise PPS (Project Public Space) soruları çalışma alanına ve kalite parametrelerine uygun olacak şekilde park kullanıcılarına sorulmuştur. Anket katılımcılarının sosyo-demografik yapılarına dair tanımlayıcı istatistikler uygulanmıştır. İlgili analizin sonuçlarına göre katılımcıların %52,3'ü kadın, %47,7'si erkektir. Bu sonuç doğrultusunda, cinsiyet konusunda katılımcıların eşit dağıldıkları söylenebilir. Yaş açısından bakıldığında, katılımcıların büyük bir kısmı 18-25 yaş (%53,9) arasında yer almaktadır, bunu sırasıyla 35 yaş ve üzeri (%23,4), 30-35 yaş (%11,7) ve 25-30 yaş (%10,9) izlemektedir. Eğitim durumu bakımından, katılımcıların çok büyük bir kısmının üniversite (%60,9) ve lisansüstü (%28,9) eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Yapılarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n=128 (%)
Cinsiyet	
Kadın	67 (%52,3)
Erkek	61 (%47,7)
Yaş	
18-25 yaş aralığı	69 (%53,9)
25-30 yaş aralığı	14 (%10,9)
30-35 yaş aralığı	15 (%11,7)
35 yaş ve üzeri	30 (%23,4)
Eğitim Durumu	
İlkokul	1 (%0,8)
Ortaokul	1 (%0,8)
Lise	11 (%8,8)
Üniversitesi	78 (%60,9)
Lisansüstü	37 (%28,9)
Meslek	
Akademisyen	19 (%14,84)
Memur	8 (%6,25)
Mimar	9 (%7,03)
Öğrenci	58 (%45,31)
Diğer	5 (%26,56)

Çalışmanın güvenilirlik düzeyi göz önünde bulundurularak katılımcı seçim sürecinde içsel önyargılar, çatışan çıkar durumları ve kullanıcı algısı gibi etmenler dikkate alınmıştır. Bunun amacı, toplanan verinin kalitesini artırarak daha anlamlı ve gerçekçi sonuçlara ulaşmaktır. Örneklem büyüklüğünün 128 kişi olarak belirlenmesi, bu kriterlerin yanı sıra, Merkez Parkı kullanıcılarının demografik dağılımını temsil eden bir oranı yakalamak adına yapılmıştır. PPS soruları temel alınarak hazırlanan ankette elde edilen sonuçlar, SPSS 29.0 programında değerlendirilmiştir. İlk olarak, katılımcıların sosyodemografik yapılarına ve park ile ilgili sorulara verdikleri cevaplara ilişkin tanımlayıcı istatistikler uygulanmıştır. Ardından anket üzerinden yöneltilen likert tipi sorulara ilişkin geçerlik, güvenilirlik ve normallik testleri yürütülmüştür. Daha sonra, katılımcıların sosyodemografik durumlarına göre, parka ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığının incelenmesi için bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü ANOVA analizleri yapılmıştır. Son olarak, değişkenlere ilişkin korelasyon analizi ile çoklu doğrusal hiyerarşik regresyon analizleri uygulanmıştır. Bu analizlere ek olarak anket çalışmasında 'Merkez Park'ın sevdiğiniz yönü/ sevmediğiniz yönü' şeklinde iki farklı açık uçlu nitel sorular aktarılmıştır. Nitel olarak aktarılan bu sorulara verilen cevaplar, somut kalite göstergelerinin değerlendirmesinde nitel veri olarak kullanılmıştır.

2.2.1. Anket Sonuçlarının Güvenirlik Analizi:

Katılımcıların parka ilişkin algılarını ölçmek üzere yöneltilen soruların geçerlik güvenilir olması gerekmektedir. Bu nedenle, ilgili güvenilirlik ve geçerlik analizleri uygulanmıştır. Geçerlik için faktör analizi yapılmış, her sorunun faktör yükü kendi ölçeğine dağılmıştır. Geçerliğin ölçümünde KMO katsayısı ve Barlett'in Küresellik Testi sonuçları esas alınmıştır. Ankette yer alan tüm ölçeklerin KMO katsayıları 0,648 ile 0,818 arasında değişmektedir (Tablo 2). İlgili değerler 0,50'den yüksek olmasının geçerlik için yeterli olması sebebiyle (Kaiser, 1970:401-414) tüm ölçeklerin geçerlik şartının sağlandığını söylenebilir. Ayrıca, Barlett'in Küresellik Testi sonuçları tüm ölçekler için 0,000 düzeyinde anlamlıdır. Güvenirlik için esas alınan Cronbach Alpha katsayısına bakıldığında, tüm ölçeklerin değerleri 0,689 ile 0,895 arasında değişmektedir, bu değerlerin eşik değerden yüksek olması nedeniyle anketin güvenilir olduğu söylenebilir (Tablo 2). Sorulara ilişkin farklılık analizlerinin yürütülmesi için normallik varsayımının sınanması gerekmektedir. İlgili ankette yer alan soruların normal dağılım gösterip göstermediğini anlamak için Kline (2011:63) referans alınmıştır. Bu amaçla, soruların çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve çarpıklığın mutlak 3; basıklığın ise mutlak 10'dan küçük olduğu görülmüştür. Bu sebeple, anket soruları normal bir dağılım göstermektedir.

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

Değişkenler	KMO	Barlett'in Küresellik Testi	Güvenirlik (α)	Açıklanan Varyans
Erişim ve Bağlantı	.761	0.000	.816	%58,13
Konfor ve İmaj, Sosyallik	.669	0.000	.686	%52,11
Park Güvenliği	.818	0.000	.895	%76,53
Gece Park Kullanımı	.648	0.000	.854	%77,36
Kullanım ve Aktiviteler	.815	0.000	.868	%60,25

3. Bulgular

3.1. Somut Kalite Gösterge Değerlerinin Ele Alınması

Çalışmanın ilk adımında somut kalite gösterge değerleri ile Merkez Park'ın somut kalite değeri analiz edilmiştir. Analiz sonucunda mekânın kalite düzeyi erişim ve bağlantı parametresi bazında +6, orta; imaj ve sosyallik parametresi bazında +9, iyi; konfor ve kullanım parametresi bazında +6, orta olduğu

tespit edilmiştir. Merkez Park'ın erişim ve bağlantı kapsamında ele alındığında, park alanına toplu taşıma, özel araç, yaya gibi ulaşım alternatifi ile erişim sağlanabileceği görülmüştür. Bu kolay ve alternatifli erişim kullanıcılar tarafından "merkezi bir konumda bulunması ve parka ulaşım kolaylığı (12. Katılımcı); "ulaşım yönünden kolaylıkla ulaşılabilir (21. Katılımcı)" şeklinde değerlendirilmiştir. Aynı zamanda park alanı Fuzuli Caddesi, Turhan Cemal Beriker Bulvarı gibi önemli bağlantı noktalarının arasında kalması, parka düğüm noktası olma özelliğini kazandırmaktadır. Park çevresinde cadde ve bulvar sınırlarında herhangi bir ilişki kesen (parmaklık gibi) öge bulunmamasına rağmen; Seyhan Nehri ile ahşap çitlerle sınır çizilmiştir. Nehir ile bağlantı gondol gibi etkinliklerle ya da ahşap çıkmalar ile yapılmaktadır (Şekil 3). Katılımcılar, parkın nehir kıyısında olmasını nitel sorularda manzara, nehri yanında, nehirle bütünleşik olması, nehrin karşı yakasının da yeşil bir alan olması nedeniyle manzaraya etki ettiğini, bu özellikleri ile parkı sevdiğini aktarmışlardır. Kullanıcılar aynı zamanda nehri kıyısında olmasından dolayı gereken temizliğin yapılmadığını, nehirden gelen kötü kokuların meydana geldiğini ifade etmektedir (Tablo 3).

Şekil 3. Merkez Park-Seyhan Nehri ilişkisi (Kişisel Arşiv, 2022)

Tablo 3'te, Merkez Park'ın somut kalite göstergelerine ilişkin değerlendirme sonuçları yer almaktadır. Bu sonuçlar, yerinde yapılan gözlemlerle tespit edilmiştir. Tablo 3'teki değerlendirme sonuçları ile anket sonuçları birlikte incelenerek, Somut Kalite Göstergeleri ile PPS anket sonuçları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo 3. Kalite Parametrelerinin Değerlendirilmesi

Kalite Parametreleri		Skala Değerlendirmesi				Açıklamalar
		-2	-1	+1	+2	
Erişim ve Bağlantı	Araç Ulaşımı					Park, kent merkezinde toplu, yaya ve kişisel araçlarla ulaşım kolay bir şekilde sağlanmaktadır. Park içerisinde kişisel araçların kıyı şeritte konumlandığı görülmüştür. Bu durum manzara ve kıyı şeridi kullanımı olumsuz etkilemektedir.
	Yaya Ulaşımı					
	Toplu Ulaşım					
	Bağlantı					
	Otopark					
Toplam Değer		+6 = ORTA				
İmaj, Sosyalik	Cazibe, Çekicilik					Park, festival, maraton koşusu gibi etkinliklerin yapıldığı dönemlerde bireyler için çekici olmakta ve sembolik bir anlam taşıdığı söylenebilir. Bu dönem haricinde sosyal ve seçmeli aktiviteler sınırlıdır.
	Seçmeli Aktivite					
	Sosyal Aktivite					
	Gerekli Aktivite					

	Tarihi Önem/İçerik				Park içerisinde market, büfe, dernek gibi çeşitli mekânlar bulunmaktadır. Park belirli saat aralığında kapsayıcı bir özellik gösterirken belirli zaman aralığında bu özelliğini yetersiz kalmaktadır.
	Kapsayıcılık				
	Mekânsal Çeşitlilik				
	Etkileşim				
	Sembolik Anlam				
Toplam Değer		+9 = İYİ			
Konfor, Kullanım	Günün Her Saatinde Kullanım				Park, akşam saatlerinde yeteri kadar aydınlatmaya sahip olmadığı ve kullanıcı bakımından rahatsız edici kişilerin bulunması parkı günün her saatinde kullanmadığını, bunun sonucunda güvenlik parametresinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Manzaranın nehir ile etkileşimi, araçlardan ve ahşap çitlerden dolayı kesintiye uğradığı tespit edilmiştir. Park alanında yeteri kadar yönlendirici ögenin bulunmadığı görülmüştür.
	Bakım ve Temizlik				
	Donatı Kalitesi				
	Donatı Çeşitliliği				
	Yönlendirme				
	Yeşil Alan Kullanımı				
	Nehir ile Etkileşim				
	Güvenlik				
	Farklı Amaçlarla Kullanımı				
	Yaya Kullanımı				
	Bisiklet Kullanımı				
	Araç Kullanımı				
	Manzara				
Toplam Değer		+6 = ORTA			

Parkin araç kullanımına açık olmasından dolayı otopark ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Park içerisinde bu ihtiyaç karşılanmaya çalışılmıştır. Bu ihtiyacın karşılanması için kullanılan kıyı şeridi kıyı-birey etkileşimi için olumsuz bir sonuç oluşturmaktadır. Kullanıcılar bu durumu ankette yer alan nitel sorularda "Kıyı şeridinde park eden araçlardan dolayı trafik sıkışıklığı" (13. Katılımcı); "Kendi aracıyla gelenler için otopark sıkıntısı (64. Katılımcı);" elektrikli ya da motorlu araçların kontrolsüz hareketleri (122. Katılımcı)" şeklinde açıklamışlardır. Park alanında yeteri kadar yaya kullanımı için yolların bulunması, bu yolların yeşil doku ile güçlendirilmiş olması önemlidir. Parkın yeşil alan olması itibari ile doku olarak çevresinden farklılaşmaktadır. Farklılaşmayı kullanıcılar "şehrin merkezinde doğal bir alan (4. Katılımcı);" "şehrin yeşil alan ihtiyacının bir kısmını karşılaması (95. Katılımcı)"; şeklinde yorumlamaktadır. Geniş bir yeşil doku üzerinde yayılım gösterse de Merkez Park içerisinde yeteri kadar yönlendirici öğelerin olmaması, kullanıcı tarafından parkın kullanımını zorlaştırmaktadır. Katılımcılar, bu durumu "Yaya yürüyüş yolu karışık ve düzenli değil. Yol bitiminde karşınıza yeşillik alan çıkıyor bazı yerlerde ve ağaçlandırma daha fazla olmalı (125. Katılımcı); düzensiz bir yerleşim planı olması hoşuma gitmiyor (1. Katılımcı); çok fazla bir işleve sahip değil. Etkinlik olduğu zaman bir ruhu oluyor fakat normal vakitlerde tercih edilecek bir alan değil (21. Katılımcı); merkez içerisinde çok büyük bir alanda yer alıyor fakat tanımsız alanları, donatısız bölgeleri, kıyı ile etkileşimin az olduğunu düşünüyorum (69.

Katılımcı)" şeklinde ifade etmektedir. Merkez Park içerisinde çeşitli mekânlar bulunmaktadır. Dernekler, market, yeme-içme, festival alanı, spor alanları gibi çeşitli mekânların olması park içerisinde seçmeli ve sosyal aktivite çeşitliliğini olumlu yönde etkilemektedir. Park, genel olarak öğlen saatlerinde, hafta sonlarında ve festival zamanlarında daha yoğun kullanılmaktadır. Akşam saatlerinde kullanımın az olması güvenlik açısından birtakım problemlerin olduğunu da göstermektedir. Katılımcılar, nitel sorularda güvenlik ile ilgili ifadeler de kullanmışlardır. Bu ifadeler de güvenlikle ilgili çıkan problemlerin nedeni kullanıcı kesimi ve gece aydınlatmasının yetersiz kalmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Somut kalite göstergeleri ile anket sorularına verilen cevaplar arasında büyük çoğunlukla benzer sonuçlar aldığını söylemek mümkündür. Kullanıcılar, erişim ve bağlantı konusunda parkı olumlu bulurken; imaj, sosyallik ve konfor, kullanım konusunda olumsuz özelliklerin bulunduğunu tespit edilmiştir.

3.2. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Ankette katılımcılara parkta geçirdikleri vakit, parkı kullanma amaçlarına dair sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara ilişkin dağılımlar Tablo 4'te gösterilmektedir. İlgili sonuçlar incelendiğinde, katılımcıların büyük bir bölümü parkta ortalama bir saat geçirmektedir (%37,73), bunu takiben katılımcıların %21,01'i iki saat, %20,75'i yarım saat ve %19,49'u 10-15 dakika geçirmektedir. Hangi sıklıkla parkı kullandıklarına ilişkin verilen cevaplara bakıldığında, katılımcıların çoğunluğu parkı nadiren (%56,61) kullanmaktadır. Katılımcıların %5,14'ü ise parkı her gün kullandığını ifade etmektedir. Hangi saat aralığında kullandıklarına dair soruya ise katılımcıların yaklaşık yarısının parkı öğleden sonra (%49,56) kullandığı görülmektedir, bunu takiben en çok kullanım ise öğlen (%20,68) vakti olmaktadır. Ayrıca katılımcıların büyük bir kısmı toplu taşıma (%38,49) ve kişisel araç (%35,21) ile parka gelmektedir. Son olarak, kullanım amacı açısından bakıldığında, katılımcıların %31'68'i parkı geçiş alanı olarak kullanmakla birlikte, %27,72'si dinlenmek ve %24,25'i arkadaşları ile buluşmak için kullanmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Parka İlişkin Sorulara Verdikleri Cevaplara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n (%)
Merkez Parkı'nda ne kadar vakit geçiriyorsunuz?	
10-15 dakika	31 (%19,49)
Yarım saat	33 (%20,75)
Bir saat	60 (%37,73)
İki saat	35 (%21,01)
Merkez Parkı ne kadar sıklıkla kullanıyorsunuz?	
Nadiren	77 (%56,61)
Ayda bir	24 (%17,64)
İki haftada bir	18 (%13,23)
Haftada bir	10 (%7,35)
Her gün	7 (%5,14)
Merkez Parkı hangi saat aralıklarında kullanıyorsunuz?	
Sabah	18 (%7,75)
Öğlen	48 (%20,68)

Öğleden sonra	115 (%49,56)
Akşam	43 (%18,53)
Gece	8 (%3,44)
Merkez Park'a hangi araç(larla) geliyorsunuz?	
Yaya olarak	43 (%20,18)
Bisiklet ile	8 (%3,75)
Kişisel araç ile	75 (%35,21)
Toplu taşıma ile	82 (%38,49)
Binbin, martı vb.	5 (%2,34)
Merkez Parkı hangi amaçla kullanıyorsunuz?	
Dinlenmek	56 (%27,72)
Arkadaşlarla buluşmak	49 (%24,25)
Spor aktiviteleri için	16 (%7,92)
Geçiş alanı olarak	64 (%31,68)
Diğer	17 (%8,41)
<i>Not: Katılımcılar birden fazla seçeneği işaretlediklerin dolayı toplam sayı farklılık gösterebilir.</i>	

Çalışmada katılımcıların parka dair algılarının anlaşılması için beş ayrı başlık halinde toplamda 22 soru yöneltilmiştir. Tablo 5'te bu sorulara ilişkin tanımlayıcı istatistikler gösterilmektedir.

Tablo 5. Ölçek Maddelerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma
Erişim ve Bağlantı		
Parka her çeşit araçla ve toplu taşıma ulaşım kolaydır.	3,43	1,208
Parka yaya olarak ulaşım kolaydır.	3,23	1,293
Park çevresinde park etmek için yeterli park etme alanı mevcuttur.	2,65	1,140
Parka herkes erişebilir. (özellikler engelli bireyler için)	3,22	1,086
Park okunaklı bir özelliğe sahiptir. (yönlendirme, yön bulma vb. özellikler)	3,11	1,131
Konfor ve İmaj, Sosyallik		
Park güvenli bir mekândır.	2,19	1,010
Park engelli bireyler içinde uygundur.	3,07	1,044
Parkı gece de kullanabilirim.	1,86	1,085

Parkta kendimi huzurlu hissediyorum.	2,94	1,121
Park güvenli değilse nedenleri nedir?		
Hırsızlık, gasp ve şiddet olaylarının çok oluşu	3,02	1,552
Farklı kullanıcı gruplarının rahatsız etmesi ve gerilim yaratması	3,16	1,778
Uyuşturucu kullananlar ve evsizlerin çokluğu	2,98	1,597
Park içerisinde kör noktaların oluşması	3,10	1,664
Park'ı gece kullanılmıyorsanız nedenleri nedir?		
Gece aydınlatması yetersiz	2,91	1,648
Rahatsız edici kişiler olması	3,09	1,944
Güvenlik	2,93	1,945
Kullanım ve Aktiviteler		
Parkta yeteri kadar donatı elemanı mevcuttur.	2,87	1,007
Park temizdir.	3,30	1,097
Park çekici bir özelliğe sahiptir.	3,44	1,128
Park kent bütünüyle uyumlu bir özelliğe sahiptir.	3,54	1,064
Parkta yeteri kadar aktivite yapılmaktadır.	2,73	1,112
Park kentliye hitap etmektedir.	3,09	1,160
<i>Not: Toplam gözlem sayısı 128 kişidir.</i>		
<i>Yuvarlamadan dolayı yüzdelik değerler %100 geçebilmektedir.</i>		

Buradan görüleceği üzere, erişim ve bağlantı ölçeğinde yer alan sorular arasında katılımcıların en memnun kaldıkları durumun parka araç ve toplu taşıma ile ulaşımın kolay olduğuna (Ort=3,43) ilişkindir, en az hoşnut oldukları durumun ise yeterli park etme alanının mevcudiyetine (Ort=2,65) dairdir. Konfor ve imaj, sosyallik ölçeği bakımından ise katılımcılar parkın engelli bireyler için uygun (Ort=3,07) olduğunu düşünürken, gece kullanımına uygun olmadığını (Ort=1,86) düşünmektedir. Park güvenliği ile ilgili olarak en büyük sorunun parkın içerisinde farklı kullanıcı gruplarının rahatsız etmesi ve gerilim yaratması (Ort=3,16) olduğu görülürken, uyuşturucu kullanan ve evsizlerin çokluğunun (Ort=2,98) diğerlerine göre daha düşük bir sorun olduğu görülmektedir. Parkın gece kullanılmama sebepleri arasında en önemli faktör rahatsız edici kişiler olması (Ort=3,09) iken, gece aydınlatmasının yetersizliğinin (Ort=2,91) diğerlerine nazaran daha önemsiz olduğu söylenmektedir. Son olarak, kullanım ve aktiviteler ölçeğine ilişkin sorulara bakıldığında, katılımcılar parkın kent bütünüyle uyumlu bir özelliğine sahip olduğunu (Ort=3,54) düşünmektedir ancak parkta yeteri kadar aktivite yapılmadığını (Ort=2,73) belirtmektedir (Tablo 5).

Tablo 6. Cinsiyete İlişkin Farklılık Analizi

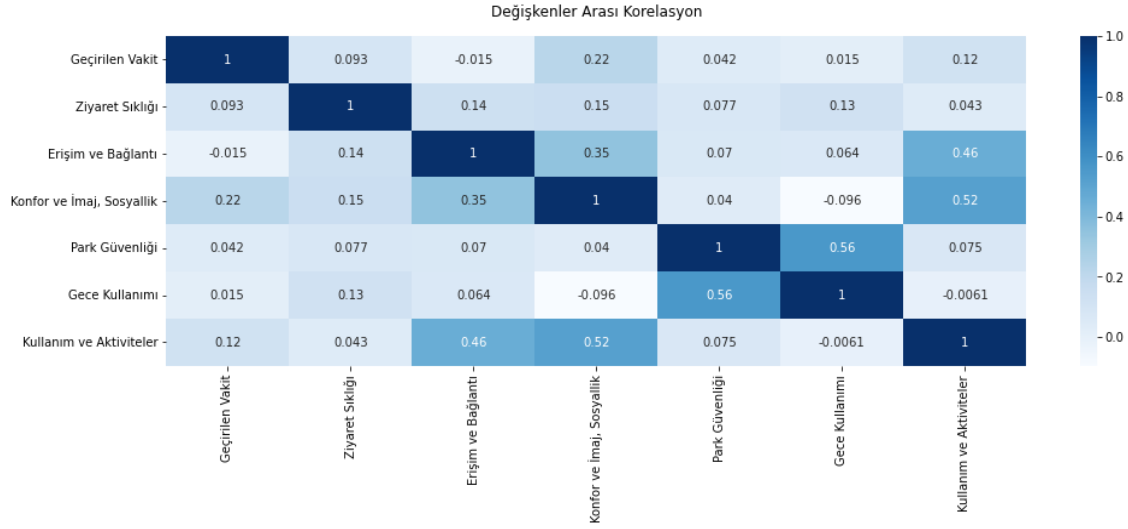
Değişkenler	Erkek (61) Ort ± S.S.	Kadın (67) Ort ± S.S.	t	p
Erişim ve Bağlantı	3,44 ± 0,93	2,85 ± 0,77	4,007	0,000
Konfor ve İmaj, Sosyallik	2,65 ± 0,78	2,4 ± 0,74	1,849	0,033
Park Güvenliği	3,04 ± 1,55	3,1 ± 1,35	- 0,251	0,401
Gece Park Kullanımı	2,8 ± 1,72	3,14 ± 1,54	- 1,206	0,115
Kullanım ve Aktiviteler	3,32 ± 0,92	3,03 ± 0,77	1,925	0,028

Katılımcıların parka ilişkin algılarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının anlaşılması için bağımsız örneklem t-testi yürütülmüştür (Tablo 6). İlgili sonuçlar incelendiğinde, erişim ve bağlantı ölçeği açısından cinsiyete göre ($t_{126}=4,007$, $p<0,001$) farklılık bulunmaktadır. Buna göre, erkeklerin (Ort=3,44, s.s.=0,93) erişim ve bağlantı sonuçlarına ilişkin ortalamaları kadınlarınkine (Ort=2,85, s.s.=0,77) göre daha yüksektir. Benzer şekilde konfor ve imaj, sosyallik açısından da cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık ($t_{126}=1,849$, $p<0,05$) bulunmaktadır. Sonuçlara göre erkeklerin (Ort=2,65, s.s.=0,78) ortalaması, kadınlar ortalamasından (Ort=2,4, s.s.=0,74) daha yüksektir. Son olarak kullanım ve aktiviteler açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık ($t_{126}=1,925$, $p<0,05$) bulunmaktadır. Sonuçlar incelendiğinde, erkeklerin (Ort=3,32 s.s.=0,92) ortalaması, kadınlar ortalamasından (Ort=3,03, s.s.=0,77) daha yüksektir.

Tablo 7. Yaşa İlişkin Farklılık Analizleri

Değişkenler	18-25 n=69	25-30 n=14	30-35 n=15	35 üstü n=30	F	p
Erişim ve Bağlantı	3,13	3,14	2,90	3,22	0,411	,746
Konfor ve İmaj, Sosyallik	2,48	2,14	2,56	2,73	2,034	,113
Park Güvenliği	2,99	3,80	2,13	3,35	1,457	,009
Gece Park Kullanımı	3,04	3,40	2,22	2,97	1,457	,230
Kullanım ve Aktiviteler	3,03	2,89	3,36	3,47	2,697	,049

Katılımcıların parka dair algılarının yaşa göre nasıl farklılaştığını anlamak için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır (Tablo 7). Analiz öncesinde, tüm ölçekler için varyansların homojenliği varsayımı sağlanmıştır. İlgili analiz sonuçlarına bakıldığında, park güvenliği açısından katılımcıların yaş aralıkları arasından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık ($F_3=1,457$, $p<0,01$) bulunmaktadır. Bu farklılığın hangi yaş aralıkları açısından gerçekleştiğini anlamak için Tukey post-hoc testi gerçekleştirilmiştir. İlgili analiz sonucuna göre, 25-30 yaş aralığında yer alan katılımcıların ortalaması, 30-35 yaş aralığında olan katılımcılara göre daha yüksektir. Ayrıca, 35 ve üstü yaşa sahip katılımcıların ortalamaları 30-35 yaş aralığında olan katılımcılara göre daha yüksektir. Ek olarak, kullanım ve aktiviteler açısından yaş aralıklarına göre istatistiksel anlamlılıkta farklılık ($F_3=2,697$, $p<0,05$) bulunmamaktadır. Ancak, Tukey testi sonucunda anlamlılık bulunamamıştır.

Şekil 4. Değişkenler Arası Korelasyon Analizi

Değişkenler arasındaki ilişkilerin anlaşılması için korelasyon analizi yürütülmüştür (Şekil 4). İlgili analiz sonucuna göre konfor ve imaj, sosyalilik değişkeninin, parkta geçirilen vakit ($r=0,22$, $p<0,05$), erişim ve bağlantı ($r=0,35$, $p<0,01$) ve kullanım ve aktiviteler ($r=0,52$, $p<0,01$) değişkenleri arasında birlikte değişim ilişkisi olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Hiyerarşik Regresyon Analizi

Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3
Parkta geçirilen vakit	0,223*	0,229**	0,174*
Erişim ve Bağlantı		0,354***	0,158
Kullanım ve Aktiviteler			0,428***
F	6,610	13,297	19,189
R ²	0,050	0,162	0,301
ΔR^2		0,126	0,142
<i>Bağımlı Değişken: Konfor ve imaj, sosyalilik</i>			
* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$			

Son olarak, konfor ve imaj, sosyalilik değişkenine etki eden faktörlerin belirlenmesi için hiyerarşik regresyon analizi yürütülmüştür (Tablo 8). Üç adımlı olarak gerçekleştirilen analizde, ilk olarak parkta geçirilen vaktin konfor ve imaj, sosyalilik üzerinde anlamlı bir etkisi ($\beta=0,223$, $p<0,05$) olduğu bulunmuştur. İkinci modelde erişim ve bağlantı değişkeni dahil edilmiştir, ilgili değişken analize eklendiğinde modelin açıklama gücünün arttığı görülmüştür. Ayrıca, erişim ve bağlantı değişkeninin bağımlı değişken üzerindeki etkisi ($\beta=0,354$, $p<0,001$) anlamlıdır. Son olarak üçüncü modele kullanım ve aktiviteler değişkeni dahil edilmiş ve modelin açıklama gücü önemli bir ölçüde artış göstermiştir. Bu modele göre, kullanım ve aktivite değişkeninin, konfor ve imaj, sosyalilik üzerinde istatistiki etkisi anlamlılık ($\beta=0,428$, $p<0,001$) göstermektedir (Tablo 8).

SONUÇ:

Kentsel kalite kavramı, kamusal alanların daha etkin bir şekilde kullanılmasını, kamusal alanların etkin ve verimli bir şekilde düzenlenmesini, planlanmasını sağlamaktadır. Kamusal alan içerisindeki aktivitelerin çeşitliliği, kullanıcıların demografik özellikleri, kamusal alana erişim, kamusal güvenli olması gibi özellikler mekânın kalitesi etkileyen önemli unsurlardır. Kamusal kıyı alanlarının kentsel kalite parametreleri kapsamında ele alınması, kıyı alanlarının daha etkin şekilde kullanılmasını sağlayarak, kullanıcının kentsel yaşam kalitesinin arttırmasına ve kıyı boyunca kamusal alanların gelişimine katkı sağlayacaktır. Yapılan bu çalışmada, Merkez Park'ın kalite göstergeleri ile ele alınarak, anket ve kalite gösterge değerleri ile veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu veriler doğrultusunda çalışmada belirlenen hipotezlerin geçerliliğine dair cevaplar aranmıştır.

Hipotez 1. Somut Kalite Göstergeleri sonuçları ile PPS anket sonuçları arasında ilişki bulunmaktadır: Somut kalite göstergeleri- PPS anket sonuçlarından benzer sonuçlar elde edilmiştir. Kullanıcılar, Merkez Park'ın erişim ve bağlantı parametresi bakımından, mekânı 'kaliteli' olarak değerlendirirken; somut kalite göstergeleri ile elde edilen sonuçlarda bu değer +6 (Orta Derecede Mekân Kalitesi) denk geldiği görülmektedir. Diğer bir benzerlik ise Konfor-Kullanım başlığı altında yer alan Güvenlik, Aktiflik kriteridir. Bu kriterler, mekânın kalitesini olumsuz yönde etkilemekte ve +6 (Orta Derecede Mekân Kalitesi) değerini almasına neden olmaktadır. Benzer sonuç, anket verilerinde de elde edilmektedir. Anket sonuçlarında Merkez Park'ın güvenlik açısından kullanıcıların kullanım süresini ve saatlerini etkilediği tespit edilmiştir. Aktiflik kriterinde ise parkın festival zamanlarında daha çok kullanıldığı, diğer zamanlarda ise aktivite çeşitliliğinin az olmasından dolayı kullanım süresi ve sıklığının az olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen benzerliklerden dolayı somut kalite göstergeleri ile PPS anket sorularının bir arada kullanımı kalite bağlamında yapılacak olan sonraki çalışmalar için de kullanılabileceğini söylemek mümkündür.

Hipotez 2. Kamusal açık alanları kullanan bireylerin demografik özellikleri, mekânsal kalite parametrelerini etkilemektedir. Bu hipotezin ele alınabilmesi için kalite parametreleri ile demografik analizler arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Örneğin, güvenlik algısında demografik farklılıkların etkisini belirlemek amacıyla analizler yapılmıştır. Somut kalite göstergelerinde kullanıcı kitlesi nedeniyle İmaj-Sosyallik parametresi altında 'yaşlı, çocuk, kadın gibi her kesimden kullanım' ilkesi +1 değer almıştır. Kullanıcılar, ankette yer alan nitel sorularda parkı kullanıcı kitlesi açısından 'olumsuz' olarak değerlendirmiştir. Nicel olarak değerlendirilen sorularda ise farklı kullanıcı gruplarının park kullanıcılarını rahatsız etmesi (Ort: 3,16) olarak hesaplanmıştır. Diğer bir sonuç, gece kullanım parametresidir. Merkez Park'ını kullanan bireylerin rahatsız edici kişiler nedeniyle gece kullanımı hakkında değişkenlikler bulunmaktadır. Anket sonuçlarına göre, parkın gece kullanılmama nedenleri arasında yetersiz gece aydınlatması, rahatsız edici kullanıcılar ve güvenlik unsuru yer almaktadır. Katılımcılar, ortalama 3,09 değerle rahatsız edici kullanıcılardan dolayı gece parkı kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Gece kullanımının cinsiyete bağlı olarak en çok kadın kullanıcılar tarafından (Ort: 3,14) tercih edilmediği tespit edilmiştir. Buradan hareketle, parkın her saat aralığında tüm kullanıcılara hitap etmediği anlaşılmaktadır.

Somut kalite göstergeleri, anket sonuçları ile elde edilen verilere bakıldığında Merkez Park'ın mekân kalitesi kullanıcı profili, gece kullanımı, nehir ve yeşil alan gibi doğal unsurların etkin bir şekilde kullanımı ile doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Kıyı alanlarının düzenlenmesinde temel olarak ele alınan durum bireylerin su ile etkileşimi; kıyı kullanımının arttırılmasıdır. Bu ilişkinin doğru analiz edilerek Merkez Park'ın mekânsal kalitesinin arttırılmasında oldukça önemlidir.

Merkez Park'ın mekânsal kalitesi; parkta yer alan aktivite çeşitliliği/ sayısı, parkın kullanıcı profili, güvenliği, bakım- temizliği ilişkisi ile bağlantılıdır. Park alanında güvenliğin sağlanması, kullanıcı profilinin değişmesi, temizliğinin sağlanmasıyla mekânsal kalitenin artacağını da göstermektedir. Merkez Park'ın kalitesini etkileyen diğer bir unsur ise parkın mekânsal büyüklüğüdür. Parkın oldukça büyük bir alana yayılması parkın algılanmamasına ve yeteri kadar yönlendirici öğelerin bulunmamasından dolayı kullanıcıyı olumsuz etkilemektedir. Seyhan Nehri gibi oldukça güçlü bir doğal

verinin Merkez Park üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Nehir, ahşap çitlerle park arasında sınır oluşturulmuş ve gondol yarışları gibi sınırlı etkinliklerle kullanıcı ile etkileşim halinde olduğu tespit edilmiştir. Nehir ile etkileşiminin artırılması Merkez Park'ın mekânsal kalitesinin arttıracağını söylemek mümkündür. Bu durum beraberinde kıyı şeritlerinin kullanımı arttırarak, kullanıcılarında sosyal hayat kalitesinin de artmasına neden olacaktır. Böylece, kamusal bir mekânın özelliği olan toplumun her kesimin hitap etme özelliğini de kazanmış olacaktır. Bu sayede kentli kendini bu mekâna ait hissederek, kendi istek ve doğrultusunda şekillendirebilecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul izni gerekli olmuştur. Bu izinler, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Etik Kurul Sayı: E-76907350-050.01.04-51875 Tarih: 03.01.2023 BAYEK kurulu kararı ile alınmıştır.

Finansal Destek: Bu çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: (--)

KAYNAKÇA:

- Abay, E., Ve Erdönmez, E., (2021). Kent ile kıyı arasında kamusal mekân kalitesi Frankfurt – Main örneği, *Kent Akademisi*, 14 (4):1117-1136.
- Aykal, D. F., Erbaş, M., Ve Baran, M., (2017). Assessment of city parks in accordance with universal quality criteria; A case of Diyarbakır. *TMD Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 4(10):304-321.
- Bertiz, D. (2022). Kent Parklarından Sağlanan Ekosistem Hizmetlerine Yönelik Algının İncelenmesi: Adana Merkez Park Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İzmir Demokrasi Üniversitesi.
- Çorbacı, Ö. L. (2020). The design of the Adana Yüreğir Coastal Park and its role in the planning of urban recreation areas. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 22(3):717-725.
- Gehl, J. (2011). *Life Between Buildings, Using Public Space*. Islandpress.
- Greene, S. (1992). Cityshape: Communicating and evaluating community design, American Planning Association. *Journal of The American Planning Association*; Spring 1992; 58, 2; Academic Research Library.
- İnceoğlu, M., ve Aytuğ, A. (2009). Kentsel mekânda kalite kavramı. *Megaron*, 4(3). 131-146.
- Karaca, G. K., Gür, H., ve Ünal, M. (2015). Parkların Kullanım Sonrası Değerlendirilmesine Analitik Bir Yaklaşım: Merkez Park, Doğal Park, Engelsiz Park Örneği. Adana Kent Sempozyumu, Adana.
- Kaiser, H. F. A. (1970). Second generation little jiffy. *Psychometrika* 35(4):401-415.
- Karakaya, N. ve Cengiz, T. (2019). Yaşam kalitesinin arttırılmasında kent parklarının önemi: Eskişehir İli örneğinde incelenmesi. *Opus International Journal of Society Researches*, 14 (20). 1259-1283.
- Karasu, D. B. (2019). Mekânsal Kalite ve Yer Oluşturma Özellikleri Açısından Kentsel Kamusal Kıyı Düzenlemeleri İzmir ve Bodrum Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*: Guilford Publications.
- Madanipour, A. (2003). *Public And Private Spaces of The City*. Routledge. London And New York.

- Menderes, E. (2009). Adana Merkez Parkı Kullanım Yeteneği Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Nasar, J. L. (1989). Perception, Cognition And Evaluation of Urban Places. In I Altman And Eh Zube (Eds.) Public Places And Spaces: Human Behavior And Environment: Advances In Theory And Research. New York And London: Plenum Press.
- Özdemir, B. ve Ocakçı, M., (2017). Kentsel tasarım kriterlerinin mekânsal algısal atmosferi. *TMD Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*. 11.
- Uswah, R. ve Wang, L. (2021). Waterfront public space planning on Krueng Aceh River in Banda Aceh-Indonesia. *Current Urban Studies*, 9(2). 218-226.
- Sennett, R. (1996). Kamusal Alanın Çöküşü. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uzgören, G. ve Erdönmez, E. M. (2017). Kamusal açık alanlarda mekân kalitesi ve kentsel aktiviteleri ilişkisi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Megaron*, 12(1). 41-56.

(EN) EXTENDED SUMMARY

The concept of urban quality ensures the more effective use, organization, and planning of public spaces. Key factors influencing the quality of a space include the diversity of activities within the public area, the demographic characteristics of users, access to the public area, and the safety of the space. Addressing urban quality parameters within public coastal areas can lead to more effective use of these spaces, enhancing urban life quality and contributing to the development of public spaces along the coastline. In this study, quality indicators of Merkez Park are examined, and data are gathered through surveys and quality indicator values. The study seeks to verify the validity of the hypotheses established based on this data.

Research Problem: Public spaces located along water bodies evoke positive emotions such as tranquility and energy in individuals. The preservation and improvement of these areas are becoming increasingly significant considering the anticipated rise in coastal importance due to changing population and climate conditions. In this context, a study has been conducted to evaluate the spatial quality of Adana-Central Park, a public space situated along the coastline. The study is guided by the following hypotheses:

1. There is a relationship between tangible quality indicators and Public Space Survey (PPS) results.
2. The demographic characteristics of individuals using public open spaces influence spatial quality parameters.

Literature Review: The quality of public spaces that facilitate social interaction is crucial for urban dwellers' well-being. To enhance urban life quality, it is essential to provide diverse recreational opportunities within urban areas. Parks play a vital role in increasing urban life quality by providing such facilities (Madanipour, 2003: 206; Gehl, 2011: 15 and 31). By evaluating individuals' feelings and perceptions of the space, as well as the environment's quality, aesthetic values, physical characteristics, and available activities, we can determine its overall quality. To determine the purpose of the study, previous studies focusing on Merkez Park were reviewed. In their study, Karaca et al. (2015:2) compared the Post-Occupancy Evaluation method for Merkez Park, Doğal Park, and Engelsiz Park, and obtained a comparative result. As a result of the study, it was concluded that the parking area is sufficiently large, but the equipment elements are inadequate in terms of characteristics such as cleanliness and diversity. Çorbacı (2020:717) examined the study after the design of Yüreğir Coastal Park in the Merkez Park area. The park's function within Adana's urban green area system was evaluated. Criteria such as function, materials used, and aesthetic design principles were taken into account in the study. However, no study has evaluated Merkez Park's quality from a user's perspective. Merkez Park is located in Yüreğir Region, situated between Fuzuli Street, Mustafa Kemal Paşa Boulevard, and the Seyhan River. It spans a large area and features urban amenities such as pedestrian paths, an amphitheater, a children's playground, a festival area, a picnic area, sculptures, and parking lots. Merkez Park hosts various festivals, such as the Adana Taste Festival and the Orange Blossom Festival.

Methodology: According to the aim of the research, five hypotheses were developed and investigated in the study. These hypotheses were related to the relationship between the two methods used in the study, as well as the demographic users, activities, night use, and readability of Merkez Park. We used two different methods to evaluate Merkez Park's quality: concrete quality indicators and a survey-based assessment. The quality parameters were based on Gehl, Greene, and Nasar's quality indicators. These parameters were evaluated using a -2 to +2 attitude scale and then schematized. A score of +2 indicates that the desired specifications have been met, while a score of -2 indicates that the desired properties have not been met. The maximum score for a space evaluated in this way is +32, and the minimum score is -32 (Uzgören and Erdönmez, 2017: 46-53). In the second stage, we administered a survey to park users to evaluate their perceptions of Merkez Park's quality in terms of the working area and quality parameters. We analyzed the survey responses using the SPSS 29.0 program. We used descriptive statistics to examine the participants' socio-demographic structure and their answers to the park-related questions. We then conducted independent sample t-tests and one-way ANOVA analyses to determine whether there were significant differences in the participants' perceptions of the park based on their socio-demographic characteristics. Finally, we applied correlation and multiple linear hierarchical regression analyses to the variables.

Results and Conclusions: Concrete indicators of quality reveal that the spatial quality of Merkez Park is directly related to natural elements such as user profile, nighttime use, and the effective use of the river and green areas. The primary focus in the regulation of coastal areas is the interaction between individuals and water and increasing the use of the coastline. Accurately analyzing this relationship is crucial for enhancing the spatial quality of Merkez Park. The spatial quality of the park is associated with the variety/number of activities in the park, user profile, and the relationship between safety and maintenance/cleanliness. Ensuring safety in the park, changing the user profile, and maintaining cleanliness all contribute to increasing spatial quality. Another factor that affects the quality of Merkez Park is its spatial size. The extensive size of the park, coupled with insufficient directional elements, can negatively impact the user's perception of the park. It can be observed that the strong influence of the Seyhan River on Merkez Park is limited. The river is separated from the park by wooden fences and is only interacted with through limited activities such as gondola races. Increasing interaction with the river is expected to enhance the spatial quality of Merkez Park. This will also increase the use of coastal areas, leading to an improvement in the quality of users' social lives. As a result, Merkez Park will gain the characteristic of appealing to all segments of society as a public space. This will enable city dwellers to feel a sense of belonging to this space and shape it according to their desires and preferences.

The Role of Industrial Design for the Sustainable Disaster Management in Türkiye

Türkiye'de Sürdürülebilir Afet Yönetimi için Endüstriyel Tasarımın Rolü

H. Tengüz ÜNSAL¹

Öz

Bu makale, Türkiye'de sürdürülebilir ve etkin afet yönetimi için afet sonrası barınma alanlarına yönelik yeni ürün ve hizmet sistemlerinin geliştirilmesine endüstriyel tasarım disiplininin katkılarını tartışmayı amaçlamaktadır. Makale, afetlere müdahalede önemli bir oyuncu olan ve Avrupa'nın en büyük barınma sistemi üreticilerinden biri olan Türk STK'ya bağlı Barınma Sistemleri Şirketi'nin yürüttüğü tasarım ve Ar-Ge gibi yenilikçi süreç faaliyetlerine odaklanmakta, Barınma Sistemleri Şirketi'nin organizasyonel yapısı içinde yürütülen inovasyon faaliyetlerinde endüstriyel tasarım disiplininin rollerini araştırmaktadır. Vaka çalışması kapsamında, Barınma Sistemleri Şirketi'nin yaratıcı süreç faaliyetlerinde tasarımın rolünü ve tasarım süreçlerinin doğal iş akışını anlamak için iş süreci analizi yapılmıştır. Araştırma Barınma Sistemleri Şirketi'nin son dönemde sosyal girişimciliği destekleyen gelir getirici faaliyetlere geçtiğini ve bu çabaları toplumsal faydaya dönüştürmeyi hedeflediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Barınma Sistemleri Şirketi'nin ana faaliyetlerinin öncelikle üretim odaklı olduğu, sınırlı endüstriyel tasarım kapasitesine sahip olduğu, inovasyon faaliyetlerinde dış etkilere kapalı süreçler gerçekleştirdiği, dış kuruluşlar ve paydaşlarla açık bilgi paylaşımına yönelik yatayda kısıtlı iş birlikleri gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara dayanarak, Barınma Sistemleri Şirketi'nin afet yönetiminde kurumsal ve finansal sürdürülebilirliği gerçekleştirebilmesi için yenilikçi süreç faaliyetlerinde endüstriyel tasarımı daha etkin hale getirmesine yönelik stratejiler önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler Endüstriyel tasarım, afet yönetimi, kurumsal ve finansal sürdürülebilirlik, STK'lar ve sosyal girişimcilik, barınma sistemleri

ABSTRACT

This article aims to discuss the contributions of the industrial design discipline to the development of new product and service systems for sustainable and effective disaster management in Turkey. For this reason, the article focuses on innovative process activities such as design and R&D carried out by the Turkish NGO-affiliated Shelter Systems Company, a major player in disaster response and one of the largest shelter system manufacturers in Europe. This research explores the roles of the industrial design discipline in innovation processes, as well as the organizational characteristics of the innovation activities carried out in the Shelter Systems Company. Within the scope of the case study, a business process analysis was conducted to understand the role of design in the creative process activities of the Shelter Systems Company and the natural workflow of the design processes. The research demonstrated that the Shelter Systems Company has recently shifted to income-generating activities that support social entrepreneurship, aiming to transform these efforts into social benefits. However, the main process activities of the Shelter Systems Company are primarily manufacturing orientated. Its industrial design capacity is limited, its innovation process is closed to external influences, and its horizontal collaborations for open information sharing with external organizations and stakeholders are restricted. Based on the findings, this research proposes strategies to make industrial design more effective in the innovative process activities of the Shelter Systems Company in disaster management.

Keywords: Industrial design, disaster management, corporate and financial sustainability, NGOs and social entrepreneurship, shelter systems

¹ Corresponding Author: (Doçent Dr.) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Endüstriyel Tasarım Bölümü, İSTANBUL, tenguz.unsal@msgsu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4145-7909>

INTRODUCTION:

Rapid urbanisation, climate change, unsustainable consumption of natural resources, deterioration in ecosystems and global epidemic factors have deepened the social and spatial consequences of natural disasters all over the world in recent years. According to the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction adopted at the Third World Conference of the United Nations, disasters are events with a high level of chaos, which can trigger different social crises if not managed effectively (Sendai Framework, 2015). In order to make the chaos created by disasters manageable, central, and local administrations and NGOs should take coordinated and rapid action to reduce disaster risks (Sendai Framework, 2015). In Türkiye, Disaster and Emergency Management Authority (AFAD) is the authorised institution that works to prevent disasters and minimize disaster-related damages, plan and coordinate post-disaster response. AFAD is the sole authority on disasters and emergencies which cooperates with various government institutions and non-governmental organizations depending on the nature and severity of individual cases. The Turkish NGO selected as a case study is the largest non-governmental organization in Türkiye, which has been active for more than 150 years and is involved in humanitarian aid such as nutrition and shelter to respond disasters and works in coordination with AFAD at home and abroad.

The Kahramanmaraş earthquakes that Türkiye experienced on February 6, 2023 were recorded as one of the biggest disasters of the century in terms of area covered, and destruction caused. While AFAD coordinated all aid to the region, the Turkish NGO met basic humanitarian needs such as nutrition and tents. However, the magnitude and effects of the earthquake left the aid provided to the disaster area inadequate at many points, and many institutions operating in the region were publicly criticised. While some of the failures in this regard could be explained by organizational dysfunction, other criticisms have been the lack of products and services in quality, variety and quantity for the needs of the disaster area. The earthquakes centred in Kahramanmaraş have revealed that in order to respond disasters more effectively, it is important for disaster-related institutions to develop new products and services suitable for the social and spatial realities of the disaster-affected areas. It has also revealed that this is possible if disaster-related institutions strengthen their relations with other stakeholders and ensure financial and institutional sustainability.

This article aims to discuss the contributions of the industrial design discipline to the development of new product and service systems for sustainable and effective disaster management in Türkiye. For this reason, the article focuses on innovative process activities such as design and R&D carried out by the Turkish NGO-affiliated Shelter Systems Company, one of the largest shelter system manufacturers in Türkiye and Europe. The company, which produces tents, textiles, and personal protective equipment, is a subsidiary of the Investment Group of the Turkish NGO. This research will explore the roles of the industrial design discipline in innovation processes, as well as the organizational characteristics of the innovation activities carried out in the Shelter Systems Company.

In the theoretical framework section, the article will discuss the role of industrial design and design principles in disaster management cycles. The following section aims to develop strategies from an industrial design perspective, based on research findings, to design more effective products and services for disaster management within the Turkish NGO.

1. Theoretical framework

In recent years, the increasing frequency of disasters and the destructive effects they create have turned the attention of the industrial design field to the issue of disasters. Industrial design, motivated by the gravitational force of the market economy as a professional field and focusing on product design for industrial markets, has also focused on natural and social problems such as the needs of socially disadvantaged groups and environmental problems since the 1970s, but the role of

industrial design in disaster management has been discussed less within this approach (Papanek,1973; Papanek,1983; Papanek, 1995; Triatmodjo, 2021; Ünsal,2024). As Avendano et al. (2017) point out, designing a disaster-resilient society is a new niche area in the industrial design profession (Also see Huang & Anderson, 2011; Noh et.al., 2014). The World Design Organization (WDO, 2024) points out that 'design' plays a critical role in helping societies and cities respond to future humanitarian crises as natural disasters increase in frequency and impact. WDO emphasises that designers should unite to build safer and more resilient futures, from improving existing design infrastructure ahead of a disaster to ensuring an active presence on the ground after a disaster (WDO, 2024). Manzini (2015) points out that esustainable management of disasters is possible with a structure based on problem solving, social benefit, innovation and design system thinking.

The literature on disaster management in the industrial design discipline mainly focuses on the contributions and the principles of industrial design in terms of products, services, and systems. Avendano et al. (2017) suggest that industrial designer can make significant contributions in the innovation creation process together with other design and engineering-based fields involved in this process, especially in post-disaster management.

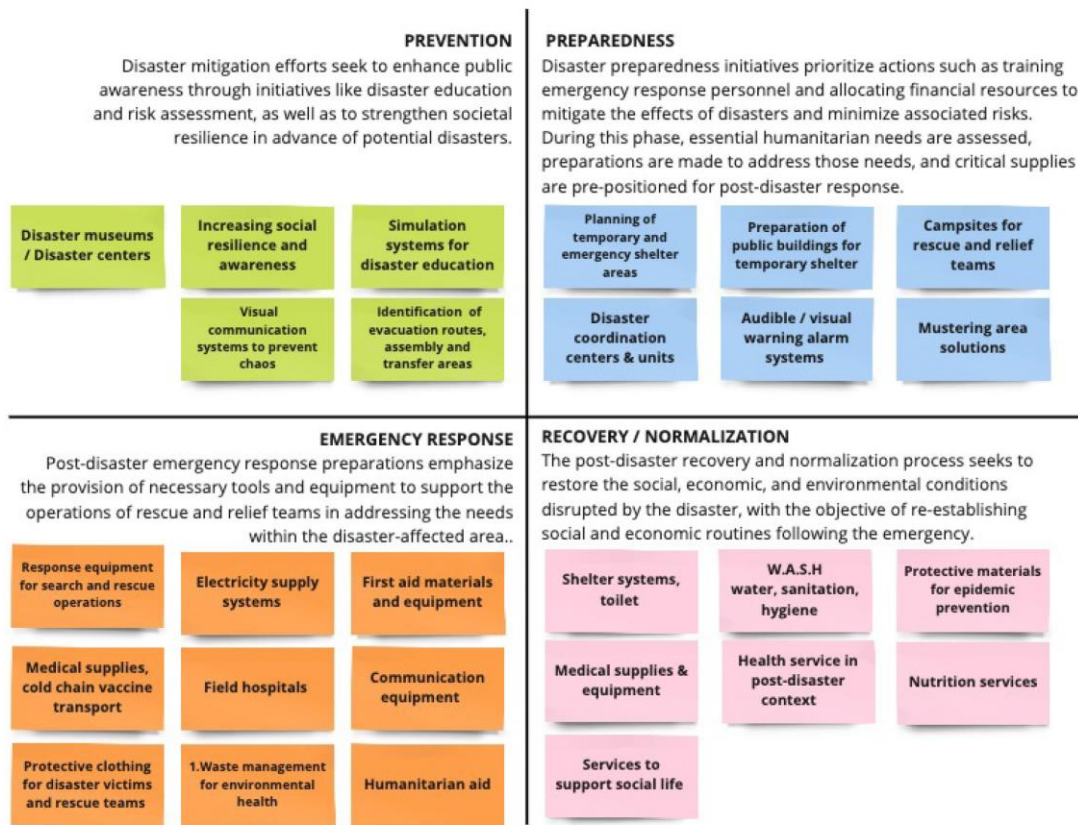

Figure-1. Disaster management cycle and industrial design service areas

Noh et al. (2014) present Disaster Prevention Design (DPD) as an essential design activity in order to cope with dangers expected in future societies as well as realizing securable environments. According to Noh et al. (2014), DPD can be divided into prevention design, preparedness design, response design, and recovery design, in accordance with disaster management cycles: 'prevention', 'preparedness', 'emergency response', and 'recovery and mitigation'. While disaster prevention studies focus on social issues such as raising social awareness, training, risk analysis, identification of needs and problems, disaster preparedness studies consist of disaster action plans, training of response teams, identification of basic human needs, preparation of financial resources, studies aimed at raising awareness and consciousness that will increase the cognitive proximity of the public

to disasters and development of information sharing systems (Noh et.al., 2014) [refer to Figure-1]. Design services that can be used for disaster response are defined as the design of product systems and services such as emergency response, rescue, and communication (Noh et al., 2014). Recovery design is defined as design studies carried out in order to normalise the socio-economic and environmental conditions destroyed by the disaster in disaster management (Noh et al., 2014). These studies aim to minimise the effects of disasters, and after the rescue and debris removal operations, to proceed with the rehabilitation process in order to re-establish the social and economic routine.

As pointed out by international institutions and organizations, sensitivity to local characteristics and capacities, logistics factors, environmentally friendly strategies, corporate and financial sustainability and stakeholder cooperation are important principles in all products and services to be designed for disaster areas (Sendai Framework, 2015; Sphere, 2018). On the other hand, theoretical and methodological discussions such as experience design, participatory design, environmental and social sustainability, eco design, social innovation and social design (Goldschmidt & Rodgers, 2013) developed within the industrial design discipline provide important insights into the methods and tools for the design of products and services to be developed to prevent the society against disasters effectively. These different approaches to industrial design can work harmoniously in co-operation and provide guidance for the effective use of design in disaster management.

The first principle is that the designer should produce product, service, and system solutions in place and in context in natural and social disasters. As stated by disaster experts, it is not always possible to use universal solutions in products, services, and systems for normalising life after disasters. Topography and climatic conditions (summer and winter earthquakes), differences in needs arising between earthquakes expected in cities and those in rural areas, different cultural structures of localities, especially the needs and expectations of vulnerable groups such as gender, women, children, elderly, disabled people differentiate the expectations from the product service systems offered in the field.

"Participatory design" and "co-design" approaches developed on the axis of user orientation aim to gain innovative design ideas by focusing on the nature of the users interacted with (Dell'Era & Landoni, 2014; Toros, 2020). Therefore, it provides important expansions in terms of methodology in producing community-specific products and services in disaster management. In these design approaches, the user is included in the design process to identify insights and understanding based on users' experiences, and to meet their needs, desires, wishes and demands (Sanders, 1992). The designer is expected to empathise with the thoughts and feelings of the user(s). A focus on user values and consideration of environmental factors are encouraged in a user-centred design approach (Veryzer & Mozota, 2005; Toros, 2020). Naturally, the user who is waiting for a solution to his/her problems is also the disaster victim. The user-centred approach suggests that the solutions of designers should be culturally and physically compatible with the locality. The designed product communication language should not cause loss of meaning in the user. For the designer, all disaster victims, especially vulnerable groups, should be considered as important solution partners within a participatory design approach. However, information gaps about target vulnerable groups awaiting post-disaster services have not yet been sufficiently studied from the perspective of designers (Anderson, 2005; Jabry, 2002). Research to identify types of vulnerability will provide opportunities to meet the specific needs of target vulnerable groups after a disaster.

Another important issue for actors aiming to rebuild social life in post-disaster cycle is the unsustainable production and consumption chain. In this sense, the 'circular economy' (Wastling et al., 2018), which aims to keep the value of products, materials, and resources in the economy as long as possible and minimise waste production, provides important insights for disaster management. In "circular design", which emerged in order to support the circular economy (in conjunction with eco-design), the goal is to use materials and services efficiently and to extend the life span of product services by putting the issue of environmental and economic sustainability at the centre. Therefore,

the principle of reverse disaster logistics gains importance when it comes to product service design (shelter, toilet, etc.) for humanitarian aid after a disaster (Toraman et al., 2023). In the circular design approach, it is expected to support the reuse of durable product service systems (long life, ease of maintenance, repair, assembly, storage, and transport) and to maximise the use of existing resources. In addition, considering the principles of collection and transformation after the product service is completed and preventing waste generation and bringing it into the economy are among the design criteria to be adopted.

Supporting logistic solutions through on-site modular installation principles, ensuring production from accessible materials at local standards, endeavouring to build disaster response activities on local capacities are other important design criteria for problem solving in the on-site context. Collaboration with local manufacturers and, where necessary, regional design suppliers is important to support integrated innovative process activities. In an environment where services cannot be delivered, it should be made possible to prepare and share guidebooks for do-it-yourself product and service solutions that support practical solutions at the local level in order to support the self-sufficiency of disaster victims and to include disaster victims in the construction process as solution partners.

Developing product and service systems as price effective as possible is another principle that should be considered in the design of products and social services for disaster management. Market economy cannot be the driving force for developing product system services in disaster prevention design. On the other hand, the issue of financial and institutional sustainability is important for NGOs, which assume a central role in humanitarian aid services. The institutional sustainability of NGOs depends on improving their technical, technological, and managerial/organizational capacities as well as their financial security. Industrial design has the potential to make a significant contribution to increasing the investment capacity of the NGOs and other actors with the added value it can create.

Another important principle for the effective development of product and service design for disasters is that actors involved in disaster management should tend towards multi and interdisciplinary co-operation and open information sharing at every stage of disaster management. In new generation innovation models, industrial design operates within the interdisciplinary organizational structure required by innovative processes. It views sees the industrial design not only as an in-house activity of manufacturing industries, but as one that effectively incorporates external players, such as design consultancy firms, research and application centers, R&D laboratories, and academia (Hobday, 2005; Ünsal, 2016). The following sections will first discuss the methodology chosen for the research and then focus on the creative process activities such as design and R&D carried out by the Shelter Systems Company for disaster response, the organizational structure characteristics of innovation activities, and the roles of the industrial design discipline in these innovation processes.

2. Research Methodology

Qualitative research method was adopted in the present study. Within the scope of the case study conducted for this study, the focus was on the product services and design processes of the Shelter Systems Company, which provides services for the normalisation of social life after disasters. In order to collect data within the scope of the case study, (i) interviews were conducted with former managers/employees who were involved in the design process activities and were familiar with internal business processes, (ii) document research was conducted through corporate resources such as annual reports, strategic plan documents, product catalogues, (iii) observations were made to determine the organizational infrastructure of the company.

The Shelter Systems Company was selected as a case study due to the following reasons. Firstly, the company includes creative process activities such as design and R&D, and secondly, it is the

producer of many other NGOs, public institutions and organizations that carry out humanitarian aid services at global and national levels. Within the scope of the case study, a semi-structured question technique was prepared in order to make inquiries regarding the design processes through interviews. Two former managers/employees interviewed did not give permission for their names to be mentioned in the article.

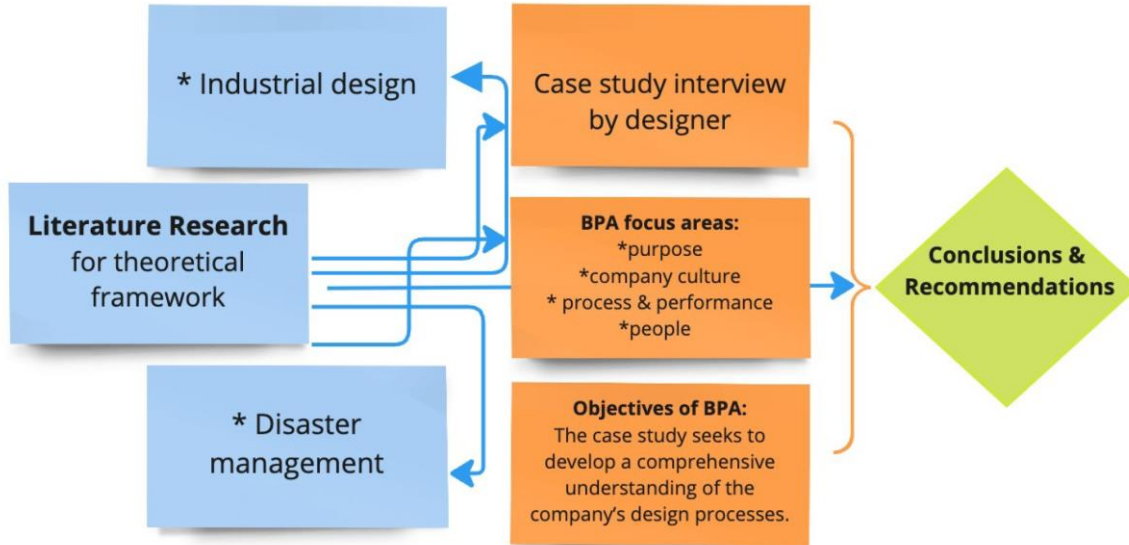

Figure-2. Structure and stages of the study

A *Business Process Analysis (BPA)* was conducted to understand the role of design in the creative process activities of the Shelter Systems Company and the natural workflow of the design processes, and to create a detailed picture of the creative process activities [refer to Figure-2]. BPA, developed by Champy (1995), is an analysis method used to describe in detail 'how and in what way' innovative process activities are handled in the process of transforming inputs into outputs. BPA, which essentially aims to develop best practice tools, is a method used to improve the performance of existing innovative process activities and to audit and review business process design outputs (Hammer & Champy, 2009). BPA aims to identify the factors that cause disruptions in production processes and redevelop the processes. Within the scope of the case study, in order to make BPA regarding innovative process activities, four issues identified by Champy (1995) were focused on; '*purpose*', '*culture*', '*process and performance*' and '*human resources*'. The interview questions were prepared to define the role of industrial design in the product service development process under the topics determined for the BPA.

Under the heading '*purpose(s)*', it was aimed to reveal the motivations behind the idea of developing products and services in combating disasters of the Shelter Systems Company, and the organizational structure characteristics, mission and vision strategies of new product and service development activities were focused on. Strategic plans regarding product and service innovation, which set out the organizational goals they aim to achieve in order to fulfil their vision strategies and how they can be achieved, were questioned, and the goals and purposes behind the development of new products and services were examined [refer to Figure-3].

Culture is the set of norms, patterns, beliefs, and attitudes that guide the behaviour of employees. For the BPA, under the heading of '*culture*', steps, and tasks within creative processes such as Design,

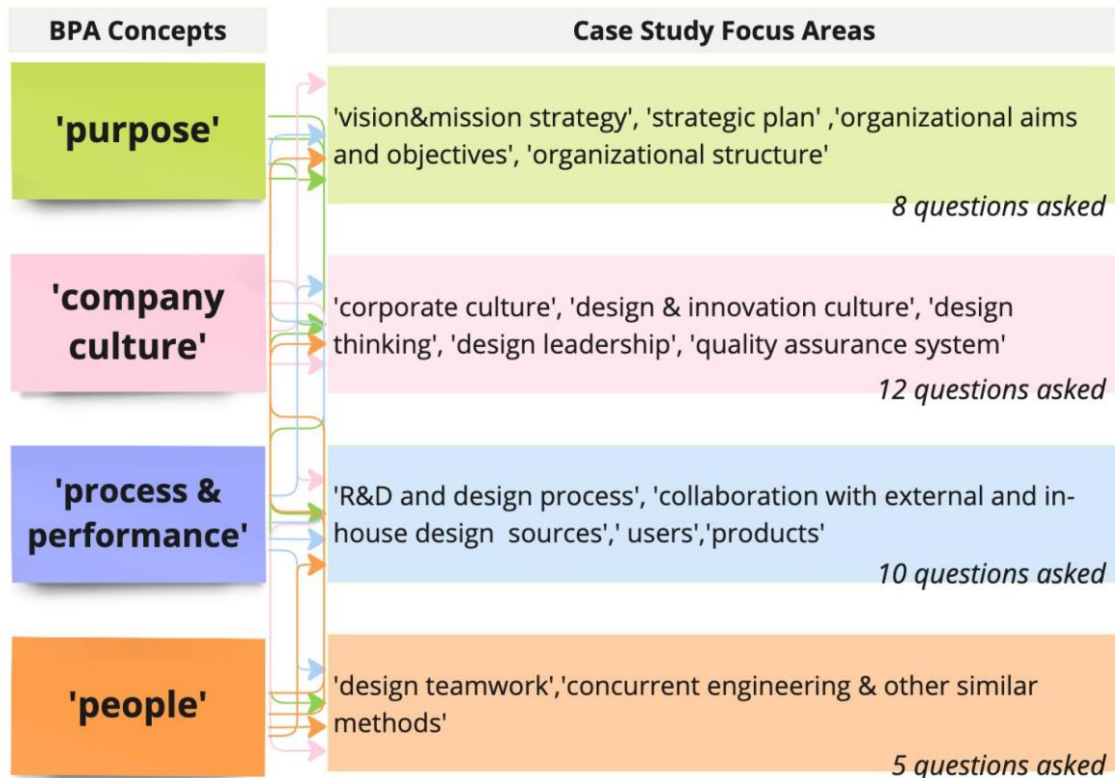

Figure-3. Diagrammatic representation of BPA concepts and case study focus areas

R&D were focused on in order to understand the ongoing functioning. How project activities and design processes are carried out for disaster response, how 'design thinking' is shaped within the corporate culture, and roles of design in innovation activities were focused on. The research examined the organizational structure and culture of cooperation for innovative activities such as design and R&D, and the quality assurance systems adopted for quality management.

'Under the heading *'process and performance'*, the focus is on the stages of processes and performance of new product and service design processes in disaster management. Processes consist of logically interrelated tasks and steps to achieve the intended result. It is the sum of the steps in which production inputs are received and an output that will create value for the customer is created. Performance, on the other hand, defines the level of achievement of the purposes of the enterprise. According to Champy (1995), the key concept used in improving business processes through change engineering is process. Finally, for business process analysis, human resources involved in innovation processes were analysed. The driving force of innovation is human resources. To achieve change, knowledgeable people may be more important than the knowledge itself (Aktan, 2021). Since it is people who produce knowledge, the research focused on how human resources are utilised and supported for effective teamwork in innovative processes such as design and R&D in the Shelter Systems Company. In the following section, the findings from the case study will be discussed in order to present the current situation regarding the creative business processes carried out by the Shelter Systems Company.

3. Findings

3.1. Product design process in the shelter systems company

Turkish NGO is Türkiye's largest non-governmental organization in disaster management, meeting the needs of people after a disaster, especially in terms of nutrition and shelter, and delivering humanitarian aid to the field, as mentioned above. Turkish NGO affiliated Shelter Systems Company is the most important tent and textile manufacturer of Türkiye with its capacity to produce 360.000 disaster tents per year. The Company, which has significant experience and corporate culture in humanitarian aid, produces shelter systems for customers such as AFAD and the International Red Cross Federation. There is no industrial design department within the organizational structure of the Shelter Systems Company (Interview-1). The Company does not cooperate with independent design consultancy companies and does not carry out joint integrated product development process activities with supplier companies in disaster response. Its cooperation with industrial design schools to gain innovative product ideas is small-scale (Interview-1). For this reason, the roles played by industrial design in the process of obtaining the products and services are limited. On the other hand, there are R&D and Textile Design Departments, both employ a small number of specialists, within the organizational structure of the Shelter System Company, and they are represented in the Board of Directors of the Company in managerial terms. Tent design requests from clients are met by the R&D department, and workwear requests are met by the textile design department in the company (Interview-1).

In the Shelter Systems Company, tent designs and 3D-models/prototypes are made by engineers working in R&D. The starting point of the design process is the "*product brief*" received from the client (Interview-1). This document consists of data that will constitute the basis for the design, such as local conditions in the disaster area, climate, cultural differences, the number of people to be sheltered, and the type of service (Interview-1). Observations of the teams working in the field and feedback from disaster victim visits contribute to design ideas (Interview-1). The experiences, problems, desires and wishes of the disaster victims in shelter areas are used as reference sources in the design process. However, it has been determined that the Shelter Systems Company adopts a limited participatory design approach in the innovation process. The differences in the needs of the target group, which lead to product diversification in both disaster tents and equipment tents for providing social services, are not included in the product ranges. Due to the limited capacity of the design department, 'design thinking' within the company remains at the level of developing product models, in other words, design thinking is far from the idea of developing new social services. The innovation process in the company is a relatively closed process carried out to internalise user influences in the design process, especially for vulnerable groups. For example The emergency tents (designed for medical purposes) and general purpose tents (designed to be used as school, storage, working space, office, dormitory etc.) of the Shelter Systems Company provides spatial isolation and flexible space usage for the users. However, the in-space requirements are not addressed in these tents. For example, a school tent is designed without considering interior spatial arrangements such as heating, desks, and chalkboards. However, unless tent design and interior design are handled with a holistic design approach, it is not possible for the product service offered to be effective and to meet the needs in the field context properly. Developing integrated processes for innovative product and service targets, and supporting open knowledge sharing and collaborations can ensure that knowledge is transferable between organizations and provide the opportunity to learn both technology and field-related problems and requirements. According to new generation innovation models, learning across organizations, stakeholders and disciplines is important for innovative process achievements and horizontal collaborations such as joint ventures and research groups should be encouraged (Hobday, 2005; Ünsal, 2016).

In the innovation process approaches of the Shelter Systems Company, ecological sustainability and environmental issues come to the fore as a design approach in models such as "Green Tent" (Interview-1). It has been determined that all tent systems support the disaster logistics and reverse logistics systems. The tents collected after the disaster are maintained and repaired to extend their lifespan and put back into use (Interview-1). Therefore, it can be said that the circular design approach developed as an extension of circular economy is considered by the Shelter Systems Company in the shelter services provided in disaster management.

2.2. Industrial design for corporate and financial sustainability

The Turkish NGO defines its vision as ensuring that all people live humanely by providing resilience-building activities and humanitarian aid both in disasters and emergencies and in ordinary times. Its mission is stated as increasing individual and social resilience, especially in vulnerable individuals and communities, and carrying out solution-oriented activities wherever needed, while respecting the right of every human being to live in dignity (Turkish NGO Annual Report, 2023). In order to achieve this vision, the Turkish NGO has been restructured in 2018 by separating its two organizational functions. The first of these is the Turkish NGO responsible for carrying out humanitarian aid operations in the field after disasters, and the second is the Investment Company established to provide regular resources for the Turkish NGO's humanitarian aid activities. In the Strategy Plan Document of the Turkish NGO (2021), it is shared that NGOs should secure the necessary sources of income in order to sustain their mission in disasters, and their technical and administrative capacity should be developed in order to ensure sustainability (Interview-1). Therefore, the Investment Company aims to increase its service capabilities by generating more value through income-generating activities in line with its mission. In line with this goal, the Investment Company and its affiliated group companies engage in 'social impact investing', aiming to effectively utilise the resources entrusted to it and strengthen the financial sustainability of the Turkish NGO that carry out humanitarian aid activities with donations (Turkish NGO Strategic Plan, 2021). It generates income from the products and services produced by its Investment Subsidiary Companies and transfers its earnings to the Turkish NGO.

This structural transformation planned by the Turkish NGO is defined as 'social entrepreneurship'. Since the early 1990s, social entrepreneurship has been defined as a component of sustainable development (Apostolopoulos et al., 2018). Particularly from the perspective of NGOs, social enterprises that develop proactive and innovative business models have started to play important roles. Social enterprises adopting structures that generate economic activities, rather than reactive structures reliant on donations, can produce sustainable social benefits from the revenues generated by these activities (Akkuş, 2024; Interview-1). According to Interview-1, the increase in the frequency and destructive effects of disasters necessitates the development of new strategies and business models to respond to disasters, and social enterprises need business models that will make them financially sustainable to provide social benefits. Therefore, in order to support the vision of the Turkish NGO, the Shelter Systems Company declares its vision to design and produce top quality products, whose products are demanded and preferred by everyone, and thus to contribute to the Turkish NGO on a global scale. The mission of the Shelter Systems Company is to provide solutions in the fastest way possible by producing the products and projects needed by the Turkish NGO with the highest quality standards and an innovative perspective (Interview-1).

The Shelter Systems provides product services in line with the strategic plan targets set by the company for corporate and financial sustainability and manufactures for different market needs such as air ducted tents, gazebos, storage, event, and military tents in addition to disaster tents. In the field of the Shelter Systems, they produce for public institutions, municipalities and non-governmental organizations. The company also produces large and small livestock tents, greenhouse tents, camping tents for agricultural entrepreneurs; refugee and shelter tents for AFAD and NGOs abroad; work clothes, home type first aid box, umbrellas for hotels, restaurants and campers for

disaster rescue teams. In addition to the sheltering needs of disaster victims, the Shelter Systems Company manufactures tents suitable for school, work area, living area, office, dining hall, dormitory, masjid, office, coordination etc.. When the product range is examined, it is seen that the products of the Shelter Systems Company exhibit diversity. The company produces 'emergency, temporary and permanent sheltering' units such as containers, light steel structures and permanent housing to meet the sheltering needs of post-disaster period (Interview-1).

The Company supports R&D and innovation investments with the savings gained from production, and carries out joint R&D projects with universities and research institutes in different fields (Interview-1). R&D activities are mainly developed on the axis of quality. For example, some of the products of the Shelter Systems Company are certified at the quality level with product features such as 'waterproofing', 'flame retardancy', 'durability', 'fast installation and dismantling' and have a national and international quality assurance system. The fact that the Turkish NGO is a member of the International Federation of the Red Cross can be considered as an indicator of product quality, as it is the main supplier of shelter systems in foreign countries.

In the Annual Report of the Investment Company (2021), it is stated that the Investment Company plans to take part in the tent and outdoor textile products market with a different new brand concept due to the growth of the outdoor market share worldwide. Currently, the Shelter Systems Company manufactures tent models for outdoor/camping activities and offers its products to consumers on online trading platforms. Thus, it aims to produce more sustainable solutions in humanitarian aid and gain resilience against disasters by orientating towards income-generating activities in line with its mission (Interview-1). It can be said that the design, which is consistent with the corporate and financial sustainability objectives of the Shelter Systems Company, contributes to this. However, although the design is functionally important, it has been determined that the design capacity is currently limited. If it is planned to create a new brand value for the competitive outdoor market in the future, it is necessary to adopt a combination of price and image-effective competitive strategy, to develop their design functions at both organizational and process levels, and to carry out design and market research processes that are open to cultural influences in order to develop desirable products in global markets.

For the innovation activities, the Shelter Systems Company carries out expert-oriented solution processes in design and R&D activities and is not open to multi-disciplinary interaction (Interview-1). However, information production and sharing based on interdisciplinary interaction and horizontal co-operation are seen as factors that increase the success of innovative product service development processes (Hobday, 2005; Ünsal, 2016). Today, it is accepted that information does not come from a single source. Interactive and creative business networks that encourage open information sharing should be supported, and design approaches that encourage collaborative culture, such as participatory design, support process success and the development of creative human resources.

How disaster response design is positioned and perceived by senior management within the company is related to the design culture experienced and accumulated within the organization. If the level of value added by design within the Shelter Systems Company is explained on the pyramid presented by Celaschi, et al. (2011), industrial design is seen as a tool for style/model development and is used as a necessity without any role in the company strategy. On the other hand, the fact that design becomes a valuable asset for the company and gains a place in the company hierarchy emerges in the advanced stages of design utilisation. The highest functional stage of design is the integration of "design and systems thinking" into management plans. The emergence and development process of design and design management subjects within the company develops over time by interacting with system components and turns into knowledge accumulation. In reality, it can be said that the use of design and design management discipline areas as a strategic tool is new for many companies in Turkey. In the following conclusion section, strategic recommendations for effective industrial design based on the findings of the case study will be discussed.

CONCLUSION

The Turkish NGO has been an important player in humanitarian aid, especially in disaster response. The Shelter Systems Company, while maintaining its original mission, has recently shifted to income-generating activities that support social entrepreneurship, aiming to transform these efforts into social benefits. The importance of social entrepreneurship in sustainable development is also recognised in the social enterprise and social innovation literature, where the issue of financial and corporate sustainability in disaster management is a goal adopted by the Turkish NGO. For this reason, it can be said that supporting social entrepreneurship, especially NGOs and social enterprises, with design services can contribute to gain resilience against disasters. In this sense, the added value created by design is an important tool that supports entrepreneurship.

Nevertheless, the shelter system company has restricted design activities necessary for delivering disaster-related products and services and for executing revenue-generating product operations. This study evaluated the company's innovation capacity based on the concepts of 'purpose,' 'company culture,' 'process & performance,' and 'people,' as derived from the Business Process Analysis [refer to Figure-3]. The BPA analysis indicates that the company lacks essential organizational structure elements required for the efficient utilization of design in disaster management. The main process activities of the Shelter Systems Company are primarily manufacture-orientated. It has limited industrial design capacity and its innovation process is closed to external influences. Additionally, its horizontal collaborations for open information sharing with external organizations and stakeholders are restricted. Consequently, the Shelter system company has not cultivated a corporate design culture. It has not adopted the design approaches outlined in the theoretical framework section that are necessary for effective disaster response. The company demonstrates significant shortcomings in adapting to local conditions during disasters, adhering to circular design principles, addressing the evolving needs of vulnerable populations and other stakeholders, and fostering collaborative networks in the innovation process. Instead, the Shelter system company focuses its design efforts on supporting production functions, while maintaining inadequate communication with disaster sites to generate innovative solutions.

Conversely, the BPA analysis revealed that the role of design is also limited in the Turkish NGO's income-generating activities aimed at fostering social entrepreneurship to enhance resilience in disaster response. The company's strategic plan objectives do not align with meeting the product and service demands of the highly competitive outdoor market. The company's design culture for revenue-generating initiatives shows weak characteristics, and collaborations with internal and external organizations to support the necessary innovation for product development are minimal. The 'process & performance' findings from the BPA indicate that product development follows a linear and sequential process, without integrating broader product development activities. Under the 'people' category, it was found that the company employs a limited number of creative individuals, who work closely with the production function and lack a multidisciplinary and interdisciplinary approach to product development. Based on these findings, this research proposes strategies that can be implemented in the short, medium, and long term in order to make industrial design more effective in the innovative process activities of the Shelter Systems Company in disaster managements.

For the strategy to be implemented in the short term, it is recommended that the Shelter Systems Company develops ongoing collaborations with industrial design schools. Collaborations will contribute to gaining innovative product ideas and will create the opportunity to discover designers that can be employed within its own organization in the future. In this period, developing and supporting collaborations with researchers within the scope of post graduate programmes will contribute to gaining strength from academic research. It is also recommended to organize

competitions to develop project portfolios of the Turkish NGO and institutions such as AFAD and local governments in combating disasters, and to establish e-platforms where project and research findings are shared for open knowledge sharing. Sharing the acquired knowledge as open information in digital media can be used as an instrument to integrate the stakeholders in the disaster response ecosystem and to encourage their cooperation in innovation processes.

The medium-term strategy suggests the further development of design culture within the Shelter Systems Company. According to this strategy, the company should improve its limited design staff and employ more designers. In this period, it is recommended to support collaborations with independent design consultancy companies in order to develop design culture, to receive training consultancy not only for gaining innovative ideas but also for different speciality areas of design, and to support collaborations on a national and global scale. This period can be planned to be the period in which organizational capacity such as design, engineering and market research supporting innovative process activities, in which income-generating commercial product services begin to mature, and in which brands supported by new concepts are introduced to the market under the umbrella brand of the Turkish NGO.

In the strategy to be implemented in the long term, with the development of design culture, design becomes a valuable asset for the company and design is recognised as a separate business line in the company hierarchy. It is the period when "design and system thinking", in which design provides the highest functional added value, is integrated into management and business plans and design culture. This period can be seen as one where the continuous development of quality excellence principles in design is adopted as a strategic target. It focuses on seeking innovative service solutions tailored to human needs, local conditions, and disaster types. This approach is guided by continuous research aimed at addressing future threats and uncertainties in disaster response and is supported by collaborations.

In this period, it is suggested to develop a 'Design Company' or 'Design Centre for Disaster Response' as a subsidiary company within the Investment Company, with the potential contribution of design to practice. These new structures can be considered as a connection centre that develops horizontal collaborations and inter-institutional connection capabilities in interdisciplinary and sub-branch departments.

In Türkiye, innovative product and service development decisions for disaster preparedness exhibit centralised characteristics. Therefore, there may be a tendency to search for universal solutions in innovative product solutions. However, taking cultural and local sensitivities into consideration in design processes and using local capacity as a source of information, opening 'Regional Design Centre(s)' in order to get closer to regional cultural influences can contribute to getting closer to external cultural influences specific to the locality. While the Design Centre focuses on global and national design strategies, regional design centres can be considered as solution partners that contribute to producing strategies and policies in place and in context by focusing on local impacts. The 'Design Centre' can establish itself as a design service provider within the disaster response ecosystem, serving not only internal clients within the Turkish NGO but also external clients involved in disaster relief efforts.

As a result, the capital of development in organizations seeking innovation is people. The question of what skills are to be acquired in the human capital to be developed in order to improve human resources in disaster management is the important question that will actually trigger change. It can be said that it is important for organizations to demand change in order for change to occur.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interest: The author declare that I do not have a conflict of interest with third parties and institutions.

Ethics Committee Permission: Ethics Committee approval was obtained with the decision of Mimar Sinan Fine Arts University and the article on the system was added to the process files.

Financial Support: No financial support is required for this study.

Acknowledgements: I would like to thank the anonymous reviewers for their constructive and constructive comments throughout the article process and the editorial team for their contribution to the process management.

REFERENCES:

- Akkuş, Y. (2024). Afet odaklı bir sosyal girişimcilik örneği olarak cemiyetten anonim şirkete Kızılay. *HUMANITAS- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 53-72.
- Aktan, C.C. (2021). Organizasyonlarda değişim yönetimi: Değişim mühendisliği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1),67-78.
- Anderson, W. A. (2005). Bringing children into focus on the social science disaster research agenda. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters*, 23(3), 159-175.
- Apostolopoulos, N., Al-Dajani, H., Holt, D., Jones, P., & Newbery, R. (2018). Entrepreneurship and the sustainable development goals. In *Entrepreneurship and the sustainable development goals* (Vol. 8, pp. 1-7). Emerald Publishing Limited.
- Avendano, F., A., Fennessy, L., & Glover, J. (2017). The role of industrial design in effective post-disaster management. *Sustainability Through Innovation in Product Life Cycle Design*, 651-662.
- Celaschi, F., Celi, M., & García, L. M. (2011). The extended value of design: an advanced design perspective. *Design Management Journal*, 6(1), 6-15.
- Champy, J. (1995). *Reengineering management: The mandate for new leadership*, New York: Harper Business.
- Dell 'Era, C., & Landoni, P. (2014). Living Lab: A methodology between user-centred design and participatory design. *Creativity and Innovation Management*, 23(2), 137-154.
- Goldschmidt, G., & Rodgers, P. A. (2013). The design thinking approaches of three different groups of designers based on self-reports. *Design Studies*, 34(4), 454-471.
- Hammer, M., & Champy, J. (2009). *Reengineering the corporation: Manifesto for business revolution*, a. Zondervan.
- Hobday, M. (2005). Firm-level innovation models: perspectives on research in developed and developing countries. *Technology analysis & strategic management*, 17(2), 121-146.

- Huang, T., & Anderson, E. (2011). Design strategies and pedagogy for extreme conditions created by disasters. The Sixth International Conference on Design Creativity (ICDC2020) Oulu, Finland, August 26th – 28th 2020.
- Investment Company Annual Report. (2021). Retrieved February 15, 2024 from https://www.kizilayyatirim.com.tr/media/xr0elhsm/yatirim_2021_yili_faaliyet_raporu_02-06-2022_low.pdf
- Jabry, A. (2002). *Children in disasters: After the cameras have gone*. Plan UK.
- Manzini, E. (2015). *Design, when everybody designs: An introduction to design for social innovation*. MIT press.
- Noh, H. W., Kitagawa, K., & Oh, Y. S. (2014). Concepts of disaster prevention design for safety in the future society. *International Journal of Contents*, 10(1).
- Papanek, V. 1973. *Design for the real world; Human ecology and social change*. New York: Bantam Books.
- Papanek, V. (1983). For the southern half of the globe. *Design studies*, 4(1), 61-64.
- Papanek, V. (1995). *The green imperative: ecology and ethics in design and architecture*. Thames & Hudson.
- Sanders, E. B. N. (1992). Converging perspectives: Product development research for the 1990s. *Design Management Journal*, 3(4), s. 49–54.
- Sendai Framework. (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015 – 2030. Retrieved January 21, 2024 from https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframe-workfordrren.pdf
- Sphere Rehberi. (2018). *The Sphere Handbook: Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response*, fourth edition, Geneva, Switzerland. Retrieved January 21, 2024 from www.spherestandards.org/handbook
- Toraman, Y., Merdivenci, F., & Tekin, M. (2023). Türkiye’de afet lojistiğinde tekrar kullanılabilir yardım malzemelerinin geri kazanım faaliyetleri üzerine bir araştırma: Tersine lojistik süreçlerinin Kızılay özelinde incelenmesi. *Afet Ve Risk Dergisi*, 6(2), 391-400.
- Toros, S. (2020). Kullanıcı merkezli tasarım ve konsept geliştirme: Oyuncak tasarımı vaka çalışması. *Tasarım Kuram.* ;16(30),109-123.
- Triatmodjo, S. (2021). The need for socially responsible design. Faculty of Fine Arts, ISI Yogyakarta.
- Turkish NGO Annual Report. (2023). Retrieved December 17, 2024 from <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/turkiye-kizilay-dernegi-2023-yili-faaliyet-raporu--24052024-30-05-2024-99286421.pdf>
- Turkish NGO Strategic Plan. (2021). Strategic Plan: Target 2030. Retrieved October 10, 2024 from <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Editor/files/T%C3%BCrk%20K%C4%B1z%20B1ay%202021-2030%20Stratejik%20Plan%C4%B1-T%C3%BCrk%C3%A7e.pdf>
- Ünsal, T. (2016). Türkiye'de tasarım destek programlarının yenilik modelleri perspektifinden değerlendirilmesi. *Megaron*, 11(1), 150-161.

Ünsal, H. T. (2024). Afetlerle mücadelede endüstriyel tasarım. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayını. <https://acikerisim.msgsu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.14124/6406>

Veryzer, R. W. & Mozota, B. B. (2005). The impact of user-oriented design on new product development: An examination of fundamental relationships. *Journal of Product Innovation Management*, 22(2), s. 128–143.

Wastling, T., Charnley, F., & Moreno, M. (2018). Design for circular behaviour: Considering users in a circular economy. *Sustainability*, 10(6). <https://doi.org/10.3390/su10061743>

WDO. World Design Organization. (2024). Achieving the sustainable development goals by design. Retrieved May 3, 2024 from <https://wdo.org/about/vision-mission/un-sdgs/>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Çalışmanın Amacı:

Hızlı kentleşme, iklim değişikliği, doğal kaynakların tüketimi, ekosistemlerdeki bozulma ve küresel salgın faktörleri son yıllarda tüm dünyada doğal afetlerin sosyal ve mekânsal sonuçlarını derinleştirmiştir. BM Üçüncü Dünya Konferansı'nda kabul edilen Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi 'ne göre afetler, etkin bir şekilde yönetilmediği takdirde farklı sosyal ve ekolojik krizleri tetikleyebilen, kaos düzeyi yüksek vakalardır. Afetlerin yarattığı kaos ortamlarını yönetilebilir kılmak için merkezi ve yerel yönetimler başta olmak üzere tüm toplumsal kesimlerin afetlere müdahalede eşgüdümü, hızlı aksiyon alması gerekmektedir. Araştırma, sürdürülebilir afet yönetimi için ürün sistemlerinin geliştirilmesinde endüstriyel tasarımın rolünü tartışmakta ve afetlere müdahalede fiiliyatta etkili ürün hizmet çözümleri geliştirmek için endüstriyel tasarım perspektifinden stratejiler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma Soruları:

Makale, sürdürülebilir ve afet yönetim sistemi içinde yeni ürünler geliştirmek için endüstriyel tasarımın sağladığı katkıları sorgulamaktadır. Araştırma için benimsenmiş araştırma soruları şu şekilde ifade edilebilir. Barınma Sitemleri BS Şirketinin afetlere müdahalede benimsediği tasarım yaklaşımları ve endüstriyel tasarımın üstlendiği roller nelerdir? Şirketin afet yönetim evreleri içinde endüstriyel tasarımın sağladığı ürün ve hizmet alanları nelerdir? BS Şirketinin tasarım, Ar-Ge gibi yenilik süreç faaliyetleri için benimsenmiş olduğu organizasyonel yapı özellikleri nelerdir?

Literatür Araştırması:

Son yıllarda afetlerin sıklığının ve yarattığı yıkıcı etkilerin artması, endüstriyel tasarım yazınının dikkatini afetler konusuna yöneltmiştir. İlgili literatür 1970'li yıllardan itibaren dezavantajlı grupların ihtiyaçları ve çevresel sorunlar gibi doğal ve toplumsal sorunlara odaklanmış, ancak bu yaklaşım içinde endüstriyel tasarımın afet yönetimindeki rolü daha az tartışılmıştır. Afetlere dayanıklı toplum geliştirmek, endüstriyel tasarım disiplini için niş alandır (Papanek,1973; Huang & Anderson, 2011; Noh vd., 2014; Avendano vd., 2017; Triatmodjo, 2021; Ünsal 2024). Dünya Tasarım Örgütü, doğal afetlerin sıklığı ve etkisi arttıkça, toplumların ve şehirlerin gelecekteki insani krizlere yanıt vermesine yardımcı olmada 'tasarımın' kritik rol oynayabileceğine dikkat çekmiş, dolayısıyla afet yönetim döngüsü içinde yer alan 'önleme', 'hazırlık', 'acil müdahale' ve sosyal yaşamı 'normalleştirmesine' yönelik bu dört evrede diğer disiplinlerle birlikte tasarımın daha güvenli ve dayanıklı gelecek inşa etmedeki önemini vurgulamıştır.

Tasarım yazını, afet yönetimi evreleri içinde sağlayacağı katkıların yanı sıra yenilik sürecinde benimsenmesi gereken ilke ve yöntemsel yaklaşımları da tartışmaktadır. Afetler için geliştirilecek ürün sistemlerinde yerel özelliklere ve kapasitelere duyarlı olunması, lojistik faktörlerin hesaba katılması, çevre dostu stratejilerin benimsenmesi, kurumsal ve finansal sürdürülebilirlik, disiplinler ve paydaşlar arası iş birliklerinin desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kültürel deneyimler, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik, eko tasarım, sosyal tasarım ve inovasyon, döngüsel tasarım, gibi kuramsal ve yöntemsel tartışmalar, toplumun afetlere karşı toplumsal dayanıklılığını artırmak için önemli açılımlar sağlamaktadır. Yereldeki kültürel ve çevresel farklılıklar dolayısıyla afet sahasındaki farklılaşmalara neden olmakta, özellikle de cinsiyet, kadın, çocuk, yaşlı, engelli gibi kırılgan grupların ihtiyaçları ürün sistemlerinden beklentileri farklılaştırmaktadır. Ayrıca afet ve tasarım yazınında, ürün sistemlerinde dayanıklılık, yeniden kullanım, esneklik, bakım, montaj, lojistik ilkelerinin desteklemesi ve mevcut kaynakların kullanımını üst düzeye çıkarılması, sistemlerin fiyat etkili geliştirilmesi, kullanım sonrası toplama ve dönüştürme esaslarının göz önünde bulundurulması, atık oluşumunun önlenmesi ve ekonomiye kazandırılması benimsenmesi gereken ilkeler arasındadır.

Öte yandan, insani yardım hizmetlerinde önemli rol üstlenen STK'lar için finansal ve kurumsal sürdürülebilirlik konusu sosyal işletme ve sosyal girişimciliğin sağlayabileceği katkılar sürdürülebilirlik ilkeleri üzerinden tartışılmakta tasarım düşüncesinin sistem düşüncesinden bağımsız olarak ele alınmaması gerektiği savunulmaktadır. Afetlere müdahaleye yönelik hizmetler geliştirilmesi için, afet yönetiminde yer alan aktörlerin afet yönetiminin her aşamasında çoklu ve disiplinler arası iş birliğine ve açık bilgi paylaşımına yönelmeleri, yenilikçi iş-ağlarının geliştirilmesi gerektiği inovasyon modellerinde de tartışılmaktadır. Gerçekte tüm bu yöntemsel yaklaşımlar, birbirinin alternatifi olmayıp birbiriyle uyumlu çalışabilecek tasarımda sistem düşüncesini destekleyen yaklaşımlardır. Araştırma için gerçekleştirilen vaka çalışması kapsamında, Türk STK'na hizmet veren BS Şirketi'nin tasarım ve Ar-Ge gibi süreç faaliyetlerinin organizasyonel yapı özelliklerine ve endüstriyel tasarım disiplininin üstlendiği rollere odaklanılmıştır.

Yöntem:

Vaka çalışması kapsamında, afet sonrası sosyal hayatın normalleşmesi için hizmet veren BS Şirketi'nin tasarım ve Ar-Ge gibi yenilik süreçlerine odaklanmak amacıyla nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Türk STK'na hizmet veren BS Şirketi'nden veri toplamak amacıyla (i) tasarım süreci faaliyetlerini görev almış iş süreçlerine hâkim çalışanıyla görüşmeler, (ii) faaliyet raporları, stratejik plan belgeleri, ürün katalogları gibi kurumsal kaynaklar üzerinden belge araştırması yapılmıştır.

BS şirketinin seçiminde tasarım ve Ar-Ge gibi yaratıcı süreç faaliyetlerine organizasyon yapısı içinde yer vermesi, küresel ve ulusal düzeyde insani yardım hizmetleri yürüten daha birçok uluslararası STK, kamu kurum ve kuruluşunun üreticisi olması belirleyici olmuştur. Tasarım süreçlerine ilişkin sorgulamaların yapılabilmesi amacıyla yarı yapılandırılmış soru tekniği hazırlanmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. BS Şirketi'nin yaratıcı süreç faaliyetlerinde tasarımın rolünü ve tasarım süreçlerinin doğal iş akışını anlamak ve yaratıcı süreç faaliyetlerinin ayrıntılı bir resmini oluşturmak için iş süreçleri analizi İSA yapılmıştır. İSA, yenilik süreç faaliyetlerinde girdilerin çıktılara dönüştürülmesinde iş süreçlerinin 'nasıl ve ne şekilde' ele alındığını detaylı bir şekilde tanımlamak için kullanılan yöntemidir. Esasen iyi uygulama araçlarını geliştirmeyi amaçlayan İSA, mevcut yenilikçi süreç faaliyetlerinin performansını iyileştirmek ve iş süreci tasarım çıktılarını denetlemek ve gözden geçirmek için kullanılmaktadır. İSA, üretim süreçlerinde aksamalara neden olan faktörlerin tespit edilmesini ve süreçlerin yeniden geliştirilmesini amaçlar. Örnek olay kapsamında, endüstriyel tasarımın ürün geliştirme sürecindeki rolünü ve mevcut durumu tanımlamak amacıyla Champy (1995) tarafından İSA için belirlenmiş 'amaç', 'kültür', 'süreç ve performans' ve 'insan' kaynakları konu başlıkları altında 32 soru, hazırlanmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme:

Araştırma sonucunda BS Şirketi'nin afetlere müdahalede benimsemesi beklenen 'afettede odaklılık', döngüsel tasarım, ekolojik tasarıma ilişkin tasarım ilke ve yöntemsel yaklaşımların ürün geliştirme süreçlerinde zayıf düzeyde uygulandığı, tasarım ve yenilikçiliği destekleyen yaratıcı ve araştırmacı iş-ağlarının sınırlı düzeyde kullanıldığı tespit edilmiştir. Afet sonrası sosyal yaşamı normalleştirmeye yönelik sunulan acil ve geçici barınma hizmetlerinin toptancı bakış açısıyla çözüldüğü, yereldeki sorunlara odaklanan bağlamsal ekolojik ve sosyolojik farklılaşmaların, kırılğan grupların hesaba katılmadığı, ürün çözümlerinin sistem düşüncesinden ve sahadaki gereksinimleri karşılamaktan uzak olduğu bulunmuştur.

Şirketin ana faaliyetleri öncelikle üretim odaklıdır. Sınırlı tasarım kapasitesine sahip BS Şirketi'nde 'tasarım kültürünün' gelişmemiş olduğu, 'süreç ve performans' çıktılarının zayıf çıktılar sergilediği belirlenmiştir. Ayrıca inovasyon faaliyetlerinde dış etkilere kapalı süreçler gerçekleştirildiği, dış kuruluşlar ve paydaşlarla açık bilgi paylaşımına yönelik yatayda kısıtlı iş birlikleri gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. BS Şirketi'nin yaratıcı süreç faaliyetlerinde tasarımın rolünü ve tasarım süreçlerinin iş akışını anlamak için gerçekleştirilen İSA sonucunda, işletmenin son dönemde sosyal girişimciliği destekleyen gelir getirici faaliyetlere yöneldiğini ve bu çabaları toplumsal faydaya dönüştürmeyi hedeflediğini ortaya koymuştur. Ancak BS Şirketinin, sosyal girişimcilik yoluyla yatırım kapasitesini artırmak için tasarımın işlevsel kullanımını ve insan kaynaklarını geliştirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda makalenin sonunda BS Şirketinin sürdürülebilir afet yönetiminde etkili endüstriyel tasarım yapabilmesi amacıyla kısa, orta ve uzun dönemde uygulanabilecek stratejiler geliştirilmiştir.

Yeşil Alan Çevresindeki Farklı Kentsel Dokuların Mikro İklim Etkisinin Değerlendirilmesi¹

Assessment of Microclimate Effects of Different Urban Patterns Around the Green Area.

Esra YAZICI² Merve YAVAŞ³

öz

Kent mikro ikliminin olumsuz etkilerini azaltmak için geçmişten bugüne yeşil alanlar potansiyel olarak önemli yere sahiptir. Kent ikliminin düzenlenmesinde önemli rol oynarlar ve hava sıcaklığı üzerinde olumlu etki oluştururlar. Çalışmanın amacı, soğuk iklime sahip olan Erzurum'da bulunan ve çevresinde farklı kentsel doku/yoğunluğa sahip bir kentsel yeşil alanın iklim simülasyonları yoluyla test edilmesi ve çevresindeki farklı kentsel dokuların mikro iklime etkisinin saptanmasıdır. Çalışma süresince seçilen kentsel yeşil alan için bitki örtüsü, çevresindeki yerleşim alanının yoğunluk analizi ve sıcaklık ölçümleri yapılmıştır. Yapılan analizlerin haritalarının üretilmesi aşamasında ENVI-met programı kullanılmıştır. Yapılan simülasyon sonucunda kentsel yeşil alanın yapılaşmış yakın çevresine göre yaz ayında ortalama 2.0 °C daha serin iken kış ayında ortalama 1.2 °C daha sıcak olduğu tespit edilmiştir. Kentsel yeşil alandan uzaklaştıkça yaz mevsiminde sıcaklığın arttığı, kış aylarında ise azaldığı görülmüştür. Kentsel yeşil alan çevresi yapılaşmış alanlarda ise az yoğun/çok katlı yapılaşma özelliğine sahip bölgenin yaz mevsiminde diğer bölgelere göre daha sıcak kış mevsiminde ise daha soğuk olduğu anlaşılmıştır. Sonuçlar sıcaklık farklarının kentsel dokuya göre değiştiğini, kentsel yeşil alanın mikro iklim etkisinin sadece yeşil alana bağlı olmadığını ve yakın yapı çevrenin özelliklerinin de etkili olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: ENVI-met, Erzurum, Kentsel Doku, Kentsel Yeşil Alan, Mikro iklim,

ABSTRACT

Historically, green spaces have the potential to mitigate the negative effects of urban microclimate. They play an important role in regulating the urban climate and have a positive effect on air temperature. The aim of the study is to test an urban green space in Erzurum, a city with a cold climate and different urban texture/density around it, through climate simulations and to determine the effect of different urban textures around it on the microclimate. During the study, vegetation cover, density analysis of the surrounding residential area and temperature measurements were made for the selected urban green area. ENVI-met program was used to produce maps of the analyzes. As a result of the simulation, it was determined that the urban green area was 2.01 °C cooler in summer and 1.2 °C warmer in winter compared to its built environment. As you move away from the urban green area, the temperature increases in summer and decreases in winter. In the built-up areas around the urban green area, it was found that the region with less dense / high-rise construction was warmer in summer and colder in winter compared to other regions. The results show that the temperature differences vary according to the urban texture, the microclimate effect of the urban green area is not only dependent on the green area and the characteristics of the immediate built environment are also effective.

Keywords: Microclimate, Green Area, Urban Pattern, ENVI-met, Erzurum

¹ Bu çalışma, "Yeşil Alan Çevresi Farklı Kentsel Dokuların Mikro İklim Etkisi, Erzurum Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı, esraeroglu14@gmail.com, 0009-0005-0588-0080

³ **Corresponding Author:** (Dr. Öğr. Üyesi) Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, merveyvs@gmail.com, 0000-0002-4340-4174

GİRİŞ:

Kentleşme süreci 18. yüzyılda yaşanan sanayi devrimi ile hareketlenmiş ve kentlerde ekonomik, sosyal ve fiziksel olarak hizmet alanları gelişme göstermiştir. Kentlerde hizmet alanlarının gelişmesi ve dönüşmesiyle kırdan kente hızlı göç yaşanmış ve kentlerde sosyal dönüşümün yanında arazi kullanımlarında değişiklikler meydana gelmiştir. Arazideki dolu/boş dengesinin bozulması ve yüzey örtüsünün de değişmesiyle çevresel sorunlar yaşanmaya başlanmıştır (Hamada ve Otha 2010). Bu çevresel sorunlardan bir diğeri de kent ikliminin bozulmasıdır. Kentte yaşanan değişimler sonucunda yaşanan kent içi boş alanların büyüyen kente hizmet vermek için dolu alanlara dönüşmesiyle atmosferik koşullar değişmeye başlamış ve yapay bir iklim hissedilmeye başlanmıştır (Yüksel Duman ve Oğuz 2008). Kentlerde hissedilen bu yapay, küçük mekânsal ve zamansal ölçekte beliren iklim mikro iklim olarak tanımlanmaktadır (Kızılca 2021).

Kentlerde hissedilen yapay iklimle birlikte mikro iklimin olumsuz etkilerini azaltmak için geçmişte çeşitli önlemler araştırılmıştır. Uzun bir geçmişe sahip olan kent iklimi bilimi sanayi devriminden sonra Luke Howard'ın Londra'da yapmış olduğu çalışma ile başlamıştır. 1815' te yapmış olduğu çalışma, sıcaklık farklılıklarını gösteren ilk iklim çalışması olmuştur. Howard, kentin yapısı, kalabalık insan nüfusu ve yakıt tüketimine bağlı olarak suni sıcaklıkların ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Kentlerde yapay iklimin minimum düzeyde hissedilmesi için önerilen önlemlerin başında en etkili ve basit yöntem yeşil alan kazanımı sağlanması gelmektedir. Farklı araştırmalar yeşil alan etkisini ortaya koymaktadır. Vartholomaios 2015 yılında yaptığı araştırmada, yeşil alan etkisini tespit etmek için yeşil kurgusunun olmadığı referans bir durumla karşılaştırma yapmış ve elde edilen sonuca göre kentsel yeşil alanın özellikleri (büyüklük, bina yoğunlukları, yükseklik/genişlik oranları, kentsel doku, bitki yoğunluğu) farklı olmasına rağmen her koşulda olumlu etkileri olduğunu tespit etmiştir. Yeşil alanların nitelikleri ne olursa olsun, kentsel sıcaklıklar üzerinde pozitif etkilere sahip olduğu görülmüş ve yeşil alanların kendilerine özgü mikro iklim alanı oluşturdukları belirlenmiştir (Elma 2023).

Ülkemizde ise yerel ölçekte yeşil alan ve mikro iklim arasındaki ilişkinin araştırıldığı az çalışma bulunmaktadır. Çalışmalar incelendiğinde kentsel yeşil alanın yakın çevre tipolojisi ile ilişki kurulmamış ve yeşil alanların kent mikro iklimine farklı etkiler sağlaması kentsel yeşil alan için özelliklerine bağlanmıştır (Adıgüzel 2018). Farklı tip ve özellikteki yeşil alanların kent mikro iklimine farklı derecelerde etkileri olduğu görülmekte ve farklılık oluşmasının sebepleri ise alanın iç özelliklerine bağlanmıştır (Boucher vd. 2013). Kentsel yeşil alanlarda soğutma ve ısıtma etkisinin sadece yeşil alan özelliklerine bağlı olmadığı, yakın çevredeki yapıları çevrenin formuna da bağlı olduğu tespit edilmiştir (Adıgüzel 2018).

Bu çalışmanın amacı kent mikro iklimine odaklanıp iklime duyarlı bir kentsel tasarım anlayışı oluşturmak ve soğuk/sert kış iklim koşullarının hâkim olan Erzurum kentinde kentsel yeşil alanların çevresindeki bina konfigürasyonu ve mikro iklim arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

Çalışma alanı Erzurum Kuğulu Park ve çevresi olarak sınırlı tutulmuş ve 3 farklı noktadan ölçümler alınmıştır. Alanın arazi kullanımı, kat yüksekliği, dolu-boş, yapı malzemesi, yapım yılları, kentsel gelişim, yapı nizamları gibi mevcut durum analizleri yapılmıştır. Alanda belirlenen noktalardan ölçümler yapılarak elde edilen sıcaklık verilerinin mekânsal dağılımını anlayabilmek için simülasyonlar yapılarak haritalar oluşturulmuştur. Çalışma alanının ölçümleri yaz mevsiminde temmuz ayı ortası, kış mevsiminde ise şubat ayı ortası sıcaklık verileri ve ölçümleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

1. Materyal ve Yöntem

Makalenin temel materyalini soğuk iklime sahip olan Erzurum oluşturmaktadır. Çalışma alanı olarak

Erzurum'un seçilmesinde soğuk iklim koşulları ve soğuk iklimde yeşil alan çevresindeki bina konfigürasyonunun kent iklimine etkisi üzerinde yapılmış bir çalışma ile karşılaşılmaması rol oynamıştır.

Seçilen çalışma alanı içinde belirlenen parametreler değerlendirilerek yeşil alan çevresi bina konfigürasyonunun sıcaklıklar üzerindeki etkileri sorgulanmıştır. Çalışmada Google Earth uydu görüntüleri ve hali hazır haritalardan yararlanılmıştır. Alan analizlerinin görselleştirilmesi için Adobe Photoshop programı, ölçülen sıcaklıkların simülasyon sonuçları için ise ENVI-met programı kullanılmıştır.

1.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini oluşturan Erzurum 25.066 km² yüz ölçümüne sahiptir. Sahip olduğu bu yüz ölçümüyle Türkiye'nin en büyük dördüncü ilidir. Merkez ilçeleri Aziziye, Yakutiye ve Palandöken olmak üzere toplamda 20 tane ilçesi bulunmaktadır. İlin toplam nüfusu ise 767,847'dir (TÜİK 2023).

Kent merkezi, Palandöken Dağları'nın eteklerinde 1.853 m rakımda bulunmaktadır. Kentleşmiş alan 30 km²'dir. Kent çoğunlukla kuzey/kuzeybatı ve batıda Erzurum Ovası üzerinde gelişme göstermektedir. Güneyde ise Palandöken Dağı eteklerine doğru sınırlı şekilde genişlemektedir (Yavaş 2019).

Erzurum kentinin iklimi ise Dsb (şiddetli kış, kurak yaz ve serin) iklim sınıfına ait olduğu görülmektedir. Kentte 6 aydan fazla süren kış dönemi görülmektedir. Sıcaklık düşüşü ekim ayında başlamakta nisan ayında ise artmaya başlamaktadır. Kış mevsiminin uzun sürmesinin yanı sıra ülkemizin en soğuk kentlerinden olan Erzurum' da kış mevsiminde sıcaklık -25 °C'nin altına düşebilmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. 1929-2019 Arasında Gerçekleşen Ortalama Değerler

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Tem.	Ağust.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Ort. Sıcaklık(°C)	-9.2	-7.7	-2.5	5.3	10.7	14.9	19.3	19.5	14.7	8.1	1	-0.6
Ort.En Yüksek Sıcaklık(°C)	-4.0	-2.4	2.4	10.8	16.8	21.6	26.4	27.1	22.6	15.0	6.7	1.0
Ort.En Yüksek Sıcaklık(°C)	-14	-12.6	-7.1	0.0	4.3	7.3	11.1	11.1	6.4	1.7	-3.7	-10.3
Ort. Güneşlenme Süresi	3.1	4.3	5.1	6.2	7.9	10.2	11.1	10.6	9.0	6.7	4.7	3.0
Ort.Yağışlı Gün Sayısı	11.1	11.1	12.3	13.7	16.1	10.8	6.5	5.1	5.0	9.5	9.3	10.6
Aylık Top. Yağış Miktarı	22.4	27.0	34.9	53.4	72.9	48.7	26.6	17.5	23.7	48.2	33.3	22.6

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü

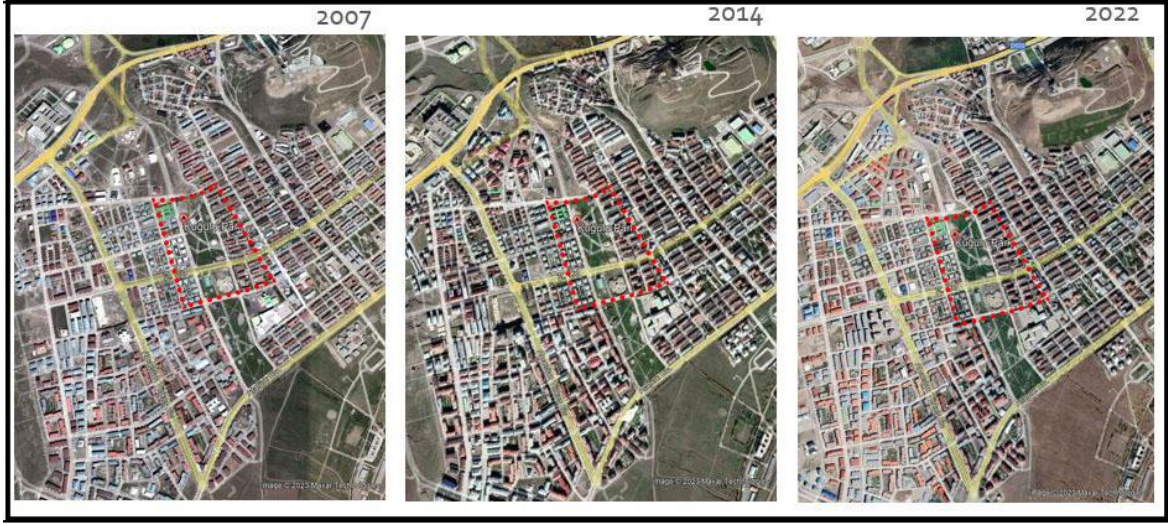
Araştırma alanı yeşil alan-kentsel doku-kent mikro iklimi ilişkisini en iyi yansıtacağı düşünülen yoğun yapılaşmış bir alan olan ve kentin güneybatısında Yıldızkent semtinde bulunan 'Kuğulu Park ve Çevresi' olarak seçilmiştir (Şekil 1). Bu alan çevresinde farklı kentsel dokuların, kat yüksekliklerinin, dolu boş oranlarının farklı olması sebebiyle belirlenmiştir. Bu bölümde kış koşullarının hâkim olduğu Erzurum kentinde belirlenen Kuğulu Park çalışma alanı ve çevresine ait özellikler değerlendirilerek sıcaklık üzerindeki etkenler araştırılmıştır.

Şekil 1. Erzurum Kenti Makrofomu ve Çalışma Alanı

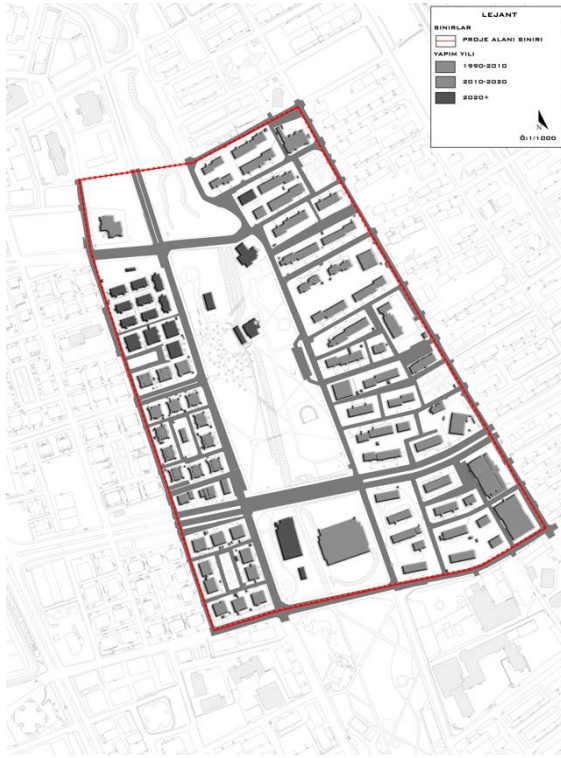
Kuğulu Park konum olarak kent merkezinin güneybatısında yer almaktadır. Yeşil alan çevresinde konut alanları, kreş, spor alanları ve ticari kullanımlar bulunmakta ve 4 caddenin kesiştiği bir noktada yer almaktadır.

Kuğulu Park çevresi yapı yoğunluğu bakımından incelendiğinde 2005-2024 yılları arasında yoğunluğun arttığı görülmektedir (Şekil 2). Bu süreçte artan yapı yoğunluğu karşısında kentsel iklim koşullarını iyileştirmede önemli yere sahip olan kentsel yeşil alanların da önemi artmaktadır.

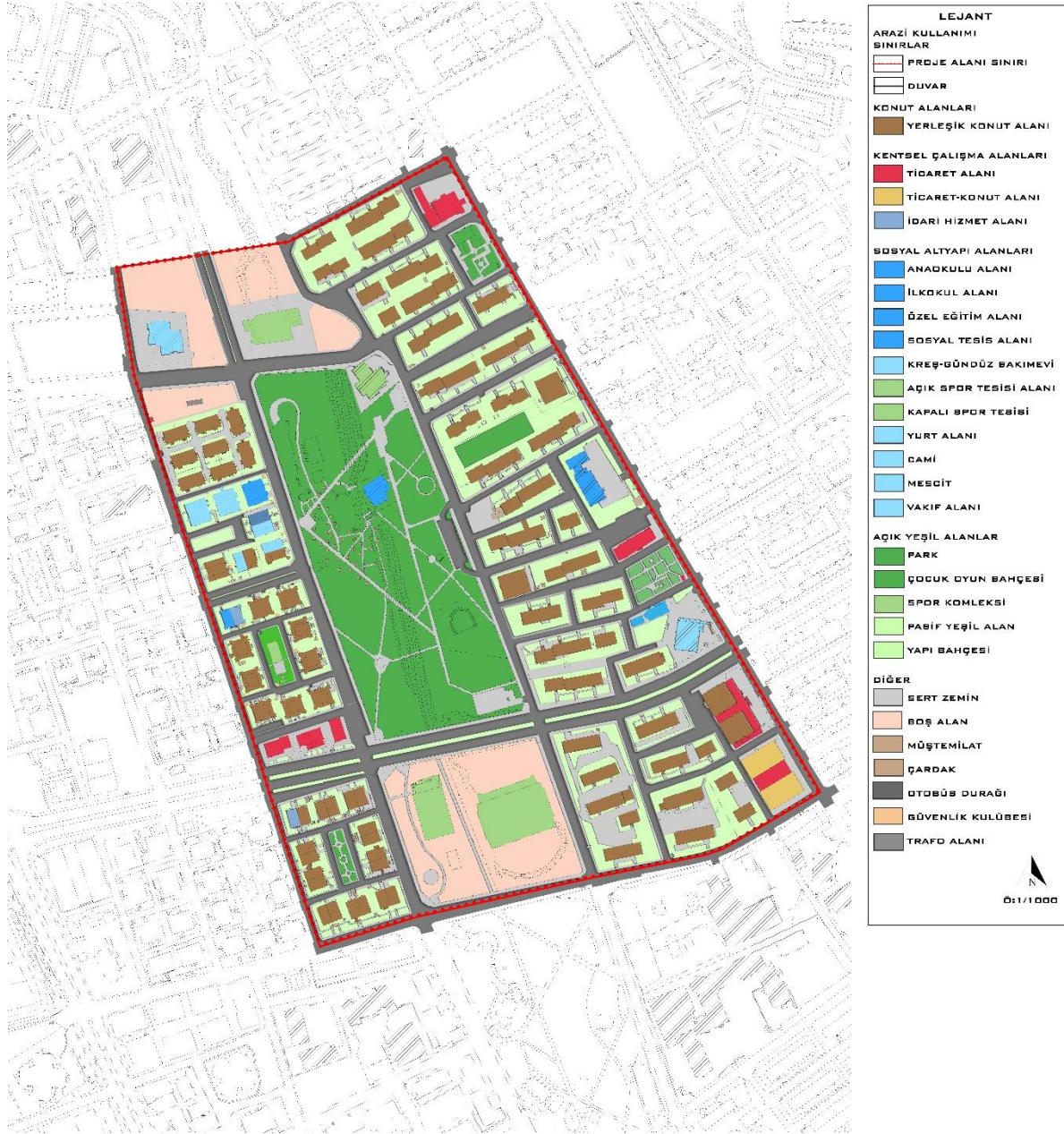
Şekil 2. Yıllara Göre Araştırma Alanı ve Yakın Çevre Gelişimi

Çalışma alanı özelinde yapılan analizlerde yapı yapım yıllarının çoğunlukla 1990-2010 yılları arasında olduğu tespit edilmiştir. 2020 yılından sonra ise park içerisinde kafe, restoran alanlarının yapıldığı, çevresinde ise 1-3 kat arasında, müstakil konutlar inşaa edildiği görülmüştür (Şekil 3).

Şekil 3. Araştırma Alanı Yapı Yapım Yılları Analizi

Kuğulu Park içerisinde sert zemin, yeşil alan, oturma alanları, özel eğitim alanı ve spor kompleksi bulunmaktadır (Şekil 4). Kentsel yeşil alanın büyük olması serinletme etkisi üzerinde olumlu etki oluştururken alan içi özellikler bu etkilerde değişiklik yaratmaktadırlar. Kuğulu Park alan içi kullanım oranları kontrol edildiğinde yeşil alan/sert zemin dengesi olarak yeşil alanların fazla olduğu tespit edilmiştir. 6 hektar olan parkın %75 i yeşil alandan oluşmaktadır. Geri kalan %25'lik dilimin %21'ini sert zemin ve %4'ünü ise binalar oluşturmaktadır.

Şekil 4. Çalışma Alanı Arazi Kullanımı

Çalışma alanında dolu/boş oranı incelendiğinde parkın batısında yüksek, doğusunda daha seyrek olduğu görülmektedir (Şekil 5). Kat yüksekliğinin çalışma alanının batısının 1-3 kattan, doğusunu daha karma yapıya sahip olduğu ve çoğunlukla 4-6 kattan oluştuğu görülmektedir.

Şekil 5. Çalışma Alanı Doluluk/Boşluk ve Kat Yüksekliği Analizi

Çalışma alanı yapı nizamı olarak incelendiğinde bitişik, ayrı ve blok nizam görülmektedir (Şekil 6). Yapı nizamlarının kent iklimi ile ilişkisindeki önemi ise farklı dokudaki alanlarda yeşil alanın etkisinin değişiminden kaynaklanmaktadır. Ayrıca çalışma alanı yapı malzemesi olarak betonarme yapı malzemesinden oluşmaktadır.

Şekil 6. Çalışma Alanı Yapı Nizamı ve Yapı Malzemesi Analizi

1.2. Yöntem

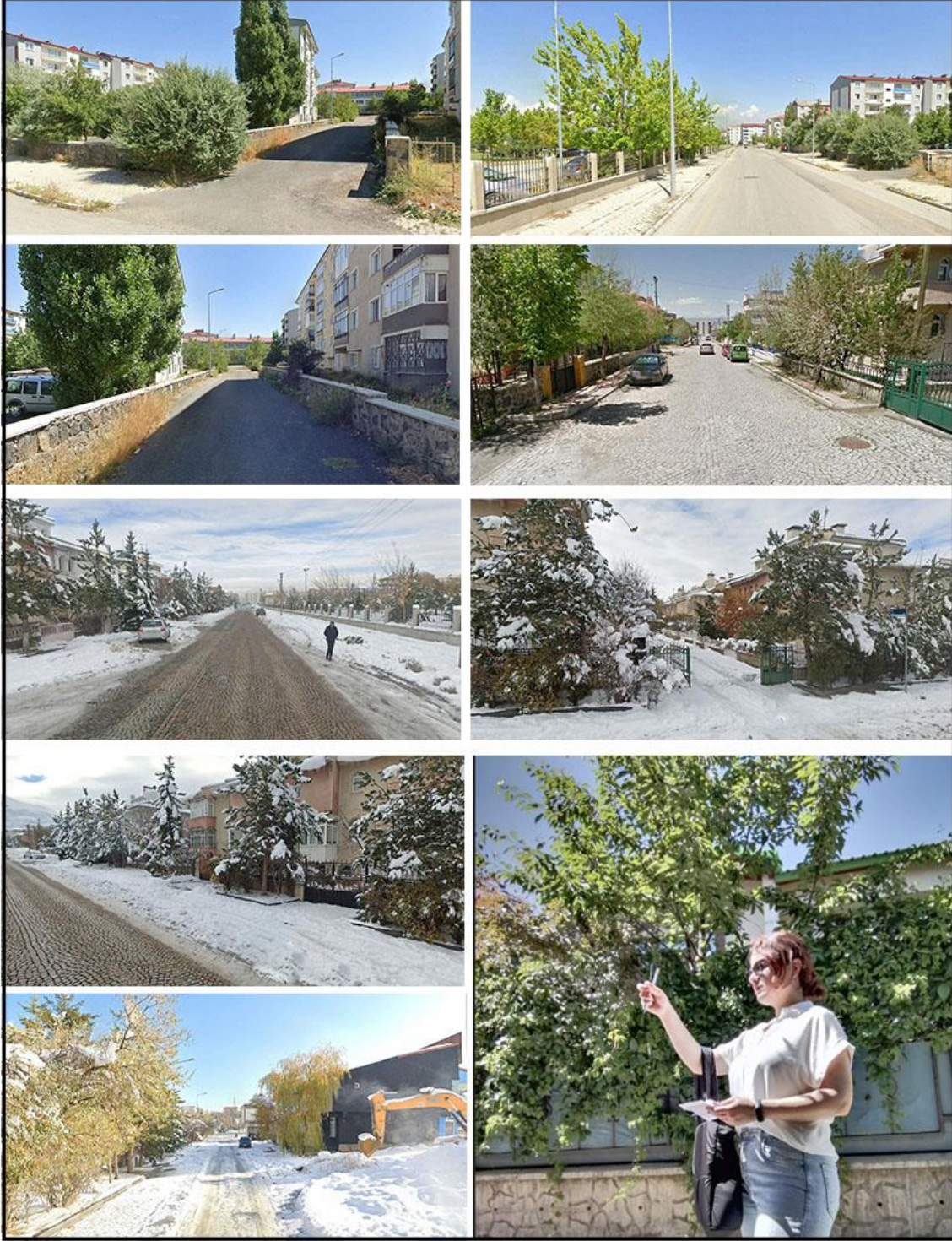
Belirlenen çalışma alanında yapılan meteorolojik ölçümler ve alan içi/çevresi özellikleri makalenin ana materyalini oluşturmaktadır. Çalışma alanında kentsel yeşil alanın farklı kentsel doku ve yoğunluklarda mikro iklime etkisinin daha net açıklanması amacıyla yaz/kış mevsimi sıcaklıkları dikkate alınmıştır. Elitech model cihazı kullanılarak çalışma alanındaki sıcaklık ölçümleri yapılmıştır. Bunun dışında ölçüm yapılan günlere ait mevcut veriler (nispi nem(g/m^3), rüzgâr hızı(m/s) ve yönü ve sıcaklık ($^{\circ}C$)) Meteoroloji Genel Müdürlüğü Meteorolojik Veri Bilgi Satış ve Sunum Sistemi (MEVBİS)'den sağlanmıştır.

Ölçüm noktalarının seçiminde çalışma alanı içerisinde yapı yoğunluğu ve doku farklılıkları göz önünde bulundurulmuş ve alan 3 bölgeye ayrılmıştır. Bölgelere ayrılırken kat yüksekliği, yapı yoğunluğu, yapı nizamı, doluluk boşluk durumları göz önünde bulundurulmuştur. A bölgesi kentsel yeşil alanı kapsamaktadır. B bölgesi ise diğer iki bölgeye göre daha yoğun, kat sayısı daha düşük (ortalama 1-3 kat) ve ayrı yapılı nizamına sahip binaların fazla olduğu alandır. C bölgesi ise diğer iki bölgeye göre kat yüksekliklerinin fazla (ortalama 5-7 kat), yoğunluğun B bölgesine göre daha az ve bitişik nizamın fazla olduğu binalardan oluşmaktadır. A bölgesinde A noktası sabit olmak üzere, B bölgesi ve C bölgelerinin ortası referans alınıp parka en yakın noktadan başlanarak 15 m aralıklarda 6 noktada 6 dakika aralıklarla sırasıyla 12:00, 13:00, 14:00 ve 15:00 (ana saatler) olmak üzere sıcaklık ölçümleri mobil olarak ölçüm cihazları ile aynı anda yapılmıştır (Şekil 7).

Şekil 7. Çalışma Alanı Ölçüm Noktaları

Çalışma alanında daha doğru ve anlaşılır olması açısından ölçümler ortalama yerden 1.5-2 m yükseklikle yapılmıştır. Yaz ve kış (Temmuz ve Şubat) olmak üzere iki ayrı mevsimde ölçüm yapılarak kentsel yeşil alanın mikro iklime etkisi ve bu etkinin çevresiyle ilişkisinin açıklanması amaçlanmıştır. Ölçümler eş zamanlı olarak yapılarak aynı saatte farklı özellikteki alanlardaki (kat, yoğunluk, yapı nizamı) sıcaklıklar alınmıştır. Şekil 8'de çalışma alanının yaz ve kış ayına ait görüntüleri sunulmuştur.

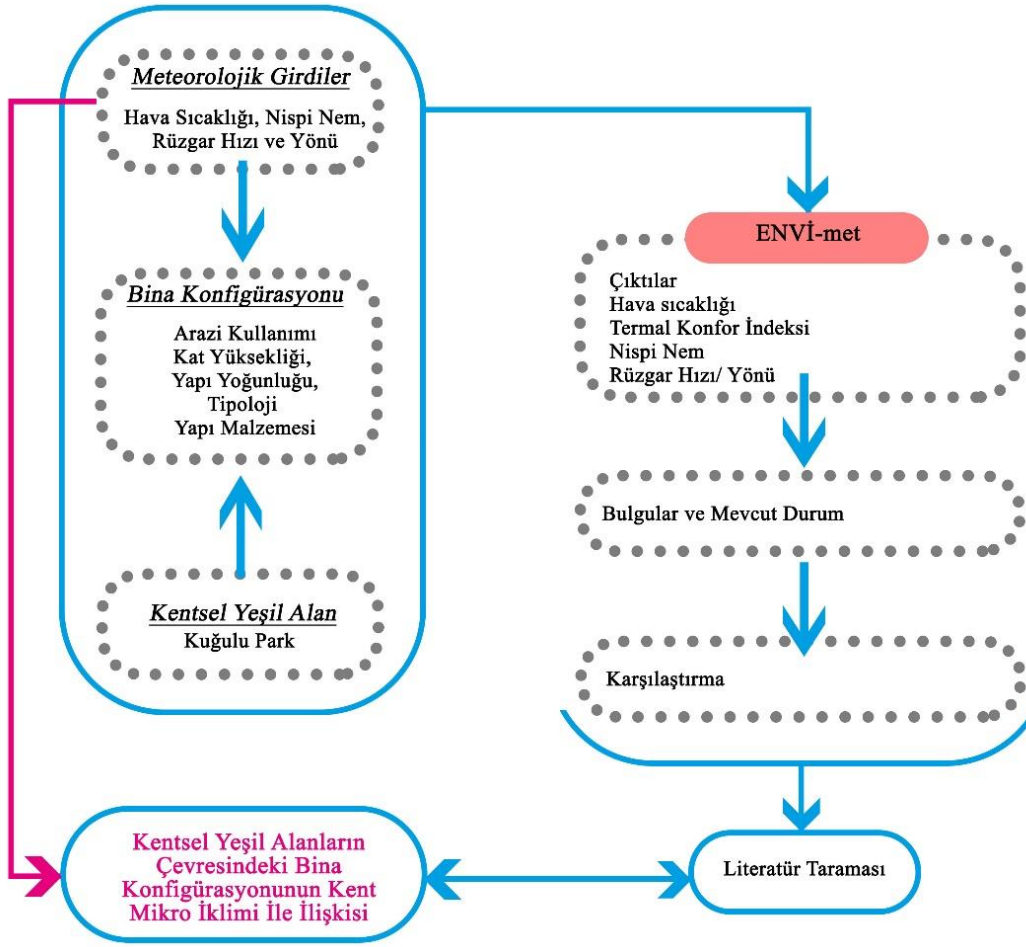

Şekil 8. Ölçüm Alanları Örnek Fotoğraflar

Bu araştırmada Erzurum Kuşulu Park çalışma alanı olarak seçilmiş, kullanılan araştırma yöntemi ve oluşturulan ilişkiler şematik olarak sunulmuştur (Şekil 9).

Yeşil alanların kentsel sistemden kopuk bir biçimde ele alınması sonucunda yeşil alanların mikro iklim koşulları üzerindeki etkisinin azalması probleminin çözülmesi ve mikro iklim şartlarının iyileştirilmesi için alt ölçekte tasarım stratejileri ve mikro iklim ilişkisinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Yavaş 2019). Bu doğrultuda ilk olarak Erzurum'da seçilen yeşil alanın çevresindeki mevcut bina konfigürasyonunun mikro iklime etkisinin önemli noktaları ve nedenleri güncel verilerle

değerlendirilmiş, sonraki aşamada ise ENVI-met simülasyon modeli kullanarak bu durum test edilmiştir. Bu yöntem, mevcut durum analizleri ve testlerin yapıldığı yinelenmeli bir süreç olmuştur.

Şekil 9. Çalışma Yöntemi Şeması

1.2.1. ENVI-met Modeli

Mikro iklimlendirme analizleri için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. ENVI-Met modeli Michael Bruse tarafından geliştirilen ve son yıllarda sıklıkla kullanılan bir araçtır (Bruse 2018). 1998 yılında model ilk kez kullanılmaya başlanmış ve sonrasında dünya genelinde 2017'ye kadar 1900'den fazla kullanıcı tarafından araştırmalarda sıklıkla tercih edilmeye başlanmıştır. Mikro iklim çalışmalarının son yıllarda önem kazanmasıyla birlikte ENVI-Met modelinin kullanımı da son beş yılda %77 artmıştır (Tsoka vd. 2018). Sıklıkla kullanılan bu mikro iklimlendirme aracı kentlerdeki iklim değişkenlerini hesaplamak ve değişkenleri simüle edip haritalandırmak için geliştirilmiştir. Bu işlemler yapılırken alandaki tüm fiziksel özellikleri (binalar, yüzey özellikleri, bitki örtüsü, toprak ve iklim koşulları) dikkate alıp birleştirerek kent mikro iklim durumunu hesaplamaktadır (Bruse ve Fleer 1998).

Son yıllarda sıklıkla kullanılan ENVI-Met programı hem kullanımının daha kolay hem de daha kesin veriler oluşturup güvenilirlik sağladığı için bu çalışmada da tercih edilmiştir. Ayrıca kentsel mikro iklimsel değişiklikleri ölçebilmesi de ENVI-Met modelinin seçilmesinde etkili olmuştur. ENVI-Met modeli farklı özelliklere sahip kentsel alanları test edebilmesi açısından daha öncesinde sıklıkla kullanılmış ve test edilmiştir (Toudert vd. 2007). Mikro iklimlendirme yöntemleri karşılaştırıldığında ve bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda ENVI-Met modeli alt ölçekte ısı adası etkisinin hesaplanması için daha güvenilir bulunmuştur (Yavaş 2023).

ENVI-met simülasyon programı bu çalışmada kentsel yapılaşma ve farklı parametrelerin seçimine ve sahip olunan uygulanabilir değerlere dayanmaktadır. Değişkenler temel olarak bina konfigürasyonları

üzerinden oluşturularak, mikro iklim ile yeşil alan çevresindeki kentsel dokunun farklılıklarına göre analiz edilmiştir.

Mikro iklim için önemli kavramlardan bir tanesi de PET (Physiologically Equivalent Temperature Fiziyojik Eşdeğer Sıcaklık) indeksidir. Bu değer farklı iklim tiplerinde termal konforun tek indekste hesaplanmasına olanak tanımaktadır. PET indeksine göre belirlenen sıcaklıklar insanların hissettiği sıcaklık ve ona karşılık gelen stres derecelerini göstermektedir. (Düzgüneş ve Bezirkan, 2020)

Bu çalışmada sadece hava sıcaklığı simülasyonu ile sınırlı kalmamış termal konfor indeksi olan PET değeri de hesaplanmıştır. Ölçülen değerlerin aralıkları psikofiziksel ölçeğe dayanmakta ve termal konfor durumu da belirlenmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. PET İndeksi Termal Stres Kategorileri

PET(°C)	Termal Algı	Fiziyojik Stres Seviyesi
<4.0	Çok Soğuk	Aşırı Soğuk Stresi
4.1-8.0	Soğuk	Güçlü Soğuk Stresi
8.1-13.0	Serin	Orta Derece Soğuk Stresi
13.1-18.0	Biraz Serin	Hafif Soğuk Stresi
18.1-23.0	Konforlu	Termal Stres Yok
23.1-29.0	Biraz Ilık	Hafif Sıcaklık Stresi
29.1-35	Ilık	Orta Sıcaklık Stresi
35.1-40.0	Sıcak	Güçlü Sıcaklık Stresi
>41.0	Çok Sıcak	Aşırı Sıcaklık Stresi

Kaynak: Matzarakis ve Mayer, 1996

2. Araştırma Bulguları

2.1. Meteorolojik Veriler

Çalışma alanında yapılan ölçümlerin doğrulanabilmesi için aynı tarih (15 Temmuz ve 18 Şubat) için saatlik sıcaklık değerleri de meteoroloji istasyonunun verileriyle karşılaştırılmıştır. Saat 12:00 ve 15:00 arasında yapılan ölçümler meteorolojiden alınan saatlik sıcaklık değerleriyle karşılaştırılmıştır.

15 Temmuz 2023'te yapılan sıcaklık ölçümleri belirlenen üç alanda yapılmıştır. A noktası sabit olmak üzere B ve C alanlarında 15 m mesafe ile belirlenen rotada 6 dakika aralıklarla ölçüm yapılmıştır. Yapılan ölçüm sonuçları incelendiğinde kentsel yeşil alan tüm saat aralıklarında en serin nokta olarak ölçülmüştür. En sıcak bölgenin ise C bölgesi olduğu tespit edilmiştir. B ve C alanlarında belirlenen noktalarda parktan uzaklaştıkça sıcaklığın artmış olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3. 15 Temmuz 2023 Kaydedilen Sıcaklıklar (°C)

	A Noktası	B Noktası						C Noktası					
		B1	B2	B3	B4	B5	B6	C1	C2	C3	C4	C5	C6
12:00	12:00	27.8	29.2					29.6					
	12:06	27.7		29					29.7				
	12:12	27.8			29.5						29.4		

	12:18	27.5				29.5					30		
	12:24	27.8					30					30.5	
	12:30	28						30.2					30.8
13:00	13:00	27.5	28						29.1				
	13:06	27.6		28.6						28.7			
	13:12	27.6			29.5						28.5		
	13:18	27.2				29.7						28.5	
	13:24	27.5					29.8						29.6
	13:30	27.4						29.7					29.9
14:00	14:00	26.9	28.3						29.3				
	14:06	26.5		28.5						28.6			
	14:12	26.4			29.1						28.8		
	14:18	26.7				29.3						28.8	
	14:24	27.6					29.3						29.3
	14:30	26.8						29.5					29.4
15:00	15:00	26.8	28.5						28.2				
	15:06	26.4		28						28.1			
	15:12	26.2			28.8						28		
	15:18	26.5				28.6						28.5	
	15:24	26.1					28.7						27.9
	15:30	25.9						28.9					28

Yapılan sıcaklık ölçümlerinin nokta bazlı ortalamaları alınarak meteoroloji sıcaklıkları ile karşılaştırılmış ve kalibrasyon gerçekleştirilmiştir. Ortalama sıcaklık farkı 2.71°C olarak belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. 15 Temmuz 2023 Kaydedilen Sıcaklıklar ve Meteoroloji Sıcaklıkları Karşılaştırması (°C)

Saat	Sıcaklık (°C)					Fark	Ortalama Fark
	Ölçüm			Ortalama	Meteoroloji		
	A	B	C				
12:00	27.76	29.56	30	29.11	25.5	3.61	2.71
13:00	27.46	29.21	29.05	28.57	26.5	2.07	
14:00	26.821	29	29.03	28.28	25.1	2.58	
15:00	26.31	28.58	28.11	27.67	25.1	2.57	

Kalibre edilen sıcaklıklar kontrol edildiğinde 15 Temmuz tarihinde en yüksek sıcaklık saat 12:00'de 29.11°C ve en düşük sıcaklık ise saat 02:00'de 13.61°C olarak olduğu görülmüştür (Tablo 5).

Tablo 5. 15 Temmuz 2023 Kalibre Edilen Sıcaklıklar (°C)

Saat		00:00	01:00	02:00	03:00	04:00	05:00	06:00	07:00	08:00	09:00	10:00	11:00
Sıcaklık (°C)	Ort.	16.81	14.31	13.61	14.51	19.21	21.51	22.41	24.31	25.51	27.71	27.71	28.51
	Met.	14.31	11.6	10.09	11.8	16.5	18.8	19.7	21.6	22.8	25	25	25.8
Saat		12:00	13:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00	19:00	20:00	21:00	22:00	23:00
Sıcaklık (°C)	Ort.	29.11	28.57	28.28	27.67	25.41	23.11	21.61	20.61	19.51	18.41	17.91	16.71

(°C)	Met	25.5	26.5	25.1	25.1	22.7	20.4	18.9	17.9	16.8	15.7	15.2	14
------	-----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	----

Yaz mevsimi için yapılan incelemede 15 Temmuz günü için en yüksek nem yüzdesi saat 02:00'da %80 olarak gözlemlenmiştir. Rüzgâr hızının en yüksek saat 06.00'da 2.6 m/s olarak tespit edildiği saatte rüzgâr yönü ise 60° olarak tespit edilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. 15 Temmuz Rüzgâr Yönü (°)/Hızı (m/s) ve Nem(%) Değerleri (EMGM)

Saat	Rüzgâr Yönü	Rüzgâr Hızı	Nem	Saat	Rüzgâr Yönü	Rüzgâr Hızı	Nem
00:00	135	0.2	65.0	12:00	0	1.6	26.0
01:00	120	0.4	77.0	13:00	0	0	23.0
02:00	90	0.2	80.0	14:00	0	0	25.0
03:00	300	0.2	78.0	15:00	15	1.7	27.0
04:00	60	0.7	58.0	16:00	60	2	32.0
05:00	15	0.8	47.0	17:00	60	2.4	41.0
06:00	15	0.9	47.0	18:00	60	2.6	44.0
07:00	0	1.2	38.0	19:00	0	0	44.0
08:00	0	1.4	28.0	20:00	45	1.3	49.0
09:00	15	2.2	23.0	21:00	45	1.6	51.0
10:00	15	2	25.0	22:00	45	1	51.0
11:00	15	1.9	25.0	23:00	45	0.8	55.0

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü Meteorolojik Veri Bilgi Satış ve Sunum Sistemi (MEVBİS)

18 Şubat 2024'te yapılan kış ayına ait sıcaklık ölçümleri de belirlenen üç alanda yapılmıştır. A noktası sabit olmak üzere B ve C alanlarında 15 m mesafe ile belirlenen rotada 6 dakika aralıklarla ölçüm yapılmıştır. Yapılan ölçüm sonuçları incelendiğinde kentsel yeşil alanın tüm saat aralıklarında en sıcak nokta olarak ölçülmüştür. En serin bölgenin ise C bölgesi olduğu görülmüştür. B ve C alanlarında belirlenen noktalarda parktan uzaklaştıkça sıcaklığın azalmış olduğu tespit edilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. 18 Şubat 2024 Kaydedilen Sıcaklıklar(°C)

		A Noktası	B Noktası						C Noktası					
			B1	B2	B3	B4	B5	B6	C1	C2	C3	C4	C5	C6
12:00	12:00	2.4	1.4						1.1					
	12:06	2.3		1.2						1				
	12:12	2.3			1.3						1.2			
	12:18	2.2				1.1						1.1		
	12:24	2.3					1.2						1	
	12:30	2.4						1						0.8
13:00	13:00	2.9	1.9						1.8					
	13:06	2.9		1.9						1.8				
	13:12	2.8			1.7						1.7			
	13:18	2.8				1.5						1.3		
	13:24	2.7					1.4						1	
	13:30	2.6						1.5						0.6
14:00		2	1.6						1.7					
	14:06	1.9		1.5						1.4				
	14:12	1.8			1.4						1.4			
	14:18	2				1.3						1.2		

	14:24	2.2					1.3						0.8	
	14:30	2						1						0.5
15:00	15:00	1	-0.1						-1					
	15:06	-0.7		-0.9						-1.6				
	15:12	-0.9			-1						-1.7			
	15:18	-1				-1.4						-1.9		
	15:24	-1.1					-1.7						-2.7	
	15:30	-1.3						-1.8						-2.9

18 Şubat 2024'te yapılan sıcaklık ölçümlerinin doğrulanabilmesi için de aynı tarihin meteoroloji saatlik verileri alınarak karşılaştırma yapılmıştır. Saat 12:00-15:00 arası yapılan sıcaklık ölçümleri karşılaştırıldığında ortalama sıcaklık farkı 1.13°C çıkmıştır (Tablo 8).

Tablo 8. 18 Şubat 2024'te Kaydedilen Sıcaklıklar ve Meteoroloji Sıcaklıkları Karşılaştırması(°C)

Saat	Sıcaklık (°C)			Ortalama	Meteoroloji	Fark	Ortalama Fark
	Ölçüm						
	A	B	C				
12:00	2.31	1.2	1.05	1.52	2.8	1.28	1.13
13:00	2.78	1.65	1.36	1.93	2.9	0.97	
14:00	1.98	1.35	1.15	1.49	2.6	1.11	
15:00	-0.72	-1.18	-1.96	-1.29	-0.1	1.19	

Yapılan sıcaklık ölçümlerinin meteorolojinin verilerinden ortalama 1.13°C daha az olduğu belirlendikten sonra temmuz ayı için yapılan kalibre 18 Şubat tarihi için de yapılmıştır. Gün içi sıcaklıklar incelendiğinde ise en yüksek sıcaklık 1.83°C ve en düşük sıcaklık -4.94°C olarak tespit edilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. 18 Şubat 2024 Kalibre Edilen Sıcaklıklar (°C)

Saat		00:00	01:00	02:00	03:00	04:00	05:00	06:00	07:00	08:00	09:00	10:00	11:00
Sıcaklık (°C)	Ortalama	-1.94	-3.64	-3.54	-2.34	-2.34	-2.54	-1.54	-0.04	0.96	0.96	1.16	1.46
	Meteoroloji	-0.8	-2.5	-2.4	-1.2	-1.2	-1.4	-0.4	1.1	2.1	2.1	2.3	2.6
Saat		12:00	13:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00	19:00	20:00	21:00	22:00	23:00
Sıcaklık (°C)	Ortalama	1.52	1.93	1.49	-1.29	-2.34	-2.74	-3.74	-3.14	-3.24	-3.94	-4.94	-4.54
	Meteoroloji	2.8	2.9	2.6	-0.1	-1.2	-1.6	-2.6	-2	-2.1	-2.8	-3.8	-3.4

Aynı gün için rüzgâr ve nem değerleri incelendiğinde ise en yüksek nem yüzdesi saat 02:00'da %88 olarak ve rüzgâr hızı ise saat 10:00'da 90° yönünde tespit edilmiştir. Ölçüm yapılan güne ait rüzgâr yönü/hızı ve nem(%) Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. 18 Şubat Rüzgâr Yönü (°)/Hızı (m/s) ve Nem(%) Değerleri (EMGM)

Saat	Rüzgâr Yönü	Rüzgâr Hızı	Nem	Saat	Rüzgâr Yönü	Rüzgâr Hızı	Nem
00:00	80°	0.5	74.0	12:00	20°	0.5	47.0
01:00	0°	0	84.0	13:00	80°	0.5	48.0
02:00	0°	0	88.0	14:00	0°	0	47.0
03:00	0°	0	83.0	15:00	0°	0	62.0

04:00	0°	0	83.0	16:00	0°	0	65.0
05:00	260°	0.5	83.0	17:00	0°	0	64.0
06:00	260°	0.5	77.0	18:00	0°	0	69.0
07:00	100°	1	64.0	19:00	0°	0	70.0
08:00	20°	0.5	67.0	20:00	0°	0	70.0
09:00	90°	1	52.0	21:00	0°	0	73.0
10:00	90°	1.5	52.0	22:00	0°	0	78.0
11:00	330°	0.5	50.0	23:00	0°	0	80.0

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü Meteorolojik Veri Bilgi Satış Ve Sunum Sistemi (MEVBİS)

ENVI-met simülasyonları hazırlanırken sıcaklık girdilerinde herhangi bir yanlışlığı olmaması için belirtilen tarih ve saat sıcaklıklarının ortalaması alınmış ve kalibre edilmiştir. Aşağıdaki tabloda yaz ve kış simülasyonlarında kullanılan giriş verileri belirtilmiştir. Modellerde simülasyon başlangıç saati 00.00 olarak belirlenmiş ve simülasyon 24 saat çalıştırılmıştır (Tablo 11).

Tablo 11. Simülasyon Giriş Özellikleri

	Tarih	
	15 Temmuz	18 Şubat
Giriş Verisi		
Simülasyona Giriş Günü	15 Temmuz 2023	18 Şubat 2024
Simülasyona Başlangıç Saati	00.00	00.00
Simülasyon Süresi	24 Saat	24 Saat
Izgara Hücre Boyutu(x*y*z)	480x265x45	480x265x45
Izgara Boyut(m)	2x2x2	2x2x2

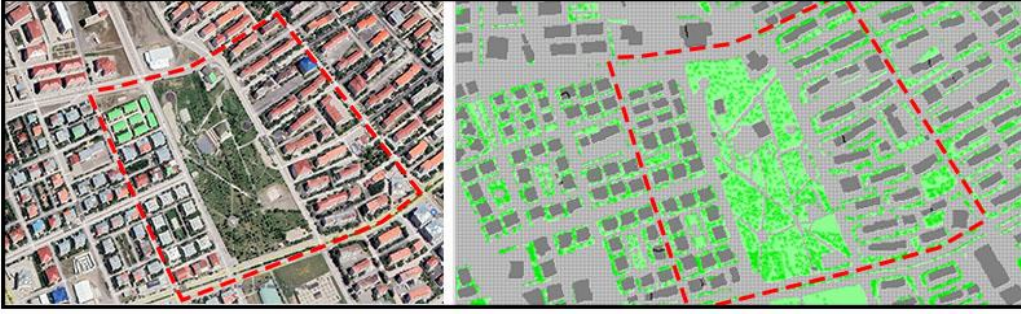
Simülasyona giriş için meteoroloji verileri ölçülen/kalibre edilen sıcaklık, nem, rüzgâr hızı ve yönü değerlerinin en düşük ve en yüksek değerleri alınmıştır. Aşağıdaki tabloda yaz ve kış dönemi için simülasyona giriş yapılan meteorolojik veriler gösterilmiştir (Tablo 12).

Tablo 12. Simülasyon Meteorolojik Giriş Verileri

Meteorolojik Veriler	Yaz Dönemi		Kış Dönemi	
	Maximum	Minimum	Maximum	Minimum
Referans Noktasındaki Pürüzlülük	0.1 m		0.1 m	
Sıcaklık(°C)	29.11	13.61	1.83	-4.94
Rüzgâr Hızı(m/s)	2.6	0	1.5	0
Rüzgâr Yönü(°)	60	0	90	0
Nispi Nem(2m)(%)	80	23	88	47

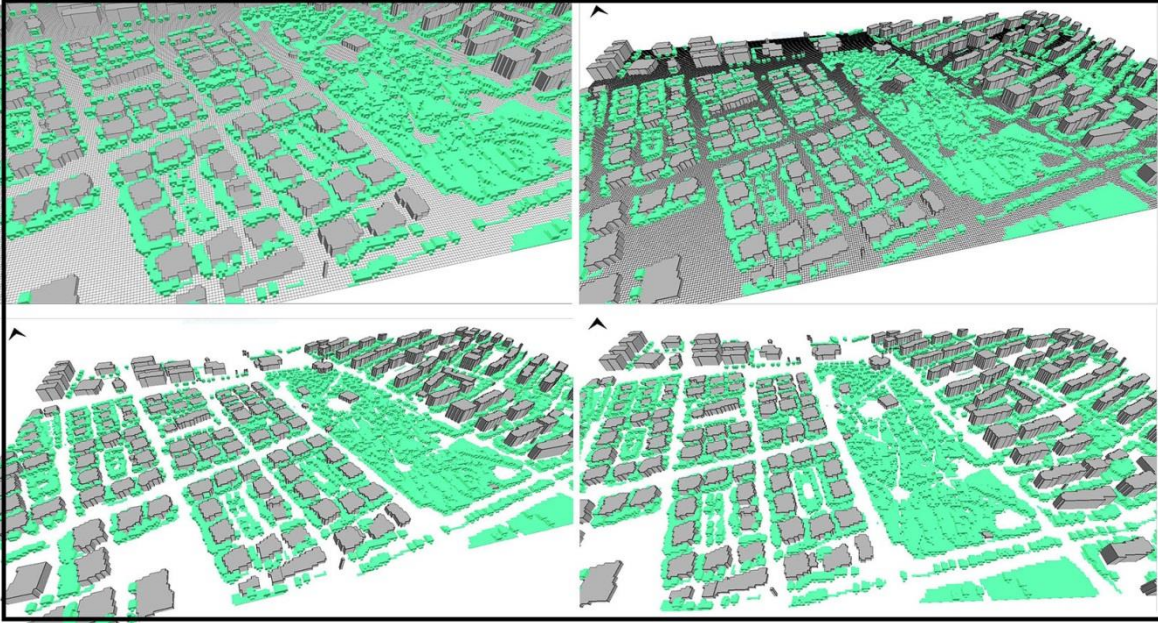
2.2. Simülasyon Bulguları

Yaz ve kış mevsimi için 24 saatlik oluşturulan simülasyonlarda Kuşulu Park ve yakın çevresinde mikro iklim koşulları ve termal konfor indekslerinden biri olan PET değeri de incelenerek haritalandırılmıştır. Çalışma alanında yapılan mevcut durum analizlerinin verileri simülasyon için ENVI-Met programında işlenmiş ve alanın üç boyutlu görseli oluşturulmuştur. ENVI-met programına girilen verilerin dosya görüntüsü Şekil 10'da ve üç boyutlu görüntüleri ise Şekil 11'de gösterilmiştir.

Şekil 10. Kuğulu Park ve Alan Giriş Dosyası

ENVI-met programı üzerindeki her ızgara 2m x 2m bir alanı göstermektedir. Çalışma alanında (.INX) uzantılı olarak kaydedilen dosya 480*265*45(x*y*z) grid hücrelerinden oluşmakta ve ızgara boyutu 2x2x2 (x*y*z) metredir. Çalışma alanı toplamda 20 hektardan oluşmaktadır. Çalışma alanı içerisinde kentsel yeşil alan, konut alanları, ticari alanlar, sosyal donatı alanları bulunmaktadır. Kentsel yeşil alan ise çalışma alanının %15'ini kaplamaktadır.

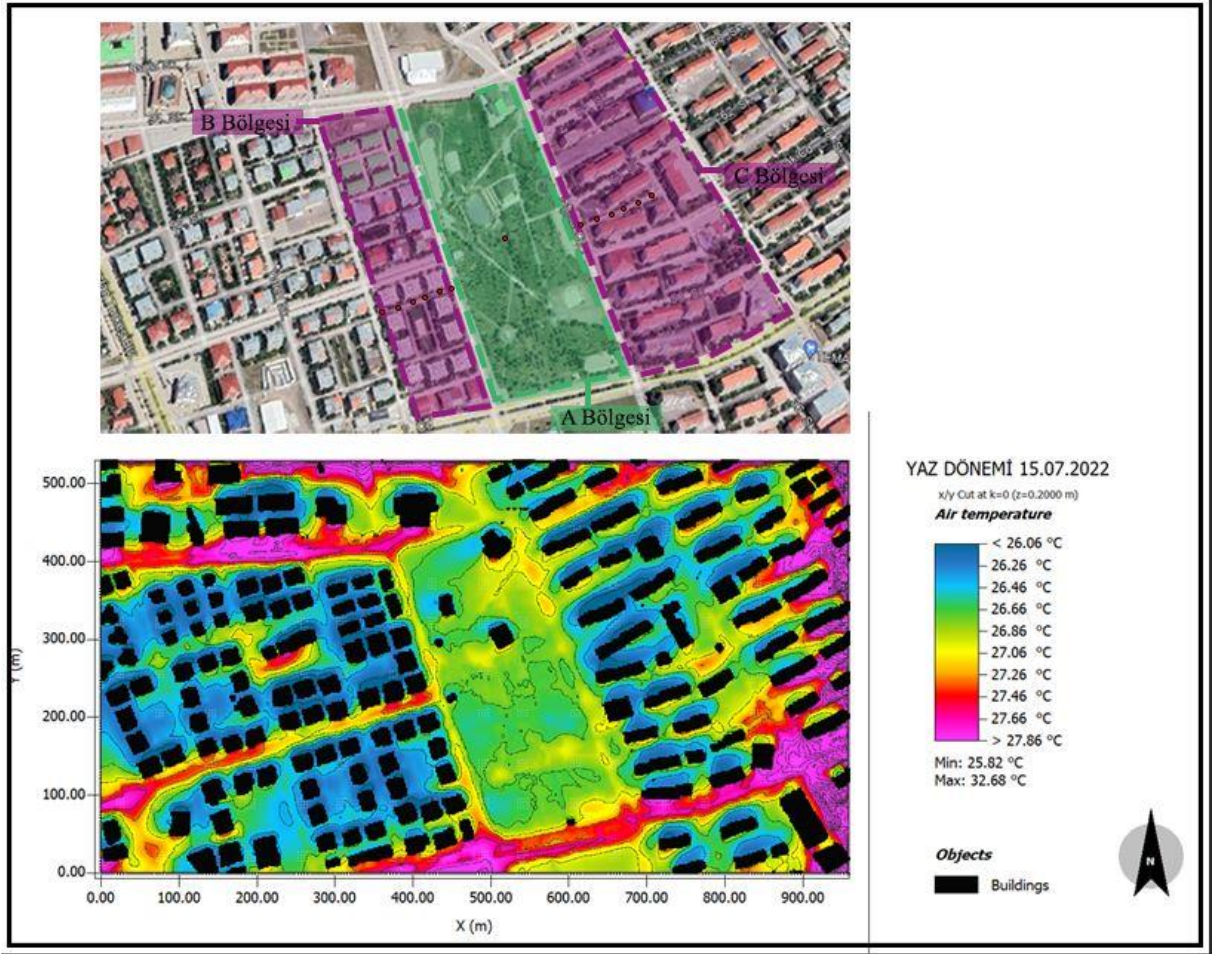

Şekil 11. Alanın Üç Boyutlu Görüntüsü

2.3. Yaz Mevsimi Simülasyon sonuçları

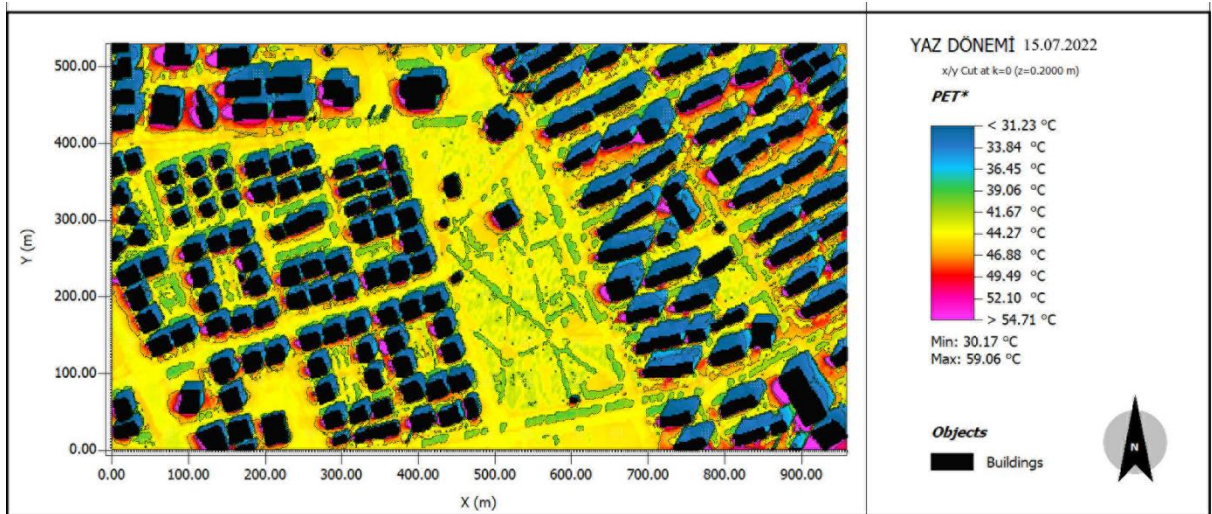
Yaz mevsiminde simülasyon 15 Temmuz 2023 tarihi için yapılmıştır. Simülasyona girilen mevcut durum analizleri dışında aynı tarih için sıcaklık(°C), nispi nem(%), rüzgâr hızı ve yönü meteorolojik verileri girilmiştir.

15 Temmuz 2022 tarihine ait simülasyonda A, B ve C bölgeleri için bulgular elde edilmiştir. A bölgesi (Kuğulu Park) çalışma alanı içerisinde en serin bölge olarak belirlenmiştir ve sıcaklık 26.46°C-27.21°C arasında değişmektedir. A bölgesindeki ortalama sıcaklık ise 27.09°C olarak hesaplanmıştır. C (çalışma alanının doğusu) ve B (çalışma alanının batısı) bölgelerinin kentsel yeşil alana yakın oldukları noktalar en serin noktalar olarak belirlenmiştir. C bölgesinin ise B bölgesine göre daha sıcak olduğu tespit edilmiştir. C bölgesinin ortalama sıcaklık değeri 29.16°C iken B bölgesinin ortalama sıcaklık değeri 29.04°C olarak hesaplanmıştır (Şekil 12).

Şekil 12. Yaz Dönemi 15.07.2022 ENVI-Met Simülasyonu

Alanın termal konfor (PET) değeri haritası değerlendirildiğinde 15 Temmuz tarihinde en yüksek termal değer C bölgesinde ve 54.7°C 'den büyük aşırı sıcaklık stresi derecesinde noktalar olduğu görülmüştür. A bölgesi (Kuğulu Park) içerisinde ise ortalama değer 44.2°C olarak belirlenmiştir. A bölgesinde yeşil alanlarda stres seviyesinin daha düşük olduğu, C ve B bölgelerinde ise geçirimsiz olan asfalt yüzeyler ile binaların güney cephelerinde aşırı sıcaklık stresi yarattığı görülmüştür (Şekil 13).

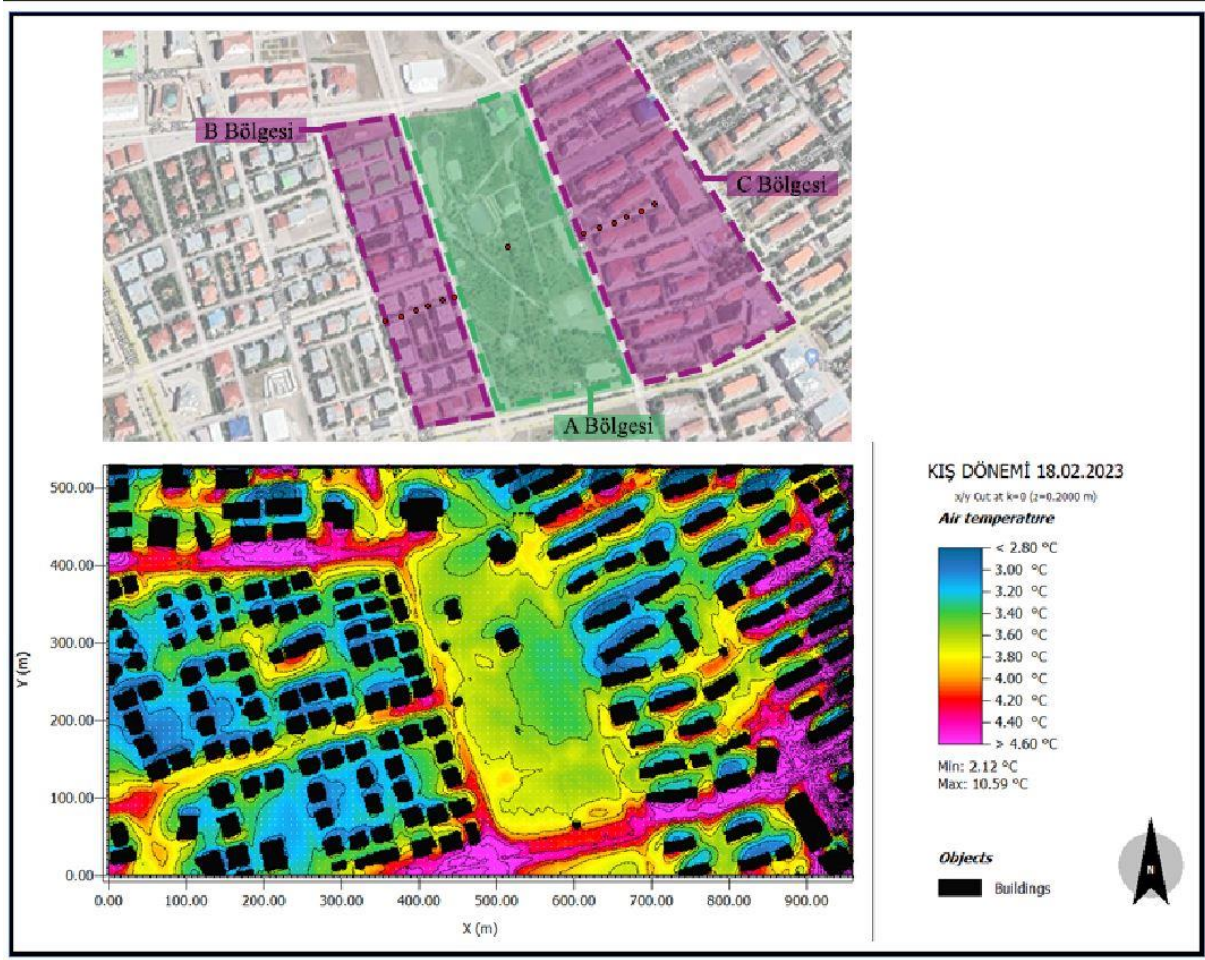

Şekil 13. Yaz Dönemi 15.07.2022 ENVI-Met Termal Konfor Mikro İklim Simülasyonu

2.4. Kış Mevsimi Simülasyonu sonuçları

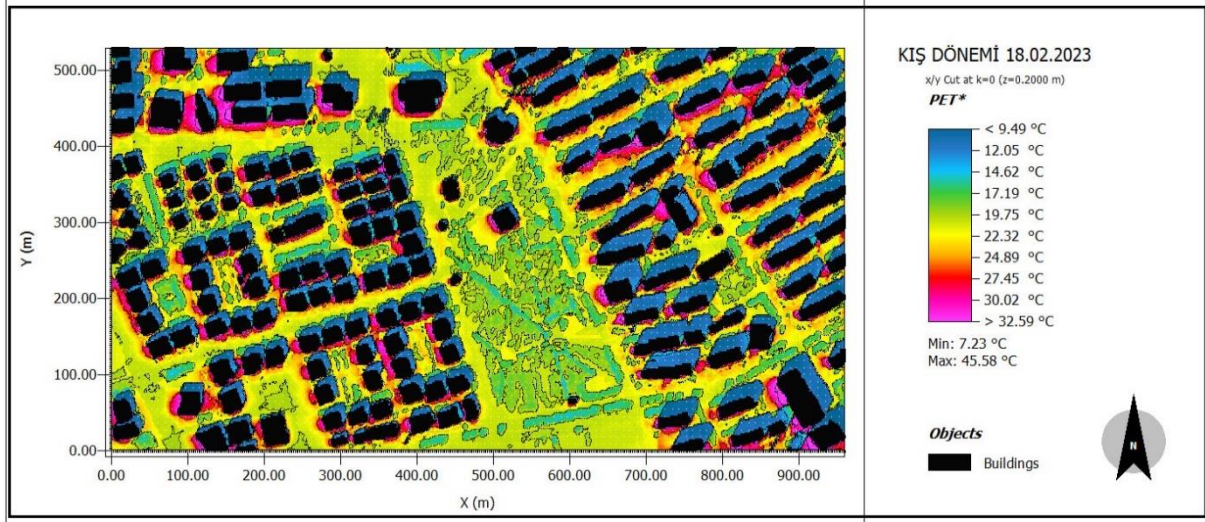
18 Şubat 2024'te yapılan sıcaklık (°C) verileri ve mevcut durum analizleri ENVI-Met simülasyonunun temel verileri olmak üzere aynı tarih için nispi nem (%), rüzgâr hızı ve yönü verilerinin programa bilgileri girilmiştir.

Yapılan simülasyon sonuçları incelendiğinde A, B ve C bölgeleri içerisinde A bölgesi (Kuğulu Park) en sıcak bölge olarak belirlenmiştir. Sıcaklık derecesinin ise simülasyon sonucuna göre 3.4°C-3.8 °C arasında olduğu görülmektedir. C ve B bölgeleri incelendiğinde ise C bölgesinin daha serin olduğu görülmektedir. Kentsel yeşil alandan uzaklaştıkça sıcaklığın düştüğü görülmektedir. Ortalama sıcaklık değerleri hesaplandığında da simülasyon sonucunu desteklemektedir. Hesaplamalara göre ortalama sıcaklık dereceleri A bölgesinin (Kuğulu Park) 1.6°C, B bölgesinin (çalışma alanının batısı) 0.76°C ve C bölgesinin (çalışma alanının doğusu) ise 0.4°C olarak belirlenmiştir (Şekil 14).

Şekil 14. Kış Dönemi 18.02.2023 ENVI-Met Simülasyonu

Çalışma alanının PET değeri kış mevsimi için değerlendirildiğinde en yüksek termal değer yaz mevsiminde olduğu gibi C bölgesinde görülmektedir. A bölgesi yani kentsel yeşil alanın kış mevsimi için PET değerleri 17.1°C-22.3 °C arasında değişiklik göstermektedir. Kentsel yeşil alanda ısı emiliminin az olması sebebiyle termal stres seviyesi bulunmadığı tespit edilmiştir (Şekil 15). B ve C noktaları karşılaştırıldığında ise ısı emilimini artıran malzemelerin (asfalt, sert zemin, yeşil alan azlığı, yapı yoğunluğu, kat yüksekliği) fazla olması sebebiyle orta sıcaklık stresi C bölgesinde görülmektedir.

Şekil 15. Yaz Dönemi 18.02.2023 ENVI-Met Termal Konfor Mikro İklim Simülasyonu

SONUÇ:

Çalışma kentsel tasarım, kent mikro iklimi ve şehir planlama alanlarını içeren disiplinler arası bir araştırmadır. Yapılan literatür taraması sonucunda soğuk iklimde yeşil alan çevresi bina konfigürasyonunun kent iklimine etkisi üzerine yapılmış bir çalışma olmadığı görülmüştür. Yapılan çalışmalar kentsel yeşil alan içi özellikleriyle sınırlı tutulmuştur. Literatürdeki bu eksiklik göz önünde bulundurularak çalışmada kentsel yeşil alanların çevresindeki farklı kentsel dokuların mikro iklim üzerindeki etkileri incelenmiştir. Erzurum kent merkezinde bulunan Kuğulu Park yeşil alan olarak belirlenmiş ve çalışma alanı üç bölgeye ayrılarak çevresindeki farklı kentsel dokuların kent mikro iklimine etkisi araştırılmıştır.

Kentlerde geçirimsiz alanların (yollar, yapılar, kaplı yüzeyler vb.) artması, toprak yüzeyde oluşan buharlaşmayı önemli ölçüde azaltmakta ve yüzeylerin ısı depolamasını artırmaktadır. Bu durum sonucunda kentlerde olumsuz mikro iklim koşulları meydana gelmektedir. Arazi kullanımı ve yüzey örtüsü ile ilgili farklılıklar tüm hava koşulları için sıcaklık değişimleri oluşturdukları görülmektedir (Eliasson ve Svensson 2003). Kentsel yeşil alanlar mikro iklimin olumsuz etkilerini azaltmada etkili bir yöntem olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Bu alanlar buharlaşmayı artırarak, yaz mevsiminde çevresine göre serin, kış mevsiminde ise çevresine göre sıcak mikro iklim oluşturmakta ve termal stresi düşürmektedir. Ayrıca kentsel yeşil alanların etkilerinin alan içi yüzey malzemesi özelliklerine bağlı olarak değiştiği ve yeşil alanların yakın yapılı çevresinde de etkilerinin olduğu bilinmektedir. Ancak bu etki, yakın yapılı çevrenin fiziksel koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Lobaccaro ve Acero 2015). Chan ve Chau'nun 2021 yılında yapmış olduğu çalışmada kentsel yeşil alanların yaz ve kış aylarında mikro iklim için önemli etkilere sahip olduğu görülmüştür. Yapılan araştırma sonucunda kentsel yeşil alan özelliklerinin dışında yakın çevre bina konfigürasyonunun da baskın bir faktör olduğu görülmüştür. Optimum termal konfor sağlanması için sadece yeşil alanın yeterli olmadığı belirtilmiştir.

Erzurum kenti Kuğulu Park ve yakın yapılı çevresinde yapılan yaz ve kış mevsimi ENVI-met simülasyonları sonuçları da bu durumu desteklemiştir. Simülasyon sonuçlarına göre:

- Yapılan sıcaklık ölçümleri Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden alınan mevcut verilerle karşılaştırılmıştır. 15 Temmuz 2022 tarihi için ortalama sıcaklık farkı 2.71°C, 18 Şubat 2023 tarihi için ise ortalama sıcaklık farkı 1.13°C olarak hesaplanmıştır. Ortalama sıcaklık farkları ile birlikte sıcaklıklar kalibre edilerek ENVI-met programında 24 saatlik bir simülasyon oluşturulmuştur.

- Kuğulu Park'ın büyüklük, tip, bitki yoğunluğuna bağlı olarak kent iklimi üzerinde olumlu etki yarattığı görülmüştür. Kentsel yeşil alanın iç özelliklerine bakıldığında 6 ha'lık alanın %75'i yeşil alandan oluşmakta ve geri kalan %21'lik kısmını sert zemin oluşturmaktadır. Sert zemin/yeşil alan oranı göz önünde bulundurulduğunda kentsel yeşil alan yaz mevsiminde yakın yapıli çevreye göre ortalama 2.01°C derece düşük olarak park serin adası etkisi oluşturmuştur. Kuğulu Park'ın kış aylarında ise çevresindeki yapıli alanlara göre daha sıcak olduğu görülmektedir.
- Elde edilen simülasyon haritaları ve yapılan sıcaklık ölçümleri yardımı ile kentsel yeşil alanın mikro iklimsel etkisi yakın yapıli çevresinde de hissedilmektedir. Kentsel yeşil alan çevresindeki sıcaklıklar 15 m aralıklarla 6 noktada eş zamanlı olarak ölçülmüştür. Yani yeşil alan ve ölçüm yapılan en uzak nokta arasında 90 m mesafe bulunmaktadır. Mesafeler de dikkate alındığında yeşil alandan uzaklaştıkça yaz mevsiminde sıcaklık artmakta kış mevsiminde ise azalmaktadır. Yaz mevsiminde kentsel yeşil alana en yakın yapıli alanla en uzak yapıli alan arasında ortalama 1.1°C sıcaklık farkı bulunmaktadır. Kış mevsiminde ise kentsel yeşil alana en yakın ve en uzak nokta arasında ortalama 0.8°C fark olduğu görülmektedir. Burada parkta oluşan mikro iklim etkisinin, kent içine girmesinde park çevresindeki kentsel dokunun önemi ortaya çıkmaktadır.
- Kuğulu Parkın serinletici etkisinin alan içi özelliklerinin dışında, yakın yapıli çevre özelliklerine de bağlı olduğu çalışma sonucunda gözlemlenmiştir. Az yoğun fakat çok katlı (5-8 kat) yapılaşma özelliğine sahip olan C bölgesi kentsel rüzgârların kent içindeki dolaşımını engellediğinden dolayı ısı emilimini artırarak yaz mevsiminde sıcaklığın artmasına sebep olmaktadır. Bunun sebebi kat yüksekliğinin arttıkça gölge etkisinin de artması olarak tahmin edilmiştir. Ayrıca yeşil alanın yakın yapıli çevresindeki kat yüksekliğinin fazla olmasının yanı sıra avlulu yapılaşma olduğundan rüzgâr dolaşımını da engellemekte ve kentsel yeşil alanın serinletme etkisini de azaltmakta olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak geçirimsiz olan asfalt yüzeyin fazlalığı da bu bölgede özellikle binaların güney cephelerinde termal konforda aşırı sıcaklık stresi yarattığı görülmüştür. B bölgesi ise bina yoğunluğu fazla olmasına rağmen müstakil (1-3 katlı) ve bahçeli yapı tipi ile rüzgâr dolaşımını sağlayabilmesi ve parkın serinletici etkisini iç bölgeye alabilmesi sonucu C bölgesine göre daha serin kalmaktadır.
- Yeşil alanın kış koşullarına göre mikro klime etkisi simülasyona göre değerlendirildiğinde ise yaz mevsiminde serin adası etkisi oluşturan Kuğulu Park'ın kış mevsiminde ise 3.4°C- 3.8°C arasında olduğu ve yakın yapıli çevresine göre daha sıcak olduğu görülmektedir. Yeşil alan bitişiğinde bulunan C ve B bölgesi kentsel alanlarında, sıcaklığın yaz mevsiminde fazla olduğu C bölgesinin kış mevsiminde ise gölge oluşumunun da etkisiyle daha serin olduğu görülmektedir. Termal konfor koşulları değerlendirildiğinde ise A bölgesi kış mevsiminde diğer bölgelere göre daha sıcak olup, termal stres seviyesinin olmadığı bir alan olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda yeşil alanların kent mikro iklimi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ve termal konforun artırılmasında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Ayrıca kentsel yeşil alanın mikro klime etkisinin tek başına değil yakın yapıli çevresiyle birlikte ele alınarak sürdürülebilir kentlerin oluşturulmasında etkisinin artırılabilceği anlaşılmaktadır. Ancak kentsel yeşil alanların mikro iklimi etkileme düzeyi üzerinde pek çok parametrenin etkisi olduğu ve yapılan bu çalışmada simülasyonların oluşturulması uzun süre aldığından sadece kat yüksekliğinin değişmesiyle oluşan etkiler incelendiği unutulmamalıdır.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki kent planlama ve iklim verileri arasında doğru bir ilişkinin kurulmasıyla kentsel tasarım çözümleri önerilip mikro iklimin olumsuz koşulları en aza indirilebilmektedir. Erzurum için kış kenti bağlamında bir kentsel tasarım yaklaşımına ihtiyaç olduğu açıktır ve Erzurum gibi soğuk iklim kentlerinin düzenlenmesinde bütünleşik bir planlama anlayışı geliştirilmesi gerekmektedir. Soğuk klime sahip şehirlerde kentsel tasarım yaklaşımlarını içeren bir

rehberin olması ve kentin imar faaliyetlerinde bu rehberin dikkate alınması mikro iklimin olumsuz etkilerinin azaltılmasında önemli bir adım olacaktır. Ayrıca yerel yönetimlerin bu şekilde simülasyon programları kullanarak ön görülere göre hareket etmeleri ve uzman görüşü almalarının da gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: : Yazar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) FYL-2023-12404 projesi kapsamında desteklenmiştir.

Teşekkür: Bu çalışma, Esra Yazıcı'nın yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmış olup, projeyi destekleyen FYL-2023-12404 numaralı Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne (BAP) teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

- Adıgüzel, G., Küçükerbaş, E. V. (2018). Kentsel Yeşil Alanların Mikro-İklimsel Etkilerinin İzmir-Bornova Örneğinde Araştırılması. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 55(3), 255-263.
- Barış, M. (2005). Kent Planlaması, Kent Ekonomisi ve Ağaçlar. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Ankara Şubesi, 18(4), 156-163.
- Boucher, O., Randall, D., Artaxo, p., Bretherton, C., Feingold, G. (2013). The Physical Science Basis, in: Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press, Clouds and Aerosols, 571-657.
- Bruse, M. (2018). ENVI-met 4.4: A Microscale Urban Climate Model. World Healty Organization.
- Bruse, M., Fler, H. (1998). Simulating Surface-Plant-Air Interactions Inside Urban Environments With A Three Dimensional Numerical Model. Environmental Modelling & Software, 13(3-4), 373-384.
- Chan, S., Chau, C. (2021). On the Study of the Effects of Microclimate and Park and Surrounding Building Configuration on Thermal Comfort in Urban Parks. Sustainable Cities and Society. 64 (1-2)102512.
- Kuşçu Şimşek, Ç. (2016). Orta Ölçekli Parkların Mikro İklimsel Etki Alanlarının Araştırılması: Gezi Parkı, Maçka Parkı ve Serencebey Parkı Örneği. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, vol. 33, no. 2, pp. 1-17.
- Çamaş, N. (2023). Kentsel Morfoloji Ve Mikroiklim İlişkinin Rüzgâr Temelinde İncelenmesi: Karşıyaka (İzmir) Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Elma, S. (2023). Parkların Mikroiklimsel Etkilerinin Aydın Kanza Parkı (Antalya) Örneğinde İncelenmesi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 29 (5),690-693.

- Eliasson, I., Svensson, M. (2003). Spatial Air Temperature Variations And Urban Land Use-A Statistical Approach, *Meteorological Applications*, 10(2):135-149.
- Düzgüneş, E., Bezirkan, M. (2017). Kıyı Alanlarındaki Biyoklimatik Koşulların Rekreatif Planlama Açısından Değerlendirilmesi. *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi*, 4(1), 9-18.
- Kızılca, B. (2021). Kentsel Mikro İklim Modelleme Araçlarının Değerlendirilmesi. *Türkiye Arazi Yönetimi Dergisi*, 3(2):79-86.
- Lobaccaro, G., Acero, J. (2015) Comparative Analysis Of Green Actions To Improve Outdoor Thermal Comfort Inside Typical Urban Street Canyons. *Urban Climate. Science Direct*. 14(2): 251-268.
- Matzarakis, A., Mayer, H. (1996). Another Kind of Environmental Stress: Thermal Stress. WHO Collaborating Centre for Air Quality Management and Air Pollution Control. *Newsletters*, 18, 7-10.
- Meşe, B. (2015). Kentsel Tasarımda Pasif Sistem Kullanımı: Milas Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü Meteorolojik Veri Bilgi Satış Ve Sunum Sistemi (MEVBİS)
- Otha, H. (2010). Easonal Variations In The Cooling Effect Of Urban Green Areas On Surrounding Urban Areas. *Urban Forestry & Urban Greening*, 12(9), 15-24.
- Toudert, F., Mayer, H. (2007). Effects of Asymmetry, Galleries, Overhanging Façades and Vegetation on OHTCCs in Urban Street Canyons. *Solar energy*, (81), 742-754.
- Toy, S., Eren, Z. (2023). Suggestions For The Parametrization Of Urban characteristics To Increase The Climate- Resilience Of Cities In Türkiye. *Çevre, Şehir Ve İklim Dergisi Yıl 2 Sayı 4*
- Tsoka, S., Tsikaloudaki, A., Theodosiou, T. (2018). Analyzing the ENVI-met Microclimate Model's Performance and Assessing Cool Materials and Urban Vegetation Applications—A Review. *Sustainable Cities and Society*, (43).55-56.
- WHO. (2005). Air Quality Guidelines for Particulate Matter, Ozone, Nitrogen Dioxide and Sulphur Dioxide. Global Update 2005, World Health Organization, 20(1).
- Vartholomaios, A. (2015). The Impact Of Green Space Distribution On The Microclimate Of Idealized Urban Grids. *International Conference on Urban Climate jointly with 12th Symposium on the Urban Environment*.
- Yavaş, M. (2019). İklim Duyarlı Kent Planlama Stratejileri: Erzurum Kenti Örneği. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.
- Yavaş, M. (2023). Soğuk İklimde Dış Mekân Konfor Koşullarını İyileştirme Önerileri: Erzurum. *Kent Akademisi*, 16 (Türkiye Cumhuriyetinin 100. Yılı Özel Sayısı| Special Issue for the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye), 650-672.
- Yüksel Duman, Ü., Yılmaz, O. (2008). Ankara Kentinde Kentsel Isı Adası Etkisinin Yaz Aylarında Uzaktan Algılama Ve Meteorolojik Gözlemlere Dayalı Olarak Saptanması Ve Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Dergi Park*,10(3),938-940.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to contribute to the knowledge of climate-sensitive urban design by focusing on the urban microclimate and to provide a better understanding of the relationship between building configuration and microclimate around urban green spaces in Erzurum, where cold winter climate prevails.

Research Questions:

What are the differences in the impact of green spaces on urban microclimate? How do building configurations affect the urban microclimate? How does the existing building configuration around urban green spaces in Erzurum affect the microclimate?

Literature Review:

The study of urban climate science began with Luke Howard's systematic study of the temperature differences between London city center and rural areas, in which Howard argued that the temperature differences between cities and rural areas depend on the structure of the city, population and consumption. Urban microclimate is considered as a separate sub-discipline of climate science. After the 20th century, there have been significant developments in urban climate research and studies have covered a wide range of topics (heat island effect, thermal comfort, heating and cooling effect, climate change, pedestrian comfort, air pollution, etc.) (Acero, 2015). In addition, as a result of the negative effects of adverse microclimate conditions in cities on the environment, urban design, urban planning and climate science have increased research on the relationship between urban planning and climate science. There are very few studies investigating the relationship between urban green space and urban microclimate at the local scale. In the majority of the studies, the relationship between urban green space and the typology of the immediate environment was not established, and the different effects of green spaces on the urban microclimate were attributed to the characteristics of the urban green space (Chatzidimitriou, 2016).

A general conclusion from the literature is that urban green spaces play an important role in regulating the urban climate and have more or less positive effects on urban temperatures, regardless of their quality. These effects vary depending on the characteristics of the interior of the urban green space and the characteristics of the surrounding built environment. However, it is concluded that many factors and variables are effective in determining the climatic conditions of green spaces, which are quite complex. Within this complexity, studies evaluating urban green space alone are more frequently encountered. The reconsideration of the green space fiction in the city will be very valuable in terms of microclimate. In order to achieve this gain throughout the city, more studies should be conducted on the relationship between urban green space and building configuration (Yavaş, 2019).

Therefore, there is no study on the effect of the building configuration around the urban green space on the urban climate in the cold climate seen in the studies and literature. In this context, it becomes an important question what the effects of the urban fabric around urban green areas on the climate at the micro scale are and will be. This study will focus on this question and examine the urban fabric-urban microclimate relationship around urban green spaces.

Methodology:

Firstly, the important points and causes of the microclimate impact of the existing building configuration around the selected green area in Erzurum were evaluated with current data, and then this situation was tested using the ENVI-met simulation model. This method was an iterative process of baseline analysis and testing.

As a result, the methodology of the research includes simulation maps and local microclimate field surveys in and around Kuğulu Park in Erzurum city, including air temperature (°C), relative humidity (g/m³), average reflected temperature (°C), surface temperatures, wind speed (m/s) and direction.

Results and Conclusions:

Urban green spaces are frequently used as an effective method to reduce the negative effects of microclimate. Since the use of surfaces and materials in urban green areas increases the amount of evaporation in the vegetation cover, it is more or less cooler than its surroundings in summer and warmer than its surroundings in winter and creates an area without thermal stress. It is also known that the effects of urban green areas vary

depending on park characteristics and that climatic effects are also effective in their immediate surroundings. This effect varies depending on the physical conditions of the immediate built environment.

The results of summer and winter season ENVI-Met simulations conducted in Kuğulu Park and its immediate built environment in Erzurum city also supported these conditions. According to the simulation results, the effect of Kuğulu Park on urban temperatures has a positive effect on the urban climate depending on the size, type and plant density. Depending on the characteristics within the area, the park created a cool island effect with an average of 2.01 °C lower than the immediate built environment in the summer season. In the winter months, Kuğulu Park is warmer than the surrounding built areas. With the help of the simulation maps and temperature measurements, the microclimatic effect of the urban green area is also felt in its immediate built environment. As you move away from the green area, the temperature increases in summer and decreases in winter. In the summer season, there is an average temperature difference of 1.1 °C between the closest built area to the urban green area and the farthest built area. In winter, there is an average difference of 0.8 °C between the closest and the farthest point to the urban green area.

As a result of the study, it has been observed that the cooling supplement of Kuğulu Park depends on the form of the immediate built environment as well as the characteristics of the area. Zone C, which is characterized by low density but high-rise construction, increases heat absorption as it prevents the circulation of urban winds within the city and causes the temperature to increase in the summer season. The impervious asphalt surface, buildings and southern façades of the buildings were observed to have excessive heat stress in terms of thermal comfort. Zone B, on the other hand, is cooler than Zone C due to the high density of buildings, low-rise buildings that can provide wind circulation and more surfaces that increase heat absorption.

As a result, it is seen that green areas have positive effects on urban microclimate and are an important factor in increasing thermal comfort. In addition, it has been observed that the effect of urban green space on microclimate can be increased in the creation of sustainable cities by considering the effect of urban green space on microclimate not alone but together with its immediate built environment. In this sense, an integrated planning approach should be developed in the planning of cities.

Çin'de Felsefi Ortamı Doğuran Kent Devletleri ve Kent Devletlerini Şekillendiren Filozoflar

City States that Created the Philosophical Environment and Philosophers who Shaped the City States in China

Turgay Ovalı¹

ÖZ

Çalışmanın amacı, Antik Çin'de kent devletlerinin ve felsefi düşünce sistemlerinin aynı zamanda ortaya çıkmasından hareketle kent devletlerinin felsefi ortamı doğurduğunu, aynı şekilde kent devletlerinin filozof yöneticilerin eliyle şekillendirildiğini ortaya koymaktır. Bu amaçla Antik Çin'de felsefenin ortaya çıkmasında Çin'in kendisine özgü kent devletlerinin oynadığı rol ile Antik Çin'in ilk filozoflarının, kent devletlerinde aldıkları başbakan, danışmanlık ve devlet adamlığı gibi görevlerle kent devletlerini nasıl şekillendirdiği üzerinde durulmuştur. Kent devletlerinin daha sonraki Çin tarihine iz bırakmadan ortadan kaybolmasında bu filozofların görüşlerinin etkileri de bulunmaktadır. Yöntem olarak kent tarihi disiplini oluşturan Çinli ve Anglosakson yazarların ürettiği eserler incelenmiştir. Bunun yanında makalenin iddiasına uygun olarak arkeolojiden ziyade düşünürlerin kaleme aldığı antik metinlere başvurulmuştur. Çalışmada Çin'de kent devletlerini doğuran süreçler incelenmiş ve bu kent devletlerinin arasındaki mücadeleden doğan düşünce okullarına değinilmiştir. Düşünce ortamının hareketlenmesiyle kent devletlerine yön veren filozofların bazılarının fikirlerine kısaca değinildikten sonra kent devletlerinin bu fikirler doğrultusunda nasıl dönüşüm geçirdiği ele alınmıştır. Sonuç olarak Çin'de yaşanan siyasi ve toplumsal değişimlerle birlikte gelen çalkantılar Çin'de felsefi düşüncenin kapılarını açmış; devlet görevi alan filozoflar, Çin'de kent devletlerinin dönüşümünde birinci elden etkili olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Antik Çin, Felsefe, Kent Devletleri, Konfüçyanizm, Legalizm

ABSTRACT

The aim of the study has been to reveal that city-states have originated to the philosophical environment and they have been shaped in the hands of philosopher governors, motivated by the simultaneous existing of city-states and philosophical thought systems in Ancient China. For this purpose, it has been focused on how shaped city-states by first philosophers in Ancient China with their official duties in city-states such as prime ministers, councilor, statesmanship etc. and how Ancient China's own city-states played the role on the existing of philosophy in Ancient China. There have been also clear effects of these philosophers' ideas in the disappearance of city-states without leaving behind in later Chinese history. In addition, the ancient texts, which have supported the claim of the article, written by these philosophers have been referred, rather than archeology. In the study, the processes that originated city-states in China and the schools of thought existed from the struggle between these city-states were examined. After briefly issued that the ideas of some key philosophers who guided the city-states with the activation of intellectual environment, how the city-states transformed aligned with these ideas has been discussed. As a result, the chaos that the political and social changes in China brought with catalyzed the philosophical thought in China and philosophers who held state positions had a first-hand influence on the transformation of city-states in China.

Keywords: Ancient China, City-States, Confucianism, Legalism, Philosophy

¹ **Corresponding Author:** (Dr. Arş. Gör.) Turgay Ovalı, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, turgay.ovalı@medeniyet.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9782-4548>

GİRİŞ:

İlkbahar ve Sonbahar Dönemi (MÖ 771-481) Çin'de kent devletlerinin güçlü olduğu bir dönemdir (Lewis, 2000: 359). Kent devletleri, kendisi de bir kentler birliği olan Chou Devletinin çöküşüyle ortaya çıkmıştır. Chou Devletinin çöküşü aynı zamanda Çin'de dini düşüncenin zayıflayıp, felsefenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Fiilen bağımsızlığa kavuşan irili ufaklı derebeyliklerden oluşan kent devletleri, toplumun içerisinde yeni bir güç olarak filizlenmiş bir âlim sınıfına ihtiyaç duymuşlardır. Bu âlim sınıfı, derebeylerin yanında yer alarak kent devletlerinin yönetimlerini şekillendirmiştir. Bu çalışmada, kent devletlerinin ortaya çıkış serüveni kısaca ele alınmış, kent devletlerinin bir bütünlük arayışı içerisinde birbirleriyle mücadeleleri, filozof yöneticilerin danışmanlığı doğrultusunda kentlere nasıl yön verdiği ele alınmıştır. Çin'de kent devletlerinin çağı olan 550 yıllık dönem Çin felsefesinin de altın çağı olarak nitelendirilmektedir. Makalenin iddiası, kent devletlerinin ortaya çıktığı dönemdeki siyasi ortamın felsefeyi doğurduğu, felsefenin de kent devletlerinin yönetimine yön vererek onları şekillendirdiği şeklindedir. Bu tür bir karşılıklı okuma için arkeolojiden ziyade antik metinlere başvurulmuştur.

Bu kapsamda makalede önce kent devletlerine giden tarihsel süreci ele alan bir bölümden sonra Çin'de felsefenin doğmasıyla sonuçlanan kent devletleri arasındaki mücadeleye değinilmiş, ardından kent devletlerine yön veren filozof-devlet adamlarından örnekler sunulmuştur. Bu bölümde, onların siyaset felsefesine olan katkılarının kentleri nasıl etkilediğine dair örnekler yer verilmiştir. Son olarak kent devletlerinin, bu filozoflarının fikirleri doğrultusunda nasıl dönüştüğünü ele alan kısa bir bölüm bulunmaktadır. Dört bölüm halinde Çin'de kent devletlerinin ortaya çıkışı, bunların kendi aralarındaki siyasi mücadelelerin Çin'de düşünce ve felsefeye zemin hazırlaması, hazırlanan bu zeminde filozof yöneticilerin kentleri tapınak merkezlerinden bürokratik ve ticari kentlere dönüştürmesi anlatılmaktadır. Düşünce ve mekân arasındaki ilişki Antik Çin'in kendine özgü kent devletleri üzerinden verilmeye çalışılmaktadır.

Düşünce ve mekân diyalektiğine dair bu tür çalışmalar ülkemizde nispeten yenidir. Antik kenti düşünce açısından irdeleyen çalışmalarda bu olguya çoğu zaman batı kentleri üzerinden yaklaşılmakta ve Antik Çin gibi doğu menşeli medeniyetler eksik bırakılmaktadır. Bu alanda İngilizce literatür oldukça fazla kaynak imkanına sahipken, Türkçe literatürde T. Ovalı'nın (2024) "Antik Çin Kenti" isimli kitabı ve yine 2019'da yayınladığı "Çin Felsefe ve Düşüncesinin Antik Kentlerine Yansımaları" başlıklı makalesinin argümanları ile bu makale arasında bağlantılar bulunmaktadır. Ancak yukarıda bahsi geçen çalışmalar Antik Çin kentine genel bir giriş niteliğinde iken bu makale özel bir dönemi, Antik Çin kent devletlerinin doğup ortadan kalktığı ve felsefenin bunlara yön verdiği bir dönemi ele almaktadır.

Bu bağlamda kent devletleriyle ortaya çıkıp onlara yön veren filozofların isimleri, hangi dönemde ve hangi düşünce ekolüne mensup oldukları, etkili oldukları kent-devletlerini ve reformlarının kentlere yansımalarını içeren aşağıdaki tablo okuyucuya yol haritası sağlaması bakımından faydalı olacaktır.

Tablo 1. Filozoflar ve Kent Devletlerine Etkileri

Filozof	Dönemi	Ekol	Etkili Olduğu Devletler	Reformlarının kente yansıması
Guan Zhong (MÖ 720-645)	İlkbahar ve Sonbahar Dönemi	Legalizm	Qi Devleti	İktidarı merkezileştirmiş ve devleti, her biri belirli bir mesleği yürüten farklı köylere bölmüştür.
Konfüçyüs (MÖ 551-479)	İlkbahar ve Sonbahar Dönemi	Konfüçyüsçülük	Lu, Wei, Song, Zheng, Cao, Chu, Qi, Chen ve Cai	Büyük ölçekli yapılaşmanın kısıtlanması ve yüksek düzeyli mimarilerin gelişiminin engellenmesi gibi, aşırı

			Devletleri	çevresel ve sosyal çöküşü önlemek için bir emniyet sübabı görevi görmüştür.
Lao Tzu (MÖ 6. yüzyıl)	İlkbahar ve Sonbahar Dönemi	Taoizm	Öğretileriyle kendi ölümünden sonra Han Devleti	Önde gelen Taoist rahipler, 'ekolojik tapınaklar' ağı kurarak sürdürülebilir uygulamalar için rol model teşkil etmişlerdir.
Mozi (MÖ 470-391)	Savaşan Beylikler Dönemi	Mohizm	Song Devleti	Kent savunmasına ilişkin anlayışı zamanla yaygın bir kabul görmüş ve kentin savunma anlamı onun fikirleriyle güçlenmiştir.
Shang Yang (MÖ 390-338)	Savaşan Beylikler Dönemi	Legalizm	Qin Devleti	Küçük kasaba ve köyleri ilçelere birleştirmiş ve devlet genelinde vilayet sistemini getirerek Antik Çin kentini idari-bürokratik bir forma sokmuştur.
Shen Buhai (MÖ 400-337)	Savaşan Beylikler Dönemi	Senkretizm (Legalizm-taoizm)	Han Devleti	Memuriyette liyakat ve sınav sistemini getirerek sülale kentleri yerine bürokratik ve idari kentlerin gelişmesini sağlamıştır.
Mensiyüs (MÖ 372-290)	Savaşan Beylikler Dönemi	Konfüçyüsçülük	Qi Devleti	Toprak reformlarıyla ve ticarete önem vermesiyle kent planlama geleneklerinin değişiminde ve kentsel toplumun değişiminde rol oynamıştır. Yetiştirdiği öğrenciler çeşitli kent-devletlerinde reformlar yapmışlardır.
Chuang Tzu (MÖ 369-286)	Savaşan Beylikler Dönemi	Taoizm	Wei devleti (Başbakanlığı reddetmiştir.)	Kentler üzerinde büyük bir etkisi olmamıştır.
Xunzi (MÖ 310-238)	Savaşan Beylikler Dönemi	Senkretizm (Konfüçyüsçülük-Legalizm)	Chu ve Qi Devletleri	Konfüçyüsçülük ile legalizmi birleştirerek kentleri ailelerin bir araya gelmesinden oluşan bir topluluktan ziyade, hiyerarşik güç ilişkileriyle yönetilen farklı birimlerin bir araya gelmesinden oluşan bir topluluk olarak yeniden

Han Fei (MÖ 280-233)	Savaşan Beylikler Dönemi	Legalizm	Han Devleti	düzenlemiştir. Kendisine kadar gelen legalist düşünceleri sentezleyerek sistemleştirmiş ve daha sonraki imparatorluk çağı kentlerinin bürokratik yapılanmasını belirlemiştir.
Savaş Stratejistyenleri	Savaşan Beylikler Dönemi	Senkretizm (Mohizm-Konfüçyüschülük-Taoizm)	Savaşan Beylikler Döneminin birçok devleti	Savunma stratejileri geliştirerek kentlerin savunma ve sakinlerini zapt etme anlamını ön plana çıkarmışlardır.

1. Chou Hanedanlığı, Zayıflaması ve Kent Devletlerine Giden Süreç

Çin’de kentlerin tarihi uzun bir geçmişe sahiptir. Saz çatılı çukur evlerden oluşan Neolitik köyler en az MÖ 5000’lerden itibaren Sarı Nehir boyunca lös² höyükleri üzerine inşa edilmiştir. MÖ 2000. yılda sıkıştırılmış topraktan savunma amaçlı büyük duvarlar inşa edilmiş ve kentler, tapınaklar ve sarayların bulunduğu tören merkezleri, ritüel veya lüks mallar üreten zanaatkâr soylarının yaşadığı bölgeler ve yerleşim alanları olmak üzere bölgeler şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu yerleşimler de nihayetinde Shang (yaklaşık MÖ 1600-1045) Kralları’nın yönetiminde bir devlete bağlanmıştır (Keightley, 1983: 534).

Batı Chou (yaklaşık MÖ 1045-771), yönetici hanedanın gücüyle birbirine bağlanan bir kentler birliği olarak Shang’ın devlet modelini miras aldı ve genişletti. Sarı Nehir Vadisi’ni fethettikten sonra, topraklarının dört bir yanına dağılmış surlarla çevrili kentlere akrabalarını ya da müttefiklerini yerleştirdiler. Chou soyluları tarafından işgal edilen bu kentler, fethedilen halkı kontrol etmek için silahlı garnizonlar olarak kullanıldılar. Çin’e özgü bir feodal sistem içerisinde bu kentlerin yöneticileri, kendi topraklarında dini ve askeri otoriteye sahip olmalarına rağmen unvan aldıkları Chou kralına bağlılık borçluydular (Chang, 1963: 120-121).

Batı Chou, Çin’in kendisine özgü feodalizminin zirveye ulaştığı bir dönemi temsil etmektedir. Bu feodalizm Çin kentini örneği başka bir yerde olmayan baskın ayine dayalı yönetimsel işlevler yüklenmiş alanlara dönüştürmüştür. Bu dönemde Çin kenti, gök kültü ve atalar tapıcılığını yansıtan ayinlere göre planlanmış, kesin ve resmi planlarla şekillenmiştir. Çin bu dönemde geleneğin zirve yaptığı, biçimlendirilmiş kent formuna sahiptir.

Chou Hanedanlığı, topraklarını kontrol etmek için akrabaları ve müttefikleri tarafından oluşturulan veya işgal edilen surlarla çevrili kentlere bel bağladıkları için topluları, kentlerde yaşayan silahlı bir soylular sınıfı ve bu sınıfın etrafında köylü tebaa tarafından mesken tutulmuş bir kırsal kesimden oluşmaktadır. Chou soyluları, inançlarının önerdiği toplumsal sistem ışığında, kent sakinlerini, kentlerin hemen çevresindeki köylerde yaşayanları ve uzak mesafelerde yaşayan ve devlette hiçbir rol oynamayanları bu toplumsal hiyerarşiye uydurmak için ayrıntılı bir kelime dağarcığı geliştirmişlerdir. Chou kentlerinin merkeze bağlılığı da kralın gücü ve saygınlığı tarafından bir arada tutuluyordu. Kral askerî açıdan üstün kaldığı ve fetihlerle yandaşlarını ödüllendirmek için yeni topraklar sağladığı sürece, Chou feodallerine hükmedebilmekteydi. Hatta onları bir yerden başka bir yere kaydırabiliyorlardı (Chang, 1974).

Geleneksel metinlerde Chou Hanedanlığı’nın merkezi gücünün geniş bir dönemde yavaş yavaş düşüşüne şahit olunmaktadır. Bir bakıma bu düşüş Chou Hanedanlığı’nın kendi kuruluş tarihine kadar götürülebilir. Antik Çin hanedanlıklarında gördüğümüz göğün istekleri, “krallar ve insanlar için

² Rüzgarla taşınan tortulardan oluşan bir tür toprak türüdür.

yarattığı kader” anlayışı her hanedanlık kurulduğunda onun için bir tehlikeyi de beraberinde getirmiştir. Ne de olsa hükümetin yönetimi kehanetlere dayanmaktaydı ve başına buyruk bir kral her zaman çöküşe kapı aralayabilirdi. Savaştaki bozgunlar, doğal felaketler, halk ayaklanmaları gibi idareyi zorda bırakan her olay bir uyarı olarak sayılmaktaydı. Gök vekâlet olarak verdiği iktidarını, bu uyarılara kulak asmayan bir liderin elinden alıp bir başka meşruiyet sahibi soya verebilirdi. Bu inanç, gittikçe güçlenip büyüyen beylikler için ideolojik bir zemin oluşturmaktaydı. Neticede krala verilen ayrıcalıklar kendi mantığı içerisinde kötüye kullanılıp ayaklanmaya davetiye çıkarmaktaydı. Fakat çağının filozofları için Batı Chou, kendi zamanlarındaki çekişmelere ve sefalete alternatif bir model olarak birliğin, barışın ve refahın olduğu bir dönem olarak efsaneleştirilmiştir. 550 yıl sonra Han Hanedanlığı'nın yöneticileri geçmişin bu şekilde idealize edilmiş halini propaganda aracı haline getirmişler, böylece kendi güçlü ataerkil monarklarının altında birleşmiş bir krallığın faydalı olacağını geçmişini idealize ederek göstermek istemişlerdir.

Chou ailesinin fethettiği topraklarda etkin kontrolünü ne kadar sürdürdüğü bilinmemektedir. Fakat yaklaşık 300 yıllık yönetimden sonra dışarıdan gelen tehlikeler Batı Chou'nun gücünü azaltacak şekilde etkili olmuşlardır. Sima Qian³ Shi Chi'de bu gerileme sürecini MÖ 915 yılına kadar geri götürmektedir. Epigrafik kayıtlara göre son Batı Chou Kralı Yu MÖ 781'de tahta oturduğunda gök, vekâletini bu soydan alacağına dair işaretler yollamaya başlamıştır. Şiirler Kitabı, ilahi hoşnutsuzlukların kendini ay ve güneş tutulmalarıyla göstermeye başladığını ifade etmektedir. Göğün oğlu (kral) gök ile yerin uyumunu sağlayan, bütün doğa olaylarını sunmuş olduğu kurbanlarla yerli yerinde düzenleyen, Gök Tanrı ile insanlar arasındaki yegâne aracısı olarak bu düzensizliklerin birinci sorumlusudur. Şiirler Kitabı, Chou soyunun alçaltıldığı günlerin habercisi olan şu pasajları nakleder:

“Onuncu ayda, güneşle ayın birleşiminde, ayın ilk günü, uğursuzluğun bir nişanesi olarak güneş tutuldu. Önce ay küçüldü, şimdi de güneş küçüldü. Bundan böyle sıradan insanlar için durum pek üzücü olacak. Güneş ve ay dosdoğru yollarına uymuyor. Bu gelecek olan kötülüğün habercisidir. Krallığın içinde bir tane bile iyi yönetilen devlet yoktur. Çünkü iyiler istihdam edilmiyor. Şimdi de güneş tutuldu. Ne kadar da kötü! Gök gürültüsünün şimşekleri dehşetle yanıp sönüyor. (Şimdilerde kaybedilmiş) iyi olana, rahat olana bir istekle. Nehirlerin hepsi kabarıp taşı. Yüksek tepelerdeki uçurumlar aşağı yuvarlandı. Yüksek kıyıları vadilere dönüştü. Derin vadiler tepelere dönüştü. Yazık bu zamanın insanlarına! Kral bunları nasıl durdurmaz? (Legge, 1879:355)”

Bu cümleler, son Batı Chou Kralı Yu'nun tahta oturduğu ilk yılda yaşanan sel ve deprem felaketlerini anlatmaktadır. Bu pasajın son bölümlerini Jennings (1891: 127), “Ah, erki elinde tutan bu dönemin adamları! Arzularını hiç zapt edemeyecekler mi?” şeklinde çevirerek yıkılmanın sebebinin yozlaşmış hükümete, Karlgren ise (1950: 140) “Ne kadar da dertlidir bugünün insanı! Bu keder nasıl cezalandırmaz onları?” şeklinde çevirerek çözülmeyi halkın hoşnutsuzluğuna bağlamaktadır.

Kralın asıl varisini atamamasıyla başlayan iç karışıklıklar, Chou başkenti Hou'nun Shen derebeyliği ile ittifak yapan batıdaki Çin kültür alanında olmayan sözde barbar kabilelere (Ch'üan Jung) kaybedilmesiyle sonuçlanmıştır. Chou etki alanının bulunduğu hükümet merkezi o zamana kadar kraliyetin doğu başkenti olan Loyang'a kaydırılmıştır (Nienhauser, 1994: 73-74). Chou kraliyet ailesi hiçbir zaman bu düşüşü tersine çevirememiş ve nihayet yüzyılın sonunda eski derebeylerinin seviyesine kadar düşmüştür. Chou Sarayı, varlığını geleneğin güçlü argümanlarını ve kutsallaşmış fonksiyonlarını sömürerek ve en güçlü komşularıyla iş birliği yaparak sürdürebilmiştir.

MÖ 9. yüzyılın başlarında Chou ayin uygulamalarında büyük bir değişiklik göze çarpmaktadır. Derebeylerine hediye edilen bronz parçaların büyütülmesi, standartlaştırılması, bir bütünü oluşturan parçalar haline getirilmesi ve şekilsel tasarımlarının eskiye öykünük bir şekle sokulması ayinlerin daha şatafatlı, daha gösterişli, daha büyük bir coğrafyayı içine kapsayan ve merkezi bir kontrol amacını güden ritüel devrimini işaret etmektedir (Rawson, 1999: 433-440). Tükenmiş bir güç olmasını

³ Sima Qian (MÖ 145 - MÖ 86) Han Hanedanlığı'nın erken dönemlerinde yaşamış bir Çinli tarihçidir. Efsanevi Sarı İmparator'un yükselişinden ve ilk Çin Devletinin kuruluşundan başlayarak Han Hanedanlığı İmparatoru Wu'nun saltanatına kadar iki bin yılı aşkın bir süreyi kapsayan genel bir Çin tarihi olan Shi Chi (Büyük Tarihçinin Kayıtları) adlı eseriyle Çin tarih yazımının babası olarak kabul edilmektedir.

kapatmak isteyen Chou kralları, kendi imtiyazlarını güçlendirmeye ve sadık derebeylerini arttırmaya çalışmıştır. Bu durum, kralların kutsallaşmış fonksiyonlarını sömürme gayretine işaret etmektedir.

Yine Chou Kralı'nın bütün Çin kültür alanının efendisi olmaktan çıktığı Tso Chuan'ın⁴ ilk kayıtlarından belli olmaktadır: "Kralın ölümünü duymasıyla birlikte, Lu devletinin saraya uygun hediyeleri göndermesi gerekmekteydi ama Dük bunu yapmamıştır. Bunun üzerine saray gücünü ve saygınlığını yitirdiğini gösteren bir davranışta bulunmuştur (Legge, 1872: 13)." Ardından Cheng Devleti'ne karşı alınan yenilgi, Chou kralının omzundan bir ok yarası almasıyla sonuçlanmıştır (Legge, 1872: 46). Bu yara sadece fiziksel bir yara olmakla kalmamış, Chou kralının göğün Oğlu unvanını şüpheye düşürmesine sebep olmuştur.

Chou Hanedanlığı, MÖ 771'den itibaren derebeyleri üzerindeki fiili hâkimiyetini kaybetmiştir. Tarihçilerin Batı Chou olarak isimlendirdiği gelenek eksenli tapınak merkezli kent, yerini yavaş yavaş derebeylerin kendi aralarında mücadele halinde olduğu ve siyasi kaosun hüküm sürdüğü İlbahar ve Sonbahar Dönemi (Ch'un Qiu) (772-481), ardından savaşların şiddetli hale geldiği Savaşan Beylikler Dönemi'ne (Chan-Kuo) (463-221)⁵ bırakmıştır. Doğu Chou Hanedanlığı olarak bilinen bu dönem, kent devletlerinin kendi bölgelerinde mutlak hüküm sürdüğü ve Çin'de yeniden birlik olma hedefiyle hareket eden filozof ve stratejist devlet adamlarının kentlere yön verdiği bir dönem olmuştur.

2. Kent Devletleri Arasındaki Mücadeleler ve Çin'de Felsefenin Doğuşu

Chou dönemindeki Çin merkezli bakış açısına ve göğün yönetimine göre Çin, dünyanın merkezidir ve görevdeki imparator onun tek yöneticisidir; diğer tüm sözde hükümdarlar ve yöneticiler yalnızca Orta Krallık'ın tebaasıdır. Sonuç olarak, Çinliler en eski zamanlardan beri dünyayı başkentlerinden dışarıya doğru yayılan bir dizi eş merkezli etki alanı olarak görmüşlerdir (Chang, 1974: 3). En yakın çevrede Chou hükümdarına bağlılık sözü veren zeamet sahibi devletler bulunmaktadır.

Bu dönemde başkenti çevresindeki topraklarda bulunan Chou hanedanı dışında her beylik, devlet veya ulus anlamına gelen *-guó* son ekini taşımıştır (Wheatley, 1971: 85). Yaklaşık 150 eyaletten bazıları müstahkem küçük bir kasaba veya kentten oluşmuştur. Diğerlerinin ise bir başkente ve önemli miktarda toprağı kontrol eden kentsel alanlara sahip olmuşlardır.

Chou krallarının gücü zayıflarken, İlbahar ve Sonbahar Dönemi, ordular kurmak ve ortak düşmanlara saldırmak için diğer tüm devletler üzerinde güç sahibi olan hegemonların ortaya çıkmasına tanık olmuştur. MÖ 704'te Chu Beyliği Lideri Xiong Tong, Chu Kralı Wu unvanını benimseyerek kendisini Chou'ya eşit ilan eden ilk derebeyi olmuştur. Diğer tüm devletler, Chou yönetimi nihayet MÖ 256'da çökene kadar olan süreçte peyderpey aynı yolu izlemiştir. MÖ 5. yüzyılda göçebe Bai Di tarafından kurulan ve MÖ 295'e kadar varlığını sürdüren kuzeydeki Zhong-shan örneğinde olduğu gibi devletler ortaya çıkmaya devam etmiştir (Hsu, 1999: 557-562).

7. ve 6. yüzyıllar arasında Qin (batı), Jin (batı-merkez), Chu (güney) ve Qi (doğu) arasında dört yönlü bir güç dengesi ortaya çıkarken, Jin ve Qi arasında bir dizi küçük devlet varlığını sürdürmüştür. Deng Devleti, MÖ 678'de Chu tarafından devrilmiş ve ardından Qin, MÖ 627'de Hua Eyaleti'ni ilhak ederek tüm küçük devletlerin yavaş yavaş ortadan kaldırılacağı bir model oluşturmuştur. İlbahar ve Sonbahar Dönemi'nin sonlarına doğru devletler arasındaki savaşlar giderek yaygınlaşmış ve daha güçlü hükümdarlar arasında bir ittifak modeli gelişmiştir (Hsu, 1965).

Han Feizi'nin çeşitli bölümlerinde sadece 4 büyük devletin (Qi, Qin, Chu ve Jin) topraklarına kattığı 128 devletten bahsedilmektedir.⁶ MÖ 5. yüzyılın başlarında siyasi varlığını sürdüren irili ufaklı 18

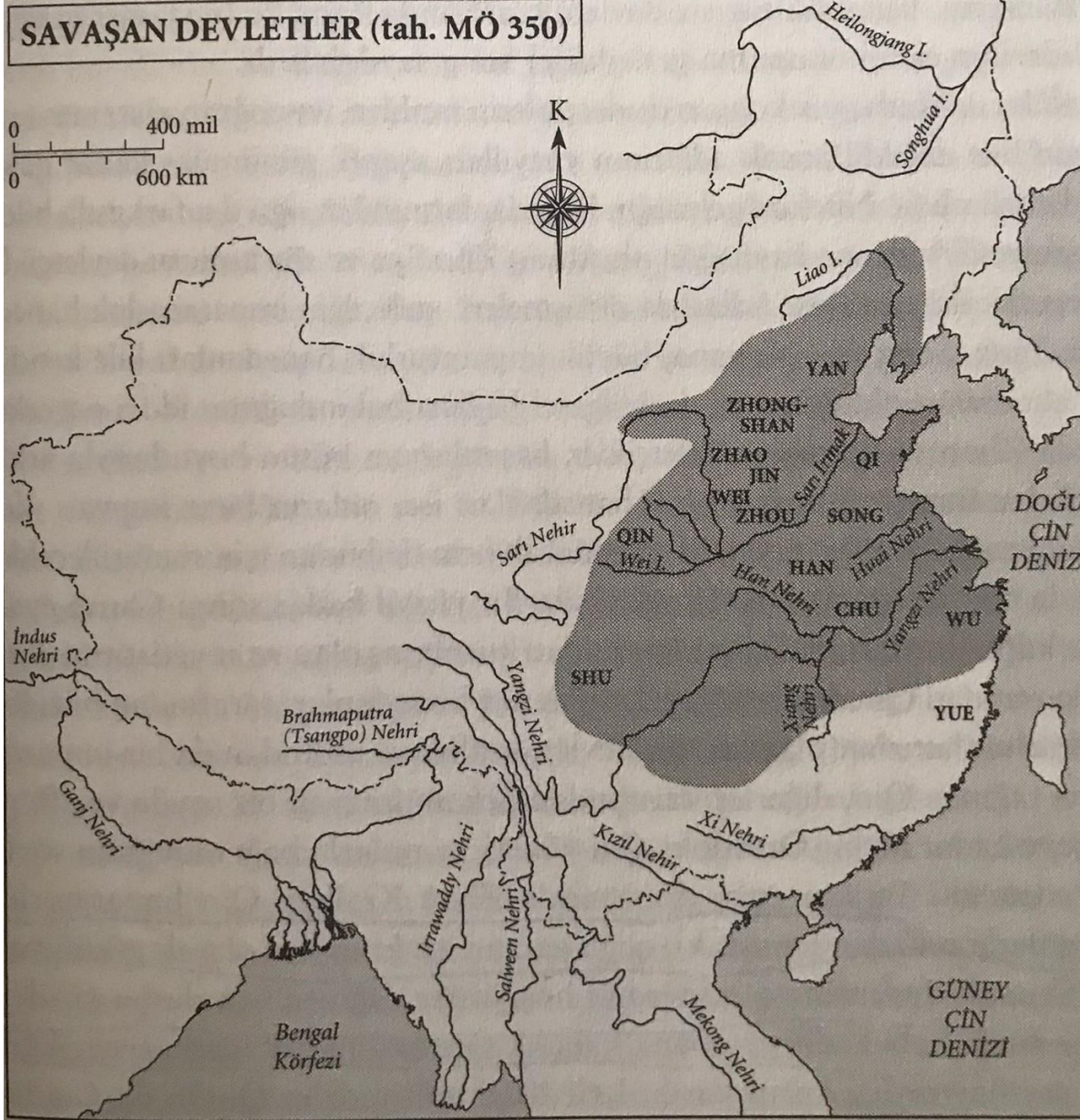
⁴ Tso chuan, geleneksel olarak eski Çin kronikleri olan İlbahar ve Sonbahar Yıllıkları'nın bir yorumu olarak kabul edilen eski bir Çin anlatı tarihidir.

⁵ Savaşan Beylikler Dönemi'nin başlangıcıyla ilgili 481, 475, 468, 403 gibi çeşitli tarihler verilmektedir. Fakat bizim tercihimiz Tso Chuan'ın son kaydının yapıldığı 463'tür.

⁶ Ch'i beyi Huan 35 komşu devleti topraklarına kattı. Jin beyi Xian 17 devleti ele geçirip, 38 devleti boyunduruk altına aldı. Qin beyi Mu 12 devleti topraklarına kattı. Ch'u beyi Zhuang 26 devleti yok ederek topraklarına kattı (Liao, 1939:6, 10 ve 37. bölümler)

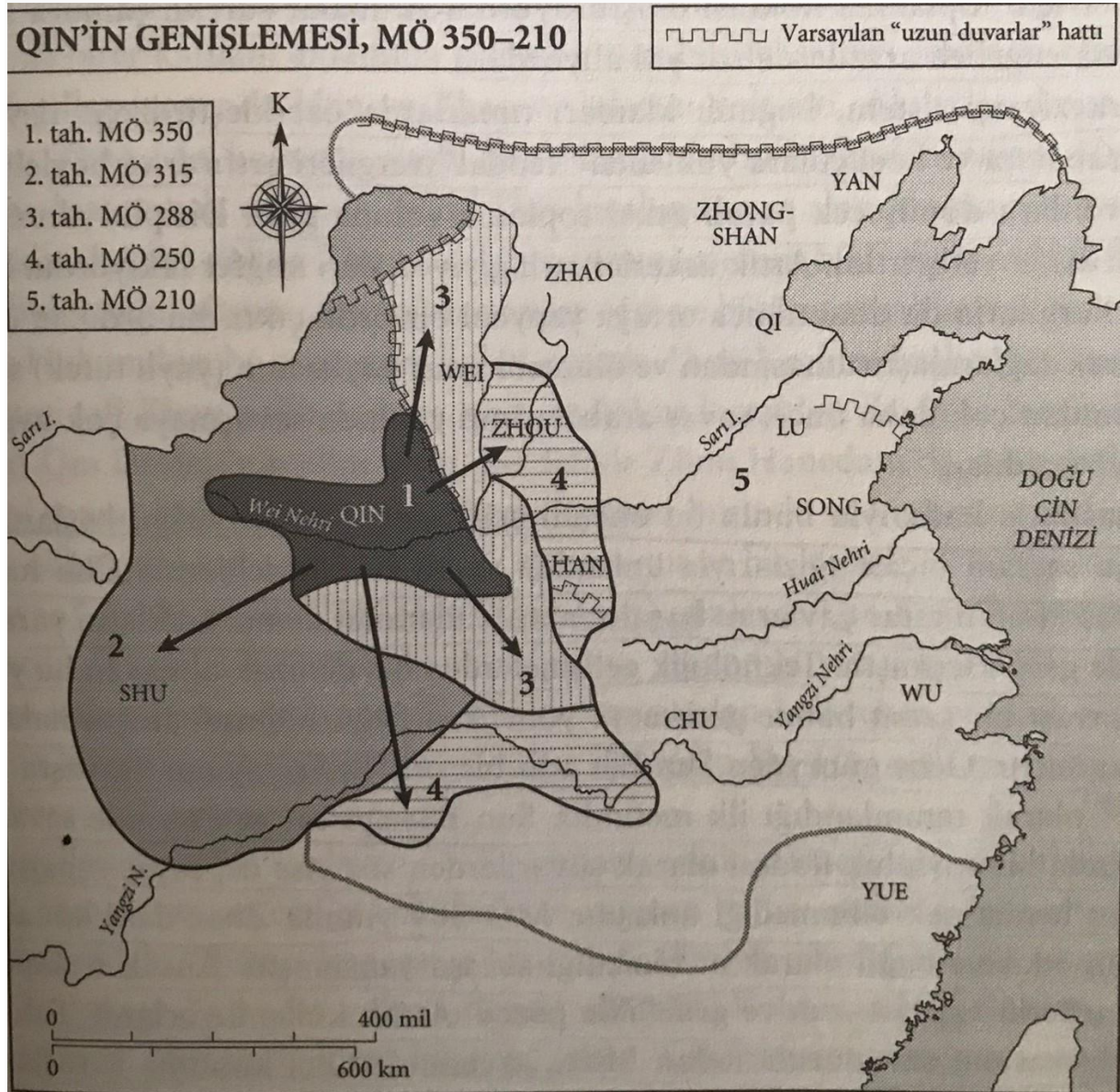
devlet kalmıştır. Sima Qian’ın İlbahar ve Sonbahar Dönemi’ne dair kayıtları bu devletleri kapsamaktadır ve eserinin 14. bölümü bu beyliklerin yıllara göre tablosunu çıkarmaya ayrılmıştır (Hardy, 1993: 16).

Harita 1. Savaşan Beylikler Dönemi Devletleri (Kaynak: Keay, 2021: 57)

MÖ 350 civarında bu devletlerden geriye yalnızca yukarıdaki haritada gösterilen 13 devlet hayatta kalabilmiştir. Bunlardan bazıları, kendilerini hem diğer eyaletlerden hem de Quanrong ve Xiongnu gibi göçebe kabilelerin baskınlarından korumak için sınırları boyunca sıkıştırılmış toprak duvarlar inşa etmişlerdir. Zheng ve Song gibi daha küçük devletler, daha güçlü komşuları tarafından yutulmuştur. “Çinli olmayan” Ba ve Shu eyaletlerinin her ikisi de MÖ 316’da Qin tarafından fethedilmiştir (Hsu, 1965: 65-83). Sözde hanedanlığın geri kalan ömründe bu devletler birbirlerini ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Qin Devleti MÖ 262-256 yılları arasında Han ve Chao ordularını yok ettikten sonra Chou kralı MÖ 256’da kendi elleriyle topraklarını Qin’e bırakmak zorunda kalmıştır (Keay, 2011: 81). Sonunda Qin İmparatoru Huang-ti, Sima Qian’a göre dünyayı birleştirmiş ve kaosa son vermiştir (Nienhauser, 1994: 130-135).

Harita 2. Qin Devletinin Genişlemesi (Kaynak: (Keay, 2021: 79)

Çin tarihinde yaşanan bu siyasi kaos dönemi, düşünce alanında gelişmelere sebebiyet vermiştir. Acı ve kanlı savaşlar, entelektüellerin dünyaya, dinin ve Tanrı'nın insanlık meselelerindeki rolüne ilişkin görüşlerini yeniden değerlendirmelerine neden olmuştur. Yazarlar ve şairler, dönemin olaylarını ve bunların sıradan halk üzerindeki çoğu zaman korkunç etkilerini haklı çıkarmaya, açıklamaya ve hatta parodisini yapmaya çalışmışlardır. Savaşan Beylikler Dönemi'nin bir diğer adı da Legalizm, Konfüçyüschülük, Taoizm, Natüralizm ve Mohizm gibi düşüncenin çoğalmasını ve fikirlerin gelişmesini ifade eden Yüz Düşünce Okulu (Bai jia)'dur. Resmi okullar bulunmamasına rağmen Mensiyus (pasifist ve Konfüçyüschü filozof), Sun Tzu (askeri stratejist), Mozi (askeri mühendis ve filozof), Hui Shi (Mantıkçı) dâhil olmak üzere geniş bir bireysel düşünür yelpazesi bulunmaktadır (Zhang, 2015: 69). Çin kültür dünyasının gelişiminin temelleri pek çok açıdan Savaşan Beylikler Döneminde atılmıştır.

İktidarı tek elde toplama mücadelesi sadece devletler arası alanda yaşanmamıştır, benzer bir mücadele eşzamanlı olarak tek tek devletlerin içinde de etkili olmuştur. Hemen hemen bütün devletlerin iç yönetimleri soylular ile beylerin arasında olduğu kadar soylular ile soylular arasındaki mücadele ile şekillenmiştir. Chou feodalizminin açıkça akrabalık ilişkilerine dayalı olmasına rağmen, içteki iktidar mücadeleleri tarafından zayıflatılması oldukça ironiktir. Batı Chou zamanlarındaki ailevi hükümet tarzı, bir derebeyinin yakın akrabalarını kullanarak önemli bürokratik ve siyasi görevleri

tekelleştirmesini gerektirmektedir. Zaten İlkbahar ve Sonbahar Dönemi'ne kadar özellikle yöneticilerin kardeşleri, devlet yönetiminde önemli roller almışlardır. İlkbahar ve Sonbahar Dönemi'ndeki ilk fark edilebilir değişikliklerden biri, bu kardeşlerin koltuklarının oligarşik bir aristokrasi ile peyderpey yer değiştirmesi olmuştur. Bütün devletlerde akrabalığa dayalı eski bürokratik yapılar epeyce zayıflamıştır. MÖ 5. yüzyılın başlarında bu soylu bakanlar sınıfı fiilen ortadan kalkmış ve büyük bakanlık aileleri artık geçmişte kalmıştır (Li, 1996: 257). Bu gelişmeler Çin'de felsefenin ve filozof-devlet adamlarının önünü açmıştır.

3. Kent Devletlerine Yön Veren Filozoflar

MÖ 7. yüzyıldan itibaren artan nüfusun içinden yeni bir toplumsal sınıf ortaya çıkmıştır. "Shih" denilen bir âlim sınıfı eskiden bakan, rahip veya kâtip olarak hizmet etmiş soylu sınıfının içinden türemeye başlamıştır. Bunlar şimdinin göçmen politikacıları, akademisyenleri, özel öğretmenleri, meslek uzmanları, hatta falcıları olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Çok geçmeden aşınan geleneğin üstünde yükselen de facto bağımsız devletlerin kralları, kendi ülkelerinin ve kentlerinin yönetimini aynı zamanda filozof olan bu yöneticilere bırakmışlardır. Örneğin Konfüçyüs, hayatı boyunca başbakanlığa veya başdanışmanlığa yükselmemesine rağmen Qi ve Lu Devletleri'nde danışmanlık yapmıştır. Guan Zhong, Qi Kralı Huan yönetiminde şansölye olarak yaptığı reformlar sayesinde kentleri ticarete ve ekonomiye açmış ve Lin-tzu kentinin zenginliğinde büyük katkıda bulunmuştur. Mensiyüs de yine Qi devletinde yıllarca danışmanlık yapmış ve devlet adamlarını yetiştirmiştir. Qi devletinde başbakan olarak görev almış filozoflar Bao Shuya, Yan Ying ve askeri stratejist Fan Li şeklinde uzamaktadır. Askeri stratejistlerden Sun Tzu ve Wu Yun, Wu devletinde; Tian Dan, Qi devletinde; legalist filozoflardan Shang Yang, Qin devletinde; Wu Chi, Ch'u devletinde; Li Kui, Wei devletinde başbakanlık görevlerinde bulunmuşlardır. Yüz düşünce ekolünden diğer felsefi okullara mensup filozofların da devletlere hizmet ettiği görülmektedir. Örneğin, İsimler Okulu kurucusu Hui Shih, Wei devletinin; diplomasi okulunun kurucusu Su Qin, Yen devletinin başbakanlığını yürütmüştür. Bunlar genel durumun sadece birkaç örneğidir.

Bu düşünce zenginliği, geleneğin gelişen şartlar karşısında kırılması ve otoriter bir merkezîyetçiliğin yerini yerel bir merkezîyetçiliğe bırakmasının sonucudur. Yeniden bir birlik oluşturma hedefiyle hareket eden filozofların metinleri, Çin'de kent devletlerinde ortaya çıkan değişiklikleri içeren zengin bir literal materyal sunmaktadır. Bu dönemin düşünce yapısını ve kentlere olan etkilerini genel olarak değişimin sözcüleri olan filozoflar üzerinden izinden sürmek daha isabetli olacaktır.

3.1. Guan Zhong (MÖ 720-645)

İlkbahar ve Sonbahar Dönemi'nde Qi Devleti'nin reformcusu olan Guan Zhong, şansölye olarak görev yapmıştır. Chou Kralı Mu'nun soyundan olan Guan Zhong, iktidardaki Qi Dükü Xiang'ın küçük kardeşi Prens Jiu'ya öğretmen olarak atanmıştır. Qi devletinin yöneticisi Dük Huan, üç yıl süren iç savaşların hazineyi ciddi şekilde tüketmesinin ardından kargaşa içindeki bir devletin yönetimini şansölye olarak Guan Zhong'a bırakmıştır.

Guan Zhong, Qi devletini organize etmeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan kapsamlı reformlar başlatmış (Ebrey, vd, 2010: 21), idari olarak başkenti, kentin ticari gelirini sağlayan 6 tüccar ve Qi ordusunun çekirdeğini sağlayan 15 görevli olmak üzere 21 bölgeye ayırmıştır. Benzer şekilde başkent dışındaki nüfus da organize edilmiştir: 30 hane bir köye, 10 köy bir birliğe, 10 birlik bir ilçeye, 3 ilçe bir il ve iller de beş bölgeye ayrılmıştır. Her düzeye yöneticiler atamış ve bölge yöneticilerini her yıl kendi yetki alanları hakkında Dük'e rapor vermekle zorunlu tutmuştur (Guanzi, 1998: 8).

Ekonomik olarak Guan Zhong, Chou Hanedanlığından bu yana geçerli olan toprak sistemini değiştirerek, bunun yerine tüm arazilerin verimliliğine göre vergilendirilecek bir sistem geliştirmiştir. Aynı zamanda, balıkçılık ve tuz üretiminin genişletilmesi yoluyla Qi'nin kıyıları ekonomiye açılırken, belirli ayrıcalıklar yoluyla ticaret teşvik edilmiştir. Örneğin, pazara yaya olarak mal taşıyanlar ve

alışveriş yapmak için pazarlara boş gelen arabalar geçiş ücretine tabi tutulmamış; bu da devlet tarafından yönetilen pazarların kullanımını teşvik etmiştir (Guanzi, 1998: 9).

Guan Zhong ayrıca "dağların ve denizlerin mallarının" (demir ve tuzun) devlet tarafından yönetilmesi gerektiğini, Çin tarihinin ilerleyen dönemlerinde devlet tekellerine dönüşecek bir politikayı önermiştir. Benzer şekilde, gıda için de bir fiyat düzenleme planı hazırlamış; bereketli yıllarda tahıl satın alınıp, kıtlık yıllarında piyasaya sürülmüştür. Son olarak, Qi içindeki ticareti teşvik etmek için kullanılan madeni parayı standartlaştırmıştır (Guo ve Guo, 2008: 68).

Guan'a göre "Hükümette başarı, insanların kalbini takip etmekten geçer (Guanzi, 1998: 223)." Başarı, insanları mutlu etmek olarak tanımlanmaz; hükümdarın başarısının, çağlar boyunca süren güçlü bir duruma sahip olduğu görülmektedir. Ancak insanların isteklerini takip etmek, başarı için gerekli bir koşul olarak ortaya çıkmaktadır: "Tahıl ambarları dolduğunda, insanlar edep ve ölçüyü bilecekler; giyecekleri ve yiyecekleri yeterli olduğunda, namus ile utancın farkını bileceklerdir... Hükümdar, halkın varlığını ve güvenliğini sağlayabilirse, kendisi için tehlike ve felaketlere göğüs germeye razı olacaktır (Guanzi, 1998: 227, 234)."

İnsanlar iyi beslenirlerse ve kendilerine uygun görevlerde çalıştırılırlarsa, büyük olasılıkla uygunluğa ve ölçülülüğe uyum sağlarlar. Ancak yöneticilerin "kesin ölüme giden yolu temizlemeleri" gerektiğini ve bunun "yoldan sapanlar için şiddetli cezaları uygulamak" anlamına geldiğini ekler (Guanzi, 1998: 145). "Halkı yönetenler, onların kontrol edilebilir olmasını isterler. Kontrol edilebilir olmalarını istedikleri için standartlara (fa) çok dikkat etmeleri gerekir (Guanzi, 1998: 147)."

Bu "standartlar" daha sonra rütbeleri ve tören kıyafetlerini onurlandırmak, hak edenlere maaş ve ödüller vermek, makamlar vermek ve cezaları uygulamak şeklinde sıralanmıştır. Guanzi böylece bize Savaşan Beylikler Dönemi metinlerinde geçerli olacak iki yönetim tekniğini sunmaktadır: İnsanları beslemek ve onlara standartlar koymak.

3.2. Konfüçyüs (MÖ 551-479)

Çin'de kitlesel eğitimi savunan ilk öğretmen olan Konfüçyüs, kendi zamanında terk edildiğini iddia ettiği önceki dönemlerin değerlerinin aktarıcısıdır. Geleneği savunarak, güçlü aile bağlılığını, atalara saygıyı, büyüklerin küçükler tarafından saygı görmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Konfüçyüs, ideal bir hükümetin temel taşı olarak sağlam bir aile birimini önermiştir. Hayatı boyunca devlet devlet dolaşarak siyasi kariyer peşinde koşan Konfüçyüs, ilk olarak Lu devletinde bir kasabanın küçük valisi pozisyonuna atanmış ve orada Suç Bakanı pozisyonuna yükselmiştir. Kendini zevke kaptırıp üç gün boyunca resmi görevlere katılmayan Lu Dükünü gören Konfüçyüs hayal kırıklığına uğramış ve Lu'dan ayrılmaya ve daha iyi fırsatlar aramaya karar vererek istifa etmiştir. Konfüçyüs, istifasının ardından Wei, Song, Zheng, Cao, Chu, Qi, Chen ve Cai dâhil olmak üzere Kuzeydoğu ve Orta Çin'deki devletleri dolaşmıştır (Yao, 1997: 26). Bu devletlerin saraylarında siyasi inançlarını açıklamış ancak bunların uygulandığını görmemiştir. Çünkü o, değişmekte olan bir dünyada geleneğin bir temsilcisidir. Her ne kadar yaşadığı dönemde rağbet görmese de onun fikirleri Savaşan Beylikler Dönemi'nde önem kazanmıştır.

Konfüçyüs yaşanan toplumsal ve siyasi gelişmelerden oldukça rahatsızdır ve eskiye dönmenin yollarını durmadan devletlerin yöneticilerine anlatmaya çalışmıştır. Belki de eskiye olan bu rağbeti yüzünden yaşadığı dönemde devlet adamlarından hiç ilgi görmemiştir. Bunu başarmak için kadim zamanların kitaplarını (Şiir Kitabı, Tarih Kitabı, Değişimler Kitabı, vd.) derlemiş (Yao, 1997: 28), ayinleri yeniden etkin hale getirmenin üzerinde durmuştur.

Kendisine yönetim hakkında sorulan soruya Konfüçyüs, "Yeterince yiyecek, yeterli silah, hükümdara güvenen halk (Confucius, 2003: 128)" şeklinde cevap vermiştir. Bunlardan "güven" en önemlisidir. Buradaki "güven", kişinin hükümdarı ile özdeşleşmesi anlamına gelir, çünkü bunu açıkça kendisi için iyi olanı aradığı için yapar (Confucius, 2003: 152). Yöneticiyle özdeşleşen ve kendilerini ona göre modelleyen insanların dinamiği, Konfüçyüs'ün yönetim anlayışına nüfuz eder. Bir hükümdarın yolu

(dao) takip etmeyenleri öldürmesi gerekip gerekmediği sorulduğunda, Konfüçyüs şu yanıtı verir: “Yönetmek için oradasın; öldürmek için değil. İyiyi arzularsan, insanlar iyi olur. Beyin erdemi rüzgârdır; küçük insanların erdemi otlardır. Rüzgâr kesinlikle onu bükecektir (Confucius, 2003: 134).”

Guanzi'de bir tür standart (fa) olarak cezalara yapılan vurgunun aksine, Konfüçyüs öldürmenin önemini en aza indirir. Bu nokta, yönetimle ilgili eserindeki ünlü sözünde ortaya çıkar: “Onlara önderlik edip cezalarla düzenlerseniz halk utanmadan onlardan kaçacaktır. Onları erdemle yönetip ritüellerle düzenlerseniz bir utanç duygusu kazanacaklar, üstelik düzenli olacaklardır (Confucius, 2003: 8).”

3.3. Lao Tzu

Geleneksel kaynaklar onun MÖ 6. yüzyılda Çin'in İlkbahar ve Sonbahar Dönemi'nde Chu eyaletinde doğduğunu, Wangcheng'deki Chou sarayında kraliyet arşivcisi olarak görev yaptığını söylemektedir. Çin kültürünün merkezi bir figürü olan Lao Tzu, genellikle Taoizmin kurucusu olarak kabul edilir. Sima Qian, Lao Tzu'nun Konfüçyüs'ün çağdaşı olduğunun söylendiğini bildirmektedir (Nienhauser, 1994: 78).

Geleneğin kırılmasına dair ilk örnekler Lao Tzu'da açıkça görülmektedir. Törenlere dayanan eski geleneksellik, aile bağlarını önemsenmediği bir duruma dönüşmüştür. Lao Tzu da törenlerin anlamını yitirdiğini ifade etmektedir: “Törenleri bilmek iyi inancın, kutsala bağlılığın eksik bir biçimidir, aynı zamanda da düzensizliğin başlangıcıdır (Lao Tzu, 2010: 54).”

Taoculuğun dünyadan elini eteğini çeken bir tutumu bulunmaktadır: İnsanlara fayda sağlama şeklindeki dolaylı hedef onaylansa da tek başına “fayda” reddedilir; birkaç arzu ile basit bir yaşam tercih edilir. Lao Tzu, herhangi bir belirli insan standardını ifade etme konusunda çok ketumdur. Lao Tzu için en iyi topluluklar, yukarıdan çok az rehberlikle doğal olarak oluşan ve gelişen topluluklardır. Topluluk ne kadar küçük ve izole olursa o kadar iyidir (Lao Tzu, 2010: 89).

Hükümdarlar, doğanın kendi yoluna gitmesine izin vererek başarılı olurlar: “hareket etmeyerek (wuwei)”. İronik olarak, Tao Te Ching'in (Yol ve Erdemler Kitabı) öğretilerinden bazıları, daha sonraki bazı düşünürler tarafından doğrudan doğruya siyasi tavsiye olarak benimsenmiştir. Örneğin, Han Feizi Tao Te Ching'in hükümdarlara açık standartlar veya arzular ifade etmekten kaçınmaları çağrısında bulunduğunu aktarır (Liao, 1939: 89). Ancak bunu standartlara itiraz ettiği için yapmaz; bunu bakanların hükümdara yaltaklanmalarını sağlamak için yapar (Lao Tzu, 2010: 74).

3.4. Mozi (MÖ 470-391)

Savaşan Beylikler Dönemi'nin ilk kısmında yaşayan Mozi, hem Konfüçyüsçülük'e hem de Taoizm'e şiddetle karşı çıkan Mohizm okulunu kurmuştur. Mozi'nin felsefesi evrensel sevgiyi, toplumsal düzeni, göğün yönetimini, paylaşmayı ve layık olanı onurlandırmayı vurgulamaktadır. Savaşan Beylikler Dönemi'nde Mohizm birçok eyalette aktif olarak geliştirilmiş ve uygulanmıştır (Johnston, 2010: 7-9).

Tarihçilerin çoğu, Mozi'nin resmi bir göreve yükselmeyi başaran alt zanaatkâr sınıfının bir üyesi olduğuna inanmaktadır. Lu Devleti'nin yerlisi olan Mozi, bir süre Song Devleti'nde bakan olarak görev yapmıştır. Konfüçyüs'e benzer şekilde, Mozi'nin de Savaşan Beylikler'in farklı saraylarında görev yapmak üzere memur olmak isteyenler için bir okul açtığı bilinmektedir (Johnston, 2010: 12).

Yüksek bir resmi pozisyona sahip olmamasına rağmen marangozlukta ve alet icadında yetenekli olan Mozi, çeşitli hükümdarlar tarafından istihkâm konusunda uzman olarak istihdam edilmiştir. İlk yıllarında Konfüçyüsçülük eğitimi almış, ancak Konfüçyüsçülük'ü fazla kadercî ve sıradan insanların geçimine ve üretkenliğine zarar verdiğini düşündüğü ayrıntılı kutlamalara ve cenazelere aşırı vurgu yaptığını görmüştür. Mozi, yaşamı boyunca Konfüçyüs'ünkine rakip olacak kadar büyük bir takipçi çekmeyi başarmıştır. Çoğunlukla teknisyenler ve zanaatkârlardan oluşan takipçileri, Mozi'nin hem

felsefi hem de teknik yazılarını inceleyen disiplinli bir düzende örgütlenmişlerdir (Hsiao, 1979: 220-225).

Mozi, her bireyin, neyin “iyi” olduğuna dair kendi amirinin yargısına kulak vereceği ve nihayetinde kararını tanrıya dayandıracak hükümdara kadar götüreceği kapsamlı bir hiyerarşi tanımlamaktadır. Marangozların neyin dairesel olduğunu belirlemek için bir pusula kullanabildikleri gibi, “Göğün yönetimini” anlamının da kişiyi neyin doğru olduğuna güvenilir bir şekilde karar vermeye yönlendirdiğini kaydeder. Bir pusulayla ilgili çarpıcı olan şey, onu kullanmak için özel bir bilgiye gerek olmamasıdır: o, her zaman herkes için nesnel bir standarttır. “Göğün yönetimi” de o zaman hak için halka açık, nesnel bir standart olmalıdır. Yasa şeklinde tezahür eden bu standart düzenli olarak insanlara maksimum “fayda” (li) sağlamayı hedeflemelidir. Bu nedenle, uygun Mohist yönetim, nihayetinde faydacı bir yönetim meselesidir. Mozi liyakatli insanların soyuna bakılmaksızın görevlendirilmesi gerektiğini felsefesinin temellerinden biri olarak saymaktadır (Johnston, 2010:54-89).

3.5. Shang Yang (MÖ 390-338)

Qin Devleti’nde MÖ 359-338 yılları arasında bakanlık yapmış olan Shang Yang’ın eseri olan Shang’ın Kitabı, Çin legalizminin kurucu metnidir. Shang, Çin tarihinde yapmış olduğu toplumsal reformlarıyla bilinmektedir. Kitap, Shang’ın bir devletin nasıl yönetilmesi gerektiğine dair fikirlerinden oluşmaktadır. Döneme damgasını vuran Shang’ın Kitabı’nda da felsefi ortamı doğuran kent devletlerinin etkisi görülmektedir. Kitap, Shang’ın bir devletin nasıl yönetilmesi gerektiğine dair fikirlerinden oluşmaktadır. Eser, beş bölüm ve beşi günümüze ulaşmayan yirmi dokuz maddeden oluşmaktadır.

Shang’ın siyaset felsefesinin temelinde “iktidar” kavramı yatmaktadır. Otoritenin kaynağı ne gelenek ne erdem ne de diğer metafizik kavramlarda aranmamalıdır. İktidar kimdeyse yönetim hakkı da ondadır. Diğer bir ifadeyle, eskinin doğal hukuku, yerini insan yapımı hukuka bırakmıştır.

Legalist filozof Shang Yang da neredeyse geleneğin yok olmasını istemekte ve bozulmanın geleneğe bağlı on kötülükten ileri geldiğini savunmaktadır:

“Eğer bir ülkede şu on kötülük varsa yöneticiler halkı savaştıramaz ve parçalanma kaçınılmaz olur. Bunlar; törenler, müzikler, şiirler, tarih, erdem, gelenekler, ana babaya saygı, kardeşlik görevi, doğruluk ve safsatadır. Eğer ülkede bu on şey yoksa yöneticiler halkı savaştırabilir ve böylece başarılı olup üstünlüğü ele geçirebilir. Erdemlinin erdemsizi yönettiği bir hükümet düzensizliğe duçar olur ve parçalanır; erdemsizin erdemliyi yönettiği bir hükümet ise düzene kavuşup güçlenir (Duyvendak, 1974:199,200).”

Shang Yang’ın Qi kent devletine getirdiği reformların temel içerikleri şunlardır:

- 1) Devlet, özel arazi mülkiyetini tanıır ve serbest ticarete izin verir.
- 2) Çiftçilikle uğraşan ve çok miktarda tahıl üreten insanlar angaryadan muaf tutulmalıdır.
- 3) Askeri liyakate göre unvanlar ve tarlalar verilmeli ve askeri liyakatleri olmayan eski soyluların ayrıcalıkları kaldırılmalıdır.
- 4) Bir vilayet sistemi kurulmalı ve hükümdar doğrudan buralara vali atamalıdır.
- 5) Nüfus yönetimi ve vergilendirme sistemlerini iyileştirilmelidir.
- 6) Ülke kanunla yönetilmeli; kanun, güven ve otoriteden önce gelmelidir. Kanunlar tarım ve savaş geliştirmeye yönelik çıkarılmalıdır. Kanunlar ahlaktan önce gelmelidir.
- 7) Ceza hiyerarşisi olmamalıdır; soylular, siviller ve köleler yasal normlara dahildir ve aynı yasaya uymaları gerekir.

8) Cezayı kaldırma ve toplumsal istikrarı sağlama amacı ağır ceza ile sağlanmalıdır (Yu-Ning, 2018: 35-51).

Shang Yang, devlet yönetiminde memurların yükselmesinin tek yolunun liyakate dayandırılması gerektiğini düşünür. Fakat bu liyakat, erdemli olmakla ilgili olmayıp, işini iyi yapmayı ifade etmektedir (Duyvendak, 1974: 252). Çiftçisinden kralına kadar ülkenin bütün insanları kanun önünde eşit olmalı, aynı suç karşısında farklı cezalar uygulanmamalıdır (Duyvendak, 1974: 274-275). Shang'a göre yönetilenlerin mutluluğu ancak yönetenlere itaat etmeleriyle mümkündür.

Shang'ın Kitabı, iki tema üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, insanlara en büyük faydanın düzen (zhi) olduğunu savunur (Duyvendak, 1974: 197). Bu, yasaların ortaya koyduğu standartların fayda sağladığını zımnen kabul etmektir, ancak aynı zamanda faydanın kolektif karakterine özel bir vurgu da yapar. Savaşın parçaladığı bir dünyada, yalnızca devlet güçlü olduğunda sakinleri gelişebilir. Bu nedenle, "devletin çıkarı" yerine kendi çıkarları için hareket edenler cezalandırılmalıdır (Duyvendak, 1974: 198). Shang, tartışmayı ve kendi gündemlerini zorlamayı sevenlere karşı çıkar; halk olarak basit (pu) ve yönlendirmesi kolay tarıma adanmış insanları tercih eder (Duyvendak, 1974: 216). Kısacası, "halka fayda sağlama" fikrini çevreleyen açık kriterler, insanlara fayda sağlayan koşulları yarattığı için merkezde yer almalıdırlar. Bunun karşılığı düzendir. Düzensizlik halkın refahıyla bağdaşmaz, bu nedenle yöneticiler düzene odaklanmalıdır, ardından faydanın gelmesi zaten kaçınılmaz olacaktır.

Yönetimin nesnel standartlar gerektirdiği fikri Shang'ın Kitabı'nın ikinci ana temasıdır. Ceza ve ödülün uygulanması için kamusal, tarafsız standartların (fa) önemini tekrar tekrar vurgular. "Fa" genellikle "yasa" olarak çevrilir, ancak burada ve başka yerlerde kullanımları açıkça ceza hukukundan daha geniştir. Ceza yasasının (xian) yanında standartlar başka biçimlere de sahiptir. Ödül ve cezaların düzenli olarak standartlara bağlı olması, bunların sadece idealler değil, normatif beklentiler olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Başka bir şekilde "fa" ideallerden daha fazlasıdır: kurumsallaşmış standartlardır (Hsiao, 1979: 398).

Son olarak, metin ayrıca standartların ne olduğu veya ne zaman yerine getirildiği konusunda hiçbir tartışma olmadığında ısrar eder: yalnızca hükümdar, çağın ihtiyaçlarına ilişkin değerlendirmesine dayanarak standardı belirler. Ne eskiyi taklit etmeli ne de güncel standartları takip etmelidir. Önemli olan, standartlarının insanlardan beklenen farklı rolleri ve bu rolleri uygulayacak ödül ve cezaları belirlemesidir (Hsiao, 1979: 418).

Shang'ın Kitabı, yazıldığı dönemin karakteristiğini bire bir yansıtmaktadır. Savaşan Beylikler Döneminin siyasi kargaşası içinde bir düze çıkış arayışı niteliğindeki eser, getirdiği toplumsal reformlarla Çin kent ve kır hayatını değiştirmiş, geleneksel Çin kentine yeni bir çevre kazandırmıştır.

3.6. Shen Buhai (MÖ 400-337)

MÖ 354'te Han eyaletinin başbakanı olan Shen'in temel kavrayışı, hükümetin feodal ilkelere değil, bürokratik bir sisteme dayanması gerektiğidir. Creel (1974: 55), Shen'in "işlevleri aşağı yukarı kesin olarak belirlenmiş olan profesyonel görevliler aracılığıyla bir yönetim sistemini" desteklediğini belirtmektedir. Yöneticiler erdemli adamlar bulup onlara sorumluluk vermek yerine sistemdeki her rol için doğru adamı bulmalıdır. Böyle bir teoride hükümdarın rolü basittir: gerekli işlevleri tanımlamak ve bunları gerçekleştirecek adamları seçmek, ardından da "hiçbir şey yapmamak (wuwei)". Hiçbir şey yapmamak, kelimenin tam anlamıyla eylemden kaçınmak anlamına gelmez, ancak yönetici, sistemin sorunsuz çalışmasını sağlamaktan başka bir şey yapmamalıdır. Shen, yöneticiyi bir ölçeğe benzetmektedir: "... kendisi hiçbir şey yapmadan sadece dengeyi kurar (Creel, 1974: 352)." Doğaya insandan daha fazla güveniyor gibi görünen Tao Te Ching'in aksine, Shen Buhai insan yapımı kurumlara bireylerin karar verme güçlerinden daha fazla güvenmektedir.

Çin idari sisteminin kökenleri tek bir kişiye kadar izlenemese de başbakan Shen Buhai liyakat sisteminin inşasında diğerlerinden daha fazla etkiye sahiptir ve Çin'de liyakat sisteminin kurucusu olarak kabul edilebilir. Kamu hizmeti sınavının tohumları ilk olarak onunla atılmıştır.

3.7. Mensiyüs (MÖ 372-290)

Konfüçyüs'ün dördüncü nesil müritlerinden biridir. Mensiyüs, Konfüçyüs'ün ideolojisini miras almış ve onu daha da geliştirmiştir. Savaşan Beylikler Dönemi'nde yaşarken, hayatının çoğunu eyaletleri dolaşarak farklı yöneticilere tavsiyelerde bulunarak geçirmiştir. Bu yöneticilerle yapılan görüşmeler, daha sonra bir Konfüçyüs klasiği olarak kitaplaştırılmıştır. Mensiyüs, MÖ 319'dan 312'ye kadar Qi devletindeki Jixia Akademisi'nde resmi bir bilim adamı olarak görev yapmıştır. Onun öğrencileri arasında çok sayıda devlet yöneticisi bulunmaktadır ve bu açıdan Konfüçyüs'ten daha etkili olduğu söylenmektedir (Hsiao, 1979: 144).

Sıkı bir Konfüçyüşçü olan Mensiyüs'un bir yeniliği, tercih ettiği yönetim biçimine bir isim vermektir: "insancıl hükümet (renzheng)". Bu, bir ebeveynin çocuklarını sevdiği gibi insanları severek yönetmesi gerektiği anlamına gelir: onlara bakmak, eğitmek, onlara rol model olmak. Hükümdar, örnek olmasıyla başkalarını dönüştürme kabiliyetinden dolayı, yalnızca "fayda (li)" esasına göre hareket ederse, tebaası da bunu yapacaktır ve sonuç her ikisinin kendi dar bakış açısına göre olacaktır. Sonuç; düzen, uyum ve karşılıklı yarar yerine kargaşa ve ıstırap olacaktır (Eno, 2016: 5).

Mensiyüs, insancıl hükümetin yanı sıra doğruluk (yi) ile fayda arasındaki ayrımı vurgulamakta ve doğruluktan bağımsız olarak faydacı düşünceyi reddetmektedir. Aynı zamanda zorlayıcı otoriteye karşı çıkmaktadır: "İyilikle hükmetmeye çalışarak asla insanların itaatlerini kazanamazsın; ama onları doyurmak için iyiliği kullanırsan, o zaman bütün dünyanın biatını kazanırsın (Eno, 2016: 14)."

Bununla birlikte "insancıl hükümet" fikri Mensiyüs'un herhangi bir "standart" kavramından yoksun olduğu anlamına gelmemektedir. Standartları, nesnel ve genel olmaktan ziyade kararlı bir şekilde özeldir; standartlar ve yasalar ahlaklı yönetici tarafından belirlenen modeldir. İnsanlar, başlangıçta iyi yönetici onlara örnek olduğu için ve giderek onu bir baba olarak sevmeye başladıkları için, istemli bir şekilde bireylerden devlet çapında tek bir ailenin üyelerine dönüşürler.

3.8. Chuang Tzu (MÖ 369-286)

Savaşan Beylikler Döneminin etkili bir filozofu olan Chuang Tzu Taoizm'in en önemli düşünürlerinden biridir. Onun bazısı kısa ve basit, bazısı uzun ve karışık otuz üç bölümlük hikâyeden oluşan kitabı, dönemin baskın düşüncesi olan Konfüçyanizm'e eleştiri niteliği taşımaktadır. Chuang Tzu, yöneticilerin karşılaştığı sorunlarla ilgilenmez ve hatta yöneticilere herhangi bir özel yetki vermeye isteksiz görünür. İnsanların yöneticileriyle özdeşleşmesi gerektiğine inanan düşünürlerle kesinlikle çelişmektedir. Eserinin yönetim konularına yönelik tutumu ancak şu olabilir: taahhütten kaçının, var olan şeyleri kabul edin. Metnin kalbinde, herhangi bir perspektifin nihai olarak doğru olduğunu kabul etmeye karşı radikal bir dilbilimsel ve epistemolojik bir karşı çıkış vardır. Savaşan Beylikler Dönemi'nin sert koşulları bağlamında, dünyadan el etek çekmeyi öneren bu doktrinler pek çok kişiye çekici gelmiştir.

Savaşan Beylikler Dönemi'nde başta Chuang Tzu olmak üzere bütün Taocular, Çin'de toplumdaki yozlaşma ve çöküşün etkilerinden bir kopuşu temsil etmekte ve dünyadan el etek çekip ilkel topluma geri dönmeyi önermişlerdir. Örgütlü bir topluma, kendi içerisinde kaçınılmaz ve düzeltilemez kötülükler barındırdığı için karşı koymuşlardır (Suzuki, 2012: 171). Bu yüzden de devlet yapılanmalarının gereksiz hatta zararlı olduğunu düşünmüşlerdir. Bu yönüyle Chuang Tzu, mistik bir öğretici değildir. Onun öğretisi, örgütlü toplum içinde ancak her türlü tasa ve sorumluluktan yoksun kişilere hitap edebilmiştir. Hayatlarını sürdürebilmek için hareket zorunluluğu olan esnaf, zanaatkar ve tüccarlar için onun felsefesi uygulanabilir gözükmemektedir. Bu yüzden de toplumu yeniden örgütlemenin yolunu arayan Çinli devlet adamları Chuang Tzu'nun Taoculuk'una hiç rağbet etmemişlerdir.

Chuang Tzu'nun ideal devletinde bir hükümdar, yönettiği halkın doğasını takip etmeli ve halkı sözsüz, hatta kafa yormadan etkilemelidir. O, insanları yönetmek için geliştirilen tekniklerin ve mekanizmaların uygulanmasına da karşıdır. Bilge kişi, kendi yaşamını kendisi düzene sokmalı ve

insanları, onların işlerine karışmadan bu şekilde yönlendirmelidir (Haiming, 2014: 67). Hal böyle olunca bütün şeyler kendi doğası gereğince gelişir ve güzelleşir. Yoksa insanı kontrol etmeye çalışmak ve bunun için de yasalar, kurallar koymak, insanı doğal halinden koparmak demektir. Böyle bir felsefe, ister istemez kentseli yadsıyan, daha çok kırsala ve köy hayatına öykünen bir düşünce sistemi geliştirmektedir. Bu yüzden Chuang Tzu'nun kitabında kent hayatına ilişkin pasajlar daha çok bu yaşamdan kaçmanın gerekliliği merkezinde işlenmektedir. Hikâyelerin ezici çoğunluğu kırdan geçmekte olup, insanların kendi benliklerini bulmanın yolu olarak kır hayatı özendirilmektedir.

Savaşan Beylikler Döneminde geleneklerin değerlerini yitirmesi oldukça hız kazanmıştır. Birbirlerine üstünlük kurmaya çalışan devletler, siyasi birliği sağlamak için sık sık geleneğin ahlaki kurallarının dışına çıkmışlardır. Değişen toplumsal şartların en güzel örnekleri Chuang Tzu'nun Kitabı'nda bulunmaktadır. Örneğin, Chuang Tzu törenlerin ve yasaların yöneticilerin çıkarına olmasını kınamakta, düzenin sadece törenlerle sağlanma çabasını anlamsız bulmaktadır: "Törenleri, yasaları, ağırlıkları, ölçüleri, biçimler ile adların titizlikle karşılaştırılmasını eski adamlar geliştirmiştir. Ancak bunlar yönetilenler tarafından yönetenlerin hizmetinde kullanılmıştır. Yöneticiler bunları, yönetilenleri beslemek için kullanmamışlardır (Giles, 2012: 139)... İyi inanç açığa vurulduğunda incelik; boyun eğme olduğunda törenler ortaya çıkar. Gelgelelim ağırlık yalnızca müzik ile tören düzenlemeğe verildiğinde dünyanın düzeni bozulur (Giles, 2012: 165)... Orta Krallığın beyleri törenlerde uzmandırlar, fakat insan yüreğinin bilgisinden uzaktırlar (Giles, 2012:216)." Chuang Tzu'nun dönüşümün kötüye doğru olduğunu belirten bu pasajı özellikle dikkat çekicidir: "Artık yukarıda düzenbazlık, aşağıda rüşvet var. Saygınlığı korumak için birlikler harekete geçiriliyor. Bir sözleşmeye inandırıcılık kazandırmak için kurbanlar kesiliyor. Erdemlilik gösterisi kitleleri güldürüyor. Kavga, adam boğazlama, kazanç araçları oldu çıktı. Bozuk düzen ekilip kargaşa biçiliyor (Giles, 2012: 313)."

3.9.Xunzi (MÖ 310-238)

Selefleri Konfüçyüs ve Mensiyüs'ten sonra genellikle antik çağın üçüncü büyük Konfüçyüsçü filozofu olarak anılır. Zhao Eyaletinde doğan Xunzi, saygın Jixia Akademisi'nde eğitim görmüş ve burada zamanının tüm önemli felsefi geleneklerini öğrenmiştir. Mezuniyetinden sonra şiir konusunda uzmanlaştığı Chu'ya gitmiş ve ardından akademide oldukça saygın bir öğretmen olarak Qi'ye dönmüştür. Öğrencileri Han Fei ve Li Si'nin her birinin önemli siyasi ve akademik kariyerleri bulunmaktadır. Hayatının ilerleyen dönemlerinde Lord Chunshen'in sarayında çalışmıştır (Knoblock, 1982-83).

Xunzi'nin 19. bölümü, Savaşan Beylikler Döneminin en ünlü başlangıç hikâyelerinden birini içermektedir:

"Ritüel (li) neyden doğdu? Diyorum ki: İnsanlar arzuları ile doğarlar. Arzuları olduğu halde arzularının nesnelerini alamadıkları zaman tatmin için bir yol aramaktan kendilerini alamazlar. Arayışlarının bir ölçüsü veya sınırı yoksa birbirleriyle mücadele etmekten kendilerini alıkoyamazlar. Birbirleriyle mücadele ederlerse kargaşa olur, kargaşa olursa yoksullaşırlar. Eski krallar bu tür kargaşadan nefret ettikleri için halk arasında ayrılıklar tesis etmek, arzularını beslemek ve arayışlarını tatmin etmek için ritüeller ve doğruluk oluşturmuşlardır (Hutton, 2014: 201)."

Ritüeller Konfüçyüs'ün birçok bölümünde önemliydi, ancak burada daha da merkezi bir rol üstlenmektedir. İnsanlar, hayvanlardan farklı olarak fark etme ve bunlara dikkat etme yeteneğine sahip olsalar da bunu doğal olarak yapmayacaklardır. Toplumun uyumlu olması ve insanların gelişmesi için arzularının devam eden ritüel eğitim yoluyla şekillendirilmesi gerekmektedir. Xunzi açıkça ritüeli "standart" fikriyle ilişkilendirir: "Ritüelleri reddetmek standartsız olmaktır" ve "standartları olmayan bir adam kayıp ve rehbersizdir (Hutton, 2014: 14)." Shang'ın Kitabı'ndaki cezalara ve ödüllere ilişkin açık düzenlemelerden farklı olarak, Xunzi standartların uzman bir öğretmen tarafından ritüellerin öğretilmesiyle alınması gerektiğini düşünür. Kişinin doğrudan öğretmeni ve bilgisi, onun yöneticisinden başka biri değildir. Başlangıçta uygun ritüeller dizisini krallar kurmuştur, şimdi de yöneticiler ritüeller aracılığıyla bunları halka öğretmelidirler. Her iki metin

de hem insanlara fayda sağlamak adına hem de düzen kurmak için halkların psikolojilerinin özelliklerinden yararlanmaya çalışmaktadır. Temel fark, Lord Shang'ın Kitabı'nın doğrudan insanların yarar arzusuna ve zarardan nefret etmesine dayanması, Xunzi'nin ise insanların onları dönüştürmek için "farklılıkları" önemseme yeteneğine güvenmesidir.

Xunzi'nin yazılarındaki ana tema, açık standartların zorunlu olarak belirsiz olması ve dolayısıyla bunların doğru şekilde uygulanmasının yeterince belirlenmemesidir. Ayrıca standartların uygun şekilde uygulanmasının çok fazla beceri ve teknik gerektirdiğine de inanmaktadır. Ayrıca, standartların bazen birbiriyle çatışıyor gibi görüldüğünü ve bu tür rekabet eden düşüncelerin nasıl dengeleneceğini bilmenin bilgelik ve deneyim gerektirdiğini belirtmektedir. Son olarak, kuralları sistematize etmenin sabit bir yolu yoktur. Durumdaki değişiklikler, bazen kuralların önceliğinin gözden geçirilmesini gerektirir ve bu da iyi bir muhakeme gerektirir. Tüm bu nedenlerle, Xunzi için düzen, standartların kendisinde değil, erdemli insanlarla kurulabilecek bir şeydir (Knoblock, 1982-83: 45).

3.10. Han Fei (MÖ 280-233)

Han devletinin prensi olarak dünyaya gelen Han Fei, eserinde devlet gücünün teorisini ortaya koymaktadır. Halk ile egemenin çıkarlarının çatışması durumunda egemenin yanında yer alan Han Fei, metotçu ve standartçı bir legalist felsefe ortaya koyarak Çin'in birleşmesinde büyük katkıları olmuştur. Eseri, totaliter bir devlet yapısını öngören ve devlet başkanına iyi yönetimin gereklerini anlatan, Han Fei'nin kendi zamanına kadar gelen tüm legalist düşünceleri sentezlediği yirmi bölüm ve elli beş maddeden oluşmaktadır (Liao, 1939).

Han Fei, tarihsel şartların değişmesine bağlı olarak siyasi kurumların da değişmesini savunarak, legalist filozofların geleneğe karşı olan tutumlarını devam ettirmektedir. Ona göre, Konfüçyüsçülerin yaptığı gibi öncekilerin modası geçmiş yollarına saplanıp kalmak aptallıktır. Siyasi kurumlar, ahlaki duyarlılıklardan ziyade siyasi ve ekonomik şartlar tarafından belirlenen insan davranış modellerine göre yeniden düzenlenmelidir. Geçmiş zamanlarda insanlar, nüfusun az, kaynakların bol olmasından dolayı barış içinde yaşayabilmişlerdir, fakat artan nüfus kaynaklar üzerinde baskı oluşturmuş ve ekonomik darlığı doğurmuştur, o yüzden bugünün insanı devamlı bir kargaşa içindedir. Bu ortamda yöneticiye düşen insanları erdemli hale getirmekten ziyade, onların kötü eylemler yapmasının önüne geçmektir (Liao, 1939: 9). Bunun aracı da kanunlardır. Yöneticinin koyduğu kanunlar, toplumsal veya doğal her türlü yasadan üstündür.

Shang Yang gibi Han Fei de otoritenin kaynağının bizzat iktidar olduğunu düşünmektedir. Konfüçyüsçülerin savunusunun aksine, yöneticinin erdemli olup olmamasına bakılmamalı, siyasi erk kimin elindeyse ona kayıtsız şartsız itaat edilmelidir (Liao, 1939: 32). Bir yönetici için en önemli şey de sahip olduğu gücü ve konumu korumaktır. Kanunlar da bu gücü koruma yönünde kullanılmalıdır. Han Fei'nin yasal sistemi, yöneticilerin yararı noktasında işlev gören insanları ödüllendirme, zarar verenleri ise cezalandırma sistemidir (Haiming, 2014:75).

Daha önceki legalist metinler gibi Han Fei de yönetim için nesnel kriterlere önemli ölçüde vurgu yapar. Hükümdarlar sonuçlarla karşılaştıracak ve bunlara bağlı olarak ödüller veya cezalar verecektir. "Gerçekten aydınlanmış bir hükümdar, kendisi için adamlarını seçmek için standartları (fa) kullanır (Liao, 1939: 38)." Hükümdarın, bakanları kendi yargısına veya kaprislerine göre seçmesinden önce ilk etapta standartları belirlemesi gerekir; o sadece geleneğe veya emsallere güvenemez: "Bilge, eskilerin yollarını uygulamaya veya sabit bir ölçüye bağlı kalmaya çalışmaz, çağın işlerini inceler ve gerekli önlemleri alır (Liao, 1939: 49)."

Bu, geçmiş geleneğe uymayı savunan Konfüçyüsçü metinlerle çelişmektedir. Eski uygulamalara uyma arzusundan daha yaygın olan, zamanın değiştiği ve iyi hükümdarın onlarla birlikte değişmeye hazır olması gerektiği fikridir. Yeni bir çağ için yeni standartlara ihtiyaç vardır. Doğanın altında yatan kalıplar değişmeyebilir, ancak insan toplumu büyüdükçe ve değiştikçe bunların özel uygulamaları

değişebilir. Han Fei’nin eseri Han Feizi belki de en açık pragmatik doktrinleri içeren Antik Çin eseridir. Han Fei’ye göre yöneticilerin görevi, ortaya çıkan kayıplara karşı yeni standartlar yürürlüğe koymaktan elde edilen kazançları ölçmektir (Liao, 1939: 47).

Han Feizi ayrıca, standart yoluyla ortaya koyulan yasanın, bilge ve erdemliler tarafından hükmetmeye neden tercih edildiğine dair önceki tüm metinlerden daha net bir fikir verir: İyi yönetim için erdem ve bilgeliğin gereksiz olduğu; siyasi gücün ve statünün yanında yeteneklerin belirleyici olduğunu açıkça söyler (Liao, 1939: 40).

Han Feizi’nin bir diğer teması, bireylerin çıkarları ile kamunun, yani devletin çıkarları arasındaki çatışmadır. Halka, erdemli kişiler için bile, aile sadakatinin düzenli olarak devlet sadakatinden üstün olduğu gösterilmiştir ve böylece, “bireylerin ve devletin çıkarları farklı olduğu için, hükümdarın hem özel bireylerin eylemlerini övmesi hem de devletin topraklarını çoğaltıp ve tahıl ambarlarını doldurmaya çalışması ümitsiz bir çabadır (Liao, 1939:49). Han Feizi bunu “özel (si)” ve “kamusal (gong)” bakış açıları arasındaki bir çatışma olarak analiz etmekte ve bu ikisinin karşılıklı olarak uzlaştırılmaz olduğunu savunmaktadır: “Hükümdar, bilge bakanlarını veya yetenekli adamlarını asla bencilce kendi adına kullanmamalıdır (Liao, 1939: 39).” Hükümdar, yanılğı içerisinde olsa bile bildiğinden şaşmamalı, asıl amaçları kendi çıkarları olan bakanları yetenekleri ölçüsünde değerlendirmelidir.

3.11. Savaş Stratejistyenleri

Antik Çin’de kent devletleri sadece filozofların metinlerinde değil, aynı zamanda döneme yön veren stratejist devlet adamlarının askeri klasiklerine de yansımaktadır. Örneğin, Savaş Sanatı’nın⁷ yazarı Sun Tzu, bir pasajda casus kullanımıyla ilgili şunları söylemektedir: “İleri görüşlülük hayaletlerden ya da ruhlardan kazanılmaz... Ya da göğün değerlerinden çıkarım yapılmaz ama askerlerden öğrenilebilir çünkü bu bilgi düşmanın gerçek durumunun ta kendisidir (Sawyer, 2010: 247).” Dönemin savaş şartları kutsallıklara ve bu kutsallıkların oluşturduğu geleneklere ağır basmaktadır.

Shang Yang’ın öğrencisi olduğu kabul edilen Wei Liao ise Savaşan Beylikler Dönemi’ni atlatmak için halkı ve askeri bir araya getirme fikrini savunmaktadır. Ona göre devletin refahı esas olarak tarım arazilerinin boş bırakılmamasında yatmaktadır. Halk, mümkün olduğunca yoğun çalışmalı, bol hasat elde etmeli ve gerek sağlıklı göçmenler yoluyla gerek yüksek doğum oranlarıyla nüfus arttırılmalıdır (Sawyer, 2009: 69). Hükümdar, erdemli ve halkına örnek bir şahsiyet sergilemelidir (Sawyer, 2009: 76). Yönetim, halkını sömürmediği sürece ahlaklı davranışlar ve toplumsal sadakat ortaya çıkacaktır. Ticaret ve üretim devletin ekonomik gücünü yükseltmesi açısından önemlidir fakat yine de insanlara ve ahlaki erdemlere zarar vermeyecek bir biçimde denetim altında tutulmalıdır (Sawyer, 2009: 88). Kısaca, Wei Liao, Konfüçyüsçü erdem anlayışıyla birlikte katı legalist ödül ve ceza sisteminin senkretik bir öğretisini savunmaktadır. Askeri klasikler içinde kent vurgusunun en ağır işlendiği eseri Wei Liaozi’de geçen kent savunmasına dair bilgiler, saldırı yapılacak olan kent kategorileri, iyi bir savunma için kurulması gereken kent modeli gibi anlatılar, Çin kent devletlerine dair ipuçları sunmaktadır.

Wei Liaozi, kentlerin ele geçirilmesinin kutsallıkla değil ussallıkla mümkün olabileceğini belirtmektedir:

“Eğer kenti alamıyorsan bunun nedeni duvarların yüksek, hendeklerin derin, silahların hazır, erzakın depolanmış ve düşman askerinin bir plan çerçevesinde birleşmiş olmasıdır. Eğer duvar alçak, hendekler sığ, savunma zayıfsa kale alınabilir. Bu bakış açısıyla, anlar, mevsimler ve kutsal makamlar insan çabası kadar önemli değildir (Sawyer, 2009: 68).”

Savaşan Beylikler Dönemi bürokrasisinin liyakate dayalı olmasında aynı zamanda diplomasi uzmanları olan savaş stratejistlerinin de rolleri bulunmaktadır. Devamlı savaş halinde bulunan devletlerde savaş yetenekleri sayesinde generallik rütbesi kazanmış stratejistler yöneticilere verdikleri tavsiyelerde

⁷ Savaş klasikleri içinde Batı’da en fazla bilinen eser Savaş Sanatı’dır. Genellikle MÖ 5. yüzyıla dayandırılan eser, her biri görünüşte başka bir konuya odaklanmış on üç bölümden oluşur (Sawyer, 2010:213).

yetenekli olan kimseleri yanlarında istemişlerdir. Örneğin Sun Tzu, devletin başkanına “Eğer benim düşünce yöntemlerimi takip eden bir komutanı görevlendirirsen, kesinlikle galip geleceğine ve onu elinden kaçırmaman gerektiğine hiç şüphe yoktur (Sawyer, 2010: 218)” demektedir. Ssu-ma ise devlet yöneticisine dilenci şövalyeleri elinden kaçırmamasını tavsiye etmektedir (Sawyer, 2010:189). Bu dilenci şövalyeler, fikirleri ve yetenekleri aynı zamanda siyaset oluşturmada kullanılan kimselerdir (Sawyer, 2010: 327). Anlaşılan dilenci de olsa eğitilmiş bir asker, asil kandan gelip gelmediği önemsenmeksizin toplumsal konumunu yükseltebilmektedir.

4. Kent Devletlerinin Dönüşümü

Bu düşünürlerin ortaya attığı fikirler kentlerin dönüşümüyle de bire bir ilgilidir. Kentsel yaşamda görülen değişimler de bağlı buldukları beyliklerin politikalarına yön vermeleriyle gerçekleşmiştir. Örneğin Mensiyüs'ün önerdiği şekilde toprak kullanımında eskinin işgücü vergilendirme sisteminin terk edilerek yerini kira sistemine bırakması, derebeyi ile halkının arasındaki ilişki biçiminin ataerkil düzenini bozmuştur. Ticarete karşı olan geleneksel kötümser tutuma bu düşünürler karşı çıkmışlar, ticareti devletlerinin zenginliğinin bir aracı olarak görmüşlerdir. Bu durum kentlerde ticaretin önemini artırmış, kentsel toplumun dokusunu da kökünden değiştirmiştir.

Antik Çin filozoflarının başarıya ve yeteneğe yapmış oldukları vurgu, politik etkinin tamamıyla açık olduğu ve siyasi kurumların büyük oranda başarı temeline oturtulduğu bir kent anlayışını geliştirmiştir. Liyakat temelli siyasi kurumlar kentler içinde dikey bir toplumsal hareketlilik yaratmıştır. Bu filozofların ürettiği düşünce sistemi ile birlikte akrabalık temelli bürokrasi yerini rekabetin geçerli olduğu, liyakatli bireylerin yükselmelerini kolaylaştıracak bir yapıya bırakmıştır (Goodrich, 1963: 98).

Ritüelistik kent planlama gelenekleri büyük oranda devam etmesine rağmen kentin fiziksel şekillerinde devamlı bir değişimin görülmesi de ayınlara dayalı kent anlayışının yerini, özellikle legalist filozofların yöneticiliğini yaptığı kentlerde statik olmayan kent yapılanmalarına bırakmıştır. Hükümdara yapılan vurgu, kentin içerisinde yeni mimari formlar ve konseptlerin çıkmasını kolaylaştırmıştır. Kentin ihtişamının bir övgü vesilesi olarak görülmesi anlayışı neticesinde, saraylar anıtsal boyutlarda inşa edilmeye başlanmış, sur kapısı, teraslı köşkler, kule gibi önceden bilinmeyen formlar kentlerde sıklıkla görünür hale gelmişlerdir (Steinhardt, 1990: 43).

Kentin amacı kutsal krala hizmet olmaktan çıkmış, filozof yöneticilerin önerileri göz önüne alarak büyümek ve bütünleşmeyi sağlamak haline gelmiştir. Bütün filozofların amacı kendi beyliklerinin bu bütünleşmeyi sağlaması olmuştur. Bu yüzden eskinin kentsel büyüklük hiyerarşisi tamamen rafa kaldırılmış, yerine ekonomik ve toplumsal şartlara uygun bir kentleşme gelmiştir.

Beyliklerdeki başkentlerin yönetimi nasıl ki bürokrasi temelli bir atanmışlar sınıfının elindedir, o zaman civardaki kentlerin de zeametler olmaktan çıkıp yönetimsel kente döndürülmeleri gerekmiştir. Bu şekilde kentler, filozof ve stratejistler danışmanların yönlendirmesiyle yerel yönetim birimleri olarak yeniden yapılandırılmıştır. Kentleşmenin yayılması yeni siyasal ve yönetimsel koşullara uygun gerçekleşmiştir.

Kentin savunma anlamı gittikçe büyümüştür. Kentlerin, savunma ve savaş sanatının olmazsa olmazı unsuru olan surlar ve hendekler, bu dönemde savaşın felsefesini iyi bilen stratejist ve taktikçi başbakanların sayesinde kentlerin en görünen yerleri olmuşlardır. Kentin, kendini savunma anlamının yanında, beyliklerin sınırlarına kurulan savunma amaçlı garnizon kentlerinin de sayısı bu dönemde kentleşmenin önemli başka bir nedeni olmuştur.

Yukarıda bahsi geçen filozofların en fazla üzerinde durduğu konulardan biri de yöneten-yönetilen ilişkisinin doğası üzerinedir. Gelenekçi Konfüçyüs ve onun takipçileri örnek bir üstün insan modeliyle biat edilecek erdemli bir yönetici profili çizerken, legalist filozoflar yasanın belirleyici olduğu otoriter bir yönetici profili çizmektedirler. Her ikisinin de ortak vurgusu standartların kurulmasına olmuştur. İster yasayla ister erdemli bir kralla olsun, standartlarla amaçlanan şey kent sakinlerinin başka bir kente gitmemesi, tebaanın kaybedilmemesidir. Bu yüzden kentsel yaşama da standartlar getirilmiş,

mahalleler oluşturulmuş, haneler kayıt altına alınmıştır (Hsu, 1965: 135). Kentin yeni anlamı insanları zapt etmek haline gelmiştir.

SONUÇ:

İlkbahar ve Sonbahar Dönemi ile Savaşan Beylikler Dönemini içine alan Doğu Chou Dönemi (MÖ 772-221), Çin’de kent devletlerinin ortaya çıkıp son bulduğu bir dönemi ifade etmektedir. Kent devletleri, bir kentler birliği haline gelen Chou Devleti’nin çöküşünden ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere, bu dönemde yaşanan siyasi ve toplumsal değişimlerle birlikte gelen kargaşa Çin’de felsefi düşünüşün kapılarını açmıştır. Yukarıda bahsedilen düşünürlerin çoğu devletlerde başbakanlık yapmış düşünürlerdir. Zahidane bir hayatın insanın mutluluğu için daha tercih edilir olduğunu kabul eden Taocu felsefenin düşünürleri Lao Tzu ve Chuang Tzu’nun dışında kalan bütün düşünürler Savaşan Beylikler Dönemi’ndeki kent devletlerinin dönüşümünde birinci elden etkili olmuşlardır.

Chou Hanedanlığı’nın siyasi olarak güçten düşmesi, geleneğin zayıflayarak topluma yeni güçlerin girmesini sağlamıştır. Çin’in kendine özgü feodalizmi bu dönemde giderek zayıflamış, yeni aktörlerin etkili olmaya başlamasıyla birlikte toprak kullanımı da değişme uğramıştır. Ticaret ve endüstriyel faaliyetlerle zenginlik ve toprak sahibi olan bir sınıfın doğması Çin felsefesinin altın çağının başlangıcı olmuştur. Her kent devletinin kendine danışman olarak aldığı bir filozofun önderliğinde kentlerine şekil verdiği bir dönem ortaya çıkmıştır. Böylece İlkbahar ve Sonbahar Döneminden başlayarak Çin kenti dönüm noktasına girmiştir. Shih sınıfının yükselmesiyle birlikte ortaya çıkan felsefi akımlar, yine devletlerin yöneticilerine etki ederek kentlere yön vermiştir. Bu felsefi akımlardan en önemlileri, Konfüçyüs ve ardından Mensiyüs’ün temsil ettiği, geleneğin felsefileştirildiği Konfüçyüsçülük; evrensel değerlerin ve birliğin savunuculuğunu yapan Mozi’nin temsil ettiği Mohizm; hiçbir gelenek tanımayan Shang Yang’ın temsil ettiği faydacı ve akılcı legalizm; son olarak da Lao Tzu’nun ve Chuang Tzu’nun, yöneticinin hiçbir şeye karışmamasını tavsiye ettiği için rağbet görmeyen Taoizm’dir. Bununla birlikte, bu tarihten sonra Çin kentine yön verecek temel iki felsefi sistem legalizm ve Konfüçyüsçülük’tür.

Savaşan Beylikler Dönemi, felsefenin ve savaşın kentlere yön verdiği bir dönem olmuştur. Sık yaşanan savaşlar ve teknolojinin savaşlarda kullanımı sayesinde aristokratik tekelin yerini yeni otoriter bir liderlik almıştır. Beyliklerin hemen hepsi büyük güçler olarak sınırlarını genişletmeye çalışmışlardır. Bunun için güçlü bir ordu ve sağlam bir devletçilik fikri gelişmiştir. Böylece kademeli olarak feodalizmin yerini yeni bir merkezîyetçilik fikri almaya başlamıştır. Bu, toprakların miras yoluyla zemet olarak bırakılmasının terk edilerek maaşlı bürokratların doğuşunu temsil etmektedir. Kentler arasındaki eski geleneksel hiyerarşi yerini yeni bürokratik hiyerarşiye bırakmıştır.

Bu yeni yasal ve fiziksel ayırım, dönemin filozofları tarafından öne sürülen yeni toplumsal modellerle mümkün olmuştur. Bu modellerde yöneticiler bir meslek kategorisidir ve kendilerinden bütünlüğü somutlaştırmaları beklenmiştir. Radikal devletçi filozoflar siyasi sadakatin akrabalara bağlılığın önüne geçtiği bir dünyayı savunmuşlar ve bunu yönetici oldukları kent devletlerinde gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Çin’deki kent devletlerinin çağı yaklaşık beş yüzyıl sürmüş olmasına rağmen, daha sonraki tarihlerde çok az iz bırakmıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. İlk olarak, kent devleti olarak doğan ve daha sonradan kurulan monarşilerden önce kent devleti geleneğinin yerleştiği Antik Yunan’ın aksine, Çin’deki kent devletleri doğrudan kraliyet iktidarının çöküşünden doğmuşlardır. Çin’deki kent devletleri, Chou’nun mirası tarafından tanımlanan, hükümdarın önemli bir ritüel rol oynamaya devam ettiği bir kültürün içinde ortaya çıkmışlardır. Zayıflamış olsa dahi ritüel gerçeklik ve siyasi bir fikir olarak Chou Hanedanlığı’nın varlığı, daha kolektif hükümet biçimlerinin ortaya çıkmasını zorlaştırmıştır. Vatandaşlık, kimin hükümdar olacağını belirlemede sıklıkla belirleyici bir rol oynarken, hiçbir zaman bir grup olarak yönetimi devralmaya kalkışılmamıştır. Bu Çin düşüncesinin köklü de olsa değişime karşı tutunmasıdır. Kentin seyrinin yeniden bir hanedanlığa sürüklenmesinin sebebi her şeyden önce bu düşünce sistemidir ve Çin kent devletlerindeki yönetici filozofların savunduğu sistem de budur.

İkincisi, Çinli yönetici filozofların nüfusun kayıt altına alınması ve arazi tahsisi gibi uygulamaları, kademeli olarak devlet mekanizmalarını ellerinde tutanların gücünü artırmıştır. Böylelikle kırsal nüfus kolaylıkla hareket ettirilebilmiştir. Devletin mekânsal genişlemesi soyluluğun ve kentsel nüfusun önemini de azaltmıştır. Özellikle devletlerin bölünmesi ve yeni beylikler tarafından iktidarın ele geçirilmesinin ardından, kurumsal reformların bu devri, devletin coğrafi kapsamı genişledikçe iktidarın yoğunlaşmasına neden olmuştur. Eski monarşinin kalıcı prestijinden ve ortaya çıkan devletlerin artan gücü sayesinde ortaya çıkan kent devletleri Çin’de radikal olarak yeni hiçbir otorite biçimi yaratmamıştır.

Son olarak, Çin kent devletleri kendilerini eski teokrasiden veya gelişmekte olan Savaşan Beylikler’den farklı bir siyasi form olarak asla kuramadıkları için, Çin düşünürleri özerk kent veya hükümete genel katılımla ilgili hiçbir teori geliştirememiştir. Çin’de felsefe MÖ 6. yüzyılın sonuna kadar ortaya çıkmamış ve yazılı eserler MÖ 4. yüzyıla kadar yaygınlaşmamıştır. Bu nedenle, Platon ve Aristoteles’in, hatta Socrates öncesi Yunan filozoflarının Çin’deki meslektaşları zamanında, kent devletleri sadece büyük güçler arasındaki boşluklarda tutunan birkaç düzine küçük siyasal yapı biçiminde hayatta kalmışlardır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: (--)

KAYNAKÇA:

- Chang, K. C. (1974). “Urbanism and the King in Ancient China”. *World Archeology (Political Systems)*, 6(1), 1-14.
- Chang, S. D. (1963). “The Historical Trend of Chinese Urbanization”. *Annals of the Association of American Geographers*, 53(2), 109-143.
- Confucius, (2003). *Analects with selections from traditional commentaries*, (Trans. Edward Slingerland), Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Duyvendak, J.J. L. (1974). *The Book of Lord Shang*, San Francisco: Reimpression par Chinese Materials Center.
- Ebrey, P., Walthall, A. ve Palais, J. (2009). *East Asia: A Cultural, Social, and Political History*. Boston:Houghton Mifflin Harcourt.
- Eno, R. (2016). *Mencius, An Online Teaching Translation*. Erişim:13.06.2024, <https://scholarworks.iu.edu/dspace/items/3b2ff74d-1038-4db6-86aa-715a4d5fbacd/full>
- Giles, H. A. (2012). *Chuang Tzu’nun Kitabı* (çev.: L. Özşar), Bursa: Biblos Kitabevi.
- Goodrich, L.C. (1963). *A Short History of Chinese People*, New York: Harper Torchbook.
- Guan Zi, (1998). *Political, Economic, and Philosophical Essays from Early China, Volume II*, (trans. W. Allyn Rickett), Princeton: Princeton University Press.

- Guo, S. ve Guo, B. (2008). *China in Search of a Harmonious Society*, Brighton: Sussex Academic Press.
- Haiming, W. (2014). *Çin Felsefesi: Çin'de Metafizik, Epistemoloji, Siyaset Felsefesi ve Karşılaştırmalı Felsefe*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Hardy, G. R. (1993). "The Interpretive Function of Shih Chi 14: The Table by Years of the Twelve Feudal Lords", *Journal of the American Oriental Study*, 113(1), 14-24.
- Creel, H. G. (1974), *Shen Pu-hai: A Chinese Political Philosopher of the Fourth Century B.C.*, Chicago: University of Chicago Press.
- Hsiao, K. C. (1979). *A History of Chinese Political Thought, Vol. 1: From the Beginnings to the Sixth Century A. D.* (Trans. F. W. Mote). Princeton: Princeton University Press.
- Hsu, C. (1965). *Ancient China in Transition, An Analysis of Social Mobility, 722-222 B.C.*, Standford: Standford University Press.
- Hsu, C. (1999). *The Spring and Autumn Period*. The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 B.C. içinde (ed. M. Loewe ve E. L. Shaughnessy), Cambridge: Cambridge University Press, 545-586.
- Hutton, E. L. (2014). *Xunzi: The Complete Text*, Princeton: Princeton University Press.
- Jennings, W. (1891). *The Shi King, The Old "Poetry Classic" of The Chinese, A Close Metrical Translation With Annotations*, London and New York: George Routledge and Sons.
- Johnston, I. (2010). *The Mozi: A Complete Translation*, Hong Kong: The Chinese University Press.
- Karlgren, B. (1950). *The Book of Odes: Chinese Text, Transcription and Translation*, Stockholm: Museum of Far Eastern Antiquities.
- Keay, J. (2011). *Çin Tarihi*, (çev. N. K. Tayanç ve D. Tayanç), İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Keightley, D. N. (1983). *The Late Shang State: When, Where, and What? The Origins of Chinese Civilization içinde* (ed.: D. N. Keightley), London: University of California Press, 523-564.
- Knoblock, J. H. (1982-83), "The Chronology of Xunzi's Works", *Early China*, 8, 29-52.
- Lao Tzu, (2010). *Tao te King* (J. Legge'den çev. L. Özşar), Bursa: Biblos.
- Legge, J. (1872). *The Chinese Classics, Vol. V. The Ch'un Ts'ew, with The Tso Chuen*. Hongkong: Lane, Crawford & Co.
- Legge, J. (1879). *The Sacred Books of China, The Text of Confucianism, Part I: The Shu King, Shih King, and Hsiao King*. Oxford: Clarendon Press.
- Lewis, M. E. (2000). *The City-State in Spring-and-Autumn China*. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures içinde (ed. M. H. Hansen), Copenhagen: The Copenhagen Polis Centre, 359-374.
- Li, J. (1996). *Chinese Civilization in the Making, 1776-221 BC*, London: Macmillan Press, New York: St. Martin's Press.
- Liao, W.K. (1939). *Complete Works of Han Fei Tzu: A Classic of Chinese Legalism*, London: Probsthain.

- Nienhauser, W. H. (1994). *The Grand Scribe's Records Volume I: The Basic Annals of Pre-Han China*, Bloomington& Indianapolis: Indiana University Press.
- Rawson, J. (1999). *Western Zhou Archeology*. The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 B.C. içinde (ed. M. Loewe & E. L. Shaughnessy), Cambridge: Cambridge University Press, 352-449.
- Sawyer, D. R. (2009). *Kadim Çin'in Askeri Klasikleri, İkinci Cilt* (çev. U. U. Bulsun, Z. H. Ateş), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Sawyer, D. R. (2010). *Kadim Çin'in Askeri Klasikleri, İlk Üç Kitap* (çev.: U. U. Bulsun, P. Erbayık), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Steinhardt, N. S. (1990). *Chinese Imperial City Planning*, Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Suzuki, D. T. (2012). *Çin Felsefesi Tarihi* (çev. A. Aydoğan), İstanbul: Say Yayınları.
- Wheatley, P. (1971). *The Pivot of the Four Quarters, A Preliminary Enquiry into the Origins and Character of the Ancient Chinese City*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Yao, X. (1997). *Confucianism and Christianity: A Comparative Study of Jen and Agape*, Liverpool: Liverpool University Press.
- Yu-Ning, L. (2018). *Shang yang's reforms and state control in China*, New York: Routledge.
- Zhang, Q. (2015). *An Introduction to Chinese History and Culture*, New York: Springer.

EXTENDED SUMMARY:**Research Problem:**

The aim of the study is to reveal that city-states gave rise to the philosophical environment, based on the simultaneous emergence of city-states and philosophical thought systems in ancient China, and that city-states were shaped by the hands of philosopher rulers.

Research Questions:

Did China's unique city states play a role in the emergence of philosophy in ancient China? Again, how did the first philosophers of ancient China shape the city-states by taking on positions such as prime minister, advisor and statesman? What are the views of the philosophers who shaped the ancient Chinese city-states and how did these views affect the shaping of the city-states? Finally, what are the effects of the views of these philosophers on the disappearance of ancient Chinese city-states without leaving a trace in subsequent Chinese history?

Literature Review:

When the international literature on the city states of ancient China is examined, it is seen that the city states in China emerged directly from the collapse of royal power. Starting from 771 B.C., Chou Dynasty lost his actual dominance over his feudal lords. The tradition-oriented, temple-centered city, which historians call Western Chou, was gradually replaced by the Spring and Autumn Period (Ch'un Qiu) (772-481), when feudal lords were fighting among themselves and political chaos prevailed, followed by the Warring States Period (Chan-Kuo) (463-221), when wars became fierce. This period, known as the Eastern Chou Dynasty, was a period when city-states ruled absolutely in their own regions and philosophers and strategist statesmen who acted with the goal of reunification in China guided the city-states.

This period of political chaos in Chinese history led to developments in the field of thought. Bitter and bloody wars caused intellectuals to re-evaluate their views on the world and the role of religion and God in human affairs. Writers and poets sought to justify and explain the events of the period and their often-terrible effects on ordinary people. Another name for the Warring States Period is the Hundred Schools of Thought, which expresses the proliferation of thought and the development of ideas such as Legalism, Confucianism, Taoism, Naturalism and Mohism. Guan Zhong argues that standards should be brought to people. Confucius defended tradition and revealed strong family loyalty, respect for ancestors, and that elders should be respected by their children and husbands by their wives. Lao Tzu developed an attitude of withdrawing from the World. Mozi emphasized universal love, social order, the rule of Heaven, sharing and honoring the worthy. The pacifist and Confucian philosopher Mencius envisioned a humane government. Chuang Tzu, opposed an organized society because it contained inevitable and irreparable evils. Legalist philosopher Master Shang argued that good administration would be achieved by ensuring that the ruling class were not interested in anything other than agriculture and war. Shen Buhai adopted a system of administration through professional officials whose functions were strictly defined. Xunzi synthesized Confucian tradition and legalism. Han Fei synthesized all legalist ideas up to his time. And military strategists Sun Tzu, Wei Liao and Ssuma developed a bureaucracy based on merit. These were just a few of the philosophers and statesmen who were influential in the administration of the city-states and shaped them.

The ideas put forward by these thinkers were directly related to the transformation of cities. The changes seen in urban life took place as they guided the policies of the city-states.

Methodology:

Technically, the only indispensable tool for such a study is the collection of information and materials that constituted the discipline of urban history. In addition, since the claim of the article is that the political environment in the period when the city-states emerged gave birth to philosophy, and philosophy shaped the

administration of the city-states, ancient texts written by thinkers rather than archeology were consulted for such a reciprocal reading.

Results and Conclusions:

The Eastern Chou (772-221 BC), which included the Spring and Autumn Period and the Warring States Period, was the age of city-states in China. City-states emerged from the collapse of the Chou state, which was a union of cities itself. As can be seen, the turmoil that came with the political and social changes experienced in this period opened the doors of philosophical thinking in China. Most of the thinkers mentioned above are thinkers who served as prime ministers of states. Except for Lao Tzu and Chuang Tzu, the thinkers of Taoist philosophy, who accepted that an ascetic life is more preferable for human happiness, all thinkers were first-hand influential in the transformation of the city states during the city-states period in China.

The political decline of the Chou Dynasty caused the tradition to weaken and new forces to enter the society. China's specific feudalism gradually weakened during this period, and land use began to change as new actors began to become influential. The birth of a class that acquired wealth and land through trade and industrial activities marked the beginning of the golden age of Chinese philosophy. A period was emerging in which each city-state shaped its cities under the leadership of a philosopher whom it took as its advisor. Thus, starting from the Spring and Autumn Period, the Chinese city entered a turning point. The philosophical movements that emerged with the rise of the Shih class also influenced the rulers of the states and gave direction to the cities. The most important of these philosophical movements are Confucianism, represented by Confucius and then Mencius, in which the tradition is philosophized; Mohism, represented by Mozi, who advocated universal values and unity, but was not supported by any state; utilitarian and rational legalism represented by Shang Yang, who recognizes no tradition. Finally, there was the Taoism of Lao Tzu and Chuang Tzu, which was unpopular because it recommended that the ruler should not interfere in anything. However, the two philosophical systems that would guide the Chinese city-states after this date were legalism and Confucianism.

Although the age of city-states in China lasted nearly five centuries, it left little trace in later history. The reason why the course of the city-states has shifted into a dynasty again was, first of all, the philosophical system based on the idea of unity, and this was the system advocated by the ruling philosophers in the Chinese city-states.

On İkinci Kalkınma Planı'nın ve Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'da Yapılan Değişikliğin Kentsel Dönüşüm Açısından Uyum ve Çelişkileri

Consistency and Contradictions of the Twelfth Development Plan and the Amendment in the Law on the Regeneration of Areas at Risk of Disaster in Terms of Urban Regeneration

Mert KAYALIK¹ , Özge ERBAŞ MELİS²

öz

Türkiye'de 1950'lerde yükselişe geçen sanayileşmenin etkisiyle kırdan kente göç yoğun bir konut ihtiyacı doğurmuştur. Bu ihtiyaca istinaden her gelişmekte olan ülkede görüldüğü gibi kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma, ülkemizi de etkisi altına almıştır. Bu süreç, temel kentsel yaşam problemleri beraberinde getirmiştir. Ayrıca bahsedilen yasa dışı yapılaşma, Türkiye gibi %42'si birinci derece deprem kuşağında yer alan ülkeler için ekstra riskli bir durumdur. Gerek bahsedilen kentsel problemlerin aşılması gerekse deprem dirençli kentlerin oluşturulması adına geçmişten günümüze kentsel dönüşüm önemli bir araç olarak görülmüştür. Bu çalışmada ise Cumhuriyet'in 100'üncü yılında yayımlanan "On İkinci Kalkınma Planının (2024-2028)" ve "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunda Yapılan Değişikliğin" kentsel dönüşüm açısından uyum ve çelişkileri üzerinde durulmuştur. Bu sayede hem plan hem de yasal mevzuat adına daha uyumlu ve kapsayıcı kentsel dönüşüm düzenlemelerinin hazırlanmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. On İkinci Kalkınma Planında kentsel dönüşüm konusunun başlı başına yer alması olumlu karşılanmıştır. Ancak toplumu teşvik edecek programlar geliştirilmeden ve güncel taşınmaz değerleri belirlenmeden bu politikaların başarıya ulaşmasının zaman alacağı öngörülmektedir. Büyük oranda 6 Şubat, 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş felaketinin ardından ortaya çıkan mülkiyet sorunlarını çözmeye yönelik 7471 sayılı Kanun kapsamında yayımlanan yeni düzenlemede ise "salt çoğunluk", "mali yardım" gibi önemli konular ele alınırken; "kiracı hakları", "yapıların güçlendirilmesi" gibi konulara değinilmediği görülmüştür. Sonuç olarak, tüm ülkenin gelişimine hizmet eden kalkınma planının ve mutlak afet riski altındaki alanların dönüşümü üzerine odaklanan yeni yasal düzenlemenin eş güdümlü olarak incelenmesi, daha sorunsuz kentsel dönüşüm düzenlemelerine ve uygulama süreçlerine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Kalkınma Planı, 6306 Sayılı Kanun, Yeni Yasal Düzenleme, Afet

ABSTRACT

The industrialization that began to rise in the 1950s in Türkiye due to its impact has led to a dense housing demand from rural to urban areas. As seen in every developing country, in response to this need, informal construction and slum development have also affected our country. This process has brought along fundamental urban living problems. Additionally, the mentioned illegal construction is an extra risky situation for countries like Turkey, which is located in 42% of the first-degree earthquake zone. Urban regeneration has been considered an important tool from the past to the present for overcoming the mentioned urban problems and creating earthquake-resistant cities. In this study, the focal point is the consistency and contradictions of the "Twelfth Development Plan (2024-2028)" which is published in the 100th year of the Republic and the amendments to the "Law on the Regeneration of Areas at Risk of Disaster" on the urban regeneration process. In this way, it is aimed to contribute to the preparation of more compatible and inclusive urban regeneration regulations in terms of both plans and legal

¹ **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** (Arş. Gör.) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü, mert.kayalik@ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1666-2215

² **Author | Yazar:** (Öğr. Gör. Dr.) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ozge.erbas@ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3338-658X

legislation. The inclusion of the topic of urban regeneration in the Twelfth Development Plan has been positively received. However, it might take time for these policies to be successful without developing programs that will encourage society and determining current real estate values. In the new regulation published under Law No. 7471 aims to solve the property problems mainly arising after the Kahramanmaraş disaster on February 6, 2023. It also addresses "simple majority" and "financial aid", while topics such as "tenant rights" and "strengthening of buildings" are not mentioned. As a result, it is believed that a harmonized examination of the development plan that serves the development of the country as a whole and the new legal regulation focusing on the regeneration of areas under absolute disaster risk might contribute to smoother urban regeneration regulations and implementation processes.

Keywords: Urban Regeneration, Development Plan, Law No. 6306, New Legal Regulation, Disaster

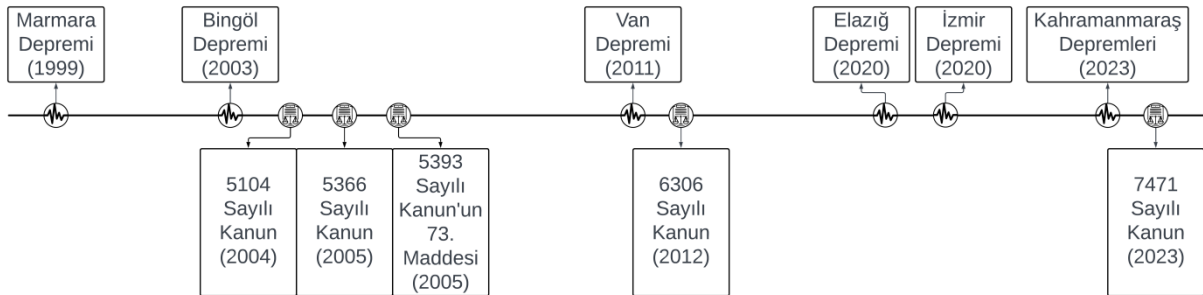
GİRİŞ:

Kentsel dönüşüm, hızlı kentleşme ve/veya doğal afetler (ör. deprem, taşkın, heyelan) sonucunda tahrip olmuş kentlere ilişkin ortaya çıkan bir kavramdır (Uslu ve Uzun, 2014). Kentsel dönüşümün ne olup ne olmadığına ilişkin anlaşılması, her yapının kentsel dönüşüm olarak nitelendirilmesini zorlayacaktır. Ancak böylesine geniş bir kavramın üzerinde tanım birliğine varılması zordur. Bu sebeple konuya ilişkin pek çok tanım mevcuttur. Türk Dil Kurumu'nun tanımı "şehrin imar planına uymayan veya güçsüz olan binalarının yıkılıp yerine yeni yerleşim alanlarının inşa edilmesi" şeklindedir. Köktürk ve Köktürk (2007) kentsel dönüşümü, planların uygulanmasını sağlayan en önemli araçlardan biri olarak kabul etmiştir. Candaş vd. (2016)'ya göre kentsel dönüşüm, vatandaşlar için yaşanabilir çevreler tasarlamak amacıyla yerel ve merkezi yönetimler tarafından uygulanan önemli bir planlama aracıdır. Çelik (2017) ise kentsel dönüşümü, afet risklerinin mümkün olduğunca azaltılabilmesi için yapılan planlı müdahaleler olarak tanımlamıştır. Yomralıoğlu (2020), kentsel dönüşüm faaliyetini çok fonksiyonlu bir imar uygulaması olarak nitelendirirken; Tanış (2023), tehlikeli yapılar karşısında insanların aldığı ilk refleks olarak tanımlamıştır. En yaygın tanımıyla kentsel dönüşüm; değişime uğramış kentsel alanlarda fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan kalıcı çözümler getirme vizyonu ve eylemidir. Her ne kadar tanımda fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda bütüncül çözümlerden bahsedilse de Türkiye'deki uygulamaların bahsedildiği gibi olmadığı karşılaştığımız bir gerçektir. Özellikle 2000 sonrası örneklerde kentsel dönüşüm, yapılı çevrenin yıkılarak yeniden inşa edilmesi durumudur. Halbuki kentsel dönüşümün sosyal ve ekonomik yönüne ek olarak gelecekte en çok tartışılacak kavramlardan iklim değişikliği olgusuyla birlikte dikkate alınması gerektiği Sütçüoğlu ve Önaç (2022) tarafından belirtilmiştir.

Dünya'da İkinci Dünya savaşının ardından, Türkiye'de ise 1980'li yıllardan sonra ıslah imar planları ile önem kazanmaya başlayan kentsel dönüşümün ülkemizdeki uygulama süreçlerini, dört dönemde özetleyebiliriz. İlk örnekleri, Osmanlı döneminde yangın bölgelerinin yeniden düzenlenmesine dayanmaktadır (Tıgılı, 2021). Bu uygulamaları kültür ve tabiat varlıklarını koruma anlayışı içinde, kentsel sitlere yönelik yapılan çalışmalar izlemiştir (Genç, 2008). Bu çalışmaları ise illegal ve yaşam kalitesi görece düşük kentsel bölgelerin yasallaştırılması gibi dönüşüm uygulamaları takip etmiştir (Görgülü vd., 2006; İlçin, 2018). Maalesef bu yasallaştırma için ıslah imar planları kullanılmış ve gecekondular için yasallaştırmaya dönük düzenlemeler yapılmıştır (Akipek Öcal ve İhtiyaroğlu, 2020; Çelikle ve Öztürk, 2017; Demirtaş, 2019; Mutlu, 2019). Siyasi kaygılar yüzünden atılan bu adımlarla gecekonduların alınması, müteahhitlere verilmesinin, altyapı gibi birçok ihtiyacının karşılanmasının, hatta kat artışları ile apartmanlara dönüştürülmesinin önü açılmıştır (İlçin, 2018; Seydioğulları, 2016; Yolcu, 2021). Son dönemlerde ise afet riski altındaki alanların dönüştürülmesine yönelik uygulamaların kentsel dönüşüm projelerinde ön plana çıktığı görülmektedir (ör. Kadıköy ilçesi Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi, Beykoz ilçesi Tokatköy Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi, Pendik ilçesi Dumlupınar Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi, Kağıthane ilçesi Yahya Kemal Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi, Üsküdar ilçesi Kirazlıtepe Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi) (Köse vd., 2023). Ancak söz konusu uygulamalar zaman zaman imar aflarıyla (ör. 2805 sayılı Kanun, 2981 sayılı Kanun, 3414 sayılı Kanun) sektöre uğratılmaktadır. Bu aflardan günümüze en yakın olanı, kamuoyunda "İmar Barışı" olarak da bilinen 2018 tarih ve 7143 sayılı Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılanması ile Bazı

Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanundur (Demirtaş, 2019; Polat, 2019; Yolcu, 2019). Bu kanunun 16. maddesi ile 3194 sayılı İmar Kanunu'na geçici 16. maddesi eklenmiş, 31.12.2017 öncesinde yapılan ruhsatsız ve/veya ruhsat eklerine aykırı olarak inşa edilmiş her türlü yapının yapı kayıt belgesi ile kayıt altına alınması sağlanmıştır. Akademik camiadaki kentsel dönüşüm tartışmaları ise TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından 2003 yılında düzenlenen kentsel dönüşüm sempozyumunda başlamıştır. Uluslararası örnekler ve somut çözüm önerileri ise bir yıl sonra, TMMOB Şehir Plancıları Odası ile Küçükçekmece Belediyesi tarafından düzenlenen sempozyumda tartışılmıştır (Genç, 2008).

Dünyada mimarlık, tasarım pratiği ve planlama merkezli öne çıkan kentsel dönüşüm, ülkemizde afetlerle ilişkilendirilen ve kentsel alanların dirençliliğini güçlendirmek amacıyla başvuru bir yöntem dönüşmüştür (Gülümser vd., 2023). Türkiye'de meydana gelen Marmara depremi (1999), Bingöl depremi (2003), Van depremi (2011), Elazığ depremi (2020), İzmir depremi (2020) ve yakın geçmişte yaşadığımız 50.000'den fazla yurttaşımızı kaybettiğimiz, 500.000'den fazla konutun maddi hasara uğradığı Kahramanmaraş depremleri (2023) (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023a), etkiledikleri alan ve neden oldukları can ve mal kayıpları nedeniyle kentsel dönüşüm çalışmaları açısından dönüm noktası olmuşlardır. Bu depremlerin ardından kentsel dönüşüm gündemi derinden etkilenmiş, mevzuat değişikliklerinin afet riski altındaki kentsel yerleşmeler üzerine odaklanması gerektiği yönünde tutum alınmıştır (İlçin, 2018; Yenice, 2014). Bu tutum; özellikle 2004 sonrası çıkarılmış kanun, kanun tasarıları ve yönetmeliklerle sağlamıştır (İnam ve Salalı, 2021). Depremlerin ve yasal düzenlemelerin bahsedilen ilişkisi Şekil 1'de paylaşılmıştır. Görüldüğü üzere her bir deprem bir önceki yasal düzenlemenin tartışmaya açılmasına sebep olurken, yeni bir yasal düzenlemenin de habercisi durumundadır.

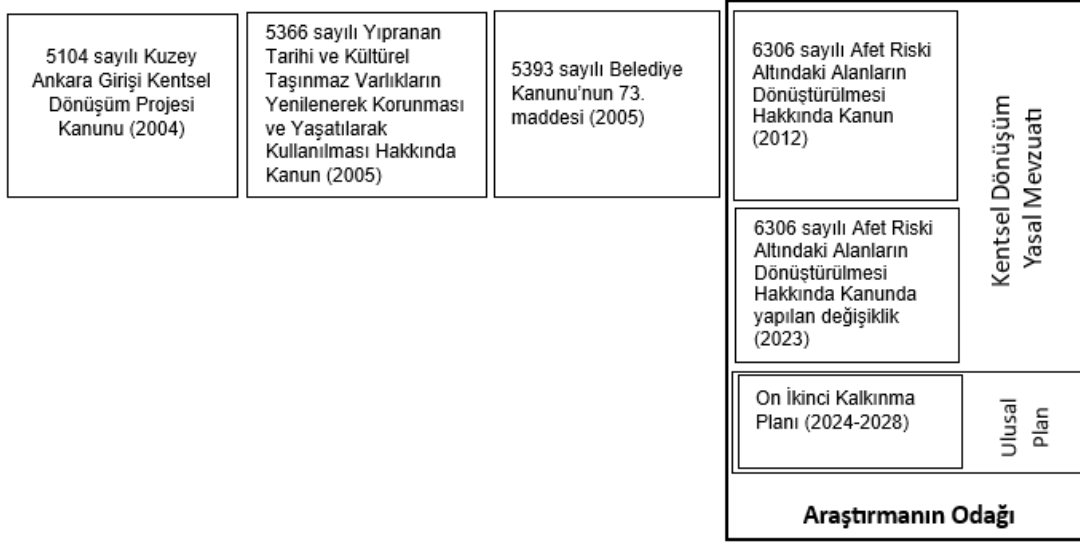
Şekil 1. Ülkemizdeki Kentsel Dönüşüm Mevzuatının Depremle Olan İlişkisi* (Yazarlar Tarafından Hazırlanmıştır.)

*7471 Sayılı Kanun (2023), çalışmanın devamında "Afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkında kanunda yapılan değişiklik" olarak bahsedilmiştir.

2. Yöntem

Kanunlar ve hükümetler tarafından yayımlanan belgeler yorumdan oluşmaz ve birincil kaynaklar olarak kabul edilmektedirler (Chatterjee, 2000). Birincil kaynaklar, hukuk özelinde yapılan araştırmaların özünü oluşturmaktadır. Birincil kaynaklar, birincil verilerden farklıdır ancak her ikisi de kimse tarafından yorumlanmamıştır (Chatterjee, 2000). Günümüze kadar kentsel dönüşüm ile ilgili doğrudan dört kanun çıkarılmıştır (Bilke, 2018; Gülümser vd., 2023). Bu kanunların en son yürürlüğü giren, "6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanundur". Günümüzdeki uygulamaların güncel dayanağı konumundaki Kanun, bugüne kadar on bir kez değişikliğe uğramıştır (İPA, 2023). Bahsedilen değişikliklerin on ikincisi olan 7471 sayılı Kanun, mevcut çalışmanın birincil kaynaklarından. Kentsel dönüşüm mevzuatının, stratejik ve kalkınma planlarından bağımsız düşünülmemesi gerektiğinden hareketle (Aydın ve Turan, 2012; Kundak, 2023), On İkinci Kalkınma Planının (2024-2028) kentsel

dönüşümü ele alan politika ve tedbirleri de çalışmanın birincil kaynaklarına dahil edilmiştir. Bu durumda, kentsel dönüşümün yasal mevzuatı ve ulusal plan ölçeği araştırmanın odak noktası olmuştur (Şekil 2) ve bir sonraki paragrafta detaylandırılacak nitel araştırma deseni ile planlama ve hukuk çerçevesinde disiplinler arası bir çalışma yürütülmüştür.

Şekil 2. Birincil Kaynaklar (Yazarlar Tarafından Hazırlanmıştır.)

Söz konusu birincil kaynakların (ör. Yasal mevzuat, Ulusal plan); literatür taraması, doküman analizi ve içerik analizleriyle ele alınacağı, benzer kaynakları nitel araştırma yöntemleriyle ele alan çalışmalardan (Genç, 2008; İnam ve Salalı, 2021; Yolcu, 2021) hareketle belirlenmiştir. Bu sayede kentsel dönüşümü sadece yasal düzenlemeler kapsamında ele alan (Demirtaş, 2019; Seydioğulları, 2016) ya da sadece kalkınma planları içerisinde inceleyen (Mutlu, 2019; Gülümser vd., 2023) çalışmalardan farklı olarak mevcut çalışmaya özgün bir bakış açısı kazandırılmıştır. Kentsel dönüşüm olgusunu kalkınma planları içerisinde inceleyen Mutlu (2019), kentsel dönüşüm ismiyle olmasa da benzer anlama gelen ifadelerin kalkınma planlarının sadece %10'unda yer aldığından bahsetmektedir. Kentsel dönüşüm başlığının doğrudan var olduğu tek planın Onuncu Kalkınma Planı olduğu paylaşılmıştır. Çalışma devamında ise böylesine mühim bir başlığın, ülkenin kalkınmasına hizmet eden planlarda yer almaması, konuya kalkınma planlarında yeterince önem atfedilmediği şeklinde yorumlanmıştır. Gülümser vd. (2023) ise Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planlarında “yaşam kalitesinin artırılması” ve “avantajsız gruplar için kentsel alan yaratılması” bağlamındaki ifadelerle kentsel dönüşümün vurgulandığını paylaşmıştır.

Tüm bu anlatılanlardan hareketle, araştırma kapsamında 31 Ekim 2023 tarihinde 32356 Sayılı Resmî Gazete’de onaylanmış On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023b) ve 9 Kasım 2023 tarihinde 32364 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunda Yapılan Değişiklikler (Kanun Koyucu, 2023b) planlama çerçevesinde bir arada irdelenmiştir. Söz konusu kaynaklara ise Mevzuat Bilgi Sistemi’nden (Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü, 2023) ulaşılmıştır. Bahsedilen sistemde, Resmî Gazetede yayımlanan mevzuatlar tek metin haline getirilmekte ve kullanıcıların günü gününe değişiklikleri takip edebileceği şekilde yayımlanmaktadır (Kayalık, 2023).

Bu makale yedi bölümden oluşmaktadır. Araştırma yönteminin anlatıldığı bu bölümü, Türkiye'deki kentsel dönüşümü doğrudan etkileyen mevzuat altyapısının anlatıldığı üçüncü bölüm takip etmektedir. Dördüncü bölümde, On İkinci Kalkınma Planının kentsel dönüşüme getirdiklerinden bahsedilirken; beşinci bölümde, Afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkında kanunda yapılan değişikliğin kentsel dönüşüme getirdiklerinden bahsedilmektedir. Altıncı bölümde, bu iki peşi sıra yayımlanan

kaynağın uyum ve çelişkilerinden bahsedilmektedir. Bu sayede sonraki çalışmalar ve yasal düzenlemeler için daha kapsayıcı önerilerde bulunulabilmektedir. Son bölümde ise çalışma bir sonuca bağlanmıştır.

3. Kentsel Dönüşümün Türkiye'deki Mevzuat Altyapısı

Gecekondu alanlarının kente kazandırılması ve afet risklerinin azaltılması adına kentsel dönüşüm önemli bir araç olmuştur. Bu aracın etkin bir şekilde kullanılabilmesi için yasal düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Aydınlı ve Kaya, 2013; Tanış, 2023). Ayrıca kentsel dönüşümü etkileyen en önemli faktörlerden biri mevcut yasal düzenlemelerdir (Demirtaş, 2019). Günümüze kadar kentsel dönüşüm ile ilgili doğrudan dört (Bilke, 2018; Gülümser vd., 2023), dolaylı olarak onun üzerinde kanun çıkarılmıştır. Doğrudan ilişkili dört kanun, amaçlarıyla birlikte Tablo 1'de sıralanmıştır. Bahsedilen bu fazlaca sayıdaki mevzuat külliyatından kaynaklı şehirlerin farklı bölgelerine, birbirini çoğu zaman desteklemeyen kentsel dönüşüm projeleri yürütülmüştür (Ertaş, 2011). Proje bazlı yürütülen kentsel dönüşüm uygulamalarının, üst ve alt ölçekli planlarla uyum göstermediği de dikkat çekmektedir.

Tablo 1. Türkiye'deki Kentsel Dönüşümü Doğrudan Etkileyen Kanunlar

Yayımlandığı Resmî Gazete Tarihi ve Numarası	Kanun Numarası ve Adı	Amacı
2004 25400	5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu	Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesidir.
2005 25866	5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	Yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının ve tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.
2005 25874	5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesi	Konut, sanayi, ticaret, teknoloji parkı, kamu hizmeti, rekreasyon ve her türlü sosyal donatıları oluşturmak, yıpranan kentsel alanları yeniden restore ve inşa etmek, kentin kültürel ve tarihi dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almaktır. İlan edilecek kentsel dönüşüm ve gelişim alanının belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunup, büyüklüğünün en az 5 en çok 500 hektar arasında olması gerekmektedir.

2012 28309	6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	Afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir.
---------------	--	---

Kaynak: Kanun Koyucu (2004); Kanun Koyucu (2005a); Kanun Koyucu (2005b); Kanun Koyucu (2012)

Türkiye'deki kentsel dönüşümü doğrudan etkileyen kanunların ilki Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu'dur. 5104 sayılı özel kanun ile Ankara'nın havalimanını kent merkezine bağlayan yol çevresindeki gecekonduların sebep olduğu kentsel görünümü onarmak için "Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi" uygulamıştır. Her ne kadar bahsedilen kanun, önceki imar planları ve bunlara bağlı inşaat ruhsatlarını ve yapı kullanım izinlerini durdurarak kazanılmış hakların kaybedilmesi gibi yorumları beraberinde getirirse de (Ertaş, 2011), proje genel itibarıyla başarılı olmuştur. Projenin ardından uygulama adresine özgü kanunlarla benzeri uygulamaların sayısının artırılması önerilmiştir (Köktürk ve Köktürk, 2007). Bahsedildiği gibi projelendirileceği alana bağlı olarak özel kanunlar, uygulamalar ve stratejiler geliştirilebilir ancak, her bir alana göre farklılık gösterecek bu yaklaşım, birbirinden kopuk ve parçacı uygulamalara sebep olacaktır (İlkm, 2008). Proje, kamu-kamu (Ankara Büyükşehir Belediyesi-TOKİ) ortaklığıyla yürütülmüş, fiziksel bir dönüşüm sürecini tanımlamaktadır (Yenice, 2014). Projenin sonunda bölgedeki gecekondular tamamen yıkılarak yerine aynı tipte çok katlı konutlar inşa edilmiştir (Yolcu, 2021).

Bir diğer mevzuat ise daha önce TBMM Başkanlığı'na sunulan ancak kapsamı, esasları, maddeleri, sunumu, dili itibarıyla ve düzenlenme amacıyla çeliştiğinden ilişkili kurumlar tarafından eleştirilen "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanun Tasarısıdır" (Seydioğulları, 2016). Sürecin devamında bahse konu tasarı isim değişikliğiyle yasalaşarak, "5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" adıyla 2005'te Resmî Gazetede yayımlanmıştır (Resmî Gazete No. 25866). Kanunda özelliğini kaybetmiş ve yıpranan alanların hangi ölçütlere göre ve nasıl belirleneceği açıklanmamışken, yerel yönetimlerin projelerdeki yetki ve sorumlulukları detaylı biçimde ele alınmıştır. Özel alanları ilgilendiren bu kanun parçacı bir planlama anlayışı benimsediğinden kentsel sit alanı içeren alanlarda koruma amaçlı imar plan bütünlüğünün bozulması sonucu doğurmuştur (Özden, 2006). Son olarak ilgili Kanun, 18113 numarasıyla 1983'te Resmî Gazetede yayımlanan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu ile yakından ilgili olmasına rağmen herhangi bir referansta bulunmamıştır (Aydın ve Turan, 2012).

5393 sayılı Belediye Kanununun 73. Maddesi, kanunun kentsel dönüşüm konusundaki temel maddesidir. Söz konusu kanundaki 2010 yılına ait değişiklik ile ilk kez belediyelere kentsel dönüşüm konusunda yetkiler ve sorumluluklar verilmiştir (Resmî Gazete No. 27621). Bu nedenle, kanun kentsel dönüşüm mevzuatında önemli bir yere sahiptir. Avrupa Birliği'ne geçiş süreci ile de ilişkili olan bu yetki ve sorumlulukları (Aydın ve Turan, 2012; Vural vd., 2019) yerel yönetimler doğru kullanamamış ve çeşitli sebeplerden dolayı dönüşüm sürecini beklendiği gibi yönetememiştir (Polat, 2019). 2010 yılındaki bu değişiklikler, kanunda hem fiziki koşulların iyileştirilmesi hem de kültürel, ekonomik ve sosyal hayatın geliştirilmesi amaçlamıştır. Ancak kentsel dönüşüm süreci açık bir şekilde tanımlanmamıştır. Kanunda en net açıklanan kısım kentsel dönüşüm projelerine ilişkin kamulaştırma yönteminin nasıl kullanılacağıdır. Bahsedilen değişikliklerden bir diğeri, müdahale edilebilir alanların artırılmasını hedefler şeklinde kentsel gelişim ve dönüşüm bölgesinin "üzerinde yapı olan/olmayan, imarlı/imarsız bölgeler" şeklinde düzenlenmesidir (Köse vd., 2023). Ayrıca kanunda, kentsel dönüşümü birinci dereceden etkileyecek kararların (ör. Dönüşüm alanının yerinin ve büyüklüğünün belirlenmesi kararı) belediye meclisine bırakılması da dikkat çeken bir husustur.

En son yürürlüğü giren kanun ise "6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanundur". Bu kanun ile ilk kez afet riski, kentsel dönüşüm kanununun merkezinde yer almaktadır. Türkiye'de yürütülen en büyük imar uygulaması olarak tanımlanan (Şahin, 2015) 6306 sayılı Kanun; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na ve TOKİ'ye devlet eliyle bir kentsel dönüşüm yapmayı sağlamıştır (Aydınlı ve Kaya, 2013). Bu yetkilendirme, adrese teslim plan endişelerini taşıyan ve tek bir merkezde yerele ait tüm bilgilerin bilinemeyeceğini savunan bilim insanları ile yetki karmaşasının ortadan kalkacağını ve prosedürel gecikmelerin önceleneceğini savunan bilim insanlarını karşı karşıya getirmiştir. Her ne savunulursa savunulsun 5393 sayılı Kanununun 73. maddesi ile belediyelere verilen yetkilerin; merkezi yönetimde, Bakanlık bünyesinde toplandığı açıktır. Kanunun yürürlüğe girdiği 2012 yılından günümüze ülke genelinde dönüştürülmesi gereken bağımsız bölümlerin dörtte biri, dönüştürülebilmştir (İPA, 2023). En fazla riskli alanın ilan edildiği İstanbul ilinde ise riskli yapıların ancak onda birinin dönüşümü tamamlanabilmiştir. Son olarak söz konusu kanun günümüze kadar farklı düzenlemelerle on bir kez değişikliğe uğramıştır (İPA, 2023). Çalışmanın beşinci bölümünde anlatılan değişiklik dışından bu on bir değişikliğin uygulamada en görünür olanı ise 2019 yılında kendiliğinden çöken yapılara ilişkin eklenen "6/A maddesidir" (Köse vd., 2023).

4. On İkinci Kalkınma Planı

1963 yılından itibaren, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından beş yıllık periyotlarda hazırlanan Kalkınma planları, belli konular odağında (ör. ekonomi, sağlık, eğitim, ulaşım) ülkenin gelişme ve kalkınması için hedefler ve stratejiler belirlemiştir. Kalkınma planları, kentleşme sürecine dair stratejileri sağlayan en önemli planlama araçlarından biridir (Seydioğulları, 2016). Çalışmanın birincil kaynaklarından olan On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), 2023 yılında Resmî Gazetede yayımlanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023b). Bu araştırmanın ana odağı olan kentsel dönüşüm konusu, On İkinci Kalkınma Planının, ikinci bölümünde yer alan "Sürdürülebilir Çevre, Afetlere Dirençli Yaşam Alanları" başlığı altında yer almıştır. Afet tehlikesi ve riski altındaki bölgelerle bu bölgelerin dışındaki riskli yapıların güvenli yaşamayı esas alacak şekilde yenilenmesine yönelik uygulamaları yaygınlaştırmayı amaçlayan "Politika ve Tedbirler"; yedi ana, on iki alt madde ile Tablo 2'de paylaşılmıştır.

Tablo 2. On İkinci Kalkınma Planının Kentsel Dönüşüme İlişkin Politika ve Tedbirleri

Ana madde	Alt madde
1.Kentsel dönüşümün yerinde dönüşüm anlayışıyla farklı müdahale türlerini içeren bütüncül bir bakış açısıyla yürütülmesi sağlanacaktır.	1.1.Kentsel dönüşüm uygulamaları farklı dönüşüm ihtiyaçlarını gözetererek, çeşitli müdahale türlerini içerecek şekilde kitlesel bir yaklaşımla geliştirilecektir.
	1.2.Mekânsal planlama ve kentsel dönüşüm uygulamaları bütünlük bir şekilde ele alınacaktır.
	1.3.Kentsel dönüşüm strateji belgelerinin hazır hale getirilmesi zorunlu olacaktır.
2.Kentsel dönüşüm alanlarının belirlenmesine yönelik farklı kriterleri (ör. Afet ve iklim tehlikeleri, toplumsal ve ekonomik güçlükler, yapı stoğu niteliği ve risk analizleri) ele alan bir değerlendirme sistemi geliştirilecektir.	2.1.Kentsel dönüşüm alanlarının belirlenmesine ilişkin veri altyapısının geliştirilmesi.
	2.2.Değerlendirme sistemi geliştirilerek öncelikli dönüşüm alanlarının belirlenmesi.

	3.1.Taşınmaz değer artışlarının kentsel dönüşümde mali kaynak olarak kullanılması sağlanacaktır.
3.Kentsel dönüşümün yaygınlaştırılması için finansman modelleri ve araçları geliştirilecektir.	3.2.Taşınmaz değer artışının fazla ve az olduğu dönüşüm alanları arasında çapraz finansman kullanımı yaygınlaştırılacaktır.
	3.3.Hak sahiplerinin çıkarları ve dönüşüm alanlarının özellikleri doğrultusunda “özgün kentsel dönüşüm modelleri” geliştirilecektir.
4.Kentsel dönüşüm projeleriyle afetlere karşı dirençli yerleşim alanlarının oluşturulması.	4.1.Bahsedilen yerleşim alanlarına ilişkin ilke, standart ve esasların belirlenmesi.
5.Yeni geliştirilecek uzlaşma yöntemleriyle kentsel dönüşüm uygulamalarındaki süreç hızlandırılacaktır.	5.1.Katılımcılık mekanizmaları geliştirilecek olup, karmaşıklıkların hızlıca çözüme kavuşturulması için “ihtisas mahkemeleri” tesis edilecektir.
6.Yerel ölçekte kentsel dönüşüm uygulamalarına yönelik bir bilgi sistemi altyapısının geliştirilmesi.	
7.Olası Marmara depremine karşı riskli yapı stokunun hızlı ve etkin bir şekilde yenilenmesi.	7.1.Toplumsal farkındalık arttıran teşvik edici programlarla dönüşüm süreci hızlandırılacaktır. 7.2.Riskli yapı stokunun yenilenmesinin hız kazanması amacıyla yasal mevzuat düzenlemesi gerçekleştirilecektir.

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023b)

Politika ve tedbirlerde ilk olarak “yerinde dönüşüm” anlayışına değinilmiştir. Her ne kadar böyle bir politikadan bahsedilse de 6306 sayılı kanun kapsamında yapılan mevcut uygulamaların riskli alan, rezerv alan ve riskli yapı kavramları üzerinden sürdürüldüğü görülmektedir. Bu durumda, rezerv alanların nasıl kullanılacağına dair bir soru doğmaktadır. Yani rezerv yapı alanlarının sadece riskli alanlara yönelik dolaylı dönüşüm için kullanılmaması olasılığı ortaya çıkmaktadır. Bu politikaya ek olarak planlama ve dönüşüm uygulamalarının bütünleşik şekilde ele alınacağından bahsedilmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının parçalı planlamaya neden olduğu düşünüldüğünde, bütünleşik olarak ele alınmasının olumlu bir politika olduğunu vurgulamak gerekir. Son olarak, kentsel dönüşüm strateji belgelerinin hazırlanmasının zorunlu hale geleceğinden bahsedilmektedir. Söz konusu belgeler; Büyükşehir, il, ilçe belediyeleri ve/veya İl Özel İdareleri’nin yetki alanları içindeki yürüttükleri kentsel dönüşüm projelerine yönelik ana kararları kapsayan, üst ölçekli planlarla ilintili, kavramsal çalışmaların spesifik bir program dâhilinde sunulmasına ilişkin hazırlanan belgelerdir (Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019). 2022 yılında bu belgeyi hazırlayan il sayısı 42 olarak paylaşılırken, 2028 yılı için tüm illerde hazırlanacağı hedefi konmuştur.

İkinci maddede genel itibarıyla “dönüşüm alanlarının önceliklendirilmesine” ilişkin politikalara yer verilmiştir. Söz konusu politika On Birinci Kalkınma Planı’nda da benzer ifadelerle (yüksek öncelikli alanların çok ölçütlü değerlendirme sistemiyle belirlenmesi) yerini almıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Kentsel dönüşüm alanlarının önceliklendirilmesi, politika belgelerinde üzerinde durulan, ancak literatürde az sayıda çalışmada yer bulan bir konudur (Tıgılı vd., 2022). Bahsedilen politikaya en yakın çalışma Sezgin vd. (2022) tarafından yapılmıştır. Çalışmada kentsel dönüşüm proje alanlarının önceliklendirilmesine yönelik UML (Unified Modeling Language / Birleşik Modelleme Dili) tabanlı coğrafi veri modeli tasarlanmış, ardından ulusal ve uluslararası veri

standartlarıyla ilişkilendirmiştir. Bu sayede kurumların ve veri yöneticilerinin birlikte çalışması ve kentsel verileri etkin bir şekilde yönetmesi sağlanmıştır. Son olarak bu politikaya ilişkin hangi verilerin kullanılacağı ve hangi ölçütler üzerinden dönüşüm alanlarının önceliklendirileceği mevcut literatür ışığında ayrıntılı bir şekilde belirlenmeli ve şeffaflık politikası kapsamında paylaşılmalıdır.

Üçüncü maddede mülk sahipleri için en kaygı verici kısmı oluşturan, finansal modeller ve araçların geliştirileceğinden bahsedilmektedir. Bu kapsamda ilk kez finansman kaynağı için değer artışlarının kullanılacağı karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunun için taşınmazların gerçek değerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ülkemizde ise değerlemenin hangi kural ve standartlar dahilinde ele alınacağı henüz belli değildir (Kayalık ve Polat, 2023). Söz konusu politikanın yerine getirilebilmesi için öncelikle mevcut alış bedelleri, gayrimenkul sektörü raporları ve yakın arsa değerlerine yönelik haritaların oluşturulması gerekmektedir. Bu sürecin ardından gelecek adım ise, değer artışının belirlenmesinde hangi kural ve standartların kullanılacağıdır. Aynı maddenin devamında dönüşüm alanlarında çapraz finansman kullanımının yaygınlaştırılacağından bahsedilmektedir. Kaynak aktarılması olarak tanımlanan çapraz finansman ile değer artışının eşit olmadığı alanlarda finansman sağlanması amaçlanmaktadır. Ancak projeler arası finansman aktarımının nasıl ve ne oranda yapılacağı belirlenmesi gerekmektedir (Yücememiş ve Kurt, 2021). En nihayetinde batmış bir projenin zararının yüksek getirili bir projeden karşılanması, projelerdeki başarı oranlarının ölçülmesini olumsuz etkileyecek hatta engelleyecektir. Ayrıca benzeri yenilikçi finansman modellerinin kullanılabilmesi için öncelikle idarelerin uzman teknik personel eksikliğini gidermesi ve kurumsal örgütlenmesini arttırması gerekmektedir.

Dördüncü maddede ise dönüşüm projeleriyle afetlere karşı dirençli yerleşim alanlarının oluşturulacağından bahsedilmektedir. Afete karşı dirençli yerleşimler planlar odağında olması gerekirken, projeler üzerinden yapılması yine aynı kalkınma planının ilk maddesinde belirtilen bütüncül anlayışa ters düşmektedir. Bu nedenle, dönüşüm projeleri, afete karşı dirençli yerleşimlerin oluşturulmasına ancak destek olabilir.

Beşinci maddede "katılım esaslı uzlaşma yöntemlerinden" bahsedilmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarında uzlaşma her zaman öncelikli olarak değerlendirilmiştir. Ancak artan malik sayıları başta olmak üzere farklı sebeplerden dolayı uzlaşmanın sağlanamadığı durumlarda kamulaştırma ile uygulama süreçleri devam etmiştir.

Altıncı maddede kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin bir "bilgi sistemi altyapısından" bahsedilmektedir. Riskli yapı tespit sürecindeki iş ve işlemlerde kullanılmak üzere tasarlanıp 2017 yılında erişime açılan "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Bilgi Sisteminin" (ARAAD, 2017) istenilen düzeyde çalışmadığı ya da geliştirilmeye açık yönlerinin olduğu, bu yüzden yeni bir bilgi sistemine ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Eğer söz konusu bilgi sistemine açık kaynak erişim mümkün olursa kentsel dönüşüm uygulama sürecinin şeffaf olarak yürütülmesi açısından önemli bir politika olduğu düşünülmektedir.

Yedinci maddede özellikle olası Marmara depremine karşı toplumsal farkındalığın arttırılacağından bahsedilmektedir. Bu tarz farkındalıkların teşvik edici programlarla arttırılması olumlu karşılanmıştır. Ayrıca riskli yapı stokunun dönüşümünün hızlandırılması amacıyla "mevzuat düzenlemesinin gerçekleştirileceğinden" bahsedilmektedir. Çok geçmeden 9 Kasım 2023 tarihinde 6306 sayılı kanuna ilişkin yapılan değişiklik Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Söz konusu kanuna ilişkin detaylı inceleme bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

5. Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunda Yapılan Değişiklik

Çalışmanın bu bölümünde 7 Kasım 2023 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilip, 9 Kasım 2023 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan "7471 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" (Kanun Koyucu, 2023b) incelenmiştir. Bahsi geçen değişiklik, daha önce de belirtildiği üzere 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı kanunun birkaç maddesindeki değişikliği kapsamaktadır. Kanunda yapılan değişiklikler arasında olumlu düzenlemelerin yanı sıra tartışmalara neden olabilecek hükümlerin de yer aldığı görülmektedir. İPA (2023) söz konusu yasal düzenlemeyi, mülkiyet hakkına yönelik düzenlemeler içerdiği şeklinde yorumlamıştır. Kanunda yapılan düzenlemelerin genellikle 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremlerinin ardından ortaya çıkan ve/veya çıkabilecek sorunları çözmeye yönelik olduğu görülmektedir. Yeni yasal düzenlemenin getirdikleri sekiz maddede özetlenmiştir:

1.6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerden dolayı afet bölgesi olarak tanımlanan yerlerde, hak sahipliğine ilişkin uygulamalar hariç olmak üzere hasar tespit raporları referans alınarak yürütülen idari uygulamalara karşı açılan iptal davalarında yeni usuller (ör. On gün içinde ilk inceleme yapılır, yürütmenin durdurulması kararına itiraz edilemez, eğer gerekliyse on beş gün içinde bilirkişi raporları mahkemeye teslim edilir, on beş gün içinde istinaf yoluna başvurulabilir) getirilmiştir (md. 2). Bu düzenleme ile uygulama sürecinin en kısa sürede tamamlanmasının, buna ek olarak riskli alanlar ve riskli yapılar nedeniyle alınan yıkım kararlarına karşı açılan iptal davalarındaki yargı süreçlerinin hızlandırılması amaçlandığı söylenebilir.

2.16 Ekim 2023 tarihli Resmî Gazete ile kurulan Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nın (Kanun Koyucu, 2023a), özel bütçeli idare olarak teşkilatlandırılacağından bahsedilmektedir (md. 4). Ayrıca Dünya Bankası finansmanlı İklim ve Afetlere Dayanıklı Şehirler Projesi'nin finansmanı amacıyla imzalanan kredi anlaşması ile temin edilen dış kredi Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na tahsisli olarak kullanılmaya devam edilecektir.

3.Yeni düzenleme ile en çok tartışılan kısım, rezerv yapı alanı tanımında yer alan "yeni yerleşim alanı" ibaresinin çıkarılmış olmasıdır (md. 6). Herhangi bir taşınmazın rezerv yapı alanı olarak belirlenebilmesi için meskûn alanlar dışında olması gerektiği yönündeki yorumlardan hareketle söz konusu değişiklik gerekli görülmüştür. Bu değişiklik ile mevcut yerleşim alanlarında yer alan parsellerin de rezerv yapı alanı olarak belirlenmesinin önü açılmıştır. Ancak ne bir ölçek ne de bir kriter tanımlanmamıştır. Rezerv yapı alanı ilan etmek için sınırlamaların ortadan kalktığı bu düzenlemeye ilişkin kamuoyunda bazı kaygılar (ör. Afet riski mevcut yerleşim alanlarının rezerv yapı alanı olabileceği) oluşmuştur. Ayrıca üç kavramın (riskli yapı, riskli alan, rezerv yapı alanı) üzerine kurulu olan dönüşüm sürecinden, "rezerv yapı alanının" çıkarılarak tek başına bir şehircilik aracı olarak kullanılmasının amaçlandığı yorumlarını beraberinde getirmiştir.

Buna ek olarak koruma kapsamındaki alanları, askeri alanları, yeşil alanları (ör. Orman vasfını yitirdiği iddia edilen araziler, mera alanları) rezerv yapı alanı ilan ederek yapılaşmaya açılacağı endişesi yeni bir tartışma konusunu doğurmuştur. Çözüm olarak ise, öncelikle rezerv yapı alanlarının hangi usul ve esaslara göre belirleneceğinin kamuoyu ile paylaşılması gerekmektedir. Sonrasında ise, gerekli görüldüğü durumlarda, asgari büyüklükte ve kademeli olarak, riskli alanları besler şekilde ilan edilmesi önerilmektedir. Bu sayede amacının dışında kullanılmasının büyük oranda önüne geçilebilecektir.

4.Riskli yapıların tespiti, Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nca lisanslandırılan kurum ve/veya kuruluşlara yaptırılır ve sonuç Başkanlığa/İdareye bildirilir (md. 7). Bu madde ile riskli yapının tespiti, yıktırılması ve hazine taşınmazlarının değerlendirilmesine ait görev, hak ve yetkilerin Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nca kullanılması sağlanmıştır. Başkanlık tarafından önceki lisanslandırılan kurum ve kuruluşların yarısından

fazlasını yapı denetim firmaları gibi özel firmalar oluşturmuştur (Çelikkilek ve Öztürk, 2017). Aynı maddede idarelere re'sen riskli yapı tespiti yapma yetkisi verildiği bahsedildiğinden, üniversite ve belediye gibi kurumların da Başkanlık tarafından lisanslandırılacağı açıktır.

Ayrıca riskli yapı tespitinin maliklerden veya kanuni temsilcilerden istenebileceği, tespit edilen riskli yapılara ilişkin itirazların da yine maliklerce veya kanuni temsilcilerince on beş gün içinde yapılabileceğinden bahsedilmektedir. Aynı madde ile riskli yapı tespitlerinin hak sahiplerine tebliği yerine, on beş gün süre ile "ilan" koşulu getirilmiştir. On beş gün gibi bir sürenin riskli yapılardaki hak sahiplerinin haberdar edilmesini zorlaştıracığı ve sürece katılım oranını düşüreceği öngörülmektedir. Bu nedenle, şeffaf ve katılımcı bir anlayışla sürdürülmesi gereken planlama anlayışına ters düşülmektedir. Her ne kadar katılım sürecinin uygulamaları yavaşlattığı ve artan inşaat maliyetlerinden kaynaklı kamu zararı oluştuğu düşünülse de mümkün olan en yoğun katılım, sahiplenmeyi artırdığından yarattığı sonuçlar kalıcı olmaktadır. Bu sebeple tıpkı İmar Kanunu'nun 18. madde uygulamasında yapıldığı gibi (Kanun Koyucu, 1985) mülkiyete ilişkin müdahalelerin ilgililere doğrudan tebliğ edilmesi gerekmektedir.

Bahsi geçen maddede tescil dışı bölgelerin, Hazine'ye tescili yapıldıktan sonra Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na veya Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nın isteği üzerine TOKİ'ye ve Başkanlığa bedel olmadan devredilebileceğinden bahsedilmektedir. Bu yetkilerin, kentlerdeki sosyal ve teknik altyapı için olumsuz sonuçlar doğurabileceği ve bedelsiz olarak vatandaşların mülkünün edinilebileceği yorumlarının kamuoyuna yansımaya sebep olmuştur. Aynı maddede mülkiyetlerindeki taşınmazların rezerv yapı alanı olarak ilan edilmesini isteyen mülk sahiplerinin; arsa metrekaresinin %30'unu veya değerinin, dönüşüm projeleri hesabına gelir olarak kaydedilmek üzere Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na devredilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Ancak bu terkin neye karşılık yapılacağı tanımlı değildir. Örneğin İmar Kanunu'nun 18. maddesine ilişkin yürütülen uygulamalarda kesintinin gerekçesi "düzenleme dolayısıyla meydana gelen değer artışları" şeklinde açıklanmıştır (Kanun Koyucu, 1985). Ancak mevcut yasal düzenlemede benzeri bir gerekçelendirme bulunmamaktadır. Bu gerekçelendirmenin yapılmaması, kamu kaynakları ile kentsel dönüşümün desteklenmesi yerine kamunun gelir sağladığı ya da Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na gelir kaynağı yaratıldığı yorumlarını beraberinde getirmiştir.

5.Hak sahiplerine yapılacak mali yardımlar konusunda ise "yapım için yardım" ibaresi eklenmiştir (md. 9). Söz konusu düzenlemenin öncelikle İstanbul'u sonrasında bütün ülkeyi kapsamayı planlanan "Yarısı bizden, Yüzyılın dönüşümü" gibi projeleri hızlandırmak amacıyla yapıldığı tahmin edilmektedir. Bahsedilen yardımın usul ve esaslarının ise Cumhurbaşkanlığı'na belirleneceğinden bahsedilmektedir.

6.Riskli yapıların yıktırılması için maliklere tek seferde 90 günden fazla olmamak üzere süre verileceğinden bahsedilmektedir (md. 9). Verilen sürede yapıların terk edilmemesi durumunda ise mülki idare amiri tarafından verilecek izne istinaden yeterli kolluk kuvveti aracılığıyla yıktırma ve tahliye yönelik iş/işlemler, Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nca yapılabilecektir. Eğer bahsedildiği gibi tahliye süreci Başkanlık tarafından yönetilirse, masraflar hisseleri oranında maliklerden tahsil edilecektir. Kuşkusuz dünyadaki ve ülkemizdeki başarılı kentsel dönüşüm uygulamalarının ortak noktası, taşınmaz malikleri ve ilgililerin en geniş katılımlarını sağlamış olmalarıdır. Süreci hızlandırmak için verilen süre kısıtlamaları anlaşılırdır ancak yurttaşları kolluk kuvveti ile tahliye etmek yerine teşvik ve ikna etme yollarına gidilerek tam katılımı sağlayacak yöntemler geliştirilmelidir.

7.6306 sayılı Kanunun altıncı maddesinde yer alan "en az üçte iki" ifadesi "salt" şeklinde değiştirilmiştir (md. 10). Bu sayede kentsel dönüşümdeki tüm iş ve işlemler, maliklerin salt çoğunlukla aldığı kararlara istinaden yürütülecektir. Ayrıca bu salt çoğunlukla alınan kararlara ve bu karara göre yapılacak işlemlere ortaklığın giderilmesi için açılan davalar engel teşkil etmeyecektir. Rıza göstermeyen mülk

sahiplerinin olası hak kayıpları yaşayıp yaşamayacağı ise ancak yeni düzenleme ile yapılacak ilk uygulamalarla görülebilecektir. Yine bu madde içinde, onaylanan imar ve parselasyon planlarına ilişkin yapılacak itirazların Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nca beş gün içerisinde değerlendirileceğinden bahsedilmektedir. Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nın bahsedilen itirazları bu kısa süre içinde ne kapsamda inceleyeceğine ilişkin ise bir açıklama yer almamaktadır. Usul ve esaslar kapsamında yapılan incelemelerin beş gün içerisinde tamamlanması olağan görünmemektedir.

8.Hak sahipliği çalışmalarının, mevcut taşınmaz değeri ile yeni binada verilecek konut veya işyerinin değeri gözetilerek veya Başkanlıkça kararlaştırılması halinde hasılat paylaşımı, kat karşılığı ve benzeri usullerle yürütüleceğinden bahsedilmektedir (md. 11). Hak sahibinin borçlanması gerekmesi durumunda ise borçlanma üzerinden sözleşme yapılır ve borçlanmanın tamamı ödenmeden tapuda işlem yapılamaz. Yine dönüşüm sürecini hızlandırmak için yapılan bu düzenlemede hak sahiplerinin hangi vadede, faiz oranında ve faiz türünde (ör. Sabit faiz, değişken faiz) borçlandırılacağı ancak ilk uygulamalarla görülebilecektir.

6. On İkinci Kalkınma Planı ile Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunda Yapılan Değişikliğin Uyum ve Çelişkileri

Çalışmanın bu bölümünde, On İkinci Kalkınma Planı'nın kentsel dönüşümü ele alan politika ve tedbirleri ile afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkında kanunda yapılan değişikliğin uyum ve çelişkilerinden bahsedilmektedir. Kaynakların uyumlu olduğu görülse de görece çelişkili kısımlar aşağıda özetlenmiştir.

Bahsedilen çelişkilerin başında On İkinci Kalkınma Planı'nda geliştirileceğinden bahsedilen "*katılım esaslı uzlaşma yöntemleri*" gelmektedir. Bu politikanın başarıya ulaşmasını etkileyeceği düşünülen yeni kanundaki düzenleme ise "*askı ve itiraz sürelerindeki değişikliklerdir*". Hak sahiplerinin haber almasını zorlaştıracak benzeri düzenlemelerle katılım esaslı uzlaşma yöntemlerinin nasıl sağlanacağı ve ne oranda başarılı olunacağı belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca yeni yasal düzenlemedeki belli maddelerle (ör. Riskli yapıların tahliyesi ve yıktırılması için verilen sürenin aşılması durumunda kolluk kuvveti ile tahliye edilmesi) katılımın ve uzlaşmanın sağlanamayacağı açıktır.

Bir diğer çelişki ise, On İkinci Kalkınma Planı'nda bahsedilen "*kentsel dönüşümün yerinde dönüşüm anlayışıyla*" yapılmasına ilişkindir. Söz konusu politikaya karşın yeni yasal düzenlemede "*mevcut yerleşim alanlarının da rezerv yapı alanı ilan edilebileceğinden*" bahsedilmektedir. Rezerv yapı alanlarının ilanındaki sınırlamaları ortadan kaldıran bu yasal düzenleme ile nasıl bir yerinde dönüşüm sağlanacağı belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca bu düzenleme, oluşturacağı kentsel nüfus hareketliliğinden kaynaklı yerinde dönüşüm anlayışıyla çelişmektedir.

İrdelenen bir diğer bölüm ise "*finansman kaynağıdır*". On İkinci Kalkınma Planı'nda bu kaynağa ilişkin değer artışlarının kullanılacağı bahsedilmektedir. Yeni yasal düzenlemede ise belli projeleri (ör. Yarısayı bizden, Yüzyılın dönüşümü) hızlandırmak amacıyla yapılacak mali yardımlardan bahsedilmektedir. Uyum ve çelişkiden ziyade kentsel dönüşümde, finansman kaynağı olarak kullanılabilir farklı olasılıkların değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Gerek On İkinci Kalkınma Planı gerekse 6306 sayılı kanuna dair yapılan yeni düzenlemeler değerlendirildiğinde, İstanbul başta olmak üzere yıkıcı deprem riskinin büyüklüğü nedeniyle karar vericinin yer yer mülkiyet ve kullanım hakkını etkileyebilecek şekilde radikal düzenlemeler yaptığı anlaşılmaktadır. Kentsel dönüşümü mülkiyet hakkı üzerinden tartışmanın sürecin ilerlemesine engel olduğunu savunan çalışmalar olsa da (Köse vd., 2023); bu sürecin konut ve barınma hakkını gözeterek maliklerin katılımları ile yürütülmesi gerektiğini savunan çalışmalar çoğunluktadır (Aydın ve Turan, 2012; Mutlu, 2019; Tıgılı vd., 2022). Bu süreçte hem mülkiyet hakkını hem de kamu yararını gözetmesi

gereken idarelere ise büyük sorumluluklar düşmektedir. Tüm bu anlatılanlardan hareketle “toplumu teşvik edecek programlar geliştirilmeden” ve “güncel taşınmaz değerleri belirlenmeden” On İkinci Kalkınma Planı'nı başarıya ulaşması zaman alacak politikalarından oluşmaktadır.

Söz konusu teşvik edici programların geliştirilmesi gerektiği, kentsel dönüşüm ile ilgili toplumun bakış açısını ölçmeyi amaçlayan Doğaner (2017)'nin çalışmasında da vurgulanmaktadır. Bu programların başında; uygulamanın paydaşlarının görüşleri ve ihtiyaçlarını dikkate alan toplantılar gelmektedir. Bu toplantılarda mutabık kalınamayan konulara ilişkin şikayetlerin iletilebildiği mevcutta kullanılan “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Bilgi Sistemi'ne” ya da On İkinci Kalkınma Planı'nda bahsedilen “Bilgi sistemi altyapısına” entegre uygulamalar geliştirilmelidir. Diğer toplumu teşvik edecek programlar ise, kredilerde yapılacak faiz destekleri, kira yardımları ve vergi avantajlarıdır. Hak sahiplerinin mali yönüne ilişkin bu mekanizmaların devreye sokulmasıyla gönüllük esaslı bir sürece kavuşulacaktır. Uygulama sahasına özel bazı toplumu teşvik edecek programlar da mevcuttur. Örneğin işsizlik ve yoksulluğun yaygın olduğu uygulama alanlarında mahalleli istihdamını teşvik edecek adımlar atılabilir (Akalin, 2015). Bu sayede işsiz gençler evlerine yakın işletmelerde çalışmanın getirdiği ekonomik avantajları yaşarken, bölgenin refah seviyesinin iyileşmesi sağlanacaktır. Dönüşümde kullanılan malzeme ve yapım teknikleri de toplumu teşvik edecek programlardandır. Yerli üreticiler tarafından geliştirilen çevreye duyarlı malzemelerin kentsel dönüşüm kapsamında kullanımı katılımcı bir süreci teşvik edecektir.

Güncel taşınmaz değerlerinin belirlenmesi için ise mevcut alış bedelleri, gayrimenkul sektörü raporları ve yakın arsa değerlerine yönelik haritaların oluşturulması gerekmektedir. Ülkemizde ise değerlemenin hangi kural ve standartlar dahilinde ele alınacağı henüz belli değildir (Kayalık ve Polat, 2023). Bu durumda güncel taşınmaz değerlerinin belirlenmesini sağlayacak en etkili yöntem “Değerleme raporudur”. Ülkemizde söz konusu rapor, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından lisanslandırılan Gayrimenkul Değerleme ve Konut Değerleme Uzmanları tarafından hazırlanmaktadır (Alkan ve Polat, 2021; Ertaş, 2019). Değerleme raporunun hazırlanmasıyla resmi ama gerçek olmayan tapu değerlerinden de, gerçek ama resmi olmayan piyasa değerlerinden de ayrışacaktır. Ayrıca On İkinci Kalkınma Planında bahsedilen değer artışları hesaplanabilecek ve bu artışların nasıl paylaşılacağı daha şeffaf şekilde belirlenebilecektir. Tekil değerlendirme yöntemlerinin (ör. Gelir, emsal, maliyet yöntemi) kullanıldığı değerlendirme raporlarının hazırlanamayacağı taşınmaz yoğunluğundaki bölgelerde ise toplu değerlemeye imkân veren modern ve istatistikî yöntemler kullanılabilir.

Kentsel dönüşümü her yönüyle kapsayan düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmış olup, çalışmada incelenen birincil kaynakların değinmediği politikalar şu şekilde sıralanmıştır:

1. Kiracıların olası hak kayıplarına ilişkin herhangi bir düzenleme getirmemiştir.
2. Yapıların güçlendirilmesine ilişkin herhangi bir düzenleme içermemektedir.
3. Projelerden doğacak değerlerin nasıl saptanacağı ve bunların nasıl paylaşılacağına değinilmemiştir.
4. Üzerinde yoğun bir yapılaşma baskısı olan kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin herhangi bir çözüm önerisi sunulmamıştır.
5. Kentsel dönüşüm uygulamalarının gerektiği oranda ve hızda gerçekleşmesi için kurumlar arası sağlanması gereken eşgüdüm adına bir düzenleme yer almamaktadır.
6. Finansal çözümlere ilişkin hangi kaynakların kullanılacağı yeterli şekilde belirlenmemiştir.
7. Yoksul, dar gelirlili ve dezavantajlı gruplara ilişkin somut bir çözüm getirmemiştir.

8. Hiçbir düzenlemede görülmediği gibi dönüşümün ortaya çıkaracağı sosyal boyutlara bu düzenlemelerde de değinilmemiştir.

Sekiz maddede sıralanan politikaların pratikte nasıl uygulanabileceği İzmir'deki başarıya ulaşmış kentsel dönüşüm projelerinden "Uzundere Projesiyle" açıklanmıştır. 5393 sayılı Belediye Kanununun 73. Maddesi doğrultusunda ilan edilen İzmir, Karabağlar, Uzundere projesinde hak sahiplerinin kira ödemeleri yapılıp, belediye rezerv konutlarında geçici tahsisleri sağlanmıştır (Politika 1). Yerinde bir dönüşüm uygulanmıştır (Politika 2). Yeni bir altyapı sistemi kurulması için uygulama alanında hatları bulunan kurumlarla ortak çalışmalar yürütülmüştür (Politika 5). Kentsel dönüşüm alanı ve yakın çevresi için istihdam yaratacak konut altı ticari birimlerle ekonomik getiri ve günlük ihtiyaçlara kolaylıkla ulaşılma imkânı sağlanmıştır (Politika 7). Sosyal ve kültürel merkez, gençlik ve spor kompleksi ile pazar yerleri kurulmuştur (Politika 8). Yani yukarıda bahsedilen politikaların Uzundere'de olduğu gibi uygulanması halinde yüzde yüz başarıyla tamamlanan tapu devirleri kaçınılmazdır.

SONUÇ:

Türkiye'de 1950'lerden günümüze, yoksulluk, kontrolsüz göç, barınma sorunu gibi birbirini tetikleyen nedenlerden dolayı kentlerde plansız bir büyüme yaşanmıştır. Bu büyüme yaşam alanlarımız için önemli sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunları çözmek için şimdiye kadar yürürlükte olan kentsel dönüşüm kanunları kapsamında proje bazlı kentsel dönüşüm uygulanmıştır. Ancak planlama perspektifinde, bütüncül, kapsamlı ve şeffaf bir sürecin yürütülmesi gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Mevcut çalışmada kanunların ve kalkınma planlarının birlikte incelenmesi gerektiğinden hareketle, On İkinci Kalkınma Planı'nın kentsel dönüşüme ilişkin politika ve tedbirleri ile Afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkında kanunda yapılan değişiklik birlikte incelenmiştir.

Yedi ana, on iki alt maddede özetlenen On İkinci Kalkınma Planı, "planlama ve dönüşüm uygulamalarının bütünlük olarak ele alınması", "uygulama süreçlerinin şeffaflığı açısından bilgi sistemi altyapısının geliştirilmesi" gibi olumlu politikalar barındırmaktadır. Ancak tüm politikaların başarıya ulaşması için bazı gerekliliklerin (ör. Toplum teşvik edecek programların geliştirilmesi, güncel taşınmaz değerlerinin belirlenmesi) yerine getirilmesi gerekmektedir. Askı ve itiraz sürelerindeki değişikliklerden, Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nın teşkilatlandırılmasına; yetki devirlerinden, mülk sahiplerinin haklarına kadar birçok konuya değinen Kanunun ise büyük oranda uygulamaları hızlandırması için düzenlendiği anlaşılmaktadır. Kentsel dönüşüm açısından önemli her iki birincil kaynağın da ele almadığı politikalar, başarıya ulaşmış kentsel dönüşüm projeleriyle ortaya konmuştur. Gelecek düzenlemelerin bahsedilen eksikliklerden arındırılıp, her yönüyle iyileştirilmiş şekilde sunulması önerilmektedir. Bir diğer öneri ise bu tarz düzenlemeleri yapmadan önce merkezi ve yerel yönetimlerin, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin, odaların görüşlerinin daha fazla alınmasıdır. Ancak bu şekilde toplumsal katılımın sağlanıp, uygulamaların farklı boyutlarına temas edilmesi ve olası problemlerin tartışılmaya açılmasına olanak sağlanacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: (--)

KAYNAKÇA:

- Akalın, M.** (2015). Sosyal Sürdürülebilirliğin Kentsel Dönüşüm Projeleri İçerisindeki Yeri: Adana Belediye Evleri Mahallesi Örneği. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 55-80.
- Akipek Öcal, Ş., İhtiyaroğlu, U.** (2020). Yargı Kararları Işığında Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının İncelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 477-495.
- Alkan, M., Polat, Z. A.** (2021). Lisans ve Lisansüstü Düzeyinde Verilen Taşınmaz Değerleme Eğitiminin Değerleme Lisansı Sınavı Kapsamında Değerlendirilmesi. *Geomatik*, 6(1), 15-30.
- Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü.** (2019). Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanmasına İlişkin İlke ve Esaslar. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 1-43.
- ARAAD.** (2017). Riskli Yapı Tespit Sürecinin ARAAD Bilgi Sisteminde Yürütülmesine Yönelik Sunum. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 1-39.
- Aydınlı, H. İ., Kaya, A.** (2013). Yargı Kararları Örnekleri ile Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sorun Alanları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 449-468.
- Aydınlı, H. İ., Turan, H.** (2012). Kuramsal ve Yasal Çerçeve de Türkiye'de Kentsel Dönüşüm. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 61-70.
- Bilke, E.** (2018). Kentsel Dönüşüm Kapsamında Afet Riski Altındaki Alanların Tespit ve Yargısal Denetimi. *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- Candaş, E., Flacke, J., Yomralıoğlu, T.** (2016). Understanding Urban Regeneration in Turkey. *International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences - XXIII ISPRS Congress*, 669-675.
- Chatterjee, C.** (2000). *Methods of Research in law*. İçinde Old Bailey Press (2. bs).
- Çelik, K.** (2017). Kentsel Dönüşüm Alanlarının Seçimi ve Dönüştürülmesine Yönelik Örnek Bir Uygulama. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 221-235.
- Çelikkilek, A., Öztürk, Ş. M. Ç.** (2017). 6306 Sayılı Kanun Kapsamında Yürütülen Kentsel Dönüşüm Çalışmaları ve İzmir Uygulamaları. *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 3(1), 187-213.
- Demirtaş, D.** (2019). Parsel Ölçeğinde Dönüşüm Uygulamalarını Etkileyen Faktörler ve Güncel Yasal Düzenlemelerin İncelenmesi: Ümraniye ilçesi, İstiklal ve Adem Yavuz Mahalleleri. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*
- Doğaner, A.** (2017). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Finansman Modelleri. *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- Ertaş, M.** (2011). Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Sosyal Boyutun İncelenmesi, Ankara ve Londra örnekleri. *Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Teknik-Online Dergisi*, 10(1), 1-18.
- Ertaş, M.** (2019). Education for Real Estate Valuation in Turkey. *International Journal of Engineering and Geosciences*, 4(1), 8-15.

- Genç, F. N.** (2008). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü. Yönetim ve Ekonomi, 15(1), 115-130.
- Görgülü, Z., Dinçer, İ., Enlil, Z., Örnek, E., Kurtarır, E., Altınok, E.** (2006). İstanbul’un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme İşi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1-135.
- Gülümser, A. A., Öztürk, N. K., Akay, M., Belli, B.** (2023). Ülke Planlamada Kentsel Dönüşüm Yeri: Türkiye Mekânsal Strateji Planı Örneği. Çevre, Şehir ve İklim Dergisi, 2(4), 1-19.
- Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü.** (2023). Mevzuat Bilgi Sistemi. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi.
- İlçin, P.** (2018). Kentsel Dönüşüme Konu Olan Kamu Arazilerinin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 147.
- İlkme, M.** (2008). Kentsel Dönüşüm ve Bursa Raporu. TMMOB Şehir Plancıları Odası Bursa Şubesi.
- İnam, Ş., Salalı, V.** (2021). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Çalışmalarının Hukuki Boyutu ve Uygulamada Karşılaşılan Yasal Sorunlar. Ankara Barosu Dergisi, 79(1), 75-110.
- İPA.** (2023). Kentsel Dönüşüm Yasa Değişikliği: Dönüşüm Kimin İçin? İstanbul Planlama Ajansı, 1-21.
- Kanun Koyucu.** (1985). İmar Kanunu. Resmî Gazete, 18749.
- Kanun Koyucu.** (2004). 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu. Resmî Gazete, 25400, 8743-8746.
- Kanun Koyucu.** (2005a). 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun. Resmî Gazete, 25866, 9459-9462.
- Kanun Koyucu.** (2005b). 5393 Sayılı Belediye Kanunu. Resmî Gazete, 25874.
- Kanun Koyucu.** (2012). 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun. Resmî Gazete, 28309, 1-11.
- Kanun Koyucu.** (2023a). 153 Numaralı Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Resmî Gazete, 32341.
- Kanun Koyucu.** (2023b). 7471 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmî Gazete, 32364, 1-280.
- Kayalık, M.** (2023). GIS-Based Real Estate Legislation Information System Design: The Case of İzmir, Foça. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 91.
- Kayalık, M., Polat, Z. A.** (2023). CBS Destekli Nominal Taşınmaz Değer Haritasının 3 Boyutlu Sunumu: Berlin Eyaleti Örneği. Geomatik, 8(2), 180-191.
- Köktürk, E., Köktürk, E.** (2007). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Almanya Deneyimi. 11. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 1-18.
- Köse, S., Ayan, Z., Vural, E., Özcivan, K., Koçdemir, Y.** (2023). Afete Hazırlık Kapsamında İstanbul’da Kentsel Dönüşüm Uygulamaları. Çevre, Şehir ve İklim Dergisi, 2(4), 196-219.

- Kundak, S.** (2023). İstanbul'da Kentsel Dönüşüm Algısı ve Beklentileri. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, 2(4), 20-36.
- Mutlu, S.** (2019). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Kalkınma Planları Bağlamında Analiz Edilmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özden, P.** (2006). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 0(35), 215-233.
- Polat, Z. A.** (2019). Analysis of the Regulation of "Zoning Reconciliation" in Local Governments. *Journal of Planning*, 29(3), 202-209.
- Seydiogulları, H. S.** (2016). Yeni Yasal Düzenlemelerle Kentsel Dönüşüm. *Planlama Dergisi*, 26(1), 51-64.
- Sezgin, E., Tunc, A., Yomralioglu, T.** (2022). Determination of Urban Regeneration Areas in Turkey: Current Approach and Auggestions for Sustainable Development. *Fresenius Environmental Bulletin*, 31(08A), 8258-8557.
- Sütçüoğlu, G. G., Önaç, A. K.** (2022). A Site Selection Model Proposal for Sustainable Urban Regeneration: Case Study of Karşıyaka, İzmir, Turkey. *Environmental Monitoring and Assessment*, 194, 1-23.
- Şahin, C.** (2015). *Kentsel Dönüşüm Hukuku*. Oniki Levha Yayıncılık.
- Tanış, M.** (2023). *Kentsel Dönüşüm Süreçlerinin İrdelenmesi ve Ümraniye Örneği*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.** (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Resmî Gazete.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.** (2023a). Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.** (2023b). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). Resmî Gazete.
- Tıgılı, E.** (2021). Kentsel Dönüşüm Projelerinde Değer Esaslı İmar Uygulamasının Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, 113.
- Tıgılı, E., Köroğlu, B. A., Erol, D.** (2022). Kentsel Dönüşüm Alanlarının Öncelikli Müdahale Sıralamasının Belirlenmesine İlişkin Yeni Bir Yöntem Önerisi: Tekirdağ İli, Süleymanpaşa ilçesi örneği. *idealkent*, 14(Özel), 568-602.
- Uslu, G., Uzun, B.** (2014). Kentsel Dönüşüm Projelerinde Deprem Etkisi. *Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 6(2), 1-11.
- Vural, H., Meral, A., Doğan, S. Ş.** (2019). Kentsel Gelişim ve Yeşil Alan Planlama Sürecinin Katılımcı Swot Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi: Bingöl Kenti Örneği. *idealkent*, 10(28), 1069-1096.
- Yenice, M. S.** (2014). Türkiye'nin Kentsel Dönüşüm Deneyiminin Tarihsel Analizi. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 76-88.

Yolcu, F. (2021). Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Yasalar ve Aktörler Üzerinden Dönemsel Olarak Değerlendirilmesi. *Planlama Dergisi*, 31(3), 393-401.

Yomralıoğlu, T. (2020). Kentsel Dönüşüm Faaliyetlerinde Harita Mühendisliği’nin Yasal Görevlerine Dair Temel Hükümler. 1-8.

Yücememiş, B. T., Kurt, T. (2021). Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Finansmanında Yenilikçi ve Alternatif Finansman Modellerinin Kullanılma Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Araştırma. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 13(25), 933-960.

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem:

The purpose of the study was to contribute to improved urban transformation regulations and implementation processes in all aspects by looking at the consistency and contradictions of the “policies and measures regarding urban transformation of the Twelfth Development Plan” and the “Amendment in the Law on the Regeneration of Areas at Risk of Disaster”.

Research Questions:

What are the potential impacts of the policies and measures of the Twelfth Development Plan regarding urban transformation? What are the potential impacts of the Amendment in the Law on the Regeneration of Areas at Risk of Disaster? How compatible are these two simultaneously published primary sources? What are the priority issues to be addressed for the next legal regulations?

Literature Review:

The literature of the study consists of studies dealing with the issue of urban transformation with legal regulations (Demirtaş, 2019; Genç, 2008; İnam and Salalı, 2021; Seydioğulları, 2016; Yolcu, 2021) and development plans (Mutlu, 2019; Gülümser et al., 2023). All these studies have made significant contributions to the literature, but it is obvious that the legislation that directs construction, urbanization and transformation cannot be considered independently of strategic and development plans (Kundak, 2023) and compliance with strategic and development plans should be evaluated in the legal regulations (Aydınlı and Turan, 2012). Based on all these, the legal legislation and national plan scale of urban transformation have become the focus of the research. In this way, a unique perspective has been added to the current study, unlike studies that only deal with urban transformation within the scope of legal regulations or examine it only within development plans.

Methodology:

Laws and documents issued by governments are not interpretations and are considered primary sources (Chatterjee, 2000). Primary sources constitute the basis of research conducted specifically in law. Primary sources are different from primary data but neither have been interpreted by anyone (Chatterjee, 2000). For this reason, an interdisciplinary study was conducted with a qualitative research design within the framework of planning and law. Legal legislation on urban transformation and the twelfth development plan were used as primary sources. All laws, regulations and plans were accessed through the Legislation Information System (Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü, 2023). In the mentioned system, the legislation published in the Official Gazette is compiled into a single text and published in a way that users can follow the changes on a daily basis (Kayalık, 2023).

Results and Conclusions:

The Twelfth Development Plan, summarized in seven main and twelve sub-articles, includes positive policies such as “integrated consideration of planning and transformation practices” and “improvement of information system

infrastructure". However, for all policies to be successful, some requirements (e.g. developing programs to encourage society, determining current real estate values, increasing the awareness and competence of administrations) should be completed. Otherwise, it can be said that the Twelfth Development Plan consists of policies that will take time to achieve success.

It is understood that the Law, which touches on many issues such as changes in the objection periods, the organization of the Urban Transformation Directorate, transfers of authority, and the rights of property owners, has been prepared to speed up the implementation. However, it appears that the new legal regulation cannot fully meet the needs.

Although it seems that the policies and measures of the twelfth development plan addressing urban transformation are compatible with the Amendment in the Law on the Regeneration of Areas at Risk of Disaster, relatively contradictory parts have been noticed. It has been concluded that urban transformation requires regulations that are free from these contradictions.

The issues to be addressed in the future regulations regarding urban transformation are listed as follows:

- Regulation regarding possible loss of rights of tenants.
- Regulation regarding the strengthening of structures.
- Determining how the value increases arising from the projects will be determined and how they will be shared.
- Solution suggestions for cultural and natural assets that have intense construction pressure.
- The coordination that must be provided between institutions in order for urban transformation applications to be carried out at the required rate and speed.
- Determining which resources will be used for financial solutions.
- Solution suggestions for poor, low-income and disadvantaged groups.
- Addressing the social dimensions that the transformation will reveal.

Finally, before making such regulations, the opinions of central and local governments, universities, non-governmental organizations, professional chambers and the private sector should be taken into consideration. Only in this way will social participation be ensured, different aspects of the applications will be touched upon and possible problems will be opened for discussion.

Radon Gazının Gayrimenkul Değerine Etkisinin Araştırılması, Farklı Ülkelerde Radon Gazı Çalışmaları ve Politikaları, Türkiye’de Uygulanabilirliği¹

Exploring the Effect of Radon Gas on Real Estate Value, Radon Gas Studies and
Policies in Different Countries, Applicability (of policies) in Turkey

Doğan ÇOLAKGİL² Yeşim TANRIVERMİŞ³

öz

Durağan ve radyoaktif bir gaz olan radon, radyumun radyoaktif bozunması ile oluşmaktadır. Radon, akciğer dokusunda hasar ve dolayısıyla zamanla kanser gibi sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Bu çalışma Türkiye’de radon gazının gayrimenkul ilişkisini gayrimenkulün değerine etkisini araştıran ilk çalışmadır. Farklı ülkelerde radon gazı ile gayrimenkul ilişkisi ve Türkiye’de uygulanabilirliği araştırılmıştır. Araştırmanın temelindeki yatan konu ise Türkiye’de dünyadaki örneklerine kıyasla radon ile ilgili mukayese yapabilmektir. Ayrıca çalışma radonun sağlık açısından da ciddi riskler taşıdığını ve radon seviyelerinin düşürülmesi için önlemlerin alınmasının önemini vurgulamaktadır. Bu çalışma; Türkiye’de radon gazı ölçümlerinin yapılması, gayrimenkul ilişkisi ve uygulanabilirliği konularını ele almakta ve gayrimenkul sektöründe faaliyet gösterenler ve yatırımcılar için radon seviyelerini dikkate almalarının önemini vurgulamaktadır. Araştırmanın sonucu, radon gazı seviyesinin artışı ile gayrimenkulün değerinin ters orantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Dünyadaki bazı devletlerin Türkiye’ye kıyasla radon gazının insan sağlığına olan zararlarının araştırılması, radon gazının ölçülmesi, gerekli tedbir ve önlemler için planlar yapılması, halkın bilinçlendirilmesi ve farkındalıklarının artırılması konularında çok daha ciddi planlamalar gerçekleştirdikleri ve bu planlamalar doğrultusunda eylemlerde buldukları ve bu eylemlerin sonuçlarını istatistiksel olarak açıkladıkları anlaşılmıştır. Bu çalışma kapsamında ise Türkiye için yapılması gerekenler, önlemler ve durumun ciddiyetini anlatan bir araştırma sunulmuştur. Çalışmanın bir diğer amacı da radona olan bakış açısını farklı boyutlara taşımaktır. Yapılan öneri ve çıkarımlar başka çalışmalara konu olabilecek ve bu yöndeki çalışmalara yol gösterebilecek niteliktedir. Böylelikle radon gazı özelindeki sorunsalın tespiti ve karar vericilere söz konusu çalışmalarla yeterli veri sunulmasına bağlı olarak Türkiye için daha kolay çözülebilecek bir durum olması sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Gayrimenkul, Kanse, Radon, Radyasyon.

Radon, a stable and radioactive gas, is produced by the radioactive decay of radium. Over time, radon causes damage to lung tissue leading to health problems such as cancer over time. This study is the first study in Turkey to investigate the relationship between radon gas and real estate and its effect on the value of real estate. The relationship between radon gas and real estate in different countries and its applicability in Turkey were investigated. The basic aim of the study is to be able to make a comparison of radon in Turkey with examples in the world. In addition, the study emphasizes that radon also poses serious health risks and the importance of taking measures to reduce radon levels. This study addresses the issues of radon gas measurement in Turkey, its relationship with real estate and its applicability, and emphasizes the importance of considering radon levels for those operating in the real estate sector and for investors. The result of the study

¹ Bu makale Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda Prof. Dr. Yeşim TANRIVERMİŞ danışmanlığında Doğan ÇOLAKGİL tarafından tamamlanan projeden yararlanılarak yapılmıştır.

² Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye, dogancolakgil@gmail.com, ORCID: 0000 0001 9600 7992

³ **Corresponding Author:** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Ankara, Türkiye, aliefendioglu@ankara.edu.tr, ORCID: 0000 0002 0859 7150

shows that the increase in radon gas levels is inversely proportional to the value of real estate. It has been found that some countries in the world, compared to Turkey, have made much more serious plans compared to Turkey in terms of researching the harmful effects of radon gas on human health, measuring radon gas, making plans for necessary precautions and measures, educating the public and increasing their awareness, taking actions in accordance with these plans and statistically explaining the results of these actions. Within the framework of this study, a research has been presented that explains what needs to be done in Turkey, the precautions to be taken and the seriousness of the situation has been presented. Another aim of the study is to bring the perspective on radon to different dimensions. The suggestions and conclusions made can be the subject of other studies and can guide studies in this direction. This will ensure that the specific problem of radon gas is identified and that is a situation which can be easily resolved for Türkiye depending on the provision of sufficient data to decision makers through these studies.

Key Words: Radon, Real Estate, Radiation, Value, Cancer

GİRİŞ:

Radon; radyoaktif gazlar grubunda yer almakta olup rengi, kokusu ve tadı bulunmamaktadır. Radon, soygazlar grubunda ve bu grubun ağır olan elementleri içerisinde yer almaktadır. Radonun reaktivitesi zayıf olduğu için solunduğunda kimyasal olarak dokulara bağlanamaz. Radon gazının dokular içerisinde çözünmesinin ihtimali yüksek değildir. Bu gaz, toza ve diğer küçük maddelere yapışarak çok fazlı bir sisteme dönüşür ve nefes alıp vermemiz ile akciğerlerimizde tutunmaya başlamaktadır. Bu sebeple taşınma yolu ile solunarak akciğerlere ulaşabilirler. Radonun ve radon türevi ürünleri solunmak ciddi bir sıhhat riski oluşturmaktadır. Radon türevi ürünleri kararlı hale gelene kadar bozulmayı sürdürür, radyasyon bozunma işleminin bütün basamaklarında salınmaktadır.

Dünya genelinde radon gazı, sağlık açısından ciddi bir risk olarak kabul edilmektedir. Radon, yer altından yayılan bir kanserojen olarak kabul edilir ve iç hava kalitesi üzerinde negatif etkileri vardır. Pek çok Avrupa ülkesinde, meskenlerde radona maruz kalmayla ilişkili akciğer kanseri riskini doğrudan tahmin etmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Bunun yanı sıra ülkeler arasında radon standartları ve yasal düzenlemeler farklılık göstermektedir. Özellikle, radonun gayrimenkul piyasasına etkisiyle ilgili bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar radon seviyeleri yüksek olan bölgelerde gayrimenkul değerlerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, radon gazının seviyelerini düşürmek için önlemler almak ve toplumda radon bilinci oluşması konuları önemli hale gelmektedir.

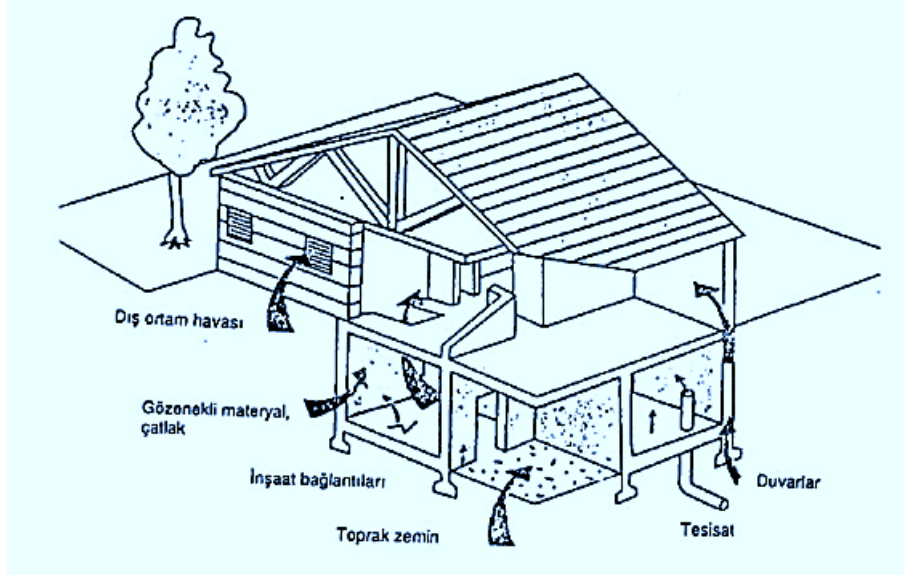
Bu çalışma, Türkiye’de radon gazının gayrimenkul ilişkisini gayrimenkulün değerine etkisini araştıran ilk çalışmadır. Farklı ülkelerde radon gazı ile gayrimenkul ilişkisi ve Türkiye’de uygulanabilirliği nitel araştırma yöntemiyle ortaya konulmaya çalışılmış, literatürde konuya ilişkin farklı ülkelerde yapılan çalışmalar analiz edilmiştir. Türkiye’de radon gazı ölçümlerinin yapılması, gayrimenkul ilişkisi ve uygulanabilirliği konularını ele almakta ve gayrimenkul sektöründe faaliyet gösterenler ve yatırımcılar için radon seviyelerini dikkate almalarının önemini vurgulamaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Durağan ve radyoaktif bir gaz olan radon, radyumun radyoaktif bozunması ile oluşur. Hidrojenden 100 kat, havadan 7,5 kat daha ağır olan radon gazı; radyoaktif radyumun stabil kurşuna dönüşümü sırasında oluşur. Radon, topraktaki radyumun bozunması ile yeryüzüne karışmaktadır. Sıcaklık artışı toprağın kurumasına ve açıklıkların artması sonucunda radonun topraktan çıkması kolaylaşmaktadır (Çömlek, 2010).

Dünyanın oluşumundan bu yana doğal radyoaktif elementler mevcuttur. Radonun temel elementi olan radyoaktif radyum da bunlar arasındadır. Topraktan havaya çıkan radon, önemli bir iç mekân kirlenici eleman olarak bilinmektedir (Güler & Çobanoğlu, 1997). Havadaki radon ve bozunma ürünlerinin ölçülmesinde birçok farklı teknik kullanılmaktadır (Akar, 2010). Yapının inşa edilmesinde

kullanılan malzemeler, iç duvarlardaki boşluklar gibi sebeplerle radon gazı iç mekanlara girebilmektedir. Kapalı ortamlarda, evin içindeki hava basıncı dışarıdaki basınçtan düşük olduğu için radon gazı evin içine çekilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Binalarda Radon Girişi (Anonim, 2012)

Japonya'da seçilen evlerde toryum konsantrasyonu kapalı ortamda 15 Bq/m³, sınırlar içindeki değer 0,04 ile 8,2 Bq/m³ olarak tespit edilmiştir. Hong Kong'da farklı yaşlardaki 32 binanın değerlendirilmesinde radon gazı konsantrasyonunun bina yaşı ile azaldığı sonucuna varılmıştır. Seçilen ülkelerde ölçülen radon gazı ortalama değerleri ev sayısı üzerinden incelenmiştir (Tablo 1) (Mihçi, 2008).

Tablo 1. Seçilen ülkelerde hane içi radon değerleri (Mihçi, 2008)

Seçili Ülkeler	Ev Sayısı	Ortalama Değer (Bq/m ³)
Avusturya	3.499	75
Belçika	300	48
Bulgaristan	841	28
Çek Cumhuriyeti	75.000	140
Danimarka	495	47
Almanya	7.500	50
Finlandiya	50.000	123
Fransa	6.878	68
Litvanya	120	37
Macaristan	1.000	55
İrlanda	211	60
İsrail	17.000	*
İtalya	4.800	77
Fransa	6.878	68
İngiltere	270.000	20
İsveç	350.000	108
Yunanistan	571	92

Norveç	7.525	51-60
Hollanda	1.000	29
Polonya	5'den az	0
Portekiz	4.200	
İngiltere	270.000	20
İspanya	239	-
Lüksemburg	2.500	-
İsviçre	9.000	70

Binaların yapımına başlamadan önce radon ile ilgili riskler göz önünde bulundurulmalıdır. Bacalarda ve aktif havalandırıcılarda zeminden radon alımı üzerinde inhibitör etkisi vardır. Duvarların, tavanların, zeminleri ve derzlerin, su sistemleri ve boruların giriş ve çıkış noktaları iyi kapatılmalıdır. Zemin toprak ise, bir polietilen naylon ile kapladıktan sonra çimento dökmek uygundur (Uludağ, 2010).

2. Radon Gazı ve Gayrimenkul

Gayrimenkullerde radon gazının inşaat aşamasından yıkım sürecine kadar önemli bir etkisi bulunmaktadır. Gayrimenkulün inşası sırasında radon gazının tespit edilmesi ile radonun önlenmesi için yapılacakların maliyeti, gayrimenkul inşa edildikten sonra radonun önlenmesi için katlanılan maliyetten çok daha düşük seviyededir. Radon gazının önlenmesi için katlanılan maliyet gayrimenkulün değerini doğrudan etkilemektedir. Bu çalışmanın sonucunda yapılan öneriler ve çıkarımlar özellikle gayrimenkul sektöründe başka çalışmalara konu olabilecek ve bu yöndeki çalışmalara yol gösterebilecek niteliktedir. Böylelikle radon gazının Türkiye için çok daha kolay çözülebilecek bir durum olmasını sağlanacaktır. Türkiye’deki araştırmalar incelendiğinde radon ile ilgili sınırlı sayıda araştırma olduğu gözlemlenmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır;

Arıcı (1996)’nın “Adıyaman ilinde radon gazı konsantrasyonları ölçümü” adlı çalışmasında Adıyaman şehrinde pasif yöntem adı verilen plastik tabanlı bir nükleer mikro dedektör kullanılarak bina içi radon ve radon ürünü konsantrasyonları ölçmüştür. Bu şekilde hazırlanan dedektörler 1994 yazında ve 1995 kışında iki kategoride dağıtılarak radona maruz bırakmıştır. Radon değerlerini hesaplamış ve bu değerler, Uluslararası Radyolojik Koruma Komisyonu (ICRP) tarafından belirlenen değerlerle karşılaştırmıştır (Arıcı, 1996).

Vaizoğlu (1997)’nin çalışmasında Ankara’da 167 evde kışlık radon konsantrasyonu ölçüm sonuçları ile ilişkili olabilecek faktörler sunulmuştur. Ölçümler oda, oturma odası ve yatak odasında alınmıştır. Altı ay içinde 200 hanenin 191’ine dedektör takılmış ve 167 hanede ölçüm yapılabilmemiş ve ölçüm sonuçları 2 Bq/m³ ile 408 Bq/m³ aralığında değişmekte olduğu gözlemlenmiştir. Evin zemin ve duvar malzemeleri, evin havalandırma ve ısıtma özellikleri, duvarlarda çatlakların varlığı radon seviyeleri ile ilişkili faktörler olarak bulunmuştur (Vaizoğlu, 1997).

Bozkurt (2008)’un çalışmasında önemli cami ve medreseler gibi tarihi mekanlarda radon konsantrasyonuna ne ölçüde maruz kaldığını, buralarda vakit geçiren kişilerin hangi boyutlarda radon gazının etkisi altında kaldığını, belirlemek için ölçümler yapılmıştır. Belirlenen yerlerde yapılan ²²²Rn yoğunluklarına ait ortalama değerler; Sungur Bey Camii 31.6 Bq/m³, Alaeddin Camii 52 Bq/m³, Dışarı Camii 47 Bq/m³ ve Ak Medrese için 31 Bq/m³ olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada elde edilen radon konsantrasyon değerleri yapılan yerlerin geniş bir alana sahip olması ve hava akımının iyi olması nedeniyle radon konsantrasyon değerleri sınır değerinin altında çıkmasına neden olmuştur (Bozkurt, 2008).

Mihçı (2008)'nin çalışmasında iki aşamada tamamlanan çalışma için radon gazı değerleri tespit edilmiştir. Türkiye Atom Enerjisi Kurulu'ndan temin edilen pasif nükleer izleyiciler ile yaz ve kış aylarında Sivas'ın merkez yerleşiminde seçilen evlere yerleştirilmiştir. Böylece Sivas merkez yerleşiminde ev içi ve yer altı radon gazı dağılımı haritalanmıştır. Türkiye'de inşaat öncesi radon gazı ölçümü için uygun yöntemlerin belirlenmesine yönelik taslak standartlar bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalarda toprak içi radon gazı yoğunlaşması ortalama değeri 6 kBq/m^3 olarak hesaplanmıştır. Buna karşın yaz dönemi kapalı ortam radon gazı yoğunlaşması ortalama değeri 98 Bq/m^3 iken kış dönemi radon gazı yoğunlaşması ortalama değeri 89 Bq/m^3 olarak ölçülmüştür. Bu değerlerin Türkiye ortalaması olan 52 Bq/m^3 değerinin üzerinde olduğu görülmektedir. Bu çalışma Türkiye'deki bir boşluğu doldurmak için ciddi bir girişimdir (Mihçı, 2008).

Yeşilbağ (2008)'in çalışmasında Artvin ve Ardahan illerinde kapalı ortam radon konsantrasyonlarını ve çevre topraklardaki radyoaktivite düzeylerini ölçmek için yapılmıştır. Mevsimsel radon ölçümleri Ardahan ilinde 48, Artvin ilinde 73 hanede olabildiğince eşit dağılarak yapılmıştır. Artvin'de radon konsantrasyonu 21 Bq/m^3 ile 321 Bq/m^3 aralığında, senelik konsantrasyon değeri 132 Bq/m^3 ve Ardahan'da 53 Bq/m^3 ve 736 Bq/m^3 aralığında ve senelik 173 Bq/m^3 konsantrasyonla değişmekte olduğu tespit edilmiştir (Yeşilbağ, 2008).

Kaplan (2009)'in çalışmasında belirlenen adresler de radon ölçüm cihazları 70 gün süreyle tutularak binalardaki radon gazı seviyeleri belirlenmiştir. Adapazarı Merkez Organize Sanayi Bölgesi'ndeki fabrika ve işyerlerinde ortalama 222Rn konsantrasyonu $51,00 \text{ Bq/m}^3$, okullarda ortalama 222Rn konsantrasyonu $65,48 \text{ Bq/m}^3$, evlerde ortalama 222Rn konsantrasyonu $59,1 \text{ Bq/m}^3$ olduğu belirlenmiştir (Kaplan, 2009).

Özderya (2009)'nin çalışmasında Samsun'da CR-39 SSNTD nükleer mikro detektör kullanılarak yerel bir radon çalışması yapılmıştır. Samsun'da 127 evde her mevsimde mümkün olduğunca üniform olarak radon ölçümleri yapılmıştır. 222Rn konsantrasyonu 23 Bq/m^3 değeri ile 230 Bq/m^3 değeri aralığında değişmekte ve ortalama yıl bazlı konsantrasyon 106 Bq/m^3 değerinde olduğu gözlemlenmiştir. 222Rn konsantrasyonları kışın yüksek, yazın ise daha az seviyelerde olduğu saptanmıştır (Özderya, 2009).

Alkan (2014)'in çalışmasında İzmir ilinin aynı ilçe içerisinde yaşayan akciğer kanseri hastalarının ve sağlıklı kişilerin evlerindeki radon aktivitesi konsantrasyonunu ölçmek ve karşılaştırmak için dedektör kullanılarak, ev içinde bulunan radon aktivitesi yoğunluğunun frekans dağılımı, şehirlerde radon oluşumu ve farklı bölgelerin bina dağılım haritası çıkarılmıştır. Çalışmada belirlenen radon yoğunlukları ve tahmini yıl bazında etkili dozları Türkiye Atom Enerjisi Kurumu limitleri ile karşılaştırırken; Bayraklı ilçesinde 1 konut, Karşıyaka ilçesinde 2 konut ve Bornova ilçesinde 1 konut dışında yapılar güvenilir bölgelerde yer almıştır.

İncelenen 117 tane meskenin 59 tanesinde ^{222}Rn konsantrasyonlarının Uluslararası Radyolojik Koruma Komisyonunun (1993) tavsiye ettiği 200 Bq/m^3 lük prosedür sınırının üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Hasta grubunun yaşadıkları alanda ölçülen ortalama kapalı alan radon konsantrasyonu 261 Bq/m^3 olarak gözlemlenmiştir. Sağlık sorunu olmayan grubun yaşadıkları alanda ortalama konsantrasyonun 123 Bq/m^3 olarak gözlemlenmiştir (Alkan, 2014).

Apak (2014)'in çalışmasında tasarımcılara radona karşı ne gibi önlemler alınabileceğini açıklamak ve soruna çözüm seçiminde yol gösterecek öneriler sunmuştur. Türkiye'deki çalışmalar incelendiğinde çalışmalar, alternatif çözümleri desteklemek için çok araştırma yapıldığı, ancak tasarımcılara eldeki durumlar için doğru çözümü sistematik olarak seçme konusunda rehberlik edecek hiçbir yol sunulmadığı için bu çalışma radon ile ilgili Türkiye'deki farklı çalışmalardan bir tanesidir (Apak, 2014).

Aldemir (2018)’in çalışmasında Batman ilindeki ilköğretim okullarında bina içi radon ve gama dozları ölçülmüştür. Batman ilinin coğrafi olarak homojen dağılmış 41 ilköğretim okulunda, veri elde etmek için 3 ay boyunca okulun farklı katlarına CR-39 dedektörleri konumlandırılmıştır. ^{222}Rn ’nin seçilen alandaki ortalama yıllık aktivitesi 41 Bq/m^3 olarak belirlenmiştir (yıllık 0.25 mSv ’lik etkin doza karşılık gelir). Bununla birlikte, kentsel alanlarda maksimum radon 109 Bq/m^3 olarak ölçülmüştür (Aldemir, 2018).

Çıtlak (2018)’in çalışmasında Sakarya Üniversitesi kampüsü içerisinde çeşitli binalarda (fakülteler, yurtlar, yurtlar, idari tesisler) bina içi radon aktivite konsantrasyonunu ölçmek, yıllık radyasyon dozunu hesaplamak ve kampüs binaları içerisinde radyasyon risk haritası oluşturmak amacıyla radon konsantrasyonu ölçümleri yapılmıştır. Ölçümlere göre, kapalı alan radon konsantrasyonları $0,2 \text{ Bqm}^{-3}$ ile $19,53 \text{ Bqm}^{-3}$ arasında değişmektedir (Çıtlak, 2018).

Alan (2019)’in çalışmasında İstanbul metro istasyonunun çalışma ofislerinde, turnikelerinde, kabinlerinde ve peronlarında radon yoğunlukları ölçülmüştür. 7 adet hat üzerinde 70 adet istasyonda ölçümler yapılmıştır. ^{222}Rn densitometri çalışmaları platformda 39.7 Bq/m^3 değeri ile 382.02 Bq/m^3 değerlerinde tespit edilmiştir. Platformdaki istasyonlar için yaklaşık ^{222}Rn seviyesi $11,60 \text{ Bq/m}^3$ hesaplanmıştır (Yılmaz 2019).

Gül (2019)’ün “Binalarda radon gazı konsantrasyonunun ölçümü” adlı çalışmasında ortalama radon gazı konsantrasyonları, Ankara Üniversitesi’nin 10.yıl kampüsünün çeşitli ofis ve laboratuvarlarında radon detektörü kullanılarak 7 ila 15 gün arasında kısa süreli ölçümlerle tespit edilmiştir. Ölçüm yapılan yerlerde en düşük radon yoğunluğu $14 \pm 6 \text{ Bq/m}^3$ değerinde, en yüksek radon yoğunluğu ise ortalama $81 \pm 12 \text{ Bq/m}^3$ değerinde olmuştur. Tespit edilen değerlerin, sınır değerlerin altında olduğu görülmüştür (Gül, 2019).

Abaka (2019)’nın çalışmasında Konya ilinin Ilgın ilçesinde bulunan 19 adet okul ile 3 adet kaplıca binasının giriş ve alt katlarındaki kapalı alan ^{222}Rn yoğunluğu değerleri 3 gün üst üste ölçülmüştür. Kapalı alan ^{222}Rn seviyelerinin 25 Bq m^3 değeriyle 15 Bq m^3 değeri arasında olduğu saptanmıştır (Abaka, 2019).

Özkablan (2020)’in “Kilis ili toprak örneklerinde radon gazı ölçümü” Kilis ilinden elde edilen 29 adet toprak örneğindeki radon gazı yoğunlukları radon detektörü yardımıyla tespit edilmiştir. Kilis ilindeki toprak numuneleri için ^{222}Rn yoğunluğu, ^{222}Rn salınım hızı, radyumun efektif içeriği, yıl bazında efektif doz eşdeğeri ve topraktan ^{222}Rn salınımına bağlı olarak kapalı alan radon gazı yoğunluğu tespit edilmiştir (Özkablan, 2020).

Yabancı kaynaklarda radon ile ilgili araştırmalar incelendiğinde bu konu başlığının Türkiye’ye göre daha popüler olduğu görülmektedir. EPA’nın yapmış olduğu araştırmalarında ilk olarak radon gazını tanımlamış ve olası sağlık riskleri açıklamıştır. Binalardaki radon konsantrasyonlarını etkileyen faktörler detaylandırmış ve radonun binalara girmesini önlemenin yolları hakkında bilgi vermiştir (Anonim, 2023).

İrlanda (2002)’da yapılan çalışmalarda, radonun binaya giriş şeklini ve binadaki radonun yoğunluğunu ölçmek için farklı tipte cihazlar tanıtılmıştır. Radon dağılım haritaları çıkarılmış, farklı yapı tipleri için kabul edilebilir limitler önerilmiş ve mevcut yapılarda radon konsantrasyonlarını azaltmak için çözümler verilmiştir (Anonymous, 2002). ICRP tarafından yayınlanan (1987) bu çalışma, radonun ve bozunma ürünlerinin insan sağlığı üzerindeki etkilerini bir dizi faktör üzerinden incelenmiştir (Anonymous, 1987).

Lewis (2006)'in çalışmasında, radonun ve bozunma ürünlerinin insan sağlığı üzerindeki etkilerini bir dizi faktöre dayalı olarak incelemiştir. İlk organizasyon EPA'dır. Binalarda radonun bilinen ilk çalışması 1956'da İsveç'te yapılmıştır. İngiltere'de ise ilk ölçümler 1965 senesinde yapılmıştır (Lewis, 2006).

3. Radon Gazına Dair Gerçekleştirilen Çalışmalar

Ülkelerde; konutlarda izin verilen radon gazı limitleri belirlemiştir. Birçok ülkede 200 Bq / m³, evlerde maksimum radon gazı konsantrasyon sınırı olarak kabul edilir. Radon gazı her ülkede farklı sınır değerlerine sahiptir (Tablo 2).

Tablo 2. Radon Gazı Yoğunlaşması Limitleri (Bq/m³) (Tufaner, 2008)

Ülke	Limit (Bq/m ³)	Ülke	Limit (Bq/m ³)	Ülke	Limit (Bq/m ³)
Almanya	250	İngiltere	200	Norveç	200
Kanada	800	Çin	200	Fransa	400
Avustralya	200	İrlanda	200	Türkiye	400
AB ülkeleri	400	İsveç	200	Danimarka	400
Lüksemburg	250	WHO	100	ICRP	400
Hindistan	150	Rusya	200	ABD	150

Birleşik Krallık hükümeti, Birleşik Krallık'ta radona maruz kalmanın halk sağlığına yönelik risklerini azaltmak için gereken hedefleri ve eylemleri belirleyen Ulusal bir Radon Eylem Planı yayınlamıştır. Plan, radon seviyesi 200 Bq/m³ eylem seviyesinin üzerinde olan ev sayısını azaltma hedefini içermektedir.

Birleşik Krallık'ta radon ve potansiyel sağlık etkileri ile ilgilenen birkaç kuruluş vardır. Public Health England (PHE), Sağlık ve Güvenlik Yöneticisi (SEC The British Geological Survey (BGS), Ulusal Radyolojik Koruma Kurulu (NRPB); Ulusal Sağlık ve Bakım Mükemmelliği Enstitüsü (NICE) kuruluşları radon gazı hakkında rehberlik, standartlar ve bilgi sağlamaktadır. Birleşik Krallık'taki bina yönetmeliği, yeni yapıların binalara radon gazı girişini sınırlamak için koruyucu önlemlere sahip olmasını gerektirmektedir. Ulusal radon eylem planı; Birleşik Krallık hükümeti, Birleşik Krallık'ta radondan kaynaklanan sağlık risklerini azaltmak için gereken hedefleri ve eylemleri belirleyen ulusal bir eylem planı yayınlamıştır. Plan, radon seviyesi 200 Bq/m³ eylem seviyesinin üzerinde olan ev sayısını azaltma hedefini içermektedir. Bakım görevi; ev sahiplerinin kiracılarını radon gazı da dahil olmak üzere tehlikelerden korumak için yasal bir bakım görevi vardır (Anonymous 2018a).

Brezilya'da yaşam alanlarında yüksek konsantrasyonlarda radon gazı gözlemlenmektedir. Ülkede radon gazı konsantrasyonlarının 1000 Bq/m³'ten yüksek olduğu alanlarda önlemler içeren ulusal bir düzenleme onaylanmıştır (Mihçı, 2008).

Çin Ulusal Standart Kurumu radon gazı seviyelerini yeni binalar için 200 Bq/m³, mevcut yapılar için 400 Bq/m³ olarak belirlemiştir (Mihçı, 2008). Ülkede radon gazının kontrolü için resmi bir kuruluş görevi yapan Çin Halk Cumhuriyeti Kanser Kontrol ve Önleme Merkezi ve Çin Halk Sağlığı Kurumu tarafından yönetilmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti Kanser Kontrol ve Önleme Merkezi'nin sunduğu öneriler; evlerin iyi havalandırılmasını, su yapılarının düzenli olarak denetlenmesini ve evleri yeniden inşa ederken radona dayanıklı malzemelerin kullanılmasını içermektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nde özellikle evlerde, okullarda ve işyerlerinde radon ölçüm kontrolü yapılmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nde radon ölçümleriyle ilgili resmi bir talimat bulunmamakta olup radon ölçümleriyle ilgili öneriler ve kılavuzlar bulunmaktadır. Örneğin, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki radon ölçümleriyle ilgili aşağıdaki öneriler ve sınırlamalar mevcuttur. Bu sınırlamalar, ortamın havasız olup olmadığı,

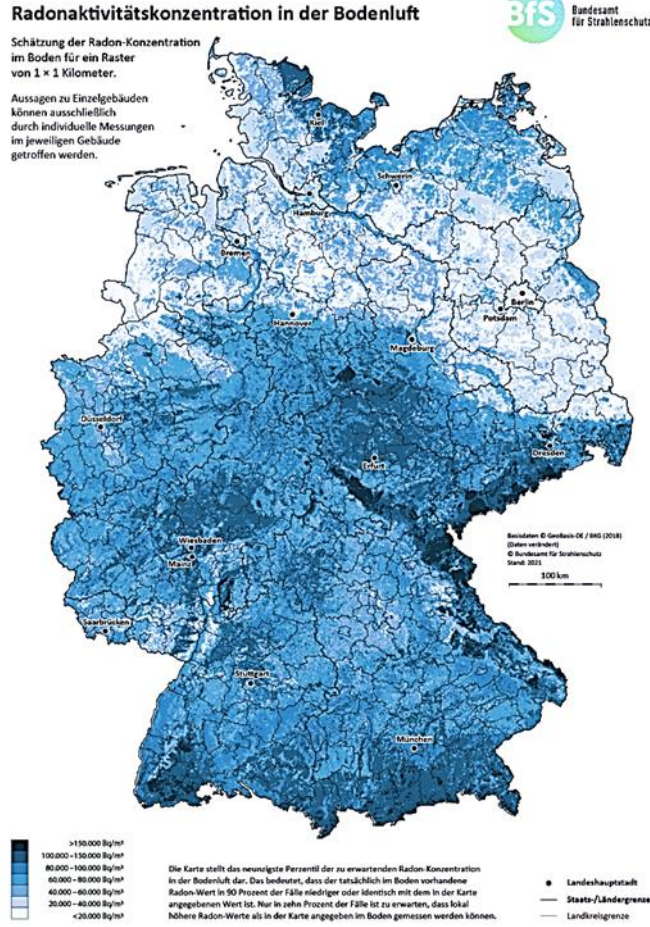
ortamın hava akışının yoğunluğu gibi faktörlerin ölçülmesi, ölçümlerin hedef popülasyonda yüksek bir radon gazı ölçümüne sahip olma olasılığı varsa, ölçümler daha sık yapılmalıdır. Bu sayede radon gazı tüplerinin miktarı belirlenebilir ve radon gazı riski azaltılabilir. Ölçümler sırasında ölçüm cihazının doğru kullanılması ve ölçümlerin doğru yapılması önemlidir. Çevredeki ortamın sıcaklığı, nem ve radon gazının hava akımına karışma hızı gibi faktörler ölçümleri etkiler. Bu öneriler ve sınırlamalar, Çin Halk Cumhuriyeti’nde radonun nasıl ölçüleceğine ilişkin genel bilgiler içindir. Çevrenin özelliklerine göre ölçümlerin yapıma şeklidir. Bu nedenle, radon ölçümlerinin ortamının özellikleri dikkate alınarak ölçümler yapılmalıdır (Anonymous, 2018b).

ABD, radon gazı ile mücadelede çok ciddi politikalar izlemektedir. Ulusal Radon Eylem Planına göre Amerika Birleşik Devletleri’nde önlenbilir radon kaynaklı akciğer kanserini ortadan kaldırmak için uzun vadeli bir strateji sunmaktadır. Nihai hedef, evlerin ve diğer binaların satın alınmasını, finanse edilmesini, inşasını ve yenilenmesini yöneten sistemlere radon testi, radon azaltma ve radona dayanıklı yapıyı dahil ederek Amerika Birleşik Devletleri’nde önlenbilir radon kaynaklı akciğer kanserini ortadan kaldırmaktır.

Radon Eylem Planı aracılığıyla radon eylemini destekleyen 30’dan fazla yeni projenin başlatılması ve üç farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar; Profesyonel radon hizmetlerini kullanarak yüksek radonu test etme ve azaltma, radon riskinin azaltılması için gerekli durumlarda finansal teşvikler ve doğrudan destek sağlanması, radon riskinin azaltılmasının önemi, uygulanabilirliği ve değerinin gösterilmesidir. Federal Radon Eylem Planı, gelecekteki başarı için güçlü bir temel oluşturmaktadır. 2014 itibarıyla, federal eylemler, radon riskini azaltmaya yönelik rehberlik ve teşviklerle tahminen 1,6 milyon eve, okula ve çocuk bakım tesisine ulaşmış ve yaklaşık 200.000 birimde yüksek radon riskini test etmiş ve gerektiğinde yüksek radon riskini azaltmak için önlemler almıştır (Anonymous, 2022b).

Almanya’da radon ile ilgili olarak birçok resmi kurum ve kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu kurumlar arasında en önemlilerinden bazıları; Bundesamt für Strahlenschutz (Federal Radyasyondan Korunma Dairesi- BfS), Bundesgesundheitsministerium (Federal Sağlık Bakanlığı), Länder (eyalet) sağlık bakanlıkları, Bund-Länder-Arbeitsgemeinschaft Radon (BLAR), Arbeitsgemeinschaft Radon in der Medizin (ArRad) radon riski hakkında bilgi vermekte ve radon önlemlerini almak için yol göstermektedir (Anonymous, 2022a).

Almanya’da radon seviyeleri için belirlenen sınır değerleri; evlerde: 200 becquerel/metreküp (Bq/m³), iş yerlerinde: 400 Bq/m³, okullarda: 400 Bq/m³’dir. Bu sınır değerleri, Almanya’da radon ölçümlerinin sonucunun ne kadar yüksek olmasına izin verileceğinin belirlenmesi ve sınır değerlerinin altında kalmasını sağlamak için önemlidir. Almanya’da radon ölçümü yapmak için çeşitli yöntemler kullanılır, radon ölçümü genellikle üç ay süre ile yapılır, ölçüm sonucu elde edilen değer ortalama değer olarak kabul edilmektedir. Almanya için radon haritası bulunmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Almanya’da Radon Haritası (Anonymous 2022a)

Japonya’da radon, genellikle yer altı sularından ve topraktan salınmaktadır. Evlerde veya iş yerlerinde yüksek radon seviyeleri görülmektedir. Japonya hükümeti, radonun sağlık risklerini yönetmek için çeşitli önlemler almıştır. Örneğin, Japonya Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı, radonun sağlık risklerini yönetmek, radon tahliyesini yaygınlaştırmak, radonun sağlık riskleri konusunda halkı bilinçlendirmek gibi faaliyetler için geniş bir çalışma yürütmektedir (Homma, 2021).

Japonya hükümeti radon eğitimi için çeşitli standartlar ve ölçüm yöntemleri belirlemiştir. Ayrıca, Japonya hükümeti, radon sınıfının yüksek olduğu grup özel önlem almak için özel bir önlem planı oluşturmuş ve buna ek olarak radon önleme için teknolojiler geliştirilmekte ve yaygınlaştırmayı teşvik etmektedir. Örneğin, Japonya’da radon havalandırma sistemleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu sistemler, radon gazının evlerin ve iş yerlerinden yönlendirmesi için kullanılan yer altı havalandırma sistemleridir.

Japonya’da hükümet radon risklerini yönetmek için çalışan birçok araştırma kuruluşu ve üniversite ile iş birliği yapmaktadır. Bu kuruluşlar arasında Radon Risk Azaltma Derneği, Radon Risk Azaltma ve Çalışma Grubu, Radon Risk Azaltma Ağı gibi gruplar yer almaktadır. Japonya’da radon ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasında; Japonya Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı (MHW), Japonya Çevre ve Orman Bakanlığı (MEF), Radon Risk Azaltma Derneği (RRAD), Japonya Radyasyon Tedavisi Derneği ve Radon Risk Azaltma ve Çalışma Grubu (RRWG) gibi bakanlık ve topluluklar radonun sağlık risklerini azaltmak, radonun boyutunu ölçmek, radon tahliyesini genişletmek ve yaygınlaştırmak, radonun sağlık riskleri konusunda halkı bilinçlendirmek gibi çalışmalar yürütmektedirler. Japonya Sağlık ve Sosyal İşler

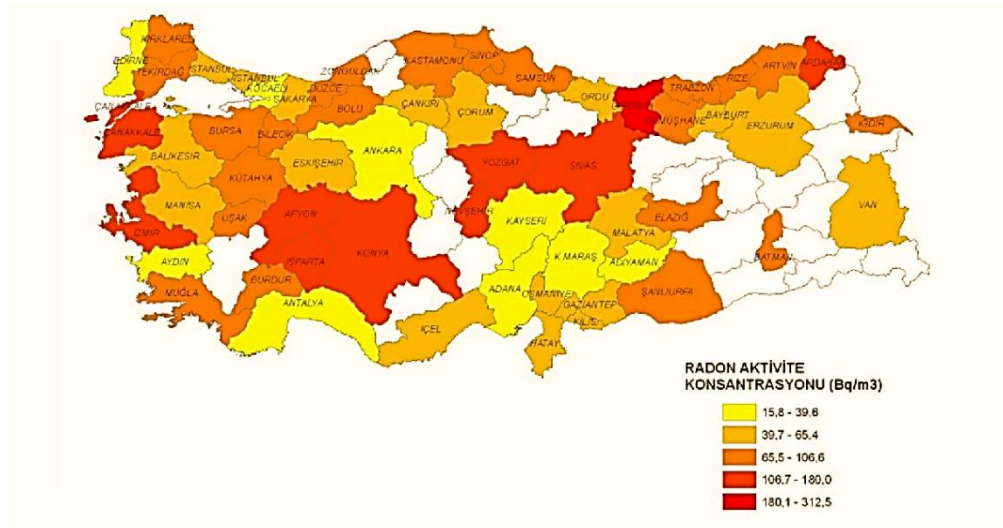
Bakanlığı (MHLW) tarafından belirlenen radon seviyeleri şu şekildedir; Evler için, evlerde radon seviyesi, yıllık ortalama olarak 200 becquerel/metreküp (Bq/m^3) olarak belirlenmiştir. Bu seviye, Japonya’da yerleşim gidişatındaki radon seviyesinin altında olduğunu göstermektedir. İş yerleri için, iş yerlerinde radon seviyesi, yıllık ortalama olarak 400 becquerel/metreküp (Bq/m^3) olarak belirlenmiştir.

Türkiye’de radon politikası çok yönlü olup çeşitli kurumlar tarafından ortaya konmaktadır. Kullanıcı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı radonun sağlık önlemlerini azaltmak için çeşitli önlemler almakta ve radonun insanların yaşadıkları yerlerde yaşadıklarını için operasyon yürütmektedir. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı radonun sağlık etkileri konusunda insanları bilinçlendirmede ve radon koridorlarına neden olabilecekleri aramak için faaliyet yürütmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı’nın radon ile ilgili bilinçlenme oluşumunu destekleyici yayını bulunmaktadır. Bu yapılmış olan faaliyetler yetersiz seviyededir.

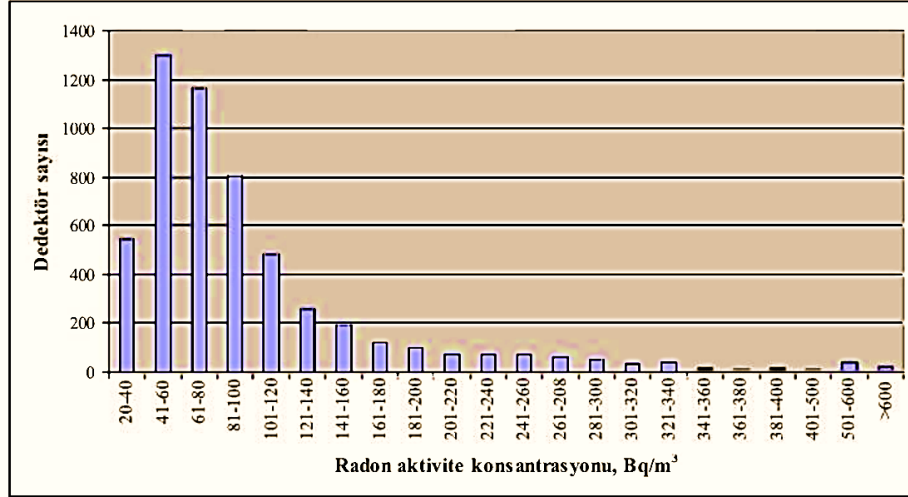
Türkiye’de kapalı ortamda gerçekleştirilen radon konsantrasyonunun saptanması için "Akciğer Kanseri Epidemiyolojisi için Radon Ölçümleri" konulu araştırma projesine 1984 senesinde ÇNAEM Sağlık Fiziği Anabilim Dalı’nda başlanmış olup SANAEM Sağlık Fiziği Bölümü de 2006 yılında proje için katkıda bulunmuştur. Çalışmada yaklaşık 5500 evde ölçümler sağlanmıştır.

İl bazında ölçüm sonuçları Şekil 3’deki haritada, verilere ilişkin frekans dağılımı ise (Şekil 4)’de verilmektedir. Ölçüm sonuçlarına göre, Türkiye’deki evlerin ortalama radon konsantrasyonu $82,66 Bq/m^3$ ’tür. Bu ölçülen değer Radyasyon Güvenliği Yönetmeliğinde sınır değeri olan $400 Bq/m^3$ ’ten küçüktür (Anonim, 2012).

Türkiye’deki kapalı alan radon ölçümünü TAEK yapmıştır. Türkiye’nin belirlediği $400 Bq/m^3$ değerinin altında olduğunu ortalamanın $82,66 Bq/m^3$ olduğunu yayınlamıştır. Başka bir kaynakta TAEK referans gösterilerek bu ortalama değerinin $40 Bq/m^3$ olduğu yayınlanmıştır (Mihçici vd., 2010).

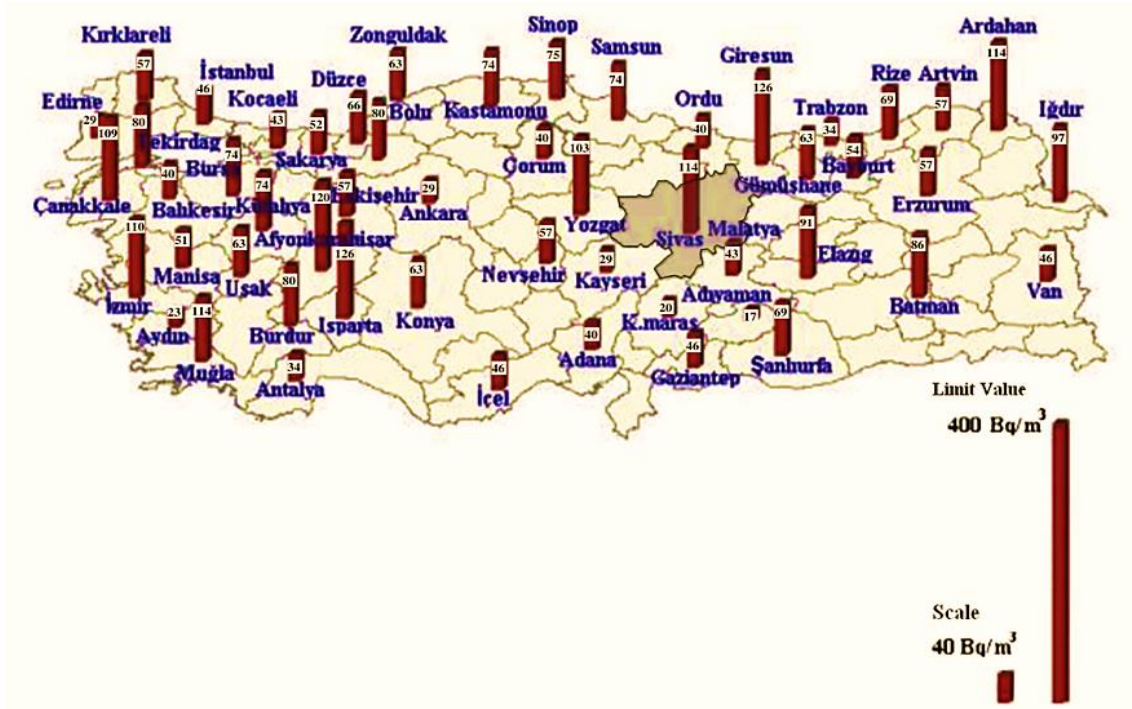

Şekil 3. İl Bazında Evlerde Ortalama Radon Konsantrasyonları (Anonim, 2012)

Şekil 4. Türkiye Geneline Evlerde Radon Aktivite Konsantrasyonu Dağılımı (Anonim, 2012)

Yapılan çalışmalar incelendiğinde verilerin Türkiye ortalaması sınır değerlerin altında geldiği görülmüştür (Şekil 5). Türkiye'deki çalışmalar radon kritik seviyesinin altında olduğunu göstermiştir. Türkiye'de kesin bir sonuca varılabilmesi için çok daha detaylı ve kapsamlı çalışmalar yürütülmelidir. Bunun için ise radona ile mücadele içinde olan Türkiye politikalarında daha ciddi kararlar verilerek değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Şekil 5. Türkiye Geneline Evlerde Radon Aktivite Konsantrasyonu Dağılımı (Tufaner, 2018)

3. Radonun Gayrimenkul Değerine Etkisi

Değerleme rasyonel analiz ve karar sürecine dayansa da destekleyici gözlem-veri toplama-analiz-değerlendirme süreçleri nihai değere ilişkin karardan önce mümkün olduğunca hatasız tamamlanmalıdır. Gayrimenkulü incelerken değerini etkileyebilecek ana kriterler taşınmazın bulunduğu yerleşim yerinde doğal afetlerin gerçekleşme oranı, nüfus, demografik özellikler, çevre

koşulları, bölgedeki güvenlik önlemleri, sosyal donatılara ve alışveriş alanlarına uzaklığı, kamu hizmetlerinden yararlanma durumu, taşınmazın satılabilir ve devredilebilir olması, taşınmaz üzerindeki yapıda gerçekleştirilen arsa payı dağıtımı, yapı niteliği, net ve brüt alanlar, kullanım şekilleri ile kalitesi olarak sıralanmaktadır. Gayrimenkullerin değerlerini etkileyen başlıca faktörler iç ve dış faktörler olarak iki kategoride gruplandırılmıştır ve bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır (Tanrıvermiş, 2016).

Gayrimenkulün kendisine dair ait özellikleri açıklamaya yarayan unsurlar; fiziki koşullar, kıtlık, fayda ve devredilebilirliktir. Gayrimenkule doğrudan ait olmayan ancak gayrimenkulden farklı nedenlerle etkisi olabilecek unsurları dış etken olarak tanımlanmaktadır. Bu unsurlar; ekonomik, sosyo-kültürel ve hukuki faktörler olarak analiz edilmektedir.

Her gayrimenkulün konum ve kullanım açısından birçok farklı özelliği bulunduğundan, bu özellikler nitelik ve nicelik bakımından kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Gayrimenkulün değerini tahmin edebilmek için değer oluşumunda etkili olan tüm faktörleri detaylı olarak analiz etmek gerekmektedir. Her gayrimenkulün değerinin oluşumunu etkileyen faktörler ve ağırlıkları farklı olup radon gayrimenkulün değerini etkileyen içsel faktörlerden olan fiziki kullanım koşullarındandır.

ABD’de ve Avrupa’da alıcıların yaklaşımları incelendiğinde radon seviyesi yüksek evlere talebin düşük olması nedeniyle taşınmazların değerinde düşüş meydana geldiği ancak bu evlerde radon azaltılması için önlem alınması halinde diğer gayrimenkullere göre radon kaynaklı bir değer kaybı olmadığı gözlemlenmiştir. Alıcıların satın almak istedikleri gayrimenkullerde radon gazını yüksek tespit etmeleri halinde radon gazı önleme ya da azaltma sistemlerinin maliyetini satıcıdan gayrimenkulün satış fiyatı üzerinden düşülmesini talep ettiği görülmüştür (Anonymous, 2022c).

Değer düşüşünün, bilinmeyen ve uzun vadeli gizli sorunlara (radon) göre görünür sorunlar (havadaki mayın tozu) için daha fazla olacağı tanımlayıcı istatistiklerle desteklenmiştir. İhale havuzunun en üst çeyreği için ortalama değer kaybının (marjinal en yüksek teklif verenlerin mülkü aldığı varsayılarak), maden tozu için %40’a karşı radon için ortalama %22’lik bir düşüş olduğunu göstermiştir (Simons vd., 2008).

Midwest’deki büyük bir endüstriyel tesisten salınan radyoaktif maddelerin konut fiyatları üzerindeki etkisini analiz edilmiştir. Havadaki radyoaktif salınımın duyurusu sonra satış fiyatlarının yaklaşık %20 düştüğünü tespit etmişlerdir (Pinchbeck vd., 2020).

Birçok ülkede yapılan çalışmalar, radonun gayrimenkul değerlerini düşürdüğünü, radon önleme ve düzeltme çalışmalarının gayrimenkul değerlerini arttırdığını göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Minnesota eyaletinde müstakil evlerin mülk değerlerinin satış verilerini analiz etmek için hedonik bir fiyat analizi kullanılmıştır. Çalışma, daha yüksek radon seviyelerine sahip evlerin satış fiyatlarının daha düşük olduğunu göstermiştir. Spesifik olarak, çalışma, radon seviyelerinin iki katına çıkmasının bir evin satış fiyatında %3,2’lik bir düşüşle ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Çalışma ayrıca radonun mülk değerleri üzerindeki etkisinin bodrumlu evlerde daha belirgin olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışma, Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan tek katlı evler üzerinde yapılmış ve evlerin radon seviyeleri ortalama olarak yüksek olarak belirlenmiştir (Goetz, 2004).

İsveç’te yapılan bir çalışmada, radon gazının mülk değerleri üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Çalışma, daha yüksek radon seviyelerine sahip evlerin, daha düşük radon seviyelerine sahip evlere kıyasla daha düşük mülk değerlerine sahip olduğunu tespit etmiştir. Çalışma aynı zamanda, radon konsantrasyonundaki 100 Bq/m³’lük bir artış için mülk değerindeki ortalama düşüşün %2-4 civarında olduğunu tahmin etmektedir (Lindgren, 200).

İngiltere’de yapılan bir çalışmada, radon haritalarından elde edilen veriler ile konut fiyatlarına etkisi araştırılmıştır. Yapılan çalışma radondan etkilenen bir alandan bulunan konut ile radondan etkilenen bir bölgede olmayan bir konutun istatistiksel olarak önemli bir fiyat farkı olduğunu göstermektedir. Taşınmazın bulunduğu bölgede radon risk sınıflarındaki yukarı yönde değişim gayrimenkulün değerine negatif yönde etki ettiği ancak radon risk sınıfındaki aşağı yönde değişimin gayrimenkul değerlerinde değişime neden olmadığı gözlemlenmiştir. Radondan etkilenen evlerin fiyatları üzerindeki radonun toplam ortalama etkisi %1,33’lük değer düşüşü olarak yansımaktadır (Pinchbeck vd, 2020).

Türkiye’de radon ile ilgili yapılan çalışmalar, bu gazın coğrafi dağılımı, insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri, açık ve kapalı alanlardaki tespit yöntemleri gibi geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Bu araştırmaların bir kısmı radonun yoğun bulunduğu bölgelerin belirlenmesine ve insan sağlığına olan zararlarının boyutlarının anlaşılmasına odaklanmaktadır. Ayrıca, radonun açık alanlarda nasıl tespit edilebileceği ve kapalı alanlarda hangi seviyelerde bulunduğu üzerine yoğunlaşan bilimsel çalışmalar da mevcuttur. Radon salınımı yapan yapı malzemeleri üzerine yapılan araştırmalar ise bu gazın özellikle inşaat sektöründe dikkate alınması gereken bir risk faktörü olduğunu ortaya koymuştur. Bu tür malzemeler, kapalı alanlardaki radon seviyelerini artırabileceği için, yapı malzemelerinin seçiminde dikkatli olunması gerektiği belirtilmiştir.

Radona dirençli yeni inşaat yapımı ve radonun yer üstüne yayılmasını önlemek için bina kodları ve standartlarının belirlenmesi önemli görülmektedir. Örneğin, radonun yer üstüne yayılmasını önlemek için gerekli olan havalandırma sistemleri, radon bariyerleri, radon sızıntısı önleyici malzemeler gibi önlemler ile belirlenmelidir. Bu sayede, radon maruziyeti riski olan binalar tespit edilir ve önlemler alınmalıdır.

Radon ile ilgili sorumluluk yüklenmesi; bir gayrimenkul edinimi sırasında alıcıya ve satıcıya radon seviyesi ile ilgili sorumluluklar yüklenmesi, radon önlemesi için önemli bir adım olarak görülmelidir. Bu sayede alıcı, gayrimenkulün radon seviyesini öğrendikten sonra, radon maruziyeti riski olabileceği düşünülürse, radon önleme önlemleri almak için karar verebilecektir. Satıcıya ise, gayrimenkulün radon seviyesini ölçtüğünü ve radon seviyesinin ölçüm sonuçlarını alıcıya sunabileceğini doğrulaması sorumluluğu yüklenecektir. Bu sorumluluklar sayesinde, radon önlemesi için önemli adımlar atılmış olacaktır. Hem alıcı hem satıcı gayrimenkulün radon seviyesini bilerek, radon azaltma önlemleri alınması sağlanabilmektedir.

Radon testi yapacak kurum, kuruluş, ölçüm cihazı ve yöntemlerin belirlenmesi lisanslama ile yetkilendirmeler yapılması; radon ölçümlerinin doğruluğu ve güvenilirliği açısından önemlidir. Radon ölçümleri için kullanılacak cihazların ve yöntemlerin de belirli standartlar ve kurallar dahilinde kullanılması gereklidir.

İmar planlarının hazırlanmasında radon etkisinin olması; imar planları hazırlanmadan önce radon etütleri yapılması, evlerde radon maruziyetini önlemek için önemli bir adımdır. Yüksek radon seviyeli olan bölgelerde, konut kullanımının kısıtlanması, radon maruziyeti riski olan insanların bu bölgelerde yaşamamasını sağlayacaktır. Ticaret imarı verilmesi ise, yüksek radon seviyeli olan bölgelerde radonla teması azaltmak için işletmelerin radon önleme önlemleri almalarını sağlayacaktır. Bu yollar, radon maruziyeti riskini azaltmak için etkili olabilir ancak bunun için ilgili yerel yönetimlerin radon etütleri yapmaları ve planlamaları yapmaları gerekmektedir.

Radon ölçümü için test kitine ulaşım kolaylığı sağlanması; radon maruziyeti riskini azaltmak için önemlidir. Eğer radon ölçümü için test kitleri ulaşılabilir ve kullanımı kolay ise, daha çok insan radon seviyelerini ölçtürebilir ve radon maruziyeti riski olabileceği düşünülürse radon azaltma önlemleri

alabilecektir. Ayrıca, insanlar radon maruziyeti riskini öğrendiklerinde, radon maruziyeti riskini azaltmak için gerekli önlemleri alabilirler.

Radon önleme sistemleri, radonun yer üstüne yayılmasını önlemek için kullanılan çeşitli teknikleri içermektedir. Havalandırma sistemleri, Radonun yer üstüne yayılmasını önlemek için havalandırma sistemleri kurulmaktadır. Bu sistemler, radonun yer altından yer üstüne yayılmasını engeller ve radon seviyelerini azalmaktadır. Radon bariyerleri; Radonun yer üstüne yayılmasını önlemek için radon bariyerleri kurulmaktadır. Bu bariyerler, radonun yer altından yer üstüne yayılmasını engeller ve radon seviyelerini azaltacaktır.

Radon sızıntısı önleyici malzemeler; radonun yer üstüne yayılmasını önlemek için radon sızıntısı önleyici malzemeler kullanılır. Bu malzemeler, radonun yer altından yer üstüne yayılmasını engeller ve radon seviyelerini azaltacaktır.

Radon önleme sistemlerinin denetiminin sağlanması; Radon önleme sistemlerinin denetimini sağlamak, radon maruziyeti riskini azaltmak için önemlidir. Radon önleme sistemlerinin denetimini sağlamak için bazı adımlar takip edilmesi gereken adımlar; sistemin kurulumunu yapan uzmanların, radon önleme sistemi kurulumunu denetlemeleri, radon ölçümleri yaparak radon seviyelerini ölçmeler, sistemin işleyişini ve performansının izlenmesi, gerektiğinde sistemi yenilemeler, radon ölçümleri ve sistem işleyişi ile ilgili raporları hazırlamalar, sistemlerin bakımının yapılmasını sağlamak olarak sıralanabilecektir. Radon önleme ve düzeltme hibe programları ve teşvikler verilmesi; radon maruziyeti riskini azaltmak için önemlidir. Kaynak bulmakta zorlanılmadığı durumlarda alınması gereken önlem ve düzeltilmesi gereken noktalarda çok daha kolay ve hızlı bir şekilde işlemler gerçekleştirilebilecektir. Dünyanın birçok ülkesinde radon önleme ve korunma programları ve teşvikler sunulmaktadır.

Yasal yetkiler ve sınırlar çizilmesi: radon önleme ve korunma çalışmalarının yürütülmesi için gerekli olan hukuki ve teknik bilgiye sahip bir ekip tarafından yapılması gerekmektedir. Bu ekip, radon maruziyeti riskini azaltmak için gerekli olan hukuki, sağlık, mühendislik ve diğer alanlarda uzman olan kişilerden oluşmalıdır. Hukuki bilgi; yasalar ve sınırların belirlenebilmesi için hukuki bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Sağlık bilgisi; yasalar ve sınırların belirlenebilmesi için sağlık bilgisine sahip olmak gerekir. Mühendislik bilgisi; bu bilgi, radon önleme ve korunma çalışmalarının yürütülmesi için gerekli olan mühendislik tekniklerini belirlemek için kullanılmaktadır.

Türkiye’de yapılan farkındalık çalışmalarında, halkın radon bilinci ölçülmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalarda, insanların yaşadıkları ya da çalıştıkları ortamlarda radon gazı ölçümü talep edip etmedikleri ve bu gazın sağlık risklerinin ne kadar farkında oldukları araştırılmıştır. Özellikle gayrimenkul sektöründe, radonun varlığının gayrimenkul değerini nasıl etkilediğine dair ilk çalışmalardan biri olma niteliği taşıyan bu araştırma, radonun taşınmaz değerlemesinde göz ardı edilmemesi gereken bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Radonun gayrimenkul değerini etkileyebileceği düşüncesi, bu konuda daha fazla araştırma yapılması gerektiğine işaret etmektedir.

4. SONUÇ:

Yapılan inceleme ve araştırmalar sonucunda dünyada ve Türkiye’de radon ile ilgili çalışmalar, ülkeler bazında alınan önlemler, ülkelerin politikaları ortaya konulmuştur. Bu incelemeler sonucunda Türkiye’de eksikliklerin olduğu ve bununla ilgili yapılan çalışmaların genelde bölgedeki radon seviyesi tespiti ve teknik olarak alınması gereken önlemlerin anlatılmasının üzerine çıkılmamıştır.

Öncelikle Türkiye radon eylem planı yapılması gerektiği dikkati çekmektedir. Eylem planı oluşturmak için öncelikle, ülkenin hedeflerini ve amaçlarını belirlemek gerekir. Sonrasında, ülkenin mevcut durumunun değerlendirilmesi yapılmalıdır. Ülkenin hedeflerine ulaşmak için gereken adımlar belirlenmelidir. Bu adımlar, gerekli kaynakların tahsis edilmesi, uygun politikaların oluşturulması ve uygulanması gibi araçlarla gerçekleştirilmelidir. Eylem planının uygulanması sürecinde, ülkenin mevcut durumunun sürekli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi yapılmalıdır. Bu sayede, ülkenin hedeflere ulaşması sürecinde oluşabilecek değişiklikler ve sorunlar karşısında hızlı ve etkili bir şekilde müdahale edilebilecektir. Eylem planının uygulanması sürecinde, ülkenin halkı ve ilgili kurumlar ile iş birliği yapılmalıdır. Bu sayede, ülkenin hedeflerine ulaşması sürecinde halkın desteği ve katılımı sağlanabilecektir.

Eylem planında koordineli bir şekilde çalışacak grupların belirlenmesi; yerel eylem planlarının oluşturulması ve uygulanması sürecinde, çeşitli kurum ve kuruluşların görev alması gerektiği vurgulanmalıdır. Özellikle, yerel yönetim idareleri, sağlık kuruluşları, çevre koruma kuruluşları, eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, işletmeler ve özel sektör kuruluşları gibi kurumlar ve kuruluşlar görev alabilir. Belediye, il özel idareleri ve ilgili diğer yerel yönetim idareleri, yerel radon eylem planlarının oluşturulması, uygulanması ve izlenmesi sürecinde önemli bir rol oynayabilecektir.

Çevre koruma kuruluşları; il çevre, şehircilik ve iklim değişikliği müdürlükleri, çevre koruma ve kontrol merkezleri, çevre koruma dernekleri, yerel radon eylem planlarının oluşturulması ve uygulanması sürecinde, radonun yayılımını önlemek için gerekli önlemlerin alınması ve radon seviyelerinin azaltılması için gerekli çalışmaların yapılmasına dikkati çekmelidir. Eğitim kuruluşları; il milli eğitim müdürlükleri, okullar, eğitim kurumları yerel radon eylem planlarının oluşturulması ve uygulanması sürecinde, radonla ilgili bilgi ve eğitim programlarını düzenlemeli, sivil toplum kuruluşları işletmeler ve özel sektör kuruluşları; çeşitli sosyal, kültürel, ekonomik ve çevre konularında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, yerel radon eylem planlarının oluşturulması ve uygulanması sürecinde, yerel halkın bilinçlendirilmesi, radon seviyelerinin azaltılması için katkıda bulunmalıdır.

Devlet tarafından radon ofisleri kurulması; radon önleme ve korunma çalışmalarının yürütülmesi için gerekli olan hukuki, sağlık, mühendislik ve diğer alanlarda uzman olan kişiler tarafından oluşturulan bir kurumdur. Devlet radon ofisleri, radon maruziyeti riskini azaltmak için gerekli olan hukuki, sağlık, mühendislik ve diğer alanlarda uzman olan kişiler tarafından oluşturulan yasalar ve sınırları uygulamaktadır. Devlet radon ofisleri genellikle radon ölçümleri yapmak, radon maruziyeti riskini azaltmak için gerekli olan eğitim ve bilgilendirme programlarını düzenlemek, radon önleme ve korunma çalışmalarının maliyetlerini azaltmak için hibe programları ve kredi programları sunmak, radon önleme ve korunma çalışmalarının denetimini sağlamak gibi görevler üstlenmelidir.

Kredi, sigorta gibi işlemler için radon ölçümü zorunlu hale getirilmesi; radon maruziyeti riskini azaltmak için bir önleyici tedbir olabilecektir. Bu sayede, radon seviyeleri yüksek olan binalarda yaşayanların sağlıklarının korunması sağlanır ve böylece sağlık maliyetleri de azaltılır. Kredi ve sigorta işlemleri sırasında radon ölçümlerinin yapılması gerekli hale getirilirse, kredi ve sigorta işlemleri sırasında radon riski dikkate alınır ve böylece radon riski olan binaların değerleri daha doğru bir şekilde belirlenmektedir.

Türkiye’de radon gazı çerçevesinden değer belirlenebilmesi için koşullu değerlendirme yönteminin kullanılması ve alıcıların radon seviyesi yüksek olan gayrimenkuller için ne kadar ödeme yapabilecekleri araştırılmalıdır. Radon seviyesi yüksek olan bir gayrimenkul değerlendirilirken eğer gayrimenkulde hiçbir radon azaltma ya da önleme sistemi yok ise taşınmazın tespit edilen değerinden radon azaltma sistemi kurulma maliyeti düşülerek hesaplanması gerekmektedir. İnsanların bilgi seviyeleri arttıkça sağlık, gayrimenkul ve radon arasındaki ilişki güçlenecek ve bu gazın

evlerinde olduğunu bunun kendilerini kanser yapabilecek tehlike teşkil ettiklerini öğrenmeleri durumunda, radon gazı seviyesi yüksek olan evlere talebin düşeceği ve radon seviyesi düşük olan evlere göre değerinin daha düşük olacağı öngörülmektedir. Aynı zamanda, radonun gayrimenkullere etkisinin oranının araştırılmasını yapabilecek olan gayrimenkul geliştirme ve yönetimi uzmanlarının fikir ve görüşlerinin alınması ile yürürlükteki yasaların ve mevzuatın düzenlenmesi gerekmektedir.

Bu önerilerin gerçekleşmesi ve insanların hayatlarında yer etmesi ile radon ile gayrimenkul arasındaki değer ilişkisi kuvvetlenecek ve değerlendirme uzmanlarının değer takdirinde radon seviyesini değere etki eden bir faktör olarak dikkate almalarına imkân sağlayacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

KAYNAKÇA:

Abaka, M. (2019). Konya'nın Ilgın İlçesinde Kaplıca ve Okullarda Kapalı Ortam Radon Konsantrasyonunun İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fizik Anabilim Dalı, Konya.

Akar, Ü. (2010). Bursa-Çekirge Bölgesi Termal Sularında Radon Konsantrasyonunun Tayini. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fizik Anabilim Dalı, Bursa.

Aldemir, K. (2018). Batman'da Bulunan İlkokul Binalarında Radon Düzeyinin Ölçülmesi. Yüksek Lisans Tezi. Batman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fizik Ana Bilim Dalı, Batman.

Alkan, T. (2014). İzmir İlinde Akciğer Kanseri Tanısı Almış Hastaların Bina İçi Radon Maruziyetinin Saptanması. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Anonim. (2012). Kapalı Ortamlarda Radon Gazı. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Teknik Rapor, Ankara.

Anonim. (2023). Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu. Erişim Adresi: https://nuken.tenmak.gov.tr/ogrenci/bolum4_02.html, Erişim Tarihi:17.01.2023.

Anonymous. (1987). Lung Cancer Risk From Indoor Exposure to Radon Daughters, Canada.

Anonymous. (2000). Sources, Effects of Ionizing Radiation. Report of the United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation Report to the General Assembly, with scientific annexes. United Nations. New York.

Anonymous. (2002). Dublin: Radon In Existing Building: Corrective Options, Stationery Office, Dublin.

Anonymous. (2013). Reducing Radon in New Construction of 1&2 Family Dwellings and Townhouses. American Association of Radon Scientists and Technologists, North Carolina, U.S.A.

- Anonymous. (2018a). UK National Radon Action Plan. Public Health England, London.
- Anonymous. (2018b). Erişim Adresi: https://iehs.chinacdc.cn/jkfh/kpzs/tnull_184530.html, Erişim Tarihi: 19.01.2023.
- Anonymous. (2022a). Erişim Adresi: https://www.bfs.de/DE/home/home_node.html, Erişim Tarihi: 18.01.2023.
- Anonymous. (2022b). The National Radon Action Plan 2021–2025. U.S. Environmental Protection Agency, ABD.
- Anonymous. (2022c). Erişim Adresi: <https://appraisers.promatcher.com/answers/will-installing-a-radon-mitigation-system-increase-the-value-of-my-home-1271>, Erişim Tarihi:17.01.2023.
- Apak, H. (2014). Yapılarda Radon Etkisini Azaltmaya Ya Da Yok Etmeye Yönelik Bir Yaklaşım. Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yapı Bilim Dalı, İstanbul.
- Arıcı, K. (1996). Adıyaman İlinde Radon Gazı Konsantrasyonları Ölçümü. Yüksek Lisans Tezi. Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adıyaman.
- Bozkurt, V. (2008). Niğde İlinde Bulunan Tarihi Mekanlardaki Radon Gazı Ölçümleri. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Çıtlak, K. (2018). Sakarya Üniversitesi Kampüs Bölgesinde Bina İçi Radon Konsantrasyonunun Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fizik Ana Bilim Dalı, Fizik Bilim Dalı, Sakarya.
- Çömlek, Ü. (2010). Tınaztepe Mağarası'nın Radon Seviyesinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Goetz, J. S. (2004). The Effect of Radon on Property Values: Evidence from a Hedonic Price Analysis of Single-Family Homes in the United States. *Journal of Environmental Economics and Management*.
- Gül, B. T. (2019). Binalarda Radon Gazı Konsantrasyonunun Ölçümü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Nükleer Bilimler Enstitüsü, Medikal Fizik Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Güler, Ç. & Çobanoğlu, Z. (1997). Radon Kirliliği. T.C. Sağlık Bakanlığı, 1. Baskı, Ankara.
- Homma, T. (2021). Radiological Protection against Radon Exposure. Nuclear Regulation Authority, Japan.
- Kaplan, E. (2009). Adapazarı Merkezi Kış Dönemi Radon Ölçüm ve Analizleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Enerji Enstitüsü, Enerji Bilim ve Teknoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Lewis, R. K. (2006). History of Radon. Presented at the 2006 National Radon Meeting, 1-15.
- Lindgren, K. (200). The Impact of Radon on Property Values: Evidence from a Hedonic Price Analysis of Single-Family Homes in Sweden. *Journal of Environmental Economics and Management*.
- Mıhçı, M. (2008). Sivas Merkez Yerleşiminde Radon Gazı Dağılımının Belirlenmesi ve Türkiye'de Yapılaşma Öncesi Radon Gazı Ölçümüne Yönelik Yönetmelik Taslağı Hazırlanması. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

- Mıhçı, M., Büyüksaraç, A., Aydemir, A. & Çelebi, N. (2010). Indoor And Outdoor Radon Concentration Measurements In Sivas, Turkey, In Comparison With Geological Setting. *Journal Of Environmental Radioactivity*, 101(11):952-7, Sivas.
- Özderya, F. (2009). Samsun İli Ev İçi Radon Konsantrasyonu ve Çevresindeki Topraklarda Radyoaktivitenin Tayini. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fizik Ana Bilim Dalı, Trabzon.
- Özkablan, S. (2020). Kilis İli Toprak Örneklerinde Radon Gazı Ölçümü. Yüksek Lisans Tezi. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Fizik Ana Bilim Dalı, Kilis.
- Pinchbeck, E. W., Sefi R., Nikodem S. & Enrico V. (2020). The Price of Indoor Air Pollution: Evidence from Radon Maps and the Housing Market. *IZA Institute of Labor Economics*, 2020.
- Simons, R. A., Jesse S., Karam, A. H. & Baloyi, H. (2008). Use of Contingent Valuation Analysis in a Developing Country: Market Perceptions of Contamination on Johannesburg’s Mine Dumps. Cleveland Eyalet Üniversitesi.
- Tanrıvermiş, H. (2016). Gayrimenkul Değerleme Esasları, Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları. Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu A.Ş., Ankara.
- Uludağ, H. İ. (2010). Radon Kirliliği ve Halk Sağlığı İlişkisi. Bitirme Tezi. Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir.
- Uludağ, N. (2018). Şile-Kandıra-İzmit Bölgesindeki Kaynak Sularında Radon Gazının İncelenmesi ve Sakarya Üniversitesi Radon Farkındalık Anketi. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Vaizoğlu, S. A. (1997). Ankara’da Evlerde Kış Dönemi Radon Konsantrasyonunun Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yeşilbağ, Y. Ö. (2008). Artvin ve Ardahan İlleri Ev İçi Radon Konsantrasyonu ve Çevresindeki Topraklarda Radyoaktivitenin Tayini. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fizik Bölümü, Fizik Ana Bilim Dalı, Trabzon.
- Yılmaz, H. (2019). İstanbul İli Marmaray ve Metro Yer Altı Ulaşım İstasyonlarında Radon Seviyelerinin Ölçülmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fizik Ana Bilim Dalı, Nükleer Fizik Bilim Dalı, İstanbul.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to investigate the effect of radon gas on real estate value, and to compare the studies and policies regarding radon gas in Turkey with examples in the world.

Research Questions:

What are the levels of radon gas in Turkey and in which regions are higher levels observed? What are the differences between radon levels around the world and radon levels in Turkey? What are the current measures and policies regarding radon gas in Turkey? What is the effectiveness of these existing measures and policies and in what areas are there shortcomings? What kind of action plan should be created to reduce radon exposure in Turkey? What strategies, steps and resources should be foreseen in the action plan? What are the roles of local governments, health institutions, environmental protection organizations and other stakeholders in combating radon? What are the legal regulations and standards required for radon prevention and control?

How should radon measurement and prevention systems be audited and certified? What strategies can be developed to promote radon measurement and prevention? What education and information programs should be implemented to raise public awareness about radon gas? What technologies and prevention systems are used to reduce radon exposure? How can financial support and incentives be provided for radon prevention and remediation efforts? How does making radon measurement mandatory in loan and insurance transactions affect radon exposure? How is the value of real estate with high radon levels affected and how is this taken into account in valuation methods? What is the impact of radon prevention systems on real estate valuation?

Literature Review:

When the national and international literature is examined, it is seen that there are many studies on radon gas. Some of the studies in question were carried out chemically and biologically, and some were about the measurement of radon gas and the places where radon gas is found. When national and international literature is examined within the scope of the research; It is seen that there are no studies examining the effect of radon gas on real estate value in the national literature, and that there are studies examining the effect of radon gas on real estate value in the international literature, but the number of studies is limited. The most important of these studies is Pinchbeck et al. (2020)'s work.

In a study conducted in England, its effect on housing prices was investigated with the data obtained from radon maps. The study shows that there is a statistical difference in the price of a house located in an area affected by radon and a house located in an area not affected by radon. It has been observed that while the upward change in radon risk classes in the region where the house is located has a negative effect on the house value, the downward change in the radon risk class does not cause any change in house values.

Methodology:

Literature Review; By scanning the existing scientific and technical literature on radon gas and related measures, information was collected about practices, policies and the situation in Turkey around the world. **Data Collection and Analysis;** Available data on radon levels in Turkey were collected and analyzed. These data were provided by government agencies, universities, or radon measurement services.

Interviews; Interviews were held with relevant stakeholders (health institutions, environmental protection organizations, local governments, educational institutions, etc.) and information was obtained about the current situation, practices and needs regarding radon. **Comparative Analysis;** Radon policies and practices in Turkey were compared with practices in other countries. With these comparisons, best practices were determined and deficiencies were identified. **Policy and Action Plan Development;** In line with the current situation and needs, an action plan and policy recommendations for radon management have been developed. During this process, identified deficiencies and suggested solutions were detailed. **Legal and Technical Reviews;** Existing legal regulations and technical standards regarding radon were examined and the adequacy and applicability of these regulations were evaluated. **Education and Awareness Programs;** The content of the education and awareness programs proposed to inform the public about radon gas and whether they would be effective were evaluated. These methods have helped to comprehensively analyze the effects of radon gas, its current situation and the precautions that need to be taken.

Results and Conclusions:

By examining the studies and precautions taken regarding radon gas in the world and in Turkey, the research reveals that there are serious deficiencies regarding radon in Turkey. In Turkey, the focus has generally been on determining regional radon levels and technical measures, but comprehensive action plans have not been created. Creating a radon action plan should include determining targets, evaluating the current situation, taking necessary steps, and continuous monitoring and evaluation processes. Local governments, health and environmental organizations, educational institutions, non-governmental organizations and the private sector should cooperate to reduce radon levels. Precautions should be taken such as determining radon-related responsibilities during real estate acquisition, establishing licensing and standards for radon testing, taking into

account the impact of radon in zoning plans, facilitating access to radon test kits and inspecting radon prevention systems. Additionally, grants and incentives should be provided for radon prevention and remediation programs, legal regulations should be made, and radon measurements should be made mandatory for loan and insurance transactions. These recommendations will strengthen the impact of radon gas on real estate valuations and protect public health. In order to determine the value within the framework of radon gas in Turkey, the conditional valuation method should be used and it should be investigated how much buyers can pay for real estate with high radon levels. When valuing a real estate with high radon levels, if there is no radon mitigation or prevention system in the real estate, it should be calculated by deducting the cost of installing a radon mitigation system from the determined value of the real estate. As people's knowledge increases, the relationship between health, real estate and radon will become stronger, and they will learn that this gas is in their homes and that it poses a risk of cancer. With this awareness, it is predicted that the demand for houses with high radon gas levels will decrease and their value will be lower than houses with low radon levels. At the same time, it is necessary to obtain the opinions and views of real estate development and management experts who can investigate the impact of radon on real estate value, and to regulate the current laws and legislation. With the realization of these suggestions and their place in people's lives, the value relationship between radon and real estate will be strengthened and appraisers will use radon in the value appraisal. It will allow them to take into account the level of the value as a factor affecting the value.

Bahçelievler İlçesinde Kentleşme Süreci¹

Urbanization Process In Bahçelievler District

Mesut ŞİMŞEK² , Mesut DOĞAN³

Öz

Bahçelievler ilçesinde, kentleşme süreci İstanbul'un 1950'lerde aldığı yoğun göçle başlamıştır. Bu tarihten önce saha, uzun yıllar boyunca Yenibosna ve Kocasinan köyleri ile çevresindeki çiftliklerden ibaret olup İstanbul ve Bakırköy'ün kırsal alanlarına dahildir. 1950'li yıllarda kırlardan başlayan göçle İstanbul hızla büyümüş ve Bahçelievler şehrin önemli bir parçası olmuştur. Bahçelievler'in güneyinden geçen D 100 karayolu (E-5) ve çevresine kurulan fabrikalar yerleşimin büyüme yönüne etki eden en önemli faktör olmuştur. Araştırma sahasındaki eski köyler göç sonucunda plansız olarak güneydeki karayoluna doğru büyümüş, karayolu üzerinde oluşmaya başlayan yerleşmelerle birleşmiştir. Bundan farklı olarak Bahçelievler Mahallesi'ne tekabül eden saha ise Henri Prost tarafından tasarlanan plan doğrultusunda kentleşmiştir. Böylelikle araştırma sahasında hem plansız hem planlı kentleşme görülmektedir. Bahçelievler'in farklı alanlarında gerçekleşen kentleşme faaliyetlerinin yapısal farkları güncel kentsel sorunların temelini oluşturmaktadır. Göç sebebiyle plansız kentleşmenin görüldüğü kesime kıyasla, ilçedeki altyapı sorunları, Prost'un planına bağlı gelişen Bahçelievler Mahallesi'nde en azdır. İlçe aynı zamanda birinci derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Deprem riskiyle hızlanan kentsel dönüşüm faaliyetleri Bahçelievler'de tam anlamıyla uygulanmamaktadır. Eski veya dayanıksız binaların yıkılıp yeniden yapılması depreme dirençli yapı sayısını arttırsa da mevcut altyapı problemlerinin çözümünü sağlamamaktadır. Kentsel dönüşüm faaliyetleri geniş alanda uygulandığında Bahçelievler'deki kentsel sorunları çözecektir. Ayrıca kentsel dönüşüm uygulanırken ilçedeki nüfusun artmamasına dikkat edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Bahçelievler, Kentsel Dönüşüm, Kentleşme, Kentsel Sorunlar

ABSTRACT

Urbanization process in Bahçelievler district started with the intense immigration that Istanbul received in the 1950s. Before this date, the area consisted of Yenibosna and Kocasinan villages and surrounding farms for many years and was included in the rural areas of Istanbul and Bakırköy. With the migration from the countryside that started in the 1950s, Istanbul grew rapidly and Bahçelievler became an important part of the city. The state road D.100 (E-5) passing through the south of Bahçelievler and the factories built around it were the most important factor affecting the growth of the settlement. As a result of migration, the old villages in the research area grew unplanned towards the southern highway and merged with the settlements that started to form on the highway. Apart from this, the area corresponding to Bahçelievler Neighborhood was urbanized in line with the plan designed by Henri Prost. Thus, both unplanned and planned urbanization is observed in the research area. Structural differences of urbanization activities taking place in different areas of Bahçelievler, forms the basis of current urban problems. Compared to the part where unplanned urbanization is seen due to migration, the infrastructure problems in the district are minimal in Bahçelievler Neighborhood, which develops according to Prost's plan. The district is also located in the first-degree earthquake zone. Urban transformation activities, accelerated by earthquake risk, are not fully implemented in Bahçelievler. Although the demolition and reconstruction of old or weak buildings increases the number of earthquake-resistant buildings, it does not provide a solution to existing infrastructure problems. Urban problems in Bahçelievler will be solved when urban transformation activities are implemented in a wide area. Additionally, while implementing urban transformation, care should be taken to ensure that the population in the district does not increase.

Keywords: İstanbul, Bahçelievler, Urban Transformation, Urbanization, Urban Problems

¹ Bu çalışma "Bahçelievler İlçesinin Gelişimi ve Mekânsal Analizi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² **Corresponding Author:** (Doctorant), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya, mesutsimsek34@hotmail.com, 0000-0002-7254-474X

³ (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, esutan@istanbul.edu.tr, 0000-0002-4926-5769

GİRİŞ:

Yerleşme, insanların barınma, beslenme ve diğer ihtiyaçlarını karşıladığı ve günlük hayatını sürdürmek için faydalandığı bir alanı ve eylemi ifade eder. Bu çalışmada Bahçelievler ilçe sınırları sahasındaki yerleşme tarihi ve gelişimi incelenmekte ve buna bağlı sorunlar belirtilmektedir. Araştırma sahasında eski köy merkezleri, kırsal göç sonucunda ortaya çıkan yeni alanlar ve plan dahilinde imar edilen Bahçelievler Mahallesi'nde olmak üzere üç şekilde yerleşme başlamıştır. İlk yerleşme Kocasınan ve Yenibosna köyünde ortaya çıkmıştır. Günümüzde Bahçelievler Mahallesi olarak bilinen kısım ise planlama sonucu kentleşmeye açılmıştır. Özellikle 1950'lerde D100 Karayolu etkisiyle doğu – batı istikametine doğru genişleyen İstanbul bu dönemde dışarıdan aldığı göçlerle birlikte hızla büyümüştür. Bu büyüme sonucu D100 Karayolu çevresinde yeni yerleşim alanları ortaya çıkmıştır (Ayhan, 2017:156). Bahçelievler ilçesinin güneyinde planlama sonucu oluşan yeni yerleşmeler ise kuzey kesimdeki eski köylere doğru büyümüş ve yerleşim alanları genişlemiştir.

Bahçelievler ilçesi sınırları içindeki eski köyler, tamamen göçe bağlı, hızlı ve düzensiz olarak ortaya çıkan yeni yerleşmeler ve bir plan temelinde inşa edilen Bahçelievler Mahallesi olmak üzere sahada görülen üç tür yerleşme, zamanla iç içe geçmiştir. Çalışmada organik ve düzenli kentleşmenin bir arada görüldüğü Bahçelievler ilçesindeki yerleşme süreci ve bu durumun günümüzde sebep olduğu kentsel sorunlar incelenmektedir.

1. Amaç ve Yöntem

Tüm Türkiye'de olduğu gibi 1950'lerde başlayan yoğun kırsal göç etkisinde nüfusu hızla artan Bahçelievler, büyüyerek İstanbul'un önemli bir ilçesi haline gelmiştir. Bu çalışmada Bahçelievler ilçesinin yerleşme tarihi ile planlı ve plansız gelişme süreci sorunlarıyla birlikte ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bu amaçla araştırma sahasını konu alan literatür incelenmiş, arazi çalışması yapılmış, resmî kurumlarla görüşülmüş temin edilen veriler işlenmiş ve haritalandırılmıştır. Bu çalışmada araştırma sahasındaki güncel şehirselle sorunların temel sebebinin yerleşme ve plansızlık olduğu vurgulanmıştır. Çalışmadaki haritaların yapımı için ArcGIS 10.5 yazılımı, Bahçelievler Belediyesi'nden temin edilen veriler ve İBB uydu görüntüleri arşivinden yararlanılmıştır.

2. Bahçelievler İlçesinin Kentleşme Tarihi

Günümüzdeki Bahçelievler ilçesi geçmişte Bakırköy idari sınırlarında yer almıştır. Dolayısıyla sahadaki nüfus hareketleri İstanbul ve Bakırköy'ün tarihindeki olaylara paralel olmuştur. Dördüncü Haçlı Seferi'ndeki tahribat sonucunda hem İstanbul hem de Bakırköy yağmalanmıştır. Belirtilen yerleşmelerin eski görkemini kaybettiği bu olaylardan araştırma sahasındaki kır hayatının ve alandaki köylerin de etkilenmesi olasıdır. Osmanlı döneminde de sahada ekseriyetle Rumlardan oluşan yerel azınlık yaşamaya devam etmiştir. İlaveten Küçükçekmece civarındaki köylere iskân faaliyetleri dahilinde çiftlikler kurulmuştur (Şahin ve Şenol, 2023:5). Osmanlı döneminde araştırma sahasındaki yerleşme yerleri Nifos ve Viranbosna köyleridir. Ayrıca sahada İncirli, Salgır, Kuleli, Siyavuşpaşa, Ayazma ve Haznedar gibi münferit çiftlikler mevcuttur. Bu köy ve çiftliklerde yaşayan insanların temel geçim kaynakları sebze bahçeleri ve bağları olmaktadır. Aynı zamanda araştırma sahasında Siyavuşpaşa Köşkü ve Haznedar çiftliği gibi Osmanlı devlet adamlarına tahsis edilen araziler mevcuttur. Yenibosna'da da önemli bir kasrın kalıntılarının varlığı kaynaklarda bildirilmektedir (Bakırköy Belediyesi, 1987:26). Sahada barınan halk için yeraltı su kaynakları da önemli olmuştur. İçme suyu olarak kullanılmak üzere açılan kuyulardan bazıları bugün eski evlerin bahçesinde hala görülmektedir. Bölge halkı geçmiş yıllarda tarla ve bahçe işleri dışında, İstanbul surlarının da yapımında kullanılan kireç taşı ocaklarında çalışarak geçimlerini sağlamışlardır. Bu ocaklarda üretilen taşlara günümüzde Siyavuşpaşa Mahallesi'ndeki Milli Egemenlik Parkı'nda bulunan Siyavuşpaşa Köşkü'nde rastlanmaktadır. Geçmişte sahadaki köyler İstanbul'a yakın oldukları için zaman zaman yaşanan savaşlardan etkilenmiş ancak İstanbul'a yapılan

göçlerden doğrudan etkilenmiştir. Savaş ve tahribat sonrasında nüfus kaybetme ve yok olma riski taşıyan bu köyler göçlerle desteklenerek var olmaya devam etmiştir. Ancak geçmiş yıllardaki göçler, sahadaki yerleşimleri bir kente çevirecek kadar önemli değildir. Bahçelievler’de gerçek anlamda kentleşme faaliyetlerinin başlaması İstanbul’un 1950’li yıllarda aldığı kırsal göçle doğrudan ilgilidir. Bu tarihe kadar araştırma sahası Bakırköy’ün kırsal alanlarında iki köy ve çevresindeki çiftliklerden ibaret olmuştur. Ülkenin kırsal alanlarından ekonomik sebeplerle İstanbul’a yapılan göçler, zamanla sahanın çevresini değiştirmiş ve kentleşme faaliyetlerini başlatmıştır.

Şekil 1. 1897’de Araştırma Sahası (2024).

Şekil 1, Colmar Friherr von der Gölz’un İstanbul haritasının dijital ortamda çizilmesiyle oluşturulmuştur. 1828’de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı’nın İstanbul’a doğru bir göç başlattığı bilinmektedir (Kiel, 2013: 314). Nifos ve Viranbosna köyleri İstanbul’a gelen göçmenlerin yerleştirildiği köylerdir. Göç eden nüfusun bir kısmının bu köylere yerleştirilmesi olasıdır. Yenibosna’nın bilinen ilk adı, on dokuzuncu yüzyılda başarılarından dolayı bir devlet adamına tımar edildiği için, Saraybosna’dır (Özgüç, 1994: 470). Arşivlerde Viranbosna Karyesi adı 1858 tarihli belgelerde görülmektedir⁴. Köyün adının Viranbosna olarak değişmesinin sebepleri 1829’da Rusların Edirne’ye kadar gelmesiyle biten savaşın etkileri veya 1840’larda Küçükçekmece ve çevresini etkileyen veba salgınıdır. Saha 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan da etkilenmiştir. Rusların Yeşilköy’e (Aya Stefanos) kadar geldikleri bu savaşta İstanbul’u korumak amacıyla Bağcılar’dan (Şekil 1’de Çıftıburgaz) İncirli’ye kadar uzanan tabya hattı Salgır çiftliğinden (bugün Soğanlı Mahallesi) geçmiştir. 1890’da Yanbolu’dan Viranbosna’ya yerleştirilen göçmenler⁵ gibi savaştan sonra saha farklı tarihlerde tekrar nüfus almıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın (93 Harbi) bir başka etkisi de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna’yı Osmanlı Devleti’nden almasıyla diğer Avrupa şehirleri ve İstanbul’a doğru bir göç dalgası oluşturmasıdır. Bosna’dan gelen göçmenler İstanbul çevresi ve Marmara Bölgesi’ndeki diğer kırsal alanlara yerleştirilmiştir. Bu göçmenlerin Şekil 1’deki Viranbosna ve Kuleli çiftliği arasındaki Muhacirköy’e yerleştirilmesi olasıdır. Viranbosna’nın savaşlarda daha fazla tahrip olması sebebiyle

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Nifos'un daha hızlı büyüdüğü tahmin edilmektedir. 1925'te Nifos ismi Türkçeleşmiş ve Kocasinan olmuştur. Sahadaki idari sınırlar zamanla değişime uğramıştır. 1916 nahiye düzenlemesiyle birlikte Kocasinan yeni kurulan Mahmutbey nahiyesine bağlanmış, Yenibosna ise Küçükçekmece kazasında kalmıştır (Esenlik, 2023: 97). Ancak 1930'da Viranbosna ve Kocasinan köylerinin, Bakırköy'e bağlı Mahmutbey nahiyesine dahil olduğu bilinmektedir (Bakırköy Belediyesi, 1987: 33).

İstanbul, ülkemizdeki sanayi faaliyetlerinin toplandığı odak merkezlerinden biri ve en yoğunu olmuştur. Bu amaçla kurulan fabrikaların bir kısmı Bahçelievler'in güneyinden geçen E-5 karayolu etrafında yer almıştır. E-5 karayolu sur içindeki şehir merkezi ve eski Atatürk Havalimanı arasında fabrikaların hammadde ve pazar bağlantısını sağlayan önemli bir hat olmuştur. Ayrıca bu yol üzerine kurulan fabrikalar, çevredeki köylerden de ucuz iş gücü temin etmiştir. E-5 karayolu doğrultusunda kurulan fabrikaların zamanla bölgeye çektiği nüfus sahadaki kentleşmeyi tetikleyen unsur olmuştur. 1930'larda (Eski) Londra asfaltının yapımı için çalışmalar başladığında bu yol güzergahında bulunan İncirli çiftliğinin satışa çıkması Mustafa Kemal'in silah arkadaşlarından Fikret Yüzatlı'nın dikkatini çekmiştir. Hüseyin Avni Başargan ile birlikte çiftliği satın alan Yüzatlı, sahada yeni bir şehir oluşturmak istemiş ve kent planını Henri Prost'a yaptırmıştır. Henri Prost'un planladığı kent, bugün ilçedeki Bahçelievler Mahallesi'nde yer almaktadır. Prost'un uyguladığı planda her yönden merkeze bağlanan yollar dikkat çekmektedir. Bahçelievler ilk kurulduğu yıllarda daha çok orta gelirli vatandaşlar tarafından tercih edilmiştir (Kırtaş, 2005:31-32). Bahçelievler Mahallesi'nde kentleşme daha düzenli ilerlerken, araştırma sahasının diğer alanlarında bu durumun tam tersi görülmektedir. Bahçelievler Mahallesi'nin imarı devam ederken araştırma sahasının diğer bölgelerinde yeni kurulan fabrikaların işgücü ihtiyacını, Anadolu'da artan işsizlik sebebiyle İstanbul'a gelen göçmenler karşılamıştır. 1936'da kullanıma başlanan Londra asfaltından sonra 1950'lerde araştırma sahasının güneyinden geçen E-5 karayolu da sahanın önemini arttırmıştır. Bunun sonucunda Bahçelievler ilçesinin bulunduğu sahadaki eski yerleşim yerleri olan iki merkezî köy (Viranbosna ve Nifos) büyümüş ve güneyde E-5 karayolu etrafında yeni oluşan yerleşmelere doğru uzanmıştır. Yenibosna'nın güneyindeki Kuleli çiftliğine göç edenlere Ziraat Bankası'nın arazi dağıtması (Özgüç, 1994:471) sonucu ortaya çıkan yerleşme bunlara örnektir. Bunun sonucunda araştırma sahasında planlı ve plansız iki tip şehirleşme faaliyeti görülmektedir. Şehirleşme faaliyetlerini başlatan temel unsur Londra Asfaltı ve E-5 karayolunun sanayiye bu bölgeye çekmesidir. Aynı dönemde E-5 karayolu etrafındaki eski köyler, bir tarafta gecekonduların, diğer tarafta planlı yapıların olduğu Bahçelievler ve Merter gibi yerleşimlere dönüşmeye başlamıştır (Tümertekin, 1997:260).

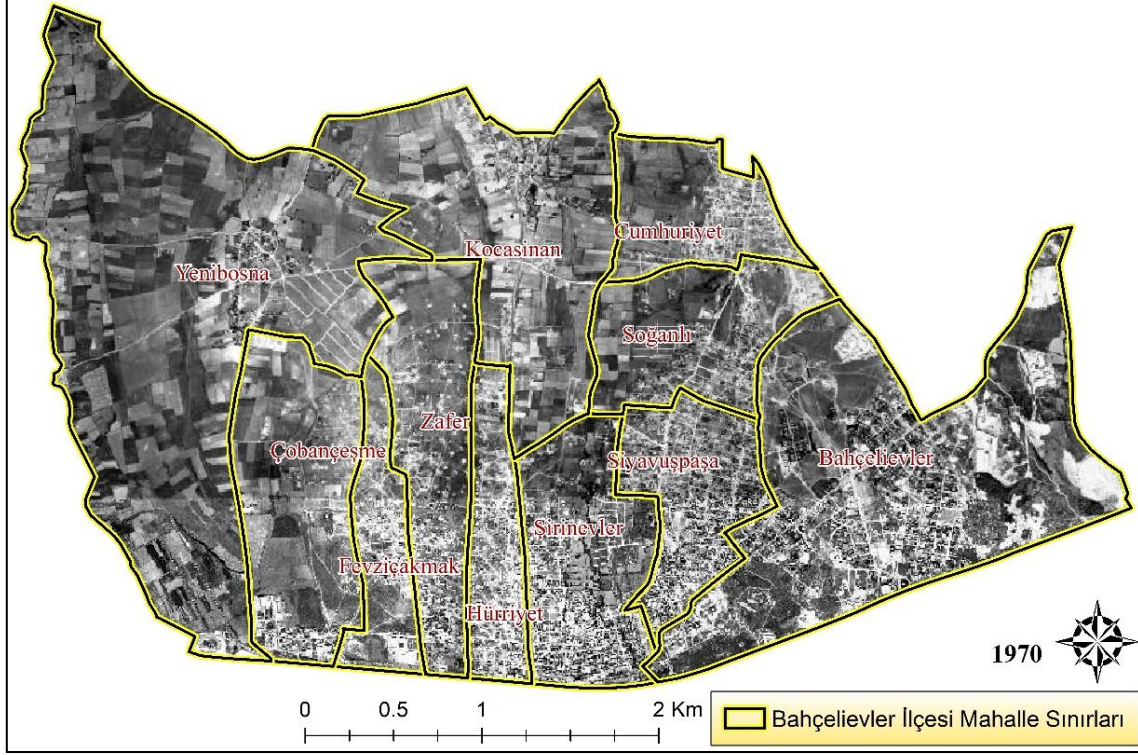
Yenibosna (Bosna) ve Kocasinan (Nifos) yerleşmeleri sanayinin etkisiyle güneye doğru büyürken, Kuleli çiftliği ve Şirinevler civarında yeni ortaya çıkan yerleşmeler kuzeydeki bu köylere doğru ilerlemiştir. Böylece bu yerleşmeler, Bahçelievler Mahallesi'nin aksine göçlere dayalı ve plansız gelişmiş, İstanbul'daki aglomerasyonun etkisini gösterdiği sahalar arasında kalmışlardır. Bu yerleşmelerdeki büyüme merkeze yakınlığı sebebiyle nispeten doğuda kalan Kocasinan'da daha önce başlamıştır. Köy sakinlerinin temel ekonomik geçim kaynağı ziraat iken fabrikaların bölgeye gelmesinden sonra sanayi işçiliği olmuştur. Bu yerleşmelerin Sefaköy-Halkalı sanayi bölgesine yakınlığı da fabrikaların yer seçimine doğrudan etki etmiştir.

Yaşanan göç dalgasının Bahçelievler Mahallesi'ne de etki etmesi muhtemeldir ancak Feyyaz Yüzatlı, 1950'lerde Henri Prost'un planladığı Bahçelievler Mahallesi'nde konutların genellikle orta sınıf tarafından talep edildiğini belirtmiştir (Yıldırım, 2010:65). Ayrıca ilçede orta sınıf insanların arsa satın alımı yaptığını ve genellikle bu arsaları kat karşılığı müteahhitlere vererek ev sahibi oldukları da bilinmektedir.

Kocasinan ve Yenibosna zaman içinde büyüyüp suburb olarak ortaya çıkmış ve psödo-urbanizasyonla genişleyen İstanbul'a eklenmiş ve banliyö özelliğini kaybetmiştir. Şehirleşme şekli bakımından farklı

olan Bahçelievler Mahallesi, belirtildiği gibi Henri Prost tarafından planlanmıştır. İstanbul'un genişlediği uluslararası karayolu üzerinde bir şehir olarak tasarlanan yerleşmenin, Türkiye'deki ilk planlı uydu kentlerden biri olduğu söylenebilir.

Şekil 2. Bahçelievler İlçesinin 1970 Yılı Uydu Görüntüsü Üzerine Günümüz Sınırları⁶, 2024.

Şekil 2'de Bahçelievler ilçesinin eski köy merkezleri Kocasinan ve Yenibosna çevresindeki ziraat sahalarının fazlalığı görülmektedir. Şekil 2'de görüldüğü gibi nispeten yeni kurulan yerleşmeler günümüzde Çobançeşme, Fevziçakmak, Zafer, Hürriyet ve Şirinevler'de, E-5 karayoluna bitişik olarak ortaya çıkarak kuzeydeki eski köy merkezlerine doğru genişlemektedir. Soğanlı ve Siyavuşpaşa'nın ara yollarının Bahçelievler'e yönelmesi de bu yerleşmelerin ortaya çıkmasında E-5 karayolunun yanı sıra Bahçelievler Mahallesi'nin bir plan dahilinde inşa edilmesinin bölgeye kazandırdığı değer etkisini göstermektedir. Sahadaki karayolları yerleşmenin ilerleme yönüne paralel olarak kuzey-güney yönünde gelişmiştir. Şekil 2'de Şirinevler Mahallesi ve çevresinin nispeten daha yoğun yapılaşmasının sebebi kent merkezi ve E-5 karayolu üzerindeki iş yerlerine yakınlığı ile sahadaki yüksekliğin yerleşmeye daha müsait olmasıyla açıklanır.

Tablo 1. Yıllara Göre Araştırma Sahasında Nüfus Miktarı

Yıllar	Kocasinan	Yenibosna
1935	264	259
1940	237	305
1945	253	348
1950	307	505
1955	721	601
1960	4.103	1.386
1965	11.271	2.776

⁶ Şekil 2, Bahçelievler'in İBB'den elde edilen 1970 yılı uydu görüntüleri üzerine 2024 mahalle sınırlarının yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu görüntüler sahadaki kentleşme hareketlerinin yönü hakkında bilgi vermektedir.

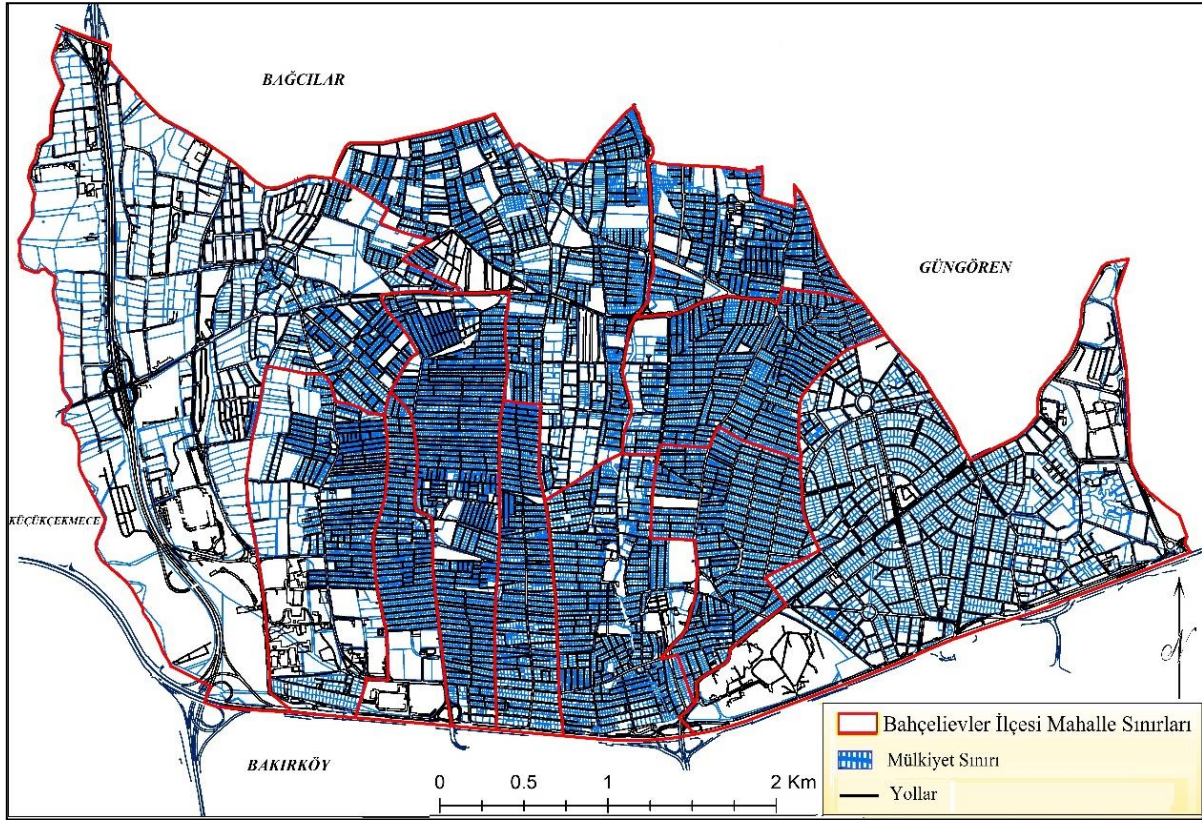
1970	30.384	8.775
1975	51.311	26.424
1980	96.312	40.786
1985	64.869	56.669
1990	133.377	107.785
Bahçelievler İlçesi (1992)		
2000	478.623	
2010	590.063	
2015	602.040	
2020	592.371	
2023	567.848	

Tablo 1'deki nüfus verileri TÜİK'ten temin edilmiştir. 1950'de 1935 yılına göre Kocasinan ve Yenibosna köylerinde nüfus miktarının artış oranı sırasıyla %16,3 ve %95'tir. Sonraki on beş yıllık dönemde ise (1950-1965) nüfus miktarı yaklaşık olarak Kocasinan'da otuz altı ve Yenibosna'da beş kat artmıştır. İstanbul yönlü kırsal göç dalgasından önce Yenibosna, Kocasinan'a göre daha çok nüfus alırken 1950'den sonra bu durum tersine dönmüştür. Bunun sebebi Kocasinan'ın Yenibosna'ya göre daha doğuda olup İstanbul kent merkezine yakın olmasıdır. Kocasinan köyü 1968'de, Yenibosna ise 1972'de belde statüsü almıştır. Yerleşmeler daha sonra da sürekli olarak göç almaya devam etmiştir. Bu yerleşmelerdeki nüfus miktarı 1965'ten 1990'a gelindiğinde Kocasinan'da yaklaşık on iki Yenibosna'da ise otuz dokuz kat artmıştır. İncirlik çiftliği Bakırköy'ün Kartaltepe ve Osmaniye mahallelerinin kuzeyi ile birleştirilip Bahçelievler Mahallesi'ne dönüşmüştür. TÜİK'ten elde edilen bilgilere göre Bahçelievler Mahallesi'nin 1990 yılındaki nüfus miktarı 57.049'dur. 1990 yılında Bahçelievler Mahallesi, Kocasinan ve Yenibosna beldelerinin toplam nüfus miktarı 298.211'dir. 1992 yılında sahadaki Kocasinan ve Yenibosna, Bahçelievler Mahallesi ile birleştirilmiş ve Bahçelievler ilçesi ortaya çıkmıştır. Araştırma sahasında nüfus miktarı 1990-2000 arasında %60,5 artmıştır. 2000-2010 arasında ise nüfus artış oranı %23,3'tür. Tablo 1'e göre bu tarihten sonra Bahçelievler'in nüfus miktarı doygunluğa ulaşmış ve fazla değişmemektedir. İlçenin yüzölçümü 16,61 km²'dir ve 2023'teki nüfus miktarı 567.848'dir. Araştırma sahasında km²'ye ortalama 34.187 kişi düşmektedir. Araştırma sahasında nüfusun dar alanda toplanması kent yaşamı açısından önemli bir sorundur.

3. Kentin Günümüzdeki Durumu

Bahçelievler ilçesinde yerleşme tarihi, sahanın bugünkü görünümüne yön vermiştir. Henri Prost'un planıyla imar edilen Bahçelievler Mahallesi, göç etkisinde büyüyen eski köy merkezleri (Kocasinan ve Yenibosna) ve iç kesimlerde, aynı sebeple ortaya çıkan sık ve yoğun meskenlerle çevrili yerleşmeler, bugün halen oluşum sebeplerindeki farklılıkların izlerini göstermektedir.

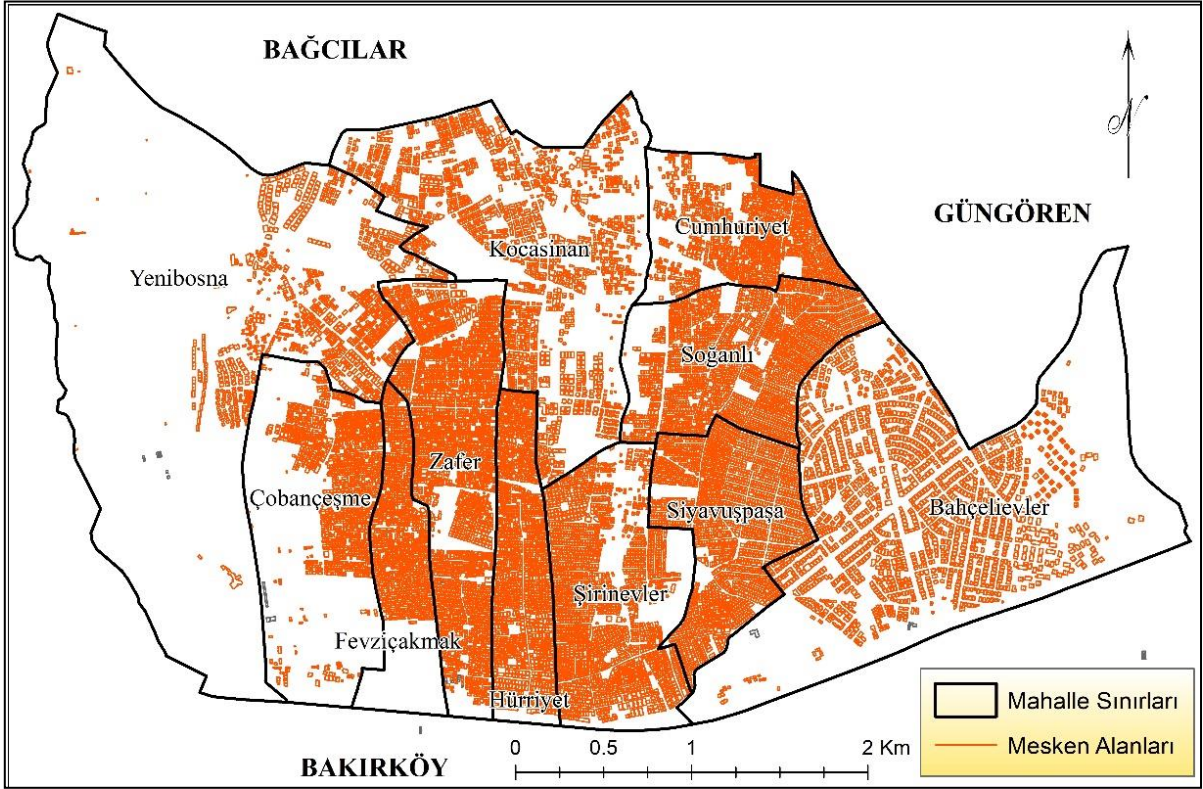
Şekil 3. Bahçelievler İlçesinde Kent Planı, 2024 (Veri Kaynağı: Bahçelievler Belediyesi).

Şekil 3'te kentleşmenin yoğunlaştığı mahallelerin E-5 kenarında kurulup kuzeye doğru genişleyen yerleşmelerle paralellik gösterdiği görülmektedir. Şekil 3'e göre ilçe genelinde yoğun yapılaşma en çok güneydeki E-5 karayolundan kuzeye doğru genişleyen Çobançeşme, Fevziçakmak, Zafer, Hürriyet mahalleleri ve Bahçelievler Mahallesi'nden batıya ve güneye doğru gelişen Siyavuşpaşa, Soğanlı, Cumhuriyet mahallelerinde görülmektedir. Bu mahallelerdeki yapıların çoğu meskenlerdir ve nüfusları da fazladır.

Bahçelievler ilçesinde özellikle Hürriyet, Siyavuşpaşa, Zafer, Soğanlı, Şirinevler ve Cumhuriyet mahallerinde km²'ye düşen kişi sayısı 50.000'den fazladır. Bahçelievler ilçesindeki Hürriyet, Zafer, Çobançeşme ve Fevziçakmak mahalleleri Yenibosna'nın eski tarım arazileri üzerinde kurulmuştur. Şirinevler, Siyavuşpaşa, Soğanlı ve Cumhuriyet mahalleleri ise geçmişte Kocasinan çevresindeki alanlara kurulmuşlardır. Araştırma sahasının ilçe statüsü kazandığı yıl olan 1992'den önce bu mahalleler Yenibosna ve Kocasinan beldesine bağlı gelişmişlerdir. Aynı yıllarda kentleşme açısından farklı bir kökeni olan Bahçelievler Mahallesi, Bakırköy ilçesine bağlıdır. Yerleşmeler zamanla büyüyerek iç içe geçmiştir ve 1992'de Bahçelievler, Bakırköy'den ayrılmış ve Yenibosna ile Kocasinan beldeleriyle birleştirilerek Bahçelievler ilçesi oluşturulmuştur. Günümüzde endüstri ve ticari amaçlarla kullanılan yapılar daha çok ilçenin batısında bulunmaktadır. Konut alanları ise nispeten ilçenin doğusunda ve merkezinde kalmaktadır. Bahçelievler Mahallesi'nde ise ticari yapılar güneydeki E-5 karayolu ekseninde toplanmıştır. İlçedeki meskenlerin çoğunun kentleşmenin iç göçe bağlı ortaya çıktığı ve iç kesimlerdeki mahallelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Güneydeki E-5 karayolunun etkisinde gelişen bu mahallelerde yol sistemleri genellikle balık sırtı tipindedir.

Şekil 3'te görüldüğü gibi Siyavuşpaşa, Cumhuriyet ve Soğanlı'nın doğusundaki yollar ve buna bağlı olarak mesken düzeni, merkezi etkisi sebebiyle Bahçelievler Mahallesi'ne yönelmektedir. Ekonomik faaliyetler, nüfus hareketleri, donatı alanları ve ulaşım gibi unsurlar bir şehrin görüntüsünü tanımlamaktadır (Adıgüzel, 2014:5). Bu durum Bahçelievler ilçesinde de etkili olmuştur. Organik gelişen diğer mahallelerle kıyaslandığında Bahçelievler Mahallesi'nde kentleşmenin daha düzenli ve planlı yaşandığı Şekil 3'te de görülmektedir.

Şekil 4. Bahçelievler ilçesindeki Mesken Alanları, 2024 (Veri Kaynağı: Bahçelievler Belediyesi).

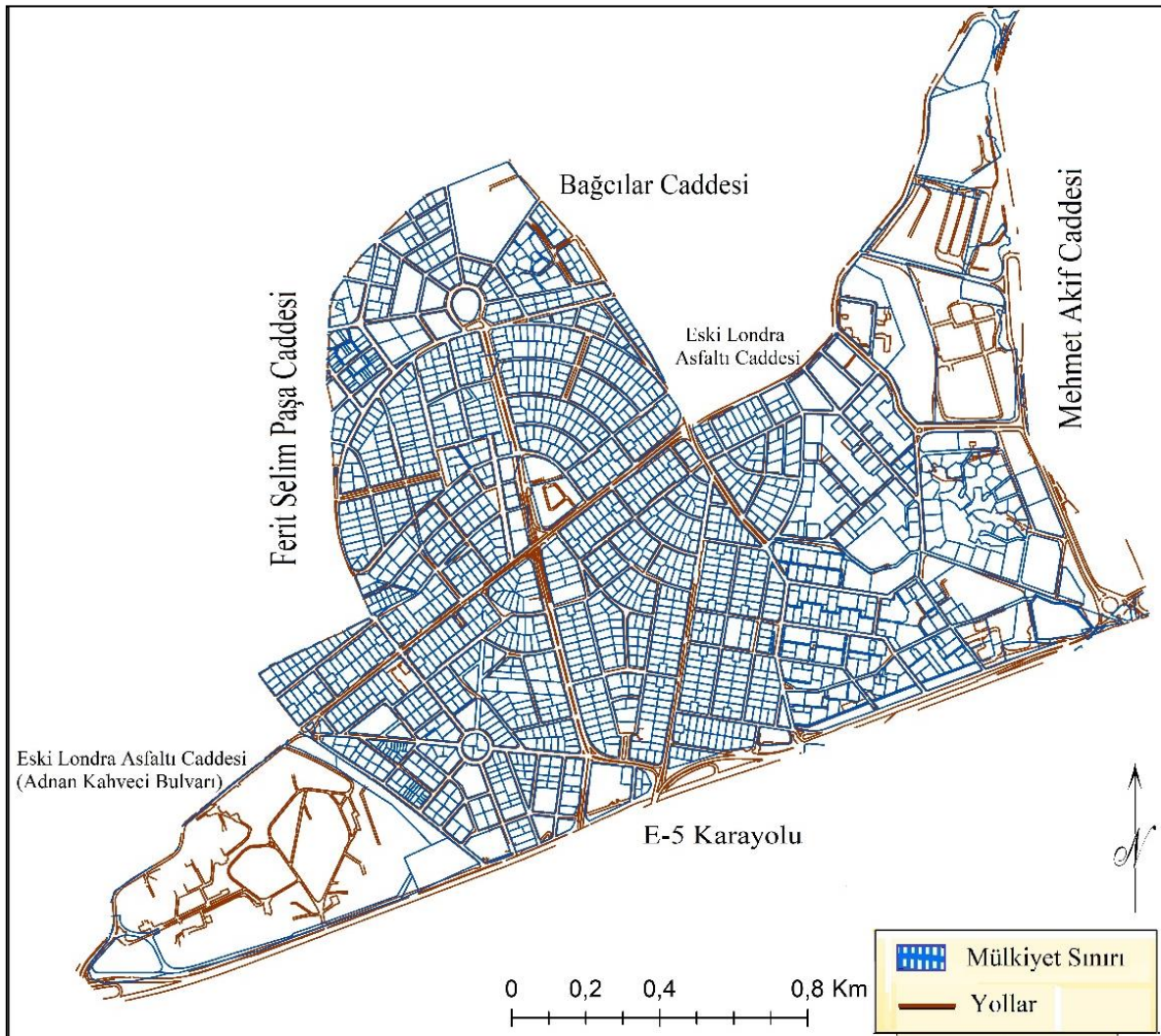
Şekil 4'te meskenlerin Bahçelievler ilçesindeki dağılımı gösterilmiştir. Şekil 4 incelendiğinde göç etkisinde büyüyen eski köy merkezlerinin karmaşık yapısı dikkat çekmektedir. Bu bölgelerde kırsal geçmişten kalma eski ve düzensiz yapılara halen rastlanmaktadır. Ayrıca Şekil 4 incelendiğinde ilçenin güneyinde göçlere bağlı ortaya çıkan mahallelerdeki sık ve yoğun konutlar da sahanın iç kısımlarında görülmektedir. İlçenin doğusundaki Bahçelievler Mahallesi nispeten daha düzenli konut sistemiyle dikkat çekmektedir. Şekil 4'te gözlemlenen bu durum belirtildiği gibi yerleşme faaliyetinin ilçede üç ayrı şekilde görülmesinden kaynaklanmaktadır. İlçede genellikle meskenler hakimdir. Yenibosna ve Kocasinan'da meskenler seyrek dağılmış ve yer yer iş sahalarıyla bölünmüştür. İş alanlarının çoğu ilçe merkezine uzaklığı sebebiyle Yenibosna'da toplanmıştır. Ayrıca Yenibosna'daki meskenler daha çok doğuda kümelenmiş ve iş sahaları da batıda kalmıştır. İlçede yaşanan denetimsiz ve yoğun göçün etkisindeki yerleşme faaliyetleri, Kocasinan ve Yenibosna'da plansız veya organik planlı kentleşmeye sebep olmuştur. Konutların çok sık ve yoğun olduğu diğer mahallelerde ise meskenler birbirine çok yakındır. Dar alanda iç içe çok fazla mesken bulunması, sakinler için ideal bir şehir hayatı sunmadığı gibi yetersiz hava sirkülasyonu, olumsuz görüntü, yüksek gürültü, yeşil alanların yetersizliği gibi sorunlara sebep olmaktadır. Ayrıca yoğun yapılaşma, ihtiyaç halinde sahada yaşayan insanlara yönelik kamu binalarının yapılması için yeterli alanın olmamasına da sebep olmaktadır. Meskenlerde görülen sık ve düzensiz yapılaşma ilçe merkezindeki Bahçelievler Mahallesi'nde özellikle iç kısımlarda görülmemektedir. Planlanarak imar edilen Bahçelievler Mahallesi'nde, şehirsiz sorunlar ilçenin plansız gelişen diğer mahallelerine göre daha azdır. Bu plan dahilinde konforlu bir şehir hayatının yanında oluşabilecek çeşitli şehirsiz sorunların en aza indirilmesi hedeflenmiş ve sonuç olarak gerçekleştirilmiştir.

Henri Prost'un Bahçelievler Mahalle'sinde uyguladığı planın güzel şehir (city beautiful) hareketinin etkisinde olduğu tahmin edilmektedir. Konutlar genellikle merkeze toplanmıştır. Henri Prost'un deniz seviyesinden fazla yüksek olmayan sahalarda üç kata kadar bina yapılmasını uygun bulduğu bilinmektedir (Aydemir,2008:106). Bahçelievler Mahallesi'nin merkezindeki konutlar da genellikle

buna uygun olarak üç katlıdır. Bu durum her ne kadar günümüzde yerinde kentsel dönüşüm etkisiyle binalar yenilense de halen dikkat çekmektedir. Sahanın doğusunda arsaların satın alım yılına göre farklı imar planları uygulandığından Henri Prost'un planı daha çok mahallenin merkezinde kendini göstermektedir. Belirtilen güzel şehir (city beautiful) planı teoride 19. yüzyılın sonlarında ancak pratikte 20. yüzyılın başlarında, Amerika'da ortaya çıkmıştır. Şehir planlama hareketlerinde genellikle etkili olan Haussmann yaklaşımlarıdır. Bu konseptte, sosyal reformcu Ebenezer Howard'ın kitaplarında tarif ettiği bahçe şehirler genellikle havadar sokaklarda, alçak katlı konutlar ve ticari yapıların ayrıldığı, açıklık ve yeşil alanın bolca görüldüğü banliyölerdir (Fainstein, 2020⁷).

Mahalleye ve ilçeye adını veren Bahçelievler'in esin kaynağının Ankara'daki Bahçelievler olduğu belirtilse de her iki yerleşmenin bahçe şehir konseptinden etkilenmesi muhtemeldir. Bahçelievler Mahallesi'ndeki yol sistemlerine verilen önem ve düşük katlı konutlar Prost'un güzel şehir hareketi etkisinde bir plan oluşturduğunu göstermektedir. Prost'un İstanbul'daki çalışmaları da bu görüşü destekler niteliktedir. Prost, İstanbul'da işlevsel zonların güzelleştirilerek birbirine bağlandığı, görsel açıdan güçlü bir yol şebekesiyle desteklenmiş (Haussmann bulvarları gibi) tasarımlar üzerinde çalışmıştır (Akpınar, 2010:107).

Şekil 5. Bahçelievler Mahallesi, Mülkiyet Sınırı ve Yol Sistemleri, 2024 (Veri Kaynağı: Bahçelievler Belediyesi).

⁷ britannica.com

Şekil 5'te görüldüğü gibi Bahçelievler Mahallesi'nde de Prost'un İstanbul'daki diğer çalışmalarına uygun olarak merkezden iki önemli cadde geçmekte ve geniş sokak sistemleri bulunmaktadır. Ayrıca diğer mahallelere göre Bahçelievler'in E-5 karayolu ile daha fazla bağlantısı vardır. Ulaşım sistemlerinin, güzel şehir (city beautiful) planlarında her zaman öne çıktığı bilinmektedir. Bahçelievler Mahallesi'nde de bunun dikkate alındığı görülmektedir. Ulaşımın aksaması, trafik sorununu oluşturarak gürültü, hava kirliliği ve başka problemleri de beraberinde getirmektedir. Trafik, insanların zaman ve enerji kaybına neden olarak oluşturduğu psikolojik baskıyla bölge hayatını olumsuz yönde etkiler (Sertkaya Doğan, 2008: 2). Yerleşmede ulaşımına verilen önemle bu sorunların önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

Trafik yükünün yanında Bahçelievler Mahallesi'nin cadde ve sokak sistemlerinde yayaların kullanımı da düşünülmüştür. Yolların pek çok yerden bağlantılı, geniş ve havadar olması hem yaya hareketi hem de bölge sakinlerinin yaşamını olumlu etkilemektedir. Bu durum trafik akışına bir düzen getirir ve insanlar zamandan tasarruf ederek bölgede daha rahat hareket edebilirler. Böylelikle sosyal ortam nispeten daha kolay oluşur. Belirtildiği gibi bu planda yolların önemine genel bir yaklaşım mevcuttur. Yollar sadece araç kullanımı için tasarlanmaz. Prost'un tasarımı, plansız yapılaşma sonucu ortaya çıkan veya geleneksel mahallelerden farklı olarak, bölgede yaşayan insanların kentle bütünleşmesini sağlamaktadır (Akpınar, 2010:7).

İlçenin nispeten organik veya plansız gelişen bölgelerinde görülen problemlerden biri zayıflayan sosyal ilişkilerdir. Birbiri ardına gelen dar alandaki pek çok meskende oturan, göçlerle bölgeye gelen vatandaşlar aidiyet duygusu hissetmediklerini belirtmektedir. Bu durum insanların birbirine yabancılaşması ve komşuluk ilişkilerinin bozulmasına yol açarak günümüzde, şehir hayatında görülen önemli sosyal sorunlardan birini oluşturmaktadır (Doğan, 2013:263).

Bahçelievler Mahallesi'nin bir plana bağlı imar edilmesi sahanın oluşabilecek kentsel sorunlardan ilçedeki diğer mahallelere göre daha az etkilenmesine sebep olmuştur. Planlama çalışmaları, ekonomik faaliyetler, sosyal-kültürel değerler ve doğal çevrenin korunması gibi birleşenleri birlikte değerlendirerek yapıldığında, mekânda oluşturduğu dinamik ve birleştirici etkiyle, sahadaki yaşam alanlarını sürdürülebilir hale getirir (Sertkaya Doğan, 2013:432).

Fotoğraf 1. Hüseyin Avni Başargan Sokak'taki (Bodrum ve Zemin Üstü) Üç Katlı Konutlardan Bir Görünüm, Bahçelievler Mahallesi, 2020.

4. Kentsel Sorunlar

Bahçelievler Mahallesi'nde uygulanan plan merkezde sürdürülebilir bir yaşam alanı oluşturmuş ve etkisini korumaktadır. İlçenin bu bölgesinde dikkat çeken sorunlardan birisi merkez dışında orijinal planın korunamamasıdır. Merkezden uzaklaştıkça Prost planından farklı olarak yüksek katlı konutlarla birlikte farklı bir yapılaşma görülmektedir. Bu arsalardaki imar faaliyetleri satın alım yılına göre farklılık gösterir. Nüfus artışı ve yerleşmenin beklentiden daha fazla olduğu durumlarda mevzi imar planı doğrultusunda yeni yerleşim yerleri kullanıma açılmıştır⁸. Günümüzde sahada daha farklı bir planlamayla, emsal hesabıyla yeni toplu konutlar inşa edilmektedir. Emsal hesabı doğrultusunda inşaat alanı, belirlenen parsel alanına bölünür ancak bölge halkının kullanacağı kamu binaları, yeşil alan, yollar ve konut balkonları gibi donatı alanları bu hesaba dahil edilmez. Yüksek katlı yapıların bölgeye daha fazla nüfus çekmesi beklenmektedir. Kamu yararına gerekli binaların ihtiyaç duyulması halinde inşaat alanı için yer bulmanın sıkıntı olması ilçe genelinde bir sorundur. Halihazırda yapılaşma sınırlarına neredeyse ulaşmış olan Bahçelievler'de donatı alanlarının bölge halkı için yetersiz kalması beklenmektedir.

İlçenin diğer bölümlerinde ise kentleşme faaliyetleri belirtildiği gibi, sanayileşmeye bağlı göç eden işçilerin işyerlerine yakın yerlerde konut inşa etmesine bağlı gelişmiştir. Eski köy merkezlerine denk gelen merkezlerde de yeni ve eski konutlar bir arada bulunmaktadır. İlçe aynı zamanda birinci derecede riskli deprem bölgesinde bulunmaktadır.

⁸ T.C. Resmî Gazete, 1985

Fotoğraf 2. Burhan Bey Sokak, Yenibosna, 2020

5. Kentsel Dönüşüm Hareketleri

Bahçelievler'deki pek çok yapı 2002 deprem yönetmeliğinden önce yapılmıştır. Birinci derece deprem bölgesindeki Bahçelievler ilçesinde kentsel dönüşüm çalışmaları doğrultusunda yapı yenileme de sürmektedir. Bu çalışmalar, geniş alanlarda çok yönlü projelerin yerine genellikle beklentinin altında olduğu için etkin bir kent dönüşümünden söz edilememektedir. İlçedeki bir diğer sorun da imar barışıyla ruhsatlanan yapılardır.

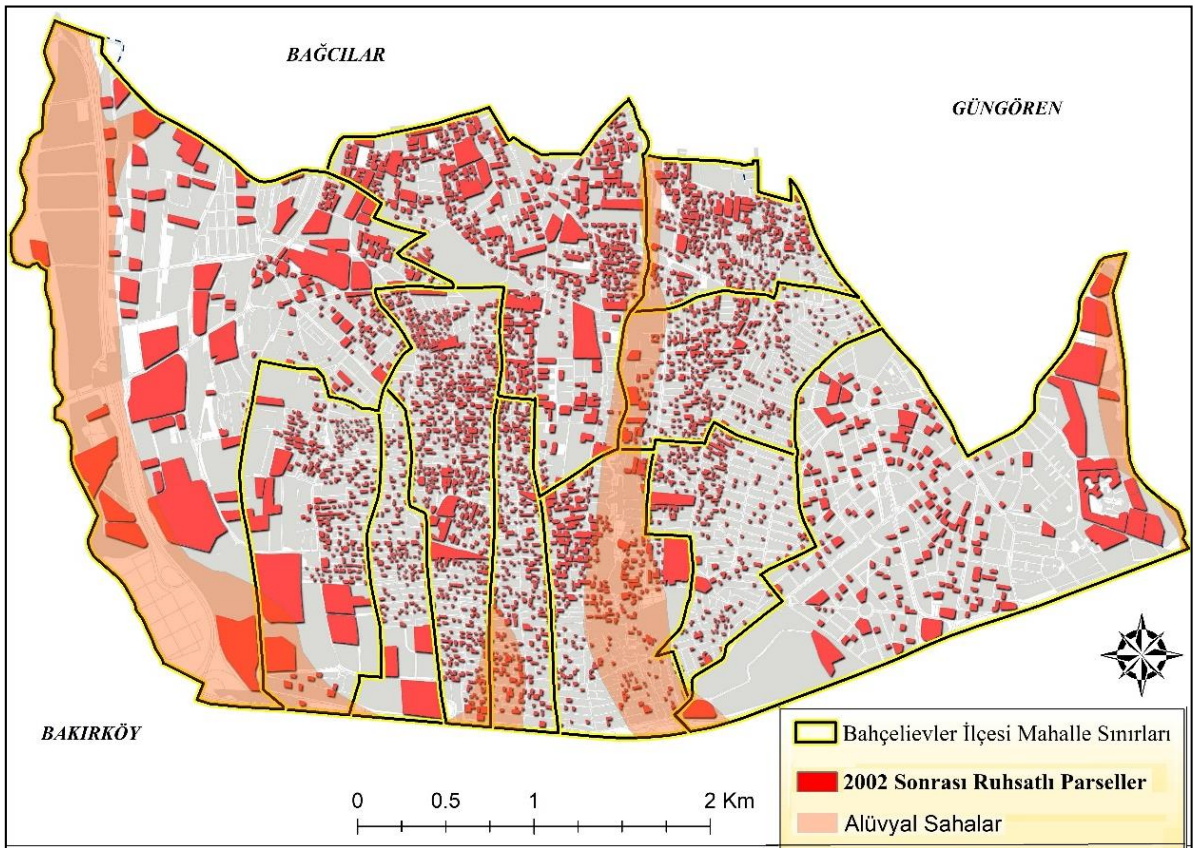
Tablo 2. Bahçelievler İlçesindeki Konut Sayısı (Kaynak: TÜİK).

Yıllar	Konut Sayısı
2009	178.239
2010	178.391
2011	181.636
2012	182.467
2013	184.861
2014	186.816
2015	187.881
2016	187.195
2017	190.145

2018	211.962
2019	212.574
2020	212.029
2021	211.192
2022	212.683
2023	213.990

Tablo 2'ye göre Bahçelievler'de 2009'dan 2023 yılına kadar konut sayısı %20 artmıştır. Tablo 2 incelendiğinde 2017'ye kadar ilçe genelinde konut artışı sene başına %0,1- %2 arasındadır. Ancak 2018'de konut sayısı %11,4 artmıştır. Bu artışın sebebi imar barışıyla ruhsatsız yapılara ruhsat verilmesidir. Bahçelievler'deki ruhsatsız konutlar böylelikle resmi kayıtlara geçmiştir.

Şekil 6. Bahçelievler İlçesinde 2002 Sonrası Ruhsatlı Parseller ve Alüvyal Sahalar (Kaynak: Bahçelievler Belediyesi, 2020).

Şekil 6'da Bahçelievler ilçesinde deprem yönetmeliğine uygun yapılaşan parseller ve bina dayanıklılığının daha az olduğu alüvyal sahalar görülmektedir. Şekil 6'da görüldüğü gibi ilçenin güneyinde, E-5 karayolu ekseninde gelişen ve kuzeye doğru uzanan iç kesimlerdeki ruhsatlı parseller sık ve dardır. Bu yapılar genellikle birer birer yenilenen konutlardır. Konut alanlarının geniş alanda gruplar dahilinde değil de birer birer dönüştürülmesi kentsel dönüşüm faaliyetlerinde en çok görülen sorunlardandır. Bu çalışmalar esnasında kat maliklerini ikna etmek kolay olmamaktadır. Depreme dayanıklı binaların beton dayanım gücünün C25-C30 (ideal) arasında olması beklenmektedir. Ancak bina yenileme çalışmalarında yapılan ölçümlere göre deprem yönetmeliğinden önceki eski yapılarda beton dayanım gücünün genelde C10-C12 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Bunun en önemli sebebi eski yapılarda denizel materyalin kullanılmasıdır.

İBB'nin yaptığı çalışmalar doğrultusunda 7,5 büyüklüğündeki deprem senaryosunda ilçede toplam can kaybının 1.633 olacağı tahmin edilmektedir (Çaktı ve diğerleri, 2020: 48). Aynı araştırmalar ilçede

61.199 hanenin geçici barınma ihtiyacı olacağını ön görmektedir (Çaktı ve diğerleri: 60). Ayrıca bu senaryoda ilçedeki 17.640 binanın da hasar alacağı tahmin edilen veriler arasındadır (Çaktı ve diğerleri: 42). İlçede deprem riskine karşı yapı yenileme çalışmaları aktif olarak devam etmektedir.

SONUÇ:

Belirtildiği gibi Bahçelievler ilçesinin bulunduğu saha Cumhuriyet öncesi dönemde köy ve çiftliklerden ibaret olup kırsal yapıdadır. Sahada yaşayan halkın çoğu Rum olup bölgeye zaman zaman Balkanlardan gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Bölgedeki değişim Cumhuriyet'ten sonra sahanın güneyinden geçen Eski Londra asfaltı ve E-5 Karayolu ile bunların çevresinde kurulan fabrikalarla başlamıştır. Bu durum sahadaki nüfus miktarını hızla arttırmış ve kentleşme sürecini başlatmıştır.

Bahçelievler ilçesinde kentleşmenin genellikle plansız başlaması, günümüzde konut ve altyapı problemlerinin temel sebeplerindedir. Nitekim bu problemler Prost'un planıyla ortaya çıkan Bahçelievler Mahallesi'nde ilçenin diğer mahallelerine kıyasla daha azdır. Nispeten cadde ve sokak genişliğiyle öne çıkan bu planda yaya ve araçlar için daha fazla alan bulunmaktadır. Bu alanlar düzenli rüzgâr sirkülasyonu avantajı da sağlamaktadır. Sahadaki şehirselleşme sorunları kentsel dönüşümün tam olarak uygulanmasıyla çözülebilir. Ayrıca yüksek katlı konutlarla sahadaki nüfus miktarının arttırılmaması da gerekmektedir. Bahçelievler ilçesinde nüfus fazladır ve dar alanda toplanmıştır. Yüksek katlı konutlar, bölgeye nüfus çekerek sahada ihtiyaç duyulan enerji tüketimini ve yollardaki trafiği artırır. Ayrıca kentsel dönüşümün tam anlamıyla gerçekleştirilmemesine bağlı olarak otopark sorunu da mevcuttur. Birer birer yenilenen binaların dar alanlarında yapılan otoparklar araç hareketini kısıtlamakta ve insanların ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Zaman zaman kat sahiplerini ikna etmek için konutlara ek kat önerilmektedir. İlçedeki yaşam standartlarının yükselmesi ve bölgeye fazla nüfus çekmemek için yenilenen konutlarda kat sayısının fazla olmaması gerekmektedir.

İlçede yapıların birer birer yenilenmesiyle çözülemeyen sorunlardan biri de sık ve yoğun konutlarda yaşayan insanların sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına yönelik altyapı hizmetlerinin yetersiz kalmasıdır. Su ve elektrik kesintileri veya kamu binalarının inşası için yeterli alan olmaması buna örnektir. Örnek olarak okul yapılması için gerekli alan olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca sahada nüfusun arttırılması, ihtiyaç duyulacak altyapı çalışmalarının yetersiz kalması sahada çevre kirliliğine sebep olabilir. Nüfus yoğunluğunun fazla olduğu alanlarda çevresel sorunlar artmaktadır. Olası problemleri minimuma indirmek için nüfusun artmamasına dikkat edilmelidir. Kentsel dönüşümün geniş parsellerde, çevresel ve sosyal etkiler bağlamında gerçekleştirilmesiyle konut alanları bir arada dönüştürülebilir ve donatı alanlarının toplum hizmetindeki rolü arttırılabilir. Bu durumda ilçedeki refah düzeyi artar ve eski köy merkezlerindeki görüntü de düzeltilebilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

KAYNAKÇA:

- Adıgüzel, F., (2014). Kentsel Gelişme ile Ulaşım Etkileşimi: Adana Örneği [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Akpınar Aksugür, İ., (2010). İstanbul'u (Yeniden) İnşa Etmek: 1937 Henri Prost Planı. E. Ergut ve B. İmamoğlu (Edt.), 2000'den Kesitler II: Cumhuriyet'in Mekanları/Zamanları/İnsanları, Doktora Araştırmaları sempozyumu Kitabı (ss.107-124). Dipnot Yayınları ve Odtü Yayıncılık.
- Aydemir, İ., (2008). İki Fransız Mimarı Henri Prost ve August Perret'nin İstanbul ile İlgili Çalışmaları. YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, 3(1), 104-111.
- Ayhan, F. (2017). İstanbul'un Güneybatı İlçelerinde (Beylikdüzü, Silivri ve Büyükçekmece) Ulaşımın Nüfus ve Yerleşmeye Etkisi. Marmara Coğrafya Dergisi, 35, ss. 155-165.
- Bahçelievler Belediyesi. (2020).
- Bakırköy Belediyesi. (1987). Bakırköy Rehberi. İki Nokta Araştırma Basın Yayın Organizasyon.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. BOA, DH.MKT., Kutu: 1728, Gömlek: 27, H: 13.10.1307 / M: 07.11.1889.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. BOA, MVL, Kutu: 893, Gömlek: 23, H: 22.04.1275 / M: 29.11.1858.
- Colmar Freiherr Von Der Goltz. Karte Der Umgegend Von Constantinopel (1888-1895).
- Doğan, M., (2013). Türkiye'de Şehirleşme: Büyükşehirler ve Şehirleşme Sürecinde Değişen Sosyo Ekonomik Yapı. M. Bayartan (Edt.), Prof. Dr. Süha Göney'e Armağan, (ss. 239-280). Yazın Basın Yayın Matbaacılık.
- Ekinci, O. (1993). Arsa Spekülasyonu. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde (c. 1, ss. 319- 323). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Esenlik, F. (2023). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bakırköy'ün (Makriköy) İdari Tarihi. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Fainstein, S. S. (2024, April 29). urban planning. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/urban-planning>
- İBB (2020). Bahçelievler Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı. Erişim adresi: <https://deprezmemin.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2020/12/Bahcelievler.pdf>, Erişim Tarihi: 23.04.2024
- Kiel, M. (2013). Yanbolu. TDV İslam Ansiklopedisi içinde (c. 43, s. 312-315). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kırtaş, B., & Bayhan, M., (2005). A'dan Z'ye Bahçelievler. Bihter Prodüksiyon.

Özgüç, N. (1994). Yenibosna. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde (c. 7, ss. 470-471). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Sertkaya Doğan, Ö. (2008). The Importance and Place Of Rail Systems in İstanbul Local Transportation. International Scientific Conference (Vol. 3, pp. 259-264). Unitech'08 Proceedings. Technical University Of Gabrova, Gabrova, Bulgaria.

Sertkaya Doğan, Ö. (2013). Effects of Geographical Factors on Spatial Planning of Coastal Areas in Turkey. E. Özhan (Edt.), Global Congress on ICM: Lessons Learned to Address New Challenges (Vol. 1, pp. 427-432). EMECS 10-MEDCOAST 2013 Joint Conference. Grand Yazıcı Club Turban Hotel, Marmaris, Turkey.

Şahin G., Şenol C., (2023). Bağcılar (İstanbul)'Da Olası Bir Deprem Öncesi ve Sonrası Yapılması Gerekenler. Akademik Bakış, 20(80), 1-31.

T.C. Resmî Gazete (2024). İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik. Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18916_1.pdf Erişim tarihi:30.06.2024

Tümertekin, E. (1997). İstanbul İnsan ve Mekân. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TÜİK (2024). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim Nisan 15, 2014, <https://www.tuik.gov.tr/>

Yıldırım, M. N. (2010). Buralar Vaktiyle Çayırıldı Usta Bahçelievler. Heyamola Yayınları.

Extended Summary:

Research Problem:

The purpose of the study was to examine the impact of urbanization due to intense migration in İstanbul-Bahçelievler district on today's urban problems.

Research Questions:

How did urbanization occur in Bahçelievler? What are the factors affecting urbanization in Bahçelievler? Why is urban transformation needed in Bahçelievler?

Literature Review:

Literature studies about Bahçelievler district are quite limited due to its use as a rural area for many years in the past. In order to understand the past situation of the research area, the urban history of İstanbul and Bakırköy (the settlement of which the research area was a part of) was researched and recent municipal publications were examined. Literature and state archives regarding the migrations of İstanbul and its surroundings were examined to understand population movements in the research area. Thus, in this study, how the urbanization in Bahçelievler district took place and the factors affecting this process were investigated. By examining the literature on the city plans implemented by Henri Prost in other areas, inferences were made about the measures he took against possible urban problems in the area developed with his plan in Bahçelievler Neighborhood and compared with the rest of the study area. In this study, it was concluded that the urban problems in the research area will be overcome by carrying out urban transformation in a large area.

Methodology:

ArcGIS 10.5 software was used to create the maps in this study. In the making of the maps, data such as neighborhood and district boundaries, property boundaries, roads, residential areas obtained from Bahçelievler Municipality. Satellite images and Goltz's map were used in making maps to examine the situation of the field in

previous years. In order to examine the situation of the field in the past years, the section related to the research area was mapped with ArcGIS 10.5, using the Istanbul map of Colmar Freiherr Von Der Goltz as a reference. The change in the population of the research area was compiled from TUIK library, general population census and address-based census data. Thus, the urbanization process in the research area was depicted with maps and supported by the population amount.

Results and Conclusions:

The research area corresponds to the rural areas of Bakırköy (Istanbul) in the past. Rural migration started in the 1950s, caused expansion of Istanbul and increased its population gradually. The state road D100, passing through the south of the district and the factories nearby the highway also attracted migration to the area. This situation has created new unplanned settlements on the mentioned highway, and these settlements have merged with the expanding villages of Yenibosna and Kocasınan in the north of the area. Bahçelievler Neighborhood, which gave its name to the research area (Bahçelievler district), was developed with the city plan designed by Henri Prost. Thus, urbanization took place both unplanned and planned in the research area.

The urban plan in Bahçelievler Neighborhood provides a more ideal life for the residents compared to other parts of the research area. In fact, the purpose of the city plan implemented by Henri Prost was aimed for the residents to be in touch with the city they lived in. The streets in Bahçelievler Neighborhood are wider and have more connections to main roads, and the residences are low-rise. The plan is preserved mostly in the center today. With attention shifts away from the center of Bahçelievler Neighborhood, buildings built with different development plans in different periods appear. In other parts of the district that develop without control due to industry and migration, the residences are dense and close to each other. This situation causes problems such as air circulation, image, noise pollution and lack of green areas. Due to the excess of dwellings and the concentration of the population in a narrow area, it has been difficult to find sufficient space to build public buildings when needed. In areas corresponding to old village centers, old and new residences exist together.

The research area is also in the first-degree risk earthquake zone. Buildings built before the earthquake regulations correspond to approximately 2/3 of the area. Since marine materials are used in the construction of old buildings in the district, concrete strength does not meet expectations.

Uncontrolled urbanization process is the main cause of urban problems, especially housing and infrastructure, in Bahçelievler district. There are 34,187 people per square kilometer in the research area. Overpopulation in a narrow area creates a significant problem for city life. In order to solve the urban problems in the research area, urban transformation is required in a wide area. When implementing urban transformation, priority should be given to the construction of low-rise residences, and care should be taken not to attract population to the area with high-rise residences. A further increase in population in the region will increase the current traffic and parking problems. Renovating buildings singularly as a precaution against earthquakes will not solve existing problems. However, on large parcels, housing can be renewed by taking into account of environmental and social impacts, and the areas for the community service can be increased with the space gained. In this way, urban problems in the district can be overcome, welfare can be increased and the landscape can be beautified.

Türkiye'de İmalat Sanayi Coğrafi Yoğunlaşması ve Değişimi

Geographic Concentration and Change of Manufacturing Industry in Türkiye

Zeynep ELBURZ¹

Öz

Sanayi coğrafyası, bölgesel ekonomilerin işleyiş ve içeriklerini anlamada ve özellikle son dönemde sürdürülebilir kalkınma politikalarını oluşturmada önemli bir role sahiptir. 2000 sonrası gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sanayinin yer seçiminde görülen değişimler bu konuya olan ilgiyi artırmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği üye ülkelerinde 2008 krizi sonrasında sanayisizleşmenin etkilerinin azaldığı ve bazı bölgelerde yeniden sanayileşmenin görüldüğü belirlenmiştir. Bu çalışmada Türkiye'deki imalat sanayinin dağılımı ve bu dağılımın son yıllardaki değişimi ele alınmaktadır. Bu bağlamda 2014-2022 yılları arasında SGK ve TÜİK'den elde edilen imalat sanayi istihdamı ve imalat sanayinin GSYİH içindeki payı verileri kullanılmıştır. İlk aşamada Location Quotient-LQ (Yerleşme Katsayısı) analizi kullanılarak imalat sanayinin genel durumu ve dağılımı tespit edilmiş böylece kazanan/kaybeden, güçlenen/zayıflayan bölgeler belirlenmiştir. Ardından Shift-Share (Değişim Pay) analizi uygulanarak bölgelerdeki rekabet gücü ve dağılımı (Bölgesel Değişim) incelenmiştir. Son aşamada ise mekânsal otokorelasyonun varlığı düşünülerek mekânsal istatistik yöntemleri tercih edilmiştir. Moran's I ve LISA kümelenme haritaları ile sanayi kümeleri ortaya konmuştur. Elde edilen sonuçlar ile Türkiye sanayi coğrafyasında yapısal bir dönüşüm gerçekleşip gerçekleşmediğinin ve bunun bölgesel etkilerinin neler olduğunun ortaya konması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel istihdam, Teknoloji düzeyi, Yerleşme katsayısı, Değişim pay analizi

ABSTRACT

Industrial geography has an important role in understanding the functioning and content of regional economies and, especially recently, in creating sustainable development policies. Changes in industrial location selection in developed and developing countries after 2000 have increased interest in the subject. It has been determined that, especially in the European Union countries, the effects of deindustrialization have decreased after the 2008 crisis and re-industrialization has been observed in some regions. This study discusses the distribution of the manufacturing industry in Türkiye and its change in recent years. In this study, data on manufacturing industry employment and the share of the manufacturing industry in GDP obtained from Social Security Institution (SSI) and TurkStat between 2014 and 2022 were used. In the first stage, the general situation and distribution of the manufacturing industry was determined by using Location Quotient (LQ) analysis, thus the winner/loser, strengthening/weakening regions were determined. Then, by applying Shift-Share analysis, regional competitiveness (Regional Shift-RS) was examined. In the last stage, spatial statistical methods were preferred considering the existence of spatial autocorrelation. Industrial clusters were revealed with Moran's I and LISA cluster maps. The aim of this study is to reveal whether a structural transformation has occurred in Türkiye's industrial geography and what its regional effects are.

Keywords: Regional employment, Technology level, Location Quotient, Shift-Share analysis

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İYTE Gülbahçe Kampüsü, 35433, Urla, İzmir, email:zeynepelburz@iyte.edu.tr, ORCID:[0000-0002-4122-9640](https://orcid.org/0000-0002-4122-9640)

1. GİRİŞ

Ekonomik aktivitelerin yer seçimi ve belirli bölgelerde yoğunlaşma eğilimleri ilgili literatürde uzun süredir tartışılmakta olan bir konudur. Bu aktiviteler içerisinde ekonomik büyüme ve kalkınma ile güçlü pozitif ilişkisi nedeniyle hızlı ekonomik büyümenin lokomotifi olarak görülen sanayi sektörünün (Kaldor, 1967; Rostow, 1960, Kuznets, 1966) coğrafi dağılımı ve yığılmaları özellikle dikkat çekmektedir. Uzun dönemli kalkınma süreçlerinde gelişmiş ekonomilerde yapısal değişimin yaşanacağı ve sanayi sektöründen hizmetler sektörüne geçişin gerçekleşeceği öngörülmüştür (Kuznets, 1973). Bu bağlamda 1970'li yıllarda ABD ve Avrupa Birliği üye ülkeleri gibi gelişmiş ekonomilerde tespit edilen imalat sanayi istihdamındaki hızlı düşüş sanayisizleşme (deindustrialisation) olarak adlandırılmıştır. Rowthorn ve Ramaswamy (1997) çalışmalarında sanayisizleşmenin olumsuz bir durum olmadığını, gelişmiş ekonomilerin karşılaştığı büyümenin doğal bir sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre sanayisizleşme uzun süreli sanayi istihdam payını azalması olarak tanımlanırken (Rowthorn ve Ramaswamy, 1997) Dasgupta ve Singh (2006) ile Rodrik (2016) bu durumun gelişmekte olan orta gelirli ülkelerde yaşanmasını ise erken sanayisizleşme (premature deindustrialisation) olarak değerlendirmektedir. Düşük kişi başına gelir düzeyinde gerçekleşen sanayisizleşme (Tregenna, 2016) gelişmekte olan ekonomilerde yakınsama olasılığını azalttığı için “kötü bir haber” olarak nitelendirilmektedir (Rodrik, 2016). Son dönem çalışmalarda gelişmiş ekonomilerde sanayisizleşme doğal bir süreç olarak görülmeğe öte verimlilik düşüşünü de beraberinde getirmesiyle özellikle 2008 küresel ekonomik kriz sonrası eleştirilmeye başlanmıştır (Capello ve Cerisola, 2023; Škuflić ve Družić, 2016). Bu noktada AB Komisyonu birlik sınırları içinde sanayinin azalan rolünün tersine çevrilmesi ve düşük karbon ve kaynak verimli ekonomiye geçişi önermiştir (AB Komisyonu 2010, 2012, 2014). Bunun yanısıra COVID-19 pandemisinin yarattığı kriz sonrasında ekonomik dirençliliğin ve rehafin artırılması ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne erişilmesi üzerindeki etkisi nedeniyle sanayinin kilit role sahip olduğu tekrar vurgulanmıştır (UNIDO, 2022). Politika hazırlayıcıları tarafından desteklenen bu yeniden sanayileşme atağı (reindustrialisation) imalat sanayinin mekânsal dağılımını, bölgesel potansiyelleri ve uygulanan yerel politikaları tekrar gözler önüne getirmiştir. İmalat sanayinin mekânsal dağılımı ve yoğunlaşmasının alt sektörlerin nitelikleri ve ülkenin gelişmişlik düzeyi ile güçlü bir bağı olduğunun ve buradan hareketle yeniden doğan sanayi politikalarının sektörel ve bölgesel analiz ve plan kararları ile desteklenmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Aiginger ve Rodrik, 2020; UNIDO, 2013). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise farklı ölçeklerde kümelenme, mekânsal yoğunlaşma eğiliminde olan sanayi sektörü, ekonomik kalkınma ile olan bağı nedeniyle sanayi coğrafyasının tariflenmesi, bölgesel kalkınmanın sağlanması ve potansiyellere uygun politika önerilerinin getirilebilmesi için oldukça önem taşımaktadır (Kaygalak ve Reid, 2016; Akgüngör, 2006; Çelik ve Sandal, 2022).

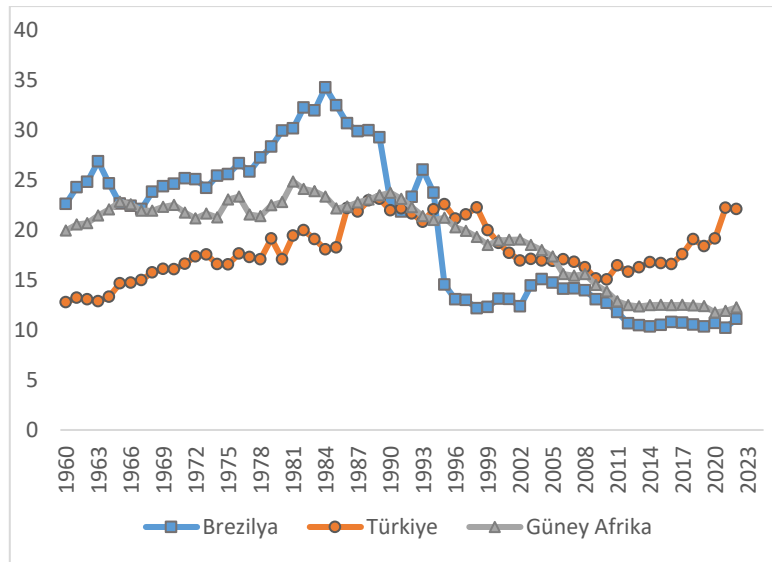
Bu çalışmada Türkiye'deki imalat sanayi istihdamının İBBS 3 (81 il) düzeyinde güncel veriler (2014-2022) ile incelenmesi, dağılım ve yoğunlaşmada gerçekleşen değişimlerin analiz edilmesi ve bu sayede sanayi coğrafyasının değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda geleneksel bölgesel analiz yöntemlerinden Location Quotient – LQ (Yerleşme Katsayısı) ve Shift-Share (Değişim Pay) analizleri kullanılarak imalat sanayinin genel durumu ve kazanan/kaybeden, güçlenen/zayıflayan bölgeleri belirlenmiştir. Ardından mekânsal otokorelasyonun varlığı analizlere eklenerek Moran's I ve LISA kümelenme haritaları ile sanayi yığılmaları ortaya konmuştur. Son aşamada orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörleri ayrıştırılarak incelenmiş ve mekânsal eğilimlerin sektörel yapı ile ilişkisi araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar ile Türkiye sanayi coğrafyasında yapısal bir dönüşüm gerçekleşip gerçekleşmediği ve bunun bölgesel etkilerinin neler olduğunun ortaya çıkması amaçlanmaktadır. Yazarın bilgisi dahilinde bahsedilen analiz yöntemleri ve mekânsal vurgu ile imalat sanayi sektörü ve teknoloji düzeylerine göre alt sektörler ilk defa bu kapsamda incelenmiş olacaktır.

Çalışmanın geri kalan kısmı şu şekilde planlanmıştır. Bir sonraki başlıkta ülke düzeyinde sanayileşme/sanayisizleşme/erken sanayisizleşme/yeniden sanayileşme tartışmaları ele alınacak ve ardından bölge düzeyinde imalat sanayinin değişimi ve dağılımı irdelenecek ve çalışmanın motivasyonu açıklanacaktır. Bölüm 3’te kullanılan veri ve yöntemlere dair bilgiler verildikten sonra dördüncü bölüm olan Bulgular başlığında LQ, Shift-Share ve LISA kümelenme haritaları paylaşılacak ve yorumlanacaktır. Son olarak elde edilen sonuçlar bölgesel politikalar dahilinde tartışılıp değerlendirilecektir.

2. Motivasyon

2.1 Türkiye’de imalat sanayinin genel durumu

Türkiye’de imalat sanayinin coğrafi yoğunlaşma düzeyinin araştırılmasından önce mevcut durumu incelenmiştir. Buna göre gelişmiş ekonomilerde gündeme alınan yeniden sanayileşme ve gelişmekte olan ülkelerde tartışılan erken sanayisizleşme kavramları Türkiye özelinde irdelendiğinde literatürde farklı sonuçlara ulaşan çalışmaların var olduğu görülmektedir. Örneğin Şıklar ve Tonus (2007) ile Yeldan ve Yıldırım (2015) 1990 sonrası Türkiye’nin sanayisizleştiği, Bayar ve Günçavdı (2018) ise sanayisizleşmenin 2004-2017 yılları arasında gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır. Bu değerlendirmelere karşı olarak Özdemir (2023) ise sanayisizleşmenin 1980 sonrası ticari serbestleşme ile başladığını, 2001 krizi sonrası ise sanayide toparlanmanın yaşandığını ileri sürmektedir. Bu tartışmalar odağında Dünya Bankası (Dünya Bankası, 2024) verileri kullanılarak Türkiye’nin imalat sanayi katma değerinin GSYİH içerisindeki payının değişimi 1960-2022 arasında incelenmiştir (Şekil 1). Türkiye’de sanayi katma değerinin değişimi, 1960-2009 yılları arasında beklenildiği gibi Kuznets tipi ters U eğrisi çizdiği görülmektedir (Doğruel, 2020). 2010 sonrası ise Türkiye’de sanayinin payı tekrar artışa geçmiş ve diğer orta gelirli gelişmekte olan ülkelerde görülen erken sanayisizleşme eğiliminden farklı bir yol izlemiştir (bknz Şekil 1). Bu durum Doğruel (2020) tarafından sanayisizleşmenin farklı göstergeler kullanılarak daha detaylı incelenmesi gereksinimi olarak yorumlanmıştır. Aynı zamanda ülke ölçeğindeki sanayileşme-sanayisizleşme tartışmalarının bölge ölçeğinde farklı neden ve sonuçlara sahip olması nedeniyle bölgesel düzeyde analizlerin daha uygun bölgesel politikaların hazırlanması adına önemi vurgulanmıştır (Doğruel, 2013; Algan vd., 2020).

Şekil 1. İmalat sanayi katma değerinin GSYİH içerisindeki payının değişimi (Kaynak: Dünya Bankası)

2.2 Türkiye’de imalat sanayi sektörünün coğrafi dağılımı

Türkiye’de Cumhuriyet sonrası sanayileşme çabaları genel hatları ile farklı dönemlerle inceleyebilir. Devletçilik ilkesinin hâkim olduğu 1923-1945 arası sanayi politikalarının ilk dönemini oluştururken ikinci dönem 1980’e kadar devam eder. Planlı kalkınma dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde büyük ölçekli kamu sanayi işletmelerinin çoğunlukla İstanbul, Ankara, Adana gibi metropoliten alanlarda yer seçtiği görülmüştür (Özaslan, 2006). 1970 sonrası bu kentlerin çeperinde yer alan Kocaeli, Manisa, Tekirdağ, Mersin gibi komşu illere sanayi yoğunlaşması yayılmaya başlamıştır (Eraydın, 2002; Özaslan, 2006; Kaygalak ve Reid, 2016). 1980 sonrası son dönemde ise kökten değişen politikalar neoliberal ihracat odaklı büyümeyi teşvik etmiş ve yeni sanayi merkezlerinin yükselmesini sağlamıştır. Denizli, Gaziantep, Kayseri, Konya, Tekirdağ, Çorum ve Manisa bu yeni sanayi merkezleri olarak görülürken özellikle Çorum, Kahramanmaraş, Tokat, Malatya ve Adıyaman kamu sanayi kuruluşlarına dayalı olmayan, teşvikler ile gelişen sanayi alanları olarak dikkat çekmiştir (Eraydın, 2002; Kaygalak ve Reid, 2016).

Türkiye’deki sanayi yığılmalarını inceleyen farklı dönem çalışmalarının ortak vurgusu İstanbul metropoliten alanının imalat sanayinde başat role sahip olduğunu gözlemlemiş olmalarıdır (Eraydın 2002; Doğruel ve Doğruel, 2011; Kaygalak ve Reid, 2016; Akgüngör vd, 2003; Kazancık, 2007; Doğruel ve Doğruel, 2018). 1980’lerde başlayan İstanbul’u sanayisizleştirme çabaları sanayinin Tekirdağ, Kocaeli, Bursa gibi çeper bölgelere yayılmasına neden olsa da günümüzde İstanbul, ülkenin hala en büyük ve en eski sanayi merkezi olma özelliğini korumaktadır (Tablo 1). Ülke toplam sanayi istihdamının illere göre dağılımının incelendiği Tablo 1’de görüldüğü üzere, İstanbul ili toplam sanayi istihdamının %23,9’una sahiptir. İzmir, Kocaeli, Bursa ve Ankara İstanbul’un ardından %5’in üzerinde istihdam ve GSYİH içindeki paya sahip olan önemli sanayi merkezleri olarak listede yer almaktadır.

Tablo 1: İmalat sanayi istihdam payı ve GSYİH imalat sanayi payı (ilk 20 il)

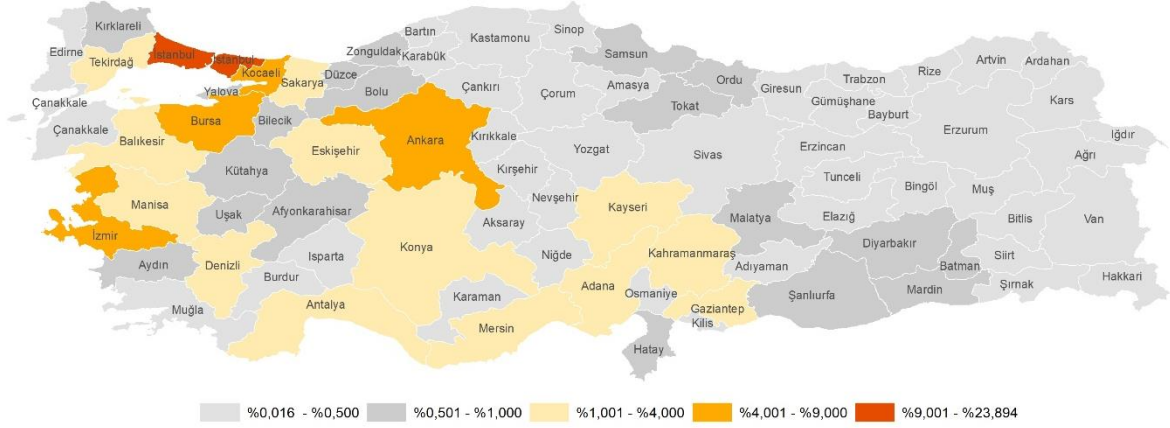
İstihdam Payı (%)					GSYİH Payı (%)				
Sıra	İl Adı	2022	2014	Değişim	Sıra	İl Adı	2022	2014	Değişim
1	İstanbul	23.89	28.22	-	1	İstanbul	22.64	27.60	-
2	Bursa	8.11	8.27	-	2	İzmir	8.89	7.70	+
3	İzmir	6.56	6.86	-	3	Kocaeli	8.17	7.50	+
4	Kocaeli	5.69	5.21	+	4	Bursa	7.27	8.10	-
5	Ankara	5.53	5.50	+	5	Ankara	6.90	6.20	+
6	Tekirdağ	3.89	3.73	+	6	Tekirdağ	4.33	3.70	+
7	Gaziantep	3.13	3.13	+	7	Gaziantep	3.96	3.10	+
8	Manisa	2.67	2.45	+	8	Manisa	2.71	2.40	+
9	Konya	2.59	2.30	+	9	Konya	2.28	2.10	+
10	Adana	2.08	1.82	+	10	Adana	2.14	1.90	+
11	Kayseri	2.05	2.15	-	11	Sakarya	2.02	1.80	+
12	Sakarya	1.97	1.82	+	12	Kayseri	1.95	2.10	-
13	Denizli	1.87	2.21	-	13	Eskişehir	1.78	1.70	+
14	Eskişehir	1.56	1.62	-	14	Denizli	1.65	1.70	-
15	Kahramanmaraş	1.45	1.43	+	15	Kahramanmaraş	1.53	1.20	+
16	Antalya	1.35	1.24	+	16	Balıkesir	1.35	1.20	+
17	Mersin	1.26	1.12	+	17	Hatay	1.27	1.50	-
18	Balıkesir	1.18	1.08	+	18	Mersin	1.24	1.20	+
19	Samsun	0.99	0.76	+	19	Antalya	1.21	1.30	-
20	Yalova	0.85	0.51	+	20	Zonguldak	1.05	1.00	+

Kaynak: (TÜİK ve SGK verileri kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir)

Şekil 1’de sanayi istihdamının mekânsal dağılımı görülmektedir. Buna göre Tekirdağ, Sakarya ve Manisa gibi önemli sanayi merkezlerinin hinterlandında yer alan sanayi bölgeleri, Denizli ve Adana gibi

geleneksel sanayi bölgeleri ve Kayseri, Gaziantep, Konya gibi yükselen sanayi bölgeleri öne çıkmaktadır. Bu durum Doğruel ve Doğruel (2011), Eraydın (2002), Kaygalak ve Reid (2016), Kazancık (2007), Akgüngör (2006)’nın çalışmalarında yer alan sonuçlara oldukça yakın olsa da bazı farklılıklar da görülmektedir. Bir diğer dikkat çekici nokta istihdam payındaki düşüşe rağmen ülke içindeki GSYİH imalat sanayi payını en çok arttıran il İzmir (7,70’den 8,89’a) olurken en çok azalan ise İstanbul (27,60’dan 22,64’e) ve Bursa (8,10’dan 7,27’e) olmuştur.

Şekil 1: İmalat sanayi istihdam payının illere göre dağılımı (2022)

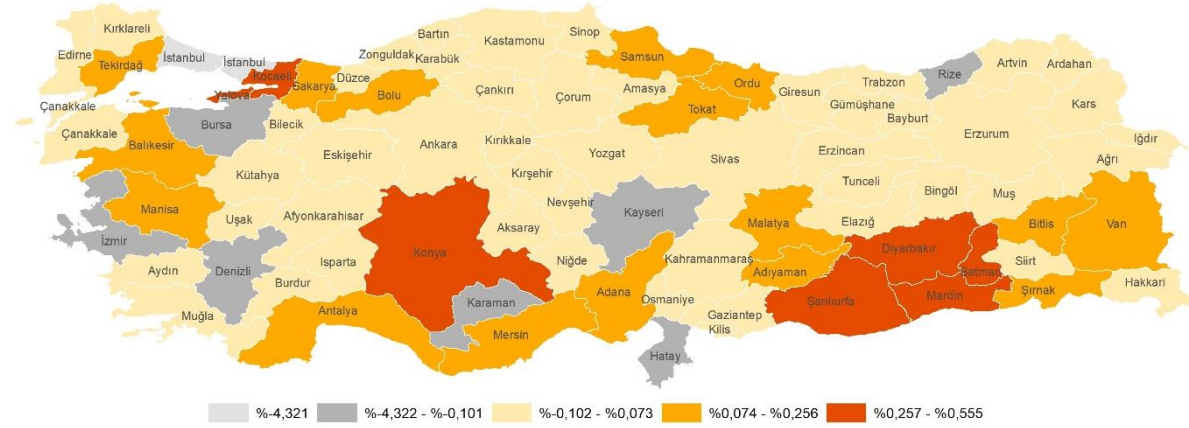

İmalat sanayi istihdamı payının 2014-2022 yılları arasındaki değişim ve bu değişimin mekânsal dağılımı incelendiğinde (Şekil 2) İstanbul’da yaşanan sanayi istihdam payındaki düşüşün daha küçük oranlarda İzmir, Denizli, Bursa, Kayseri gibi önemli sanayi bölgelerinde de yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte özellikle Marmara sanayi kuşağındaki Kocaeli ve Yalova dışında Konya, Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır ve Batman’da hızlı istihdam payı artışının yaşandığı anlaşılmaktadır. Buna göre Eraydın (2002)’de *önemli sanayi merkezleri* olarak adlandırılan İstanbul, İzmir, Adana ve Ankara bölgelerinin tamamında 1970’li yıllardan günümüze ülke içi istihdam paylarında düşüş (%73,4’ten %65,4’e) yaşanmaktadır. Benzer sonuçlar Kaygalak ve Reid (2016) tarafından belirlenen ve Eraydın (2002) çalışmasından farklı kentleri kapsayan dört *başat sanayi yığılmaları* (İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana) için de geçerlidir. İstanbul ve İzmir sanayi yığılmalarında istihdam payında azalma gözlenirken Adana sanayi yığılması payını korumaktadır. Bunlara ek olarak Doğruel ve Doğruel (2011) tarafından sınıflandırılan İBBS 2 bölgelerinde *sanayi merkezleri* olarak nitelendirilen İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara, Kocaeli, Adana bölgelerinde 1983-2022 arasında imalat sanayi istihdam payı %67’den %59,5’e düşmüştür. Bu sonuçlara rağmen İstanbul kenti ve hinterlandı (Kocaeli, Bursa, Sakarya, Tekirdağ, Bilecik, Balıkesir, Yalova) hala en güçlü sanayi yığılması olma özelliğine sahiptir.

Tablo 2. İmalat sanayi istihdamının ülke içindeki payı (%)¹

	1971	1988	1995	2014	2022
İstanbul Bölgesi	48.9	45.0	48.4	47.2	43.5
İzmir Bölgesi	12.5	13.2	14.3	12.4	12.0
Adana Bölgesi	6.0	8.0	6.1	3.9	4.2
Ankara Bölgesi	6.0	5.5	4.1	5.7	5.7
Bölge Merkezleri	7.1	9.2	7.5	10.0	10.3
Diğer İller	19.5	18.9	17.2	20.8	24.3

¹ Eraydın (2002)’e göre: İstanbul Bölgesi: İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ, Bursa. İzmir Bölgesi: İzmir, Manisa, Aydın, Denizli. Adana Bölgesi: Adana, Mersin, Hatay. Ankara Bölgesi: Ankara, Kırıkkale. Bölge Merkezleri: Kayseri, Gaziantep, Konya, Samsun, Eskişehir.

Şekil 2: İmalat sanayi istihdam payının değişimi (2014-2022)

Çalışmanın bir sonraki aşamasında genel durumu incelenen ve geçmiş çalışmalarda elde edilen sonuçlardan farklı bir dağılım gösteren imalat sanayinin bölgesel analiz yöntemleri kullanarak bölgesel performansı ve mekânsal yoğunlaşma düzeyleri irdelenecektir.

3. Veri ve yöntem

Bu çalışmada kullanılan 81 il bazındaki imalat sanayine ait sektörel istihdam verileri Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'ndan temin edilmiştir. 2014-2022 yıllarını kapsayan bu sektörel istihdam verisi, NACE Rev 2. sınıflandırmasına göre zorunlu sigortalı kişi sayısını ifade etmektedir. Buna ek olarak Türkiye İstatistik Kurumu'ndan aynı düzey (81 il) ve zaman aralığı (2014-2022) için Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki imalat sanayi sektör payı verisi elde edilmiştir.

İkincil verileri temel alan bu çalışmada geleneksel bölgesel analiz yöntemlerinden Yerelleşme Katsayısı (LQ) ve Shift-Share analizi, mekânın etkisini görebilmek için ise Moran's I istatistiği ve yerel mekânsal otokorelasyon (LISA) analizleri tercih edilmiştir. Sektörün bölge içindeki payı ile ulusal aktivite içindeki payını karşılaştıran LQ analizi, ihtiyaç duyduğu verinin kolay ulaşılabilir olması ve ekonomik aktiviteler hakkında verdiği önemli bilgiler nedeniyle günümüzde hala sıklıkla kullanılan bir analizdir. (Mo vd, 2020; Kim vd, 2023). e_i i sektörü bölgesel istihdam, E_i i sektöründeki ulusal istihdam, e toplam bölgesel istihdam, E toplam ulusal istihdam olmak üzere, LQ analizi formülü şu şekilde yazılabilir:

$$LQ_i = (e_i / e) / (E_i / E)$$

Bu formüle göre LQ değerinin 1 ve üzeri olması ($LQ \geq 1$) incelenen bölgede sektörel uzmanlaşmanın sağlandığı gösterir. Bir diğer geleneksel yöntem olan Shift-Share analizi sektörel performansın ölçülmesinde faydalı olarak görülen ve güncelliğini koruyan bir yöntemdir. Bu yöntem bölgesel istihdam artışını (ya da azalışını) Ulusal Büyüme (NS), Endüstriyel Bileşim (IM) ve Bölgesel Değişim (RS) olarak üç bileşene ayırır (Dunn, 1960). Bölgesel Değişim (RS) bileşeni bölgesel büyüme oranını bölgeye özgü faktörlerle açıklamaya çalıştığından bölgesel politika araştırmalarında sıklıkla tercih edilir (Nazara & Hewings, 2004; Montanía et al., 2024; Melachroinos, 2002; Elburz, 2012). Bu faktörler bölgenin üstünlüklerini, rekabetçiliğini, güçlü noktalarını tanımlar (Dinç ve Haynes, 1998). Özellikle pozitif Bölgesel Değişim bileşeni ($RS > 0$) bölgenin rekabetçi üstünlüklere sahip olduğu şeklinde yorumlanır. Shift-Share analizi bileşenleri formülü şu şekilde yazılabilir:

$$NS_i \equiv e_{i,t-1}(E_t/E_{t-1} - 1)$$

$$IM_i \equiv e_{i,t-1}(E_{i,t}/E_{i,t-1} - E_t/E_{t-1} - 1)$$

$$RS_i \equiv e_{i,t-1}(e_{i,t}/e_{i,t-1} - E_{i,t}/E_{i,t-1})$$

Mekânın etkisinin incelenebilmesi için kullanılan Moran's I istatistiği ise şu formülle hesaplanabilir:

$$I = \frac{N}{W} \frac{\sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^N w_{ij} (x_i - \bar{x})(x_j - \bar{x})}{\sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})^2}$$

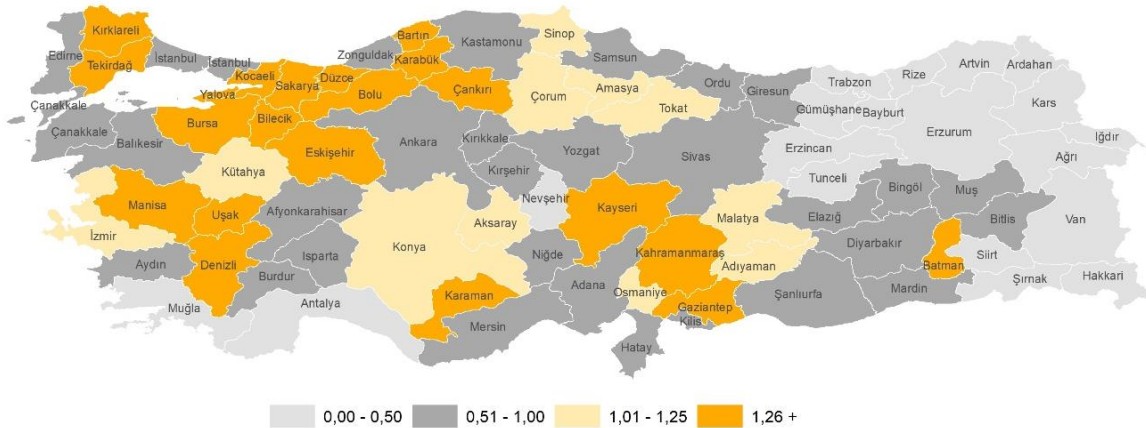
Bu formülde N gözlem sayısını, w_{ij} mekânsal ağırlık matrisini, X ise ilgili değişkeni göstermektedir. Moran’s I değeri -1 ile 1 arasında değer alır. Sıfır olması veride mekânsal otokorelasyon olmadığını yani gözlemlerin mekândan bağımsız rastgele dağıldığı gösterir. Pozitif ve 1’e yakın olması ise birbirine benzer değerlerin mekânsal olarak kümelenmiş olduğunu ifade eder (Anselin 1988). Anselin (1995) yerel mekânsal otokorelasyon (LISA) göstergesini Moran’s I dağılım grafiğini dikkate alarak oluşturmuştur. Bu analiz sayesinde sadece mekânsal kümelenmenin varlığı değil aynı zamanda nerede olduğu da tesbit edilebilir. Buna göre her bölge için komşu bölgelerle benzer değerlere sahip olup olmadığı ve dolayısıyla bir küme oluşturup oluşturmadığı (Yüksek-Yüksek ya da Düşük-Düşük) istatistiksel olarak değerlendirilebilir. Bir sonraki bölümde bahsedilen analiz yöntemleri bölge ölçeğinde 2014-2022 yılları için kullanılacak ve sanayinin mekânsal dağılımı ve değişimi ile rekabet gücü incelenecektir.

4. Bulgular

4.1 İmalat sanayi yoğunlaşma ve rekabet gücü

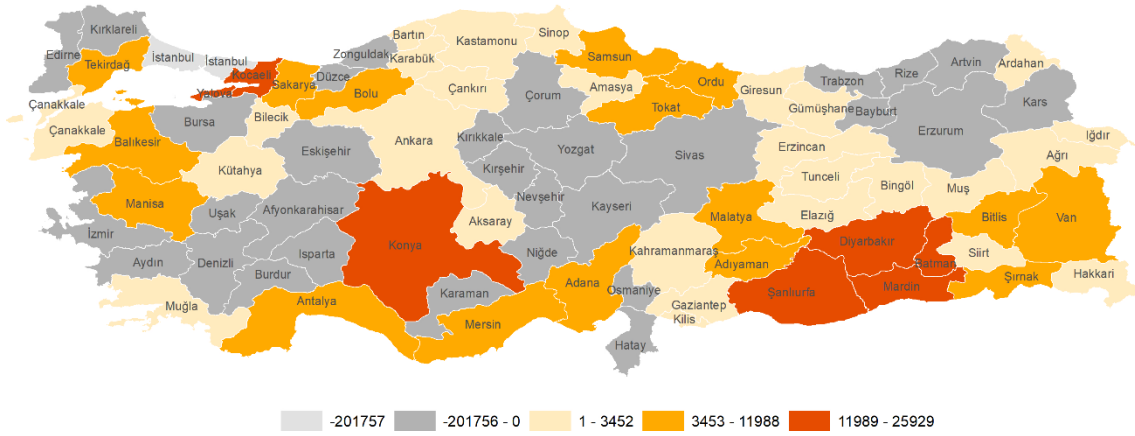
İmalat sanayi sektörünün genel durumu ve coğrafi dağılımının incelenmesinin ardından bölgelerin sanayi sektöründeki performansını ve yoğunlaşmasını ölçmek için kullanılan geleneksel yöntemlerden olan LQ analizi 2022 istihdam verileri kullanılarak hesaplanmış ve Şekil 3’te LQ değerlerinin bölgelere dağılımı haritalandırılmıştır. Buna göre imalat sanayinde yüksek yoğunlaşmaya sahip bölgeler (LQ > 1,25) sanayi merkezlerinin hinterlandında yer alan bölgeler ve yeni sanayileşen bölgelerin yanı sıra Karabük, Bartın, Çankırı, Sinop, Çorum, Amasya, Tokat, Malatya, Batman gibi illeri içermektedir. 2022 yılı LQ değerinin 1’in üzerinde olduğu bu iller daha önceki çalışmalarda ikincil ya da düşük sanayileşmiş bölgeler olarak nitelendirilmiş bölgelerdir (Doğruel ve Doğruel, 2011). 2022 yılı LQ değeri 1’in üzerinde olan bölgelerde dikkat çekici bir nokta olarak Amasya, Tokat, Adıyaman, Malatya ve Batman illerinin analiz dönemi başında (2014) LQ değerleri 1’in altında olup dönem sonunda 1’in üstüne çıkan önemli zıplama yapan iller olmasıdır. Buna karşın Karaman, Denizli, Osmaniye, İzmir, Düzce, Bursa illerinde LQ değerlerin her iki yılda da 1’in üzerinde olmasına rağmen yoğunlaşma düzeyinde daralma görülmektedir. Sanayinin ülke geneline yayılımındaki bu olumlu tabloya karşın turizm merkezlerinde (Muğla, Antalya, Nevşehir) ve özellikle Doğu Anadolu illerinde sanayi uzmanlaşmasının gerçekleşmediği de görülmektedir.

Şekil 3: İmalat sanayi LQ değerleri (2022)

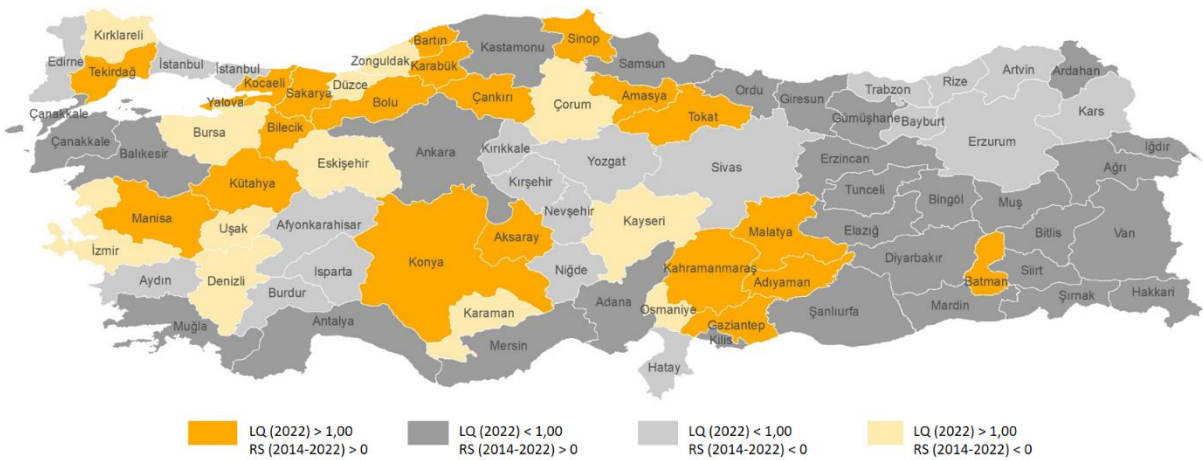
Bir diğer bölgesel analiz yöntemi olan Shift-Share analizi 2014-2022 yılları arasında yine imalat sanayi istihdam verisi kullanılarak çalıştırılmıştır. Buna göre bölgesel rekabet gücünü gösteren Bölgesel Değişim (RS) bileşeninin mekânsal dağılımı sıfır (0) kritik eşik olmak üzere doğal kırılım (Jenks Natural Breaks) sınıflandırma yöntemi kullanılarak hazırlanmış ve Şekil 4'te gösterilmiştir. Buna göre imalat sanayi sektörlerinde bölgesel rekabet gücüne sahip olmayan (Artvin, Kars, Bayburt, Nevşehir) ya da yitiren iller (İstanbul, Denizli, Kayseri, Bursa, İzmir) ülkenin farklı bölgelerine dağılmıştır. Buna karşın en yüksek Bölgesel Değişim (RS) bileşenine sahip illerden özellikle Batman, Mardin ve Şanlıurfa ve Diyarbakır dikkat çekici bir kümelenmeye sahiptir. Bu bölgedeki hızlı yükselişde yatırım ve teşviklerin olumlu etkilerinin olduğu düşünülmektedir (Fakioğlu, 2022).

Şekil 4: İmalat sanayi 2014-2022 arası Shift-Share değeri dağılımı (RS)

Bir sonraki aşamada LQ ve Shift-Share analizi sonuçlarının birleştirilmesi ile illerin sanayi uzmanlaşma ve bölgesel rekabet gücü değerleri birarada değerlendirilmiştir. Buna göre LQ değeri 1 ve üzeri olan bölgeler sanayide uzmanlaşmış güçlü bölgeleri, 1'in altında olan bölgeler ise uzmanlaşmanın sağlanmadığı sanayide zayıf bölgeleri ifade eder. Bölgesel Değişim (RS) değeri pozitif olan bölgelerde ise sanayide hızlı büyümeyi sağlayan rekabetçi üstünlüklerin varlığı söz konusudur.

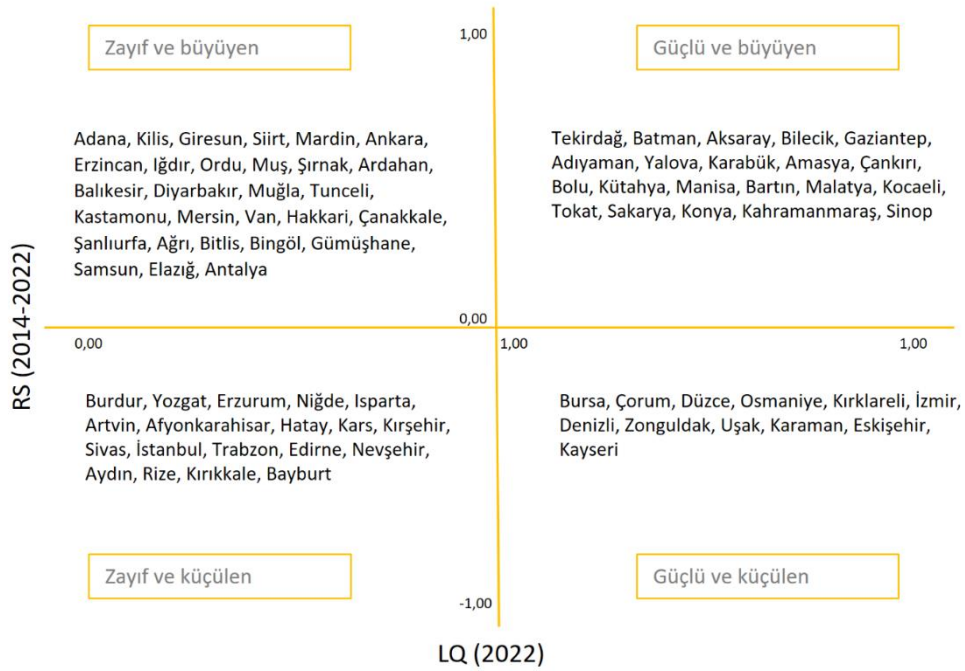
Şekil 5. İmalat sanayi LQ değerleri (2022) ve Bölgesel Değişim Bileşeni (2014-2022)

Şekil 5 ve Şekil 6'da görüldüğü üzere tüm iller bahsedilen değerlere göre dört kategoriye ayrılmıştır. Birinci kategoride yer alan bölgeler sanayide rekabetçi üstünlüğe (RS>0) ve sanayi uzmanlaşmasına

(LQ>1) sahip olan bölgeleri ifade etmektedir. Bu bölgelerin Marmara sanayi kuşağı dışında Batı Karadeniz, İç Anadolu ve Güney Doğu Anadolu illerinde yer alması, sanayinin Marmara halkasının dışında yer seçmesi bakımında oldukça önemlidir. Bu imalat sanayi yayılma sürecinin benzerine Brezilya, Meksika, Çin örneklerinde de rastlanılmış ve bölgesel ve sektörel yoğunlaşma derecelerinin dönem içinde değişime uğradığı farklı ülke ekonomilerinde de görülmüştür (Flores vd. 2018; Matlaba vd. 2012; Li, 2017). Bölgesel değişim (RS) değerinin en yüksek olduğu iller arasında Batman, Adıyaman, Yalova, Çankırı ve Tokat illeri yer almaktadır. Burada bir diğer kritik nokta, sanayi yoğunlaşmasının yaşandığı ama rekabetçi üstünlüklerini kaybettiği anlaşılan sanayi merkezlerinin varlığıdır. İzmir, Bursa, Kayseri, Denizli gibi güçlü sanayi bölgeleri sanayideki rekabet güçlerini 2014-2022 arasında sürdüremediği anlaşılmıştır. Güçlü ve küçülen kategori LQ değeri 1’in üzerinde olup 2014’den bu yana azalan ve RS değeri negatif olan illeri ifade etmektedir. Bu kategori detaylıca incelendiğinde İzmir’in analiz dönemi içerisinde ülke imalat sanayi GSYİH içindeki payı 7,7’den 8,89’a yükselirken, Bursa’nın ise aynı dönemde bu payı 8,1’den 7,27’e düştüğü görülmüştür. Buna karşın bu kategorideki tüm illerde il içi sanayi istihdamı payında artış yaşanmış yani sanayileşme devam etmiştir. Ülkenin en büyük sanayi merkezi olan İstanbul ise sanayi sektöründeki düşüşüne devam etmektedir. Eldeki verilere göre İstanbul dışında sanayisizleşen bölge bulunmamaktadır. Bu durum Şekil 1’de görülen ülke genelinde sanayileşme sürecinin devam ettiği bulgusuyla da bağlantılıdır.

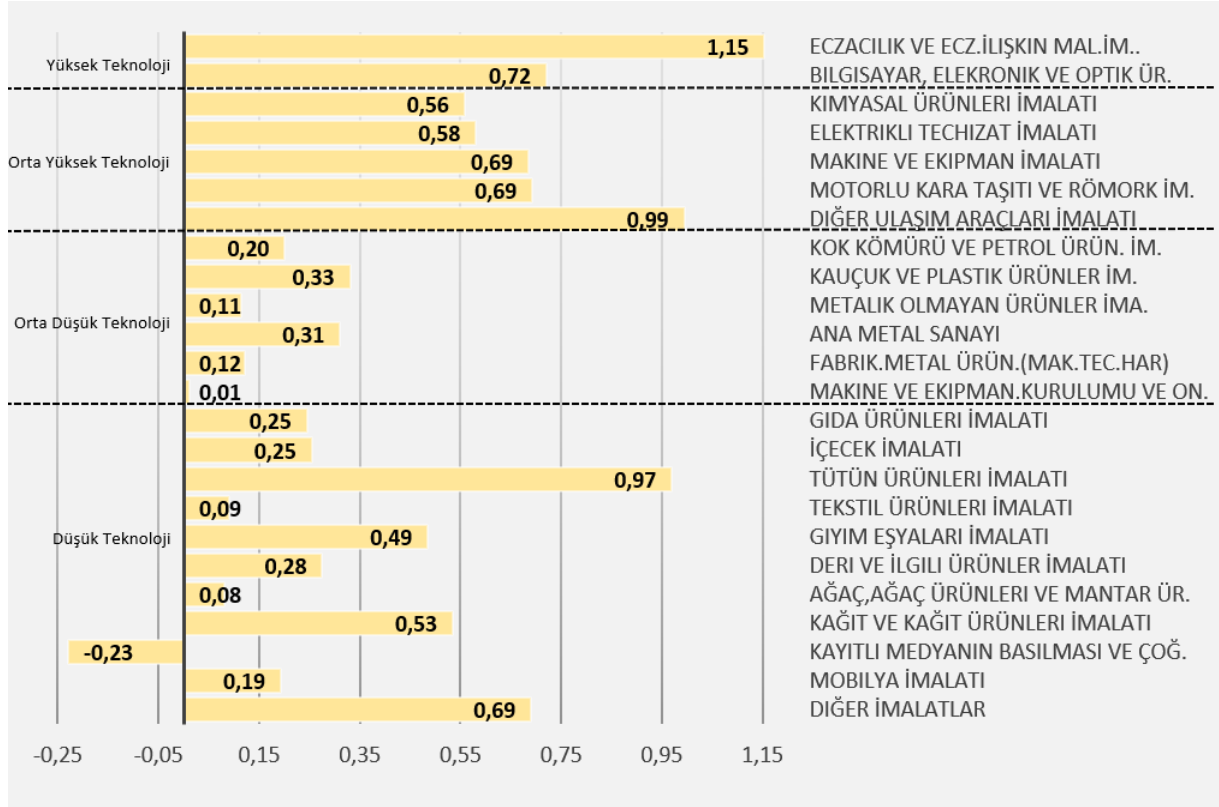
Şekil 6: İmalat sanayi LQ ve Shift-Share analizi kategorileri

4.2 Yüksek ve orta-yüksek teknoloji sektörlerin yoğunlaşma ve rekabet gücü

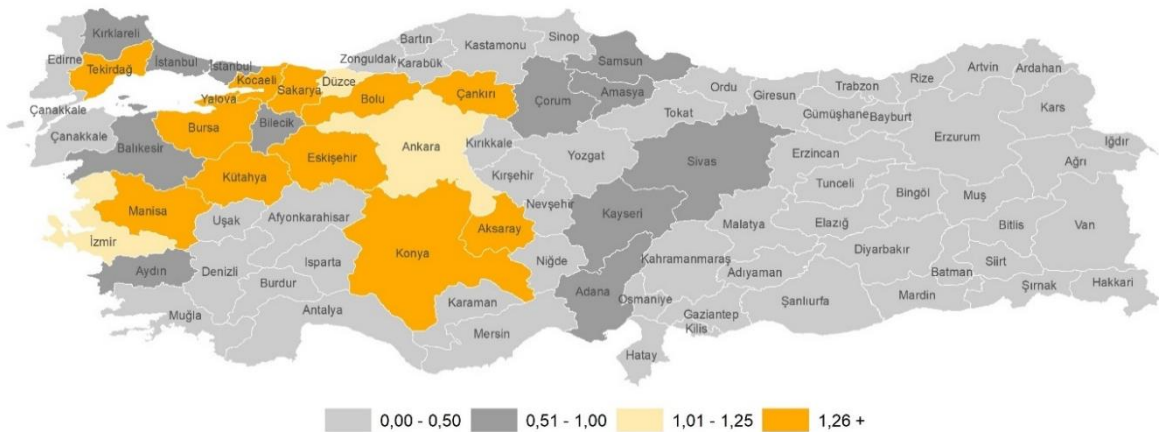
Sanayi coğrafyasında yaşanan değişimlerin daha iyi anlaşılması adına imalat sanayi alt sektörleri ayrılmış ve Eurostat ekonomik aktivitelerin teknoloji düzeyi sınıflaması baz alınarak dört sınıfa bölünmüştür (Eurostat, 2024). Bu dört sınıf içinde ülke genelinde en yüksek istihdam artışının yaşandığı sektörlerin yüksek teknoloji ve orta-yüksek teknoloji sınıfındaki sektörler olduğu anlaşılmıştır (Şekil 7).

Şekil 7: İmalat sanayi alt sektörlerinin istihdam artış oranları

Bu iki sınıf biraraya getirilip mekânsal dağılımları ve yoğunlaşma düzeyleri incelendiğinde Şekil 8'de görüldüğü üzere büyük kentler ve onların hinterlandında, yani çoğunlukla batı illerinde yer seçtikleri görülmektedir. Bu durum imalat sanayinin genel dağılımından farklı olarak yüksek teknoloji kullanan sektörlerin yer seçimlerinde daha gelenekselci oldukları ile ilişkilendirilebilir.

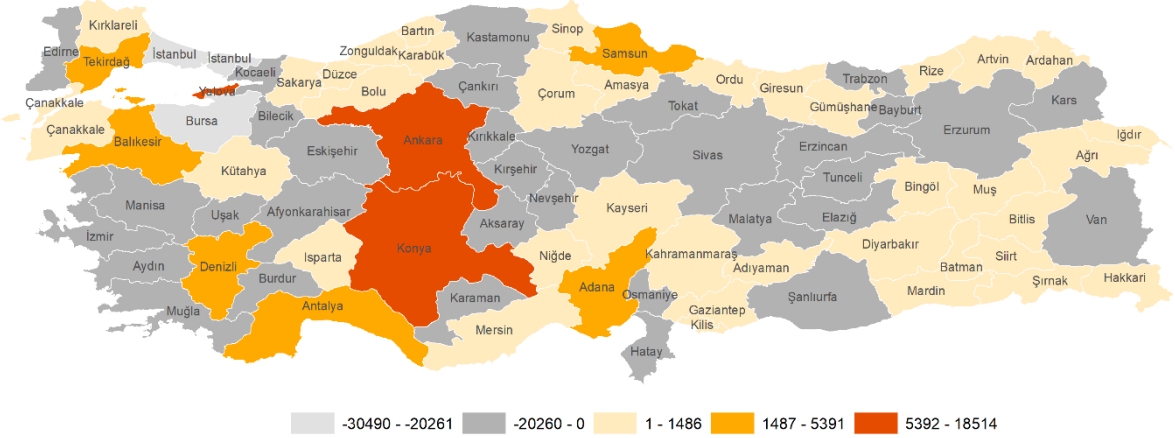
Şekil 8: Yüksek ve Orta-Yüksek Teknoloji Sınıfı Sektörleri LQ değerleri (2022)

Aynı zaman aralığı için (2014-2022) yüksek ve orta-yüksek teknoloji sektörleri için çalıştırılan Shift-Share analizi sonuçları imalat sanayi toplamı için hazırlanan Shift-Share analizi sonuçlarından oldukça farklıdır. Sıfır (0) kritik eşik olmak üzere doğal kırılım (Jenks Natural Breaks) sınıflandırma yöntemi kullanılarak hazırlanan yüksek ve orta-yüksek teknoloji sektörleri için Shift-Share analizi Bölgesel Değişim (RS) bileşeni mekânsal dağılımı haritası Şekil 9'da gösterilmiştir. Buna göre Şekil 9'da görüldüğü

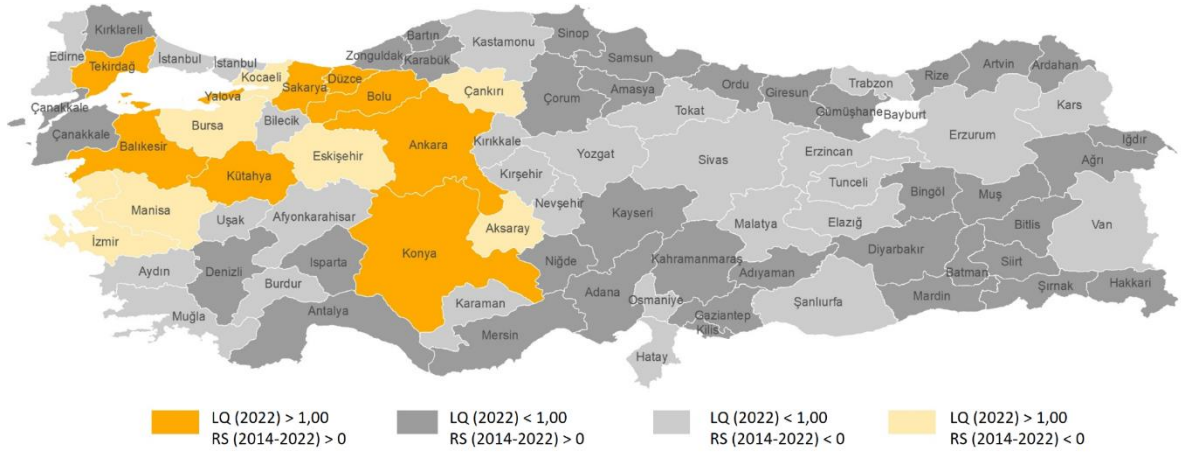
üzere Bölgesel Değişim (RS) bileşeni İstanbul, Kocaeli, İzmir, Manisa, Bursa gibi sanayi merkezlerinde negatif değere sahiptir. Bu sonuç bu bölgelerde yüksek ve orta-yüksek teknoloji sektörlerinde rekabet gücünün eksikliği olarak değerlendirilebilir. Buna karşın pozitif rekabet gücüne sahip il sayısının fazlalığı ve mekânsal dağılımı olumlu bir tablo olarak görülebilir. Ankara, Konya ve Yalova illeri en yüksek RS değeri ile ön plana çıkarken, Samsun ve Adana’nın doğusunda yüksek pozitif rekabet gücüne sahip bölge bulunmamaktadır.

Şekil 9: Yüksek ve Orta-Yüksek Teknoloji Sınıfı Sektörleri 2014-2022 arası Shift-Share değeri dağılımı (RS)

İmalat sanayi geneli için hazırlanan LQ ve Shift-Share analizlerinin birleştirildiği matris yüksek teknoloji ve orta-yüksek teknoloji kullanan sektörler için de uygulanmıştır. Bu sayede illerin bu seçili sektörlerde uzmanlaşma ve bölgesel rekabet gücü değerleri birarada değerlendirilebilmiştir. Buna göre LQ değeri 1 ve üzeri olan bölgeler yüksek ve orta-yüksek teknoloji sınıfı sektörlerinde uzmanlaşmış güçlü bölgeleri, 1’in altında olan bölgeler ise uzmanlaşmanın sağlanmadığı zayıf bölgeleri ifade ederken, Bölgesel Değişim (RS) değeri sıfırdan büyük olan bölgelerde bu sektörlerde rekabetçi üstünlüklerin varlığını gösterir. Şekil 10 ve Şekil 11’de görüldüğü üzere yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip alt sektörlerin bölgelerdeki yoğunlaşma ve rekabet gücü değerleri imalat sanayi toplamından oldukça farklıdır. Ülke genelinde bu sektörlerde uzmanlaşma ve rekabet düzeyine sahip bölge sayısı oldukça az ve coğrafi olarak çok küçük bir alana sıkışmış durumdadır. Tekirdağ, Yalova ve Ankara’nın ön plana çıktığı bu sektörlerde şaşırtıcı olarak İzmir, Bursa, Kocaeli ve Manisa gibi güçlü sanayisi ile anılan bölgeler rekabetçi üstünlüğe sahip değildir. İstanbul ise burada da üçüncü bölgede yer alarak yüksek teknoloji sektörlerinde de güçlü performans gösterememektedir. Yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip alt sektörlerin kısıtlı alanda yüksek coğrafi yoğunlaşma eğilimine sahip olması Flores vd. (2018) tarafından da ortaya konmuş ve Türkiye örneğine benzer şekilde, orta ve kuzey Meksika bölgelerinde oluşan teknoloji temelli sanayi koridorunun varlığına dikkat çekilmiştir. Bu tür sektörel ve mekânsal ayrışma İber Yarımadası’nda doğu-batı eksenli iki sanayi kümesi için de geçerli olup sektörel dağılım ve yoğunlaşma düzeylerinin incelenen ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur (Melchor-Ferrer, 2020).

Şekil 10. Yüksek ve Orta-Yüksek Teknoloji Sınıfı Sektörleri LQ değerleri (2022) ve Bölgesel Değişim Bileşeni (2014-2022)

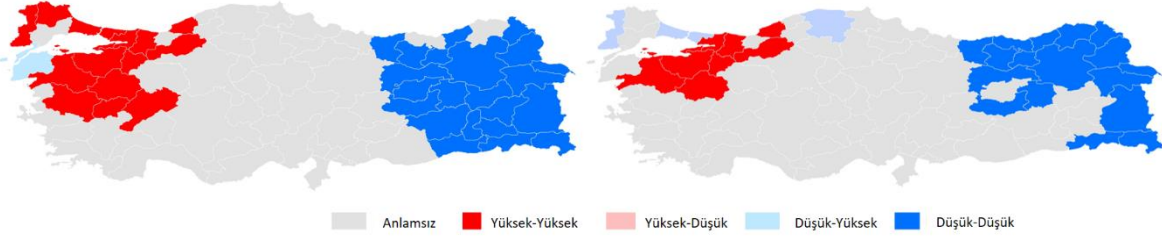
Şekil 11: Yüksek Teknoloji Sınıfı Sektörleri LQ ve Shift-Share analizi kategorileri

Son olarak mekânın etkisini anlamak adına imalat sanayi istihdamının mekânsal otokorelasyonu 2014 ve 2022 yılları için hesaplanmıştır. Her iki yıl için de pozitif ve anlamlı çıkan Moran's I değeri 2014'de 0,547, 2022'de ise 0,514'tür. Bu düşüş zayıflayan mekânsal otokorelasyonu ifade etmekte ve azalan mekânsal kümelenmeyi tariflemektedir. Ekonomik aktivitelerin yayılımı ve başat sanayi merkezlerinin mekânsal çözülümü, diğer gelişmekte olan ülke örneklerinde de karşılaşılan bir durumdur (Flores vd, 2018; Matlaba vd, 2012). Sözü edilen bu azalma eğilimindeki mekânsal kümelerin belirlenmesi adına yerel mekânsal otokorelasyon analizi (LISA) çalıştırılmış ve Şekil 12'de görüldüğü üzere 2014 ve 2022 yılları için farklı iki harita elde edilmiştir. Buna göre hem kendisi hem de komşu bölgeleri yüksek LQ değerine sahip olan Yüksek-Yüksek kümesi özellikle Marmara ve İç Ege illerinde yaşanan değişim, hem

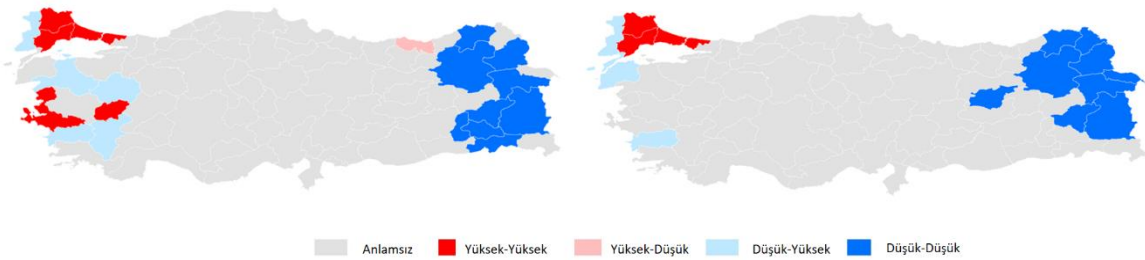
kendisi hem de komşu bölgeleri düşük LQ değerine sahip olan Düşük-Düşük kümesi ise özellikle Güneydoğu illerindeki değişim nedeniyle 2014-2022 yılları arasında daralma göstermiştir. Bu durum hem geleneksel sanayi merkezlerinde görülen istihdam payındaki düşüş hem de sanayileşme sürecine hızlı giriş yapan yeni illerin ortaya çıkması ile ilişkilendirilebilir. Sanayinin ülke içindeki dağılımında Yüksek-Yüksek ve Düşük-Düşük iki küme ile gösterilen doğu-batı arasındaki keskin farkın azalma eğilimi olumlu olarak değerlendirilse de varlığını devam ettirdiği de açıktır. Bu sonuç aynı zamanda imalat sanayinin dağılımında mekânın hala önemli rol oynadığını göstermektedir.

Şekil 12: İmalat sanayi LQ değeri için LISA küme analizi (2014 ve 2022)

Benzer bir mekânsal analiz yalnızca yüksek teknoloji sektörlerine ait LQ değeri için de uygulanmış ve Moran's I ve LISA analiz yöntemleri çalıştırılmıştır (Şekil 13). Buna göre yüksek teknoloji sektörlerinin 2014 ve 2022 yıllarında LQ değerleri için Moran's I değeri anlamlı ve pozitif bulunmuştur. 2014 yılında 0,13 olan Moran's I değeri 2022 yılında 0,19'a yükselerek mekânsal kümelenmenin arttığı görülmüştür. Mekânsal otokorelasyonun varlığı hakkında anlamlı sonuca ulaşılmamasının ardından LISA küme haritası oluşturulmuştur ve İstanbul hinterlandında daha yüksek düzeyde yüksek teknoloji sektörlerinin kümelenildiği, doğu ve batı ayrımının varlığını arttırarak devam ettirdiği görülmüştür. İmalat sanayi geneli için erişilen azalan mekânsal kümelenme eğiliminin (Şekil 12) aksine yüksek teknoloji sektörlerinin İstanbul ve çevresinde artan yoğunlaşması mekânsal dağılım incelenirken sektörel özelliklerin dikkate alınması gerekliliğini vurgulamıştır.

Şekil 13: Yüksek teknoloji sektörler LQ değeri için LISA küme analizi (2014 ve 2022)

5. Sonuç

İmalat sanayi sektörü diğer sektörlerle kıyasla sermaye birikimi ve ölçek ekonomisinden yararlanma düzeyindeki üstünlüğü sayesinde ekonomik büyüme ve yapısal dönüşümün temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle özellikle sürdürülebilir büyümeyi sağlayabilmek ve yeni istihdam alanları oluşturabilmek isteyen gelişmekte olan ülkeler için imalat sektörü büyük önem taşımaktadır (UNIDO, 2013). Gelişmiş ülkelerde son 50 yılda karşılaşılan sanayisizleşme sürecinde ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkisi tartışmaya açılan imalat sanayinin özellikle 2008 küresel krizi ve COVID-19 pandemisi sonrasında tekrar politika hazırlayıcılarının gündemine geldiği görülmektedir. Bu bağlamda gelişmiş ekonomilerde yeniden sanayileşme politikaları ile canlandırılmaya çalışılan imalat sanayinin (Sunley vd. 2021) varlığı,

yapısal durumu ve mekânsal dağılımı geliştirmekte olan ülkelerde yakınsama hedefine ulaşmada öncelikli role sahiptir. Sanayileşmenin ilk aşamalarında ülke içinde genellikle yığılma ekonomilerini yansıtabilecek şekilde kentlerde coğrafi yoğunlaşma gösteren imalat sanayi, hizmetler sektörünün ön planda olduğu gelişmiş ekonomilerde ise yayılma eğilimi göstermektedir. Fakat bu coğrafi yayılma eğilimi her alt sektör ve her yer için geçerli olmayıp genellikle mevcutta yoğunlaşmanın var olduğu kentlerin yakınında gerçekleşmektedir. Yüksek teknoloji alt sektörler de ise coğrafi yayılmanın yaşanmadığı, kentlerden kopmadıkları ve metropoliten alanların hala bilgi yoğun sektörler için çekici yerler olduğu görülmektedir (Pirciog, vd., 2023; UNIDO, 2013; Arauzo-Carod ve Viladecans-Marsal, 2009).

Türkiye’de imalat sanayi yoğunlaşma düzeyi ve değişiminin incelendiği bu çalışmada öncelikle ülke ve bölge ölçeğinde imalat sanayi istihdamı ve katma değerinin GSYİH içindeki payı analiz edilmiştir. Erken sanayisizleşme tartışmalarının etkisinde olan diğer geliştirmekte olan ülkelere farklı olarak Türkiye’nin erken sanayisizleşme sürecinde olduğunu kanıtlayan yeterli sonuca ulaşamamıştır. Bölge ölçeğinde de geleneksel ve başat sanayi merkezi olan İstanbul dışında sanayisizleşme sürecinin yaşandığı başka bir bölgeye rastlanılmamıştır. Bu noktada yapısal dönüşümler eşliğinde sanayileşme politikalarının sürekliliğinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Bir sonraki aşamada çalıştırılan LQ, Shift-Share ve mekânsal otokorelasyon analiz sonuçlarına göre imalat sanayi yığılmalarının geleneksel sanayi merkezlerinden yükselen sanayi alanlarına doğru yayıldığı görülmüştür. Yüksek LQ değerlerine sahip kentler Marmara sanayi halkası, İzmir ve Ankara hinterlandı gibi yoğunlukla batıda görülmektedir. Buna ek olarak kuzeyde Sinop, Amasya, Çorum, Tokat, İç Anadolu’da Konya, Karaman, Aksaray, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ise Kayseri, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman, Malatya ve son dönemde kamu işletmelerinin etkisiyle Batman’da güçlü uzmanlaşma ve yüksek rekabet gücüne sahip yığılmaların oluştuğu ve var olanların genişlediği anlaşılmaktadır. Bu noktada sanayinin ülkenin doğusunda da hareketlendiği fakat henüz tüm kentlere ulaşmadığı görülmektedir. Bir diğer önemli nokta Türkiye için yapılan analizlerde sanayinin coğrafi dağılımında ana akım literatürde öngörülen koşullu (kısıtlı) yayılma sürecinin yaşandığının gözlemlenmesidir. İmalat sanayi geneli için yapılan yayılma eğilimi değerlendirmesi yüksek ve orta-yüksek teknoloji sektörler için geçerli olamamaktadır. Ankara’nın doğusunda bu sektör gruplarında yüksek LQ değerine yani yüksek uzmanlaşmaya sahip kentin olmaması, bu sektörlerin yer seçiminde daha seçici ve cesaretsiz olduğunu göstermektedir. Büyük kentler bilgi yoğun sektörlerde sahip olduğu avantajlı konumu korumaktadır. Bu durum literatürde sektörel özelliklerin yer seçimine olan etkisi olarak incelenmiş ve yüksek teknoloji sektörlerin yüz yüze iletişim, kalifiye işgücü ve güçlü altyapı istekleri ile bağlantılandırılmıştır (Rosenthal ve Strange, 2006).

COVID-19 pandemisi, ekonomik krizler ve deprem gibi yaşanan afetler sonrası küresel ve yerel ekonomide sürdürülebilir kalkınma, dirençli ve kapsayıcı toplumlar ve ekonomiler üretebilmek için sanayi politikası önemli rol oynayabilir (UNIDO, 2022). Bu noktada özellikle bölgesel koşullar ve potansiyellere uygun bölgesel politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılan analizlerde görüldüğü üzere Türkiye’de azalma eğiliminde olsa dahi imalat sanayinin dağılımında hala büyük bir doğu-batı ayrımı söz konusudur. Dolayısıyla önerilecek politikalar bu ayrımı göz önünde bulundurmalı ve henüz sanayileşmenin ilk aşamasındaki kentlerde tarım ve sanayi politikaları ile uyumlu, emek yoğun ve kaynak bazlı imalatın oluşması ve sonraki aşamalara ilerlemesi desteklenmelidir. Belirli bir uzmanlaşmanın sağlanabildiği yükselen sanayi merkezlerinde ise verimlilik ve üretkenliğin artırılması ve sektörel uzmanlaşmada çeşitliliğin sağlanması hedeflenebilir. Geleneksel sanayi merkezi olarak görülen fakat dönem içerisinde rekabetçi üstünlüklerini yitiren sanayi kentlerinde ise var olan yoğunlaşma avantajı kullanılarak teknolojik yeniliklere açık yüksek ve orta-yüksek teknoloji kullanan sektörlerle geçiş sağlanabilmelidir. Bu noktada beşerî sermaye, ulaşım ve iletişim altyapısı ve sektörel teşviklerin özellikle akıllı uzmanlaşmayı önceleyen bölgesel politikaları desteklemesi gerekli görülmektedir.

Bu çalışmada bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemli kısıt veri teminidir. İl düzeyinde en güncel sektörel veri setinin 2022 yılına kadar olması nedeniyle analizlere 2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş depremlerinin etkisinin dahil edilememiştir. Ayrıca imalat sanayi istihdam verisi literatürde sıkça kullanılsa da aynı düzey ve zaman aralığında imalat sanayi katma değer verisine erişilememiştir. İmalat sanayine ait il düzeyinde farklı göstergelerin analize eklenebilmesi sonuçların daha iyi yorumlanmasına sağlayabilecek niteliktedir. Bundan sonra yapılacak çalışmalar için imalat sanayi alt sektörlerini daha güncel ve uzun dönemli veriler ile araştırarak sanayi yığılmalarına neden olan faktörlerin analiz edilmesi önerilmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

KAYNAKÇA:

- Aiginger, K. ve Rodrik, D. (2020). Rebirth of industrial policy and an agenda for the twenty-first century. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 20, 189-207.
- Akgüngör, S. (2006). Geographic concentrations in Turkey's manufacturing industry: Identifying regional highpoint clusters. *European Planning Studies*, 14(2), 169-197.
- Akgüngör, S., Kumral, N. ve Lenger, A. (2003). National industry clusters and regional specializations in Turkey. *European Planning Studies*, 11, 647e670.
- Algan, N., İşcan, E., ve Oktay, D. S. (2020). Deindustrialization and turkish economy: a detailed analysis. *Theoretical and Applied Studies on Turkish Economy*, 1, 175.
- Anselin, L. (1988). *Spatial Econometrics: Methods and Models*. Studies in Operational Regional Science. Kluwer Academic Publishers.
- Anselin, L. (1995). Local indicators of spatial association—LISA. *Geographical analysis*, 27(2), 93-115.
- Arauzo-Carod, J. M., ve Viladecans-Marsal, E. (2009). Industrial location at the intra-metropolitan level: The role of agglomeration economies. *Regional Studies*, 43, pp. 545–558.
- Bayar, A., ve Günçavdı, Ö. (2018). Türkiye’de sanayisizleşme ve yoksulluk. *Efil Journal*, 1 (4), 36-71.
- Capello, R., ve Cerisola, S. (2023). Regional reindustrialization patterns and productivity growth in Europe. *Regional Studies*, 57(1), 1-12.
- Çelik, E., ve Sandal, E. (2022). Türkiye imalat sanayii ve alt sektörlerinin bölgesel yoğunlaşma yapısı: 2011-2020 yılı karşılaştırmalı yerelleşme katsayısı analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 1452-1468.
- Dasgupta, S. ve Singh, A. (2006). Manufacturing, services and premature deindustrialization in developing countries. *United Nation University-WIDER* (Research Paper No. 2006/49).
- Dinç, M., ve Haynes, K. E. (1998). International trade and shift-share analysis: A specification note. *Economic Development Quarterly*, 12(4), 337–343.

- Doğruel, A. S. (2020). Sanayisizleşmeyi yeniden düşünmek: alternatif bir gösterge olarak kişi başına imalat katma değeri. *Ekonomi-tek*, 9(3), 187-205.
- Doğruel, A. S., & Doğruel, F. (2018). Two phases of deindustrialization policies in İstanbul. *Journal of Research in Economics*, 2(2), 186-207.
- Doğruel, F. (2013). Deindustrialization of old industrial regions in Turkey, *Rives Méditerranéennes*, 46: 93-108.
- Doğruel, F., ve Doğruel, A. S. (2011). Privatization and regional distribution of manufacturing in Turkey, *Turkish Economic Association*, Discussion Paper 2011/4.
- Dunn, E. S. (1960). A statistical and analytical technique for regional analysis. *Papers in Regional Science*, 6(1), 97-112.
- Dünya Bankası (2024). World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, Access Date: 19.05.2024.
- Elburz, Z. (2012). Türkiye’de bölgelerin ekonomik performans ölçümü: Shift-share analizi (1992-2008). [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Eraydın, A. (2002). Yeni sanayi odakları: Yerel kalkınmanın yeniden kavramlaştırılması. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi.
- European Commission. (2010). An integrated industrial policy for the globalisation era – Putting competitiveness and sustainability at centre stage (COM(2010) 614 final).
- European Commission. (2012). A stronger European industry for growth and economic recovery (COM(2012) 582 final).
- European Commission. (2014). For a European industrial renaissance (SWD(2014) 14 final).
- Eurostat. (2024). Eurostat indicators on high-tech industry and knowledge – intensive services. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/htec_esms.htm Access Date: 15.03.2024.
- Fakioğlu, P. A. (2022). Bölgesel ekonomik dayanıklılık çerçevesinde türkiye ibbs düzey-2 bölgelerinin değerlendirilmesi. *Kent Akademisi*, 15(2), 861-878.
- Flores, M., Medellín, S., ve Villarreal, A. (2018). Global markets and the role of geographical proximity in Mexico's employment growth. *Growth and Change*, 49(3), 548-568.
- Kaldor, N. (1967). *Strategic Factors in Economic Development*, New York State School of Industrial and Labour Relations, Cornell University: Ithaca NY.
- Kaygalak, I., ve Reid, N. (2016). The geographical evolution of manufacturing and industrial policies in Turkey. *Applied Geography*, 70, 37-48.
- Kazancık, B. L. (2007). Bölgesel gelişme ve sektör-bölge yığılımları. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı. TEPAV, İzmir.
- Kim, A., Lim, J., ve Colletta, A. (2023). How regional economic structure matters in the era of COVID-19: resilience capacity of US states. *The Annals of Regional Science*, 70(1), 159-185.

- Kuznets, S. (1973). Modern Economic Growth: Findings and Reflections. Nobel Memorial Lecture. *American Economic Review*, 63, 247-258.
- Kuznets, S. (1996). *Modern Economic Growth, Rate, Structure and Spread*. New Haven, Yale University Press: New Haven CT.
- Li, X. X. (2017). Measure Spatial Effects of Regional Economy Based on Spatial Shift-Share Model. [Konferans sunumu] 3rd Annual International Conference on Management, Economics and Social Development (ICMESD 17) (pp. 74-79). Atlantis Press.
- Matlaba, V. J., Holmes, M., McCann, P., ve Poot, J. (2013). Classic and spatial shift-share analysis of state-level employment change in Brazil. In *Applied Regional Growth And Innovation Models* (pp. 139-172). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
- Melachroinos, K. A. (2002). European integration and the spatial dynamics of manufacturing-employment change. *Environment and Planning A*, 34(11), 2017-2036.
- Melchor-Ferrer, E. (2020). Determinants of labour productivity growth in Spanish and Portuguese regions: A spatial shift-share approach. *The Annals of Regional Science*, 65(1), 45-65.
- Mo, S. W., Lee, K. B., Lee, Y. J., ve Park, H. G. (2020). Analysis of import changes through shift-share, location quotient and BCG techniques: Gwangyang Port in Asia. *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 36(3), 145-156.
- Montanía, C. V., Márquez, M. A., Fernández-Núñez, T., ve Hewings, G. J. D. (2024). Toward a more comprehensive shift-share analysis: An illustration using regional data. *Growth and Change*, e12693
- Moran, P. A. P. (1948). The interpretation of statistical maps. *Journal of the Royal Statistical Society Series B (Methodological)*, 10(2), 243–251.
- Nazara, S., ve Hewings, G. J. D. (2004). Spatial structure and taxonomy of decomposition in shift-share analysis. *Growth and Change*, 35(4), 476–490.
- Özaslan, M. (2006). Spatial development tendencies and emergence of new industrial districts in turkey in the post-1980 era, [Konferans Sunumu] 46th Congress of the European Regional Science Association (ERSA), 30 Ağustos-1 Eylül, Volos, Greece.
- Özdemir, S. (2023). Sanayisizleşme: Türkiye ve doğu asya ülkeleri. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(28), 207-228.
- Pirciog, S. C., Grigorescu, A., Lincaru, C., Popa, F. M., Lazarczyk Carlson, E., ve Sigurdarson, H. T. (2023). Mapping european high-digital intensive sectors—regional growth accelerator for the circular economy. *Frontiers in Environmental Science*, 10, 1061128.
- Rodrik, D. (2016). Premature deindustrialization. *Journal of Economic Growth*, 21, 1-33.
- Rosenthal, S.S., ve Strange, W.C. (2006). Themicro-empirics of agglomeration economies. In: Arnott R, McMillen DP (Ed.), *A companion of urban economics*. Blackwell Publishing, Hoboken, pp 7–23
- Rostow, W. W. (1960). *The stages of economic growth: A non-communist manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Rowthorn, R., ve R. Ramaswamy (1997). Deindustrialization: Causes and implications (April 1997). IMF Working Paper No. 97/42.
- SGK (2024). İstatistik Yıllıkları. Erişim Tarihi: 05.05.2024.
- Škuflić, L., ve Družić, M. (2016). Deindustrialisation and productivity in the EU. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 29(1), 991-1002.
- Sunley, P., Evenhuis, E., Harris, J., Harris, R., Martin, R., ve Pike, A. (2023). Renewing industrial regions? Advanced manufacturing and industrial policy in Britain. *Regional Studies*, 57(6), 1126-1140.
- Şıklar, I., ve Tonus, O. (2007). Is it possible to deindustrialize before industrialization? The Turkish case. *Ekonomický časopis (Journal of Economics)*, 6(55), 594-611.
- Tregenna, F. (2016). Deindustrialization and premature deindustrialization. In: Erik S. Reinert & Jayati Ghosh & Rainer Kattel (Eds.). *Handbook of Alternative Theories of Economic Development*, Chapter 38, pages 710-728, Edward Elgar Publishing.
- TÜİK. (2024). İl bazında gayrisafi yurt içi hasıla, iktisadi faaliyet kollarına (A10) göre, cari fiyatlarla, 2004-2022. Erişim Tarihi 02.05.2024
- UNIDO. (2013). Industrial Development Report: Sustaining Employment Growth: The Role of Manufacturing and Structural Change. Vienna.
- UNIDO. (2022). Industrial Development Report: The Future of Industrialization in a Post-Pandemic World. Vienna.
- Yeldan, E., ve Yıldırım, D. (2015). Küreselleşme ve sanayisizleşme bağlamında türkiye’de ve dünyada demokrasi açığı. *Çalışma ve Toplum*, 45(2), 65-88.

Extended Summary

Research Problem:

Industrial geography has an important role in understanding the functioning and content of regional economies and, especially recently, in creating sustainable development policies. Changes in industrial location selection in developed and developing countries after 2000 have increased interest in the subject. It has been determined that, especially in the European Union countries, the effects of deindustrialization have decreased after the 2008 crisis and re-industrialization has been observed in some regions. At this point, the EU Commission has proposed reversing the declining role of industry within the union's borders and transitioning to a low-carbon and resource-efficient economy (EU Commission 2010, 2012, 2014). It is also emphasized that industry plays a key role due to its impact on increasing economic resilience and prosperity, and achieving the UN Sustainable Development Goals in the aftermath of the crisis caused by the COVID-19 pandemic (UNIDO, 2022). This reindustrialization initiative, supported by policymakers, has brought to light the spatial distribution of industry, regional potentials, and local policies. It is highlighted that the spatial distribution and concentration of the manufacturing industry have a strong connection with the characteristics of subsectors and the country's level of development, and therefore, the newly emerging industrial policies should be supported by sectoral and regional analysis and planning decisions (Aiginger and Rodrik, 2020; UNIDO, 2013). In developing countries like Türkiye, where the industry sector tends to cluster and spatially concentrate at different scales, defining the industrial geography, ensuring regional development, and proposing policies suitable to potentials are highly important due to the sector's connection with economic development (Kaygalak and Reid, 2016; Akgüngör, 2006; Çelik and Sandal, 2022).

Research Questions:

The purpose of the study was to explore the distribution of the manufacturing industry in Türkiye and its change in recent years. The aim of this study is to reveal whether a structural transformation has occurred in Türkiye's industrial geography and what its regional effects are.

Literature Review:

When examining the concepts of reindustrialization discussed in developed economies and premature deindustrialization debated in developing countries specifically in the context of Türkiye, it is evident from the literature that studies have reached different conclusions. For instance, Şıklar and Tonus (2007) and Yeldan and Yıldırım (2015) concluded that Türkiye experienced deindustrialization after 1990, while Bayar and Günçavdı (2018) determined that deindustrialization occurred between 2004-2017. In contrast to these assessments, Özdemir (2023) argued that deindustrialization began with trade liberalization after 1980 and that the industry saw a recovery following the 2001 crisis. Focusing on these debates, the change in industrial value-added in Türkiye is seen to follow a Kuznets-type inverted U-curve as expected from 1960 to 2009 (Doğruel, 2020). After 2010, however, the share of industry in Türkiye began to increase again, following a different path from the premature deindustrialization trend observed in other middle-income developing countries. Additionally, it was emphasized that the industrialization-deindustrialization debates at the national level have different causes and consequences at the regional level, and therefore, regional-level analysis is crucial for preparing more appropriate regional policies (Doğruel, 2013; Algan et al., 2020).

Methodology:

In this study, data on manufacturing industry employment and the share of the manufacturing industry in GDP obtained from Social Security Institution (SSI) and TurkStat between 2014 and 2022 were used.

In the first stage, the general situation and distribution of the manufacturing industry was determined by using Location Quotient (LQ) analysis, thus the winner/loser, strengthening/weakening regions were determined. Then, by applying Shift-Share analysis, regional competitiveness (Regional Shift-RS) was examined. In the last stage, spatial statistical methods were preferred considering the existence of spatial autocorrelation. Industrial clusters were revealed with Moran's I and LISA cluster maps.

Results and Conclusions:

According to the results of LQ (Location Quotient), Shift-Share, and spatial analysis conducted for Türkiye, it has been observed that manufacturing industry clusters have spread from traditional industrial centers to emerging industrial areas. Cities with high LQ values are mostly located in the west, such as the Marmara industrial ring, and the hinterlands of İzmir and Ankara. Additionally, strong specialization and high competitiveness clusters have formed and expanded in the north in Sinop, Amasya, Çorum, Tokat; in Central Anatolia in Konya, Karaman, Aksaray; and in Eastern and Southeastern Anatolia in Kayseri, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman, Malatya, and more recently in Batman due to the influence of public enterprises. At this point, it is evident that industrial activity has moved to the east of the country, but has not yet reached all cities. Another important observation from the analyses for Türkiye is that the conditional spillover process predicted in the mainstream literature is being experienced in the geographical distribution of the industry. The absence of cities with high LQ values, indicating high specialization, east of Ankara in high-tech sector groups suggest that these sectors are more selective in their location choices. Large cities have an advantage in knowledge-intensive sectors. This situation has been examined in the literature as the impact of sectoral characteristics on location choice, and high technology sectors are associated with requirements for face-to-face communication, a skilled workforce, and strong infrastructure (Rosenthal and Strange, 2006).

Aile İçi İstismarda (Ensest) Çocukluklarının Gölgesinde

Kadınlar

Women in the Shadow of Their Childhood in Domestic Abuse (Incest)

Handan Karakaya¹

Öz

Aile, içinde şiddet tarih boyunca hemen tüm toplumlarda var olan bir olgu olmakla birlikte temelinde sevgi ve güvene dayalı toplumsal bir kurumdur. Aile; üyelerine sevgi, güven, aitlik duygusu sağlayan toplumsal bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında güvenli bir alan olarak tanımlanan aile, içinde birçok suç ve insan hakkı ihlali de barındırabilmektedir. Bu nedenle aile kavramına en ideal biçimi ile yaklaşmak yerine ailede yaşayan insanların ne denli güvende oldukları göz önünde bulundurularak yaklaşılmalıdır. Üyeleri açısından en güvenli alanlar olması gerekirken aile kurumu, bazen çocukların, kadınların, yaşlıların ve engellilerin travmalarının gizlendiği alanlara dönüşebilmektedir. Bu nedendir ki aile kurumuna karşı yasaların ve toplumun farkındalık düzeyinin yüksek olması gerekmektedir. Bu kurum içerisinde dezavantajlı grup olarak çocuk ve kadınlar istismarın nesnesi olurken, büyüü bir sessizlik de bu kurumun etrafını sarmalayıp istismar eylemlerini gölgeleyebilmektedir. Ensest ve özellikle çocuğa yönelik ensest, tüm toplumlarda yaşanma riski olan önemli sosyal sorunlardan biridir. Bu çalışmada ensest, görünürlüğü düşük olan aile içi şiddet biçimlerinden biri olması nedeniyle çalışma konusu olarak seçilmiştir. Aile içinde gerçekleşen ve failerin tehditle, şiddetle gizlemeye çalıştıkları cinsel bir istismar/şiddet olan enseste en fazla kız çocuklarının maruz kalması nedeniyle çalışmaya çocukluk öykülerinde cinsel istismar olan kadınlar dâhil edilmiştir. Çocukluk döneminde aile içi cinsel istismara uğrayan erkek çocuklar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu nedenle çalışma çocukluk dönemlerinde istismara maruz kalmış kadınlara odaklanmaktadır. Araştırmanın evrenini Psikolog Gökhan Çınar'ın hazırlayıp sunduğu "Katarsis" programı oluşturmaktadır. Söz konusu programın 1 Ocak 2020 ile 25 Aralık 2023 tarihleri arasında yayımlanan ve çocukluk döneminde aile içi istismar öyküsü olan kadınların katıldığı programlar oluşturmaktadır. Çalışma 10 program üzerinden değerlendirilmiştir. Söz konusu programlar aile içerisinde çocukluk dönemlerinde maruz kaldıkları ensest yaşamları üzerindeki etkilerini kendi pencerelerinden değerlendiren kadınların katıldıkları programlardır. Çalışma katılımcıların program sunucusuna, durumu anlama, tanımlama, bununla mücadele edebilme biçimi, yaşamları üzerindeki etkileri bağlamında verdikleri cevaplar üzerinden ele alınmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu bağlamda çalışma katılımcıların ifadelerinin analizi sonucunda 4 ana tema oluşturulmuş ve bu temalar 10 kategoriye ayrılmıştır. Kadınlar programda çocukluk dönemlerinde anlamadıkları ve anlamlandıramadıkları bir cinsel istismara maruz kalmışlardır. Çalışmanın sonucunda öne çıkan noktalar; aile içi cinsel istismarı failer tarafından "oyun" olarak tanımlandığı, "bir sır olarak" saklandığı, mağdurları kendilerini suçlamaya/aşağılamaya ittiği, istismarla baş etmede yalnız bırakıldıklarıdır. Korku ve baskı yaşanan ensesti gizlemenin en kullanışlı yolu olarak kullanılırken, söz konusu eylemin nesnesi olan çocukların gelecekteki bu travmanın ayrıntılarında yitmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile İçi Şiddet, Çocuk İstismarı, İstismar, Kadın, Kız çocukların İstismarı

ABSTRACT

Family is a social institution essentially based on love and trust, in contrast being a phenomenon included violence in almost all societies throughout history. Family has been defined as a social institution providing its members with love, trust, and a sense of belonging. Family has been also described as a secure environment; however, it can admit various crimes and human rights violations. Therefore, it should be approaching to the concept of family with rather than its most ideal form, with considering how safe the individuals living within the family are. Instead of being expected to be the safest spaces for its members, the family institution can sometimes turn into places where traumas

¹ Corresponding Author: Firat Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, hkarakaya@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2749-4277.

of children, women, the elderly, and people with disabilities are concealed. Therefore, both of laws and the level of awareness in society regarding the family institution need to be high. While children and women, likewise many disadvantaged groups, have been becoming the subjects of abuse within this institution, a magical silence in there can overshadow the abuse so much that hiding it from view. Incest, especially against children, has been one of the significant social issues having a potential risk in all societies. Being a shape of domestic violence with low apparent, it has been selected as the subject of the study. Since girls at most have been primarily exposed to incest crime, a sexual abuse/violence within the family that its perpetrators try to conceal the crime with threats and violence, women who had childhood sexual abuse history within the family were included in the study. Boys who experienced sexual abuse within the family during their childhoods were not included in the study. Therefore, the study has been focused on women who experienced abuse during their childhoods. While the universe of the research constitutes the Catharsis program hosted by Clinical Psychologist Gökhan Çınar, the sample consists of women experienced childhood sexual abuse within the family who participated in the Catharsis program between January 1, 2020, and December 25, 2023. 10 programs have been evaluated in this study. These issued programs are participations of women who are asked to evaluate the effects of their experiences of the childhood sexual abuse within their families during their childhood on their lives from their own perspectives. The study has analyzed the responses of the participants to the program host, their understanding of the situation, definition, ways of coping with it, and the effects on their lives and subjected them to content analysis. In this context, four main themes have been identified through the analysis of participants' statements, and these themes have been further divided into 10 categories. Women in the program experienced sexual abuse during their childhoods, which they did not understand and could not interpret. The prominent points emerged from the study have been that incest crime within the family has been defined by perpetrators as a "game," kept as "a secret," which pushes victims to blame/condemn themselves and leaves them alone in dealing with the abuse. While fear and pressure have been used as the most convenient way to conceal incest crime, women who experienced the childhood sexual abuse as children have been observed to lose their futures in the details of the trauma they experienced.

Keywords: Abuse, Child abuse, Abuse of girls, Domestic Violence, Women

GİRİŞ:

Yapısı gereği özel bir alan olan ve gözlerden uzak yaşam biçimlerini barındırabilen aile, bazen üyeleri için en güvensiz ve riskli alanlar olabilmektedirler. Bleier, ailenin melekler tarafından yönetilen özel bir alan olarak tanımladığını ve sert-acımasız bir dünyadan kaçış sığınağı olarak idealize edildiğini ifade eder. Bleier, kadınların dövülmesi, çocukların fiziksel, duygusal, cinsel istismarı sonucu; korku, öfke, nefret, hayal kırıklığı, inkâr, aldatma duygularının yaşadığı bir savaş alanı olarak da tanımlar aileyi (Bleier, 1984:162). Ataerkil sistemin yaygınlığı, erkek egemen "erk" sisteminin bazı toplumlarda hala çok güçlü olması, ailenin denetimden uzak bir kurum olması, aile içerisinde bireylerin aileye ait (bir eşya, mal gibi) olarak kabul edilmeleri ve aile içi hiyerarşi bu şiddeti besleyen zihinsel arka plan olarak tarif edilebilir. Ataerkil sistemde kadın ve çocuklar, erkeklerin malı olarak değerlendirilmekte bu da onların üzerindeki erkek egemen "erki" meşrulaştırmakta ve güçlendirmektedir. Ataerkil toplumsallaşma süreci erkek egemen "erk" anlayışını nesilsel bir mirasa dönüştürerek yeniden inşa etmektedir. Erkek egemen sistemin aile içerisinde erkeğin üstünlüğünü onaylaması, aile içi şiddetin görünürlüğünü engelleyen unsurlar arasındadır. Hatta bu bağlamda birçok sorun "aile içi", "özel alana ait" "mahrem" olması gerekçesi ile uzun yıllar görmezden gelinmiştir. Bu bağlamda ensestir birçok açıdan eşit olmayan toplumsal ilişkilerin beslediği bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Bir başka ifadeyle toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortaya çıkardığı iktidar ve otorite hiyerarşisinden güç devşirmektedir. Bu yönüyle ensesti içinde geliştiği toplumsal yapıdan, toplumsal tahakkümden, tarihsel bağlamından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Üretilen ve yeniden üretilen güç ve iktidar ilişkileri, ensestir gerçekleştirilmesinde etkili olan faktörler arasındadır (Salman-Yıkmış, 2018: 95).

Aile içi şiddetin toplum tarafından algılanması ve ele alınması 1970'lerden sonra önemli ölçüde değişmeye başladı. Bu değişimin gerçekleşmesinde II. Dalga Feminizm, önemli bir role sahiptir. ABD'de feminizminin yükselişi sırasında ortaya çıkan bilinç yükseltme grupları, küçük kadın grupları ile sorunlarını tartışmak için bir araya geldi. Aile içi şiddet de dâhil olmak üzere kişisel sorunlara ilişkin analizler, kadınların erkeklerin aile içinde uyguladığı kolektif baskıyı anlamalarını sağladı. Bu bağlamda II. Dalga Feminizmin aile içi sorunların görünürlük kazanmasında bir basamak ve feminist bir kolektif eyleme de temel oluşturduğunu ifade edebiliriz Bu da feminist kolektif eylemin temeli oldu ve aile içi sorunlara görünürlük kazandırmaya başladı (Doak, 2007:3). Bunun bir sonucu olarak ensestir, çağdaş Batı toplumunda da ciddi bir sosyal sorun olarak farklı çalışmaların konusu olarak tartışılmaya başlanmıştır(Archibald, 2002:17).

Aile içi şiddetin en önemli boyutlarından birini de kadın ve kız çocuklarına yönelik istismar oluşturmaktadır. Ensest ilişki olarak da tanımlanan birinci dereceden alt soya uygulanan cinsel şiddet görünürlüğü en düşük olan şiddet biçimlerinden birisidir. Yapılan çalışmalarda aile içi şiddetin belirli bir sosyo demografik faktöre bağlı olmadığı, bunun yerine tüm sosyal sınıflarda, kültürel ve etnik geçmişlerde ve yaş gruplarında meydana geldiği görülmektedir (Mildorf, 2007: 30). Bu açıdan bakıldığında toplumsal bütünün tüm kesimleri aile içi şiddet bağlamında riskli gruplar içerisindedir. 1995 ve 1996 yıllarına ait (U.S. Department of Justice) Amerikan Adalet Bakanlığı verilerine göre istismara uğrayan çocukların yaş ve cinsiyetlerine göre dağılımları şöyledir: 12 yaşında kız çocuklarında oran %48,0 iken erkek çocuklarında bu oran %21,5'dir. 12-17 yaş aralığında ise kızlarda %32,4 erkeklerde %23,0'dır. 19-24 yaş aralığında bu oran kızlarda %29,4 erkeklerde 16,6 olarak aktarılmaktadır (Doak, 2007:71). Dünya Sağlık Örgütü 2018 verilerine göre her 4 yetişkinden birinin çocukluk döneminde fiziksel istismara uğramaktadır. Cinsel istismara maruz kalan çocukların %20'si kadın ve %8'i erkektir. Yine bu verilere göre dünyada her yıl 15 yaş altında 31bin çocuk istismar sonucu hayatını kaybetmektedir. 2016 yılında Türkiye'de çocuk istismarı mağduru 83 bin 552'dir. Rakamlar çocukların karşı karşıya olduğu istismar riskinin ciddiyetini gözler önüne sermektedir (Türkkan ve ark. 2021: 710). Bir başka çalışmada Türkiye'de ceza mahkemelerine açılan istismar davalardaki toplam suç sayısının 15 bin 51 olduğu saptanmıştır (Barut, 2018:5).

Veriler göz önünde bulundurulduğunda istismar, çocukluk dönemlerinden itibaren önemli bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır. İbiloğlu ve arkadaşları (2018: 86) dünyada kadınların %20'sinin, erkeklerin ise %5-10'unun çocukluk çağlarında cinsel istismara maruz kaldıkları saptanmıştır. Bu istismar vakalarının %20-25'ni ensest vakaları oluşturmaktadır. Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Suç ve Şiddetle Mücadele, Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği'nin Türkiye'de Çocuk İstismarı 2" (2018: 2) raporuna göre Türkiye'de 2011-2016 yılları arasında arası Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM)'ne cinsel istismar vakası olarak 21 bin 68 kişi başvurmuştur. Bunların %85'i kız, %15'i erkek çocuktur. Bir tabu olarak kabul edildiğinden ve toplumsal baskıdan çekinildiğinden ensest, görünürlüğü en düşük olan cinsel şiddet eylemleridir. Dolayısıyla ensestin aile içerisinde gerçekleşme sıklığını ortaya koymak oldukça güçtür. Ancak en sık olarak baba-kız, erkek kardeş-kız kardeş, dayı-yeğen, amca-yeğen arasında gerçekleşen ensest ilişkiye rastlanmaktadır (Sarı, 2007:16). Bunlar arasında anne-oğul ensesti ise oldukça nadir görülen bir ensest biçimidir. Ensestin toplum içerisindeki boyutlarına tüm yönleri ile hâkim olmanın mümkün olmadığı da bir gerçektir. Ensest toplumların üzerinde konuşmaktan çekindikleri ancak varlığının da farkında oldukları temel sorun alanlarından biri olmasına rağmen görünürlüğü olmayan ancak bilgisi olursa bile susulan "tabu" bir konu olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada da programa katılan ensest mağduru kadınların %70'i ailenin ensest ilişkisinin farkında olduğunu ancak bilmezden geldiğini ifade etmektedirler.

Çocuklara yönelen ensest ilişki, onların gelişim süreçlerini olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Bunun yanında söz konusu çocuklar, toplumun aile dışındaki üyelerinin cinsel saldırısına karşı diğer çocuklara oranla daha fazla risk altındadırlar. Böylece aile içi bir şiddet türü olarak pratik edilen ensest ilişki, çocukları ailenin dışındaki kişilere karşı da savunmasız duruma getirerek yaşadıkları mağduriyeti katmanlaştırmaktadır. Enseste uğradıklarında birer çocuk olan kadınlar, ilerleyen hayatlarında ensest mağduriyetinin izlerini hem bedenlerinde hem de ruhlarında taşımaktadırlar. Bu bağlamda ensest mağduru olmanın ne demek olduğu? Ensestin nasıl tanımlandığı? Ensest vakalarının dünyada ve ülkemizde oranlarının ne olduğu? Soruları önem kazanmaktadır. Çocukların uğradıkları istismarlar çoğunlukla gizli kalmakta ve adli bir durum söz konusu olmadıkça ortaya çıkamamaktadır. İstismarın uzun süreler gizlenmiş olması, meydana gelmesi kadar dehşet verici olarak değerlendirilmektedir (Russell, 1987: 13). Bu açıdan bakıldığında bir kutsallık ve ayrıcalığın atandığı aile kavramı, ansızın "pandoranın kutusuna" dönüşebilmektedir. İçinde kimsenin bilmediği, haberdar olmadığı ancak derin acıların yaşandığı bir kurum olarak bireyin sosyalizasyon sürecine patolojik bir boyut ekleyebilmektedir.

Aile içi egemenlik ilişkilerinde erkek egemenliğinin ön planda olduğu bilinmektedir. Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda, erkeklerin sorumlu olduğu dayak, tecavüz, cinayet ve ensest hakkında konuşmanın toplumlar açısından aşırı derecede tehdit edici olarak görüldüğünün ve bundan kaçınıldığının altını çizilmektedir (Hill, 2019:320-321). Bununla birlikte kavramın hukuki boyutu da biraz daha karmaşık bir içerik taşımaktadır. Bu noktada belki toplumsal cinsiyet kavramına değinmeden geçmemek gerekmektedir. Bilindiği gibi toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olmanın biyolojik farklılıkları aşarak toplum tarafından kurulduğu bir süreci ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle toplumsal cinsiyet kadın ve erkek olmaya dair toplumsal rol ve tutumların cinsiyet üzerinden farklılaşmasının altını çizmektedir. Elbette toplumsal cinsiyet ayrımcılığı hem kadınlar hem de erkekler açısından sosyal, ekonomik ve siyasal boyutları olan ve ayrımcılık içeren bir kavramdır. Ancak özellikle gelişmekte olan toplumlarda kadınlar için çok daha derinlikli bir ayrımcılık anlamına gelmektedir ve mücadele edilmesi zor bir sorundur. Bu bağlamda aile içi ensest ilişkinin tehdit ettiği tek kitlenin kız çocukları olmadığı bilinmektedir. Erkek çocuklar ve kadınlar da bu ensest ilişkinin kurbanları olabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında aile içi ensest ilişkinin tehdit ettiği kitle oldukça çeşitlenebilmektedir. Ancak çalışma çocukluk döneminde aile içi enseste uğramış ve Katarsis programına katılarak bu konuyu gündeme getiren kadınlar odağı alınarak tasarlanmıştır.

Araştırmanın Kavramları Literatürü

Konu açısından önemli olan kavramlara yer verilmesi konunun ayrıntılı bir biçimde kavranması açısından önemlidir. Bu nedenle ensest kavramı ve bu kavramla yakın ilişkisi olduğu düşünülen kavramlar kısaca ele alınmıştır. Ayrıca literatür tablolaştırılarak özetlenmeye çalışılmıştır.

Aile içi Şiddet: Şiddet dendiğinde genelde fiziksel ve psikolojik şiddet ön plana çıkmaktadır. Cinsel şiddet en “mahrem” şiddet biçimi olarak gözlerden saklanmaktadır. Aile, şiddetin birçok biçiminin pratik edilebildiği ve gizli kalabildiği alanlardan biri olarak ensesti gölgeleyebilmekte ve gölgelenmiş alanlarda kalan bireylerin yaşamları iyileşmesi zor yaralar alabilmektedir. 6284 Sayılı Kanununun 2. Maddesinde aile içi şiddet şöyle tanımlanmaktadır: “*Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti*”dir. Doak, (2007: 1) aile içi şiddeti farklı kaynaklar üzerinden hırpalama, bir kişinin korku ve sindirme yoluyla başka bir kişi üzerinde güç ve kontrol sağladığı bir davranış modeli olarak tanımlar. Sanderson (2008: 21) ise aile içi şiddeti cinsiyetine bakılmaksızın, yakın eşler veya aile üyesi olan veya olmuş yetişkinler arasındaki herhangi bir tehdit edici davranış, şiddet veya istismar (psikolojik, fiziksel, cinsel, mali veya duygusal) olayı olarak tanımlar.

Ensest: En temelde aralarında yakın akrabalık bağı olan ve evlenmeleri yasak olan kişiler arasında gerçekleşen cinsel ilişki olarak tanımlanmaktadır. İstismarcı ve kurban arasında kan bağı olan ve yasal olarak evlenmeleri yasak olan aile üyeleri arasında gerçekleşen cinsel birliktelik ensest olarak tanımlanır (Turla, 2002: 295). Ensest ilişki de en belirleyici unsur, kan bağıının ve akrabalık derecesinin temel ölçüt kabul edilmesidir. Dolayısıyla aile üyeleri arasında ve birbirlerine çok yakın akrabalar arasında gerçekleşen cinsellik, ensest olarak tanımlanmaktadır. Kavram kapsamında küçük çocuk, erişkinler, yetişkinler bireyler arasında bilinçli, isteğe bağlı ya da isteğe bağlı olmayan ilişkiler bu kapsamda ele alınmaktadır. Hukuki olarak ensest, “evlenmeleri yasak olan reşit kişiler (rıza ehliyeti olan) arasındaki rızaya dayalı cinsel ilişki” olarak tanımlanmaktadır. Ancak hukuk terminolojisi açısından ensest ilişkide mağdur kavramının yer alamayacağı karşılıklı rıza ile gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu nedenle kavram “rıza dayanan ensest” ve “rıza dayandıran ensest” olarak ikiye ayrılmıştır. TCK’da ensest olduğu söylenen suçlar; “cinsel saldırı” (TCK m. 102/3-c) ve çocukların istismarını ifade eden eylemlerdir. TCK m. 103/3 kapsamında olan, cezayı ağırlaştırılan, rızaya dayanmayan ya da geçerli rızaya dayanmayan cinsel suçlar olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda “rıza dayandıran ensest” küçük çocuklara uygulanan cinsel saldırı olarak tanımlanmaktadır. Latince incestus kavramı ile ifade edilen

ensest, “pis, kirlenmiş, temiz olmayan” ve “ahlaksız, uygunsuz, iffetsiz, suçlu” anlamlarında kullanılmaktadır. Arapça dilinde de bu sözcüğe “fücür” karşılık gelmektedir ve “günah ve zina” olan olarak açıklanmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse ensest, cinsel ilişki yaşamaları toplum ahlakı, hukuku ve dinince yasaklanmış olan yakın akrabaların cinsel ilişkisini ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır (Genç ve Coşkun, 2013: 215-216, Sancar ve Yaşar, 2009: 246-247). Dolayısıyla kavram kan bağı durumu ve akrabalık ilişkisi üzerinden tanımlanmaktadır. Sancar ve Yaşar (2009: 247) ensesti çok failli bir suç olarak tanımlarken, “evlenmeleri yasak olan reşit kişiler (rıza ehliyeti olan) arasındaki rızaya dayalı cinsel ilişki” tanımından yola çıkarak anlamlandırır ve bu yönüyle ensest, her iki kişinin dâhil olduğu bir suç eylemi olarak ifade edilir. Çocuk istismarı kapsamında ensest, çocuğun bir aile üyesi tarafından cinsel tatmin amacıyla kullanılmasını ifade etmektedir (Doak, 2007: 61).

Çocuk İstismarı: İstismarı net bir biçimde tanımlamak oldukça zordur. Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda araştırmacılar, cinsel istismar kriterlerini tam olarak tanımlamakta güçlük çektiklerini ifade etmişlerdir. Bu da alanda cinsel istismarı neyin oluşturduğuna dair farklı tanımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Vajinal, anal ve oral penetrasyonun cinsel istismar teşkil ettiği konusunda bir fikir birliği vardır. Ancak bazı araştırmacılar temassız suçları (teşhircilerle karşılaşma ve cinsel davetler gibi) cinsel istismar tanımlarına dâhil etmektedirler. Bunun yanında bazı klinisyenler de daha şüpheli fiziksel temas türlerini cinsel taciz olarak kabul ederler yani öpme, göğüslere, kalçaya veya cinsel içerikli herhangi bir teması istismar olarak tanımlamaktadırlar (Green, 1993:897; Doak, 2007:4; Sözen vd. 1999:109; İbiloğlu vd. 2018: 95). Çocuk istismarının bir sır olduğunu ifade eden Doak (2007:4-9) “*cinsel istismarın, bir çocuğun cinsel organını okşamayı, cinsel ilişkiyi, ensesti, tecavüzü, teşhirciliği, fuhuş veya pornografik materyallerin üretimi yoluyla ticari sömürüyü içerdiğini*” ifade eder.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik hazırlanan “İstismar İle Mücadele Rehber Kitapçığı”nda çocuk istismarı: “*sorumluluk, güven veya güç ilişkisi bağlamında çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine veya onuruna fiilî ya da potansiyel gelişiminde bir zarara neden olan fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmâl veya ihmalkâr tutumlar ve ticarî veyahut da diğer sömürünün her tür biçimi*” olarak tanımlanmıştır.

Bir başka tanım olarak çocuk istismarı, “*çocuğun sağlığını, fiziksel gelişimini, psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen, yetişkin, toplum ya da devlet tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan hareket ya da davranışlar*” olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1985, Akt: Pelendecioğlu ve Bulut, 2009: 49-50). Konuyla ilgili olarak Türk Ceza Kanunu (TCK)’nda yapılan bir takım değişiklikler İbiloğlu ve arkadaşları (2018: 95) tarafından şöyle özetlenmiştir: “*Cinsel istismar suçu eski TCK’da “Adabı umumiye ve nizamı aile aleyhinde cü-rümler” başlığı altında düzenlenmiş iken, yeni TCK’da “Kişilere karşı suçlar” kısmında, “Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar” bölümünde düzenlenmiştir. Eski TCK’da çocuğa tecavüz suçunun cezasının alt sınırı 5 yıl iken yeni TCK’da 2005’te 8 yıla, 2014’te ise 16 yıla çıkarılmıştır.*”

UNICEF’e göre çocuk istismarının gerçekleşmesinde etkili olan faktörler şunlardır:

- ✓ Yasal çerçevelerdeki boşluklar ve genel olarak yasaların sınırlı uygulama kapasitesine sahip olması,
- ✓ Genel olarak zayıf çocuk koruma sistemlerinin olması,
- ✓ Mesleki tanınmadan yoksun, sosyal yardım işgücünün yetersizliği,
- ✓ Tüm profesyonel kadrolarda çocuk cinsel sömürüsü ve istismarına ilişkin sınırlı farkındalık düzeyi (UNICEF, 2021: 5).

İstismarın çocuk üzerinde eş zamanlı olarak ortaya çıkan etkilerini şöyle sıralanır:

- ✓ Zedelenmiş Cinsellik (Normal olmayan cinsel tepkiler)
- ✓ İhanet (Güven duygusunun kaybı)
- ✓ Acizlik (Çaresiz olma ve güç yettirememe)
- ✓ Damgalanmak (Kendini kötü/kirlenmiş/suçlu hissetmek) (Ünal, 2008: 13).

Enest ve çocuk istismarı ile ilgili çalışmaların büyük bir kısmı (%86, 2) tıp bilim insanları tarafından yapılmaktadır (Bakır ve Kapucu, 2017:18). Bununla birlikte yerli ve yabancı literatürde çalışmanın konusu çerçevesinde ulaştığımız kaynaklar oldukça önemli noktalara temas etmektedirler ve bizim çalışmamızın sonuçlarıyla farklı açılardan benzer bulguları olan çalışmalar da bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan temel literatür aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo: 1 Genel Literatür Tablosu

Çalışmanın Adı	Konusu ve Yöntemi
Türkiye’de Mahkemeye Yansıyan Çocuk Cinsel İstismarı Vakalarının İncelenmesi. Küçük, S. (Tarih Yok)	İstismar mağdurlarının çok küçük bir kısmının gerekli yasal mercilere başvurduğu sonucunu ortaya koyar. Doküman Taraması yöntemi kullanılmıştır.
Science and gender: A critique of biology and its theories on women. Bleier, R. (1984)	Antropoloji ve cinsellik alanlarındaki çalışmaları eleştirel bir gözle inceliyor. Kitap genel tarama içeriği ile hazırlanmıştır.
The Secret Trauma: Incest in the Lives of Girls and Women Russell, D.E. (1986)	Russell, kavramın tam olarak ne olduğu ve hangi noktalarda cinsel istismardan farklılaştığı üzerinde durur. Karşılaştırma tekniği ile hazırlanmıştır.
Child sexual abuse: Immediate and long-term effects and intervention. Green, A.H. (1993)	Enest mağdurlarının yaşadıkları travmalar ve bu travmaların ayrıntılarını İçerik analizi tekniği ile ortaya koymuştur
Hidden on the ward: the abuse of children in hospitals. Kendrick, A. Taylor, J. (2000)	Bu makale, hastanelerde çocuk ve gençlerin istismarına ilişkin literatürü gözden geçirecek ve çocukları korumak için gereken önlemleri vurgular.
PTSD, RTS, and Child Abuse Accommodation Syndrome: Therapeutic Tools or Fact-Finding Aids. Gaffney, D.A. (2003)	Gaffney, istismarın kriz ve stresli bir durum olmaktan ziyade bir travma olduğunun üzerinde durur ve kavramları bir birinden ayırır. Karşılaştırmalı kavram analizi yöntemi kullanılmıştır.
Child Abuse And Domestic Violence. Doak, M.J.(2007)	Çocukların maruz kaldıkları şiddetin, onların gelişimleri üzerindeki travmatik sonuçlarını açıklar. Kavram ve vakaları karşılaştırma içeren bir kitap çalışmasıdır.
Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları. Çeçen, A.R(2007)	Çalışma çocuk istismarının sıklığı, nedenleri ve okul temelli bir önleme sisteminin oluşturulup oluşturulamayacağı üzerinde durmaktadır. Nitel bir çalışmadır. Doküman analizi ile hazırlanmıştır.
Storying Domestic Violence: Constructions and Stereotypes of Abuse in the Discourse of General Practitioners .Milford, J. (2007)	Milford, genel pratisyenlerin, şiddeti anlamada ve ele almada oynadıkları kritik rolü araştırır. Kitap Çalışmasıdır.
Ailede Çocuk İstismarı ve İhmali Ünal, F. (2008)	Çalışma çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili temel kavramlar ile ihmal ve istismarın türlerini ve önlemleri hakkında literatürü taramıştır.

Ailenin karanlık Yüzü: Türkiye'de Ensest. Bozbeyoğlu, A.Ç. Koyuncu, E. Kardam, F. Sungur, A. (2010)	Çalışmada ensest vakalarının genel özellikleri üzerinde durulmakta ve ensestin ortaya çıkarılma zorlukları ele alınmaktadır. Nitel yöntemle tasarlanmıştır.
Effects of Incest in Aging Survivors: Psychopathology and Treatment Issues. Somer, E.(2012)	Somer, çocukluklarında cinsel istismara uğramış yaşlı insanları konu almıştır. Nitel yöntemle tasarlanmıştır.
Historical Perspectives on Child Sexual Abuse, Part 2. Smaal, Y.(2013)	Smaal, Ensest ve rıza yaşıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır. Cinsel istismarı araştırmacılarını meşgul eden bazı araştırma konularını incelemektedir.
Trauma and Recovery. Herman, J.L.(2015)	Travmatik deneyimlerin bireyler üzerindeki etkilerini inceler. Kitap çalışmasıdır.
Çocuk ve ergenlerde aile dışı ve aile içi cinsel istismar olgularının karşılaştırılması. Gencer, Ö. Özbek, A. Özyurt, G. (2016)	Çalışmada aile içi istismar ile aile dışı istismar karşılaştırılmıştır. Bir çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğinde 2010-2012 yılları arasında cinsel istismar mağduru oldukları için adli değerlendirme yapılan 182 karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir
Çocuk İhmali Ve İstismarının Türkiye'de Yapılan Araştırmalara Yansımaları: Bir Literatür İncelemesi. Bakır, E. Kapucu, S. (2017)	Çalışma, Çocuk istismarı alanında yapılan çalışmaların bilimsel alanlara göre dağılımları üzerinde durmuştur. Literatür incelemesidir.
Çocukluk Çağı Cinsel İstismar ve Ensest, Olgularına Çok Yönlü Bakış. İbiloğlu, O.A. Atlı, A. Oto, R. Özkan, M.(2018)	Çalışma, çocukluk çağında gerçekleşen istismarın çoğunlukla ensest olduğunu vurgular. Cinsel istismarın klinik, sosyal ve adli sonuçları araştırılmış ve literatür üzerinden sosyal politikayı bilgilendirme çalışması yapılmıştır.
Social Work Perspectives on the Voices of Children of Child Abuse. Johnson, E.J. (2018)	Çocuk istismarının Trinidad'daki çocukların büyüme ve yaşam koşulları üzerindeki etkisini değerlendirir. Nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. 12 kız ve 12 erkek çocukla çalışılmıştır.
Mother Blaming in Academic Articles about Incest in Turkey.Salman-Yıkılmış, M. (2018)	Çalışma, ensestin faillerinin genellikle erkekler olmasına rağmen, annelerin suçlandığı üzerinde durur. Nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen bir çalışmadır.
Incest, Incest Avoidance, and Attachment: Revisiting the Westermarck Effect. Wilson, R.A. (2019)	Çalışma, evrimsel biyolog Edvard Westermarck'ın teorilerini yeniden ele alarak, insanların neden ensestten kaçındığına dair biyolojik, psikolojik ve sosyokültürel dinamikleri tartışır.
See What You Made Me Do: Power, Control and Domestic Abuse. Hill, J.(2019)	Güç ve kontrolün, aile içi şiddetin temelinde yatan en önemli etken olduğunu vurgular. Alanda "aile içi şiddet" kavramının yerine "aile içi istismar" kavramını kullanan önemli bir kitap çalışmasıdır.
İstismar ve İhmalin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Tedavisi. Aktay, M.(2020)	Çalışmada ensestin etkileri çocuklar üzerindeki etkisi literatür taranarak ele alınmıştır.
Child abuse and physical health: A population-based study on physical health complaints among adolescents and young adults. Rueness, J. Myhre, M.D. Strøm, Ida F. Wentzel-Larsen, T. Grete, Dyb. Thoresen, S.(2020)	Farklı çocuk istismar türleri ile fiziksel sağlık şikâyetleri arasındaki doğru orantılı bir ilişki olduğunu saptayan bir çalışmadır. Doğrusal regresyon analizi ile yapılmıştır

Aile İçi Cinsel İstismar (Ensest) ve Ensest Olgularının Psikiyatrik Açından Değerlendirilmesi.Çiçek, A.U. Demirci, B. Işık, C.M.(2021)	Çalışma ensestin kısa ve uzun vadede çok geniş bir yelpazede pek çok psikiyatrik bozuklukla ilintili olduğunu ifade eder ve tedavi süreci analiz edilir.
Türkiye Yazılı Basınında Ensest İçerikli Haberlerin Niceliksel İncelemesi. Karabacak, R. Torun, A. T.(2022)	Ensesti haber sunumları üzerinden ele alan çalışma, ensestin ailenin yapısına zarar veren süreğen bir sorun olarak değil de çarpıcı, beklenmeyen şok edici bir olaya olarak sunulduğunu ifade etmektedirler. Niceliksel analiz yöntemiyle tasarlanmıştır.

Literatürde farklı bilimsel çalışmaların konusu olan ensest, toplumsal görünürlüğü düşük olan bir şiddet biçimidir. Küçük, çalışmasında istismar mağduru çocukların çok küçük bir kısmının yasal mercilere başvurduğunu ifade etmektedir. Russell (1987) ensest kavramının cinsel istismardan farklı olan yönleri üzerinde dururken, Green(1993) ensest mağdurlarının travma durumlarına odaklanmaktadır. Gaffney (2003) istismarın bir kriz ve stresli durum olmaktan çok bir travma olduğu üzerinde durur. Doak (2007) bireyin çocukluk döneminde maruz kaldığı şiddetin (istismar) gelişim süreci üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanmaktadır. İstismarın nedenleri ve alınabilecek önlemler üzerinde duran Ünal (2008), olumsuz sonuçların ortadan kaldırılmasında nedenlerin önemli bir yere sahip olduğu kanısındadır. İstismar öyküsü olan yaşlı bireylerle çalışan Somer, (2012) yaşanan travmanın etkilerinin bireyi yaşamı boyunca sürdürdüğünün altını çizmektedir.

Tarihi Süreçte Ensest: Frye, ensestin oldukça eski bir tarihe sahip olduğunu ortaya koymak amacıyla Rönesans İngiltere'sinde yapılan edebi çalışmalara yansıyan ensest durumlarından bahsetmektedir. Ailenin sınırlarını kontrol ederek otorite yaratma ve sürdürme girişimleri, ensestin XVI ve XVII. yüzyıllar boyunca İngiliz siyasetinin yinelenen bir teması olduğu anlamına geldiği ifade edilmektedir. Bu nedenle Frye, tiyatro ve edebiyat eserlerinin ailevi gücü sahneye koyduğunda ensestin de sıklıkla sahnede olduğunun altını çizmiştir. Bu döneme ait kırtan fazla oyun ensesti konu alırken, kısmen William Shakespeare tarafından yazılan "Tire Prensi Perikles" ensest arzularını ve tehlikelerini keşfederek ensesti özellikle görünür kılan çalışmalara sahiptir (Frye, 2002: 39). Bunun yanında Smaal (2013: 715) 1885 yılında İngiltere'nin çocuk yaşta cinsel birlikteliklerde rıza yaşını 13'ten 16'ya çıkardığından bahsetmektedir. Bu süreç, çocuklara yönelik cinsel tutumların geçmişte de tartışılan konular arasında yer aldığını göstermektedir. Aslen bir Yahudi olan Shakespeare (1983: 34), Yahudilikte üç temel yasaktan bahseder. Bunlardan ilki putperestlik, ikincisi cinayet ve son olarak da ensesttir. Ensest, kökleri tarihin derinliklerine kadar uzanan ve görünürlüğüne karşı sert tepkiler ortaya konan cinsel bir şiddettir. Aile içi şiddet olarak çocuk istismarının tarihi insanlığın ilk ortaya çıktığı dönemlere kadar uzanabilmektedir. Ancak çocuklara yapılan cinsel, ekonomik, psikolojik ve fiziksel istismarın olumsuz bir tutum olarak tartışılmaya başlandığı tarih ancak 100 yıl önceye kadar götürülebilmektedir. Farklı toplumların çocuklar üzerindeki denetim ve baskılarına örnekler verecek olursak Arap toplumunun doğan kız çocuklarını diri diri gömebilmesi; Çin, Hindistan ve Peru gibi ülkelerde çocukların nehre atılabilmesi; Roma'da babaların çocukları üzerinde satma, kullanma, terk etme gibi haklarının olması bu istismarın meşruluk boyutlarının tarihi kökenlerini gözler önüne sermektedir. Tarihi süreç içerisinde ensest; tabu, suçluluk duygusu, utanç verici durum olması gibi nedenlerle gizlenmiş ve görmezden gelinmiştir (Karabacak ve Torun, 2021: 7).

Araştırmanın Amacı ve Problemi

Araştırmanın amacı, çocukluk döneminde aile içi istismara uğramış kadınların maruz kaldıkları istismarı hayatları üzerindeki etkisini kendi pencerelerinden/bakış açılarından keşfetmek ve şiddet kavramı bağlamında analiz etmektir. Bu bağlamda uzman psikolog Gökhan Çınar'ın hazırlayıp Youtube kanalında sunduğu Katarsis programına katılan ve aile içi cinsel istismar mağduru olan kadınların çocukluk dönemlerinde uğradıkları cinsel istismar durumları programlar çerçevesinde ele alınmıştır. Çocukluğunda istismar mağduru olmuş kadınların hayatını bu travma tahrip etmekte midir? Ensest travması mağdurları, fiziksel ve ruhsal olarak nasıl ve ne oranda tahrip etmektedir? Bu tahribin bir

süresi var mıdır? Kadınların söz konusu travma ile baş etme stratejileri nelerdir? Soruları çalışmanın problemini oluşturmaktadır. K1, K2K10 biçiminde kodlanan katılımcıların ensest ile ilgili yaşadıklarını ifade ediş biçimleri çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Katarsis programı YouTube kanalında sunulan bir program olması nedeniyle kamuya açık bir içeriktir. Söz konusu programın çalışma konusu olarak seçilmesinde ensest konusunda deneyimlerini kendi pencerelerinden anlatan birçok istismar mağdurunu dinleme imkânı vermesi ve mağdurların ayrıntılı olarak konuşmayı kabul etmeleri etkili olmuştur. Çalışmanın örneklemini oluşturan videolar her ne kadar kamuya açık bir iletişim alanında yer almış olsa ve katılımcılar da gerçek isimleri ile programda yer almış olsalar da çalışmada, program katılımcılarının gerçek isimleri kullanılmamıştır. Ayrıca programın analiz edilebilmesi amacıyla Katarsis programını hazırlayıp sunan Uzm. Psikolog Gökhan Çınar'dan 25.07.2023 tarihinde program katılımcılarının konuşmalarının isimler kullanılmadan analiz edilmesi doğrultusunda izin alınmıştır.

1. Araştırmanın Yöntemi

Nitel yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada çalışmanın amacı çerçevesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bilindiği gibi nitel ve nicel araştırmalarda amaç, farklı yaklaşımlarla "toplumsal gerçekliği" daha anlaşılabilir bir biçimde ortaya koymaktır (Erzurum, 2014: 107). Nitel araştırmalarda ise temel amaçlardan birisi olay ve olguların öznelere kendi penceresinden ele alınmasıdır. Çalışmaya konu olan olay ve olguların ortaya çıkışını besleyen unsurların öznelere gözünden ele alınması ve bunun evrensel gerçekliğe indirgenmesidir. Bir başka ifadeyle nitel araştırma, nitel veri toplama teknikleri (gözlem, görüşme vb.) kullanılarak olay ve olguların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ele alınmasına imkân vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 39). İçerik analizi ise ele alınmış herhangi bir kayıtlı iletişim biçiminin içeriğine odaklanma olarak tarif edilmektedir. Kaydedilmiş iletişim biçimi ise kitap, dergi gibi yazılı metinler olabileceği gibi televizyon programları reklamlar ve görsel öğelerde olabilir. Bu bağlamda araştırmacılar içerik analizi üzerinden kelimelerin, temaların, ifadelerin veya kavramların anlamlarını ilişkilerini analiz yapabilmektedirler. Ayrıca içerik analizi hem nitel hem de nicel araştırmalarda kullanılabilen verimli bir tekniktir. Çalışmamızı nitel bir araştırma olarak tasarladığımızdan nitel içerik analizi bizim açımızdan kullanışlı bir teknik olacaktır. Nitel içerik analizi, metinler veya transkriptler üzerinden iletişim ve etkileşimin yönünü anlamayı sağlar. Bu yönüyle nitel içerik analizi, temalar ve örüntülerin tanımlanması ve kodlamaların sistematik sınıflandırılması aracılığı ile verilerin öznel biçimde yorumlanmasına dayanan bir araştırma türüdür. Bu açıdan bakıldığında nitel içerik analizi, konuşmaların, metinlerin ve bunların özel bağlamlarının bütünlük bir görünümünü vurgulamaktadır. Bu yönüyle bir metindeki açık ve gizli olabilecek anlamları, temaları ele almak için nesnel içeriklerinin ötesine geçme fırsatı sunar. Burada araştırmacı tarafından kavranmak istenen toplumsal gerçeklik, öznel ancak bilimsel bir biçimde anlaşılabilir olur. Metnin içeriğindeki anlama odaklanan nitel içerik analizi, anlamı ortaya çıkarırken kodlar ve temalar kullanır (Gül ve Nizam, 2021:182-185). Benzer bir biçimde nitel içerik analizinde gerçekliğe ulaşabilmek amacıyla Ne? Neden? Nasıl? gibi soru sözcüklerine cevaplar aranarak yüzeysel görünmeyen gizli mesajları ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bir başka ifadeyle anlatı içerisindeki derin anlamları keşfederek gerçekliği ortaya çıkarma çabasıdır. İçerik analizi, kitle iletişim araçları ve sosyal medya alanlarının gelişmesine bağlı olarak da bilimsel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir teknik olmuştur (Metin ve Ünal, 2022: 275). Alanda Mayring (2014: 15) nitel içerik analizinde en önemli isimlerinden biridir. Ona göre söz konusu analiz altı aşamadan oluşmaktadır. Ancak bu basamaklar çalışmanın içeriğine göre farklılaşabilmektedir. Bazı çalışmalarda temalar ve bunların alt kategorileri oluşturulurken (Girgin-Büyükbayraktar, 2018), bazılarında da kategoriler oluşturularak (Gümüšoğlu, 2008) bu kategorilerin açıklanması yoluna gidilmiştir. Bunun yanında bazı aşamalar kullanılarak da analizler yapılmıştır.

- ✓ Araştırma probleminin ortaya konması,

- ✓ Kategorilerin oluşturulması,
- ✓ Verilerin kavramsal ve betimsel ifadelere dönüştürülmesi (Kategorileri ölçmek amacıyla),
- ✓ Bulguların analiz edilerek raporlaştırılması (Yıldırım, 2015:26).

Ayrıca Yıldırım'a göre içerik analizinde kategori oluşturma da iki farklı şekilde yapılır. Bunlardan ilki, konuyla ilgili daha önce yapılmış ve standartlaştırılmış kategorilerin kullanılmasıdır. İkincisi ise çalışmanın kuramsal yapısına göre yeni kategorilerin oluşturulması.

Kısaca ifade edecek olursa nitel içerik analizinde amaç, bir içeriğin önemli temaları ve kategorilerini belirlemek ve bu temalar tarafından yaratılan sosyal gerçekliğin tanımlanmasını sağlamaktır (Gül ve Nizam, 2021:185). Mayring (2014:19)'e göre nitel içerik analizinin yaygınlık kazanmasında etkili olan faktörler şunlardır:

- ✓ Radyo ve gazeteler gibi kitle iletişim araçları giderek daha önemli hale geldi. Bunların içerik analizleri, "kamuoyunu" keşfetme girişiminin bir parçası oldu.
- ✓ İkinci Dünya Savaşı sırasında Harold D. Lasswell'in başkanlığında hassas propagandaları değerlendirmek amacıyla "Savaş Zamanı İletişim Çalışmaları Deneysel Bölümü" nün kurulması.
- ✓ Adalet Bakanlığının, iç istihbarat hedefleri doğrultusunda içerik analizleri yaptırması.
- ✓ Ticari şirketlerinde içerik analizlerini kullanışlı bir teknik olarak keşfetmeleri

2. Araştırmanın Evreni

Kanalda çok farklı konu ve konuklar yer almaktadır. Ancak biz konumuz gereği çocukluk döneminde cinsel istismara uğramış, kadınların anlatılarının yer aldığı 10 Katarsis programı seçtik. Dolayısıyla araştırmanın evreninin Katarsis programı oluştururken, örneklemini ise 1 Ocak 2020 ile 25 Aralık 2023 tarihleri arasında yayımlanan programlar içerisinden seçilen 10 program oluşturmaktadır. Ortalama 45-50 dakika aralığında süren programlar baştan sona izlenerek mağdurların istismar karşısındaki tutumları analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada 10 program analiz edilmiştir. Programlardan birinin katılımcısının istismarcısı aileden biri olmadığı için ensest konusu dışında kaldığı düşünülerek analizden çıkarılmış ve bunun yerine istismarcısı aileden olan bir başka program analize eklenmiştir. Dolayısıyla çalışma 11 program üzerinden yapılmış ancak 10 program çalışmaya dahil edilmiştir.

3. Verilerin Analizi

Programa katılan kadınların istismar süreçleri çocukluk dönemlerine dayanmaktadır. Dolayısıyla programa katılan kadınların kendi deneyimleri üzerinden aile içi istismarı anlatmaları özellikle kız çocuklarının karşı karşıya kaldığı riskleri gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda yaşanan travmanın ele alınış biçimi:

- ✓ Maruz kalınan eylemin çocuk dünyasında nasıl anlamlandırıldığı/tanımlandığı,
- ✓ Maruz kalınan eylemin algılanma biçimi,
- ✓ Maruz kalınan eylemle baş etme stratejileri,
- ✓ Maruz kalınan eylemin yaşamın sonraki aşamalarına etkileri,
- ✓ Maruz kalınan eylemin travmatik sonuçları ile baş etme stratejileri.

Katılımcıların program yapımıcısına verdiği cevaplar üzerinden ele alınmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu bağlamda çalışma katılımcıların ifadelerinin analizi sonucunda 4 ana tema oluşturulmuş ve 10 kategoriye ayrılmıştır.

4. Araştırmanın Bulguları ve Tartışma

Nitel çalışmalarda olay ve olguların bireyin anlam dünyasındaki karşılıkları önemlidir. Bu bağlamda çalışmamızda bireyin çocukluk döneminde maruz kaldığı ensest şiddetini anlamlandırma çabası oldukça dramatiktir. Katılımcıların bunu anlama çabaları esnasında yetişkinlerin yapılan eylemi sunma biçimleri dikkat çekicidir. Çocuk dünyasına ait olan “oyun” kavramı kullanılarak yetişkinlerin dünyasına ait olan “cinsel eylem” yeniden adlandırılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle K8 ve K9’un ifadelerinden yola çıkılarak “ensestin sunumu” teması oluşturulmuş ve bu temanın alt kategorileri olarak “bir oyun olarak ensest”, büyük bir sır olarak ensest” ve “bir sevgi ifadesi olarak ensest” kategorileri oluşturulmuştur. Çalışmada mağdurların yaşadıkları karşısında ilk kendilerine yönelmeleri ve kendilerini suçlamaları ve bu eylemden büyük utanç duyduklarını ifade etmeleri “suçluluk” temasının oluşturulmasında etkili olmuştur. K9, K8 ve K3’ün ifadeleri “kendini suçlama” “utanma” ve “yalnızlık” kategorilerinin oluşturulmasında etkilidir.

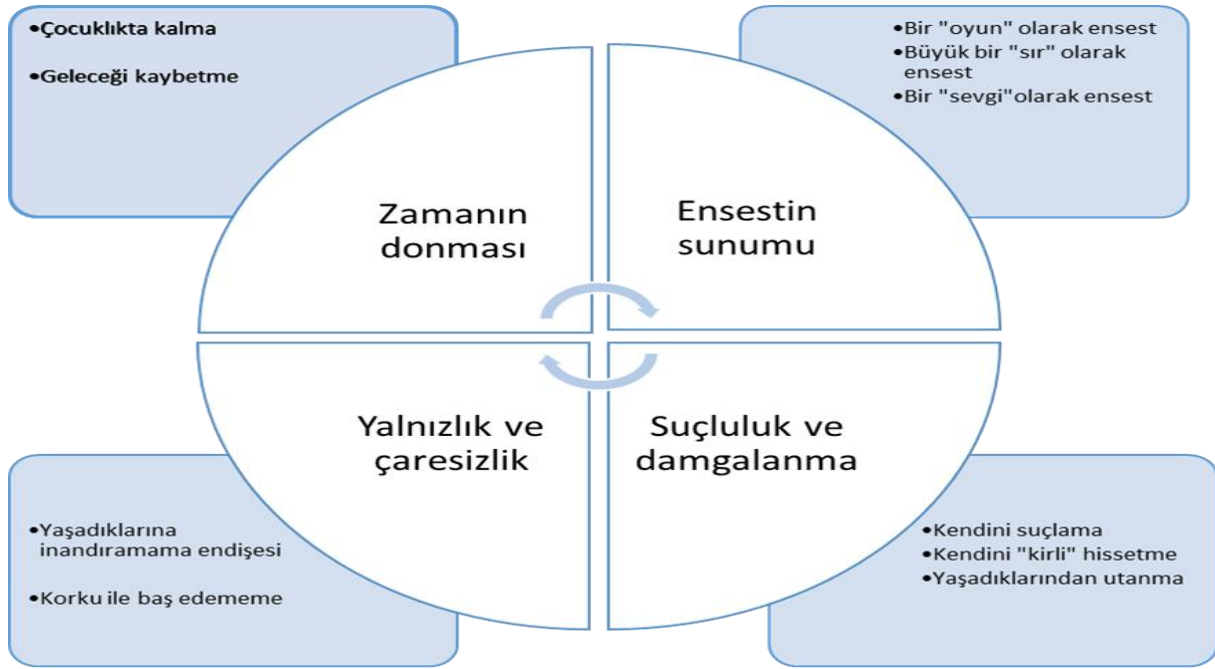
Çalışmanın demografik tablosu şöyle oluşturulmuştur:

Tablo: 2 Katılımcılara Ait Bilgiler

Katılımcı	Programa katıldığı Yaşı	İstismara Uğrama Yaşı	İstismarının Devam ettiği süreç/Yıl	İstismarın Sona erdiği Yaş	İstismarcının Derecesi	Yakınlık
K1	52	9	2	11	Amcası	
K2	18	12	4	17	Babası ve ağabeyi	
K3	27	11	9	20	Babası	
K4	47	8	8	16	Babası	
K5	40	9	4	13	Üvey babası	
K6	32	7	5	12	Kuzeni	
K7	32	5	Birkaç defa	16	Dayısı ve üvey babası	
K8	48	9	9	18	Abisi	
K9	20	7	4	11	Babası	
K10	55	9	7	16	Üvey babası	

Ensest, ıstırap verici ve bazen de ondan kaynaklanan uzun vadeli yıkıcı etkiler nedeniyle önemli bir sosyal sorun olarak kabul edilmektedir (Russel, 1987:11; Johunson, 2018:47). Ensest gizli olması ve aile dışından kişilerin duyması durumunda bir dışlanma ve sosyal baskı yaşanacağı riskine karşılık büyük bir gizlilik içinde sürdürülmektedir. Çalışmalarda istismar mağdurlarının sadece %15'nin adli makamlara başvurduğunu ifade etmiş olması göz önünde bulundurulduğunda gizliliğin boyutları daha net anlaşılmaktadır (İbiloğlu ve ark, 2018:90; Küçük -:81). Bu nedenle istismara maruz kalan mağdurlar büyük oranda yapılanları gizleme konusunda aileleri ile işbirliği içindedirler. Sosyal ve ekonomik olarak güçsüz olan mağdurlar büyük oranda bu sırrı ergenlik dönemlerine kadar saklamaktadırlar. Ergenlik sonrası enseste boyun eğme durumu çok daha yüksektir.

Resim: 1 Çalışmanın Temaları ve Kategorileri

4.1. İstismarın (Ensest) Sunumları

Aile kurumu içerisinde, en güvende olunması gereken yerde, çocuklar istismarın mağduru olmaktadır. Bu mağduriyet oldukça sert kuralları olan bir gizlilik içerisinde sürdürülmektedir. Bunu tecrübe eden kız çocukları, bir korku ve endişe çemberinde yaşadıklarını anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Yaşadıklarının ne olduğu konusunda fikirleri olmayan bu çocuklar, bunu bir "sevgi gösterisi" olarak kabullenme çabasına girdikleri gibi "oyun" olarak da değerlendirmeye zorlanmaktadırlar. Hatta bizim çalışmamızda izlediğimiz programların bazılarında çocuklar bunu anneleri ile paylaştıklarında annelerinin bunu bir "oyun" olarak sunduğunu ama bu oyunun kimseyle paylaşılması gerektiğinin de altını çizmektedirler. Kadınlar söz konusu dönemde yaşananların normal bir durum olmadığını ya canlarının acımasından ya da bu oyunun gizli tutuluyor oluşundan sezdiklerini ifade etmişlerdir. Yapılan çalışmalarda çocuklukta yaşanan travmaların kişiliği şekillendirdiği ifade edilmektedir (Green, 1993: 890). İstismarcı bir ortamda büyüyen çocuğun karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi çevresine uyum sağlamakta güçlük çekmesi olarak ifade edilmektedir. "Benim ikiye bölünmüş bir hayatım vardı. Gece babamla yaşanan hayat başkaydı. Gündüz yaşadığım hayat başka. Gündüz herkes gibi önlüğümü giyip okula gidiyordum. Ne kadar saklayabiliyordum bilmiyorum ama çocukluk arkadaşlarım çok öfkeli olduğumu söylüyorlar. Her an kavga etmeye hazır. Benim akranlarım bu öfkenin farkındalarmış ama yetişkinler bu öfkeyi fark etmiyor. Şimdide kavga etmeye hazır yüzbinlerce çocuk var." (K4)

Bunun yanında insanlara güven duymada güçlük çeken bu çocuklar, çevrelerinde kimin değerli, kimin güvenli olduğu konusunda korkunç bir çaresizlik içinde öngörüsüzdüler. Herman (2015:98), kronik çocuk istismarının, sıradan bakıcılık ilişkilerini derinden kesintiye uğrattığını ve yaygın bir ailevi terör ortamında gerçekleştiğini ifade eder. Çocuk istismarı, çocuğun tüm güçsüzlüğünden ve çaresizliğinden faydalanarak onu araçsallaştırmaktır. *“Ben babama güvenemeyeceksem, anneme güvenemeyeceksem kime güvenicem. 11 yaşında bir kız çocuğuyum.”* (K3)

“Babamla ben aynı odadayım. Niye aynı odadayız bilmiyorum. Rüyamda bir yılan gördüm. Siyah ve çok büyük bir yilandı. Uyandım hala ağlıyorum. Işığı yakamıyorum. Işığı yaksam uyanacağım. Baba! Dedim. Ne oldu dedi? Işığı yaktı, gelip beni kucağına aldı. Ben öyle uyumuşum. Bir acıyla uyandım. Babam bana ne yapıyor? Babam beni bir yilandan kurtardı ve ben güvendeyim. Güvendeyim dediğim anda başıma ne geldi. Ben kendimi güvende hissetmiyorum. Ömür boyunca da hissetmeyeceğim.” (K4)

İstismar mağduru çocukların kendilerine bakma ve koruma konusundaki öngörüsüzlükleri, onları psikolojileri üzerinden bir savunma sistemi geliştirme arayışına iter. Böylece güven ve kendilerini koruma konusundaki başarısızlıklarını psikolojik savunma sistemleri ile telafi etmeye çalışırlar. Freud açısından bir histeriklik olarak tanımlanabilecek semptomlar (rast gele cinsel ilişki, cinsel işlev bozukluğu, depresyon, ölümcül intihar belirtileri vb.) parçalanmış kişiliklerinin savunma mekanizmaları olarak tanımlanmaktadır. Bunlar aslında tekrarlanan travmaların altında şekillenen benliklerin hikayesi olarak ifade edilmektedir (Herman, 2015:96-97).

4.1.1 Bir “Oyun” Olarak Ensest

Çocukluk döneminde yapılan istismarı, sıradanlaştırmak amacıyla fail ve işbirlikçilerinin benimsediği tutum genel olarak bunu bir “oyun” olarak tanımlamak ve mağdurun bunun bir oyun olduğuna ikna edilmesidir. Çalışmada kadınlar, istismara uğradıklarında bunun ya istismarcıları ya da aileden birileri tarafından bir “oyun” olduğu yönünde ikna edilmeye çalışıldıklarını ifade etmişlerdir. Bunun bir oyun olmadığını da ya yaşları ilerledikçe ya da şahit oldukları bir takım konuşmalar esnasında öğrenmişlerdir.

Örneğin K9 konuyla ilgili oldukça çarpıcı cümleler kullanıyor. *“Babam bunu bana bir oyun olarak anlattı. Ama ben büyüdükçe bu oyunda bir kirlilik olduğunu anladım”* Katılımcı ebeveynleri veya istismar failleri bunun bir oyun olarak sunarken oyunun gizliliğinin de altını çiziyorlar. Konuyla ilgili olarak K8, ilk defa komşunun oğlu evleneceği zaman kadınlar aralarında gerdek gecesinden ve bakirelikten bahsettiklerinde bunun bir oyun olmadığını ve aslında tecavüze uğradığını anladığını, ifade ediyor. *“Oyun desem oyun değil çünkü canım yandı. Bunu yapan insan oyun oynuyoruz senle dedi.”* (K8) Yine K9 istismarında o denli uç noktalara gidildiğini ifade ediyor ki, kendisine babası tarafında çizgi film gibi porno film izlettirildiğinin altını çiziyor. Bu bir anlamda failin yaptıklarının oyun olduğuna çocuğu ikna etme sürecinde kullandığı farklı yollar olarak ifade edilebilir.

4.1.2. Ensestte Gizlilik

Aile içi ensest ilişki toplumsal yasaklı bir eylem olması nedeniyle faileri tarafından gizliliğine büyük önem verilmektedir. Mağdurlar bunu kimseyle paylaşmamaları konusunda ya tehdit edilirler ya da failer aralarında saklanması gereken bir “sır” olduğuna ikna edilirler.

K3 “Babam bunu kimseye söylememem konusunda beni tehdit etti.” “Abim bunu kimseye söylersen seni öldürürüm, dedi.” (K8) *K5 “Annem ben ona haddini bildireceğim ama sen de çeneni kapatacaksın, dedi.”* *K7 “Beni annemi öldürmekle tehdit etti. Sustum.”* *K9 “Annene söylersen sana inanmaz ve sen şiddet görürsün. Annene söyleme, dedi. Ben de korktum. Söylemedim.”*

Ben abimin bana yaptıklarını anneme anlattım. Annem mutfağın içine çekti beni kapıyı kilitledi. Aman kızım kimse duymasın, dedi. İşte baban duyarsa kötü olur. İşte kan çıkar. Ben de bilmiyorum. Anne ne

yaptı bana abim de böyle şeyler oluyor, diye anneme soruyorum. Bi şey yapmadı! diyor. Sen sus! diyor. Ben onu hemen evden uzaklaştıracağım, diyor.” (K8)

Aile kendi toplumsal konumunu koruma uğruna aile üyesi olan küçük bir kız çocuğunu kurban vermekten çekinmemektedir. Farklı travmatik (büyük tıbbi hastalıklar, kazalar veya sevilen birinin kaybı) durumların aksine, ensestt “gizlilik” temel bir kanun niteliğindedir. Dolayısıyla ensestte “kutsal sessizlik” olarak ifade edilebilecek bir sessizlik söz konusudur. Kurbanın ve bu travmayı bilen herkesin kasıtlı sessizliği yaygın bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır (Russel, 1987: 34). İstismara maruz kalan çocuklarda şiddet, tehditler ve kuralların kaprisli bir şekilde uygulanması otomatik bir itaat alışkanlığı geliştirirken tecrit, gizlilik ve ihanet güvenli bağlanma ilişkisini yok eder. İstismarın derinliğine göre farklılık göstermekle birlikte bu aileler sosyal tecrit konusunda bilinçli bir tutum içindedirler. İstismar mağduru çocuklar bu tecrit sürecinin bir parçası olmaları nedeniyle akran ilişkilerinde serbest değildirler (Herman, 2015: 100). Söz konusu tecrit, “kutsal sessizliği” sürdürmeye hizmet eder.

4.1.3. Bir “Sevgi” Gösterisi Olarak Ensest

Çalışmada öne çıkan kategorilerden birisi de ensestin bir “sevgi gösterisi” olarak sunulmasıdır. Çalışmaya katılan kadınlar dan K4 yaşadıklarını anlamakta ne denli güçlük çektiğini ve sonunda da bunu bir “sevgi” ifadesi olarak kabullenme yoluna gittiğini şu cümlelerle ifade ediyor: *“Babam beni seviyor. Babamın bir sevgi gösterisi olarak bunu kabul ettim. Orada bir şey vardı ve ben ona adapte olmaya çalıştım. 12-13 yaşına kadar bunu bir sevgi gösterisi olarak kabul ettim.”* İstismar mağduru çocuklar, kendilerini ihmal eden ve kötüye kullanan yakınlarına karşı da egemenlik ve sevgi bağının iç içe geçtiği bir duygusal bağ geliştirmektedirler (Herman, 2015: 100).

Babasının kendisine yaklaşırken bunu masum bir “sevgi” gösterisi gibi sunmaya çalıştığını ifade eden K9 *“Baban elini bedenimde en olmadık bölgelerime götürüyordu. Beni seviyormuş gibi yapıyordu. Bana dokunuyordu.”* cümleleri ile sevgi gibi sunulmaya çalışılan istismarın altını çiziyor.

K1 *“Amcam babaannemin yanında beni seviyormuş gibi yapardı. Alır kucağına oturtur ve beni taciz ederdi.”* Hill (2019:31-32) aile içi istismarın ilk aşamasının sevgi, güven ve samimiyet üzerinden biçimlendiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda mağduru istismarcısına ilk bağlayan sevgidir. Söz konusu sevgi, onu affettiren ve onun için bahaneler uydurmasına ya da uydurulan bahanelere ikna olmasına da neden olur. Çalışmada K4’ün ifadeleri bunu karşılamaktadır. Hill’e göre güven ve sevgi zorlayıcı kontrolün temel bir bileşenidir. Bunun üzerinden istismar mağduru duygusal bir bağa zorlanmaktadır. Bu duygusal bağ üzerinden istismar kolayca pratik edilebilmekte ve gizli kalabilmektedir. Bu, istismarcı olmayan insanların hissettiği türden bir sevgi değildir. İstismarcının iktidar erkininin derinden sahip olduğu yetki tarafından tanımlanan bu sevgi, çarpıtılır ve kullanılır. Russel (1987: 52) ise çalışmasında bizim çalışmamızın katılımcı cümleleri ile benzerlik içeren şu ifadelerle yer vermektedir: *“Onu sevdiğim ve beni çok sevdiği için kötü niyetli değildi, bu yüzden beni etkilemedi. Sanırım hayatımda belirsiz bir dönemdi.”*

4.2. Suçluluk Duygusu (Damgalanma)

Ensest bir çocuğun yaşayabileceği en şiddetli istismar biçimlerinden birisidir. Bu süreçte mağdur ne yaşadığını anlayamadığı gibi yaşananlar konusunda da çoğunlukla kendini suçlamaktadır. Hatta bununla ilgili olarak bedeniyle bir çatışmaya girmekte özellikle kız çocukları kadınlık görüntülerini yok etme çabasına girebilmektedirler. Çalışmada istismarı ensest kavramı dışında (aile üyelerinden biri tarafından gerçekleştirilmediği) kalması nedeniyle çalışmaya dâhil edilmeyen K11’in söyledikleri oldukça çarpıcı ve konunun boyutlarını ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. *“Kadın gibi görünmemeye çalıştım. Çok yemek yiyerek kilolu bir kadın olmaya çalıştım. Yetişkin ve kilolu bir kadinken tacize uğrayınca kiloların bir işe yaramadığını anladım.”*

Goffman (2014: 23) “sosyal açıdan kabul görme vasfından men edilme”den bahsederken temelde içeriden veya dışarıdan gelen bir suçlama durumundan da bahsetmektedir. Bu “men etme” durumu bireyin kendi içinden geldiğinde kendi varlığını “olmaması gereken”, “yanlış kişi”, “lanetli kişi” olarak işaretliyor. Dışarıdan geldiğinde ise toplumsal bütünle çelişen, aykırı birey olarak kendini işaretlemesine neden oluyor. Goffman benliğin sunumunu temelde bireyin toplumsal beklentilerle uyumlu benlik inşası olarak ifade eder. Bu biraz Jung, (2006:39)’un “persona” kavramıyla da benzerlik gösterir. Jung, persona bireyin dış dünyada kabul görmek ve onaylanmak amacıyla takındığı benlik biçimidir. Green (1993:897) ve Russel (1987:167) istismarın travmatik etkilerini açıklamak amacıyla geliştirilen teorik bir modelden bahsederler. Buna göre cinsel istismar travmaya neden olan dört faktör açısından analiz edilebilir. Bunlar: travmatik cinselleştirme, damgalama, ihanet ve güçsüzlüktür. Bu dinamikler, çocukların dünyaya karşı bilişsel ve duygusal yönelimlerini değiştirmekle birlikte çocukların benlik kavramlarını, duygusal kapasitelerini çarpıtarak travmaya uzun soluklu bir etki kazandırır.

Bu bağlamda "damgalama", çocuğun, akranları, akrabaları ve aile üyeleri tarafından gerçekleşen tacizden dolayı zarar görme ve suçlanma hissini tanımlamak üzere kullanılabilir. Damgalama, mağdurda utanç, suçluluk ve düşük benlik saygısına yol açar ve birey kendini değersiz hisseder. Herman (2015: 265) benzer bir yaklaşımla kiliselerde gerçekleşen tecavüz ve tacizler üzerinde durur. Ona göre mahkemelerin uyguladığı mali cezalar ve cezai yaptırımlar, mağdurları tatmin etmez. Onlar için önemli olan şey, sosyal doğrulamadır. Bir başka ifadeyle suçun hem gerçeklerinin hem de zararlarının toplum tarafından kabul edilmesi ve haklı çıkarılmaktır. Mağdur toplumun ve kendi çevresinin suçu kınama konusunda net bir tavır almasını ister. Böylece aslında kendilerine ait olmayan o suçluluk ve utanç duygusu ait olduğu kişiye yüklenecek ve mağdur ait olduğu sosyal saygınlığa yükselecektir. Bu bir anlamda kişinin kendi gerçeğinin toplumsal olarak onaylanması ve doğrulanmasına duyulan ihtiyaç olarak da tanımlanabilir.

4.2.1. Kendini Suçlama

Ensest karşısında çaresiz ve anlama güçlüğü içinde olan çocuklar, olay karşısında çoğunlukla kendilerini suçlamaktadırlar. Kendilerinde bulunan bir eksikliğin veya yetersizliğin buna sebep olduğunu düşünmektedirler. Katılımcıların olay karşısındaki tepkilerinin hep kendilerine yönelmesi bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Toplumun bu ve benzeri olaylar karşısında çoğunlukla mağduru “ayıplı” “kirlenmiş” “hatalı” kabul etmesi mağdurun kendini suçlamasında önemli bir katkıya sahiptir. Çalışmada izlenen programlardan birinin konusu olan K9 babasının kendisine tecavüz ettiğini annesine anlattığında onun (annesinin) kendisine inanmasını hayretle karşıladığını ifade ediyor. Böyle bir konu karşısında annesinin kendisine inanmayacağından ve yargılayacağından korkuyor. Suçlanmaktan çok ürküyor. Yaşadığı toplum tarafından “ayıplı” sayılma riskine karşı oldukça güçsüzdür. Mağdurların kendini suçlama durumlarını katılımcıların şu ifadeleri açıkça ortaya koymaktadır.

“Hep ağladım. Tuvalette kendimi tokatladım.”(K3) “Kendimi kötü hissettim. Benden kaynakladığını düşündüm.”(K4) “Mahkemede annem beni suçladı. Benden kaynakladığını söyledi.” (K1) “Kendimi lanetlenmiş olarak görüyordum. Kendime karşı çok öfkeliydim. Tehlikelere karşı duyarsızdım. Ölümüne neden olacak adımlar atabiliyordum.”(K4) “Üç defa idam ettim kendimi. İpe astım.” (K3)

Yapılan çalışmalarda mağdurların kendilerini suçlama tepkilerinin oldukça yüksel olduğu ifade edilmektedir. Bu çalışmalara önemli bir örnek Russl’ın çalışmasıdır. Russl (1979:121) amcası tarafından cinsel istismara uğrayan kızın cümlelerini şöyle aktarmaktadır:

“Üzuldüm ve kendimi suçlu hissettim ve buna sebep olacak bir şey yapıp yapmadığımı merak ettim. Katolik olarak yetiştirildim ve o dönemde başıma gelenlerin sorumluluğu bana yüklendi. Oğlanlar sadece doğal dürtülerini sergilerken, kızın kötü olduğuna her zaman inanılırdı. Bu o zamanlar kafama o kadar kazınmıştı ki bende bir sorun olduğumu düşünmüştüm.”

Russel (1987: 170) istismara uğrayan kız çocukların deneyimlerini ifşa etseler de etmeseler de "safliklarını" yitirdikleri ve "zarar görmüş mallar" haline geldikleri fikrini içselleştirdiklerini ifade etmektedir. Özellikle Batı dışı toplumlarda bu yaygın bir biçimde yaşanmakta ve bu sürecin mağdurları kendilerini "eksik" "yetersiz" ve "kayıp içinde" tanımlamalarına neden olduğunu ifade etmektedir. Green (1993:893) literatürde cinsel istismara uğramış çocuklarda depresyon, düşük benlik saygısı ve intihar davranışının varlığı belgelenmiş olsa da istismar ve depresyon arasındaki ilişkinin doğasının tam olarak tanımlanamadığının altını çizer. Ancak depresyonun güvenilen figürün kaybı, güçsüzlük ve sömürü duygularını ortaya çıkardığı da bilinmektedir. İstismara uğrama sonucunda ailesi tarafından suçlanma, inanılmama ve aşağılanmaya maruz kalan K1 "*Babam sen yanlış konuşuyorsun kızım, demedi. Demedi. Bunların başıma geldiğine inandı. Özür diledi. Bir şey yapamadığı için özür diledi*" cümleleriyle inanılmanın onun için ne denli önemli olduğunun altını çizmektedir. İnanılmamak ve aşağılanmak arasında bir duygu git geline sahip olan mağdurlar, toplumun yargılarından büyük oranda etkilenmektedirler.

4.2.2. Kendini "Kirli" Hissetme

Beden bireyin temelde en mahrem ve dokunulmaz varlığıdır. Bedene izinsiz yapılan dokunma bireyin güven duygusunu etkileyebildiği gibi bireyin buna farklı tepkiler vermesine de neden olabilir. Bu konuda önemli örneklerden biri K8'in yaşadıklarına tepki olarak anlattıklarıdır:

"Eve plastik bulaşık telleri alınırdı. Ben onlardan birkaçını alır saklardım. Banyoya gidince de bana dokunduğu noktalarımı bütün gücümle tellerdim. Banyodan kıp kırmızı çıkardım."(K8)

Green'in (1993: 895) aktardığı araştırma sonuçlarına göre cinsel istismar mağdurlarının %27'si ve %21'inde sırasıyla alkol ve uyuşturucu kullanımı öyküsü tespit edilmiştir. Mağdurların bunu kullanmadaki amaçlarının acı verici anıları ve duyguları silebilmek olduğu ifade edilmektedir. Farklı açılardan bakıldığında uyuşturucu, alkol gibi maddeler aracılığı ile birey bedenini travmanın izlerinden temizlemeye çalışmaktadır. Bunun yanında bedene izinsiz dokunmanın birey üzerinde farklı yansımaları da olabilmektedir. Buna verilebilecek önemli bir örnek de K1'in ifadeleridir:

"Ben duş aldıktan sonra havluyla kurulanamam. Hala kurulanamam çünkü ... bana tecavüz ettikten sonra beni banyoya götürüp yıkıyordu. Her yerimi kuruluyordu. Ondan sonra geri kendi yatağına koyuyordu."

Russel (1987:139) da istismarın mağdurlar üzerindeki uzun vadeli etkileri olarak "*Kendisiyle ilgili artan olumsuz duygular, tutumlar veya inançlar, düşük öz-değer duygusu, kendini suçlama, kendinden nefret etme, utanç, suçluluk, bedeni hakkında olumsuz duygular*" sıralamıştır. Yine Somer (2012: 57) yaptığı çalışmada ailelerinde cinsel istismara uğrayan kişilerin içlerinde derin bir utanç ve kendini farklı hissetme duygusu taşıdıklarını ifade etmektedir. Mağdurların kendilerini yabancılaşmış hissettikleri gibi herkesin onların yüzlerine ve vücutlarına bakıp "ne kadar kirli olduklarını" anlayabileceğine inandıklarını söyleyen Somer yaşanan travmanın onlarla birlikte var olduğunun altını çizmektedir. İstismar, ergenlik ve erken yetişkinlik döneminde fiziksel sağlık sorunlarına da neden olmaktadır (Rueness ve diğ. 2020:517).

4.2.3. Yaşadıklarından Utanma

Russel (1987: 132) yaptığı çalışmada ensest mağdurlarının utanma ve faile zarar verme endişesiyle yaşadıkları istismarı paylaşmaktan çekindiklerini ifade etmiştir. Toplumsal ve kültürel normlar ensesti yasaklamakla birlikte ensest mağdurlarının sesini durduracak bir mekanizmaya sahip değildir. Tam tersine failin taşınması gereken utanç ve suçluluk duyguları çoğunlukla mağdurlar tarafından

üstlenilmektedir. Mağdur aslında hiç hak etmediği bir utancı ve sırrı uzun yıllar omuzlarında taşımak durumunda kalmaktadır.

“Ben çok utanıyorum. Öz babam tarafından bu bana yapıldığı için utanıyorum” (K3)

Green’e (1993:895) göre ortaya çıkan kötülük, utanç ve suçluluk duygusunun ebeveyn tarafından ihanete uğramanın bir sonucudur. Birey içinde yaşadığı yapının güvenliğinden emin olamadığı durumlarda depresyon başta olmak üzere birçok sorunla karşı karşıya kalabilmektedir. Mağdurun travmasının çocukluk döneminde yani bir bireyin en savunmasız ve güçsüz olduğu dönemde yaşanması kendisine karşı suçlayıcı tutumunu güçlendirdiği gibi bununla baş etme noktasında çaresiz duruma getirmektedir. Çocukluk döneminde yaşanan bu güvensizlik durumu yaşamın tümünde etkisini sürdürmektedir (Bakır ve Kapucu, 2017: 15).

“Ben babama güvenemeyecsem, anneme güvenemeyecsem kime güvenicem. 11 yaşında bir kız çocuğuyum.” (K3)

Ayrıca Russel (1987: 174) yaptığı çalışmada istismar mağdurlarının mağduriyetlerinden sıklıkla sorumlu tutulduklarını ve bunun mahcubiyetini yaşadıklarını ifade etmiştir.

“Babam bana belki bir gün oyuncak almadı... Ama bana (Duraksıyor) ben babamın cinsel organını oyuncak olarak tanıyordum.” (K9) Bunu anlatırken konuşmasına saniyelerce ara veriyor. Bunu anlatmaktan utandığını çok net belli ediyor.

Katılımcımız atık bir yetişkin ve bunu ifade etmekte ne denli zorladığını jest ve mimikleri ile de ortaya koyuyor. Çok birebir uymasa da Doak’ın (2007:86) söz konusu utancı aşmak amacıyla bazı hukuk uzmanlarının kullandığı tekniklerden de burada bahsetmek istiyorum. Cinsel istismara uğrayan çocukların mahkemede başlarına gelenleri anlatmalarına yardımcı olmak amacıyla insan anatomisini temsil edecek şekilde yapılmış cinsel organlı oyuncak bebekler kullandıklarını aktarmaktadır. Bunun, tartışılması zor ve utanç verici konuların çocuklar tarafından konuşulmasını kolaylaştırdığını aktarmaktadır. Çocuklar yaşadıklarını sözcüklere dökemeseler de işaret edebilmektedirler.

“Bu arada herkesten utanıyorum. Gerçekten utanıyorum. Herkesten özür diliyorum ona “baba” dediğim için şu an.” (K9)

Çok yönlü olarak ensest, toplumsal yapıya, geleneğe ve yasak işaretli bir tabuya yönelik temel bir saldırı olarak tanımlanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak mağdurlar yaşadıklarının farkına vardıklarında sıklıkla suçluluk, utanç duyabilmektedirler (Russel, 1987:293).

4.3. Yalnız ve Çaresiz Hissetme

Ensest aile içerisinde gerçekleşen ve failin mağdur üzerinde güç ve iktidar sahibi olduğu bir süreçtir. Söz konusu istismar eyleminin aile kurumu içerisinde gerçekleşmesi ve mağdurunda ailenin küçük ferdi olan çocuk olması mağdurun yalnızlık ve çaresizliğini büyütmektedir. Wilson (2019: 28) ensest eyleminin ister ebeveyn figürlerini isterse de kardeşleri kapsasın, pedofilik olduğunda ağırlıklı olarak gücün, otoritenin ve güvenin asimetrik suiistimalini içerdiğinin altını çizer. Mağdur kendisine yapılanın ne olduğunu çoğunlukla anlayacak bir yaşta değildir. Bu bağlamda güven ve korunma duygusunun en yüksek düzeyde yaşanması gereken kurum içerisinde korunmasız, çaresiz ve savunmasız kalmaktadır. Güven ve güvenli bağlanma duygusu yıkılmakta ve ailenin diğer üyeleri tarafından da yaşadıkları görmezden gelinmektedir. K3 babası tarafından ilk tecavüzünü yaşadığında annesine sığınmaya çalışıyor ancak babanın evde oluşturduğu korku ve baskı anneyi de etkisi altına almıştır ve anne de çocuğu babasına doğru itmektir.

“O gün annem okuldan çağırdı beni. Babam aşağı kattaydı. Babam bana arkamı dön dediğinde üzerimde önlüğüm de vardı. Ve arkamı döndüğümde ilk tecavüzünü orada gerçekleştirdi. Ben bağırdım. Annemin yanına gittim. Annem bana aşağı git, gelme, git aşağı, dedi” (K3)

Çocuk olmak ve ebeveyn kavramı karşılıklı güven ve koruma üzerine inşa edilen ve doğalarında bunu barındırdığı düşünülen kavramlardır. Kavramların genel içerikleri ile çelişen durumlar, bireyi yaşadığı travma karşısında çaresiz bırakmakta ve buna direnecek bir güç bulamamasına neden olmaktadır. Aile içerisinde en çok güvenebilecekleri ve desteğini talep ettikleri anne figürü yaşanan korku ve şiddet ortamının da etkisiyle çoğunlukla fail ile sessiz bir işbirliği içine girmekte ve mağdurdan uzaklaşmaktadır.

“Annem yanımda yatıyordu. Annem ve babam yan yana yattıklarında da istismar etti bu adam beni. Anneme diyorum yanımdaydın nasıl bilmiyorsun. Ben bilmiyorum, diyor. Bilmiyorum kelimesinden nefret ediyorum. Bir keresinde döverek gönderdi beni odasına.” (K4)

“Bu arada kız kardeşim biliyormuş. Annem biliyormuş. Erkek kardeşim herkes biliyormuş. Ben bilmediklerini düşünüyorum. Aman duyarlarsa üzülürler. Annemin de hayatı zaten çok kötü. Bir de üzerine bu binmesin diye.” (K4)

Yapılan çalışmalar, enest mağduru olan çocukların anne desteği aldıklarında, bu travmatik olayla baş etme güçlerinin arttığını ortaya koymaktadır (İbiloğlu ve ark, 2018: 87). Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi enestin aile içerisinde gerçekleşen yasaklı bir eylem olması, failin çoğunlukla tüm aileyi etkisi altına alan bir güç ve otorite merkezi olması, ailenin çevre tarafından ayıplanma endişeleri, ailenin dağılma endişesi eylemi görünmezliğe ittiği gibi mağduru çaresizleştirmektedir. Bununla birlikte saklamak/gizlemek/görmezden gelmek eylem ve sonuçlarını ortadan kaldırmadığı gibi “imgeler, düşünceler veya algılar da dâhil olmak üzere, olayla ilgili yinelenen ve müdahaleci, üzücü anılar” durumunun sonuçlarını bireyin tüm hayatına yaymaktadır (Gaffney, 2003: 288). Dolayısıyla yaşanan eylem, mağdurdan uzaklaşmadığı gibi etkileri derinleşerek fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklara neden olabilir.

4.3.1. Yaşadıklarına İnanıramama Endişesi

Enest veya istismar, bireye karşı hem duygusal hem de fiziksel olarak ihlallerle dolu travmatik bir olaydır. Bu insan vücudunun sınırlarının bedeninin sahibi olan birey hiçe sayılarak ihlal edilmesidir. Bu ihlal, toplumun ve kültürün her yönüne nüfuz eden tarihsel mitlerin ve yanlış anlamaların yüküyle doludur. Cinsel şiddetten kaynaklanan damgalama, birçoğunun en çok ihtiyaç duyulduğu bir zamanda psiko-sosyal destek aramasının önüne geçmektedir. Bunun nedeni ise kültürel ve geleneksel normlara yüklenen kodlar üzerinden mağduru suçlu ilan edilmesidir (Gaffney, 2003: 278). Bu da mağduru yaşadıklarını gizlemeye itmektir. Enesti engelleme gücüne sahip olmayan ebeveyn, çoğunlukla çocuğa inanmamakta veya onu suçlamaktadır. Bu noktada inanmama ile birlikte seyreden, temelden bir görmezden gelme söz konusudur. Bu görmezden gelme durumu özellikle enest mağduru olan kız çocuklarda başta anne olmak üzere tüm aile üyeleri tarafından benimsenmektedir.

“Üvey babam tarafından tecavüze uğradığımda bunu anneme söyledim. Bana inanmadı. Üvey babam haklıymış gibi davrandı. Beni suçladı.” (K7)

“Bir hafta içinde annelere dava açıldı. Biz on gün içinde mahkemeye çıktık. Ortaya geldiğimde hakim bey bunları tanıyor musun, diye sordu. Evet, dedim. Babam kafasını hiç kaldırmadı. Annemi sordu. Annem dedim. Annemin kalkıp boynuma sarılmasını çok isterdim. Sonra sorular soruldu. Annem orada benim dünyamı başıma yıktı. Annem dedi ki sen gittin yurttan kendini... ettirdin de suçu Üzerine mi atıyorsun, dedi. Ve arkasından bana O.....sözcüğünü kullandı.” (K1)

Katılımcılar arasında sadece bir anne çocuğuna inanmış ve onu alarak evden ayrılmıştır.

“11 yaşında anneme gittim ve olanları anlattım. Annem eşyalarımızı topladı. Kardeşimi de aldı çıktık o evden. Hayatımın en güzel günüydü.” (K9)

Green (1993:893), mağdurların depresyon belirtilerinin cinsel mağduriyetin aldatıcı ve damgalayıcı doğasına dair daha fazla farkındalıkla ilişkili olabileceğini ifade etmektedir. Bu mağdurun yaşadığı utanç ve suçluluğu açıklayabildiği gibi buradaki umutsuzluk derecesi de aile içindeki destek düzeyiyle de ilişkili bulunmuştur. Örneğin mağdurun yaşadığı istismarı ifşa etmesi suçu işlemeyen ebeveyn tarafından düşmanlık ve inançsızlıkla karşılanmışsa, depresyon riski yüksek olmaktadır.

4.3.2. Korku ile Baş Edememe

Failin uyguladığı şiddet ve tehdit de yapılan istismarın uzun yıllar gizli kalmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda K9'un anlattıkları anlamlıdır:

“Geceleri uyutmazdı. Tam sesimi çıkaracağım zaman ağzımı kapatırdı. Bir de beni tehdit ederdi. Annemi öldürmüştü. Söylersem annemi öldürmekle annemi dövmekle tehdit ederdi. Ben o zaman da sustum. Hep ağlıyordum. Okulda hep üzülüyordum. Ama kimseye anlatamıyordum. Anlatabileceğim kimse yoktu. Çocuktum etrafındakilerin hepsi. En fazla 3’e, 5’e gidiyorlar. Anlamıyorlar ki. Ne anlatabilirsin. Yok. Derdimi paylaşabileceğin kimse yok. Annemle konuşamıyorum.” (K9)

“Şiddetsiz geçen hiçbir günümüz olmadı. Ellemeye başladı beni. Orada taş kesildim zaten.” (K5)

Enseste saldırının fiziksel olarak müdahaleci doğası mağdurun hayatının tehdit altında olduğu algısı ve failin başka bir insan (güvenilen biri) olması, söz konusu güvenin aile içinde ve çevrede büyük onay bulması ortaya çıkan korkuyla baş etmeyi güçleştirmektedir (Gaffney, 2003:279).

“Her düştüğünde babadan korkup, dayıdan korkup, abiden korkup o da aynısını yapacak korkusuyla tamamen kendini aileden yok saydırıyorsun. Eve okuldan beş dakika geç geliyorsun. Annen sana hakaretler, ablan sana hakaretler. Tecavüzüm sürekli yüzüme vuruluyor.” (K1)

“Kimseye bir şey söyleyemiyorsunuz. Korkuyorsunuz.” (K3) “Eğer ağzını açıp konuşursan kardeşlerini öldürürüm.” (K5)

Çoğunlukla 8-9 yaşlarında olan bu kız çocuklar, yetişkin ebeveynleri ile bunu yaşıyorlar. Bu kız çocukları ensestle baş etme noktasında herhangi bir güce sahip değiller. Failin aileden biri olması, çoğunlukla güvenilen biri olması, failin bir otorite ve şiddet kaynağı olması, annenin faile finans veya korku nedeniyle bağımlı (Sallan Gül ve Alican, 2012:632) olması mağduru diğer aile üyelerini koruma gerekçesi ile korkularına mahkûm etmektedir. Herman (2015: 99-103) cinsel istismara uğrayan çocuklarda ayrıca ezici bir çaresizlik duygusu geliştiğini ifade eder. Bu çaresizlik ebeveynin gücünü kullanma pervasızlığı ve şiddetin öngörülmez oluşudur. Aile içerisinde elinde bulundurduğu güç nedeniyle kaprisli ve keyfi kuralları olan yetişkin, kurallarında da düzensiz, tutarsız ve adaletsiz ve baskıcıdır. Bu baskı mağdur üzerinde şiddetli bir korku ve bu korkuya bağlı olarak faile itaati getirmektedir.

4.4. Zamanın Donması

Ensest şiddetine maruz kalan ve programa katılan kadınların %40'ı büyüyemediklerini ve zamanın bir anlamda hayatlarının o döneminde donduğunu ifade etmişlerdir. Çocuklukları ellerinden alınan bu kadınlar, bir yandan çocukluklarını yaşamamış olmanın üzüntüsünü yaşarken diğer yandan yaşadıkları şiddet karşısında çaresiz kalmalarının üzüntüsünü yaşamaktadırlar. Burada “üzüntü” sözcüğü hafifi kalmaktadır. Yaşadıkları travmanın etkilerinden kurtulamama ve bunu paylaşma isteği içindedirler.

Kendilerine yüklenen ve mezara kadar taşımaları talep edilen bu “sırrın” yükünü anlatarak sırtlarından indirmeye çalışırken, şiddetin yaşandığı zamanın aslında geçmediğini ve ruhlarının o zamanda donup kaldığını fark etmektedirler. Doğru bir ifade olur mu bilinmez ama bu kadınlar için “geçmiş geçmemiş” tir.

4.4.1. Çocuk Kalmak

Çocukluk dönemi bireyin kendini tamamlama sürecinin başlangıç noktasını oluşturur. Bu bağlamda sağlıklı bir çocukluk dönemi geçirmeyen çocuğun, kişilik gelişimini hem sosyal hem de fiziksel olarak tamamlaması zordur. Webb (2011: 200) evde veya okulda yeterli bir işlevsellik gösteremeyecek kadar kaygısı artan çocukların, normal gelişim süreçlerinin “engellendiğinden” veya “sıkışmış” olduklarından bahseder. Buna göre özellikle istismara uğramış ve kullanılmış çocuklar, kafa karışıklıklarını, öfkelerini ve neden onlara bunun olduğunu, bunun onların hatası olmadığını ifade etmeye gereksinim duyarlar. Tüm bu süreci bir çıkış yolu bulamadan geçiren bir çocuk, bedensel olarak büyüse de temelde ruhsal olarak büyümektedir. Zamanda “donan” çocukluk, “doğal olanı”, “normal olanı” bekleme sürecindedir. Yaşadıklarının nedeninin kendilerine açıklanmasına, failin yaptıklarının hesabını vermesine, fail ile yüzleşmeye ve yaşananların sonuçlarını ortadan kaldıracak çözümlere ihtiyaç duymaktadırlar. Topçu (1997: 69) yaptığı çalışmada ensest geçmişine sahip olan ergenlerin aileden koparak akranları ile iyi ilişki kurmada, olumlu bir kendilik duygusu geliştirmede, kendilerine güvenmede, karşı cinsle sıcak ve yakın normal cinsel ilişki kurmada zorlandıklarını, olağan ilişki ortamında da kendilerini “defolu bir eşya” gibi algıladıklarını ifade etmektedir. Bu süreci gereği gibi yaşayamamak bireyde “çocukluğun donması” “zamanın asılı kalması” gibi durumlara neden olmaktadır. Bu bağlamda K4, K8 ve K5

“Ben 8 yaşında kalmışım. Büyüyememişim. Babamın canımı acıttığı ve annemin bana ihanet ettiği o gecede kalmışım ben. Ben bunu 35 yaşında terapi odasından içeri girdiğimde anladım.” (K4)

“Ben 9 yaşında kaldım hiç büyüyemedim.” (K8) “6 yaşından sonra ikinci öldüğüm gündü.” (K5)

4.4.2. Geleceği Kaybetme

Cinsel istismarın mağduru olan kadınların yaşadıkları en önemli sorunlardan birisi de bir gelecek tasavvurlarının olmamasıdır. Toplumsal olarak “yasak” olan bir ilişkinin tarafı konumundadırlar ve bu kendilerine zorla yapılmasına rağmen “yasaklı” ilişkinin kurbanı ve “suçlusu” kendileridir. Yaşanan süreçten hem sosyal hem de duygusal olarak en fazla zarar görenler mağdurlardır. Çocukluk dönemlerinde “bekâret” kavramını yetişkinlerin konuşmaları esnasında tesadüfen öğrenen bu çocuklar, toplumsal normların onayının dışında kaldıklarını fark etmektedirler. Bu da onlara “normal” bir yaşam sürme şanslarının olmadığını düşündürmektedir. Dolayısıyla bir gelecek tasavvurları kaybolmakta ve bu da kendilerini daha değersiz saymalarına neden olmaktadır.

“12 yaşlarındayken bekâret diye bir şey olduğunu öğreniyorum. Çok küçük bir çevredeyiz. Ben diyorum ki eyvah! Bakire olmadığım anlaşılacak ve liseyi bitirince evlenmek zorundayım. Çevremde liseyi bitiren arkadaşlarım evleniyor. Hatta ilkokulu bitirenler bile evleniyor. Benim bu olayı saklama olanağım da yok. Babam benim hayatımı mahvediyor ve benim kaçacağım hiçbir yer yok. Ben 12-13 yaşından sonra ölümü bekledim. Çünkü yanımda şöyle bir hikâye anlatılmıştı: Komşumuzun kızı anneme anlatıyor. Bilmem kim bakire değilmiş de kocası gelinliği ile birlikte babasının evine getirmiş ve kız gelinliği ile asmış kendini. Ben 13 yaşından o evden çıkana kadar hep gelinlikle asmış halimi hayal ettim. Çünkü gidebileceğim kaçabileceğim hiçbir yer yoktu benim.” K4’ün anlattıkları bu çocukların nasıl bir gelecek yitimi ile karşı karşıya olduklarını net bir biçimde ortaya koymaktadır.

“Öz babamdı bana bunu yapan. Çocukluğumu elimden alan.” (K9)

Bu noktada hem toplumsal hem de kurumsal olarak daha dikkatli bakmak bize bir ipucu verebilir.

SONUÇ ve TARTIŞMA:

Çocuklar içine doğdukları aile ilgili hiçbir fikre sahip değildir. Güç ve iktidarın önemli biçimleyici olduğu aile kurumu çocuklar açısından gerçekten uygun bir büyüme alanı olmalıdır. Toplumsal yapının en önemli kurumlarından biri olan aile, bireyi sağlıklı bir gelişimine uygun olup olmadığı noktasında bir farkındalığa tabi tutulmalıdır. Bir ailenin taşıması gereken niteliklerden de habersiz olan çocuk, tüm denetimlerden uzak olan aile kurumu içerisinde savunmasız ve çaresiz kalabilmektedir. Yapılan farklı çalışmalarda da bizim çalışmamızda olduğu gibi ailenin güvenli bir alan olup olmadığı sorgulama konusudur. Bleier (1984) de çalışmasında aile kurumunun ne oranda güvenli olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu nedenle toplumlar, çocukları dış saldırılara karşı olduğu kadar aile içinden gelebilecek saldırılara karşı da korumak durumundadır. Aile içerisinden gelen tehditlere karşı korumasız kalan çocuklar, ensesti yaşama durumları karşısında “bir anlam verememe” “kavrayamama” durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ensest, çocukların yaşamlarında beklemedikleri, anlam veremedikleri ve yaşamaktan ürettikleri süreçlerdir. Yaşadıklarının anlamlandırmama durumu, Wilson’un (2019) çalışmasında altını çizdiği noktalardan biridir.

Ensest mağdurları yaşadıklarını anlamlandıramadıkları gibi maruz kaldıkları eylemden de büyük oranda kendilerini sorumlu tutmuşlardır. Çalışmanın örneklemini oluşturan mağdurlar, yaşadıklarının kendilerinden kaynaklanan bir sorun olduğunu düşünmüş ve kendilerini suçlamışlardır. Oysa failin tüm yönleri ile üstün bir güç ve denetime sahip oldukları aile kurumu içerisinde, mağdur savunmasızdır. Bu savunmasızlık durumu, mağdurların da en savunmasız olan kendi varlık ve benliklerini suçlamalarında etkili olmuş görünmektedir. Russell (1987) ve Green’in (1993) çalışmalarında da mağdurların kendini suçlama durumunun istismar travmasının önemli sonuçlarından biri olduğunun altını çizmektedirler.

Faillerin, eylemlerini gizlemesi konusunda mağdurlara telkinde bulunması ya da tehdit etmesi söz konusu çocukların yaşadıklarının “normal” bir durum olmadığını sezmelerine neden olmuştur. Bu “normal olmaya oyun”, “normal olmayan sevgi” gizlilik gerektirmektedir. Çocukluk dönemi ilerledikçe mağdurlar, kendilerine dayatılan gizliliğin asıl nedenini keşfetmekte ve bu “normal olmayan durumu” toplumdaki saklama yollarını nasıl bulacakları konusunda yeni bir travma dönemine girmektedirler. Katılımcıların bazıları bu süreçten uzaklaşmanın mümkün olmadığını düşündüklerini ve bu nedenle hep ölümlerini hayal ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu çalışmanın çarpıcı bulgularından birisidir.

Katılımcılar, yaşadıklarını anlamada güçlük çektiklerini ve yaşadıklarının bir “oyun” olduğuna ikna edilmeye çalışıldıklarını ifade etmişlerdir. Ensest eyleminin “bir sevgi gösterisi” ya da “oyun” olarak sunumuna karşı mağdurların da kendilerini ikna etmeye çalıştıkları ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada dikkat çeken noktalardan biri de çocukların maruz kaldıkları eylemleri hem bilişsel hem de fiziksel olarak kavrayamadıklarıdır. Bununla birlikte yaşadıklarını, fail olan aile üyesinin sevgi ve koruyuculuğunun bir yansıması olarak düşünerek, durumu bir mantığa büründürme çabası içerisinde girmektedirler.

Maruz bırakıldıkları eylemden utanç, kirlilik ve suçluluk duyan katılımcılar bu duygudan kurtulmak için farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Bazı mağdur vücudunu bulaşık teli ile yıkayarak söz konusu “kirlilik” durumundan arınmaya çalışırken, bir kısım mağdur da sadece kendinden nefret etme yolunu seçmiştir. Bu utanç, suçluluk ve kirlilik duygusu, mağdurları sorunun kendilerinde olduğunu düşünmeye zorlamıştır. Katılımcılar kendilerinden nefret ettiklerini ifade ettikleri gibi utanma duygusunun da sıkça altını çizmişlerdir. Russell ve Green’in çalışmaları mağdurların utanç ve öz değersizlik duygusu içerisinde olduklarını vurgulamaktadır.

Ensest, bir çocuğun yaşayabileceği en sert şiddet biçimlerinden biri olmakla birlikte etkileri çocukluk dönemini aşan ve mağdurun ruhsal gelişimini durduran bir eylem olarak da tanımlanabilir. Bu bağlamda çocukların aile içinde yaşadıkları istismar, onların kişilik gelişimi üzerinde baş etmesi güç tahribatlar yaratmakta ve onların geleceklerini de bu etkinin gölgesinde bırakarak bir “donma” ve “hareketsiz” olma durumu ortaya çıkarmaktadır. Çalışmada en öne çıkan bir diğer bulgu, mağdurların büyüdüklerini düşünmemeleridir. Enseste maruz kalan bireyler, yaşamlarının sonraki kısımlarının olmadığını ve hayatlarının mağdur oldukları yaş döneminde donduğunu ifade ederek, maruz kaldıkları şiddetin sosyal, bilişsel, fiziksel ve psikolojik gelişimleri üzerinde ne denli olumsuz etkiler yaptığını ifade etmişlerdir. Gaffney (2003) travma kavramının birey üzerindeki tahribatının bazen iyileşme gösteremediğini vurgulamıştır.

Bir örneklem grubunun maruz kaldığı mağduriyet göz önüne alındığında konuya gösterilmesi gereken hassasiyetin önemi daha açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Aile kurumu elbette önemli ve değerli bir kurumdur. Ancak olumsuz durumlar düşünüldüğünde söz konusu kuruma karşı bir farkındalığa da ihtiyaç olduğu açıktır. Bu farkındalığın da sosyal hizmet kurumları, eğitim kurumları ve sağlık kurumları üzerinden gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle çocukların hangi aileye doğdukları ve tüm yönleriyle güvende olup olmadıkları çok önemlidir. Sanırım bunun için de toplumun enseste karşı duyarlılığa sahip bir panoptik² göze ihtiyacı vardır. Hem bireyin her yönü ile sağlıklı ve güvenli bir ortam da yetişmesi hem de toplumsal bütünü sağlığı ve güvenliği açısından aile kurumunun iyilik halini gözetken politikalar geliştirilmelidir. Dolayısıyla aile kurumunun iyilik durumunu geliştirmeye yönelik politikalar oluşturulması, söz konusu kurumun güçlü bir biçimde varlığını sürdürmesine de katkıda bulunacak ve gelecek nesilleri istismar, şiddeti gibi tahrip edici durumlardan koruyacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine dair belge sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İstismar İle Mücadele Rehber Kitapçığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayın No: 07 Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 02. <https://www.aile.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf> erişim tarihi: 26.04.2023.

Aktay, M.(2020). İstismar ve İhmalin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Tedavisi, Gelişim ve Psikoloji Dergisi (GPD). 1(2):169-184.

Archibald, E.(2002). Worse Than Bogery: Incest Stories in Middle English Literature, Incest and the Literary Imagination, edited by Elizabeth Barnes, University Press of Florida Gainesville Tallahassee Tampa · Boca Raton Pensacola · Orlando · Miami · Jacksonville · Ft. Myers.

² Kavram için bkz. Toplumsal Cinsiyet Kavramı Bağlamında Panopticon, Handan Karakaya,2021, Nobel Yayınevi

- Bakır, E., & Kapucu, S. (2017). Çocuk İhmali ve İstismarının Türkiye’de Yapılan Araştırmalara Yansımaları: BiBiliteratür İncelemesi. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 4(2), 13-24.
- Barut, B.(2018). Cinsel İstismar Mağduru Kız Çocukların Umutsuzluk Düzeyi ile Saldırgan Tutumları Arasındaki İlişki, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bleier, R. (1984). Science and Gender: A Critique of Biology and its Theories on Women.
- Çeçen, A. R. (2007). Çocuk Cinsel İstismarı: Sıklığı, Etkileri ve Okul Temelli Önleme Yolları. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1(4), 1-17.
- Çiçek, A. U., Demirci, B., & Mercan-Işık, C. (2021). Aile İçi Cinsel İstismar (Ensest) ve Ensest Olgularının Psikiyatrik Açından Değerlendirilmesi. Türkiye Klinikleri, 10-19.
- Doak, J.M.(2007). Child Abuse and Domestic Violence, Information Plus/Reference Series Formerly Published by Information Plus, Wylie, Texas, This title is also available as an e-book.
- Erzurum, F.(2014). Televizyon Ana Haberlerinde Kadınların Temsil Biçimleri/Kadınların Temsilleri, Toplumsal Cinsiyet ve Medya İçinde, Ed:Huriye Kuruoğlu ve Bermal Aydın, Detay Yayıncılık.
- Frye, S. (2002).Incest and Authority in Pericles, Prince of Tyre, Incest and the Literary Imagination, edited by Elizabeth Barnes, University Press of Florida Gainesville · Tallahassee Tampa · Boca Raton Pensacola · Orlando · Miami · Jacksonville · Ft. Myers.
- Gaffney D. (2003). PTSD, RTS and Child Abuse Accommodation Syndrome: Therapeutic Tools or Fact-Finding Aids. Pace Law Rev, 24:271-291.
- Genç, Ş. Coşkun, S.(2013). Ensest, TBB Dergisi: 215-260.
- Gencer, Ö., Özbek, A., Özyurt, G., & Kavurma, C. (2016). Çocuk ve Ergenlerde Aile Dışı ve Aile İçi Cinsel İstismar Olgularının Karşılaştırılması. Anatolian Journal Of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi, 17(1).
- Girgin-Büyükbayraktar, Ç.(2018).Kadınların Günlük Hayattaki İletişim Engelleri:Nitel Bir Çalışma, Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 29:141-160.
- Goffman, E.(2014). Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi, Türkçesi: Geniş-L. Ünsaldı-S.N. Ağırnaslı, Heretik Yayınları
- Green, A.H.(1993). Child Sexual Abuse: ImmediateandLong-Term EffectsandIntervention, J.Am. A cad. Child Adolesc.Psychiatry,32(5):890-902.
- Gül, S. S., & Alican, A. Türkiye’de Aile içi Şiddetle Mücadelede Sığınmaevleri ve Sığınmaevlerinin Unutulan Yüzü: Çocuklar. Uluslararası Katılımlı Kadına Ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı, 630.
- Gül, S. S. Nizam, K. Ö.(2021). Sosyal Bilimlerde İçerik Ve Söylem Analizi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42:181-198.
- Gümüšoğlu, F.(2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet, Toplum ve Demokrasi, 2 (4): 39-50.
- Herman, J. (2015). Trauma And Recovery: The Aftermath of Violence From Domestic Abuse to Political Terror, A Member of the Perseus Books Group New York.

- Hill, J.(2019). See What You Made Me Do: Power, Control and Domestic Abuse, Published by Black Inc. an İmprint of Schwartz Publishing Pty Ltd Level 1, 221 Drummond Street, Carlton VIC 3053, Australia.
- İbiloğalu, A.O. Atlı, A. Oto, R. Özkan, M.(2018). Çocukluk Çağı Cinsel İstismar ve Ensest, Olgularına Çok Yönlü Bakış, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry, 10(1):84-98.
- Jung, C.G. (2006). Analitik Psikoloji, Çeviren: Ender Gürol, İstanbul: Payel Yayınları
- Johnson, E. J. (2018). Social Work Perspectives on the Voices of Children of Child Abuse. Clinical Social Work and Health Intervention, 9(2), 46-536.
- Karabacak, R., & Torun, A. T. (2022). Türkiye Yazılı Basınında Ensest İçerikli Haberlerin Niceliksel İncelemesi. Nüfusbilim Dergisi, 43(1), 5-29.
- Küçük, S. Türkiye’de Mahkemeye Yansıyan Çocuk Cinsel İstismarı Vakalarının İncelenmesi: Aksaray İli Örneği Analysis Of Reported Cases Of Child Sexual Abuse Cases In Turkey. The Case Of Aksaray Province. Çocuk Ve Şiddet: Toplumsal Şiddetin Cenderesinde Çocuklar, 79.
- Mayring, P.(2014). Qualitative Content Analysis: Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution, Klagenfurt, Austria.
- Metin, O. Ünal Ş.(2022). İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(2)22: 273-294.
- Mildorf, J.(2007). Storying Domestic Violence: Constructions and Stereotypes of Abuse in the Discourse of General Practitioners, Board of Regents of the University of Nebraska All rights reserved Manufactured in the United States of America.
- Olgularına Çok Yönlü Bakış, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, Current Approaches in Psychiatry; 10(1):84-98.
- Pelendecioğlu, B. Bulut, S.(2009). Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, (9)1:49-62).
- Rueness, J., Myhre Md, M. C., Strøm, I. F., Wentzel-Larsen, T., Dyb, G., & Thoresen, S. (2020). Child Abuse and Physical Health: A Population-Based Study on Physical Health Complaints Among Adolescents and Young Adults. Scandinavian Journal of Public Health, 48(5), 511-518.
- Russell, D.E.H.(1987). The Secret Trauma: Incest in the Lives of Girls and Women, Basic Books, Inc., Publishers / New York.
- Salman-Yıkmiş, M.(2018). Mother Blaming in Academic Articles about Incest in Turkey, Kadın/Woman, 19(2): 93-115.
- Smaal, Y. (2013). Historical Perspectives on Child Sexual Abuse, Part 2. History Compass, 11(9), 715-726.
- Sanderson, C. (2008). Counselling Survivors of Domestic Abuse, Jessica Kingsley Publishers
- Sarı, A.(2007).Şebnem İşigüzel’in “Tabut” Adlı Öyküsüyle Thomas Bernhard’ın “Jauregg” Adlı Öyküsünde Ensest İlişki, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,(9)1:15-26).

- Sancar, Y.T. Yaşar, N.T.(2009). Ensest, “Genel Ahlak” Ve Alman Anayasa Mahkemesi’nin Kararı, TBB Dergisi, 80:245-298.
- Shepher, J.(1983). Incest:A Biosocial View, Academic Press A Subsidiary of Harcourt Brace fountiouch, Publishers N e w Yor k London Paris San Dieg o San Francisco Sao Paulo Sydney Tokyo Toronto.
- Somer, E.(2012). Effects of Incest in Aging Survivors: Psychopathology and Treatment Issues, Journal of Clinical Geropsychology 6(1):53-61.
- Sözen, M. Ş. Elmas, İ. Sözen A. Fincancı, K. Ş. (1999). Aile İçi Bir İstismar Olgusu, Adli Tıp Bülteni, 4(3): 109-120.
- Turla, A. (2002). Çocuk İstismarı ve İhmal Olgularında Tıbbi Yaklaşım. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi, 19(4): 291-300.
- Polat, O.(2018). Türkiye’de Çocuk İstismarı Raporu – 2, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Suç ve Şiddetle Mücadele, Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği, https://cohum.giresun.edu.tr/Files/ckFiles/cohum-giresun-edu-tr/RAPOR-%C3%87OCUK-%C4%B0ST%C4%B0SMARI-tam_v2_cleancopy.pdf. Erişim Tarihi: 06.03.2024.
- Topçu, S.(1997). Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı, Doruk Yayınları
- Türkkan, T. Odacı, H. ve Bülbül, K. (2021). Çocuk İstismarı ve İhmalini Anlamak: Ekolojik Bir Yaklaşım. Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(2):709-728.
- United Nations Children’s Fund (UNICEF) 2021 <https://www.unicef.org/media/113726/file/Executive> erişim tarih: 23.06.2023.
- Ünal, F.(2008). Ailede Çocuk İstismarı ve İhmal, TSA, 1:10-18.
- Webb, B.N.(2001). Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulaması, Çeviri Editörü: Ercüment Erbay, Nika Yayınları Ankara.
- Wilson, R. A. (2019). Incest, Incest Avoidance, and Attachment: Revisiting the Westermarck Effect. Philosophy of Science, 86(3), 391-411.
- Yıldırım, A.& Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B.(2015). İletişim Araştırmalarında Yöntemler, İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları. Edit:Besim Yıldırım, İletişim Araştırmalarında Yöntemler: Uygulama ve Örneklerle: 105-155, Konya: Literatürk Akademia.

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem:

The aim of the research is to discuss the sexual abuse suffered by women who participated in the Catharsis program, prepared by clinical psychologist Gökhan Çınar and presented on his YouTube channel, and who were victims of domestic sexual abuse, in their own words and from their own perspectives, in their childhood, and to analyze the content of the program in the context of violence against women.

Research Questions:

How do girls who are victims of incest describe the abuse they experience? How is incest explained to incest victims? What effects does incest have on the lives of victims? What kind of strategies did girls who were victims of incest use to cope with the abuse?

Literature Review:

One of the most significant dimensions of domestic violence is the abuse directed towards women and girls. Sexual violence applied to first-degree relatives, also defined as incestuous relationships, is one of the least visible forms of violence. Studies have shown that domestic violence is not tied to specific socio-demographic factors but occurs across all social classes, cultural and ethnic backgrounds, and age groups (Mildorf, 2007:30). According to data from the U.S. Department of Justice for the years 1995 and 1996, as cited by Doak (2007:71), the distribution of abused children by age and gender is as follows: for 12-year-old girls, the rate is 48.0%, while for boys it is 21.5%. In the age range of 12-17, it is 32.4% for girls and 23.0% for boys. For the age range of 19-24, it is 29.4% for girls and 16.6% for boys. Additionally, İbiloğlu and colleagues (2018:86) found that globally, 20% of women and 5-10% of men experienced childhood sexual abuse. Incest cases constitute 20-25% of these abuse cases. According to the "Child Abuse Report – 2" by the Acibadem Mehmet Ali Aydınlar Center for Crime and Violence Prevention, Practice and Research, and the Violence Prevention and Rehabilitation Association in 2018 (:2), between 2011 and 2016, 21,068 people reported cases of sexual abuse to Child Monitoring Centers (ÇİM) in Turkey. 85% of these cases were girls and 15% were boys. Incest, considered a taboo and feared due to societal pressures, is one of the least visible forms of sexual violence. Therefore, determining the frequency of incest within families is challenging. However, incestuous relationships most commonly occur between father-daughter, brother-sister, uncle-niece, and cousin-niece pairs (Sarı, 2007:16). Among these, mother-son incest is a rare form of incest. It's difficult to fully understand the dimensions of incest within societies. Although incest is a fundamental issue that societies often avoid discussing, it is acknowledged to exist. It is considered a "taboo" topic that is often silenced, even when known. In our study, 70% of incest survivor women participating in the program stated that their families were aware of the incestuous relationship but chose to ignore it. The study does not claim to fully expose the risk of incest towards children. However, it is important in demonstrating how close this risk can be to children's lives through the program conducted.

Methodology:

In the study, content analysis method were used. As known, the aim in qualitative and quantitative research is to present "social reality" in a more understandable manner with different approaches (Erzurum, 2014:107). In qualitative research, one of the fundamental aims is to approach events and phenomena from the subjects' own perspectives. It involves considering the elements feeding into the emergence of events and phenomena from the subjects' viewpoints and reducing it to universal reality. Since we designed our study as a qualitative research, qualitative content analysis has been a useful technique for us. The universe of the research is constituted by the Catharsis program, while the sample consists of 10 programs selected from those broadcasted between January 1, 2020, and December 25, 2023. Programs lasting an average of 45-50 minutes were watched from beginning to end, and the attitudes of the victims towards abuse were analyzed. The study focused on the responses of participants to the program host, their understanding of the situation, definition, ways of coping with it, and the effects on their lives, and subjected them to content analysis. In this context, four main themes were identified

through the analysis of participants' statements, and these themes were further divided into 10 categories for examination.

Results and Conclusions:

Children are born with no knowledge of the family they are born into, nor do they have any idea about the qualities a family should possess. Therefore, societies are obligated to protect children not only from external attacks but also from potential attacks within the family. Incest, being one of the most severe forms of violence a child can experience, is an action that halts the child's psychological development. Children subjected to such severe violence fail to develop properly and remain emotionally and physically dependent (even though they may appear as adults) during their childhood and even after experiencing abuse. Abuse transcends social and cultural differences and can be observed in all parts of social structure. Hence, societies must develop awareness against abuse, especially child abuse, across all segments of society. In this context, when discussing abuse, it's not only about sexual abuse; however, since sexual abuse is one of the most difficult forms of abuse to detect and identify, high societal awareness in this regard is crucial for establishing a protection system. As sexual abuse often goes unnoticed unless legal matters are involved, victims continue to endure it. In our study, 80% of the women participating in the programs we examined had been subjected to abuse for 4 years or more. Considering the difficulty of detecting and identifying such abuse, the importance of the situation becomes clearer when thinking about the children affected by it.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/kent>
<https://www.kentakademisi.com/>